

ล้านนาไทย

สุริยวงษ์ · ล้าหนะนา

อนุสรณ์ พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

(เชียงใหม่ ๒๕๒๖ - ๒๗)

ห้องเก็บ

หอสมุดแห่งชาติวิชัยมงคลนิคม
เชียงใหม่

บันทึก

ที่ ๑๖๖

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
๒๕๖๒

เรื่อง: ท้องถิ่น

เลขที่: ๗๕๙๓๓๕

๓๕๖

กระทรวงมหาดไทย ๑๐๐๖๓

พญามังราย (เมืองราช)

พญาจำเมือง

พญาร่วง

(เพื่อขุนรามคำแหงมหาราช)

พุทธศักราช ๒๔๓๙ พญามังรายจะทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ ณ เชียงคองสุเทพ
วังเดิมเมืองเก่า จึงได้มีบัญชา พญาร่วง (เพื่อขุนรามคำแหงมหาราช) และ พญาจำเมือง
มาร่วมปรึกษาหารือเลือกชัยภูมิสร้างเมือง แล้วชนพสกนิกรว่า “นรบุรีศรีนครพิงค์-
เชียงใหม่” นครแห่งนี้วิเศษวิไลกว่าเป็นปกติในการปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ และ
เป็นศูนย์กลางแห่งอารยธรรมล้านนาสืบมาจนปัจจุบันนี้.

ราชสกุล

สององค์ภูวนาถเจ้า

เพ็ญพรตคดงำงาม

เพ็ญเกียรติยศงำงาม

เพ็ญแผ้วพรตคดงำ

นัคราเอ็นตบม้วน

ทวยราชภูริรัตน์คดงำ

คัมภีร์พรตคดงำ

วชนพรตคดงำ ๒ แฉว

จอมสยาม

ลำฟ้า

เกริกก้อง ขจรแสง

ปึกอุ้มขจรประชา

เมืงตบวง

คณาตคดงำ

คัมภีร์ ขำคณา

ขจรคณาณันตคณา

คำแปลโดยพระครูธรรมรักษ์ เจ้าคณะฯ

เจ้าคณะฯ (๑) ๒๕๓๖ ๒๕๓๗ ๒๕๓๘ ๒๕๓๙

ในงานฉลองการบูรณะวัดท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร

ពិព្រាង

ឧបករណ៍	វិស័យឧបករណ៍
កម្រិត	ឧបករណ៍ឧបករណ៍
ឧបករណ៍ ឧបករណ៍	ឧបករណ៍ឧបករណ៍
ឧបករណ៍ឧបករណ៍	វិស័យឧបករណ៍
ឧបករណ៍	ឧបករណ៍ឧបករណ៍
ឧបករណ៍	ឧបករណ៍ឧបករណ៍
ឧបករណ៍ ឧបករណ៍	ឧបករណ៍ឧបករណ៍
ឧបករណ៍ឧបករណ៍	ឧបករណ៍ឧបករណ៍

ឧបករណ៍ ឧបករណ៍ឧបករណ៍
 ឧបករណ៍ ឧបករណ៍ ឧបករណ៍
 ឧបករណ៍ឧបករណ៍ឧបករណ៍

คำปรารภ ของผู้ว่าราชการ จังหวัดเชียงใหม่

ขณะที่เขียนคำปรารภนี้การก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ได้ดำเนินอยู่ว้
ไปแล้วด้วยดี พระบรมราชานุสาวรีย์นั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งมรดกทางวีร และความกตัญญูของชาว
เชียงใหม่ ที่ได้อ้อมรำลึก ถึงพระ นพทศบาลเชษฐาธิราช พระนพทศบาลเชษฐาธิราช ทั้งสาม พระองค์
ที่ได้ทรงวางรากฐานการสร้างเมืองเชียงใหม่ให้ประชาชนได้อยู่อาศัย และทำมาหากินด้วยความ
ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา และเพื่อเป็นหลักฐานของความจงรักภักดีต่อพระบรมราชานุสาวรีย์ จั
งหัดจึงได้ประมวลประวัติและความเป็นมาของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ไว้ใน
หนังสือ "ตำนานเมือง" นี้ โดยได้รวบรวมสาระสำคัญต่าง ๆ มาจากบันทึกการขอการประชุม
ของคณะกรรมการสร้างอนุสาวรีย์ ตั้งแต่ได้มีการประชุมกันครั้งแรก เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน
๒๕๑๒ ณ หอจดหมายเหตุเชียงใหม่ จนถึงการประชุมครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๖
จนกระทั่งการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ รวมเป็นเวลา ๔๔ ปี

การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ทางราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินการ
มาด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาคเอกชนและทางราชการ โดยเฉพาะพี่น้องชาวเชียงใหม่
ที่ร่วมมือร่วมใจร่วมพลัง ในการดำเนินการก่อสร้างจังหวัด ได้ดำเนินการ ไปตามขั้นตอน ของ
ระเบียบแบบแผนของทางราชการทุกประการ และเพื่อเป็นศิริมงคลอันประเสริฐแก่ประชน
ชาวจังหวัดเชียงใหม่ทั้งมวล จึงเห็นพ้องต้องกันว่า สมควรกราบบังคมทูลขอเชิญพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเป็น
องค์ประธานประกอบพระราชมงคลพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ในระหว่างที่เสด็จพระ
ราชดำเนินไปพระราชทานพระหีบ ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และ
ในวโรกาส อันเป็นวันมงคลนี้ ประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่ ได้พร้อมใจกัน จะจัดพิธีบำเพ็ญ

พระราชบัญญัติแก้ไขลักษณะการปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๖๑ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดได้แต่งตั้งคณะกรรมการการจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะหนึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันต่าง ๆ จัดทำหนังสือ "ล้านนาไทย" ขึ้น โดยให้รวบรวมประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาไทยเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และการเมือง ซึ่งปัจจุบันคณะกรรมการฯ อยู่ร่วมกันไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ค้นคว้าต่อไป

ความสำเร็จในการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช "ล้านนาไทย" ถือว่าสำเร็จแล้ว จังหวัดได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะพี่น้องชาวจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้อุทิศ ภาษีอากร ภาษีเงินได้ ตลอดจนทุนทรัพย์สนับสนุนด้วยดีตลอดมา จึงขอขอบพระคุณทุกท่านที่สนับสนุนและมีส่วนร่วมดำเนินการจัดทำไว้ ณ ที่นี้

ขออำนาจแก่พระวิสุทธิญาณแห่งพระมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ พระปกเกล้าของแผ่นดิน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้ความเจริญรุ่งเรือง มีอายุภาพเกียรติยศแห่งไพศาลไปทั่วทุกปวงสาธุ

ส.ม.ว.ว.

(นายชัยยา หุตะวีระกุล)

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

คำปรารภ ของ รองผู้ว่าราชการ จังหวัดเชียงใหม่

ขอชมเชยคุณวิทย์ วิธิยศักดิ์ ประธานคณะกรรมการจัดหาน้ำดื่มสะอาดตามาโดยทั่ว
ทั้งนี้ขอชื่นชมเจ้าแม่โสภาส.เชียงใหม่หรือคำปรารภของในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งจะจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็น
อนุสรณ์เนื่องในพระราชพิธีเปิดและสมโภชพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

หนังสือเล่มนี้จะ เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่งนับตั้งแต่เกี่ยวข้องกับ
มาโดยในอดีต นอกเหนือไปจากเอกสารอันควรค่ามหาศาลซึ่งมีประวัติอยู่ในอดีตโดยมาโดย เช่น
ทางมาโดยภูมิ ของพระพิพัฒน์ธาดา พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต เป็นต้น

อนุสาวรีย์มาโดยมาโดยจะเป็นหนังสือที่ดี หนังสือที่ดี ไปสู่ที่ดี หรือของมาโดยที่ดี คงจะ
ทราบด้วยความรู้เห็นอันดีและความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งว่า ศรีเมืองในอดีต บรรพบุรุษของเรา
ในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปีพุทธศักราช 2525 พ.ร.บ. 2526 พ.ร.บ. อันประกอบด้วย
เอกสารราชการ พงศาวดาร ประชามติ ขุดค้นทางโบราณคดี พงศาวดารเชียงใหม่ ภายใต้การนำของ นาย
ชัยยา ขุนศิริวงศ์ ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ โดยพร้อมใจกันสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์
สามกษัตริย์ ซึ่งสร้างเมื่อพุทธศักราช 2525 จังหวัดเชียงใหม่ จนเป็นผลสำเร็จดังจากที่ได้มีผู้วิจิตร
ในการมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว

ด้วยอำนาจพระศรีวิสุทธิธรรม อันเป็นปิตุสรีระวิสุทธิธรรม อีกด้วยพระเดชพระคุณของ
กษัตริย์สามพระองค์ในอดีตกาล คือ พระเจ้าเม็งราย 1 พระเจ้าคำเมือง 1 พระเจ้าโง่ 1 จึงขอ
มาโดยประชาชนชาวเชียงใหม่ในปัจจุบัน และอนุสาวรีย์มาโดยมาโดยมาโดยมาโดยมาโดยมาโดยมาโดย
กษัตริย์สามกษัตริย์ ฮาญ วรณะ สุระพละ ปิฎกาน ธนสารสมบัติ จิตต์มาโดย

(นายอ้วน เอี่ยมสุพรรณ)

รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

คำปรารภ ของ รองผู้ว่าราชการ จังหวัดเชียงใหม่

การก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดเชียงใหม่ มีความสำคัญยิ่งต่อ
ประชาชนชาวเชียงใหม่โดยส่วนรวม สิ่งสำคัญที่ควรจะได้กล่าวถึงเป็นอันดับแรกคือ ความหมาย
พยานของประชาชนชาวเชียงใหม่ ที่ต้องการจะสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นในจังหวัด แม้ว่าจะมีอุปสรรค
โศกเพียงใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
และเจ้าอาวาสวัดสี่เผ่าทอง ท่านได้ติดตามเรื่อง ให้ความคิดและกำลังใจแก่คณะผู้ดำเนินการตลอด
มา จนกระทั่งทุกอย่างได้สำเร็จเสร็จสิ้นลง โดยใช้เวลานานในการดำเนินการจนถึงสิบห้าปี สิ่งสำคัญอีกประการ
หนึ่งที่ควรจะได้กล่าวถึงด้วยก็คือ การก่อสร้างต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก แต่ด้วยความร่วมมือ
ร่วมใจ ความเพียรพยายามและความเสียสละของทุกคนที่เป็นชาวเชียงใหม่ ที่จะแสดงกตัญญูแก่พระมหากษัตริย์
ที่สร้างส่วนสร้างเมืองให้อยู่ ทุนทรัพย์จึงต้องโหมมาไม่ขาดสาย และมีจำนวนที่จะนำมาดำเนินการก่อสร้าง
ได้อย่างเพียงพอในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์เป็นอย่างยิ่ง

สมเด็จพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าแห่งสามพระองค์ ก็ได้สำเร็จเสร็จสิ้น
ลงแล้ว เป็นเกียรติ เป็นศรี เป็นมามีคุณค่าแก่ชาวเชียงใหม่ตลอดไป ขออำนาจแห่งพระมหา
กษัตริย์เจ้าแห่งสามพระองค์ จงทรงปกป้องคุ้มครอง และประทานความร่มเย็นเป็นสุข ความสมบูรณ์
ไพศาลแก่ปวงชนชาวเชียงใหม่สืบไป

(นายสุทิน นาคปรีชา)

รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

ประธานคณะกรรมการจัดหาที่ดินในการก่อสร้าง

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สาสน์โทรทิมที่จากผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย

ถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
จาก ผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย
ที่ สท ๐๐๑๕/๐๑๐

วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๒๗

ตามที่ทางราชการและประชาชนชาวเชียงใหม่ ได้มีการนำของผู้ว่าราชการจังหวัด
ได้ริเริ่มและดำเนินการจัดวางอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ อันเป็นอนุสรณ์แห่งความสามัคคีของ
พระมหากษัตริย์สามพระองค์แห่งอาณาจักรล้านนาและสุโขทัย คือ พ่อขุนเม็งราย พ่อขุน-
จำเมือง และพ่อขุนรามคำแหง จนเสร็จเรียบร้อยนั้น นอกจากจะเป็นความสำเริงที่นำความ
ปลื้มปิติแก่ภาคภูมิใจมาสู่ประชาชนชาวไทยในปัจจุบันแล้ว ยังเป็นมรดกสำคัญทางประวัติ-
ศาสตร์ ที่เป็นปูชนียวัตถุอันมีค่าสูงยิ่ง จะได้รับรณงค์ไปด้วย

เนกขัตติยราชารการ เจ้าแม่ที่ของทางราชการและประชาชนชาวสุโขทัย ขอ
แสดงความชื่นชมอันดีเป็นอย่างยิ่ง และขอแสดงความปรารถนาดีอย่างจริงใจมาพร้อมกัน

นายธานี เมฆสุวรรณ
ผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย

สารบัญ

1. ความจำเป็นของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์	[1]
2. กำหนดการพิธีบวงสรวงพระวิสุทธิกษัตริย์ พื่อขุนรามคำแหงมหาราช พญาเม็งราย และพญางำเมือง ทรงตั้งแยกกถาขันธ์	[7]
3. คำจารึกฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์	[13]
4. ความจำเป็นของคำจารึกใต้ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์	[25]
5. บันทึกการงานการประชุมเกี่ยวกับพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ กับการจัดทำหนังสืออนุสาวรีย์สามกษัตริย์และพิจารณาข้อคำสำหรับจารึก พระเกียรติคุณ ณ ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์	[29]
6. รายการสารธรรมหาสถานไตรปิฎกของเทพมณเฑียร 3 เกี่ยวกับพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ โดย ถิณวิมล ธิณ (พระอุปัชฌาย์)	[51]
7. แนวความคิดในการสร้างเสวต พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์	
	โดย โสภณ ชูโต [59]
8. กำหนดพิธีการอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์	[68]
9. ประมวลภาพพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์	[73]

1. ความจำเป็นของถ้ำนาไทย	ดร. สันต์ เพ็ชร	1
2. ภูมิศาสตร์ถ้ำนาไทย	ส.อ. พันเอก (พิเศษ) พูนพด ภาณุจินดา	33
3. ประวัติพญางำเมือง	พระราชนัดดาของ	43
4. วิถีโคบาลของพญามังราย	ท้าวบุญญาภานุ	49
5. พญามังรายกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมในล้านนาไทย	โกศล นิพนธ์เชษฐ์	65
6. ศาสนาในล้านนาไทย	ร.ศ. นง จันทร์งาม	71
7. ยุทธศาสตร์วรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาไทย	ดร. วิจิตร วิจิตรานนท์	83
8. ภาษาและอักษรล้านนาไทย	สมหมาย เปรมจิตต์	103
9. ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย	ส.ศ. นง พงษ์อนงค์	121
10. ฐานคติธรรมสามกษัตริย์	ประเสริฐ ๓ พศ	145
11. ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับล้านช้าง ในต้นรัตนโกสินทร์	ดร. ฉานาโกล นิลศิริ	149

12. วรณกรรมถินนาไทย	ดร. ดุจด หุ่นเอะสิริ	157
13. ประวัติศาสตร์การปกครองเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2317 - 2476	ดร. สวัสดิ์ ส่องสกุล	205
14. ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาไทย และอาณาจักรอยุธยา พ.ศ. 1859 - 2310	ดุจด หุ่นเอะสิริ	243
15. ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย และสมัยก่อนปกครอง	ดร. วนิช วิเชียรเชิด	267
16. โบราณสถานในล้านนา	พนมดลปักษ์ที่ 4 เชียงใหม่	291
17. แดงฮ้ายฟ้า	อิน รัตนกุล	363
18. อุสาวรีย์สามกษัตริย์ พระนางมณีนีลพัทธ์ และพ่อขุนรามคำแหงมหาราช	ร.ศ. นนท พันธ์สุวรรณ	371
19. ประวัติวิศวกรรมพระเจ้ากาวิละ และราชวงศ์เจ้าพระยาสุริยวงศาไชย	พ.ศ. พันธ พันธ์กุล พณีสถิตนุวงศ์พระเจ้ากาวิละ	386

บทความภาคผนวก

1. เชื้อสายสิบสองปันนา	ไกรสิทธิ์ นันทานพินิจ	1
2. พระพุทธรูปสำคัญเมืองเชียงใหม่	พินิจนา ปณิต	33
3. วัดเชียงใหม่	นริศ สดุดิทธิ	49
4. วัดศรีเชียงใหม่: การบูรณะและความรู้จากขุดค้นใหม่ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์	พิเศษ เจียจันทร์พงษ์	55
5. หอสุวรรณพระธาตุจอมทอง	ปฐุม พินิจสุวรรณ	67
6. นิกายธรรมะล้านนาไทย	สวัสดิ์ เขมดปัสสิ	73
7. กำแพงเมืองและประตูเมืองเชียงใหม่ และภาพประกอบ	สุพ ๘ ขาวขาว ทิว วิมลชิตะ	79
8. แนะนำสถานีนวนิจสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ.ศ. เลขณ บุณยสิทธิ์	อ.ศ. เลขณ บุณยสิทธิ์	93
9. ชันดีและศาลาที่จารึกนามหลักศิลาประตูเวียงนครเชียงใหม่	พภาพปวงคำ คุดเชิด	111
10. ซากฐานเมืองเชียงใหม่	ทิว วิมลชิตะ	129
11. ศิลาจารึกสำคัญ เกี่ยวกับสามกษัตริย์	ประมุขศิลาจารึก	161
	ภาค 1 และภาค 3	

ความเป็นมาของการสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๒ ได้มีประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่กลุ่มหนึ่ง นำโดยพระครูศรีธรรมคุณ (กมอ. ไร่คันนุโค) เจ้าอาวาสวัดสันป่าเร่อ ป่าจุบันคือ เจ้าคุณพระศรีธรรมนิมิตต์ รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับสมาชิกพุทธสมาคม สุวพุทธิกสมาคม ชีวราชกร พ่อค้าประชาชน ดำริจะสร้างอนุสาวรีย์พญามังราย (พ่อขุนเม็งราย) เพื่อให้ประชาชนได้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถของพระองค์ท่าน ที่ได้สร้างเมืองเชียงใหม่ ให้ชาวเชียงใหม่ได้อาศัยอยู่ด้วยความสุขสงบมา และได้มีการประชุมคณะกรรมการชุดต่าง ๆ หลายครั้ง เพื่อเตรียมการก่อสร้างกับพิจารณาสถานที่ก่อสร้าง ขณะนั้น นายชุ่ม บุญเรือง เป็นนายกสุวพุทธิกสมาคม และดำรงตำแหน่งปลัดจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้ประสานงานในการดำเนินการก่อสร้างอนุสาวรีย์พญามังราย (พ่อขุนเม็งราย) และได้มีมติแทนของ พ.ศ.๒. วัฒนธรรม ชัยนาม ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่ปรึกษา และช่วยอำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่าย รวมทั้งช่วยประสานงานกับส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาคเอกชน และทางราชการของคณะกรรมการ ฯ ดังนี้ ในเรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ดังกล่าว ฯพณฯ สุกิจ นิมากรมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ได้ให้ความเห็นว่า ควรสร้างเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์คือ พญามังราย (พ่อขุนเม็งราย) พญาแก้ว (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และพญางำเมือง เพราะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์สามพระองค์มาทรงร่วมกันวางผังสร้างเมือง ความเห็นนี้ตรงกับที่ นายพหลโยธิน แผนมณเฑียร ซึ่งเป็นคณะกรรมการอำนวยการสร้างอนุสาวรีย์ในขณะนั้น ได้เสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการ ฯ ครั้งที่ ๒ ณ พุทธสถานเชียงใหม่ เมื่อวันที่๑๑ กรกฎาคม ๒๔๑๒ และจะให้ช่างแกะสลักป่าหยาอกแบบอนุสาวรีย์ให้

ต่อมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๘ กลุ่มบุคคลดังกล่าวข้างต้นได้ดำเนินการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นมาบริเวณป่าหยาอกใหม่ และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการก่อสร้าง โดยมี หม่อมราชดา ชุนศึกเม็งราย นายกษมทนต์สวณิกฤทธิ และวิรัช เป็นประธาน และหม่อมราชดา ชุนศึกเม็งราย ได้มีหนังสือถึง ฯพณฯ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีขณะนั้น

รชอยุธยาสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ณ สวนสาธารณะของเทศบาลนครเชียงใหม่
ประตูท่าแพ คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษากัน เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๑๗ ลงมติให้
สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ณ สวนสาธารณะของเทศบาลนครเชียงใหม่ ประตูท่าแพ
แต่การก่อสร้างก็ยังไม่เสร็จยุติ เนื่องจากอสังหาริมทรัพย์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องพิจารณาอีกหลายประการ
ในขณะนั้นได้มีการเปลี่ยนประเภทคณะกรรมการก่อสร้างฯ จากที่ม่อนอาคา ชุนศึกเมืงวาส เป็น
ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากคณะกรรมการก่อสร้างฯ เห็นว่าจะทำให้เกิดความวุ่น
วายในการประสานงานกับทุกฝ่าย แต่ที่ม่อนอาคา ชุนศึกเมืงวาส ก็ยังเป็นผู้ให้ความร่วมมือ
โดยใกล้ชิดมาตลอดเวลา

ในขณะนั้น นายชลอ ธรรมศิริ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการ
ประชุมคณะกรรมการสร้างอนุสาวรีย์หลายครั้ง ได้ให้รับรองเทศบาลนครเชียงใหม่ว่า
บริเวณที่ก่อสร้างรวมทั้งที่ดินอันมีลักษณะให้เหมาะสมปรับปรุงสวนสาธารณะของเทศบาล
ประตูท่าแพ คือคอกอรัญคอกคือปกรณกิจปกร เป็นแบบพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์
จำลอง และออกแบบรูปหล่ออนุสาวรีย์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ นายประทีป อธิวิทน์ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด
เชียงใหม่ ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างเจ้าจังหวัด สำนักรัฐสภา คณะกรรมการสร้าง
อนุสาวรีย์ และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร เพื่อพิจารณาในเบื้องต้นสถานที่ก่อสร้างกับรูปแบบพระบรม
ราชานุสาวรีย์ และได้มีความเห็นว่าควรเปลี่ยนแปลงสถานที่ก่อสร้างเป็นบริเวณสถานที่กับ
ประตูท่าแพ ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับสวนสาธารณะของเทศบาล โดยได้ส่งเรื่องให้สำนักรัฐสภา
พิจารณา พร้อมทั้งได้กรมศิลปากรพิจารณาออกแบบพระแท่นประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์
สามกษัตริย์ เหวืออนุสาวรีย์ กับข้อความจารึกบนเหวืออนุสาวรีย์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ นายชิตา พูนศิริวงศ์ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด
เชียงใหม่ ได้ประชุมคณะกรรมการสร้างอนุสาวรีย์หลายครั้ง และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ
จัดหาทุนก่อสร้างหาปฏิมากรปั้นพระรูปอนุสาวรีย์ เพื่อให้การก่อสร้างได้เสร็จเรียบร้อยตลอดจน
พิจารณาสถานที่ก่อสร้างและเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๕ จังหวัดได้จัดให้มีพิธีบวงสรวง
ดวงพระวิญญาณกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ขึ้น ณ ศาลาพญามังราย อิมภักตถาเมือง เพื่อเป็นการสัก
การดวงพระวิญญาณและเป็นที่ประจักษ์ของการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

คณะกรรมการจัดหาทุนสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์เห็นว่าควรสร้างหรือบูรณะสามกษัตริย์เป็นเหรียญทอง เหรียญเงิน และเหรียญทองแดง เพื่อให้ประชาชนเช่าบูชา แล้วนำรายได้ที่ได้มาเป็นทุนในการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ จึงพากันไปเสนอให้กรมธนารักษ์สร้างเหรียญดังกล่าว นอกจากที่สร้างเหรียญสามกษัตริย์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จังหวัดก็นำเหรียญสามกษัตริย์ไปให้ หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ แห่งมณฑล ๗ วัดของแม่ป๋ม อำเภอพริ้ว เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๒๕ และจังหวัดได้จัดให้มีพิธีพราหมณ์เศกเหรียญสามกษัตริย์ ณ วัดเขื่อนมณี ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๒๕

ขณะเดียวกันจังหวัดก็คิดข้อการศัลปากรในเรื่องการเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ในฐานะเป็นผู้ออกแบบพระรูปว่า ทราบว่าการศัลปากรมีภารกิจในเรื่องอื่น ๆ อีกมาก หากจะมอบให้กรมศัลปากรเป็นพระรูปแล้ว จะต้องใช้เวลาเป็นพระรูปว่า ไม่น้อยกว่า ๓ ปี จังหวัดเห็นว่า จำเป็นต้องกับประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่พร้อมกันมานาน คณะกรรมการสร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์จึงได้มอบให้ น. ส. ไชยฤทธิ์ ชูโต เป็นปฏิมากรรับผิดชอบในการปั้น ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ ๑ ปี

การดำเนินงานเกี่ยวกับการสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่อย่างดียิ่ง ต่อมาเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๒๖ คณะกรรมการสร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ได้ประชุมกันอีกครั้งหนึ่ง และได้มติให้ก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเดิม)

ปฏิมากรได้ปั้นพระรูปอนุสาวรีย์ ๖ เศียรหรือบริวารเมื่อปลายเดือนสิงหาคม ๒๔๒๖ จังหวัดจึงได้กำหนดพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์จากกรุงเทพมหานครมาประดิษฐาน ณ พระที่นั่ง บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเดิม) ดังนี้

เมื่อวันอังคารที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๒๖

เวลา ๐๙.๐๐ น. ได้มีพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ จากกรุงเทพมหานครมาจังหวัดเชียงใหม่ ณ ที่ตรงหน้าหลวง ไชยฤทธิ์ พญาบุญคุ้ม ทองสวัสดิ์ รองนายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธี มีผู้ร่วมในพิธีประกอบด้วย พระภิกษุสามเณร และประชาชนชาวภาคเหนือในกรุงเทพมหานคร ตลอดจนบุคคลทั่วไปเป็นจำนวนมาก

เมื่อวันพุธที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๒๖

เวลา ๑๓.๐๕ น. ขบวนรถคันที่ ๓ คัน ซึ่งอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

ได้เดินทางจากกรุงเทพมหานครถึงสถานีตำรวจทางหลวง (ถนนสุขุมวิทไฮเวย์) ได้มีพระสงฆ์เจ้าอาวาสฝ่ายเหนือ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ไปต้อนรับ ณ บริเวณหน้าสถานีตำรวจทางหลวง หลังจากผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้ความเครื่องสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ได้เคลื่อนขบวนไปองค์อาคารงานจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เจ้าแม่ก๊กกั๊กคกแก่ร่วมอยู่เชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์เครื่องอัญเชิญไปประดิษฐาน ณ อาคารงานจังหวัดเชียงใหม่ (พลับพลา)

เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๒๖

เวลา ๐๙.๐๙ น. นายอ้วน เขื่อนอรุณ รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมด้วยหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัด นายอำเภอทุกอำเภอ ได้อัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์โดยรถยนต์ ออกจากอาคารงานจังหวัดเชียงใหม่ไปทางถนนโรดนา ไปยังสี่แยกประตูช้างเผือกที่รวบรวมประกอบด้วย รอดัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ และรถยนต์ของข้าราชการอีกอ่าวดำเนินไปตามไปโนนขบวน จนถึงสี่แยกประตูช้างเผือกได้หยุดขบวนเพื่อเตรียมประกอบพิธีอัญเชิญเจ้าเมือง ณ ประตูช้างเผือก

เวลา ๐๙.๔๐ น. นายอุทัย นาคปรีชา รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมด้วยหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัด ได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์เจ้าเมือง หลังจาก นายอุทัย นาคปรีชา ได้ความเครื่องสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์แล้ว ได้กล่าวอัญเชิญเจ้าประตูเมือง ณ ประตูช้างเผือก ซึ่งมีวีรชนมาแต่ของเจ้าเมืองฝ่ายเหนือ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนกลุ่มสมาคม สโมสรต่าง ๆ ร่วมขบวนคอยอวยการต้อนรับพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์อยู่ เพื่อร่วมสนทนาคึกคักไปโนนขบวนแห่ด้วย

เวลา ๐๙.๔๙ น. รอดัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ เคลื่อนผ่านประตูช้างเผือกเข้าขบวนแห่คึกคักแล้ว แล้วเคลื่อนขบวนไปทางถนนพระปกเกล้าไปยังอาคารงานจังหวัดเชียงใหม่ (พลับพลา)

เวลา ๑๐.๐๐ น. ได้มีการประกอบพิธีสงฆ์ และพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสามกษัตริย์ เพื่ออัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ขึ้นประดิษฐานบนพระแท่นบริเวณหน้าอาคารงานจังหวัดเชียงใหม่ (พลับพลา) ผู้มาร่วมพิธีประกอบด้วย พระบรมวงศานุวงศ์

เจ้าอาวาสวัดเหนือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล ข้าราชการ
พ่อค้า ประชาชน

เวลา ๑๑.๔๕ น. นางช้อยา พูนศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าว
ถึงเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ขึ้นประดิษฐานบนพระที่นั่ง

เวลา ๑๑.๕๙ น. อันเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์พระยาสุรสีห์ (พ่อขุนแม้งว้า) พญาแก้ว (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และพญาจำเริญ ขึ้นประดิษฐานบนพระที่นั่งสามลำตัย

หลังจากที่ฉันทะเจียมพระบรมราชานุสาวรีย์ที่ ๓ พระองค์ ขึ้นประดิษฐานแล้วเรียบร้อยแล้ว แล้วพระองค์ก็ประพรมน้ำมนต์ทั่วบริเวณบริเวณศาล จากนั้นก็ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ แล่นนำขบวนพิธีโดยพาผู้เฒ่าการพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ถวายเครื่องไทยทานแด่พระองค์ พระสงฆ์ฉันโมทนา ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่คนปัจจุบัน เป็นเจ้าพิธี

การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ดังกล่าว ซึ่งใช้เวลานานถึง ๑๔ ปี ได้เสร็จเรียบร้อยก่อนครบวาระวันเมืองจากทุกฝ่าย และได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ พระมณฑปบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเดิม) ตั้งแต่วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๒๖ เพื่อให้ประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่ และบุคคลทั่วไป ได้สักการะและระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ ให้ประชาชนได้อยู่อาศัยอย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา

หลังจากที่โคสวาท เสร็จเรียบร้อยและ ได้กระทำพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ขึ้นประดิษฐานแล้ว การจะประกอบพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งมวลซึ่งประกอบด้วย เจ้าเหล่าหน่อกษัตริย์ ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน เห็นพ้องต้องกันว่าสมควรจะได้ ขอพระราชทานวโรกาสอันเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธาน ประกอบพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ณ บริเวณศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเดิม) ในระหว่างที่เสด็จพระราชฐานมาประทับแรม ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ซึ่งจะเป็ วัน เวลาใดนั้นขอให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย ซึ่งจังหวัดได้มีหนังสือขอใ้ทราบเสนาธิการมณฑลนครราชสีมา และทูลกระหม่อมฯแล้ว

อนึ่ง จักรพรรดิจักรณนาเห็นว่าสมควรจะจัดหนังสือเป็นกึ่งฉบับเพื่อเป็นทั้งสมุดการณ และประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาไทยและอาณาจักรสุโขทัย อันก็ควรจะใคร่ครวญกับพระ-
ราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระมหาพญาเจติยราชซึ่งสืบพระวงศ์ เพื่อจะได้เป็น
อนุสรณ์ และหลักฐานให้ประชาชนและนักศึกษาค้นคว้าหาความรู้กันต่อไป ได้ศึกษาหาความรู้ต่อไป
ไป จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นดำเนินการจัดทำหนังสือนี้ โดยให้ชื่อหนังสือนี้ว่า "ล้าน-
นาไทย" พร้อมทั้งดำเนินการจัดให้มีการประกวดแต่งคำประพันธ์เป็นบทกวีว่าวซอ และโคลงที่
สุภาพ เพื่อเฉลิมพระเกียรติแก่พระมหาพญาเจติยราชซึ่งสืบพระวงศ์อีกด้วย

นอกจากนี้ในสมัยพระราชาธิบดีเจ้าพระบรมราชาสุภาวดีอัน นอกจากจะมีพิธีการนวด
ดวงดวงพระวิญญาณและพิธีสงฆ์ตามประเพณีแล้ว จักรพรรดิได้แต่งตั้งคณะกรรมการอีกชุดหนึ่ง
เพื่อดำเนินการและจัดให้มีการแสดงนิทรรศการทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมล้านนาไทย
ณ หอประชุมเอกิธราชภิรมย์ เขต 3 วันอีกด้วย โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ และผู้ทรงคุณวุฒิอีกหลายท่านเป็นอันดี

สรุปรายได้รายจ่ายเกี่ยวกับการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

1. เงินบริจาค โดยไม่ขอรับเหรียญ	883,538.08	บาท
2. เงินบริจาคส่วนที่หักค่าสมนาคุณเหรียญออกแล้ว (บริจาคโดยได้รับเหรียญบางส่วน)	1,079,761.93	บาท
3. เงินบริจาคที่ได้จากการจำหน่ายเหรียญ รวมเงินรายได้ทั้งหมด	6,287,516.04	บาท
(เพียงวันที่ 20 มกราคม 2527)	<u>7,702,815.05</u>	บาท
4. สรุปค่าใช้จ่ายต่างๆ เพียงวันที่ 20 มกราคม 2527	5,104,243.68	บาท
5. คงเหลือ	<u>2,598,571.37</u>	บาท
รวม	<u>7,702,815.05</u>	บาท

กำหนดการพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พญาเมืองราช และ พญาจำเมือง *

ณ บริเวณศาลพญาเมืองราช ตึกแยกกลางเวียง จังหวัดเชียงใหม่

วันพุธที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๕

- เวลา ๐๘.๑๕ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ผู้ร่วมพิธีพร้อมกัน ณ บริเวณประตูพิธี
- เวลา ๐๘.๓๐ น. ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ประธานในพิธี จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- เจ้าหน้าที่อาราธนาศีล
 - พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
- เวลา ๐๘.๓๕ น. ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ประธานในพิธี จุดธูปเทียนเครื่องสังฆะ ถวายบังคม ๑ ครั้ง (ปีพาศน์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ เจ้าพนักงานกลอง ๔ ครั้ง และโห่ร้องสาธุการ ๓ ครั้ง พราหมณ์เป่าสังข์ แก้วมโหรีเขาวัว พระสงฆ์เจริญมงคลคาถา)
- เวลา ๐๘.๔๕ น. ไชยกระที่พิธีอ่านโองการสังฆะบวงสรวง ดวงพระวิญญาณพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พญาเมืองราช พญาจำเมือง
- เวลา ๐๘.๕๕ น. ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ประธานในพิธี ไปรับข้าวตอก ดอกไม้ (ปีพาศน์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ มหาสังข์ เจ้าพนักงานกลอง ๔ ครั้ง และโห่ร้องสาธุการ ๓ ครั้ง พราหมณ์เป่าสังข์ แก้วมโหรีเขาวัว พระสงฆ์เจริญมงคลคาถา)
- ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ประธานในพิธี ตั้งจิตอธิษฐาน คัมภีร์มนต์ แล้วถวายบังคม ๑ ครั้ง
 - ไชยกระที่เครื่องสังฆะบวงสรวงหน้าพยานกรวด ทราบ ถวายมอบให้ประธานในพิธี เพื่อนำไปเก็บรักษาไว้

* ใช้พระนามตามจารึกศิลาทองในการพิจารณาจัดตั้งชื่อคณะกรรมการ ปัจจุบันทราบพระนามว่า พญาเมืองราช (เมืองราช) พญาจำเมือง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และพญาจำเมือง

- ถูว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ปะธานไนพิธิ และผู้มีเกียรติถวายเครื่อง
โขนทานแก่พระสงฆ์
- พระสงฆ์อนุโมทนา

เวลา ๑๐.๓๔ น. เสร็จพิธี

การแต่งกาย จ้าราชการ เครื่องแบบปกติขาว
บุรุษทั่วไป ชุดสากล หรือชุดพระราชมารดา
สุภาพสตรี แต่งกายพื้นเมือง หรือสุภาพ

โครงการ พิธีสังฆมณฑลบรรพชาที่อุยูนเมืองนันทราช พื่ออุยูนก้านพมหาราช
และก้าน พญาเมือง เพื่อฉลองเรื่องการก่อสร้างอุยูนสาววีสว่างนันท
พมหาราชศัวัธและอุยูนนิค

โดย ไหวพิกษาณ ธรรม

วันพุธ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีชง จุฬศักราช ๑๓๙๙ ตรงกับวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๕
เวลาประมาณ ๐๙.๑๕ นาฬิกา สดุดกัณเวลา ๐๙.๓๔ นาฬิกา ณ ศาลพื่ออุยูนเมืองนันท
พมหาราช ตั้งอยู่กลางเมือง ถนนพระปกเกล้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการ
โดยธรรมาธิ์เชียงใหม่

๐ นนโมตัสสะ สวระระโค สวระระโค สันนาสันนพุทธัสสะ ฯ (สามจบ)

คาถาบูชาพระรัตนตรัย

๐ วันทิสสวา สิริพุทธิ สวธัสสะพุทธิ คุณคุณมัย สิริทัง ปะริศทัง เขมิง
ปะระชาณี ธรรมาพณัง วันทิสสวา สิริวิมัย สวธัสสะวิมัย คุณคุณมัย สิริทัง ปะริศทัง เขมิง
ปะระชาณี ธรรมาพณัง วันทิสสวา สิริสังฆัง สวธัสสะสังฆัง คุณคุณมัย สิริทัง ปะริศทัง เขมิง
ปะระชาณี ธรรมาพณัง ฯ

คาถาบูชาคุณเทพดา

๐ สักกะกาเม จะ รู เป สิริสิธธะระเค เจนสะสิกะเข วิภาน
ทีเปริฏฐี เร จะ คา เม สวระระระระระระระ ระระระระระระระ ระเคระระระระระระ
คุณคุณจาณินคุทวา ระระระระระระระระ ระระระระระระระระระ ระระระระระระระระระ
คิฏฐันตา สันติภัง ภูณัธระระระระระ ระระระระ ระระระระระ ระระระระ ระระระระระ

อินันจิตะวระนภาโต อธัมมัสสัทธา อินันจิตะวระนภาโต อธัมมัสสัทธา

ธำมดี สววรรณภาไธ ธรรมนิเทศา ฯลฯ

๕ วันก็คิดว่า อาจารยอแป๋มนี้ แม่นักการีนะ สนิทกันตลอด สัปดาห์สองวันฉันก็ อธิ
เทพพระ เธอเอา วิไลทะยานี่ ละ เหล่านี้ ประทับด้วย วิสุทธะ เทวอลน สัมโพธิ์พระเธอนั้น
นักปณานัติอีก ๖ ๗

๘ โฉมพระภูมิ พระราชนิ กรูณาธิ คัมภีร์ ประวิจาวาณยติ สัตติยาธะ ยาจกฉินนุ ปฏิภูณชนนุ
ธวาทะ ๖๖

๐ นพณัติระสภนาโค ประณวีนัง ประวิพาระโค สุกกะณังปัทมิกิ อัทธระทา ฯ

០ ប្រធានក្រុម ចុះចេញវិញ រួច អោយគាត់ ពិនិត្យមើល តើមានអ្វី ចុះឡើងវិញ ទាវែក លេង ឬទេ ។ ។

[illegible]

๐ ศักดิ์สิทธิ์มิ่ง วิรุฬหก ไก่ จม มหาราชชา พิศาลนาค เคมี ชุม เถ ชะนุกัมภีร์ สุ อาโชนะนระ
สละนระ จม ๗

๐ พระองค์ยังมี ท้าว จง นพพรชา ที่สาธก เกตุคุณเมธ อดนัยักษ์นุ อาโวกะณนธ สุพรรณ จะ...

๐๒. ปณณชฌน วรูปกโร เจ มหาวรา ทิสานาณ เทปิตุณนถ อธมมวักขณนุ อวาโรทณนถ สุนนถ
๐๓. ๐๔.

๐ พยากรณ์ : นาโค จง แพราราชา ทิศาภานค เทบิคุเมต อมรุวักรันทุ อาริศจะเนน
สุเรน จะ ๖ ๖

๑๒. อัครราชบัณฑิตยสถาน กระทรวงมหาดไทย
๑๓. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
๑๔. กรมการศาสนา กระทรวงมหาดไทย
๑๕. กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
๑๖. กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข
๑๗. กรมการขนส่งทางบก กระทรวงคมนาคม
๑๘. กรมการขนส่งทางเรือ กระทรวงคมนาคม
๑๙. กรมการขนส่งทางอากาศ กระทรวงคมนาคม
๒๐. กรมการขนส่งทางราง กระทรวงคมนาคม
๒๑. กรมการขนส่งทางน้ำ กระทรวงคมนาคม
๒๒. กรมการขนส่งทางอากาศ กระทรวงคมนาคม
๒๓. กรมการขนส่งทางน้ำ กระทรวงคมนาคม
๒๔. กรมการขนส่งทางอากาศ กระทรวงคมนาคม
๒๕. กรมการขนส่งทางน้ำ กระทรวงคมนาคม
๒๖. กรมการขนส่งทางอากาศ กระทรวงคมนาคม
๒๗. กรมการขนส่งทางน้ำ กระทรวงคมนาคม
๒๘. กรมการขนส่งทางอากาศ กระทรวงคมนาคม
๒๙. กรมการขนส่งทางน้ำ กระทรวงคมนาคม
๓๐. กรมการขนส่งทางอากาศ กระทรวงคมนาคม

อัสสัมชัญ อัครา จะ มหาพรหม ทิศทางบก เคมีศุภผล ธาตุวิชัยศุ ธาตุโชนะ
สเรนธ จะ ๗ ๗

[illegible]

ไฮเพนโมยทอรัลลิ่ง อวาล์วค้ำจุน

โขนระบำมโหรีรำลึก : ตระกูลเจ้าอาวาส

ไทยและในจังหวัดกันนี้ ๑๖๖๖๖๖๖๖ ๖ ๖

๑ สุประวิตมณี ทิสมายาณ จิตตาโมทวา มหัทธวา จันโท จะ สุวิโย จะ อินโท จะ พรหมภาโน
 จะ เสธะณีทั้ง ทิโค จะ สุวัโกโร จะ เทวะธะโรโร จะ เทวะปญฺญะโก จะ เอเสกิตตาโมทวา
 มหัทธวา มุทธะธะการะวะธะตา เอหิธะมาคัพพะธะวา ธาณัจฉินฺทุ ปะริญฺญชฺฉินฺทุ ทิโค จะ สุวัโกโร จะ
 เทวะธะโรโร จะ เทวะปญฺญะโก จะ จะรั้ววา วัคควา คัญฺญะวา นิสันณังวา ธะธะณังวา วัคคังวา
 ทิวัรวา สัพพะธะตา คัง วัคชิสฺสุ มธะทา เทวาคี วา

๑ สรรวมทรัพย์อันอุดม ขอบถวิลหาพลอันประเสริฐ สมกฤตเทพธาดา ส่วนทวาร
 ทวารศักดิ์ ทรงมณฑลความสวัสดิ์ เจริญศุภกิจตามรอบ พ้นจากอนพละธรรม สำหรับรักษากิณนคค์
 สันถะณพันวิจิตร ฉำฉาซึ่งศิวธวัคค์ แก่ศิวโมโคธมรพ พ้นจากอนพละธรรม ผู้ดำรงธรรม
 ทายาทแห่งบุญนิพพานธรรม ทำสิ่งสรรพสวัสดิ์ มีความชอบไปเสน เกษะมณเฑียรประณาม พิศุสฐาน
 สัมมิลล เป็นที่เกษศิวธวัคค์ จงรักษิตถะธาว ความสุภกายจิตพร้อม เกษะพระโคธวัคค์อันอยู่
 เกดอันเกษม โสคติเพธอ วา

กาธาชอขมาเทวา

๑ โยโธโย โยหะจิตตะนะ เทวีสระณี ปะระโธนะธา จะระธะระเน กะคังโหธัง
 สัพพะปาเม วิลลิตะติ ธะคังโหธัง ปัจจุปันณังโหธัง ธะนาคะคังโหธัง กะระกัธิยาภัง
 วัระจันณัง นิสระวัคฺค วัธทาโหธัง ธะนุเสธะโหธัง ภัณธะธะนา วา

โองการบวงสรวงพ่อขุนเม็งรายมหาราช พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พญาเม็งราย

๑ นมามี อาณินฺทุโธโธ โทวะธะโรโร จันคันทันพ่อขุนเม็งรายมหาราชเจ้าท่าน
 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเจ้า ท่านพญาเม็งราย ท่านผู้เรืองเดชอิทธิฤทธิ์ ได้ทรงโปรดเสด็จ
 มาสถิต ณ อาณานิพนธ์อาณานิพนธ์บรรจบกันของคำแห่ง ซึ่งเหล่าข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 อวาทเพื่อความสบายของเจ้าเวียง ขอบถวิลหาพระวิญญูญาณทั้งสามพระองค์ ทรงโปรดโปรด
 วัธคังคังคังคังคัง ทรมันพระทนต์เทศการในกัธือบุราทั้งมาลาบุญเพือน ทั้งเหล่าข้าพระพุทธเจ้า
 จ้างเมณฑลนิพนธ์นำถวาย สรรพบุญทั้งวันตราของได้มาจนแล้วพยาน ขอบพระรัตนทั้งนี้ ขอพระองค์
 ทำนุทรงให้ความสุขสวัสดิ์ แก่ปวงประชาราษฎร์ทั้งแว่นแคว้นประเทศไทย ได้มีจิตใจเกษมสำราญ
 คึกคักการก่อสร้าง ธัญญาวิธัยสามพระมหากษัตริย์เจ้า ได้แก่ท่านพ่อขุนเม็งรายมหาราช
 ท่านพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พญาเม็งราย สามปราชญ์ผู้มีคุณร่วมศักดิ์อันเมือง ทุ่งเมือง
 ปรางค์ไฉน เมืองเชียงใหม่นะเมืองคัง สถิตสิ่งอยู่สืบไปให้ปวงลูกแก่ปวงประชาราษฎร์ ส่วนผู้มาศ
 คัญใจจริง ขอพระองค์ พระปรางโธโปรดใจบริรักษ์พิทักษ์ทั้งมณฑลสถาน คังคังคังคังคัง

ราชการ วัด บ้าน วันโร : โองคตอถึมูกทอวีรมาตมณอู่ในเกนทัน ซอพระองค์ทวงไปคให้
 ความกฤณา คือเฮนเป็นธุระกิจ ซอบือมบิตฮันตราฮ ซอพระกฤบิทระโคโดยอ่ากราบสั
 สารอ่าเงศุบธวัก ซอให้อูบสิมแล้วอู่ฮันละ สิ่งทีประสงค์ซอให้สมณาต สรรพทุก
 สรรพโลก สรรพโรค จมึนาคนราโกสุ สรรพเสนอ่าญโร สรรพอ้ออ่ามัวพาน ซออ่า
 นวอให้เหล้าราพาพรุชเจ้าคิดทำการก่อฮันฮันธวาวีธอระ ทั้งสาพระองค์ทวน ได้คประสงค์
 โสคิเทญ ๖ ๖

ถวายแก้ว ๑ ๑ สุปะพระอัญชามะ สัมภังษี โภธะนัง สาสันนัง อุตตะกั วรวิ อากัจฉัญ
สัณข ปะริภัญชนัญ สัพพะทา ทิศาธะ สุชาธะ ๖ ๖

คาถาขอพร

- ๐ สัพพะทุกขา วินาสสันติ สัพพะภะยา วินาสสันติ สัพพะโรกา วินาสสันติ
- ๐ พุทธะเสขะนะ อังคะเสขะนะ สังคะเสขะนะ อินตะเสขะนะ พราหมณะเสขะนะ
 เทวเสขะนะ
- ๐ ทิวาตะปะติยาทั้งใจ วักติมาภาตัจฉินา สัมมัทธโร จัตติโย ตะปะติ ฉาย
 ตะปะติ พราหมณะโม อธธ สัพพะมะโหระคัม พุทโธ ตะปะติ เศรษฐา เสงคะน สัจจวัชชะน
 สุวัคิ โทสุ สัพพะทา ๖ ๖
- ๐ สิทธิกิจจัง กิจฉันโสการวชบ ได้ประภอภักฮันระ กิจฉันอย่างรู้รัง สุคิตัง
 ประสงค์ เทอญนา
- ๐ สิทธิกัมมัง การโคตพริชธะ แลอภะระเสฐเจ้าทอ อ่าวิคธอ่าโรชา สิทธิได้
 พณันน เทอญนา
- ๐ สิทธิการวิธะตมพะโค สัพพะอัญชวักวิจ ฆาตบพสิณแล้ว ซออู่บิธวินตราฮ
 แกอัวกอก พันพูน เกษณ เมณา
- ๐ สิทธิ เคาโร ชะโยฉังจัน เคาโรเจองปราภอ ผู้ทอชปะอ่าจ จอวรโสเมกพ่า
 มอ่งพันนัพาส เทอญนา
- ๐ สิทธิธากา นวันธะว อากสิณโคโค จมึนังโหลอ้อฮัน คัมมังทอธารพัน
 ช่างสันศุณสุค เมณา

๐ สัพพะสิทธิ ภวันตุเว พุทธพวงประสิทธิ์ แก่เหล่าราษฎรผู้มีศรัทธาให้
 เสร็จสิ้นทั้งนี้ ฯ พร้อมพรวิไลฉะนี้ เกตุธนา ฯ

๐ สาธุ ฯ

ผู้แต่งโองการ

(โหราชาญ กรมอด)

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๒๔

คำจารึกฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

พญามังราย (เม็งราย) ประสูติ เมื่อปีขาน พ.ศ. ๑๗๑๓ ทรงเมืองฝางเมืองเชียงแสน
แทนพญาผานเมือง พรวรรณบิดา เมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๒ ทรงพระปรีชาสามารถรวบรวมแคว้นและ
เมืองต่างๆ เข้าเป็นอาณาจักรล้านนาไทย ทรงตรากฎหมาย “มังรายศาสตร์” ให้ปกครองบ้าน
เมือง เป็นปฐมศาสตร์มีราชวงศ์มังราย สืบเชื้อสายครองเมืองเชียงใหม่ อาณาจักรล้านนาไทย
ต่อมาอีก ๑๗ พระองค์สิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๑๗๕๔ รวมพระชนมายุได้ ๔๒ พรรษา

พญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) พระมหาราชกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย
พระโอรสองค์ที่สามแห่งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ทรงพระบรมราชาภิเษกมาก เมื่อพระชนมายุ
ได้ ๑๔ พรรษา ทรงกระทำยุทธหัตถีรบระขุนสามชนเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา พระเกียรติเกริกก้องไปทั่ว
ทิศ ทรงแผ่อาณาจักรไปกว้างใหญ่ไพศาล ทรงประดิษฐ์อักษรไทยใช้สืบมาจนถึงปัจจุบันนี้
ทรงครองราชย์เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๒๒ สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๗๔๒

พญาร่วงเมือง ประสูติเมื่อปีจอ พ.ศ. ๑๗๔๑ ปกครองเมืองพะเยาขึ้นต่อจากพญา
เมืองพะเยา พรวรรณบิดา เมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๑ เมื่อทรงพระเยาว์ได้ทรงศึกษาศิลปศาสตร์วิวัฒนาการ
ธำรงมั่นคงกับพญาร่วง จึงมีพระสหสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น และทรงอุปการะสมทบทำนุบำรุงกัน
ในการบริหารปกครองบ้านเมืองทรงใช้วิเทศปัญญาภูมิพรไมตรีกับอาณาจักรใกล้เคียง บ้านเมือง
จึงอยู่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๑ รวมพระชนมายุได้ ๗๐ พรรษา

กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ ได้ทรงกระทำดีด้วยปัญญาด้วยหลักธรรมสอโศกจากน้าพระ
หัตถ์เพื่อเป็นศิษย์อนุสรณ์แห่งบรรพชน ไม่เป็นศัตรูต่อกันภายหลังมา ๓ ฝั่งแม่เมือง พญา
มังรายเมื่อได้ทรงสร้างเมืองเชียงแสนแล้ว ต่อมาได้ทรงสร้างเมืองฝาง ก็ได้เมืองหริภุญไชยจาก
พญาเมื่อนะสร้างเมืองสุโขทัย ตามหลังทรงพบชัยภูมิเมืองอันเป็นมงคล เป็นที่ราบเรียบน้ำ
บึงกับเขาทองสุเทพ จึงได้เชิญพระสหายคือพญาร่วง และพญาร่วงเมือง นาร่วงบิณฑิลาหรือ
และทรงเห็นชอบร่วมกันสร้างเมือง กว้าง ๔๐๐ วา ยาว ๑๐๐๐ วา ตั้งพิธีอุปสมบทผู้มีเมตตา
หลักเมือง วันพฤหัสบดี เพ็ญเดือน ๖ พ.ศ. ๑๗๓๕ จันทโรศวรฤกษ์ ๑๖ ฤกษ์เมศร์ทิศใต้ตั้ง
ไว้ด้วยเมืองใหม่มีนามว่า อโยธยา สร้างเสร็จในปีเดียวกัน รณพเนจรเมืองใหม่จึงว่า
“นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่”

ชาวเชียงใหม่จึงพร้อมใจกันร่วมสวามิภักดิ์บรรณาธิการสุทวารวิสัยตามกษัตริย์ ปะริขัณฐาน
ณ พ.ศ. ๒๒๖๖ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๒๖ เวลา ๑๑.๕๙ นาทีฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติไว้คู่เมือง
เชียงใหม่และเป็นที่สักการะ ระลึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระองค์ที่รักอาสนนเก้าแสน ขอ
สวามิภักดิ์ถวายแด่พระมหาจักรีวงศ์เจ้าทั้งสามพระองค์ จงสถิตย์เป็นมิ่งขวัญคุ้มครองปวง
ประชาราษฎร์บ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขเจริญรุ่งเรือง พินัยพิทักษ์ปวงข้าวยศถา

เรื่องแรก นี้ปราชญ์ของเชียงใหม่ของท้าวเมือง แต่ขอคำงานไม่ครบถ้วน

ท้าวเมืองเมือง - ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๒๖ (พ.ศ. ๒๕๕๐) หน้า ๘ พญาเมืองเมือง ๑.๖ คำ
เมือง สมเด็จพระเจ้า จุฬาลงกรณ ๑๐๐ อยู่เมืองเมือง ๑๐ พราหมณ์ พระชนมายุ ๑๐ พราหมณ์ / ฉบับ
หน้า ๑๑๑ คำว่าไว้ ๒ คำว่า ว่าปราชญ์ วันอาทิตย์ แดง ๑ คำ เดือนห้า ปีนั้น เดือน
จุฬาลงกรณ ๑๐๐ และกล่าวถึงอีกคำงานหนึ่งว่าปราชญ์ ๑.๖ คำ เมือง สมเด็จพระเจ้า จุฬาลงกรณ
๑๐๐

จีนฮกแต้เมือง - ฉบับ พ.ศ. ๒๒๖๖ หน้า ๒๒ พ.ศ. ๒๕๐๐ พิมพ์เป็นสองส่วน
หน้า ๒๒ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ คำว่าว่าพญาเมืองเมือง จุฬาลงกรณ ๑๐๐ (พ.ศ.
๑๙๙๙) มีพระชนมายุ ๑๖ พราหมณ์ (ปี พ.ศ. คำงานตาม ขัตติย์ ปาชา แต่คำงานตาม
วิธี กษัตริย์ ปาชา คือ ๑๐๐ + ๑๙๙๙ เท่ากับ พ.ศ. ๑๙๙๙) - จารึกนี้ชื่อตามจีนฮกแต้
อักษร และคำงาน พ.ศ. วิธี กษัตริย์ ปาชา

นี้ปราชญ์ของท้าวเมือง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) จักรพรรดิเมืองเมือง แม้แต่ปราชญ์ราช
ก็ใช้วิธีสันนิษฐานหรือประมาณกันเสีย - ตามสันนิษฐาน นี้เราต้องมองว่าวิธีสันนิษฐาน
ชาติไทย พิศาลสันนิษฐานอย่างชาติพราหมณ์ จักรพรรดิเมืองเมืองในฐานสันนิษฐานหรือสันนิษฐาน
๒๐๐ ปี - ปาชา สันนิษฐาน รวบรวมของสันนิษฐาน ๒๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ - เนื่องจาก
พญาเมืองเมืองเป็นพระมหากษัตริย์เมือง สมเด็จพระเจ้า พ.ศ. ๑๙๙๙ ดังนั้น ปราชญ์ของพ่อขุน
รามคำแหงมหาราชหรือท้าวเมือง ๑๙๙๙ - ๑๙๙๙

จนกระทั่งบัดนี้ - ชาวเชียงใหม่เมือง "นพบุรีรัตนนครเชียงใหม่" แต่ขอคำงานไม่
ครบถ้วน

จีนฮกแต้เมือง - เล่มเดียวกัน คำว่าว่า นครเชียงใหม่ที่พญาเมืองเมืองสร้างไว้เมือง ๑,๐๐๐
ปี คำว่า ๑๐๐ ปี

คำงานของเชียงใหม่ - ส่วน โสณสุวณดี หนังสือฉบับนี้เมือง เชียงใหม่ - คำว่า คำว่า
พญาเมืองเมืองให้สร้างกำแพงเมือง คำงาน ๑,๐๐๐ ปี และคำงานว่าวัดของจากชื่อคูเมือง
ไปด้านละ ๑๐๐ วาเป็นกำแพง ๑๐๐ วา เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

คำงานพราหมณ์อักษร - ส่วน โสณสุวณดี แปลและเรียบเรียงจากอักษรไทย - ส่วน ปราชญ์
คำงานตามนาไทย พ.ศ. ๒๕๐๕ พญาเมืองเมืองสันนิษฐานว่า "ฉบับนี้เราขอคำงาน ๑,๐๐๐
ปี คำว่า ๑,๐๐๐ ปี" พญาเมืองเมืองสันนิษฐานว่า คือคำงานหนึ่งเล่ม

- จารึกนี้ชื่อตามจีนฮกแต้อักษร และ ราชวงศ์อักษร

[illegible]

อธิบายศัพท์ในคำจารึกฐานพระราชนุสาวรีย์ 3 องค์

โดย นมิต พงษ์มณฑา

คำจารึกฐานพระราชนุสาวรีย์ 3 องค์มีขึ้น ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการ
การให้เป็นผู้ดูแลรักษาและซ่อมแซมโบราณสถานและวัตถุอันมีค่าของล้านนาไทย และคณะกรรมการ
ตรวจสอบความเรียบร้อยถูกต้องเป็นอันพอใจแล้ว จึงได้ นายทวี สุวามิธุยาบุตร เขียนจารึกด้วย
อักษรล้านนาไทย ซึ่งจะเจาหมายที่ฝ่ายจารึกได้นำไปทำการแกะตัวอักษรตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ และ
นำมาติดไว้ที่ฐานพระรูปที่อนุชนได้ศึกษารับชมไป

ข้อความในคำจารึก เขียนด้วยภาษาล้านนาไทยสมัยปัจจุบัน และใช้ศัพท์โบราณอยู่
มาก ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยไม่เข้าใจความหมายของคำประพันธ์โดยตลอดบางท่านเกิดทัศนคติ
ไม่ดีต่อคำจารึกว่าไม่ควรเขียนอย่างนี้ เพราะใช้ประเภชสมัย เนื่องจากสมัยปัจจุบันอ่านอักษร
ล้านนาไทยไม่ออก แต่คณะกรรมการคือต้องอนุรักษ์รักษา ถอดเพิ่มว่าคำอย่างนี้เป็นการอนุรักษ์
มรดกของบรรพบุรุษไว้ให้นานให้นาน เป็นคติให้แก่วรรณกรรมของพื้นที่เท่านั้นว่า ถูกมณฑล
เทศาภิบาลเชียงใหม่ได้สั่งอยู่ ฉะนั้นจะได้การเท่าที่ควรมณฑลเชียงใหม่ได้ ก็ตาม ที่เป็นการฉีกธรรมเนียมเป็น
ยุคสมัยและยุคสมัย

-
- อาจารย์เกษมวัฒนธรรมดีมีมาน พงศศึกษาสาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - ผู้เชี่ยวชาญภาษาและวัฒนธรรมล้านนาไทย
 - อนุกรรมการวัฒนธรรมดีมีมานแห่งชาติ
 - อนุกรรมการวัฒนธรรมดีมีมานแห่งชาติประจำจังหวัดเชียงใหม่
 - กรรมการหอศิลป์ และพิพิธภัณฑ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - กรรมการที่ปรึกษาศูนย์วัฒนธรรมดีมีมาน วิทยาลัยครูเชียงใหม่
 - กรรมการราชบัณฑิตยสถานและศูนย์วัฒนธรรมดีมีมาน มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศัพท์วิเศษณ์คำที่ปรากฏในจารึกที่ควรนำมาอธิบายไว้ในเอกสารฉบับนี้ คือ

1. ศักราช 2526 ความจริงคือ พุทธศักราช 2526 นั้นเอง แต่ต้องเขียนอย่างนี้เพราะต้องการให้ทราบจำนวนศักราชและให้สัมพันธ์กับคำ มีศักราช หากจะเขียนว่า ศักราช หรือ ศักราช จะไม่ถูกต้องโดยหลักของแบบ

2. ล้านนาว่าศกโลก คือ ชาวล้านนาเรียกกันว่า ปี กำไล หมายถึง ปีขุนคัมภีร์ศก การนับปีของล้านนาไทย เหมือนกับ โยนกากลางคัมภีร์

ล้านนา		ภาคกลาง		ล้านนา		ภาคกลาง	
ใจ	หญ	ชวค	หญ	เม็ค	เมค	มะเม	เมค
เป้า	ัว	ฉุ	ัว	คัม	วณ	วณ	ฉิ
ปี	เสื่อ	ชาด	เสื่อ	เจ้า	โก	ระกา	โก
เพา	กระคาย	เอวระ	กระคาย	เ็ค	อุนธิ	จธ	อุนธิ
สี	นาค	มะโรง	งูใหญ่	โก	ช้าง	กุน	หญ
ไธ	งู	มะเล็ง	งูเล็ก				
คระ	นา	มะโย	นา				

ความต่างของชื่อปีกับชอภาคกลางเป็น 2 อย่างคือ ล้านนามีชอว่างของจีนแต่ชอภาคกลางมีชอว่างแทน และที่ต่างกันชอภาคคือ ปีโก ภาคเหนือ หมายถึง ปีช้าง ส่วนชอภาคกลาง ปีขุน แปลว่าหญ ช้างเจ้าเห็น ปีขุน ในการนับของภาค หมายถึงช้างเหมือนกัน ไม่ทราบว่า ชอภาคกลาง ปีขุนจะเป็นหญใดอย่างไร

การนับ แม่ ของล้านนาไทย ตรงกับของภาคกลางว่า ๓๒ คือ เครื่องนับกำกับปี
จำนวน 12 ปี นับเป็นรอบหนึ่ง คือ 120 ปี คือ $12 \times 10 = 120$ ในคำโพธิ์ของล้านนา กล่าวว่
พิณายุโก ขอคืออายุยืนเที่ยงเท่า ร้องชาวฮมเข้าพระวงศา การนับแม่ของล้านนา เปรียบเทียบ
กับของภาคกลางดังนี้

<u>แม่</u>	<u>ศก</u>
กษ	เอกศก
คัม	โทศก
รวาง	ตรีศก
เมอ	จตุรศก
เป็ก	เบญจศก
กัถ	อุศก
กต	ฉกศก
อว	อัฐศก
เคา	นศก
กา	ตติยาศก

การนับแม่นี้ ทำโพธิ์สะดวกในการนับ อายุคนว่า เกิดโพธิ์รอบแล้ว อายุเท่าไรเท่านี้
โดยถือเกณฑ์ว่า แม่หนึ่งกำกับได้ 12 ปี แล้วย้ายเป็นแม่ใหม่ คือ ศกใหม่ต่อไปทุก 12 ปี

3. ล้านนา หมายถึง อาณาบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน ๓ จังหวัด
คือ เชียงใหม่, ลำพูน , ลำปาง , เชียงราย, พะเยา , แพร่ , น่าน และแม่ฮ่องสอน ในพงศาว-
ดารล้านนาว่า อาณาจักรล้านนาไทยแต่โบราณ รวมเอาแว่นแคว้นสองฝั่งแม่น้ำ ที่เรียกอย่างนี้
เพราะมีเนื้อที่มาก ตั้งอันไร เป็นอาณาจักรขึ้นกับล้านช้าง หรือศรีสัตนาคนหุต คือเมืองที่มี
ช้างตั้งล้านตัว

4. ตัวเลข ที่ใช้จารึกใช้เลขในธรรมนึ่งสองตัวเป็นเลขที่ใช้ในอาณาจักรล้านนา
โพธิ์มาแต่เดิม มีใช้เลขโพธิ์ เพราะเป็นเลขที่พำนักเข้ามาใช้ในล้านนาไทยเมื่อครั้งการใช้เลข
ในธรรมเป็นการเสวนาสักการะของล้านนาไทยในสมัยสุโขทัย

5. เปลี่ยนเสียง ของอักษรมาไทย เท่ากับเสียง 10 ของโหราภาคกลาง ครบไว้
เปลี่ยนกันตามทางสุริยคติ การนับเสียงของอักษรมาไทย เรียกว่าโหราภาคกลางไป 2 เสียง เป็น
การนับเลขจีน น่าจะได้นับอีกเพื่อจัดเป็นแถวฐานก็เป็นได้ เปรียบเทียบการนับเสียงดังนี้

อักษรมาไทย	โหราภาคกลาง
เจ็ช (ฮ้าย)	สิบเอ็ด
ปี่ (สอง)	สิบสอง
สาม	ฮ้าย
สี่	ปี่ (สอง)
ห้า	สาม
หก	สี่
เจ็ด	ห้า
แปด	หก
เก้า	เจ็ด
สิบ	แปด
สิบเอ็ด	เก้า
สิบสอง	สิบ

6. ตั้งโง่ง หมายถึง ตั้งเขตแคว้น หรือ ขั้วบนดิน ตั้ง คือ ตั้ง เมื่อนับเรียกว่า
ตั้ง เป็นส่วนมาก เช่น ตั้งหลาย, ตั้งมวล, ตั้งโคตร คือ ตั้งหลาย, ตั้งมวล, ตั้งโคตร

7. พญาเมืองราย คือพระนามที่ถูกตั้งตามหลักฐานในศิลาจารึก และยังมีไว้ในงาน
เก่าที่อักษรมาไทย ใช้คำว่า "เมืองราย" ภายหลัง ไม่ใช้คำว่า "เมืองราย" อีกแต่เดียว ส่วนคำว่า
"พญา" พบในศิลาจารึกสุโขทัยเท่านั้น

8. ลูกรักแล คือ ลูกที่เกิดแล...หรือลูกที่แล ก็ใช้ (ศิลาจารึก วัดพระยืน พ.ศ.
1913 บรรทัด 3)

9. เอามารมไว คือ เอามารมไว ชาวบ้านนิมมิตตเคียง ๑ ในคำไทยฉบับเป็น
เคียง ๕ เช่น สมม เคียง สมม ส้าง คือ รสม, เรือน, รสม, ร้าง เป็นต้น

10. โพรฉำ คือ โพรฉำ การเขียน โพรฉำ เป็นการเขียนตามสำเนียงพูด และ
อักษรวิธินับโบราณที่อ่านภาษาไทยและสุโขทัยต่างก็ใช้โพรฉำทั้งสิ้น ดังตัวอย่าง

- คำว่าสุวิตร ฉบับโรงพิมพ์กรุงเทพฯเจริญพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ หน้า
๑ บรรทัดสุดท้าย มีประโยคว่า "อันจักรวิษา ประชาโพรฉำ" ใช้ ๘ คำใส่ไม้โท

- คำว่าทองคัม ฉบับโรงพิมพ์กรุงเทพฯเจริญพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๔๖๐
หน้า ๒ บรรทัดที่ ๒ ว่า "จุฬาลง นานาตุลิต เกศโพรฉำควาไป"

- ศิลาจารึกสุโขทัยฉบับแรก หน้า ๑ บรรทัดที่ ๖ ในประโยค "โพรฉำ
หมาโส ก็เขียน "ฉำ" เหมือนกับ (ประจักษ์ศิลปาคมที่ ๑)

11. ฉิงช่าย คือ พึงช่าย ออกเสียงตามสำเนียงว่า ฉิงช่าย โทษเฉพาะ คำ ๑
เสียงออก นานัก โทษเฉพาะภาคเหนือและลาวเท่านั้น เสียงนี้ในภาคกลางไม่มี ปรากฏในภาษาพื้น
บ้านว่า ฉิงฉิง ป้อฉาย คือ ฉะฉิงพ้อช่าย
ตัวอย่าง

- คำขอเรื่องถ่ายศิลา บางฉบับว่า "คำฉาวฉิง" อันนี้เขียนตาม ป
โพธิ์ชนแพ่งทางใต้ ยังเป็นกระแสมันแล้วแต่ไร ปโพธิ์ชนแพ่งมี "ฉาวฉะ" (คำนี้ยังอยู่
อันนี้คงเขียนผิด ไม่เช่นเสียงในทางใต้ ยังเป็นกระแสมัน คือ ฉาวฉะที่สกล ไม้โทในรอนเสียงไป
โชนเลย)

- ทอปปี้ ฉำพรวงคำฉะเจ้า ทอปปี้คำฉำที่ฉะฉะฉะ ฉะฉะฉะ
นาคฉะ ฉะฉะฉะ (หากที่ออกกลางของคำคำฉะฉะฉะก็ฉะฉะ ฉะฉะฉะก็ฉะฉะ
คำฉะฉะฉะฉะฉะฉะฉะ)

12. ฉิ่ง คือ ฉิ่ง หรือ ฉิ่ง ภาษาสุโขทัยในศิลาจารึกก็ใช้คำว่า "ฉิ่ง" เช่น ศิลา
จารึกสุโขทัย หน้า ๑ หน้า ๒ บรรทัด ว่า โพธิ์ในเมืองสุโขทัยมีฉิ่ง

- ในมหาชาติ กัณหาการุณของล้านนาไทยกล่าวว่า "พระมหาสุณิ
อริราชจึงโลกาเสนา ว่า มาสเมว อวรุณ สุรา เจ้าชาติ พทลวักกุปุสเณ"

- ในคำว่าทนต์คณพระกุมาร ไปตามหาพระเจ้าก่า พทลวักกุปุสเณ
กระพอสของอภัย "คณเสนาถาย เจ้าไปรอกแล้ว จัณามโอดอง คณภาวามักลุมุสเณคังเป็น
สาย บันคนชายไปโหมบคเสนา"

13. มณ คือ การเรียบการวาก หรืองานจิตรกรรม มีวิธีที่เก็บรวบรวมคือวัดร่าง
แผ่น พนายถึงวัดร่างวากข้างเขียน วัดพวกแผ่น คือวัดของเหล่าช่างเขียนหรือช่างวาดเขียน

- ในมหาชาตินิพนธ์ มณีของล้านนาไทย ที่พระมหา ปรางสาธ ได้ค้นของ
นางเลวีว่า "ประสุโงะ ที่จักคือเพ็ญมณ รูปเทวดาคือคอกไม้ ประมณคือโหวงรูปชอนมณ" (ที่
ประสุติจักโหวงวากรูปเทวดาคือคอกไม้ประมณคือโหวงรูปชอน)

14. มังราชศาสตร์ คือ พระธรรมศาสตร์ หรือ กฎหมายที่พระม้ามังราชพระศา
ซึ่งไม่ปกครองอาณาจักรล้านนาไทยของพระองค์ เป็นกฎหมายเก่าแก่ของไทเขมรนั้น เป็นตำรา
ตั้งเกวว่า ในสุโขทัย ที่กล่าวกันว่ายิ่งใหญ่ กลับไม่มีกฎหมายเป็นกิจฉะกษะ หรือเป็นมณคังอย่าง
ล้านนาไทย มังราชศาสตร์ จึงเป็นกฎหมายที่ใช้เป็นแม่บทในการปกครองอาณาจักรล้านนาพม่า
มังราชศาสตร์ได้มีการแปลเป็นภาษาไทยภาคกลาง โดย คร.ประเสริฐ ณ นคร ปรีวรรคพิพร
โดยวิทยาสันนิศฐ์เขียนใหม่ และดัดแก้ไขด้วยกลอน มหาวิทยาสันนิศฐ์เขียนใหม่

15. พระโอง คือ หกขันธ์ คำนี้มาจะโค่นโดยพิพิศ ของสันสกฤต เพราะในล้านนา
ไทยใช้ภาษาบาลีว่า หกขันธ์ คำว่าหัวใจของขันธ์ แต่ในภาษาเวสสันดรชาดกฉบับนคร สมณที่ พระ
เวสสันดรทรงรำพึงถึงสามภริยานิมิต्तขึ้น หลังจากเสด็จเข้าประทับในพรหมนครว่า "หัวใจหนึ่ง
ในพระโองใจสูง ยามจักไกลดังร่ายศรี ว่าในบุญนี้ อาจท้อสอาวญว่าถูกมาเป็นขุนโอง จักไกร
ไผ่ทาน" (พระองค์ทรงรำพึงในพระหฤทัยถึงสามภริยานิมิต्तไกลดังร่ายศรีว่าในบุญนี้ อาจท้อ
สอาวญว่าถูกมาเป็นขุนโอง จักไผ่ทานไผ่ไผ่สอาวญว่าถูกมาเป็นขุนโอง)

16. โคฏ คือ ธนาก หรือความมั่งรอนา เช่น โคฏธากโคฏน โคฏโม โคฏเมือ
คือ ธนากดาเจียร ธนากดาธอก, ธนากโป, ธนากกสิ

17. พระยาวัง เป็นพระนามของมหาคิริยสุโขทัย ไม่กำหนดแน่นอนว่า องค์ใดองค์
ปรากฏในศิลาจารึกวัดเขื่อนขันธ์ พ.ศ. 2124 บรรทัดที่ 3 ว่า "พระยามังรายเจ้าเมือง
พระยาวัง หังสามคน...." พระยาวัง หมายถึง หอขุนรามคำแหงมหาราช

18. ตัว คือ มี 3 ตัว ๓ ตัว แยกการผสมอักษรของอักษรภาษาไทย ในสระเอก
ทั้ง 10 ตัว คือ เอว ๑๑ อัว อัว เอื้อ เอื้อ เอื้อ เอื้อ นิยมใช้ตัว ๑ หรือ ๑ สระเอก
ตัว ๒ เนื่องมาจาก ตัว ๒ ของอักษรภาษาไทยทางยาวและเวลาสระเอกอยู่ข้าง ขวาให้เอวเอว ไวร
จารึกใช้ตัว ๑ หรือ ๑ เช่น การบูร คำบุร กือร กือร เอือร เอือร กือว กือว เอือร เอือร
ซึ่งต่างไปจากลาวนิยมใช้ตัว ๒ สระเอก

19. อึ คือ อึ อักษรนิยมใช้ อึ อย่างสามัญสามัญ เมื่อก่อนกล่าวอึอึอึ มา
แล้ว ไชยยาเทศตัว ๑ เป็นตัว ๑ เช่น อึอึอึ เป็น อึอึอึ อึอึอึ เป็น อึอึอึ เป็นอึ

20. พวักพวัก คือ พวักพวัก, พวักพวัก องค์พวักเป็น พวัก นิยม ใช้
พวัก ในภาษาพูดและภาษาเขียนของอักษรไทย

ข้อสำคัญจารึกที่ข้าพเจ้าค้นคว้าประวัติคำานาน ซึ่งมีความสำคัญ ไชยยาเทศ
ภาษาโบราณไว้มาก เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษา การการมาคำานานของคำาน
อย่างจะให้เป็นภาษาอย่างในศิลาจารึก หรือภาษาสมัยพระยามังราย แต่อย่างกันว่าการใช้ภาษา
อย่างนั้นเป็นการออกเสียงไปสู่อักษร ซึ่งมีความสำคัญที่เราเกิดในสมัยนี้ ควรจะใช้ภาษาสมัย
นี้ เพราะสะดวกมากเข้าใจกัน ข้าพเจ้าปฏิบัติการศึกษา จิตวิทยาใช้คำานกลาง อักษรอย่างใหม่
บ้าง และส่วนหนึ่ง เป็นการรักษาความดีและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งก็เป็นผลดีมีใช้หรือ ๑ ข้าพ
เจ้าอาจนึกไม่ถึง และอธิบายไม่หมด หากท่านผู้อ่านจารึกแล้วไม่เข้าใจ สังเกต ไปรศึกษาค้นคว้า
ตามข้าพเจ้า โดยการเพิ่มทางไปรษณีย์หรือจดหมายไปทางที่มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ได้ ข้าพเจ้ายินดีรับทราบด้วยความดีใจ

มี พ.ศ. ๒๕๒๓

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑ ธันวาคม ๒๕๒๕

นายมือศึกษาวิทย์ นามทวี สว่างเปี่ยมญาณุรักษ์ได้รับเลือกให้เขียนคำจารึกแผ่น
อักษรล้านนาหรือตัวหนังสือเมือง ที่ฐานอนุสาวรีย์ 3 กษัตริย์

ตรวจคำจารึกอักษรล้านนา อ. ไกรศรี มีมมานะเมธี ที่บริเวณท่าอิฐ
ตรวจคำจารึกอักษรล้านนาด้วยนายทวี สว่างเปี่ยมญาณุรักษ์ ผู้เขียนอักษร

ความเป็นมาของคำจารึกใต้ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ ๑ กษัตริย์ (อักษรล้านนาไทย)

นายธรรมา พูนศิริวงศ์ ผวก. เรืองใหม่ได้แบ่งปันกิจกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์พระบรมราชานุสาวรีย์ ชื่อ "ล้านนาไทย" โดยมี นายทวี วิชัยสิทธิ์ เป็นประธานกรรมการและได้หารือเรื่องการจัดทำคำจารึกพระบรมราชานุสาวรีย์ ๑ กษัตริย์ ซึ่งได้ร่วมเป็นอักษรไทยกลางไว้แล้วและเห็นสมควรจารึกเป็นอักษรและส่วนพื้นเมืองอีกส่วนหนึ่ง จึงได้ส่งคณะกรรมการขึ้นประกอบด้วย ผศ. นณิ พงษ์มณี เป็นประธาน รศ. อุบล รุ่งเรืองทวี อ. อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และอาจารย์ ทวี สว่างปัญญางกูร เป็นกรรมการโดย ผศ. นณิเป็นผู้ร่างคำจารึกเป็นฉันทลักษณ์แบบว่าธรรมา อย่างโบราณขึ้นแล้วให้คณะกรรมการร่วมกันพิจารณาอีกจนและเห็นชอบให้ส่งมูลนิธิที่ผู้จัดทำมีส่วนร่วมในการรวบรวมและมอบทานประกอบด้วย

อ. ไกรศรี นิยมานพพันธ์	กรรมการที่ปรึกษา
นพาสันตม ไซะชนก	จังหวัดเชียงราย
รศ. ทวี อุบล รุ่งเรืองทวี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ. อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว	วิทยาลัยครูเชียงใหม่
พระครูประจักษ์ ฐ	วัดสมานเฝ้า
พระครูโสภาสถิตญาณ	วัดพื้งเสา
นายทวี วิชัยสิทธิ์	ประธานกรรมการจัดทำหนังสือ
อาจารย์ทวี สว่างปัญญางกูร	เป็นผู้เขียนอักษรล้านนาไทย

เพื่อจารึกลงใหม่บนหินอ่อน คำจารึกที่คณะกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิ

ได้ตรวจแก้ไข มีข้อความดังต่อไปนี้

คำจารึกใต้ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ ๑ กษัตริย์ จากอักษรล้านนาไทย

สิริบุญมงคล	พุทธศักราช ๒๕๒๖
ล้านนาว่าสกย้าไก้	รวม ๔ คำได้เขียนสิบสอง
สินะย้านนากาปอณเณส	ชาวไทในเขตล้านนา
พากันอุกสาสร้างไว้	อัญสรูปพญาใหญ่สามองค์
พิศกันทั้งไรงท่งน่าน	พันแล้วศึกแสนเมืองคุณ
พญาบวรบุญล้านนากั	เป็นอุรุกษัตริย์พญาลาวเม็ง

นางเทพคำร้างเป็นพรหมมัจฉา

ผู้จบองค์เวลา

ให้เป็นพยานแทนพ่อ

พุทธศักราชเรืองกมลชวน

ปราชญ์เมืองหลายแห่งเฝ้า

เพื่อถือปราชญ์ไพร่ฟ้า

จึงมีกฎหมาย “มังรายศาสตร์”

นิพนธ์ลงแผ่นไม้

จึงมีกฎหมายเมืองวิเวียง

มาช่วยปกครองเมืองใหม่

ตั้งขึ้นหรือตั้งเมืองหลายหน

ทุกแห่งไรศกษาก่อตั้ง

เป็นเกษตรกรสืบต่อไปราช

ซึ่งคนพริตติยกรพึงสั่งเมืองใหม่

ท้าวท้าวเป็นประมณวงศ์โดยแรก

ธาตุ ๑๒ วิธสารคือแรก

พญาสุวรรณคัมภีร์

เป็นเจ้าฟ้าเมืองสุโขทัย

พระปฐมเมืองเจ้า

ก็กระทำคดีอุทธานา

ก็คิดเรื่องสรีรหลายเวลา

ท้าวท้าวมาลงเมืองวิเวียง

เสวยเมืองมี ๑๔๒๒ วิธสารคัมภีร์

พญาเมืองท้าวเมืองวิเวียง

ประสูติมี ๑๔๔๑ บกไว้

พญาคนเจ้ากษัตริย์ท้าวท้าว

เกิดที่เมืองวิเวียงเจ้า ๑๔๔๒

องค์ปราชญ์วิเวียง

กษัตริย์คัมภีร์เมือง

ได้ ๑๔๐๒ ท้าวเมือง

เขามาเมืองวิเวียงเจ้า

สุทนต์เมืองเจ้า

ไว้เป็นบทกวีความ

ใคร่สร้างเมืองใหม่เป็นราช

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ท้าวท้าวเมืองเจ้าวิเวียง

ร่วมสักรักรากำหนดและนักรว

สามแห่งที่อรรธาณี

สามกษัตริย์เจ็ดเจ้า

นักใจหวั่นเป็นสหราชอาณาจักร

รออันริฎาพระจอมไทยสาธยายเจ้า

หทัยเกษมระบอบพันโลก

จึงเป็นสหราชอาณาจักร

ป็นภาชีนรชนป็นที่กันโมค

ร่วมจากเหล่าที่นเรศวรจากนักรว

นังพิภพบนทมิฬนั้นน้อมใจ

น่ายอมน้ำป็นอสุภกษัตริย์

มีใจโรยอยู่เสด็จขึ้นเกษม

มอบคำจารึกอภินิหารแด่ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

(จากซ้ายไปขวา) นายชัชวาล พุ่มศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ นายทวี วัชรชัยยะ ประธานกรรมการ รศ. มณี พยอมยงค์ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายทวี สว่าง-บุญญางกูร ผู้เขียนอภินิหาร

แสดงข่าวแก่สื่อมวลชน (จากซ้ายไปขวา) นายชัชวาล พุ่มศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ นายทวี วัชรชัยยะ ประธานกรรมการ รศ. มณี พยอมยงค์ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายทวี สว่างบุญญางกูร ผู้เขียนอภินิหาร

บันทึกรายงานการประชุม

เกี่ยวกับพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์
กับการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ และพิจารณาข้อคำสำหรับ

จารึกพระเกียรติคุณ ณ พระบรมราชานุสาวรีย์
วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๒๖ เวลา ๑๐.๐๐ น. ศาลากลาง จังหวัดเชียงใหม่

รายนามผู้เข้าร่วมประชุม

๑. นายช่อลา พูนศรีวงศ์	ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
๒. นายไกรศรี นิ่มนงแสงจันทร์	
๓. นายถนอม รัชตนา	
๔. นายสมเดช สิมหิบุญ	ศึกษาธิการจังหวัด
๕. นายทวี วิจิตรรักษ์	
๖. ดร. สวัสดิ์ เพนซ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๗. นายเกษม บุรณศิริ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๘. นายอรุณรัตน์ วิจิตรเขียว	วิทยาลัยครูเชียงใหม่
๙. นายสมโรจน์ ชัยมงคล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(แทนนางสาวสวัสดิ์ ชัยมงคล)
๑๐. นายอุดม รุ่งเรืองศรี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๑. นายสมหมาย เปรมจิต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๒. นางสาวสุระ ศิริชนะ	แทนหน่วยงานศิลปกรรมที่ ๔
๑๓. นายทวี สว่างนันทนกุล	
๑๔. นายประจักษ์ ชัยเขียว	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๕. นายประสิทธิ์ ศิริราช	
๑๖. ร.ศ. สุวิชา แก้วมณี	สำนักงานจังหวัด ผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. นางเจริญ อุกมวรชาติ	สำนักงานจังหวัด เลขานุการ

บันทึกการประชุม

ประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า ขณะนี้ธนาคารวิสาหกิจวิสาหกิจได้มอบหมายให้สำนักงานเป็นหน่วยงานรับแจ้งเรื่องแล้ว จึงได้มีการกำหนดที่จะมีปฏิญญาจากกลุ่มสหภาพแรงงานจังหวัดเชียงใหม่โดยทางตอนใต้ เพื่อนำมาปรึกษากัน ณ สถานที่ข้างต้นด้วยในบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ตัวธนาคารวิสาหกิจวิสาหกิจจะแจ้งในการประชุมของวิสาหกิจวิสาหกิจจะมีการจัดทำหนังสือธนาคารเพื่อบันทึกประวัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติศาสตร์ บทบาทและอื่น ๆ โดยจะจัดทำขึ้นจำนวนหนึ่ง ทางจังหวัดได้พิจารณาแล้วคณะกรรมการเพื่อจัดทำหนังสือดังกล่าวนี้ไปแล้ว โดยขณะนี้ วิสาหกิจวิสาหกิจ เป็นประธาน

จากนั้นประธานมอบให้ศึกษาธิการจังหวัดขึ้นแจ้งพิธีการอัญเชิญอนุสาวรีย์ที่ประมุข
ทราบ โดยแจ้งว่า ศึกษาธิการจังหวัด ขึ้นแจ้งว่า ได้กำหนดพิธีอัญเชิญอนุสาวรีย์สยามกษัตริย์
จากกรุงเทพมหานครมาตั้งจังหวัดเชียงใหม่ โดยทางรถยนต์ ออกจากกรุงเทพมหานครในวัน
อังคารที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๒๖ เดินทางถึงจังหวัดเชียงใหม่ ในวันพุธที่ ๒๑ กันยายน
๒๕๒๖ โดยนำกำหนดการพิธีอัญเชิญดังนี้

วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๐.๐๐ น. ที่อาคารหอการค้า ประชาชน
พริ้งบานที่บริเวณสถานที่ประกอบพิธีสงฆ์ก่อนทำนุบำรุงถาวรวัตถุ

เมื่อขลุ่ยสาววัยเก๋มาทางมาถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ นำแขกไมตรีให้ลงเล่นกีฬามวยสากลสมัครเล่น แล้วจะแล้วเสร็จขลุ่ยสาวมาทางศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเตรียมการ

วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๒๖ หน้า ๒๖

วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๙ น. เกือบครบวงรอบจากทศวรรษ
กลางจังหวัดชลบุรีใหม่ ไปยังบริเวณศาลากลางจังหวัดชลบุรี

หอสมุดวชิรที่เป็นที่รู้จักกันดีมีอยู่ - มีพิธีอัญเชิญเจ้าปางพระเมือง - จักรพรรดิ

เวลา ๑๗.๕๙ น. เครื่องบินรบประจัญหน้าเมือง - มีพิธีสงฆ์ ขบวนเคลื่อนไปวัดศาลา
กอนาจี (วัดหลักแก้ว)

๖๘๓ ๑๐.๐๐ น. เริ่มพิธีสงฆ์ - ขวัญจิต

วันที่ ๑๑-๕๒ น. อัญเชิญพระสงฆ์ ๑๐ รูปมาประกอบพิธีกรรมตามลำดับดังนี้

- พญามังราย
- พญาแก้ว
- พญาเม็งเมือง

พิธีสักการบูชา - เป็นเสร็จพิธี

นายท้าว วิชัยหักกะ ขึ้นแจ้งถึงวัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ เพื่อที่จะรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองเชียงใหม่และอื่นๆ ขึ้นไว้เป็นที่ระลึกและให้ชนรุ่นหลังได้รู้ทราบและศึกษาหาความรู้ ซึ่งคณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัดจะได้ร่วมกันพิจารณาทำผลรูปแบบและรายละเอียดการจัดทำหนังสือต่อไป

นายท้าว วิชัยหักกะ ก่อนที่จะประชุมปรึกษากิจเกี่ยวกับการจัดทำหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์ ธรรมเนียมให้ราชอนุชาท้าวผู้ว่าราชการจังหวัด ที่ได้กรุณาให้เกียรติมาร่วมประชุมและนับเป็นประธานในที่ประชุมว่า เนื่องจากจังหวัดได้ร่วมคำจารึกสำหรับฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ และสั่งให้กรมศิลปากรพิจารณาตรวจแก้แล้ว แต่ทราบว่ายังไม่แจ้งผลการพิจารณาอย่างใดในการประชุมครั้งนี้แล้วนั้น ท้าวผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้นำร่างคำจารึกดังกล่าวมาให้ที่ประชุมรับทราบ โดยมีกรรมการบางส่วนได้ขอสังเกตว่า การใช้คำนำหน้าพระนามกษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์ ไม่เหมือนกันสมควรจะเป็นการอวดพดลก็จริงก็ไม่เห็นสมควรคิดว่า พญามังราย (มัวราย) พ่อบุญรวมท้าวแสนนพราช และพญาเม็งเมือง ควรใช้คำว่า "พ่อขุน" ทั้ง ๓ พระองค์ ซึ่งกรมหลวงเห็นว่าการใช้คำว่า "พ่อขุน" ทั้ง ๓ พระองค์ก็อ่อนเกินไปก็ได้ เพราะได้เคยเห็นคำจารึกและเห็นรูปประติมากรรมที่หลายท่านก็ใช้คำว่า "พ่อขุน" ทั้ง ๓ พระองค์เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอกสารทางราชการก็ใช้นามนี้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยราชธานีไทย พิศาลบัณฑิตยราชพิพิธดิลก (๑) ซึ่งท่านผู้ว่าราชการจังหวัดและที่ประชุมไม่ขัดข้องนั้น กรมหลวงจึงขอให้นำเรื่องมาทบทวนใหม่ ณ ที่ประชุมนี้ เพราะมีเสียงวิจารณ์หลายท่านว่าน่าจะให้ตรงกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์และเอกสารและศิลปจารึกของทางล้านนาไทย ประกอบกับการประชุมครั้งนี้มีเพียงแต่เป็นการประชุมรับทราบและพิจารณาเกี่ยวกับพิธีอันเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ประดิษฐานแก่ชนทั้งปวงที่ล้านนาเท่านั้น แต่ท้าวผู้ว่าราชการจังหวัดท่านได้นำร่างคำจารึกให้ที่ประชุมรับทราบ ดังนั้นจึงเสนออีกว่าจึงจะไม่อุทิศแก่การประชุมครั้งนี้เป็นการประชุมของคณะ

(๑) - กรมศิลปากรจัดพิมพ์เรื่องในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

กรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์สำนัก ศิริยซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางประวัติศาสตร์ล้านนา ไทลื้อเป็นส่วนใหญ่และขอโอกาสให้ที่ประชุมได้พิจารณาพระนามของ พญาเมืองว้า “เมืองว้า” “เมืองว้า” หรือพ่อขุนรามคำแหงว่า “พญาเมืองว้า” ให้ตรงกับจารึกทางล้านนาไทลื้อหรืออย่างไร เพราะเรื่องนี้มีหลักฐานต้องกันอยู่มากเหมือนกัน

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ - ไม่รู้จักเรื่องที่จะพบพระเมืองว้า เพราะการสร้างราชธานีล้านนาครั้งใด ก็แบ่งแยกของชาวเชียงใหม่ เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกในพระมหากรุณาธิคุณเพื่อสักการบูชาและสืบความทรงจำในอดีต การจารึกชื่อเป็นหลักฐานชั่วกาลนาน ควรจะได้พิจารณาโดยรอบคอบเพื่อความถูกต้อง ขอเชิญคณะกรรมการดำเนินการพิจารณาพบพม่าได้ ข้าพเจ้ายินดีด้วย

นายทิว วิชัยภักตะ - โฉนดฉบับแรก กระผมได้ซื้อเรียนเชิญพ่อตาจารย์ ไกรศรี พิมพ์พิมพ์ให้ ได้กรุณาให้ความเป็นมาป้อนมรดกท่าน เพราะท่านเป็นเอกภักตะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางล้านนาไทลื้อนี้อยู่ในระบอบชาติพันธุ์

คุณไกรศรี ตามแนวทางประวัติศาสตร์ในศึกษาถ้อยคำแห่งไทใหญ่จะเรียก ศักดิ์ศรีของเราว่า “เจ้าคำ” หรือ “เจ้าทองคำ” ส่วนศักดิ์ศรีของประเทศอื่นเขาเรียกว่า “ขุนทองคำ” คือเป็นการอวดอ้างให้ดีกว่าศักดิ์ศรีของตน แม้เรื่องตำนานประเพณีไทยของเรา เราเรียกศักดิ์ศรีต่างประเทศว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือ “สมเด็จพระราชาธิบดี” แต่ถ้ามองพระราชาธิปไตยกับพระประมุขแห่งรัฐของไทยว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ศักดิ์ศรีจะเห็นได้ว่า โฉนดโบราณกล่าวของพม่าไทใหญ่และไทอาหม (ก่อนที่ได้นำวัฒนธรรมอื่นๆ) คำแห่ง “เจ้า” สูงกว่า “ขุน”

คุณทิว ส่วนบัญชาการ หัวตั้งการเรียกพระนาม “พ่อขุนเมืองว้า” โดยการสืบหลักฐานหรือการคัดลอกจากเอกสารไม่ได้ถูกต้องบางฉบับ อาทิเช่น “พงศาวดารโยนก” ของพระยาประเทศาธิราชเจ้า คุณทิว เสนอให้เรียกว่า “พระญาเมืองว้า” ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ของล้านนาไทลื้อ เช่น คือจารึก ใบลาน พิธีสารโบราณของภาคเหนือ คือจารึกที่เป็นหลักฐาน มี ๓ หลักคือ คือจารึกวัดพระอินทร์เจ้าขุนซึ่งจารึกปี พ.ศ. ๑๙๑๑ หรือปี ๑๙ มี พญาเมืองว้าหรือสุวรรณคณาจารย์ ในหลักจารึกหลักนี้พระนามถูกจารึกเป็น “พญาเมืองว้าหรือสุวรรณ” อ่านว่า “พญาเมืองว้าหรือสุวรรณ” หลักจารึกหลักนี้ใช้อักษรขอมเขียน คำว่า “เมือง” จึงสะกดว่า เมือง ตามแบบฉบับของพ่อขุนรามคำแหง

หลักจารึกที่ ๒ คือศิลาจารึกหมายเลข ๑๗, ๑ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
จารึกที่ พ.ศ. ๑๘๔๘ หรือหลังจากจารึกวัดพระอินทร์ ๔๑ ปี ในหลักจารึกนี้ คำว่าพระญาไม่มี
แต่พระนามที่จารึกอย่างชัดเจนว่า "นรธา" คือหลักจารึกหลักที่ ๑ คือศิลาจารึกวัดเขื่อนขันธ์
จ. เชียงใหม่ ซึ่งจารึกพระนามว่า "พร(ง)ญาณรธาเจ้า" กษัตริย์อีก ๒ พระองค์ในจารึก
หลักนี้ เรียกว่า "พร(ง)ญาณเมือง และพร(ง)ญาณวัง"

ส่วนหลักฐานในใบลานและสมุดข่อยโบราณนั้น คุณทวีขอให้ ผศ. สมหมาย เปรม
จิตต์ และ ถ. ธวัชรัตน์ วิเคราะห์เรื่องอย่างละเอียดเห็นเพราะอาจารย์ทั้ง ๒ ท่านมักอยู่กับใบลาน
โดยตรง

นายทวี วิรัชชิตะ - จันทเจ้าขอเพิ่มเติมและเสริมความชัดเจนขึ้นของอาจารย์ไกรศรีว่า เกี่ยว
กับคำว่า "พ่อขุน" คำว่าคือ "ขุน" นั้นโดยปกติย่อมหมายถึงผู้ใหญ่หรือกษัตริย์ผู้ครอง
เมือง (๑) โดยทางอาณาจักรสุโขทัยจะเพิ่มคำว่า "พ่อ" นำหน้าคือ "พ่อขุน" เพราะเรียกพระ
หรือกษัตริย์ในทางปกครอง พระอาณาจักรสุโขทัยมีกษัตริย์เฉพาะตัว คือแบบพ่อขุนผาเมือง ซึ่งปรากฏ
ในหลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ พระขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนมืองเมือง พ่อขุนรามคำแหง และต่อมา
ได้เปลี่ยนเป็น พระยาลอไทย พระยาร่วงน้ำผอง พระมหาธรรมราชาธิราช ทั้งนี้เพราะเรียก
การปกครองของกษัตริย์ในสมัยต่อมา ได้เปลี่ยนจากคำพ่อขุนสู่มาเป็นแบบ เจ้าปกครอง
เจ้า

ส่วนหลักการปกครองทางการเมือง คำว่า "ขุน" ก็มีความหมายว่าผู้ว่าราชการ
สุโขทัยในบางยุคบางสมัย คือบางครั้งคำแห่ง "ขุน" ก็มีศักดิ์เท่ากับกษัตริย์หรือพระเจ้า
แผ่นดินแต่ในบางสมัยมีความหมายต่ำกว่าพระเจ้าแผ่นดิน เช่น อาณาจักรพระยา เวียงกษัตริย์
ว่า ขุนแวงขาว ขุนชิน ขุนจลนรรณ ฯลฯ แต่ต่อมาได้สมมติราชวงศ์มีราช มีขุนความ ขุน-
เครื่อง ต่อไปก็มีได้เรียกเช่นนั้น จึงพระอุปได้คำว่า "ขุน" ทางอาณาจักรอาณาจักร
ได้หมายถึงกษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดินแสดงอยู่ให้เห็นได้จาก กฎหมาย "นรธาศาสตร์" ซึ่งเป็น
กฎหมายที่กฎหมายราชวงศ์เวียงวี่ นักกฎหมายและปกครองบ้านเมืองของพระองค์และในสมัย
ต่อ ๆ มาขึ้น กับมีบัญญัติถึงกษัตริย์ของอาณาจักรล้านนาที่ยิ่งใหญ่แล้ว คือคำว่า ขุนในโลภนี้มี
2 ขุน คือขุนธรรม และขุนเมฆ ขุนธรรม คือขุนที่ประกอบด้วยสังฆวิศสุ 4 มีความแตก

เชิงธรรม (๑) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒. เป็นชื่อใหญ่, ชื่อ
ตำแหน่ง บรรดาศักดิ์หรือบรรดาศักดิ์ ขุนหลวง (โป.) พระเจ้าแผ่นดิน เช่น เป็นขุนหลวง
เสนาบดีได้ ๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๕)

กฎต่าง ๆ อาทิ ส่วนฐานเขียง คือฐานที่ไม่ว่าความกว้างและลึกลงไป มีแค่เบ้าตื้นกับยาวไป (๒) จะแสดงว่าบรรดาฐานทั้งหมดยกเว้นคือฐานบรรดา เจ้าหนะหรือข้าราชการชั้นปกครองหรืออยู่ให้ข้าพเจ้าของพระยาภิรมย์ธานีมีตำแหน่งเป็นเจ้าชั้นปกครองหรือพระเจ้าแผ่นดินเป็นต้น

ดร. อุทุม - โฉมโบราณสถานแห่งนี้มีการจารึกไว้ว่ากษัตริย์เวียงจันทน์ "คำ" และ
 ความหมาย "พระยา" สันนิษฐาน โฉมโบราณสถานนี้ "พระมหาพิชัย"

ดร. อันธิ เทนีย์ - เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔ พยานีวราช
ทรงเริ่มสร้างเมืองเชียงใหม่ โดยทรงมีพระสหาย ๒ องค์ เป็นที่ปรึกษาคือท้าวรุ่ง (พ่อ
ขุนรามคำแหง) จากสุโขทัย และท้าวแก้วเมือง จากพระอารามวัดโพธิ์พญานีวราช ทรงมีพระชนมายุ
ประมาณ ๕๐ ปีเศษ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ เรื่องการสร้างเมืองเชียงใหม่ อันได้เป็น

๑. ข้อควรระวังการรับประทาน

๒. ส่วนงาน พิเศษ กฎหมาย ฯลฯ เรียงลงไปตาม หรือในสมุดรายชื่อ

เมื่อใช้คำแทน พงศาวดาร นิราศ ภูวนาถ ฯลฯ เป็นหลักฐานอ้างอิง และควรใช้ร่วมกับจารึก เอกสารพงศาวดาร เว้นแต่เรื่องโดยราชการกรณีนั้น

สำหรับคำพยาน ฯลฯ ไม่ใช่อัตชีวประวัติฉบับเต็ม ที่มีอยู่เป็นเพียงสำเนาฉบับคัดลอกมีวิธี
มีสหภาพ และวิธีข้อความเพิ่มเติมรวมอยู่ด้วย ผลการศึกษายังไม่สามารถที่จะแยกวิธีมีสหภาพ
หรือข้อความเพิ่มเติมให้อ่านผ่านจนหมด อีกประการหนึ่งคำพยานเหล่านี้ไม่ได้ระบุว่า
ไม่มีโทษ, บางฉบับระบุเพียงมีโทษเล็กน้อยเท่านั้น เช่น ๔๐ - ๕๐ ปี นอกจากนั้นไม่ควร
ว่าคำพยานต่าง ๆ ที่กล่าวไปมีเจตนาบิดเบือนความจริง คงไม่ได้เจตนาเขียนในแบบที่บิดเบือนความจริง

(๒) มีนายศาสตรา ศร. ปิระเสวี ๓ คน ได้รับเลือกเป็นสมาชิกผู้แทนจากคณะนิสิต นักศึกษาให้ จังหวัด
สระบุรี พ.ศ. ๒๕๑๖ - นายวิชาปรีดิศาสตร์ นนทชวาทย์ภักดี สวีณศิริพานิชโยธ พ.ศ. ๒๕๑๖
“นักพัฒนาเกษตรกรรม”

[illegible]

และเราไม่ทราบว่ามีคนทำแทนได้ใช้หลักฐานใดประกอบการแต่งฉันจะต้องมีความระมัดระวัง
เมื่อใช้คำแทน พงศาวดาร นิราศ ฎุหมาน ฯ เป็นหลักฐานอ้างอิง และควรใช้ร่วมกับจารึก
ถ้ำ

ปัญหาที่จะอภิปรายกันในที่ประชุมนี้เป็นปัญหาเรื่อง พระคำแห่ง ๑๓ และพระนาม
ของพระศรี ๑๓ พระองค์ ที่เสด็จมาร่วมกันสร้างเมืองใหม่ ข้าพเจ้าขอเสนอปัญหาพระคำแห่ง
และ พระนาม ตามที่ปรากฏในหลักฐานเก่าที่สุดที่มีอยู่ อันคือนามของพิจารณาเมืองเรื่อง
พระคำแห่ง ส่วนพระนามจะพิจารณาในอันต่อไป

(๑) พญามังราย

ปรัศนี พ.ศ. ๑๗๙๑ - ๑๗๙๒

เสวยราช พ.ศ. ๑๘๐๒ - ๑๘๐๔

สวรรคต พ.ศ. ๑๘๔๔ - ๑๘๖๐

พ.ศ. ๑๘๑๒ ศิลาจารึกวัดพระอินทร์ อำเภอ "

- "พญามังรายหลวง" (ในต้นฉบับ พญามังรายหลวง)

- "เจ้าแก้ว" (เจ้าแก้ว)

พ.ศ. ๑๘๔๔ ศิลาจารึกของพระสุวรรณภักวิหาร พะเยา "

- "มังราย" (มังราย)

พ.ศ. ๑๘๖๕ ? คำนำนฤปราชานา "

- "พญามังราย" (พญามังราย)

พ.ศ. ๒๐๔๕ ขิลาธรรมาธิปริวรรต "

- "มังรายราช" (มังรายราชา)

พ.ศ. ๒๐๖๐ โถกนิราศหวิญชัย "

- "มังราย"

- "มังรายราช"

- "มังรายเจ้า"

- "พระเมืองมังรายราช"

- "มังรายนิมหาราช"

พ.ศ. ๒๔๒๔ ศิลาจารึกวัดเข็ญนั้น เข็ญใหม่ *

- "พญามังรายเจ้า" (พญามังรายเจ้า)

พ.ศ. ๖ ประชุมกฎหมาย มังรายศาสตร์^{๔๘}

- "พญามังรายเจ้า" (พญามังรายเจ้า)

พ.ศ. ๖ ตำนานเมืองเข็ญใหม่ *

- "พญามังราย" (พญามังราย)

- "เจ้ามังราย" (เจ้ามังราย)

- "เจ้าพญามังราย" (เจ้าพญามังราย)

- "มังราย" (มังราย)

- "ธำมัญญา" (ธำมัญญา)

- "เป็นพญาเทพพ่อ" (เป็นพญาเทพพ่อ)

- "เจ้านครเข็ญ" (เจ้านครเข็ญ)

(๒) พญาร่วง

ประสูติ พ.ศ. ๖

เสวยราช พ.ศ. ๑๔๒๒ ?

สวรรคต พ.ศ. ๑๔๔๑ ?

พ.ศ. ๑๒๓๕ ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง สุโขทัย **

- "พระรามคำแหง" (พระรามคำแหง)

- "พ่อขุนรามคำแหง" (พ่อขุนรามคำแหง)

- "ขุน" (ขุน)

- "พ่อขุนพระรามคำแหง" (พ่อขุนพระรามคำแหง)

- "เป็นท้าวเป็นพญา" (เป็นท้าวเป็นพญา)

พ.ศ. ๑๕๓๕ ศิลาจารึกของวัดมหาธาตุ สุโขทัย **

- "พญารามราช" (พญารามราช)

พ.ศ. ๒๐๔๕ ขันชาตมาลีปกรณ *

- "โรจราช" (โรจราช)

- "รวมรวม" (รวมรวม)

พ.ศ. ๒๔๒๔ ศิลาจารึกของวัดเขียงมัน เชียงใหม่ **

- "พรวรว" (พรวรว)

พ.ศ. ? คำนามเหมือนชื่อใหม่ **

- "พรวรว" (พรวรว)

- "ท้าวรว" (ท้าวรว)

(๓) พญาจำเมือง

ปราชญ์ พ.ศ. ๑๗๙๕ ?

เสวยราช พ.ศ. ๑๘๐๕ ?

สวรรคต พ.ศ. ๑๘๖๕ ?

พ.ศ. ๒๐๐๕ ขึ้นกาลมาลีปวงค์ **

- "บุรฉาชน" (= รำเมือง)

พ.ศ. ๒๒๒๔ ศิลาจารึกของวัดเขียงมัน เชียงใหม่ **

- "พญารำเมือง" (พญารำเมือง)

พ.ศ. ? คำนามเหมือนชื่อใหม่ **

- "พญารำเมือง" (พญารำเมือง)

- "เจ้าพญารำเมือง" (เจ้าพญารำเมือง)

- "ท้าวพญา" (ท้าวพญา)

ตามบัญชีที่เสนอขึ้น ขอสรุปว่า

๑. ในสมัยที่สร้างเมืองเชียงใหม่ พระคัมภีร์พระมหาพนศัทธิที่ถูกต้อง คือ "พญา" "ราชา" และ "ท้าว" สำหรับคำว่า "ท้าว" นั้น ดูเหมือนจะใช้น้อยกว่า "พญา" และ "ราชา" สำหรับ "พญา" และ "ราชา" นั้น เป็นคำที่มีความหมายคล้ายกัน คือ หมายถึงประมุขของประเทศ กษัตริย์ "ราชา" เป็นศัพท์ที่มาจาก อินเดีย "พญา" หรือ "พระยา" เป็นคำใช้เรียกกษัตริย์ ของชาวอินเดียโบราณ **
๒. ส่วนคำ "พ่อขุน" คนไทยก็ใช้สำหรับ พ่อขุนรามคำแหง ไม่ปรากฏว่าใช้สำหรับพญามังราย และ พญารำเมือง แต่คำ "พญา" คนใช้สำหรับพระมหาพนศัทธิคือ ๑ พระองค์

เลข 40330

๙. เจิน "พระราชพงศาวดารเมืองเชียงแสน" เล่าประวัติตั้งแต่สมัย สุวราชธรรมนาถจนถึง พ.ศ. ๒๔๔๔/ค.ศ. ๑๘๐๑ (ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๔)
๑๐. ศลัทธิธรรมเจดีย์ล้านนา สมณวิจิตรวิเศษ มหาวิศิษฎ์ไชยใหม่ จดึก ๑.๓.๑๑ วัดพระยืน ๒๒๒๒/ค.ศ. ๑๗๗๙.- A.B. Griswold/Prasert na Nagara: The Inscription of Wat Phra Yün. JSS (62.1) 1974.
๑๑. ศลัทธิธรรมเจดีย์ล้านนา จดึก ๑.๔.๑.๑ พระสุวรรณมหารัตน ๑๑๕๔/๑๘๑๑ (เดิม มีเดิม / ปะธการ บุษปารัตน "สิ่งจารึก พระรัตนราชองค์มหาราช ๑๗/๑" คือปาง (พ.ศ. ๒) ๒๕๒๓/๑๙๘๐).
๑๒. พระพุทธญาณ / พระพุทธญาณ (สุ. ศิวราช / พระพุทธญาณ) "ตำนานพุทธศาสนา" ธรรมทาน ธรรมสาร พ.ศ. ๒๔๒๒/ค.ศ. ๑๗๗๙
๑๓. Ratanañāṇa: Jinakāṇṇīṇi In: G. Coedès; Documents pour servir à l'histoire. BEFEO (25) 1925 p. 36-140.
๑๔. ปะธการ ธรรม "ไตรปิฎกพุทธ" ธรรมทาน ๒๔๔๖
๑๕. ศลัทธิธรรมเจดีย์ล้านนา จดึก ๑.๓.๑.๑ วัดพระยืน ๒๒๒๒/๑๘๑๑.- A.B. Griswold/Prasert na Nagara: The Inscription of Wat Jyan Hman (Wat Chiang Man). JSS (35.2) 1977.
๑๖. ปะธการ ธรรม "นิพนธ์ธรรม" ธรรมทาน ๒๔๔๔
๑๗. Camille Nottin; Annales du Siam, 3e Série Volume. Chronique de Xieng Mai, Paris. 1932.
"ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่" ธรรมทาน สำนักพิมพ์วิจิตร ๒๔๔๔/๑๘๐๑.-
"ตำนานเมืองรัตนราช" เล่มที่ ๑, เชียงใหม่ สมณวิจิตรวิเศษ มหาวิศิษฎ์ไชยใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒/ค.ศ. ๑๗๗๙.- "ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่" ฉบับ ชินี เพชร พ.ศ. ๒๔๖๔/ค.ศ. ๑๙๒๑.
๑๘. A.B. Griswold/Prasert na Nagara: The Inscription of King Rāma Gaṇḍhā of Sukhodaya. JSS (59.2) 1971.
๑๙. A.B. Griswold/Prasert na Nagara: The Pact between Sukhodaya and Nan. JSS (57.1) 1969 p. 68-89; Inscription 45.
๒๐. เลข 40330 ๔.
๒๑. เลข 40330 ๕.
๒๒. เลข 40330 ๕.
๒๓. เลข 40330 ๕.
๒๔. เลข 40330 ๕.
๒๕. เลข 40330 ๕.
๒๖. เลข 40330 ๕.
๒๗. H.L. Sherto: A Dictionary of the Mon Inscriptions From the Sixth to the Sixteenth Centuries. London 1971 p. 258 s.v. bañā

คุณอรุณรัตน์ : สำหรับคำบทเอนามานะนี้ คำว่า “พญา” จะต่อจาก “แสน”
คือว่า “พญา” น่าจะใกล้เคียง

อาจารย์ อ้น : การจารึกคำหลักถาวรเป็นคำจารึกที่จะคงปรารถนาให้เห็นไปตลอด
กาลนานเพื่ออนุชนรุ่นหลังจะได้พบเห็นและศึกษา จึงสมควรที่จะพิจารณา ให้รอบคอบโดยให้
ใกล้เคียงความจริงมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ จากการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์วิวัฒนา
หรือท้องถิ่น “ผู้ครองเมือง” มักจะเรียกว่า “พญาเจ้าเมือง” จากคำแปลภาษาไทย ผู้
ครองนครโดยลำดับจะใช้คำว่า “พระองค์” หมายถึงระบอบการตั้งเมืองที่เมืองโบราณได้ใช้
คำนำหน้าว่า “ลาว” จนถึงพระบิการอง พญาเมือง จะเรียกว่า “ลาวเมือง” พอถึงสมัย
พญาเมืองไม่ใช้ “ลาว” แต่จากศิลาจารึกที่วัดพระเมรุแจ้งวัดคำพูนซึ่งใกล้เคียงกันเหตุการณ์
มากที่สุดเท่าที่พวกเราจะหาหลักฐานได้ คือว่า “พ ร ญ ม ง ร ๑ ๑” คงจะถูกคัดลอกและ
และใกล้เคียงความจริงที่สุด ส่วนในสมัย ต่อ ๆ มาจะมีการเรียกกันว่า “พ่อขุน” หรืออื่น
ไฉนนั้น ก็เป็นไปตามยุคและสมัย ส่วนประวัติศาสตร์ก็สมควรจะต้องเป็นอรรถกถาออกไป จึงควร
ถือถือการจารึกจากศิลาจารึกที่มีอายุอื่นนานกว่า ๖๐๐ ปี เป็นหลัก น่าจะถูกต้อง

คุณปวณีย์ : ถ้ามองว่า จากความรู้สึกของคนเมืองเหนือ อธิติแบบอย่างพญาอยู่
อยู่เช่นเรียกว่า “เมืองราช” และเรียกกันคือ ๆ มาว่า “พระเจ้าเมืองราช” คำว่า “พญา” หรือ
“พ ร ญา” ในความรู้สึกชาวบ้านนั้น “คำ” กว่า จึงสมควรจะใช้ว่า พระเจ้าเมืองราชหรือ
พระเจ้าราชแห่งเมือง และพระเจ้าเมือง

ดร. เทนรี : ถ้ามองว่า ในศิลาจารึก “พญา” หรือ “พญา” (อักษรจารึก-
โบราณ) ซึ่งถ้ายึดตามภาษาไทยในปัจจุบันจะเรียกว่า “พญา” นั้นมีความหมายว่า King
หรือ “กษัตริย์” รวมทั้งที่ใ้ในโลกอื่นแล้ว เช่น พญาอินทร์ พญาพร พญานาค ส่วนคำว่า
“พระยา” (ตามเขียนในปัจจุบัน) เป็นคำเพี้ยนมาจากคำเดิมซึ่งออกเสียงหรืออุทานที่ได้หมายถึง
“กษัตริย์” (หลังจากศร. ฮันต์เพี้ยนอีกปราชญ์แล้ว) คุณทวีทวง ดร. เทนรีในประเด็นว่า
“พร” ทางภาคเหนืออ่านว่า “พะ” ไม่มี ร กล้า คุณทวีทวงว่าหลักการอ่านนั้นถูกต้อง
สำหรับอักษรวิจิตรวิวัฒนา (ตัวเมือง) แต่ศิลาจารึกวัดพระเมรุแจ้งนั้นถือเป็นอักษรสุโขทัย และ
ควรคุณโดยพระสมันตราวุธหรือ คือคำเพี้ยนเฉพาะ จึงอ่านแบบภาษาไทยไม่ได้ คืออ่าน
แบบสุโขทัยคือ “พระ” มี “ร” เช่นเดียวกับในพระนาม “รามคำแหง”

ดร. อุทุม ๑ คำว่า "พ ร ฎ า" เป็นอักษรในสมัยกรุงสุโขทัย

คุณอรุณรัตน์ ๑ กล่าวว่า ไม่อยากจะให้มีการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ สมควรที่จะยึดหลักอักษรแบบใดให้มีการอธิบายหรือทำความเข้าใจกับคนในปัจจุบันได้ทราบทั่ว คำว่า "พ ร ฎ า" หรือ พ ร ฎ ามัน เป็นคำในภาษาโบราณในอักษรขอมหมายถึง "พระเจ้านมัสกัน" ที่ประมุขได้พิจารณาถึงความหมายของคำดังกล่าวก่อนไปใช้กับตัว

๑. พระยา

๒. พญา

๓. พ ร ฎ า - เป็นระเบียบอักษรสมัยสุโขทัย

คุณไกรศรี ๑ ภาษาพื้นเมืองของเขมรว่า "พญา"

นายทิว วาชัยสิทธิ์ เรื่องการใช้พระนามว่า พญา พญา พญา(๑) รู้สึกนับถือสมเด็จพระพุทธเจ้าองค์แรกในศาสนาพุทธ และอักษรสมัยกรุงสุโขทัย ประจวบส่วนใหญ่มักจะไม่เข้าใจถึงสิ่งที่พยางค์อักษรหรืออักษรวิธาน . ว่าคำใดมีความหมายอย่างไร คำว่า "พ ร ฎ า" รู้สึกว่าพระเจ้าแผ่นดินและลูกหลานไทยทั่วไป ขอให้พิจารณาว่าอย่างไรจะเหมาะสม จะใช้ความหมายใจที่ละเอียดหรือว่าจะใช้ให้ตรงกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเขมร อย่างไรก็ตามคำว่า "พ ร ฎ า"(๑) ไม่ปรากฏในจารึกหรือเอกสารใด ๆ ของอาณาจักร

คุณปวงคำ ๑ ขอเสนอว่า ควรให้จารึกว่า "พ ร ฎ ามณีนมัสกันมหาพญาเจ้า, พระยาลมัสกันมหาพญาเจ้า และพญาเจ้าเมืองมหาพญาเจ้า"

คุณไกรศรี ๑ กล่าวว่า คำว่า "พ ร ฎ า" ไม่เคยได้ยินใครเรียกกันในภาคเหนือ ในสมัยก่อนเมื่อคนสุโขทัยเข้ามาและอยู่ต่อมาในเชียงใหม่เรียกว่าพญา เช่นกษัตริย์ล้านช้างล้านนา-เชียงใหม่เรียกว่า พระยาพญาพญา กษัตริย์ล้านนาเรียกว่า พระยาไชยา เป็นคำ บรรพบุรุษล้านนาได้ตั้งขึ้นโดยเจตนาของเขา ต่อมาในสมัยเมืองเชียงใหม่มีสุโขทัยเข้ามา แต่ตั้งจากสุโขทัยขึ้นมาแล้วได้เปลี่ยนบรรพบุรุษก็จาก "พญา" ของเราเป็น "ขุน" เช่นกษัตริย์ล้านนาสมัยหนึ่ง เป็นขุนเมืองประเทศ กษัตริย์เมืองปากองเป็น "ขุนทองทิพย์พระเจ้า"

เชิงอรรถ (๑) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ พญา (พระยา) (ไม่) น. เจ้านมัสกัน เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า พระยา น. บรรพบุรุษผู้ตั้งเมืองหรือ ลำดับเจ้าพระยา

๑. พ ร ฎ า (ไม่) น. อักษรสมัยสุโขทัยในสมัยสุโขทัย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน)

“ขุน” ในที่นี้เป็น “ขุนประจักษ์” ซึ่งตามจารึกพระเวส นาคโทแห่งกรุง ส่วน
“ขุนธัญญาบัตร พระมหาษัตรีหรือขุนคัมภีร์

ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี—และคุณอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว เสนอว่าน่าจะหาให้
มีการเขียนภาษาพื้นเมืองโดยวงเล็บในค่อนท้ายแต่ละพระองค์ไว้ด้วย

นายสมใจ อึ้งสกุล ได้เสนอให้ที่ประชุมพิจารณาโดยยึดหลักฐานชั้นต้น
(Primary Sources) เป็นหลัก หากไม่ปรากฏหลักฐานในสมัยพระยาจักรีควรเป็นหลักฐาน
ที่ปรากฏในยุคใกล้เคียงพระยาจักรีมากที่สุดเป็นหลัก ซึ่งในที่นี้หลักฐานที่อยู่ในยุคใกล้เคียงพระยา
จักรีมากที่สุดคือ จารึกวัดจักรวรรดิ อำเภุนครหลวง จารึกในหลักฐานดังกล่าวจึงมีน้ำหนักทาง
ประวัติศาสตร์มากที่สุด

นายทวี วิชัยสิทธิ์—ข้อเสนอของ ดร.อุดม และคุณอรุณรัตน์ว่า ที่ว่าน่าจะ
ให้มีการเขียนภาษาพื้นเมือง โดยวงเล็บในค่อนท้ายแต่ละพระองค์ไว้ด้วยนั้น ใกล้กับความคิด
เห็นของผอ. แต่จะวงเล็บเป็นภาษาพื้นเมืองเห็นว่าจะไม่ค่อยเหมาะสม ผอ.เห็นว่าควรจะได้
แปลคำจารึกที่ทำเป็นอักษรไทยตามราชการเป็นอักษรพื้นเมือง (อักษรทางล้านนาไทย) แล้ว
จารึกไว้ที่ฐานองค์พระบรมราชานุสาวรีย์อีกด้านหนึ่งของฐาน อย่างไรก็ดีหากจะเพิ่มจารึกเป็น
อักษรธรรมสุโขทัยตามคำจารึกของสุโขทัยด้วยก็จะดี

มติที่ประชุม — ที่ประชุมได้พิจารณาแล้วให้ใช้คำว่า “พญา” ทั้งสามพระองค์
และเห็นด้วยที่จะจารึกเป็นอักษรล้านนาไทยอีกด้านหนึ่ง คืออักษรไทยตามราชการอยู่ด้านหน้า
อักษรล้านนาไทยอยู่ด้านหลัง และมติเสนอว่าจารึกเป็นภาษาอักษรถิ่นคำหรือไม่ว่า ให้นำ
ราชการจังหวัด ว่าแต่ทำเป็นจารึกตั้งไว้อีกแห่งหนึ่งในบริเวณใกล้เคียงกันที่ประดิษฐานพระบรม
ราชานุสาวรีย์

ต่อไปที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการใช้พระนามว่า เม็กราช หรือ มังราย

ดร. เทนส์—สำหรับพระนาม “เม็กราช” ที่มักจะนิยมใช้กันในปัจจุบัน จ้าพเจ้าขอ
อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

จากหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ข้าพเจ้าได้เสนอในที่ประชุมแล้วเห็นชัดได้
ว่าพระนามคือ “มังราย” ไม่ใช่ “เม็กราช” ขอให้ที่ประชุมสังเกตว่า คำจารึกวัดจักรวรรดิ

คำพูด ใช้น้ำ "นักรบ" จารึกหอถ้ำเชียงแสนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๒ หลังจากพญามังรายสวรรคตเพียงประมาณ ๔๕ ปีเท่านั้น คนที่อยู่ในสมัยนี้ซึ่งจารึกหอถ้ำนี้ จะต้องเป็นผู้ที่ใคร่เห็นและรู้จักพญามังรายด้วยตนเองอย่างแน่นอน ฉะนั้นพจนานาม "นักรบ" จะต้องเป็นพจนานามที่ถูกคิดอยู่แล้ว ที่จารึกที่ซึ่งในสมัยก่อนมานี้และตำนานต่างๆ ก็ใช้ "นักรบ" เช่นกัน

ส่วนพจนานาม "เม็กรบ" นั้นปรากฏเป็นครั้งแรกในหนังสือของ พระยาปวเรชกิจจักร "เรื่องพงศาวดารโยนก" พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่กรุงเทพฯ และได้มีการพิมพ์อีกหลายครั้งต่อมาจนถึงปัจจุบัน ที่ใช้นามเป็นกลุ่มชื่อของประวัติศาสตร์ล้านนาไทย

อันมีชื่อเดิมคำว่า ในพงศาวดารโยนกฉบับที่พิมพ์ครั้งแรกนั้นโดยทั่วไปใช้ "เม็กรบ" แต่ในภาคผนวกก็พบว่าใช้ "นักรบ" ๒ ครั้ง

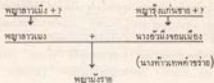
พงศาวดารโยนก เป็นผลงานการรวบรวมรวบรวมรกรากตำนานพงศาวดาร พระยาปวเรชกิจจักรได้เรียบเรียงพงศาวดารขึ้นตามลำดับอายุหรือเวลาที่ปรากฏในตำนานเหล่านั้น ในคำนำพระยาปวเรชกิจจักร ได้ให้รายละเอียดคำแนะที่ไว้เป็นเอกสารอ้างอิงที่สำคัญไว้ ๑๔ ฉบับ เช่นตำนานเมืองเชียงใหม่นั้น และในตำนานทั้ง ๑๔ ฉบับนี้ที่ราชบัณฑิตใช้แต่ "นักรบ" ทั้งสิ้น เหตุใดจึงใช้คำ "นักรบ" ในพงศาวดารโยนก?

จากเจ้านิพนธ์ฐานว่า คำฉบับเดิมของพงศาวดารโยนกที่พระยาปวเรชกิจจักรเรียบเรียงไว้ก่อนส่งไปพิมพ์ใช้ "นักรบ" ตามตำนานเอกสารอ้างอิงของพระยาปวเรชกิจจักร แต่ก่อนที่พิมพ์ขึ้นเป็นเล่ม ได้มีการแก้ไขจาก "นักรบ" เป็น "เม็กรบ" และในภาคผนวกอีก ๒ แห่ง จึงยังปรากฏ "นักรบ" ๒ ครั้งคือกล่าวมาแล้ว

ทำไมจึงมีการแก้ไขเช่นนี้ จากเจ้านิพนธ์ฐานต่อไป ผู้แก้ไขได้พิจารณาข้อความในบทหนึ่งของตำนานเมืองเชียงใหม่ ที่กล่าวถึงเมืองพญามังรายประสูติ และได้ให้พระนามตามพระนามของพระบิดาและพระโยกา (ตา) แต่ผู้แก้ไขไม่ได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งและคิดเองว่าพระนามควรเป็น เม็กรบ มากกว่าจึงทำให้ไปแก้ตัวฉบับเดิม ของพงศาวดารโยนกเป็น "เม็กรบ" ผู้แก้ไขไม่สังเกตความผิดเพี้ยนของตน เพราะว่าในสมัยนั้นคือจารึกตำนานนี้ ยังไม่เป็นที่รู้จักนักพอที่จะนำมาเปรียบเทียบได้

จากเจ้านิพนธ์อธิบายอย่างละเอียดเพิ่มเติมว่า ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ ปรากฏจัดกิจกรรมของพญามังรายตั้งแต่ไปเป็น พญาฮาวเม็ง ทรงเป็นพระบิดาของ พญาฮานเม็ง และ พญาขุ่นแก้วราช เป็นพระบิดาของ นางฮัวเม็งจนเมือง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นนางพันทิพย์

๑๖๖๖ พญาช้างเผือกมีลูกช้างตัวหนึ่งเกิดที่เมืองสุโขทัย มีพญาช้างเผือกตัวหนึ่งเกิดที่เมืองสุโขทัย

ข้าพเจ้าขอเสนอทั้งนี้ยังต้องการทราบพรพรรณในคำพยานเมืองขึ้นใหม่ยังเป็นผู้เอกสารอ้างอิงของพงศาวดารไทย

โผล่ขึ้นจากปากแม่น้ำโขง คือ ๑. พญาฮานเมะฮะมอญที่ใช้เป็นธงทิวผู้แทนราช
ฮานเมะฮะมอญ ชื่อว่า "หลานแก้วฮานเมะฮะ" ท้าวผู้มากด้วยบารมีแห่งนครฮานเมะฮะ แก้ว
ฮานเมะฮะนำท้าวผู้แทนชาวเมืองแล้ว ก็ไปว่าสนทนา อาณาเขต มณฑล นครวาสวี่ทั้งหลาย พร้อม
เพื่องานปกครองของเจ้าท้าวสุวราชกุมาร ด้วยเกรงกลัวฮานเมะฮะ เพื่อให้อาณา
มีศรัทธา อาณาเขต พญาฮานเมะ และท้าวผู้แทนชาวฮานเมะไปอาศัย * พร้อมกัน
ให้อาณาเขตว่า เจ้าเมือง ชื่อว่า "ชื่อพญาแม่" ชื่อปู่ "ว่า" ชื่อท้าวผู้
ท้าวแม่ หลานท้าวผู้ว่า มีวาทะ อภิบาลท้าวท้าวผู้ว่า เรืองชื่อ ชื่อพญาชื่อพญา
ปู่ "ฮาน" แด่ " "

ตามบทนิรุธคานาพเมืองเชียงใหม่ ปราบภูธรให้พบว่าพระนามของพระบรมเป็นพระ
นามที่ส่วนหนึ่งได้มาจาก พระนามของพระบิดา และอีกส่วนหนึ่งจากพระนามของพระโอรส
เพื่อให้ออกเสียงใกล้เคียง หรือคล้อง (" พัด ") กับกับพระนามของพระราชนครปฐมที่สอง
พระองค์ จึงได้นำ น/ว จากพระนามพระบิดา และ ว/ธ จากพระนามของพระโอรสมารวม
เข้าด้วยกัน

1994.11.11

50-27740

แต่ในพงศาวดารไทยมักมีความหมายผิดไปจากคำแปลของเรื่องใหม่ อันใช้เรียก
สารอ้างอิงของพงศาวดารไทยนั้นเอง ข้าพเจ้าขอเสนอแนะดังนี้ว่า การถวายนามว่าเช่นกัน
ในพงศาวดารไทย

“พอชาวเมืองผู้เป็นปู่ แลท้าวว้ดแก่นชาลผู้เป็นตา ก็ประจวบพระญาติวงศ์ทั่วทั้งสองฝ่าย กระทำพิธีเฉลิมขวัญชนาณามหาราชกุมารนั้นว่า เจ้าเมธราช ให้ตั้งสถานพนาท้าวเมธผู้บิดากับท้าวว้ดผู้เป็นตา แลนางเทพคำธราธผู้เป็นมารดา นามทั้งสามก็ประจวบเข้าด้วยกันจึงเป็นท้าว เมธราช ก็ออกท้าวเมธ ทอพรท้าวว้ดก็ยกแค้นนางเทพคำธราธ” ๖

ตามบทในพงศาวดารโยนก พระนามกลาเป็น “เมธราช” เพราะใช้พระนามเต็มของพระบิดา “เมธ” รวมกับ ว ในพระนามของพระโยนก “ว้ดแก่นชาล” แลรวมกับ ๗ ในพระนามของพระมารดา “เทพคำธราธ”

เมธ + ว + ๗

เมธราช

การรวมเป็นพระนามดังนี้ มิได้ตรงกับความหมายในบทที่อ้างถึงการรวมพระนามในตำนานเมืองเชียงใหม่ที่ได้เสนอมานแล้ว ซึ่งในบทนั้นไม่ได้กล่าวว่าได้ใช้พระนามเต็มของพระบิดา แลไม่ได้กล่าวว่าใช้พระนามของมารดาด้วย แต่ก็อ้างถึงพระนามพระมารดาเพื่ออธิบายว่า เป็นพระมารดาของราชบุตร องค์ที่มีพระนามตามพระบิดา ของพระมารดาด้วย (และไม่ใช่ตามพระนามของพระบิดา ของพระองค์ท่านอย่างแท้จริง)

สุดท้ายข้าพเจ้าขอสรุปว่า

๑. ตามจารึก แลดู คำานต่าง ๆ ปราบฏพระนามครบถ้วน “เมธราช”
๒. การเริ่มใช้ “เมธราช” ในพงศาวดารโยนก เกิดจากการที่ความหมายในตำนานเมืองเชียงใหม่ไม่ถูก

เชิงอรรถ

๑. ปู่ตาธรา+ปู่ตา+ตา (คนโยกพลีณวิธของแม่ “ปู่ตา”)
๒. พืด+พืด+เก็ด+เก็ด+จวนเมือง+คั้ง+จวน+คั้ง+คั้ง
๓. ปู่ตา+ตา
๔. พืด+ ปู่ตา+พืดของแม่ คือ ปู่ตา+ตา
๕. “ตำนาน อับฉัตรราชย์” เล่มที่ ๑ เชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๔/ค.ศ. ๑๙๙๑ หน้า ๓๗-๓๘. - “ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับสันต์ เทนส์ พ.ศ. ๒๔๘๖/ค.ศ. ๑๙๔๓ ใบบ ๑, ๑๕.
๖. พระยาป๋วยชาลภกรจาร “เรื่องพงศาวดารโยนก” กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๖(พ.ศ. ๒๔๖๖/ค.ศ. ๑๙๒๓) หน้า ๑๓๒

นายสมเฑียร อึ้งสกล 1.2 ช่วงที่ประชุมพิจารณา คำว่า “เม็วราชหรือเม็วราช” นั้น หมดราคา ชุมคึกเม็วราชได้สละสิทธิ์การประมุขของมณฑลพิษณุโลกตามอำนาจ ซึ่งเคยยกของไว้คำ เม็วราช โดยอำนาจนั้นคือต้องให้ที่ประชุมฟังด้วยนั้น กระนั้นให้พิจารณาว่าชื่อ “เม็วราช” หรือชื่ออื่นใดที่กล่าวแล้ว จึงสมควรว่าส่วนใหญ่เป็นหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ซึ่งมีน้ำหนักความเชื่อถือต่ำกว่าหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ซึ่งมีน้ำหนักกว่าในหลักฐานชั้นต้นใช้คำว่า “เม็วราช”

นายทิว วิธัยจักร - เนื่องจากในที่ประชุมมีผู้เข้าร่วมทั้งการประมุขผู้หนึ่งในฐานะเป็นผู้สังเกตการณ์คือ หมดราคา ชุมคึก-เม็วราช ซึ่งเคยเป็นกรรมการในการวินิจฉัยปัญหาหรือในการสร้างพระบรมราชเสาวรีย์ประมุขครั้งที่ ๓/๒๕๑๖ วันที่ ๑๕ มี.ค.-๒๕๑๖ ซึ่งเรื่องนี้ให้ที่ประชุมทราบเมื่อสักครู่นี้ว่า ในการประชุมครั้งนี้ที่ประชุมของความเห็นว่าจะควรใช้เรียกพระนามพญาเม็วราชว่า “เม็วราช” โดยอ้างว่าได้ตรวจจำนวนราชที่ผู้มีชื่อประมุขศาสตร์ใช้ชื่อว่า “เม็วราช” มีจำนวนมากกว่า ใช้ชื่อว่า “เม็วราช” กับได้อ้างความจากพงศาวดารโยนกว่า เมื่อพระนางคำธยาประสูติพระราชนัดดาขึ้น พระธิดาเมื่อมีผู้เป็นปู่และท้าวผู้แม่ชายผู้เป็นตา ได้ประสูติพระธิดาถึงสององค์ ท้าวจีเจดิมราชโอรสตามนามพระมารดาว่า “เจ้าเม็วราช” ได้ตั้งนามท้าวเม็วผู้เป็นตา กับท้าวผู้เป็นตา และนางเอกคำธยาผู้เป็นมารดา นามทั้งสามนี้เจ้าคำมอญเป็นคำว่า “เม็วราช” คือลูกท้าวเม็ว พงศาวดารว่า เกิดแล้วนางเอกคำธยาให้ตั้งเจ้าให้พิจารณาเห็นว่า การอ้างชื่อท้าวเม็วมาจำแนกแล้วหรืออ้างชื่อมาจำแนกมาจริง แต่เป็นจำนวนที่อ้างมาจากพงศาวดารโยนกระยะจำกัดประวัติการเกิดแห่งเดียวกันนั้นเอง ซึ่งพึงจะพิเคราะห์เฉพาะเมื่อประมาณ ๑๐ กว่าปีมานี้เอง และชื่อการตั้งชื่อเม็วผู้เป็นแม่คือ เจ้าคุณประชา ก็ได้กล่าวว่ามาจากคำพยานเรื่องใด เจียนจำเมื่อใด ในคำพยาน ๑๕ ราชวงศ์ก็กล่าวถึงประวัติชื่อเช่นเดียวกันนี้ ไม่ทราบว่ามีใครเขาอ้างใคร แต่ทว่าผู้ที่เห็นว่าชื่อ “เม็วราช” เป็นพระนามที่ถูกตั้งขึ้นก็คือ คุณทวีศร เพ็ญศรี อาจารย์ชั้น ให้อ่านหลักฐานที่ปรากฏขึ้นจึงขึ้น อาจารย์พระอินทร์เจ้าคำมอญ อาจารย์ไวเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งเป็นเวลา ๕๔ ปี หลังจากพญาเม็วราชสวรรคต และเจ้าวิวัทธิเจือนั้น อาจารย์ไวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ หรือประมาณ ๕๐ ปี มาแล้วกับเจ้าวิวัทธิเจือนั้น คำคุณ น.พ. ๔ อาจารย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ นายพริ้งเจ้าวิวัทธิเจือนั้น ๕๐ ปี นอกจากนั้นเจ้า

ขอเสริมอีกว่า คำว่า “นิมรธา” ยังมีปรากฏในเอกสารทางล้านนาไทยอีกหลายแห่ง เช่น

๑. จานกานาธิปกรณีย์ ราชนา โดยท่านวิเศษปณฺธุเถระเมื่อ พ.ศ. 2560 (2559) ซึ่งท่านเป็นเจ้าพระวงศ์ของพญาเม็วราช ต่อมาจะเรียกพระนามว่าไม่มีคน

๒. พงศาวดารเมืองมณฑลเชียงใหม่ โดยเฉพาะการศึกพระนามของพญาเม็วราช ก็ มีกล่าวในพงศาวดารเมืองมณฑลเชียงใหม่ว่า เขาชื่อพ่อและชื่อญาเขื่อนขันธ์แม่ ทั้งสามประการ ก็คือ เขาชื่อญาเขื่อนขันธ์แม่กับชื่อพ่อว่าลาวมณฑลกันว่า แม่ เขาชื่อแม่ทั้งแม่ชื่อว่า เทพคำซ้าย อันเป็นลูกท้าวเชียงใหม่แล้วราชเมืองพม่าว่า ราช ให้สมกันแล้วจึงเรียกว่า “เจ้าเม็วราช”

๓. คำพยานเอกสารเก่า ตอน พ.ศ. ๒๐๕๗

ว ล ล

ในที่นี้ผู้ที่ประชุมให้ลงมติเห็นชอบว่าใช้เรียกพระนามว่า “นิมรธา” โดยสรุปเรียกพระนามทั้งสามองค์ด้วย และลงมติไว้ดังนี้

๑. พญาเม็วราช (เม็วราช)

๒. พญาจ้าว (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช)

๓. พญาจ้าวเมือง

ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกแก่การเรียกและจารึกทางล้านนาไทย

โดยเฉพาะหลักศิลาจารึกทั่วทั้งเชียงใหม่ ซึ่งได้จารึกไว้ชัดเจนว่า พญาเม็วราช พญาจ้าวเมืองพญาจ้าวเมือง (พญา) แลครุว่าชาวล้านนาไทยในอดีต รู้จักพระนามสามองค์ด้วย ผู้ร่วมสร้างเมืองเชียงใหม่ ตามที่ปรากฏ ในหลักศิลาจารึกก็กล่าวแล้ว จึงสมควรอนุรักษ์ พระนาม พญาเม็วราช พญาจ้าว แลพญาจ้าวเมือง คำพระโอรสบรรพชาอุปสมบทที่ สามแสนคีรี ให้ปรากฏไว้ชั่ววันนิรันดร์ ทั้งเป็นการแสดงสติปัญญาอันแห่งความสามัคคีของสามแสนคีรี ไว้เป็นอนุสรณ์ แก่ชนชาวไทยทั้งปวงอีกด้วย

พระนาม พระญาณังราย ในศิลาจารึก

ศิลาจารึกวัดพระอิน (อ.เมือง จ.ลำพูน) จารึก
ปี พ.ศ. 1913 หรือ 59 ปีหลังจากพระญาณังราย
สวรรคตเท่านั้น เป็นหลักจารึกภาษาไทพม่าที่เก่าแก่
ที่สุดในภาคเหนือ (อายุ 613 ปี)

พระนาม "พร (๕) ญาณังรายหลวง" อยู่
บรรทัดที่ 4 จารึกตามบัญชาของท่านสมเด็จพะ
พระสงฆ์ซึ่งพระเจ้ากือนา (สองแสนนา) เสด็จ
มาจากสุโขทัย

พระนาม "มังราย" ในศิลาจารึกวัดพระยืนลำปูน
 (จารึกพ. ๔. ๑๒๖) บรรทัดที่ ๖

มังราย

"MANG RAI" on the inscription of
 Wat Pra Yun Lampun, line 4 (1370 AD).

พระนาม "พญามังราย" ใน

ในศิลาจารึกวัดพระยืนลำปูน (๔. ๑๒๖)

พญามังราย

พญามังรายหลวง

ศิลาจารึกวัดเขยั้ง (ค.ม. ๑๖๖ จ. เชียงใหม่)
จารึกปี พ.ศ. ๒๒๒๔ หรือ ๕๐๒ ปีมะเมีย

พระนาม "พร (๕) ญาณวราธเจ้า" อยู่บรรทัด
ที่ ๓ ตามด้วย "พร (๕) ญาณเมือง"
"พร (๕) ญาณวรา"

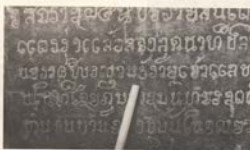

Figure 1. The inscription of King Narai (1656-1688) in the inscription of King Narai (1656-1688) in the inscription of King Narai (1656-1688).

Figure 2. The inscription of King Narai (1656-1688) in the inscription of King Narai (1656-1688) in the inscription of King Narai (1656-1688).

ศิลาจารึกวัดถ้ำ ๑ ที่มีพระนามพระยาจักรี

คือศิลาจารึก อ.พ. ๑ รวดเร็วเกินที่ควรจะมี

ถ้าคุณ ศาสตร์การไม่ซ้ำใจไม่ให้เกิดรูปไว้

ทวี สว่างปัญญายุ่ง

รายการสารธรรมทางสถานโศภิตนิกงทท์เบกช้อง 5 เกี่ยวกับพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

โดย

กิตติจุฑาโฒ ภิกขุ
(พระอุครคณาภิรักษ์)

จิตตภาวันวิทยาลัย บางตะบูน

เมื่อวันอาทิตย์ที่ 18 กันยายน 2526

ในวโรกาสที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสในการบรรยายธรรม ซึ่งโดยปกติแล้วฉันได้เคยไป พุทธสถาน
ก็จะได้นำเป็นพิธีกรในการเปิดรายการ แต่เนื่องจากในวันนี้อาจจะเนื่องจากฉันมีกิจ วัตร
ยุ่งยาก ฉันมาไม่ถึง เพราะฉะนั้น ในวันนี้อาจจะไม่ได้เริ่มรายการสารธรรมต่อไป เป็นที่น่าเสียด
ใจที่วันนี้เรามีแขกรับเชิญพิเศษจากโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาเยาวชนที่วัด
ทองหล่อ กรุงเทพมหานคร จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วยพระอาจารย์ผู้เป็นครูสอนนักเรียน
ป็นธรรมบาลีและป็นครูฝึกสอนอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะทำการรายการสารธรรมในวันนี้นี้ที่หน้าชั้น
ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ การที่เยาวชนได้สนใจพระพุทธศาสนาเป็นอันดี อันน่าชื่นชมยินดี
เพราะเหตุนี้ว่าเยาวชนเหล่านี้จะได้เป็นผู้นับถือศาสนาทางจิตใจ อย่างมั่นคงมีความอยู่ในใจมั่นคง
แล้ว คือคนเราที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาที่ถูกต้อง และจะได้ไปปฏิบัติ

วันนี้ถ้าผมมีเรื่องที่จะมาพบพี่ชายผมไปอยู่ติดกับเรื่องหนึ่ง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ
สารธรรมเช่นเดียวกัน สถิติการที่พี่ชายผม หรือที่เราเรียกกันว่าประวัติศาสตร์นั้นเป็นเรื่องที่น่า
ศึกษา และเป็นเรื่องที่เรายกย่องคนที่เป็นใจกันเป็นส่วนหนึ่ง เพราะว่าประวัติศาสตร์นั้นจะเป็น
เครื่องที่แนวทางในปัจจุบันและอนาคตที่เราได้เป็นอย่างไร และประวัติศาสตร์นั้นจะเป็น
เครื่องเตือนใจให้เรายกย่องคนได้ คือชีวิตของเราที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ถ้าเราทำอะไรจะลืมคิด
ของเราได้ สิ่งที่ดีที่เราพบเจอว่าสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของเราจะเป็นอะไรได้ไหม เราได้เคย
เป็นอะไรดีอยู่บ้างไหม สถิติ การที่เราจะมีการจดบันทึกความจำก็อยู่ในแบบ ดังเช่นในรูปที่เรา
เราเตือนใจกัน ให้ระลึกถึงสิ่งที่มีการกระทำในเรื่องการศึกษา ก็คือข้อมูลที่เราหาเจอมา
เราจัดมันไว้เราจะนึกได้ว่า ที่เรานึกถึงอะไรก็ได้ศึกษาขึ้นมาจนได้ทุกอย่างมันก็มี ก็เพราะว่ามีชีวิตประ
คัมพูชาไทยขึ้น คือ ข้อมูลที่เราหาเจอมา ซึ่งถ้าหากว่าเรามีข้อมูลในใจอยู่แล้ว นี่เป็นเครื่อง
โน้มน้าวใจใจให้มันดี สถิติ

เมื่อสองวันก่อนมานี้ อาณาโคตมกษัตริย์พระองค์เจ้าจิตรวิมล ซึ่งเป็นรองเจ้า
คณะจังหวัดเชียงใหม่ คือท่านเจ้าคุณพระศรีธรรมมโศภน และเจ้าคุณพระครูสุเมธ สิกขะคุณ พัดธง
ผ่านมัสยิดเคหะกลางเมืองมากรุงเทพฯ มารวมกับโสมภิงได้คุยกันก่อนทราบว่าท่านเจ้าคุณพระระไร ท่านก็เล่า
ให้ฟังว่ามาขอพระสมณสาธุการที่วัดมณฑลศิริ ว่าเสร็จเรียบร้อยแล้วหรือยัง เพื่อที่จะไปปฏิบัติ
หน้าที่ขึ้นไปประเทศลาวที่จังหวัดเชียงใหม่ในวัยที่ ๒๖ ที่เจ็ดสิบ อาณาโคตมว่า พระสมณสาธุ
การที่ยังตามมณฑลศิริไม่มีใครบ้าง ท่านก็เล่าประวัติให้ฟังว่า โสมภิงแต่งหนังสือ พญา
เมืองมณฑลราช ซึ่งเรารู้จักกันเป็นอย่างดีว่าท่านผู้ใดเป็นผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ให้ชาวเชียงใหม่
โดยอยู่ถึงยุคนี้มี ชื่อท่านเองเป็นโอรสของพญาฮ้างเมืองซึ่งเป็นพระราชา และต่อมาท่าน
ก็ครองราชย์เมื่อพระราชาสิ้นแล้ว พิษณุโลก ท่านผู้ใดเป็นผู้ปกครองคนประเทศสยามไทยในอดีต
และก็เป็นพระมหากษัตริย์ของสยามประเทศมาหลายพระองค์แล้ว เราเห็นว่ามีความสำคัญ
สำคัญในสมัยสุโขทัย เราคิดว่าท่านเป็นโอรสองค์ที่ ๓ ของพ่อขุนศรีวิชัยราชศิริ และก็เป็น
ผู้มีพระบรมเดชานุภาพมาก พระเป็น

นักปราชญ์ นอกจากประติรูปอักษรไทยแล้วทรงเป็นนักปกครองชั้นเยี่ยม สามารถขยายอาณาจักร
ไทยเราให้กว้างใหญ่ไพศาล และปกครองประชากรชนนักรวมเป็นสุขตลอดมา สมัยอาณาจักร
สุโขทัยนั้น เรามีความเจริญรุ่งเรืองด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคมอย่างดียิ่งนักโดยที่คนปราชญ์
คำเมืองมหาธาตุ อีกท่านหนึ่งก็คือ พญาเจ้าเมืองฯ ท่านปกครองอยู่ที่เมืองตะเภา ซึ่งตั้งขึ้นมาจากพญา
เมืองเมืองซึ่งได้เป็นพระราชาเช่นเดียวกัน ทั้งสามท่านนี้กล่าวมาแล้วว่าเป็นพระราชาที่มีและได้
มีความรักใคร่กันมาก ทั้งสามท่านนี้ได้ร่วมมือกันรวบรวมคนไทย ที่เราจะจัดกระจายกันสหพ้อง
มาหาถิ่นฐานจัดตั้งเป็นประเทศขึ้น จากกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ขึ้นมาเป็นก้อน แล้วก็ถนัดขึ้นเป็นชาติ
ไทยเราขึ้นมาดังทุกวันนี้

แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยเรามัน ในสมัยหลังนี้เราเริ่มกันตั้งแต่ บุคคล
สุโขทัยกันเป็นส่วนใหญ่ เมื่อหลังจากเมืองสุโขทัยไม่สู้รุ่งเรืองเราก็ไม่ค่อยได้ศึกษากันเท่าที่ควร เพราะ
ฉะนั้นเราจึงรู้จักแต่เรื่องพุทธศาสนาพุทธศาสนาพุทธ ไทยแต่อย่างนั้นก็พอทราบคำเมืองในสุโข
กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีมาตามลำดับ ความเจริญแล้วอันนี้เราจะบอกว่าเป็นชาติสมัยเมืองศรีวิชัย
เมืองเราจะเป็นอีกคนละสมัย ก็จะมีบุคคลที่ทำงาน และถามมาเพื่อเพื่อเกี่ยวกับท่านก็จะต้องเสีย
สละกันอย่างมากทีเดียว ทั้งสามท่านนี้ได้ร่วมมือ ร่วมกันมีความคิดว่า เราจะต้องรวบรวมคนไทย
ให้เป็นกลุ่มเป็นก้อนกันโดยทั่วๆไป จะปกครองด้วยเมืองสุโขทัยเป็นศูนย์กลางโดยทั่วๆไป มีส่วนมากเป็น
ความถูกต้องบุคคลที่ทำงานที่อย่างนี้ซึ่งบางทีเราก็ไม่ได้นึกถึง บางทีเราก็ไม่ได้นึกถึงเลยว่า
ที่เราสอนกันโดยว่าเป็นสุโขทัยนั้น มีคนคิดที่เราเพิกเฉยไปโดยมากโดยที่เราไม่คิดที่จะไป
บอกสอนเราหรือสอนปกครองวิชาเราอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเราไม่รู้จักเขาเลย ดังเช่นทหาร คำว่า
ที่ทำงานที่พูดตามชายแดนของปกครองวิชาโดยที่โดยอยู่ที่ใด หรือผ่านคำๆ ๑ ท่านผู้ที่มีอยู่ในสมัยนั้นกับ
มีข้อสงสัยเกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองอีกท่านหนึ่งก็อาจจะมองไม่ชัดและอาจจะจะเป็นทุกข์
มากกว่าที่เราเป็นทุกข์เสียอีก อย่างทุกวันนี้เราประสงค์มีผู้นำพาเราไปรู้จะทราบความทุกข์
ที่อย่างนี้ เราทั้งหลายนี้คำท่านผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร แล้วเราก็เห็นว่าเราลำบาก
เสียเพื่อเกี่ยวกับท่านเหล่านั้นที่มีข้อสงสัยอาจจะ เป็นทุกข์มากกว่าเราก็ได้ เพราะว่าท่านต้องกับ
มีข้อสงสัยเป็นจำนวนมากด้วยกับและคนเหล่านั้นก็เป็นทุกข์มากและพาลก็เลยทุกข์อยู่ ที่พูดเหล่านี้ก็
เพราะเหตุว่าเห็นใจบุคคลที่มีข้อสงสัยว่าประชาชนเป็นจำนวนมาก และมีบุคคลที่มีข้อสงสัย

ประชาชน เป็นสิบ ๆ ล้าน เป็นร้อยล้าน พันล้านที่เขารับผลิตผลของอยู่ในโลกปัจจุบันนี้จะเป็นทุกข์แค่ไหนก็คงจะทุกข์มากขึ้น เพราะการที่เราได้รับผลิตผลของชีวิตของคนเป็นจำนวนมาก ๆ มันไม่ใช่เป็นสุข อย่างที่คนโบราณเขาพูดเป็นคำพังเพยที่ว่า ทุกข์ของสมภารเจ้าวัด ทุกข์ของพระราชาสมภารกษัตริย์ คล้าย ๆ กัน ก็หมายถึงบุคคลที่รับผลิตผลของคนเป็นจำนวนมาก ๆ ที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ให้เขาอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขนั้น ไม่ใช่เป็นของสนุกเป็นของสบาย และเป็นเรื่องของความทุกข์ยากพอสมควร ถึงเราจะต้องมุ่งให้คนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขด้วยแล้ว ก็ยังจะต้องใช้ความคิดใช้ความเพียรพยายามในการทำงานก็มาก บ้านเมืองเราที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็นประเทศว่า จะเป็นอีกแผ่นดินหนึ่งก็ต้องเอาความทุกข์ยากมาเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับและบุคคลที่จะต้องรับผิดชอบของความทุกข์ความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองส่วนนี้ก็ค่อนข้างมาก

ฉะนั้นการที่ประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่ ที่ปัจจุบันนี้ก็มีหลาย ๆ ท่านของท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้พร้อมใจกัน และมีพระเถระผู้ใหญ่การะพุน พระมหาบุญญาภิมุขของวัดศรีสุทธารามสร้างเมืองใหม่แก่เขามัน และก่อสร้างพระบรมรูปขึ้นเพื่อที่จะให้มีความระลึกการระดมใจระดมใจนี้จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องเป็นการกระทำที่ควรแก่การอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง แต่ถ้าสมมติเป็นการประกาศให้ชาวโลกเห็นว่า พวกเราคนไทยนั้นยังมีอิทธิพลยังมีอิทธิพลอยู่ด้วยดี ศาสนาธรรม มีเชฏฐาภิชาตธรรมอยู่บ้าง เชฏฐาภิชาตธรรมนี้เป็นสิ่งที่เป็นสิ่งสำคัญมากเพราะว่าบ้านเมืองเราจะเป็นอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข หรือเจริญก้าวหน้าได้ ก็ต้องอาศัยเชฏฐาภิชาตธรรมเป็นแนวทางของการปฏิบัติการสวดพระรูปของเชฏฐาภิชาตที่ทุกฝ่ายจะโสมมกับบ้านเมืองสมัยนี้ว่าการจะจึงถือว่าเป็นการกระทำที่ประกาศถึงคุณธรรมของพวกเราไปด้วย เพราะบ้านเมืองจะเป็นอีกแผ่นดิน เราทุกคนก็อยู่เสนอว่าต้องอาศัยความสามัคคีธรรม เราที่โสมมใจนึกถึงว่าอดีตก่อนจะมาเป็นชาติไทยนั้นก็มีกษัตริย์องค์สามองค์มีความรักใคร่ปรองดองกัน เป็นพระสหายกัน และที่ร่วมใจระดมใจกันในการที่จะปกครองบ้านเมือง สวัสดิการกิจการบ้านเมืองสมัยใหม่เป็นอีกแผ่นดินมา ด้วยการรวมมวลคนไทยอยู่เล็กน้อยน้อย ก็ก่อตั้งเป็นประเทศขึ้น ที่สามเหลี่ยมมีอุปการะคุณต่อพวกเราเรา เราไม่มีหันหลังสามเหลี่ยมเราก็จะไม่หันหลังอยู่หรือไม่ประเทศอยู่และทุกวันนี้เราก็ยังมองกันว่าที่เราได้มาเกิดในแผ่นดินไทยนี้เป็นบุญของตัวเราเองด้วยที่เราได้เกิดในดินแดนอันดีนี้เพราะถ้าเราไม่มีบุญเราคงไม่ได้เกิดมาเป็นคนไทยเราอาจจะเกิดเป็นกษัตริย์ที่อื่นที่มีความสุขอย่างมากมาย

ความหมาย ซึ่งพูดอย่างนี้แล้วก็หมายความว่าไม่ได้ไปเพิ่มอีกถ้าจะมองไม่เห็นภาพสถานที่ซึ่งไปผ่าน
มาแล้วก็จะพอทราบวาทิไม่มีชาติไหนที่จะน่าอยู่เท่ากับชนชาติไทย เพราะว่าเราจะไม่เกิดในประ
เทศไหน ๆ ก็ตามมันก็ไม่เป็นสุขเหมือนเกิดเป็นคนไทย เพราะว่าในประเศไทยเรามีอากาศโดย
พหุภูมิศาสตร์เราก็เป็นประเทศที่น่าอยู่มีอากาศดี ๆ เราก็ไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไปอากาศเหมาะ
ถึงโดยเฉพาะความอุดมสมบูรณ์ ของเรานี้ก็มีมาก มีความอุดมสมบูรณ์มากไม่แพ้ประเทศที่เรา
มีความอุดมสมบูรณ์ในโลกนี้ กับธรรมชาติของเราก็มีอะไรที่สวยงาม สนิทสนมก็ไม่มีมากเป็นธรรมชาติ
เหมือนกัน แม้กระทั่งความทุกข์ซึ่งมีอยู่บ้าง และเมื่อเรามาโรมันแล้วก็จะหมดไปความทุกข์ แต่
บางประเทศที่น่าอยู่เหมือนไทย สนิทสนม น้ำท่วมก็รุนแรงกว่าบ้านเราชนิดที่ความน้ำนอง
ทะเลไปอย่างนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเศร้าบ้านเราไม่เป็นอย่างนั้น ซึ่งที่เราได้อยู่ในประเทศไทย ที่มี
ความสุภาพเรียบร้อย สนิทก็เพราะว่าศัปรรพฤษของเรามีความเอื้ออำนวย เอื้ออำนวยให้
เราได้อยู่ตั้งถิ่นฐานมาของโคเคนมาเรื่อย แล้วเราก็อยู่ในสังคมที่มีความสุขความอุดมสมบูรณ์
มาโดยตลอด อันนี้ก็โดยอาศัยน้ำพระพิที่ทรงเมตตา และก็อาศัยสามัคคีธรรมที่มีอยู่ โดยหมู่ประ
โยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ไม่รู้ประโยชน์ส่วนตน ถึงขนาดจะเป็นเจ้าเมืองอันเดียวเมืองใหญ่
จนกระทั่งมีความเป็นใหญ่ซึ่งมีและกันทั่วทั้งเมืองนั้นเป็นพระมหากษัตริย์เพื่อที่จะดูแลประ
โยชน์ส่วนเมือง นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าอยู่ไม่ว่ามองก็เป็นสมมอย่างอันดีสำหรับพวกเรานไทยซึ่งอัน
ว่าเราจะหาใจคิดหาใจหาความคิดเพิ่มกับอย่างใดก็ตาม เราจะต้องอยู่ประโยชน์ของประ
โยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และเมื่อประโยชน์อันใดที่เป็นประโยชน์ส่วนรวมก็จะต้องเสียสละซึ่งอันใด
เพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยไม่รู้ประโยชน์ส่วนตนเหมือนกับพระ
เราที่ผ่านโคเคนปฏิบัติกันมา การปฏิบัติเช่นนี้แหละที่จะเป็นผลเกิดของสามัคคีธรรม เพราะถ้า
เราไม่มีความเสียสละแล้วความสามัคคีก็ไม่ได้ขึ้นไม่ได้ เพราะการที่เราเอาความสามัคคีกับ
พระเจาเราเราเองกับเรา ก็เป็นเรื่องของผลประโยชน์ ถ้าเราคิดด้วยประโยชน์ออกไป ประ
โยชน์อันใหญ่เป็นประโยชน์ส่วนรวมก็ของประชาชนแล้วเราจะไม่เอาความสามัคคีกับเรา จะ
แตกคางกันในเรื่องของความดีความงามของการปฏิบัติ แต่ทุกความนั้นก็จะเป็นจุด ๆ ไปด้วย
กัน นี่เป็นสมมอย่างอันดี

ฉะนั้นจึงเป็นนิมิตหมายอันดีว่าที่ประชาชนชาวเชียงใหม่โดยการนำของ ท่านผู้ว่าราชการ
การจัดพิธีพร้อมด้วยพระเถระผู้ใหญ่พระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกันสร้างพระบรมราช

บุสาววิหังสามารถมีชีวิตยืนยาวได้เมื่อจะเห็นฝ่ามือและที่ทราบว่าอะไรเป็นประติรูปฐานไว้ที่หน้าศาลากลาง
จังหวัดสงขลา เพราะหญิงผู้มีใจดวงใจดวงใจนั้นได้ไปสร้างศาลาว่าการใหม่ในที่นั้นฝ่ามือและ
ว่าศาลาว่าการจังหวัดสงขลาจะมีหน้าศาลากลางนั้นก็จะเป็นที่ประติรูปฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ที่
สามารถมีชีวิตยืน ยืนอยู่เป็นสมัยของชาวเขมรใหม่ และจะเห็นที่ริมถนนมีความเจริญกว่าที่
เขมรใหม่เป็นสมัยที่ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ดีที่ควรจะมีการอุปถัมภ์เป็นสมัยนี้ พระบรมราชานุสาวรีย์
ที่สงขลาของสมัยจะเป็นเครื่องเตือนใจคนไทยใหม่มีความสนใจในความสามัคคีกัน และเป็น
เครื่องเตือนใจไทยเรามีความกตัญญูต่อกัน เพราะที่หน้าพระบรมราชานุสาวรีย์สมัยนั้นก็จะจารึก
เรื่องของพระมหากษัตริย์ที่สงขลาของสมัยใหม่ที่ได้ปกครองไพร่พลสมัยนั้นเมื่อมาอย่างไร
ซึ่งก็จะจารึกไว้ให้เราได้ยินได้ฟังกัน อย่างสมัยนั้นเครื่องเตือนใจให้เกิดความรู้สึกสำนึก
ในพระคุณของชนชาติไทยแท้ ๆ ไป ว่าเราได้มีผู้ที่ให้สงขลาสมัยนั้นมา รบรบนคนไทย
ที่มามีอำนาจกับสงขลาของสมัยที่เราได้รู้จักกับเราจะให้ความยุติธรรม ซึ่งก็เป็นเครื่องเตือนใจ
ให้เกิดความรู้สึกในพระคุณที่เรารู้จักกับเราได้ให้ความยุติธรรม ซึ่งก็เป็นเครื่องเตือนใจ
ได้มาเป็นสมัยที่ต่อไป และแล้วความมั่นคงของสมัยใหม่จะเกิดขึ้นมาคือสงขลาสมัยใหม่
พลที่พระคุณของกษัตริย์ของเราไว้ซึ่งเราจะเรียกชื่อสมัยใหม่เป็นสมัยใหม่หรือสมัยใหม่ เป็นสมัย
หรือสมัยใหม่ เพราะว่าการสมัยใหม่ที่ได้มาใหม่ได้ไม่เป็นการสมัยใหม่เกิดความมั่นคงขึ้นมาและก็ได้
มีอยู่สมัยใหม่มามากคือ การที่เราจะเข้าใจสมัยใหม่ ๆ ที่เราสร้างไว้เพื่อเป็นสมัยใหม่
บูชาและเราได้ให้บุญคุณที่ให้แก่สมัยใหม่ ซึ่งมีอยู่สมัยใหม่ที่ได้มาใหม่แล้วจึงจะเกิดเป็น
ความมั่นคงขึ้นมา ฉะนั้นพระบรมราชานุสาวรีย์ที่สงขลาของสมัยใหม่จะเป็นเครื่องเตือนใจคนไทยเรา
ใหม่เกิดความรู้สึกเป็นสามัคคีกันขึ้นและการปฏิบัติใหม่ก็จะเป็นสมัยใหม่ที่มีความกตัญญูต่อกัน

ถ้าคนใดมีคำสำคัญที่ประกาศให้สาธุชนทั้งหลายทราบทั่วกันว่า ไม่ว่าท่านจะเป็น
ชาวเหนือหรือกลางภาคเหนือขึ้นไปก็ตามหรือไม่ว่าท่านจะเป็นคนไทยที่อยู่ในกรุงเทพฯ เหนือก็ตามที่ที่เป็น
คนต่างด้าวที่เป็นบรรพบุรุษ ในวันที่ 20 พฤษภาคมนี้ คณะสงฆ์ชาวเหนือเรียกว่าคณะสงฆ์ชาวเหนือ
ก็แล้วกัน และบรรพบุรุษคนไทย คณะสงฆ์ไทยกลางภาคเหนือจากพระนครศรีอยุธยาเหนือจะอยู่
พระบรมราชานุสาวรีย์ซึ่งได้มาทำการทำพิธีขอที่ทุ่งแพน ๆ ขึ้นไปจังหวัดเขมรใหม่เพื่อที่จะไปประติ
รูปฐานและก็จะเห็นชนวนกันที่ทุ่งแพนแพน คือหมายถึงขอที่บรรพบุรุษพระบรมราชานุสาวรีย์ที่สงขลา
ของสมัยนี้จะขออยู่ที่ทุ่งแพนแพนเพื่อที่เราจะไปประติรูปที่ที่ชนวนชนวนและในสมัยที่จะเห็น

เวลา 9 นาฬิกา กับ 9 นาที ของวันที่ 20 โคศกัณธ์ของชาวกรีกโบราณคือ นานกว่าหนึ่ง ทศวรรษทีเดียว
จะไม่เป็นปรกติตามปกติของชาวกรีกโบราณและการกระทำที่พระเจ้าได้ทำอยู่ในกรุงเอเธนส์ เป็นพระประสงค์
จากภาคเหนือ หรือจากภาคกลางของโคโลซัสนี่เอง จะไปสวดขโมยของจากอาณานิคม ระหว่างที่ขโมยจะ
เคลื่อนจากกรุงเอเธนส์ เพื่อเดินทางขึ้นไปจังหวัดเซียนโฟม ในวันที่ 20 นี้ก็จะประกอบพิธีที่ หอง
ตามเวลา เวลา 9 นาฬิกา กับ 9 นาที ก็ไม่เข้าเกินไป จะไปหาคนที่จะไปร่วมพิธีที่เซียนโฟม
ไปร่วมกัน หรือพระประสงค์จะไปร่วมพิธีที่เซียนโฟมไปร่วมกัน เพราะงานนี้กระตือรือร้นก็ไม่มีโอกาสที่จะออก
หนังสือเชิญ ได้นาน ๆ ก็ให้เอาคนมาช่วยประกาศให้ทั่วทั้งชายโคซาส เอเธนส์ในกรุงเอเธนส์ด้วย
และสำหรับที่เซียนโฟมมีตามหมายกำหนดการนี้จะเดินทางถึงจังหวัดเซียนโฟมในวันที่ 21 วันที่
21 นี้ก่อนเข้าเวลา 13 นาฬิกาจะมีพิธีพระสงฆ์ชาวกรีกมาช่วยประกาศให้ทั่วทั้งชายโคซาส เอเธนส์ในกรุงเอเธนส์ด้วย
สำหรับชาวกรีกที่อยู่ที่เซียนโฟมจากกรุงเอเธนส์ก็จะเดินทางมาถึงที่ว่าการของชาวกรีกที่กรุงเอเธนส์
เมืองเซียนโฟม ผู้ว่าราชการจังหวัดเซียนโฟม จะทำพิธีจัดการและเคลื่อนขบวนไปยังศาลากลาง
จังหวัดเซียนโฟม คือเคลื่อนไปศาลากลางจังหวัดเซียนโฟมหลังเดิม ไม่ใช่อีกหลังเดิม ไม่ใช่อีกหลังเดิม
จนถึงวันที่ 22 กันยายน เจ้าหน้าที่ก็จะเตรียมคนและขบวนพระสงฆ์ชาวกรีก และด้วยพระสงฆ์
ชาวกรีกจากเมืองก็จะเดินทางมาศาลากลางจังหวัดเซียนโฟมหลังเดิม ในวันที่ 23 ก็จะมีการประกอบ
พิธีทางศาสนาในที่สุด เมื่อพระสงฆ์ชาวกรีกเคลื่อนขบวนวันที่ 23 จากหลังโหนดทางหนึ่งก็จะ
หยุดที่ที่แถวประตูข้างเมือง เวลา 7 นาฬิกา 9 นาที ขบวนจะมาถึงที่ 7 นาฬิกา 40 นาที
ผู้ว่าราชการจังหวัดเซียนโฟมก็จะกล่าวเชิญเข้าประตูเมืองเซียนโฟม และที่ 7 นาฬิกา 49
นาทีขบวนของพระสงฆ์ชาวกรีกก็จะเคลื่อนจากประตูข้างเมือง และพระสงฆ์ก็จะเชิญขบวนของ
อัครโศกของขบวนขบวนพระสงฆ์ชาวกรีกก็จะเคลื่อนไปตามถนนพระบาทเกล้าจนถึงศาลา
กลางจังหวัดเซียนโฟมหลังเดิมแล้วก็จะพาเข้าไปยังที่ประชุมงาน เมื่อไปถึงก็จะประกอบพิธี
และของขบวน เจ้าหน้าที่ก็จะเตรียมการเชิญขบวนพระสงฆ์ชาวกรีกเพื่อมาที่ประชุมงาน และที่
เวลา 9 นาฬิกา 50 นาที ผู้เข้าร่วมพิธีก็จะมาที่บริเวณพิธีอีกครั้งหนึ่ง 10 นาฬิกาผู้ว่าราชการ
จังหวัดเซียนโฟมจะจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยที่ประกอบพิธีกรรมขอ ศาสนาอันเป็นลัทธิพระสงฆ์
เจริญธรรมขององค์ เวลา 10 นาฬิกา 59 นาที ผู้ว่าราชการจังหวัดเซียนโฟม ซึ่งเป็นประธานพิธี
จะจุดธูปเทียนวงศรรวงศาวรรณวิสูตรสามัคคีธิปไตย และก็จะพาขบวนของพระสงฆ์ชาวกรีก

ประเภทพิธีกรรมทางศาสนา หมวด 11 นามิกาวรรณอักษรการเพ่งอักษรธรรม เวลา 11 นามิกา 49 นามิ
อักษรธรรมเพ่งใหม่จะกล่าวถึงเชิญพระบรมศาสดาสาราวี 11 นามิกา 59 นามิ สัญเชิญพระบรม
ศาสดาสาราวีพอสุนเมืองราชมหาราช พอสุนรามคำแหงมหาราช พอสุนเจ้าเมือง ขึ้นประติมา
ฐานหน้า

ดังนั้นก็เป็นดีทางศาสนาที่ท่านทั้งหลายจะได้มีโอกาสไปร่วมละกัน คือที่สถานที่อยู่ทาง
เมืองเพนังทางภาคเหนือด้วยที่จะไปร่วมพิธีกันในวันนั้นคือ จะเริ่มพิธีจากบริเวณพระบารมีบูชารูป
เราไปที่หน้าสถานีตำรวจหลวง ตรงรูปปั้นเรือใบเรือใบไม้ที่ 21 ส่วนวันที่ 20 ที่จะเริ่มพิธีคือ
วันอังคาร ที่จะมีพิธี วันวันอาทิตย์ที่พระผู้เป็นเจ้าทรง นรวิชัยวันอังคาร เวลา 9 นาฬิกา 9 นาที ก็
ขอเชิญน้องสาวเหนือที่อยู่กรุงเทพฯ และก็จะถวายเป็นพระสังฆทานแด่ท่านเจ้าอาวาสผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ
ไปร่วมพิธีกันที่ห้องสนามหลวง ซึ่งท่านรองนายกรัฐมนตรีเคยไปอยู่พัก ของสวีสดี ท่านจะไม่เป็นพระธรรมา
พิธีถวายเครื่องราชสักการะ แล้วพระสงฆ์จะโค้วค้อมมงคลคาถาด้วย เพราะว่าวันที่เราอยู่กรุงเทพฯ
นั้นอาจจะไม่ได้มีโอกาสไปร่วมพิธีทางพิธีทางพิธีไปร่วมพิธีที่ห้องสนามหลวงกับโค้วในวันนั้น จึงขอ
ประกาศให้ทราบโดยทั่วกันมีเป็นเรื่องดีด้วยจากคุณศิริธรรมมีแขกท่านฝากไว้เพื่อฝากโค้วด้วยพูด
ด้วยเพราะว่าท่านไม่ได้มีโอกาสมาร่วมในรายการนี้ ในรายการสารธรรมในวันจันทร์ของฝ่ายเรื่อง
ไม่ว่าท่านสาธุชนซึ่งเราจะได้อีกโอกาสไปแสดงความรู้สึกผูกพันต่อธรรมกัน และท่านผู้ใดจะไป
ร่วมพิธีก็ไม่ว่า ซึ่งไม่เกี่ยวกับชาวเขินจำใหม่ แต่ว่าพิธีนั้นของชาวไทยทุกคนเพราะว่าพระบรมราช
บูชารูปที่สถานพระสงฆ์มีเป็นเครื่องสักการะของคนไทยทั่วประเทศ เพราะท่านเป็นผู้อุปการะ
คุณต่อประเทศไทยเรามาก ก็ควรที่จะไปร่วมพิธีถวายเครื่องราชสักการะเพราะมีพระเวลาที่น้อยมากแล้วก็
ที่มากด้วยในวันนั้น ถ้าท่านมีโอกาสก็เชิญไปร่วมพิธีโดยทั่วกัน อาจจะมีเรื่องพิธีของพิธี
เพียงเท่านี้ ขณะนี้พี่น้องเขิน โยธิตว่า ก็ไม่ช้าแล้วควรมีเรื่องของอะไรที่จะกล่าวปราศรัยด้วย
รายการนี้บ้าง ขอเชิญท่านสาธุชนได้ไปชมกับทั้ง....

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ พระบรมราชานุสาวรีย์ “สามกษัตริย์”

โดย
ไข่มุกต์ ชูโต

ผู้ออกแบบและดำเนินการปั้นหล่อ

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูง ในการที่ศูนย์ฯ พูนเกียรติ ผู้ว่าราชการจังหวัด เชียงใหม่ ได้มีหนังสือแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบ ว่า ทางจังหวัดมีความประสงค์จะให้ข้าพเจ้าเขียน บทความเกี่ยวกับที่มาของการออกแบบและการปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์ “สามกษัตริย์” ตลอดจน ทรรศนะพระองค์คือ ก่อนหน้าก็ได้รับเกียรติอย่างสูง ที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะ กรรมการมอบหมายให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ออกแบบ และดำเนินการปั้นหล่อพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งแน่นอนให้ยูเรติบชาติและอรอรอนคุณในความกรุณาของท่านทั้งหลาย ที่ให้ความไว้วางใจ ณ ที่นี้ด้วย

ความบันดาลใจอันยิ่งใหญ่ในการสร้างสรรค์พระบรมราชานุสาวรีย์ “สามกษัตริย์” ประการแรกก็คือ ข้าพเจ้ามีความรัก เทิดทูน เคารพบูชาวีรบุรุษ วีรสตรี และพระมหากษัตริย์ ผู้ประเสริฐ มีนามในจิตใจมาตลอด ตามที่มักมีถึงพระมหากษัตริย์คุณในการที่ทรงปกป้อง มีแม่แผ่นดินไทยจากอหังการวิเศษอยู่สาหัส และทรงประสพความทุกข์ยากแสนสาหัส บางพระองค์ถึงกับสละพระชนม์ชีพในสนามรบ เพื่อรักษาประเทศชาติ ก็ได้บังเกิดความรักและเลื่อมใสและศรัทธาในพระบารมีของพระองค์ท่านเป็นอันหนัก

ความบันดาลใจในเรื่องต่อมาก็คือ ข้าพเจ้ามีความประทับใจในศิลปกรรมอันนาไทย ทุกแขนง เช่นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรีศิลป์ รื่นรมย์ในลักษณะ นิสัยใจคอ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเหนือมาดึกดื่นแล้ว

ประการสำคัญก็คือ พระบรมราชานุสาวรีย์ “สามกษัตริย์” อันประกอบไปด้วยคุณ มีราชนิกุลราช พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพญางำเมือง (ซึ่งทางจังหวัดเชียงใหม่ชาน พระนามไว้อำนาจแห่งสมเด็จมว่า พญามังราช พญาร่วง และพญางำเมือง โดยมีความ ประสงค์ที่จะยกพระยศพญางำเมือง ซึ่งถึงแม้จะได้เป็นมหาราช แต่ก็ทรงมีพระมหากษัตริย์

คุณอภัยใหญ่ ที่ได้ทรงช่วยรักษาคนแก่คนเฒ่าไปบางส่วนรอดจากเชื้อไว) พลิกก็ได้รับการ
ติดต่อจากเจ้าให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ไปดำเนินการออกแบบและรับข้อ ข้าพเจ้าก็เกิดความยินดี
ดี และกำหนดหมายไว้ในโน้ตอีกแล้วว่า พระรูป พระโสม ครอบครองพระอิริยาบถพระพรหม
กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ จะออกมาในรูปแบบใด เนื่องจากสองพระองค์แรกอยู่เหนือหัว และ
โน้ตหัวใจออกมาถึงตัวอีกเพียงเริ่มเขียนประวัติศาสตร์แล้ว โดยเฉพาะพ่อขุนรามคำแหงม
ราชัน วิจารณ์ที่จำได้แก่ตัวเล็กคือ "พระชนช้างชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉะ" ตั้งแต่พระ
ข้านามผู้ที่จะได้ ๑๙ พระชั้นหนึ่งเท่านั้น องค์เจ้าพระวชิรภิกขุได้ทรงเฉลิมพระนามว่า
รามคำแหง" ส่วนพระองค์ที่สามก็หมายความว่าเมืองนั้น ข้าพเจ้าได้ถ่ายทอดในพงศาวดารเมื่อเก็บ
โคลงถึงเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และความก่อกำเนิดพระโสมเจ้ากรมพลเมืองก็ ปรากฏใจ
ตามคำนี้

[illegible]

ข้าพเจ้านึกความประทับใจเป็นเทวศาวลลขัตติยเจ็ดองค์ ซึ่งเป็นศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าสูงส่งมากแห่งหนึ่ง อันคือศิลปกรรมต่าง ๆ แต่ล้นเหลือโบราณภาพที่การพญานาฬกะหรือเป็นนาฬกะ มีพระวรารบฏาให้สว่างขึ้น ก็ว่าที่ศิลปะอันมีพระนามแบบอย่างสอดคล้องกับการแผ่พระองค์ทรงเครื่องมาจากพระองค์ท่านประจักษ์ไว้ในภาพของรา ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นว่า พญานาฬกะ และพญานาฬกะเป็นนาฬกะหรือมีภาพนาฬกะ จะต้องทรงเครื่องอย่างนาฬกะอันแตกต่างอย่างเด่นชัด ส่วนพญานาฬกะเป็นนาฬกะหรือมีภาพนาฬกะ จะต้องทรงเครื่องอย่างนาฬกะอันแตกต่างอย่างเด่นชัด ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณ

ให้สามกษัตริย์ที่ทรงพระกรุณาฯ มาจนถึงรัชชูปพระบาท ทรงรักพระองค์ ไม่ทรงฉลองพระองค์ แต่ทรงกระยาสารท สั้วลาด พาดูจัก วอฬีพระกรหลาของค์ วอฬีพระบาท ซึ่งองค์พระองค์ ไม่ทรง ชีวแบบกัน ตลอดจนเครื่องประดับพระเกียรติยศก็แตกต่างกัน ของพญามังกร และ พญาวังมีธมมฉำแบบอย่างมาจากวัดเจ้าแก้วก็ออกดัดแปลงแบบที่สวนงามที่สุโขทัย ส่วนพญาวังทรงมงกุฎ น้ำคำซึ่งเป็นพระสุโขทัยโดยแท้

พระวรกาย ขององค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีลักษณะเด่นชัดคือ ทรงพระพักตร์ที่ประเสริฐ แต่
ก็มีกลิ่นเหม็นอับของโรคผิวหนัง เชื้อรา เชื้อรา มีกลิ่นรบกวนมากจนต้องนอนใน ถังการบำบัด
ออกไปในทางบำบัด ไม่ดี Realistic ที่สวยงาม

ส่วนพระพักตร์นั้น จากจินตนาการของชาวเจ้าที่คิดว่าพระพักตร์เป็นสมมุติภาพ จึงไม่ต้องคำนึงถึงพระชนมายุว่าพระพักตร์จะอยู่ในวัยใด เพราะสมมุติภาพย่อมไม่มีที่รู้ถึงความชรภาพถึงกับมีพระพักตร์ที่อ่อนกว่า จึงได้มีพระพักตร์ให้ดูอ่อนวัย บวสุชาติและเกษมเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมอันสูงส่ง จากพระราชนิพนธ์ของท้าวสุรนารีนั้น แสดงถึงพระปรีชาสามารถในการปราบปรามและรวบรวมไพร่พลนครวิเศษไว้ในถิ่นผาไทสง เจ้าเป็นอันก้มกราบเสวยกัน ตามจินตนาการของชาวเจ้าจึงมีคำว่า พระพักตร์น่าจะมีพระลักษณะงดงาม เก่งกล้าและเข้มแข็งน่าจะคล้ายกับคนที่ได้เป็นไว้

พระพักตร์ของพระวรวงศ์เธอฉันท์ มีพระพักตร์เป็นทิวแถว และนัยปิการอง หาก
แต่ในแบบอย่าง พระพักตร์ของพระพุทธรูปสมเด็จพระเจ้าไว้ ไชยกิจตามหลัก
คำสอนของพระพุทธเจ้าคือพระศรี และทั้งในคำร่ำว่าที่เขียนไว้ว่า คือสมเด็จพระ
พุทธองค์ เพราะพระบาทของพระวรวงศ์เธอฉันท์ ปรางค์จากคิณกรรมในโพธิ์ป่าในนามนี้ว่า พระ
พุทธรูปในสมณธรรมคือความสบายใจของประติมากรรมผู้สร้างสรร พระพุทธรูปจึงได้รับการเพียร
นัยมีความหมายสมบูรณ์ปรางค์จากชื่อคำนี้ พระพักตร์ของพระพุทธรูปมีลักษณะอย่าง มา
จากพระพักตร์ของพระมหาจักรี หรือใบโพธิ์ของชาวสุโขทัยอันมีเชื้อสายไป ทักษิณ
ที่จังหวัดสุโขทัย ขณะที่ราชวงศ์จักรีอยู่ในเขตเมืองสุโขทัยคือปรางค์ พระบาทของพระวรวงศ์
เธอฉันท์ มีรูปใบโพธิ์ของชาวสุโขทัยทุก ซึ่งสืบเชื้อสายมาหลายชั่วคน ว่ามีความหมาย
พระพักตร์ของพระพุทธรูปสมเด็จพระเจ้าไว้

ส่วนพญาเจ้าเมืองที่มีพระสัทภณณการแลร่วมศักราชกัน หากแต่พระราชประวัติ ของพระองค์ก่อนข้างจะพัวพันไหวค่อฮีสควินากอยู่ พระพิทักษ์หรือพระองค์จึงฉวยแนวเจ้าผู้ กุบริณกรีนอยู่ในที่ (แต่ค่อฮีสราชการสาว ๆ คาสาทอนจัวพิทักษ์เจื่องใหม่ฉักพิทักษ์จนกับรัชกาลเจ้าเมือง วนิดคัลลัพระบรมราชบุรุษว่า "พญาเจ้าเมืองฮ่อฮักสุด")

จากข้อประมาดหิมะหลก จัหวัดเจื่องใหม่ จึงได้พระบรมราชบุรุษว่า "สาม- กษัตริย์" ออกมาในรูปแบบคัลลัที่ได้ปรากฏแก่สาธการของท่านที่หลายสกลถึงเหตุผลนี้ ซึ่ง เมื่อพญาเจ้าเมืองทรวรบนวนรัฐท่าน ๆ เข้าไว้ในพระราชอำนาจก็หมดแล้วนั้น ได้ทรวร- ราชอาณาจักรจึงชื่อว่า "เจื่องกุดกาม" (สันนิษฐานกันว่าอยู่ในเขตอำเภอสาลัก จัหวัด เจื่องใหม่) แต่ค่อมาเจ้าทรวรทุก ๆ ฤดูฝน ทำให้ประชาราษฎร์เดือดร้อน ไม่ทนระดมที่จะตั้ง ราชธานีสืบไปจึงมีพระราชดำริจะสร้างเมืองหลวงใหม่ เมื่อวันจะสร้างเมืองใหม่ ได้ทรวรวิญ เสด็จพระสหายร่วมเจ้าบานเพื่สองพระองค์ คือ พญาเจ้าเมืองสุโขทัย และพญาเจ้าเมืองจาก พะเนา มาเลือกทำเลที่จะสร้าง กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงปรึกษากันกันว่า บริเวณป่าซึ่ง ครอบคลุมพะเนาเดิมที่จะสร้างเป็นเมืองหลวงเป็นอย่างไร

จากพระบรมรูป กษัตริย์ทั้งสองพระองค์จากงานสถานาการของรัชกาลเจ้า พญาเจ้าราช ปะเรทอินทการ สองพระกรโอบโอบไปเบื้องพระปฤษฎางค์หรือพระสหายทั้งสององค์ไว้ด้วยศัพนม ทศทระเนนควนวิญญูร่วมซึ่งปะเรทอินทเมืองราช ทรงทรวรพระหัตถ์ซึ่งชี้ไว้เป็นพระองค์ กาลักรมรชัพระครวณซึ่งชาวเมืองพื้นปดด้ แสกลถึงพระราชดำริ ปรัชการตามประวัติการ สร้างเมืองเจื่องใหม่อันน่าอัศจรรย์ว่า

"เมื่อวันเช้ากษัตริย์ทั้งสองได้ คนใหม่มีเงินพันมาอยู่ริมวันพื้น คนมีเงินพันมา อยู่จะริมวันพื้น"

พญาเจ้าเมืองซึ่งประทับอยู่เบื้องขวา ไร้วพระหัตถ์ขวาไว้เบื้องพระปฤษฎางค์พระหัตถ์ ซ้ายมาสนาทางพญาเจ้าเมืองด้านซ้าย พญาเจ้าเมืองขวาเห็น ว่า

"ขัณณูของเมืองนี้คัจฉา เพราะเหตุว่าเนื้อดินมีพระพรวิชัย ๕ ประการ และประ- กอบด้วยสุกมณีนครไรนองกล ๙ ประการ

พระบรมราชานุสาวรีย์ “สามกษัตริย์” ส่วนอีกตัวก็ให้พระพรหมเทพารักษ์ของพระ
มณฑลนครราชสีมา ทั้งสามพระองค์ ซึ่งข้าพเจ้าได้กระทำพิธีบวงสรวงทวงพรวิญญาน
ก่อนที่จะลงมือทำงาน ผลงานจึงออกมาเรียบร้อยงดงามปราศจากอุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น ข้าพเจ้ามี
ความภาคภูมิใจและภาคภูมิใจมาก และปราบปลื้มยิ่งนักที่เป็นอย่างนี้ที่ผลงานของข้าพเจ้า
เป็นที่ชื่นชมของทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้านายเชื้อพระวงศ์ และชาวจังหวัดเชียงใหม่ ด้วย
การได้ร่วมทำร่วมกับทางปกครองและเชื้อพระวงศ์รวมทั้งเจ้าพนักงานตำรวจอย่างรวดเร็ว ใช้เวลา
ออกแบบและทำการปั้นหล่อภายในระยะเวลาอันสั้นมากทั้งๆ ที่ปั้นงานชิ้นใหญ่ คือภายในเวลา
เพียง ๓๐ เดือนเท่านั้น มีผู้ช่วยอีกสองคนคือ นายสุภาพ นวนนุช คือปั้นพิมพ์แม่พิมพ์
แม่พิมพ์ มหาวิทวัสส์คือปั้นกรและนางนภาพ นีระสุวรรณ นักศึกษามัธยมศึกษา
(แม่พิมพ์แม่พิมพ์) มหาวิทวัสส์คือปั้นกร และนภาพ นีระสุวรรณ ไปขุดดิน จิตรกรที่มี
ชื่อเสียงของประเทศไทย เคยเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับเชิญจากข้าพเจ้า
ให้เป็นทีมนักวิชาการของเมืองศรีนครินทร์ซึ่งทำหน้าที่ปั้นและปั้นงานเป็นรูปปั้นพระยา
นันทกานหนึ่ง คือพระยาพิชัยสงครามท่านที่ให้แก่ชื่อไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระบรมรูป “สามกษัตริย์” หอถาวรของเมืองและของแคว้นเก่า มีขนาดเท่าจริง
คือใหญ่กว่าคนธรรมดาครึ่งหนึ่ง จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ แห่ง
ราชวงศ์จักรี

ของพระบรมรูปสามกษัตริย์เป็นของของพระยาพิชัยสงคราม พญาแก้ว และพญาแก้วเมือง
พระยาพิชัยสงคราม ราชอาณาจักรประเทศไทย อย่างไรก็ตามก็เคยมีพระยาพิชัยสงคราม
ภายใน อีกทั้งยังมีพระยาพิชัยสงครามแห่งพระยาพิชัยสงคราม สันติภาพพระยา
พระบรมราชจักรีวงศ์ และพระยาพิชัยสงครามให้ได้รับเป็นพระยาพิชัยสงคราม ส่วนการสร้างพระบรมรูป
แม่พิมพ์พระยา พินิจพระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงครามเป็นรูปปั้นและหล่อขึ้น หากมีข้อผิดพลาด
การใด ขอให้พระพรหมเทพารักษ์ไปทวงถามพระพรหมเทพารักษ์ไทย แก่ข้าพเจ้าพระยาพิชัยสงคราม
พระยาพิชัยสงคราม

ขอขอบคุณในความเมตตาของพระพรหมเทพารักษ์และการสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์นี้ ค่า
ของไม่รู้อย่างไรเป็นพระพรหมเทพารักษ์และพระพรหมเทพารักษ์ พินิจพระยา พินิจพระยา
วิชาในคือพระยาพิชัยสงครามให้แก่ประเทศไทย พระยาพิชัยสงครามมีความรู้ ความเชื่อ
พระยาพิชัยสงครามคือพระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงคราม
พระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงคราม
พระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงครามและพระยาพิชัยสงคราม

(๑) ไร่บุกต์ ชูโต ถ่ายกับพระบรมรูปปั้นพญางำเมืองขณะปั้นเป็นคือนักรบไม้แก้วเสร็จ

(๒) ไร่บุกต์ ชูโต ถ่ายกับพระบรมรูปปั้นพญางำเมืองขณะปั้นเป็นคือนักรบไม้แก้วเสร็จ

(๓) ไร้มุกด์ ชูโต และ ผู้ช่วยเหลือของ ขณะขึ้นรูปพญาร่วงตัวตลก

(๔) เพื่อประกอบคำบรรยายแผนผังที่สร้างเสร็จ ในการปั้นหล่อพระบรมราชานุสาวรีย์

สถานาศิริวิชัยของคุนไช้ซุค ซุโต จึงได้มีภาพถ่ายของวัดวิหารวัดโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) ซึ่งมีภาพปั้นปูนของรูปนพทศ และภาพทวารบาลปูนปั้นขนาดใหญ่ให้เห็นเครื่องทรงอันวิจิตร ซึ่งคุนไช้ซุคได้อ้างว่าได้ศึกษาลักษณะอย่างใดในการปั้นหล่อตามจินตนาการไว้ ณ ที่นี้

หมายเหตุ

การประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

ตามที่จังหวัดเชียงใหม่ พสกนิกรประชาชน ไหว้ขอขมาต่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ คือ พระมังราย (เม็งราย) พระมัง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และ พระเจ้าเมือง นม

บัดนี้ การดำเนินการก่อสร้างได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ไหว้ขอขมาต่อประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ณ พระเมรุมาภิรมย์ศาลากลางจังหวัด(หลังเดิม)ตั้งแต่วันที่

วันอังคารที่ 20 กันยายน 2526

อัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ จากกรุงเทพมหานครมาจังหวัดเชียงใหม่

วันพุธที่ 21 กันยายน 2526

- เวลา 13.00 น. - พระสงฆ์ เจ้าชายล้านนา เจ้าราชกาฬ พัดชา และ
ปราชญ์พรหมมณี ณ บริเวณหน้าสถานีตำรวจทางหลวง
(ถนนสุเทพ-โฮงเวียง)
- เวลา 13.05 น. - พระบรมราชานุสาวรีย์ซึ่งอัญเชิญจากกรุงเทพมหานครถึง
สถานีตำรวจทางหลวง
- ข้าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ถวายเครื่องสักการะแล้ว
เคลื่อนขบวนไปยังศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

วันพฤหัสบดีที่ 22 กันยายน 2526

เจ้าหน้าที่จัดขบวนรถอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์ ณ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

วันศุกร์ที่ 23 กันยายน 2526

- เวลา 07.00 น. - นายชวน หลีกภัย รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

พระมณฑปวัดมหาธาตุวรวิหารและบางลำภูนอกกำแพง
พระเมรุ ณ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

- ๒๓๙ ๐๗.๐๙ น. - เสด็จขึ้นชมพระเมรุ ณ วัดพระบรมราชานุสาวรีย์ล้านนาและศิริน-
ธรรมาภิมุขศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่
- ๒๓๙ ๐๗.๒๐ น. - ไปถึงสี่แยกประตูช้างเผือก และหยุดชมพระบรมศพ ณ
วัดศรีเพชร กุ่มแสน ปัตติวงค์เชียงใหม่ และชมงาน
พระบรมราชานุสาวรีย์ล้านนาและศิรินธรานุสาวรีย์ประตูช้าง
เผือก
- ๒๓๙ ๐๗.๔๐ น. - นายสุเมธ นาควิธยา รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
ถวายเครื่องสักการะและทูลเกล้าฯ ถวายเทียนประติมากรรม
๒๓๙ ๐๗.๔๙ น. - พระบรมราชานุสาวรีย์และศิรินธรานุสาวรีย์ประตูช้างเผือก เข้า
ชมพระเมรุ ณ วัดศรีเมืองแก้ว
- พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา : พระโขนงสมณศักดิ์ สุริยาภรณ์
โรงเรียนปิ่นสักการะและวัดวิชัยพัฒนารามและพระเมรุ ณ ศาลากลาง
- ชมพระบรมราชานุสาวรีย์และศิรินธรานุสาวรีย์และศิรินธรานุสาวรีย์
เกล้าฯ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่(หลังเก่า) เสด็จ
ชมพระเมรุ ณ วัดศรีเมืองแก้ว
- เสด็จไปถึง พระโขนงสมณศักดิ์ สุริยาภรณ์โรงเรียนปิ่นสักการะ
ราชวิทยาลัย บวรและพระเมรุ ณ ศาลากลาง
- เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ที่เจริญธรรมและพระเมรุ ณ ศาลากลาง
เชียงใหม่
- ๒๓๙ ๐๙.๕๐ น. - ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ น. บวรและพระเมรุ ณ ศาลากลาง
๒๓๙ ๑๐.๐๐ น. - ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศรี
- เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี และเจ้าคณะ
- เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี

- พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
- เวลา 10.39 น. - ถวายราชทานจัดหัดเขียนใหม่ ประทานใบพิธิ จุกดูปเทียน
นางศรีวงศ์พระวิสุทธธำมณคิริย์ และจุกดูปเทียนชัย
- พิณฑมัยรรณเฑาะพธธำการ
- ประกณพิธิวงธรรว
- เวลา 11.00 น. - ถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์
- เวลา 11.43 น. - ถวายราชทานจัดหัดเขียนใหม่กล่าวถึงพระพุทธบรมราช
บุสาวรีย์
- เวลา 11.59 น. - ถวายพระพุทธบรมราชบุสาวรีย์ พญามังราย (เมืองราย)
พญาร่วง(พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และพญางำเมือง
ที่ประทับฐานตามลำดับ ขณะถวายพระพุทธบรมราชบุสาว
รีย์แก่พระสงฆ์ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา สวดมนต์
พิณฑมัยรรณเฑาะพธธำการ และประโคมฆ้องชัย
- เมื่อทำพระบรมราชบุสาวรีย์ทั้ง 3 พระองค์ ที่ประทับ
ฐานเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ หัว
บิโรจน์นิมิต
- ถวายราชทานจัดหัดเขียนใหม่ และถวายเมล็ดข้าวสารสักการ
บูชาพระพุทธบรมราชบุสาวรีย์ด้านคิริย์
- ถวายเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์
- พระสงฆ์อนุโมทนา
- ถวายราชทานจัดหัดเขียนใหม่เขียนชัย
- เสร็จพิธี

หมายเหตุ การแสดงถวาย ถวายภัตตาหาร ถวายภัตตาหาร
สุภาพสตรี ถวายเมืองคนละใบ
สุภาพบุรุษ จุกดากด หรือจุกพระราชมารดา หรือจุกสุภาพ

พิธีอุปสมบทบรรพชาสามเณรสืบสานมรดกไทยจากกรุงเทพมหานครไปจังหวัดเชียงใหม่

วันอังคารที่ 20 กันยายน 2526

- เวลา 08.45 น. พระธรรมโกศล (ธมมปาณิกเถระ) เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร เป็นประธานในพิธีเปิด
เวลา 09.00 น. พิธีกรกล่าวอัญเชิญประธานในพิธีประกอบพิธี (คือสมเด็จพระสังฆราช)
เวลา 09.09 น. สืบเป็น อุคคฤกษ์ รพัง 3 คัมภีร์ พระธรรมเจดีย์สมเด็จพระสังฆราช

คำประกาศของพิธีกร

ขอกราบคารวะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถของชาวไทย ขอกราบขอพรพระรัตนไตรให้เกื้อหนุนในธรรม บุกข้ามภพแล้ว ธรรมะอยู่ทั้ง 3 คัมภีร์ จดเรียงรายชื่อพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธี เป็นบรรพชาสามเณรสืบสานมรดกไทยพุทธธรรมของชาวไทย คือ พระเจ้าเมืองมหาสารคาม : พระเจ้าเมืองมหาสารคาม : พระเจ้าเมือง : (หรือพระสงฆ์อื่น) ซึ่งเราไม่จำเป็นต้องรู้ว่าพระสงฆ์เพื่อเป็นศิริมงคลแก่พระสงฆ์ที่มาร่วมพิธี บัดนี้การขอพรบรรพชาสามเณรสืบสานมรดกไทย ได้สำเร็จแล้ว ด้วยเหตุแห่งความศรัทธา การเลื่อมใสพระธรรมของชาวไทยที่ศรัทธาจากเชียงใหม่ถึงกรุงเทพฯ ไม่ใช่ว่าเรื่องเล็กน้อย จำเป็นต้องทำให้ดีด้วย ซึ่งเราจึงไม่มีโอกาสได้ขอพรบรรพชาสามเณรสืบสานมรดกไทยพุทธธรรมของชาวไทย ถึงพระรัตนไตรที่ 20 กันยายน 2526 ท่านผู้ใดสนใจเรื่องเชียงใหม่ บัดนี้ได้เวลาเป็นอุคคฤกษ์ของสงฆ์ประเสริฐยิ่งแล้ว กระผม นายสุบิน ปิ่นทั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นตัวแทนของสภาประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ ขอกราบเรียนเชิญ พ.ร. ๕ ท่านรองนายกรัฐมนตรี บุญเท่ง ทองสวัสดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง ในนามของรัฐบาลได้โปรดขอพรพระรัตนไตรเป็นราชสักการะ และขอกราบขอพรสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถของชาวไทย ได้โปรดเจริญสมณคณาเพื่อเป็นศิริมงคลต่อไป

คำอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์ ๓ กษัตริย์ ผ่านประตูช้างเผือก ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ วันศุกร์ที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๖

เวลา ๐๗.๔๕ น.

ข้าพระพุทธเจ้า นายสุชัย นาคปรีชา รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ในนามของ
อาณาจักรล้านนา ขวามนครพิงค์เชียงใหม่ ขออภิวาทพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช
สกลุนาธิราช บรมธรรมคฤหบดี เจ้าคณะสงฆ์ภาค ๓ พระองค์ คือ พุฒามหาราช (เมธีวรา) พุฒาร่วง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และพญา-
รามเมือง ได้สร้างสิ่งประดิษฐ์พระบรมราชานุสาวรีย์กษัตริย์เชียงใหม่แล้ว ทั้งนี้ เป้าประสงค์อันค้ำ
จุนเจือพระองค์ท่านสามได้เสด็จลงมาสร้างราชธานีแห่งนี้ เมื่อครั้งก่อนโน้น แม้กาลเวลาจะ
ล่วงเลยกว่า ๘๐๐ ปีแล้ว ในกาลครั้งนั้นอาณาจักรล้านนาและชาวนครพิงค์เชียงใหม่ยังดั้นด้น
ไปพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านสามอย่างไม่มีเสื่อม

บัดนี้ ได้ศุภฤกษ์อันเป็นมงคลอันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขออัญเชิญพระบรมราชานุ-
สาวรีย์แห่งพระราชาธิราชเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ เข้าสู่พระนครพิงค์เชียงใหม่ เพื่อ
อภิวาทน้อมเกล้าเป็นสุระ เป็นศิริมงคล และเป็นเมืองขวัญแก่ชาวนครพิงค์เชียงใหม่ ขออภิวาทอาณาจักร
ล้านนาทุกถิ่นหน้า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เทอญ

คำอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์ 3 รัชสมัย

ขึ้นประดิษฐาน ณ แดนพระบรมราชานุสาวรีย์

วันศุกร์ที่ 23 กันยายน พุทธศักราช 2526

เวลา 11.49 น.

.....

ข้าพระพุทธเจ้า นายเกษียณ พูนศิริวงศ์ อธิการการจังหวัดเชียงใหม่ ในนามของ
 อมาตยราชทูต และผู้ว่าการศูนย์แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่เชียงใหม่ ซึ่งสมเด็จพระอริยวงศาคต
 ญาณเจ้าคณะสงฆ์ภาค 3 ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติ
 หน้าที่อมาตยราชทูต ณ กรุงเชียงใหม่ เพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยุทธยวงศ์ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และพระบาทสมเด็จพระ
 จักรพงษ์มหินทราธิราช บรมราชกุมาร รัชกาลที่ 9 แห่งประเทศไทย โดยข้าพระพุทธเจ้าได้
 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้มาปฏิบัติหน้าที่อมาตยราชทูต ณ กรุงเชียงใหม่
 เพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็น
 กตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 แต่งตั้งให้ข้าพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติหน้าที่อมาตยราชทูต ณ กรุงเชียงใหม่ เพื่อเป็นกตัญญู
 ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ
 และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญู
 ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ

ข้าพระพุทธเจ้า นายเกษียณ พูนศิริวงศ์ อธิการการจังหวัดเชียงใหม่ ในนามของ
 อมาตยราชทูต และผู้ว่าการศูนย์แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่เชียงใหม่ ซึ่งสมเด็จพระอริยวงศาคต
 ญาณเจ้าคณะสงฆ์ภาค 3 ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติ
 หน้าที่อมาตยราชทูต ณ กรุงเชียงใหม่ เพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยุทธยวงศ์ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และพระบาทสมเด็จพระ
 จักรพงษ์มหินทราธิราช บรมราชกุมาร รัชกาลที่ 9 แห่งประเทศไทย โดยข้าพระพุทธเจ้าได้
 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้มาปฏิบัติหน้าที่อมาตยราชทูต ณ กรุงเชียงใหม่
 เพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็น
 กตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 และพระบรมราชินีนาถ และเพื่อเป็นกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ

พญาลำเมือง ประสูติเมื่อปีจอ พ.ศ. 1781 พระปกครองเมืองพะเยาสืบต่อจาก พญา
มีนเมือง พระราชบิดา เมื่อ พ.ศ. 1801 เมื่อพระพระเยาว์ได้ศึกษาศิลปวิทยาว่านสำนักอาจารย์
เขียววิเศษจารย์ (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) จึงเป็นพระสหายที่สนิทสนมมีมา พระองค์ทรง
อานาภาพเสมอเท่าเทียมกัน ในการปกครองบ้านเมืองนั้นได้ทรงใช้ในทศโยธยาคุณนิกรในครีที่อาณา
จักรใกล้เคียง บ้านเมืองจึงร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา

พระราชบิดาทรงเสวยพระองค์กล่าวพระนามว่านี้ ไ้ทรงพระดำริถึงปฏิญาณคุณนิกร
ทรงมีน้ำดีหลายอันได้คิดจากนิกรพระทัย เพื่อเป็นนิกรน้ำรวมสำนวมไม่เป็นศัตรูกับกัน ณ ค้างม่น้ำ
ถึง เขตเมืองพะเยา พญามังรายเมื่อได้ทรงสร้างเมืองเชียงแสนแล้ว ค่อยมาไ้ทรงสร้างเมือง
ฝาง และศิโยเมืองอยู่ตลิ่งจากพญาธิยา ไ้สร้างเวียงสุภะคาม ซึ่งปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอสารภี
ภายหลังพระชนกที่เมืองนั้นเป็นศูนย์กลางมงคล 7 ประการ เป็นที่รับนิมนต์ไปของสุเทพ พญา
มังรายจึงได้เชิญพระสหาย คือ พญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และพญาลำเมืองมาร่วม
ปรึกษาหารือ ตั้งพิธีอภิเษกสมรสมีศกสถิตเมือง ในวันพฤหัสบดี เดือนเพ็ญ 6 พ.ศ. 1809 จันทร
เสวยฤกษ์ 16 ขานนครจักรใกล้รุ่ง วัคคณาเมืองในราชพิธีมีอาโปชาติ สร้างเสร็จจึงนิมนต์มาร่วมและ
โดยพญาเมืองลำโพงนิมนต์มา "นพบุรุษรัตนการพิงค์เชียงใหม่"

จากประวัติศาสตร์ดังกล่าวมา ชวนครพิงค์เชียงใหม่และชาวไท่ขอมล้วนชนชาติ จึงได้
มีเอกฉันทพรมนใจกันสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นไว้ เพื่อเทสพระเกียรติอันสูงส่งให้ชนของอยู่
กับชาติไทย และเป็นมิ่งขวัญเมืองเชียงใหม่ เป็นที่เคารพสักการะของชาวไท่ขอมสืบมาแต่
นาน

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นโอกาสมงคลฤกษ์ เบิกฟ้าเบรศรศักดิ์ เป็นกิจอันแห่งความดี
ลูกแก้วแห่งมาศ ชาติพระสุทธเจ้า ธนัญญ์เชิญพระบรมราชานุสาวรีย์ซึ่งประสิทธิ์เมตต์อันบริบูรณ์ เพื่อ
เสริมศักดิ์ศรีพระเดชานุภาพ ปราบปักษ์จาณิศ สติเป็นมิ่งขวัญ ปกป้องคุ้มครองอาณาประชาราษฎร์
ให้ปราศจากอริราชภัยทั้งปวง ไ้ดำเนินกระบวนพิธีอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข เจริญรุ่งเรืองสาธุ
สืบไป.

.....

พิธีบวงสรวงและัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

วันศุกร์ที่ 23 กันยายน 2526

.....

1. โหมบวงสรวงเหล่าอัฐิศักดิ์
2. ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์ เฝ้านชัย และเพี้ยนมงคลบุตรพระรัตนวงษ์
3. โหมบวงสรวง ขุนพระรัตนวงษ์ บุตรพระรัตนวงษ์ ๑ นิก ขุนมงคลเพรา
4. โหมบวงสรวง บุตรพระเอก
5. ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์เพี้ยนศักดิ์การะ ัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์บวง
สรวงสิ่งเเว
6. ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์เพี้ยนบุตรพระเอก
7. โคเวลาดามมงคลเพี้ยน ัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์
8. ผู้ว่าราชการจังหวัด กอวคำแมแตศา สิ่งเเวดา กับเพี้ยนชัย

.....

ตำนานของเมืองเชียงแตงบวงสรวง

พิธีเชิญเชิญบวงสรวงท้าวพรวิบูลย์องค์ 3 กษัตริย์ไทย

ที่ประทับทรงกรมพระนันทมุนี ๗ พระอนุสาวรีย์กลางเมืองเชียงแตง(ศาลากลางเก่า)

๕ ธันวาคม แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีชว เบญจศก พุทธศักราช ๒๕๒๕

สุริยขึ้น ที่ ๒๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

ประมาณออกฤกษ์เวลา ๐๗.๕๙ น. ประมาณทางออกฤกษ์เวลา ๑๑.๕๙ น.

สาธุ - โอ ธาณูสุ โกลโค อสิตรราชา นพทนต์

เทวา อิมสูณโน โกลโค ปุพการา

บุษิตวา อสิตรราชา ตณนเทวตา พิงคเทวตา

กุนนเทวตา อารกษเทวตา เจว

ธาวณเพ ธนุรทนต์ ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าอยู่เป็นพิธีกรพร้อมด้วย.....ผู้เป็นประธานในพิธี ขณัญญี

กนิษฐาภรณ์ ธัญญีเทพรเจ้าที่องค์สามสิบสี่องค์ พิภพสยามบุรีราชินีมา พิงคเทวา เทวา
วิธานธาดาธนาภรณ์ธนี ธนเศรษฐิกนิษฐาพรเจ้าที่องค์พระราชนาวโรจน คณธรรณธนี
เป็นพิธีกรราชธานีไทยองค์ ๓ ตามพระนามในประวัติศาสตร์ พระองค์สามารถสร้างวีรกรรม
ธณัญญีพระราชนาวโรจน สืบทราบถึงพระคุณนิรันดร์ แห่งสุวรรณภูมิเก่าก่อน มาจนถึงบัดนี้
ประสงค์ศุขี ในวาระพิธีสร้างพระอนุสาวรีย์ ว่าดังนี้

สาธุ ต่อมาเรื่องราวของท้าวเสวี บังเกิดขึ้น ณ ปีชว พุทธศก ๒๒๕๒ ทรงโคตรองค์
เมืองในกลางเชียงแตง แลพบขุนนางเมืองพระชนมายุ ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๒ ทรงครองด้วย
พระปรีชาสามารถ แลประกาศความเป็นเจ้านายเมือง จนรุ่งเรืองเป็นอาณาจักร ชื่อตำนานไทย
พระองค์โคตรซึ่งอยู่ตามบ้านว่า --"นักรบศาสตร์" ทรงเป็นปราชญ์กษัตริย์คนเคย ชุมชนพระองค์เมือง
สืบเนื่องเป็นปฐมบรรพชาวงศ์เมืองสืบสายเชื้อครองธณัญญีศรีเชียงแตงอันนาไทย ต่อไปภาย
ภายหลังมาคือครั้ง ๒๗ พระองค์ แต่ก็คงเป็นด้วยโลกาภิวัตน์ พระองค์มาละตามเมืองตามไป พระ
พุทธศักราชได้ ๒๕๒๕ มีพระชนมายุ ๗๒ พรรษาแล้วละ

[illegible][illegible][illegible]

ประมวลภาพพิธีอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์

สามกษัตริย์

กรุงเทพมหานคร บริเวณสนามหลวง

และ

จังหวัดเชียงใหม่

ภาพเชียงใหม่

โดย ทิว วิรัชชัททะ

ยุทธพร มณฑาสวน

๐๘.45 น. ศฤกษณ์ และ บรรพชิต จากจังหวัดเชียงใหม่
 ไหว้ พระยา และสุโขทัย พร้อมกัน ณ ด่านผ่าน
 สถานีสนามหลวง กรุงเทพฯ

๐๘.๕๐ น. พณฯ ท่านรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย นายปิ่น มาลากุล
ทอดผ้าป่า ถวายวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

๐๙.๐๐ น. พิธีการเวียนเทียนประจำปีระชาคมพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

๐๙.๐๙ น. ย้ายพระพุทธรูปจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
มาประดิษฐานที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
โดยมีพระสงฆ์ ๓ คน เสด็จขึ้น พระสงฆ์ เจ้าอาวาสวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

จังหวัดเชียงใหม่

៤ ប្រាសាទ បាគន្ធម៌ខ្មែរក្រុង ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 គេបានប្ដូរ ប្រាសាទ បាគន្ធម៌ ទៅជាប្រាសាទ
 បាគន្ធម៌ខ្មែរក្រុង ដើម្បីទទួលយកប្រជាជន
 ដែលបានមកពីប្រទេសកម្ពុជា និងប្រទេស
 ខ្មែរក្រហម

រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥

រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥
 រោងចក្រស្រាបៀរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៥៥

วันอังคารที่ 21 กันยายน 2526
ณ บริเวณน้ำตกต้นตำรวจหาหลวง (ตม.ชูป-
เปอร์ไฮเวย์)

พระสวณ เจ้าเขื่อนฝ่ายเหนือ ข้าราชการพ่อค้า
กรรมการเหล่ากาชาด และประชาชน พร้อมกัน
เพื่อคอยรับและเสกการะ พระบรมราชานุสาวรีย์
๕๑ อัญเชิญมาจากกรุงเทพมหานคร

เวลา 13.05 น. ขบวนรถพระบรมราชานุ
สรณ์ จากกรุงเทพมหานครมาถึง หน้าสถานี
ตำรวจทางหลวง

เจ้าคุณพระศรีธรรมโศภิต รัชกาลที่ ๕-
จังหวัดเชียงใหม่ และนายชัยยา พงศ์วิวัฒน์
ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ถวายเครื่องสักการะ
ก่อนที่จะเคลื่อนขบวนไปยังศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ถนนโชตนา

บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เจ้า
 หนาทักถามเครื่องมณฑลพระบรมราชานุสาวรีย์ ชอก
 จากที่บรรจุ และจัดตั้งองค์พระอนุสาวรีย์ให้อยู่ใน
 ลักษณะปรกติขึ้น เพื่อดำเนินการจัดตั้งองค์พระอนุสาวรีย์
 ในลักษณะปรกติขึ้น เพื่อดำเนินการจัดตั้งองค์พระอนุสาวรีย์ เจ้า
 หนาทักถามบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

ระหว่างปฏิบัติงานไต่ขึ้นชั้น รถยกคันนี้
 ลาววัย เพื่อจัดตั้งโถงเรียนร้อย มีผู้มาชมการจัดหัด
 และคณะควบคุมดูแลอยู่ตลอดจนเวลาเสร็จการ

วันที่ 23 กันยายน 2526 เวลา 07.00 น.
 ณ บริเวณศาลากลางจังหวัดชลบุรีใหม่ ถนนโชคนา
 นายธรรม เอี่ยมอรุณ รองผู้ว่าราชการจังหวัด
 พร้อมด้วยหัวหน้าส่วนราชการ และนายอัมภอก
 อ้าแกอ่วม กระทำพิธี อัญเชิญ พระบรม ราชานุ
 สวรรค์ทั้ง 3 พระองค์ เพื่อเคลื่อนขบวนรดอัญเชิญ
 ออกจากศาลากลางจังหวัด เพื่อนำไปกระทำพิธี
 ณ ศาลากลางจังหวัดเดิม

เจ้าพระยาฯ ได้จัดตกแต่งรถของนักศึกษาไว้รับพระบรม
ราชาภิเษกด้วยธง ๖ พระองค์เป็นทิวแถวพร้อมด้วย
พร้อมที่จะเคลื่อนขบวนได้

ขบวนรถพระบรมราชานุสาวรีย์ พระอภัยมณี และ
 เกล็ดหินออกจากศาลากลางในเวลา ๐๗.๐๙ น. ไป
 ศาลาสนามกีฬาหน้าประตูท่าเรือ

ชมวนรดพระบรมราชานุสาวรีย์ กำจัดขยะบน
โกดังเก็บขยะท่าอากาศยานดอนเมือง

รดน้ำพระบรมราชานุสาวรีย์ พญามังราย
หยุดชมบริเวณที่คณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน
และเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ก่อตั้งวันและสักการะ

นายสุภัท ภาณุปวีณา รองผู้ว่าราชการจังหวัด
เชียงใหม่ พร้อมคณะผู้บริหารจังหวัดเชียงใหม่
และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การต้อนรับ ได้กล่าวต้อนรับ
และแนะนำชาวสวทช. เข้าประชุมและทางไปอยู่
บ้านเมือง โดยให้พร้อมนำข้อมูลและเอกสารประกอบ
โดยพร้อมรับ คู่มือที่ไว้เพื่อปฏิบัติงานของสวทช.
กับหน่วยงานของภาคพื้น

ฝ่ายตำรวจและ ทหารบกและ ทหารเรือ ย้ายจากท่าเรือ
 เขตเมืองมาบริเวณถนนวิภาวดี เพื่อตั้งรับและควบคุมการ
 ทหารบกและ ทหารเรือ โดยมีการตั้งแถวและยืน
 บริเวณด้านหน้าของท่าเรือวิภาวดี

លោក ឥសាន វិសាល ប្រធានមន្ទីរសុខាភិបាល (ឆ្នាំ ១៩៧៧)

លោក វិសាល ឥសាន ប្រធានមន្ទីរសុខាភិបាល

๑. พิธีแห่พระพุทธรูป (๒๕๒๕) ที่วัดสุทัศนเทพวราราม
 ๒. พิธีแห่พระพุทธรูป (๒๕๒๕) ที่วัดสุทัศนเทพวราราม
 ๓. พิธีแห่พระพุทธรูป (๒๕๒๕) ที่วัดสุทัศนเทพวราราม

၁၂၇၈. အထွေထွေ ဝတ်စုံ နှင့် အင်္ကျီ
 အင်္ကျီအင်္ကျီအင်္ကျီအင်္ကျီ

ขบวนข้าราชการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายหนังสือ และสมาชิก
 จิตอาสาคนละครึ่ง ๑ เมื่อทำนุบำรุงรักษา และตรวจ
 การดูแลรักษาโรงเรียน (โรงเรียน) ตามชุมชน
 เข้าร่วมบริเวณพื้นที่หน้าอาคาร

๒. วิทยาลัยการช่าง
 วิทยาลัยการช่าง
 วิทยาลัยการช่าง

พระบรมราชานุสาวรีย์ของรัชกาลที่ ๖
 ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

การแสดงละครของคณะละครบรอนซ์พู่สายรุ้ง
 ที่หอประชุมโรงเรียนบดินทรเดชา

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๑
 จีน ประดิษฐานในงานมหกรรม
 ราชานุสาวรีย์ พญาวังจีน ประดิษฐานในสวน
 คัดไป

ประเพณีการพระราชทานธงชัยแก่ผู้กล้า
เป็นต้นคนกล้า

ภาพซ้ายบน การนำพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ ๖ ขึ้นไปประดิษฐานบนพระแท่น

ภาพซ้าย การนำพระบรมรูปจากวัดขึ้น
 รถยนต์ ขนไปวัดพระบาทมัทราจารย์

ภาพซ้าย - ภาพปั้นพระนารายณ์ทรงสุทนต์
 เทวสิทธิ์ ซึ่งเป็นพระอัครมเหศวร

ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ นำ ลูกอุปถัมภ์และ
 ครอบครัวเครือญาติ และลูกอุปถัมภ์และครอบครัว
 วัตถุประสงค์เพื่อ และลูกอุปถัมภ์และครอบครัว
 พิชัย ๒๕๓๓

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว ถวาย เจริญ
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งราชบัณฑิตยสถาน
และตั้งราชบัณฑิตยสถานขึ้น

ได้พระบวรราช เจ้าพระยาอภัยภูเบศร
 รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 ตั้งวัดขึ้นที่วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร และ
 ตั้งวัดขึ้นที่วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร

๑. นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี
 ๒. นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี

๒๕๓๖-๒๕๓๗
 ๒๕๓๖-๒๕๓๗
 ๒๕๓๖-๒๕๓๗

ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต
 ตึกการุณ พระบรมราชานุสาวรีย์
 จักรจักรกษัตริย์แห่งสยาม
 ราชชนนี และสมเด็จพระนางเจ้า
 พระบรมราชินีนาถ

ความเป็นมาของล้านนาไทย

โดย

อันดี เทนรี

ดร. อันดี เทนรี ที่ปรึกษาคณะกรรมาธิการวิสามัญฯ / คณะรัฐมนตรีวิสามัญฯ สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วัตถุก่อสร้างเก่าที่สุดของอาณาจักรที่ยังปรากฏอยู่เท่าที่ทราบ คือ สตุ๊ปบรรจุพระอัฐิของพญาคำฟู สร้างราว พ.ศ. 1883 ตั้งอยู่ในวัดพระสิงห์ เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2468 พบโกศหินบรรจุพระอัฐิซึ่งทำเป็น 3 ชั้น ขึ้นนอกทำด้วยทองสัมฤทธิ์ ชั้นกลางทำด้วยเงิน ชั้นในทำด้วยทองคำ ปัจจุบันในพระานวโกศเก็บไว้ ณ ที่ใด (จากหนังสือ Camille Natta : Annales du Siam (3), Chronique de Xiang Mai, Paris 1932.)

สารบัญเรื่อง

1. คำนำ
2. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และตอนต้นประวัติศาสตร์
3. สมัยอยุธยา
 - 3.1 พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา
 - 3.2 สงคราม "มอญ" ๕
 - 3.3 สงคราม ล้านนา-อโยธยา ครี.ศ. ๑
 - 3.4 อภิเษกไมตรี ราชวงศ์
 - 3.5 กษัตริย์เมืองมอญ และ สุพรรณภูมิ อัครราชทูตเมืองล้านนา
 - 3.6 สงคราม ล้านนา-อโยธยา ครี.ศ. ๒
 - 3.7 ยุคเรืองอำนาจเมืองล้านนา
 - 3.8 สรุป สมัยอยุธยา
4. สมัยไทย
 - 4.1 คนไทยเข้ามาอยู่ และตั้งตัว
 - 4.2 ยุคสร้างอาณาจักร
 - 4.3 ยุครุ่งเรืองของอาณาจักร
 - 4.4 ยุคเสื่อมแห่งอาณาจักร
 - 4.5 อาณาจักร
 - 4.6 อาณาจักรหัว รวมเป็นประเทศไทย
 - 4.7 สรุป สมัยไทย
5. อภิธานศัพท์
6. หนังสือนำอ่าน

1. คำนำ

คำว่า “ล้านนา” หรือ “ล้านนาไทย” เป็นคำพื้นเมืองใช้เรียกอาณาบริเวณที่ประกอบด้วยเมืองลุ่มพม่า ซึ่งอาจเทียบเท่ากับปัจจุบันคือ บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย หรือพื้นที่ดินแดนบางส่วนของประเทศพม่า ประเทศจีน และประเทศลาว เมืองหลวงของล้านนา ส่วนใหญ่ได้แก่ เชียงใหม่

เอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์บางฉบับ เช่นตำนานเมืองเชียงใหม่ ยังถือว่าล้านนาประกอบด้วย ๘7 เมือง แต่ไม่ปรากฏว่าเมืองใดบ้าง และสมมติให้ล้านนาประกอบด้วย ๘7 เมืองนั้น

คำว่า “ล้านนา” เริ่มปรากฏเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๑ ในหลักฐานจารึกของอาณาจักรล้านนา ล้านนา-เชียงทอง จังหวัดเชียงทอง ราชอาณาจักรล้าน “ที่มีจำนวน ๑ ล้าน” และในจารึกเดียวกันบริเวณที่สมกับ “ล้านช้าง” คือ “ช้างจำนวน ๑ ล้านเชือก” ยังเป็นชื่อเรียกอาณาจักรหลวงพระบางในอดีต

2. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และตอนต้นประวัติศาสตร์

จากการค้นคว้าทางโบราณคดี ทำให้เราทราบว่า บริเวณล้านนาไม่มีคนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีพระสมเด็จพุทธคุณ กระดุก เครื่องประดับ เครื่องมือที่ทำจากหิน เช่นขวานหิน มีที่อยู่อาศัย สภาที่ก่อไฟ ที่มีศพ ฯลฯ แต่เริ่มมีการครองดินแดนก่อนประวัติศาสตร์ ในบริเวณของล้านนาแล้วไม่กระจ่างชัดนัก

ในตอนต้นของสมัยประวัติศาสตร์ คือสมัยที่มีเอกสาร เขียน หรือจารึก เป็นหลักฐาน ขานผ่านหรือปรากฏในเอกสารนั้น คำว่าหรือคำที่เกี่ยวกับการ ล่าสัตว์ และปลูกพืชผัก ในปัจจุบันยังมีจารึกของอาณาจักรล้านนาหมู่บ้านต่าง ๆ ไม้ไผ่ ภาษาท้องถิ่นคือภาษาของชาววา ในภาคเหนือของประเทศไทย

ส่วนแห่งแรก (คือของเมือง ลูบง) ของคำกล่าวเกี่ยวกับพิธีกรรมและการล่าสัตว์ ซึ่งทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นชนชาติที่เก่าแก่กว่าชาวไทพม่า ยังไม่ปรากฏเป็นที่แน่ชัดว่าชนพื้นเมืองได้เข้ามาอยู่ในล้านนาหรือไม่ ปัจจุบันนี้ดูเหมือนว่าชนเผ่าหรือชนกลุ่มน้อยอยู่ในบางท้องถิ่นของจังหวัดพม่า

3. สมัยอยุธยา

3.1 พระนางเจ้าสุทิดา พระอัครมเหสี

177 พ.ศ. 1811 - 1818 / พ.ศ. 768 - 775

ชนชาติมอญจากทพบุรี (เมืองเวียง / สวรรูป) แลคตินมสกลไก้อง คบเป็นชนชาติมอญ ที่นำพาธรรม หรือ วัฒนธรรมอันสูง มาเผยแพร่ในล้านนา โดยพระเจ้าพรหมมุนีที่สกลนครเป็นอาณ หรือ เอมาราม

1. Peeth 1960 Toponym 128. - ALI 1.4.1.1 Wat N'Eng Jan Di 2096/1553.

2. Coedès 1947 Peoples. - Coedès 1944 Etats. - Eickstedt 1944 Rassenforschung. -

Sarasin 1933 Researches. - Peeth 1948 Sielawerkzeug. - จีน 1910 คณิต. / จีน 1912 พย

3. Lehar (et al.) 1964 Ethnic Groups.

4. Bernatzi 1938 Geisner. - ISS (31.2) 1943.

ตามตำนานเมืองลำพูน⁵ ปรากฏว่า พ.ศ. 1310 ฤาษีวาสุเทพ และ ฤาษีสุนทรภณีสร์ สร้างเมืองลำพูน (หรือลพบุรี) พ.ศ. 1311 บุตรธิดาพระนางจามเทวี จากลพบุรีมาเสวยราชย์ที่ลำพูน พระนางจามเทวีทรงสืบ และเสกสมรสกับเมืองลำพูน พ.ศ. 1311 - 1312 ทรงตั้งเมืองต่าง ๆ ตามเวียงทาง ระหว่างลพบุรี และลำพูน

ฤาษีวาสุเทพ และ ฤาษีสุนทรภณีสร์ เป็นชาวชาติโคโลไม่ปรากฏ แต่พระนางจามเทวีอาจทรงเป็นชาวชาติลพบุรี สมัยก่อนลพบุรีเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรมอญทวารวดี และพระนางจามเทวีศกยาศักดิ์จึงข้ามมาทางแม่น้ำปิง พร้อมกับเจ้าราชวรินทร์ คงทรงเป็นผู้นำมาเผยแพร่ศาสนา วิถีธรรม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอันมอญทวารวดีมาในนาม

จากตำนานเมืองลำพูน⁶ ปรากฏว่า พระนางจามเทวีทรงเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ เมืองลพบุรี และทรงเป็นพระมเหสีของเจ้าปริมณฑลราช ในเมืองรวม อันเป็นเมืองใกล้ ๆ กับเมืองลพบุรี ส่วนพระธิดาของพระนางจามเทวีนั้น คงมีชื่อว่าไม่ได้เสกสมรสกับเมืองลำพูน ตำนานบางฉบับว่า พระสุปัสสนาเป็นพระภิกษุ และอาจจะสวรรคตที่เมืองมอญ

ตำนานเมืองลำพูนบางฉบับเรียก "นางจามเทวี" หรือ "จันเทวี" ตามภาษาไทอวามโบราณ คำว่า นจเทวี หมายถึงพระมเหสีของกษัตริย์ที่สวรรคตแล้ว คำว่า "จาม" อาจจะไม่ใช่พระนางจริง แต่เรียกตามชื่อชนชาติ จาม ในภาคใต้ของประเทศไทย ในเขต และในภาคกลาง ปริมณฑลที่ตนมาปัจจุบัน

พระนาง จามเทวี ปรากฏในศิลาจารึกของวัดศรียะมอ (ถ. จันทอง จ. เชียงใหม่) พ.ศ. 2037 ในจารึกที่กล่าวถึงพระนาง "นางจามเทวี" (คำว่า "นจ" ไม่มี) และบอกว่า นางจามเทวีทรงนำพระธาตุมาประดิษฐานไว้ในเจดีย์ นอกเขตเมือง และถวายเป็นสังฆทาน 4 สม พร้อมทั้งทรงขอพรไว้เพื่อบูชาพระธาตุ⁷

จากตำนานเมืองลำพูน ปรากฏว่า พระนางจามเทวี ทรงพระครรภ์มาแต่ลพบุรี และหนีจากที่เสกสมรสแล้ว ก็ประสูติเจ้าราชวรินทร์เป็นชายที่คู่ ทรงพระนาม นพิตยศ และ อินทรว (หรือ อินทยศ) ต่อมาพระนางทรงตั้งให้สร้างเมืองอีกเมืองหนึ่ง คือลำปาง (เวียงคำ) ทรงให้ชนนยศศครองลำพูนแทนพระองค์ และให้ชนทวารของลำปาง เมืองลำพูน และ เมืองลำปาง จึงจัดว่าเป็นเมืองแรกในตำนาน อวามโคตรชนชาติมอญ

คือปวิญคังฯ ของมอญสมัยโบราณ จึงปรากฏอยู่ในเมืองลำพูน และตามหมู่บ้านรอบ ๆ แต่จากสมัยพระนางจามเทวีนั้น อาจจะไม่ค่อยไปเหยียด

ถ้าปวิญคังนั้น ที่อยู่ในลำพูนเก่าก่อนมอญ คงจะเห็นความเจริญของเมืองลำพูน ทำให้อยากจะให้เมืองลำพูนเป็นของตัวเองบ้าง ในตำนานเมืองลำพูนว่า หัวหน้ของตัว หรือพระนางจามเทวี

5. LC Nottan A. 17. - Cdv. P+Y 26-71. - Griswold/Nagara 1971 Inscription in Old Mon 134.

6. Cdv. P+Y 27, 33.

7. Ali 1.2.1 : Jala Khin 2097/1334.

เป็นลัทธิ เมื่อพระปณิธิสรีระเกิดการบรรพชาแล้ว ลัทธิ กับ นอญ ขวามอญจน และคันทา ลัทธิ กับ นอญ ไม่ปะทะกันอีกแล้ว คลสิกการณแห่งมหานิกาย บรรพชา ขวามอญ และ ขวาลัทธิ

ตำนานเมืองลำพูนฉบับต่าง ๆ โดยทั่วไปมีข้อความตรงกัน เกี่ยวกับประวัติของพระนางจามเทวี แต่รายละเอียดต่างกันหลายข้อ อันไม่สามารถที่จะตรวจวินิจฉัยได้ จึงได้ดำเนินการเรียบเรียงประวัติของ พระนางจามเทวี

3.2 สำนวน "มอญ"

ราว พ.ศ. 1500 / ค.ศ. 950

ตำนานเมืองลำพูนกล่าวว่า ราว พ.ศ. 1500 กษัตริย์ "มอญ" (คือ กษัตริย์ต่างประเทศ ที่มีไม่เจริญมาก) สอง หรือ สามองค์ จากเมืองคันทา หรือนครสีปาล สามารถยึด และครอบ เมืองลำพูนได้ระยะหนึ่งไม่นาน นักประวัติศาสตร์บางท่านก็ถือว่าลัทธิ พม่า ในสมัยกษัตริย์นั้น อาจจะเป็นชนชาติไทใหญ่ จากเมืองมณฑล หรือจากเมืองพาน (ม่าน)⁸ เมืองมณฑลตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของลำพูน ห่างจากเมืองลำพูน ประมาณ 640 กม. ทางอากาศ เมืองพานตั้งอยู่ ทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองลำพูน ห่างจากเมืองลำพูน ประมาณ 800 กม. เมืองมณฑล และ เมืองพาน ปัจจุบันอยู่ในเขตของประเทศพม่า

3.3 สำนวนลำพูน - ลพบุรี ครึ่ง 1

ราว พ.ศ. 1550 - 1560 / ค.ศ. 1010 - 1020

ปรากฏตามตำนานเมืองลำพูนว่า กษัตริย์เมืองลำพูน พระนาง อัครราชเทวีราช พระมเหสีเสด็จไปเสด็จลพบุรี ซึ่งมีกษัตริย์พระนามว่า อู่ฉิษฐจักรวติ แต่ก่อนเกิดเหตุการณ์สองฝ่ายจะมีนัย การรบกันนอกเมืองลพบุรี กษัตริย์ของนครศรีธรรมราช พระนาง สุธิตา เสด็จมาตั้งลพบุรี พร้อมกับ คำสั่งพิพากมณฑล ทำไมทั้งกษัตริย์ลำพูน ลพบุรี เกิดความกลัวและขอขอทหารเพิ่มขึ้นไปทางเหนือ ทหารลำพูนไม่เชื่อ แต่ทหารลพบุรีเดินไปทางบก กษัตริย์ลพบุรี เสด็จมาลำพูนก่อน เสด็จเข้าเมือง และทรงเปิดประตูเมือง เมื่อกษัตริย์ลำพูนเสด็จขึ้นเมืองของพระนางแล้ว ทรงเข้าไม่ได้และทรงขอ กลับเข้าไปทางใต้

ส่วนกษัตริย์เมืองลพบุรี อู่ฉิษฐจักรวติ ฉบับสมบูรณ์กับพระมเหสีของกษัตริย์ในชื่อของเมือง ลำพูน และครอบครองลำพูนก่อน ส่วนกษัตริย์อู่ฉิต จากเมืองนครศรีธรรมราช ทรงครอบครองลพบุรี

ต่อมาอีก 3 ปี กับพระราชนัดดา เสด็จมาจากลพบุรีเพื่อรบกับกษัตริย์ อู่ฉิษฐจักรวติ แห่ง เมืองลำพูน ฝ่ายเมืองลำพูนได้ชัยชนะ และทหารลพบุรีต่างแตกกลับไป กษัตริย์อู่ฉิษฐจักรวติทรงลอบ พระกนิษฐภคินี และบุตรชาย และทรงขอให้เทพเจ้าให้สาธยายกับเมืองเมืองลำพูนจาก พวกกนิษฐ

8. Scott 1901: Gazetteer (2.1) 187. - ประชาธิชา 128 พลพวงดาโรน 88. - 281 2310 จินตนาธิ-
ปณั 95 88. 1.

9. LC Notion A. 34-35. - Cdx. Coedès 136-140. - Cdx. P+Y 79. - Coedès 1923
Documents 24-25.

เมื่อสามกษัตริย์ที่กล่าวมาแล้ว คงจะไม่ถูกยึดครองกับประวัติศาสตร์ยุคข้อ แต่สะท้อนให้เห็นเหตุการณ์สำคัญระหว่างปี พ.ศ. 1660 - 1670 คือการรื้อฟื้นดินแดนเขมรไปทางทิศตะวันตก และการเข้าครอบครองของลพบุรี สมัยกษัตริย์เชม สุริยวรมันที่ 1 ลพบุรีได้กลายเป็นของเขมรอย่างแท้จริง พ.ศ. 1666 ไม่ ไชยสิทธิ์อวสานนี้ นครศรีธรรมราช อยู่ใต้กษัตริย์ของเขมรเช่นกัน¹⁰ จึงสันนิษฐานได้ว่า "กัมโพชราช" ในตำนานเมืองลำพูนนั้น อาจเป็นสุริยวรมันเอง หรือแม่ทัพของพระองค์ ซึ่งเข้ามาบูรณะเมืองลำพูน และพักแรมที่นั่น

การรื้อฟื้นดินแดนเขมรไปทางตะวันตก ซึ่งเขาเข้าไปดินแดนของมอญลพบุรีด้วย คงเป็นสาเหตุของสงคราม ลำพูน - ลพบุรี ครั้งที่ 1 คือกษัตริย์มอญของเมืองลำพูน พระยาศรีพิชัยจะไม่ปล่อยให้เมืองสำคัญตกอยู่ในมือของลพบุรี พระยาศรีพิชัยพระองค์เอง แม้เพียงพระองค์เดียวของลพบุรีขับไล่พวกเขมรที่เข้ามาบูรณะลพบุรี ในการที่พระมหาสมณราชวงศ์นี้ ถูกขับไล่ออกจากเมืองลำพูนขึ้นพระชนม์ แต่กษัตริย์มอญลพบุรี พระสหายของพระองค์ยังคงคบหาเป็นเมืองลำพูนได้ และครองราชย์พระยศกษัตริย์ พระมหากษัตริย์

3.4 อพิวาทโกศบรรพต

777 พ.ศ. 1690 / ค.ศ. 1050

สามกษัตริย์เมืองลำพูนปรากฏว่า 777 พ.ศ. 1690 เกิดอพิวาทโกศบรรพต ชาวเมืองลำพูนพากันอพยพไปเมืองสุโขทัย (สโขธ สุริยวรมัน) และในที่สุดก็สร้างเมืองสุโขทัย ชาวลำพูนต้องอพยพหนีไปเมืองพะโค (หงสาวดีนคร) ชาวลำพูน และ พะโค ใช้ภาษาเดียวกัน ได้มีการตั้งนวิจาจากชาวพะโคอย่างสมบูรณ์ และมีการแต่งงานระหว่างชาวลำพูน และพะโค หลังจากนั้น 8 ปี อพิวาทโกศบรรพตกับไปจากเมืองลำพูน ชาวลำพูนก็พากันกลับมาอยู่เมืองลำพูนอย่างเดิม แต่ความผูกพันนี้ มีปัญหาเกี่ยวกับชาวพะโคที่มีอยู่ ทำให้ชาวลำพูนระแวกที่ชาวพะโคเคยเสนอ กว้างๆ 8 ปี ของคือกัน เขียวกัน ชาวลำพูนต้องอพยพออกจากเมืองไปทางใต้ เพื่อลี้ภัยไปไว้กับญาติพี่น้องเมืองพะโค¹¹

เมืองสุโขทัย และ เมืองพะโค เป็นเมืองสำคัญของอาณาจักร ปะเทศราชย์ สมัยนั้นปัจจุบันเป็นภาคกลางของประเทศไทย ส่วนการอพยพออกลี้ภัยไปมีญาติพี่น้องเมืองพะโคนั้น คงจะเป็นเหตุที่มั่นคงของประวัติศาสตร์ฉบับปัจจุบัน

3.5 กษัตริย์เมธอมุข และ สยัมปาล อัครราชเจ้า

777 พ.ศ. 1690 / ค.ศ. 1090

ก่อนปี 777 พ.ศ. 1690 เมืองลำพูนอยู่ใต้ครอง 2 ครั้ง ครั้งแรก อภิจักรวาลวิชัยเมืองมอญนคร พระยาศรีพิชัยเมืองลำพูนเป็นเวลา 9 ปี จึงสวรรคต ครั้งที่ 2 นพราช จากสุโขทัยนคร พระยาศรีพิชัยเมืองลำพูนเป็นเวลา 9 ปี

ไม่ทราบว่าการลี้ภัย 2 พระองค์ ทรงเป็นใคร และเมื่อ 2 เมื่อครั้งอยู่ที่ไหน¹²

10. Coedits 1961 Recueil 10 - Coedits 1925 Documents 34-35.

11. Cdv. P+Y 79-81. - Cdv. Coedits 160-161.

12. Cdv. Coedits 162. - Cdv. P+Y 82. - Coedits 1925 Documents 82 n. 2.

3.6 สงครามลำพูน-สทบุรี ครี.ศ. 2

พ.ศ. 1890 / ค.ศ. 1150

ประมาณ พ.ศ. 1890 พญาอาทิตยราช กษัตริย์เมืองลำพูน ทรงยกกองทัพเสด็จลงไปเพื่อตีเมืองสทบุรี ทั้งสองฝ่ายต่างจะรบกันไม่รบกันด้วยกำลังอาวุธรบด้วยวิธีอื่นโดยทางสงครามแบบบรรพบุรุษ คือคำล่ำลือขบถว้างไกลที่มีอายุ 1 องค์ โดยล่ำลือให้ขบถเป็นกำลังของฝ่ายชนะ ซึ่งไม่มีผู้รับเชื่อจากชนสทบุรีว่าลำพูนเป็นฝ่ายแพ้ ทหารลำพูนส่วนใหญ่หลบหนีกลับลำพูนได้ บางชนก็ถูกจับเป็นเชลยอยู่สทบุรี

ตามตำนานเรื่องลำพูนสทบุรี "กัมโพธิ์" และเรื่องลำพูน "ทวิภูษิต" หรือ "รวมใจ"

ต่อมาเมืองสทบุรีซึ่งทหารวังเมืองลำพูน 3 พันคนยึดกิน แยกไปสำเร็จ

ท้าวเวก สทบุรียกกองทัพขึ้นมาทำสงครามแบบบรรพบุรุษ โดยเร่งขึ้นกันรุกกระหน่ำ ลำพูนลำพูนชนะ และในทวารสทบุรีได้บางชน ทั้งเชลยหลบหนีกลับไปสทบุรีได้

พ.ศ. 2. สทบุรียกกองทัพขึ้นมาทำสงครามแบบบรรพบุรุษด้วยกำลังอาวุธไม่สู้ ในระหว่างที่สงครามนั้นเองทหารลำพูนเปลี่ยน แล่ถูกจับเป็นเชลย ต่อมาพญาอาทิตยราชทรงตั้งให้ทหารลำพูน และทหารสทบุรี สร้างเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่งเรียกชื่อว่า มหาพลเจดีย์ ต่อมาเชลยก็ออกจากสทบุรี เกิดบ้านไม่สบายคิดถึงบ้านที่สทบุรี พญาอาทิตยราชจึงทรงตั้งให้คันทนาบาม และทรงให้กลับสทบุรี

ส่วนมหาพลเจดีย์นั้น ตามตำนานปรากฏว่าสร้างทางทิศตะวันตกของเมืองลำพูน มีรูปลักษณะ 4 เหลี่ยม และประกอบด้วยพระพุทธรูป 30 องค์ ตามเจดีย์องค์นี้คล้ายกับเจดีย์ 4 เหลี่ยมในวัดจันทนบุรีปัจจุบัน ซึ่งเดิมชื่อวัดจันทบุรีหรือ วัดอุตุก หรือ วัดทุ่งมหาพล หมู่บ้านนี้เรียกบ้านสัน มหาพล

พ.ศ. 3. สทบุรียกกองทัพขึ้นมาทำสงครามไม่เต็มใจ เพราะคิดจะรบกับลำพูนเพื่อหาครี ครีนั้นเกิดจากการก่อกวนของเจ้าลำพูนไม่สู้สัก และถูกทหารลำพูนเปลี่ยน จึงขอประนีประนอมจากคันทนาบาม¹³

ในสมัยนั้น เมืองสทบุรีในภาคกลางของประเทศไทยปัจจุบัน เช่น สทบุรี อยู่ในความปกครองของเขมรตามที่ได้อธิบายในบท 3.3 ข้างหน้า ในเวลาต่อมาสงคราม ลำพูน-สทบุรี ครี.ศ. 2 นี้ พญาอาทิตยราชจึงไม่ได้รับกับเมืองสทบุรีโดยคง แต่รบกับเขมรที่ศรีสงครามสทบุรี รวมทั้งการเกณฑ์ชาวสทบุรีด้วย ตามานจึงเรียกพวกเจ้าที่สทบุรีว่า กัมโพธิ์ ตามเชื้อชาติผู้ล่ำลือสทบุรีครีนั้น ลำพูนได้ทหารลำพูนนั้นคงประกอบด้วยชาวสทบุรี รวมทั้งชาวเมืองสุโขทัย ตามานจึงเรียกชาวทวิภูษิต และชาวรวมใจ

อันมีฐานได้ว่า พญาอาทิตยราชทรงพระนามคือเมืองสทบุรี เพื่อรับไม่เขมรออกไป ให้ชาวสทบุรีเป็นเอกราชอันเต็ม ตามตำนานปรากฏว่าไม่สำเร็จ แต่ฝ่ายเขมรไม่สามารรถแย่งชิงคืนกลับเมืองลำพูนได้เช่นกัน

13. Cdv. Payne 161.- LC Nason A. 18, Introduction.- Jm. Coedits 81-83.- Cdv. Coedits 162-171.- Cdv. P+Y 81-96.

แม้จะมีการไปรับเสด็จพระอภัยมณีที่นครสามัคคี คงจะได้พบไม่นานนักเมื่อ เมื่อ พ.ศ. 1696 อภัยมณีถึงนครสามัคคีไปประทับที่นั่น¹⁴ และ พ.ศ. 1710 กษัตริย์เมืองอภัยมณี พระอภัยมณีเสด็จ-
ราชกิจที่เมืองอภัยมณี พระอภัยมณีเสด็จไปวัดที่วัดวาฬกับนางศรียะนทรราชบุตรที่ประสิทธิ์ฐานในองค์
เจ้าเมืองอภัยมณี¹⁵ เมื่อถึงอภัยมณี ประมาณ 120 คน ซึ่งแสดงว่าสมัยนั้นอภัยมณีเป็นแคว้นที่ หรือ
อยู่ใต้ศรัทธาของเจ้าขุน

แต่ช่วงเวลาจากที่อภัยมณีเป็นอิสระนั้นคงจะไม่นาน เหตุที่อภัยมณีเป็นอิสระในช่วงระยะเวลาสั้น
เพราะว่ากษัตริย์ของนครสามัคคีใน พ.ศ. 1693 - 1698 และมีการเปลี่ยนแปลงภายในของนคร
ด้วยอำนาจของเจ้าเมืองอภัยมณีในช่วงที่เมืองอภัยมณี แต่หลังจากที่กษัตริย์นครสามัคคีได้ขึ้นเสวยราชแล้ว อภัยมณี
ก็คงอยู่ในการควบคุมของนครสามัคคี

สันนิษฐานต่อไปว่า เรื่องราวต่าง ๆ ในคำแปลสันนิษฐานว่ากล่าวถึงการบรรพชาของ ขอม กับ
ไทยนั้น คงจะได้พูดกันจากกลอนระหว่าง นครอภัยมณี กับ นครอภัยมณี ไม่ใช่นักปราชญ์ หมายถึง
สงคราม อภัยมณี - อภัยมณี ทั้งครั้งที่ 1. และที่ 2. นั้นเอง

3.7 ยุทธการของเมืองอภัยมณี

พ.ศ. 1700 - 1885 / ค.ศ. 1160 - 1343

ตามหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าช่วงเวลาประมาณ 120 ปี ระหว่างสงคราม
อภัยมณี - อภัยมณี ครั้งที่ 2. จนถึงพญามังราย และคนไทยยึดเมืองอภัยมณีได้ เป็นสมัยที่องค์พระอภัยมณี
อภัยมณี ช่วงเวลาจากที่กล่าวมานี้ไม่กล่าวถึงสงครามใหญ่ที่สำคัญ แต่กล่าวถึงการทำบุญ สร้างวัด การ
ถวาย ๗๐ คน และอีกไม่มากนักกว่า การทำบุญใหญ่อย่างนี้ แสดงว่าความเจริญในสมัยอภัยมณี

ประมาณ พ.ศ. 1700 พญามังรายทรงสร้างพระรัตนตรัยที่ทรงได้มาไว้โดยปรา-
สาท เป็นการเคารพบูชาพระพุทธรูปองค์แรก สมัยนั้นมีลักษณะเป็นปราสาท 4 เหลี่ยม มีฐาน
ประตูทั้ง 4 ด้าน สูงประมาณ 6 เมตร นอกเหนือจากพระพุทธรูปพระนาคูญกษัตริย์องค์ได้¹⁶

ประมาณ พ.ศ. 1720 พญามังรายทรงสร้างพระพุทธรูป สูง ๑๘ ศอก (ประมาณ
๕.50 เมตร) เรียกพระนาม ศักรีสถิต คงจะเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรกของอภัยมณี อภัยมณี
หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก¹⁷

พญามังรายอีก พระอภัยมณีที่กล่าวถึงก่อนหน้านั้น พระอภัยมณีองค์
นางประภากรที่เร่ร่อน คือ 1. พระอภัยมณีที่พระนาคูญกษัตริย์ได้สูงประมาณ 12 เมตร 2. พระ
อภัยมณีที่พระนาคูญกษัตริย์ได้สูงประมาณ 12 เมตร 3. พ.ศ. 1760 พระอภัยมณีที่พระนาคูญกษัตริย์ได้สูงประมาณ 12 เมตร
คือว่า 4. ระหว่าง พ.ศ. 1760 - 1761 พระอภัยมณีที่พระนาคูญกษัตริย์ได้สูงประมาณ 12 เมตร
ค. 1760: ๕. เมือง ๖. อภัยมณี และถวายกษัตริย์ ๖. พ.ศ. 1760 พระอภัยมณีเป็นพระอภัยมณี

14. Coedès 1964 Etats 298.

15. Coedès 1938 Nouvelles Doctes 132 ff.

16. Rm. Coedès 31-34.- Cdv. P+Y 183-111.- LC Nottan A. 31-33.

17. Rm. Coedès 34.- LC Nottan A. 34.- Grissold 1973 Wat Pra Yün 24-25, 28, 29, 34

๗. วิจัยและพัฒนา ๑. พระตำหนัก (๑๑) เพื่อบรรพชาญีวรี เสาพระบิษร ตามคำแนะปรากฏว่า
สมเด็จพระบวรภิกษุเจ้าคณะเจ้าเมือง

ประมาณ พ.ศ. 1900 สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดาฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งสยามประเทศ ทรงมีพระชนมายุ 18 พรรษา ทรงมีพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดาฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดาฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดาฯ พระบรมราชินีนาถ

[illegible]

3.8 การประเมินผล

ปีระมาด พ.ศ. ๒๔๙๕ ชาวหนองจอกอพยพตั้งเมืองราชเทย ตามเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยา
ทางเหนือ เมื่อตั้งชุมชนเมืองเหนือสุด ต่อมาในภายหลังเมืองเก่าราชเทย ชาวหนองจอกได้เข้ามาอยู่
ตั้งเมืองราชเทย มีอิทธิพล และมีความรู้ทางโบราณคดี ต่อมาชาวหนองจอกได้เข้ามาค้าขายกับ
กับชาวอยุธยาเป็นราชธานีอันเดิม พุทธศาสนาเริ่มมีบทบาทกับปวงชนต่าง ๆ กัน ในสมัยแรกนั้น และ
จึงมีชาวมอญ มีความรู้ทางโบราณคดีกับชาวอยุธยา

ประมาณ พ.ศ. 1660 เจนरिकเมื่อสถาปนาเมืองท่าชุมพวงจะตั้งกองทหารไปเพื่อช่วยเหลือ แต่ไม่สามารถช่วยได้ ทางเมืองเจนริกก็หาทางหนีตัวพัน แต่ไม่สำเร็จ

ประมาณ พ.ศ. 1990 สมัยตกโรครบาศ พม่าได้รื้อสวนแห่งนี้ทิ้งและจะเอาไปเป็นมณฑปพระโค เป็นมณฑปสำหรับ พม่าจากที่อื่นมาอยู่ถาวรแล้วก็มีมีการติดต่อกับชาวพม่าโดยเสมอ

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ ประจำปี ๒๕๕๖
ศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ คุ้มภัยดี

คัมภีร์ ปฐมสาธก พ.ศ. 1700 ซึ่งการสละบวชทำไว้ครบทุกกิจขึ้น เมื่อถึงพุทธเจติวันหรือ
 ๓๐ วันภายหลังการพ้นจากใจเจริญรู้หรือสิ้นกัน ความเจริญทำให้ผู้ครองสมณบวชพระนิเวศนา จึงทำ
 ให้พระสงฆ์บรรพชาศีลเมื่อล่วงวันโกสิน พ.ศ. 1836

4. ចំណាំបន្ថែម

4.1 คนไทยเข้ามาค้าขายกับฝรั่ง

ประมาณ พ.ศ. 1800-1804 / ค.ศ. 1080-1261

(ผลิตจากหีวนกโรคระบาดสัตว์ - พญามังกรเสวยราช)

คนไทยคนแรกเข้ามาอยู่ในดินแดนแห่งนี้มา หลังจากที่ชาวสเปนได้ทิ้งดินแดนนี้ ก็ปล่อยให้
ประมาณ พ.ศ. 1800 เกษตรกรชาวอเมริกันเข้ามาใช้ไม่ได้ผลจึงได้มาโดยมาจากโซน อียิปต์

18. Jkm. Cordón 86.- LC Norton A. 54.- Halliday 1930 Inscriptions núm. 87-92, 91-93.- All 1511 Wat K0 Kut 1761/1218.- 1511 Wat Dón 1762/1219.

18. *Rev. Codes 44- LC Norton A. 17- PY 112.*

29. CMC Norton 14:44; CMC Sangam (2514) 16-20.

เพื่อสนับสนุนฐานได้ว่า มาจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิศเหนือ หรือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะเราไม่มีข้อมูลแสดงว่าชนกลุ่มปรัมพริคอาศัยคนไทยสมัยก่อนอยู่ทางทิศตะวันตก และทางทิศใต้ของอาณา

และชุมชนเห็นว่า สมัยแรกที่ดิน ไทยน่าจะอยู่ในดินแดนลำพูนเป็น หมู่บ้านเล็กอยู่กระจัดกระจาย แต่กาลทีหลังของลำพูน คนไทยรวมกันอยู่เป็นหมู่บ้านใหญ่ๆ ภายหลานั้น มีผู้นำหรือหัวหน้าเป็นปรัมพริคร่วมกัน คนไทยคงจะเข้ามาอยู่ในดินแดนของสุวรรณภูมิ และ ชาวลาว อย่างสงบ ไม่มีเรื่องพิพาทกัน

พระอินทร์ฐานได้ว่า คัมภีร์ ปริมาณ พ.ศ. 1600 คนไทยเริ่มเข้ามาเป็นครัวเป็นท้าว เป็น กอแล็กๆ แต่ต่อมาพิพาทเริ่มเข้ามาบ่อยขึ้น และกลุ่มที่เข้ามาก็มีงานจำนวนมากขึ้นด้วย สาเหตุที่สมมติว่า คนไทยเข้ามาอาศัยอยู่ทางทิศเหนือมากกว่าทางลำพูน เพราะว่ามีเมืองลำพูน มีพรมแดนอยู่ด้วย

เรื่องราวที่เกี่ยวกับชื่อคนไทยสมัยแรก ที่พระอินทร์ฐานได้กล่าวได้ เป็นเรื่องราวที่ปรากฏใน คัมภีร์ดินแดนลำพูน ปริมาณ พ.ศ. 1600 คำว่าดินแดนลำพูนกล่าวถึงหมู่บ้านไทยกลุ่มหนึ่ง คืออยู่ใกล้ตัวเมืองลำพูน และมีแม่น้ำปิง และแม่น้ำว้า²¹ ตามตำนานกล่าวว่าหมู่บ้านนี้ตั้งขึ้นประมาณ ประมาณ พ.ศ. 1600 คนไทยกลุ่มนี้รับราชการและอยู่อาศัยอยู่หลายปีแล้ว ดังที่กล่าวมาแล้ว

ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ปรากฏว่า²² เมื่อสมัยก่อน มีชนชาติหนึ่งไม่มีการติดต่อกับชนชาติอื่นๆอาศัยอยู่ทางทิศเหนือของลำพูน - ลำปาง ประมาณ 200 - 300 คน เป็นคนหรือสัตว์ระหว่าง ปะการะ พญา, ไชย, ลาว มีจำนวน สมัยต่อมาพิพาทครั้งแรกเกิดขึ้นมาจากสุวรรณดี พริตต์แห่งสุวรรณ 1,000 คน เพื่อปกครองชนชาตินั้น กษัตริย์องค์แรกพระนาม พญาอภัยกร หรือ อวาท ทรงเป็น ปรัมพริคหรือ ของราชวงศ์ "ลาว" และกษัตริย์ที่สืบต่อมาตามมาเป็นเชื้อสายจากลาวแห่งหนึ่ง โดยให้ คำว่า ลาว นำหน้าพระนามเช่น คำเช่นเจ็ดเวียง พญาลาว, ลาวเมืองเชียงดาว หรือ เมืองลาว²³ พญาอวาทหรือ หรือ ชุมเจียง (มีชื่อเมืองเป็นสิริด้วยกันกันในประเทศลาว และในภาคอีสานของไทย) และพญาอวาทก็อยู่ในราชวงศ์พญาอวาท ที่สืบมาจากลาววงศ์²⁴

การเรื่องราวในตำนานเมืองเชียงใหม่ในบทนี้ อาจกล่าวได้ว่า ชนชาติเหล่านั้นมีการรวบรวม ชนพลเข้ามาในดินแดนของชนชาติกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีการรวบรวมคำว่า พิจาณพหุตามเชื้อสายกษัตริย์ คือคำว่า ลาว - ลาวเจียง - ลาวเวียง ลาวเจียงและพิศคาม กลุ่มเป็นกลุ่มไทย กลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง อาจพ เข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนของชาวลาวยังในภาคเหนือสุดของประเทศไทยปัจจุบัน

ในตำนานพระอินทร์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สมัยลาวจะเป็นสมัยใด เพราะข้อมูลในตำนานไม่ตรงกัน ข้าพเจ้าสนับสนุนว่า ควรเป็นระหว่าง ประมาณ พ.ศ. 1600 - 1700 หรือหลังจากนั้นเอง

ในตำนานสุวรรณคำคง กล่าวถึงการอพยพของคนไทยกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง เข้ามาในดินแดนของชาวลาวยุคแรกๆ คือในบริเวณเชียงดาว เชียงใหม่ ในปัจจุบัน คำว่านามนี้เรียกโดยพหุพจน์ว่า

21. Cdv. Coedits 171.- Cdv. P+Y 81.

22. CMC Notice 12-14.

23. ในตำนานเมืองเชียงใหม่ ยังปรากฏชื่ออื่น ๆ เช่น เมืองเชียงดาว เมืองลางพาง เมืองลางพาง เมืองลางพาง เมืองลางพาง เมืองลางพาง

24. CMC Notice 14-21.

คนไทย คนไทยก่อนด้วยพระพุทธรูปศาสนา และตอนหลังได้เปลี่ยนด้วยพระพุทธรูปศาสนาทั่วไป ราชาก็ทั้งสอง ตัว และ ไทย คำว่านี้หมายถึงเป็นของคนไทย และราชาก็ทั้งสองก็อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ²⁵ ดูเหมือนว่าก่อนคนไทยที่พูดจีน ก็พูดภาษาแม่ประมาณหลัง พ.ศ. 1700

ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ว่า ลาวเจียง กษัตริย์แห่งราชวงศ์ลาวองค์ที่ 19 ทรงเป็นกษัตริย์ที่ซื่อสัตย์และรักชาติมาก ไปพบศพระวันออก ลาวเจียงก็ได้รับบิณฑบาตจากเมืองลาว ได้ฟังจากการบูรณของชาวเมือง²⁶ ที่มาจากทิศตะวันตก ลาวเจียงทรงรับพระโศกิตตามแนวไป และตั้งอาณาจักรปกครองเมืองลาว และตอนหลังก็สถาปนาลาวที่นั่น พระมหากษัตริย์ลาวในรัชกาลลาว 9 พระองค์ ซึ่งต่อมาได้เป็นกษัตริย์ในเชียงใหม่ เมืองล้านช้าง (หลวงพระบาง) และในเมืงน่าน สำหรับพระราชาลาวที่คิดในเชียงใหม่ ก่อนที่พญาเจืองทรงไปประทับในเมืองลาวนั้น ก็ทรงสืบราชวงศ์สายเดิมในเมืงลาวก่อนจากพญาเจือง²⁷

ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ว่า จึงปรากฏว่ามีการสร้างลาวสาครวันออก และสาครวันออก คือ ลานเมืองลาวเจืองมา ซึ่งสาครวันออก (ภาษาเหนือของประเทศไทใหญ่) เป็นสาคร และสาครวันออก (ประเทศลาวปัจจุบัน) เป็นสาครน้ำอง อยู่ตรงกลางของลาวทั้ง 2 ลาน ก็สืบมาจากลาวจริง

ต่อมาคำว่า "ลาว" และ "เมืองลาว" ต่างๆ เล็กๆ ในภาษาเหนือของประเทศไทใหญ่ ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ว่า ปรากฏว่า พญาเม็งราย เป็นกษัตริย์องค์แรกที่ไม่ได้ใช้คำว่า ลาว นำหน้าพระนาม แต่เรียกพญาเม็งราย และบางครั้งท่านก็เรียกพญาลาว ตามชื่ออาณาจักรที่อธิปไตยขึ้นมานั้น แต่สำหรับพระบิดาของพญาเม็งราย ท่านานชื่อเรียกทั้ง 2 พระนาม คือ "พญาเม็ง" และ "ลาวเม็ง"

สำหรับเมืองลาว ก็คือเมือง รเว²⁸ ปรากฏชื่อครั้งสุดท้ายในตำนานเมืองเชียงใหม่ว่า พ.ศ. 1870 สมัยพญาแสนภู ทรงสร้างเมืองเชียงแสน ใกล้เมืองระยองเป็นเมืองเก่า²⁹

ต่อมาเรียกประเทศนั้น "ไทใหญ่" หรือ "ไทเก" และเรียกประชาชน "ไท-ยว-ฮู" หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่นี้ เรียกดินแดนเมืองใหม่สำหรับว่า "ไทใหญ่" และคนไทยที่อยู่ไม่ไกลใหญ่ขึ้น ก็เรียกตามเดิมขึ้น³⁰

คำว่าลาว ที่ยังมีใช้อยู่ในปัจจุบัน มีเพียงทางทิศตะวันตกสำหรับใช้เรียก ประเทศลาว และประชาชนพลเมืองในประเทศลาว และใช้เรียกคนไทยในภาษาอีสานบางจังหวัด ของประเทศไทยว่าลาว

25. SKD Nottos 11

26. ภาษาเหนือของลาว หรือ ตัวสะกดไทย

27. CMC Nottos 16-19.

28. ดูเรื่องลาว 23

29. CMC Nottos 71.- Cdv. Cordes 83.- ชาวเมืองเชียงเกา "เมืองระยอง" ซึ่งอยู่เหนือเมืองเชียงแสน ประมาณ 1.5 mi. (Hallett 1890 Thousand Miles 199).

30. อธิบายลาว (177 พ.ศ. 1926).- วิจารณ์ปริญ (พ.ศ. 1959)

4.2 ยุคสร้างอาณาจักร

พ.ศ. 1804 - 1914 / ค.ศ. 1261 / 1371

(พญามังรายเสวยราชย์ - พระมหาสุทนต์สวรรคตขึ้นครองราชย์ใหม่)

พ.ศ. 1804 พญามังรายขึ้นเสวยราชย์ในเมืองงาว เป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย องค์ที่ 28 พระนางเสวยราชย์เป็นราชธิดาของกษัตริย์เมืองเชียงรุ่ง³¹ เป็นคนโง่เขลา³² เชียงรุ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองงาว ประมาณ 200 กม.

พญามังรายทรงพิจารณาว่า ตัวเองเป็นเชื้อสายโคตรวงศ์สืบมาจากอาณาจักร ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ แต่ตัวเมืองที่อยู่รอบๆ ไม่อาจพาพระองค์ให้เท่าเทียม นอกจากนั้นพลเมืองของเมืองงาวเป็นนากุ้ง ทำให้ที่อยู่อาศัยในเมืองงาวไม่พอ อีกประการหนึ่ง คนท้าวทักแต่ว่าพวกของโคตรวงศ์มาอาศัยอยู่ที่เมืองงาวไม่เต็มเมือง แลเมืองใกล้เคียง จนอาจจะต้องกลายเป็นเมืองขึ้นของเมืองอื่น เพราะฉะนั้นเมืองใกล้เคียงจึงมี อุพาง พญา และคันทะ พญามังรายจึงทรงสร้างเมืองใหม่ขึ้นขึ้น เมืองงาวใหม่ พ.ศ. 1808 เป็นเมืองหลวงใหม่ ของพระองค์ ทรงมีศักรของเมืองที่คงอยู่ก่อนแล้วเช่น เมืองงาวใหม่ พ.ศ. 1812 แลทรงกระทำพิธีในพิธีอภิเษกกับกษัตริย์ใกล้เคียงอื่นๆ เช่น กับพญามังเมือง (พะเยา) แลพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) ในปี พ.ศ. 1830³³

พญามังรายทรงทราบข่าวการเกิดสมณบุรุษของเมืองลำพูน จึงทรงพาขบวนเสด็จลำพูน ไปอยู่ในการครองครองของพระองค์ ทรงใช้ความพยายามยุยงสาบสูญ ก็ทรงมีคำสั่งให้ไปรับตัว ในราวปี พ.ศ. 1836 ต่อมาอีกไม่นานก็ทรงได้ลำปางด้วย พญามังรายได้เมืองลำปางในปีพ.ศ. 1839 โคตรวงศ์ปกครองเมืองพะเยาอยู่ก่อนแล้ว พญาร่วง แล พญามังเมือง³⁴ แต่เมืองงาวใหม่เป็นเมืองหลวงมาตลอด ขณะในช่วงระยะเวลาหนึ่งคือ พ.ศ. 1864 - 1882 ที่เมืองงาว แลเมืองพะเยา เป็นเมืองหลวง³⁵

ส่วนเมืองลำพูนนั้นหลายสิบปีต่อมา คงจะเป็นศูนย์กลางของศาสนา และ วัฒนธรรม แห่งล้านนา อีกด้วย ก่อนที่พญาธิปไตยทรงพระราชพิธีพินัยพระมเหสี ไชยภูมิพระร่วง เมื่อ พ.ศ. 1888 ก็ทรงตั้งยศพระอัครมเหสีพระโอรสราชธิดา ที่เมืองลำพูน³⁶ ดังนั้นโคตรวงศ์ ใช้ชื่อพระมเหสีลำพูนกับเมืองเพื่อเรียกขานว่าโคตรวงศ์ของเรา ต่อมาเรียกกันทั่วไปว่า ลำเมือง จนถึงปัจจุบัน เอกสารเก่าที่สุพรรณบุรีใช้คำว่าเมืองเชียงแก้ว เรียกว่าในปี พ.ศ. 1919³⁷ นอกจากนั้นบางครั้ง ไชยธรรม ยังใช้ชื่อพระอัครมเหสีกับลำเมือง เรียกกันทั่วทั้งอาณาจักร ลำเมืองราช จนถึงสมัยนี้

31. Chiang Hong, Kronghong สาขาจีน 195

32. CMC Notion 20-21.- Rm. Coedès 47.

33. CMC Notion 21-24.- Rm. Coedès 47-48.- Luce 1938 Early Siam.- ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ พญามังรายตั้งพระอัครมเหสีแห่งเมืองเชียงแก้ว พระราชธิดาของกษัตริย์เมืองลำพูนแล้ว (CMC Notion 47-49).

34. CMC Notion 24-43.- Rm. Coedès 48-49.- Coedès 1964 State 179.

35. Rm.- CMC: 1861-1888.

36. Ttk, C+A 2, 4.

37. ต่อมา / ปี 2526 จากเอกสาร

ขณะที่พญามังรายสวรรคต (พ.ศ. 1854)³⁸ เขตอำนาจของพญามังราย ทางทิศเหนือ อยู่ระหว่างเมืองฮั่ว กับ เชียงรุ่ง³⁹ ทางตะวันออกถึงตุง ทางทิศตะวันตก ถึงแม่น้ำโขง (ทางตอนใต้รวม เมืองบัว น่าน แดง แพร่) ทางทิศใต้ เขตอยู่ระหว่างลำปอง กับ อุบลรัตน์ จนถึงปาก แดงทางทิศตะวันตก ระหว่างเชียงใหม่ กับ แม่น้ำสาละวิน ในสมัยนั้นเขตชายแดน กำหนดแน่นอนไม่ได้ สำหรับเมืองพะเยานี้เอง ยังไม่ขึ้นกับพญามังรายโดยตรง เพราะพญามังราย พระมหากษัตริย์ทรงครองอยู่ แต่คงจะขึ้นกับเชียงใหม่โดยตรง ในราว พ.ศ. 1870⁴⁰ นี้คือการเริ่มต้นของล้านนาไทย ประมาณตรงกับ ๑-7 จังหวัดเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน พญามังรายทรงสถาปนาอาณาจักรล้านนาไทย ให้เป็นอาณาจักรที่สืบทอดกันจวบจนพญามังราย เป็นปฐมราชวงศ์ล้านนาธิปไตย

ราชอาณาพักรของพญามังราย อาจอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่แปดถึงต้นขึ้น ทำให้พญามังรายไม่ตรงกับชื่อตรงกับพุทธศตวรรษที่เก้าเมืองล้า และเขตของพญามังราย พ.ศ. 1798 - 1800 อีกด้วยเมื่อ พ.ศ. 1801 และอีกพุทธศตวรรษ พ.ศ. 1830 ในปีนี้คือวันที่พญามังรายทรงทำสนธิสัญญากับพญามังรายเมือง และพ่อขุนรามคำแหง แต่พญามังรายและพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ล้านนาธิปไตย พระองค์ทรงอยู่กันอย่างไม่พหุวิสัยกับประเทศ วิสัยกับพญามังรายได้วางไว้ 4 ข้อว่า ๑. ให้ความช่วยเหลือด้านการทหารแก่เมืองรอบๆ ๒. พระองค์ทรงปกครองเมืองต่างๆ ไม่รบในท้องถิ่น ที่ไม่สงบเป็นบางครั้ง ๓. ทรงใช้การเจรจาทางการทูต 4. พระองค์ของชาวยุโรป หรือ บรรณาการไปอินเดีย

ในราว พ.ศ. 1842 พญามังราย ทรงให้ชาวยุโรปเมืองฮั่วเมืองล้า ซึ่งกำลังต่อสู้กับกษัตริย์พุกาม เพราะกษัตริย์พุกามทรงเป็นมิตรและพญามังรายเมืองล้า⁴¹

พ.ศ. 1838 เมืองเชียงรุ่ง ซึ่งเป็นเมืองของพญามังรายเมืองล้า คือเขตแดนกับพญามังราย เป็นปีเดียวกันกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ ต่อมาคนไทหรือชาวยุโรปที่ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เชียงรุ่ง คือ ไทจีน และ ไทฮั่น รวมกับพวกมลายูที่เข้ามาจากทางใต้ของพุกามและพญามังรายเมืองล้าที่ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เชียงรุ่ง พญามังรายทรงสร้างเมืองล้าขึ้นใหม่ ไทจีน กับ มลายู การสร้างเมืองล้าให้เป็นการเป็นนครเป็นเมือง และทำการตั้งบรรณาการ หรือของชาวยุโรปในบางโอกาส⁴²

เพราะเมืองเชียงใหม่กับบรรณาการ หรือของชาวยุโรปในบางครั้งเช่นกัน ซึ่งฝ่ายจีนก็ต้องการเมืองล้าการตั้งของชาวยุโรป และ "ล้าเมือง" สำหรับกษัตริย์เชียงใหม่ ในพ.ศ. 1946 เกิดการรบเป็นครั้งสุดท้ายที่เมืองล้า ระหว่าง ไทฮั่น กับ พญามังราย เพราะชาวยุโรปบรรณาการ⁴³ และดูเหมือนว่าพญามังรายทรงตั้งของชาวยุโรปครั้งสุดท้าย เมื่อ พ.ศ. 2003 ไทฮั่นหรือเมืองล้าให้ไว้ ไม่ใช่เป็นของบรรณาการ⁴⁴

38. CMC 1866.

39. เชียงรุ่ง จังหวัดเชียงใหม่ (CMC Notion 140).

40. PC

41. Luce 1958 Early Siam 152-153.- ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ พญามังรายทรงตั้งไปรษณีย์ (CMC Notion 51-52).

42. Luce 1958 Early Siam 144-172

43. CMC Notion 99-102

44. CMC Notion 138-141

ชาวอยุธยา³¹ คือ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณเจ้าอาวาส วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร คือ โสภณศาสดา องค์ที่ ๑๖ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ก็เพื่อหวังอรรถาภิธานความเป็นใหญ่ ความมีชัย เป็นเกราะป้องคอบนอกในวิถีชีวิตประจำวัน อย่างเช่นกรณีสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสร้างพระพุทธรูป ๑ องค์ เพื่อทรงหวังจะได้รับชัยชนะในการสู้รบ³²

อย่างไรก็ตาม โสภณ เหมือนกับ โสธธม ของสุโขทัย จุลลดา ของสุโขทัย ไม่ค่อยพบเจอในการเขียนประวัติพระพุทธศาสนาเช่นนั้น พญากษัตริย์ทรงพยายามหาพระภิกษุที่มีความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จึงทรงนิมนต์พระมหาสุณเฑาะว์ ซึ่งเปี่ยมพระภิกษุที่ลึกลับกว่าองค์ ของสุโขทัย มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับชนในล้านนา³³

สมมติให้เขียนว่า พระภิกษุที่ลึกลับโดยเฉพาะพระภิกษุที่ลึกลับอยุธยาดี เป็นพระภิกษุที่มีความรู้ลึกซึ้งมากในพระพุทธศาสนา และเขียนว่าพระพุทธศาสนาที่ลึกลับกว่า เป็นพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ เพราะการทำสังฆกรรมถูกต้องมาตั้งแต่ต้นฉบับว่า

ส่วนพระมหาสุณเฑาะว์นั้น เป็นชาวสุโขทัย ไม่ได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาเอง แต่ได้ไปศึกษา และอุปสมบทใหม่ ในสำนักพระมหาเถรานุเถระที่ลัทธิธรรม (นาคธรรม) ที่พระมหาเถรานุเถระนั้นเคยไปศึกษา และอุปสมบทใหม่ในลังกา

พระมหาสุณเฑาะว์ รับนิมนต์ของพญากษัตริย์ และมาถึงเมืองลำพูน เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๖ อยู่วัดพระเทพ ค่อยมาในปี พ.ศ. ๑๙๖๘ ย้ายมาอยู่วัดสวนดอก เชียงใหม่ และเป็นที่ปรึกษาของเจ้าพระมหาสุณเฑาะว์ หรือสมเด็จพระสังฆราช ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในล้านนาเป็นครั้งแรก ต่อมา เจ้าพระมหาสุณเฑาะว์และลูกศิษย์ว่า เป็นลัทธิสวนดอก สมเด็จพระญาณสังวรเรียกว่า ลัทธิที่ลึกลับกว่านาคธรรม

4.3 ลัทธิธรรมของล้านนา

พ.ศ. ๑๙๖๔-๑๙๖๘/ค.ศ. ๑๙๖๑-๑๙๖๕

(พระมหาสุณเฑาะว์เจ้าเชียงใหม่-พญากษัตริย์)

ลัทธิธรรมของล้านนา เป็นลัทธิที่หนึ่งมาจากสมณสังฆาล้านนา แต่เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยนี้

เชษฐของล้านนาที่ปรากฏชัดขึ้น แต่สิ่งที่ไม่พอควรตามคำชม³⁴ และพญามังราย³⁵ คำสรรเสริญว่า เมืองพริ้งและเมืองลำพูน เป็นเมืองบวรวิการของพระองค์เอง แต่จากสมัย ๒ เมืองนั้นขึ้นกับเมืองใหม่³⁶ ลำพูนและเมืองสุโขทัยไม่เป็นเมืองบวรวิการของเมืองใหม่โดยตรง แต่มีความสัมพันธ์กับเมืองใหม่อย่าง

31. ศาสตราจารย์ พระภิกษุชญาญ์ สันติญาณจากพระมหาเถร โสณ และจุลลดา ซึ่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สุวรรณภูมิ) โดยเจ้าเมือง พญาโคตรราช

32. CMC Notice 44-47.

33. สมณเจ้าองค์ พระภิกษุในลัทธิธรรม มีพระมหาสุณเฑาะว์จาก พระสังฆราช ผู้ว่าพระพุทธศาสนาจากลัทธิธรรมมาเผยแผ่ในลัทธิธรรม นอกจากนั้นยังเขียนว่า พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาที่วัดนี้ 3 ครั้ง

34. ศาสตราจารย์ พญามังราย คำที่ 4 บรรทัดที่ 24

35. Rim. Codes 88, 94.- CMC Notice 82.

36. NC Proseet 14.- Rim. Codes 109.

[illegible][illegible]

กองทัพอากาศและกองทัพบกได้พิจารณาในพระธรรมวินัย กฎหมายที่เป็นธรรม ข่าวดังกล่าวมีความสามารถ และวิสัยทัศน์การดำเนินงานที่ครบถ้วน การขอประทาน เพื่อทำให้อำนาจของกองทัพอากาศและกองทัพบกเป็นไปอย่างถูกต้อง การขอประทานเพื่อทำให้อำนาจของกองทัพอากาศและกองทัพบกเป็นไปอย่างถูกต้อง การขอประทานเพื่อทำให้อำนาจของกองทัพอากาศและกองทัพบกเป็นไปอย่างถูกต้อง

[illegible]

97. CMC Notion 112.- Grinwald 1963 Yudhishira 216.- ALI 1.5.3.2. Wat Phaya Ruang
2015/1477.

18. *Ilm. Coccia* 102-104.

10. M. WPD Salmoiraghi

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวล้านนาจะพยายามแสวงหา พระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ ก็ยังเชื่อถือไสยศาสตร์ และทำพิธีกรรม เช่น พิธีบูชาผีบนถนนเมืองคำม่วนระหว่างวิถีชีวิตที่ดำเนินสืบเนื่อง⁶⁰ และพยายามตีโลกการ พระเป็นองค์ที่ชาญปรีชา และพระมหากษัตริย์ที่ทรงอำนาจล้นพ้น ที่มีพระอัครมเหสีและมกุฎราชกุมารองค์ใหม่ ประทับอยู่ในไสยศาสตร์อื่นๆ โดยการแนะนำของ “จีน่าน” (อาจารย์ไสยศาสตร์) เพื่อทรงหวังจะได้เป็นมหาราชหรือพระราชา ปราบปรามคนพาล⁶¹

ในสมัยนั้น เศรษฐกิจของล้านนาคงอยู่ในขั้นความยาก เพราะมีการสร้างวัดกันทั่วไป และมีการหล่อพระพุทธรูปจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งของเถื่อนที่ปราศจากเงินจารึกต่างๆ ในการสร้างวัดหลายแห่งนั้น ยังมี การถวายสัพพัญญูเป็นกษัตริย์องค์ประจักษ์ของวัด และถวายทาน เพื่อปฏิบัติหน้าที่รักษาไว้และพระภิกษุด้วย พ.ศ. 1954 เจ้าสีหนัดคนแรกของเมืองพะเยา สร้างวัดใหม่ด้วยตัวเอง และให้สร้างวัดบ้านวังของวัดนี้ อีก 42 วัด โดยถวายพระประธานในอุโบสถด้วยตัวเอง⁶² ปู่ขุนวัดขุนพนาโหม่อีกสร้างในสมัยนั้น เช่น เจ้าสีทอง ที่เชียงใหม่ เริ่มสร้าง พ.ศ. 1934 ต่อมา พ.ศ. 2024 สดอ.ปิ่นก ขันคำพรหม ได้ ขยายและสร้างเพิ่มเติมความสูง ประมาณ 70 - 80 เมตร (พ.ศ. 2388 สดอ.เจ็ดหมื่นมาพราญ เมืองทิงโหว)⁶³ เท่าที่ทราบ วัดก่อนสร้างเก่าแก่ที่สุดของล้านนาที่อันเหลือปรากฏอยู่สร้างในสมัยนั้น คือ สดอ. หรือ เจ็ดหมื่น ขันคำพรหมสร้างขึ้นในราว พ.ศ. 1883 เพื่อถวายพระอัฐิของพระบิดา คือ พญาคำฟู ซึ่งอยู่ในวัดพระเจดีย์ เชียงใหม่ ต่อมา พ.ศ. 2468 มีการเปิดสุปฏิปบทที่ถ้ำอัม্বরพระอัฐิ อยู่ในนั้น (ดูภาพต่อ)⁶⁴

ในสมัยรุ่งเรืองนี้ มีการเขียนเรื่องและแต่งคำขวัญ ล้านนา และบทความสั้นที่มีชื่อเสียง เป็น ที่นิยมใช้ว่า ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเรื่องวันทองและเรื่องของล้านนา เช่น ประมาณ พ.ศ. 1956 พระโฆธวัช แต่งคำขวัญเมืองลำพูนจากภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เรื่องฉบับแรกนั้นว่า จามเทวีวงศ์⁶⁵ ประมาณ พ.ศ. 2000 พระพุทธกุนน เจริญเรือง ส่วนแรกของคำขวัญอุสาสา⁶⁶ พ.ศ. 2009 พระวิศนัญญา เจริญเรืองส่วนแรกของคำขวัญเมืองมณีปารมี เป็นภาษาบาลี⁶⁷ พ.ศ. 2047 พระศิริมงคลจารณ์ แต่งบทกลอนปี่ เป็นภาษาบาลี⁶⁸

ปัจจุบันไม่มีต้นฉบับเดิมของบรรดาบทความดังกล่าวแล้ว มีเพียงสำเนาที่คัดลอกไว้ส่งกัน มาเท่านั้น และในสำเนาเหล่านั้น มีข้อบกพร่องโดยรอบทุกแห่ง และเรื่องวันทองและเรื่องมณีปารมีที่ บกนี้คัดลอก เมื่อ พ.ศ. 2510 - 2512 ข้าพเจ้าได้ลอกไปสำเนาฉบับนี้โดย และบุคคลอื่นของ

60. Jm. Coedès 104.

61. CMC Notton 131.

62. Ali 1.3.1: Phra Sawanna Mahā Wihāra 1954/1411. = Wiang Kao Phayao.- Phayao.- Wat Suan Dok.

63. Jm. Coedès 111-112, 115.- CMC Notton 90-92, 136, 143, 155.

64. Notton 1911 Chronique Xieng Mai 84, photograph.

65. Notton 1926 Annales (vol. 1) viii-ix.

66. M. Prasit 284.

67. Coedès 1915 Ouvrages pāli 44-45.

68. Coedès 1915 Ouvrages pāli 48.

หลังจากที่เมืองใหม่ และลำพนา ได้ยกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ทางฝ่ายพม่าอันยอมให้ไท่ยวณ คำเป็นการปกครองประเทศลาวทางเหนือ ในระดับชั้นต่ำ และชั้นกลาง ส่วนระดับสูง ฝ่ายพม่าควบคุมเองโดยตรง

การบริหารในลำพนาสมัยพม่ายึดครองนั้น จัดระดับการปกครองขึ้นสูงไว้สาม ระดับสูงสุดมี กษัตริย์เป็นประมุข ในขณะนั้นกษัตริย์เป็นชนไท่ยวณ ต่อมาในช่วงเวลาหนึ่ง กษัตริย์เป็นชนพม่า และหลังจากนั้นกษัตริย์ก็กลับเป็นชนไท่ยวณอีก กษัตริย์ซึ่งเป็นชนไท่ยวณ อำนาจของเขื่อนั้นมาก นอกจากมีกษัตริย์แล้วยังมีผู้ว่าราชการของพม่า (มยวโงวิน/มยวอว่น/ไมววิน Myawwin) พร้อมกับกองธรรมาธิการพม่า และยังมีข้าราชการกองทัพอพม่าประจำที่หนึ่ง (เชกโค Shoke) ส่วนบริเวณต่าง ๆ ของลำพนาจะมีผู้ครองเมืองเป็นชนไท่ยวณอยู่บ้างเช่น เมืองเหล่านี้ขึ้นกับเมืองใหญ่เป็นทางการส่วนหนึ่ง แต่ก็มีบริเวณอิสระมาก เช่นบางพื้นที่ของลำพนาฝั่ง ไมววิน เชกโค และธรรมาธิการพม่าประจำอยู่ในลำพนา พจนานุกรม พ.ศ. 2544 มีลำพนาแบ่งส่วนปกครองเป็น 2 ส่วน ไชยคังเมืองแสนแยก ให้ขึ้นกับกรุงเทพฯ โดยตรง⁷⁵ และ พ.ศ. 2536 สืบเมืองแพร่ น่าน พญา ลำปาง ลำยอง สาก เมืองยอง และเมืองพิง ให้ขึ้นกับเมืองแสนอีกทั้งหมด⁷⁶ ตามชื่อของเจ้าราชการ และทหารพม่า ปราบกฏว่ามิให้ชื่อของคนไทยรับราชการของพม่าอยู่ด้วย

ความสัมพันธ์ ระหว่างไท่ยวณ กับพม่า ในตอนต้นคงจะดีพอสมควร เช่นเมื่อมีกษัตริย์บาฮินนอง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งพม่าทูลขอพระบรมราชโองการ แต่ก็มีกรณีเช่นที่พระภิกษุจากพม่า นำเอาพระโคตมปฏิมาบางส่วนเข้ามาในเชียงใหม่ เพราะทรงทราบว่าเมืองใหม่ขาดพระโคตมปฏิมาส่วนนี้⁷⁷ ต่อมากษัตริย์บาฮินนอง ทรงพระราชทานคำไว้จำเริญพระ วิษุเมืองใหม่ ที่เมืองใหม่⁷⁸ ทั้งในคำนำหน้าเมืองเมืองใหม่ และในคำนำหน้าตัวของพม่า กล่าวว่กษัตริย์บาฮินนอง ทรงทำพิธีในนามของกษัตริย์เจ้าราชการ และทหารของพม่า กองคดียุทธราชไธยพม่า ที่ทรงเสด็จมาดำรงตำแหน่งกษัตริย์ในเชียงใหม่ ให้มีความประพฤติเป็นธรรม⁷⁹

ชาวไท่ยวณมีความสัมพันธ์กับชาวพม่าในด้านการค้าขาย และศาสนา พิธีกรรม เป็นเวลานานมาแล้ว ก่อนที่พม่าจะเข้ายึดครองลำพนา เช่น ชาวพม่านำเอาเครื่องเงินของไท่ยวณไปใช้ในพม่า และเรียกเครื่องเงินนี้ว่า อู่น มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนไท่ยวณก็ยอมรับเอาความเชื่อพิธีกรรมพุทธศาสนา และบรรพชาบางส่วนเข้ามา เช่นเรียกว่า พระพุทธเจ้าแสนองค์มาตั้งถือน ทำนบ ประพาศพระนักษัตรในลำพนา

การยึดครองลำพนาของพม่า ดูเหมือนว่าจะไม่มีอิทธิพล หรือมีอิทธิพลน้อยต่อก็คือปกครองแห่งลำพนา เท่าที่ทราบในภาคเหนือของประเทศไท่ยวณไม่มีพระพุทธรูปในท่านแบบศิลปะพม่า และไม่มีศิลปะ

75. CMC Notion 178.- PY 321.

76. CMC Notion 182.

77. GPC Thien 18.

78. Griawold/Nagars 1977 Inscription Wat Chiang Man.- ALI 1.2.1.1 Wat Chiang Man 204/ 1581

79. CMC Notion 183-188.- GPC Thien 113-115

พื้นกันแผ่นดิน ใน พ.ศ. ๒๔๐๘ แม้ทั้งหน่วยงานประจำเมืองใหม่เพื่อการระดมสรรพคุณของนักใหญ่ คือ ประมวลแบบไทยสยาม บัณฑิตเป็นปราชญ์ฐานในคหิทธิพระเกียรติคือเมืองใหม่^{๘๐} ประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๑ มีการระดมพลในสมัยประจำเมืองมณฑล สภาของสรรพคุณรูป ๔ องค์ คือ ประมวลแบบไทยสยามพื้นกัน ส่วนนักศึกษในบัณฑิตรวมเรียก นักหนา ศูนย์เมืองว่าสร้างขึ้นใหม่ หรือ ซ้อม บูรณะขึ้นจากคหิทธิของไทยสยาม ในราวประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๓๕ หรือหลังจากนั้นของ เช่น เข็มขัดของคหิทธิเมือง ลำพูน ส่วนใหญ่สร้างหรือบูรณะ โดยพ่อค้าชาวพม่าที่เข้ามาค้าขายกับ หรือรับจ้างทำไม่ได้

ต่อมาภายหลัง ความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยสยามกับพม่า จิตใจของพระมหากษัตริย์สยามประการ เช่น เกิดความใกล้ชิดกันในหมู่ข้าราชการพม่าและหมู่ข้าราชการไทย มีการจัดเลี้ยงกันเองภายใน ทั้งในหมู่ข้าราชการพม่า ทั้งในหมู่ข้าราชการไทย และระหว่างข้าราชการพม่า กับข้าราชการไทย และฝ่ายไทยสยามก็ได้ใช้ความร่วมมือด้านการทหารระหว่างพม่า ตามที่พม่าขอความร่วมมือ

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๖ มีจิตใจจากพม่าขอเข้ามาตั้งบ้านนา ส่วนหนึ่งของไทยสยามเข้าร่วมกับฝ่ายเจ้าทิพย์ เพื่อรวมกับพม่าในล้านนา มีส่วนหนึ่งของไทยสยามก็รวมเข้ากับฝ่ายพม่ากับเจ้าทิพย์ ซึ่งเท่ากับว่าไทยสยามกับพม่า อภิเษก (หรือพระบรมราช) สามารถตั้งบ้านนาให้หลายเมือง แต่ไม่สามารถจะยึดเมืองใหม่ได้ คือเมืองพม่ากลับไป (พ.ศ. ๒๔๔๔)^{๘๑} ส่วนของพม่าแม้ว่าครั้งหนึ่งยึดเมืองใหม่ได้ แต่ไม่สามารถจะยึดเมืองส่วนหนึ่งของล้านนาได้ จึงต้องยอมพม่ากลับไป (พ.ศ. ๒๔๕๓)^{๘๒}

ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นอันเข้าใจ ฝ่ายไทยสยามบางบุคคลเริ่มยอมรับว่าต้องอำนาจของพม่าต่อมากลายเป็นการคงอยู่ เหลือเพียงพม่ากับพระคุณสถานการณ์ได้ โดยความร่วมมือจากไทยสยามฝ่ายหนึ่ง เพราะไทยสยามส่วนหนึ่งอยู่เป็น แยกตัวออกจากเมืองหนึ่งไม่ร่วมมือกัน ต่อมาการคงอยู่ก็ขึ้นอยู่กัน ความรุนแรงของการคงอยู่ก็ทวีมากขึ้น การคงอยู่ได้ปราบปรามของพม่าก็รุนแรงขึ้นตามไปด้วย ทำให้สถานการณ์ในล้านนาซับซ้อนมากขึ้น ไม่มั่นคง เกิดสงครามกับพม่าขึ้น และพม่าไทยในช่วงเวลาเกือบ ๒๐๐ ปี นักประวัติศาสตร์ยังไม่สามารถที่จะบอก และลำดับเหตุการณ์ได้ทางละเอียด ครั้นสุดท้ายก็เห็นกันว่าอำนาจราชสำนักพม่าจึงแยกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ มีการปล้น และต่อสู้กันเอง อำนาจอันสลายลงหมดสภาพแห่งความบริสุทธิ์ สถานการณ์เช่นนี้มีมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖

4.6 อำนาจพื้นกัน เข้าร่วมเป็นประเทศไทย

พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๖๗ / พ.ศ. ๑๗๖๖ - ๑๗๖๗

(ไทยสยาม ไทยสยาม คหิทธิเมืองใหม่ - ข้าหลวงจากกรุงเทพฯ มาตั้งเมืองใหม่)

ยุคพื้นกันของล้านนาเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของ ประเทศสยาม เป็นสมัยที่สองของ พม่า คือ เมืองใหม่และฐานบุรี-กรุงเทพมหานครเริ่มของคหิทธิพม่าที่ยึดมั่นกันตนเอง และหลีกเลี่ยงจากการถูกรุกรานของเจ้าทิพย์ คือ ไทยสยามรวมกันเข้าเป็นนครด้วยกัน อำนาจพม่าสามารถพม่าแล้วในอันที่จะให้เหตุผลจากอำนาจของพม่า ส่วนของพม่าก็ถูกพม่าคหิทธิ

๘๐. อนุ ๒๒๑๖ จดหมายเหตุพม่ารูป ๒๒-๑๕๒ - ALI 1.3.3.2 Wat Chai Phra Klang 1566

๘๑. CMC Nottow 172

๘๒. CMC Nottow 176

พ.ศ. 2314 เจ้าบ้านบุญมา จักรพรรดิที่เชียงใหม่ และเจ้าแก้วดี ลูกเจ้าฟ้าเมืองลำปาง รวมกันเพื่อจัดการกบฏ การกบฏครั้งนี้ได้เกิดเรื่องแฉาวและเลวร้ายและประณิน โดยเจ้าบ้านและเจ้าแก้วดี ร่วมประณินนางแก้วในหลวงกรุงอย่างจริงจัง และนอกจากนี้เจ้าบ้านได้เกณฑ์ไพร่บ้านพลเมืองช่วยรบเพื่อช่วยพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อช่วย อธิบายและจัดการกบฏ พร้อมทั้งระดมความช่วยเหลือจากกษัตริย์สยาม ให้ทรงส่งกองทัพไปช่วยตีฆ่าในล้านนา กษัตริย์สยามทรงเห็นชอบด้วย และพระราชทานความช่วยเหลือในการกบฏครั้งนี้ โดยยกย่องและทรงเป็นองค์นำกองทัพ พร้อมทั้งเจ้าพระยาเทเวศร์ (สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) และเจ้าพระยาสุรสีห์ แม่ทัพ เสด็จฯ ขึ้นมาตีเชียงใหม่ และจัดการร่วมมือกับในกรณีนี้ ทำให้สามารถตีเชียงใหม่คืนจากพม่าได้ในปี พ.ศ. 2317⁸³

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระราชทานแต่งตั้งเจ้าบ้านขึ้นเป็น พญาเชียงใหม่⁸⁴ นับเป็นพระราชทานเมตตาขึ้นแรกของกษัตริย์สยามที่มีในล้านนา นำมาซึ่งความร่วมมือกับสยาม โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ตั้งจากนั้นใช้เวลา ประมาณ อีก 30 ปี จึงสามารถขับไล่ทหารพม่าออกไปจากล้านนา โดยสิ้นเชิง ทว่าก็มิได้ได้รับความช่วยเหลือจากกองทัพสยามในบางโอกาสด้วย ในปี พ.ศ. 2347 ทหารไทยและก๊กก๊กต่างก็ถูกทัพของพม่าไล่ตีจน เจ็บแค้น⁸⁵

ต่อมาเกิดการปรับปรุง ขั้วมขน บูรณ ในล้านนา เมื่อต่าง ๆ ของล้านนาอยู่ภายใต้การนำของกรุงหงสาวดีอันมีอิทธิพลในการบริหารปกครองท้องถิ่นได้หลายประการ สมัยนั้นเจ้าเมืองต่าง ๆ ในล้านนา ลงไปกรุงหงสาวดี บ่อยครั้ง เพื่อมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฎีกาขอการพิจารณา การเมือง และการค้า แบบสมัยใหม่ จะได้นำเอามาใช้ในการบริหารล้านนา ล้านนาเริ่มรวมกันเป็นอาณาจักรอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2417 สมัยที่รัชกาลกรุงหงสาวดี ครบรอบมาปราชญ์เชียงใหม่⁸⁶

ส่วนพวกที่เรียกกันว่า ชาวเขา เช่น ไทม (มัว) ญอ (มูเซอ) อีเกอ อีเซอ ฯลฯ คนเหล่านี้มักจะหนีสงครามเข้ามาจากทางทิศเหนือ มาอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ในราว พ.ศ. 2420 - 2430 เท่านั้น⁸⁷ เว้นแต่พวกกะเหรี่ยง ซึ่งอาจจะอาศัยอยู่ตามชายแดนไทย พม่า ทวายมาช้านานแล้ว⁸⁸ สำหรับชาวลาหู่มีที่กล่าวมาแล้วในตอนที่ ๔ พร้อมกับชาวญอ

4.7 สรุปสั้นๆ

คนไทยส่วนมากอพยพเข้ามาในดินแดนล้านนา ตั้งแต่ ประมาณ พ.ศ. 1800 ต่อจากนั้น พญาเมธีราช กษัตริย์ไทฮอวณ ทรงตั้งชาวญอในเชียงใหม่ลำพูน และทรงสร้างเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 1839

83. CMC Notion 189, 199-202.- RAC (2511) 646.- 1997 2513 จกค.- ALI 1.3.2.1 Phra Boroma Thāt Sien Thōng 2332/1779.

84. CMC Notion 202.

85. CMC Notion 238.- RAC (2511) 790.

86. PY 421.

87. McCarthy 1993 Surveying 130 f, 149 f, 156.

88. Lehar (et al.) 1964 Ethnic Groups 58 f.

พรรคเป็นรัฐบาลเมื่อครั้งต่างๆ ขึ้นเป็นอำนาจ เนื่องจากเป็นแกนนำของอำนาจนี้ ครบถ้วนประมาณ ๑
จังหวัดเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน

คนไทยส่วนใหญ่มองว่า วิถีธรรม คือ ปกรณ์ แดงศาสนา บางอย่างจากชาวอยุธยา และ
ปรับปรุงเพิ่มเติมมาขึ้น เช่นในคำขวัญของ แดงศาสนาเป็นต้น ทำให้อำนาจเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก
แต่เพราะเหตุการบริหารภายในมีผลมาก จึงเกิดความอ่อนแอภายใน ทำให้หน้ามือของอำนาจได้ โดย
อำนาจในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ จากพื้นที่อำนาจก็กลายเป็นเมืองขึ้นของอำนาจกว่า ๕๐๐ ปี ต่อมาด้วยความร่วม
มือระหว่าง อำนาจ กับ สยาม จึงสามารถยึดอำนาจให้ออกจากอำนาจได้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ และ
อำนาจอยุธยาได้การนำของประเทศสยาม หลังจากนี้จึงค่อยๆ รวมเข้าเป็นประเทศเดียวกัน คือ
ประเทศไทยปัจจุบัน

อธิบายอักษรย่อ

ALI

Archive of Lan Na Inscriptions คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

BEFO

Bulletin de l'École Française d'Extrême-Orient

Cdv. Coedès

Cāmadēvivagga, version Coedès

In: Coedès 1925 Documents 141-155; 156-171 "Cāmadēvivagga"

Cdv. Pavie

Cāmadēvivagga, version Pavie

In: Pavie 1898 Etudes 145-166 "Histoire de Nang Kiam Maha Tēṇ"

Cdv. P+Y

Cāmadēvivagga, version Phrayā Pariyāṭṭham/Phrayā Siṭhi

In: ปรีติธรรม/ญาณวิจิตร 2510 จานเพ็ญวงศ์

CMC Notton

Chiang Mai Chronicle, version Notton

In: Notton 1932 Annales (3) "Chronique de Xieng Mai"

CMC Sangsri

Chiang Mai Chronicle, version Sangsri

In: สรรพ 2514 ตำราพื้นเมืองเชียงใหม่

CSC KS

Chiang Sān Chronicle, version Krom Silapākān

In: กรมศิลปากร 2479 ปารุณ 61 "พงศาวดารเมืองเวียงสาเชียงแสน"

GPC Thien

Glas Palace Chronicle, version Thien

In: Thien 1959 Burmese Invasions

Jm. Coedes

Jinakalamāli, version Coedès

In: Coedès 1925 Documents 36-72: 73-140 "Jinakalamāli"

Jm. Säng

Jinakalamāli, version Säng

In: US: 2510 จินกาลามาลี

JSS

Journal of the Siam Society

LC Notton A.

Lamphun Chronicle, version Notton, manuscript A.

In: Notton 1930 Annales (2) 1-58

LC Notton B.

Lamphun Chronicle, version Notton, manuscript B.

In: Notton 1930 Annales (2) 58-60

M. Franöt.

Mālakasānā, version Franöt

In: ปุณฺณ 2518 มลาแสน

M. S+P

Mālakasānā, version Sut/Phrom

In: สุท/พรหม 2510 มลาแสน

M. WPD Saimong

Mālakasānā, tradition of Wat Pā Dīng in Chiang Tung, version Saimong

In: Maung 1981 Padaeng Chronicle 59-147

NC Prasert

Nan Chronicle, version Prasert

In: Churatan/Wyatt 1966 Nan Chronicle

PC

Phayao Chronicle, version of Wat Si Khom Kham (unpublished)

PY

Phongsawadan Yunok

In: ปฐมพงศาวดาร 126 พงศาวดารโยนก

RAC

Royal Autograph Chronicle

In: พงศาวดารพงศาวดาร ฉบับพระบรมโอรสาธิราช 2511

SKD Notton

Suwanra Kham Däng, version Notton

In: Notton 1926 Annales (1) 1-33

Tbk. C+A

Tsibhümiksthä, version Coedès/Archambault

In: Coedès/Archambault 1973 Trois Moendes

หนังสือที่ใช้อ้างอิง

กรมศิลปากร

ฝ่ายศิลปกรรมและการอนุรักษ์ ส.1

กรุงเทพฯ 2479

ถ้อยแถลง วีระปราชัย / เข้ม มีเค็ม

ขงักสถานพอลสมเด็จพรพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

ศิลปากร (27.7) 2528 หน้า 80-81

จีน ๑๕๕

สนธิ์กษณปราชัยศาสตร โขปรเทศไทย

กรุงเทพฯ กรมศิลปากร 2518

จีน ๑๕๕

สนธิ์กษณปราชัยศาสตร

กรุงเทพฯ กรมศิลปากร 2518

ประชาติพราชัย, พราชัย

เรื่องพอลสมเด็จพร

กรุงเทพฯ ปี (ค.ศ.) 126 (= ค.ศ. 2456/ค.ศ. 1917)

ปราชัย ๒๒๒

สนธิ์กษณ

กรุงเทพฯ 2514

ปราชัย ๒๒๒

สนธิ์กษณ

กรุงเทพฯ 2518 (งานพราชัยพอลสมเด็จพร ค.ศ. ๑๒๖ สนธิ์กษณ)

ปราชัย, พราชัย (๒๒๒ พอลสมเด็จพร) / ปราชัย, (๒๒๒ โขปรเทศ)

พอลสมเด็จพร

กรุงเทพฯ 2518

พราชัยพอลสมเด็จพร สนธิ์กษณพอลสมเด็จพร

กรุงเทพฯ 2511 (ในงานพราชัยพอล สนธิ์กษณ พราชัย)

พอล-๑ สนธิ์ พอล

สนธิ์กษณพอล สนธิ์กษณพอล

กรุงเทพฯ กรมศิลปากร 2512

พอล โขปรเทศ

สนธิ์กษณพอล สนธิ์กษณพอล

กรุงเทพฯ สนธิ์กษณพอล 2514

พอลพอล ปราชัย

สนธิ์กษณ

กรุงเทพฯ ค.ศ. 2518

စုစု စာအုပ်/စာအုပ် အများ
 စာအုပ်အုပ်စု
 ဖြစ်ပေါ် 2019

မင်း မင်း
 စာအုပ်အုပ်စု
 ဖြစ်ပေါ် 2019

မင်း မင်း
 အုပ်စုအုပ်စုအုပ်စု
 ဖြစ်ပေါ်—အုပ်စုအုပ်စုအုပ်စု (မင်းမင်း), “အုပ်စုအုပ်စုအုပ်စုအုပ်စု”
 ဖြစ်ပေါ် 2019

မင်း မင်း
 အုပ်စုအုပ်စုအုပ်စုအုပ်စုအုပ်စုအုပ်စုအုပ်စု
 အုပ်စုအုပ်စု အုပ်စုအုပ်စုအုပ်စုအုပ်စု 2019

Bernstein, Hugo Achille
 Die Götter der gelben Steine
 Leipzig 1941

Chenais, Francis / Wirth, David E.
 The Sun Chien
 Ithaca, Cornell University 1966

Coello, G.
 Note sur les ouvrages de la collection en pays des
 SEFO (15.2) 1916

Coello, G.
 Documents sur l'histoire politique et religieuse du Laos occidental.
 SEFO (25) 1925.

Coello, G.
 Nouvelle édition. Spécification sur l'histoire de l'Indochine centrale.
 Journal Asiatique (246.2) 1956.

Coello, G.
 Recueil des inscriptions du Laos, Deudone Paris
 Bangkok 1961.

Coello, G.
 Les provinces de la péninsule indochinoise.
 Paris 1962

Coello, G.
 Les États indochinois d'Indochine
 Paris 1964.

Coello, G. / Aukamach, C.
 Les trois mondes.
 Paris 1973

Enders, Egon von
 Rassenhygiene von Ostasien
 Berlin 1944.

Griswold, A.B.:
Prince Yodfa'sins.
Artibus Asiae (26.2-4) 1962.

Griswold, A.B.:
Wat Phra Yün Reconsidered.
 Bangkok, The East Society 1976.

Griswold, A.B. / Rogers, Phraet na:
An Inscription in Old Mon from Wang Mao in Chiang Mai P. ...
JES 108.1) 1971.

Griswold, A.B. / Rogers, Phraet na:
The "Judgments of King Maitiela".
JES 105.1) 1972.

Griswold, A.B. / Rogers, Phraet na:
The Inscription of Wat Jai Huan (Wat Chiang Mai).
JES 105.2) 1972.

Hartley, R.:
Les Inscriptions mien du Siam.
BEFEO (30.1-2) 1930.

Hall, H. S. J.:
A Thousand Miles on an Elephant in the Shan States.
 Edinburgh / London 1896.

Léves, Frank M. (et al.):
Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia.
 New Haven 1964.

Lois, C.H.:
The early Siles in Burma's History.
JES 146.2) 1958.

Mangrai, San Saming:
The Patheing Chronicle and the Jinglung State Chronicle Translated.
 Ann Arbor 1981.

McCarthy, James:
Surveying and Engineering in Siam.
 London 1902.

Nommanthanond, Kriati:
An Inscribed Silver Plate Grant to the Lords of Suk Loeng.
In: The East Society: Felicitation Volumes... Presented to His Highness Prince Chulabhorn.
 Bangkok 1965.

Nommanthanond, Kriati:
The Inscription Laws of King Mangrai.
In: Hanks (et al.): Ethnographic Notes on Northern Thailand.
 Ithaca, Cornell University 1965.

Notton, Camille:
Annales du Siam, 2ème partie: Chronologie...
 Paris 1926.

Notton, Camille:
Annales du Siam, 2ème volume: Chronique de Lapi'an Histoire de la dynastie Chienai.
 Paris 1926.

Nuttall, Camille.

Années du Siam, 3ème volume: *Chronique de Kiang Mai*.
Paris 1922.

Paris, Auguste.

*Mission Paris, Etude Diverses (2): Recherches sur l'histoire du Cambodge, du
Laos et du Siam*.
Paris 1898.

Perth, Hans.

Stammeskreise des Phoen.
JSS (26.2) 1988.

Perth, Hans.

Hauptstadt.
Weidenfeld 1988.

Perth, Hans.

The Orthography of the Tapanan Lán Nā.
JSS (28.1) 1990.

Perth, Hans.

L'Asie Souterraine & Maja 1991.
Chiang Mai, Social Research Institute 1992.

Savith Rangsit, M.E.:

Additional Note on the Silver Plate Drum from Buik Luang.
In: *The Siam Society: Felicitation Volumes, Presented to His
Highness Prince Chakrinrat*, Bangkok 1965.

Sarasin, Fritz:

Historical Researches in Siam.
JSS (26.2) 1913.

Scott, J. George:

Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, Part 2, Vol. 1.
Rangoon 1901.

Tham (Rad):

Burmese Invasions of Siam, Translated from the Hsinanjan Yawatai Chongai.
In: *The Siam Society: Selected Articles from The Siam Society Journal*,
Volume V, *Relationship With Burma - Part 1*, Volume VI,
Relationship With Burma - Part 2, Bangkok 1958.

ภูมิศาสตร์ล้านนาไทย

โดย ศาสตราจารย์ พันเอก (พิเศษ) พูลพล อาสนจินดา*

บทนำ การเขียนเรื่องภูมิศาสตร์ล้านนาไทย เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้ คงจะกระทำขึ้นแต่ด้วยความรู้ทางภูมิศาสตร์ไม่ได้ เพราะจะมีรายละเอียดมาก จะบอกกล่าวถึงสภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์โดยสังเขป และชี้ให้เห็นวิทยาการทางภูมิศาสตร์ที่คนไทยในล้านนาไทยมีความสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิต การงาน ท่านอาจจะพบว่าบางเรื่องที่กำลังกล่าวถึงในเรื่องภูมิศาสตร์นั้น อาจจะไปซ้ำซ้อนกับวิชาการบางสาขาของผู้เขียนท่านอื่น จึงขอเรียนให้ทราบว่าตนว่าภูมิศาสตร์ เป็นความรู้พื้นฐานของวิชาการหลายอย่าง ดังนั้นการที่จะหาพิสดารรายละเอียดในแขนงอื่นจึงหลีกเลี่ยงได้ยาก อย่างไรก็ตามการกล่าวอ้างและหาพิสดารเหล่านั้นกลับจะทำให้ท่านผู้อ่านได้ข้อคิดที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิทยาการภูมิศาสตร์สมัยใหม่กำลังวัดกันด้วยความรู้ในสถิติได้มากขึ้น อาทิเช่นการอ่านภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายจากดาวเทียม สามารถวัดได้กับวิทยาการโบราณคดีที่พบแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ได้เพิ่มมากขึ้น การเข้าถึงข้อมูลและแหล่งเอกสารต่างประเทศ ทำให้เราสามารถเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ที่กระจัดกระจายกันอยู่ มารวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นเนื้อหาเดียวกันได้มากขึ้น เช่นการค้นพบแผนที่โบราณของประเทศไทยให้ข้อมูลของประเทศอื่นๆใกล้เคียง ฝรั่งเศส สเปน เนเธอร์แลนด์ จีน และญี่ปุ่น เป็นต้น

อาณาเขตของล้านนาไทย อาณาเขตของล้านนาไทย คือบริเวณพื้นดินไทยส่วนที่อยู่ในส่วนมากอยู่ทางเหนือของแม่น้ำโขง ได้แก่เมืองเชียงแสน เวียงจันทน์ และเมืองของ ส่วนทางฝั่งขวาที่อยู่ตรงข้ามกับบริเวณนี้ เป็นที่อยู่อาศัยของพวกลาว หรือไทยล้านช้าง (1-113) ภายหลังพม่ามีราชกษัตริย์แห่งล้านนาไทยทรงปราบได้เมืองตัญญูซ้อ (ลำพูน) อาณาเขตของล้านนาไทยจึงขยายใหญ่ขึ้นปกครองพื้นที่ ซึ่งไม่มีจุดบ่งชี้ได้แก่ จันทวนเชียงม่วน พะเยา เวียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และลำพูน ในคัมภีร์ชินลัคนีลนพทรี จันทวนเหล่านั้นถือเป็นเจ้าผู้ครองนคร และเรียกว่าว่า "นพทลลนพทรี" (2-143) (3-208) ในขณะที่ย่านนาไทยมีอำนาจมากขึ้นจนกระทั่งถึงสมัยกรุงธนบุรี แม้มีคำบอกเล่าผ่านทางตะวันตก ทางเอเชียตะวันตกและตะวันออก ทางตะวันออกก็ยังคงกล่าวถึงล้านนาว่า ส่วนทางใต้คือเขตแดนลาววัญ (อุบลบุรี) (4-87)

*ในอดีตกาลประเทศล้านนาไทยมีเขตดินแดนที่ ครอบคลุมบริเวณที่เรียกว่าล้านนา คือบริเวณตอนเหนือของประเทศไทย ปัจจุบันชนวนภูมิศาสตร์ที่บัญญัติโดยนักประวัติศาสตร์ได้เปลี่ยนไปมากแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้แต่งตำราภูมิศาสตร์ที่นิยมของนักเรียนต่างประเทศ

พรรคพหุชนชาติ ถ้าจะมีคนแยกตัวออกของประเทศไทยจนเป็นไทยกับพม่าแล้ว ก็จะต้องเห็นว่าอาณาเขตของล้านนาไทยซึ่งอยู่ระหว่างเส้นเมริคียน 97 องศา 20 อีศดา กับ 101 องศา 20 อีศดา หรือเส้นลองจิจูดเส้นเมริคียน 17 องศา กับ 20 องศา เหนือ จะเห็นได้ว่าพื้นที่ของล้านนาไทยอยู่ติดเข้าไปในแดนของพม่า หรือติดกับประเทศพม่าๆ ไม่มีส่วนติดต่อกับประเทศใด อันเป็นทางสะดวกของพม่าที่จะเข้าไปในระบอบอาณาจักรล้านนาไทยซึ่งต้องเข้าร่วมกับอาณาจักรพม่าของพม่า ทางราชการของไทยก็จะต้องติดต่อกับพม่าทางสากลได้ และต้องเสริมให้ล้านนาไทยเข้าร่วมกับพม่าซึ่งพม่ากำลังจะขึ้น กับพม่าของพม่าด้วย

ภูมิประเทศ : โดยทั่วไปมีอาณาโอบล้อมด้วยพื้นที่ป่ารกรงเขตรักษาและที่ราบลุ่มๆ ในหุบเขาและต้นกับ ทิวเขาสูงชันมากมายเป็นแนวขวางขวางกันตลอดจากเหนือใต้ แม้มีสายน้ำใหญ่มีไหลตามบริเวณหุบเขาได้บ้างแต่ลำน้ำเป็น ลำน้ำสั้น ลำน้ำน้อย และต้นน้ำลำธาร ส่วนแม่น้ำโขงเป็นไหลผ่านเมืองเชียงแสน อันเป็นราชธานีเก่าของล้านนาไทย แม่น้ำไหลผ่านเมืองท้าวแสนเมืองนาคะระและโศภนคณ ซึ่งอยู่ทางทิศพายัพ ทิศตะวันตกของลำน้ำนี้ ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ราบลุ่มขวางขวางตามแนวลำน้ำเฉพาะใกล้และครึ่งถึงฐานน้ำขึ้นบริเวณ เข้าพื้นที่เชียงแสน เชียงดาว เชียงใหม่ ลำปางและง่วน เป็นดิน ดินน้ำพระเจ้าแม่กับดินโอบล้อมไว้ราบเรียบและค้ำปากเมืองในท่าเลี้ยวแม่น้ำสายใหญ่ๆ ไหลผ่าน หากทำเลของเมืองเกิดเป็นที่กว้างขวางราบเรียบเมืองได้มาก เมืองนี้กับเจริญรุ่งเรืองรวดเร็ว เช่นเมืองเชียงใหม่ เป็นหัวเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง

หินที่ประหลาดแปลกประหลาดเหล่านี้แหละ มีชื่อสามสามอย่าง คือ หินแก้วนิล หินทราย และหินปูน หินทั้งสามนี้หากจะดูความวิเศษไม่แพ้กันหากจะพิจารณาจากลักษณะความเป็นหินแล้วได้ เห็นหินปูนกลายเป็นหินอ่อน หินแก้วนิลก็มักจะปรากฏเป็นภูเขาสูงใหญ่ เช่น ยอดอินทนนท์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ แลดูยอดสูงค่าที่เป็นเขตกั้นระหว่างจังหวัดลำพูนกับลำปาง หินทรายก็พบมากที่แม่น้ำโขงเป็นหินแข็ง แต่เมื่ออยู่ริมลำน้ำและกลายเป็นดินแล้ว สามารถถมน้ำได้ดี มีน้ำไหลลงตามแอ่งและเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมในที่นั้นๆอยู่ตลอดเวลาของทุกปี ส่วนหินทรายนั้นเป็นหินที่คงทนที่ป็นอยู่กับหินปูน เมื่อแตกแล้วกลายเป็นทราย พยายามล้าง ล้างจนล้าง แล้วมันก็จะติดกันเป็นความสามารถในการประกอบสิ่งขึ้นยอดกว่าหินแก้วนิล โดยเหตุนี้ถ้าไม่ใช้หินปูนก็เลยใช้หินทรายก็มักจะพบกันไปอยู่ แลดูขนาดหินก็ไม่ใหญ่โตเท่ากันกับหินปูนเป็นบริเวณหินแก้วนิล ต่อมาในที่ หินทรายนั้นมีประโยชน์อย่างมากในการเป็นวัสดุก่อสร้าง เพราะใช้แทนอิฐได้ในการสร้างโบสถ์และวิหาร รวมถึงเจดีย์และพระพุทธรูปที่ชาวเวียงจันทน์ได้ทำมาปรังวัดกันแล้วแลดูงดงามประดุจพระพุทธรูปที่วัด ปางอุ๋งปรากฏจากวัด วัดในศาสนาที่เขื่อนหินทราย

พัฒนาพื้นที่ชนบทมากขึ้นและคนต่างถิ่นมาประกอบอาชีพที่ต่างจากเดิมประจำเขตของตน พัฒนาเป็นพื้นที่
อุทยานศิลปะและได้งาน ดังนั้นทุกเช้าที่หมู่บ้านจะมีรถคนสองคนมาส่งของขึ้น เขาคอยซื้อของครัวและของงานในป่า
หรือการ ปลูกพืชหรือผลไม้ และจะพาไปส่งของลงรถในป่าทางไกล ก่อนเข้าหมู่บ้านจึงจะขายของขึ้น
ทำนองเหมือนตัวเรือการค้าคือหากมีพ่อค้าคนใดพาพาไปเที่ยวป่าเขาหรือสวนป่า ก็จะส่งของขึ้นได้
มีถนนวิ่งขึ้นรถบรรทุกเข้าพื้นที่ของบ้านต่างงาน ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองลำพูนและ ภาณุมาศ

ความรู้อาณาการศาสตร์และการกำหนดเวลา ชาวล้านนาไทยรู้จักวิชาดาราศาสตร์

เป็นอย่างดี และการประมวลวิชาดาราศาสตร์เอามาใช้ในการทำปฏิทินกำหนดเวลา รวมทั้งใช้หลักการ
 วิชาศาสตร์ซึ่งปรากฏอยู่ในตำราจารึกมีหลักฐานได้หลายครั้งมี (13-219) เนื่องจากการโคจรของดวง
 อาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวพระเคราะห์และดวงดาวแปรจ้าโดยรอบโลกนั้น เป็นไปอย่างที่อธิบายและทราบ
 กันมานานแล้ว ดังนั้นชาวล้านนาไทยจึงใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์เป็นพื้นฐานกำหนดเวลา กล่าวคือ การ
 แบ่งรอบการโคจรเป็นเศษส่วนเรียกว่า วัฏจักร รวม 12 วัฏจักร เพื่อใช้แทนจำนวนปีที่กำหนดในปัจจุบัน วัฏจักร
 เหล่านี้ได้แก่รอบการโคจรของดาวเคราะห์ 5 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 5 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 7
 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 7 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร
 วัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร
 8 วัฏจักร วัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร และวัฏจักรที่กว้าง 8 วัฏจักร รวมทั้งหมดของรอบการโคจร
 ของโลกจะครบเวลา 60 วัฏจักร แต่การที่จะเห็นได้เพียงครึ่งวัฏจักรในเวลากลางคืน เพราะครึ่งวัฏจักร
 ก็จะเป็นกลางวัน แต่การกำหนดวัฏจักร จะเปลี่ยนที่ไปทีละรอบครึ่งคืน เช่นเปลี่ยนไปครบ 12 วัฏจักร
 ก็หมดวันเป็นอาทิตย์ เนื่องจากในสมัยโบราณยังไม่มีการใช้กับเวลาจึงอาศัยการเปลี่ยนที่ของดาวเป็น
 การนับเวลา โดยใช้ชื่อของดาวเป็นเครื่องหมาย หลักการนับ และกำหนดวันคล้ายกัน ๆ จะเปลี่ยนอยู่กันที่ซึ่ง
 กำหนดไว้แน่นอน สำหรับโบราณวัฏจักรเวลานี้มีดังนี้คือ 1 ปี แบ่งเป็น 12 เดือน 1 เดือน แบ่งเป็น
 30 วัน 1 วันแบ่งเป็น 80 นาที 1 นาที แบ่งเป็น 4 นาที 1 นาทีแบ่งเป็น 16 วินาที
 1 วินาที แบ่งเป็น 6 ปาง 1 ปาง แบ่งเป็น 10 อังคาร ปางหมายถึงการหายใจเข้าและออก
 ซึ่งใช้เป็นการนับเวลาส่วนย่อยได้ เพราะคนที่มีสุขภาพดีจะมีอัตราการหายใจที่ค่อนข้างคงที่การนับ
 จังหวะการหายใจได้ดี 1 ชั่วโมง 1 อังคาร ถ้าจะให้ละเอียดก็ใช้การนับ หิน 808 สาม.....
 ในกำหนดการปฏิทินการกำหนดวันและปี ต้องใช้วิธีการนับอัตรารอบปีสามารถจะนับเวลาได้ละเอียดดังนี้ 1 ใน 3
 ของวันที่มีปัจจุบัน ถ้าคนจะนับเวลาแบบที่วันกลางสวดได้ประมาณ 216,000 คำ หากเอา 10 พยางค์
 แบ่งอัตรารอบปีเป็นปราง ก็จะได้อีก 21,600 ปราง คนธรรมดาคนธรรมดาจะหาใจได้เพียง 48
 ชั่วโมง ดังนั้น 1 วัน จะหาใจประมาณ 64,800 ชั่วโมง หรือเท่ากับ 21,600 ปราง ดังนั้นปราง
 พยางค์ที่นับการหายใจ 3 ชั่วโมง เนื่องจากการหายใจของคนแต่ละคนไม่เท่ากัน ดังนั้น การเปลี่ยนที่การปราง
 จึงต้องขึ้นอยู่กับการพิจารณาการหายใจของคนแต่ละคน แต่ก็จะไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นคนโบราณจึงนับ
 เวลาอย่างละเอียด เป็นอีกวิธีในการวัดเวลาของคนแต่ละคน และวิธีนี้ทำให้คนรู้สึกว่าคนโบราณนับ
 เวลาอย่างละเอียดหรือหาเวลาที่ละเอียดหรืออย่างไร ทักษะโบราณนี้ทำให้คนใช้ เช่นคนที่มีคนหรือพระบวชคนใด
 พระจะบอก การนับเวลาหรือการวัดเวลาแบบคนใดก็ค่อย ๆ หาไป (18-1) การกำหนดทำปฏิทิน
 ประจำปี การกำหนดปฏิทินปรางและจักรพรรดิปรางก็หาเวลาอย่างละเอียดแล้วทั้งนี้ ที่ไม่มีนักปราชญ์โบราณ
 อาจสงสัยว่า ในเวลาจักรพรรดิ พินิจถึง ฝนตกตามฤดูกาล ฤดูกาลที่ไม่แน่นอน ฤดูกาลที่ไม่
 เป็นระเบียบ คนสมัยโบราณจึงหาเวลาอย่างอื่น ก็เพราะสภาพอากาศเป็นเช่นนี้จึงได้มีการวัดเวลาที่แน่นอน
 เช่นนี้ ๆ นั่นเอง เพราะฉะนั้นจะพูดว่าพระพุทธรูป แล้วท่านก็จะได้สิ่งที่ดีกว่าที่ตนไปจากการ

ไกลไม่ต่ำกว่าสี่ (21 - 16) และการเดินทางของพระองค์จากสุวรรณภูมิหรือล้านนาไทยไปฉะเชิงเทราเป็น
เรื่องราวในสมัยนั้น ขึ้นอยู่กับว่าไปแล้วจะอยู่ที่บ้านใดใกล้หรือไม่เท่ากัน เช่นเมื่อ พ.ศ. 949
(4 - 85) พระพุทธโฆษาจารย์แห่งเมืองสุรนาท (พญาศรี) ใช้เวลาเดินทางโดยเรือระหว่าง
ประมาณ 2,200 กิโลเมตร ไปฉะเชิงเทรา เพื่อเชิญพระธรรมวินัยที่จำแนกในล้านนาแล้ว แต่มาสู่เมือง
โยนกไชยบุรีศรีมังสา (เชียงใหม่) ซึ่งกินระยะเวลาอีกประมาณ 600 กิโลเมตร ภายหลังได้
คำนวณระยะเวลาดังกล่าวเป็นคราวเดียวกันกับที่คำนวณถึงเส้นทางมาเมืองเชียงแสนและล้านนาไทย เพราะ
พระธรรมได้ถูกจำแนกในล้านนาแล้ว เมื่อ พ.ศ. 490 ที่ประเทศลังกาโดยพระอุปถัมภ์ของพระเจ้า-
วิสุทธิกษัตริย์ (22 - 74) ความแตกต่างของพระธรรมวินัยนี้ ไม่ใช่ว่าจำกัอยู่ที่สุวรรณภูมิ เท่านั้น
เพราะใน พ.ศ. 942 พระจีนที่นำเขียนถึงเส้นทางไปจากเมืองจางกร ประเทศจีนไปก็กล่าวพระธรรม-
วินัยที่ถือมาลงเส้นทางกลับเมื่อ พ.ศ. 955 (8 - 47)

ความถูกต้องในข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ที่ว่าข้อมูลทาง ภูมิศาสตร์ นั้น ผู้เขียนมิได้
หมายความว่า เอกสารทางศาสนา คำานพ และพงศาวดารเป็นเอกสารทางภูมิศาสตร์ หากแต่อา-
สนะเรียกและข้อมูลทางศาสนาในสมัยนั้น ๆ เป็นข้อมูลทางภูมิศาสตร์ก็ได้เพราะตอนนั้นเป็นที่เชื่อถือได้
ทำให้เราสามารถทราบถึงสภาพทางภูมิศาสตร์อันหนึ่งไปได้นับพันปีหรือพันสองพันปี ตัวอย่างเช่น
การศึกษาเรื่องอียิปต์ (เกาะอียิปต์) มีบันทึกว่า "ในเวลานั้น พวกเรารู้สึกจากเรือที่มุ่งมาด
แห่งหนึ่ง นึกถึงแม่น้ำไนล์อันยิ่งใหญ่ อันจะคงคงในพื้นดินแปดปีขึ้น เป็นสิบปี เพราะฉะนั้น
ประเทศและเกาะนั้นจึงปรากฏชื่อว่า คามพัสเตนี (แปลว่าแม่น้ำอันคง)" (13 - 89) เรื่องนี้เป็น
ความจริง เพราะในเอกสารทางคำานพภูมิศาสตร์ได้รายละเอียดเกี่ยวกับเรือของดินแดนดังกล่าวเป็นต้น
ประเภทล่องเรือ เมื่ออยู่ในเขตสหกรณ์และในซอกจึงถูกบรรดาทหารทำให้เป็นสิบปี (23 - 218)
จึงสรุปได้ว่าพวกได้ศึกษาข้อมูลอย่างความรอบคอบว่า คัดลอกเรื่องที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบความ
ยิ่งใหญ่และพระนามมิใช่ลักษณะของพระเกียรติ มิใช่ใหญ่ของเรืออย่างนั้น จะเหลือข้อความที่เป็นสาระ
ทางวิชาการ ซึ่งที่ควรสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือคนโบราณมักมีวิหาคำว่าผู้ใดต้องการท่องเที่ยว ไม่นิยมเขียน
เพราะเกรงว่าความสูงจะไปกระทบคนที่ไม่ใช่ผู้เดินทางหรือลูกศิษย์ ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงไม่มีการเขียน เช่น-
เดียวกับการจำตัวเลขมงคลของพระองค์ แม้ตัวเลขวันเกิดจะมีก็ไม่พลาด ปัจจุบันนี้คนที่จำเลข
โทรศัพท์ได้อ่านแล้วอีกหลาย ๆ หมายเลขก็มีมาก จึงทำให้เกิดได้ว่าเอกสารในสมัยอยุธยาได้ ไปตามที่ดี
แม้จะนับอายุย้อนคือไม่เกิน 400 - 500 ปีก็ว่าถูก แต่คนโบราณจะพยายามสืบต่อกันมาอย่างไม่ขาด
ตอน เช่นหนังสือจักรวาลกัมปนี พบที่วัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 900
(พ.ศ. 2081) นับอายุถึง พ.ศ. 2328 ได้ 447 ปี (24 - 18) ดังนั้นการคัดลอกจากความจำของคน
ก็ไม่น่าจะมีผิดพลาด และควรเป็นเอกสารที่เชื่อถือได้

บรรณานุกรม

1. พจนานุกรมภาษาไทย, ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖, ๒๕๒๗, ๒๕๒๘.
2. พจนานุกรมภาษาไทย (ฉบับย่อ). เรื่องของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
3. พจนานุกรมภาษาไทย, ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
4. ๒๕. ศัพท์มูล. พจนานุกรมภาษาไทย-ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
5. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
6. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
7. พจนานุกรม ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
8. Wheatley, Paul. *The Golden Khamsa*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1964.
9. พจนานุกรม ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
10. พจนานุกรม ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
11. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
12. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
13. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
14. *Encyclopedia Britannica*, Vol. 14 Chicago: Encyclopedia Britannica, Inc., 1971.
15. Thomas, Paul D. *Use of Near-Earth Satellite Orbits for Genetic Information*. Washington, D.C.: United States Government Printing Office, 1960.
16. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
17. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
18. *Encyclopedia Britannica*, Vol. 14 Chicago: Encyclopedia Britannica, Inc., 1971.
19. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
20. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
21. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
22. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.
23. *Encyclopedia Britannica*, Vol. 14 Chicago: Encyclopedia Britannica, Inc., 1971.
24. ศัพท์มูล ฉบับย่อ. ตามมติของราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษร, ๒๕๒๖.

ประวัติ
พญาจำเมือง
เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา

โคตรพระราชนิพนธ์โดย เจ้าคณะจังหวัดพะเยา
วัดศรีโคมคำ

จำเมืองประสูติที่เมืองฮัมฤทธิ์ศก อุดกักราช ๕๐๐ คั้ว พ.ศ. ๑๗๘๑ วัน
๕ ๖ คั้ว เวลาหัวค่ำฤกษ์ ๑๗ ชั้ว ฮัมราช

จำเมืองเป็นบุตรขุนเมืองเมือง (นางมารดาไม่ปรากฏ) เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ถ้าจะ
นับกษัตริย์ผู้ครองเมืองตั้งแต่ขุนนางบรรณปฐมนกษัตริย์เมืองพะเยาจนถึงพญาจำเมืองรวม ๑
รัชกาล

รชนอายุได้ ๑๔ ปี พระบิดาส่งเข้าศึกษาทางศรัทธาในสำนักอริยสงฆ์อยู่ชวาทะศวัน
เวียงอยู่ ๒ ปีจบ รชนอายุได้ ๑๕ ปี ส่งไปศึกษาที่หอปกครองอยู่ในสำนักพระสุกพันศกษี ณ
กรุงสวี่ไว้ ได้ศึกษาเรียนรู้การงานที่เกี่ยวพันกับพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย และได้รู้จักกันมีความ
สนิทสนมกันร่วมอยู่ไมตรีเป็นมิตรเป็นสหภาพกันอย่างแน่นแฟ้น

เมื่อจบการศึกษาแล้ว พระร่วงเจ้าเสด็จกลับกรุงสุโขทัย จำเมืองเสด็จกลับเมืองพะเยา
ทำหน้าที่เป็นอุปราชขุนเมืองเมือง ถึงปีจุลศักราช ๕๒๐ ขุนเมืองครองเมืองพะเยา มาไม่นาน
ก็ถึงแก่พิราลัยไป พญาจำเมืองขึ้นครองราชสมบัติเมืองพะเยา แทนพระบิดาที่เป็น

ควรดูไปรวมแล้วหลายคือพญาม้าเมืองกับพญาร่วงให้หายเร็วไกรธกัวยศควรระดม ก็พาธนา
บริวารเป็นพันมากมารอคอยเมื่อพระยา ครั่งทัพอยู่ที่บ้านเมืองพญาม้า¹⁵ พญาม้าเมืองก็ยกกำลังพร้อม
ด้วยกลาโหมสิ่งทั้งพระธนาอนาเมืองแล้ว

พญาม้าเมืองลี้ภัยบรรณาการของพ่อไปถวายแม่พญาม้าราชแล้ว พระยาบริวารก็ยกด้วย
พญาม้าเมืองก็เล็งถึงโทษที่พญาร่วง ได้ลี้ภัยกับทุกประการ

พญาม้าราชจึงกล่าว คุณชายเจ้า เราเป็นท้าวพระยาใหญ่ ได้รับน้ำพระเนกเทศ
เกษมบุญสมการศบวิราชมหาก คือพระร่วงเจ้าเล่า เขาก็ได้รับพระเนกเทศในเมืองสุโขทัยแล้ว
แม่พญาร่วงทำมิศสาธ ได้รักษาไว้กับนี้ สหายของเราพระร่วงเจ้ามา เขาก็พิจารณาตามนครของขุน
แฉะโทษ พญาม้าเมืองก็ถือเอาพญาร่วงมาสอบสวน ฝ่ายพญาร่วงก็บ่งปฎิญาณว่าตนได้กับเมื่อ
พญาม้าเมืองจริง ค่อยฟังพญาม้าราชก็กระทำการปรึกษาปรึกษากับพญาร่วงกับพญาม้าเมืองอีก
ซึ่งกันด้วยประการต่าง ๆ แล้ว พญาม้าราชจึงแต่งให้พญาร่วงขอขมาพญาม้าเมืองสหายมาเป็น
เป็นกษัตริย์เมืองของพ่อแล้วเสนาแก้วพญาม้า

พญาร่วงเจ้าก็กระทำการคำที่พญาม้าราชตัดสินโทษทุกประการ การขอขมาโทษต่อ
พญาม้าเมืองนั้นเพื่อให้สาธรวมแก่กัน พญาม้าราชก็ทำรับให้ท่านทั้งสองนิราศในศรีคอกกันถึงกว่า
เก้า เมื่อพญาม้าราชได้เปรียบเทียบคดีความระหว่างพระร่วงเจ้า พญาม้าเมือง ประสงค์อัน
แล้ว พญากี่สามพระองค์ก็อ นมราช ม้าเมือง แฉะพระร่วงเจ้า ทั้งสามเกรงกลัวพิธีศรัทธา
ฐานคอกัน ณ ริมฝั่งแม่น้ำสุณภูมิโดยยกพลมาขึ้นคัมภีระราชธานี 3 ที่ในท้องที่เดียวกันคือเครื่อง
ราชกุญแจเหล็กและเครื่องธรรพาวุธพร้อมกันใส่เข้าป้อมป้อม ภาณุวิกรมสามคอกก็กระทำการทำ
ปฎิญาณสาบานกันว่า จักมีข้อสัตย์คอกัน ไม่เบียดเบียนกัน จนตลอดชีวิตคำสัตย์ที่กระทำพระ
โศกจาก
แล้วพระพักตร์มาร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว เสวยพร้อมกันทั้ง 3 พระองค์และสนิทสนม
กันจนภายหลังหน้า เชศศั 3 ภาณุวิกรมจึงอภัยกันทำสัตย์ปฎิญาณ ณ ฝั่งแม่น้ำสุณภูมิ¹⁶ ค่อยภายหลัง
พลเรือเอกแม่น้ำแห่งนั้นว่า “แม่น้ำอิง” มาจนทุกวันนี้

พญาม้าราชเมื่อเสร็จจากการกระทำสัตย์ปฎิญาณแล้วก็ลากลับไปเมืองหรือราช ส่วน
พระร่วงเจ้าแห่งสุโขทัยนั้น อยู่สยมนกปักษาศรีที่ลปอาคมบาลีเรื่องให้พญาม้าเมืองมาจนถึง
กลับสู่กรุงสุโขทัย

15. อัญญาเมืองเรียกว่า บ้านเมือง ไม่ต่างจากขง ม.เมือง พญา ธนบุรีเรียกบ้านว่าคือพญาม้าราช นกเทศ
ให้พระร่วงเจ้ากับพญาม้าเมืองไปขึ้นรับว่าพระพญาคืนในใจภักดีอันสืบกันมา

16. ถ้าพญาม้าเมืองพระยาเป็นโอรสจาก พญาม้าราชก็ตัดสินโทษให้พญาร่วงให้คำสัตย์สาธเป็นเจ้าพญาคอกคำพิธีศรั
ทธาด้วยพระธนาอนาเมืองซึ่งมีพญาม้าเจ้าแล้ว 3 พญาคอกคำพิธีศรัทธาด้วยพระธนาอนาเมืองให้คำสัตย์

17. ในคำพญาเมืองพระยาเป็นโอรสจากว่า แม่น้ำสาธคอกเรียก

จุลศักราช 648 พ.ศ. 1829 ปีระกาสัน เดือน 5 เพ็ญ เมื่อวันพฤหัสบดี โศก
 ทาปให้ ให้อำมาตย์มาตามเสด็จจากโกสุมุม เริ่มก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ และก่อตั้งปากโตนกวัน
 กันไว้พวกคนพมามีประมาณหนึ่งหมื่นคน สร้างเมืองได้คือณเคียวก็เสร็จเป็นรูปวังบ้านเมือง
 อย่างสมบูรณ์

แต่ก่อนจะสร้างเมืองเชียงใหม่ พญามังรายได้ทรงว่าพินิจว่า เราจะสร้างเมืองขึ้นใหม่
 นั้นเป็นเรื่องใหญ่สมควรจะต้องเชิญพระสงฆ์ทั้งสอง คือพระยาธรรมเมืองสุโขทัย และพระยาเมือง
 เมืองพระยา มาปรึกษาหารือพร้อมกันคิดกัน และจึงมีพระบรมราชโองการให้ราชบุรุษไปเชิญเชิญ
 สหายเจ้าทั้งสองคือ พญามังเมืองและพระยาธรรม เมื่อทรงทราบแล้วก็เสด็จมาสู่สถานต้นคันทนา
 พร้อมกัน พญามังรายก็ทรงคำนึงว่าด้วยดีพร้อมแจ้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ทั้งสอง
 ทราบทุกประการ แล้วเสด็จขึ้นสู่เขา 3 ยอด เว้นศูนย์กลางเมือง พญามังรายครัดตาม
 บ้านเมืองอันจักเป็นอันใด พญามังรายสร้างเมืองอันจักปกครองทำไว้ได้ คนมีเงินพันคนมา
 อยู่ก็จักมีเงินหมื่น ถ้าคนมีเงินหมื่นก็จักมีเงินแสน และครัดตามบ้านเมืองว่าเมืองอันไหนจะหรือ
 พญามังเมืองก็กล่าวว่ามีอย่างหนึ่งจริงเพราะเมืองนั้นทำตั้งเมื่อวัน 7 ประการและวันขึ้น 7 ประ
 การ มีความศักดิ์สิทธิ์นักแล้วจึงจากภูเขาศรีนคราจรอบทิศ 4 ทิศ เว้นบริเวณแล้ว ต่อนั้น
 พญามังเมืองและพระยาธรรมก็ทรงกำหนดอาณาเขตพญามังราย ให้เป็นเจ้าปกครองเมือง
 เชียงใหม่อย่างสมบูรณ์ทุกประการ

เมื่อเสร็จจากพิธีบูชาอันแล้วสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ก็เสด็จกลับกรุงสุโขทัย มีพระยา
 มังเมืองก็ประทับอยู่กับพญามังรายตามประมาณ 1 เดือน แล้วเสด็จกลับภูมิลำเนา พญามังราย
 ทราบซึ่งในพระพิธีจึงพระราชทานแก่พญามังเมืองหนึ่งให้เป็นราชาของเมือง พร้อมกับแก้วอัน
 เป็นมรดกซึ่งเดิมของพระเจ้าอลองพญา 1 ลูก และทรงตั้งเมืองแก่พญามังเมืองและเมืองเชียงคันทน์
 ที่รับสั่งให้มณฑลวิชัยพิจารณาขอแบ่งเอาไปครั้งนั้นให้แก่พญามังเมืองปกครองต่อไป

ตอนนั้นจักกล่าวถึงพระนางฮั่วเจียงแสน พระราชเทวีของพญามังเมืองประทับอยู่ใน
 วรธำมณีได้รู้ข่าวความแห่งพระยศของพระสวามีเมืองซึ่งไปวันมาสร้างเมือง เชียงใหม่ก็
 ไปมีพระราชอาชญาสั่งพยานสืบสวนเรื่องราวนี้ เมื่อได้ทราบความจริงแน่นอนว่าเมืองไม่มี
 ราชธานีก็ทรงกลัวโกรธเป็นอันมากทรงเมื่อพระทัยยิ่งนัก จึงรับสั่ง ให้เสนา อำมาตย์เสวย จักนำ
 พระที่นั่งออกตามหาพยานจากประเทศราชอื่นขอให้ได้ เพราะเมื่อพระทัยระหกระพริบมากเสด็จไป
 ได้ไม่นานพาให้เสนาพระนมเสด็จในระหว่างทาง พวกเสนาโฮธา ตามเสด็จจึง ทรงจับนางฮั่ว
 พระศพรองนางฮั่วเจียงแสนกลับสู่เมืองพระยา และรับสั่งพระราชโองการไปทุกพญามังเมืองให้ทรง
 ทราบ

ฝ่ายพญาร่วงเมือง เมื่อทราบข่าวสาส์นจากเสนาอำมาตย์นั้นซึ้งแล้ว ทรงสอศพระทัยเป็นอันมาก จึงนำความเรื่องนี้ให้พญาแก้วราชบุตรเสนาท้าวพระยาทุกปรีดการ ค่อยเป็นพญาร่วงราชก็สั่งเสกขานไปสู่เมืองพระยา พญาร่วงเมืองเสกขานถึงเมืองพระยา ก็ตั้งรับสั่งจัดการพระศพระของพระราชเทวี นางอ้วนเรือนแสน ท้าวสการพระราชทานเพลิงศพ ณ ท่ามกลางเมืองพระยา ท่ามกลางข้าราชการบริวาร และตามโบราณจารีตประเพณี ต่อจากนั้นก็ทรงประทับพักผ่อนเสวยการเสวยหาความสนบสนุนจึงทรงสัจใจไปอุปฐากพระราชกุมารทอง ทรงดูแลพลกันมิชอุปรีดมาณ 70 ศววิเวียงถวาวไว้เป็นอุปฐากพระราชกุมารทองตามโบราณประเพณีอันมีมาแต่ก่อน

พญาร่วงเมืองทรงประทับอยู่ณกรุงประมาณ 6 ปี ทรงมีพระชนมายุครบแล้ว จึงทรงฉลองบารมีพจน์ ๆ ให้พญาแก้วมาอุปฐากทรงรับหน้าที่ปกครองเมืองพระยา แลทมิลา ก็ตั้งทานักเป็นนายพลตั้งพลพระนิศา พญาร่วงเมืองปลื้มด้วยอการการกรมเมืองแล้วเสด็จไปทรงพักผ่อนอยู่ในแควเมืองมว^๑ ต่อมาได้ถึงแก่พิราลัยปี พ.ศ. 1841 ใ้ปากเมืองมวนั้นเอง มีพระชนมายุได้ 60 ปี

เมื่อพญาร่วงเมืองได้ถึงแก่พิราลัยไปแล้ว ขุนคำมกราชโอรสขึ้นครองเมืองพระยาแทน เมื่อขึ้นราชกาลของขุนคำมกราแล้ว ก็มีพิพาทน้อยคำอื้อระราญขึ้นครองเมืองแทนถึง พ.ศ. 1883 พระเจ้าคำกู เมืองเชียงแสน สมคบกับพญาการเมืองนำนอกลักเข้าตีเมืองพระยา เป็นสองต่อเอกทำให้อาณาจักรบ้านเมืองต้องพิวาศสาบสูญอาณาจักรหมดสิ้น อาณาจักรเมืองพระยาจึงถูกล้อมเป็นก่อกวนอันน่าโศก จนความเล่าพูดกัน^๒

๑. ตามตำนานเมืองพระยา ฉบับโบราณ

๒. จากหนังสือเรื่องชาติไทย ของพระบวรวิธานพจนาน์ หน้า 275 น. 12

วิเทศบาบของพญามังราย

ทวี สุวณฺณภูมิกุล^(๑)

สมัยเริ่มค้นประวัติศาสตร์ไทยหรือประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 18 นั้น แม้จะได้ค้นคว้ากันบ้างของชนชาติไทยอยู่แล้วอาทิเช่น

- แก้วนันทศรีธรรมราช ตอทางใต้
- แก้วนระโว (อหุรี)
- แก้วสุพรรณภูมิ (สุพรรณบุรี)
- แก้วศรีโคตรบูร (นครพนม)

เป็นต้น แต่เวลานั้นเวลานั้นไม่มีอำนาจทางทหารและทางการเมืองที่จะเป็นแกนกลางของประเทศไทยในภาคอีสาน ขณะเดียวกันก็ได้มีอาณาจักรใหม่เกิดขึ้นซึ่งมีประมุขที่มีความสามารถอย่างยิ่งในการรวบรวมแว่นแคว้นอันเล็กละเล็นเป็นอาณาจักรใหญ่ ซึ่งมี

- อาณาจักรพะเยา
- อาณาจักรอำนาจ
- และอาณาจักรสุโขทัย

3 อาณาจักรนี้มารวมกันแล้วก็เป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้เอง กษัตริย์ของ 3 อาณาจักรคือตามลำดับ

- พญารามเมือ
- พญามังราย
- และพญาร่วงหรือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

เกี่ยวกับพญามังราย เราได้มีเอกสารเจ็ดพระเกียรติคุณด้านการรบ การปกครอง (เช่นกฎหมายที่เรียกว่ามังรายศาสตร์เป็นต้น) ในบทความนี้จะเขียนพระเสนาบดีผู้สถาปนาวิเทศบาบของพระองค์มานับ อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะกล่าวถึงวิเทศบาบของพญามังรายจำเป็นต้องศึกษาสภาพของโลกทั่วไปและอาณาจักรใกล้เคียง ประเทศไทย สมัยพญามังราย ด้วย เพื่อดูได้ เข้าใจเหตุผลของนโยบายของพระองค์

(1) Ecole des Hautes Etudes, 4e Section SORBONNE-Paris

- การแปลคำบรรยายโดยศาสตราจารย์ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- การแปลคำบรรยายโดยศาสตราจารย์ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โลกภายนอกสมัยพญามังราย

ชาวโลกสมัยพุทธศตวรรษที่ 18-19 มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์สูงมากแล้ว ได้มีการเดินทางทั้งทางบกและทางทะเลไปมาหาสู่กันทั่วโลก

ก่อนที่พญามังรายทรงสร้างราชธานี “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” ในปี พ.ศ. 1839 นั้น กองทัพจีนเกรียงไกรของจักรพรรดิองค์ที่ 12⁽¹⁾ แห่งอาณาจักรมองโกล ได้บุกยึดแผ่นดินตะวันออก จากฝั่งทะเลจีนจนถึงฝั่งทะเลดำในทวีปยุโรปรวมทั้งประเทศรัสเซียและเปอร์เซียด้วยแล้ว

ในการสู้รบกับกองทัพจีนที่กรุงไค펑เมื่อ พ.ศ. 1776 หรือ 63 ปีก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่ กองทัพมองโกลได้ใช้ “ปืนไฟและคันกระเบิดด้วย” (“ประวัติศาสตร์จีน” ตำนานจีน กุศริศม์แต่ง ต. ศิวรักษ์แปลก หน้า 308)

ในปี พ.ศ. 1803 หรือ 36 ปีก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่ บิลาละฮะฮูของนายมาร์โกโปโล นักเดินทางและมิชชันนารีแห่งเมืองเวนิสประเทศอิตาลี ได้เดินทางจากอิตาลีไปถึงราชสำนักจักรพรรดิคุยโลซ่านแล้ว⁽²⁾

ตัวนายมาร์โกโปโลเอง⁽³⁾ เดินทางไปเที่ยวชดว้ ได้อยู่รับราชการในราชสำนักคุยโลซ่าน เป็นเจ้าเมืองฮางเซา เขาอยู่มาถึง 17 ปีจึงจะกลับบ้านเกิดเมืองนอนของราชที่ประเทศอิตาลี เพื่อมาทักทายกันแล้ว ปรากฏว่านายมาร์โกโปโลกลับถึงบ้านเวนิสเมื่อ 1 ปีก่อนที่พญามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ (Encyclopedia Americana เล่ม 23 หน้า 325)

กำเนิดของอาณาจักรไทย

อันหลังไปในชาติค ปุณฺณพุทธศตวรรษที่ 18 คือยุคแห่งการเสื่อมของอาณาจักรข็งเคิม เช่น เชนร มอญ พม่า แต่ก็เป็นยุคแห่งการกำเนิดของอาณาจักรไทยต่าง ๆ และเป็นยุคเรืองอำนาจของจักรวรรดิของโกส

เกี่ยวกับสาเหตุ การเสื่อมถอยของอาณาจักรข็งเคิมเช่น พม่า เชนร มอญ จีน ผู้เขียนเห็นด้วยกับพม่าที่อ้างว่า (“ประวัติศาสตร์พม่า” เพอร์รี สุนทร แปล หน้า 41) ว่า

“...ในเอเชียอาฟเน่ ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรศรีวิชัยก็กำลังจะสิ้นสุดลง และ

(1) GENGHIS KHAN (พ.ศ. 1710-1725) (3) MARCO POLO (พ.ศ. 1797-1863)

(2) KUBLAI KHAN (1216-1294 AD หรือ พ.ศ. 1759-1851)

อาณาจักรเกอวิในชวาก็กำลังเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว อีกด้านหนึ่งของแผ่นดินใหญ่
เอเชียอาทณีย์ อาณาจักรชนธวั้งใหญ่ก็กำลังเริ่มเสื่อมเป็นครั้งอุกทายน สารคำ
รพรรวาทเลเชื้อฮาคเน่และดินเคียวล่าวทอคุซ่งจัด เพราะดินเคียวล่าวทอคุซ่ง
อยู่กับพวกมอญลัทธิขงจื้อ และสารคำรพรรวาทเลเชื้อฮาคเน่ก็กับจีนก็ขงจื้อไป
เพราะขงจื้อพาเครื่องบูชางูในสมัยราชวงศ์ชาง และความจำเป็นที่จระเข้แห่ง
แผ่นดินเพราะปัญหาพายุฝนตกชุกไกล

ผู้เขียนเห็นว่าการพิจารณาเหตุของความเสื่อมในระบอบเศรษฐกิจตนเอง ส่วนความส่วร็จของ
ชนชาติไทยในการจัดตั้งอาณาจักรขึ้นมาใน อดีตเห็นระบอบของกษัตริย์อำนาจมาก (อ้าง
แล้ว หน้า 51)

“...แม้ว่าหลังจากพวกมอญโค่นราชันไปแล้ว พันธมิตรทั้งหลาย (ของมอญ-
ไทย) เช่นพวกไทอังกะอยู่ต่อมาอย่างถาวรในบริเวณนั้น

พวกไทย่นมดแล่มก็ก่อตัวพวกทาก (มอญไทย) แต่หลังจากนั้นเจ้ามดแล่มก็
กลายเป็นลัทธิศาสนาและในที่สุดก็สนับสนุนพวกทาก ฝ่ายพวกไทย่นมดแล่มในภาคเหนือ
พม่ายังคงเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกทาก แต่พวกไทย่นมดแล่มเจ้าพระยาอินทโยธาฮาก
พูดแต่เรื่องฮาคเน่เป็นเชื้อชาติเคียวในเอเชียฮาคเน่ก็ฮาคเน่เป็นโมดรี
.....(กับ) พวกมอญไทย”

ระบอบที่ 3 กษัตริย์ไทยทรงสร้างอาณาจักรขึ้นมาโดยให้พวกมอญและชนเผ่าอื่นๆปกครอง
ตั้งถิ่นที่ไม่ละเมิดดินแดนซึ่งมีชนชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่ตามที่เรารู้ว่าหรือที่ว่า เป็นถิ่น
สันนิษฐานว่าพวกมอญไทยอยู่แล้ว ตามอาณาจักรต่าง ๆ แต่ละแห่งเป็นจำนวนน้อย ผู้เขียนไม่เห็น
ด้วยกับทฤษฎีที่ว่าชนชาติไทยของมอญแต่ละแห่ง ๆ อาณาจักรต่างเจ้าจึงอพยพลงมาทางใต้แบบน้ำ
หลาก คือมาทีละอันเป็นแสนเป็นล้านเพราะถ้าหากศักราชแล้วจะเห็นว่าอาณาจักรไทยบาง
แห่ง ได้มีกษัตริย์ขึ้นก่อนที่มอญไทยคืออาณาจักรน่านเจ้า อาทิเช่น

- อาณาจักรโยธอง ได้เกิดขึ้นในภาคเหนือของพม่าเมื่อ พ.ศ. 1758 ชาวไท
ก่อนนั้นเราเรียกว่าไทเมวหรือไทมว

- อาณาจักรเมืองนารองไทยใหญ่ ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 1766

- อาณาจักรไทฮากทาม ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 1772

- อาณาจักรสุโขทัย มีกษัตริย์เมื่อ พ.ศ. 1796 คือ ขี้เหล็กกับทอมองโกล
น่านเจ้ามดแล่ม (พม่า ทินออง อ้างแล้วหน้า 42)

กับสุทธอุคตอย่างฉับพลัน เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สิ้นพระชนม์ พระเจ้าชัยวรมันที่ 8 เป็นผู้รับมรดกครองในการทำลายล้างประติมากรรมทางพุทธศาสนาที่สร้างไว้โดยบรรพบุรุษของพระองค์..." (D.G.E.KALL, "A History of South East Asia" trans.; หน้า 156)

พระเจ้าชัยวรมันที่ 8 ไม่ทรงมีผลงานที่เด่น พระองค์ "ยังทรงหาเรื่องยุ่งให้กับพระองค์เอง โดยการปฏิเสธไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของพวกมองโกลที่ยกย่องขนานนาม และยังจับสุทธอุคตจักรพรรดิคุปโลจธันจงคุกเสียอีก..." (ค.จี.อี. ฮอธส์ อ้างแล้ว หน้า 158)

ในราวปี พ.ศ. 1825 นาซพอนมองโกลชื่อ โซเกตุ (Sogutu) ได้ส่งกองทัพเข้าบุกรุกอาณาจักรขอมลงมาถึงมาคือ พ.ศ. 1826 องค์กษัตริย์ที่กษัตริย์ขอมยกย่องหนึ่งคือเค็นทาม่านจึงหวัดศึกทางศรีวิชัยมาลงและเมืองสุวรรณนครของลาว (ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า-สุภัทรา ทิศกุล "ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000" หน้า 212)

ในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 1828 อาณาจักรขอมก็ต้องยอมส่งบรรณาการไปถวายจักรพรรดิคุปโลจธัน หลังจากนั้นก็เสียหลายเพราะสงครามไม่จบ

อาณาจักรจามปาสมัยพญามังราย

ในบรรดาอาณาจักรเก่าแก่ของเอเชียอาคเนย์ คืออาณาจักรจามปาซึ่งเป็นเจ้าของเดิมแห่งดินแดนภาคกลางประเทศเวียดนามปัจจุบัน สมัยที่อาณาจักรจามปารุ่งเรือง จามปาเป็นคู่ปรับกับคนของทั้งเวียดนามและเขมร วีระกษัตริย์จามปาชื่อ เจ บ่ง ฮา เคยนำทัพเรือของพระองค์เยือนฝั่งทะเลจีนขึ้นเหนือแล้วข้ามแม่น้ำแยงซีฮั่นไปตีเมืองหลวงของเวียดนามสมัยนั้นแตกและเผาราบแบบพม่าเมื่อสุทธอุคตไม่ผิด ราชธานีของเขมรเวท (เวียดนาม) สมัยนั้นชื่อว่า "ซังลอ" Thang-Loe

ปัจจุบันนี้ อาณาจักรจามปาได้สิ้นชาติไปแล้ว ชนชาติจามที่เหลือไม่กี่พันคนในภาคกลางเวียดนาม ในบริเวณเขตอุทยานหิน

ขณะที่พญามังรายสถาปนาอาณาจักรล้านนา ทางจามปาเป็นบริวารของพระเจ้าอินทรวรมันที่ 5 ซึ่งอุกจักรพรรดิคุปโลจธันส่งนายพล โซเกตุ (Sogutu) ไปบังคับให้ยอมรับอำนาจบริหารของมองโกล การบังคับจามปาของมองโกลทำให้ราชจามปาไม่พอใจจึงลุกฮือต่อต้านกษัตริย์จามปา ทรงยอมจำแนบภูมิลำเนาอยู่ใต้อำนาจมองโกล เมื่อจักรพรรดิคุปโลจธันส่งกำลังทัพมา ก็ถูกเวียดนามปฏิเสธไม่ให้เดินทางผ่านเวียดนาม จึงเกิดสู้รบกับเวียดนามก่อนในศึกครั้งนี้ โอรสของคุปโลจธัน

การรุกรานครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1800 (หรือ 38 ปีก่อนที่ทางอำนาจ พญามังราชทรงสร้างเมืองเชียงใหม่) นายพล คูริยาซากาโก (Ouriyasagadal) นำทัพสามแสนเข้ามาครองเมืองราชธานีของอาณาจักรล้านนาเวียง ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่าเมืองหลวง^{๕๗} (ฐานสมัยปัจจุบัน) กษัตริย์ล้านนาเวียงคือ พระเจ้าศรีนันทะ ที่เมืองหลวง (พ.ศ. 1801) แล้วรวบรวมกองทัพไปล้อมเมืองใกล้กับตัวเมืองนั้นไว้

27 ปีต่อมาคือเมื่อ พ.ศ. 1826 กองทัพของโกฮงบุกเข้าเวียงตานทางเมืองลาวเงิน นายพลล้านนาเวียงชื่อเต๋นฮึงฮาวฮักทานโกไม่ไหวจำต้องทิ้งราชธานีอีกครึ่งหนึ่ง แลระดมไปอยู่แถววันวานเกียบ (Van-Kiep) แต่เมื่อกองทัพของโกฮงระจกกระเจาและถูกโหลกัณเฑาะว์เขี่ย และพร้อมกันนั้นราชบ้านกับกองทัพล้านนาเวียงแบบกองโจร กองทัพของโกเริ่มล่าบ่าขึ้นมา ในที่สุดนายพลเต๋นฮึงฮาว (Tsen-Hing-Dao) ราชทัณฑ์ของโกที่เมืองวันวานเกียบ นายพลมองโกชื่อโตกกัน (Togkan) ต้องปลอบขวัญหลบหนีเข้าพระมณฑลอันติมแทนจีน นายพลมองโกอีกคนหนึ่งชื่อ โซเกตุ (Sogetu) จากทางฝ่ายใต้ขึ้นไปช่วยโหลกัณเฑาะว์กองทัพล้านนาเวียงที่เมืองวันวานเกียบโซเกตุ (Sogetu) ก็ถูกฆ่าในการรบ กองทัพล้านนาเวียงก็ถอยเข้าเมืองหลวงที่เมืองอีกครึ่งหนึ่ง เมื่อวันที่ 6 เดือน 6 พ.ศ. 1828

ได้ข่าวการพ่ายแพ้ของ กองทัพ ล้านนาเวียง คุบไล ซ้ำแล้วอีก การโจมตีญี่ปุ่น พันนาเกรียนตัวบุกล้านนาเวียงเป็นครั้งที่ 3

ต้นปี พ.ศ. 1830 นายพลโตกกัน (Togkan) นำทหาร 1 แสนคนเข้าพระมณฑลล้านนาเวียงเป็นครั้งที่ 3 เป็นหลายแสนรวมกับกองทัพเรือแล้ว กองทัพล้านนาเวียงใช้กองเรือเค็มคือปล่องให้มองโกเข้าเมืองหลวงซึ่งถูกตั้งวางเปล่าแลรณยุทธสนเบียงไปหมด

เมื่อกองทัพของโกทันทัดคืบเข้าจากโกไม่ไหวและระคายเคือง นายพลล้านนาเวียงคือเต๋นฮึงฮาววามแนบพิศของโกที่แม่น้ำปดัด ในการสู้รบครั้งที่ 3 เวียงมองโก 400 จำ กับนายพลมองโกชื่อ โชมาร์ถูกจับ (เดือน 4 พ.ศ. 1831)

กษัตริย์อาณาจักรล้านนาเวียงคือ พระเจ้าศรีนันทะทรงเห็นว่าการณ์จะน่าหายนะมาสู่บ้านเมือง จึงทรงส่งคณะทูตไปขอถวายบรรณาการแก่จักรพรรดิคุบไลซ่าน ซึ่งกำลังสู้รบอยู่กับเรือภายในราชธานี จึงยอมรับรับสนธิสัญญาพหุราชอาณาจักรล้านนาเวียง ส่วนนายพลเต๋นฮึงฮาว วีรชนผู้ซื่อสัตย์ของโกนั้น กษัตริย์ล้านนาเวียงกับได้สร้างศาลอนุสรณ์ให้ราชบุตรจักรพรรดิ แม้ว่าเต๋นฮึงฮาวจะมีชีวิตอยู่ก็ตาม

ลำดับการรุกรานของมองโกล

- พ.ศ. 1795 อีศวานจักรนามเจ้า
พ.ศ. 1800 จ้างพระแสนอาณาจักรตองกือ (เวียงจันทน์)
พ.ศ. 1801 อีศวราชานีทงอว (Thang - Long ชื่อเมืองฮานอญฮัน)
พ.ศ. 1803 คุมไพร่เข้าเมืองจักรพรรดิ
พ.ศ. 1823 อีศวานจักรนามเจ้า
พ.ศ. 1825 ศิวานจักรทอม (ชนมัญญ์)
พ.ศ. 1826 ศิวอม
พ.ศ. 1826 อีศวราชานีทงอวของพม่า
พ.ศ. 1828 บุกรุกตองกือ (เวียงจันทน์) ครั้งที่ 2
พ.ศ. 1830 โจมตีตองกือและอีศวราชานีทงอว ครั้งที่ 3
พ.ศ. 1830 ตามกองทัพอีศวราชานีทงอวเป็นพันธมิตรกัน

ปฏิริยาโต้ตอบของอาณาจักรที่ถูกรุกราน

หลังจากอีศวราชานีทงอวได้ทิ้งหมก จักรพรรดิของโกกคือจะแผ่อำนาจออกไปทางใต้ ในแคว้นฮานอญฮันที่อาณาจักรตองกือ จักรพรรดิของโกกจึงส่งทูตไปหูกอาณาจักรเพื่อบังคับให้ยอมอยู่ใต้อำนาจของมองโกล โกลให้กองทัพอีศวราชานีทงอวและอีศวราชานีทงอวไปบีบบังคับพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการถวายจักรพรรดิของโกก ทูตคราวแรกไปไม่ถึงจึงถูกฆ่าตายบ้าง ถูกจับกุมบ้าง ถูกไล่กลับแล้วมีเหตุถูกโจรฆ่าเพราะเกรงพระแสนบ้าง จักรพรรดิของโกกก็ตั้งส่งกองทัพไปปราบ เกือบทุกแห่งกองทัพมองโกลชนะยกแรกแต่ต่อมาชาวฮานอญฮันไม่ยอมขึ้นกับคิดพ่ายจากเมืองราชคฤหะไวศยไคยมาก และกองทัพเมืองใช้วิธีรับแบบกองโจรในสมรภูมิต้องมองโกลขึ้นไม่ได้ กองทัพมองโกลต้องล่าถอยกลับไปกินแดนจีนหรือถูกรบจนพ่ายแพ้หลายครั้งแล้ว แลในบางแห่งนายพลผู้บัญชาการทัพก็ถูกฆ่าตาย จักรพรรดิของโกกอาจส่ง ท้าไปโจมตีซ้ำ อีกหลายหนหลายครั้ง แต่ทางอาณาจักรที่ถูกรุกรานก็ยอมอ่อนข้อหลังจากสู้รบกันเสียหลายที 2 ฝ่าย

อาณาจักรที่ถูกรุกรานมีจุดเหมือนกันคือประชาชนร่วมเมืองกับราชวงศ์ที่อาศัยครองเมือง
กษัตริย์อาณาจักรของตน กองทัพของโกลไม่ได้รบกับกองทัพของอันแต่ต้องรบกับราษฎรที่
ปวงประเทศและทุกหนทุกแห่งยกคำรบตำรวจของของโกล กองทัพของโกลจึงพ่ายแพ้เกือบทุกแห่ง
ในที่สุด

สำหรับอาณาจักรล้านนาสมัยพญาเม็งรายนั้น มีปัญหาหลายข้อที่จะต้องหาคำตอบคือ

1. เมืองโกลได้ส่งทูตมาปรึกษากับพญาเม็งรายหรือไม่ แลเพราะอะไร
2. เมืองโกลได้ส่งกองทัพมารุกรานล้านนาหรือไม่
3. นโยบายของพญาเม็งรายต่อเมืองโกล
4. ผลได้ผลเสียของนโยบายนั้น

คำถามเก่าของล้านนาไม่เคยบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองโกล เพียงแต่บันทึกเรื่องราว
เกี่ยวกับเจ้าฟ้าवंดซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่าเป็นอุปราชในที่ขุนนาง แต่เจ้าชายเมือง มีราช
อธิปไตยในตำแหน่งเมืองเชียงตุงของท่านว่าเป็นจักรพรรดิจีน (Emperor of China)

ในตำนานไทยโบราณ อภิธานศัพท์ราชานุกรมซึ่งยังไม่มีการอธิบายอย่างถูกต้องคือ

- พวก "แสนศาสดา รอกฟ้าคำฮั่น" ในตำนานเมืองเชียงใหม่
- พวก "แสนศาสดาของเจ้าฟ้า" ในศิลาจารึกสุโขทัยที่ 2

นักเขียนสมัยโบราณว่า "แสนศาสดา รอกฟ้าคำฮั่น" นั้นคือพวกแก้วหรือสุวรรณ
(เวียงจันทน์) ผู้เขียนไม่เห็นด้วยโดยเหตุผล ว่าตามหลักภาษาศาสตร์ภาษาเวียงจันทน์ไม่มีศัพท์
7-8 พยางค์อย่างนั้นแล และเช่นเดียวกัน คำศัพท์ประเทศจีนเป็น 2 พยางค์เช่น "ฮวงตี้"
"เฮาหลาง" "คายเว็ค" ถ้าเป็นเมืองก็ 2 พยางค์เช่นกันถ้าเป็น "ทังตง" "ฉางชิ่ง"
"ทังฮัว" เป็นต้น ชื่อคนก็ล้วนมากมี 3 พยางค์ๆ แรกคือนามสกุล พยางค์กลาง ชื่อให้รู้ว่าเป็น
ผู้ราชหรือผู้สูง พยางค์ที่สามคือชื่อบุคคลเช่น "เซว็น-ฮัน-ตง" "เพว็น-ทัง-ตง"
(Tran-Ash-Tong, Tran-Thai-Tong)

"แสนศาสดา รอกฟ้าคำฮั่น" นั้นผู้เขียนเสนอให้ค้นทางโบราณคดีที่บริเวณทางตันนอก
และทางภายใน เช่นเจดีย์และธรรมะที่มีภาพลัทธิพระนารายณ์หลายองค์เช่น "ฮือ-ตง-ตง-ท-
ว-ว-นิน"

หนังสือกล่าวชื่อที่เป็นปัญหาข้างบนนี้มี 7 พยางค์เหมือนกัน

ข้อมูลเกี่ยวกับอำนาจในพงศาวดารจีน

การที่พงศาวดารจีน พงศาวดารเวียดนามซึ่งบันทึกชนบทที่ชั่วร้ายก็จีนแต่
อ่านออกเสียงสำเนียงเวียดนาม ให้เราทราบข้อมูลหลายอย่างที่มีในพงศาวดารไทยฉบับต่างๆ

พงศาวดาร “มิงซี” (Ming Shi) หรือพงศาวดารแห่งราชวงศ์หมิง ได้บันทึก
ในปี 49 หัวเมืองที่ขึ้นอยู่กับอุปราชญวนนานในจำนวน 49 หัวเมืองเหล่านี้มี 20 หัวเมือง หัว
หมิงชื่อเวินคังว่า “ท้าว” คือเจ้าหรือกษัตริย์ในภาษาไทยเอง ใน 20 หัวเมืองเจ้าอำนาจ
อำนาจา เจียงรุ่งรวมอยู่ด้วย อำนาจาตามคำชื่อเหล่านี้ตามสถานที่ภูมิศาสตร์ เราเห็นว่ามี 2
ชื่อ ตอนบนของแม่น้ำท้าว (ประเทศเวียดนาม) อยู่ระหว่างภูเขาของอาณาจักรลาวและลาว
อีก 8 ชื่อ อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงหรือล้านช้าง 4 ชื่ออยู่ลุ่มแม่น้ำสาละวิน อีก 3 ชื่ออยู่ลุ่มแม่น้ำ
น้ำจืด ที่เหลืออีก 2 ชื่อนั้นสันนิษฐานไม่ได้ว่าอยู่ที่ใด

ตามที่เรารู้เห็น ราชอาณาจักรไทยตั้งแต่โบราณกาล ได้มีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลัทธิปกครอง
ของจีนตอนใต้หรือญวนนาน เมื่อมองไกลเป็นใหญ่ในแผ่นดินจีนเจ้าไทยส่วนหนึ่งของอาณาจักร
นำหน้าให้เกิดความสงบพิพาทไกลในการรุกรานทางใต้

ความสัมพันธ์ระหว่างมองไกลกับเจ้าไทยไม่ใช่จะเป็นในศรีอยุธยาไป

การชุมนุมของ “น่านเจ้า เชน” (พงศาวดารน่านเจ้า) บันทึกว่าในปี พ.ศ. 1823
จักรพรรดิกรุงไคซัง ได้ส่งให้นายพลมองไกลคนหนึ่งออกทัพโจมตีอาณาจักรของพญามังรายซึ่งรวม
เมืองของและเมืองฝางด้วย

เดือน 10 พ.ศ. 1835 กรุงไคซังยังให้โจมตีล้านนาในสมัยพญามังรายซึ่ง “น่าน
เจ้า”ชื่อเรียกว่าชาลา

การชุมนุมของน่านเจ้าชิวในเดือน 9 ปี พ.ศ. 1840 พญามังรายโจมตีเจ็ด (เจ็ด
รุ่ง) แคว้นและคนพม่า ในที่สุดๆมา นำอุปราชญวนนานตั้งรอกัดตั้งดินแดนจากจักรพรรดิจีน
พงศาวดารจีนฉบับบันทึกการประวัติของอาณาจักรล้านนาไว้ 2 เรื่องๆ ทั้งนี้คือนาย
ทหารที่มองไกลส่งมาปราบล้านนา กับนายพลอีกคนหนึ่ง จึงถูกจักรพรรดิกรุงไคซังรับสั่งให้
ประหารชีวิตที่หมด อีกเรื่องหนึ่งคือทรงล้านนาได้ตีดินแดนแก่เจ้าท้าวที่ปกครองญวนนานเพื่อ
ล้านนาไม่ถูกรบกวน

ที่สำคัญคือได้มีบันทึกว่าในปี พ.ศ. 1858 อาณาจักรล้านนาได้ส่งเครื่องบรรณาการ
ไปถวายจักรพรรดิจีน (ตามตำนานเรื่องใหม่ พญามังรายสวรรคต 2 ปีต่อมาคือ พ.ศ. 1860

คำพยานของอานนาไม่ได้นับทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับของโกธจึงไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องของพงศาวดารจีน แต่อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จที่เราได้รับ ระบุน่าอานนาไม่ได้รับชดเชยในการรุกรานโดยของโกธแต่อย่างใดและทางอานนาได้ให้การโต้ตอบด้วยทาสีวีรชนที่เคารพเชิด การรุกรานของธรรมาโศกนั้น การศึกษาวิถีโคนาของพญามังรายมีความสำคัญไม่น้อย

เราได้เห็นแล้วว่า อันตราจากการรุกรานของกูโง่ชานนั้น ทุกอาณาจักรในเอเชียอาคเนย์ต่างก็ได้รับเหมือนกัน แต่ก็แปลกที่ประเทศไทอสมอโครวังไม่ถูกกองทัพของโกธรุกรานเลย นักประวัติศาสตร์โบราณคดีก็คิดเห็นว่าพื้นที่ของโกธ ไม่ถูกความโหดเหี้ยมเกรงกลัวทางทหารของ 3 กษัตริย์ ชื่อนี้ผู้เขียนไม่เห็นด้วยเพราะระบอบการปกครองโกธมีลักษณะที่เรียกว่า ชำนาญการรบมากกว่าและจักรพรรดิกูโง่ชานกับโกธไม่ใช่นักรบอย่างแท้จริงโรมาน สยามเรีอานแล้วนำทหารมาเป็นทหารเรือไปบุกญี่ปุ่นให้ได้ การรุกรานเมืองไทยคงไม่เป็นปัญหาหนักใจของแม่ทัพของโกธแต่อย่างใดจักรพรรดิกูโง่ชานไว้ใจ

ผู้เขียนเห็นว่าอาณาจักรไทยทั้ง 3 คงอยู่รอดเพราะ “ใช้นโยบายการทูตที่เฉลียวฉลาดโดยเป็นเชื้อสายเคียวโนและเชื้อสายเคียวโนสสมรุษเป็นโมดัลกับพวกของโกธ” (พจนานุกรมของอานนา หน้า 51)

วิถีโคนาของพญามังรายนั้น ศึกษาแล้วเห็นว่ามีดังนี้

- 1/ เป็นพันธมิตรกับอาณาจักรไทยใกล้เคียง
- 2/ รักษาอำนาจออกไปทุกด้าน
- 3/ ใช้วิธีการทูตของโกธเพื่อหลีกเลี่ยงสงครามไทย
 - ก/ ยอมส่งราชบรรณาการ
 - ข/ แสดงสมณานุภาพทางทหารเป็นบางครั้ง
 - ค/ เอาใจใส่อุปราชขุนนาง

เป็นพันธมิตรกับอาณาจักรไทยใกล้เคียง

เดิมทีราชบรรณาการของพญามังรายกับอาณาจักรอยู่บริเวณเมืองแสน พญามังรายทรงดำริที่จะขยายอาณาจักรแล้วอาจขึ้นเหนือไม่ได้เพราะเป็นดินแดนของมอโกธ ค้านได้ก็มีอาณาจักรพม่า (ชื่อเดิมคืออวอ) ขวามือ อยู่ ออกทิศไปคืออย่างเมืองเล็กอื่นก็ไม่ได้ พญามังรายจึง

หันมาไว้ชีวิตนักศรัทธาปัญญาเมืองแห่งอาณาจักรพะเยา **พญามังราชทรงยกการแต่งตั้งสถานภาพเพ็ญอุไมศรี**เป็นอันมากจึงยกทัพไปร่วมพระเสนาพราหมณ์มีราชทรงคำนึงว่า "ระหว่างนี้พอพอทหารว่างการศึกสงคราม พวกเจ้าเมืองมือไป จำจะยกไปตีเมืองพะเยาเสียก่อน" การยกทัพไปพะเยาจึงไม่ใช่เรื่องง่ายเรื่องความคั่งค้างโรค อกทัพไปถึงก็ถึงกัณฑ์ไม่ใคร่จะไหนหรืออ้อมเมืองสถานสุทวิวิปริตสิ้นคั้งประการใด "เหตุหาณิเวรคั่งค้างไม่" พอพญามังราชทรงทราบเป็นอันฉิบสวี่ก็ทรงกังขาความคั่งพระพรหมฤทธิของพญามังราชอยู่แล้ว พญามังราชจึงทรงครอบงำโมหิทินทิ

ผลพลอยได้คือพญามังเมืองทรงละทิ้งแม่เหล็กแห่งหนึ่ง แก่พญามังราชพร้อมบ้าน 500 หลังค้ำเป็นพระราชาบรรณาการ "แล้วพญาทั้ง 2 ก็กระทำการตั้งปณิธานเป็นโมหิทินทิแล้วต่างก็เลิกทัพกลับคืนแคว้นของตน

ในปี พ.ศ. 1831 พญามังราชทรงไว้กัณฑ์ไว้กับพระยาพิชัยสงครามใหญ่ไปอยู่อุไมศรี คราวนี้ถึงคราวระดมเมืองเหล่าทิศหรือธรรมาธิปไตยประเทศซึ่งอยู่เลขแม่เหล็กในดินแดนพม่า พญาแห่งพระลาวตีกันเรือสุทธโสมเห็นพญามังราชนำทัพมาตีในดินแดนของตนก็ทักใจ "จึงแต่งอำมาตย์ผู้ฉลาดเข้มาเจรจาสันติและเกรงว่าราชบรรณาการมาว่าขอเป็นทางพระราชาโมหิทินและขอฝากพระราชาพิชัยอุยงนางเปาโล ให้แก่พญามังราชขอพระราชเจ้า พร้อมกับรับมาชำระสาธยายราชสิ่ง ๓๕ 500 มาถวาย"

นโยบายคือยุคนิทรสร้างอิทธิพลรอบบ้าน ผลพลอยได้เป็นของอันก็ไม่มีผู้ใครอีก 2 ปีคือพ.ศ. 1833 พญามังราชยกทัพไปตั้งฐานประเทศ คั้งทัพใกล้นครธวัธ พระเจ้ากรุงธวัธทรงเกรงกลัวแสนยานุภาพของพญามังราชจึงทรงขอเป็นโมหิทิน "เจ้าพญามังราชจึงขอช้างต่าง ๆ ช้างบุกาม กีบช้างทองดำ ช้างหล่อ ช้างเหล็ก และช้างอื่น ๆ เพื่อไปเก็บทัพชาวล้านนาไทยต่อไป ซึ่งพระเจ้ากรุงธวัธก็ทรงทราบโดยดี พญามังราชจึงนำช้างทองไว้ที่เมืองเชียงรุ่ง (บริเวณเขตพม่าปัจจุบัน) เสร็จแล้วจึงนำเมืองของ (เชียงใหม่) เสร็จแล้วเหล็กช้างหล่อและช้างต่าง ๆ ไว้เมืองสุทวิวิปริตทั้งนี้ทั้งสาธยายจึงได้มีในเมื่อล้านนาไทยสืบมาต่อเท่าทุกวันนี้"

ข้อพิพาทนโยบายการโมหิทินกับอาณาจักรไทย จะได้เห็นชัดในกรณีพิพาทระหว่างพญามังเมืองและพญาเวียง สาเหตุของการพิพาทคงไม่ใช่เรื่องผู้สาวเป็นแน่ อาจเป็นเรื่องพระมณเตรหว่างพระยาพิชัยอุยงคั้งได้ หรืออาจไม่มีเรื่องขนาดนั้นนักแล และการพบปะกันระหว่าง 3 กษัตริย์ก็อาจมาจากพระราชดำริของ 3 กษัตริย์ซึ่งทรงมีนโยบายเป็นพระราชโมหิทินกันอยู่แล้ว

ศาลาผ่าน ได้มีการติดต่อกันทันทีจนผู้สาวระหว่วพะยวุ่นแฉฉวยอ้วรื่องสน วร เทวของพญาวัวเมื่อจนถูกจับได้ พญาวัวเมืองทรวงเห็นแก่ชกคบกับเมืองจึงอุญญพญามิราส จากเรื่องวราไปเป็นคู่คี่สนิท

พญาวัวเมืองได้ทรมณ์พระราชาไว้ที่สูงส่งว่า “กูจะพาพญาวัวระกัณเมือกู่เสือกไคณล แต่ว่าเมืองได้กับเมือกู่ จักเป็นเวณแก่กันสืบไปชระ”

ส่วนพญามิราสนั้น พระองค์ทรงรำพึงว่า ครั้นกู่ก็หือเอาพญาวัวระมาคักคังสัน โทม (ปรับเป็นเวณ) อันก็เ็นพญามิณญภาพมากนั กิจมีความอดธาณักชระ อันพญา สิริธรรมราชณลนลทระ กับ พญาศรีอุธธา อันเป็นญาติพญาวัวระกักเป็นเวณ แก่สหายเจ้าพญาวัวเมืองชระ

พญามิราสทรงพิจารณาอันลลการชุณนลล พระองค์ได้ทรมณ์พระหนักอิงอำนาจ ของพันธมิตรของพญาวัวระซึ่งมี

- แคว้นนครศรีธรรมวารอยู่ทางใต้
- แคว้นอุธธาซึ่งอยู่ติดกับสุโขทัย
- แคว้นนครหลวงก็อยู่ทางของรอม

ถ้าหากเกิดสงครามขึ้น ไม่ใช่เพียงมีทหารระหว่าง 2 อาณาจักรเท่านั้น แต่จะมี **สงครามกลางเมือง** เพราะชระชกอย่างนำกลั้วพรวนค้องลลามีพันธมิตรอย่างเน่งหนา เรา คงไม่ลืมว่าพ่อขุนผาเมืองซึ่งรับได้ราชหลวงรอมจากศรีวิชัยมาอยู่สุโขทัยแล้ว ก็พ่อขุนศรีอินทรา พิศอินทรวรราชย์ พระองค์เป็นเรชของกษัตริย์รอม พระองค์จึงมีสิทธิ์ที่ลลนธรรมในทางท้อง โทมเจ้าหลวงชนบทที่ปกครองสุโขทัย (แต่ถ้าพ่อขุนศรีอินทราพิศบุกเจ้าไปสุโขทัยก่อน ก็จะเป็น การกบฏต่อเขมร) หลังจากจบราชสมบัติให้แก่พระสหายแล้ว พ่อขุนผาเมืองได้พาสาณสุญ ไป ถ้าเรสมญคว่าพระองค์ไม่เป็นใหญ่ทางเขมรในฐานะเป็นเจ้าโอรสของรอม เราจะได้ ครรหนักว่ารอม ไม่ยอมให้ลลนมีลลนการระหว่วพะยวุ่นแฉฉวยอ้วรื่องสนชระชก เป็นอันขาด อาจฉวย โอกาสคิดคั่นแค้นกันจากโทษอีก

รนาชไทยโขดคีมีวีรชนที่เนญยวเสาคันวิเท โทมาลลลพญามิราส จึงรอด จากความหาญแห่งสงครามกลางเมืองสมันนการของการสถาปนาอาณาจักร

พญามิราสได้ทรมณ์การอโกลนกลือให้ พญาอีก 2 พระองค์ทรงเป็นสหายต่อกัน และ ทับ 3 พระองค์ “จึงได้คัมภีร์กระทำลลนต่อกันและกัน ณ วันเดือนน้ำบุญ.... แล้วกษัตริย์

ข้อ 3 ผลต่างศักย์สถิตย์ปฏิกิริยาของสารบางชนิด ว่าฉก่ซึ่งสถิตย์คัลกัน ไม่เชือกเป็นอันกันจน
กลุ่ดคชวีจิก แล้วต่างคนต่างพาเอาโลหิตกรักวีฬพระสถิตย์มาววนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผสมกับน้ำ
สถิตย์อันแล้ววทั้ง 3 องค์เพื่อให้เป็นพันธมิตรสนิทแนบสนไปภายภาคหน้า...”

ปีที่ 3 กษัตริย์พระสถิตย์ปฏิกิริยาเป็นพระสหราชอาณาจักรในคชวีปี ค.ศ. 1830 หรือปีที่
กองทัพนองโกลคเมืองกุมาแลก ผู้เจียนมของการกระทำสถิตย์สามารถเป็นการเซ็นสนธิสัญญา
ระหว่าง 3 อาณาจักรไทยซึ่งจำเป็นต่อความอยู่รอดเพราะ

1/ อันตรายจากนองโกลนาธิคัวแล้ว

2/ แผลอัฐพิฬวีฬพญามิราชค่านินการไว้อ่างลับ ๆ โกลจะสำเร็จอยู่แล้ว อันเกิด
สงครามขึ้น **มตญนท่งพริญญชัฏ**ที่จะเป็นฝ่ายได้ประโยชน์อีกฝ่ายหนึ่ง

3/ พ่อบุนวณค่านแพงกำลังชอาอัททออกไปกันคณวินชอกนระค่านได้ จำเป็นก็อว่น
นิตค่านเทณือ **นิต**จำเป็นก็อว่นพันธมิตรที่ไว้วางใจก็อว่นกันประเทศไทยด้านเหนือ ไม่ให้
กลุ่ดพมณเฑโกลบุลลุดจะมาอึงอุไรทอ

ในทณันน ด้านนาคือด้านหน้าที่ยังถักนุไรทอจากกัฏรุกรานของนองโกล
นอธมตญนทอ

ถ้าหากไม่มี อาณาจักร ลัฒนบธิอณัน ค่านเทณือให้และถ้าหากไม่มีพญามิราชซึ่งทรง
เป็นพันธมิตรบณะนักรการทูตที่ยังอประกวณลัฒนา อาณาจักรอุไรทอจะเป็นอย่างไร ประเทศ
ไทยจะเป็นอย่างไร

ชนชาติไทยเป็นเทพีพระมหากษัตริย์คุณของพญามิราชอย่างใหญ่หลวง นโยบายสนนคั
ภายในแล้ววเทโคบายที่เฉลียวฉลาดของพระองค์ นั้นจะถือเป็นนโยบายประจำชาติได้ทุกอนิ.

พญามังรายกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมในล้านนาไทย

โดย ไกรสร นิพนธ์เพณีย์

บทคัดย่อ: นักประวัติศาสตร์ชื่อดังที่สุดคนหนึ่งของพม่าได้เขียนไว้ใน "ประวัติศาสตร์พม่า" แปลจากภาษาอังกฤษ โดยอาจารย์เพ็ชร สุมิตร ว่า

"ในบรรดาเชื้อชาติต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ พวกมอญเป็นเผ่าที่เฉลียวฉลาดที่สุดอย่างไม่มีปัญหา เมื่อปะทะกันเป็นเมืองหน้าด่าน เป็นหน้าด่านให้แก่วัฒนธรรมอินเดีย มอญรับวัฒนธรรมอินเดีย และถ่ายทอดให้แก่เอเชียอาคเนย์โดยทั่วถึง ทั้งปฤและเขมร จัดเป็นลูกพี่ลูกน้องในพลานามัยด้วยกัน ชาวมอญเก่าที่สุดพบใกล้เมืองลพบุรีนั้น น่าจะย้อนกลับไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8 (ประมาณ 1200 ปีก่อนแล้ว) แต่พวกมอญที่รู้จักเขียนหนังสือก่อนหน้านั้น อธิษฐานมอญที่นับถือเชื้อชาติต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์อาจเห็นได้จากคำต่าง ๆ ที่มีรากศัพท์มอญปรากฏอยู่ในภาษาต่าง ๆ ในท้องถิ่นเหล่านั้น..... แม้ว่าพวกมอญจะมีวัฒนธรรมสูง และมีอิทธิพลต่อเชื้อชาติอื่น ๆ พวกมอญก็ไม่เคยมีโอกาสจะตั้งอาณาจักรมอญขึ้น หรือแม้กระทั่งแบ่งดินแดนในเอเชียอาคเนย์ระหว่างพวกตนและพวกเขมร อันที่จริงการกำหนดของมอญที่เข้มแข็งเป็นอย่างไร คงจะเห็นได้จากพวกมอญสามารถใช้อิทธิพลกับพวกปยู ให้ถอนจากที่ราบลุ่มสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี และสามารรถต่อต้านการรุกรานของกษัตริย์พม่ามาได้ ความมั่งคั่งของทั้งปยูและพวกตน ให้เป็นอาณาจักรที่ใหญ่ ทำให้เป็นแหล่งให้คนลาบหนีเข้ามาโยกย้าย และเกิดการแลกเปลี่ยนภายในสหพันธรัฐมอญนั่นเอง"

ในเวลาต่อมาอีกประมาณ 100 ปี พวกปยูก็ได้รับวัฒนธรรมไปจากมอญมากขึ้น แล้วได้ถูกพวกเจ้าสุทโธทยนเจ้าเมืองสุทโธทยา (เมืองปยู) พวกปยูจำนวน 3,000 คน ที่เป็นราชสำนักพม่าได้อพยพจากสุทโธทยาไปไว้ที่อื่น แล้วก็ได้หาสถานที่ไปจากประวัติศาสตร์ พวกพม่าที่เข้ามาตั้งอาณาจักรในบริเวณนี้ เมื่อได้พบคนปยูที่ตัวแล้ว จึงไปตั้งเมืองที่ปากแม่น้ำสาละวินและสร้างเมืองปราการขึ้นไว้ วัฒนธรรมมอญก็ได้ถ่ายทอดให้ปยู แล้วตัวปยูก็ได้ถ่ายทอดให้แก่พม่า จึงเกิดเป็นความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาอีกกว่าพันปีเมืองสุทโธทยา ในรัชสมัยของพระเจ้าอโนธร ซึ่งรับใช้ใน พ.ศ. 1687 พระเจ้าอโนธรได้ส่งกองทัพมาลงไม่ปราณมอญ ได้พระโคตมปฏิมาภานคังกร และอัญ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นไกรสรสงคราม พิเศษประชาชนูปการยศชั้นไม่จากเมืองนครชุมพรของพี่
นักปราชญ์ นักเขียนจารึก ตลอดจนท่านอื่นต่าง ๆ ชาวเหล่านั้นได้ก่อกระแสน้ำให้เนรมิตนครเมืองสุโขทัย
ขึ้นเป็นเมืองสวรรค์ ครั้นขึ้นกับเมืองสุโขทัย นครหลวงแก่พระองค์อยู่ “ก็มีวังใหญ่หลังมีปราสาท
เรือนสูงจับใจ” ปรากฏว่าวัฒนธรรมของนครชุมพรได้ล้นถึง กลับไปฉายแสงสะท้อนให้เห็นที่เมืองสุโขทัยอีก
ครั้งหนึ่ง แต่คราวนี้ผู้ที่ได้รับชื่อเสียงแห่งการรุ่งโรจน์นั้นหาได้เป็นนครชุมพรไม่ แต่กลับเป็นพม่าไป
เสียแล้ว

ในปัจจุบันนี้ถ้าท่านผู้อ่านบทความนี้ ได้มีโอกาสไปชมและศึกษานครเมืองสุโขทัย ท่านจะเห็น
ตัวตึกสูงเรือนเป็นอันมากว่า จะหาบ้านใดเมืองใดในราชอาณาจักรนี้ ที่พุทธศาสนิกชนเคารพบูชา
สถิตฐานและคงความเจริญอยู่ตลอด และองค์พระสถิตฐานแห่งความเจริญนั้น ไว้ไว้เป็นประธานของอาณาจักร
ปัจจุบัน อันมาจากที่อื่นได้ยกมาตั้งไว้ที่นั่นเพื่อบำบัดเมืองสุโขทัยนั้นได้ เมืองสุโขทัยจึงตกเป็นศูนย์กลาง
อาณาจักร วัฒนธรรม ของ ราชอาณาจักรนี้ เป็นที่สถิตปราชญ์ ในทางศาสนาและศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งผสมผสาน
กับวัฒนธรรมการครองบ้านเมืองในสมัยนั้น นอกจากการเจริญทางด้านศิลปะต่าง ๆ รวมไปมีระบบการ
การบ่งชี้วิถีชีวิตของชน และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในวงอันใหญ่ ได้แก่ได้ไปพบเห็น เพราะ
ความใหญ่โตไพศาลของโบสถ์วิหารและเจดีย์ ด้วยฝีมือช่างและความรู้ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม
อย่างน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อท่านศรัทธาขอพระเจ้านุสร (พ.ศ. ๑๕๕๖ ถึง พ.ศ. ๑๕๖๐) ไปแล้ว
นำมณฑลเมืองวิเศษนครพระเจ้านครจักรี (พ.ศ. ๑๕๖๖ ถึง พ.ศ. ๑๕๖๘) และต่อ ๆ มาจนถึงวราชสุโขทัย
ของสุโขทัย การก่อสร้างขึ้นมีใหญ่น่ามหัศจรรย์อีกเมืองสุโขทัย ๆ กับสหราชอาณาจักรอยุธยาเมืองสุโขทัย

ใน พ.ศ. ๑๕๖๐ กองทัพของพระเจ้าบุปผสรณ์ แห่งราชวงศ์สุโขทัยได้ยกมาปราบพม่า
และตีเมืองตะโกนหรือลำปางใน พ.ศ. ๑๕๖๐ แล้วตีตะโกนไว้ ๖ ปี ตีได้เมืองใหญ่ ๆ ไว้ได้หลายเมือง
จึงมุ่งจะไว้ต่อสู้ต่อไป ในคราวนั้นเองมีกองทหารของพม่ากองใหญ่มาปราบปรามในกองทัพของพม่า
และไทยนั้นด้วย ศาสนะไทยจึงได้หลบหนีพม่าได้หนีไปอยู่ปกครองพม่าแทน แต่ใน พ.ศ. ๑๕๖๘
เจ้าไทยใหญ่ ๖ องค์ก็ขึ้นตั้งเจ้ากรุงประเทศไว้ที่เมืองสุโขทัย ได้จับได้พระเจ้านครไทยของไปจาก
สุโขทัยมาขึ้น แล้วประกาศตั้งขึ้นเป็นใหญ่ในสยามเหนือของพม่าต่อไป

ทางด้านอาณาจักรไทย มีราชวงศ์สุโขทัยไทยครองแผ่นดินมีวิญญูญาณเป็นกษัตริย์นักปราชญ์
ชื่อ ขุนเจือง ขึ้นครองราชย์ปราบคนเมืองเป็นพญาเมืองแก้ว (ธานี หรือวิเศษนคร) เมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๖
เมื่อสวรรคตไปแล้วสืบต่อมาในราชวงศ์ไทยกันอีก ๕ เจ้าจึงขาดไม่ได้มีพญาเมืองแก้ว พระขึ้นครองราชย์
ใน พ.ศ. ๑๕๖๖ เป็นอันว่าราชวงศ์สุโขทัยอาณาจักรไทยเหนือ กาลต่อมาเมืองไทย พม่า และ
เจียงหู่ (สิบสองพันนา) ปรากฏว่ากษัตริย์ของไทยทั้ง ๖ รัฐ มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต และ
ได้ผูกพันอาณาจักรไทยเช่นเดียวกับทุกแห่ง แม้มีความขัดแย้งกันบ้างครั้งคราวต่าง ๆ ก็มีความใกล้ชิดกัน
มาก ในระหว่าง ๖ รัฐ นั้น

นโยบายการศึกษา เพราะประเทศไทยมีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของสหภาพแล้วมี ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของมาเลเซียใด ๆ ในโลกให้บันทึกการรื้อฟื้นสหภาพใหญ่โดยสหภาพกลุ่มภาษาแล้วได้ ใช้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของมาเลเซีย เมื่อสหภาพมีรายได้ที่มั่นคงแล้วเป็นในลักษณะที่

[illegible]

เรื่องราวเล่ากันอีกต่อไป แล้ว ก็ ทรง ให้ พญาแก้ว ขมา พญาอินเมือง และชนนชกไว้ คำเสียหา เป็นเงิน ๑๑๐,๐๐๐ เบื้องหน้าใจ แหม่นทั้งสองโทษถึงกับสำเร็จโทษโดยวิธีประหารชีวิต ทั้งสามอาณาจักร มี ล้านนาไทย เชียงใหม่ พะเยา และอุไทย ก็ได้รวมเป็นพันธมิตรกันขึ้น แล้ว ได้กระทำพิธีตั้งสาบาน ไว้ต่อกัน แหม่นเจ้าพระโศภิตครองทั้งสามนครพิชัยโดยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แหม่นกับเจ้าพิพัฒน์ อัครเสนาบดีแห่งนครองค์ ขึ้นมาปรึกษากันเป็นอันมาก สามอาณาจักรโดยทั่วเป็นพันธมิตรกัน เพื่อบรรเทาภัยให้แก่กันและกันโดยเป็นทั้งสามนครองค์ด้วยกัน มิได้มีชาวประเทศใดกล้าเข้ามาถูกรบกวน ในจึงมีระบอบเวลาสามปี เมื่อสามปีล่วงไปก็ต้องทำสงครามกับเจ้าพิชัยในระหว่างพวกเดียวกัน พญาอินราชนคร ได้ทรงดำริการระงับไว้ด้วยมีอุปประเทศ คือประเทศมอญ ซึ่งในเวลานั้นกำลังอยู่ในภาวะถูกตีจากจีนและญวนในต่างประเทศ พญาอินราชนคร หรือ เจมพูเจียง เจ้าเมืองมอญนครนั้นได้ถูกรบจนสาบสูญ พญาอินราชนครเป็นโยธาเล็ก มีการชกพิฆาตไปตีประเทศมอญ ประมาณเมื่อ พ.ศ. ๒๒๖๑ ฝ่ายพญาอินราชนครเพราะกลัวภัยสงคราม จึงยกเข้ามาขอพึ่งบุญเครื่องราชบรรณาการมาถวาย ขอ เป็นทาสพระราชาโมศรี และพระธิดาพระธิดาชื่อว่า นางปาดโค (ในราชธานีเรียกว่า) สมเด็จพระเจ้า) ให้แก่พญาอินราชนคร แล้วขอเป็นมิตรกับต่อไป พญาอินราชนครรับด้วยโมศรีจึง ประเทศมอญกับ ประเทศล้านนาไทยจึงรวมกัน ก็ได้เป็นพันธมิตรต่อกัน

ต่อมาพญาอินราชนครระงับพิฆาตไปตีเมืองญวนเมื่อ พ.ศ. ๒๒๖๑ ศูนย์กลางแห่งความเจริญ ได้ได้กลับมาอยู่ในตอนต้นของนครพญามณี ในเวลานั้นเมืองพญามณีมีความเป็นนครหลวงไปแล้ว ต่อมา ก็ได้มีเจ้าเมืองไทยใหญ่เข้ามาตั้งนครอยู่ประเทศมอญด้วยนครพญามณีที่ญวนด้วย เมื่อเจ้าไทยจากล้านนาไทยเข้ามาไทยในพญามณีพญามณีเจ้า ก็ได้ทำสงครามต่อกันโดยมีสาธิต คือเจ้ามอญพิชัยเจ้าไทยใหญ่ที่ นครมอญ ทรงตั้งเครื่องบรรณาการมาถวายพญาอินราช นครเป็นทาสพระราชาโมศรีด้วย พญาอินราช นครขอช้างเผือกมาๆ จากญวน ซึ่งมีขึ้นขึ้นใกล้กันเป็นเวลาราวสามปี เพื่อนำไปตีชาวล้านนาไทย ต่อไป ฝ่ายพญาอินราชนคร เจ้าอินราชนครก็พิชัยไทยใหญ่ ทรงตั้งเครื่องราชบรรณาการมาถวายต่อจากพญาอินราช นคร เจ้าเมืองพญามณีได้ถูกส่งไปไว้ตามเมืองต่างๆ ในล้านนาไทย มีนครเจียงใหม่เป็นญวน จึงได้เกิดมีการต่อสู้สงครามในนครนครกับกันและกัน สร้างขึ้นเสียงอันมีความสำคัญในเวลานั้นด้วย คือคนเป็นเมืองพญามณีว่าพญาอินราชได้ทรงสร้างขึ้น ซึ่งถูกสงครามในนครนครไว้ให้แก่ชาวล้านนาไทย ที่มอญไทยได้กับมอญแล้ว และมีนางเจ้าสมเด็จมาเจียงใหม่เป็นญวน ผลจากการกระทำของพระองค์ ทำให้เกิดมีช้างเผือกมาเจียงใหม่ เชียงใหม่ เชียงปาดโค เชียงปาดโค เชียงปาดโค การกระทำ มาว่า ไม่เป็นสิ่งที่พิจารณาเสียต่อๆ กันมาเจียงใหม่ก็ถูกกัน เชียงใหม่ก็ถูกกัน ในประเทศไทยที่เจียงใหม่มา เปรียบเทียบตามแบบฉบับของนครเจียงใหม่

พญาอินราชนครราชธานีพญามณีของนครเจียงใหม่ ทางนครพญามณีและนครอินทนิลนคร และเจียงใหม่เป็นเจ้าขึ้น เมื่อครั้งราชนคร ได้แล้วก็ตามโดยที่เจียงใหม่ประเทศกับเมืองก็ได้กับเจียงใหม่ สมเด็จพระเจ้าเจียงใหม่ของพระเจ้าอินทนิล พระองค์เจียงใหม่ และพระเจียงใหม่ ไทยได้รับเอา

วัฒนธรรมของกรุงสุโขทัย ซึ่งได้ล่มสลายไปแล้ว เพราะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทยที่เกื้อหนุนมาโดยชนชั้นปกครองหรือที่กรุงศรีอยุธยา ความเจริญอันเกิดขึ้นมาในอาณาจักรสุโขทัยได้บังเกิดขึ้นมา ในด้านพระพุทธศาสนาได้มีการวิวัฒนาการของศาสนาและลัทธิธรรมาคัมภีร์สมัยอยุธยาที่ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทกับศาสนาไทย (พ.ศ. 1910 ถึง พ.ศ. 1931) ในด้านนาฏศิลป์ประเทศไทยได้มีพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นปราชญ์จำนวนมากได้แต่งตำราเพลงยาว ตำรา และหนังสือทางพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลี ซึ่งใช้เป็นตำราสอนปราชญ์ของศาสนาในกรุงสุโขทัย

ผู้เขียนได้ตรวจสอบดูที่มาซึ่งใหญ่ของพญามังรายมหาราชไว้ ณ ที่นี้ด้วย คือ นายช่างภาคโชน ซึ่งต่อมาได้รับตำแหน่งเป็นแม่เมืองนครชุมเมืองรอง (ต่อมาในรัชกาลพญาแสนภู ทรงตั้งเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้างขึ้นที่เมืองเวียงจันทน์แล้วเปลี่ยนชื่อว่าเมืองแสน) นายช่างภาคโชนเป็นท้าวสุวรรณเมืองตากใบถึง ผู้เขียนจึงชื่อว่า นายช่างผู้ครองเมืองตากใบที่สืบทอดกันมา และเมื่อไปจากตัวพ่อหรือขุนพ้า ก็ได้ช่วยเหลือพญามังรายผู้สถาปนากรุงสุโขทัยของลัทธิในอาณาจักร แต่ในพงศาวดารมิได้กล่าวถึงนางของสองคนนี้อีกเลยอีก

เมื่อพญามังรายได้ทรงครองเมือง“ง่เงงโชนแล้ว ก็ได้ทรงสถาปนาขึ้นฉบับหนึ่ง เรียกว่า “มังรายศาสตร์” ซึ่งเป็นกฎหมายที่แม่เมืองตาก รวมไปถึงระบบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ใช้กันในสมัยนั้น และต่อๆ มาจนถึงราชวงศ์มังรายด้วย กฎหมายฉบับนี้มีส่วนที่ให้ช่วยเหลือพญามังรายได้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ก้าวหน้าได้มากทีเดียว ซึ่งผู้เขียนไม่สามารถจะอธิบายได้อย่างละเอียดในที่นี้ได้ แต่จะขอจบบทความเรื่องนี้ด้วยการนำเอาส่วนหนึ่งของมังรายศาสตร์มาเขียนไว้ ณ ที่นี้ คือ “**พราหมณ์ดีให้พราหมณ์ ช่างดีให้ช่าง**” และคงได้เห็นว่าทราบได้ประจักษ์โดยพิถีพิถันแล้วอันจะสมควรในกฎหมายซึ่งเขียนเป็นสุภาษิตที่กล่าวมาแล้ว การปกครองบ้านเมืองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นที่น่ายกย่องอย่างยิ่ง ที่ปราชญ์ในสมัยปัจจุบันมิได้มีความสนใจจะวิจัยของสถาบันพราหมณ์โดยประเพณีศาสนาสุภาพศกฏพราหมณ์ได้ยกขึ้นมาแล้ว โดยเฉพาอย่างยิ่ง คือ ด้านการให้การเคารพต่อสุภาพศกซึ่งอ้างถึงร่างบนแล้ว ปัญหาเรื่องการวางระเบียบของทางหลวงรวมไปถึงรูปศิลปะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการจับชีวิตของทางหลวงอย่างไม่เป็นระเบียบวิธี ก็อาจจะดีถ้าจะออกจำนวนรูปศิลปะดูก็ได้.

โคสินทร์ทรงปฏิรูปการปกครองประเทศ กษัตริย์แห่งอาณาจักรไทยได้มีลัทธิฐานะเป็นลัทธิประจำพระองค์ ผู้ที่พร้อมใจน้อม ส่วนอำนาจที่แท้จริงอยู่ในมือของข้าหลวงที่ส่งมาจากกรุงทพเพฯ พอถึงปี ค.ศ. 1833 แม้ลัทธิฐานะประจำพระองค์ที่สิ้นสุดลง เมื่อเรื่องใหญ่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะจากกษัตริย์ไทย เป็นลัทธิ จักรวรรดิแห่งประเทศเช่นเดียวกับชาติอื่น ๆ

ก่อนการมาของชนชาติไทย

เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า ก่อนที่ชนชาติ ไทย จะมาถึงในดินแดนแถบนี้ มีชนเผ่ากลุ่ม หนึ่ง - ชนเผ่าเผ่าเล็กเผ่าเล็กหลายเผ่าอาศัยอยู่ก่อนแล้ว พวกที่เด่นที่สุดน่าจะเป็นพวกอควัว หรือ ลัวะ ชนเผ่าเผ่านี้จะมีความเจริญทั้งทางวัฒนธรรมและอารยธรรมพอสมควร ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานแห่งความ เจริญเติบโตก็ตาม ชนชาติอควัวควรจะอาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำเป็นทางเหนือและตอนล่างเจ้าพระยาทางใต้ที่ลุ่ม- สมบูรณ์มากเป็น เวลาถึง กศวรรษ ก่อนที่จะถูก พวกไทยรุกไล่ จากดินแดน ทางภาคเหนือ และถูกขับไล่จาก ดินแดนทางใต้ที่ลุ่มน้ำ ๑ ในที่สุดชนเผ่าไทยก็สามารถขับไล่พวกอควัวเข้าสู่ป่าเขา แล้วเจ้าครองพื้นที่นั้น ได้สำเร็จ พวกที่หกลำอยู่ใต้ที่ราบในไม่ช้าก็ถูกกลืนเข้าไปในกระแสของชนไทยจนเหลือไม่มากนัก ชนชาติอควัวจึงเหลือแต่ชื่อตามบ้านเขาในละแวกจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน ส่วนชื่ออควัวบนที่ราบ แล้วก็ไม่พูดภาษาที่เดิมอีกต่อไปแล้วจึงผสมกลมกลืนจากชนเผ่าไทยได้โดยสมบูรณ์จนกระทั่งเวลา และประวัติความเป็นมาของ

ในตำนานเก่า ๆ ของคนไทย ชาวอควัวมักจะถูกอ้างถึงมีตัวตนว่า นิลภะ หมายถึงไม่ เจริญ ในกวีนิพนธ์กษัตริย์ คำว่านนิสวกับพุทธศาสนาในอาณาจักรไทย ที่พระรัตนปัญญาเถระเรียกไว้ เป็นภาษาบาลี ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ มีเรื่องกษัตริย์อควัวองค์หนึ่งยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พริศฐิต แต่ต่อมาที่ผ่านทัพพระเจ้าพรหมมหาราชองค์ ๑ ของพระนางจามเทวี ชาวอควัวดูเหมือนจะมีความ สัมพันธ์อันดีกับคนไทย ละว้าชนเผ่าเชื้อ ถิ่นฟ้า ต่อมาเป็นผู้ใช้ของพระเจ้าเม็วราชเข้าป้อมในพริศฐิต ใ้เรียกอุปราชแห่งอาณาจักรในอาณาจักรล้านนา จนพริศฐิตองค์นี้เป็นของพระเจ้าเม็วราชได้ก่อนจะตาย ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓

พุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนผอม

ตามลัทธิโบราณ พุทธศาสนาได้มา การศึกษาครั้งที่ ๑ ได้กระทำกันที่เมืองปาฏลิบุตร คือการอุปถัมภ์ของพระเจ้าโคกมหาราช จากผลการศึกษาทางศาสนา ได้มีการส่งศาสนาออกไป ปรเทศาพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ของอินเดีย พระเถระสององค์คือพระโสมและพระอุคคาส ได้เข้าสู่ ดินแดนสุวรรณภูมิ (แม่โขง) ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนที่เป็นต้นน้ำของประเทศไทยในปัจจุบัน

ตอนแรกพระเถระทั้งสอง คงจะได้เผยแผ่พุทธศาสนาในระหว่างชาวอินเดีย ซึ่งอพยพมา ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ต่อจากนั้นจึงเผยแผ่ให้แก่พวกผอมและอควัวโดยอาศัยอำนาจอินเดีย ก่อนที่ พระเถระทั้งสองจะมา ชาวอินเดียเหล่านั้นคงจะถือศาสนาฮินดูแบบโคณบพที่แผ่อยู่แล้ว ส่วนพวกผอม

และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและวิสาขบูชาต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่บางพวกยังมีอยู่ไปบ้างก็มีนี้ ค่ะจนก็ได้อิทธิพลอันดีของพุทธศาสนาแบบเถรวาทต่อการชักชวนและนำของพระเถระที่สอนและศรัทธาของชน แต่ก็มีข้อขัดข้องความรื้อและการปฏิรูปคัมภีร์แบบสันสกฤตแบบวิญญานนิกนิกนี้ ค่ะนั้นเวลานี้พุทธสหภาพที่จัดรูปได้ว่า ศาสนาของบรรดาพุทธนิกายที่มีพุทธศาสนาแบบเถรวาทผสมกับสันสกฤตวิญญานนิกนิก

ในสมัยนั้น พวกเถรวาทจะมีความเห็นธรรมและธรรมาธรรมว่าพวกเถรวาทอยู่แล้ว เพราะเขาเข้าใจอยู่ในเมืองหรือชนวนใหญ่ ๆ ที่พ่อค้าและนักบุญชาวอินเดียหรือคนจีนที่เข้ามาอยู่ ค่ะนั้นพวกเถรวาทจึงได้รับที่พุทธศาสนาเถรวาทและที่ปวืการอื่น ๆ จากชาวอินเดีย ธรรมาธรรมและที่ปวืการของเถรวาทจึงมีอยู่ในเมืองนั้นเจ้าพระยาและพระเถระจะมีความเห็นธรรมที่ ๒ ส่วนชาวเถรวาทก็คิดว่า เมื่อถูกคนไม่เข้าใจบ้างแล้ว ในไม่ช้าก็กลับคืนสู่การนับถือมีวิญญานนิกนิก

อาณาจักรวิญญาน

คนที่ได้กล่าวมาแล้วว่า มีอาณาจักรอยู่เล็ก ๆ อาณาจักรหนึ่ง ตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรเขินฮางของกษัตริย์โกลาและอาณาจักรสุโขทัยทางใต้ อาณาจักรนี้ก็คือ พริญญานี่ ค่ะอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงกับแม่น้ำวัง โดยตั้งอยู่เป็นนครหลวง ตามคัมภีร์จากเขินฮางว่า นครพริญญานี่ตั้งขึ้นใน ค.ศ. ๑๑๑ โดยถูกพิชิตว่า วสุทวาร ในสมัยนั้นพริญญานี่มีเมืองไม่ขึ้นใครเหมาะที่จะปกครองนครใหม่ จึงส่งคนไปเชิญพระนางจากเขินฮางมาตั้งเมือง ซึ่งก็เป็นอาณาจักรนพบุรีศักราช ซึ่งตั้งอยู่ในภาคกลางของโคตบัจจุบัน คือการตั้งอาณาจักรของพระบิดา พระนางจากเขินฮางไปเชิญแล้วเสด็จไปยังตัวนครพริญญานี่พร้อมกับตัวบ่าวไพร่ใหญ่ ไปจำนวนมีผู้ติดตามพระนางจากเขินฮางก็มีพระธิดาผู้พี่พระโอรสผู้พี่ ๑๐๐ รูปด้วย

พระนางจากเขินฮางมีธิดาสามคนชื่อ พระนางสาวเป็นพุทธศาสนิก ผู้ศรัทธา แก่สามีซึ่งขึ้นภายใต้การปกครองโดยธรรมของกษัตริย์เขินฮางนั้น นครพริญญานี่ก็เจริญรุ่งเรือง มีอิทธิพลที่เขินฮางว่า นครพริญญานี่มีผู้นับถือน ๑๐๐ ล้าน มีวัด ๒๐๐๐ วัด มีพระสงฆ์ ๑๐๐๐ รูป ประมาณ ๑๐๐ รูปไปจำนวนนี้เป็นผู้ทรงพระโคตรผู้พี่

ศาสนาของกษัตริย์โกลา

เกี่ยวกับต้นตอต้นกำเนิดของกษัตริย์โกลา นักปราชญ์ผู้มีความคิดเห็นต่างกัน แต่ที่ถูกต้องที่แพร่หลายที่สุดก็คือที่ถูกต้องที่ว่า กษัตริย์โกลาในประเทศจีนมาก่อนคริสตกาลในศตวรรษที่ ๑๐๐๐ ก่อนคริสตกาลจึงอพยพทางใต้และส่วนหนึ่งก็ได้อิทธิพลอันดีของพุทธศาสนาที่เข้ามาอยู่ ค่ะนั้นพวกเถรวาทจึงได้รับที่พุทธศาสนาเถรวาทและที่ปวืการอื่น ๆ จากชาวอินเดีย ธรรมาธรรมและที่ปวืการของเถรวาทจึงมีอยู่ในเมืองนั้นเจ้าพระยาและพระเถระจะมีความเห็นธรรมที่ ๒ ส่วนชาวเถรวาทก็คิดว่า เมื่อถูกคนไม่เข้าใจบ้างแล้ว ในไม่ช้าก็กลับคืนสู่การนับถือมีวิญญานนิกนิก

อาณาจักรน่านเจ้า

ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๕ อาณาจักรน่านเจ้าที่ถูกก่อตั้งขึ้นมีประมาณ ๗๗ โกลดอยู่ได้ จากบ้านเมืองของตน ต่อมาเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยได้รวมสามแม่เจ้าต่าง ๆ แต่เดิมชื่อได้ เช่น แม่เจ้า พรหมบุตร (โกลดขาว) แม่เจ้าสาธวัน (โกลดใหญ่) แม่เจ้าโงะ (โกลดขาว) แม่เจ้าบึง (โกลดขาว) แม่เจ้าจักรธา (โกลดขาวหรือโกลดน้อย) และแม่เจ้าคง (โกลดดำ ฯลฯ) ส่วนคนโกลดที่อยู่ ในดินแดนก็อยู่ได้ด้วยการของเงินค่าน้ำ

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๗ คนโกลดได้มีการนำของวิบุลยมาว่า พ่อขุนพิลก สามารถยก ยุทธราชจากจีนได้ และได้อพยพมาอาณาจักรโกลดขึ้นโดยมีศรีธรรมโศภนเรียกว่า "น่านเจ้า" มีเมืองหลวงเมือง หรือทาสี (ศูนย์กลางในปัจจุบัน) เมืองหลวงอาณาจักรน่านเจ้ามีเมืองอยู่เป็นเวลาถึง ๑๐๐ ปี ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๗ ถึง ๑๑ ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์โงวราชวงศ์สุยพลี ซึ่งก็ยกมาเป็นยุคของ แม่ขุนพรหมบุตรหลานหลานในจีน จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่คนโกลดได้รับพุทธศาสนาเข้ามาจากจีนเพื่อคน บ้านเมืองของตนไว้ในพระศาสนาจึงสมมติราชวงศ์ชื่อว่า "ชาวโกลนเจ้า เจ้าผู้ครองเมืองละเป็นพุทธศาสนิกผู้ เจริญชีวิต สืบสายพุทธในพุทธศาสนาด้วยกวางเกาหล นิคมวิสัยคือเป็นของ" ในอีกแห่งหนึ่งระบุว่า ในสมัยราชวงศ์สุย กษัตริย์โกลดองค์หนึ่งได้ส่งสมิทธิ วิจัยปรัชญาปารมิตา ๓ ชุด และคัมภีร์ มหาสมณะ ๓ ชุด ซึ่งเป็นสูตรศาสนาไปถวายพระเจ้ากูจิน

อาณาจักรโกลนเจ้าอยู่ตรงทิศพระเจ้ากูยราชัน ก็ตกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ เป็นเหตุ ให้คนโกลดอพยพจากดินแดนของโกลดอีกครึ่งหนึ่ง โกลดที่เหลือได้ไปรวมกับคนเผ่าไทที่ได้ไปตั้ง หลักันแห่งเป็นกลุ่ม ๆ อยู่แล้วที่น่านกลางพวกชื่อว่า ลอญ และเซมร ทำให้กำลังของคนโกลดขึ้นคน จำนวนคนก็เพิ่มขึ้น เมื่อจีนเริ่มถอยออก คนเผ่าโกลดก็เริ่มอพยพมาว่าเจ้าบ้านเขา คนพวกนี้อยู่ไป ทางตะวันตกและทิศพวกเซมรไปทางใต้ แล้วก็มีคนกว๊วของคนจีนมาแทนที่นั่นที่

ผู้สถาปนาอาณาจักรไทย

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ วิบุลยโกลนได้สถาปนาอาณาจักรเป็นอาณาจักรสยามเมืองราช มีอำนาจ มากขึ้น พระองค์ได้รับสถาปนาอาณาจักรไทยได้โดยการสร้างเมืองมาเป็นนครหลวงใหม่ ใน ค.ศ. ๑๒๑๐ ต่อจากนั้นมา ๑๑ ปี พระองค์ก็ได้เสด็จไปทางตะวันตกและได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นเป็นศูนย์กลางที่นั่นแห่งการ ราชธานีเมืองหลวงใหม่ ในปี ค.ศ. ๑๒๑๒ พระองค์ก็สามารถยึดวิบุลยซีได้ และได้ตั้งอาณาจักร- สยามไทย อันสมบูรณ์แบบขึ้นเป็นครั้งแรก พระองค์ได้สร้างนครเมืองใหม่ขึ้นใน ค.ศ. ๑๓๐๐ และ ได้ประกาศเป็นนครหลวงของอาณาจักรไทย พระองค์ประสูติกับองค์เชื้อโกลนพระกษัตริย์พระราชม ใน ค.ศ. ๑๓๑๑

ศาสนาในระยะเริ่มต้น

ศาสนาที่คนไท่นับถือกันอยู่ ในสมัยเริ่มแรกแห่งอาณาจักร อาณาไท่นั้น คงจะเป็นพุทธ-ศาสนาทั้ง ๖ นิกาย คือเถรวาท มหานิกาย อธิปไตยนิกาย ศาสนาวิญญานนิยม และศาสนาเถรวาทนิกายโดยศาสนวิธีต่าง ๆ

พุทธศาสนาเถรวาทคงจะเป็นศาสนาหลักของประเทศสยาม เพราะเป็นพุทธศาสนาแบบเก่าแก่ ที่สุกที่พระเถระแห่งเมืองจำเริญมาตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑ ก่อนคริสตกาลเป็นศาสนาของชนชาติมอญ ซึ่งยึดครองแถบตอนล่างเป็น และเจ้าพระยาเกษม พิศม ไชยฉายอพยพมา และมีอิทธิพล ทางวัฒนธรรม เหนือคนไท่นมาก

ก่อนสมัยพระเจ้าเมืองราษ พวกมอญและคนไท่ แห่งอาณาจักร เวียงจันทน์ เขมร ความสัมพันธ์กันก็ตมกัน ทางพงศาวดารเมืองเหนือ พระเจ้าสุทวารวดีแห่งเวียงจันทน์ ได้โปรดพระครูของพระ-พุทธเจ้าจากพระมณฑลอุบลราชธานีมาจากสุวรรณนคร (ตะเทิน) ซึ่งเป็นนครหลวงของอาณาจักรมอญอีก แห่งทางภาคใต้ของมา พระเจ้าสุทวารวดีทรงสร้างพระเจดีย์แบบสุวรรณวดีขึ้นที่เมืองสุโขทัย (สุโขทัย) แล้วสถาปนาพระพุทธรูปไว้ที่นั่น ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ พระเจ้าสุทวารวดีทรงนำเอาพระพุทธรูปที่เป็นพุทธศาสนิกที่มีพระเศียรเกล้า ให้ส่งไปสนุนการเผยแพร่พุทธศาสนาไปตลอดดินแดนในอำนาจของพระองค์ รวมทั้งภาคเหนือของไท่ด้วย งานของพระเจ้าสุทวารวดีจะช่วยให้ฐานะของพุทธศาสนาเถรวาทมั่นคงขึ้นในดินแดนแถบนี้

ลักษณะเฉพาะบางประการ

นอกจากหลักฐานทั่วไปของพุทธศาสนาแบบเถรวาทแล้ว พุทธศาสนาในอาณาไท่ยังมีลักษณะเฉพาะของศาสนิกชนมา อันเป็นแบบอย่างอันดีทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของศาสนิกชนคือ ลักษณะเฉพาะบางประการมีดังนี้

1. ในพิธีทางพุทธศาสนา ก่อนแสดงธรรมหรือสวดมนต์ พระสงฆ์จะตั้งกล่าวคำนมัสการต่อพระพุทธรูป (นโม สัตถะ ฯลฯ) ที่เรียกว่า นโม ๑ จบ ในอาณาไท่จะเพิ่มเป็น ๓ จบ
2. ในงานพิธีสำคัญ ๆ จะมีการนิมนต์พระจากวัดที่มีพระเป็นมงคลมาอ่านเทศนาสูตรที่เป็นมงคลพร้อม ๆ กับฆราวาส จมกัระทั้งคนทั้งสิ่งไม่มีชีวิต

ในพิธีสืบพระเครื่องเมืองไท่เหนือสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว (ค.ศ. 1495 - 1525) คราวนั้นมีรายชื่อพระจากวัดอันเป็นมงคลและชื่อพระสงฆ์ที่นับมงคลปรากฏอยู่ดังนี้

เทศนาสาธนาเจ้าแก้วมงคลนิมิต	๑ รูป
เทศนามงคลอันดีงามวัดแก้ว	๑ รูป
เทศนาเจริญธรรมจากวัดพระแก้ว	๑ รูป

เทศนามรณิกจากวัดพระเชตุพน	1 ผูก
เทศนาคุณพระวิสุทธิจาทรหรืออโณ	1 ผูก
เทศนามนตราฐานจากวัดโศภิตการาม	1 ผูก

ให้พระอานาปานะกล่าวพร้อมกันในประวัติพิธีกรรมดังนี้

3. ความเชื่อและความเลื่อมใสต่อ “เจ้าทณูญ” มีแพร่หลายในศาสนาหรือศาสนาเกิดเจ้าทณูญเป็นพระภิกษุชั้นเถร ทางคุณสมบัตินั้น พิศน หรือ ความ ประพฤติพิเศษ เช่น การวิปัสสนากรรมฐานหรือศีลพิเศษ หรืออาจจะเป็นเจ้าทณูญองค์ก่อนหน้าชาติมาเกิด ความรู้และคุณสมบัตินั้นอาจอื่น ไม่ใช่ศีลสามัญ ในการเพียรถือศีลหรือความดีก็พิเศษ ให้แก่เจ้าทณูญ เจ้าทณูญจึงมีคุณสมบัติมาทราบในวิวัฒนาการ ๆ คนที่มาไหว้ไม่ประสงค์จะรู้โดยนัยจากพระอานูญจากท่านเหล่านั้น เจ้าทณูญไม่ทราบอะไรเพียงแต่รับไว้เท่านั้น แล้วก็ได้คือให้พระเป็นภาษาบาลี

4. นอกจากพระสงฆ์ที่ทำการนี้หรือชาวบ้านในเรื่องศาสนาแล้ว แลบุตรทุกคนในบ้านมีศรัทธาต่ออีกคนหนึ่งซึ่งทำการนี้แทนพระหรือชื่อพระ ในโอกาสต่าง ๆ อย่างนี้เรียกกันด้วยความเลื่อมใสในชื่อว่า อาจารย์ ในพิธีบางอย่างเช่นการเรียกขานเจ้าทณูญหรือเจ้าทณูญ การเชิญทำพิธี 4 มาตรหรือพิธีรับบ้านใหม่ อาจารย์หรือท่านใดคนหนึ่งแล้ว แต่ในพิธีทางพุทธแท้ ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกันพระสงฆ์อาจารย์ท่านใดที่เป็นพิธีกร ท่านใดเจ้าทณูญหรืออาจารย์จึงมีอำนาจหรือเข้ามามีส่วนร่วมกับพระสงฆ์ ซึ่งมีอาจารย์จึงทำหน้าที่คล้าย ๆ กับ “พระเถร” ในลัทธิคัมภีร์ธรรม

5. ในสมัยก่อน พระที่ครองบิณฑบาตจะถือธำมศคาบไปด้วย เพื่อให้บ้านญาติโยนจะได้ก้มกราบหรือบูชาว่าพระมาแล้ว เมื่อรับบิณฑบาตแล้ว พระจะให้พรแบบอย่าง ๆ แล้วโยนบาตรหรือคายไป

6. หลังจากอุปสมบทแล้ว 3 วัน พระใหม่จะทำพิธี “เจ้ากรรม” อยู่อย่างเดียวเรื่อย ๆ ในกฎ ไม่ให้คลุกคลีหรือทำกับใคร ใช้เวลาส่วนใหญ่นในการศึกษาพระธรรมและการปฏิบัติทางจิต การสวนสนามภาวนา

7. ทุก ๆ ปี จะมีพระจำพรรษาเวลาที่ซึ่งธำมศคาบที่เสนาบดีกรมกันทั่วทั้งเมืองโดยแบ่งหนึ่งเพื่อเจ้าปวิธการตามพระวินัย ในระหว่างนั้นจะตั้งเครื่องครุฑเป็นพิเศษ และจะมีพิธีการประพาศธมมธาวาจากอุ้งใจถึงนาค

8. วันที่อุทิศตน 12 (เดือนนี้สำหรับชาวอาณาจักร) เรียกว่า “อโณ” ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนเพ็ญหรือเดือนสิบ มีชาวพม่าเป็นพิธีกรรมสำหรับชาวอาณาจักร ชาวบ้านจะทำทานและขอทานในวันและวันเวลาดัง ๆ คัมภีร์เจ้า ศาสนาจารย์คนผู้สูงส่งอยู่ไปวัดที่เขาค้นเรื่องและสืบศรัทธาจากทั่ววัน คณบดีจึงมีการบูชาพิเศษ และประพาศ คัมภีร์ธมมธาวา ไว้ รอบ บ้านเรือน หรือที่ใด ๆ ประสงค์บ้าน เพื่อบูชาพระอริยคุณหรือ หมู่บ้านและเมืองทั้งเมืองจะบูชาด้วยเครื่องค้ำและให้เสนาบดีหรือเจ้า คณบดีพินิจไปโดยนัยว่า เพื่อทำพิธีหรือกรรม (ภาวนาแบบพิเศษหรือพิธีกรรม ทำด้วยใบกล้วย กระดาษ ไม่ให้หรือด้วยใบ ๆ อื่น ๆ เสาธนาการ คณบดีไม่เดินหรืออุทิศไว้ บูชาอุปการะไว้ทำนบ) แล้วทำพิธีบูชาด้วยธำมศคาบด้วยธำมศคาบ

พิธีออกพรรษาหนึ่งจะเป็นประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา เพราะ ไม่ได้มีบาทฆาตที่ทรงมนต์จน
บางท่านเห็นว่า การออกพรรษานี้จะบูชาพระพุทธบาทที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานังอันคือ บางท่านก็ว่าเป็นการบวช
บวชจำแนกองค์ บางท่านว่าเป็นพิธีออกเพราะทำอย่างต่าง ๆ ออกไปให้พ้นตัว

๘. ชาวคนไทยจะประกอบพิธี สงกรานต์อันสนุกสนานเป็นเวลา ๓ วัน อย่างละเอียดย
ดีวันตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึง ๑๕ เมษายนทุกปี แต่ละวันมีพิธีที่มีความหมายและนิกายต่างประจําวันอย่าง
ระบบ วันแรก (๑๓ เมษายน) เรียกว่า "วันเถลิงราชรถ" มีกิจกรรมประจําวันคือการทำความสะอาด
ร่างกาย บ้างเวียนเทียนเครื่องบวงสรวง วันที่สองเรียกว่า "วันเนา" ในวันนี้จะต้องระมัดระวังอย่าให้ถูก
คำหยาบคายคำทักท้วง มิฉะนั้นปากจะเน่า วันที่สามเรียกว่า "วันพญาวิน" เป็นวันสำหรับไปวัดทำบุญ
ทุกทิศส่วนบุญอันมีพุทธเจ้าพิธีสงกรานต์และพระพญาวินมาเยี่ยมเยียน ที่เรียกว่าการดำหัว

๑๐. ในระหว่างเดือน ๗ (ราวๆ มิถุนายน) ชาวล้านนาไทย จะประกอบพิธีบุญเพื่อไล่ไล่นก
โยธการบูชาขอไล่ไล่นกท้องฟ้า บูชาเหล่าเทวดาชั้นนาคูทธศาสนาอาจจะมีบูชาเทพเจ้าแม่ฝนหรือกระตุ่น
ให้เทพเจ้าแม่ฝนทำงาน ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนมาให้เป็นพุทธพิธีใหม่ วันเพ็ญบูชาพระนาคูทธ หรือ
พระพุทเจ้าในพระศาสนาอันเจ็ดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๑. ในตอนเช้าออกพรรษา มีการทำบุญพิเศษอีกเหมือนกัน เรียกว่า "ทานกัวยะสาธ" ซึ่ง
เป็นงานพิเศษของทางศาสนา ในวันแรก ทุกบ้านเรือนจะเตรียมอาหาร และเครื่องดื่มไว้สำหรับแขกและ
ญาติมิตร ซึ่งทอดยาวมาบิณฑบาตแล้วทั่วทุกบุญโลกาปราศถึงองค์กันนิคมของแม่แก้วใสไปบิณฑบาตกัน
อันต่อไป นับว่าเป็นวันแห่งการกระตือรือร้น การเลื่อมใสและวันแห่งความอบอุ่นด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ
อันเกื้อกูลในชุมชนบ้าน เจ้าภาพจะเก็บรวบรวมสิ่งของใช้ไปบางส่วนเตรียมเครื่องโภชนาไว้ถวายพระ
ในวันรุ่งขึ้น เครื่องโภชนาจะยกนำไปวางบนโต๊ะที่จัดแล้วที่วัดหรือที่สาธารณะประจําไว้ พระสงฆ์สามเณรใน
วัดจะพากันรับมาจากบ้านแล้วรีบไปทอดทานตามบวรวัดกับเหล่าที่ตนจับได้

๑๒. พิธีอุปสมบทของพระสงฆ์และพระภิกษุผู้ใหญ่โดยสมณ ที่พิเศษถูก
ตั้งไว้บนปราสาทอันสวยงามที่ตั้งอยู่บนโครงสร้างแห่งเหล็กสีดัก (เหล็กทอเหล็กที่ตัวเป็นช้าง) ที่ประ
ทับอย่างสวยงาม คณะภิกษุหรือพระสงฆ์จะถือโอกาสไปอุปสมบทตาม เชื่อกันว่าผู้มีส่วนได้จากบุญ
จะได้บุญมาก

อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาท

คนไทยที่อพยพมาจากจีนจะได้รับเอาพุทธศาสนาเถรวาทมาด้วย ชาวชนชาติครองดินแดน
ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำโขงอันเป็นถิ่นเกิดพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู ซึ่งพวกนักบุญ
พ่อค้า ผู้มีฐานะทางศาสนาชาวอินเดียเข้ามาเข้ามาแล้ว คณะคนไทยของไพร่พลมาตั้งรกรากตามแรกก็ก
อยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัย โดยอาศัยอิทธิพลของศาสนา คนไทยจะได้รับเอาการปฏิบัติแบบพ
ธาบบางอย่างจากชนชาติหรือวัฒนธรรมอินเดียมาด้วยเหมือนกัน เช่น การทำบุญพุทธศาสนาเถรวาทเฉพาะอย่าง

นิภาธรนิกรธาม ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่ไกลแคว้นเมืองยศ ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑ ถึง ๑๒ คงจะได้แพร่หลายเข้าไปในหมู่ชนที่คนแดนไกลก็เกรงราวละทิ้งคนแดนของตนมาไกลด้วย พุทธศาสนาแบบพหุญาณจากแหล่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้คงจะได้ประสมปนธ์ไว้ในชีวิตจิตใจของชาวอาณาจักรล้านนาไทยอย่างลึกซึ้งหรือจนการทิ้งเถียว

หลักฐานที่แสดงว่า ศรัทธาในพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาเจริญแพร่หลายอยู่ในอาณาจักร มีดังนี้ต่อไปนี้ -

๑. ฐานารามนักรบจารีการนิมนต์ ได้ออกค้นพบที่อำเภอร่องแสน จังหวัดเชียงราย ฐานารามนักรบนั้นเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นนครของอาณาจักรพหุญาณ อาชามนิกรธาม

๒. มีข้อความที่เขียนไว้ว่า ในระหว่างรัชสมัยของพระเจ้าติโลนา (ค.ศ. ๑๓๔๐-๑๓๕๕) กษัตริย์องค์ที่ ๗ แห่งราชวงศ์เมี้ยวละ มีพระภรรยาองค์หนึ่งนามว่า จันทะเวระ ได้ขึ้นไม่ประคบพิธึสาธอาณนทร์ ชื่อ มหาโลคินันทรปเลตธ บณคธอสุเทท เพื่เพิ่มพูนบุญญาของชน

๓. ในอาณาจักรล้านนา มีพระพุทธรูปปางลาซองค์ที่มีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ พระพุทธรูปเหล่านี้ความจริงเป็นรูปสมณ (ปฎิมา) ของ พระราชาที่พุทธ ของพุทธศาสนาแบบพหุญาณหรืออาณาจักรพหุญาณซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนและนิกรธาม ไม่ใช่อุปถัมภ์ของพระศาสนาพุทธ

๔. ชาวพุทธนิกายวัชรคติในอาณาจักรล้านนาไทย ที่พระองค์พระบรมราชูปถัมภ์อยู่ มักจะเว้นจากการทำนุสรณ์ เช่นเดียวกับชาวพุทธนิกายพหุญาณในจีนและญี่ปุ่น

๕. ในสมัยก่อน พระในอาณาจักรล้านนาไม่ก่อพระกรรณิการในการปฏิบัติธรรมพระนิมิตบางข้อ บางองค์ก็ไม่ปฏิบัติตามสิกขาบทปาจิตติย์ที่ห้ามฉันอาหารในเวลาวิกาล ในสมัยนั้น ชาวเขมรมักจะทำกินอยู่บ้าน เพื่อไปฉันอาหารเย็นที่ทางครอบครัวหรือเพื่อนบ้านไว้ให้

๖. ในพระนครต่าง ๆ เช่นวันเกิดหรือพิธีรับพระคา พระองค์จะได้รับนิมนต์มาสวดคุณธิส-วิธัสสูตร ซึ่งเป็นสูตรนอกพระไตรปิฎก แห่งจีนและอินเดีย ตามวิธีของราชานิ ของพหุญาณ ในบางกรณีก็มีการสวด ธนบทที่สูตร ของพหุญาณด้วย

นอกจากนี้มีหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งมิใช่เป็นข้อสรองกัน ดังอย่างเช่น พระเจดีย์แบบจีนที่มีอยู่ทั้งที่เชียงแสนและเมืองใหม่ (กุ๋นเก๋) อาจสร้างขึ้นในสมัยหลังโดยชาวราชวงศ์หรือจีนแลไทย การที่พระในอาณาจักรล้านนาชอบอ่านสวด "เวธ" หรือ "คัมภีร์" บนศีรษะนั้น อาจจะเป็นการปฏิบัติที่เกี่วกันเองในอาณาจักร เพื่อป้องกันศีรษะมิให้ออกอาการกัสนวณในฤดูหนาว นอกจากนั้นก็ไม่มีหลักฐานของพุทธศาสนาพหุญาณที่เด่นชัดใด ๆ เหลือไว้ในอาณาจักร

พระสงฆ์ ๓ นิภา

สถานที่อันมีนามเดิมของพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาไทย ได้รับการ กระพริบกระพริบไปอย่างสำคัญ โดยการมาของพระเถระผู้มีชื่อเสียงนามว่า "สุเมธ เถระ" จากอาณาจักรที่เป็นมิตรใกล้เคียง คือสุโขทัย โดยการอาราธนาของพระเจ้าติโลนาในปี ค.ศ. ๑๓๕๑ พระสุเมธเถระ นำคณะไปศึกษาและ ได้รับการ

อุปสมบทใหม่ในสำนักของท่านสุภกพร มหาเถรแห่งอาณาจักรมอญ (ราชัญ) ในพม่าภาคใต้ เพราะฉะนั้น การมาของท่านจึงเท่ากับมาฝึกหัดใหม่เข้ามาอยู่ท่านนาโง พระเจ้าบิดาทรงเคารพนับถือ พระคุณอย่างยิ่ง จนกระทั่งได้ปฏิบัติสวนศอกให้ของพระองค์ให้เป็นวัดที่อยู่ของท่าน วัดนี้กล่าวได้ว่า กลายเป็นสำนักนาโงใหญ่ของพระสงฆ์อาณาจักรมอญ เวลาเมื่อครั้งว่า วัดสวนศอก นักบวชใหม่จะเจริญ ภาวนาไปก็มีภาวนาคัม ภานุไว้ว่าอุปสมบทใหม่ต้องพระเจ้านัดนา

ในปี ค.ศ. 1422 ระหว่างรัชสมัยของพระเจ้าสามมีสมณ นิพพานชื่อใหม่ ๑๘ รูป ไปศึกษาภาษาบาลีและพุทธศาสนาในลังกา ซึ่งในขณะนั้นได้เจริญถึงขีดสุดเป็นที่เลื่องลือกันไป พระราชบิดาและอื่น ๆ ก็พร้อมใจไปศึกษาเล่าเรียนในลังกาด้วย พระชื่อใหม่ ๑๘ รูป นั้นได้รับการอุปสมบทใหม่อีกครั้งที่เมืองมอญในอาณาจักรมอญ เมื่อถึงเวลาเกษียณแล้ว พระชื่อ ๑๘ รูป ก็กลับคืนสู่บ้านเกิด พร้อมกับหาพระมหาเถรชาลังกา (สีห) ๑ รูปคือ พระมหาวิกรมพาส กับพระมหาสุคนธ์ปัญญา ทั้งสองได้เข้าไปรับสั่งอยู่ที่วัดบ้านคง พระคณะใหม่จากลังกาชุดนี้จะเป็นที่เคารพนับถืออย่างแพร่หลายในอาณาจักรมอญ ต่อมาพระมหาเถรชาลังกาทั้งสอง ได้ทำการอุปสมบทใหม่แก่บุตรชาวอาณาจักรมอญต่อไป

ก็เป็นอันว่าเวลานี้ก็มี นักบวช ๓ นักบวชในอาณาจักรมอญ คือ นักบวชอาณาจักรมอญเดิม นักบวชมอญแห่งวัดสวนศอก และนักบวชลังกาหรือสีหของวัดบ้านคง ทั้ง ๓ นักบวชต่างร่วมกันอยู่ร่วมกันทำงานอย่างสันติ แม้ว่าการมีอยู่ของนักบวชนี้ เพราะมีความรู้สึกและการปฏิบัติที่ดีแก่พระ

คือการช่วยเหลือแนะนำของพระนักปราชญ์ชาลังกา การศึกษาภาษาบาลีและปริยัติทางพุทธศาสนาอย่างมีระบบก็ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกตามเมืองใหญ่ ๆ ในอาณาจักร พระนักบวชทั้งสามก็ได้ถูกส่งไปศึกษาพระคัมภีร์ในลังกา และเมื่อได้รับการศึกษาดีแล้วก็กลับมามีอาณาจักรมอญ บางท่านได้กลายมาเป็นนักปราชญ์และนักเทศน์มีวิธีปฏิบัติที่ดี มีภาษาบาลีเป็นอันมากกับนักปราชญ์เหล่านั้นได้รจนาวี

เหตุการณ์สำคัญทางพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคนั้น ก็คือการทำสังคายนาตรวจทานพระไตรปิฎก ที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็สซัง) ใน ค.ศ. 1447 ภาณุไว้ว่าอุปสมบทใหม่ของพระเจ้าคัสโตรราช นิพพานอยู่ชั่วอายุพระไตรปิฎก ๒๐๐ รูป มีพระสงฆ์ทั้งหมดมหาเถร เป็นประธานร่วมประชุมและใช้เวลา ๓ ปี จึงสำเร็จ การสังคายนาตรวจทานครั้งนี้เป็นครั้งแรกในดินแดนไทยและเป็นที่ที่ ๑ ของโลก

เหตุการณ์แห่งพุทธศาสนาในอาณาจักรมอญเริ่มเลื่องลือแพร่หลายกับเกิดความมุ่งมาดทางการเมืองในขณะนั้นคือศักราชวรมณี 15 คัมภีร์ของพระมอญกล่าวถึงปัญหาทางการเมือง อาณาจักรมอญในฐานะเป็นรัฐอิสระพลีชีพ วิถีธรรมและทางธรรมอันสูงใหญ่ ให้แก่โลกาของในปี ค.ศ. ๑๔๔๘ ด้วยนั้นคือรัชกาลศรีมอญ - พม่าว่าบุรุษแห่งสุภกพร

อิทธิพลของหม่า

สถานะไทยคงอยู่ได้ การปกครองของหม่าเป็นเวลาประมาณ ๑๐๐ ปี ผู้ปกครองชาวสยาม-หม่า ซึ่งก็เป็นชาวพุทธเหมือนกัน ได้ใช้อำนาจปกครองอย่างระมัดระวังมาก ในเรื่องของศาสนาหม่าไทยยังคงมีเสรีภาพในการดำรงชีวิตทางศาสนาของตนอย่างเต็มที่ ตามหลักฐานทางวรรณกรรมบางชิ้น พระนางเจ้าวิสุทธิเทวี ซึ่งครองเมืองใหม่ภายใต้การควบคุมของหม่ายังคงมีเสรีภาพในการทำบุญทำทานอย่างเต็มที่

ชาวสยามไทยได้รับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมของหม่า ทั้งโดยตรงโดยอ้อมหลายอย่าง บางอย่างก็ยังคงอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้

๑. เพราะอิทธิพลวัฒนธรรมสยาม-หม่า การบวชเป็นสามเณร ได้กลายเป็นที่นิยมแพร่หลาย เนื่องจากการบวชเป็นพระ และสามเณรทั้งภิกษุและภิกษุณีชาวสยามจะบวชเป็นพระ การปฏิบัติธรรมก็ก่อให้เกิดการขาดแคลนพระภิกษุผู้ใหญ่ที่ทรงความสามารถ ในการจัดการกิจการทางพุทธศาสนา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ และก็คือ ความเสื่อมโทรมในด้านการศึกษาทางพุทธศาสนาเป็นปรากฏอยู่ทั่วไปในอาณาจักรสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ค.ศ. ๑๖๘๘ ถึงปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่ามีนักปราชญ์ทางศาสนาและพุทธศาสนาเกิดขึ้นในสยามไทยนับแต่ครั้งนั้น

๒. พิธีบวชสามเณรสามเณรมักจะกระทำกันเป็นการใหญ่ ในสามเณรจะได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าราช (บางทีก็เป็นเจ้าราชหม่าอย่างลึกๆ) ให้นั่งบนหลังม้าเพื่อเสียบแบบสงฆ์และภิกษุณีของเจ้าราชสีหาคือธ ๑๐ จากหม่ากับแม่ ไม่คิดว่าตัวพระบวชผู้ใหญ่ที่เต็มไปด้วยความสมบูรณ์

การนิยมบวชสามเณรทำให้เกิดการสร้างวิหาร ซึ่งเป็นอาคารเพื่อถ้ำกรรมทางศาสนาทั่วไปรวมทั้งการบวชสามเณรด้วย ส่วนพระอุโบสถซึ่งใช้สำหรับบวชพระสามเณรยังมีลักษณะเป็นอาคารที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองหรือสามไป ส่วนในภาคอีสานในพระอุโบสถจะเป็นอาคารที่สำคัญและสง่างามที่สุด

๓. ชาวสยามไทยให้ความสำคัญแก่พระอุโบสถอย่างสูง พระอุโบสถเป็นสถานที่บวชบวชพระโคตรได้ช่วยพระอุโบสถแห่งพระบรมมหาราชวังซึ่งจะมีพระอุโบสถซึ่งมีพระอุโบสถที่ลึกซึ้งมาก เวลาที่ท่านอธิษฐานจิตอยู่ใต้พระอุโบสถบ้าง ในคราวมีงานฉลองจะมีการเผ่ธูปธูปเทียนของพระอุโบสถจากหม่ามาประดิษฐานไว้บนพระอุโบสถเพื่อมิให้สามเณรอุโบสถใด ๆ เชื่อกันว่าทุกครั้งที่วัดมีพิธีกรรมบวช (มีพิธี) พระอุโบสถจะขึ้นมารับบิณฑบาตแก่เจ้าเมือง โดยสนับเพลาที่พระภิกษุสามเณรทั่วๆ ไปใครก็ตามที่ได้บวชบิณฑบาตแก่พระอุโบสถจะได้รับบุญประเสริฐโอบอ้อมอ้อมจากหม่าด้วย ดังนั้นจำนวนวัดจึงออกไปบวชตั้งแต่ ๔-๕ นาฬิกา ประเพณีเช่นนี้ไม่ปรากฏว่ามีในภาคอื่นของประเทศ

๔. ที่ประตูเจ้าวิสุทธิเทวี จะมีรูปสิงห์ขนาดใหญ่ซึ่งมีลักษณะอยู่ที่ข้างประตู ๑ ตัว นี้เป็นอิทธิพลของหม่าอย่างเด่นชัด นอกจากสิงห์แล้ว ก็ยังมีอาคารและเจดีย์แบบหม่า ปรากฏอยู่ทั่วไปในอาณาจักร

สถานะของพุทธศาสนาในยุคใหม่

ตั้งแต่ศาสนาไทยได้รวมเป็นหนึ่งอันเดียวกับราชอาณาจักรสยามในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ศาสนาไทยก็ได้เข้ามาอยู่ภายใต้ระบบการปกครองและระบบการศึกษาอันเดียวกัน นอกจากนี้ พุทธศาสนาในประเทศไทยยังอยู่ในสิ่งแวดล้อมอันเป็นต้นน้ำธารบุญใหญ่ลักษณะเฉพาะต่าง ๆ กันอันเนื่องมาไม่ทุกวันนี้ แม้ในปัจจุบันนี้ ก็เป็นการยาก ที่จะแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนาในศาสนาไทยกับพุทธศาสนาส่วนใหญ่ของประเทศ

บรรณานุกรม

1. แสง นววิสูตร, "ความเป็นมาของพุทธศาสนาในประเทศไทย", กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 พ.ศ.-ค.ศ. 2533, สำนักพิมพ์อภัย, กรุงเทพฯ (2533)
2. แสง นววิสูตร (นพ), "จิตตาสมาธิวิทยา", กรุงเทพมหานคร: จักรกฤษณ์, เชียงใหม่ (2510)
3. แสง จันทโรจนาม, "พุทธศาสนาในประเทศไทย", กรุงเทพมหานคร: ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 พ.ศ.-ค.ศ. 2533
4. สว่าง โชติสุวรัตน์, "ตำนานเทพยดา", กรุงเทพมหานคร (2500)
5. สว่าง โชติสุวรัตน์, "ปฐมนิเทศของเทพยดา", กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2500)
6. สว่าง โชติสุวรัตน์ (ฉบับแก้ไข), "ตำนานเทพยดา-เมืองโสม-นครเขษุมหิทธิของเทพ", กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2532)
7. เสือพร โสภณิก, "คติของเทพยดา", สำนักพิมพ์ธรรมสาร, กรุงเทพฯ (2511)
8. เสือพร โสภณิก, "พระพุทธรูปในราชอาณาจักรไทย", สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา, กรุงเทพฯ (2510)
9. ชื่น น. นพรัตน์, "วัฒนธรรมปฐมนิเทศของพระพุทธศาสนา", พระพิมพ์พิมพ์, เชียงใหม่ (2512)
10. ชื่น น. นพรัตน์, "พระพุทธรูปของพระพุทธศาสนา", พระพิมพ์พิมพ์, เชียงใหม่ (2510)
11. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)
12. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)
13. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)
14. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)
15. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)
16. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)
17. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)
18. กรมศิลปากร, "งานพระพุทธรูป", กรุงเทพมหานคร 6 รอบ นานาชาติ, กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่ (2510)

ยุคทองแห่งวรรณกรรมพุทธศาสนาของ ล้านนาไทย^{*}

ดร.อรรถ อธิทานนท์

ล้านนาไทย ซึ่งสมัยเชียงใหม่เป็นนครหลวงมาแต่โบราณกาล เป็นถิ่นแห่งความ
คึกคักทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี มีอิทธิพลอันแรงกล้าทางศาสนาชาติ ภาษา
สูตรระหว่าง ต้นไม้เนื้อใหญ่ในป่าพรหม น้ำตกอันสวยงาม ต้นฟ้าอากาศสดชื่น ประชาชน
มีวิวัฒนาการอันก้าวหน้าโดยสมบูรณ์ นี่คือสัญลักษณ์ แห่งล้านนาไทย เมืองเหนือ
ถิ่นไท่อาว

ล้านนาไทย มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานรุ่งโรจน์ในอดีต มีชื่อเสียงเป็นที่ทราบ
กันโดยศตวรรษมาแล้ว ประวัติเริ่มแรกของล้านนาไทย หรือ โยนกนี้ หนังสือพงศาวดาร
โยนก, ศาสนวงศ์, รัชกาลมณี และจามเทวีวงศ์ ได้เล่าประวัติล้านนาไทย หรือแคว้นโยนก
ไว้อย่างละเอียด ส่วนใหญ่ประกอบด้วยนิยายปรัมปรา ซึ่งเราอาจจะพบเห็นบ่อย ๆ ในประวัติ
ความเป็นมาของประเทศอื่น ๆ พงศาวดารโยนกได้เล่าว่า กษัตริย์สิงหนวัติทรงเป็นผู้สถาปนา
อาณาจักรโยนก ซึ่งมีพระราชพิธีอยู่ในตำบลดอนเมืองแสน จังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบัน

โดยเหตุที่ประวัติศาสตร์แรก ๆ ของล้านนาไทยไม่ค่อยแน่นอน จึงเป็นเรื่องปรัมปรา
ประกอบมากผู้เขียนจะขอผ่านไป และจะเริ่มตั้งแต่สมัย กษัตริย์มีวิชัยมหาราช ผู้สถาปนา
เมืองเชียงใหม่เป็นต้นมา

ในพุทธศตวรรษที่ 19 พระเจ้ามังรายมหาราช ได้เข้ายึดครองเมืองหริภุญชัย
(ลำพูน) ต่อมาในปี พ.ศ. 1839 พระองค์ทรงสร้างและสถาปนานครเชียงใหม่ให้เป็นราชธานี
ของพระองค์ในสมัยนั้น อาณาเขตซึ่งรู้จักกันในนามของแคว้นล้านนาหรือล้านนาไทยในปัจจุบัน
ล้านนาไทยซึ่งตั้งอยู่ทางภาคเหนือของไท่ประเทศกับตัวเมืองใหม่ เมืองร้าง พระยา ลำพูน
ลำปาง น่าน แพร่ และแม่ฮ่องสอน

เพื่อให้ทราบพระนามผู้ปกครองล้านนาในอดีต จึงได้นำราชพระนามกษัตริย์แห่ง
ล้านนาไทย เริ่มตั้งแต่พระเจ้ามังรายมหาราช มาแสดงดังต่อไปนี้

* อรรถ อธิทานนท์ ผู้จำเริญศิลปการประพันธ์ประวัติล้านนาไทย พิศาลศิลปวิทยาการไทย คณะ
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เชียงใหม่ พ.ศ. 2322 เชียงใหม่ภายใต้การปกครองของพม่าถูกอู่อริยศักดิ์ครองได้เป็นครั้ง
คราวและถูกพม่าช่วงชิงไปอีก แต่ใน พ.ศ. 2317 สาขนาไทยได้ถูกยกทัพไทย คือพระเจ้า
ตากสินมหาราชยึดคืนได้จากพม่า รวมกับไทยเป็นอันยุติร่วมกันจนทุกวันนี้

สาขนาไทยมีกษัตริย์ปกครองหลายพระองค์ แต่ละพระองค์ทรงสร้างความเจริญให้แก่
ประเทศชาติ ในด้านการก่อสร้างอารามวัตถุ ความมั่นคง ความอยู่ดีกินดีของประชาราษฎร์
และความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งสาขนาไทยได้รับมาแต่สมัยพระนางจามเทวี ใน
พุทธศตวรรษที่ 12-13 เจริญรื้อรื้อมาตามลำดับ ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าเกือนา (พ.ศ. 1910-
1931) สาขนาไทยก็ได้รับพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเช่นเดียวกัน จากสุโขทัย ซึ่งในครั้งนั้น
ปกครองโดยพระมหาธรรมราชาธิราช พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้นพอขุนรามคำแหงมหาราช
ซึ่งเป็นพระสหายของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงนำมาจากนครศรีธรรมราช โดยการอาราธนา
พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาท มาจำพรรษาอยู่ที่กรุงสุโขทัยเพื่อเผยแผ่พระพุทธธรรม และเมื่อพระมหา
ธรรมราชาธิราชสิ้นกิจการพ่อขุนรามคำแหงมหาราชครองราชย์ ณ กรุงสุโขทัยได้ทรงส่ง
พระสุทนต์ เป็นสมณทูตไปเผยแผ่พระศาสนาที่สาขนาไทย พระสุทนต์และพระอริยวงศาคต
สมณได้ผ่านอาพระโอรสมีลูกมาดี แลมีพระบรมสารีริกธาตุไปถวายแก่พระเจ้าเกือนาคด้วย

พระเจ้าเกือนาได้ทรงสร้างพระอารามชื่อว่า บุษบามารวม (วัดสวนดอก) ถวายแก่
พระสุทนต์ และให้สร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ นอกจากนั้นพระ
องค์เถระประชาชนยังช่วยกันหล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานไว้ในพระอารามนี้ เมื่อการ
ก่อสร้างทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว พระองค์รับสั่งให้มีการฉลองสมโภชอย่างใหญ่โตหาพระสุทนต์มหา
เถระให้เป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดบุษบามารวมนี้ งามเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นเรื่องดัง
คำขวัญในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์เกือนา ในไม่ช้าเมืองไถ่ไต่คือ เชียงราย ลำพูน
ลำปาง เชียงตุง เป็นต้น ก็ได้มีนักพรตพุทธศาสนาจากเชียงใหม่ พระสงฆ์จากสำนักต่าง ๆ
ทั้งไท่และไท่พม่าไปศึกษาวิชาพุทธศาสนาโดยเฉพาะภาษาบาลี ซึ่งเป็นมูลเหตุของสำหรัย
ไปสู่ประเทศแห่งพระโอรสมีลูก ณ วัดบุษบามารวม นครเชียงใหม่ สืบแต่บัดนั้นแห่งการครองราชย์ของ
พระองค์ ความเจริญทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนาเจริญขึ้นอย่างไม่มีหยุดยั้ง พระเจ้าเกือนาเสด็จ
สวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1931

พระเจ้าแสนเพ็ญมา ราชโอรสของพระเจ้าเกือนา ได้บริหารสมบัติสืบต่อมาเมื่อ
พระชนมายุเพียง 15 พรรษา (หนังสือชินกาลมาลีว่า 23 พรรษา) ในเวลานั้น เจ้าหัวหม

พระมหาสารคามพระองค์ผู้ครองเมืองเขื่องราช ได้ออกทักขณาเชิญใหม่เพื่อแบ่งราชสมบัติแก่ลูกของ ทิศหลวงที่พาไป เจ้าพรหมเสด็จไปขอความช่วยเหลือจาก พระเจ้าอินทวิชชา แห่งกรุงศรี- สุธรรมาแลเรียกทักขณาก็ โศกหวังจะยึดเขื่องราชคืนมา (ลำปาง) แต่ก็ถูกตักขณไป จากนั้นมา เจ้าพรหมก็ไม่ออกทักขณาก็ ไม่นานเจ้าพรหมได้เสด็จมาเชิญใหม่ เพื่อขอพระราชทานอภัยโทษ ต่อพระเจ้าแสนเมืองมา และพระองค์ก็ทรงพระราชทานให้ ในการมาเชิญใหม่ครั้งนี้ เจ้าพรหม ได้้นำเอา พระพุทธรูปสี่องค์ องค์สำคัญจากเมืองกำแพงเพชรมาถวายพระเจ้าแสนเมืองมาด้วย พระองค์รับสั่งให้ประดิษฐานไว้ ณ วัดศรีเมืองพระ (วัดพระสิงห์) และพระองค์ทรงแต่งตั้งให้ เจ้าพรหมไปครองเมืองเขื่องราชตามเดิม

พระเจ้าแสนเมืองมาทรงมีศรัทธาในพระพุทธรูปสาม รูปนี้ให้สร้าง พระเจดีย์ พลสี องค์ที่หน้าวัดกลางในเขื่องราชใหม่ แต่ไม่ทันเสร็จพระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อนเมื่อ พ.ศ. 1964 พระมหาดิของพระองค์ทรงจัดการสร้างสำเร็จในเวลาต่อมา (จนเป็นพระเจดีย์หลวง อยู่ใกล้สภาพัฒนกิจพิภพ) พระเจ้าแสนเมืองมามีพระโอรส 2 องค์ คือ เจ้าอินทวิชชา และ เจ้าแสนเมืองมา เจ้าอินทวิชชาไปครองเมืองเขื่องราชแทนเจ้าพรหมผู้ต้องแก่พิราลัยไปแล้ว ส่วน เจ้าแสนเมืองมาได้ครองราชย์ที่นครเขื่องใหม่ ใน พ.ศ. 1954 ไม่นานพระเจ้าอินทวิชชาได้ออกทักขนา เขื่องใหม่ เพื่อแบ่งราชสมบัติแต่ไม่สำเร็จ

พระเจ้าล้านช้างแสน ทรงเป็นวีรกษัตริย์ สามารถป้องกันอาณาเขตของพระองค์ให้ พ้นจากข้าศึกศัตรู ทั้งฝ่ายในและภายนอกราชอาณาจักร นอกจากภารกิจนำเอาอาณาจักรแล้วพระ- องค์ยังทรงสนับสนุนช่วยเหลือทางศาสนาอย่างมากมายอีกด้วย

ในรัชกาลของพระองค์ พระองค์เสด็จมาไทยหลายรูปได้ไปประเทศลังกา โดยเฉพาะ ในปี พ.ศ. 1967 พระองค์ 25 รูปมีพระธรรมกัมภีร์ พระเมธีกร พระญาณมงคล พระธีธวัชร์ พระธัมมบุตร พระวิเทศกร พระพุทธสาสนาเป็นต้น และพระภิกษุซีก 8 รูป มีท่านญาณ- สิริทตเป็นประธาน ได้พบกันและเดินทางไปที่ศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา ในสำนักของท่านวัน- วิธน์ เมื่อศึกษาที่ลังกาพอสมควรแล้ว ท่านก็เดินทางกลับโดยทางเรือมาพระลังกา 2 รูป คือ ท่าน วิกรมพรหฺม และท่าน สุกตมปัญญาวรณะ พร้อมกับนำพระสารีริกธาตุมาสู่ล้านนา- ไทย พระองค์รวบรวมคนไทยและชาวลังกาเหล่านั้นได้เดินทางผ่านสุทธธา เมืองศรีวิชัยมาต่อ สู่โขงที่จำนงค์เขื่องใหม่ ตามลำคับโดยเฉพาะท่านกัมภีร์และท่านเมธีกรได้ทำพรรษาที่วัดป่าเบญจ เมืองเขื่องใหม่ ต่อมาได้เดินทางไปลำปาง ลำพูน เขื่องราช เขื่องแสน ทุกแห่งที่ท่านไป

ท่านได้ทำพิธีอุปสมบทบรรพชาแก่ผู้มีศรัทธา ตลอดชีวิตของพระเจ้าสามฝั่งแกน พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมาก พระชาวอโยธยาหลายรูปได้มาจำพรรษาอยู่ในอารามต่าง ๆ ในอาณาจักรไทย

พระเจ้าสามฝั่งแกนมีโอรส 10 พระองค์ แต่เจ้าราชองค์ที่ 6 คือเจ้าราชเอกหรือโลกใต้ครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้าสามฝั่งแกน เมื่อพระชนมายุ 34 พรรษาใน พ.ศ. 1985 โศณโพรหมานว่า พระมหาศรีสุธรรมวดีโลกราช หรือ สิริธรรมจักรวรีวดีโลกราช

พระเจ้าติโลกราช เป็นกษัตริย์ล้านนาที่มีพระนามเป็นที่รู้จักกันในบรรดานักประวัติศาสตร์ ทรงเป็นวีรกษัตริย์อย่างแท้จริง เกียรติคุณที่กษัตริย์อยุธยาหลายครั้งในรัชกาลของพระบรมไตรโลกนาถ ทรงมีพระปรีชาสามารถในการบริหารประเทศชาติ สร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ประชาชนและบ้านเมืองของพระองค์ เกียรติคุณพระศาสนาทรงอวดความอุปถัมภ์ค้ำชูการก่อสร้างบูรณวัตถุอารามและปูชนียวัตถุสถานต่าง ๆ ซึ่งไปทั่วทั้งพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้า คือ ทรงสละราชสมบัติชั่วคราวให้แก่พระวราชชนนี พระองค์เองผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดบ้านคง ไชยมี พระญาณมงคลมหายาวร เป็นราชอุปัชฌายาจารย์ พระเมธิกม เป็นราชกรรมวาจาจารย์ ทรงอุทิศส่วนกุศลถวายแก่พระชนกเจ้าสามฝั่งแกนผู้เสด็จสวรรคตไปแล้ว การผนวชของพระองค์มีความเป็นศิริมงคลอย่างยิ่งมาสู่พลานุกรรมของพระองค์โดยทั่วไป เพราะในขณะพระองค์มีอายุนว และเสด็จครองราชย์สืบต่อไป ต่อมาไม่นานพระชนนีของพระองค์สิ้นพระชนม์ พระองค์จึงจัดการพระวราชทานเพลิงศพ ณ สถานที่ที่สละพระวราชทานเพลิงแก่พระชนก และได้ทรงสร้างพระอารามขึ้นตามนั้น พระวราชทานนามว่า สโศการาม

ในปี พ.ศ. 1996 พระเจ้าติโลกราช ทรงให้สร้างพระอารามขึ้นอีก เพื่อปลูกต้นไม้ขึ้นมาจากประเทศลังกา และพระวราชทานนามว่า โพธารามกมกวihar (วัดเจ็ดยอกปัจจุบัน) หนังสือชินกาลมาลีกล่าวไว้ว่า พระเจ้าติโลกราชทรงสร้างพระอารามนี้ อุทิศส่วนกุศลถวายแด่ดวงแก่พระอุทิศละมัญญาเถระผู้มาจากประเทศลังกา ในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน

พระเจ้าติโลกราชทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก อันเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไป โดยเฉพาะในหมู่พระสงฆ์ เพราะพระองค์ทรงอวดความอุปถัมภ์ในการทำสังคายนา ซึ่งคณะสงฆ์ถือว่าเป็นงานสำคัญมาก เมื่อมีรัชกาลพุทธศักราช 2020 จุลศักราช 839 พระเจ้าติโลกราชได้อาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิและวัตรดี อันมี พระธรรมพิณมหาเถร เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง เป็นประธานมาประชุมกันที่ วัดมหาโพธาราม ไชยมีวัดอุปถัมภ์เพื่อรวบรวมชำระพระไตรปิฎกบาลีให้ออกคือนับปฏิทิน ในการนี้ใช้เวลา 1 ปี จึงสำเร็จงานสังคายนา ซึ่งนับเป็นสังคายนา

ครั้งที่ 8 และเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุแท้จริงก่อน ๆ จึงขอแนะนำประวัติสังเขปอย่างย่อ ๆ ดังนี้
ครั้งแรกจนถึงครั้งที่ 7 มาแสดงประกอบกันคือ

ครั้งที่ 1 ทำที่ประเทศอินเดีย ณ อาณัติศบวรณ บรมภูมิจาเอวระ เมืองราชกุฏี
เมื่อ พ.ศ. 1 (ภายหลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน โสฬสพระอรหันต์ 500 รูป มีพระ-
มหายัสสประสงฆ์เป็นประธาน พระเจ้าราชทัตตฤทธีทวียังแถมพระเป็นองค์อุปถัมภ์ มีวิฤ-
ประสงค์เพื่อชำระบรรพกาลสิ่งผิดของพระพุทธเจ้า การสังคายนาทำใช้เวลา 7 เดือน จึง
สำเร็จ

ครั้งที่ 2 ทำที่ประเทศอินเดีย ที่วาฬิการาม เมืองเวสาลี เมื่อ พ.ศ. 100 พระ-
สงฆ์จากพุทธ เป็นผู้นำมาขอความร่วมมือพระอรหันต์ 700 รูป มีพระเวสสทกนเถระเป็น
ประธาน พระเจ้ากาโลการพรมถวายความอุปถัมภ์ วิฤประสงค์เพื่อคัดสรรรวบรวมพระคัมภีร์
เกี่ยวกับพระวินัย สังคายนาทำใช้เวลา 8 เดือน

ครั้งที่ 3 ทำที่ประเทศอินเดีย ณ อโศการาม เมืองปาฐิปุตระ เมื่อ พ.ศ. 236
โดยมีพระอรหันต์ 1000 รูป มีท้าวโมคคัลลบุตรทิสสมทเถระเป็นประธาน มีจุดประสงค์เพื่อ
ชำระพระธรรมวินัยที่พระเถระเป็นจำนวนมาก ประพฤติปฏิบัติผิด พระเจ้าโคณฑหาราช
ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ทำอยู่ 9 เดือนจึงสำเร็จ ภายหลังสังคายนาแล้ว คณะสงฆ์และพระ-
เจ้าโคณฑหาราชได้ส่งพระภิกษุสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในต่างประเทศ รวมทั้งสถานที่ที่เป็น
ที่ซึ่งประเทศไทยในปัจจุบันด้วย

ครั้งที่ 4 ทำที่อุปัฏฐาม เมืองอุปัฏฐาปุระ ประเทศลังกา เมื่อ พ.ศ. 238 โดยมี
พระอรหันต์หลายรูป มีพระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าโคณฑหาราช) เป็นประธานร่วมกัน
จัดทำโดยมีวิฤประสงค์ เพื่อจัดพระวินัยปิฎก ให้เป็นระเบียบแบบแผนภิกษุทั้งหลายมีศีล
ทรงถวายความอุปถัมภ์

ครั้งที่ 5 ทำที่อโศกวิหาร (ธาตุวิหาร) เมืองคัมภุจลา ประเทศลังกา เมื่อ พ.ศ.
433 ภิกษุสงฆ์ 500 รูปร่วมกันทำ โดยมีวิฤประสงค์เพื่อจารึกพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นภาษา-
บาลีเป็นอักษรสิงหลโดยได้รับความอุปถัมภ์จากกษัตริย์วิญญูคามินียก

ครั้งที่ 6 ทำเมื่อ พ.ศ. 956 ณ พระอารามในลังกา ในรัชกาลกษัตริย์มหานาม
พระพุทธโรธชาจารย์ นักปราชญ์อินเดียไปประเทศลังกา แลพบปะพระภิกษุ (คัมภีร์ผู้เขียนรับ)
พระไตรปิฎก จากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี

ครั้งที่ 7 ท่าเมื่อ พ.ศ. 1587 ที่พระราชวังเกษียณแห่งลึงกา พระนามว่า - ปรีกษพาลุที 1 ผู้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ พระกสิณโณระ เป็นประธานคณะสงฆ์ร่วมกันทำ โดยนำวัตถุประสงฆ์เพื่อชำระและรวบรวมธรรมที่มีปริวรรตต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่

ครั้งที่ 8 ทำที่เชิงโหม่กัณฑ์แล้ว

พงศาวดารโยนกและหนังสือชินกาลมาลีกล่าวไว้ว่า ภายหลังจากการทำสังคายนาได้ 2 ปี พระเจ้าติโลกราชทรงส่งอำมาตย์พร้อมด้วยคณะ ไปประเทศลังกาเพื่อศึกษาและห่อหุ้มเจ้าของ ของโลหะปราสาทและรัตนาลิขิต แล้วนำกลับสู่อาณาจักร พระองค์ยังได้บูรณะเขื่อนแควน เขื่อนหลวง ซึ่งปรักหักพัง และให้สร้างโลหะปราสาทขึ้นอีก เพื่อเป็นที่ประดิษฐาน พระ- แก้วมรกต ในปี พ.ศ. 2030 พระเจ้าติโลกราชทรงให้ห่อหุ้มพระพุทธรูปองค์ที่มีมาด้วยของ สันฤทธิ์ และบรรพบุรุษพระพุทธรูปในและถวายพระนามว่า พระบัวศวนมัย นำไปประดิษฐาน ณ วัดบัวศาล ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเชิงโหม่ และในปีเดียวกันนั้นเอง พระเจ้า- ติโลกราชได้เสด็จสวรรคต รวมพระชนมายุ 79 พรรษา

อาณาจักรภายหลังพระเจ้าติโลกราชมีกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ปกครองหลายพระองค์ และภายหลังการทำสังคายนาครั้งใหญ่ทางทิศมหาไพรวรรณ นครเชิงโหม่ เสร็จแล้วอุทิศของ แห่งพระพุทธรูปศาสนาและวรรณกรรมพุทธศาสนา ก็เป็นฉาบบนและรุ่งโรจน์ตามลำดับ โดย เฉพาะรัชกาลแห่งกษัตริย์เมือธัมมแก้ว หรือ ภูคชอุปัติ ซึ่งเสด็จและกษัตริย์แห่งความเจริญพุทธ ธรรมและรุ่งเรืองของพระพุทธรูปศาสนาในอาณาจักร ได้แผ่กระจายเสียงชื่อ ไปสู่ประเทศ ใกล้เคียง

เราพบข้อความในหนังสือพงศาวดารโยนก ว่าในปี พ.ศ. 2066 กษัตริย์ศรีวิชัย- ศพทุกแห่งประเทศลาว (ประเทศหลวงพระบางสมัยนั้น) ทรงส่งราชทูตมาแจ้งราชสำนักเชิงโหม่ เพื่อทูลขอคณะสงฆ์จากนครหลวงเชิงโหม่และพระไตรปิฎก เพื่อนำไปประกาศพระศาสนาที่นั่น พระเจ้าเมือธัมมแก้วทรงพระราชทานให้ตามพระประสงค์ ของอาราธนาพระเถระหลายรูป มีพระ- เสด็จมโหสถเถระ เป็นหัวหน้าส่งไปพร้อมด้วยพระไตรปิฎก 1 ชุด อันครหลวงพระบางใน ปีเดียวกันนั้น

ในรัชกาลพระเจ้าเมือธัมมแก้วและกษัตริย์องค์ต่อมา นักปราชญ์หลายท่าน เช่น พระ- ไพริยวัณ พระธรรมเสนานที พระญาณกิตติ พระสัทธัมมกิตติมหาสุตเถระ พระญาณวิสาธ พระสิริมัทธการาช และ พระรัตนมัยปัญญาเถระ เป็นต้น ได้แบ่งวรรณะการนบาสีไว้ หลายเรื่อง

ในบรรดาภักดีปราชญ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในพระโพธิวงศ์เถร เป็นผู้ที่ชาวไทยว่า
ท่านอื่น ท่านเป็นชาวเชียงใหม่ ได้รับพระบรมกรรมไว้ 2 เรื่องคือ

1. จามเทวีวงศ์ ประวัติพระนางจามเทวี
2. สัตติงคนิทาน ประวัติพระพุทธอัสสัมชิต

จามเทวีวงศ์ หรือประวัติพระนางจามเทวี ท่านผู้แต่งนี้ได้รับวันเขียนปีที่แต่งไว้
ท่านศาสตราจารย์ ดร. เชเรส สันนิษฐานว่า คงแต่งในราว พ.ศ. 1950-2000 เนื้อเรื่อง
ว่าด้วยประวัติความเป็นมาของเมืองเหนือ โดยเฉพาะการสร้างหริภุญชัย (ลำพูน) ประวัติ
พระนางจามเทวี ราชธานีแห่งนครเชียงใหม่ลพบุรี ซึ่งถูกส่งมาเป็นราชธานีปกครองเมืองนี้ และ
ประวัติกษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่หลายพระองค์ นอกจากนี้ จามเทวีวงศ์ยังเล่าประวัติพระพุทธ
ศาสนาที่เมืองแพร่ และเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรสุโขทัย

สัตติงคนิทาน หรือประวัติพระพุทธอัสสัมชิต ท่านผู้แต่งนี้ได้รับวันเขียนปีที่แต่งไว้
คุณเชื่อมกับเรื่องจามเทวีวงศ์ ศาสตราจารย์ ดร. เชเรส ได้ศึกษาร่วมกับผู้ที่แต่งเรื่องนี้
ว่า แต่งในสมัยเดียวกับกับจามเทวีวงศ์ ส่วนกรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าพระ
โพธิ์อัสสัมชิตแต่งเรื่องในระหว่างปี พ.ศ. 1954-2000 แต่ผู้เขียนเห็นว่าจามเทวีวงศ์และสัตติงค
นิทานแต่งในระหว่าง พ.ศ. 1985-2068 เพราะระยะนี้เป็นเวลาที่วรรณกรรมบาทอักษรเพื่อ
อยู่ในอาณาจักรสุโขทัย เนื้อหาใน "สัตติงคนิทาน" ว่าด้วยประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้าสัมมา
ซึ่งหล่อในประเทศอินเดียมาด้วยทอง เงิน ทองคำ และทองคำเหลือง ประวัติการเสด็จมาสู่ประเทศ
ไทย และเจริญรุ่งเรือง รามทั้งเรื่องใหม่ วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ได้มีการแปลเป็นภาษาไทย
พิมพ์เผยแพร่แล้ว

พระธรรมเสนาบดีเถร เป็นชาวเชียงใหม่ แต่งวรรณกรรมบาทอักษรไว้ 1 เรื่องคือ
ปัทมกนิธาน-สัตติงคนิทาน เป็นหนังสือคู่ขนานกันของภาษาโวหารบาลี ท่านแต่ง
เรื่องในราว พ.ศ. 2000-2045

พระญาณกิตติเถร เป็นชาวเชียงใหม่ จากสถานที่ท่านประพันธ์ไว้ ทำให้เราทราบ
ว่าท่านเป็นอาจารย์ของพระเจ้าติโลกราช เชื่อว่าท่านเคยไปศึกษาที่ประเทศลังกาในรัชกาล
กษัตริย์กรุงลังกาปัทมกนิธานที่ 6 และพระมหาเจษฎาธิราชที่ 6 (พ.ศ. 1955-2014) ใน
สมัยนั้นศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเชียงใหม่ อยุธยา ลังกา และพม่า ดำเนินไปด้วยดี พระธรรม
ญาณกิตติเถรเดินทางไปประเทศเหล่านั้นได้อย่างเสรีที่อาณาจักรสุโขทัย ท่านญาณกิตติเถรพักอยู่ที่วัด

ปณาสารณ (วัคสาณรณ) ทั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเชิงโหม่ ท่านวราหะวรรณกรรมไว้หลายเรื่องคือ

1. สมณปาสาติกา อคฺคโธธนา เป็นหนังสือประเภทอนุสรณ์จากคัมภีร์อธิบาย (Sub-Commentary) หนังสืออธิบาย (Commentary) ความในพระไตรปิฎกอย่างละเอียดหนังสือเรื่องนันทาณันตนา รณก 8 หน้ายก พิมพ์หลายครั้งแล้ว

2. ภิกขุปาฏิโมกขกัมมจริยนิ เป็นหนังสืออธิบาย ความ ในพระปาฏิโมกข์คือ กฎหมายสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระวินัยปิฎก

3. สัมมาสังกัรวินิจยนิ คัมภีร์อธิบายเกี่ยวกับสัมมาญาณเป็นแกกึ่งของทนายบอกเหตุผลแทน สำหรับเป็นที่ประกอบกิจการของพระสงฆ์ อันเป็นส่วนหนึ่งในพระวินัยปิฎก

4. อฏฐสาสนนิ อคฺคโธธนา

5. สัมไมทวินานิ อคฺคโธธนา

6. สาธุกถา อคฺคโธธนา

7. ปุคฺคสบบัญญัติ อคฺคโธธนา

8. กถาวัตถุ อคฺคโธธนา

9. ยมก อคฺคโธธนา

10. นัฏฐาณ อคฺคโธธนา

11. สกัณณมคฺคาวิกาวนิ อคฺคโธธนา

วรรณกรรมทั้ง 8 เรื่องนี้ ว่าด้วยคำอธิบายอธิบายใจความของอภิธรรมปิฎกให้แจ่มแจ้งชัดแจ้งเป็นที่เข้าใจง่าย เป็นคู่มือสำหรับปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระอภิธรรมปิฎกหรือพระปรมัตถ์

12. ฐลกิจจานน อคฺคโธธนา คือหนังสือคัมภีร์อธิบายคำาวในอาภรณ์บาฬีชื่อ "นุชกิจจานน" อันเป็นคัมภีร์ในอาภรณ์คัมภีร์ ท่านญาณกิตติเถระได้แต่งคำอธิบายสำหรับอธิบายคัมภีร์นี้ให้เข้าใจง่าย

วรรณกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ท่านญาณกิตติเถระได้ชำระระหว่างปี พ.ศ. 2028-2043 ท่านเป็นนักปราชญ์อานนาไทยทั้งวรรณกรรมไว้มากกว่าที่ผู้อื่น

พระอรรถกถาจารย์มหาคุณสกลเถระ ชาวเมืองลำพูน เป็นพี่เขยกับท่านญาณกิตติเถระที่กล่าวมาแล้ว ท่านแต่งหนังสือ 1 เรื่อง คือ สัทธพินทุสภานุฎา เป็นหนังสือคัมภีร์อธิบายคำาวในอาภรณ์บาฬีชื่อคัมภีร์ "สัทธพินทุ" ซึ่งแต่งโดยกษัตริย์พม่าพระนาม

ว่า กษัตริย์ ท่านอธิราชกษัตริย์มหาสุทนต์ทวารวดี เขียนพจนานุกรมที่ โขธมนะที่จำอยู่ ณ วัดวิมละ อัมพวัน

พระสิริวิมลคณาจารย์ หรือ **ท่านสิริวิมลคณาจารย์** เป็นชาวเมืองใหม่ มีชีวิตอยู่ในราว พ.ศ. 2020-2100 (โพธิราชพงศาวดารที่กล่าวถึงพระองค์ ก็คือแค่พระเจ้าไตรภพ อธิราชเจ้าเมือง) ท่านประจำอยู่ที่วัดสวนขวัญ (ปัจจุบันเรียกว่าวัดคำพันก) ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ ห่างจากนครหลวงเมืองใหม่ 4 กิโลเมตร ทิศทิศตะวันออก (ประตูทิศพระพุทธรูปศาสนา แห่ง โศภนพรม) กล่าวว่าการสิริวิมลคณาจารย์ประจำอยู่ที่วัดสวนขวัญพระเมืองคณาจารย์เมืองใหม่ เมื่อครั้งนั้นเมืองคณาจารย์ได้เป็นพระราชาอุปราชประจำเมืองพระองค์ และพระองค์ได้ทรงสร้างวัดสวนขวัญทวารวดีที่ท่านสิริวิมลคณาจารย์ เชื่อกันว่าท่านสิริวิมลคณาจารย์ เคยไปประเทศอินเดียได้ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาที่นั่น ในครั้งนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้า พระเจ้า และอริราช เจ้าเมืองไปประเทศต่างประเทศของท่านเสมอ ๆ ท่านสิริวิมลคณาจารย์ได้สร้างชื่อเสียงของท่านด้วยการแต่งกวีนิพนธ์พระพุทธรูปศาสนาเป็นภาษาบาลีหลายเรื่อง ท่านเคยมีอายุยืนนานและสิ้นชีวิตในรัชกาลพระเจ้าเมกุฏิ

ท่านสิริวิมลคณาจารย์ ผู้เป็นสมเด็จพระเจ้าคณาจารย์เมืองใหม่ ได้ทรงรวบรวมเรื่องราว เรื่อง แต่เท่าที่ค้นได้มีดังต่อไปนี้คือ

1. เวสสันดรทศปณิ ทนังสิริอธิบายคัมภีร์เวสสันดรชาดก
2. จักรวรรดทศปณิ ทนังสิริว่าคือจักรวรรดและสิ่งต่างๆที่อยู่ในจักรวรรด
3. สิบธรรมาธิราชกษัตริย์ ทนังสิริอธิบายคัมภีร์สิบธรรมาธิราชกษัตริย์
4. มังคลาธิราชทศปณิ ทนังสิริอธิบายคัมภีร์มังคลาธิราช

เวสสันดรทศปณิ เป็นคัมภีร์อธิบายเวสสันดรชาดก ในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามีลูก เป็นวรรณกรรมเรื่องแรกที่ท่านสิริวิมลคณาจารย์แต่งเมื่อ พ.ศ. 2060 ในรัชกาลพระเจ้าเมกุฏิ อธิราชเจ้าเมืองที่สวนขวัญ เวสสันดรทศปณิ เป็นหนังสือเขียนโดยท้าวทวารวดีชื่อท้าวเจ้าปราชญ์ใน อดีตราชวงศ์ของพระพุทธเจ้าที่ปัจจุบัน พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าอรุณราชและพระนางมณฑุสดีแห่ง นครสิริวิมลคณาจารย์ของพระองค์คือพระนางมณฑุสดีพระโอรสและธิดา 2 องค์ คือ ชาย และ หญิงท้าว : พระองค์ทรงมีคุณในการบวชจากทางโลกถึงกับ ทรงยอมสละได้มีแค่พระโอรสและธิดา ของพระองค์เพราะการให้ทานและการบวชของพระองค์ พระองค์จึงต้องสละไปประเทศอินเดีย ใน พ.ศ. 2100

จักรวาลทิพย์ เป็นวรรณกรรมเรื่องที่สองซึ่งแต่งโดยท่านสิริฉันทาจารย์ในปี พ.ศ. 2063 ในรัชกาลแห่งกษัตริย์เมื่อก่อน ท่านรณาทมมิกะเทวีส่วนชาวภูตถาณที่เคียดแค้นกับที่ท่านแม่หลวงสนมทิพย์ จักรวาลนี้ ว่าด้วยเรื่องราวในจักรวาลหรือโลกธาตุ พรรณณาถึงภูมิต่าง ๆ สัตว์ที่เกิดขึ้นในภูมิต่าง ๆ อาหารของสัตว์ ภูเขา แม่น้ำ สระ พืชของ คชธนู บึง เกาะ ทวีป เทวตา แอระสุร เป็นต้น ดังจะยกมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ภูเขา จักรวาลทิพย์พรรณนาถึงภูเขาต่าง ๆ เช่น ภูเขาอินธุ ซึ่งเป็นภูเขายาวใหญ่ที่สุดในบรรดาภูเขาที่ปัวระ รองลงมาก็มี ภูเขาอุคคินธร อธิษัทร กะวิก สุกัสสน เนมิทร อธิสกันณ ทินวิเศ จักรภูฏ กะถภูฏ คณินาถ เป็นต้น

มหาสมุทร หรือมหาสมุทร มีมหาสมุทรภูต มหาสมุทรภูต มหาสมุทรภูต มหาสมุทร บัคคาต สันถารภูต ชลภูต มหาสมุทร มหาสมุทร เป็นต้น

สระ ก็สระอันหลากหลาย สระกัญญูญจาก สระวอกรก สระฉัททิต สระกุนาถ สระมัลลิกนิ สระสิทธปาท เป็นต้น

น้ำ พรรณณาถึงแม่น้ำต่าง ๆ มีแม่น้ำคงคา อมุนา อวิวัคิ อวญุ มหิจนทากา สวิวัคิ เนมิฐรร เป็นต้น

ทวีป ได้แก่ชมพูทวีป อมาโยทวีป บุพพิทเททวีป อุตตรกุตทวีป เป็นต้น

ภูมิของสัตว์ต่าง ๆ เช่นอภายภูมิ นิมิธ คิริจนาถไน เปตวิธ อสุรกาย แอระสุรของมหาโมร หรือมหาพรก ๘ ชุม คือ สนิญชีวะ กะถสุคค สันนาถ ชลโรจระ ชุมโรจระ เวชิตาปนะ ปตาปนะ เป็นต้น

อสุร มีเวปยิกติ สุกิต สัมพร อสุโรช ปาธาต วาสุ เป็นต้น

ภูมิตะเวศตา ได้แก่เทพมุนิสัตถ์บพพันัน เช่น เทวตาอาคัยอยู่ใต้ถาณคักคิทธิ มีเจตีย์ คาธ บำ ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น

อากาศเทวตา คือเทพมุนิสัตถ์ในเบือรณ แต่ต่ำกว่าเทพชั้นจาตุมหาวรชิก เทพชั้นนี้มีนามว่า วาตทากิเทพ

เทพชั้นสูงศักดิ์ มีจาตุมหาวรชิกเทพ คาวคิงเทพ อานเทพ คูสิคเทพ มีนามว่าคิเทพ แล ปาณมิตัวสวคิเทพ

พรหม มีพรหมปาวสิธช พรหมญูโรหิต มหาพรหมปิตตภพรหม อัปปมาณาภพรหม เป็นต้น

นอกจากนี้ท่านยังแนะนำให้พระภิกษุสามเณร และ อุบาสกของลัทธิและเทพอื่นนั้นๆ กล่าวถึงกันในคำขวัญๆ เช่น ศันสนะอุทิศปณิ ศันปาสนี ศันสนิพถิ ศันเปาวริชคตก เป็นต้น และในตอนที่ท่านแต่งจักรวาลทิปนี ท่านเสริมองค์อาจารย์คืออธิบายองค์พิภพต่างๆ เช่น จันทรโลก ธาตุโลก อายตนโลก วิภคิณวโลก วิภคิณคัมภวโลก ปฏิจเฉทภากา และอชราภากา เป็นต้น

จักรวาลปาถอฏฐา เป็นหนังสือคู่มืออธิบายพระกัมมีย์ “อริยปาถอฏฐา” (ซึ่งแต่งโดยพระญาณวิลาสแห่งแห่งเมืองเพนียด) ท่านเสริมองค์อาจารย์ว่าเรื่องทั้งหมดที่อยู่ทั่วส่วนขวัญ ฎีกาจักรวาลปาถ ว่าศัวยการ ฌเนเวลา เคธังจันตวง น้ำหนัก วรรคทาง ฤกษ์กาล และการใช้เงินการวิ่งก็ยวเนื่องทางพระพุทธศาสนาเป็นต้น

มังคละคัตติปนี หรือ มงคลคัตติปนี เป็นวรรณกรรมเรื่องเอก ที่น่าเชื่อถือกับยาศิคุณ นาอยู่ท่านเสริมองค์อาจารย์ ท่านพระญาณคัตติคตทิปนี เมื่อ พ.ศ. 2567 มิได้ระบุสถานที่ๆ ท่านแต่งคัตติปนีเพื่อแสดงแก่กล่าวว่า ท่านประพันธ์เรื่องนี้ ณ สถานที่เมืองสงก ซึ่งอยู่ไกลไปทางทิศใต้ตอนบนของใหม่ ประมาณ 4 กิโลเมตร (คงเป็นวัดสวนขวัญ) ในตอนหนึ่งของมังคละคัตติคตทิปนี ท่านกล่าวว่าท่านเป็นกษัตริย์ของ พุทธวิมุตตนาเดระ มังคละคัตติปนี คือคัมภีร์ที่อธิบายความในมงคลสูตร ซึ่งเป็นสูตรหนึ่งใน สุตตนิบาต สุตตนิบาตปฏิฎ เป็นสูตรที่แสดงการปฏิบัติอันเป็นมงคล 38 ประการที่มีการในคตบทพาล การเสวนาที่บัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา การบำรุงเลี้ยงบิดา มารดา การแสดงความช่วยเหลืออุทิศตนถวายแด่พระมหากษัตริย์ การประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นต้น ท่านเสริมองค์อาจารย์คืออธิบายอย่างละเอียดถึงความหมายของสูตรนี้ โดยแสดงความหมายและสามารถในการแปลภาษาบาลีได้อย่างไพเราะ สร้างประโยชน์อย่างๆ และตลอดด้วย อันยิ่งหลักไวสารณณ์อย่างถูกต้อง และน่าเชื่อถือต่างๆ จากราก อรรถกถา ธรรมบท และจากคัมภีร์พุทธศาสนาอื่นๆ อีกหลายคัมภีร์มาเรียบเรียงอย่างประกอบ มังคละคัตติปนีเป็นหนังสือยาวถึง 893 หน้า ได้แปลเป็นภาษาไทยและพิมพ์หลายครั้งแล้ว

รัตนปัญญา หรือ สิริรัตนปัญญาเดระ พระเถระผู้เกี่ยวข้องกับท่านเสริมองค์อาจารย์เป็นชาวเมืองราช (พม่า) เป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์มีราชทานการ ท่านอุปสมบทเป็นภิกษุและจำพรรษาอยู่ ณ วัดป่าแก้ว เชียงราย ต่อมาได้มาศึกษาที่เมืองใหม่ และพักอาศัยอยู่ที่วัดสีทองาราม หรือวัดเจ็ดยอดปัจจุบัน ท่านแต่งวรรณกรรมไว้ 3 เรื่อง คือ

1. จันทรลมาธิ ปรัชมัทธพทศศาสนา
2. วชิรลาคคตคตทิษะ อธิบายหัวข้อธรรมต่างๆ

3. มาดิกคอดรูป-ลลิตัมมสังคณี อธิบายพระอภิธรรม

ชีนถาณมาตี เป็นวรรณกรรมที่บันทึกประวัติและเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ประเทศไทย โดยเฉพาะอาณาจักรสุโขทัย ประวัติพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่ชีวิตประวัติดั้งเดิมของพระพุทธองค์เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ การประสูติเป็นมนุษย์ในชาติปัจจุบัน การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า กิจการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนถึงปรีชาญาณ ประวัติของพุทธโฆสจารย์ พระเถระนักปราชญ์ผู้เรืองนามของอินเดีย เป็นอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก (Commentator on Buddhist Canon) มีชื่อเสียงที่สุด ประวัติเมืองไทย สุโขทัยไทย การสร้างเมืองศรีอยุธยา (ลำพูน) การเผยแผ่ และความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัย ฯลฯ ชินถาณมาตี เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของไทย นักประวัติศาสตร์ไทยและต่างประเทศ ได้ใช้หนังสือนี้เป็นหลักอ้างอิงเกี่ยวกับประวัติและเหตุการณ์ของเมืองไทย ดร. เลอแมย์ (Le May) อภิลักขณ์วรรณกรรมว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไทยมากเท่าที่พุทธทศกัณฐะนักปราชญ์ของอินเดียสนับสนุนความเห็นนี้ ท่านกล่าวว่า ไม่ต้องสงสัยเลยว่าชีนถาณมาตีเป็นคัมภีร์ที่บันทึกความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยไว้มากทีเดียว ท่านเขียนปัญญาเถระ แห่งชินกาลมาลี เมื่อปี พ.ศ. 2060 เมื่อท่านอุปสมบทได้ 23 พรรษา ในรัชกาลแห่งพระเจ้าเมืองแก้ว หนังสือชินกาลมาลีพิมพ์เป็นอักษรโรมัน โดยสมาคมบาติเปรมณ์ สอนสอนประเทศอังกฤษ และแปลเป็นไทยแล้ว

ท่านคัมภีร์ปัญญาเถระ ได้แต่งคำอธิบายคัมภีร์อภิธรรม ซึ่งเป็นปิฎกหนึ่งของพระไตรปิฎกชื่อว่า **มาดิกคอดรูป-ลลิตัมมสังคณี** ผู้แต่งนั้นได้ระบุวันเดือนปีพิมพ์ไว้ แต่สันนิษฐานว่า ท่านคงแต่งหลังหนังสือชินกาลมาตี สำหรับ **วชิระสารัตถสังคหะ** เป็นวรรณกรรมเรื่องสุกตาทิที่ท่านคัมภีร์ปัญญาเถระแต่ง ท่านแต่งเรื่องนี้เมื่อปี พ.ศ. 2078 ณ นครพาราณสี เมืองโกลี วชิระสารัตถสังคหะว่าด้วยข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เมื่อเราสนใจความของกันแล้ว จะทำให้รู้ความหมายอย่างละเอียด อีกหนังสือที่ชื่อหนังสือเรื่องนี้เกี่ยวกับหัวใจของธรรมะต่างๆ

ปัญญาสาขาลก (ปัญญาสาขาลก) หรือ ซาลล 50 ซาล เป็นผลงานวรรณกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มีนักปราชญ์อาณาจักรสุโขทัยได้มีอยู่ประมาณ 400 กว่าเล่มแล้ว ปัญญาสาขาลกนี้เป็นบ่อเกิดแห่งวรรณคดีและวรรณกรรมไทยอีกหลายเรื่องผู้เขียนจึง รวบรวมเรื่องปัญญาสาขาลกให้ละเอียดพอสมควร

ราชดก (ราชดัก) หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ในกรณีที่พระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะอุบัติมาเป็นเจ้าชาย สัตยจิตตและบรรพบุรุษสำเร็จความเป็นพระพุทธเจ้าในชาตินี้ ราชดกเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก ซึ่งมีอยู่ 3 ส่วน คือ พระสุตตะ พระวินัย และพระอภิธรรม ราชดกเป็นคัมภีร์อันคัมภีร์ 10 ของ "อุททกนิคาย"³ ซึ่งเป็นนิกายที่ 5 ของพระเวรค และจัดเป็นองค์ที่ 7 ใน 9 องค์ ที่เรียกว่า "นวัตรคสัตตคาสน"⁴

ราชดกในพระไตรปิฎกทั้งหมด 550 เรื่อง แต่เนื้อเรื่องเล่าอิงประวัติความเป็นมา ในอดีตของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงอุบัติในเลกการต่าง ๆ กัน เป็นสัตว์บ้าง เป็นมนุษย์บ้าง ราชดก แบ่งเป็นนิบาตได้ 22 นิบาต แต่จะนิบาตจำนวนราชดกมากกว่านั้นหรือไม่เท่ากัน โดยเฉพาะ นิบาตที่ 22 เรียกว่า "นทานิบาตราชดก" เป็นที่รู้จักกันดีสำหรับคนไทย

มหาานิบาตราชดก หรือที่เรียกกันว่า ทศราชด (สิบราชดหรือพระเจ้าสิบราชด) ก็คือราชด 10 เรื่อง ซึ่งพรรณนาอิงประวัติของพระโพธิสัตว์ในชาติปางก่อนอันลุล่วงไปก่อนที่จะถึงชาติ ปัจจุบัน ครบปรากฏรายละเอียดต่อไปนี้

1. เสนีราชด ทรงภักเป็นเวสโธธของกษัตริย์กษัตริราชแห่ง กรุงพราณณิ มีพระนามว่า เสนี (พระเสนี)
2. มหาชนาราชด ทรงภักเป็นโอรสของกษัตริย์ อวิฏฐชนกแห่งนครมิถิลา ทรงพระนามว่า มหาชนก
3. สุวรรณสถานราชด ทรงภักเป็นบุตรของทูลลภกุมาร และนางปาริชา พระนามว่า สุวรรณสถาน
4. เนมิราชด ทรงภักเป็นกษัตริย์ ทรงนามมิถิลา ทรงพระนามว่า เนมิราช
5. มโหสถราชด ทรงภักเป็นบุตรของเศรษฐี อิวินคณและนางสุธณนาเทวี
6. ภูริทัตราชด ทรงภักเป็นโอรสของท้าวครุฑ และนางสพทวรา
7. จันทกุมารราชด ทรงภักเป็นโอรสของพระเจ้าเอกราชแห่งเมืองกุญพวดี
8. นารทราชด ทรงภักเป็นมนุษย์และผนวชเป็นฤๅษีนามว่า นารท

3. อุททกนิคายแบ่งย่อยออกเป็น 10 คัมภีร์ คือ อุททกปาฐะ อรรถกถา อุททกนิคายคัมภีร์ อุททกนิบาต นิทานวัตถุ เวทีถุญ เวทีถุญชาดก มหาเวทีถุญ อุททกนิคาย ปฐกนิคายชาดก อปคณ พุทธาวคต เวทีถุญ

4. นวัตรคสัตตคาสน คือ คัมภีร์อันคัมภีร์ 10 คือ สุตตะ เสนี เวทีถุญชาดก คณา อุททก นิคายคัมภีร์ ชาดก อรรถกถาชาดก เวทีถุญ

9. วิสูตรชาตก ทรงกนิศเป็นวิสูตรนิสิต ปราชญ์ประจำราชสำนักกษัตริย์
ธัญญะธิดาโกธพาวชนแห่งนครอินทรวัด
10. เวสสันดรชาตก ทรงกนิศเป็นवासโธรสยามกษัตริย์ธัญญะธิดา
แห่งกรุงสิริ

ในชาตก 10 ชาตินี้ มีท้าวเวสสันดรเป็นท้าวจักกนิศสำหรับคนไทยทุกพระองค์มาจากเวสสันดรชาตก วรรณกรรมไทยประเภทโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และราชโศกนิพนธ์อันสำคัญ เช่นมหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ มหาชาติกลอนเทศน์เป็นต้น

มีปัญญะชาตก เป็นงานวรรณกรรมพุทธศาสนานอกไตรปิฎก เพราะมิได้มาจากพระไตรปิฎก มีรชนชาติสิบสองกษัตริย์ และวันเกิดวันถึงแก่กรรม แต่เชื่อว่าเป็นผลงานของพระภิกษุชาวเมืองไทย ตั้งแต่ระหว่างปี พ.ศ. 2038-2068 ในรัชกาลแห่งกษัตริย์เมืองแก้ว กรมพระธรรมาธิราชนฤนาถทรงมีมติว่า เป็นพุทธวรรณกรรมที่เก่าแก่ เรียบเรียงโดยพระเชื้อ-ใหม่ ในระหว่าง พ.ศ. 2000-2200 เพราะในขณะนั้นพระเชื้อใหม่หลายรูปไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็กลับสู่ประเทศมาทูลมีเรื่องทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในแผ่นดินไทย และนำเรื่องปัญญะชาตกขึ้น เสนอไปในที่ประชุมของอริยสงฆ์ราชที่กรุงกบิลพัสดุ์ (ยวธกชาตก) เพื่อเก็บการสนทนาสาธนาในรูปชาตก ชาวพม่ารู้จักปัญญะชาตกในนามว่า ชิมเม่ บัณณาสรา-ตก (เรื่องใหม่บัณณาสราตก) และเชื่อว่าแต่งโดยสมเด็จพระเจ้าเชื้อใหม่ ผู้ไม่ปรากฏนามซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ในคัมภีร์โลกและกัถกรรม

เรื่องในปัญญะชาตก แต่งทำนองอริยสงฆ์ในพระไตรปิฎก แต่มีเนื้อเรื่องไม่เหมือนกัน เพราะเป็นชาตกนอกไตรปิฎก ปัญญะชาตก (ปัญญะ หรือ บัณณาส-ระ) ชาตก 50 เรื่อง ตามความหมายของชื่อและศัพท์ แต่โดยเนื้อหามีมากกว่า 50 เรื่องก็วางชื่อต่อไปนี้

1. สุนททโธชาตก	2. สุธนชาตก
3. สุธนชาตก	4. รตนปโรชาตก
5. สิริวิบุตติชาตก	6. วิบุตติชาตก
7. สิริจุฑาณชาตก	8. จัณฑชาตก
9. สุนิศาชาตก	10. สิริธรรชาตก
11. พุกกบิลพัชชาตก	12. ยาทิตชาตก
13. พุกกนิมิตชาตก	14. มหาสุธเนชาตก

15. สุวณฺณกุมารชาตก	16. กนกวันฺณวารชาตก
17. วิวิธบิณฑิตชาตก	18. ชินฺนโสมฺมชาตก
19. สุทฺธิสณฺชาตก	20. วิภูฏิสฺสอฺวิราจชาตก
21. ไปรณกบิณฑิตวารชาตก	22. ชินฺนิตฺถบิณฑิตตฺตวารชาตก
23. จาตกานชาตก	24. ชินฺนวารชาตก
25. นวชีวชาตก	26. สุธูปชาตก
27. มหาลปทุมชาตก	28. ภินฺนชาตก
29. พททชาตก	30. เสกขบิณฑิตชาตก
31. ปุณฺณชาตก	32. พารวณฺณชาตก
33. พรหมโณสวารชาตก	34. เทวรูปกฺขุมวารชาตก
35. สอนชาตก	36. สัทธิสฺสวารชาตก
37. นวชีวกฐินชาตก	38. ธตฺติเทววารชาตก
39. ปาจิณกฺขุมวารชาตก	40. สัพพเสกขิชาตก
41. สัมมบิณฑิตชาตก	42. จันทเสนชาตก
43. สุวณฺณกัจฉปฺปชาตก	44. สโสมฺมชาตก
45. วรวิมลชาตก	46. อวันทมชาตก
47. รัตนเสนชาตก	48. สุวณฺณสิวลชาตก
49. วณฺณมชาตก	50. พากุลชาตก
51. โสมนฺทชาตก	52. สัทธนาทชาตก
53. สุวณฺณสวฺรชาตก	54. สุวัณฺณชาตก
55. เทวเนชาตก	56. สุปินชาตก
57. สุวณฺณฉวฺสชาตก	58. วรณฺุชาตก
59. สิวสชาตก	60. จันทกตชาตก

บัญญัติสาตกนี้ ตั้งแต่ฉบับเป็นภาษาบาลีและได้มีการแปลเป็นภาษาไทย และพิมพ์หลายครั้งโดยสำนักพิมพ์ต่าง ๆ บัญญัติสาตกได้เป็นคัมภีร์อันมีศรัทธาของบรรดาศักดิ์ไทยหลายเรื่องเช่น สมุหเทศาภิบาลสาตก มีผู้นำมาแต่งเป็นฉันท ก็สมุหเทศาภิบาลสาตก (โดยพระมหาพรหมสาร สุเมธกิจ พรหมราชอนันตการ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส) สุณฺณชาตก

แต่เดิมเป็นบทละครที่กรุงเก่าให้ชื่อเรื่องว่าในรถไฟไกลไม่ปรากฏนามผู้แต่ง สันนิษฐานจากลักษณะบทกลอนที่ท่วงทำนอง สัทพจน์ที่ซ้ำกัน เป็นสรวลพจน์ที่จำแนก โดยอนงค์จากกรมพระปรมานุชิตชิโนรส สุวัฒน์สังขาค เป็นบทละครโดยรัชกาลที่ 2 รวดเสนขาค เป็นบทละครนอกไม่ปรากฏนามผู้แต่งในสมัยกรุงเก่าหรือธนบุรี เป็นต้น

พระญาณวิลาสเถระ ชานเชียงแสน (เชียงรา) เป็นพระเถระรุ่นเดียวกับพระสิริมโกลาจารย์ หนังสือจินกานาสีอย่างอื่นอ้างกันว่าเป็นพระเถระผู้มีความสามารถหลากหลายเรื่องชาดในพระไตรปิฎก ท่านได้รับอาราธนาให้ไปทำพิธีปลุกเสกวรรณคดีสำคัญคือร่วมปลุกเสกทั้งสามกวีมหากาพย์ (วัดเจ็ดยอด) ซึ่งเป็นที่กษัตริย์อาณาจักรที่ 8 ทรงกล่าวมาแล้ว ท่านญาณวิลาสเถระได้แต่งกวีที่ชื่อ **สังขยาปาลส** ประมาณในปี พ.ศ. 2058 หนังสือศาสนวงศ์ได้กล่าวขึ้นันว่า พระญาณวิลาสเถระ แห่งประเทศโยนกเชียงเวียงนี้ หนังสือประวัติพระพุทธศาสนาของหม้່าชื่อ ปิฎกธมฺม (Phaka Thammale) อ้างว่า สันธยาปาลส แต่งโดยพระญาณวิลาสเถระ แห่งเมืองโหม่ในประเทศอยุธยา และพระเถระหม้່าชื่อกวันทส ได้แปลเป็นภาษาพม่าในรัชกาลแห่งกษัตริย์พม่าพระนามว่าไปศยพะธา ผู้ทรงสถาปนาอมรปุระ นครหลวงพม่าในสมัยนั้น **สังขยาปาลส** เป็นหนังสือเล่นเลีอกอธิบายถึงการนับและคำนวณวัน เวลา การเซ่นไหว้ การทำบุญ ระดะทาง ถูกกล่าวและการใช้ในศรวาในสมัยพุทธกาล ฯลฯ พระสิริมโกลาจารย์ได้แต่งหนังสืออธิบายเรื่อง สันธยาปาลสนี้ โดยให้ชื่อว่า "สังขยาปาลสฎีกา" ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

พระสุวรรณรังสีเถระ แห่งเมืองโหม่ ผู้ในกาพย์กลอนได้ไปจำพรรษาอยู่ที่ประเทศเวียงจันทน์ ณ วัดวิชัยาราม และ ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสังฆราช ท่านได้แต่งหนังสือเรื่อง **คัมภีรธรรมฎีกา** ซึ่งเป็นหนังสืออธิบายคัมภีร์ แต่งโดยพม่าชื่อ "คัมภีรธรรม" อันว่าด้วยเรื่องหลักเกณฑ์ทางภาษามคธี ท่านแต่งเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. 2128 นอกจากนั้นยังมีหนังสือเรื่อง **คัมภีรธรรมสังเขป** ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่งแต่มีที่แน่ชัด

พระสุวรรณรังสีเถระ ได้แต่งวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งชื่อ **ปฐมสังโฆธิดา** หรือชีวประวัติของพระพุทธองค์ ท่านแต่งเรื่องนี้ขึ้นมาจากแต่งเรื่องคัมภีรธรรมฎีกาเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธองค์เจ้าตามนิวกิตติธรรมสังนิษฐานว่า หนังสือชีวประวัติของพระพุทธองค์อันมีชื่อเป็นหลักฐานว่าปฐมสังโฆธิดาตามคำขึ้นชื่อไม่ปรากฏ และสถานที่แต่ง ปฐมสังโฆธิดาเป็นหนังสือขนาดใหญ่ว่าด้วยประวัติของพระพุทธองค์ เริ่มต้นด้วยประวัติบรรพบุรุษของพระองค์ ชีวประวัติโดย

วิธีการบูรณาการ การเสด็จออกยกยอฉันทกรรมณี การตรัสรู้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเสด็จ
คืนถิ่นฐานปวัตินพพาน ฯลฯ สมเด็จพระพุทธเจ้า ทรงพระปรีชาญาณอันสูงส่ง ได้ทรงวินิจฉัยเรื่องปฐมสมโพธิกถา
ในปี พ.ศ. 2388 พระองค์ทรงนิพนธ์โดยดุษฎีปฐมสมโพธิกถาฉบับภาษาไทยนี้ ซึ่งแต่งโดย
พระสุวรรณรังษีเถระ เป็นหลัก

อุปัฏฐากคัมภีร์ เป็นหนังสือประเภทปริศนารiddle แต่งโดยพระเถระชาวเชียงใหม่ ใน
พุทธศตวรรษที่ 22 หนังสือกลอนแต่งเล่าว่า ท้าวผู้ยกยอสงครามที่อนภทศวกในหนังสือปริศน
สามารถพิริยชัยศึกจนได้รับพระโองการบรรด หนังสือนิอุปัทภักคัมภีร์เป็นคาถาฉันท 235 คาถา
รวบรวมเอาภาษาพระพุทธรเจ้า 26 พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวกและพระอรหันต์
อื่นๆ รวมทั้งนามเทวดาต่างๆ มาร เป็นคัมภีร์

วิสุทธิธรรมคัมภีร์ เป็นวรรณกรรมที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งแต่งโดยพระเถระชื่อ
อุตรธรรมา ชาวอาณาจักรไทย ในพุทธศตวรรษที่ 22 วิสุทธิธรรมคัมภีร์เป็นว่าด้วยการอธิบายอธิบาย
ความแห่งคัมภีร์วิสุทธิธรรมคัมภีร์ ซึ่งแต่งโดยพระพุทธรโธสาจารย์ที่กล่าวมานานแล้ว หนังสือ -
ศาสนาวรรณกถาว่าพระอุตรธรรมาแห่งประเทศไธยคนแต่งคัมภีร์ วิสุทธิธรรมคัมภีร์ เป็นที่
น่าเชื่อถือว่าเป็นหนังสืออันหาต้นฉบับไม่พบ

วรรณกรรมพุทธศาสนาที่นักปราชญ์อาณาจักรไทย ได้รจนาปรากฏเป็นผลงานประพันธ์
นั้น ผู้เรียบเรียงความนอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้แล้ว วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ อาจมีอยู่ตามวัดวาอาราม
ต่างๆ ในเมืองลพบุรี หากมีการค้นหากันอย่างจริงจังงานชิ้นนี้คงกล่าวได้แล้วเชื่อว่าคงจะได้
วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ซึ่งจารึกบนคัมภีร์ใบลานเพิ่มเติมอีกจำนวนไม่น้อย วรรณกรรมเหล่านี้
มีคุณค่าควรแก่การศึกษาหาพิเคราะห์

บรรณานุกรม

เจ้า อคตเวที วรรณคดีพุทธศาสนา พระนคร : ศลววิเทศ, 2506

คำรพวรรณภาพ. สมเด็จพระพุทธเจ้า คำแปลจากพระไตรปิฎก พงศาวดาร

เมืองพิกุลชัย พิษณุครั้งที่ 4. พระนคร : บรรณกิจบรรณกิจ, 2506

ปราชญ์จารึก, พระนคร (แต่เดิม กรุงเทพฯ) พงศาวดารไทย พ.ศ. 2509

คัมภีร์, กรม ปิฎกบาล พ.ศ. 2499

แสง มนวิฑูร (ผู้แปล) ชินทอณานิธิปกรณ์ พระนคร : ศลว, 2501

B.C. Law, Sasanavamsa, Calcutta India. 1952.

O.P. Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon. Colombo Ceylon. 1958.

Le May, The Culture of South East Asia, London England, 1955.

L. Likhitasontsa, The Pali Literature of Thailand. 1959.

(Unpublished)

M. Bode, The Pali Literature of Burma, London England. 1969.

Ph.-N. Bose, Indian Colony of Siam, Lahore India. 1927

ภาษาและอักษรล้านนาไทย

โดย...สมหมาย เปรมจิตต์

บทนำ: ปัญหาอันถกเถียงของชนชาติไทย

เรื่องอันถกเถียงของชนชาติไทยนั้น แม้เดิมมาต่างก็พยายามหาหลักฐานเพื่อจะมาพิสูจน์ว่า ชนชาติไทยเป็นชาติใหญ่ชาติหนึ่งของโลก มีความเจริญมาแล้วไม่ต่ำกว่า 5,000 ปีก่อนชาติจีนนับพันปีก็แล้ว ทวีร สุภาภรณ์ ได้อ้างคำกล่าวของ William Clifton Dodd หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ผู้ใช้ชีวิตอยู่ในดินแดนจีนและได้ทำการค้นคว้าอยู่เป็นเวลาช้านาน ซึ่งได้กล่าวอันอันว่า "ชนชาติไทยนั้น โบราณกว่าจีนแน่นอน...ชนชาติจีนมีเชื้อสายผสมอยู่เป็นอันมาก...มีถิ่นกำเนิดอยู่กว้างใหญ่มาก"¹ นักประวัติศาสตร์อื่น ๆ ก็ยอมรับถึงความเก่าแก่ของเชื้อชาติไทย และความเจริญยิ่งใหญ่น่าทึ่งแก่โบราณกาล ถ้าสันนิษฐานดูตามจำนวนชนเผ่าไทยที่กระจัดกระจายอยู่ดินแดนต่าง ๆ แล้ว ก็น่าจะเป็นความจริงตามที่กล่าวมานี้ เพราะเวลาหนึ่งดินแดนไทยอยู่ในเขตตอนบนของจีนเป็นจำนวนมาก ในแถบนี้คือกึ่งของวิศคนาญ ในประเทศลาวก็เกือบทั้งหมด ในบริเวณของรองพม่า ได้มีพวกไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเจิ้น และไทเขี้ยวอีกด้วย ได้มีไท่ ไทอาหม ไทขมิ้น เป็นต้น รวมแล้วมีถึงร้อยละ

นักประวัติศาสตร์บางท่านสันนิษฐานว่า ชนชาติไทยมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือของดินแดนที่แม่น้ำโขงหรือในจีนนี้ มีอำนาจอยู่ในแถบตอนบนทางเหนือ และบางท่านก็กล่าวว่า ไท่เก็งมีถิ่นฐานอยู่แถบภูเขาฮิมาลัยตอนเหนือของประเทศของอินเดีย แลฮินดูเชื้อสายมาจากชนเผ่าของไท่ เก็งก็เชื่อว่าเชื้อสายไท่ในการลี้ภัยสู่ตัวเร่ร่อนไปมาในแถบนั้น แต่ในปัจจุบันนักชาติพันธุ์วิทยาอันศึกษาและค้นคว้าสันนิษฐานใหม่ ชนชาติไทยอยู่ในตระกูลออสโตรนีเซียน (Austroasiatic) ซึ่งเป็นชาวเอเชียพวกหนึ่งประกอบด้วยอริบเต พม่า ไท อีนโดนีเซีย มาลายา อินโดนีเซีย มาเลเซียเชื้อสายมาจากชนเผ่าของไกลไม้² บางท่านก็เชื่อว่าชน

1. ทวีร สุภาภรณ์, ประวัติศาสตร์ไทย ของ เรขมา (พจนานุกรม : วรรณคดีไทยฉบับใหม่, 2504), หน้า 41-42

2. เรืองศักดิ์พันธุ์, หน้า 43-44

ไทยได้ตั้งในแหลมทองมีอาณาเขตเดิม คืออ้างหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งล้วนแต่มีอายุหลายพันปี เช่น วัดมหาธาตุวัดบ้านเชียงโบราณ ผู้เขียนยังไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของตนนี้ แต่ยอมรับว่าในแหลมทองของอินเดียขุดอย่างง่ายอยู่มาก่อน เหมือนกับในประเทศอื่น ๆ ซึ่งสมัยหินใหม่มีอยู่มาก่อน แต่หาได้เจริญเป็นบ้านเป็นเมืองไม่ เช่น พวกลัวะ หรือลว้า เกือบทั้งหมดอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทยมาก่อน เป็นคน แต่พวกนี้ทำไร่ทำสวนอยู่เรื่อยมา ผู้พวกที่อยู่อพยพมาจากอื่นไม่ได้ ซึ่งมีปรากฏการณ์เช่นนี้เกือบทุกประเทศทีเดียว

เมื่อไม่นานมานี้ อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ได้เขียนเรื่อง "เรื่องสืบสองพันนา" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสองพันนา นานาชาติโบราณ ประเทศไทย) มีข้อความหลายตอนที่มีชื่อเรื่องนี้ชื่อว่า นานาเจ้าเป็นอาณาจักรของคนเผ่าไทหรือไทย ซึ่งสร้างบ้านเมืองอยู่ตามหัวบ้านลุ่มแม่น้ำ หรือใกล้ทะเลสาบของลพบุรีสามารถค้นเจ้ามาหลายเมืองในมาได้ ทำให้บ้านเมืองเจริญเป็นบ้านเมือง และยังมีหนังสือของคณะอื่นใช้แล้ว ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อความตอนหนึ่งในประวัติหนังสือสารที่ว่า "เวลานานเจ้าจะ (ยกย่องโมโหขุนนาง) เล็ดลอดกว่าราชการพันพระพิศัยไปทางทิศตะวันออก เมื่อข้าราชการเข้าไปเมืองหรือราชการ ให้เรียนหนังสือบอกแก่หลวงศัลยปาก..."³

นอกจากนี้อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ยังได้กล่าวถึงลพบุรีและหลักฐานหลายอย่างเพื่อแสดงหลักฐานว่านานาเจ้าเป็นอาณาจักรของคนชาติไทย คืออ้างถึงประวัติศาสตร์พม่า เรืองไธหม่องคินฮ่อง และพงศาวดารเมืองเว้ ที่ท่านได้มาจากนายหลี่ซู่ยี่ ในนครไทเป ในเอกสารทั้งสองเล่มนี้ อาจารย์ไกรศรี ได้สรุปความจากประวัติศาสตร์พม่าตอนหัวท้ายอาณาจักรนานาเจ้าของคนไทยในสืบสองพันนา คนไทยอพยพไปจากเมืองลพบุรี และไปสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ในพม่า ไทยในปี พ.ศ. 1758 คนไทยนำโคมาประกอบด้วยประชากร 3,000 ครอบครัว นำโดยพระเสวกทำ ได้อพยพไปตั้งเมืองลพบุรีในประเทศพม่าภาคเหนือ แล้วได้อพยพไปทางทิศตะวันตกไปตั้งอาณาจักรขึ้นใหม่ในลุ่มแม่น้ำพรหมบุตร คืออาณาจักรไทอาหม มีเมืองหลวงชื่อเมืองนันทนาคา คนไทยอีกพวกหนึ่งอพยพมาจากลพบุรีมาตั้งบ้านเมืองขึ้น แล้วมาตั้งอาณาจักรเมืองนันทนาคาเมื่อ พ.ศ. 1766 ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่ารัฐไทใหญ่

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 1826 กองทัพพระเจ้าบุเรงนองยกทัพไปตีอาณาจักรพม่า พระเจ้ามังสิทพินแห่งนครพุกามทิ้งเมืองหนีไป กองทัพของโกนเรออีกเมืองกระบังได้ แกล่นที่สุค

3. นิลา วีระวงศ์, ประวัติหนังสือสาร (ฉบับแปล), (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2530), หน้า 2

ก็ให้ทั้งเมืองกลับไปยังฐานเพราะไม่คุ้นกับอากาศขึ้นและร้อน เมื่อปลอกคิอหิพของโกส เจ้า
ไทใหญ่ 3 พันธังได้คุมสมัครพรรคพวกจากฐานมาล้อมคิอหิพและตั้งคนเป็นเจ้าท่ง คำฉมาเจ้า
3 องค์ก็ยกทะเลาะและฆ่ากันเอง คงเหลือคนอันธองค์สุดท้ายชื่อสิหะรุ พระเจ้าสิหะรุได้ย้ายเมือง
หลวงจากทุกาไปตั้งขึ้นใหม่ให้ชื่อว่านครบันธอ คำอไฮรสุบุตรธรรมของพระเจ้าสิหะรุ หลบไปตั้ง
เมืองใหม่ชื่อว่าสมทง อยู่อีกฝั่งหนึ่งรอบแม่น้ำอิรวดี เมื่อสิ้นบุญพระเจ้าสิหะรุแล้ว พวกไท
เมาก็เข้ายึดเมืองทั้งสองไว้ไว้กันมาจนหมด แต่ไม่นานเมื่อกิอหิพออกไปจากท่ง เพราะ
สนใจจะกลับไปยังฐานมาจึงขึ้นใหม่ในฐาน

ส่วนในตอนที่อ้างถึงพงศาวดารเชียงรุ่ง อาจารย์ไกรศรี ได้กล่าวไว้มีใจความว่า
หนังสือพื้นเมืองฉบับนี้ ได้กล่าวถึงพระนามกษัตริย์ที่ครองนครเชียงรุ่งสืบสองพันมาและในจำนวน
พระนามนี้ ปรากฏว่า มีกษัตริย์ พระนามว่าขุนเจือง เหมือนกับพระ นามกษัตริย์ แห่งนคร เวียง
ในพงศาวดารเมืองพะเยาด้วย และพระนามรัชซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 5 ในราชวงศ์พะเยา
ก็ปรากฏมีพระนามว่าเป็นพระราชโอรสของท้าวรุ่งกษัตริย์สืบสองพันมาอีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็น
เห็นว่าราชวงศ์ที่ครองล้านนาไทยกับราชวงศ์ที่ครองสืบสองพันมา นั้นเชื้อสายมาจากราชวงศ์
เดียวกัน

และสุดท้ายอาจารย์ไกรศรี นิยามเทศน์ได้ให้เสนอความเห็นไว้ว่า “แม่น้ำหรือ
ไทรย่นแม่น้ำใหญ่และแห้งแล้ง... เป็นชาวเกษตรทำนาเลี้ยงสัตว์บนที่ราบที่มีน้ำท่าบริบูรณ์ และ
มีวัฒนธรรมอารยธรรมที่สูงพอสมควร... เมื่อในที่ลุ่มถูกน้ำท่วมหรือจมน้ำในสมัยราชวงศ์เชียง
และราชวงศ์ท่งวนร้างแล้วก็ควรของและท่าเรือ... ก็คืออพยพไปตามแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ลงไปตั้ง
บ้านทั้งเมืองขึ้นใหม่... ขณะอยู่ในถิ่นอาศัยของชนชาติอื่น... ฉะนั้นเราจึงสามารถครองความ
ยิ่งใหญ่ของชนองมาได้จากปัจจุบันนี้ ถ้าไม่มีเหตุการณ์รุนแรงเกี่ยวกับการโค่นล้มเจ้าจักร
นำเจ้าของราชฉมาแล้ว คงไม่เชื่อว่าชนไทหรือไทเม่าต่าง ๆ จะอพยพจากทางเหนือลงมา
ในระยะเวลาเกือบจะใกล้เคียงกัน”⁴ เพราะในปัจจุบันนี้ ก็ยังมีชนชาติไทหรือไทเม่าต่าง ๆ
อยู่ในประเทศจีนถึงประมาณ 17 ล้านคน

ชนชาติไทหรือจีนเชื้อสายมาจากชนเผ่าไทเม่าเป็น อันเป็นปัญหาที่หาข้อยุติไม่ได้
ในขณะนี้ จะอย่างไรก็ตาม ถ้าสามารถรูปร่างลักษณะแล้ว ก็ไม่เหมือนพวกจีนแท้ ๆ ตาม

4. ไกรศรี นิยามเทศน์ที่ สืบสองพันมา (เอกสารในมือ, 2526), หน้า 4-7

ธรรมชาติทางวัฒนธรรมและค่านิยมทางศาสนา คือว่า ส่วนคนกรุงเทพฯ นั้น ไม่ว่าจะเป็นคนไทยที่อยู่อพยพเข้ามาในถิ่น หรือคนไทยที่เข้ามาแล้วแต่มีลักษณะทางร่างกายคล้ายกับจีน อาจมีความแตกต่างต่างกันไปบ้างในด้านการเชื่อใหญ่และวิถีชีวิต ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ด้วย อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานพอจะยืนยันได้ว่า ชนชาติไทยนั้นมีถิ่นกำเนิดอยู่ในดินแดนจีนแผ่นดินใหญ่ ไม่ใช่เป็นคนที่อยู่เฉพาะเขตพรมแดนแคบๆ เพราะอย่างน้อยก็มีความเชื่อเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีเรื่องและ ความหมายตรงกับภาษาจีนพวกโคฟวาทหนึ่ง เช่น กวางตุ้ง และ แค้วว ไทหล่า และอีกชื่อ เช่นคำว่า เก๋, จี้, จิง, ฉาง, ฮาก, ฮาน, ฮี, ฮ่าง, คอง, เท่, ฮี, เล้า ฯลฯ ทั้งไทยและจีนชอบเรื่องและมีความหมายเหมือนกัน

เมื่อชนชาติจีนอพยพออกจากเอเชียกลางเข้ามาอยู่ดินแดนจีน ซึ่งเชื่อกันว่าเวลานั้น เป็นแหล่งที่นานาชนอันอุดมของชนชาติไทย จึงก็พบว่าชนชาติไทยมีความเจริญอยู่ก่อน การทำสงครามกันในตอนแรก ๆ ก็ปรากฏว่าชนชาติไทยเป็นฝ่ายชนะหลายครั้ง จนถึงกับจีนต้องรีบว่า "โค" ซึ่งแปลว่ายิ่งใหญ่ ชนชาติจีนต้องส่งทูตมาขอเจริญสัมพันธไมตรี แต่ไทยพ่ายแพ้ จึงเป็นชนชาติที่มีการสืบทอดรู้ไว้รวดเร็ว และมีคุณลักษณะที่เจริญไต่ไกว่าชนชาติไทย ครั้นอพยพลงมาถึงถิ่นแม่น้ำชว่งไฮ่ ได้มาประชิดกับดินฟ้าอากาศภูมิประเทศและธรรมชาติที่เหมาะสม ก็เล็งเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อโคมีบ้านปรานเมาที่อาศัยอยู่ก่อน ชนชาติจีนเรียกโคว่าจีนมากขึ้น ความเจริญก็เกิดขึ้นเป็นวงกว้าง จึงเป็นเหตุให้ชนชาติไทยอพยพลงมาสู่แหลมทอง และได้พบกับวัฒนธรรมอันเคยที่โคได้พบเข้ามาในแบบนั้นอยู่แล้ว

ลักษณะการอพยพเข้ามาแหลมทองของชนชาติไทยนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นในคราวเดียวและเดินทางไปเป็นกลุ่มเดียวกัน แต่เป็นลักษณะเป็นกลุ่มเป็นเหล่า ต่างทางแต่ละกัน โดยแยกออกเป็น 2 สายใหญ่ ๆ ไปตามทิวเขาและแม่น้ำสำคัญ คือ

1. พวกหนึ่งอพยพลงมาตามลำน้ำสาละวินหรือแม่น้ำโขง คืออาณาจักร "สิบเก้เจ้าฟ้า" จีน และด้วยเหตุที่ไทยพวกนี้มีจำนวนมากว่าสายอื่น ๆ จึงได้สมญาใหม่ว่า "ไทยใหญ่" ครั้นต่อมาเมื่อพวกพม่าซึ่งรับเอาภาษาจากอินเดียมาพูดมากขึ้น ก็คืออาณาจักรไทยอันเก่าแก่เจ้าฟ้าแตก ทำให้คนไทยพวกหนึ่งหนีไปอยู่ในแคว้นอัสสัม ซึ่งแยกเป็นหลายพวก อาทิเช่น "ไทย

๑. อธิ์ ชูบุตรกุล, ประวัติการสัมพันธ์ระหว่างชาติไทยและชาติจีน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยพิมพ์, ๒๕๑๔.) หน้า ๙๑-๑๐๔

๒. อ. เสืออรุณ, ประวัติวัฒนธรรมจีน, (กรุงเทพฯ: สมาคมวิชาการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๑๐

อาหม" และ "โอรันตี" เป็นต้น อีกพวกหนึ่งหนีไปอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของพม่า เรียกว่า "เงอ" หรือ "ฉาน" เป็นอิสระอยู่ได้จนถึงราว พ.ศ. 2100 ก็ตกอยู่ในความปกครองของพม่า

2. พวกที่มีอพยพลงมาตามลำน้ำโขง แบ่งเป็น 3 พวกคือ (ก) สายหนึ่งมุ่งหน้าลงมาทางทิศใต้ คือ แก้วสุวรรณภูมิ เข้าตั้งถิ่นฐานอยู่ในแนว "หัวพันทั้งห้าทั้งหก" ของเวียงพางคำ ว่า "ฉวน" หรือ "แกว" (ข) สายหนึ่งลงมาทางอาณาจักรอยู่ในแนว "สิบสองพันนา" โดยพวกนี้ได้ผสมสายเลือดกับพวกฉวนและพวกจีน ของเวียงพางคำ ว่า "ฉางแวง" และ (ค) สายหนึ่งไปทางตะวันตกของหัวพันทั้งห้าทั้งหก มีหัวพันเป็นเชื้อสายหรือไทยนครป่ารวม 12 องค์ จึงเรียกชื่ออาณาจักรว่า "สิบสองเจ้าไทย" หรือ "สิบสองจุไทย" ไทยในอาณาจักรเหล่านี้ปัจจุบันเรียกว่า "ผู้ไทย" หรือ "อุไทย" และเนื่องจากพวกไทยที่อพยพมาตามลำน้ำโขงมีจำนวนน้อยกว่าพวกที่มาตามแม่น้ำสาละวิน จึงเรียกกันว่า "ไทยน้อย"

ต่อมาพวกไทยน้อย ได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานตามลุ่มแม่น้ำโขงและลำน้ำสาละวิน และตามประเทศ ขนได้เป็นใหญ่ในประเทศในที่สุด ทุกวันนี้ชนชาติไทยยังคงมีหลายในแบบประเทศทางตะวันตก คือ ในสเปน จีน สกอตแลนด์ แคนาดา ตลอดจนเม็กซิโกด้วย อีกกลุ่มภาษาไทยตะวันออกอื่น เป็นกลุ่มสำเนียงพ้องกัน ยกตัวอย่างเช่นคำว่า กา, กัน, ไจ, จ้า, กอ, คำ, เวิน, ฉ่า, คาอ, ค่าง, ฌก, ฌ่ง, ม้า, มื่อ, อก, ทอว, เท้า เป็นต้นเป็นต้น ในภาษาไทอวณ ไทอาหม ไทอริต ไทใหญ่ ลาว และไทกลาง ก็ใช้เหมือนกันทั้งสิ้น

ลักษณะคำไทยต่าง ๆ ดังที่ยกมานี้ ถ้าพิจารณาตามโครงสร้างของคำ จะเห็นว่าไม่มีคำบาลีหรือสันสกฤต หรือคำของชนชาติอื่น เช่น เขมรปะปนอยู่เลย มักจะเป็นคำโดด จะมีก็บางคำที่เฉพาะสำเนียงเท่านั้น แต่มีบางคำที่นักค้นคว้าตามสภาพแวดล้อมของแต่ละแห่ง แม้แต่ในปัจจุบัณคำพื้นเมืองของพวกไทอานนา ก็มีคำบาลีสันสกฤต หรือมอญปนเขมรปะปนอยู่ค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับพวกไทกลางกลาง ซึ่งวิวัฒนาการเขมรเข้ามาไม่โดยล้น นอกจากนั้น พวกไทกลางกลางยังได้รับวัฒนธรรมอันดีเลิศสืบทอดกันมาพวกมอญล้าหลัง แม้จะไม่เคยอยู่ใต้อำนาจของพวกมอญ แต่ก็ดูเหมือนว่าพวกมอญจะเป็นรุ่นพี่ในการเรียนรู้วัฒนธรรม

7. อภิธ คุปตะ, อ้างแล้ว, หน้า 67-68

8. G.A. Grierson, *Linguistic Survey of India, Volume II.* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1973), pp. 115-165

อื่นคือ จีงทำให้อิทธิพลทางกลาง กัมพูชา และคำมอญ มีอิทธิพลทางภาษาลึกลับซึ่งมีมาอีก ส่วนมากเป็นถ้อยคำที่ไม่ค่อยจะพบในภาษาไทยอื่น ยกเว้นคำที่เข้ามาที่วัฒนธรรมทางพุทธศาสนา เช่นคำว่า กระชาบ, กุญแจ, กำปั่น, จันทน์, จันทรา, ชะแวง, แคร, โค๊ะ, ทนาย, ปราบ, หนุ, ระเนระนาด, ลาง, สัก, เทวัญ⁹ เหล่านี้เป็นต้น ส่วนมีสำนวนและโวหารกลาย เป็นอย่างเดียวกันในภาษาไทย เขมร และมอญ

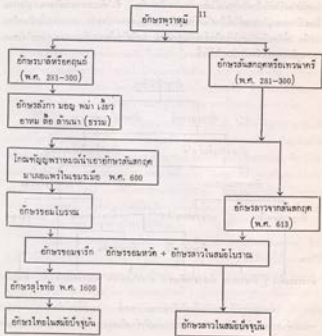
อิทธิพลอันเกิดแก่เจ้าชายธาดาเข็ญฮาคเนย์

ตามประวัติหนังสือลาว มีข้อความที่กล่าวถึงกษัตริย์ลาวต่าง ๆ รวมทั้งอิทธิพลอันนาไทย ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. 2367 พระเจ้าศรีสุริยราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในอันเกิดได้จัดการให้พระสงฆ์ลาวเข้ามา เสด็จแล้วพระองค์ได้ทำการฉลองพระพุทธรูปศาสนาเป็นการใหญ่ โดยจัดส่งสมณทูตไปประกาศศาสนาอันประเทศต่าง ๆ ถึง 8 ลาน ในจำนวนนี้สามแห่งเชื่อว่ามาตั้งถิ่นฐานอันเป็นแหลมของกรุงเทพฯ คือพระโสมกับอุทธรณ์เอาพระพุทธรูปศาสนาอันอักษรศาสนาแห่งฉลองแด่สมณทูตมอญ ก็อโสมอินโคจีน ตั้งแคว้น-ดินแดนอันเป็นดินแดนประเทศมอญ พม่า และไทย ตลอดจนถึงภาคตะวันออกของแหลมอินโคจีน ดังนั้นชนชาติมอญจึงเป็นใหญ่อยู่ในดินแดนภาคตะวันออกของอินโคจีน จึงได้รับเอาพระพุทธรูปศาสนาอันอักษรพม่าหรือคำมอญ ซึ่งเป็นอักษรอันคล้ายกัน และใช้เป็นอักษรของชาติตนตั้งแต่นั้นมา ต่อมาชนชาติพม่าได้เข้ามาอยู่ปะปนกับชนชาติมอญ ชาติพม่าจึงได้รับอิทธิพลจากมอญ แล้วคิดแปลงให้เป็นอักษรพม่าอีกคำหนึ่ง ครั้นต่อมาถึงปี พ.ศ. 1699 พระเจ้าอนุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์มีอำนาจขึ้น อิทธิพลอันประเทศมอญไว้ได้ทั้งหมด จึงได้ทำฉลองพระพุทธรูปศาสนาไปอยู่ประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ในแหลมอินโคจีนทางภาคเหนือ คือประเทศล้านนา เชียงตุง ตลอดจนถึงกัมพูชาอันนา และต่อมาถึงประเทศล้านช้างคำม¹⁰ ดังนั้นประเทศที่กล่าวมาแล้วนี้ จึงได้รับเอาตัวอักษรแบบมอญและพม่ามาใช้ ส่วนไทยภาคกลางได้

9. พจนานุกรม (สุริยวงศ์) ไทย-อังกฤษ, โครงการให้ภาษาไทยและพม่าของอินโคจีนต่าง ๆ, พจนานุกรม มหาวิทยาลัย, 2521 และ คำมอญที่ไม่เป็นภาษาไทย, พิมพ์ในงานศพ นพคุณ รามัญวงศ์ ณ วัดสุทัศน์ฯ, กรุงเทพมหานคร, 2520

10. คือ ราชวงศ์, ประวัติหนังสือลาว ฉบับแปลจากฉบับภาษาเขมร, เอกสารในนิพนธ์ฉบับ, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2525, หน้า 7

แบบตัวอักษรมาจากตัวอักษรสันสกฤตหรือเทวนาครี ซึ่งเป็นอักษรอินเดียฝ่ายเหนือ โดย
 ถ่ายทอดมาทางอาณาจักรโรม เป็นคนละทางกันกับอักษรสันนาไทย ตัวเลขมีการมพร
 กระจายของตัวอักษร ตลอดจนวิวัฒนาการที่จะได้กล่าวในขั้นต่อไป

11. ศิวา วีระวงค์, อักษรตัว, หน้า 8

ของศาสตราจารย์ ออริส เซลส์ นั้น อักษรอินเดียมีคำใดคำหนึ่งที่อักษรบาลีหรือสันสกฤตเป็นคำกำนัดของอักษรขอมโบราณ ๆ เป็นคำกำนัดของอักษรขอมจารึกและอักษรขอมพหุค ส่วนอักษรขอมจารึกก็มีคำกำนัดของอักษรต่าง ๆ และในขณะเดียวกันก็ยังมีอิทธิพลหรือมีส่วนในการเป็นคำกำนัดของอักษรขอมโบราณด้วย ส่วนอักษรอินเดียมีคำใดคำหนึ่งที่อักษรสันสกฤตหรือเทวนาครี เป็นคำกำนัดของอักษรขอมโบราณ ๆ เป็นคำกำนัดของอักษรไทยเดิมและอักษรพม่า, อักษรไทยเดิมเป็นคำกำนัดของอักษรไทยอาหม ไทยอื้อ และอักษรไทยสาหม, อักษรไทยเดิมกับอักษรพม่ารวมกันเป็นคำกำนัดของอักษรไฮว, อักษรขอมพหุคกับอักษรไทยเดิมรวมกันเป็นคำกำนัดของอักษรสุโขทัย, และอักษรสุโขทัยเป็นคำกำนัดของอักษรไทย (สยาม) อักษรลาวล้านช้าง และอักษรไทยตมก้อ, หรือจารึกพ่อขุนรามคำแหง อักษรล้านนาไทยได้แบบอย่างมาจากอักษรไทยเดิม ซึ่งได้แบบอย่างมาจากอักษรขอมโบราณ และอักษรขอมโบราณเองก็ได้คำมูลมาจากอักษรอินเดียมีคำหนึ่ง

ส่วนในแผนภูมิคำกำนัดอักษรของ มหาอริส วิจิตรพงศ์ นั้น ได้ชี้ให้เห็นว่าอักษรอินเดียมีคำใด (บาลีสันสกฤต) กับอักษรอินเดียมีคำหนึ่ง (สันสกฤตหรือเทวนาครี) ไม่มีส่วนร่วมหรือความสัมพันธ์ในการเป็นคำกำนัดของอักษรราชาศัพท์ต่าง ๆ ในอาณาจักรอาหม กือ อักษรอินเดียมีคำใดเป็นคำมูลของอักษรลังกา มอญ พม่า ไฮว อาหม อื้อ และล้านนา (จรรยา) ส่วนอักษรอินเดียมีคำหนึ่งเป็นคำมูลของอักษรขอมโบราณ อักษรขอมจารึก อักษรขอมพหุค อักษรสุโขทัย และอักษรไทยปัจจุบัน และยังมีคำมูลของอักษรลาวจากสันสกฤต อักษรลาวโบราณ และอักษรลาวปัจจุบันอีกด้วย

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุแผนภูมิทั้งสองแล้ว จะเห็นว่าแนวความคิดของมหาอริส วิจิตรพงศ์ ก่อนที่จะมีความเป็นไปได้น่ามากกว่า เพราะ (1) อักษรอินเดียมีคำใดเป็นอักษรที่ใช้จารึกศาสนะในทางพระพุทธศาสนาเมืองทิเบต ซึ่งมีแพร่เข้าไปยังประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบอาณาจักรอาหมเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 3 เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าไปยังประเทศไท ก็ทำให้ประเทศนั้น ๆ รับเอาแบบอักษรอินเดียมีคำใดด้วย เพราะผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจะต้องศึกษาภาษาสันสกฤตตามวินัย 227 ข้อ ตลอดจนธรรมะในพระสูตรต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก หรือจะเรียกโดยย่อว่า ผู้ที่เข้ามาบวชจะต้องศึกษาพระไตรปิฎกนั่นเอง (2) พระไตรปิฎกที่พุทธศาสนิกชนนำเข้ามาในทิเบตได้ศึกษาภาษาสันสกฤตทุกวันนี้ มีหลักฐานว่าได้

รับสืบทอดมาที่เกาะลังกานี้ คือเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 5 พระพุทธโฆษาจารย์ แห่งอินเดียได้ไป
 อัมภกาเจตีกา ซึ่งเป็นประเทศเดียวที่มีพระโคตมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้น ท่านได้แปลพระโคตมพุทธ
 ภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เพราะเดิมนั้นว่าภาษาสิงหลเป็นภาษาของคนส่วนน้อย ไม่เป็นที่
 รู้จักและนิยมใช้กันเหมือนภาษาบาลี อันเป็นภาษาของพระพุทธศาสนามาแล้ว (3) นับตั้ง
 แต่สมัยของพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้นมา พระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้เจริญรุ่งเรือง
 ขึ้นตามลำดับ จนเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มประเทศที่มีนิกายพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานด้วยกัน
 ในบรรดาประเทศเหล่านั้น ประเทศแรกที่นำลัทธิพุทธศาสนาแบบลังกาพร้อมทั้งพระโคตมพุทธ
 ภาษาบาลีมาเผยแพร่ยังประเทศของตน คืออาณาจักรอยุธยา จากนั้นจึงได้แพร่ไปยังประเทศ
 อื่นๆ และ (4) ประเทศที่ใช้อักษรอันเนื่องมาแต่ลัทธิอักษรรากฐานอันมีต้นตอในนิกายพระพุทธ
 ศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งใช้ภาษาบาลีเป็นสื่อในการศึกษาเล่าเรียน ส่วนที่ใช้อักษรอันเนื่องมา
 แต่ลัทธิอักษรรากฐานอันมีต้นตอในนิกายศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน
 ซึ่งได้แก่อาณาจักรชอมและอาณาจักรศรีวิชัยเป็นส่วนใหญ่ และมีประเทศอื่นๆ บางประเทศก็ได้
 รับอิทธิพลของพุทธศาสนาแบบมหายานในบางสมัย มีประเทศลาวในสมัยโบราณ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว ศาสดาจารย์ ฮิวส์ เซลส์ ยังได้ให้ข้อสันนิษฐานไว้เป็นท่านอง
 ว่า อักษรสุโขทัยมีอิทธิพล หรือถูกนำไปใช้ในอาณาจักรล้านนาไทย โดยอาณาจักรลาว
 เก่าที่สุดซึ่งใช้อักษรสุโขทัย คืออาณาจักรของพระมหาสุทนต์เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน
 ซึ่งว่าด้วยเรื่องพระสุทนต์เจ้าผู้ครองนครล้านนาจากสุโขทัยมาสู่อาณาจักรล้านนา ในสมัยของ
 พระเจ้าแก้วมงคล จึงมีความสอดคล้องกันว่า

พระมหาสุทนต์เจ้าผู้ครองนครนั้นได้ไปจากเมืองสุโขทัย และบางทีจะเป็นผู้นำแบบอักษร
 ไทยสุโขทัยไปใช้ในอาณาจักรล้านนาไทย ตั้งแต่ครั้งนั้นมาชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน
 และเมืองอื่น ๆ ในอาณาจักรไทยได้ใช้ตัวอักษรไทยสุโขทัยเป็นลำดับมา แต่ภายหลัง
 เมื่อราว พ.ศ. 2050 ชาวอาณาจักรไทยได้เลิกใช้ตัวอักษรไทยสุโขทัย และกลับมาใช้
 ตัวอักษรของพวกขร้า คือ ไทยเมืองสิบสองพมหาราษฎร์ เพราะเหตุใดไม่ทราบ
 แน่ บางทีจะเป็นเพราะเหตุว่าอักษรขร้ามีรูปกลมคล้ายตัวอักษรขร้า ซึ่งการว่า
 มีอำนาจขึ้นในอาณาจักรไทยก็เป็นได้ เมื่อ พ.ศ. 2306 พม่าก็เมืองเชียงใหม่ได้

แก่ภายหลังเมื่อใน พ.ศ. 2316 กลับเลื่อนเมืองเชียงใหม่แก่กษัตริย์ไทย และเมืองเชียงใหม่ได้ร้างต่อมา ครั้นถึง พ.ศ. 2336 ในรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดให้สร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นนครหลวง และได้กลับใช้อักษรสุโขทัย เพื่อจะแจ้งว่าตนสถาปนาไทยกลับเป็นเมืองไทยแท้ มีตัวอักษรไทยในศิลาจารึกวัดพระสิงห์หลวงเมืองเชียงใหม่ วัดป่าหลวง และในจารึกแห่งอื่นๆ อีก แต่การเปลี่ยนแปงแก้ไขของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชไม่ได้นำไปนานเท่าไรนัก ภายหลังจารึกและหนังสือต่างๆ ที่เขียนในเมืองเชียงใหม่จนทุกวันนี้เป็นหนังสือไทยเหนือทั้งสิ้น¹³

ตามข้อสันนิษฐานของศาสตราจารย์ อธิ์ร เชลล์ นั้น ถ้าหากให้คิดเผื่อจะเห็นว่าเกิดประติศักร์หนัก เพราะเชลล์อ้างหลักฐานประเภทศิลาจารึกเป็นส่วนใหญ่ ไม่ทราบถึงสาเหตุที่แท้จริงว่า ทำไมจึงเห็นว่าชาวสุโขทัยอพยพเข้ามาในไทยใช้อักษรสุโขทัย แต่บางคราวกลับใช้อักษรของพวกอื่นเป็นกันเองกลับไปกลับมา ข้อสันนิษฐานนี้ถ้าหากจะจริงตามนั้นแล้วจะหมายความว่าความสำคัญแก่ไทยกลางอย่างเดียว โดยที่สุโขทัย เป็นศูนย์กลางหัวเมืองธรรมในสมัยนั้นไม่ได้อยู่ดังองค์ประกอบอย่างอื่นด้วย เช่น สภาพของศาสนาในแง่เศรษฐกิจในอาณาจักรล้านนา และจักรวรรดิส่วนมากเวลานี้ยังมีความเห็นตามเชลล์อยู่หลายท่าน

ผู้เขียนขอเสนอความเห็นเพื่อคัดค้านประเด็นต่างๆ ที่เชลล์ได้สันนิษฐานไว้ตามที่ได้อธิบายข้างต้นดังนี้คือ ความจริงชาวเชียงใหม่ ลำปาง และเมืองอื่นๆ ในล้านนาไทยมิได้ใช้อักษรสุโขทัยมาเป็นลำดับจนถึง พ.ศ. 2050 อย่างที่เชลล์อ้าง จะไปทำอะไรอื่นไกล หลักฐานที่ใกล้เคียงเราก็มีอยู่แล้ว คือ ธนัศวรศาเมืองเชียงใหม่ประจำประตูเมืองทั้ง 4 ด้าน ก็เป็นอักษรไทยล้วนหมด เชลล์โดยเฉพาะหลักฐานด้านจารึก ซึ่งก็เป็นเอกสารบอกเล่าเหตุการณ์ทางศาสนา และในชีวคตวรรษหนึ่งๆ ก็มีจารึกเพียงไม่กี่แผ่น จึงไม่เพียงพอที่จะยืนยันว่า ในชั่วขณะนั้นชาวล้านนาไทยใช้อักษรสุโขทัย และยังมีบางท่านกล่าวว่าอักษรไทยวนใช้สำหรับในทางวัด อักษรสุโขทัยใช้สำหรับทางโลก ซึ่งในสมัยนั้นการศึกษาก็อยู่ที่วัด วิชาทางโลกอย่างใด ถ้าหากเป็นสิ่งที่เชลล์อ้างแล้วไว้ เหตุใดอักษรที่ชาวล้านนาใช้จารึกที่หลักประตูเมืองเชียงใหม่ทั้ง 4 ทิศก็ใช้ที่ฐานพระพุทธรูปก็ได้ ที่เขื่อนขันธ์นาครีจึงมีแต่อักษรล้านนาไทยเป็นส่วนมาก

13. อธิ์ร เชลล์, อ้างแล้ว, หน้า 17-18.

จากผลการสำรวจจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ของ ดร. ฮันส์ เพนซ์ ในปี 2513 ปรากฏว่า ในจำนวนพระพุทธรูป 312 องค์ที่สำรวจ ซึ่งมีอายุตั้งแต่ พ.ศ. 2008 จนถึงปัจจุบันพบว่า ใช้อักษรไทอาวัน 289 องค์ อักษรล้านช้าง (อักษรสุโขทัยแบบหนึ่ง) 11 องค์ อักษรไทอาวันปนอักษร 4 องค์ อักษรพม่าปนอักษร 2 องค์ ไม่มีอักษร (มีเฉพาะ ตัวเลขทศวรรษ) 2 องค์ อักษรอื่นคือปนไทอาวัน 1 องค์ อักษรเขมร 1 องค์ อักษรมอญ 1 องค์ และอักษรไทอาวันปนไทลื้อ 1 องค์¹⁴

นอกจากนี้ ผลการสำรวจยังมีไว้ในฐานในรศกษेत्रเชียงใหม่โดยผู้เขียนเอง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2516 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เฉพาะภายในช่วง 2 ปีแรก ได้ทำการสำรวจทั้งหมดในสถานที่ยังไป 37,683 องค์ ซึ่งมีอายุตั้งแต่ พ.ศ. 2081 จนถึงสมัยปัจจุบัน ในจำนวนนี้ทั้งหมดมีอักษรในฐานที่จารึกอักษรธรรม ภาษาบาลี 3 องค์ อยู่ทั่วทุกจุด เป็นเรื่องอัศจรรย์ว่า 1 องค์ เป็นเรื่องอักษรธรรม 7 กัมภีร์ 2 องค์¹⁵ ไม่เห็นมีจารึกตัวอักษรสุโขทัยเลยที่จะเป็นการยืนยันว่า ชาวล้านนาไทยได้ใช้อักษรแบบสุโขทัย แล้วทุกโอกาสจึงอักษรแบบสุโขทัยจนเรื่องราว พ.ศ. 2090 จึงเลิกใช้ และกลับใช้อีกครั้ง พ.ศ. 2339 และเลิกใช้อีก จะอย่างไรก็ตามก็หลีกเลี่ยงอักษรแบบสุโขทัย (อักษรล้านช้าง) มาเป็นหลักฐานคือรูปอย่างอื่น ๆ เช่นนั้นเห็นจะไม่ถูกต้องนัก และเพราะเหตุผลกลไกการปฏิรูปทางภาษาโบราณของไทยจึงพลอยเข้าไปตามนั้นด้วย ทั้ง ๆ ที่มีหลักฐานแบ่งแยกชัดเจนอยู่แล้วเช่นนี้

ความจริงชาวล้านนาไทยมิได้หาแบบอย่าง อักษรจากสุโขทัยมาใช้ ทั้งทั้งหมดทุกวงการ ที่พบบันทึกจารึกหลักแรกที่วัดพระยืนนั้น ก็เป็นจารึกที่สร้างขึ้นโดยพระมหาสุทนต์เถระผู้ซึ่งนำพระพุทธรูปจากสุโขทัยมาสู่นครเชียงใหม่ การทำจารึกของพระเจ้าก็ยงา มีจุดประสงค์เพื่อจะบอกเล่าเหตุการณ์ทางศาสนาในท้องถิ่น ประการก็เกี่ยวกับคุณธรรม เหตุการณ์ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของจารึกทุกประเภทที่พบในภาคเหนือ มิใช่เพื่อจะบันทึกเหตุการณ์แบบประวัติศาสตร์ เป็นวรรณคดีของพุทธศาสนเถระที่นำมาจากสุโขทัย มีความชำนาญเฉพาะอักษรไทอาวันแบบสุโขทัย เมื่อท่านจะให้สร้างคือการบอกเล่าเหตุการณ์ทางศาสนา ท่านก็จะ

14. ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัฒนาพานิชการพิมพ์, 2519), หน้า 3-22.

15. คู่มือการอ่านจารึกอักษรในล้านนาและมอญเมือง ในเขตล้านนาเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาค 1, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, 2518, หน้า 75-76.

ต้องให้คนจาริกเป็นอักษรที่กำนวนรู หรือบางทีทำนอาจจะมีมือจาริกเองก็ได้ หากมิใช้ทำน ไสยธรรมก็จะจะมีโครงหลักหนึ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคำเป็นได้ และการจาริกแบบนี้ก็ถือเป็น ธรรมเนียมปฏิบัติที่สละในอาณาจักรสุโขทัย ครั้นหลังจากที่ได้มีตัวอย่างนั้นแล้วในต้นสมัยล้าน นนาไทยเช่นนี้ ก็ออกกลายเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาเรื่อย ๆ และในขณะเดียวกัน ก็ใช้ อักษรไทยวนจาริกด้วยเช่นกัน ซึ่งพบอยู่ทั่วไป แม้ในสมัยสุโขทัยเอง พระยาสิทธิจักรี อักษรของบ้านเพ็ญกัน ทั้ง ๆ ที่มีอักษรสุโขทัยใช้แล้วก็ตาม¹⁸ จนถึงประมาณ 100 ปีมานี้ เองจึงไม่ค่อยพบอักษรจาริกแบบสุโขทัย ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า อันการจาริกด้วยอักษรสุโขทัย นั้น คงถือเป็นเพียงความนิยมชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพราะไม่ค่อยพบจารึกอักษรสุโขทัยติดต่อกัน ในช่วงเวลาที่ยาวนาน ส่วนอักษรไทยวนนั้นมิได้ใช้กันมาตลอดในราชระบ ะระอว่านักปราชญ์ชาว ล้านนาไทยจะเขียนรู อักษรวิธของสุโขทัย ในบางสมัยที่มีความสัมพันธ์กันทางพระ พุทธศาสนาเท่านั้น ทำนองเดียวกับพระสงฆ์ไทยใช้อักษรของในเรือนที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์และ ศาสนาอาณานิคมเมื่อไม่นานมานี้จึงได้เลิกไปสำหรับทางศาสนา ส่วนทางไสยศาสตร์นั้นยัง คงใช้อักษรของอยู่เช่นเดิม สำหรับชาวล้านนาไทยนั้น ไม่ว่าทางศาสนาหรือไสยศาสตร์ ยัง คงใช้อักษรไทยวนมาโดยตลอด ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปใช้อักษรอื่น นอกจากจะมิพบใน ศิลาจารึกเท่านั้น

อักษรมูลฐานประวัติศาสตร์ทางศาสนาและอักษรศาสตร์ในล้านนา

แม้ว่าเป็นการยากที่จะพูดว่า ตัวอักษรล้านนาไทยหรือไทยวนได้พัฒนามาจากไหน กันแน่ แต่เราอาจพิจารณาได้จากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทางศาสนาว่า ในยุคนั้น ๆ ชาว ล้านนาไทยได้แบบอย่าง และใช้อักษรแบบไหนในภาษาของตน ในที่นี้จะขอทำความเข้าใจ เหตุการณ์ทางศาสนาพุทธศาสนาในล้านนาไทยในสมัยนั้น เพื่อเป็นแนวทางให้มองเห็นว่า ชาว ล้านนาไทยได้เรียนรู้อักษรวิธของกันอย่างไร คือข้อความที่รวมเข้ามาเสนอต่อไปนี้

1) ในกรณีที่ชนชาติ ไทยอยู่ต่าง ๆ ได้ขอพละมา ถึงดินแดน ล้านนาไทยนั้น ได้มาพบกับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในนครทวารวดี และอาจจะมิพบพระพุทธศาสนาที่สืบต่อ มาจากอาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีอาณาเขตกินไปถึงเชียงใหม่เหลืออยู่บ้างก็ได้ เพราะในเขตภาค

18. ศุภกิจปราชญ์ศิลาจารึก ภาคที่ 1, ๒๑๒ที่ 4 ภาณคดีปราชญ์พิมพ์, 2515 หน้า ๑๐-๑๑

เหนือก็ให้พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดีอยู่เป็นจำนวนมาก พระพุทธศาสนาที่คนไทยเห็นชอบในขณะนั้นจะต้องเป็นแบบมอญหรือทวิภูฏาน เพราะตอนพระนางจามเทวีออกผจญมารครองเมืองทวิภูฏานอยู่นั้น ก็มีพระร่วมเดินทางนำพุทธศาสนาเข้ามาด้วยเป็นจำนวนมากหลายร้อย พระรุ่นพื้นทิวี่แม่แก่ชาวทวารวดี ทวิภูฏานเองจะต้องใช้ ถ้ำขอมมอญโดยไม่ทิ้งอะไรเลย แม้จะมีชื่อว่าชาวทวิภูฏานเป็นมอญทั้งหมด เพราะคำที่ใช้พื้นเมืองมอญนั้นก็ไม่ถูก เมื่อเมืองทวิภูฏานโดนปราบคาบหมวกเข้าในอำนาจของนครเชียงใหม่แล้ว ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่คือถ้ำขอมเจืองใหม่ไฮยัคในเมืก เพราะถ้ำขอมเจืองใหม่ไฮยัคพระองค์ล้วนแต่มีศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาเดียวกัน มีคนท้าวศาสนาในสมัยไฮยัคเจืองหรือเลื่อนมาแต่ไหนนั้น ต้องเลื่อมใสศรัทธาในบาฬเมืองและผู้นำทางศาสนาในสมัยนั้น ๆ ด้วย

ในช่วงนี้มีเหตุการณ์ที่ควรกล่าวถึงอยู่อย่างหนึ่งคือ ตั้งแต่ราว พ.ศ. 1116 ที่มอญสองพี่น้องมาตั้งเมืองหงสาวดีขึ้น (หงสาวดีเป็นเมืองประเทศราชของกรุงสุโขทัย) นั้น พระพุทธศาสนาแบบมอญกำลังรุ่งเรือง เมื่อพระเจ้าอู่พุทธได้เสวยราชสมบัติในกรุงสุโขทัยใน พ.ศ. 1553 ได้มีพระประสงค์จะไปจากกรุงสุโขทัย เพื่อไปทวงคืนมอญเมืองทวารวดีที่ส่วนใหญ่วิวินัยนิยมพุทธศาสนาอยู่แล้ว แต่ไม่เกรงกลัวสมเด็จพระมอญ พระเจ้าอู่พุทธก็ทรงเลื่อมใสถึงกับทรงแต่งตั้งให้ไปขอพระโอรสไปถูกต่อพระเจ้ากรุงหงสาวดี แต่พระเจ้าอู่พุทธไม่ยอมถวาย พระเจ้าอู่พุทธจึงพาสหวิธียกกองทัพไปตีได้เมืองสุโขทัยและเมืองหงสาวดีไว้ในอำนาจ เมืองมอญได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแต่ครั้งนั้นมาเป็นเวลาช้านาน ครั้นราว พ.ศ. 1896 ประเศพม่าได้เป็นกบฏต่อพม่า จึงถูกอังกฤษหรืออินทียึดมาปราบปรามให้กลับสู่อำนาจตามเดิม พวกมอญได้พากันอพยพหลบหนีไปอาศัยอยู่ที่ปากแม่น้ำโขง (สาละวัน) โขงแก้วนั้นเหนือจึงได้ตั้งเป็นเมืองขึ้นในปีนั้น เรียกว่าเมืองนครพนม ภาษามอญเรียกว่า เมืองนาคะตะและกลายเป็นเมืองของของไทยในสมัยพระเจ้าฟ้าหัว ในราว พ.ศ. 1824

สมัยนั้นพระเจ้าฟ้าหัวได้มีสัมพันธ์ไมตรีเป็นอันดีกับอาณาจักรล้านนา และให้พระราชทานพระราชาธิกา ทรงพระนามว่า สดอแก้ว หรืออีกนามหนึ่งว่า นางป่าโคแก่พระธำมัญวาล มอญกับล้านนาจึงมีความสัมพันธ์กันอีกกันหนึ่ง¹⁷ ชะรอยว่าพระพุทธศาสนาแบบมอญในกรุงหงสาวดีจะแผ่เข้ามาถึงล้านนาในคราวนี้ด้วย เพราะยังมีคนมอญบางพวกก็ถึงถิ่น

17. อุตสาหการชาติไทย ฉบับสารานุกรมพุทธาธิ (พระนคร: โรงพิมพ์ อ. บรรณกิจ, 2496), หน้า 189-192

กำเนิดบรรพบุรุษของสมเด็จพระศรีสุทนต์จันทรา จึงได้พากันอพยพลงเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมือง
เขมร ทุกวันเช้ารวมอยู่ใกล้ปากแม่น้ำโขงที่เขมรนั้น และมีนางสกุลที่เกี่ยวพันกับท้าวท้าว
เช่น โปธิหงสา ภูมามหงสา เกษมหงสา ทรวงหงสา ปามหงสา เป็นต้น เป็นอันว่าพระพุท
ศาสนานับแต่สมเด็จพระนางเจ้าสุทนต์จันทราถึงสมเด็จพระเจ้าทิพย์เกษา ไม่เคยขาดมาแต่ชราภยัน
สมณวงศ์ตลอดชีวิต และอีกพระสมณของล้านนาไทยที่ได้แบบมาจากอยุธยา ก็จะกระไรไม่หยุดวิวัฒนาการ
ตรงกัน

2) ครั้นถึงสมเด็จพระเจ้าทิพย์เกษา ก็มีเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นอีก
คือ พระมหาสุเมธเถระชาวสุโขทัยไปบวชแปลงนิกายในสำนักของพระอุทุมพรมหาสวามี ที่เมือง
พิน (เมืองขมร) แล้วกลับมาอยู่สุโขทัยพักหนึ่งก็นำพระพุทธรูปมาสร้างเมืองใหม่ เมื่อ
พระมหาสุเมธเถระมาถึงพิน (พ.ศ. 1883) ได้อาราธนา "พระเชือกวี่" อันนับเนื่องมาแต่
สมเด็จพระเจ้าทิพย์เกษาให้บวชใหม่หมด เพราะพระยา (ทิพย์เกษา) ไม่เชื่อพระเก่า ซึ่งท่านกล่าว
อีกพระไม่เหมือนกัน (ออกเสียงอีกพระไม่ออกค้อง) จำนวนภิกษุที่บวชแปลงที่สุโขทัยมีถึง 8,000
องค์ เมื่อมาถึงเมืองใหม่พระเจ้านันทบุรีได้สร้างอุทธานของพระองค์ถวาย เป็นพระอารามนาม
ว่า "วัดบุปผาราม" หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "วัดสวนดอกไม้" ในพระที่หลายอันมีใน
ชนบทที่นครนันทบุรีเมืองเขมร เจียงคอง ลมพาลีวนธะยักรและท่านของลาวต่าง ๆ แล้ว
บวชแปลงในนิกายใหม่เป็นจำนวนมาก²⁸ อีกวิธีวิธีแบบสุโขทัยเริ่มปรากฏขึ้นในอาณาจักรล้าน
นาตั้งแต่บัดนั้นมา

3) นับแต่พระมหาสุเมธเถระมาถึงเมืองใหม่ไปจนถึงเกือบ 100 ปี มีเหตุการณ์ที่
น่าจดจำอีก คือ มีพระจากเมืองพิน และสุโขทัยอพยพกันไปตั้งศาสนาที่เมืองกา จุลประสงค์
ใหญ่เพื่อไปเรียนเอาบุญที่เมือง 3 แล้วนำเอาคัมภีร์ไปบอกอัครราชทูต ภาษาบาลีอันยาก
ในช่วงนี้มีพระอาจารย์ของคัมภีร์ชื่อมหาญาณคัมภีร์ บวชเป็นสามเณรมีชื่อว่า 13 เรือนหนึ่งชื่อ
อยู่ใกล้สำนักพระอุปัชฌาย์ได้ 8 พรรษา ก็งานจบพระไตรปิฎก จนได้รับทุนให้เป็นอาจารย์
สอนพระธรรมวินัยอยู่หลายปี เห็นการปฏิบัติและวินัยกรรมของพระสงฆ์ไม่ถูกต้อง จึงเรียน
ถามพระอุปัชฌาย์ ๆ ก็บอกว่าให้เรียนสืบเอาคัมภีร์จากได้ หากต้องการรู้แจ้งให้ไปถามพระ
เมืองใกล้ๆ ของ พอไปถามพระเมืองใด ๆ ก็บอกให้ไปถามพระในลังกา พอดีขณะนั้นพระ

28. สุคันธบุรุษศาสนาพม่าและ, ชาติราชวงศ์มหานครมาจุยวิเศษ, ชาติราชวงศ์เมืองใหม่ เมืองใหม่,
2518 หน้า 8-9.

อิทธิพลของพระเพ็ญกลีบมาจากองค์กา ถูกพระองค์กาคำพันเล่มมาเล่าให้พระนางเชื่อใหม่จึงว่า

พระธิดาในองค์กาว่าชื่อเราทั้งหลายว่า กันธิน (กัณธินัน) พระสุทนต์ทั้งหลาย
เป็นจิตตักษณ และสุทนต์ทั้งหลายเอาธาตุทั้งหลายในลังกาเป็นประจวบกับตัวอักษ
ร ๔1 ตัว เป็นพยัญชนะ 32 ตัว นิรุกตคติ ไม่เป็นธาม สุทนต์ทั้งหลายเอา พ็ย
ไปเล่นคือเหมือนยิ่งกว่ามหาพุทธโธสมาแต่ไว้ที่ลังกานั่นคือทั้งหลายอันนี้ สุทนต์ทำ
กัมมกับขึ้นเป็นพระอักษณและ บวชมาทางเมืองอื่นได้และ จักมาพร้อมกันกับตัว
ก็จักเอื้อกันด้วยพระและ กันธินธิดาอยู่ ลวคธัมมาและ¹⁹

ที่ออกมาอันนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ส่วนหนึ่งคือ เมื่อพระไท่ไปเยือนเอาอักษร
วิธีของอินเดียมานั้น ในตอนแรกๆ ก็คงจะออกเสียงได้ถูกต้องหมดทั้ง ๔1 ตัว ตามจำนวน
อักษรอินเดีย แต่พอห่างไกลสักนักอาจารย์ท่าน ๆ เขาก็ออกเสียงตามสบายขึ้นของตน ตัวอักษร
ต่างกันกลายเป็นเสียงเดียวกันก็มี เช่น ก กับ ข, ฎ กับ ค, ท กับ ษ, ฌ กับ ญ,
ฎ กับ ฎ ฯลฯ ออกเสียงเหมือนกัน จึงทำให้อักษรลดจำนวนลง ซึ่งความจริงก็เป็นเช่นนั้น
ปัจจุบันนี้อักษรพม่าก็มี 32 ตัว อักษรอยุธยา 35 ตัว เพราะลดตัวที่มีเสียงเหมือนกันออกไป
เหมือนกันเราคิดออกไปในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เมื่อพระไท่ใหญ่ทางเรื่องใหม่ทราบเช่นนั้น จึงใช้พระมหาญาณกัณธีระไปลังกา คณะ
ของท่านมีพระ 12 รูป อุบาสก 4 คน เณร 4 เณร ธอธังกา 5 พรรษา ก็กลับมาใน
ในปี พ.ศ. 1971 มาขึ้นบกที่ท่าเมืองมะนิลา และแวะมาพักที่เมืองสงขลา เมืองสองแคว
สุโขทัย และลำพูน จึงถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1974 ซึ่งก็เป็นปีที่พระเจ้าติโลกราชขึ้นครอง
ราชย์ ครั้นครี้อำนาจพระองค์นั้นทรงเป็นเอกอัครราชูปถัมภกและทรงเลื่อมใสในพระมหาญาณ
กัณธีระมาก จึงขอให้พระพรหมมหาราชเจ้าสร้างวัดให้ชื่อว่าพระรัตนมัย²⁰ คือวัดกัมม
เขตรในปัจจุบัน หลังจากนั้นก็ขึ้นมามีอำนาจในสำนักของพระมหาญาณกัณธีระมากขึ้นไม่มีวัคให้
อยู่ พระเจ้าติโลกราชจึงได้สร้างวัดขึ้นอีกหลายแห่ง มีวัดป่าแดงเชิงคอสุเทพ เป็นต้น ในปี
พ.ศ. 2019-20 ก็ได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่
ยิ่งไปกว่านั้นในรัชสมัยของพระองค์ พระพุทธศาสนาในล้านนาไทยได้เจริญสู่ศรีคติ ทั้งด้านการ

19. เวียงคือนัน, หน้า 13-14.

20. ขุติยานุศาสนานนวิดิอำนาจ, อ้างแล้ว หน้า 18-19.

ศึกษาและปฏิบัติธรรมชาตินี้เรียกว่าพระสนธิ์ไม่ได้เลืงของหนึ่งของท่าน มีการจดบันทึกเป็นภาษาบาลีหลายเรื่อง เช่น มัชฌิมนิกายปิฎก จักรวาฬปิฎก (ฉบับวัฑฒนสังคหะ เรื่องใหม่ จารเมื่อ พ.ศ. 900) จันภาณมอปกรณ์ จานเทววิมล สมณคัมภีร์ปาฐกถา อรรถโธษณา วรา วรณ-
กรรมเหล่านี้ล้วนแต่ได้ผ่านการออกอรรถาธิบาย บ้างเรื่อง เช่น จักรวาฬปิฎก มีการทอกรรม
ทำเล่ม

ส่วนเราได้รับอิทธิพลด้านศาสนาจากอังกษมากขึ้น โดยมีพระโพธิสัตว์นาไปเรียนที่
อังกษหลายรูป และมีการชาวอังกษเข้ามาด้วยอังกษหลายรูป จะได้มีการปรับปรุงอักษรวิธของภาษา
ไทยจนให้ดีขึ้น โดยการเพิ่มตัวอักษรให้ครบตามหลักภาษาบาลีของพระสังฆเขต และออกเสียง
ให้ออกคล้ายฐานกรณ์ที่นักของพหุชนนั้น ๆ โดยเอื้ออำนวยของสังฆเขตเป็นหลัก ซึ่ง
อักษรสังฆเขตสืบมาจากอักษรพราหฺมณี่เช่นกัน ชาวสังฆเขตก็ภูมิใจว่า บรรดาประเทศที่นับ
ถือพระพุทธศาสนาเมื่อแรกแรกด้วยกัน ไม่มีชาติไหนจะออกเสียงภาษาบาลีให้ออกคล้าย
พหุชน ที่เป็นชาติแรกที่ใช้อักษรของสงฆ์จากองค์พระโคตมพุทธเจ้าในศาสนาเป็นภาษาสังฆ
เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๕^{๒๑} และจารึกเป็นภาษาบาลีเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 10^{๒๒} คำนี้ว่าพระ
โคตมพุทธเจ้าเมื่อแรกแรกประเทศต่าง ๆ มีอยู่ในขณะนั้น อันแต่ได้มาจากอังกษทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้
พระสังฆเขตจึงได้มีใจให้โคตมพุทธเจ้าไว้ จึงกล่าวสงฆ์ว่าว่า “อสุมิ โสภณ มนุส
สสุ อัสสอมนุสสา อธิกฤษฺฐา” คำนี้ การออกเสียงภาษาบาลี โดยเฉพาะที่ใช้ในพิธีกรรม
สงฆ์ เช่น พิธีอุปสมบทเป็น จะต้องได้รับเมื่อกษัตริย์อย่างใดในพุทธชนนี้ แต่พหุชนชาวอังกษ
เร่ร่อนกันแรกไม่ไหวสละภาษาออกเสียงแบบสงฆ์กันตามเดิม พหุชนในราวศ. ๖ คือ
๖ ๗ ๘ ๙ ของอาณาจักรเมืองใหม่ว่าออกเสียงอย่างไร ท่านก็ออกเสียงให้ดู ซึ่งฟัง
แล้วได้ยินเป็นว่า ระฎะ ระฎะ ระฎะ ระฎะ ระฎะ พยอกแบบนี้ซึ่งทว่าอันนี้ แต่ทำได้อีก
คือไม่ ถ้าไปพูดให้พระเถรฟังก็อีกจะออกคำหน้าว่า “พระสุทนต์ทศบาลเป็นศรีอังกษ” อีก
นั้นแหละ ความจริง พหุชนชาวอังกษก็เป็นศาสนา คือ เวลาออกเสียงจะทว่าขึ้นบนเพดานปาก
ในภาษาเราไม่มีตำแหน่งเสียงนี้ จึงจับเอาเสียงดิบ ระฎะ เป็นต้น ซึ่งก็อีกก็ว่าไม่มีเสียง
อะไรอย่าง

๒๑. E.W. Adikaram, Early History of Buddhism in Ceylon, (Colombo: N.D. Cunasena, 1953) pp. 73-79.

๒๒. C.C. Mead, The Early History of Ceylon, (Calcutta: Y.M.C.A. Printing House, 1948) P. 61.

สรุปความเปลี่ยนแปลงของอักษรล้านนาไทย

เมื่อได้พูดถึงเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการของอักษรล้านนาไทยทั้ง 3 ระยะแล้ว ก็พอจะมองได้ชัดเจนขึ้นว่า ในแต่ละช่วงนั้นอักษรล้านนาไทยจะได้รับการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงแก้ไขอย่างไบบ้าง ซึ่งพอจะสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้ :-

1) ในช่วงที่ชาวล้านนาไทยอพยพลงมาตั้งบ้านเมือง คัดลอกบันทึกแผ่นทองพวกมอญหรือขอมขึ้น ได้รับเอาพระพุทธศาสนาแบบมอญของพระนางจามเทวี และหนังสือมอญมาใช้ด้วย ในขณะเดียวกันก็อาจจะรับเอาพระพุทธศาสนาที่พวกมอญกรู่งหลวงคันทาเจ้ามาที่หริภุญไชยด้วย ในคราวหนึ่งมาศของพระเจ้าเชษฐาธิราชพม่าราว พ.ศ. 2806 อักษรของอักษรไทยตอนในขณะแรกนั้น จะต้องใช้อักษรและคำอักษรมอญโบราณที่ปรากฏในศิลาจารึกหริภุญไชย

2) เมื่อถึงต้นยุคทองแห่งอาณาจักรล้านนา พระมหาสุทนต์เถระได้ดัดแบบอักษรสุโขทัยขึ้นมาด้วย ส่วนมากพบแต่ใช้สำหรับจารึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ด้านศาสนา อักษรของอักษรสุโขทัยอาจทำให้อักษรไทลื้อวนเปลี่ยนรูป และเพิ่มอักษรบางตัว เช่น ศ คน ฝ ผา และ ฟ หัน ซึ่งไม่มีในอักษรพราหมณ์ มอญ พม่า ตลอดจนภาษาสิงหล แต่มีในอักษรสุโขทัย ส่วนอักษรและอักขระทั่วไปคงใกล้เคียงกับอักษรมอญและพม่ารุ่นหลัง เพราะได้คำมาจากมอญโบราณเหมือนกัน แต่จำนวนอักษรคงจะไม่ถึง 41 ตัว เหมือนภาษาบาลีสิงหล

3) หลังจากพระมหาญาณคัมภีร์ไปสืบศาสนาในลังกาคลับมาแล้ว การศึกษาของพระได้แพร่หลาย จนพระชาวล้านนาไทยมีความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีเป็นเลิศ ยิ่งกับสามารถแต่งหนังสือเป็นภาษาบาลีเล่มโต ๆ จำนวนหลายเรื่อง และอักษรของภาษาบาลีสิงหลจะทำให้เกิดวิวัฒนาการใหม่แก่ภาษาไทลื้อวน จนทำให้จำนวนอักษรคันหันขึ้นจาก 32 ตัว เป็น 41 ตัวอย่างที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้.

ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย

โดย นณิ พงสมนองค์

ความเชื่อ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคปฐมฤกษ์ เป็นของคู่กับกับความไม่เชื่อ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ศรัทธา⁽¹⁾ แปลว่า ความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใส เห็นดีเห็นงามด้วย ส่วนอศรัทธา ความไม่เชื่อ อปสาทะ ความไม่เลื่อมใส ก็เกิดขึ้นกับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ตรงกันข้ามกับผู้เชื่อเลื่อมใส สิ่งต่างๆ ที่คนเราได้สัมผัสกับชีวิตประจำวัน 6 คือ การเห็นรูป หูฟังเสียง ชมกลิ่นรส ลิ้มรส รังกายสัมผัส ใจกระทบอารมณ์จะเกิดความรู้สึกขึ้น กลายเป็นสติเจตนา จิตเบื้องต้นแห่งนามธรรม เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติทุกวัน เป็นการทำให้ความเชื่อนั้นฝังแน่นอยู่ภายในจิต สัมผัส จนยากที่จะถอนออกได้ ต่อมาความศรัทธาจะสร้างสติปัญญาขึ้นให้เป็นเครื่องทดแทนสิ่งที่ตนเชื่อถือ จึงสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างค่อยๆ หนึ่ง ความเชื่อจึงมีอยู่ 2 ประการ คือ

1. ความเชื่อที่เกิดจากความศรัทธาเป็นนามธรรม
2. ความเชื่อที่สร้างสติปัญญาเป็นรูปธรรม

บุญโง่ จิตธรรม เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า "ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อและความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ดีการนับเจ้าภูมินิเวศศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่คนยุคก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน"⁽²⁾

ในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงแนะนำเรื่องศรัทธาว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ อริยทรัพย์ ๗ ประการ พระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สิกขกวรรค เล่ม 24 หน้า 6 ว่า

สัทธารณํ สัทธานํ	หิริ โสกะปัญีธ ธรรม
สุกขมญฺเญ จาโลภ	ปัญญา เว อสุภมํ ธรรม
อสุสฺส เภตา วนา อสุภิ	อภิชฌา ปุริสสุตฺวา
อหสิทฺโธทฺติ คํ อายุ	อโมฆํ คกุสฺส จีวิตํ

ทรัพย์เจ็ดประการเหล่านี้คือ ทรัพย์คือศรัทธา ทรัพย์ คือศีล ทรัพย์ คือ หิริ โสกะปัญญา

(1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หน้า ๖๖๖ ใจความเรื่องธรรม ๖๖๖.

(2) น.น. บุญโง่ จิตธรรม สารานุกรม หน้า ๖ ใจความเรื่องศรัทธา ๖๖๖.

ทรัพย์สินคือ พหุสสุต การเลื่อมใส แลปัญญาเป็นทรัพย์สินที่เจิด มีอยู่กับหญิงชาวคนใดก็ตาม นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า มีใช้คนยากจนเสียใจ แลมีชีวิตไม่สุขสบาย⁽¹⁾

พระศาสดาที่กล่าวถึงอริยทรัพย์นี้ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระรัตนเมตตวิธเป็นอันดับแรก บอกรับบุญที่กระทำทุกนิกาย มีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นพื้นฐานก่อนจึงจะพัฒนาก้าวไปสู่ความเจริญก้าวหน้าอื่น ๆ ในศาสนาอื่น ๆ ก็ปลูกศรัทธาแก่ศาสนิกของตนโดยวิธีต่าง ๆ โดยสร้างสมมติเป็นรูปธรรม หลายสิ่งหลายอย่าง ให้เกิดศรัทธา และศรัทธาเป็นทัศนคติ ที่ฝังอยู่ ไม่เสื่อมคลาย แม้ว่าการให้เชื่ออย่างนั้นจะเป็นความงมงายไร้เหตุผล แลปัญญาที่ตาม สหที่ศาสนานิกายของศาสนาอื่น ๆ ต้องการคือ ให้นวธรรมที่มีต่อศาสนา มีความเชื่อ เลื่อมใส มั่นใจกัน มีความรักภักดีต่อศาสนาของตนเท่านั้น ศรัทธาความเชื่อจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญประจำการทำทุกสิ่ง ทุกอย่างใหญ่ ๆ ต้องศรัทธาเสียก่อน เพราะ ศรัทธาความเชื่ออย่างมั่นคง เพื่อให้สามารถรองรับน้ำหนักใดก็ตามที่ กล่าวคือ ศรัทธาเป็นเครื่องรองรับสภาวะอย่างอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ เช่น เรื่องเกี่ยวกับความรัก ความเกลียด ความมีเมตตากรุณา หรือการทำใจของตนให้ไม่นิยมไปสู่คุณธรรมเบื้องสูงตามลำดับ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายทางแลหลายวิธีการ

ชาวสันหนนชัยและอืออะไร

ความเชื่อและการถือของชาวสันหนนไทรยงค์สองพี่น้อง มีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานของความเชื่อที่ได้รับมา จากบรรพบุรุษของตน หากจะกล่าวถึงความเชื่อแต่หลักคตินั้น ชาวสันหนนเชื่อว่า “ในจักรวาลนี้มีโลกหนึ่งเรียกว่า โลกวายุ คือที่อยู่ของชนเวทน์เข้าใจกันว่า โลกเป็นแกนกลาง มีทางเดินไปสู่ศรชยจักรวาล มีพระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นบริวาร อยู่ในจักรวาลร่วมกัน จึงมีคัมภีร์ นพชาตทั้ง ๑ คือ ศาวพระเคราะห์ ๑ ดวง ที่รอบล้อมโลกไว้ ศาวพระเคราะห์มีความสำคัญต่อระยะและชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย มีมนุษย์ เป็นคน ในการจะผลักดันชีวิตให้เจริญก้าวหน้ามีความอับเฉา จึงมีคัมภีร์ไตรภพศรัทธาขึ้นมาทำนองหายทุกข์ให้ปวงชนชาวปราชญ์ปฏิบัติตาม เป็นเครื่องปรับปวงสังคมให้อยู่ได้อย่างสงบราบรื่นและเป็นระเบียบบำรุงหัวใจ

นิทานปรัมปราเล่าว่า ถ้าเกิดของมนุษย์ ว่า พระพรหมได้พัฒนาอยู่แต่แรกขึ้นเรียกชื่อว่า “ปฐะสย อ่าสยโส” แลบรรดาพระพรหมทั้งหลายได้ถือนวามัน หอมกลิ่นปึงงพรหมโลก ก็พากันลงมาเยี่ยมโลกใหม่ ได้ยินวรสกนเทอม เสด็จขึ้นไปสู่พรหมโลกอีกไม่ได้ กลาย

(1) สุคันธนิธิต อังคณาภิธาน สันตบรรพต เล่ม 24 หน้า 4 ใต้พิมพ์ธรรมการศาสนา 2504.

เป็นศูนย์กลางสัมพันธ์กับศูนย์กลางของปุโรหิตส์ อันส่งผลให้ สิบนาเป็นมนุษย์อีกกลุ่มแรก ที่เป็นคน
ศรัทธาแห่งคนทรงหลาย มาจนกระทั่งปัจจุบัน⁽¹⁾

ความเชื่อของชาวล้านนาไทยอีกประการหนึ่ง คือ การบูชาตัวสิงห์ และนางแก้ว
ซึ่งหมายถึงพระอุมาเทวี ระหว่างทางสายเชียงใหม่-เชียงราย มีภูเขาลูกหนึ่ง ชาวเมืองเรียก
กันว่า “คอของนางแก้ว” สมัยโบราณมาถึงปัจจุบัน เวลาคืนทางผ่านไปยังสถานที่นั้นมีศาล
เล็กๆ ตั้งอยู่ เชื่อกันว่า เป็นที่สถิตของนางแก้ว หรือจะบูชาตัวเครื่องเพชรของนาง โดยเอา
ไม้มาทำเป็นองค์พระ หินต่างๆ นำไปบูชานางแก้ว พร้อมกับบวงสรวงขอพรให้เดินทางโดย
สวัสดิ์ และพบความสำเร็จในการค้าขาย หรือขอการอย่างอื่น ผู้คนอย่างหนึ่งคือคนกว๊านหรือ
ภาคเหนือหลายฉบับกล่าวถึง นางแก้ว หมายถึง ผู้วิเศษ หากเป็นหญิงแม่เรือน มักจะเรียก
กันว่า “เมียนางแก้ว” หรือ นางแก้ว หมายถึง อัครีศันเป็นนางแก้วของพระจักร-
พรรดิและเป็นผู้วิเศษผู้ทรงกำลังของนาง⁽²⁾ ส่วนชาวแพทริกซ์อันเป็นที่สถิตของนางแก้ว
คนผ่านไม่ขาดบูชาตัวเครื่องเพชรของนาง อันหมายถึง ตัวสิงห์อันเป็นความเชื่ออันค้ำ
ศาสนาพราหมณ์ ที่แผ่ขยายเข้ามาในล้านนาไทย นับพันปีมาแล้ว โดยไม่สามารถที่จะอ้างได้ว่า
กาลเวลาใด แต่ตามประวัติศาสตร์ทางศาสนานี้ ในพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าโคกมหาสาร
แห่งราชวงศ์ เมาริธ ได้แผ่แสนยานุภาพ ปราบปรามคนน้อยใหญ่ทั่วอินเดีย ปากว่า ชาว
อินเดียในแคว้นกาลิงกะได้อพยพหนีสงครามเดินทางมาสู่สุวรรณภูมิ คือ ชินแดนของนาง, ไทย
ลาว และกัมพูชา เป็นจำนวนมาก คนเหล่านั้นนับถือศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นการที่มีโบสถ์
พราหมณ์ปรากฏในวัดศรีวาม แห่งสุโขทัย ก็นับว่ามีความเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมอินเดีย
ความเชื่อเรื่องนางแก้ว (พระอุมาเทวีหรือ บรรพดี) ซึ่งประจักษ์ชัดบูชาตัวตัวสิงห์ศักดิ์
เป็นเครื่องแสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อประชาชนในภูมิภาคนี้เป็นอันยิ่ง

การวิจัยวรรณกรรมล้านนาไทย 2 เรื่องคือ ประครอง กระบะสัถย์ ศึกษาต้นกำเนิดเรื่อง
“พรหมจักร”⁽³⁾ พรหมเพ็ญ เกวือไทย ศึกษาต้นกำเนิดเรื่อง “โคตรพรหมทัต”⁽⁴⁾ ได้ประมวล
เกี่ยวกับความเชื่อของประชาชนในล้านนาไทยไว้หลายประการ คือ

1. ความเชื่อทางพุทธศาสนา
2. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
3. ความเชื่อทางโหราศาสตร์

(1) เพชรน้อยปิ่นแก้ว วิเศษเจ้า พ. รังสรรค์ และ อ. รังสรรค์ และ อ. รังสรรค์ เชียงใหม่ ฉบับโบราณ 30 หน้า

(2) พิษณุทองน้อย วิเศษเจ้า พ. รังสรรค์ และ อ. รังสรรค์ เชียงใหม่ ฉบับโบราณ 30 หน้า 304-305

(3) ประครอง กระบะสัถย์ พรหมเพ็ญและการศึกษาประวัติศาสตร์ วิเศษเจ้า พ. รังสรรค์ และ อ. รังสรรค์ 2534.

(4) พรหมเพ็ญ เกวือไทย โคตรพรหมทัต วิเศษเจ้า พ. รังสรรค์ และ อ. รังสรรค์ 2534.

1. ความเชื่อทางพุทธศาสนาใน ปรัชชาชนในล้านนาไทยได้วิวัฒนาการตามมาเป็น 2 ระยะด้วยกันคือ ในสมัยแรก นับแต่การเผยแพร่พุทธศาสนาของ พระโสมนธะ และ พระอัครเถระ สมณบุค ของพระเจ้าอโศกมหาราช นำศาสนามาเผยแพร่ทางสุวรรณภูมิทางใต้ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา ซึ่งแต่ละประเทศต่างก็อ้างว่าเป็นของตน ระยะที่ 2 ในสมัยพระนางจามเทวีแห่งหริภุญชัย นำเอาพระสงฆ์มาจากพม่า และมาประสมกับพระสงฆ์ที่มีอยู่แต่เดิม ในอาณาจักรล้านนาเชียงใหม่ ระยะที่ 3 ในสมัยอาณาจักรล้านนาไทย ได้รับพุทธศาสนา สัทธัมมิกการวงศ์เข้ามาอีก⁽⁹⁾ การนับถือศาสนาพุทธของชาวล้านนาไทย จึงมีพื้นฐานมาจากไฮศาสตร์ นับเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์แล้วมารับเอาพุทธศาสนาจากที่ต่าง ๆ จึงเกิดการผสมผสานจนแน่นอน การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาจึงเปลี่ยนแปลงตลอด ระหว่างศาสนาพุทธศาสนาพราหมณ์ ตลอดจนความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม ความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงแยกออกเป็นประเด็นย่อย ๆ ออกไปอีกดังนี้

1.1 ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือหลักธรรมที่มีอยู่ในพุทธศาสนาว่า "ส่วนพืชเช่นไร ได้ผลเช่นนั้น ทำกรรมใดไว้ ดีชั่วก็ตามจะได้รับผลอย่างเดียวกัน" ความเชื่อเรื่องกรรมนี้ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมทั้งหลายมากมาย เช่น ในโคลงนิราศหริภุญชัย, โคลงพรหมพัก, โคลงอวมร ตลอดจนคำว่าพระราชาพรหมโศการ คร่ำครวสสัน ค่ำก็กล่าวถึงกรรมในรูปต่าง ๆ กันดังนี้

1.1.1 โคลงนิราศหริภุญชัย

สงสารลูกเล่าฟ้า	อันทรีนงน
นิราศสักทณ	กว่าได้
จักวีรบุบ	บารพสุชน
เป็นกันโลกนี้คือดี	โลกแจ้งใจหนึ่ง ⁽¹⁰⁾

(สังสารวัฏนี้ หมุนเวียนเปลี่ยนไป แม้แต่เทพเจ้าชาวฟ้าก็มีพระอินทร์เป็นต้น ก็ยังสนใจในการดีของพลีพรจากกันของสรรพสัตว์ ยิ่งกว่าอื่นใดที่จะวิเ็นเรื่องราวที่จำต้องพลีพรจากพลีอง เป็นทานของใคร เพื่อได้ชาวโลกได้ประจักษ์แจ้งและศรัทธาฝัง)

(9) พุทธคัมภีร์ สามัญญะปิณฑธรรม อรรถาธิบายเรื่องใหม่

(10) ปาฐสัทธ ม นร นิราศหริภุญชัย หน้า 135 โรงพิมพ์พระจันทร์ อำเภอเมือง เชียงใหม่ 2516.

1.1.4 คร่ำหวอดพรหมวิหาร

พรหมวิหาร ๔ เป็นวิธีปฏิบัติหนึ่งที่มีความเชื่อมั่นในปรีชาญาณ พุทธศาสนา ที่กล่าวถึงคุณละอรั้ว เกิดเพราะอาศัยกรรมเป็นเครื่องเสริมแต่งให้เกิดขึ้นด้วยชีวิตของตนเองที่ได้พลัดพรากจากภพกรรมละอรั้ว พรหมวิหาร ๔ ได้กล่าวไว้ดังนี้

นโมทำสัง	เป็นกรรมนปภา	หือเป็นแนวระหนักร
อุว่านุพเพ	ป่างอภาร	ระอว่าราทำนา
ได้หาอุกน	พรากนมาหา	หือเจอนจากกลารวันนบ่นนพ่น
กรรมสอ	ครบกนฮานน	เอ็งเค็งราฮาคิน
ณมี	คังนอกล่าว	ระอกรรมนังสวักพาม
บึงคอบท	โควิทนเอ็งค	อุได้ราอว
อุกนวิจของ	รอนนบ่นนฮือ	ฮากนมาสวัก
กรรมสอ	หือราพคณ	ฮากนฮืออฮากน ⁽¹¹⁾

1.1.5 คร่ำหวอดศีล

ภริยอ เจ้าสุริยวงศ์ ได้เมตตอณนวิมาดาอุกนโบให้ฮือออกจากวัง พระนบ่นนฮืออุกนโบ ว่าให้ไปคณทางนอว่าพินว่า

“อุกนฮืออุกนโบ ว่ากรรมนอกรรม นังนอฮือค่า นอกรรมนอรา ฮือค่านน
เมกนอพินนว่า คณพินนอว่า ว่าฮือรา ของพระเมนี้ เป็นพินนอ
โพธิ์”

(อุกนฮืออุกนโบ ว่าพินว่า กรรมนอกรรมนอ ทำไมนอพินนอฮือฮืออยู่ นอโพ
กัทำนอทอว่า ฮือราในกรรมนอฮือเป็นพระโพธิ์ค

1.2 ความเชื่อเรื่องการพลัดพราก

อีกคณหนึ่ง พระโพธิ์ค คือ เจ้าพินน นนพระนบ่น ราทอ 3
ว่าให้คร่ำครวญ พระนบ่นให้เมตตอว่านเป็นชาพินนนาเคียพว่า

ฮือกรรม	คานไปนน	นังควราโคกน
เค็งนอปานโค	ทโทนออุก	กนพินนโคกน ⁽¹²⁾

(ความไม่นอพินน จะคังคณนนฮือ นนควราโคกนนฮือโพธิ์นอให้ปานโคกน
นอทอจะอุกนนาโค)

(11) นโม พณนอ สานอพรหมวิหาร พน 30 ฉบับนอ

(12) เจ้าสุริยวงศ์ คร่ำหวอดศีล พน 87 โฉมคณพินนอ เรียงโพธิ์ ๒๒๒.

ในพระธรรมกับนักปราชญ์ พุทธเจ้าหรือ ในทุกสิ่งทุกอย่าง มีสติ วิปัสโนโค ทุกไร การพลัดพรากจากสติเป็นทุกข์ เป็นสติ สมุปโสโค ทุกไร การได้รู้ร่วมกับ คนที่ไม่เป็นทุกข์เป็นทุกข์ โสภก ปริเทวะ ทุกไรโหมณัสสุปาสโส เป็นอาการของความโศกเศร้า พิโรธำพัน มีความทุกข์โหมณัส เทื่อละห่วงใจ⁽¹³⁾

ทางพุทธศาสนากล่าวถึงอนิจจธรรม ความไม่เที่ยง ไม่คงที่อยู่กับใคร จะต้องพลัดพราก จากกัน มีสติไว้ด้วยหนึ่งขณะ สักขณะก็กล่าวเป็นสามัญลักษณะ 3 คือ

1. ธนิจา ความไม่เที่ยงขณะหนึ่งขณะ
2. ทุกขตา ความเป็นทุกข์
3. อนัตตา ความไม่มีตัวตน

ลักษณะที่ 3 นี้เป็นสังขธรรมตามลักษณะกับทุกสิ่งไม่มีวัน ไม่แน่นอน หรือสภาวะผู้เจริญใจ

1.3 ความเชื่อในเรื่องบุญเพื่อบริวาร

ความเชื่อเป็นเบื้องต้นหนึ่งของพุทธศาสนา ที่ได้คิดมาจากพรหมณ์ที่กล่าว ว่าคนตายแล้วจะต้องกลับมาเกิดอีก เชื่อว่าหากได้อยู่ร่วมกันในชาตินี้ ต่อไปในชาติหน้าจะได้อยู่ ร่วมกันอีก จึงเกิดความเชื่อเกี่ยวกับเนื้อคู่ชาติหน้าว่า มีความสัมพันธ์กันเพียงไร หากเป็นคู่ กรรมคู่ร่วมอยู่ที่ใด จะต้องมาพบกันจนได้

1.4 ความเชื่อเรื่องอานิสงส์แห่งบุญ การสร้างกัมมวิริยธรรมต่าง ๆ ไว้ในพระพุทธ ศาสนา หากใครถวายอภินิหารใครสักคน เกิดมาชาติไหนแล้วจะดีแล้ว วัฏธรรมวิเศษ มีสติปัญญา มาก จึงมีความนิยมชมชอบสร้างกัมมวิริยธรรมกันมากมายในล้านนาไทย ชาวนิยมเรียนจารของในโบราณ วิทยานิพนธ์อาคันธกะฉบับเป็นเชือก วิธอภินิหาร ถือว่าปัญญา มาก เกิดมาจะเป็นคนฉลาดจะมี บัญญา⁽¹⁴⁾

1.5 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์ นับเป็นวิชาอีกฉบับ เกี่ยวกับอิทธิ- ปาฏิหารย์ เวทมนต์คาถาและอำนาจจิต มีอยู่ในคัมภีร์ ชาดกรพเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ 4 ไสย- เพชรของพวกพราหมณ์ในอินเดีย

เรื่องเกี่ยวกับชาดกรพเป็นที่ยอมรับชอบในสังคมมนุษย์มานานนับพันปีมาแล้ว ไสย- ศาสตร์ เป็นความเชื่อทั้งทางคัมภีร์ทางวิชา มีความต้องการ 2 ประการ คือ

(13) สวดมนต์ฉบับพระธรรมสถาน “ธรรมจักรฉบับปราชญ์” หน้า 60 โรงพิมพ์การศาสนา 2488.

(14) อดิ พงคพงศ์ วิจัยทางไสยศาสตร์ หน้า 168 สำนักวิจัยราชบัณฑิตยสถาน พ.ร.บ. 2532.

1. นิสัย ทำให้เกิดความรัก ความใกล้ชิด สำเร็จประโยชน์ มีความสุขปลอดภัย
2. ศาสนา เป็นเครื่องทำลาย เครื่องบดขยี้ ทำลายปมของต่างๆ ให้หมดสิ้นไป⁽¹¹⁾

ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ปราภฏในหนังสือวรรณคดีล้านนาไท่หมากนาจอหอแห่ง เจ็ด ในคำว่าหล่อนั้น คำว่าสุวัตร คำว่าสุธา คำว่าไปรพญามาว เป็นต้น ความเชื่อทั้ง 2 ประการนี้ อธิษฐานสมมติชนรอบอยู่ แม้ในปัจจุบันนี้

ในวรรณคดีไทย คือฉบับสมมติฯ⁽¹²⁾ ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์แห่งแรกของไทย เช่น อธิษฐานขอ ไกรทอง ชูช้างชูแมง และวรรณคดีที่ได้รับจากต่างประเทศ เช่น รามเกียรติ์ เป็นต้น มักจะกล่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครมนุษย์ จะเป็นไปได้ หรือจะบันดาลให้เกิดสิ่งใด เช่น การหาเหินเคียนธิดา การให้เวทมนตร์ให้โทษของ การล่อลวง การระพัน การแปลงกายเป็นรูปอื่น การบังคับภูติผีปีศาจให้เชื่อฟัง และกระทำตาม ปราภฏนาจอหออันน่า น่า และกล่าวถึงอภินิหารที่มิอาจหาญสู้รบพิชิตได้ เช่น เทวคา โศกนา หรือมนุษย์ที่มิสู้รบกับยักษ์ จนพิชิตธรรมศาสตร์ตามธรรม

1.6 การใช้ไสยศาสตร์ ความนิยมไสยศาสตร์ของคนล้านนาไทย มีอยู่เป็นอันมาก ทั้งที่ปราภฏในวรรณกรรมและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน มีการทำ พิธีกรรม มีการทำรูป ทำเสน่ห์ พิธีกรรม จะรอน้ำพิธีรดรดกันแล้วไว้ที่หน้า "ราชพุ่ม 3 คน ชื่อ คำนา กับ บุญทา เป็นชาวลำปาง เห็นทางออกจากบ้านเพื่อไปขายผ้า ในหมู่บ้านชนบทของจังหวัดน่าน พุ่มทั้งสองก็เข้าไปในหมู่บ้าน พบหญิงสาวคนหนึ่งกำลังยืนกับคอกกระต๊าม พุ่มจึง ทักถามพูดคุยแล้วเธอก็บอกให้ หญิงสาวถามว่า จะเอาอะไรหรือ พุ่มบอกว่า หากน้องเต็มใจให้ อ้ายก็มีความยินดีอย่างยิ่ง สาวถามว่า พี่ชายพักนอนที่ไหน พุ่มทั้งสองบอกว่า นอนที่บ้าน พ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) สาวบอกว่าตอนค่ำๆ น้องจะลงไปให้ พุ่มทั้งสองได้ไปรอพักนอนที่ บ้านผู้ใหญ่ หลังจากที่ได้ไปรับประทานอาหารแล้วก็กลับครอบครัวของผู้ใหญ่แล้วจึงคุยกันอยู่ ทันใด นั้นมีเสียงหัวเราะดังขึ้นในบ้าน และระลอกมาจับอยู่กลางลานสวนกัน มีตัววาววาวขึ้นมา ที่พุ่มทั้งสอง ซึ่งนั่งนั่ง จึงยกมือขึ้น ผู้ใหญ่จึงถามพุ่มทั้งสอง ว่า "ไร่น้อง คอยไปรอค้ำ นี้อยู่ไปรอคอกไม้กับไม้ไผ่" พุ่มบอกว่า ได้รอคอกกระต๊ามกับสาวที่นอนแล้ว ผู้ใหญ่บ้าน จึงบอกว่า "นั่นคือ พวงคอกกระต๊าม วันเสาร์" พุ่มผู้ใหญ่บ้านพูดดังนั้น รูปปั้นนั้นก็ กลายเป็นใบตองห่อคอกกระต๊าม พุ่มทั้งสองจึงรีบเข้ามาด้วยความตกใจกลัว...⁽¹³⁾

(11) สันดาน พงษ์พานิชพานิช ไชยงค์ บ้านกลางเมือง ตันตองเมือง จันทบุรีเมื่อตอน 18 มกราคม 2554.

(12) จักรวิ สุจิตต์ "การใช้ไสยศาสตร์ ในเอกสารโบราณ" ไชยงค์ พงษ์พานิช พินิจพิเคราะห์จากเอกสารโบราณที่หอสมุด จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2558 (ฉบับพิมพ์) หน้า 3

(13) สันดาน พงษ์พานิช พินิจพิเคราะห์จากเอกสารฉบับพิมพ์ วันที่ 18 มกราคม 2556.

1.7 การใช้เวทมนต์คาถา คนล้านนาไทยในสมัยโบราณ มีความเชื่อเรื่องคาถา-อาคม อันเป็นส่วนหนึ่งของไสยศาสตร์ ปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น ในเรื่องพรหมจักร เรื่องไปรพญาบัว เรื่องชีวิตหลังคำ เป็นต้น โดยเฉพาะเรื่องพรหมจักรตอนที่พระอริโยหาราช เสด็จไปเที่ยวเมืองสวรรค์ และมีจิตปฏิพัทธ์กับนางสุวรรณา ธาตุของพระอินทร์ได้ใช้ความรู้ทางเวทมนต์ที่ตนมีอยู่ แปลงกายเป็นแมลงสาบไปเกาะอยู่ที่ประตูปราสาทของนางสุวรรณา เมื่อพระอินทร์จะเข้าไปร่วมอภิรมย์กับนางสุวรรณา ก็ต้องสาธยายมนต์ทิพย์เพื่อให้ภูมิจนขึ้นที่คิแประประตูปราสาทหลุดออก พระอริโยหาราช ซึ่งแปลงกายเป็นแมลงสาบก็จึงจำมนต์ไว้ เมื่อได้โอกาสก็แปลงกายเป็นพระอินทร์เข้าไปหานางสุวรรณา^(๒๒)

1.8 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อค้ำจุนที่มีอำนาจลึกลับ เพื่อบรรลุธรรมคา จักว่าเป็นส่วนหนึ่งของไสยศาสตร์ คนโบราณทุกชาติ ทุกภาษา มีความเชื่ออย่างนี้ โดยเฉพาะคนในล้านนาไทย นิยมเชื่อนี้มาก ปรากฏในวรรณกรรมแทบทุกเรื่อง การบงกชฮาวกล่าว การอัญมนรชพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอยู่เสมอ ส่วนมากจะเป็นพระอินทร์และเทพเจ้าวอเหนือ เมื่อตัวละครฝ่ายใดได้รับความทุกข์และถูกฝ่ายที่มีอำนาจใหญ่เขี่ยเบียดเบียน

ความดีในเรื่องเทพคา มีพระอินทร์เป็นค้ำจุน ชาวล้านนาไทยเชื่อยึดความวิจิตรธรรมอันเกิดเป็นค้ำใจทางพุทธศาสนา โดยพระอินทร์มีฮ้านอัน คือมีค้ำจุนพิณ สามารถงงออกส่องดูแสงมาจากสวรรค์ ดูความทุกข์ของมนุษย์เสมอ ใครทำความดีมักจะได้รับการช่วยเหลือและให้พร ถ้าทำชั่วจะได้รับโทษ พระอินทร์ของพุทธศาสนา เป็นเทพเจ้าผู้ทรงคุณธรรม ทรงอำนาจอัน มีอาวุธประจำพระวรกาย คือ วชิระ พระขรรค์ ธนู คบอง จักร และกร^(๒๓)

1.9 ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ระหว่างความดีกับความชั่ว มีลักษณะเป็นของสลับกับรองที่ระอาทรมคจาก ของคำกับของขาว ที่คู่กับความไม่ดี ความดีมาเป็นสวรรค์ ความชั่วร้ายเป็นนรก ทั้งสองภาพนี้ให้ผลต่างกัน ความดีทำให้เกิดเป็นสวรรค์ กามาวจร ซึ่งมีอยู่ 6 ชั้นคือ จันทารชิกา ดาวดึงส์ ยามา สุคติ นิมมานรติ และปรนิมมิต วัสวัตติ สวรรค์ทั้ง 6 ชั้น เป็นไปชั่วความสุข อันเป็นทิพย์สมนกับ ไม่มีอะไรในโลกมนุษย์จะเทียบเท่าได้

(๒๒) พรหมจักรชาดก ฉบับมอญ วัดบ้านโอบ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

(๒๓) วรรณบทชาดก "เรื่องจักรลัคนา" หน้า ๖๐ ฉบับหอสมุดพระวชิรญาณพรหม, ๒๔๗๔

ความเชื่อเรื่องพรหมัน เชื่อกันว่า อยู่ใต้แผ่นดินลงไปชั้นบาดาล นรกมี 2 ชั้น คือ ขนาคเล็ก และขนาคใหญ่ เรียก ขนาคแรก มีอยู่ 8 ชั้น คือ สัตว์สี่เท้า, กางสุคนธ, นก, หงส์, นาค, สัตว์ภูเขานรก, ไวรูวนรก, นกไฟรูจนรก, สถาปนารกและมหาวิจิตรรก ที่คนทั่วไปมักเรียกกัน ผกนรกของเว

บรรดาพรหมทั้ง 8 ชั้น ซึ่งมีความเชื่อว่าเวียนมาตามลวดล้น แต่มหาวิจิตรรกสุดแสนจะรุนแรง และสุดสัทธิฐาน ผกแห่งวิบากกรรมแรก เป็นพรหมชั้นที่สูงสุด สัตว์บาปอยู่ ณ ที่สุดชั้น 1 กับ 2 จึงจะพ้น บุคคลผู้ตกนรกชั้นนี้ ได้แก่บุคคลผู้ทำอนันตริยกรรม 5 ประการคือ

1. นาคยุบาท ข่านารดา
2. นิครุบาท ข่านิกา
3. อวพันคนบาท ข่านะระยพันต์
4. โสทธิยุปปาต คือทำร้ายพระพุทธรูปพระเจ้าพระโศภิต์อันไม่
5. สัมมถา คือการทำลายสงฆ์ให้แตกจากกัน

ความเชื่อเรื่อง นรก สวรรค์ เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากศาสนาที่ถือการให้ทุกคนเป็นคนดี เว้นจากความชั่วร้าย ปฏิบัติตามหลักศาสนา และศีลธรรม ความปรารถนาที่ซุกซ่อนใจคนให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ชอบ มีผู้ได้รับการยอมรับและสอน เมื่อทำความชั่วก็อาจเกิดกรรมกลัวว่าจะตกนรก เมื่อทำความดีก็มีความดีและใจในบุญที่ตนจะได้รับ นับเป็นกุศโลบายที่ดีเยี่ยมของคนโบราณ ในการให้คน สวรรค์เป็นเกียรติอันเป็นการควบคุมจิตใจให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

1.10 ความเชื่อเรื่องยักษ์ เรื่องยักษ์มีอีกนัยว่าเป็นผีพวกสุรกาย หรือพวกภูติภูตหรือเปรตมาก ผีพวกทำร้ายผู้คนแบบแสบแฉ่งหรือเจ้าเล่ห์คนชั่วอย่าง เรียกว่า ผีกระ ได้แก่ผีปอบหรือผกาภคธนา ผีที่เป็นผีพิษ ผีที่เป็นผียัก หรือผีที่เป็นสุรกาย เฝ้าในสถานที่ใดที่หนึ่ง ผีพฤติกรรมชั่วร้าย เวลาคนมาใกล้ก็ร้ายหรือมาทำอะไรก็คอยคิดใจจะทำร้าย ทบอันน่าเวรภัยพวกนี้ว่า ผีกระยักษ์ แต่มีใหญ่ ๆ มีเปรตหรือมาก ๆ มักเรียกว่า ผียักษ์ เราได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องยักษ์มาจากอินเดียศาสนาฮินดูทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยมีตัวคนจริง ๆ มีแต่ภาพวาดอันงามจินตนาการของกวี และจิตรกร ภาพที่ปรากฏตามผนังโบสถ์ วิหาร ในภาคต่าง ๆ ของไทยมักมีใบหน้าหัวร้าย มีเขี้ยวปากออกนอกมา ชั่วร้าย น่าหวาด ผีภูตหรือเปรตมาก หากใครไปรบกวนประมาท มักจะปวดกั๊กอวัยวะนั้น เกิดการเจ็บป่วย จะต้องมีพยานชั่วชด

เคยได้ไปชมรมที่ถนนเจริญทาง พญาบุณย์ 2 องค์นี้ สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัดพระบรม
ราชคฤศนุภาพ ประมาณ 600 กว่าปีมาแล้ว พญาอภัย 2 องค์ เรียกว่า พญาบุณย์
ตามแบบของคนใต้ คือ พญาบุณย์ ที่พระเจ้าวไลยธรรมา นำไปประชันฐานไว้ที่หน้าวัด
เจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ. 2325-2330 ซึ่งเดิมพญาบุณย์อยู่รักษา
ละแวกเมืองหรือหลักเมือง ซึ่งตั้งอยู่ ณ วัดละแวกเมือง ปัจจุบันได้ถูกซื้อเป็นหอประชุมของโลกราช
เสาศือเมืองนี้ ได้มีมาแต่ก่อนว่าเมืองระนองแล้ว พระยาบวรบุรีได้สร้างนครเชียงใหม่ขึ้นครอง
นครเดิมคือ เมืองระนอง แต่เมืองนี้ไม่มีการกล่าวถึงมากนัก อาจเป็นเพราะเกาะเวหาอาณา
และตกอยู่ในฐานะเป็นเมืองหน้า จึงยอมวิบัติสภาพที่พระยาบวรบุรีสร้างเมืองใหม่เป็น นคร
ศรีนครพิงค์เชียงใหม่¹³⁰

เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระยาบวรบุรีมีรูปร่างหน้าตา มีปรากฏในเรื่องราชพงศาว
ดารนาไทยมากมายหลายเรื่อง ความประหลาดของผืนผ้าและการให้รูปร่างให้เห็นภาพความสวย
และความเป็นอมตะนั้น น่าอัศจรรย์ จะทำให้สับสนวุ่นวายในจินตนาการของชาว
ชาวมลายู จึงเป็นการเพิ่มความเชื่อขึ้นเรื่อย จนกลายเป็นถาวรในจิตใจของทุกคนว่า ถ้าจะคิด
มีรูปร่างกายอย่างนั้น มีจิตใจอย่าง โหดเหี้ยม มีรากจากความเชื่อกาลก่อน ทำให้คนอย่างเขา
เกิดความกลัว

1.11 ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ตัวละครในวรรณกรรมต่างๆ ของอาณาจักร
สุโขทัยมีเรื่องวิเศษเป็นพิสดาร เมื่อมีสิ่งเหล่านี้มักจะเหาะเหินเดินอากาศได้ สามารถปราบศัตรู
ได้อย่างฉับไว วรรณกรรมเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงเล่าถึงมีหงส์เป็นพาหนะวิเศษ พร้อมกับ
คาบสระวิภังโกล คือพระธรรมที่สอนพระองค์ วรรณกรรมกล่าวถึง เจ้าสุทนต์มุนี มี
ก้นงู ที่สามารถเหาะไปในอากาศ มีคาบพิณที่ไล่จากพระญาติ มีเวทมนต์วิเศษพร้อมกับ
โสดพิณที่สามารถเหาะจากอากาศให้ฝนได้ วรรณกรรมเรื่องพรหมจักร ออกรบกับเจ้าเมือง
ของวิเศษประจำตัวก็เช่น เช่น พระยาวิไลยหาร มีธรรมาวุธวิเศษขนาด 3 อย่าง
คือ คาบสระวิภังโกล, ธรรมาวุธ และกัณท์พิณ เกือบพิณมีความวิเศษคือ เมื่อสวดแล้ว
สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ พระยาวิไลยหารมีธรรมาวุธวิเศษเหล่านี้ จึงสามารถเหาะไปตาม
บ้านเมืองต่างๆ เช่น เมืองสุโขทัย เมืองน่าน และเมืองสวรรค

ธรรมาวุธของพระพรหมจักร ได้แก่ คาบสระวิภังโกล ธรรมาวุธของพุทธเจ้า
ความแข็งแรง ต้องใช้ช้างมียักษ์พันคนขึ้นสาธิตกันนี้ เป็นธรรมาวุธที่นำมาชมให้เห็น

พระธาตุนี้ เพื่อเป็นเครื่องแสดงกำลังของพระราชาพระองค์หนึ่งเมืองที่มาประลองกำลัง เมื่อยก
นางวิมลลิกา ไม่มีใครขึ้นสายได้ มีแต่พระยาพรหมจักรองค์ที่ขึ้นสายได้ก่อนเสมอ และทดลอง
อีกอันหินใหญ่ ผลกบเป็นผืนผา ลูกธนูกลิ้งเวียน 3 รอบ แล้วกลับขึ้นสู่หัตถ์ของพระยาพรหม
จักรด้วยดี พระธาตุจึงยกนางวิมลลิกาพร้อมทั้งผืนธนูขึ้นให้ เป็นอาวุธคู่มือของพระยาพรหม
จักรสืบมา

1.12 ความเกี่ยวข้องกับเสนียดจัญไรและดาวรพพิ ชาวสันนาไทยมีความเชื่อ
มาแต่โบราณว่า โลกนี้ เต็มไปด้วยเสนียดจัญไร และดาวรพพิ สามารถทำให้เกิดความ
เดือดร้อนได้ เมื่อเกิดอันตรายแก่ใจและบ่อนทำลายใจให้เกิดความทุกข์ทรมาน ในสมัยโบราณ
นิยมให้พระทำพิธีขับไล่ความไม่เสนียดจัญไร ด้วยน้ำพระพุทธมนต์ จากการสวดของพระสงฆ์
และน้ำพุทธมนต์นั้น ต้องใส่ส้มป่อย ด้วยว่าส้มป่อยมีวิเศษ ใช้ขับไล่หรือขับไล่เสนียดจัญไรได้
ความเป็นมาของส้มป่อย

สมัยก่อน เป็นศักราชยุคไม้เลื้อย ใบเป็นผืนผาคล้ายกระดาษ ใบมีรสเปรี้ยว
ดังนั้นว่า "ส้ม" นิยมเอาใบส้มมาตากใส่ปลอบ้าง แล่ผืนผาๆบ้าง ตักเอาเป็นผืน
ลักษณะแบนเรียบๆ เหมือแผ่นกระดาษ ผืนผาใหญ่กว่าผา และเร็วกว่า ผาจะเปรี้ยวใกล้ท้อง
ที่สุกจะเปรี้ยวเล็กน้อย เวลาเก็บจะมีน้ำใส เมื่อใช้ใบนี้เพื่อ ขับไล่เสนียดจัญไรให้พองให้
สุกแล้วนำมาแช่น้ำทิ้งไว้ น้ำส้มป่อยจะออกเป็นสีเหลืองขุ่นๆใช้ดื่มจุ่มน้ำในมาลูบศีรษะ หรือ
เอาผืนผาเป็นผืนจุ่มประพรมที่ต่างๆ จะขับเสนียดจัญไร เชื่อกันว่าเมื่อบูชกัณฑ์อุทิศพรหมค้ำถาด
สักตามตัว เพื่อมิให้อุปคงกรรม หากไปออกใกล้สิ่งที่ไม่เป็นมงคล เช่น รวาศาถ้ำหิน
หรือผาเดี่ยว ใต้ถุนบ้าน โค้วบ้านในโค้วหรือถ้ำ ก็จะใช้ส้มป่อย ลูบสักตามตัว ทำให้ความ
ศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง กลับคืนมาเหมือนเดิม^{๑๑}

เรื่องส้มป่อยนี้ ปาวากูในนิทานชาดกอยู่ในเรื่องพระมหาจักราชว่า ลูกควายคือเจ้า
พรหม ได้ต่อสู้กับพ่อควาย คือเจ้าพรา ธรรมที่ต่อสู้กันนั้น ลูกควายมีกำลังดุดอง เพราะ
กำลังอันไม่เกรงใจ จึงออกไปรบเอาชนะส้มป่อย คือส้มป่อยของนางอุกกาฬควาย ทำให้มีกำลัง
เพิ่มขึ้นมาได้อย่างน่าอัศจรรย์ ได้โผนเข้าวัดพ่อควายกับพรวิน ขพบ่อยควายดุดองไปรบ
กันมาเรื่อยๆ ลูกพราชนะส้มป่อยให้ตนเองนางอุกกาฬควายของพ่อควาย ทำให้กำลังดุดองในพรวิน ลูก
ควายควายก็เลิกโหดโหดไปเสีย ในที่สุดลูกควายที่จริงชื่อพ่อธรรม คือ พรวิน
แก่กว่าพรา

1.13 ความเชื่อทางโหราศาสตร์ ในวิถีชีวิตของชาวล้านนาไทย คนเป็นล้านนาเชื่อโหราศาสตร์ เรื่องการทำนาทนายทักว่าอนาคตของคนจะเป็นอย่างไร ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำนา คือ ทนอู, ทนทอ, เรือกออย่างกะเหรี่ยงว่า ไท หรือ ไทว้าจาว การทำนาของไทเป็นความหวังที่ค่อนข้างดี ในวรรณกรรมทั้งหลายของล้านนาไทยกล่าวโหราศาสตร์ไว้หลายแห่ง นับว่าปุโรหิตาจารย์ มีความสำคัญมากต่อราชสำนัก และค่อนวอลชนกในครัววงศ์ชั้น กล่าวถึงการทำนาทนายทักของปุโรหิตและคนอื่นไว้หลายตอน เช่น ตอน ปุโรหิตทำนาว่า พระครวี่ระของพระนางวิมาดา สมัญญามาเกิด จะได้ปราบเงี้ยวไว้ทั้งหลาย และตอนปวรสุทิดเป็นพระโอรสระวี ๆ อีกตอนหนึ่ง กล่าวถึงการเดินทางไปหาพญาพระเจ้าน้ำทิพย์ธำมะ ๓ นางคือ นูรติ, จุกกัธ, ศรีจันทร์ เมื่อวันอาทิตย์พระอภัยมณีมาขอให้พระกุมารทั้ง ๓ กลับสู่กบปรรพราชีวัน ธิดาแม่ป้าปาก วรณถึงพระอินทร์มาช่วยไว้ ในตอนสุดท้ายได้เป็นเจ้าเมือง การทำนาของไทในวรรณกรรมต่าง ๆ ถือเป็นคำนิยามทางความเชื่อดีสำหรับคนล้านนาไทย ค่อนวอลชนกเท่าทุกวันนี้

ในหนังสือจากเทวียของพระโพธิ์วิชิตพันธุระ ราชนาวิไธยาว พ.ศ. 1900-2000 กล่าวถึงตอนที่พระพุทธเจ้าทศพรมาทำนาเหตุการณ์ว่า “เราตถาคต แล่นมา ณ ที่นี้ ความสำเร็จจะสำเร็จแล้วสักกับพวกท่านทั้งหลาย นวราไปทำนาหนีจากคำสอนไม่เป็นทาง ไผ่สีสุก มีขลุ่ยปากพวกมันอยู่ข้างเป็นพรณศรหนึ่งอันใหญ่ เกิดขึ้นในเขตนี้ เมื่อการสนทนา ไค เราปรีณพพมาลา รณพธอนันท์จากนภพระสวี่ระราชูของเราไปโดยประเทศนั้น ๆ พระศาวิริทศอุลลวงหนึ่ง จักประชุมเกิดขึ้น ในพระนครใหม่นั้น ฮาตถพญานเรพระศอกศาตมาเอวี่ในที่นี้ เพื่อบรรพพพธอนันท์ว่า ฮะควรรหรือไมฮะควรรแล้วประการไคแล้ว” พุทธศาการณนี้ คือการเกิดขึ้นแห่งศรวิญญูธิ อันเป็นศัทธิพระบรมราชูในวิญญูณ

ในวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณีให้เห็นความเชื่อทางโหราศาสตร์ ในเนื้อต่อไปนี้

- ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม
- ความเชื่อในเรื่องโรคระบาด
- ความเชื่อในเรื่องความฝัน

ความเชื่อในเรื่องภูตผีอาถรรพ์ เป็นความเชื่อที่มีมาแต่โบราณกาล มาจนกระทั่งทุกวันนี้ เป็นความเชื่อที่อาศัยการคำนวณทิศทางของดวงดาวว่าจะมีผลต่อชีวิตของมนุษย์ ในเวลาที่จะกระทำมงคล หรือจะออกเดินทาง มักนิยมผูกกระทองเลี้ยก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคลและมีโชค ปราศจากภัยอันตรายที่พึงระ

ความเชื่อในเรื่องโรคระบาด เรามักจะเรียกกันว่า คนจะโรคคัหรือว่า ไข้ชกกับชีวิตของตน ใครจะเป็นผู้รับบทบาทในการทำนาโรคระบาด สิ่งนี้จะฝังแน่นอยู่ในใจของคนล้านนา ไทของสยาม การทำงานทุกอย่างต้องผูกกระทอง และเกี่ยวข้องกับโรคระบาดเสมอ

ความเชื่อเรื่องความฝัน ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องความฝันว่า เป็นเครื่องบอกเหตุล่วงหน้า เมื่อจะเกิดเหตุการณ์สำคัญแก่ตน ลักษณะความฝันเกิดขึ้นหลายประการคือ

1. บุพเพนิมิต นิมิต्तที่เกิดขึ้น ส่อให้ล่วงหน้า เป็นอาถรรพ์บอกเหตุ
2. เทพสิงสถิตย์ เทพสาบออกหรือเทพคาถาใจ
3. จิตอาวรณ์ จิตคำนึงถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
4. ชาติโรค ชาติพิการว่างกายไม่ปรกติ¹²⁶

ลักษณะที่ 1-2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม คือเชื่ออาถรรพ์บอกเหตุ และเชื่อผีสิงเทพคาถาใจ ส่วนลักษณะที่ 3-4 เป็นความเชื่อตามความเป็นจริงทางร่างกาย

ความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า มีขึ้นในลักษณะแยกต่างหากตามสภาพหรือท้องถิ่นแล้ววัฒนธรรมของแต่ละชุมชน แต่พื้นฐานแห่งความเชื่อ มีความเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ความเชื่อที่เกิดจากศาสนา และความเชื่อที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม เช่น ไทราศาสตร์ เป็นต้น เป็นพื้นฐานให้มีการถือคือนี่ที่คนเชื่ออย่างมั่นคงสืบมา

การถือ

เมื่อมีศรัทธาความเชื่อแล้ว ก็เกิดการนำมาประพฤติปฏิบัติ จนเป็นแบบฉบับสืบมาชั่วลูกชั่วหลาน เกิดการถือคือนี่เรื่อยมา ในล้านนาไทยมีทั้งข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติ สิ่งที่เป็นข้อห้าม เรียกว่า "บ่ดีละฮะ บ่ดีทำ หากจีนทำมันกะเร็ด" สิ่งที่ดีควรประพฤติปฏิบัติหากเพิกเฉย ละเลย เรียกว่า "ละฮักพ้อฮอดเม" คือน่าอายนั่น

1. บ่ดีสิ้นรวน มี 3 ประการ คือ 1. พระพุทธเจ้าและบรรพบุรุษ 2. พ่อแม่ ครูบารพจารย์และท้าวขุน 3. เมื่อขุนนาง (การประมาทพิสดารใน 3 ประการนี้ จะเป็นอันควา)

“อันหนึ่งคนทั้งหลาย มีชีวิตอยู่ด้วยหมู่ชนอันอื่น พอสืบสืบทอดสืบมา บัควรรู้ความ 4 ประการ คือ เจตนะ 1 วิภา 1 ทิศธรรม 1 ขวักไถ 1 ใน 4 ประการนี้ บัควรรู้ ความเท็จ และเห็นว่าทานทั้งอื่น แผลงอยู่ด้วยหมู่ชนอันอื่น บัควรรู้และชราอยู่แก่เขา อันหนึ่ง นักได้พลัดพรากจากที่อยู่ ได้ธรรมตามแห่งโลกสืบมาคัมภีระ” (อันหนึ่งคนทั้งหลาย อาศัยอยู่หมู่ชนอันอื่น ไม่สืบสืบทอด ไม่ควรให้ทาน 4 ประการ คือ เจตนะ 1 พหิตถะ 1 ศัพพธรรม 1 สละพานฐาน 1 ใน 4 ประการนี้ ไม่ควรทำบุญก่อน หากถวายแก่เขา พลัดพรากจากที่อยู่ ธรรมตามแห่งโลกสืบมาคัมภีระ^(๑๖))

ความผิด

ความผิดคือ การทำไม่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ หรือระเบียบที่วางไว้ เช่น การมีสมบัติผิด ผิดบ้าน ผิดบ้าน ผิดเมือง ผิดคลอง ผิดสระ ผิดสระ ผิดกฎ ผิดการดู^(๑๗)

- ผิดผี คือ ผิดประเพณีอันเกี่ยวพันกับผีหรือภูติผี เช่น ผีเสื้อผีเสื้อ ชาวบ้านนาไทยแต่โบราณถือว่า ผีปู่ย่า ศาลา เป็นอาถรรพ์ เมื่อคนแก่ในบ้านเรือนและลูกหลาน หากหมู่สาวกกระทำกรรมอันใด โดยญาติผู้ใหญ่ไม่ทราบ ประสงค์ดีหรือชั่ว เรียกว่า ผิดผีบ้าน ผีเรือน ฯลฯ ความเคารพยำเกรง ผีหรือภูติผีอันเป็นภูติผีใหญ่ ให้มีอำนาจมาทำการรบกวน สกปรกกรรม จึงจะพ้นจากความผิด เรียกว่า หากไม่บอกกล่าว ทำอันเกี่ยวพันแล้วโดยนัย มีจะ มาทำร้ายตนในบ้านให้เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นอันทราบผิดประการ

- ผิดสัตต คือ ผิดจารีต หมายถึงสิ่งที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมาชั่วนาน ในครอบครัวหรือในหมู่บ้านนั้นๆ เช่น การเลี้ยงปูย่า ครอบครัวนี้เคยเลี้ยงวัว เหล้าไฟ ไม้คูด่านอยู่กลางบ้านเลี้ยงวัวตามแบบ หรืออาหารอื่น ผิดทั้งเลี้ยงวัวและวิธีการ เรียกว่า ผิดสัตต การเลี้ยงผีบ้าน เกษตทำในเคียนสงครวนคี่ เมฆาณ ทุกปี แต่มาเลี้ยงเป็นเคียนอื่น เรียกว่า ผิดสัตตเหมือนกัน

- ผิดบ้าน การเก็บบ่จะตั้งธรรมดัดรวีรักษา ตาม วาจา ให้มาก จะหุคอะไรก็ไม่สมควรได้ เช่น จะใช้หรือขโมยไปตีบ้านนั้นคัมภีระผิดบ้าน ไปบ้านคนอื่นได้ แล้วสอนดีว่าชั่วชั่ว แบบบ้านผิดบ้าน เกิดความเจ็บกันว่า หากใครทำผิดบ้านไม่ผิดกันคัมภีระที่เรื่องรบกวนอาชาม เป็นอาชาม เสียจะมาทราบและคนผิดบ้านไม่ผิด เพราะกลัวกันมาก

- ผิดบ้าน คนที่เข้าไปในหมู่บ้านอื่น ต้องเคารพต่อกฎบ้านนั้น ต้องทำตามให้เข้ากับชาวบ้านได้ คือ เข้าเมืองตาหลัวไว้หลัวตาตาม หากทำผิดบ้านจะเป็นอันทราบได้

(๑๖) ขนานตามฉบับของนักเขียนโบราณ ของนักเขียนโบราณ ฉบับเมืองเชียงใหม่ พุทธศักราช ๒๔๗๕

(๑๗) ขวัก ไถ ๑๖๗ ประการหรือ ๑๖๗ ประการหรือ ๑๖๗ ประการ

- **มิกเมื่อง** คือ คนทำสิ่งที่ชาวเมืองไม่ทำกัน เช่น การค้าสิ่งมีค่ากฎหมาย การเป็นแนวที่ 5 ใต้คอกไม้ต่างประเทศ หรือทำความผิดต่อบ้านเกิดเมืองนอน จารกรรมนำความลับไปบอกแก่คนต่างชาติ เรียกว่า มิกเมื่อง

- **มิกคลอง** ในตำนานไทยเรื่องการประพฤติปฏิบัติว่า คลองโลก คลองธรรม หากผิดระเบียบของชาวโลกที่วางไว้ เรียกว่ามิกคลองโลก มิกคือผิดธรรม เช่น เป็นคนพาลรุนแรง โหดร้าย เช่นฆ่า เบียดเบียนคนอื่น เรียกว่า มิกคลองธรรม

- **มิกครู** คนโบราณนับถือครู มีการขึ้นครูหรือยกครู ทำพิธีมิกครูไว้ หากตนเองละเลยไม่กราบไหว้ยกย่องครูยกย่องจะทำให้เป็นทุกข์ เจ็บป่วย บางรายเป็นบ้าไปก็มี

- **มิกกฎ** คือผิดระเบียบของบ้านเมือง ที่ตั้งไว้มิให้ใครๆ ล่วงละเมิดได้ หากใครล่วงละเมิด ละเมิดคือ ละเมิดกฎ คือถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิจากผู้รักษากฎ หรือผู้คนในสังคมนั้นๆ^(๒๒)

- **มิกอาชญา** โทษเมืองผู้ใดที่ขึ้นตัวบทกฎหมาย ล่วงอาชญาล่วงเมือง ละเมิดเป็น คนโทษของแผ่นดิน ในกรณีทำร้ายทรมาน ปล้นชิงปล้นชิงทรัพย์ หรือข่มขืนเบียดเบียนเกี่ยวกับผลประโยชน์ ละเมิดต่อบ้านเมืองของโทษปรับโทษ ความผิดหนักเบา หากเป็น กบฏ หรือทำร้ายผู้ขึ้นตั้งชีวิต ละเมิดคือโทษหนัก บางกรณีถึงประหารชีวิต กติกาตามชนที่หลาย จึงพยายามทำตัวมิให้มิกอาชญาบ้านเมือง

สรุป

ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ อันเกิดขึ้นจาก จินตนาการของคนเราก็คือ ความเชื่อที่เกิดขึ้น เพราะได้สัมผัสกับธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริงอย่างแท้จริง วิวัฒนาการไปสู่การถือเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเป็นที่พึ่งของตน สมมติว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเทวหรือพระเจ้าที่หลาย กลายเป็นศาสนาต่าง ๆ ขึ้นมา มีการถือปฏิบัติในคำสอนที่เกิดขึ้นในศรัทธาตัว กลุ่มชนของคนก็เกิดขึ้นจากคำสอนของพระศาสดาในศาสนาหนึ่งศาสนาใด จินตนาสร้างภาพขึ้นเป็นเครื่องกราบไหว้บูชา ถือเป็นคนธรรมดาแต่มีประเพณี อธิษฐานสวดมนต์ไม่สิ้นสุด ในความเชื่อนั้น แยกไว้สองส่วนคือ หากประพฤติปฏิบัติตรงกันตามลัทธิ เกิดความศรัทธาแก่กัน และผู้เกี่ยวข้องความผิดหรือสิ่งชั่วร้าย ทำผิดมาปฏิบัติก็จะเกิดความทุกข์ และมิชอบศรัทธา คนที่จะก้าวหน้าในชีวิต ต้องสร้างเกราะป้องกันก่อน เป็นคำแปลแรกแห่งการบรรลุเป้าหมายที่ตนเองต้องการ^(๒๓)

(๒๒) คำกรณียของหนังสือเรื่องใหม่ หน้า ๒๒ ฉบับของวัดโพธิ์ธรรมาลัย ฉบับของเมือง วัดโพธิ์ธรรมาลัย

(๒๓) ฉบับ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ฉบับ

3.1 ประเพณีประจําวัน

3.2 ประเพณีประจําตัว

3.3 ประเพณีประจําวันสำคัญทางศาสนา^(๑๖)

ประเพณีประจําเดือนของถ้านนาไทย

เป็นที่ทราบกันมาแล้วว่า ถ้านนาไทยเคยเป็นราชอาณาจักรที่รุ่งโรจน์ ด้วยศิลป-วัฒนธรรมมาศโบราณกาล แม้ต่อมาจะทยอยได้เข้าร่วมกับโลกภายนอก วัฒนธรรม-ประเพณีของบรรพบุรุษ ก็ยังปฏิบัติกันมาไม่ขาดสาย การศึกษาประเพณีต้องศึกษาใน 2 ลักษณะ คือ

1. ประเพณีประจําเดือนหรือเทศกาลอันเป็นเทศกาล
2. ประเพณีที่ทํากันเป็นกิจวัตร

ประเพณีประจําเดือนหรือเทศกาลนั้น เริ่มต้นจากเดือน เมษายน ทางถ้านนาไทยเรียกว่า เดือน 7 สังกรายี่ใหม่แล้ว มีประเพณีที่ผ่านใจหลายอย่างต่อไปนี้

1. ประเพณีเดือน 7 เหนือ เดือน 5 ได้ หรือ เดือนเมษายน

- ประเพณีบิหมัน หรือสงกรานต์ นับเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนในถ้านนา-ไทย เพราะเป็นประเพณีที่เปลี่ยนศักราช เริ่มนับตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิงศก หรือวันพญาวัน ในระหว่างวันที่ 13 - 14 - 15 เป็นระดสงกรานต์ คือ วันที่ 13 เป็นวันสังกรายี่ใหม่ หรือสงกรานต์ วันที่ 14 เป็นวันเนา หรือวันเนาวัน เป็นวันโหล่งบิ วันที่ 15 เป็นวันพญาวัน หรือเถลิงศก ซึ่งชาวบ้านจะตระเตรียมข้าวของเพื่อใช้ในวันสงกรานต์ และหนุ่มสาวจะเริ่มเล่นกันเกะฮักนา รันทันกันอย่างสนุกสนาน

- ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์ คือ

- ประเพณีไล่ฮักราย
- ประเพณีกวาดบ้านเรือน ซักเสื้อผ้า
- ประเพณีสําลักข้าวโพดวันเนา
- ประเพณีเควเรียนชน ฮาฮาว
- ประเพณีชกมวยเซ้าวัก
- ประเพณีทานขันข้าว แก่คนแก่ชราคนแก่ และพรตสงฆ์
- ประเพณีทานแจกฮักฮาว

ประเภทของถ้ำนาไทย

ความเชื่อเป็นคำแรกแห่งคุณธรรมและแนวปฏิบัติทั้งหลาย เมื่อทุกคนเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เห็นเป็นธรรมมีค่าและนำมาปฏิบัติสืบไปจนชั่วลูกชั่วหลาน สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นขนบ-ธรรมเนียมประเพณี โสณแบ่งออกเป็น 3 ข้อ คือ

1. **จารีตประเพณี** ได้แก่ประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าใครฝ่าฝืนจะกลายเป็นการทำความผิด จารีตประเพณี เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนรวม ถ้าใครฝ่าฝืนก็ถือว่าเป็นความผิด ความชั่ว เรือกว่าผิดศีล หรือ ผิดจารีตประเพณี ชาวสุโขทัยถือว่าผิดหลักคุณงามความดีที่มีพระคุณ เช่น พ่อ แม่ เมื่อท่านแก่ชรา เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาจะต้องเลี้ยงดู เอาอกเอาใจท่าน ถ้าบุตรธิดาละเลย ไม่ดูแลเอาใจใส่ท่าน ถือว่าเป็นความผิดความชั่ว เป็นลูกอกตัญญู เป็นต้น

2. **ขนบประเพณี** ได้แก่ ประเพณีที่สถาบันต่างๆ มีวัด เป็นต้น คัมภีร์เป็นระเบียบแบบแผนแล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรง หรือโดยปริยาย โดยตรงก็คือ วางระเบียบแบบแผนไว้ชัดเจน โดยปริยาย คือ วัฏกันเองไม่ได้เป็นระเบียบแบบแผนไว้ เช่นระเบียบแบบแผนของทางราชการ ระเบียบแบบแผนของทหาร ตำรวจ และนักเรียน เป็นต้น ขนบประเพณีในครอบครัวว่า สดากันที่เราใช้อยู่ หมายถึงเรื่องที่ดีขึ้นได้ วางระเบียบแบบแผนไว้ แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี มีกำหนด เป็นข้อบังคับ ซึ่งตราไว้ เช่น สดากันโรงเรียน ก็มีโรงเรียน มีผู้สอน มีนักเรียน มีอาจารย์ใหญ่ มีครูใหญ่ และเจ้าหน้าที่อื่นๆ มีระเบียบเกี่ยวกับการรับสมัคร การเข้าเรียน ส่วนวัดก็มีไวชาวัจกร นิพิตทางศาสนา เป็นต้น

3. **ธรรมเนียมปฏิบัติประเพณี** ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเครื่องบรรณาการสามัญ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี ไม่มีหลักปฏิบัติเหมือนจารีตประเพณี เป็นแต่เพียงถือกันว่าผิดประเพณีแล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ถ้ามีการทำผิดหรือฝ่าฝืนธรรมเนียมประเพณี ก็ไม่เป็นเรื่องผิดสำคัญอะไรนัก นอกจากจะเห็นว่าเป็นผู้ขาดการศึกษา หรือเลินลาออกไปเท่านั้น

ธรรมเนียมประเพณี เป็นเรื่องที่มีอนันต์ต่อกัน เป็นธรรมเนียมสืบ ๆ กันมา เช่น ที่เกี่ยวข้องกับ กิริยา มารยาท การกิน การพูด การแต่งตัว ในงานต่างๆ การรับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยือนผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

การจำแนกประเภทของธรรมเนียมประเพณี ธรรมเนียมประเพณี จำแนกออกเป็น

3 ประเภทดังนี้

- ประเพณีสงฆ์พระพุทธรูป
- ประเพณีคำขวัญ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์
- ประเพณีขึ้นท้าวทั้ง 4 และกินถั่วงอก
- ประเพณีสืบชะตาบ้าน ชะตาเมือง
- ประเพณีสังเคราะห์ และบูชาเทียนบูชา

ประเพณีเหล่านี้มีค่าอันสูงส่งที่มีกรรมวิธีปฏิบัติต่อกันไปเพื่อความเรียบร้อยของชนในท้องถิ่น ซึ่งผู้สนใจจะศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ศึกษาผู้รู้ต่อไป

2. ประเพณีเดือน 8 เพ็ญ 6 โฉ หรือ เดือนพฤษภาคม มีดังนี้

- ประเพณีบวช-เป็ง (บรรพชา อุปสมบท)
- ประเพณีขึ้นพระธาตุ สรงพระธาตุ
- ประเพณีจุดบั้งไฟ (บั้งไฟ)
- ประเพณีปล่อยขบวน

3. ประเพณีเดือน 9 เพ็ญ เดือน 7 โฉ หรือ เดือนมิถุนายน มีดังนี้

- ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ตายาย
- ประเพณีพิธีบวงสรวง-ผีเมือง
- ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ (มีต้นน้ำฮ้าง)
- ประเพณีบวช-เป็ง
- ประเพณีสงกรานต์ พรวนกล้า

4. ประเพณีเดือน 10 เพ็ญ เดือน 8 โฉ หรือ เดือนกรกฎาคม มีดังนี้

- ประเพณีสงกรานต์-พรวนกล้า
- ประเพณีเจ้าวรสหวีพรรณ
- ประเพณีทานขันข้าว อุทิศแก่ผู้ตาย
- ประเพณีการบรรจุบาตรจารย์
- ประเพณีถวายเทียนวิสา
- ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน

5. ประเพณีเดือน 11 เพ็ญ เดือน 9 โฉ หรือ เดือนสิงหาคม มีดังนี้

- ประเพณีการปลุกศพน้พระธรรม
- ประเพณีสงกรานต์

1. ประเพณีแห่เทียน (สงกรานต์)

- ประเพณีผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น

2. ประเพณีบูชา พุทธมิ่งมิตรภาพโลก (แม่โพสพ)

6. ประเพณีเดือน 12 เหนือ เดือน 10 ได้ หรือ เดือนฉัตรขึ้น มีดังนี้

- ประเพณีเจ้าครกข้าว หรือทานกนผาเจ้าคือ

- ประเพณีเทศน์ธรรมเทศน์หน้าศาล

- ประเพณีทานสลากภัต หรือ กันก๋วยสลาก

7. ประเพณีเดือนเถาะ เหนือ เดือน 11 ได้ หรือ เดือนตุลาคม มีดังนี้

- ประเพณีสลากภัต หรือ กันก๋วยสลาก

- ประเพณีทานข้าวสา

- ประเพณีคารวะ

- ประเพณีทำบุญทอดกฐิน

- ประเพณีทอดผ้าป่า

- ประเพณีโหวงพืชม (ต้นพืชมองโหลใหญ่ หมายถึงออกพรรษา)

8. ประเพณีเดือนถี เหนือ เดือน 12 ได้ หรือ เดือนพฤศจิกายน มีดังนี้

- ประเพณีเคี่ยนน้ำแข็ง

- ประเพณีออยไรต หรือออยระฆ

- ประเพณีตั้งธรรมหลวง (พิธีธรรมเทศนา)

- ประเพณี ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า (อุทิศแก่เดือนนี้เพ็ญ)

- ประเพณีทอดผ้าป่า (ทำให้ออกอภัย)

- ประเพณีบูชา นางผดุง (อวยพรเด็ก) ทำอาถรรพณ์

- ประเพณี ทำโคมค้าง โคมชัก (โคมเวียน) โคมธูบ โคมไฟ เพื่อ

บูชาพระเทพมัญจนา

- ประเพณีใส่บาตรเจ้าพระเจ้าหลวง (กรมเจ้าฟ้า)

9. ประเพณีเดือน 3 เหนือ เดือนธันวาคม มีดังนี้

- ประเพณีแห่เทียนแก้วข้าว

- ประเพณีผู้ว่าราชการจังหวัด

- ประเพณีช้าว หะจ้าว (ไปรับข้าวไร่รับกลับปลิวไปผ่นอน)
- ประเพณีเจ้ากรรม บุกรบุด หรือเจ้าโสดาน

10. ประเพณีเดือน 4 เพ็ญ เดือน 2 ไร่ หรือ เดือนมกราคม นี้ประเพณีดังนี้

- ประเพณีทานข้าวจี ข้าวทอลน
- ประเพณีทานข้าวทักน้ำ
- ประเพณีกัธธรรณหลวง (พื้นเพกัธธรรณ)
- ประเพณีเจ้ากรรม บุกรบุด หรือ เจ้าโสดาน
- ประเพณีรับปริวาสกรรม

11. ประเพณีเดือน 5 เพ็ญ เดือน 3 ไร่ หรือ เดือนกุมภาพันธ์ นี้ดังนี้

- ประเพณีไหว้พระธาตุ ขบวนธาตุ (สมโภชพระเจดีย์)
- ประเพณีมาฆะ
- ประเพณีปล่อยหลวง (งานฉลอง)
- ประเพณีปล่อยขันธ์ (งานบรรพชา อุปสมบท)
- ประเพณีปล่อยล้อ (งานฉาปนกิจศพพระ)
- ประเพณีปล่อยข้าวสังข์ (อุทิศทานผู้ตาย)

12. ประเพณีเดือน 6 เพ็ญ เดือน 4 ไร่ หรือ เดือนมีนาคม นี้ดังนี้

- ประเพณีปล่อยขันธ์ (งานบรรพชา อุปสมบท)
- ประเพณีกัธธรรณหลวง (งานพื้นเพกัธธรรณ)
- ประเพณีปล่อยหลวง (งานฉลองถวายวัดอุษุมวิท)
- ประเพณีปล่อยล้อ (งานฉาปนกิจศพพระ)
- ประเพณีปล่อยข้าวสังข์ (ทำบุญอุทิศทานผู้ตาย)

ประเพณีที่กล่าวเป็นครั้งแรกนี้ เก่าแก่เป็นบางโอกาส ไม่มีการวางไว้ตายตัวเหมือนประเพณี
ประจำเดือน ใต้แก่ ประเพณีเหล่านี้

1. ประเพณีขึ้นบ้านใหม่
2. ประเพณีอุปัชฌาย์บวช
3. ประเพณีงานศพ
4. ประเพณีกินผลึก แด่งงาน
5. ประเพณี เมื่อกัธ-บวช ทำได้หลายเดือน

6. ประเพณีทอดผ้าป่า

7. ประเพณีสืบชะตา

8. ประเพณีการเผาศพ

ประเพณีที่กล่าวมานี้ ไม่ค่อยจำกัดเวลาตายตัว ทำให้ทุกโอกาส เว้นแต่

- ประเพณีรับบ้านใหม่ นิยมทำในเดือนคู่ และถือว่าเดือน 12 เดือน เป็นเกณฑ์ที่ดีที่สุด เพราะถือว่าเป็นระแวงขึ้นฤกษ์ เป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญสมบูรณ์

- ประเพณีแข่งงาน ไม่นิยมแข่งในระหว่าง พรรษา ถือว่าเป็นการไม่เคารพพระศาสนาและคงเป็นเหตุก่อให้เกิดความวุ่นวาย อาชีพหลักไม่สะดวกในการทำงานประจำจนเกินไปเป็นเหตุฝนด้วย การแข่งงานนิยมทำในเดือนคู่ เช่น เดือน 2 เดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 เป็นต้น

- ประเพณีงานศพนั้น ไม่กำหนดวันตายตัว เพราะธรรมเนียมทางศาสนาไทยไม่นิยมกับศพไว้ เมื่อตายลง ลูกหลานจะเก็บศพไว้ประมาณ 7 วัน บางราย 2-3 วัน ก็จะนำไปเผาปนกับประเพณี จึงไม่กำหนดตายตัว ลูกหลานจึงกำหนดเฉพาะงาน

- ประเพณีที่น่ายกย่องไว้ในที่นี้ เพื่อระลึกถึงประเพณีที่สำคัญๆ ประจักษ์ขึ้นหรือ ประเพณีประจำถิ่นเท่านั้น จะอธิบายประเพณีแต่ละอย่างโดยละเอียด ก็คงจะยาวเกินไป ความจำเป็น หากผู้อ่านมีความประสงค์จะรู้ให้ชัดจากหนังสือเกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียมประเพณีของล้านนา ซึ่งมีหนังสืออื่นไว้เป็นจำนวนมากแล้ว

อย่างไรก็ตาม การศึกษาถึงอิทธิพล การถือ เกี่ยวกับการชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น จะทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้จากวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ เป็นอย่างดี มีโอกาสจะนำเอาความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตสมัยใหม่ได้แน่ๆ ถูกต้องตามยุคสมัย สถานะที่ การเวลาการศึกษาความเกี่ยวพันกับความเชื่อและประเพณี จึงเป็นเครื่องหมายแห่งการอนุรักษ์ ส่งเสริมให้เจริญงอกงามสืบๆ กันไป

อีกประการหนึ่ง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เหตุผลของศรัทธา และจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อหาสาระที่ควร อันเป็นแก่นแท้แท้ เป็นการศึกษาอย่างสูงยิ่งของบรรพบุรุษชาวล้านนาไทย ผู้สร้างสมสืบค้ำเหนี่ยวไว้แก่ลูกหลาน นับค้ำโบราณกาล

www.elsevier.com

จากสถาบัน "สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (กรม สานักพิมพ์) และ สำนักพิมพ์มติชน ในงานประชุมวิชาการ
ประจำปี ๒๕๕๖ วันที่ ๒๕-๒๖ กันยายน ๒๕๕๖ หน้า ๑๑๒ หน้า

រៀនចំនួន ៣០០ ម៉ោង រៀនចំនួន ១០០ ម៉ោង រៀនចំនួន ១០០ ម៉ោង រៀនចំនួន ១០០ ម៉ោង

[illegible]

ប្រតិបត្តិការស្រាវជ្រាវ ឧស្សាហកម្ម រ៉ែ និងថាមពល ២០១៥ (ទំព័រ ២២៤)

[illegible]

เอกสารประกอบงานนี้ มีทั้งคำนำ ข. เนื้อหาวิชาและ ค. สันนิบาตของ ก. เชิงอธิบาย ฉบับนี้ใช้ตาม จำนวน 30 หน้า

www.merck.com

รวมค่าขนส่งใน ราคาแล้ว กรุณาส่งใบเสร็จรับเงิน ส่งกลับด้วย กรุณาส่งใบเสร็จรับเงิน ส่งกลับ 1 ชุด

ปรีชาพนธ์สมมติ วิจัยและเรียบเรียง ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑ จำนวน ๑๐ หน้า ๔๕๔ หน้า

ปีงบประมาณ ๒๕๖๑: ๒๖,๖๖๖,๖๖๖ บาท

ปรีชาสิทธิ์ อ. และ นิตยาพร อ. ภาควิชาเคมี, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี กรุงเทพฯ, โทร. 02-214-9434-35

ປາກສົ່ງ ໓ ນາງ. ພີ່ ພາກເອກ ໂດຍສາມາດສຶກສາລັກສະນະ ພາກສາຍໃນຕົວໄດ້ (ຄຳສັ່ງ ໓໓)

978-1-4020-0854-9

1990 年 12 月 1 日

содержит следующие сведения: название, наименование, дата, №, №

สามารถดาวน์โหลดโปรแกรมได้ที่ www.mcafee.com หรือ www.mcafee.com/thailand หรือโทร 1672-1672

WITHDRAWN FROM THE LIBRARY OF THE U.S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

អង្គជំនុំជម្រះ បានសម្រេច ឈប់វិវត្តន៍ករណី ទំលាក់ដីស្លឹកដំឡើង ១១ ២០

พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย-ไทย อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖, ๒๐๖ หน้า

[illegible]

ฉบับที่ ๒๒๖๒-๒๓๓๓ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๖๓ (๓) ๒๕๖๐

[illegible]

© 2014 by the author; licensee Bentel Science Publishing.

ผลิตภัณฑ์อาหารจากข้าวโพด : พริกขี้หนู ; พริกแดง ; ข้าวกล้องงอกบรรจุซอง 70g, 100 กรัม

สิ่งใด จิตสำนึก, ความเชื่อ, ปรัชญาและค่านิยม, ฯลฯ : 2022, 176 หน้า

[illegible]

ศุภวัฒน์ อภิษฎาภิญญา "ธรรมกับกัญชา/โสมกัญ" พารามิเตอร์: ไร่กัญชาเพื่อการศึกษา, 100, 100 ไร่

นางสาวปัทมา ไชยบาลพงศ์ ๒๕๖๓ : ๒๐๖

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

- (1) หน่วยงานราชการ ใข้เทคโนโลยี นวัตกรรมใหม่ ส่งเสริมการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ 18 หน่วยงาน 2538
(2) หน่วยงาน ราชการใช้ เทคโนโลยีใหม่ 18 หน่วยงาน 2498

สามกัศิธรรมสามกษัตริย์

ประเสริฐ ๗ นลร

เมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 ชาวไทยหลายเผ่าได้ขยายดินแดนของตนออกไปอย่างกว้างขวาง อาณาจักรไทยอาณาจักรแอ่งแอ่งอันเนื่องกันแต่กัน พ.ศ. 1771-2372 ต้นตระกูลของกษัตริย์ล้านนาไทย ตามตำนานเริ่มตั้งแต่กล่าวจากหรือลาวจกกราชกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย หรือเมื่อเมืองเชียงใหม่เริ่มตั้งจุลศักราช 1 พ.ศ. 1102 มาจนถึงกษัตริย์องค์ที่ 19 คือขุนเจ็้เมืองมหาราช ซึ่งตามพงศาวดารโยนกกล่าวว่าได้ขยายอาณาเขตไปถึงส่วนหนึ่งของเวียงตานม ประเทศลาว กับสองฝั่งแม่น้ำแควน่าน ไทยใหญ่ถือว่าขุนเจ็้เป็นกษัตริย์ของเขา แสมหวั่นเจ้านพพรสวรรค์ไว้ว่าขุนเจ็้เป็นกษัตริย์องค์แรกตามพงศาวดารที่เริ่มจุลศักราช ไว้ว่าขุนเจ็้เสด็จพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 1723 และกษัตริย์แสนหวีองค์ที่ 4 มีธิดาชื่อนางคำทราย (ครุฑนิมาเทพคำไชยของตำนานเจ็้เชียงใหม่) ได้อภิเษกสมรสกับลาวเมง ซึ่งเป็นพระชนกของพระเจ้ามังรายมหาราชคือพระเจ้ามังรายตามพงศาวดารโยนก และเป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งกรุงสุโขทัย

พระเจ้ามังรายมหาราชทรงรวบรวมเมืองต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียง และทรงสร้างเมืองขึ้นใหม่ตามที่ตั้งเมืองต่างๆ ในที่สุดก็จึงกลายมาเป็นหัวเมืองหรือลัทธิใหม่ได้จากนั้นได้ทรงสร้างเมืองขึ้นใหม่ โดยย้ายดินแดนเดิมไปทางเหนืออีก 3 แห่ง คือศรีนคร พะเยาสุโขทัย (อำเภอสารภี) แดงเชียงใหม่ ทั้งยังได้ขยายอาณาเขตเข้าไปในประเทศพม่าอีกด้วย แต่ในระหว่างคนไทยด้วยกัน พระยาเม็งราย พระยาเมือง และพระยาหัวเมืองเป็นพระมหากษัตริย์สามบ้านกัน

เมื่อพระยาเม็งรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ได้ทรงเชิญพระสงฆ์ทั้งสองนิกายมาปรึกษาหารือกัน ตามตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า พระยาเม็งรายทรงดำริจะสร้างเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวด้านละ 2,000 วา แต่พระยาหัวเมืองและพระยาหัวเมืองพม่าคัดค้านว่า คือไปถ้านึกถ้างจะไม่มีคนพม่าที่จะมาบ้านเมืองไว้ได้ ควรจะลดความยาวลงให้เหลือเพียงด้านละ 500 วา ในที่สุดพระยาเม็งรายทรงสร้างเมืองยาว 1,000 วา กว้าง 500 วา

ถึงขั้นปรากฏระหว่างกษัตริย์ทั้ง 3 คงจะถกเถียงกันออกไปตามพงศาวดารโยนกว่าประมาณ พ.ศ. 1832 พระยาเม็งรายไปตั้งสวาศิได้นามป่าโค (พะโค) นับเป็นราชเทวี ศักราช

คงจะคลาดเคลื่อนไป 10 ปี คือประมาณ พ.ศ. 1842 เพราะคัมภีร์พงศาวดารที่อยู่ในอาณาจักร
พ่อขุนรามคำแหง และคงจะเป็นเมืองขึ้นสุโขทัยก่อนมาขลิบวีรชนพ่อขุนรามคำแหงใน พ.ศ.
1841 ต่อจากนั้นอาณาจักรสุโขทัยแตกย่อยออก เมืองต่าง ๆ ตั้งตัวเป็นแคว้นราช พระเจ้ามังราย
น่าจะได้เมืองพะโคมาประมาณ พ.ศ. 1842 นี้เอง

ถึงเหตุการณ์ที่กล่าวต่ออีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งกล่าวไว้ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ คือเรื่อง
พระมังรายเป็นกษัตริย์องค์หนึ่ง เรื่องพระธิดาว่าเป็นคู่กับนางอัวเมืองแสน ซึ่งเป็นนางเทวี
ของพระธิดาเมือง "บันทึกพงศาวดารองค์หนึ่งมีความบันทึกกล่าวไปพิจารณาความแห่งราชวงศ์สองฉบับ
เมื่ออุปไปราชวงศ์สองฉบับเป็นแนวกันมากนักพระธิดา ถูกหักชิงเอาพระธิดาไว้ผู้ใดโทษ มาแต่
ต้นใหม่มาขึ้น มีนักเป็นพระธิดาจากมากนัก มีนักมีความระอาพระธิดา วันหนึ่งพระธิดา-
ศรีสุวรรณราชนครทอง กับพระธิดาศรีสุทิดา อันเป็นญาติพระธิดาด้วยกันเป็นแนวกันหลาย
เจ้าพระธิดาเมืองแสน" จึงอุปไปพระธิดา เป็นแสนกับนางอัว แล้วกระทำการสืบนาม
เป็นพระธิดาองค์หนึ่งนางอัวมี 3 พระองค์

เหตุการณ์นี้เข้าใจว่า เขียนขึ้นเพื่อเสริมภาพพระมังราย โดยถือว่าความเป็นคู่เป็น
เป็นโลกวิสัย แต่ความจริงนั้นพระธิดาองค์หนึ่งกระทำการหักชิงเอาองค์หนึ่งได้ เพราะนาง
อัวเรื่องคือตัวนี้ จากพงศาวดารล้านนาไประบุนกษัตริย์ราชวงศ์ 10 จะได้เห็นว่า พระธิดา
เมืองพระธิดาเมืองอัวมีความรักกันมากไป นางอัวองค์นี้กระทำการหักชิงเอาองค์หนึ่ง
ในตำนานเชียงใหม่ แต่นางอัวองค์นี้ได้เสียกับเจ้าเมืองปราศ ซึ่งเป็นโอรสของเจ้าเมือง
ก่อนจะได้ครองเมืองนางเชื้อพระธิดาองค์หนึ่งซึ่งเป็นบุตรพระธิดาองค์ (ในจารึกหลักที่ 45 ปู่หลาน
ของตน เรื่องพระธิดาเมืองอัว มาองค์ และหลานก็ชื่อผากองค์ว่าเช่นกัน นางและสุโขทัย
นักมีนางชื่อไม่มากมีเชื้อหลาน เพื่อเป็นสิริวงศ์ เช่น พระเจ้าเมืองเชียงใหม่ชื่อว่า เลอไทย
และพระเจ้าเมือง หรือชื่อไทย มีหลานชื่อว่า พระเจ้าโสมเมือง) จึงเห็นได้ว่า ผู้เขียนกับ
นางเทวีเป็นภรรยาของนางไม่ใช้พระธิดา องค์นางอัวองค์ว่า จารึกหลักที่ 45 กล่าวถึงบรรพบุรุษ
ของพระเจ้าโสมเมืองของสุโขทัย มีชื่อพ่อว่าเมืองอยู่ในชั้นพ่อหรือชั้นอัวด้วย ตามธรรมเนียม
ที่นำชื่อบรรพบุรุษมาตั้งเป็นชื่อหลานของตนนั้นทำให้เห็นว่า กษัตริย์ราชวงศ์พระธิดาองค์ใด-
องค์หนึ่ง น่าจะได้แต่งงานกับธิดาของพระธิดาเมือง จึงได้นำเอาชื่อบรรพบุรุษสายพระธิดา
เป็นชื่อของหลานหรือเพื่อนในราชวงศ์พระธิดา ดูระบบเหตุผลมากกว่าเรื่องพระธิดาเป็นคู่กับ
นางเทวีของพระธิดาเมือง

ฉัตรภาพระหว่างสามกษัตริย์นั้น เป็นผลให้ไทยสามารถขยายดินแดนกว้างขวางออกไป
 โดยไม่ต้องผ่านหน้าหัวขลุ่ย ครั้นมาถึงสมเด็จพระพุทธเจ้าเอกทัศแห่งล้านนา เวทีรบกันคือว่า
 พระธรรมาโศกแห่งเมืองม่านละมาช่วย พระมหาธรรมราชาที่สิบแห่งสุโขทัยรบกับอยุธยา แต่ก็
 ไม่ค่อยทราบกันก็เสียทางเชียงใหม่ได้ส่งทัพเรือลงมาช่วยสุโขทัยด้วย จนกระทั่งพระยาอภัย
 เจ้าเมืองเชียงใหม่ถูกอยุธยาจับได้ คัมภีร์ปรากฏในตำนานมอญศาสนาว่ากับมอญแห่งเมืองสุโขทัย
 แลแพร่โดยมหาวิหิตาธิ์เชียงใหม่ไม่ถ้วนนั้น คัมภีร์พระเจ้าสุริยวงศาแห่งล้านนา กับสมเด็จพระ
 นรมโศกโลกนาถแห่งอยุธยากระทำสงครามกัน พ.ศ. 1994 - 2017 เป็นสาเหตุให้คนไทย
 ย้ายถิ่นฐานไปมาก ต่อจากนั้นอีกไม่ช้าร้อยปีก็ถึงอำนาจอยุธยาที่ถูกพม่าตีแตกพังๆ เรือ
 เน้นให้เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยด้วยกัน และพระปรีชาสามารถด้านรัฐ-
 ประศาสน์นโยบายของพระยาธรรมราชา พระยาอภัย และพระยาธรรม ในการบุกโจมตีระหว่างกัน
 และกัน อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ดินแดนของประเทศไทยได้แผ่กว้างออกไป และรวมกันเป็น
 หนึ่งแผ่นดินมาจนถึงทุกวันนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา กับ ล้านช้าง ในค่านววรรณกรรม

ดร. อาสา โคล นีลส์เตร์

สถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ

Dr. Asaole PELTIER

Ecole Française d'Extrême-Orient

ถ้าได้อ่านตำนานและพงศาวดารฉบับต่างๆ ก็จะสังเกตเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา กับ ล้านช้าง นั้นมีมาอย่างช้านานแล้ว ในตำนานขุนบรม¹ ได้กล่าวถึงขุนลอที่นำปกครองเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) เขาค้างคังเมืองโพนก (เชียงโพน) และเขาค้างคังหรือธาตุ กษัตริย์องค์สามพระองค์นั้นว่าเป็นโอรสของขุนบรม ซึ่งเสด็จออกมาจากฟ้าเพื่อปกครองมาเขต จากนั้นเรื่องขุนบรมซึ่งได้นับถือความเชื่อฮ่อคัมภีร์ในราวค.ศ. ๑๓๐๐ ได้มาพบได้ว่าโพน โพนก และถาวนบุรีพรหมองค์เดียวกัน ดังนั้นความสัมพันธ์อันพิเศษจึงได้ดำเนินมาโดยไม่ขาดสาย ในด้านการเมืองมีการส่งทูตมาเจริญสัมพันธ์ไมตรีหรือโดยการส่งราชทูตไปเยี่ยมเยียน ในด้านวัฒนธรรมโดยการแลกเปลี่ยนของขวัญหรือวิชาการต่าง ๆ

ในพงศาวดารโพนก² ได้บันทึกไว้ว่า “ในปีฉะแฉงจุลก กุศักราร ๘๘๕ นั้นพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต แห่งกรุงศรีอยุธยาเสด็จมาตั้งเมืองนครเชียงใหม่หรือพระนครพระเจ้าไตรปิฎกธรรมไปสืบศาสนาในลาประเทศ พระเจ้านครเชียงใหม่จึงได้อาราธนาพระเทพมงคลเทวกับภิกษุ พุทธมรณะนำพระไตรปิฎก ๘๐ พรรคขึ้นไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเทพมงคลเทวได้ออกจากนครพิงค์เชียงใหม่ไป ๓ วันจึงพบที่เชียงขึ้น ๓๕ ท่า ในปีฉะแฉงเบญจกัณ” พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตที่กล่าวถึงในที่นี้คือพระเจ้าโพธิสาร (พ.ศ. ๒๐๕๙-๒๐๙๑) ในหนังสืออาณาจักรล้านนาฉบับล้านช้างมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันฉันท์เครือญาติ กล่าวคือพระเจ้าโพธิสารได้พระราชธิดาองค์หนึ่งมาเป็นอัครมเหสี จะเป็นการติดต่อศาสนาพุทธจากอาณาจักรล้านนาจึงไม่มีอุปสรรคขัดใด การที่มีอัครมเหสีที่เป็นชาวล้านนาตั้งถิ่นฐานในพม่าและประการหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าโพธิสารส่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมาครองนครพิงค์ แต่พระองค์ครองได้ไม่ถึง ๒ ปี ก็จำเป็นต้องเสด็จกลับไปครองล้านช้างค้อ (พ.ศ. ๒๐๙๑) เนื่องจากพระชนกบิดาสิ้นพระชนม์ ก่อนจะเสด็จกลับพระองค์ได้เชิญเชิญพระแก้วมรกตและพระพุทธรูปที่

1. กษัตริย์องค์ (ปฐมกษัตริย์) หนังสือตำนานขุนบรมตราเจ้าหอ สมบุญญาณ, พ.ศ. ๒๕๐๗, หน้า ๔๕-๔๖.

2. พงศาวดารล้านนาฉบับ, พงศาวดารโพนก, ฉบับพิมพ์, ๒๕๒๕, หน้า ๒๗.

สำนักปฏิบัติหลายองค์ พระสงฆ์ทรงพระไตรปิฎกและนักปราชญ์ชาวสันติคติ รวมทั้งกัมมัตถาภิบาล
ต่างราชการต่างๆ กลับไปเผยแผ่จักรล้านช้างแล้ว

จากหลัก ฐานตั้ง ปรางค์ ในพงศาวดาร โยนก และ พงศาวดาร ฉบับอื่น ๆ เช่น
พงศาวดารลาว¹ แสดงให้เห็นว่าท้าวพรวิธการต่าง ๆ จากนครเวียงใหม่ ได้ส่งไพร่เข้าสู่อาณาจักร
ล้านช้างในชั่วระยะเวลาอันยาวนาน ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกอะไรที่ทำให้วรรณกรรมของ
อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลใกล้เคียงกัน จากตัวอย่างต่อไปนี้จะทำให้เราเห็นชัดว่าวรรณกรรม
ระหว่างสองอาณาจักรมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันอย่างไร

ความคล้ายคลึงกันส่วนใหญ่อยู่ที่รูปแบบ คือเป็นวรรณกรรมชาวนานครล้านช้าง
ต่างจากวรรณกรรมภาคกลางที่มีลักษณะเฉพาะของตนเช่นเรื่องรามเกียรติ์ ลำหรับวรรณกรรม
ของอาณาจักรล้านช้างนั้น ชาวนานครล้านช้างมีอิทธิพลเป็นผู้ใช้ภาษาไทยมีวัฒนธรรมที่คล้าย
เป็นกับภาคกลางและแพร่ และเนื่องจากวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงระหว่างวรรณกรรม จึงทำให้แนวคิด
ทางด้านพุทธศาสนามีอิทธิพลค่อนข้างเด่นชัดเป็นอันมาก ถ้าพูดถึงวรรณกรรมศาสนาไทยตรง
แล้ว จะพบว่าทั้งล้านช้างกับล้านช้างเกือบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือวรรณกรรมชาวก
ทั่วไปโดยเฉพาะเวสสันดรชาดก ล้านช้างกับล้านช้างให้ความเลื่อมใสศรัทธาว่าชาดกเรื่องอื่น ๆ ต่าง
มีค่าดั่งกันมิใช่เลยนอกเสียจากส่วนและประวัติการเทศน์ก็คล้ายกัน

วรรณกรรมเรื่องอันหนึ่งที่น่าสนใจจนชอบกันมากคือ ปญฺญาสารก² แต่ยังไม่เป็น
ที่ตกลงกันอย่างถนัดกันว่าต้นกำเนิดดั้งเดิมนั้นมาจากไหน เพราะว่ามีหลายฉบับด้วยกัน เช่น
ของไทย พม่า เวียดนาม และลาว³ แต่ละฉบับก็มีความแตกต่างกันเล็กน้อย ที่สันนิษฐาน
ว่าต้นฉบับมาจากเรื่องใหม่ฉบับแรกเพราะฉบับของพม่าได้ตั้งชื่อว่า "ซินแพนกับนางจาง" ที่
"ชาดก ๑๑ เรื่องของเมืองใหม่" เขียนว่าต้นฉบับได้แก่งานในรัชสมัยของพระเจ้าศรีโลกราช
พระเจ้าองค์หลวง และพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2000-2100) ของอาณาจักรล้านนาไทย

อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมนิทาน ไททั่วไปได้รับ อิทธิพล อย่างมากมายจาก
ปญฺญาสารก เรื่องที่คล้ายคลึงกันมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งล้านนาและล้านช้างต่างก็เหมือนกัน เช่น

1. วรรณคดีสาป (ปทุมธานี), พงศาวดารลาว, 2006, หน้า 89-110.

2. นิพนธ์ สาวิกรณ์, ปญฺญาสารก : ประวัติและวรรณคดีสำคัญของวรรณกรรมอีสานตอนใต้ (วิทยานิพนธ์)
พุทธมณฑลมหาวิทยาสาล, 2014, 281 หน้า.

3. D.H. FICKLE, *An historical and structural study of Pancha Saka (Chenai)*, University
of Pennsylvania, 1978, 402 p.

4. ฉบับนี้มาจากโคลงกลอนของปญฺญาสารก 208 หน้า ๑ พ.จำเมือง ๑ เมือง ๑ เมืองใหม่.

สำเนา

สำเนา

จันทิรา

=

ท้าวจันทิรา (จันทิราธรรมา)

ปาจิศักดิ์

=

นางธรรมา (ปาจิตกฤดาธรรมา)

นกกะเจา

=

นกกะเจา (ธรรมาธรรมา) ฯลฯ¹

เรื่องอื่นๆ ซึ่งมีโครงเรื่องคล้ายคลึงกันและปรากฏในสำเนาฉบับอื่นข้างคือ

เจ้าปรีดิ

=

เจ้าปรีดิ

เจ้าสุริยวงษ์

=

ท้าวสุริย

สุริยวงษ์

=

ท้าวสุริย

ก่ำก่ำ

=

ท้าวก่ำก่ำ

บัวบาน บัวบาน บัวบาน

=

บัวบาน บัวบาน

นอกจากนี้วรรณกรรมพื้นบ้านอื่นๆ ไป ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันก็มีอยู่หลายเรื่องด้วย
ดังนี้

นกกะเจา

=

นกกะเจา

เจ้าปรีดิ

=

ท้าวสุริย

นกกะเจา

=

นกกะเจา ฯลฯ

วรรณกรรมที่คล้ายคลึงกันประการต่อมาคือคำเรียกขวัญหรือชื่อขวัญ เนื่องจากส่วน
ใหญ่เหมือนกันคือเป็นการเรียกและอธิษฐานขวัญให้กลับมามีชีวิตชีวา จนแตกต่างกันเฉพาะคำ
ที่อธิษฐานเท่านั้น ทางอีสานบางชนชั้นเรียกว่า อธิษฐานขวัญ ชื่อขวัญจะขึ้นด้วยเสียงไพเราะ
เป็นวลีสั้นๆ เช่น อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ
อธิษฐานขวัญ ฯลฯ

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น พอจะกล่าวได้ว่าอาณาจักรล้านช้างได้รับอิทธิพลจาก
วัฒนธรรมพจนานุกรม แต่ก็มีข้อแตกต่างอันสำคัญ ซึ่งก็เป็นปฏิกิริยาที่ปรากฏให้เห็นอยู่
เสมอ แม้แต่ของล้านนาเอง วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้มีหลายฉบับด้วยกัน และเนื่องจากมี
การคัดลอกกันมา จึงทำให้มีสำเนาที่แตกต่างกันอยู่บ้าง โดยการเพิ่มหรือตัดบางเรื่อง
ออกไป ตลอดจนการที่มีการใช้คำต่าง ๆ เพื่อให้ได้กับความไพเราะมากขึ้น

1. หนังสือวรรณกรรมพื้นบ้านล้านนา ซึ่งมีโครงเรื่องคล้ายคลึงกันและปรากฏในสำเนาฉบับอื่นข้างคือ
เป็นภาษาพื้นเมืองได้แก่คำต่อไปนี้ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ
อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ อธิษฐานขวัญ

2. อธิษฐานขวัญ (ฉบับคัดลอก) พิมพ์โดยสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2505, 22 หน้า.

การที่สืบอิทธิพลจากล้านนา เป็นไปได้ในสองลักษณะ ลักษณะแรกคือภาษาของหลวงพระบางและเชียงใหม่ใกล้เคียงกันมาก ถ้าคนลาวมีโยกย้ายกันมากในอาณาจักรสุโขทัยหรือล้านนาจะมีความเข้าใจกันง่ายและคิดว่าคนลาวก็อาจ ลักษณะที่สอง คือตัวอักษรที่ใช้จารึกวรรณกรรมต่าง ๆ ก็ใกล้เคียงกันมาก ตัวอักษรที่เรียกกันว่าไทลื้อของหลวงพระบางก็คล้ายมาจากตัวอักษรอักษรธรรมล้านนา (ตัวเมือง) นั่นเอง สันนิษฐานว่า ว่าจะอ่านตัวเมืองได้ก็พอจะอ่านตัวธรรมได้โดยไม่มีศรัทธามากนัก

อย่างไรก็ตามการที่ปราชญ์ในท้องถิ่นหนึ่ง ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม จากแห่งหนึ่งนั้น ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการรับวัฒนธรรมโดยสิ้นเชิง แต่ระดับก็ยังมีลักษณะเป็นของตัวเอง อันที่วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านส่วนมากรูปแบบการประพันธ์จะเป็นคำร้อง ในกรณีที่ทางล้านช้างจะเป็นโคลงสาร (ภาษาถิ่นเรียกว่า กอฮ่นลำ) และกาพย์ที่นิยมใช้กันในวรรณกรรมคำสอน ส่วนในคำผญาอีกว่า แม้ว่าโดยทั่วไปจะมีความคล้ายคลึงกัน แต่ข้ออรรถและข้อละครบางครั้งก็แตกต่างกัน มีวรรณกรรมที่พอจะพูดได้ว่าเป็นของล้านช้างอย่างแท้จริงนั้น คือวรรณกรรมประวัติศาสตร์ เช่น ตำนานเมืองเวียงจันทน์ ตำนานเมืองหลวงพระบาง ตำนานเมืองพวน พงศาวดารนครจำปาศักดิ์ ฯลฯ

นักปราชญ์ล้านนาได้แสดงข้อคิดเห็นว่า วรรณกรรมเรื่องไทลื้อที่สำคัญถึงกระหว่างสองอาณาจักร ล้วนมาจากล้านนาเสมอ ความที่คนพื้นในท้องถิ่นทำให้เกิดข้อสังเกตสองประการประการแรกคือวรรณกรรมอุทิศกันๆ ไม่ค่อยบอกชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง บางเรื่องก่อนที่จะจารึกในใบลานหรือสมุดข่อย ก็มีการเล่าต่อๆกันมาเป็นลักษณะวรรณกรรมมุขปาฐะ ซึ่งแพร่ยากันทั่วไปในภาคพื้นเขมรเช่นเรื่องสุรนันทน์ว่า มีอยู่ในบัญชีสาธก เวียงนี้ไม่ใช่ภักดินในล้านนาหรือล้านช้าง แต่เป็นเขตพื้นดินบ้านเดิมกับ ตัวอักษรเป็นภาพสลักหินปรากฏอยู่ที่วัดบุญโพธิ์ไร่ที่อินทนิลเขือ มีความเก่าแก่ประมาณพันกว่าปีมาแล้ว^๙ วรรณกรรมเรื่องท้าวแสนทองอัน หรือเรียกกันที่ล้านช้างว่าท้าวแสนทองก็เช่นเดียวกัน ไม่เป็นที่ปรากฏตัวว่าใครได้เป็นคนแต่งนิพนธ์ ทั้งที่ทางล้านช้างเชื่อว่าตัวเองเป็นต้นเค้ารับโดยถือว่าท้าวแสนทองเป็นเจ้าถิ่นแห่งหนึ่งซึ่งชาวหลวงพระบางเคารพและบูชา ตัวเลขตัวอักษรจึงเป็นการยากที่จะกล่าวได้ว่าแน่นอนทีเดียว แต่จะเรื่องนี้มีต้นเค้ามาจากทางไทลื้อ

๙. A. FOUCHER "Notes d' Archéologie bouddhique, II: Les bas-reliefs de Boro-budhi" in *Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient*, IX (1900), 5-18, fig. 6-9.

ประการที่สอง หลังจากพระเจ้าโรเชษฐาธิราชเสด็จจากบ้านร้างได้ไม่นาน สัน-
 พหก็ตกอยู่ในอำนาจการปกครองของชนพื้นบ้านเวลา 200 กว่าปี (พ.ศ. 2101-2317) ใน
 ขณะที่อาณาจักรล้านช้างมีคู่แข่งเรื่องคือไป นักปราชญ์ชาวไทกล่าวว่ายุคนี้เอง คือยุคทองของ
 วรรณกรรมล้านช้าง โดยมีวรรณกรรมที่เด่นและเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายคือเรื่องคัมภีร์ กาส-
 เกศ กาสธว ท้าวสุริยวงศ์ ฯลฯ ความรุ่งเรืองนี้ปรากฏอย่างเด่นชัดในปี พ.ศ. 2329 เมื่อเจ้า
 มหาวีรขัตติยราชนางหรือหมอกับชาวเมืองหลวงพระบางได้ส่งพระโคตรปัทมาให้แม่เมืองมุกข์ รวม
 พงศาวดาร 2825 ชุด แบ่งเป็นมรดกใหญ่ได้ 242 ชุด¹⁰

ที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่าในยุคนั้นคือสมัยพระเจ้าโพธิ์สวาทและพระเจ้าโรเชษฐา-
 ธิราช อาณาจักรล้านช้างมีแนวโน้มที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากล้านนา แต่หลังจากนั้น
 มีอิทธิพลเป็นของตนเองมากขึ้น การที่รักษาและใช้ตัวอักษรไทก็แตกต่างกันเป็นเหตุอุปสรรค
 ทำให้ทำให้วรรณกรรมของทั้งสองอาณาจักรมีลักษณะต่างกัน จนยากที่จะเทียบเท่ากันกันได้
 นอกจากนั้นวรรณกรรมล้านช้างเรื่องสั้น ชีวประวัติคำ พระยาช้างค้ำ กัณท์ ฯลฯ ไม่มีแต่ใน
 อาณาจักรล้านนาเท่านั้นแต่ได้ปรากฏในวรรณกรรมไทอื่นด้วย¹¹ ที่น่าจะเป็น
 เพราะอักษรเขียนไม่แตกต่างกันนักกับตัวเมือง อย่างไรก็ตามการที่วรรณกรรมว่าเรื่องสั้น
 จากล้านนาลงมาถึงในอีสาน และอาจจะไว้วางใจกันว่าได้แพร่หลาย ตาม โสณก เขิน
 ก็คิดว่าก็เป็นพื้นดินอันเดียวกัน ที่ถูกแยกออกจากกันไปก็เพราะสาเหตุทางการเมืองค้ำที่บริเวณตัว
 กิยชนชาติไทยด้วยกันนั่นเอง

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- นิธิตา สาริกบุตร, บัญชีวรรณคดี : ประวัติและคุณค่าที่สำคัญที่มีต่อวรรณกรรมหรือการของชาวไทย
 (วิทยานิพนธ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, 557 หน้า
 ปรัชญากิจการจักร พระยา, พงศาวดารโยนก, แพร่พิทยา, 2515, 510 หน้า
 นนทิ พงษ์มณฑา, ประวัติและวรรณคดีภาษาไทย, เชียงใหม่, สุริยวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์,
 2516, 172 หน้า
 สอนัน วิจิตรอักษร, ภาษาวรรณคดีภาษาไทย, วารสารหนังสือโบราณล้านนาไทย : เอกสารไมโครฟิล์ม
 เชียงใหม่, 2525, 314 หน้า

10. L. FINOT, "Recherches sur la littérature laotienne" in *Bulletin de l'École Française d'Extrême-Orient*, XVII-6 (1917), p. 62.

11. โยธินคิยชนชาติไทยที่อยู่บริเวณของอาณาจักรล้านนา ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน ในอาณาจักรล้านนาหรือหัวเมืองล้านนาของพระยาตากสินอยู่ที่ยังมีเอกสารว่าบัญญัติว่า ส่วนเรื่องกัณท์ โสณก เขิน (คณะวิจัย วิจัยงาน สหภาพพม่า) ได้พิมพ์ออกเป็นฉบับเมื่อ ค.ศ. 1967 จำนวน 67 หน้า.

ໜັງສືອຸປະກອນ

ກະຊວງສຶກສາທິການ ທີ່ສຳນຸດຕ່າງໆ. ຈຳນວນສື່ (ເອກສົມ, ລິດສ໌ + ລິດສ໌ ຫຼັກ), ສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ເອກສົມ, ໒໔໘ + ໒໒໒ ຫຼັກ), ສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ເອກສົມ, ໒໐ ຫຼັກ), ສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ເອກສົມ, ໒໐໔ ຫຼັກ), ສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ເອກສົມ, ໒໐໔ ຫຼັກ), ບາງສື່ອື່ນໆ (ເອກສົມ, ໗໑ ຫຼັກ), ນິທານນິກາຍອື່ນ (ເອກສົມ, ໑໐໒ ຫຼັກ), ບົດສອງ ບົດສອງ (ເອກສົມ, ໑໔໔ ຫຼັກ), ບາງສື່ອື່ນໆ (ເອກສົມ, ໑໔໔ ຫຼັກ), ບົດສອງ ບົດສອງ (ເອກສົມ, ໔໔ ຫຼັກ), ບົດສອງ ບົດສອງ (ເອກສົມ, ໔໔ ຫຼັກ), ບົດສອງ ບົດສອງ (ເອກສົມ, ໔໔ ຫຼັກ).

ສື່ອື່ນໆ. ນິທານສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ເອກສົມ, ໒໐໗ + ໒໒໒ ຫຼັກ), ສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ເອກສົມ, ໒໐໐ ຫຼັກ), ນິທານບາງສື່ອື່ນໆ (ເອກສົມ, ໒໐໘ + ໑໐໒ ຫຼັກ), ປະເພນີສື່ອື່ນໆ ອ່າວຍາກສື່ອື່ນໆ (ເອກສົມ, ໔໑ ຫຼັກ), ສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ເອກສົມ, ໑໔໗ ຫຼັກ).

ມະຫາສິລາ ລິດສ໌. ນິທານສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ມ.ສ. ໒໔໐໑, ໒໗໗ ຫຼັກ), ສື່ກ່ຽວກັບການສຶກສາ (ມ.ສ. ໒໔໑໒, ໔໔໐ ຫຼັກ).

ใบลานภาษาถิ่นนา (โยนก)

จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ດົວໜຶ່ງ

ถ้ำถ้ำ

ອຸດົມ

อุทัย

ເຈົ້າສຸວັດຖະນະບຸກ

เจ้าสุวตนะบุค

ຂຽນຂຽນ

เขียนเขียน

ສິນສິນ

สินสิน

ບຸນ ບຸນ ບຸນ

บุญ บุญ บุญ

ໂຮງຄົນ

หอคน

ສາວສາວ

สาวสาว

วรรณกรรมล้านนา

รองศาสตราจารย์ ดร. อุดม วังเวียงศรี

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เกริ่นนำ

ตามที่ผู้เขียนได้รับมอบหมายให้เรียบเรียงเรื่อง วรรณกรรมล้านนา เป็นบทความลงในหนังสืออนุสรณ์สถานศตวรรษี่ นั้น ผู้เขียนเห็นว่า การที่จะเขียนถึงวรรณกรรมล้านนาให้ละเอียดทุกแง่มุมในหนังสือเล่มนี้ย่อมจะเป็นไปไม่ได้ ประกอบกับที่ผู้เขียนได้เรียบเรียงหนังสือ “วรรณกรรมล้านนา” ไว้แล้วและมอบให้ร้านศูนย์หนังสือเชียงใหม่ จัดจำหน่ายไปแล้วนั้น ผู้เขียนจึงคิดว่า จะคัดและย่อเรื่องจากหนังสือเล่มนี้มาลงพิมพ์ในที่นี้ เพื่อเป็นการแนะนำแก่นักสนใจให้ทราบถึงวรรณกรรมล้านนาอย่างสังเขปและกว้างขวาง ส่วนท่านที่มีความสนใจละเอียดไปกว่านี้ ก็ย่อมจะสามารถติดตามได้จากหนังสือของผู้เขียน ได้เวียนเวียนไว้มากหรือเล่มอื่นๆ ค่ะ

อนึ่งวิธีการเขียนเนื้อหาของวรรณกรรมล้านนาในที่นี้ ผู้เขียนใช้ระบบบอกคัณฑ์ เพื่อบอกการปูแบบเดิมในคัมภีร์ปกาภ มีได้ใช้ระบบบอกคัณฑ์ คัดใช้หรือพบกันโดยทั่ว ๆ ไปนั้น

ความนำ

ก่อนที่จะกล่าวถึงวรรณกรรมล้านนา ในที่นี้ควรจะกล่าวถึงเหตุการณ์ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมไว้เป็นอันดับแรกนั่นคือเรื่องอิทธิพลที่ใช้ในการบันทึกวรรณกรรมเหล่านั้นเอง ที่พอจะแบ่งได้เป็นสองยุคแล้ว ว่าการที่พระยาธรรมาธิไตรภพได้แต่งหนังสือขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๔ นั้น ยังไม่มีหลักฐานใด ๆ ให้เห็นได้ว่า อิทธิพลมาจากไหน ของพระยาธรรมาธิไตรภพนั้นนักประวัติศาสตร์ไทยเห็นตรงกันว่า ต้นของพระยาธรรมาธิไตรภพไม่มีหลักฐานใด ๆ ให้เห็นได้ ซึ่งในขณะนั้นเมืองทมิฬได้มีอิทธิพลต่อการมาคิดแต่งคัมภีร์พระยาธรรมาธิไตรภพอย่างเห็นได้ชัด เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ มาแล้ว และให้ยาคอว่าเป็นที่สมกับของคัมภีร์คัมภีร์พระยา พ.ศ. ๒๒๕๓ ทั้งนี้ ดร. พันธุ์ เกษศรี เสนอว่าอิทธิพลล้านนาจะคล้ายคลึงกับอิทธิพลของอาณาจักรทมิฬซึ่งมีอยู่ หากเป็นเช่นนั้นแล้วก็อาจสันนิษฐานได้ว่าพระยาธรรมาธิไตรภพ

เป็นผู้นำในการประยุตต์ อภิหารมณู ของอาณาจักร ทวีภุมขี มาไว้ใน อาณาจักรล้านนา ของพระองค์ตั้งแต่ ยุคแรก ๆ ที่ได้ทวีภุมขีนั้น แต่กระนั้นก็ยังไม่มีหลักฐานใดที่จะนำพาเสนอฐานที่ตั้งเมืองสุพรรณ ได้ ทั่ว ๆ ไปมีศิลาจารึกภาษาขอมอยู่ในเมืองสุพรรณเป็นจำนวนมาก

ครั้นพระอู่แก้วพระเจ้าเมืองสุพรรณเจ้าเมืองล้านนาตามคำนิพนธ์ของพระเจ้าอู่แก้วนั้น พระอู่แก้ว-เอระก็ได้อภิหารมณูที่เมืองสุพรรณ และได้สร้างศิลาจารึกกล่าวถึงกรรมดีของท่านเป็นภาษาขอมอภิหาร-มณูไว้ที่วัดสุพรรณอันมีเนื้อ ๗๙. ๗-๗ และนับจากยุคศักราชของศิลาจารึกมณูนี้แล้ว อภิหารมณูได้ก็ได้รับพระนามนี้เป็นอันมาก โดยเฉพาะในการทำศิลาจารึกนับตั้งแต่ต้นเป็นต้นมา

ส่วนตัวอภิหารมณูนั้น อันเป็นที่ชัดเจนแล้วว่าเมื่อพระอู่แก้วมีพระชนมายุจากบิดา มาสู่เมืองใหม่ โฉมของพระเจ้าอู่แก้วใน พ.ศ. 1974 นั้น พระอู่แก้วได้ดำเนินการปฏิรูปอภิหาร-มณูที่รับมาจากสุพรรณให้เป็นระบบซึ่งไม่มีการระดมสิ่งของและไพร่ของอุปภิหาร แล้วจึงใช้อภิหารม-ณูปกครองเมืองสุพรรณตามแบบการให้ผู้นำไพร่พลไปตั้งบ้านเรือนและเรือนขุนเมืองเป็นที่สุด

การอภิหารมณูของล้านนามาถึงยุคอันโสมมซึ่งพระเจ้ามหาธรรมราชาแห่งเมืองสุพรรณเมื่อพระอู่แก้ว "อพยพ" ได้สร้างเมืองแก้วที่สุพรรณเจ้าเมืองสุพรรณที่สุพรรณเมืองเดิมแล้วตั้ง "ศก" และชุมชนแล้วใช้ไพร่พลหลายโดยเฉพาะในการบันทึกวรรณกรรมคดีโลก แต่ทางด้านกรจาร-มณูมีที่ทางสุพรรณมา, ตำแหน่งของกวีนิพนธ์นั้นก็ยังใช้อภิหารมณูมาอยู่อย่างไม่มีผิดเพี้ยน

เมื่อขึ้นเวลาที่ชาวอเมริกันจะเข้ามามีผลต่ออภิหารมณูที่อภิหารมณูนั้นตั้งแต่ พ.ศ. 2435 แล้วก็มีชื่อว่า อภิหารมณู ๖๖๖๖ มีเนื้อที่กว้างขวาง คดีที่ควร พ้นพระชนม์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ ขึ้นโดยบรมพิณเมืองสุพรรณโดยเจ้าสุพรรณกลางใน พ.ศ. 2427 นั้น อภิหารมณูโดยที่นี้เป็นที่นิยม และศึกษากันโดยทั่วไปจนกระทั่งกลายเป็นอภิหารมณูเป็นฉบับฉบับเดียวของประเทศไทยไปโดยที่สุด

ประเภทของวรรณกรรม

ในด้านการศึกษาวรรณกรรมโดยทั่วไปนั้น อาจแบ่งวรรณกรรมได้ ๖ ประเภท คือ วรรณ-กรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ หรือ วรรณกรรมที่ถ่ายทอดจากวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยตัวอักษร ทั้งนี้หากจะนำวรรณกรรมเหล่านั้นมาจัดประเภทใหม่บ้างแล้ว อาจแบ่งได้ดังนี้

วรรณกรรมมุขปาฐะ

1. เพลงสั้น - เพลงกล่อมเด็ก
- เพลงบอชบ่เด็ก
- เพลงประกอบการเล่นของเด็ก

2. เพลงชาวนา
3. วิถีชีวิตของชนเผ่า
4. นิทานชาวนา
5. ปรัชญาชาวนา
6. ภาษิต - สุภาษิต
 - คำพังเพย
 - คำกล่าวในโอกาสต่าง ๆ

วรรณกรรมลายลักษณ์

7. วรรณกรรมบาลี
8. วรรณกรรมชาดก
9. คำถาม, ปกรวด
10. คำว่า
11. ถ้อยคำ
12. คำสอน
13. กวีนิพนธ์ - คำว่า
 - โคลง
 - คำว่า
 - กาพย์
 - รัส

ฉันทลักษณ์

โคลงกลอนในการสร้างวรรณกรรมล้านนามักจะประกอบขึ้นจากฉันทลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งอาจสรุปได้ว่าเป็นองค์ประกอบฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมชาดก คำว่าฉันทลักษณ์จะเป็นบทพรรณนาเทศการณซึ่งเป็นลักษณะกวีนิพนธ์ ส่วนโคลงกลอนฉันทลักษณ์นิยมใช้ในการศึกษาสูง หรือในราชสำนัก ทั้งนี้ หากจะศึกษาอย่างละเอียดแล้ว พบว่าโคลง 2 โคลง 3 และ โคลง 4 ของล้านนาไทยคล้ายคลึงกับโคลงกลอนของภาคกลาง ส่วนความแตกต่างนั้น พบได้จากการที่โคลงกลอนของล้านนาไทยจะมีภาพแบบกว่าของภาคกลาง ส่วนฉันทลักษณ์ประเภทคำว่า พริศรัยหรือเป็นได้ว่าเป็นฉันทลักษณ์อีกอย่างหนึ่งแยกไปจากฉันทลักษณ์ของภาคกลาง โดยฉันทลักษณ์ประเภทนี้จะไม่มีสรุปลงท้ายวรรคเป็นต้องร้อยคำเช่นเดียวกับฉันทลักษณ์ของภาคกลาง ซึ่งจะขอกล่าวถึงแบบฉันทลักษณ์คำว่าไว้โน้ตี้คำต่อไป

คร่ำ

คร่ำเป็นฉันทอักษรมุขที่ชาวบางแสนนิยมใช้มากที่สุด คร่ำจะเห็นได้จากการใช้คำประพันธ์ประเภทฉันทอักษรมุข คร่ำใช้ ๓ การแต่ง

๑. คร่ำกร้อม ซึ่งเป็นไวพจน์ที่กลิ้งใจหรือสุภาพนิพนธ์ๆ ที่มักใช้ประสมการสนทนา
๒. คำคร่ำคำกร้อม เป็นคำกร่นแบบฉบับที่กลิ้งใจหรือสุภาพเป็นไวพจน์
๓. คร่ำใช้ เป็นฉันทอักษรมุขที่ไม่ประสมคำกร่นหรือสุภาพ เป็นคำกร่นหรือสุภาพ
๔. คร่ำร่ำ ใช้พจนานุกรมคำกร่นๆ คำกร่นกับพจนานุกรม เช่น คร่ำร่ำคำกร่นของคร่ำร่ำคำกร่นหรือสุภาพ คร่ำร่ำคำกร่นหรือสุภาพ เป็นคำกร่น
๕. คร่ำธรรม ใช้ในการแต่งหรือแบบกร่นๆ วรรค์ๆ เพื่อการอ่านหรือแต่งคำกร่นหรือสุภาพ เช่น คร่ำธรรม, คร่ำธรรมหรือสุภาพ, คำกร่น คำกร่น เป็นคำกร่น

คร่ำเป็นฉันทอักษรมุข

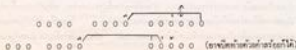
บทกวี

บทกวีของคร่ำๆ ไป

ผู้แต่งสามารถแต่งคร่ำได้โดยไม่จำกัดจำนวน แต่ในการแต่งคร่ำคร่ำ คร่ำใช้ และคร่ำธรรมนั้น นักแต่งคร่ำมักจะใช้ของคร่ำ ซึ่งมีแบบฉบับดังนี้

คล้ายจากครวญเขินช ของพระยาพรหมโวหารซึ่งแต่งเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๘

นโมหนึ่ง ไชยหนึ่งเพียรน้อม

นศนศหนึ่ง เจ้าแก้วจุ่ม

ระเวสพณ เพศกณณมา

ได้อินเราชา เล่าอื้อระพา

ช่อแก้วนิต พวักอศวิศา

เกิดมาปนคน ได้ทรงทุกข์ร้อน

เพราะว่านางเอา เจ้าทองนิก

มาอศวิไว้ โศกโสมนของหญิง

นาคอศกุนชาอ เวียรอเนนอศวิ

นาคได้เบ้งอศวิ อศวิพิศุภ

พิศุภน้อม เพศเจ้าพิศุภ

พิศุภน้อมเป็น อศวิ นามานะ

เพศพ้องคัวอศวิ นโมไวโนช

เจ้าอศวิจุ่ม พศกุนชา

เพศอศวินอศวิ

โศกโสมนเรา

อศวินอศวินอศวิ อศวินอศวิ

กึ่งนาคอศวิ

นโมพวาทนอศวิ

เพศพ้องเพียร นอศวินอศวิ

นาคอศวิ

ค้ำอศวินอศวิ

พิศุภน้อม เพศพิศุภ

นโมอศวินอศวิ

นโม

นโมปวาทนอศวิ นโมอศวิ

นโมหนึ่ง อศวินอศวิ

นโมอศวินอศวิ

นโมอศวินอศวิ

วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ หรือถ่ายทอดโดยทางวาจา

ในการที่จะกล่าวถึงวรรณกรรมมุขปาฐะในที่นี้ ผู้เขียนใคร่จะขอเรียนชี้แจงให้ท่านผู้อ่านได้ทราบไว้ก่อนในเบื้องต้นว่า วรรณกรรมที่คัดลอกมานี้ อาจมีการผิดพลาดเพี้ยนกันไปบ้างเล็กน้อย แต่จะขอเรียนชี้แจงความเข้าใจของผู้อื่นก่อนว่า วรรณกรรมเหล่านี้ เพราะฉะนั้นเราจึงได้รวบรวมวรรณกรรมเหล่านี้ไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านได้ทราบถึงความเป็นมาของวรรณกรรมเหล่านี้ได้เป็นอย่างดีและไม่ผิดพลาดไปในเรื่องของเนื้อหาสาระของวรรณกรรมเหล่านั้น เพราะฉะนั้นเราจึงได้รวบรวมวรรณกรรมเหล่านี้ไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านได้ทราบถึงความเป็นมาของวรรณกรรมเหล่านี้ได้เป็นอย่างดีและไม่ผิดพลาดไปในเรื่องของเนื้อหาสาระของวรรณกรรมเหล่านั้น

๑. เพลงเด็ก

เพลงอื้อชาชา

อื้อชาชา นโมอศวิ

นโมอศวิ นโมอศวิ

นโมอศวิ นโมอศวิ

นโมอศวิ นโมอศวิ

นโมอศวิ นโมอศวิ

นโมอศวิ นโมอศวิ

เพลงอื้ออื้ออื้อ

อื้ออื้ออื้อ นโมอศวิ นโมอศวิ

นโมอศวิ นโมอศวิ

- หน้จ้มนไปกนบ้านจสงหญูจ -

အဆို- ၁၉၀ နိုင်ငံတော်စံနှုန်း အောက်တွင် ပြောင်းလဲမှုများ (အစုအဝေးများ)

ตอบ- ขอบเขตที่ดิน ของที่ดินที่ใจ มณฑลลาวพวน บ้างลาวเวียง มีเจ้าที่ป้อมลาวเวียง มีเจ้าที่ป้อมลาวพวน มีเจ้าที่ป้อมลาวพวน (ขอเจ้าที่ป้อมลาวพวนไม่รับมีเจ้าที่) เจ้าที่ป้อมลาวพวน (ขอเจ้าที่ป้อมลาวพวนไม่รับมีเจ้าที่) เจ้าที่ป้อมลาวพวน (ขอเจ้าที่ป้อมลาวพวนไม่รับมีเจ้าที่)

ตัว- หมอชื้อลือลือ หมอเนกมาลาบริหาร พยาบาลพารม ยี่สิบสี่ชั่วโมง (โมดูลคนรัก) (พน) (ทมนนิต)

[illegible]

សាវ- ឆ្នាំឆ្នាំប្រាំ ការងារដែលបាន គាំទ្រពីលើ តែការងារបាន (ដើមនិងទាប) (ដើមនិងទាបនិងទាប)

หมายเหตุ- นิสิตทั่วไปมี ๑๐๐ คนที่ไปฟัง ถ้าผู้สมัครมาฟัง ๒๐ คนก็ยังมีสิทธิ์ (๑๖/๖) (กรรมการคณาจารย์)

๕๖- ขณะที่ยังมีข้อ เหน็ดขวบอยู่ก็ต่างก็ขอ ฝากฝังของ ภาวนาขึ้นไปได้ (ไม่คิดจะยอมของจริง)

คณบดี- มีหลักฐานมี เขาใหญ่ไว้กับชุด เขาใหญ่ไว้กับคำ เป็นการศึกษาของเขา โดยแล้วเขาตามมือ (พาคนรักไปชมอยู่ในสวนหลังบ้าน จะต้องทิ้งตัวลงบนเตียงหรือออกไปตามหา)

๕๖๖- จ้างจ้างมาทำอาหารกลางวันให้คนในครอบครัว (แม่ครัว) (มีใบเสร็จ) (ค่าจ้าง)
 ๖๖๖- จ้างจ้างมาทำอาหารกลางวันให้คนในครอบครัว (แม่ครัว) (มีใบเสร็จ) (ค่าจ้าง)

8888- 6632/6637 6638/6639 6640/6641 6642/6643 6644/6645 (168/169/170/171/172/173)

พลเรือนคนแรก มีชื่อตามพจนานุกรมว่า รามศิริราชเมืองคำว (บุตรเจ้าราชวงศ์เมืองไทรบุรีคนแรก)
คือเป็นสมุหนายกคนแรก ต่อมาท่านสมุหนายกหรือว่า เจ้ากรมวังก็เรียกเมืองคำว (นั่นคือว่าเมืองนี้คือเมืองไทรบุรี)
พจนานุกรมว่า ปะตีเมืองคำว เจ้ากรมวังคนแรก สมุหนายกคนแรก (เจ้าสมุหนายกคนแรกเมืองคำว) ได้ไปขึ้นเมืองไทรบุรี

[illegible]

พญ.- ตามลัทธิคำ เวียนวนภโธ โสธะตามนโร โสพิณธะมณี (ตามไปเป็นภิกษุในศาสนาพุทธ)
 โสพิณธะมณี (หรือ เวียนวนภโธ) เป็นภิกษุตามลัทธิ (ตามลัทธิเป็นภิกษุ) (หรือตามลัทธิ)
 โสพิณธะมณี เป็นภิกษุตามลัทธิ (ตามลัทธิเป็นภิกษุ) (หรือตามลัทธิ)
 โสพิณธะมณี เป็นภิกษุตามลัทธิ (ตามลัทธิเป็นภิกษุ) (หรือตามลัทธิ)

๓๖๖- บัณฑิตาหาราช ฉลาดที่สุดในห้อง เวลามีคนกินแอมว ไพรเว่ จูกันไว้คนเดียว (แต่พอมีคนมาเห็นแอมวคราวๆ พอคนกินแอมวได้)

[illegible]

4. ปริศนา - คำทาย

ปริศนา - คำทาย นี้ จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของคติชาวบ้าน หรือวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่ง ซึ่งได้บันทึกความเชื่อกิจของชาวบ้านสืบต่อกันมา การที่ใช้ปริศนาคำทายที่กลบเกลื่อนมาแต่โบราณมาทายเล่นกันก็เช่น นอกจากจะเป็นการสืบทอดวรรณกรรมโดยทางวาจาแล้วก็อาจเป็นการสร้างสัมพันธ์ระหว่างคนบ้านนอกกับเด็ก ให้เป็นอย่างดี และพริตตะกันนี้อาจเป็นแนวการสร้างปัญญาให้แก่เด็กในอันจะสังเกตและได้ความรู้จากเหตุอันในการตอบปริศนานั้น ๆ ทั้งนี้ของคำทายปริศนา - คำทาย มาแต่เป็นปริศนาคิดโดยสติเขาคิดต่อไป

ปริศนาเกี่ยวกับสงฆ์ หรือพุทธศาสนา

- เข็มนาฬ ชวาจั่ว (นาฬเวลาเช้า คำว่าเวลาเช้า)	- บัชร
- ลูกสาบคน คนมีผมเบียดผม (ใบหน้ากลบ)	- กอละบุดิโรน, กอละบุรา (มีกอลเล็กสามใบรอบกอใหญ่)
- หัวเป็นขนาม ตามบ่าส (แต่ทักก็ไม่ได้พูด)	- พระพุทธรูป

ปริศนาเกี่ยวกับคน

- ไม่ทันกล หางรับป๊ะ (ไม่ทันกล หางขาดไม่เจอ)	- เต็มแฉ
- เต็มกระด้าง อยู่ข้างคอ คอของพี่ (มองหาไม่พบ)	- ใบหู
- สดวกก็ถึง อยู่ข้างอกนี้บว (อยู่ตรงหน้าของคันทน)	- ศา
- สดวกก็ถึง อยู่หลังของบ่บว	- หู
- พอกับบ่พอก	- หน้า
- พอกับบ่พอก	- เท้า

ปริศนาเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้

- ไข่ต้มแล้ว มีคนหวัด (มีปากอยู่ปากเคียว)	- ตะกร้า
- ห้อยคอคนข้าง อยู่หัวเรา	- ไม่เห็นอยู่ปากของผ้า
- หางอยู่หัว ตัวเราพอกัน (หางอยู่ที่หัว ตัวไม่พอกอาหาร)	- เข็ม ค้างเข็มผ้า
- บ่าบ่นบ่น บ่นหัว มีคนหัวบ่น	- หมอน
- สีขาวที่ขึ้นฟ้า ฟ้าปากกินคน (อก)	- เป็ด
- ปากอยู่หัวเรา	- ถัง
- หมอนติดที่หางคนเร่ เห็นก็หัวบ่นพอก	- นาฬิกา
- หัวของของคนหาง หางยาวของหัว (หัวได้กินหางคนหาง หางยาวของหัวคน)	- กระบวย, พริก
- สีหู พันผ้า กินปลาในน้ำ	- ของขึ้นปลา
- อยู่คนเคียว กินไม้ตัวเก่า	- ตะกร้อ
- บ่นหัว บ่นหาง มีคนหางกินปลา	- ไม่ทันบ่น

- ไม้ปักหลัก เพลิงก็ออกคืออก ก็ออกจนเพลิง เพลิงนั้นก็ออก (ไม้ปักหลัก เพลิงก็ออก ออกจากเพลิง เพลิงก็ออก)

- เสาโกลนแดง, เสาโกลนขาว

ปริศนาเกี่ยวกับสัตว์

- วิทยาลัยการฯ วิทยาลัยอาชีวศึกษา
- สหกรณ์การเกษตร ทางชุมชนหมู่บ้าน ทางธนาคารใจ (เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือ)
- หน่วยงาน องค์กร
- หน่วยงานอื่น องค์กรอื่น ทางโรงเรียน โรงเรียน

- โยธะธมฺม
- ปาลาคีตมฺ
- ไชยวาท
- ไชย

ปริศนาเกี่ยวกับพืช

- លើកកម្ពស់សិទ្ធិស្រី ប្រើប្រាស់ប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រង (លើកតម្កើង)
- គាំទ្រការងារសង្គម ឬការងារសង្គមស្រី
- ប្រកាសសិទ្ធិស្រី
- គាំទ្រការងារសង្គម សង្គមស្រី ឬការងារសង្គមស្រី
- លើកកម្ពស់សិទ្ធិស្រី ប្រើប្រាស់ប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រង (លើកតម្កើង)

- มอญเจ็ด
- สันเขื่อนขันธ์
- พม่าไม้ไผ่
- กอฉะ, ข้างโพธิ์
- พม่าไม้ไผ่, ปะเหลียนไม้ไผ่

ปริศนาประเภทเน้นคำ

- 新山新山新山新山

- ឆ្នាំនោះ គឺឆ្នាំនេះ រាល់
ឆ្នាំនេះ (ឆ្នាំនេះ)
- ឆ្នាំ (ឆ្នាំនេះឆ្នាំនេះ
ឆ្នាំនេះឆ្នាំនេះ)

- ទីកន្លែង (ឈ្មោះ)
- ទីលេខៗ
- ទីតាំងគ្រាន់ (រចនាសម្ព័ន្ធ)
- ទីតាំងៗ
- ទីតាំងៗ (រចនាសម្ព័ន្ធ)
- ទីតាំងគ្រាន់គ្រប់គ្រាន់ (ទីតាំងគ្រាន់ - ឈ្មោះ)
- ទីតាំងគ្រាន់គ្រប់គ្រាន់
- ទីតាំងគ្រាន់គ្រប់គ្រាន់ (ឈ្មោះគ្រាន់គ្រប់គ្រាន់)
- ទីតាំងគ្រាន់
- ទីតាំងគ្រាន់
- ទីតាំងគ្រាន់ (ទីតាំងគ្រាន់)
- ទីតាំងគ្រាន់ (ទីតាំងគ្រាន់)

- [illegible]

คำร่ำบอกลา (พรรณนางไผ่)

ยี่สิบฤดูสงฆ์ สักกัณท์กัฬ้า เสี่ยงสมันกล้า ท้องฟ้าพายุฝน
เป็นไผ่พอส พายุฝนร่วนกับอง สิวสือองฟ้าร้อง ทิวต้อมมืองทอง
ฝูงกูฎฐาน พากันเบื่องทอง พุทโธเสียงเพรช เป็นเสียงบอกลา
ฝูงคนพลาญใจ คอกใจสอคง ขวัญจกนกกิ่ง จิตใจบ่
พร้ออันสาวี เขามือเงาพลา กอวักลายเกศิศา เป็นสนทราย
ล่องจนเกยพลา เข่าปลาญนิ้วกับอง เมื่อนั้นจกมัวง สุกตักมัวง
คัมเสียงบ่ใจง รุนทุโลกต้อง เหมือนเสียงพาท้ององ ใหว้เบ็คองจาง
ฝูงคนไปกอง ไคว่ตัวชบชู้ พร้องชนคิงชู้ หัวสิ้นอันอัน
เพราะเสียงมอัน ทนชบได้ พร้องจนพอได้ ร้องว่าวราวรา
ฝูงคนชอชอชอ อมัยอันเป็นคำ ท้องมื่อเกศา นึกาชอชอชว
เราพาทันทัว ทันทันคณิกัน พาทันกวกิศา ผ่อไปทางบง
อรกวัณเป็นตา ลานนิ้ววทัน งามอวบสัน สุกเช่นไม้ชาน
ได้คำได้ทาง แลพาทูชกกัน ควณไปทัวกัน แล่นพสุธา
โสมมิดา คบจนาบเหลัน พ้องมอันเป็นเส้น ที่คัวบอกลา
กลองมโหรีไร กลองมโหรีมโหรี กลองมโหรีไร กลองมโหรี
พ้องมโหรีมโหรี กลองมโหรีมโหรี ม้วนคิบบัว เวลามาเนา
ทัวม้วนกวนมก ม้วนม้วนม้วน เวลามาเนาชอชอ ลายคินลายพลา
ไมคิงมโหรี นิคินมโหรี ไมคินมโหรี นิคินมโหรี
พาทันไปทลา มัวคินมัวคิศา พาทันมัวคิศา ลอยมโหรีมโหรี กอชอชอชอ

สมันมาจนคองพวงคินคิง ไปกองบอกลาไผ่ไผ่เรณอ
จนพอกล้าเรณอคาน้ำ บ่ทนม้วนม้วน...หน้า...

7. นิทานยาวบ้าน

นิทานยาวบ้านล้านนาไทยนั้น แม้จะมีผู้ได้มรดกประเภทนี้เป็นระบบตามแนวสากลแล้วก็ตาม แต่หากจะแบ่งเป็นกลุ่มอย่างง่าย ๆ เพื่อการศึกษาแล้วอาจแบ่งได้ดังนี้

1. เพื่อตลก หรือบันเทิงสั้น ๆ โยธยาเป็นเรื่องราวพื้นบ้านตลก
2. เพื่อ หรือบันเทิงโดยทั่วไปซึ่งอาจเป็นนิทานเกี่ยวกับสัตว์ เกี่ยวกับคนโบราณ เกี่ยวกับคนดี ที่ต้องไว้ เกี่ยวกับนางคน หรือตำนาน ก็ได้
4. เพื่อรวม หรือบันเทิงรวม ทั้งสิ่งเลวและคนชั่ว

ทั้งนี้จึงขอกระแหว่งแหว่งมาแสดงไว้เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ผู้สนใจเรื่อง คำพูดไผ่

ครึ่งหนึ่งเจ้าเมืองระยองไปเที่ยว สัมผัสเนื้อผ้าให้คิดเสนาบ้านโศกมาก ๆ หนึ่ง และเจ้าเมืองก็จากไป เชื้อเมืองนี้ก็หวัดเสนาบ้านเราละ เจ้าเมืองกลับเมืองเสนาบ้านถูกพันก็ตามเชื้อเมือง ๆ ก็อ้างว่าเจ้าเมืองส่งให้พันเสนาบ้านไปใช้หรือ เจ้าเมืองก็ทรมานผู้ถูกพันคำพูดของเชื้อเมือง

ครึ่งหนึ่งพระไปซื้อของยอพระขึ้นมาและให้คนค้าไปขึ้นคนหาปลา ครด้าไปก็เกิดจเพราะพระนัก และชกจะแกล้งพระ จึงทำตัวซบกับไม้ทวน พระเห็นก็แกล้งใจถามว่ามีพวกมันสหายหรือ นักคิดอย่าสบายดี พระหลงกลครด้าไปจึงออกมาหาพระแกล้งให้เราน้ำไปจนถึงวัด ส่วนพระพาแกล้งมาพบนัก นักก็จึงเอาไปซ่อน ๆ ก็ไปบอกนักคิดซึ่งเอาไปโดนแสงไฟจนคนน้ำก็เห็นว่ามีนักคิด ชั่วครู่พระกับครด้าไปก็หนีมาอยู่ ออกมาสู่แม่น้ำก็มีนักคิดเพราะสงสารไปพบ ครด้าไปก็บอกพระก็ว่าไปบอก พระก็ไม่ไปบอก จึงชวนนักคิดมาเอาปลา ครด้าไปบอกว่า ถ้าได้ปลาอะไรก็ให้มันเอา เมื่อพระได้ก็ให้นำไปหาเราไว้มีของปลาหลาย พอดีครด้ามาได้ปลาอยู่ก็ขึ้นให้พระ ๆ หลงกลก็เลย ปลาอยู่ก็เกิดพระคิดครด้าพระก็ให้ครด้าไปซ่อน เราก็ไปกินไปบนเนินเขาใด ๆ ทนจนน้ำก็ถึงดินจนพระคิดโทษว่า ไม่ใช่ก็หนีไม่พ้นก็เลย พระเห็นนักคิดมาหาพระก็บอก ออกใจก็มีอยู่ออกจากปลาที่สดและเอาปลาเหล่านั้นมาไปกิน เราชวนพระกิน พระก็บอกว่าจะกินไว้ให้คิด พอดีนักคิด เราก็กินปลาจนหมดเหลือแต่กับดักและนักคิดก็คิดค้นข้าวไว้แล้วกับเขาแล้ววันใดก็ได้ เมื่อพระจะกินเราก็ทำเป็นบอกนักคิดว่าแกล้งนักกับนอของมา แลปลาที่มีแต่กับ เราจึงบอกพระว่าแกล้งนักกับปลาหมด พระก็โกรธแกล้งนักก็จึงให้เขาไปซ่อนของของหุบแกล้งนักไม่ฟังเขาอยู่ก็โดน ครด้าไปก็ไปหุบจนนักคิดก็เลยมาบอกพระกับครด้าไปก็หุบจนพระจนหมด

พวกจึงไปบอกเขื่อนอย่างใดก็ไม่ไปปลา เล็ดก็ไปบอกนักกับได้ปลาจนพระเห็นเขื่อนก็คิดว่า เราจึงบอกพระจึงว่าโดนเราไว้เป็นเขื่อน พวกนักก็ทำตาม ส่วนเขื่อนก็ผู้มาหาเราแล้วคนล่าปลา พวกจึงเอาไปซ่อนแกล้งไม่เขื่อนก็ไปกินใช้ทุกครึ่ง

วรรณกรรมพุทธศาสนาตำนานนา

จากหลักฐานเท่าที่มีอยู่นี้ ทำให้ทราบว่า ต่อมาเมื่อที่สุท พุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมกับนางจามเทวีเมื่อ พ.ศ. 1206 มาแล้วและได้รุ่งเรืองถึงขีดมีการสร้างพระธาตุพุทธมณฑลขึ้นใน พ.ศ. 1888 มากขึ้น ส่วนทางด้านเรื่องตำนานกล่าวว่าพระยาภิธนาได้มีนิพนธ์พระสุพรรณนารถจากสุโขทัยมาประจำที่ลพบุรีเมื่อ พ.ศ. 1883 และหลังจากนั้นพุทธศาสนานับแต่มีการตั้งกล่าว่าก็ได้รุ่งเรืองขึ้นตามลำดับจนมีการสถาปนาพระโคตมพุทธเจ้าที่ ๑ ของโลก ที่วัดเจ็ดยอดเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2020 ซึ่งในระหว่างที่เรื่องได้ดลบันดาลเจริญตามพุทธศาสนาเช่นนี้ก็ได้ปรากฏนิราศวรรณกรรมทางพุทธศาสนาหลายฉบับเกิดขึ้นพอควรเรื่อง ดังมีชื่อศาสนาจารย์อันได้กล่าว อาตมิกัมม รวบรวมไว้ใน ศิลปศาสตร์สาร ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 - 4 พ.ศ. 24 - 25 คือ

ที่ ๑	ผลงาน	ที่ ๒ พ.ศ. ที่พิมพ์
พระโพธิญาณ	1. จานเทวีนทร์	1990 - 2000
	2. สัตยธรรมทาน	1994 - 2000
พระอภิวรรณหรือโหม	นิมิตตธรรม	2000 - 2000
พระธรรมบาลีสมาธิธรรม	ปฏิบัติกรรมฐาน - สัทธรรมคัมภีร์	2000 - 2045
พระญาณวิเศษธรรม	1. สมณปาฐกคัมภีร์ อรรถโฆษนา	พุทธศักราช 2028 - 2043
	2. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	3. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	4. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	5. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	6. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	7. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	8. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	9. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	10. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	11. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
	12. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	
พระนันทาจารย์	สารัตถะธรรม	-
พระศรีวิสุทธิญาณเถระ	สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	-
พระธรรมบาลีสมาธิธรรม	สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	-
พระญาณวิเศษธรรม	สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2068
พระธรรมบาลีสมาธิธรรม	1. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2060
	2. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2063
	3. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2063
	4. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2067
พระพุทธคุณ	พุทธศาสนา	-
พระพุทธญาณเจ้า		
พระธรรมบาลีสมาธิธรรม	1. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2060 - 2071
	2. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	-
	3. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2078
พระพรหมบรรพตญาณ	วิเศษธรรมคัมภีร์	-
พระธรรมบาลีสมาธิธรรม	1. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	2128
	2. สัทธรรมคัมภีร์ อรรถโฆษนา	-
พระธรรมบาลีสมาธิธรรม	พุทธศาสนา	-
พระธรรมบาลีสมาธิธรรม	วิเศษธรรมคัมภีร์	-

นอกเหนือจากที่มีนักผู้ทิวขวามือธรรมเป็นภานาบาฉักดิ์กัถล่าวมาแล้วนั้น ก็ยังได้มีผลงานวรรณกรรมประเภทสาขากฎีกามากมายโดยเฉพาะ **เวรอันครุฑาธอก** นั้นที่พบแล้วมีมากกว่า 100 ส่วนงานส่วนราชการนอกนั้นสาขารื่องอื่น ๆ ที่นักผู้ชาวล้านนาได้งานไว้ที่พบแล้วมีประมาณ 200 - 250 เรื่องดังนี้-

1. ศิววิธยอนคัมภีร์	15 "	2. พรหมจักร	9 "
3. นัยกัถาพรหมาวรรณ	5 "	4. กัมภีระ	3 "
5. วิเศษมณฑล	7 "	6. สิววิธย	3 "
7. ศิววิธยคัมภีร์	10 "	8. ข้างโพธิ์	4 "
9. พุทธศุภนิมิต	1 "	10. นววิธย	1 "
11. สุนทรีย	1 "	12. ปาฐะย	1 "
13. ขันเขน	1 "	14. จัณฑชฎี	3 "
15. ศอกแก้วมหารัตน	1 "	15. คานะฉิม	2 "
17. นววิธยวิธ	6 "	16. กุณารมณ	6 "
19. เสด็จไชยา	1 "	20. นววิธยคัมภีร์	13 "
21. ข้าง 7 หัว 7 หาง	6 "	22. โขราช	8 "
23. กุศรา	3 "	24. ศิววิธยโกส	5 "
25. เสด็จมณฑล	10 "	26. พุทธศุภนิมิต	4 "
27. นววิธยคัมภีร์	3 "	28. นววิธย	1 "
29. นววิธยคัมภีร์	5 "	30. ขันเขน	3 "
31. ศิววิธยคัมภีร์	5 "	32. ชุมชุมมณฑล	4 "
33. วิเศษมณฑล	5 "	34. กุศรา (เขนเขนคัมภีร์)	1 "
35. ศิววิธยคัมภีร์	1 "	36. นววิธยคัมภีร์	10 "
37. โสภณวิธ	11 "	38. พรหมคัมภีร์	3 "
39. สุนทรีย	6 "	40. ศิววิธยคัมภีร์	3 "
41. นววิธย	7 "	42. โสภณ	20 "
43. ศิววิธย	7 "	44. นววิธย	14 "
45. พรหมคัมภีร์	3 "	46. พงศมณฑล	3 "
47. ศุภนิมิต	7 "	48. ศิววิธยคัมภีร์	20 "
49. กุศราคัมภีร์	6 "	50. นววิธย	1 "
51. จัณฑชฎี	6 "	52. นววิธยคัมภีร์	3 "
53. นว 4 หัว 5 หาง	14 "	54. วิเศษมณฑล	4 "
55. พิศาลคัมภีร์	1 "	56. จัณฑชฎี	3 "

๖7. ปุริชเชนค	4 ..	๖8. สุวันทรมหุ	4 ..
๖9. สุริยธรรมา	12 ..	๖9. ช้างธรรมา	6 ..
๖1. กวณธรรมา	8 ..	๖2. อธิกาทิณ	14 ..
๖3. อารยธรรมา	1 ..	๖4. จำปาศิลา	32 ..
๖5. พงศธรรมา	9 ..	๖5. นันทธรรมา	3 ..
๖7. สิริธรรมา	4 ..	๖6. อารยธรรมา	1 ..
๖9. เจริญ ๖ มธ	3 ..	70. อธิกาทิ	3 ..
71. ปุริชเชนคธรรมา	11 ..	72. ช้างธรรมา	6 ..
73. กวณธรรมา	14 ..	74. สิริธรรมา	4 ..
75. สุวันทรมหุ	6 ..	76. จำปาศิลา	6 ..
77. อารยธรรมา	11 ..	78. พงศธรรมา	10 ..
79. สิริธรรมา	3 ..	80. อธิกาทิ	6 ..
81. กวณธรรมา	2 ..	82. ปุริชเชนค	6 ..
83. อารยธรรมา	2 ..	84. นันทธรรมา	6 ..
85. พระเจ้าพิมพิสาร	6 ..	86. เจริญ ๖ มธ	2 ..
87. มหาธรรมา	2 ..	88. พงศธรรมา	4 ..
89. อธิกาทิ	14 ..	90. ช้างธรรมา	1 ..
91. กวณธรรมา	6 ..	92. สิริธรรมา	2 ..
93. สุวันทรมหุ	15 ..	94. จำปาศิลา	4 ..
95. อารยธรรมา	4 ..	96. พงศธรรมา	4 ..
97. สิริธรรมา	13 ..	98. นันทธรรมา	1 ..
99. กวณธรรมา	7 ..	100. เจริญ ๖ มธ	17 ..

จากรายชื่อวรรณกรรมราชบัณฑิตยสถานได้คัดสรรมาดังนี้ พากีสถานและอินเดีย
บาลีหรือภาษาสันสกฤต **ปัญจกถา** บาลีหรือภาษาสันสกฤตพื้นบ้าน และบาลีหรือภาษาสันสกฤต
จากการที่ทวีปอินเดียมีเรื่องของตัวเอง แต่ก็มีบาลีหรือภาษาสันสกฤต ได้รับที่มาจากวรรณคดีของพราหมณ์
เช่นเรื่อง **พราหมณ์, พรหมจรรย์ และ อสูรธรรมา** ซึ่งทั้งสองเรื่องมาจากภาษาสันสกฤต
รามเกียรติ์ แต่ **อสูรธรรมา** นั้นจะเห็นว่ามาจากการนำเรื่อง **รามเกียรติ์** และ **อสูรธรรมา**
มาดัดแปลงจนกลายเป็นภาษาสันสกฤตเอง จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมราชบัณฑิตยสถานได้คัดสรรมา
อีกเรื่องหนึ่ง

ยังมีใครจะเจอเรื่อง **พรหมจรรย์** มาเสนอเพื่อเป็นตัวอย่าง อย่างที่สนใจไหม ที่นี้สัก เล็กน้อย
ดังนี้

พจนานุกรมการสาธก

ค้นฉบับที่นำมาปรัววรรณคดีพระโขนงเป็นสมัยคือขุขวดีเจ้าเหนือถ คำนวณเป็น-
กถาว่า อำเภอเมือง จัหวัดคำพูน ค้นฉบับเป็นใบอาณจำนวน 10 ผด อยู่ในสภาพที่ค
มีเนื้อที่ระบือครบถ้วนคัมคค้นจนจบ จารด้วยอักษรอาณนา ภาพอันอาณนา มีจารคือ
หรืออีกกลุ่มของชาวเผ่าทาวัวโอ จารเมื่อ จ.ศ. 1227 ตรงกับ พ.ศ. 2408 ชาวเผ่าทาวัว
แต่เป็นระบือแล้ว มีคำอาณนาอันเริ่มต้นคล้ายชาวท้าวไป บางตอนออกญาอันมาคเณวมาท้าว
จึงเริ่มแปล และจำนวนการแปลก็ผิดอยู่ในรูปไวอากรณบ้าง บางทีเราอ่านก็ยังไม่เข้าใจ
เนื้อเรื่องโดยย่อ

ครั้งหนึ่งวันสมเด็จพระเอกาทศธรรมที่พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชที่วังหลวงนั้น เมื่อเสด็จคืนนั้น มี
วันหนึ่งมีภิกษุที่ชื่อว่า ปรีชาธรรมเจ้า การที่ เสด็จคืน ซึ่งได้เมื่อคืนนั้น พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรม
หนักคือ โสณูปปาต คือมิได้ให้ภิกษุที่พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต
ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต
พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต

ในครั้งนั้นสมเด็จพระเอกาทศธรรมที่พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชที่วังหลวงนั้น เมื่อเสด็จคืนนั้น มี
กัญจนเทวี มีโอรส 2 องค์คือ วิโรจนาเรขมหาร และนันทกุมาร เมื่อวิโรจนาเรขมหาร อายุ 16 ปี
และนันทกุมารอายุ 13 ปีได้แก่พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต
กัญจนเทวี เมื่อภิกษุที่ชื่อว่า ปรีชาธรรมเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต

พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต
การเป็นพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต
กัญจนเทวี เมื่อภิกษุที่ชื่อว่า ปรีชาธรรมเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต
พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต

พระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต
นางก็ได้ให้ความอุปการะแก่ภิกษุที่ชื่อว่า ปรีชาธรรมเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต ครั้งนั้นเมื่อพระมยุขธยาเจ้าประเทศราชได้กระทำกรรมหนักคือ โสณูปปาต

พระมหากษัตริย์เสด็จไป ให้พบพระธิดาแก้วมณีซึ่งอาศัยอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งและได้นำมาพบ
 ตัวพระองค์เป็นเมื่อ ลูกนกเกิดมานั้นให้ชื่อว่าพรมาร และเมื่อมีลูกชายอีกเป็นอันมาก พระธิดาแก้วมณีกล่าวว่า
 สมเป็นน้องของพระธิดาเสกธิดาของพระองค์องค์นี้ คราวนั้นมีความศรัทธาอันมีมาศรวนเป็นเมื่อ ได้ให้นามว่า
 ก็ให้ชื่อว่าลูกเป็นแก้วมณี ครั้นนั้นมีความศรัทธาอันมีมาศรวนเป็นเมื่อ ได้ให้นามว่า
 ลูกสาวอันหนึ่งเมื่อเจริญวัยก็ได้นำมาในการละเล่นกับพี่สาวมณีแล้วไปให้พี่สาวได้มาศรวน การ
 คราวนั้นเมื่อมีความศรัทธา ลูกสาวนั้นก็ได้ออกไปเล่นมา ต่อมาเมื่อมีความศรัทธาอันมีมาศรวนเป็นเมื่อ
 นริวรร ไปทำเอาไปมาศรวนของนางองค์นี้ พระธิดาเสกธิดาซึ่งรักกับพี่สาวมณี ไม่สู้ก็มิชอบใจในนางแต่พระธิดา
 ภาวีนมณีและอำมาตย์ให้โทษต่อว่าอำมาตย์อันนั้นได้ออกมาทักเตือนว่าเป็นเด็กศรัทธา หากเด็กศรัทธาโทษต่อ
 เสด็จไปก็หาความว่าทำไมเด็กแล้ว ได้เอาพี่สาวมาและให้พระธิดาแก้วมณีของน้องนาง ครั้นนั้น
 พระธิดาเสกธิดาซึ่งนางมาศรวนได้ แต่เด็กศรัทธาโทษต่ออำมาตย์นั้นได้ไปกับพี่สาวมณีอันนั้น
 เพื่อไปหาพระธิดาแก้วมณีซึ่งนางนริวรรกับพี่สาวแล้วกลับไปสู่ พราหมณ์และน้องพี่สาวพระธิดาแก้วมณี เป็นภรรยา
 ฝ่ายพระธิดาเสกธิดาซึ่งนางมาศรวนได้ ก็ไปรับพี่สาวแล้วไปรับ พี่สาวและน้องพี่สาวพระธิดาแก้วมณี พระธิดา
 ภาวีนมณีจึงไปอยู่บ้านนาง ได้เป็นน้องนางมาศรวนกับพี่สาว

พระมหากษัตริย์ได้เล่าเรื่องของตนให้พระธิดาแก้วมณีฟัง ครั้นพระธิดาแก้วมณีฟังแล้ว
 จะช่วยพระนริวรรกับนริวรรหา จากนั้นพระมหากษัตริย์ พระธิดาแก้วมณี พรมาร และนางก็เดินทางเข้า
 เมืองมาซึ่งเมืองมาศรวนให้พระธิดาแก้วมณีให้ครองเมือง แต่ให้ทราบว่าพระธิดาเสกธิดาซึ่งนางมาศรวนไม่
 แล้ว เสนาอำมาตย์จึงเชิญพระธิดาแก้วมณีขึ้นครองเมืองมาศรวนไป

หลังจากนั้นพระนริวรรก็ส่งสาสน์ไปกราบบังคมทูลเรื่องต่าง ๆ ให้พระธิดาแก้วมณีฟังถึงกิจการ
 พราหมณ์และลูกของพี่สาวมณีและลูกของพี่สาวมณีอันนั้นไปรับกับพระธิดาแก้วมณี คราวนั้น
 พระนริวรรจึงเป็นอุปราชเมืองพราหมณ์โดยที่พี่สาวมณีองค์นี้ พระธิดาแก้วมณีก็ให้พี่สาวมณีไปครองเมือง
 และพรมารเป็นแม่ทัพ เมืองมาศรวนต่าง ๆ พระธิดาแก้วมณีก็ให้พี่สาวมณีไปครองเมือง ๖ เมืองกับนริวรร
 มหาสมุทร จึงให้พี่สาวมณีไปครองเมืองมาศรวนไป

จากนั้นการสร้างสะพานก็เริ่มขึ้น พรมารและอำมาตย์และเหล่าลูกของพี่สาวมณีไปรับ
 เขามาสร้างแล้วเอาเอาด้วยศรัทธาอันมีมาศรวนไปรับกับพี่สาวมณี ครั้นนั้น
 อุปราชเมืองพราหมณ์และลูกของพี่สาวมณีอันนั้นไปรับกับพี่สาวมณี ครั้นนั้น
 พรมารจึงต้องคำฟ้องไปรับกับพี่สาวมณี การสร้างสะพานก็เริ่มขึ้น ไม่ได้อันหนึ่งจึงต้องคำฟ้องแล้วจึงพา
 ลูกอันนั้นไปรับกับพี่สาวมณี

ในขณะนั้นการก่อสร้างสะพานก็เริ่มขึ้น พรมารและอำมาตย์และเหล่าลูกของพี่สาวมณีไปรับ
 และอุปราชเมืองพราหมณ์และลูกของพี่สาวมณีอันนั้นไปรับกับพี่สาวมณี ครั้นนั้น
 อุปราชเมืองพราหมณ์และลูกของพี่สาวมณีอันนั้นไปรับกับพี่สาวมณี ครั้นนั้น

พิธีรับแขกก่อนขึ้นแท่นกราบแสดงอาการ ไม่เกรงคนจึงมีวิธีรับแขกว่า กรุณาอย่าใจแข็งเมื่อมีคนมาขอตัวไปกราบ
พรหมจักรพรหมซึ่งมีอายุชราแล้วพรหมจักรรับกับมือไว้พา ผ่านหน้าพระประธานและกลับไปเข้าเฝ้าเป็นการ
สร้างสะพานแก่พรหมจักรไว้พาดขึ้นมายังฐานช่อ

[illegible]

เมื่อพระนางมาพบกับนางสีดาแล้วก็อวยวาทะสนทนา นางสีดาจึงอธิบายว่าไม่ใช่วินิฉัตรจริงก็จริงแต่พระนางก็มิใช่คนธรรมดา นางเป็นนางในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระนางจะยกย่องนางสีดาซึ่งเธอเห็นว่านางสีดาเป็นนางที่หาญกล้าและกล้าหาญ นางสีดาจึงได้บอกนางว่า เธออย่ามีความคิดกับนางสีดาอีก นางสีดาจึงได้บอกนางว่านางสีดาเป็นนางที่หาญกล้าและกล้าหาญ นางสีดาจึงได้บอกนางว่านางสีดาเป็นนางที่หาญกล้าและกล้าหาญ

พระเจ้านวรัตนมณีเสวยพิทักษ์หัวเมืองมณฑลเจ้าไปดามเจ้าสิบ ทหารของมณฑลที่พาจะลงไปทูล พระอริราชให้พระทราบ ซึ่งวิโรหราชก็ให้จัดทัพมาจะเรียกทวงจากเมืองต่างๆ ไปรวมกันแล้วจึงจะลง ทัพกับพระเจ้าเมืองมณฑลอื่นมณฑลออกไปมีนายทัพหรือค่านๆ จำนวน ๘ นาย ทหารชุมไปตั้งรับเข้าศึก ทศฝ่ายพระเจ้านวรัตนมณี ๘ นายก็เข้าต่อสู้กัน รวมจัดจึงว่าสมนัย เกษมเป็นแก้วธนู ไล่ลูกไล่ทัพ ล้มจากนพาลีไป ทิศของขุนวิโรหมีนายทัพไป ๖ นายจะละเมิดทหารไปตีสมนัย ในการรบครั้งนี้สม นันทรบุรพราชผู้สถาปนาจับได้สมเด็จพระเจ้าเมืองมณฑลไปอีก ๘ นายรวบรวมสิ่งทหารอีกหลายกองมา ไม่อาจ นับได้แล้วทัพของพระเจ้านวรัตนมณีล้อมเมืองมณฑล ในครั้งนี้พระอริราชและในเจ้าให้ตั้งอยู่กับพระ การ แยกแยะว่าเป็นน้ำ, ใจ, ธม หรือภาพสมนัย จนพระอริราชมาทักสมนัยให้ทศมณีบุตรซึ่งไม่มีใครต่อได้มี มาดอองตึงรับเข้ามา

พรหมจักรซึ่งสาธยายถึงพระธาตุวิไลอันมีนามว่าสีดาอัน ถ้าไม่กินให้ขาดจนสิ้นในวันรุ่งขึ้น
พระธาตุวิไลหาเรื่องมากให้ออกสัณนิบาตแล้ว จากนั้นก็มีภิกษุคนหนึ่ง เมื่อฟังถึงสิ่งประหลาดนักนั้น ทักถามผู้เล่า
ไปว่าพรหมจักรบรรดาพระธาตุจริงหรือให้ดูเขาแล้วจะยอมแลกไหม แลธาตุวิไลนั้นก็จริงแต่ก็ถึงแก่การขาดหายไป
ครึ่งหนึ่งไว้พระนามในศรภานี 10 เศษ ส่วนคงเหลือให้ถือตามศรภานีของเจ้าฤๅษณาเวสตามคำพรหมจักร
นั้นหาไปมาก เมื่อทำงั้นก็เกิดพิศสัย เข้าใจก็ออกมาบรรพชาใหม่เป็นเวลานานไว้ 10 เดือน

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระอัครราชทูตไทยประจำสหประชาชาติ ณ กรุงเวียนนา เฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ โดยพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระอัครราชทูตไทยประจำสหประชาชาติ ณ กรุงเวียนนา เฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ โดยพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระอัครราชทูตไทยประจำสหประชาชาติ ณ กรุงเวียนนา เฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ โดยพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณกรรมตำนานและตำนานนา

วรรณกรรมตำนานอีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจคือ วรรณกรรมประเภทตำนานและ
คำขวัญ วรรณกรรมดังกล่าวเป็นประเภทที่อยู่ในโลกแห่งจินตนาการและในลักษณะที่ต่างจากตำนานเรียกว่า "พื้นนา"
ซึ่งมีรากฐานจากชีวิตของตำนานที่มีอยู่ในชีวิตจริงและศึกษาไว้บางส่วนนั้น มีดังนี้คือ -

1. ตำนานนางจันทน์
2. ตำนานเมืองแก้วที่เมืองขุขันธ์หรือเมืองสน
3. ตำนานสุวรรณคำแดง หรือ ตำนานเจ้าแก้วหรือ
4. ตำนานราชวงศ์เมือง
5. ตำนานพระราชาคนขึ้นหัว ๑. นาง
6. ตำนานนันทราชกุมารหรือเจ้าเมืองสน ๑. เกษตรา ๑. ลำปาง
7. ตำนานพระนางแก้วหรือ
8. ตำนานพระอินทร์หรือพระอินทร์
9. ตำนานพระอินทร์ หรือเมือง
10. ตำนานพระนางแก้วหรือ
11. ตำนานนันทราชกุมารหรือ
12. ตำนานนันทราชกุมารหรือ
13. ตำนานเมืองแก้วหรือ
14. ตำนานเมืองแก้วหรือ
15. ตำนานนันทราชกุมารหรือ เมืองแก้วหรือ นครเมืองใหม่
16. ตำนานนันทราชกุมารหรือ
17. ตำนานพระราชาหรือเมืองใหม่
18. ตำนานพระนางแก้วหรือ
19. ตำนานพระราชาหรือ
20. ตำนานพระราชาหรือ
21. ตำนานพระราชาหรือ (หรือ)
22. ตำนานพระราชาหรือ
23. ตำนานพระราชาหรือ
24. ตำนานพระราชาหรือ (หรือ)
25. ตำนานพระราชาหรือ
26. ตำนานพระราชาหรือ
27. ตำนานพระราชาหรือ
28. ตำนานพระราชาหรือ
29. ตำนานเมืองแก้วหรือ
30. ตำนานเมืองแก้วหรือ

ในการเขียนคำนำหน้าเหล่านี้ ยกเว้นขึ้นท้าวตามวิธีประเพณีที่เขียนเป็นภาษาบาลีแล้ว คำนำหน้าแบบอื่น ๆ ส่วนน้อยเขียนแบบราชาศัพท์ก็อาจมีการใช้ภาษาบาลีแทรกในการคำนึงเรื่องบางเรื่อง มักจะใส่เรื่องไปหาพุทธประวัติหรือพุทธศาสนิกชนที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธประวัติ การไม่ใส่ชื่อบาปณ์กับบุคคลหรือสถานที่ในลักษณะของชกการอื่นเรื่องอื่นที่ปฏิบัติกันนั้น ทำให้ตัววรรณกรรมคำนำหน้าของลักษณะคำนำหน้ามีชื่อเหมือนกับคำท้าวประวัติศาสตร์ตามที่เคยวางระเบียบ

ส่วนในแง่ของคำนำหน้านามนั้นอาจจำแนกได้ดังนี้ คือ

1. คำว่าพุทธศาสนา
2. คำว่าพระมหากษัตริย์
3. คำว่าโพธิศาสตร์และไสยศาสตร์
4. คำว่าศาสนาพุทธ
5. คำว่าศาสนาและวิทยาศาสตร์
6. คำว่ากฎหมาย

ทั้งนี้วรรณกรรมคำนำหน้าเหล่านี้ ยกเว้นคำเวทมนตร์และมนต์ที่ใช้ว่ามีจำนวนมากเหลือเท่าใด เพราะโดยมากมักจะ เป็นคำขึ้นของ “พ่อเมือง” หรือผู้เป็นพระมหากษัตริย์โบราณและพระโศกศาสตร์ ซึ่งต่างก็ความหมายและบทบาทก็คล้ายกัน ไม่เอ่ยนามที่ต่างเจ้าจะต่างกัน

กวีนิพนธ์ประเภทโคลงสุภาษิต

วรรณกรรมคำโคลงสุภาษิตสุภาษิตกวีนิพนธ์ที่กล่าวถึงชีวิตจากประสบการณ์ชีวิตนั้น มีดังนี้

1. โคลงนิราศสุภาษิต
2. โคลงนิราศสุภาษิต
3. โคลงนิราศสุภาษิต
4. โคลงนิราศสุภาษิต
5. โคลงนิราศสุภาษิต
6. โคลงนิราศสุภาษิต
7. โคลงนิราศสุภาษิต

ทั้งนี้จะได้กล่าวถึงวรรณกรรมคำโคลงสุภาษิตสุภาษิตกวีนิพนธ์ที่กล่าวถึงชีวิตจากประสบการณ์ชีวิตนั้น มีดังนี้

1. โคมงนิราศหิรัญชัย (โคมงนิราศภาพจำแนก 180 บท)

โคลงนิราศทิวาตรึง หรือโคลงเมืองเก่า นี้มีด้วยกันเป็น โคลงเรื่องแรก ของตำนาน โคลงอันมีฐานกันว่าแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๐๐๐ ใจความของนิราศเรื่องนี้อยู่ที่การกล่าวถึงผู้เขียน ซึ่งอาจเป็น บุรุษ ในราชตระกูลเดินทางไปเมืองพระนครหลวงแล้วพบบ้านในเขตเกาะแปดเหลี่ยมซึ่งตรงกับวัดเพ็ญนิคม ๘ (คือ ๘ เหลี่ยม) เป็นต้นโดยการกล่าวถึงสาเหตุในการพบบ้านจากพงศาวดารเมืองสุโขทัย, เมืองบางแก้วหรือพระนครศรีอยุธยา, วัดศรีเกศ, วัดอัมพวันเจติยาราม, บ้านช้างค้ำหรือวัดสวน, วัดพนมธิม, วัดราชคฤห์, วัดทองงาม, บ้านประตูเมืองหรือวัดทอง, ชนชาวเมืองสุโขทัย, บ้านสวนแก้วหรือสวนเกษ, วัดกู่คำ, บ้านบ่อ, บ้านสวนหม่อม (วัดทองพราง), บ้านแม่ปิ่นหรือบ้านพิมาย, บ้านตลาดคันไร่ (โพธิ์) แล้วเดินทางขึ้น ๓ คับ, ถึงลำพูน ลำปางพระธาตุ, ชนสถานที่บ้านราชวี, การจะละแ้วบ้าน ๆ ในวัดพระอิน, ฤทธิมนต์หรือพระธาตุหลวง, ภายสิริหรือเขตบ้านนางาม, พัก ๓ คับแล้วจึงจะลาพระธาตุกลับไปเมืองใหม่

2. โถงนิราสลอยแข็ง (โถงมีสภาพจำนวน 96 บก)

โครงการฯ ของสถาบันฯ เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖1 โดยที่ผู้เขียนโครงการเป็นวิทยากรผู้ช่วยที่สวนสัตว์
ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เดินทางไปเฝ้าการพระราชกุศลของพระเจ้าอยู่หัวที่อำเภอเดช จันทบุรีซึ่งใหม่ ผู้เขียน
ได้บรรยายการเดินทางไปเฝ้าที่สวนสัตว์พระราชกุศลของพระเจ้าอยู่หัวที่อำเภอเดช ในโครงการฯ ของสถาบันฯ มี
โครงการประเภทนี้ทั้งหมดหลายโครงการ หากมีผู้สนใจ ขอสงวนการพิจารณาเพื่อขอเข้าร่วมโครงการฯ ใน
โครงการฯ ของสถาบันฯ ก็คล้ายกับที่ปรากฏในโครงการฯ ของสวนสัตว์

3. ไคองมัทธการบเชียงใหม่ (ไคองมัทธการบเชียงใหม่ 303 บท)

โครงการรณรงค์เรื่องโฉนดที่ดินเป็นโครงการเชิงบูรณาการ และใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เรื่องโฉนดที่ดินว่าที่ดินโฉนดกว่าครึ่งเป็นการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโฉนดโฉนดที่ดินมาโดยตลอดมาตั้งแต่เมื่อแรกไปนั้นเรื่องโฉนดที่ดินซึ่งอยู่กว่าครึ่งนั้นได้เป็นการไปพระราชทานใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ซึ่งก็ได้พระราชทานการคืนทางโดยทางเจ้าจากเรื่องโฉนดไปตามลำดับ ตอนท้ายเรื่องโฉนดที่ดินกล่าวว่าการทรงโฉนดที่ดินการคืนซึ่งได้เป็นงานชิ้นของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โครงการรณรงค์เรื่องโฉนดที่ดิน นอกจากจะให้ความรู้พระประวัติและพระคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งมีกำลังแล้ว ยังมี ประโยชน์ ดังที่ ได้เขียน ไว้ระบุ ไว้ที่ชัดเจน เพื่อเป็นเอกสารพระมรดก มีคุณค่าเมื่อที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบำเพ็ญเมื่อถึงวันขึ้นซึ่ง มีงานอันแล้วไว้ที่มานะขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีความเกิดกับท่านเหล่านั้น

4. ไคโอนีออลพาทนัสกา (ไคโอนีออลพาทนัสกา จำนวน 218 นก)

โครงการรณรงค์ด้านไม่ประทุษร้ายมีผล มีเฉพาะเรื่องคดีฆาตกรรม ซึ่งคดีฆาตกรรมมีเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๓ โครงการรณรงค์เป็นเรื่องที่กล่าวถึงการที่ตำรวจกองกำลังไม่ประทุษร้ายของตำรวจในป่า แต่ดูจะกำหนดไว้ว่าโดยความตั้งใจของโครงการไม่ได้มีผลบังคับใช้กับตำรวจในป่า เพราะการกำหนดไว้ว่าโดยความตั้งใจของโครงการไม่ได้มีผลบังคับใช้กับตำรวจในป่า เพราะการกำหนดไว้ว่าโดยความตั้งใจของโครงการไม่ได้มีผลบังคับใช้กับตำรวจในป่า

กับแม่เจ้าพระอินทร์จึงมอบหมายให้แม่เจ้าอินทรีขึ้น ไปหาแม่เจ้าพรหม และขอสนทนินมาก ไม่ได้ใช้
 ขันทีแล้วก็จะกลายเป็นคนแสนซนไป เมื่อพระโพธิสัตว์พบแม่เจ้าอินทรีได้หาเรื่องแม่เจ้าพรหมไปเล่นสรวลตลก
 พนมกับยกยอการซึ่งเป็นราชบุตรของแม่เจ้าอินทรีที่สาธิต แล้วแม่เจ้าพรหมก็ชวนพนมไปมาจับจ่ายซื้อของ
 และไปอยู่ที่คู่อการณามาบ้าง วันหนึ่งแม่เจ้าพรหมโพธิสัตว์ได้กล่าวการสนทนาได้พบกันมาหลายวัน
 จึงมาบอกแม่เจ้าอินทรีว่าพนมยกยอการมา จึงขอตัวแม่เจ้าพรหมโพธิสัตว์ บอกความจริงแก่แม่เจ้าพรหมแล้วจึงทราบเหตุว่า
 พนมคนเป็นลูกน้องแม่เจ้าอินทรีไปหาแม่เจ้าพรหมและมาสนทนากัน ต่อมาท้าววันคงไปบอกพนมว่าโอรส
 ของตนอยู่ที่ใดก็ ไปกับโพธิสัตว์ ที่กล่าวมาเช่นนั้น จึงมอบหมายให้ ไปค้นหา พระเจ้าอินทรีก็ถูกพนมคิดขโมยตัวไป
 กุมารชายคนหนึ่งไปเจอโพธิสัตว์โพธิสัตว์ไปจับ เมื่อตนรู้กับพนมมาพนมไปจับได้แม่เจ้าพรหมแล้ว กุมารชายก็
 ไปไม่ให้อภัยพนมโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์จึงหนีไปค้นหาแม่เจ้าพรหม และจากการคิดทางครั้งนี้พระโพธิสัตว์ก็
 ได้สาธิตาสนาซึ่งมีเป็นลักษณะคือ ญาณานุภาพ, ขุทธินา, และศรัทธา สาธิตาสนาได้กับพระเจ้า
 อินทรีมาด้วย เมื่อพระโพธิสัตว์มาพบพระเจ้าอินทรี ไปหาแม่เจ้าพรหม แม่เจ้าพรหมนำ สาธิตาสนา มาสอนแล้ว ราชบุตร ทั้งสองคน
 พระเจ้าอินทรีกับแม่เจ้าพรหม เมื่อสาธิตาสนาไปพบพระโพธิสัตว์ตนเคยอยู่ก็คิดว่าควรดูบ้าง ๆ
 แล้วพระอินทร์ก็ชวนบุตรพระโพธิสัตว์มาด้วย พระโพธิสัตว์ก็พาสาธิตาสนาไปหาแม่เจ้าพรหมต่อไป
 แม่เจ้าพรหม เมื่อไม่พบพนม ที่พนมหนี ออกจากเมือง มีคนกับพนมมาพบท้าววันคงไปบอกพนมว่าพนม
 ศรัทธาสนาเรื่องแล้วไปบอกแม่เจ้าพรหมแม่เจ้าพรหมและราชบุตรทั้งสองคนแล้วจึงมาสนทนากับพนม
 ในเมืองมาหลายวัน เมื่อทำปฐกฐาแล้วพนมก็พาไปพบพระเจ้าอินทรีกับพนมมาพบพนมที่เมืองพนม
 โพธิสัตว์ ไปพบพนมที่เมืองพนม ต่อมาท้าววันคงไปไม่เชื่อพนมว่าพนมไปจับกับพนมมาพบ

กวีนิพนธ์ประเภทคำวาทานา

กวีนิพนธ์คำวาทานาเป็น ทั่วไปเป็นกวีนิพนธ์ที่ ได้ รับความนิยมมาก ในยุคที่ พระเจ้ากรุง
 พนมเรืองโรจน์ (ครั้งต้นรัตนโกสินทร์) คือว่า ผู้ที่เรานำสาธิตกวีนิพนธ์ประเภทคำวาทานาได้แก่
 พระยาโสมวดีอินทร์แห่งราชวงศ์พม่าเมื่อประมาณ พ.ศ. 2400 อีกจากนั้นก็มีได้แก่เจ้าวรวงศ์
 เรืองเจ้าสุริยวงษ์กับเจ้าอินทรีอินทรี ในเวลาต่อมา ซึ่งสาธิตคำวาทานา ซึ่งลักษณะของกวีนิพนธ์
 คำวาทานา แล้วจะสรุปได้ดังนี้ คือ

1. การแต่งคำวาทานาเรื่องพม่า ประมาณ พ.ศ. 2400 โดยพระยาโสมวดี
2. การแต่งคำวาทานาเรื่องเจ้าสุริยวงษ์กับเจ้าอินทรี โดยพระยาโสมวดีในเวลานั้น
3. การแต่งคำวาทานาเรื่องพม่า โดยเจ้าสุริยวงษ์กับเจ้าอินทรีใน พ.ศ. 2424 และอีกฉบับ
 เมื่อ พ.ศ. 2460
4. การแต่งคำวาทานาเรื่องพม่า โดยเจ้าสุริยวงษ์กับเจ้าอินทรีใน พ.ศ. 2474

คำว่าขอเหล่านี้ถ้าจะเรียกว่าเป็น “คำว่าขอเรื่องธรรม” ก็เป็น เพราะเป็นเรื่องการบำเพ็ญบารมีในชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ คำว่าขอเหล่านี้มีที่มาจากธรรมเนียมราชกกุธภัณฑ์เจ้านาย ไม่ควรชาวบ้านในวังพระมหากษัตริย์ ซึ่งก็ได้มีผู้นำเอาธรรมเนียมเหล่านั้นมาดัดแปลงใหม่ได้อีกใช้กันตลอดถึงคำว่าขอซึ่งกล่าวมาแล้วนี้

เนื่องจากธรรมเนียมการขอมีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ในราชที่ขานมาเสนอได้หมดในที่นี้ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอเสนอแต่เพียงรายชื่อคำว่าขอไว้เท่านั้น แต่เพื่อเป็นการแนะนำให้เห็นถึงลักษณะการบังคับของกฎเกณฑ์การใช้คำในคำว่าขอขึ้น ผู้เขียนจึงได้จะยกตัวอย่างคำวสันตของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเป็นตัวอย่างในที่นี้ ดังต่อไปนี้

คำว่าสืบหา

ผู้แต่งคำว่าสืบหา หรือ คำว่าว่านางชม คำว่าศรีชม หรือ คำว่านางชม นี้คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ แห่งสยาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่จังหวัดลำปาง บิดาชื่อ แสมเมืองเก่า มีตำแหน่งเป็นมกุฎราชกุมารองค์แรกของเจ้านครลำปาง มารดาชื่อ เบ๊จ เกษมราชที่ วัดสีมัตตย์ จังหวัดลำปาง แสมเคยเรียนที่วัดสุราษฎร์ธานีซึ่งศิษย์บิดาที่พระพรหม เจ้าเมือง เชียงใหม่ อาศัยจากบประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๑ แล้วรับจ้างเรือนคำว่องที่ศาลาออกขุแสมวันข้างเมืองนครราชสีมาหรือเพอธอวไปด้วย ต่อมาแสมเมืองมาบิดาจึงนำสาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระยาโสมนัสวัด แสมวันราชการเป็นมหาดเล็กของเจ้าหลวงวรญาณรังสีในนครลำปางนั้น ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ย้ายไปประทับที่เมืองต่าง ๆ ไปเสวยการพดิมณฑล แล้วจึงหนีไปอยู่กับเมืองแพร่ และที่เมืองแพร่ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือ ศรีชม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกจับที่สุโขทัย เพราะถูกกล่าวหาว่าไปเป็นคู่กับ นางพันธุ์ ซึ่งเป็นสนมของเจ้าทองศรีศรีราชวงศ์เมืองแพร่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกจับได้ก็พาไปอยู่ที่มีนสนมของเจ้าทองศรีศรีราชวงศ์เมืองแพร่ สุครีดิย์ ต่อมาศรีภรรยาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บ้านท่าเสา ก็ได้หนีกับนางจากทนายเรือควางชมไปอยู่กับแม่เมืองแพร่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่สามารรถตามไปหาทางที่เมืองแพร่ ได้จึงลี้ภัยหนีไปอยู่ต่างที่ ๔ ปี เพื่ออาศัยสมันต์ของภริยาที่หนีไปหาพระยาหมื่นไปหาตน ซึ่งไม่ปรากฏว่าเธอได้หนีกับแม่เมืองแพร่ แต่คำว่าขอของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นทั้งคำจำกัน ได้มาลงหนังสือของสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่บันทึกนี้ชื่อแผนพระปกเกล้า

๑. รัตนธณี
๒. เจตนา
๓. ศวธณี
๔. ฉวีเมธ

การที่แม่กับพ่อได้ซื้อที่ดินนี้ก็เพราะค่าแรกขของบพชนคันด้วยค่าอีกถ้าว ๓๕๓ ของเชือกคัส-
ตอนมาที่ถนาวางส่วนคงคือไปนี้

ตอนนั้น ชะอืดโกลวีน
ค่อยพิงพระนังง์ ที่ช่องโงะคัก
พอจนวาทา เขมรจนวาทะนัง

บุปผาเนส บัณฑิยคองค
จาปวิธนเค้า อังนากอณนคอง
ชยเรฎฐาณ ฌะฮะนอถ์อวัณ

บ่ถ้ามึงเกือย ที่นังมอถ้องนัง
บ่บ่ถ้องนาทงเข็ค คินไถ่ทงนาทง

เหล็มนอบจำ เรฎฐพิงชอเง้า

ฮอชอณนทง พังนารวนชุก
เข็มนง้า ฮางคางเข็มน
วุ่นวอยใจทง บ่ทงคังไถ่

คัสชวณนง พงอถ์กวง
เชนอถ์ทงทง ฌนังนทงนทงน
ฮางวณนทง เข็มนนังง้าไถ่

เกอไถ่ยอถัน อังนังช็องนัง
เพ็ญนทง นทงนง นทงน
ฮางทงนทง นทงนงนทง

คัสคางนทง ฌนังนทงนทงน
ท่งจางง์ อังนังนทงน

ฮอชอณนทง บ่ทงนทง
คัสคางนทง ไถ่ทงนทงน
พังนทงนทง นทงนทงน

บ่ไถ่ทงน พังนทงนทง
ฌนังนทง นทงน
อังนังนทงนทงน กับนทงนทงน

ทงนทงนทงนทงน (ทงนทงน) (ทงนทงน)
จกนทงนทงน ทงนทงนทงน

ทงนทงนทงนทงน

ทงนทงนทงนทงน

ทงนทงนทงนทงน

ฮอชอณนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน) (ทงนทงน-
ทงนทงน)

คัสคางนทงนทงน (นทงนทงน ทงนทงนทงน)

คัสคางนทงน ฌนังนทงน (นทงนทงนทงนทงนทงน
จกนทงนทงน)

อังนังนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงน (นทงนทงน ทงนทงนทงน)

นทงนทงน ทงนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงนทงน (นทงน)

นทงนทงนทงนทงน

คัสคางนทงน ทงนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงนทงน

นทงนทงนทงนทงน

นทงนทงนทงนทงน

นทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงน ทงนทงน (นทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงน)

นทงนทงนทงนทงน

นทงนทงน ทงนทงนทงน

นทงนทงนทงนทงน (นทงนทงนทงนทงนทงน)

บรู๊ซว่าทวิ พื้ณอ้อมอิกพิค
บรู๊ซนอ้อคตอ ว่าทอ้อคานเค้ม
ทอรวีดา คีนสาธอการบอ้อง

เขทว่านาธ กวี่สาธคักรอ
ทอธวี่วอ้อง นีคัณนอธนา

จ็องคณทอทอ อีซงอธอธนา

มาอือทอใจ คูนามทอทอ
คีนบอ้อคานา นอธอไม้งอ้อ
นอธอการบอ้อง นอธอธอธอธ

ธาตบอ้อคทอทอ บอ้อคอธอธอ
บอ้อคอธอธอ เพ้อนอธอธอธ
นอธอคีนอธอธ อธอธอธอ

ค่อทอธนาธนา ออ้อคัคค่อ
ธนาธอธอธอ คัณนอธอธอธ
ทอธอธอธอ คีนนารอธอธ

อธอธนาธนา ค่อค่อธอธอ
นอธอธอธอ ทอธอธอ
นอธอธอธอ เพอธอธอธ

นอธอธอธอ ทอธอธอธ
ทอธอธอ จอ้อธอธอธ

เจทนา คัณนอธอ
จอ้อธอธอธอ นอธอธอธอ
นอธอธอธอ พื้ณอ้อมอิกพิค

ธอธอธอธอ นอธอธอธอ
ทอธอธอธอ นอธอธอธอ
ทอธอธอธอ อธอธอธอ

คีนนอธอธอคัณน

ธอธอธอธอธอ ธอธอธอธอ (ธอธอธอธอธอธอ)
นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

จอ้อธอธอธอ กวี่ธอธอธอ (ธอธอธอธอธอธอ)
ธอธอ

ทอธอธอธอ

นอธอธอธอธอ

นอธอธอธอ คัณนอธอธอ

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ) (ธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ คัณนอธอธอ

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอธอ)

บทที่ ๒

ค่อค่อค่อค่อค่อ วิทอธอธอ

คานนอธอ ธอธอธอธอ (นอธอธอธอธอธอ)

นอธอธอธอ (นอธอธอธอ)

นอธอธอธอ

นอธอธอธอ นอธอธอ

นอธอธอธอ

โฆษณานี้ ปรากฏครั้งแรก
เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๖ กรกฎาคม
๒๕๐๖ ที่ นิตยสาร

บิณฑบาตของพระภิกษุสงฆ์
ตามวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ
และจังหวัดใกล้เคียง

เค็มวันวิสาขา นอนบดปลาร้าผัด
 จืดกับไข่ขาว ตำพริกแกงเผ็ด
 ทำน้จืดจางด้วย น้เฒ่าปลาร้าต้ม

[illegible]

๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑. การดำเนินงานตามแผนงาน
 ๒. การติดตามและประเมินผล
 ๓. การรายงานผลการดำเนินงาน

พิธีเปิดโครงการ เทศบาลนครขอนแก่น
อโศก ธรรม์พิธีกร

เจ้าแก้วบัวทอง เจ้าเมืองพิษณุโลก
เจ้าแก้วบัวทอง เจ้าเมืองพิษณุโลก
เจ้าแก้วบัวทอง เจ้าเมืองพิษณุโลก

[illegible]

พิธีการแต่งงาน เลี้ยงฉลองที่บ้าน
บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๓ ตำบลบ้าน
เลขที่ ๓๓ หมู่ ๓ ตำบลบ้านเลขที่ ๓๓

[illegible]

เรียนสหายส่วนส้นพลาซัง (ใจมันอ่อนแอเมื่อเราทิ้งเขาไปไม่ได้)
ฉันทะปวงเมย์ฮัมม์ ฉันทะเทศฮัจญ์ (ส่วนเทศมิใช่โดยวิธีเมย์ฮัมม์)
พี่จำว่ามาอยู่ที่นี่

บริษัท อีอีซี จำกัด
บริษัท อีอีซี จำกัด (มหาชน) (มหาชน)
บริษัท อีอีซี จำกัด

อย่าลืมทยอยส่งมอบผลงาน (เราทุกคนก็อยากชนะ)
แม้เพียงนิดๆ ก็ต้องขยันหมั่น
อย่าหาสิ่งมาถ่วงตัว (ค่าตัวแพง)

สถาบันกษัตริย์ไทย
พระโอรสองค์ที่ ๓๖ พระโอรสองค์ที่ ๓๖ (โอรส) (โอรส)
พระโอรสองค์ที่ ๓๖ พระโอรสองค์ที่ ๓๖ (โอรส) (โอรส)

สรุปใจคิด ค่ะมีหลายตัว (ทำใจกว้างและยอมรับความหมายที่)
 ขยายมากขึ้น (ไว้ก่อนดีกว่าดีกว่าที่มีมาเยอะแล้ว)
 คำว่าบางตัวมีความหมาย

น้ำพริกไก่ คอขาวน้ำพริกขี้
 (ใช้ผงขมิ้นจากสวนหลวง) (แช่น้ำ)
 คอขาวน้ำ พริกขี้หนู

ศูนย์วิจัยและพัฒนา (และหน่วยงาน)
ของกรมวิทยาศาสตร์
เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนา

แม้ว่าฉันไม่เคยเป็นอะไร (ตอนจบผมมีรางวัลอยู่ข้างขวาค่ะ)
 งามกว่าหน้าผมเสียอีก
 พอสาวมาที่... ค่ะก็คิดว่าพี่สาว (แม้ว่าพี่เป็นอะไรก็ตามแต่ขอพี่)

[illegible]

แสดงเอกสารในชั้นอุทธรณ์ (นอกการพิจารณาภายใน)
พิจารณาว่าควรเพิ่มโทษหรือไม่
เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลฎีกา

หลวงอินทนิลบุรี (อพยพจากเมืองตอง) (เรือกลไฟจีน)

บทที่ ๖

สิ่งรบกวน จักเกิดเร็วหรือช้า

คล้ายว่าน้อง แม่พรจางขาว

ส่วนว่าตัว พี่ไปอาบร้อน

บรู๊ซเห็นชนพา มาตามกุ่ม

บรู๊ซคิดว่าคิด คงมีใจหมาย

เดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๔ ใต้

พรจางก็จวน เทียวชอนดูกะฟ้า

พี่เห็นลูกน้อง สิบสองนางใจ

บ้านหลังสองท้าว มีโชนไปกิน

อยู่อย่างใจ คือในเรือนว่า

นึกว่าพี่น้อง เจ้าแม่เมื่องไพร

ต่างฝ่าย คงหาโชนแล้ว

เป็นอันใด เจ้าโชนยศอัน

ดูว่าน้อง จากห้องไปไกล

ถึงการกุด ส่วนบุญก็กว้าง

คาบไปโชน แม่โชนโชน

ดูว่าน้อง แม่ไปหาปลา

ดูว่าตัว แม่ไปไกวกาน

ไปวันหนึ่ง จักกินปลา

โชนก็หา อันเป็นพี่ชาย

จักบรู๊ซมา เจ้าแม่พี่ชาย

พี่เห็นลูกน้อง นึกว่าดี

พี่มาเลี้ยงสาว ขบขันปากหวาน

จักดูตา พี่เลี้ยงสาว

บรู๊ซเห็นน้อง พี่ชองใจหมาย

เจ้าแม่ พี่ชองใจ

ว่ามาเถา เจ้าพี่ชองก็จวน

เป็นอันใด ไม่ดีอยู่

เป็นศรัทธา พี่ชองใจ

ชอนก็จวนแล้ว แม่พี่ชอง

โชนก็จวนแล้ว พี่ชองก็จวน

พี่ชองก็จวนแล้ว

บรู๊ซเห็นชอนก็จวนแล้ว

ชอนก็จวนแล้ว พี่ชองก็จวน

พี่ชองก็จวนแล้ว

ชอนก็จวนแล้ว พี่ชองก็จวน

โชนก็จวนแล้ว พี่ชองก็จวน

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว (พี่ชองก็จวนแล้ว)

พี่ชองก็จวนแล้ว

พี่ชองก็จวนแล้ว

มางซึ่งซัง อัคราภิไธ
 สันนาทังพาว จากค้ำวกรา
 เสนาชาทวงวิน เกินเสอิอริยณโฬ

ก้นคัศรอกคณ้อง แม่ค้องจันทิม
 พินาตออัน แม่พรวณเสียม
 อิมลตอปม สือจันทัง

เจ้าบ้องรัก ช่างค้องคณ้อง
 แลวันโชน พินาตอ

ก้นเขาพิน แลค้องจันทิม
 อิมลตอคณ้อง ก้นค้องคณ้อง
 ค้องปอค้อง แม่พรวณเสียม

อัคราภิไธ ค้องค้องคณ้อง
 ค้องค้อง แม่ค้องจันทิม
 พินาตอ พินาตอ

โชนค้องจัน อิมลตอค้อง
 อณค้องค้อง ค้องค้องค้อง
 พินาตอ พินาตอ

ก้นค้องค้อง ค้องค้องค้อง
 พินาตอค้อง อิมลตอค้อง
 เขาค้องค้อง อณค้องค้อง

ความโชน ค้องค้องค้อง
 เจ้าค้องค้อง ค้องค้องค้อง
 ค้องค้องค้อง เขาค้องค้อง

เสียมค้อง ค้องค้องค้อง
 ค้องค้อง เขาค้องค้อง
 จันทิมพินาตอ ค้องค้องค้อง

มาค้องค้อง เจ้าค้องค้อง
 ค้องค้องค้อง ค้องค้องค้อง
 ค้องค้องค้อง เขาค้องค้อง

ค้องค้องค้องค้อง
 ค้องค้อง ค้องค้องค้อง
 ค้องค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

เจ้าค้องค้อง ค้องค้องค้อง
 ค้องค้องค้องค้อง
 ค้องค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้อง ค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

ค้องค้องค้อง (ค้องค้อง) (ค้องค้อง) (ค้องค้อง)

บุพเพการะภะสิยว สิกขะสิยว จังคะตัง
โฆสกถังโส อถาณญ์ถาวรเมทา
เทหะมิวสิธิ อวาทะสิบเพธิม

- สักการังโสธ อวตธะมิวสิธิ
อหตถะวาณธัง ทิธังโฆสกถ
ธาวณญ์ถาวเรธิน ทักโกโฆสมันค้ำย
หิธโฆสวาณธา ทิธะโฆสธัก
โฆสวาณธัง แม่วิธุนคั้น
คิธันกัน นธังคังคะตัง

จักสิธการะเกธิน ทักสันคังโฆ
กันโฆสปรธะธัก จันกันธะนัง
นธโฆสมันธัง อุกะสิธะนังสิธคิ

เหตุเบญจกัณฑ์ของนางเมธา
ข้าพเจ้าผู้ถวายมา สักการังโฆสกถังโส (ปัญญาในอหตถะนคัม)
คังคะตังค้ำเพียรวิจิตร (ปัญญาเพียรของคัม)

เบญจวรรคเจ้าทวิธาย (เก็บเขียนไม่ซ้ำเร้า)
อหตถะวาณธัง เมื่อเขียนอุกคัมภีธ (เพราะนักเมื่อทำนัย)
นโฆสวาณคังคะตัง (เพราะใจ)

นากันนังคะตังคัง
แม่วิธุนคั้น (คำพูดอันทำให้น้ำตองสาธคัง)
สิธังคังคังคังคังคังคัง

นธังคังคังคัง
คังคังคังคังคังคังคัง
คังคังคังคังคังคังคังคัง

ประวัติศาสตร์การปกครองเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2317-2476*

ธวัชศักดิ์ ฉิมสุคนธ์**

เชียงใหม่ในช่วงเวลานับตั้งแต่เป็นประเทศราชของไทยใน พ.ศ. 2317 จนถึง พ.ศ. 2476 ได้เปลี่ยนแปลงรูปลักษณะการปกครองค่าไปจากสมัยก่อนหน้านั้นและเมื่อพิจารณาตามระบอบแบ่งออกเป็น 2 สมัยดังนี้

1. เชียงใหม่สมัยเป็นประเทศราชของไทย (พ.ศ. 2317- ก่อนการปฏิรูปสมัชชา
รัชกาลที่ 5)

2. เชียงใหม่สมัยปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2427-2476)

1 เชียงใหม่สมัยเป็นประเทศราชของไทย (พ.ศ. 2317- ก่อนการปฏิรูปสมัชชา
รัชกาลที่ 5)

การฟื้นฟูและเคารพเจ้าสุวามิภักดิ์คือไทย

เชียงใหม่เคยเป็นเมืองขึ้นพม่าระหว่าง พ.ศ. 2101-2217 ในช่วงเวลาสองร้อยกว่าปีเชียงใหม่ยังคงเป็นศูนย์กลางของหัวเมืองล้านนาไทยที่พม่าถือเป็นฐานที่มั่น โดยส่งข้าหลวงมาปกครองโดยตรงเข้าใจว่ามีการควบคุมอย่างเข้มงวด ชาวเชียงใหม่ได้ก่อการกบฏหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งนับช่วงที่กบฏครั้งพม่าอ่อนแอและ เชียงใหม่สามารถแยกตัวเป็นอิสระอยู่ระยะหนึ่งและในปี พ.ศ. 2306 พม่าก็สามารถเข้าเชียงใหม่ได้อีกครั้ง ซึ่งในครั้งนั้นพม่าได้กวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยจำนวนมาก ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า "...ไพร่ไทยรวมเชียงใหม่ไปอีกราวพันสี่ร้อย..."¹ ทั้งนี้เพื่อบันทึกความก้ำกึ่งให้เชียงใหม่ร่วมกำลังต่อต้านพม่าได้อีก

*ดูเรื่องระบอบการปกครองเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2317-2476 ที่อ้างถึงและให้ข้อมูลและแนวคิดต่าง ๆ ไว้ตามเรื่องพื้นเมือง
สมัชชาเมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้เขียนขึ้นโดยคนภายในความรับผิดชอบของสมัชชาเมืองเชียงใหม่

**อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1. คณะกรรมการพิทักษ์มรดกทางประวัติศาสตร์, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร : โรงพิมพ์
สำนักงานกฤษฎีกา, 2514), หน้า 85

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งของชาวเชียงใหม่ที่จะ “พินาม” ก็ยังมีอยู่เสมอคงปรากฏเหตุการณ์การต่อสู้กับโบสถ์ส่วน (โบสถ์ขาว) เจ้าเมืองเชียงใหม่ ที่กลาเมืองเชียงใหม่สองครั้ง ครั้นแรก พ.ศ. 2312 จักขายน้อยพระมหากษัตริย์โค่นล้ม ครั้นที่สอง พ.ศ. 2314 ไชยพระยาจำป๋น (บุญมา) ซึ่งมีกำลังคนและอาวุธก็ไม่พรวนจึงพ่ายแพ้ พระยาจำป๋นหนีไปหาพระยาแก้วเจ้ามืองลำปาง เพื่อปรึกษาหาทางพินามซึ่งได้ศกของระวณมืองกัน² ไชยใช้วิธีหนีไปสวนผักที่คอกน้ำโพแล้วช่วยกันจับไล่พม่าออกไป ในปี พ.ศ. 2317

ความขัดแย้ง พินามของเจ้าชาวอาณาจักรล้านนาไทย ครบถ้วนความต่อการรณรงค์ไทยที่พยายามขับไล่พม่าออกไปจากอาณาจักรล้านนาไทยอยู่แล้ว กล่าวคือเมื่อพระเจ้าตากสินทรงกู้เอกราชและจัดตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงปราบปรามชุมนุมต่างๆ ที่ก่อกวนเป็นอิสระจากอาณาจักรรวบรวมหัวเมืองภายในให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2313 หลังจากที่สิ้นสงครามความจำเป็นที่จะต้องขับไล่พม่าออกไปจากอาณาจักรล้านนาไทยให้ได้ ทั้งนี้เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ของอาณาจักรไทย ซึ่งอยู่ระหว่างพม่ากับไทยหากไทยไม่สามารถครอบครองอาณาจักรล้านนาไทยไว้ในอำนาจอันครอบงำพม่าจะมาถึง และเข้าใจว่าสาเหตุที่พระเจ้าตากสินและภริยาคิดมีเหตุเกรงใจกับโกสินทร์ให้ความสำคัญต่อหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทยมากนั้น เพราะเป็นบทเรียนจากการเสียกรุงศรีอยุธยาทั้งสองครั้งพม่าสามารถยึดอาณาจักรล้านนาไทยเป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหาร อาวุธ และกำลังคนเข้าร่วมในสงคราม ทำให้ไทยเสียเปรียบอย่างเด่นชัดถึงความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของไทย คือยึดอาณาจักรล้านนาไทยให้ได้ แนวความคิดดังกล่าวเห็นได้จากพระราชนิพนธ์พงศาวดารวิสุทธิ 1 มีความตอนหนึ่งว่า “และราชการชำระหัวเมืองฝ่ายเหนือ แม้กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์คิดทำไม่สำเร็จ พระเสด็จจะไม่ได้ลงอุทัยพระภาสเป็นนั” (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

พระเจ้าตากสินทรงยกทัพไปตีเชียงใหม่ครั้งแรก พ.ศ. 2313 ไชยให้เจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) เป็นทัพหน้า พระเจ้าตากสินนำทัพหลวง 15,000 คน เข้าล้อมเมืองไว้ กองทัพไทยสามารถยกขึ้นไปถึงลำพูนได้โดยสะดวก ไม่ได้มีการต่อสู้ขัดขวางจากหัวเมืองวอทางเลย แต่การตีเชียงใหม่ครั้งแรกไม่ได้ผล³ พระเจ้าตากสินทรงยกกองทัพไปอีกครั้งในปี พ.ศ. 2317 คราวนี้เป็นโอกาสของผู้นำชาวอาณาจักรล้านนาไทยจะได้ร่วมมือกับกองทัพไทยขับไล่พม่าออกไป

2. รื้อฟื้นความเก่า, หน้า 38.

3. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1, (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 112.

4. “พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีและราชอาณาจักรรัตนโกสินทร์” ราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 40 (พระนคร : องค์การการศึกษาศรีสุริยราช, 2522), หน้า 33-34.

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ รัฐบาลสยามไทยทำการฟื้นฟูและระงับจิตใจ เลิกสร้างฝืนไทยนั้น ตามหลักฐานที่ปรากฏเข้าใจว่าเป็นผลมาจากการปกครองของไผ่เจ่ง่วน (ไผ่หัวขาว) ที่ใช้นโยบายเชิงจักรวรรพท์ทำการกดขี่ชนเผ่าชาวลาหะไทจนมากยิ่งกว่าไผ่ฮ่อคามีเจ้าน้องมาก่อน ซึ่งปรากฏในหลักฐานพื้นเมืองว่า

“ในกองหัวบ้าน อารามารกับธองล้านจึงฮั่นใหม่ ทาจักไว้ออก
วางใจกับได้ เก็บเงินค่าใส่ทัพกรรมคุณคักฮั่นบะเรนธา เอามะฮ้าง
นางสาว ส่งสาบมาสาว ยามไผ่หัวฮอก มะบิ่นมอไผ่รว
หนังคั่งฮั่นฮั่นหงว้าฮั่นกับบารบักฮั่นฮั่นคั่น”⁵

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า “ไผ่หัวขาวกระทำฮั่นใหม่แก่บ้านเมืองมลา”⁶

นอกจากนี้หลักฐานทางอ้อมอย่างคีย์ พงศาวดารฉบับหอแก้ว กล่าวถึงไผ่เจ่ง่วน (ไผ่หัวขาว) กระทำการริบยศถาบรรดาศักดิ์พระยาจำปาศ พะธยาสามล้าน พระยาแสนหลวง แห่งเมืองเชียงใหม่และพระยาการวือะ เจ้าน้องลำปาง ซึ่งผู้ปกครองพื้นเมืองดังกล่าวเคยยอมไปช่วยราชการศึกจีนที่กรุงฮังไ้ มีความดีความชอบบดริบยศถาบรรดาศักดิ์ไปช่วยราชการศึกจีน ความบาดหมางระหว่างพระยาจำปาศกับไผ่เจ่ง่วน (ไผ่หัวขาว) ทำให้มีการปะทะกันที่สามเมืองเชียงใหม่และพระยาจำปาศชักชวนพระยาการวือะ “พื้นบ้าน” ส่วนไผ่เจ่ง่วนใช้วิธีจับครอบครัวของพระยาจำปาศและพระยาการวือะคุมขังไว้ และขอการค้ากับพระยาจำปาศ และพระยาการวือะส่งไปชำระโทษที่กรุงฮังไ้ ซึ่งน่าจะเป็นแรงบีบบังคับให้พระยาทั้งสองเข้ามาฮั่นกับคักกันมาเฝ้าไทย

5. ปางเจิน วัชรพงศ์, “ประวัติเมืองลำปางใหม่ (พระยาสุวณฺธิ์ไชย), จารุสถานพูนทรัพย์ศาสตรวิเทศาณัติอณู ลำปาง 1 (มิถุนายน 2526) : 47-50 (อ้างจากหอจดหมายเหตุ (สอ.ปอ.อ. พวญ.) เอกสารฉบับที่ 22 ค. ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์ซึ่งมีชื่อ ลำปางบั้งบั้งโบราณ จารุสถานพูนทรัพย์ศาสตรวิเทศาณัติอณู บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 9 กรกฎาคม 2550)

6. คณะกรรมการฟื้นฟูศิลปวิทยาการประวัติศาสตร์, เมืองลำปาง, หน้า 88.

7. “Relationship With Burma...” J.S.S., Part II, 1939, p. 75-78.

และอาจ ดูพาดเจิน “ตำนานเมืองเชียงใหม่”, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์นาย จารุ-สุพาดเจิน (กรุณกมลพจนาน : โยนพณี ศรีอนันต์, 2521), หน้า 127.

8. ผู้ปกครองชาวเชียงใหม่เคยไปช่วยเมืองหงว้าในปี พ.ศ. 2312 เพื่อป้องกันทัพฮั่นกับคักฮั่นเข้ายึดครองเมือง 8 ปีแล้ว แต่ทัพฮั่นได้มาจึงได้ไปช่วยกันเมือง การเกณฑ์ไพร่จีนมาช่วยรบเป็นอันขาดจากเจ้านายชาวคักฮั่นกับคักฮั่นไปช่วยหงว้า ครั้นส่วนที่ไม่ไปปกครองชาวเชียงใหม่แล้วก็มาช่วยรบเป็นไปครั้งฮั่น แต่เจ้านายคักฮั่นได้เกิดความคิดขึ้นมาจึงมาฮั่นเชียงใหม่ ไม่ปรากฏหลักฐาน ๙. พงศาวดารเจ้าเจ็ดพระ พงศาวดารโยนก ฉบับครั้งที่ 7 (กรุณกมลพจนาน : ศรีวิไล, 2516), หน้า 427.

เมื่อพิจารณาการตัดสินใจเกี่ยวกับฝ่ายใดของพระเจ้าจำบ้าน และพระธากาวิลจะยอได้ว่าเป็น จุลปณิธานแปลงประวัติศาสตร์ อานนาไท่ ที่สำคัญ จากฐานะ เมื่อวัน ของ พม่า มาเป็นประเทศราชของไทย โดยที่ก่อนหน้านั้นผู้นำชาวอาณาจักรล้านนาของพม่า เช่น พระยาสุวระดิธ (ทิพย์ธำ) ในที่สุดก็ยอมมอบอำนาจของกษัตริย์อริยวงค์โดยสมบูรณ์แก่การไปให้ ซึ่งความที่ความชอบกันนั้น กษัตริย์อริยวงค์ให้พระธากาวิลเชื่อให้ใหม่ว่า พระยาสุวระดิธความ เจ้าชาตแก้ว¹⁰ ได้รับความช่วยเหลือจากกษัตริย์อริยวงค์ โดยส่งกองทัพมาช่วยปราบกบฏในการบูรณะเมืองคนเก่าที่เมืองเชียงไป เมื่อการสู้รบยุติลงกษัตริย์อริยวงค์แต่งตั้งให้เจ้าชาตแก้วเป็นเจ้าเมืองลำปางในปี พ.ศ. 2307¹¹

แผนการของพระเจ้าจำบ้านและพระธากาวิลที่จะเข้าสนิทกับฝ่ายไทยนั้น เริ่มต้นโดยพระเจ้าจำบ้านอาสาไปสุทสาแม่ทัพพม่าที่อยู่เชียงใหม่ จะเป็นกองหน้าที่จะจะไปก่อนเพื่อเอาสะดวกและไม่ยุ่งยาก ทักษะจะได้ไปตีกรุงธนบุรีสะดวก ไปสุทสาเห็นชอบแผนนี้ไพร่พลศึกตามพระเจ้าจำบ้านไป เมื่อสบโอกาสพระเจ้าจำบ้านสังหารไพร่ของพม่าแล้วรีบไปหาเจ้าพระยาจักรี (วีรภักดิ์) แม่ทัพฝ่ายไทยที่กำแพงเพชร

ส่วน พระธากาวิล ได้ออก ขุนนาง ให้ เจ้าคำโสมแต่ง กองทัพ คู่มือกำลัง พม่า ส่วนใหญ่ แสร้งยกทัพไปสกัดกั้นกองทัพไทยเพื่อไม่ให้พม่าระแวงสงสัย เมื่อได้โอกาสพระธากาวิลคุมไพร่พลสังหารทหารพม่า ซึ่งอยู่รักษาการณ์ในเมืองลำปางอันตายจำนวนมาก รวมทั้งเจ้ากษัตริย์อริยวงค์แม่ทัพพม่าด้วย จากนั้นมอบให้เจ้าคำพิทักษ์อริยวงค์ไปสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าตากสิน แล้วพระธากาวิลก็นำบรรณาการออกคืนวันกับกองทัพหลวง และกองทัพพระธากาวิลได้ร่วมกับกองทัพหลวงเข้าตีเมืองเชียงใหม่สำเร็จ

เมื่อเสร็จสงครามเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2317 พระเจ้าตากสินทรงยกแบบแผนความที่ความชอบ โดยไปทรงลาว่า แต่งตั้งพระเจ้าจำบ้านเป็นพระธากาวิลขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่ พระธากาวิลครองเมืองลำปาง พร้อมกับทรงแต่งตั้งญาติพี่น้องของพระเจ้าจำบ้านและพระธากา-

9. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์, เรือรบศรีวิชัย, หน้า 88.

10. เจ้าราชแล้วบุตรของพระยาสุวระดิธเป็นธิดาของพระยาสุวระดิธ ซึ่งบุตรชายรวม 7 คน เป็นธิดาของพระยาสุวระดิธคน ปฐมกษัตริย์ 1. เจ้ากาวิละ 2. เจ้าคำโสม 3. เจ้าเมืองธรรมาธิราช 4. เจ้าพระพิชัย 5. เจ้าขุนคำ 6. เจ้าคำเงิน 7. เจ้าบุญมา

11. ระหว่าง พ.ศ. 2307 - 2316 สำนึกคนเป็นเมืองเชียงใหม่ พระธากาวิลได้ช่วยเหลือกษัตริย์อริยวงค์ศึกต่อและร่วมรบกับกองทัพพม่าที่เมืองเชียงใหม่สำเร็จ ขณะที่มีอายุ 27 ปี สวามิภักดิ์ต่อพระธากาวิลดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองลำปางต่อจากเจ้าคำพิชัยตามแผนการแล้ว พระธากาวิลเจ้ากาวิละ, เรือรบศรีวิชัย, หน้า 435-443.

การวัดให้ค่าแรงค่าจ้างต่าง ๆ เพื่อช่วยราชการบ้านเมืองทั้งสองตัว¹² นับเป็นการวางรากฐานการปกครองหัวเมืองประเทศราชอาณาไทยเป็นครั้งแรก และครั้งนั้นพระเจ้าตากก็ทรงมอบ "อัญญาสิทธิ์" แก่เจ้าเมืองทั้งสองให้ปกครองบ้านเมืองกันเองตามบรรพบุรุษเดิมของอาณาไทย

หลังจาก ที่เมืองใหม่ ตกเป็น เมือง ประเทศราช ของไทยแล้ว หน้าที่ของอาณาเมืองใหม่กลับขึ้น ไปยังกองทัพเจ้ามหาท้าวศรี (ครั้งแรก พ.ศ. 2318) พระยาจำบ้านบึงจะยกเมืองเมืองใหม่อย่างเข้มแข็ง แต่ในที่สุดก็ยกเมืองไว้ไม่ได้ เพราะมีกบฏก่อกวนและต่อสู้ในสภาพที่ยากลำบาก คำนำเพนเมืองเมืองใหม่กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองเมืองใหม่ในขณะนั้นว่า

"...เจ้าพระยาจำบ้านบึงถึงฉกรรจ์ 1900 ช้างช้างเผือกอยู่ มีคนเป็นอันมากน้ำกันเข้ามาฆ่าปลาก ช้าง ม้า วัว ควาย เป็ด ไก่ หนู พญา หีวบุกหีบชน หีวกล้วย... จักทำ จะเถิด จึ่งพริก สักแทน กับข้าง..." และ "ข้าพเจ้าเมืองเมืองใหม่เป็นข้ารักถูกกันอันด้วยคุณกรุณาเจ้าเอวอ้อย เป็นที่ผนึกช้างเผือกหมื่นคนกับหลายร้อยคนอยู่เท่าพอหมด แต่วัน ซาสคำ แด ๆ หนทาง เค็มไป มาหาพิน เหตุว่า บ่มี โขกจะยกแล้ว จักต่าง"¹³

พระยาจำบ้านบึงต้องออกไปตั้งมั่นที่วังพัวและลำปาง เมื่อกองทัพพม่าขับไล่พระยาจำบ้านบึงกลับไปตั้งเมืองเมืองใหม่อีกในช่วงเวลาสั้น ๆ จึงเป็นอีกหนะกลับไปปกครองและช่วยปลาทองสมันบุรี เมืองใหม่ถูกปล่อยให้เป็นเมืองร้างรวมทั้งเมืองอื่น ๆ ในอาณาไทยด้วยระบอบเมืองลำปางที่เป็นแหล่งกบฏของฝ่ายไทย

การฟื้นฟูเมืองเมืองใหม่ (พ.ศ. 2339-2347)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2325 พระยาการวัดพร้อมด้วยเจ้านายพี่น้องลงมาเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการ และกราบบังคมทูลขอร้องราชการ ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาการวัดเป็นเจ้าเมืองเมืองใหม่แทนพระยาจำบ้าน (บุญมา) ซึ่งเสียชีวิตลงในปลายสมัยธนบุรี¹⁴ และโปรดเกล้าฯ

12 "พระราชนิพนธ์การทรงพระสุบิน และเสวยมณฑลราชวงศิศมณีนฤพนบุรี" ปฐมเทศนาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 43 หน้า 62

13. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, เก็บถาวรไว้, หน้า 38.

14. ในช่วงปลายสมัยธนบุรี พระยาจำบ้านและพระยาการวัดถูกพม่าไล่กดขี่และโยกย้ายพระยาจำบ้านไปตั้งที่สุพรรณบุรีก่อนแล้วจึงไปตั้งที่ลำปาง พ.ศ. 2319 เนื่องจากไม่พอใจที่ถูกโยกย้ายแล้วจึงหนีลงมาตั้งที่เมืองลำปางโดยไม่แจ้งเป็นใจ พระยาจำบ้านเสียชีวิตในที่สุดแล้ว ส่วนพระยาการวัดต้องโดนฐานฉ้อราษฎร์บังหลวง ครั้นถึง ปี พ.ศ. 2322 พระเจ้าตากต้องไปปกครอง ได้เจ้าพระยาเจ้าสีและเจ้าพระยาเจ้าสีไปตั้งที่เมืองจำบ้าน แต่ถึงหัวเมืองได้ตั้งเจ้าเมือง 300 คน ได้ขอพระยาราชธรรมาธิบดีเมืองลำปาง แด่ และลำปาง พระเจ้าตากทรงส่งคนมาตั้งข้าพเจ้าเมือง พระยาการวัดขึ้นตั้งที่เมืองลำปางหลายวันแล้ว พระเจ้าตากต้องให้พระยาการวัดเจ้าสีขึ้นครองเมืองไว้ไม่ได้เพราะพระยาการวัดจะยกหัวเมืองพระยาการวัดขึ้น พม่าจากกรุงเทพฯ โจมตีแล้วพระยาการวัดอาสาไปตั้งเมืองขึ้นแทนที่ไทยเมื่อภายหลังพม่าให้ตั้งเจ้าเมืองลำปางขึ้นแล้วจึงแต่งตั้งพระยาการวัดขึ้นครองราชย์ พระยาการวัดจึงลงมาเฝ้า

ให้ตั้งพระอารามวัดดำรงตำแหน่งสำคัญในเมืองเชียงใหม่และลำปางด้วย เจ้าคำโสมเป็น
เจ้าเมืองลำปาง เจ้าธรรมลังกาเป็นอุปราชเมืองเชียงใหม่ เจ้าควงทิพย์เป็นอุปราชเมืองลำปาง
เจ้าหนูคำเป็นพระยาราชวงศ์เมืองลำปาง และเจ้าคำฝั้นเป็นเจ้าผู้วิเศษเมืองเชียงใหม่¹⁵ ต่อมา
ใน พ.ศ. 2357 จึงได้แบ่งเจ้าเมืองลำพูน¹⁶

จากการแต่งตั้งตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะเห็นว่าเมืองเชียงใหม่มีฐานะสูงกว่าเมือง-
ลำปางและลำพูน ในระยะแรกบรรดาเจ้าเจ็ดคนจะยึดตำแหน่งจากเจ้าเมืองลำพูนเป็นเจ้าเมือง
ลำปาง และจากเจ้าเมืองลำปางเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ขึ้นไปเรื่อย ๆ แต่ในเวลาต่อมาการ
ยึดตำแหน่งเจ้าเมืองจะแต่งตั้งจากเจ้านายสุรเสนาของเมืองนั้นเอง จึงเป็นการแยกแยะวงศ์
เชียงใหม่ วรเจ้าลำปางและลำพูนต่างชัดเจน สำหรับอำนาจสิทธิราช เจ้าเมืองเชียงใหม่
อาจมีสิทธิสูงสุดถึงขั้นประหารชีวิตด้วยการใช้ขวานตัดศีรษะ เจ้าเมืองลำปางเจ้าใจงามมีสิทธิเพียง
ให้ทอกเสียบอก¹⁷ และเจ้าเมืองลำพูนมีสิทธิต้องยกโขยให้ทอกเสียบอก¹⁸ อำนาจของ
เจ้าเมืองจึงแตกต่างกันอย่างชัด

การที่รัชกาลที่ 1 ทรงแต่งตั้งให้กระฎุมภ์เจ้าเจ็ดคน ครองเมืองเชียงใหม่และลำปาง
ในทันทีทำให้เจ้าเมืองเป็นเหตุส่อถึงการให้ร่วมกันสร้างความเป็นเอกภาพแก่อาณาจักรไทย โดย
เฉพาะเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ขณะนั้นอยู่ในสภาพเมืองร้างจำเริญต้อง
ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่พร้อมกับกวาดล้างอิทธิพลพม่าให้หมดไป พระยาภาวดีจึงมีหนังสือ “ตั้งบ้าน-
แปงเมือง” เชียงใหม่ยกย่องพระที่นั่งและโดยที่เชียงใหม่อยู่ในอิทธิพลพม่า พระยาภาวดีไม่สามารถ
ตั้งเมืองได้ทันที จึงเว้นตั้งแต่ พ.ศ. 2325 ถึงการตั้งเวียงน้ำช้างก่อน และตั้งเมืองอยู่ถึง 14
ปี จึงสามารถตั้งเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2339 ส่วนอิทธิพลของพม่าในอาณาจักรไทยถือว่า
สิ้นสุดลงในสงครามสิบห้าปี พ.ศ. 2347 โสภณทิพย์เชียงใหม่ร่วมมือกับกองทัพฝ่ายไทยยก
ไปตีเมืองเชียงใหม่จนสิ้นเป็นศูนย์กลางการปกครองของพม่าสำเร็จ

15. พระยาปราชญ์เกณฑ์, เบื้องต้นฉบับ, หน้า 810-812.

16. สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 (พระนคร:
องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, 2504), หน้า 307.

17. เจ้าเมืองลำปางมีคำสั่งให้คนต่างเจ้าเมืองหลวงพระบางให้เจ้าใจงามมีสิทธิ ในการประหารชีวิตในลักษณะ
เดียวกัน คูเสนาหา สารพสุติ, “ปัญหาการปกครองของไทในประวัติศาสตร์ของพระยาและเจ้าเมืองลาว ระหว่าง
ปี พ.ศ. 2321-2348” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ศรีนครินทร์วิทยาเขต, 2523), หน้า 82.

18. เจ้าพ่อธนา ๓ ลำพูน ผู้มีอำนาจมาก สี่สิบปี ประชุมเสนา ผู้มีอำนาจ มีผู้มีอำนาจมาก
และที่ 218 ของเมืองลำปางเมือง จึงมีเจ้าลำพูน เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2322.

การฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ เริ่มตั้งแต่ตั้งเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2339 จนถึงรับได้พญา
 ลอกไผ่จากอาณาจักรไทลื้อในปี พ.ศ. 2347 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการรวบรวมพลเมืองเข้ามาในเมือง
 เชียงใหม่ เป็นยุคที่เรียกว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” พระยาการวิละกวาดต้อนชาว-
 เมืองเชียงใหม่ที่อพยพหนีเข้ามาให้กลับสู่เมือง และเริ่มกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนา ไท-
 ไหใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน และยอง ผู้คนที่กวาดต้อนมาหนีหลายชนชั้นเข้าไปพกร่วมกันมีเชื้อหรือ
 หรือไพร่เมืองจีนก็จะให้ตั้งถิ่นฐานในหัวเมือง เช่น จีน ที่ถนนวัวลาย ส่วนไพร่ที่ไม่เป็น
 ช่างจะไว้หน้าอกเมือง เช่น จีนที่สันทราย ยองที่ลำพูน ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาทั้งครัวเรือน-
 บ้านของสหกันหรือบ้านเมืองเดิมที่ตนถูกกวาดต้อนลงมา เช่น เมืองวเว เมืองเฮน เมืองซอน
 เมืองกาเย พายัก เป็นต้น เชียงใหม่สมัยพระยาการวิละจึงพัฒนาจากสภาพเมืองร้าง

นอกจากพระยาการวิละจะ “เก็บข้าใส่เมือง” ดังกล่าวแล้ว ยังมีการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่
 ในรูปแบบต่างๆ เช่น ราชประเพณี โครงการกระทำพิธีราชาภิเษก สถาปนาราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน
 ขึ้นปกครองสืบต่อจากราชวงศ์มังราย การทำนุบำรุงพุทธศาสนา โสธาวัด - พระพุทธอุป
 การสร้างถ้ำแห่งเมืองเชียงใหม่ การเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นรัตนคังภายหลังวเวปี เป็นต้น²⁰ นับว่า
 พระยาการวิละและเจ้าอนุวงศ์พม่าได้สร้างความเข้มแข็งแก่เมืองเชียงใหม่ และ
 อาณาไทลื้อ

การปกครองภายในเมืองเชียงใหม่ก่อนการปฏิรูป การปกครองมณฑลพายัพ

ในสมัยพระยาการวิละ ได้มีระบบการปกครองบางอย่างของไทยไปปรับปรุงใช้ที่ เชียง-
 ใหม่ เช่น การแต่งตั้งพระยาแสนหลวง พระยาสามล้าน พระยาจำบ้านและพระยาเค็กกราชให้
 อยู่ในตำแหน่งปฎิบัติกรมหาดมณที่ทั้ง 4 ทำหน้าที่เหมือนยุคสมัยของไทยคือเป็น เวียง
 วัง คลัง นา ตามลำดับ โสธาวัดตำแหน่งตั้งถ้ำสูงกว่ำวิหารการอื่นๆ ดังตำนานพื้นเมือง
 เชียงใหม่ ระบุว่า “...มีพระยาแสนหลวง พระยาสามล้าน พระยาจำบ้าน พระยาเค็กชาน”²¹

19. ไกรศรี ฉันทาพณินท์, “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”, สถาบันไทยคดี, ประชุม ฉันทาพณินท์
 และ พงศ์ศักดิ์ ปราบดีพิลาบุตร, บรรณาธิการ (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ศูนย์วิจัยเมืองเชียงใหม่, 2533) หน้า 48-52.

20. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, เวียงคังสามพัน, หน้า 108-109.

21. คำพ้องที่ 4 นี้ เว้นมีคำขึ้นต้นสมัยอาณาจักรล้านนาหรืออาณาจักรไท ลื้อไม่ปรากฏคำว่ามีหน้าที่อะไรบ้าง
 เพราะถือว่าว่าเป็นข้าราชการชั้นสูงอยู่แล้ว และตามตำแหน่งต่างๆ ไม่เคยกล่าวถึงตำแหน่งทั้ง 4 หรือกันเอง

เป็นใหญ่แก่ท้าวพระยาทั้งหลาย”²² และการตั้งตำแหน่งวังหน้าและวังหลังที่เพิ่มขึ้นซึ่งพระยาภาวดีระมัดระวังให้พระยาอุปราชาดำรงตำแหน่งวังหน้า พระยาบุรุษรัตนคำพรตดำรงตำแหน่งวังหลังเป็นครั้งแรกซึ่งเหล่านี้แสดงให้เห็น ถึงอิทธิพลของไทย ในลักษณะความคิด และแบบอย่าง ทางกรร ปกครองที่มีต่อเมืองเชียงใหม่

โครงสร้างทางการเมืองปกครองของเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วยเจ้าชั้น 5 ใบ ได้แก่ เจ้าเมือง และผู้ช่วยเพื่อในการปกครองอีก 4 ตำแหน่งคือ พระยาอุปราชา พระยาราชบุตร พระยาราชวงศ์ และพระยาบุรุษรัตน ในทางทฤษฎีตำแหน่งเจ้าชั้น 5 ใบนี้ จะได้รับการแต่งตั้งโดยตรงต่อจากกรุงหงสาวดี แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าชั้นสูงในเมืองเชียงใหม่จะเสนอชื่อผู้เห็นสมควรจะได้รับตำแหน่งเข้ามา โสภนารัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ จะแต่งตั้งตามที่เสนอมา นับว่าการเมืองภายในเชียงใหม่มีอิสระอยู่มาก

ส่วนหน้าที่ของตำแหน่งเจ้าชั้น 5 ใบ ในขณะนั้นซึ่งอยู่ในช่วงสงครามระหว่างไทยกับพม่า จึงเข้าใจว่าหน้าที่หลักคือการควบคุมกำลังรบ แต่ในขณะต่อมาเมื่อราชการสงครามเบาบางลง หน้าที่ของเจ้าชั้น 5 ใบ จึงเปลี่ยนไปเปลี่ยนไปจนมีลักษณะที่เรียกว่า ตำแหน่งอุปราช ทำหน้าที่การคลัง เจ้าราชบุตรและเจ้าราชวงศ์มีหน้าที่เกี่ยวกับทหาร และเจ้าบุรุษรัตนเป็นผู้จัดการปกครองภายในเมือง²³ โสภนเจ้าเมืองเป็นผู้นำกับบัญชาสูงสุดควบคุมกิจการทั่วไป

ตำแหน่งผู้ช่วยราชการของเจ้าเมือง ในสมัยต่อมาเมื่อราชการขยายออกไปและเจ้านาอบุตรหลานก็มีจำนวนเพิ่มขึ้น จึงทำการแต่งตั้งเพิ่มเติมอีกหลายตำแหน่งและหลายครั้งเป็นลำดับดังนี้คือ เคียนไถ่เพ็ญเจ้าชั้น 5 ใบ ครั้นในสมัยพระเจ้ากาวิละสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2399-2412) รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มอีก 3 ตำแหน่ง คือ เจ้าราชภาณุโกศล พระยาไชยสงคราม โสภนรัตนเจ้าอินทรวชิรธานี (พ.ศ. 2413-2439) รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเพิ่มอีก 3 ตำแหน่ง คือ เจ้าราชภาณุโกศล เจ้าราชอินทรีวงศ์ และเจ้าสุริยวงศ์ คราว พ.ศ. 2437 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มอีก 2 ตำแหน่ง คือ เจ้าสิทธิอินทนิคม และเจ้าแก้วสุคร ครั้น พ.ศ. 2441 หลังจากกวาดพระบรมญาติที่ศักดิ์สิทธิ์ เจ้าชายแก้วทรงโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มอีก 4 ตำแหน่ง คือ เจ้าประพันธ์พงษ์ เจ้าวรญาติ เจ้าราชญาติและเจ้าไชยวรมะ²⁴

22. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์, เมืองเชียงใหม่, หน้า 109-111.

23. Nigel J. Braxley, *The Origins of the Siamese Feudal Movement in Western Laos 1850-1892*. (Unpublished Ph. D. Thesis London University, 1968), p. 37.

24. บำรุง ศิริธา น พัทธ, ราชพิธีพืชมงคล เล่ม 1 หน้า 37-38.

นอกจากตำแหน่งเจ้าเรือน 5 ใบ และตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าเรือน ที่แบ่งกันพื้นดิน ตามลำดับกันแล้ว ในการบริหารบ้านเมืองยังมีคณะกรรมการชุดหนึ่งเรียกว่ากำนันหลวง ซึ่งจะประกอบด้วยเจ้าเมืองชั้นสูง 32 คน เขาใจว่าจะมีเจ้านิน 5 ใบ และเจ้านายอื่น ๆ เช่น พระอภัยมณี พระธาดาธาดา พระธาดาธาดา กำนันหลวงมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาการการ บ้านเมืองของบ้านเมืองและช่วยเหลือในการบริหารบ้านเมือง มีที่ทำการอยู่ที่คุ้มของเจ้าเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปกครอง ตำแหน่งกำนันหลวงไม่ปรากฏว่ามีเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใด แต่ในสมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352-2367) ก็ปรากฏว่ามีตำแหน่งกำนันหลวงแล้ว²⁵

ส่วนการปกครองในระดับท้องถิ่น จะแบ่งราชการปกครองออกเป็นตำบลและหมู่บ้าน ตำบลมีกำนัน (แก้ว) ปกครอง หมู่บ้านมี ผู้ใหญ่บ้าน (แก้วบ้าน) ปกครอง โดยทำหน้าที่ดูแลความทุกข์สุขทั่วไปแก่อาณาเขตซึ่งอยู่ที่กำนันหลวง ทั้งส่วนและหมู่บ้านจะมีชื่อเป็น แสง ทวี หรือฉายา ซึ่งเข้าใจว่าท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงขึ้นตรงกับชื่อใหม่ เจ้าเมืองจะเป็นผู้แต่งตั้ง

การปกครองในส่วนหัวเมือง แบ่งเป็นหัวเมืองภายใน และหัวเมืองชายแดน หัวเมืองภายในจะขึ้นโดยตรงต่อเมืองใหม่ เช่น ฝ่าย เวียงจันทน์ พะวัก เขาใจว่าเจ้าเมืองเมืองใหม่ จะแต่งตั้งคนที่ไว้วางใจไปปกครอง และทำหน้าที่เก็บส่วยธำมรงค์หลวง (ในกรณีเมืองที่อยู่ห่างไกลจะให้ส่งของมาหาส่วยแทนการส่งส่วยธำมรงค์) ส่วนหัวเมืองชายแดนซึ่งขึ้นเมืองใหม่หลายเมือง เนื่องจากเมืองใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชใน พ.ศ. 2310-2317 ทางเหนือจากเมืองเชียงรุ่ง เมืองขวาง สิบสองปันนา²⁶ ส่วนทางตะวันตกสามารถครอบครองหัวเมืองล้านนาตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เช่น เมืองจันท เมืองท่า เมืองสวน เมืองสาคร เมืองท่าหรือที่เรียกว่า "หัวเมืองแปะพม่า" เมืองหลานไถ่มาด้วยวิธีการ 2 อย่าง คือการเกลี้ยกล่อมหรือไว้ในอำนาจโดยไม่ต้องสู้รบกัน ซึ่งหากไม่ยอมก็จะใช้วิธีการปราบปรามเมื่อปราบสำเร็จก็จะกวาดต้อนผู้คนในท้องถิ่นมา โสภปถอให้เมืองเชียงรุ่งไว้²⁷ ขณะเดียวกันก็ถือว่าเมืองร้างนั้นเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเมืองใหม่ และหัวเมืองชายแดนจะปกครองตามธรรมเนียมเดิมของตน

25. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (พระนคร: องค์การพิทักษ์อยุธยา, 2504), หน้า 19.

26. พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า, เรื่องศิลาจารึก, หน้า 452-453.

27. เรื่องศิลาจารึก, หน้า 453.

การปกครองเมืองเชียงใหม่ในฐานะประเทศราชของไทย

ในการปกครองเมืองเชียงใหม่ รัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ ได้ใช้นโยบายและวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. นโยบายการปกครองเมืองเชียงใหม่

รัฐบาลกลางทั้งในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดำเนินนโยบายสนับสนุนให้เชียงใหม่เป็นเมืองหลักค้าขายทางเหนือที่เข้มแข็งเพื่อผูกพันกับองค์การดูกรวณจากพม่า ดังจะเห็นได้ว่าพระเจ้าตากสินทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ ให้เชียงใหม่ฟื้นตัวโดยเร็ว โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเจ้าบ้านเมืองเชียงใหม่จัดการเมืองจากการโจมตีของพม่า แต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากเชียงใหม่อยู่ในสภาวะสงครามมานานบ้านเมืองจึงทรุดโทรม ราชชนกองค์ดังกล่าวที่ช่วยก่อกำเนิดเมืองไวไย²⁸ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 1 พระองค์มีพระบรมราชโองการเช่นเดียวกับพระเจ้าตากสินจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาภาณุวงศ์เจ้าเมืองลำปาง ให้ขึ้นไปครองเมืองเชียงใหม่ เพราะพระยาภาณุวงศ์มีเชื้อในการรบ สามารถเกี่ยวข้องกับการดูกรวณของพม่าได้หลายครั้ง ด้วยเหตุนี้ เมืองเชียงใหม่จึงได้รับการฟื้นฟูให้มีคนพลเป็นศูนย์กลาง ของดินแดนอาณาจักรไทยอีกครั้งหนึ่ง

วิธีการดำเนินการเพื่อให้เชียงใหม่มีความเข้มแข็ง รัฐบาลกลางในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้กระทำการช่วยเหลือเชียงใหม่หลายรูปแบบ

ประการแรก การช่วยเหลือกันอาวุธเพื่อใช้ในการสงครามฉบับเป็นสิ่งที่รัฐบาลกลางให้ความช่วยเหลือเสมอมา ดังปรากฏหลักฐานในสมัยรัชกาลที่ 1 ปี พ.ศ. 2345 เมื่อทรงมีพระราชดำริ ให้เมืองเชียงใหม่และตำบลเขตทิศขึ้นไปคือเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นที่มั่นของพม่า ทรงพระราชทานอาวุธปืนและกระสุนจำนวนหนึ่ง²⁹ และในสมัยรัชกาลที่ 4 ปี พ.ศ. 2400 เมืองเชียงใหม่ขอพระราชทานปืนเทียมถ่าน 100 กระบอก³⁰

ประการที่สอง การส่งกองทหารหลวงช่วยเหลือป้องกันเมืองเชียงใหม่ ในกรณีที่พม่าจะตีเมืองในสมัยพระยาภาณุวงศ์ ในปี พ.ศ. 2340 ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่าพระยาภาณุวงศ์

28. ปณิศา ศิริงาม, "ความตึงเครียดระหว่างไทยและประเทศราชในดินแดนสหภาพไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" (ปริญญานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ, 2535, หน้า 123.

29. ชาญ น. 1 พ.ศ. 2345 เล่มที่ 1 เรื่องพระบรมราชโองการสั่งให้พระยาเจ้าเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2344

30. ชาญ น. 4 พ.ศ. 2400 เล่มที่ 26 เรื่องการขอเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2400

ไม่สามารถป้องกันเมืองเชียงใหม่ตามลำพัง เนื่องจากกำลังคนมีไม่เพียงพอจึงขอทูลขอความช่วยเหลือ
จากราชธานี 1 โปรดเกล้าให้กรมพระราชวังบวรฯ ออกกองทัพไปช่วย ได้ร่วมกันสู้รบจนพม่า
พ่ายไป³¹ และในสงครามขับไล่พม่าออกจากเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2347 กองทัพหลวงก็ขึ้นไป
ช่วยกองทัพเชียงใหม่ด้วย

ประการที่สาม การคืนครัวเรือนที่เชียงใหม่กวาดต้อนมาได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นกำลังช่วย
กันรักษาและทำนุบำรุงบ้านเมือง ดังเช่น พระยาท้าวละยาทัพไปตีเมืองสาท เมืองบึง เมืองปู่
แล้วกวาดครัวมาถวายรัชกาลที่ 1 ๗ พระพระราชทานคืนครัวเรือนที่กวาดต้อนมาได้คืนเชียงใหม่
ไปอีกทั้งยังพระราชทานเงิน และเสื้อผ้าเป็นบำเหน็จความกล้าหาญและความซื่อสัตย์ของทหารในครั้งนั้น
ด้วย³² การคืนครัวเรือนมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งพระราชทานกลับคืนไปเช่นกัน³³

ประการที่สี่ การตั้งเมืองสำคัญและเรื่องราวเพื่อเป็นกำลังช่วยเหลือเชียงใหม่ เมื่อมี
วาระการสงครามเกิดขึ้น ไชยสงครามเมืองสำคัญสมัยรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2337 ซึ่งเป็นช่วงที่เชียงใหม่
มีความมั่นคงระบอบหนึ่งแล้ว ส่วนเมืองเรื่องราวจากครั้งใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2385
ไชยเจ้าเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนขอพระราชทานตั้งเมืองขึ้นใหม่³⁴ อาจกล่าวได้ว่า
เมืองลำพูน และเรื่องราวของสถานที่ลำปางในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นเมืองบริวารของเชียงใหม่
เพราะท้าวเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ตั้งเมืองเป็นญาติผู้ใหญ่กว่าเมืองอื่น ๆ ซึ่งสืบสายตระกูลเจ้า-
เจ็ดคนเช่นเดียวกัน จึงให้สิทธิ์แก่เจ้าเมืองเชียงใหม่ เช่น สามารถว่ากล่าว ทักเตือนและ
ตบโทษเจ้าเมืองและเจ้ามาดขุนพลตามเมืองอื่นๆ ได้³⁵ และยังมีสิทธิเสนอชื่อผู้สมควรดำรง-
ตำแหน่งเจ้าเมือง และอุปราชเมืองลำพูน³⁶

อนึ่งสภาวะสมัยรัชกาลที่ 3 ถึง เจ้าเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนจะแนบสนิท
ถึงการให้ทั้งสามเมืองช่วยกันปกครองบ้านเมืองและป้องกันภัยจากพม่า

31. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

32. พงศ. ๕. 3 พ.ศ. 2344 เล่มที่ 1 รับพระบรมราชโองการตั้งเจ้าพระยา เชียงใหม่ พ.ศ. 2344

33. ปรีชา คีรีมาศ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 126.

34. ในครั้งนั้นเจ้า 3 เมืองขอขึ้นกัน คือ เชียงราย พะเยา และหาง ไชยได้ขอกราบบังการขึ้นต่อเมือง
ลำปาง ๙ พงศ. ๕. 3 พ.ศ. 1205 เล่มที่ 21 บัญชีเครื่องยศเจ้าเมืองต่างๆ

35. พงศ. ๕. 3 พ.ศ. 1209 เล่มที่ 20 เรื่องพระยาพะเยาขอตำแหน่งพระยาฤทธิเดชในยศพระยาพิชัย
เจ้าเมือง

36. พงศ. ๕. 3 พ.ศ. 1204 เล่มที่ 15 ส่วนในภายหลังเมืองเชียงใหม่ และ พงศ. ๕. 3 พ.ศ. 1229
เล่มที่ 16 รับสารกราบบังการของลำพูน เรื่องขอพระยาพะเยาแต่งตั้งพระยาอุปราชเมืองลำพูน

จากความสำเร็จของงานสนับสนุนให้เครื่องใหม่มีความเข้มแข็งได้ประสบความสำเร็จในปลายรัชกาลที่ 1 เมื่อเครื่องใหม่ฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว สามารถรับน้ำหนักจากฐานพื้นดินในเมื่องเชียงแสนในปี พ.ศ. 2347 และหลังจากสงครามครั้งนั้นพม่าไม่ได้ยกทัพมาโจมตีหัวเมืองล้านนาไทยเป็นกองทัพอีกอีก จะมีแค่กองทัพรจากเมืองเชียงใหม่และเมืองอื่น ๆ ในล้านนาไทยส่วนที่ออกไปตีระแวกเมืองขึ้นของพม่า ซึ่งในปี พ.ศ. 2348 ก็สามารถเอาชนะอาณาจักรไป๋มั่งเชียงรุ้ง เมืองลื้อ สิบสองปันนา อาณาเขตของล้านนาไทยจึงขยายออกไปอย่างกว้างขวาง³⁷

2. วิธีการควบคุมเครื่องใหม่ในฐานะเมืองประเทศราช

เมื่อพิจารณาถึงผลของการปกครองภายในเมืองเชียงใหม่ ตามหลักฐานที่กล่าวมานี้แล้ว จะเห็นว่ารัฐบาลกลางให้เครื่องใหม่มีอิสระในการปกครองตนเองอย่างมากระ โดยที่รัฐบาลกลางไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายใน เครื่องใหม่สามารถกำหนดรูปแบบการปกครองตนเอง ตามบรรพบุรุษเดิมของตนได้เช่น อย่างใดก็ตามรัฐบาลกลางก็ไม่ปล่อยให้เมืองเล็กเกิดกบฏ เพราะรัฐบาลกลางใช้วิธีการควบคุมโดยอ้อม ซึ่งมีหลายวิธีการด้วยกันที่จะให้เครื่องใหม่ต้องพึ่งพากับถึงอำนาจของรัฐบาลกลางที่เหนือกว่าอยู่เสมอ

วิธีการซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการควบคุมที่สำคัญคือ การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าขึ้น 5 ใบ ซึ่งเป็นตำแหน่งทางการเมืองในระดับสูงที่พระมหากษัตริย์จะพระราชทานตำแหน่งให้³⁸ โดยบุคคลที่ได้รับมีการแต่งตั้งตำแหน่งใหม่จะต้องเข้าเฝ้าที่กรุงเทพฯ ทุกครั้งเพื่อรับตราตั้งและเครื่องยศ ในการพระราชทานเครื่องยศแล้วแต่โอกาส ตำแหน่งก็อาจขึ้นหรือลงสลับกัน และเครื่องยศทุกชิ้นจะต้องคืนเมื่อถึงแก่กรรมโดยหากผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองมีเครื่องยศ มีหลักฐานว่าการส่งคืนเครื่องยศของเจ้าเครื่องใหม่พุทธวรย์ (พ.ศ. 2367-2389) ชาติไป 5 ชิ้น ซึ่งทางกรุงเทพฯ ไม่พบตาม³⁹

นอกจากนี้เมื่อมีการดำรง ๆ ที่ต้องแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ที่กรุงเทพฯ เช่น เมื่อมีการแต่งตั้งเปลี่ยนแผ่นดิน เจ้าเมืองและเจ้าอนุวงศ์หลาน ต้องลงมาช่วยในงานพระบรมศพและเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ด้วย, การกระทำพิธีอัญเชิญพระศพขึ้นสถิต

37. เจ้าพระยาอภัยภูเบศร, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 หน้า 277.

38. ในสมัยรัชกาลที่ 1 นอกจากเจ้าขึ้น 5 ใบแล้ว มีหลักฐานว่าพระราชทานเครื่องยศพระยาแสนหรือแสนี้อย่างพอประมาณ และพระราชทานเครื่องยศ ๓ อย่าง, 1. 4 พ.ศ. 2320 เลขที่ 17 ราชบุรณราชกิจจานุเบกษา เชียงใหม่ และ ๒ พ.ศ. 2322 เลขที่ 17 ราชบุรณราชกิจจานุเบกษา เชียงใหม่

39. ๒ พ.ศ. 2367 เลข 23 ราชบุรณราชกิจจานุเบกษา เชียงใหม่

ปีละ 2 ครั้ง โดยประกอบพิธีที่วัดสำคัญ มีเจ้าชั้น 5 ใบ แลมีเจ้ามาขลุ่ยทูลถามอื่น ๆ ร่วมด้วย พิธีนี้มีการให้สัตย์สาบานว่ารัฐบาลกลางจึงถือว่าเป็นพิธีสำคัญที่แสดงถึงความจงรักภักดีที่มีไม่ว่าแก่พระเจ้าอยู่หัวองค์ใด ในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 พบหลักฐานแสดงพิธีทรงดำให้กระพำพิน⁴⁰

อย่างไรก็ตามก็กล่าวมาในรูปพิธีการสมโภชอำนาจของรัฐบาลกลางมากกว่า ส่วนพิธีการควบคุมที่แสดงอำนาจที่เมืองราช เช่น การเรียกตัวให้เข้ามาเพื่อสอบสวนความผิด ก็ควรจะมีพระเจ้าตากสินเรียกหัวพระยาเจ้าเมืองและพระอากาวิละซึ่งมีการลงโทษตัดศีรษะพระอากาวิละและหัวพระยาเจ้าเมืองตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และกรณีรัชกาลที่ 4 เรียกตัวเจ้าแก้วใส่อสุริยวงษ์เข้ามาเพราะได้ข่าวว่าคิดไม่พินา ซึ่งผลปรากฏว่าไม่มีความผิดจึงให้กลับไปครองเมืองตามเดิม⁴¹ นอกจากนี้รัฐบาลกลางไม่แน่ใจว่าชาวขมุกับก๊กก็จะต้องทำการในกรุงเทพ เช่นกรณีพระยาพรหมไชยเคยถูกนำจับตัวไปและอยู่กับพม่า 10 ปี (พ.ศ. 2318-2328) ได้กลับมาช่วยเหลือทัพไทยโดยยกทัพไปตีเชียงแสน และสามารถจับตัวเจ้าเมืองเชียงแสนนำส่งมากรุงเทพฯ ได้ นับว่ามีความซื่อสัตย์และความชอบมาก แต่รัชกาลที่ 1 ถัดมาพระพิทักษ์ไปบอกเล่าให้พระยาพรหมไชยรับราชการที่กรุงเทพฯ มิให้กลับไปครองเมือง⁴²

3. พันธะของเมืองเจ้าใหม่ต่อรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ

สิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของเมืองประเทศราชแบ่งได้เป็น 2 ประการ ประการแรก การส่งเครื่องราชบรรณาการ ส่วน และสิ่งของต่าง ๆ

เครื่องราชบรรณาการ คือสิ่ง 3 ปีละครั้ง เป็นเครื่องนมาของการยอมอยู่ใต้การบังคับบัญชา หากไม่ส่งจะถือว่ากบฏ เครื่องราชบรรณาการประกอบด้วยสิ่งสำคัญคือต้นไม้ทองเงิน ขนาดเท่ากัน 1 คู่ และสิ่งของอีกจำนวนหนึ่งตามความเหมาะสม โดยไม่กำหนดจำนวน หลักฐานในสมัยรัชกาลที่ 4 พบว่าส่งต้นไม้ทองเงินสูง 3 ศอกกับ 7 ชัน และไม้ทองสัก 300 ต้น หรือบางครั้งส่งไม้กวาดเงินจำนวน 150 หรือ 300 กระบอก⁴³ ต้นไม้ทองเงินที่ส่งมาถวายเจ้าใจว่าไม่จำเป็นจะต้องไปขึ้นทางนครปฐมมากนัก เมื่อเทียบกับส่วนและการเกณฑ์สิ่งของซึ่งมีมูลค่าสูงอย่างมาก

40. ศ. พญ. ร. 3 พ.ศ. 2309 เดือน 17 สาเหตุว่าเมืองเชียงใหม่ นกคำซุน นกคำปัน เวียงศรีพระยาสุปราช และ พญ. ร. 4 พ.ศ. 2322 เดือน 10 รับพระบรมราชโองการ

41. พระพินม ร.4 พ.ศ. "การมีพิพาทระหว่างเจ้าแก้วใส่อสุริยวงษ์กับเจ้าแก้วใส่อสุริยวงษ์ ซึ่งเจ้าแก้วใส่อสุริยวงษ์ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน (พ.ศ. 2401-2403)" (กรุงเทพฯ: ปริญญาเอกบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๘๘-๘๙.

42. เจ้าพระยาสุปราชรังสฤษฎิ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 หน้า 140.

43. พญ. ร. 4 พ.ศ. 2323 เดือน 10 บัญชีเงินเมืองหลวงที่ส่งมาถวายเครื่องราชบรรณาการประจำปี

สิ่งของที่พระราชทานมักจะเป็นของที่ทางเชียงใหม่จากเขตนแฉะหรือธองมา แต่ในการพระราชทานไม่ว่าอันไหนว่าเป็นธอง แลจะมีจำนวนเท่าใด สมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2345 พระราชทานดังนี้

ปืนนกค้อนกระสุน	2 นิ้ว	2 ขยก
ปืนเล็กกระสุน	3 นิ้ว	2 ขยก
กระสุนปืนใหญ่	3 } นิ้ว 4 } 6 }	2,500 ลูก
ศัลยกรรม		5 หาบ
สุพันธุพันนิก		3 หาบ
ฉาบพล		2,000 ใบ
กระดะเหล็ก		7 ใบ
ทองคำป่อ		5,000 แล่น
กระดากเหล็ก		10 หาบ ⁵⁰

๗๑. เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2390 พระราชทานผานโขนโกลให้มาพร้อมกับเจ้าทิ-
เชือกที่มีธงสีนาค และพบว่ากระเช้าสีหรือธงนั้นมีเจ้าอุปราชเชียงใหม่มา มีผู้คนติดตามถึง
349 คน ในระหว่างการเข้ามาและเกิดเหตุการกบฏพระวราชหณสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค
ซึ่งประกอบด้วยข้าวสาร 349 ถัง⁵¹ ฟืน 500 ตัน เสื้อ 42 ผืน น้ำมันและพริก 100
พณณ เป็นต้น⁵²

เมื่อพิจารณาจากการตอบสนองทางการเมืองแล้ว แม้ว่าทั้งเมืองเชียงใหม่และรัฐบาล
กลางดำเนินพิธีที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และคงมีอันทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง
เชียงใหม่และกรุงเทพมหานครก่อนการปฏิรูปการปกครองดำเนินไปด้วยความราบรื่น

50. หจว. 1. 2 จ.ศ. 1364 เล่มที่ 1 ถ้าพระบรมราชโองการเรื่องตั้งเจ้าพระยาเชียงใหม่ จ.ศ. 1364

51. จำนวนข้าวสารนี้เข้าใจได้คือจำนวนคนพระพหุกิจฐานสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งท่านมาเจ้า
26 คน ได้พระราชทานข้าวสาร 26 ถัง หจว. 1. 4 จ.ศ. 1219 เล่มที่ 156 คัดลอกชื่อสำเนา เมืองพระ
เชียงใหม่ได้กับเมืองเชียงใหม่ จ.ศ. 1219

52. หจว. 1. 2 จ.ศ. 1369 เล่มที่ 11 สารทนามเมืองเชียงใหม่ เมืองพระนครเชียงใหม่พระพณณ

ประการที่สอง การป้องกันประเทศ ถือเป็นหน้าที่สำคัญของเมืองประเทศราชที่ต้องช่วยเหลือรัฐบาลกลาง เช่น ตามมติที่สงครามจะถูกเกณฑ์กำลังทหารซึ่งจะต้องส่งกำลังมาช่วยอย่างรวดเร็วเพื่อไม่ให้ถูกพ่ายแพ้ กองทัพเรือใหม่เคยถูกเกณฑ์ราชการที่หลายครั้ง เช่น การรบกับญวณบุรี พ.ศ. 2369 และเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนเมืองประเทศราชก็อยู่ในสภาพเตรียมพร้อมป้องกันบ้านเมืองเสมอ ทั้งสงครามในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ต้องตั้งกองเรือใหม่ ขณะนั้นมีท้าวว่า

...อีกประการหนึ่งให้ตรวจตราค้าประมุขเมือง นื่อนกำแพง ทอวนเจ็ดพันศึก เป็นค้ำสำหรับบ้านเมือง สิ่งใดชำรุดหักพังให้จัดแจงซ่อมแซมแปลงทำขึ้นไว้ ให้มั่นคงจะได้เป็นสง่างามกับบ้านเมือง อีกจะไม่ได้ประมาทขึ้นได้ กับให้ บำรุงทหาร จัดแจงเป็น การฮุนกันค้า เครื่องสำกรวูร รบราวเสบียงอาหาร ให้อยู่ฉางให้พร้อมสรรพไว้กับบ้านเมือง มีราชการก็สงครามทุกคราวค้ำคั้นประการใดก็ให้พร้อมมูล อีกประการหนึ่งให้แต่งกองลาดตระเวนตรวจตรารักษาบ้าน ตีบวราชการปล่อยแสนอย่าให้ขาด ถ้ามีเหตุการณีสืบถามให้บอกเมืองนคร, ลำพูนแลหัวเมืองที่ไกลให้รู้ราชการ ให้เร่งรีบบอกกรุงเก่าไว้ให้เมือง เรือใหม่, ลำพูน, ลำปางช่วยกันรบพุ่งเสียแทนไว้กว่ากองทัพรุดรุด ๖ กองทัพหัวเมืองจะขึ้นไปถึง อย่าให้เสียเขตแดนบ้านเมือง...

2. เมืองใหม่สมัยปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2427-2476)³⁴

ตามที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็น ได้ว่าเมืองใหม่สมัยนี้คือเป็นประเทศราชของไทย ใน พ.ศ. 2317 จนถึงช่วงก่อนการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 สถานการณ์โดยทั่วไปในเชิงใหม่ อาจกล่าวได้ว่าไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่ออำนาจของรัฐบาลกลาง แม้ว่าวิธีการควบคุมเมืองเชิงใหม่ จะไม่รัดกุมเท่าไรนักก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในรูปปฏิรูปของเมืองต้องนำไปควบคุมกิจการภายใน

33. ชาญ ๑. ๑ พ.ศ. 1209 เลขที่ 17 การตั้งเมืองใหม่ใหม่, นครลำพูน, นครลำปาง เมืองที่พ่าย-
ราชบุรี

34. ถึงคณะเทศาภิบาลของมณฑลพายัพ มีจำนวนคือ ๑ จังหวัดในภาคเหนือ คณะเทศาภิบาล
เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย พะเยา และแม่ฮ่องสอน โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของมณฑล
พายัพ

พ้องกับเมืองใหม่ในยุคราชอาณาจักรเมือง "การรวมราชการหัวเมืองประเทศราชในภาคพายัพ
กลาง (พ.ศ. 2427-2476)" สันตสุขาสัย สภาวัฒนธรรมเชียงใหม่ 1 (มกราคม-กันยายน 2551) : 23-35 ส่วน
รายละเอียดเกี่ยวกับเมืองนี้ ดู สวัสดิ์ ปารุณศิริ, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ 2426-2476" ในปัญญา
นิพนธ์ ปัญญาชนนิพนธ์ สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ปีที่ ๑๖, 2551, 311 หน้า.

ภาคีเหล่านี้ได้ทำจนกระทั่งในที่สุดก็ผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไท่ฮงเน่ เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นยุคแห่งการปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก การปกครองหัวเมืองได้มีการยกเลิกระบบการปกครองเมืองประเทศราชซึ่งเคยปฏิบัติกันมาช้านาน โดยจัดตั้งการปกครองแบบมณฑลของประเทศจีนอย่างเต็มที่ มีข้าหลวงเทศาภิบาลที่รัฐบาลกรุงไท่ปักกิ่งแต่งตั้งขึ้นสังกัดกระทรวงมหาดไทย ระบบมณฑลเทศาภิบาลที่จัดตั้งขึ้นจึงเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราชรัฐ ซึ่งมีอำนาจและศูนย์อยู่ที่พระมหากษัตริย์

จุดหลุมของการปฏิรูปการปกครอง เกิดจากปัญหา 2 ประการ คือ ปัญหาเกี่ยวกับกิจการบำเหน็จและปัญหาความไม่พอใจในหัวเมืองชายแดน ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการการณณ์ใหม่ต้องได้เปลี่ยนไปตั้งจากอังกฤษเข้าครอบครองดินแดนนั้น ทำให้คนไทยยังคงอังกฤษเข้ามามีความสนใจกับจีนซึ่งใหม่มากขึ้นและกลายเป็นปัญหาในเวลาต่อมา

ประการแรก ปัญหาเกี่ยวกับกิจการบำเหน็จ ที่มารองปัญหาเกิดจากเกณฑ์เดิมบำเหน็จพลคนเป็นของเจ้าเมืองและเจ้าเมืองบุตรหลานและยังไม่มีราคามากนัก มีการคิดไม่แน่นอนด้วย การชำนักจะอยู่ในรูปเจ้าขอรับอนุญาตให้ลูกหลานใช้นาวไพร่คัดสรรคราวละ 100-200 คน โดยไม่คิดเงินทอง⁵⁵ ต่อมาคนในบังคับอังกฤษเข้ามามีกิจการบำเหน็จคนต่อสมัยรัชกาลที่ 3 และกิจการให้รางวัลอย่างรวดเร็ว บำเหน็จมีมูลค่ามหาศาล เกิดการแย่งกันเพื่อให้ได้ทำนุบำรุงบ้านบำเหน็จ ซึ่งเจ้าของบ่ให้สนับสนุนไว้ซึ่งในบ่มีความดีความชอบ จึงเกิดเป็นการฉ้อโกงที่ร้ายแรงต่อการสูญเสียของรัฐบาลไทยเป็นภัยคุกคามอย่างมาก ต่อมาปรากฏว่า พ.ศ. 2416 ที่เชียงใหม่มีกบฏหรือกบฏหัวเมืองน้ำแม่ 43 เวียงเมื่อมีการชำระคดีของกบฏคือ 3 เวียง อีก 11 เวียง มีหลักฐานว่าจำนวนคือเจ้าอินทรวรชานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2413-2439) มีจระเข้ทองที่ใช้เป็นค่าปรับถึง 466,015 รูปี⁵⁶ ซึ่งเป็นเงินจำนวนมากรัฐบาลกลางจึงจำใจให้ก้อนโยให้เจ้าอินทรวรชานนท์ผ่อนใช้ 7 ปี⁵⁷

55. กองพลมณฑลพายัพคดี การคือปีแรก ของสมัยรัชกาลที่ 3 (ค.ศ. 1860) หน้า 1. 3) น. 28/28 ตามงานกรมมหาดไทยที่ปรึกษาการเรื่องข้าราชการหัวเมืองใหม่ ลำพูนและลำปาง สมัยที่ พงศนพคุณ พ.ศ. 103

56. 1. รูปี (เงิน) มีค่าประมาณ 20 บาท

57. สมาน ใจบุญธรรม, คนพิชิตอินทนิล, (นครหลวงกรุงรัตนโกสินทร์ : สำนักพิมพ์อินทนิล, 2515), หน้า 88.

ประการที่สอง บัญชาความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดน หัวเมืองชายแดนที่เกิดขึ้น
 บัญชาคือบริเวณที่เรียกว่าหัวเมืองสิบสองพม่า¹⁸ ประกอบด้วยเมืองทาง เมืองสาท เมืองท่าวัน
 เมืองทา และเมืองจวก (จวก) เมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินและอยู่
 ระหว่างเขตแดนของเชียงใหม่กับพม่า เมืองใหม่ได้หัวเมืองสิบสองพม่าในสมัยพระยาตากว่อง พันฟู
 บ้านเมือง แต่ด้วยวิธีการปกครองเมืองขึ้นของเชียงใหม่ที่ปล่อยให้ปกครองตนเองอย่างอิสระ
 จึงมีฐานะเป็นเมืองขึ้นแก่เพียงในพม่าเท่านั้น และเมื่ออังกฤษเข้าครอบครองพม่า บรรดาหัว
 เมือง ชายแดนพม่า ต่างพยายาม แยกตัว เป็นอิสระ มีการ รบพุ่ง กันเสมอและ มักจะล้มคนเข้ามา
 เกณฑ์ราษฎรในเขตหัวเมืองสิบสองพม่าเสมอ และสถานการณ์ดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขจาก
 ทางเชียงใหม่ ทำให้ความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดนขยายกว้างยิ่งขึ้น เกิดใจริ้วราชสุกษุมิ
 การปล้นฆ่าคนในบังคับอังกฤษซึ่งเข้ามาทักต้อนการค้าในพม่าไทย คัมภีร์ในปี พ.ศ. 2424
 เกิดกรณีปล้นฆ่าของท้าวตอง และท้าวจาง ซึ่งต่างเป็นคนในบังคับอังกฤษ โดยเจ้า
 เมืองเชียงใหม่ไม่สามารถจับตัวคนร้ายได้¹⁹ รัฐบาลอังกฤษที่ขึ้นเถลิงกิจการให้รัฐบาลไทย
 รักษาความสงบในหัวเมืองชายแดน เพื่อคนในบังคับอังกฤษจะได้ปลอดภัย

จากปัญหา ทั้งสองประการ ที่เกิดขึ้น นับเป็นมูลเหตุสำคัญ ที่ทำให้รัฐบาลกลางต้องจัดทำ
 การปฏิรูปการปกครองของพม่าพหุในเวลาต่อมา และเพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ของ
 ในบังคับอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษที่ขึ้นเถลิงกับรัฐบาลไทยจึงตกลงทำสัญญาเชียงใหม่ (The
 Treaty of Chiangmai) ฉบับแรก พ.ศ. 2436 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อที่จะจัดการเรื่อง
 กับราษฎรที่ปล้นสะดมกับชาวพม่าคนเชียงใหม่ และอังกฤษยินยอมให้คนเอเชียในบังคับอังกฤษที่มี
 ศักดิ์แห่งชั้นศาลที่จะจับกุมขึ้นที่เชียงใหม่ และมีข้อแม้ว่าในกรณีพิพาทในบังคับอังกฤษยินยอมเท่า
 นั้น หากไม่ยินยอมตัดสินคดีขึ้นให้แก่กงสุลอังกฤษที่กรุงกัวลาลัมเปอร์หรือที่อังกฤษที่ฮองคอง
 ในพม่าเป็นกรณีการตัดสิน

สนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับนี้ นับเป็นครั้งแรกที่อังกฤษยินยอมให้อำนาจทางการศาลแก่
 ไทยบ้าง แม้จะไม่สมบูรณ์ก็ตาม อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาฉบับนี้มีอิทธิพลต่อหลายประการ
 โดยเฉพาะเกี่ยวกับการป้องกันใจริ้วราชสุกษุมิหัวเมืองชายแดน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่เกินกำลัง

18. หัวเมืองสิบสองพม่าหรือสิบสองหัวเมืองอังกฤษในปี พ.ศ. 2435 ดู ณา พินิจพงศ์, "การเจรจา
 และข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดนพม่าไทยและพม่ากับอังกฤษภายหลัง
 พระเจ้าอองซานเจ้าผู้สำเร็จราชการ พ.ศ. 2428-2438" (ปัญญาชนรับปัญญาชนฉบับที่ ๕ ภาควิชาประวัติศาสตร์
 ฉบับพิเศษภาค ๒) วิทยาลัยการศึกษาระดับปริญญาตรี, 2516), 247 หน้า

19. พจน. ข. 5 สารานุกรมไทย ฉบับ ๘ หน้า 429

ที่เมืองเชียงใหม่จะจัดการให้เรียบร้อยได้^{๕๐} และตามศักระความต้องส่งมาพร้อมของกองสูงอังกฤษ ที่กรุงเทพฯ เสมอ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาก็เกิดทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สอง พ.ศ. ๒๔๒๖ โดยราชอาณาจักรไทยได้กว้างขึ้นอีกคือ กำหนดให้คนไทยในบังคับอังกฤษต้องขึ้นศาลต่างประเทศ ทั้งที่ฝั่งตะวันตกที่อาญา ซึ่งเป็นการยกเลิกสิทธิของคนในบังคับอังกฤษที่เคยได้ไว้ตามสัญญา เชียงใหม่ฉบับแรกที่ว่าารขึ้นศาลไทยต่อเมื่อคนแ่ละอันยอม อย่างไว้ก้ตามการพิจารณาตัดสินต่าง ๆ กองสูงหรือกองสูงมีสิทธิถอนคดีจากศาลต่างประเทศ ไปชำระที่ศาลกองสูง ได้ทุกเวลาที่จะเห็นสมควร จากสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สอง ทำให้รัฐบาลไทยยินยอมให้รัฐบาลอังกฤษจัดตั้งกองสูง ประจำเมืองเชียงใหม่ และจากการทำสัญญาเชียงใหม่ที่แก้ไขกันทั้งสองครั้ง แ่สงให้เห็นถึงอิทธิพลของตะวันตกที่มีร้มาากขึ้น โดยเฉพาะอังกฤษมีเอกราชในลุ่มพื้นที่อยู่เป็นอันมาก จนรัฐบาลไทยต้องเร่งทำเนิรงานแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้นในเชียงใหม่ การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพจึงเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒7

ข้าหลวงสามหัวเมืองกับการแก้ไขปัญหที่เชียงใหม่

(พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๒๖)

หลังจากทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๑๖ รัฐบาลกลางได้ส่งพระรัตนทวารวดี (พุ่ม ศรีไชยยันต์) ไปเป็นข้าหลวงสามหัวเมืองประจำที่เชียงใหม่ เพื่อควบคุมดูแลแ่สงแก้ไข ปัญหาในเชียงใหม่ ลำปาง แ่สงลำพูน^{๕๑} ตามที่รัฐบาลอังกฤษนั้นซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ รัฐบาลกลางได้ส่งข้าหลวงขึ้นไปประจำการ ความมุ่งหมายของการส่งข้าหลวงสามหัวเมืองพอสรุปได้ ๖ ประการคือ ประการแรกเพื่อให้ข้าหลวงทำหน้าที่สำรวจความที่เกี่ยวข้องกับคนใน บังคับอังกฤษจึงมีฐานะเป็น "ข้าหลวงกระทรวงการต่างประเทศ" ประการที่สองเพื่อทำ หน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างกรุงเทพฯ กับเชียงใหม่ ประการที่สามเพื่อแนะนำให้เจ้าเมือง เชียงใหม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาเชียงใหม่และปฏิบัติตามคำพิ้ของรัฐบาล คัมพันธ์ในระแ่แรกนี้ จึงไม่มีนโยบายถึงขั้นยกเลิกฐานะเมืองประเทศราชหรือยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ เพื่อ แ่แต่ต้องการให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ยอมปฏิบัติตามความต้องการของรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ จึง

๕๐. ศกธ. ๕. ๕ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ๕ หน้า ๕๓

๕๑. ศกธ. ๕. ๕. ๒. ๒/๕ รัชกาลที่ ๕ ทรงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าชายภาณุรังษานุรักษ์- ประพันธ์ ปี ๒๔๔

ชาวปรีณแฮมมิง "หุ่น" หรือเครื่องจักรที่รัฐบาลกลางจะหมุนไปทางไหนก็ได้ นับว่าเป็นการเริ่มใช้วิธีการ คำนวณแบบค่อยเป็น ค่อยไป ซึ่ง จะ ไม่สร้างความรู้สึก บังคับจิตใจ ของเจ้าเมือง เชียงใหม่ ทั้งนี้เห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่ 5 ซึ่งมีไปถึงข้าหลวงสวนหลวงเมือง (พ.ศ. 2426-2428) มีความตอนหนึ่งว่า

...การที่แปลชาวสวนหลวงเมืองนี้ ต้องถือว่าเป็นผู้รักษาอาณาเขตรักษาตัว กรมเทศา ที่จะได้ไปไม่ได้ตามกำลังทุกประการ แลต้องรู้ความประสงค์ของ กรมเทศา ว่าเราถือว่าเมืองเชียงใหม่นี้ไม่เป็นหัวราชอาณาเขตของสยามที่ เพราะยังแปลประเทศราชอยู่คราใด แต่เราไม่ได้คิดจะยึดสวนหลวงนครกุยมิ ให้แปลประเทศราช แปลแต่อยากจะได้ดินแดนอันนาที่จริง...เมื่อจะว่าไกล่อ แล้ว ให้การแปลเหมือนพื้นเครื่องจักร ซึ่งเราจะหมุนไปอย่างไร ตามาซึ่งพลัง ก็ได้ตามชอบใจ... แต่เป็นการจำเป็นที่จะต้องทำการอย่างนี้ด้วยเหตุจำเป็น มากกว่าอำนาจกำลัง ต้องอย่าให้สวนหลวงเป็นกรณีกับคนอื่น ต้องรู้ให้หมดใน การที่แปลประโชน แต่ไม่แปลประโชนแปลพื้น...⁶²

พระบรมราชโองการที่ 5 พระราชไว้ตั้งกล่าวกันว่าเหมาะสมกับหัวเมืองประเทศราชเชียงใหม่ ซึ่งเจ้าเมืองเชียงใหม่เคยปกครองบ้านเมืองอย่างค่อนข้างจะอิสระและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกองทัพฯ เมื่อเทียบกับหัวเมืองประเทศราชในภาคใต้เช่นไทรบุรีและนันทบุรี ซึ่งพยายามต่อต้านอำนาจรัฐบาลกลางเสมอ การที่จะดำเนินการควบคุมเมืองให้มากขึ้นกว่าเดิมย่อมจะต้องกระทบกระเทือนจิตใจต่อเจ้าเมืองผู้ต้องสูญเสียอำนาจต่างๆที่เคยได้รับ รัชกาลที่ 5 จึงทรงกำชับข้าหลวงที่ส่งมาประจำการที่เชียงใหม่เสมอ เช่นให้ระมัดระวังไม่ให้เจ้าเมือง เชียงใหม่รู้สึกถูกละเมิด, ตั้งข้าหลวงกระทำการต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าเมือง⁶³ ข้าหลวงต้องสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับเจ้าเมือง หากข้าหลวงคนใดมีเรื่องบาดหมางกับเจ้าเมืองแล้วเจ้า นายบุตรหลานจะวิวาทวิวาท⁶⁴ นอกจากนี้ยังห้ามมิให้กระทำความผิดซึ่งใดที่จะสร้างความเคียดชังแก่เจ้าเมืองเชียงใหม่⁶⁵

62. พพ. 1. 5. 11. 1.1 ก/8 รัชกาลที่ 5 มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ลงเดือน 8 ค.ศ. 1245

63. พพ. 1. 5. สารานุกรมสุโขทัย เล่ม 8 หน้า 83

64. พพ. 1. 5. สารานุกรมสุโขทัย เล่ม 10 หน้า 78-82

65. "พระราชบัญญัติสำหรับข้าหลวงประจำหัวเมือง" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1 ลงวันที่ 15 เดือน

12 ค.ศ. 6 ค่ำ ค.ศ. 1250 หน้า 274-276 และ พพ. 1.5 "ข้อบังคับสำหรับข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ใน การที่เกี่ยวข้อกับคนในบังคับของ" สารานุกรมสุโขทัย เล่ม 10 หน้า 394-395

อย่างไวก็ตาม แม้รัฐบาลกลางจะแก้ไขปัญหานี้โดยส่งข้าหลวงมาประจำการที่เชียงใหม่ แต่ปัญหาที่กรมศัพทเวียงป่าไผ่ประสบปัญหามากกว่าทางราชการนั้นก็ยังคงไม่ ในที่สุดรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลไทยต้องทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ. 2426 โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้รัฐบาลไทยแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจัง

สาเหตุที่ทำให้ข้าหลวงสามหัวเมืองไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ 2 ประการ ประการแรก ข้าหลวงสามหัวเมืองไม่มีอำนาจระดับที่เต็มที่ โดยข้อบังคับกำหนดให้มีอำนาจชำระความไม่เกิน 5,000 รูปี⁶⁵ ซึ่งส่วนใหญ่มีจะเกิน ดังนั้นคดีความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่จึงไหลเข้ามาในศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ เสมอ ประการที่ 2 นโยบายของรัฐบาลกลางยังไม่ประสงค์จะเปลี่ยนแปลงใด ๆ มากนัก ทั้งนี้เพราะเกรงปฏิกริยาจากเจ้าเมืองเชียงใหม่และเจ้าอนุบาลหลานเจ้านันทเสนข้าหลวงสามหัวเมืองมาบู่ทางไม่กับการปฏิรูปในครั้งต่อไป ดังนั้นข้าหลวงที่ส่งมาประจำเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2417 จึงมีบรรดาศักดิ์เพียงชั้นพระ (พระรัตนทรรวาชเสนี (พุ่ม ศรีไชยงค์) ข้าหลวงคนแรก ตำแหน่งเดิมเป็นปลัดบัญชาการพระคณาโชน) ซึ่งมีส่วนทำให้เจ้าอนุบาลหลานเจ้านันทเสนไม่พอใจเท่าที่ควร⁶⁶

การปฏิรูปการปกครองในเชียงใหม่

หลังจากที่รัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลไทยทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2426 ซึ่งสัญญาฉบับนี้กำหนดจะส่งมอบให้ไทยแก้ไขปัญหานี้ที่เชียงใหม่อย่างแท้จริง โดยอังกฤษต้องการให้ไทยส่งข้าหลวงที่มีอำนาจเต็มขึ้น ไปดำเนินการ เพราะขณะกำลังเจรจาทำสัญญาฉบับนี้บรรดาหัวเมืองขึ้นพม่าต่าง เป็นอิสระทำการละเมิดระเบียบอาหารไทยอย่างกล้าหาญ ในที่สุดหัวเมืองชายแดนสหภาพไทย⁶⁷ และความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในก้นกลางที่เมืองเชียงใหม่จึงทำให้รัฐบาลอังกฤษได้ประณามขั้นตอนการแก้ไขในเชียงใหม่ขณะนั้นกำลังยุ่งยาก เพราะเจ้าเทพไกรพระราชาของเจ้าอินทวิชยานนท์มีความสามารถในการปกครองถึงแก่พิราลัย ในปี พ.ศ. 2426 เจ้าอินทวิชยานนท์ก็ไม่มีเวลาเริ่มเริ่มพิจารณา เจ้าชายชั้นสูงในเชียงใหม่จึงต้องเข้ามาจากกัน นับ

65. "พระบรมบัญญัติสำหรับข้าหลวงชำระความหัวเมือง" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1 ลงวันที่ 17 เดือน 12 ปี 2416 ส.ศ. 1236 หน้า 274-275 และ พจน. 1.5 "ฉบับฉบับใช้อำนาจเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ในการขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย" สารานุกรมไทย เล่ม 10 หน้า 154-155

67. พจน. 1.5 สารานุกรมไทย เล่ม 10 หน้า 154

68. พจน. 1.5 น. 2.12 ก/41 เล่ม 21 ศุภกิจพรพจน์เจ้าอินทวิชยานนท์ การปกครองหัวเมืองเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าทิพพนาสนา กรมหมื่นบำราบปรปักษ์ และ 1.5 น. 2.21 ก/21 เล่ม 2 พระองค์เจ้ากรมการปกครองหัวเมืองเจ้ากรมการเจ้าทิพพนาสนา กรมหมื่นบำราบปรปักษ์

เป็นโอกาสดีของรัฐบาลกลางที่จะดำเนินการปฏิรูปการปกครองแบบชาลพัทท์ โดยมี ศูนย์กลางการ
 ดำเนินงานที่เชียงใหม่⁶⁸

การปฏิรูปการปกครองในเชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิรูปการปกครองแบบ-
 ชาลพัทท์ ซึ่งเป็นกระบวนการรวมตัวเมืองประเทศราชตามลัทธิเจ้าฟ้าเจ้าเมือง รัฐบาล
 กลางวางแผนหลายของการปฏิรูปการปกครองเพื่อสร้างเอกภาพแห่งชาติ ซึ่งมีองค์ประกอบ
 หลักสี่ประการคือ การรวมตัวเมืองเข้าเป็นอาณาจักร 2 ประการ
 คือ ประการแรก สถาปนาเมืองประเทศราชที่เป็นมาแต่เดิม โดยจัดการปกครองแบบ
 มณฑลเทศาภิบาล ส่งข้าหลวงมาปกครอง ขณะเดียวกันก็พยายามยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองเดิม
 โดยรัฐบาลกลางวิเคราะห ตำแหน่งของเจ้าเมือง อย่างละเอียดถี่ถ้วนไป ซึ่งในที่ที่สุด ตำแหน่งเจ้าเมืองก็
 สลายตัวไป ประการที่สอง การรวมกลุ่มกลืนชาวพื้นเมืองให้มีความรู้สึกเป็นพลเมืองไทยเช่น
 เดียวกับพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ กล่าวคือให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับของชนใน
 ชาติ รัฐบาลกลางใช้วิธีจัดการปฏิรูปการศึกษาในอาณาโดยจัดการระบบโรงเรียนหลวงขึ้นไทยซึ่งเป็น
 ระบบการศึกษาแบบใหม่เข้ามาแทนที่ การเรียนในวัดและกำนันก็ได้เรียนภาษาไทยตามแบบภาษา-
 ไทยแล้ว⁶⁹

การปฏิรูป การปกครอง ในเมืองเชียงใหม่มีลักษณะการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและยาว-
 นาน ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 สมัย

1. สมัยก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2427-2442)
2. สมัยจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (2442-2476)

68. เชียงใหม่เป็นหัวเมืองประเทศราชของมณฑลพายัพ ซึ่งมีขึ้นเมื่อครั้งต้นรัชกาล รัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2427-2438
 อันตอนแห่งการปกครองหัวเมืองล้านนา ตำแหน่งการปฏิรูปมณฑลเมืองเชียงใหม่ ดำเนิน และรักษา มีเจ้าหลวงท่า
 สันนิษฐานจัดการปกครอง (เมืองประเทศราช) ซึ่งได้แบ่งเป็น 2 ส่วนตามลัทธิชาลพัทท์ของเจ้าฟ้าเจ้าเมืองเชียงใหม่
 ดำเนิน และรักษา ออกไปเมืองแพร่และน่าน จึงเรียกเจ้าหลวงล้านนาว่าเป็นเจ้าหลวงหัวเมืองล้านนา พ.ศ. 2438-
 2442 เป็นมณฑลพายัพ พ.ศ. 2442 เป็นมณฑลพายัพโดยมีเมืองน่าน แลพ.ศ. 2442-2476 เป็นมณฑล
 พายัพ

69. รามเมฆน้อยกับกัณโณณันต์ อ. สุริยาคี อรรถชอุบล, "การปฏิรูปการศึกษาในล้านนา : การสร้างเอก
 ภาพแห่งชาติ (พ.ศ. 2442-2473)", ศึกษาสารคดีสาร 2-4 (ตุลาคม 2524-กุมภาพันธ์ 2525) : 29-48

12. www.irs.gov

การจัดการปกครองแบบใหม่จำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องเก็บภาษีจากท้องถิ่นเพิ่มเติมมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย โศกที่รัฐบาลกลางไม่ต้องการเงินมากขึ้น และเมื่อมีเงินเพื่อจ่ายตามงบประมาณใหม่จะต้องมีการหาหนทางที่จะหาเงินจากรัฐบาลกลาง เพื่อใช้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของการปฏิรูปการปกครอง จึงมีการปรับปรุงการเก็บภาษีอากรให้ เป็นแบบเดียวกับระบบกรุงเทพทันนี่

ประการแรก การจัดระบบลูกราชให้เจ้าอาวาสอากรประมวล ครั้นรวมภาษี 5 ชนิด คือ ภาษีสุรา ภาษีสุกร ภาษีนา ภาษีครุฑ และสหภาพสัตว์น้ำ⁷⁴

ประการที่สอง การเพิ่มชนิดของภาษีอากรขึ้นใหม่หลายอย่าง แยกตามหมวดหมู่ได้ถึง 9 ประเภท ซึ่งมีแต่เงินค่าที่พบมีภาษีข้าวและภาษีของครัวเรือนเท่านั้น⁷⁵

ประการสุดท้าย รูปแบบการเก็บภาษี เติบโตกับเงินดอลลาร์ เช่น ปลุกข้าวเสียภาษีเป็นข้าว แต่ระบบใหม่ต้องเสียภาษีเป็นเงิน ทั้งที่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรายังไม่แพร่หลาย ราชรัฐ อันดอร์ จึงกับ การ แลกเปลี่ยน อีกรอง และระบบ เศรษฐกิจเป็นแบบ เกื้อกูลชีพ (Self-Sufficiency)

การจตุกับภาษี “ระบบกรุงเทพ ฯ” ดังกล่าวนี้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในอาณาโอบที่มีอยู่ระบบการเก็บค่าระวางอย่างอื่น เพราะราชรัฐแยกจากเขตธุรกิจจากเจ้าอาวาสอากรแล้วจะต้องจ่ายภาษีเป็นเงินจำนวนมาก ราชรัฐจึงคือหรือ

กรมหนึ่งพิธีพิธีราชการพระราชทานที่วางรากฐานกับการปฏิรูปหัวเมืองลาวเฉียงเท่านั้น โศกใช้เวลานี้อยู่ (พ.ศ. 2427-2428) ก็เสด็จกับกรุงเทพฯ เพื่อช่วยราชการด้านอื่นคือไปรัฐบาลกลางได้จัดตั้งราชหลวงคณะมาปกครอง โศกนั้นไปบอกให้จัดการปกครองตามแบบที่กรมหนึ่งพิธีพิธีราชการพระราชทานไว้ แต่รูปแบบที่กรมหนึ่งพิธีพิธีราชการพระราชทานไว้เดือนหลายฉบับแล้วกับเน็คคือพระยาพรตวิโร (เงิน จาตุจินดา) (พ.ศ. 2431) ดำรงตำแหน่งราชหลวงที่หัวเมือง พระยาพรตวิโรแทนที่พระยาอภัยนาถและเอกราชโรหรือรัฐบาลกลางกลืนให้ใจให้เจ้าอินทรวชิรอนันต์ เจ้าเมืองเชียงใหม่อันเลิกกระเบียดแบบแบบต่างๆ โศกเจ้าอินทรวชิรอนันต์ออกหนังสือประกาศเรื่องให้รัฐบาลกลางยกเลิกเงิน 6 ตำแหน่ง ออกเลิกระบบภาษีอากร แบบกรุงเทพ ฯ หรือใช้ระบบคล้ายกับส่วนในอิตาลี 10 ชัก 2 แล้วให้เงินขึ้นภาษีตามของเก็บภาษีข้าวเป็นดอลลาร์ และกับภาษีของครัวเรือน ในคำประกาศนั้นอ้างว่าเหตุผลทางวิชาการ

74. พท. 1. 5 น. 86/2 รายงานของรัฐบาลถึงผู้ปกครองราชรัฐเจ้าพื้นตามาตรการพระราชทานประสิทธิ์

๘๖ รัชกาล ๑๖ ปี ๑๙๐๓ พ.ศ. ๒๔๓๘

75. พท. 1. 5 น. 88/103 คำว่าภาษีอากรของหลวง (1.๙. 103-104)

บ้านเมืองไม่พอใจการดำเนินงานของกรมหมื่นพิทยวิธานกร จึงบันทึกใส่ใบบอกให้ทูลเกล้าฯตาม
ฎีกาขอ แลพระพิพัฒน์ธัญญาหารก็ไม่อุทิศสมบูรณ์แด่เมืองเชียงใหม่เช่นกัน⁷⁶ ผน
เป็นวิธีการที่อ้างความเชื่อถือของราชตระกูลเป็นเครื่องมีกั๋วของ ซึ่งเข้าใจว่าราชตระกูลบางส่วนคงเห็น
ด้วยกับคำประกาศ เพราะคำนี้คือครุอันกับการประกาศของเจ้าอาณานิคมฮาดการอยู่แล้ว

หลังจากเจ้าอินทรวชิราภรณ์ที่ออกหนังสือประกาศให้ราชตระกูลทราบแล้ว ก็นำความ
กราบบังคมทูลต่อรัชกาลที่ 5 ซึ่งรัชกาลที่ 5 ไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เจ้าผู้ระบบเดิม แต่
เมื่อเวลาผ่านไปไม่กี่เดือน พระยาเพชรพิไชยกลับ ถิ่นยอมให้เจ้าอินทรวชิราภรณ์ที่ออกเลิกระบบการ
เก็บภาษีแบบกรุงเก่า โสฬสการ แลจากนั้นพระยาเพชรพิไชยใช้ตำแหน่งตามเอปไรซ์
เช่น ทุวิจิตรพงษา 16,377 รูปี⁷⁷ แลร่วมอยู่กับเจ้าเมืองเชียงใหม่ให้อัญญาเบ็ญกับ
การพัฒนทั้งที่เมืองสมอกรมหมื่นพิทยวิธานกรพระมีประกาศตามแผนการพัฒนทุวิจิตรเป็นอันขาด⁷⁸

พระยาเพชรพิไชยกระทำผิดอย่างร้ายแรงดังกล่าว จึงถูกเรียกตัวกลับกรุงเทพฯ ทันที
แลผลการปฏิบัติราชการของพระยาเพชรพิไชย สร้างความแตกแยก ในหมู่ข้าราชการ โดยที่ส่วนกลาง
ลงมา เนื่องจากมีข้าราชการโดยอีกกลุ่มหนึ่งพยายามรักษาอำนาจรัฐบาลอย่างเต็มที่ ความ
แตกแยกของข้าราชการ โดยทำให้ราชการต่าง ๆ หยุดชะงักลงและเป็นโอกาสให้เจ้าเมืองเชียงใหม่
เรืองอำนาจแลลดเอปไรซ์ขึ้น

ในการแก้ไขปัญหารัฐบาลกลางซึ่งขัดขวางคุกใหม่มา ประกอบด้วย พระเจ้าเมืองอาเยอ
พระองค์เจ้าโสมบดินทิพย์ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงพิเศษ แลพระยาพะเยาเทพในตำแหน่งข้าหลวง
ห้าหัวเมือง ดำเนินการแก้ไขสถานการณ์โศกอาชวณิชาอำนาจรัฐบาลกลาง แต่สถานการณ์
กลับทวีความรุนแรงมากขึ้นจนกลายเป็นกบฏพระยาปราบสงคราม (พญาผาบ)

กบฏพระยาปราบสงครามเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2432 ที่ตำบลหนองจิกม ตำบลต้นพร้าว
จังหวัดเชียงใหม่⁷⁹ เว็รราวก็เกี่ยวกับกบฏพระยาปราบสงครามเป็นสิ่งที่น่าสนใจยิ่ง จึงมีการ

76. พพ. 5.5 น. 58/89 พระยาอินทรวชิราภรณ์ที่กราบบังคมทูลขอเมืองเชียงใหม่ ๑๖ วันที่ 3 7 10 ค่ำ
ปีระศ. ๑.ศ. 1250

77. พพ. 5.5 น. 58/89 เจ้าพระยาพิชัยสงครามที่กราบบังคมทูลขอเมืองเชียงใหม่ 3 ๑๖ วันที่ 3 เมษายน 1.ศ.
1250-24 มิถุนายน 1.ศ. 1250

78. พพ. 5.5 น. 1.ศ. 1250 หน้า 36 หน้า 194-198

79. รามอินทรีที่พระยาปราบสงคราม (พญาผาบ) ๑ หัวเมือง ชื่อเมือง, "กบฏพระยาปราบสงคราม
แห่งเชียงใหม่เชียงใหม่ พ.ศ. 2432" 24 หน้า (ฉบับสำเนา) กาลังตีพิมพ์ในหนังสือ

"ความเคลื่อนไหวทางการเมืองในเชียงใหม่"

ศึกษาทัศนคติทางนิเวศน์มาบ้างแล้ว⁸⁰ แต่ยังไม่สามารถตีความในแนวทางอื่นได้อีก ซึ่งมีเหตุผลอาจมาจากงานวิจัยไทยใช้หลักฐานจากการสัมภาษณ์บุคคลที่สูงอายุในท้องถิ่น ประกอบกับหลักฐานของทางราชการที่หายากตามแหล่งชาติ

จากการศึกษาพบว่าพระยาปราบสงครามมีฐานะขุนนางที่มีตำแหน่งเป็นแม่ทัพเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีความสามารถสูง และเป็นผู้นำปกครองวงศ์พ่อเมืองไทยได้รับความรู้ไว้มากจากเจ้าเมืองเชียงใหม่ให้ปกครองและเก็บภาษีตามเมืองชาวเมืองของแม่ฟ้าปิง คือบริเวณแขวงจอม (ท่ง-จอม) แขวงท่ง (แม่ท่ง) และแขวงกกก⁸¹ จากหลักฐานของทางราชการระบุว่าพระยาปราบสงครามเป็นพลเรือน (กัณณ) แต่เมื่อพิจารณาหน้าที่ของพระยาปราบสงครามซึ่งได้ปกครองแคว้นแม่ฟ้าปิง (แม่ฟ้าปิง) โดยพิจารณาจากคำทูลทูลราชทูตที่ 5 ของเจ้าพระยาพลเทพ มีความตอนหนึ่งว่า “เป็นต้นทำฐานการการแลรักษาผืนนาบ้าน”⁸² เพราะฉะนั้นหากเทียบอำนาจหน้าที่กับนายอำเภอ แต่ในสมัยนั้นบริเวณ 3 แขวงตั้งอยู่ร่วมกับเมืองเชียงใหม่ ยังไม่มีการจัดตั้งเป็นอำเภอด้วยปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่นคำสัมภาษณ์ระบุว่าพระยาปราบสงครามเป็นผู้นำท้องถิ่นที่เก่งกล้าด้านไสยศาสตร์และการรบพุ่งเป็นที่ยอมรับนับถือและตั้งชื่อในหมู่บ้านตามเขา ซึ่งส่วนหนึ่งทำให้ราษฎรที่เดือดร้อนจากการเก็บภาษีหรือเรื่องอื่นต่อพระยาปราบสงคราม พระยาปราบสงครามจึงออกปกป้องราษฎรเหล่านั้นเป็นกลุ่มพระยาปราบสงคราม

เหตุการณ์ กบฏพระยาปราบสงคราม มีจุดเริ่มต้น จาก ระบบเก็บ ภาษี อากร ผูก ชาติ โดยเฉพาะภาษีผูกมาก พอ แพร่ทั่ว เมื่อพระองค์เจ้าโสมสวลีเสด็จกำหนดให้เก็บอากรพิธีสวนแบบกรุงหลวงฯ คือออกเก็บผูกศรีและพระบรมเกตุที่พระมณีนพศิขรินราชวรวิหารให้มีการเสียภาษีเฉพาะเมื่อมีการซื้อราชภักดิ์เท่านั้น ฉะนั้นระบบไทยนั้น ไม่มีการซื้อราชภักดิ์ผูกกับภาษีหรือยังไม่พัฒนาถึงขั้นเสียภาษีแล้ว ทำให้ราษฎรไม่สามารถหาเงินมาเสียได้ทัน ราษฎรจึงต้องการเสียภาษีเป็นผลผลิตทางการเกษตรตามระบบการเก็บภาษีแบบเดิมของอาณาจักรไทย

80. สุธีร์ ฐาคี, “กบฏพญาผาบ (ปราบสงคราม) : กบฏจากเงาในพงศาวดาร”, วารสารสังคมศาสตร์, 3 (พฤษภาคม 2552-ถึงพฤษภาคม 2553) : 34-36 สุธีร์ ฐาคี บัญชีเอกสารธุรกิจ และพญาผาบ (ปราบสงคราม) เป็นจากงานราชการไม่ได้ดำเนินการราชการราชการแน่นอน ข้อความ สุธีร์ ฐาคี, “กบฏพญาผาบ (ปราบสงคราม) มี พ.ศ. 2552, “กบฏพญาผาบ (ปราบสงคราม) : กบฏจากเงาในพงศาวดาร” 1 (พฤษภาคม-ถึงพฤษภาคม 2553) : 37-38 ข้อความ ความในแนวทางการศึกษา การเมืองของพญาผาบ โดย โสภณ วัชรกุลและส่วนในหนังสือไทยโดยสิ้นการพญาผาบ พระยาปราบสงคราม ของเจ้าเมืองเชียงใหม่ และอีกจุดคือการศึกษาของข้าพเจ้าที่ศึกษาการเมืองในสมัย

81. ในปัจจุบัน 3 แขวงที่ตั้งขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอสันทราย อำเภอคลองเตย และอำเภอสันกำแพง จากการสำรวจของกรมการปกครองได้มีอำนาจดังนี้

82. พ.ศ. 236 2.5 2.5/1 เจ้าพระยาพลเทพทำคำทูลราชทูตที่ 5 28 มีนาคม พ.ศ. 198

นัยยะว่าเป็นผู้ปรารถนาอยาก ฆราวาส พญ. ได้ในอัตราปีละ 43,000 รูปี ซึ่งสูงกว่าอัตราเดิมถึง 16,000 รูปี⁸⁵ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเก็บภาษีอย่างเข้มงวดเพื่อให้ได้เงินก้อนโตมาให้ได้มากที่สุด นัยยะได้สะท้อนกับภาษีตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2432 เป็นต้นมา ในอัตราที่สูงกว่าเดิม คือ หนัก 2 คัน ต่อวัน ฆราวาส 1 คัน ต่อวัน (1 วัน - 12.5 สลาค์) ราษฎรที่ปลูกพืชสวนครัวจะได้รับภาษีจากรัฐหรือจากรัฐมนตรีของพระเจ้า ภาษีที่บังคับให้จ่ายค่าภาษีตามที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นเงินจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณที่ แคว้น จิณ แลแคว้นชวกรก ในเขตพระราชอาณาบริเวณปกครองเดิมบริเวณที่มีคนปลูกต้นหมากกัน มากมาจนต้องใช้วิธีการเก็บโดยหักผลกำไรของไร่ นำไปใช้ตามเกณฑ์ที่กำหนด แล้วหักลบออกจากผลกำไรที่เหลือ⁸⁶ แต่ส่วนนี้จะต้องเสียภาษีระหว่าง 80-200 รูปี⁸⁷ ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก⁸⁸ เมื่อเทียบกับสมัยที่พระเจ้า ปรามสงคราม ทำหน้าที่เก็บภาษี ซึ่งให้เจ้าผู้ครองนครหรือไพร่จะเก็บ ภาษีที่สวนครัวของครัวละ 5 รูปี ส่วนข้าวก็เก็บตามจำนวนพันธุ์ที่ปลูกในอัตราพันธุ์ ข้าวปลูก 1 ถัง เสียค่า 2 ถัง

เมื่อพระเจ้ามีอำนาจปกครองสวนครัวแล้วในเขตแคว้นจิณ (ตำบลหนองจิณ ตำบลกันทรารมย์ปัจจุบัน) ราษฎรส่วนหนึ่งไม่สามารถนำเงินมาชำระค่าน้ำได้จึงขอสิทธิเป็น เสอเล็ก พวกเจ้าภาษีไม่ยอมยกเว้นแต่จะยึดมีชื่อเข้าราษฎร สร้างความไม่พอใจแก่ราษฎรที่ พนเห็นแก่ความยากจนต่อค่าน้ำพวกเจ้าภาษีโดยมีพระเจ้าปรามสงคราม เป็นผู้นำ ซึ่งยื่นข้อเสนอกับ การประกาศห้ามไม่ให้เจ้าภาษีเก็บภาษีในเขตตำบลหนองจิณแล้ว ลูกหลานใหญ่โดยกับวางแคว จะเข้าใจดีเรื่องเรื่องใหม่ โดยผู้หมากจะส่งทหารจัดการการจากส่วนกลางและเจ้าภาษีชาวจิณ ในฐานผู้สร้างความเดือดร้อน⁸⁹ แต่ผู้ทวงการปราบปรามเสียก่อนโดยที่พระเจ้าปรามสงคราม ขอบพันไปให้เจ้ารวมกำลังขึ้นอีกครึ่งหนึ่ง ซึ่งครั้งหนึ่งได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าเมืองเชียง

85. พ.ร. 1.5 บ. 58/1 เก็บพระราชพงศาวดารปัตตานีครั้งที่ 5 ลงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 108.

86. สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 3 มี ปณิธานพระราชทาน ถิ่นที่ดินทำกิน ให้แก่ไพร่ซึ่งใหม่ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2323

87. พ.ร. 1.5 บ. 58/38 พระราชพงศาวดารปัตตานี จ.ศ. 2323 ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 108

88. แต่เดิมเจ้าไพร่ไม่มีเงินจ่ายกับภาษีประมาณห้าร้อย แคว้นโดยไม่มีเงินเสียภาษีประมาณถึงพันถึง 5 พ.ร. 1.5 บ. 58/1 เก็บพระราชพงศาวดาร พม่าครั้งที่ 3 วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 108

89. พ.ร. 1.5 บ. 58/38 พระราชพงศาวดารปัตตานี พม่า จ.ศ. 2323 ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 108

สามารถยึดเมืองฝางได้ อย่างไวก็ตามในที่สุดก็ถูกทางการปราบปรามจนสำเร็จ⁸⁸

สาเหตุของกบฏพระยาปราบสงคราม เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครองและเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองในสมัยของโชนวี่ซึ่งทำให้ เจ้าเมืองเชียงใหม่และเจ้าอุปราชหลายคนต้องสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึง พยายามต่อต้าน การทำเหมืองแร่ ปฏิรูปการ ปกครองตลอดมา และ ใน เหตุการณ์กบฏ พระยาปราบ สงคราม เจ้าชายในเมืองเชียงใหม่ก็มีส่วนสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง⁸⁹

ในการตีความเท่าที่ผ่านมาก็คงต้องยอมรับว่าเจ้าชายในเมืองเชียงใหม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การกบฏด้วย⁹⁰ แต่ไม่มีผู้ใดพิจารณาต่อไปว่า การปฏิรูปการปกครองของกรมต้นพิชิตบริหาร การนั้น ได้กระทบกระเทือนถึงโครงสร้างทางการเมืองในระบอบอำนาจที่หนึ่งหรือรวมถึงแคว้นและ แก่นบ้านด้วย ข้าราชการท้องถิ่นเหล่านี้ ก่อนหน้าจะปฏิรูปการปกครองเป็นกลุ่มที่เคยมีสว ประโยชน์ต่อการเก็บรวบรวมภาษีอากรให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ ข้าราชการท้องถิ่นจึงสูญเสียผล ประโยชน์ และรู้สึกว่าการรัฐบาลกลางเข้ามายุ่งเกี่ยวมากเกินไป หลุดจากที่สถาบันสนับสนุนให้มันได้ชีวิต ว่ามีส่วนร่วมต่อการกบฏหรือไม่แล้วเป็นข้าราชการระดับท้องถิ่นทั้งสิ้น เช่น พระยาปราบสงคราม แคว้นและแก่นบ้าน ประกอบด้วย พระราชคิธ (แคว้นแม่คือ) ท้าวฮาวใจ (แก่นบ้านบ่อ) พระราชคันทู (แก่นบ้านถ้ำ) พระราชเงินใจ (แคว้นจอม) พระราชบุญ (แก่นบ้านป่า) ท้าว เขื่อนคำ (แคว้นกกอก) และท้าวจิก ท้าวใจ ท้าวเขื่อนแก้ว ท้าวราช ท้าวขันคำ แสนเทพ สุวันทรี เป็นต้น⁹¹

ส่วนสาเหตุที่ผลักดันให้พระยาปราบสงครามก่อการกบฏผู้เขียนเข้าใจว่าเป็นผลโดยตรงจากการสูญเสียผลประโยชน์ด้านการจัดเก็บภาษีอากรแม่บั้งฝั่งตะวันตก นอกจากนั้นยังมี สาเหตุประการของการตัดสินใจของพระยาปราบสงครามอีกด้วย ได้แก่การได้ รับความสนับสนุนจาก เจ้าชายในเมืองเชียงใหม่ และไม่พอใจการทำการผูกครองความในความเป็นปกครอง ซึ่งพระยา ปราบสงครามท้าวท้าวออกแล้วเป็นกบฏมีความยุติธรรม

88. พท. 1.5 6.43/2 รายงานของนายราชศักดิ์การรบของพระองค์เจ้าโสมนังคัลย์ เนื่องด้วย กบฏพระยาปราบสงคราม ลงวันที่ 28 มีนาคม 1.ศ. 108

89. พท. 1. 5 6.46/103 พระองค์เจ้าโสมนังคัลย์การรบกับกบฏราชกิจราชศักดิ์ 3 6 18/10 22/10/21 มีนาคม 1.ศ. 108

90. ดู ชูสีห์ รุจดี, เรื่องเดียวกัน และวิไลดา รุ่งศิริและกัน, เรื่องเดียวกัน

91. พท. 1.5 6.46/108 พระยาเทพกษัตรารบกับกบฏ 1 พท. 10 พฤษภาค ที่ 22/106 วันที่ 19 มกราคม 1.ศ. 108

หลังจากเกิดกบฏพระยาปราบสงคราม อันหาเหตุผลรัฐบาลกลางมิใช่ของการลอบ
ฆาตกรรมและลอบฆาตระบบเดิมอีกทั้งหนึ่ง ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงเจ้าพระยาถึงความรู้สึกกระทบ
กระเทือนใจของจำนวนในเมื่อจะเขียนใหม่ก็เกิดขึ้นสองคราวที่ดำเนินการปฏิรูป ในระหว่าง
กบฏพระยาปราบสงคราม(พ.ศ. 2432-2435) จึงได้มีการแก้ไขปัญหานี้

เรื่องใหม่สมัยปฏิรูปการปกครองมณฑลลาวเฉียง

(พ.ศ. 2436 - 2442)

ความจำเป็นต้องปรับปรุงการปกครองมณฑลลาวเฉียงหรือมณฑลพายัพในเวลาที่
เกิดกบฏครั้งหนึ่ง หลังจากที่รัฐบาลไทยตั้งมอบลาวกับมณฑลยวมทั้งห้าและหัวเมืองมณฑล
ซึ่งมีปัญหาวุ่นวายเสนอให้แก่วิชาการอังกฤษในปี พ.ศ. 2435 และในปี พ.ศ. 2436 ไทยก็
เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ พ.ศ. 112 ทำให้เขตแดนด้านตะวันตกของ
มณฑลลาวเฉียงต้องเผชิญกับการรุกรานของฝรั่งเศสตอนนั้น ในที่สุดไทยต้องเสียดินแดนฝั่ง
ขวาแม่น้ำโขง ซึ่งกินพื้นที่กว้างขวางแก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2446

การดำเนินการครั้งนี้มีพระยาทรงสุรเดช (อิน บุญนาค) ดำรงตำแหน่งข้าหลวง
ใหญ่มณฑลลาวเฉียงเป็นเวลา 6 ปี (พ.ศ. 2436-2442) และให้ราชการการปฏิรูปยกไป
จากเดิมถึงเมืองแพร่ แลเมืองน่านด้วยซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเมืองเชียงใหม่เท่านั้น พระยา
ทรงสุรเดชจัดการหลายด้านซึ่งสามารถรวมอำนาจเข้าสู่รัฐบาลสำเร็จอีกทั้งหนึ่ง

คือการปกครองในระดับมณฑล พระยาทรงสุรเดชได้จัดตั้ง กองมณฑลลาวเฉียงซึ่ง
เป็นหน่วยงานที่สำคัญมาก กองมณฑลมีพระยาทรงสุรเดชข้าหลวงใหญ่เป็นผู้นำบังคับบัญชาสูงสุด
และมีข้าหลวงรองในตำแหน่ง ข้าหลวงมหาดไทย ข้าหลวงยุติธรรม ข้าหลวงคลัง ข้าหลวง
บำนาญ และมีข้าราชการระดับเสมียนพันิกงานประจำอยู่ในกองมณฑล รูปแบบการปกครองทั้ง
กล่าวจะเห็นว่าลัทธิระบบ กล้องกลไกกับการ ปกครอง แบบมณฑลเทศาภิบาลซึ่งจะจัด ในสมัยก่อน
ซึ่งกล่าวได้ว่าในช่วงที่รัฐบาลกลางได้เตรียมพื้นฐานที่จะปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลใน
มณฑลพายัพ ให้เป็นแบบแผนเช่นเดียวกับมณฑลภายใน และข้อบกพร่องครั้งนั้นจะได้รับการ
แก้ไขในสมัยมณฑลเทศาภิบาล

ส่วนการปกครองในเมืองเชียงใหม่นั้นพระยาทรงสุรเดช ตั้งตำแหน่งพระยาผู้ช่วยเสนาท้าว
6 ให้ครบทุกตำแหน่ง หลังจากที่ถูกเจ้าเมืองเชียงใหม่ออกเลิกไปไปในครั้งที่เจ้าพระยาทอเพกเพิก
ราชทรงพิทักษ์ใน พ.ศ. 2433 การตั้งเสนา 6 ตำแหน่ง พระยาทรงสุรเดชใช้วิธีการที่เรียกว่า
"ยุบยาภิธรรมา"⁸² โยกเกอ์ออกก่อนเจ้าเมืองเชียงใหม่นั้นแล้วตั้งผู้ช่วยเสนา 6 ตำแหน่งขึ้น ซึ่ง
ประกอบด้วยคนสำเร็จ พระยาทรงสุรเดชตั้งตัวข้าราชการที่ทำการในขณะนั้นตามตำแหน่ง
สำคัญ เช่น ผู้ช่วยเสนาท้าวและผู้ช่วยเสนาท้าว ที่ตั้งคือตำแหน่งสำคัญทั้งสองมารวมไว้ที่ว่า
การมณฑลลาวเฉียง การกระทำดังกล่าวก็เท่ากับที่ว่า การมณฑลลาวเฉียงตำแหน่งและฐานต่าง ๆ ที่
ระเทศเมืองเกอ์ท้าว ซึ่งเจ้ามาบุตรหลานเริ่มไม่พอใจเพราะเกรงว่าเจ้าบุญเหลืออำนาจต่างๆ ที่มีอยู่
อย่างรวดเร็วและเกรงว่ารัฐบาลจะยกตำแหน่งต่าง ๆ ไปไว้ ณ ที่ว่าการมณฑลลาวทงคนจะตั้ง
คนใหม่เข้ามาแทนที่ที่ราชกิจกรใด ๆ ความไม่พอใจการกระทำของพระยาทรงสุรเดช เป็น
สาเหตุให้เจ้ามาเมืองเชียงใหม่นั้นตั้งชื่อวันวันนำขึ้นการแบ่งคนทอดราชกิจที่ 5

การปกครองในเมืองอื่น ๆ พระยาทรงสุรเดชตั้งราชหลวงไปประจำเมืองตามลำดับ
ความสำคัญ คือ พระยาทรงสุรเดชตั้งเป็นราชหลวงที่ 1 ประจำอยู่ที่เมืองเชียงใหม่นั้น โดยเชค
การปกครองรวมไปถึงเมืองลำพูนด้วย รองลงมาคือราชหลวงที่ 2 ประจำอยู่ที่เมืองลำปางและ
เมืองน่าน และราชหลวงที่ 3 ประจำที่เมืองแพร่ ราชหลวงที่ตั้งไปประจำเมืองจะเป็นตัวแทน
ของราชหลวงใหญ่ ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้ามาบุตรหลานเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของ
รัฐบาลกลาง

อย่างไรก็ตามในช่วงที่พระยาทรงสุรเดชดำเนินการปฏิบัติไม่ปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลง
ในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามคงต้องให้มีสภาพคงเดิมการเปลี่ยนแปลง
ในระดับท้องถิ่นจะเกิดขึ้นในสมัยที่มีการปกครองแบบเทศาภิบาล

ในด้านการคลัง พระยาทรงสุรเดชรวบรวมอำนาจไว้ไม่ให้เจ้าเมืองเชียงใหม่นั้นและเจ้ามา
บุตรหลานใช้จ่ายอย่างอิสระ โดยกำหนดให้เจ้าเมืองเชียงใหม่นั้นได้รับเงินผลประโยชน์ (ไม่รวม
ค่าทอน) ปีละ 80,000 รูปี⁸³ ซึ่งในขณะที่ยังดำเนินการอยู่เจ้าเมืองเชียงใหม่นั้นทรวีระยา
พลที่ตั้งแก่พิราลัย พระยาทรงสุรเดชจึงคืนเงินผลประโยชน์ให้เหลือปีละ 30,000 รูปี พร้อมกับ
เพิ่มเงินเงินเดือนเจ้ามาบุตรหลานที่รับราชการและจัดการ โดยย้ายยอดคงชน บางตำแหน่งแล้วให้
ข้าราชการไทยเป็นแทนพร้อมกับเพิ่มเงินเดือนให้

82. พ.ร. 1-5 ม.54/33 พระราชบัญญัติการปกครองส่วนราชการ พ.ศ. 2433 ลงวันที่
2 เมษายน พ.ศ. 129

83. พ.ร. 1-3 ม.54/33 เรื่องการแบ่งเงินค่าราชการและผลประโยชน์ในมณฑลพายัพ ลงวันที่
5 สิงหาคม พ.ศ. 129

การจัดการของพระอรรพวงสุรเศรษฐี ความรู้สึกกับคัมภีร์เจ้านายบุตรหลานใน
เมืองเชียงใหม่ จนเกิดการแตกแยกแบ่งเป็นฝ่ายเจ้าหลวงและฝ่ายเจ้านายบุตรหลานซึ่งมี
ความรุนแรงถึงขนาดแบ่งเขตคนกัน โดยฝ่ายเจ้าหลวงอยู่ด้านริมแม่น้ำปิง⁸⁴ ส่วนเจ้านาย
บุตรหลานอยู่ใกล้กำแพงเมือง และทั้งสองฝ่ายแบ่งประเพณีไว้ต่อกัน สถานการณ์จึงตึงเครียดขึ้น
อีกครั้งหนึ่ง รัชกาลที่ 5 ทรงแก้ไขโดยเรียกตัวพระอรรพวงสุรเศรษฐีกับภรรยา แล้วโปรด
เกล้าฯ ให้พระอรรพวงสุรราชกิจ (สาธ ไซยทเลออร์) ซึ่งไม่เจิมวศเช่นพระอรรพวงสุรเศรษฐีเข้าไป
เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลแทนและจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยมีพระยาศรีสุพรรณ
(เส็ง วีระศิริ) ดำเนินการปฏิรูป (ธันวาคม 2442-เมษายน 2443)

เชียงใหม่สมัยจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

(พ.ศ. 2442-2476)

การจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลเริ่มจากหัวเมืองขึ้นในก่อน แล้วขยายไปหัวเมือง
ประเทศราช เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2437 จนถึง พ.ศ. 2449 จึงทั่วพระราชอาณาจักร มณฑล
พายัพจึงเป็นมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2442 ย่างไรก็ตามคนส่วนหนึ่งได้รับการปฏิรูปมาตั้งแต่
ยุคก่อนหน้าเป็นมณฑลเทศาภิบาลแล้ว (พ.ศ. 2427-2442) การจัดการปกครองแบบมณฑล
เทศาภิบาลเป็นการรื้อรากฐานหัวเมืองประเทศราชอาณาจักร มาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งใน
พระราชอาณาจักรอย่างแท้จริง

รูปแบบของ มณฑลเทศาภิบาลได้ ปรับปรุง ให้สอดคล้อง กับสภาพ การปกครองแบบ
เดิม โดยกำหนดให้แต่ละเมืองมีคณะกรรมการบริหารเรียกว่าเจ้าเมืองหลวง ประมุขคือ
เจ้าหลวงประจำเมือง เจ้าเมือง และข้าหลวงผู้ช่วย ซึ่งตำแหน่งเจ้าหลวงประจำเมืองเชียงใหม่
คือพระยาสุพรรณพริ้งพิรุณสิทธิ์ (น.ร.ว. ประยูร อิศรศักดิ์) เจ้าอุปราช (เจ้าอินทวโรรสสุริ-
วงศ์) รั้งตำแหน่งเจ้าเมือง และขุนวิจิตรเจ้าหลวงผู้ช่วย ตำแหน่งเจ้าเมืองที่เป็นของเจ้าหลวง
ประจำเมือง โดยเจ้าเมืองไม่มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองโดยตรง ให้แค่อย่างอื่นให้เกียรติในนาม
เท่านั้น ส่วนวิจิตรเจ้าอุปราชซึ่งรั้งตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ไม่พอใจในการเจ้าควบคุมของ
รัฐบาล จึงเรียกร้องให้เจ้าหลวงเทศาภิบาลลดอำนาจของเจ้าหลวงประจำเมืองลง และขอมี
อำนาจกลับคืนตัวเดิม⁸⁵ แต่ไม่ได้รับ

84. พิศัยการเจ้าหลวงอยู่ริมแม่น้ำปิง บ้างว่าเป็นบ้านเดิมคือวัดสวนศกของนครเชียงใหม่

85. พชร. 1.5 น.10/42 พระยาสุพรรณพริ้งพิรุณสิทธิ์ขอการนำตัวเจ้าอุปราชมาพบ พ.ศ. 2442/2224 24 มีนาคม

นอกจากนี้ยังกำหนดให้เป็นคณะกรรมการการบริหารสูงสุดแล้ว ยังคงรูปแบบสภา 6 ตำแหน่งไว้ตามเดิม แม้ว่าจะไม่เหมาะสมกับกาสนสมัยนักก็ตาม แต่เพื่อไม่ให้จำนวนบุคลากร ซึ่งดำรงตำแหน่งสภาต่าง ๆ ไม่พอใจการดำเนินงานของรัฐบาลและรัฐบาลใช้วิธีค่อย ๆ เลิก สภา 6 ตำแหน่งไป โดยจัดข้าราชการจากส่วนกลางเข้าดำรงตำแหน่งกรรมการเมืองต่าง ๆ แทน เช่น ปลัดเมือง อภการบพิตร จันนิธะ แดะฮัสดี เป็นต้น

ในต้นสมัยประโธชน์ทางเศรษฐกิจรัฐบาลเจ้ามหาบุรุษยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้จำ เมืองต้องเสียภาษีที่ดินเช่นเดียวกับราษฎรทั่วไป วิธีการนี้ทำให้รัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้นเกือบ 10 เท่า เพราะที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเจ้านายเมืองเหนือ และรัฐบาลก็ได้จัดสรรรายได้ของเจ้า เมืองออกเป็นเงินเดือน เงินส่วนแบ่งค่าคอกไม้และเงินส่วนแบ่งค่าแรงงานเกณฑ์รวมแล้วมี หนึ่งเจ้านายทวโรธสุริยวงศ์จะมีรายได้ไม่น้อยนักคือ ประมาณ 249,277 บาท^{๙๖} แต่รายได้นี้ ไม่คงที่ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินค่าคอกไม้และเงินเกณฑ์ซึ่งเก็บได้ไม่แน่นอน และในปี พ.ศ. 2451 ได้ขอรับพระราชทานลดประโธชน์เป็นเงินเดือน ๆ ละ 20,000 บาท^{๙๗} ย่างไรก็ตามใน ระยะเวลาที่จัดสรรรายได้ดังกล่าว เจ้านายทวโรธสุริยวงศ์ไม่พอใจ แต่ก็ต้องยอมรับการ เปลี่ยนแปลง

ส่วนราษฎรก็ได้รับการ กระทบกระรื้อจาก การปฏิรูประบบ การเก็บภาษีอากรเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการเก็บเงินแทนเกณฑ์จากราษฎรจำนวน 4 บาท ต่อปี ซึ่งเดิมเสียเงินแล้วยังถูกเกณฑ์แรงงานสมทบ โดยทางการไม่จ่ายค่าตอบแทนใด ซึ่งตามปกติกระทรวงมหาดไทยกำหนดให้จ่ายค่าตอบแทนในอัตราวันละ 2 สลึง ราษฎรจึงเดือดร้อนและไม่พอใจ ข้าราชการจากส่วนกลางที่ทวโรธสุริยวงศ์ว่างานสร้างถนน และสะพานทั้งในเมืองและนอกเมือง

หลังจากจัดการปกครองแบบเทศาภิบาลผ่านไป 3 ปี บัญชาต่าง ๆ ที่คนมาเมือง จากความไม่พอใจของราษฎรและเจ้านายเมืองเหลืออยู่เสียอย่าง และลดประโธชน์และปัญหาการ รวบรวมข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถในทุกระดับ โดยเฉพาะตำแหน่งนายแหวะ (นาย ตำบล) ซึ่งรัฐบาลกำหนดควรจะเป็นข้าราชการจากส่วนกลางนี้มีจำนวนน้อยมาก ดังนั้นแม้ ว่าจะมีประโธชน์ขึ้นแล้วพื้นที่กว้างขวางมาก ที่การคมนาคมก็ยากลำบากนายแหวะจึงดูแลไม่ทั่วถึง ข้าราชการส่วนหนึ่งไม่เข้าใจปวงราชชน ดุหนึ่งข้าราชการเมืองและใช้การมาขอสิทธิเกณฑ์แรงงาน แทนไป บัญชาเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปตามเมืองต่าง ๆ ในเขตอาณัติพิเศษที่สุดอาจเป็นการคัดค้าน

๙๖. พพ. ๕. ๕. น. 28.1/4 เป็นสำเนาในบัญชีของเมืองประเทศราช ๑๖ มีนาคม... กุมภาพันธ์ พ.ศ. 127

๙๗. เรื่องเดียวกัน

ครั้งใหญ่เกิดขึ้นที่เมืองแพร่ ในเหตุการณ์กบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445 พวกกบฏเงี้ยวของโจรสลัดได้รับ การสนับสนุนจากเจ้าเมืองแพร่ ครั้นพวกกบฏยึดเมืองสำเร็จเงี้ยวชาวเมืองและราษฎรได้ ร่วมมือกับโจรสลัดเข้าระดมการจลาจลประมาณ 20 กว่าคน

สำหรับเมืองหรือใหม่มีการต่อต้านเช่นเดียวกันซึ่ง เกิดที่ชนบทเงี้ยวเมืองแพร่แต่ไม่รุนแรงเท่าการต่อต้านการเกณฑ์แรงงานของราษฎรในเมืองหรือใหม่เท่าที่ชนบทฐานจากพหุชาติ หลายเชื้อชาติ ครั้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ปีพ.ศ. 2444¹⁸ โดยพระยานวิศิษฐราชกิจโจรสลัดเจ้าทางกรุงเทพฯ ว่า "ราษฎรแสงแก้วพลแขวงเมืองหรือใหม่ร้องว่าทำสามของโจรสลัดเกณฑ์เอาคนพวก แสงแก้วให้เดินไปเกณฑ์แสงแก้วแล้วจับตัวไป"¹⁹ และวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1901 พ.ศ. 2445 ราษฎรแขวงแม่จัน แลแขวงเชียงหลวงฮาดยอคนชาติจีนไม่ยอมทำงาน ความรุนแรงของการประท้วงไม่ยอมทำงานคัดค้านของราษฎรเกิดขึ้นอีก เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2445 ณ ที่ทำการแขวงแม่จัน มีราษฎรประมาณ 600 คน พร้อมอาวุธขึ้น ศาลแขวงไม่ พากันไปชุมนุมประท้วงกรรมการแขวงแม่จัน และให้ยกเลิกการประท้วง คำร้องซึ่งอยู่ร่วมกับ กรรมการแขวงแม่จันจำนวน 10 นาย ใช้เป็นอภัยราษฎร แลราษฎรชาย 6 คน นากเจ็บ 2 คน ส่วนพวกกรรมการแขวงนากเจ็บ 2 คน

ระลอกกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ เกิดโอกาสให้รัฐบาล เจ้าจัดการปกครองณฑลพายัพ ได้ อย่างเต็มที่ โดยส่งกำลังทหารเข้าปราบพวกกบฏอย่างฉับพลัน พร้อมขับไล่โจรสลัดเจ้าเมือง แพร่ด้วยการปล่อกองแล้วให้ราษฎรจลาจลจากส่วนกลางทำเรื่องคัดค้านใหม่ทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็น ตัวอย่างให้เมืองอื่น ๆ เห็นว่าการต่อต้านรัฐบาลไม่มีทางสำเร็จ นอกจากยอมสนับสนุนแต่โดยดี หลังจากกบฏเงี้ยวทำผิดของเจ้าเมืองแพร่จึงยอมรับอำนาจรัฐทุกอย่าง

ในการดำเนินงานปฏิรูปการปกครองร่วมหลักกบฏเงี้ยวหรือพระยาสุรสีห์วิสิฐศักดิ์ (เรอ กัสธามศิริ) (พ.ศ. 2445-2458) เป็นเจ้าหลวงสหสาขาบาลซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถสูง พระยาสุรสีห์วิสิฐศักดิ์เริ่มต้นแก้ไขปัญหายุ่งยาก โดยคัดเลือกข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถและซื่อสัตย์ราษฎร นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก นอกจากนั้นได้ขึ้นนโยบายผ่อนปรนไม่เกณฑ์ แรงงานจนเกินไป ขณะเดียวกันก็สร้างความสะดวกให้แก่ท้องถิ่น ทั้งด้านการศึกษา การ ไปรษณีย์โทรเลขการสาธารณสุข และการซ่อมสร้างถนนและสะพานอย่างมากมาย

18. อ้างในฉบับ 1 เมษายน เบ็ญจมาศใหม่

19. พ.ศ. 15 มี.ค./24 ราษฎรจีนไม่ยอมทำงานคัดค้านการเกณฑ์ คนวันที่ 26 มี.ค.พ.ศ. 133

ส่วนผล ประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ ของเจ้าเมืองเชียงใหม่ปรากฏว่า เจ้าอภัยวโรดสูริ-
วาทย์รับเป็นพนักงานเพียงอย่างเดียว โดยรัฐบาลกลางใช้วิธีคำนวณจากรายได้เท่าที่ผ่านมา
โดยเฉลี่ยแล้วกำหนดเป็นพนักงานเพียงได้เดือนละ 20,000 บาท ส่วนเจ้าแก้วพรวังเจ้าเมือง
กนฮุกทำได้อีกเดือนละ 10,000 บาท คำนวณเพิ่มเป็น 12,000 บาท¹⁰¹ เงินเดือนนี้
เป็นการพระราชทานเฉพาะบุคคล เมื่อสิ้นชีวิตจะส่งทายาท และการให้ผลประโยชน์เป็น
เดือนก็เท่ากับว่าเจ้าเมืองมีฐานะเหมือนข้าราชการทั่วไป นับเป็นความสำเร็จที่งดงามไม่ต่างจาก
เลิกตำแหน่งเจ้าเมืองประเทศราชในรัชกาลก่อน

พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์จัดการปกครองอยู่ 13 ปี (พ.ศ. 2445-2458) ก็ประสบ
ความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของรัฐบาลไทย โดยเฉพาะด้านการศึกษามีส่วนที่จัดการปฏิรูปการศึ-
ษาในอาณา ราชฐานเมืองเวียงหนึ่งชื่อไทยกันมาก การเสนอกลมนั้นให้ความรู้สึกว่าเป็นพลเมือง
ไทยก่อนประสบความสำเร็จเป็นลำดับ ส่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่และเจ้าอนุสรณ์หลานให้การสนับสนุน
ส่วนการดำเนินงานของรัฐบาล ทั้งด้านการศึกษา และการทำนุบำรุงเจ้าเมือง

นอกจากพญาโพธิ์รัง พ.ศ. 2458-2468 จะจัดเป็นระเบียบแบบแผนเข้ามามี
ผลภายในทุกประการ และร่วมในการจัดตั้งมณฑลนครราชสีมาประกอบด้วย อำเภอ แพร่
น่าน แล้วรวมกับมณฑลพายัพเป็นมณฑลภาคพายัพ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน
เรื่องใหม่จะเกิดขึ้นจากทางรถไฟสายเหนือมาจนถึงปลายทางที่เชียงใหม่ปี พ.ศ. 2464 ซึ่งทำ
ให้เศรษฐกิจเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว มีการขยายเมืองเพื่อปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เพื่อ
ส่งเป็นสินค้าออก¹⁰² และสินค้าจากส่วนกลางก็เข้ามาเชียงใหม่มากขึ้น รวมทั้งวิทยาการความ
เจริญในทุก ๆ ด้านด้วย

การปกครองเมืองเชียงใหม่ช่วง พ.ศ. 2458-2476 เป็นการปรับปรุงช่วงสุดท้าย
ก่อนยกเลิกระบบเทศาภิบาล ได้เริ่มเมื่อรัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ทรงยกเลิกระเบียบแบบแผน
ต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2458-2468 ทรงอุปเลิศจ้านหนึ่งและหนึ่งส่วนที่เหลือให้เหมาะสมกับ
สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น อุปมณฑลนครราชสีมาเจ้ากับมณฑลพายัพ อุปเลิศจ้านหนึ่งส่วน

101. หจก. 1. 5 น. 22/21 รายงานคดีในข้อบังคับกระทรวงการ, เวียดนาม, ๑๖ มีนาคม ๒๔
มิถุนายน พ.ศ. 121

102. หจก. 1. 6 น. 16/1 เงินเดือนเงินล้านวังเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ๑๖ มีนาคม 21 สิงหาคม
พ.ศ. 2463

103. หจก. 1. 6 น. 1/21 รายงานกระทรวงการกรมหลวงพิษณุโลก ประทาน ๑๖ มีนาคม 27 มกราคม
พ.ศ. 2458

ทั้ง 6 ซึ่งว่างมานานแล้ว และทรงดำเนิมนโยบายยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองโดยเด็ดขาด ซึ่งกำหนดว่านับตั้งแต่ พ.ศ. 2469 เป็นต้นไป¹⁰³ หากตำแหน่งเจ้าเมืองใดว่างลงจะไม่ไปตกแก่ข้าว่า แต่ตั้งขึ้นอีก ส่วนเจ้าเมืองที่มีชีวิตอยู่ก็ได้เงินเกษียณเงินเดือนแก่พิราลัย ซึ่งเจ้าแก้วนารี เจ้าเมืองเชียงใหม่อองคภูมิกษัตริย์แก่พิราลัยใน พ.ศ. 2482 จึงเป็นการสิ้นสุดตำแหน่งเจ้าเมือง เชียงใหม่และหลังจากคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลของใน พ.ศ. 2476 มณฑลพายัพจึงสลายตัว ส่วนเมืองเชียงใหมซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไทยในอดีตก็มิได้ฐานะเป็นเพียงจังหวัดเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ สืบมาจนปัจจุบัน

บทสรุป

เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เก่าแก่ โดยเป็นอิสระในสมัยที่ราชวงศ์มังรายปกครอง จนถึงสมัยพระเจ้าบุเรงนองแห่งมีความเข้มแข็งมากสามารถตีเชียงใหม่สำเร็จใน พ.ศ. 2161 และในเวลาต่อมาที่ไทยตั้งอยุธยาสำเร็จอีกใน พ.ศ. 2112 อยุธยาสามารถเป็นอิสระจากพม่าหลังจากถูกรุกรานครอง 35 ปี ส่วนล้านนาไทยพยายามตั้งตนเป็นอิสระอยู่หลายครั้งแต่ก็ไม่สามารถพัฒนาจากอิทธิพลของพม่าได้ ล้านนาไทยมีสภาพที่อ่อนแอถูกพม่าครอบครองเกือบตลอดเวลา ในช่วงเวลาสั้น ๆ ที่ฝ่ายอยุธยาเข้าครอบครอง¹⁰⁴

อย่างไรก็ตามความกึกก้อง “พันล้าน” (ต่อล้านพม่า) ของชาวเชียงใหม่เกิดขึ้นเสมอแต่ไม่สำเร็จ เชียงใหม่ไม่สามารถขับไล่พม่าโดยลำพังได้ ในที่สุดใน พ.ศ. 2317 พระยาจำปาศักดิ์และพระยาตากสิน เจ้าเชียงใหม่ก็ค้ำคอ พระเจ้าตากสินแล้ว ร่วมกันกองทัพอีสานขับไล่พม่าออกไป นับตั้งแต่นั้นมาเชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของไทย

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พม่าส่งกบฏรุกรานเชียงใหม่และพม่าเมืองประเทศราชล้านนาไทยเพื่อหวังจะกลืนมาปกครองอีกครั้งรัฐบาลสยามในครั้งนั้นต้องช่วยเหลือให้ล้านนาไทยเข้มแข็งสามารถต่อต้านกับพม่าได้ สมัยรัชกาลที่ 1 มีนโยบายฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางของล้านนาไทยที่เข้มแข็ง โดยแต่งตั้งพระยาตากสินเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ทำหน้าที่ “ฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่” และขับไล่อิทธิพลพม่าให้หมดไป ซึ่งประสบความสำเร็จในปลายรัชกาลที่ 1

103. ศพ. 3.7 น. 2/8 รายงานการประชุม ครี.ที่ 7/2469 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2469

104. ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2113-2161) และสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2199-2231) อยุธยาครอบครองเชียงใหม่ได้ประมาณ 10 ปี

เมืองเชียงใหม่กับลำปางแล้ว และสามารถขับไล่พม่าออกไปจากพื้นที่เมืองเชียงแสนใน พ.ศ. 2347

การปกครองเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประเทศราช รัฐบาลกลางไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว ในกิจการภายใน ทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และขนบธรรมเนียมประเพณี เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงมีอิสระในการบริหารบ้านเมืองของตนเองเป็นอันมาก แต่มีให้หลายความว่ารัฐบาลกลางจะไม่ควบคุมเมืองใหม่เสียทีเดียว เพราะรัฐบาลกลางใช้วิธีการนี้แสดงตนว่ารัฐบาลที่เหนือกว่าเมืองใหม่ เช่น การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าเมือง 5 ปี ซึ่งเป็นตำแหน่งทางการเมืองในระดับสูง บุคคลที่ได้รับตำแหน่งคือต้องสมัครรับในอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยการเข้าเฝ้าพร้อมบริวาร คหบดีเครื่องยศ และวิธีการให้กรมทำพิธีขออำนาจพระพิพัฒน์สยามซึ่งมีการสาบานว่าจงรักภักดี นบถจากนั้นจึงให้เมืองเชียงใหม่ ปฏิบัติตามพันธะ ของเมือง ประเทศราช ในรูปของการ ส่งคืนไม่วางทอง เครื่องราชบรรณาการ ส่วนและการเกณฑ์แรงงานและการเกณฑ์ผู้ช่วยราชการสงคราม เป็นต้น

วิธีการปกครองเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประเทศราชดังกล่าว นับว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น ซึ่งรัฐบาลกลางมีกำลังน้อยควบคุมไม่ถึง การคมนาคมไม่สะดวก และไม่ใช่จำเป็นต้องมีการเพราะเมื่อประโศกนาฏกรรมทางพุทธิกที่ได้รับก็มีผลกระทบอยู่แล้ว ในส่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ก็ต้องการมีสิทธิในการปกครองตนเองขนบธรรมเนียมของตน อย่างไรก็ตามเมื่อตะวันตกเข้ามาสภาพการปกครองหัวเมืองประเทศราชดังกล่าวได้กลายเป็น ปัญหาที่ทำให้รัฐบาลกลางต้องเข้าไปควบคุมมากขึ้นตามลำดับ การปฏิรูปการปกครองในเชียงใหม่จึงเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2427 ซึ่งพร้อมกันเมืองลำปางและลำพูน รวมเรียกว่าหัวเมืองลาวเฉียง นับเป็นครั้งแรกใน พหุราชอาณาจักรที่ รัฐบาลกลางต้องเร่งดำเนินการ หัวเมืองปัญหา เกี่ยวกับพื้นที่ในบริเวณอังกฤษ

การปฏิรูปการปกครองในเชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการปกครองและ-
 ชาติพลัพ โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการปฏิรูป ลักษณะการดำเนินงานเป็นการเนวค
 คัมภีร์หัวเมืองประเทศราช เชียงใหม่และอาณาจักร เข้าเป็นครั้งแรกส่วนหนึ่งในการพระราชอาณา
 จักรที่ใช้เวลาชารานานถึง 49 ปี (พ.ศ. 2427-2476) โดยมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการปก
 ครอง การศาล การภาษีอากร การคลัง การศึกษาและอื่น ๆ ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะ
 ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ รัฐบาลไม่ยกเลิกในทันที ยังคงให้ดำรงตำแหน่งอำมาตย์บริวาร แต่

ขณะเดียวกัน ก็พยายามลด อำนาจและ ผลประโยชน์ของ เจ้าเมืองเชียงใหม่ อย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดไป
 ครั้งแรกในช่วงแรกที่รัฐบาลกลาง ส่งราชหลวงสุทนต์มณีของ ขึ้นมาแก้ไขปัญหาคือเมืองเชียงใหม่
 พ.ศ. 2417-2426 อันได้คือราชบุรุษเจ้าเมืองเชียงใหม่โดยครั้นที่ออกมาตั้งราชหลวงขึ้นใหม่จนนำ
 ให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ ปฏิบัติให้ถูกต้องตาม สนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่และ ตามคำขอของรัฐบาลเท่านั้น
 ครั้นต่อมาในช่วง พ.ศ. 2427-2442 รัฐบาลดำเนินการปฏิรูปการปกครองซึ่งเริ่มจากราชบุรุษ
 อำนาจและ ผลประโยชน์บางอย่าง และเป็นการวางรากฐาน ก่อให้เกิดการจัดการปกครองแบบเทศา-
 เทศภิบาล เพราะเมื่อจัดการปกครองแบบเทศาภิบาลใน พ.ศ. 2442 เป็นเวลาที่รัฐบาล
 สามารถดำเนินการขึ้นตอนยกเลิกฐานะหัวเมืองปริมณฑลราช พร้อมกับระงับราชบุรุษอำนาจทาง
 การปกครองและผลประโยชน์จาก เจ้าเมืองเหนือได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะของกบฏเวียง
 พ.ศ. 2445

ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 (ปี พ.ศ. 2451) เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าเมือง
 เชียงใหม่ (พ.ศ. 2445-2452) ขอรับผลประโยชน์เป็นเงินมณฑลประจำจังหวัดเชียงใหม่เทศาภิบาล
 ราชการทั่วไป และสมัยรัชกาลที่ 6 เจ้าเมืองเหนือที่เหลือน้อยก็ขอรับพระราชทานเงินเดือน
 เช่นเดียวกันหมด ในสมัยรัชกาลที่ 7 พระองค์ทรงดำเนินการในขั้นต่อมาคือ ยกเลิกตำแหน่ง
 เจ้าเมือง โดยกำหนดว่าหากเจ้าเมืององค์ใดถึงแก่พิราลัยแล้วจะไม่ไปรับราชการ ให้มีใ้คิดค่า
 ตำแหน่งอีก เท่ากับยกเลิกตำแหน่งไปโดยปริยาย สัญญาสิทธิของเมืองปริมณฑลราชจึงค่อย
 ทยอยดับลง ครั้นเมื่อคณะราษฎรยกเลิกการปกครองแบบเทศาภิบาลใน พ.ศ. 2476
 มณฑลพายัพจึงถูกยุบ แต่ผลของการเปลี่ยนแปลงในช่วงการปฏิรูปการปกครองกลายเป็นรากฐาน
 อันมาถึงปัจจุบัน.

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาไทย

และอาณาจักรอยุธยา พ.ศ. 1839-2310*

อุษณีย์ ธาไธสง

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ทางตอนบนและที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้ปรากฏอาณาจักรที่สำคัญ 3 อาณาจักร คือ อาณาจักรล้านนาไทยและอาณาจักรอยุธยาตามลำดับ อาณาจักรที่ 3 ก่อตั้งขึ้น มาโดยการค้าศูนย์กลางและรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในบริเวณใกล้เคียงกันเข้ามาอยู่ภายใต้ ศูนย์กลางแห่งเดียวกัน

อาณาจักรล้านนาไทยก่อรูปขึ้นมาจากการที่พระยาอริยราชทรงรวบรวมเมืองต่าง ๆ ใน ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และเมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงทางตอนบนเข้าด้วยกัน ทั้งบริเวณที่ หนึ่งภูซ้อ และเขืองคันทะวอ ศูนย์กลางของอาณาจักรอยู่ที่เขืองใหม่ อยู่ในเขตที่ราบลุ่ม แม่น้ำปิง

อาณาจักรอยุธยาที่เข้มแข็งเป็นอาณาจักรที่ก่อรูปมาจากการที่สมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โขงเจืองระวี สุพรรณบุรี และพิจิตรบุรี เป็นต้น พระองค์ทรงรวบรวมเมืองต่าง ๆ เหล่านี้เข้ามาอยู่ภายใต้ ศูนย์กลางที่อยุธยา อาณาจักรทั้ง 2 เป็นอาณาจักรที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันและเป็นอาณาจักรที่มีอิทธิพลบางอย่างร่วมกัน กล่าวคือ เป็นอาณาจักรของชาวไทย และมีพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งการจะเป็นศาสนาหลักภายในอาณาจักร แนวความคิดของพุทธศาสนามีการอ้างถึงกันจะมี บทบาทต่อระบบโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง ตลอดจนชนชั้นปกครอง

แม่น้ำปิงอันเป็นแม่น้ำสายสำคัญของอาณาจักรล้านนาไทยนั้นเป็นแม่น้ำสายหนึ่งที่ไหล มารวมกับแม่น้ำวอ แม่น้ำยวม และแม่น้ำง่วน จมกสายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่รับแม่น้ำสาย สำคัญในอาณาจักรอยุธยา ดังนั้น แม่น้ำปิงจึงเป็นเส้นทางหนึ่งที่คมนาคมในอาณาจักรทั้ง 2 ใช้ ติดต่อกัน เส้นทางอีกเส้นทางหนึ่งคือ ริมแม่น้ำง่วน ออกทางแม่น้ำโขง และเข้าสู่อาณาจักร ล้านนาไทยทางเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก

* อุษณีย์ ธาไธสง, "ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและล้านนา พ.ศ. 1839-2310" (วิทยานิพนธ์ปริญญา ศึกษานิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยราชภัฏ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536)

คัมภีร์อาจกล่าวได้ว่า การเดินทางไปมาของภุมมโกศลในบริเวณ 2 อาณาจักรนี้ทำ
ได้ไต่อย่าง แล่นจากการเดินทางไปมาระหว่างภุมมโกศล 2 กลุ่มนี้ ก่อให้เกิดการไหลอย่างเท
ของวัฒนธรรม โดยเฉพาะศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาในรูปแบบทางการ
เมือง สังคม ศาสนา การดำรงชีวิตของชนในสังคมทั้ง 2 ที่มีอิทธิพลที่คล้ายคลึงกัน นอก
จากนั้นยังมีการไหลอย่างเทของสินค้าในอาณาจักรอาณาจักรทวารวดีของอาณาจักรอยุธยา ทั้งนี้
เพราะอาณาจักรทวารวดีเป็นศูนย์กลางของสินค้าที่สำคัญในทางตอนเหนือ และสินค้าบ้าน
เองเป็นสินค้าออกที่สำคัญมากของอาณาจักรอยุธยา

ความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้ง 2 ก่อนการก่อรูปอาณาจักร

ในช่วงก่อนการก่อรูปอาณาจักร ทวารวดีของอยุธยา มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่อย่างแนบแน่น ดังจะเห็นได้จากการรายงาน
ความศึกและวัฒนธรรม จากอะไวโนเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอาณาจักรทวารวดีของอยุธยา
ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน

อันที่จริงแล้วแม้การตั้งอาณาจักรทวารวดีขึ้นในชื่ออาณาจักรกล่าวได้ว่า เป็นการรายงาน
ความศึกและวัฒนธรรมจากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาสู่เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
ด้านนอกกล่าวได้ว่าพระยาอริยวงศาอาณาจักรทวารวดี เป็นผู้ได้รับการศึกษาจากอะไวโนเขตที่พระ
นางจันทรี ปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรก็เดินทางมาจากอะไวโนเขตเดียวกัน

ตำนานเกี่ยวกับพระนางจันทรีสะท้อนให้เห็นการขยายตัวของวัฒนธรรมพุทธศาสนา
เถรวาท จากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาสู่เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน วัฒนธรรม
ใหม่มีกำลังเข้มแข็งอย่างมากที่จะเห็นได้จากการตั้งชื่อระหว่างวัฒนธรรมพระนางจันทรี ซึ่งเปรียบ
เสมือนตัวแทนของวัฒนธรรมในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กับพระเจ้านิโครราชซึ่งเป็นตัว
แทนของวัฒนธรรมพื้นเมือง ผลปรากฏว่าพระนางจันทรีได้รับชัยชนะ โดยพระเจ้านิโครราช

1. สุวณีย์ อธิราช, "ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและทวารวดี พ.ศ. 1839-1858" (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยราชภัฏ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 33-34.

2. ในคำประพันธ์ของพระนางจันทรี มีหลักฐานที่กล่าวถึงภุมมโกศล 2 กลุ่ม กลุ่มแรกประกอบด้วย
จินกามาตย์กัมพูชา ด้านนอกศาสนา และนางจันทรีซึ่งพระนางมีเชื้อสายทวารวดี กล่าวไว้ เป็นอีกเรื่องพระเจ
อริยวงศาให้พระยาอริยวงศาไปปกครองเมืองทวารวดี หลักฐานกลุ่มที่สอง คือตำนานพระนางจันทรี สุวณีย์
อธิราช, วิทยานิพนธ์, "ตำนานพระนางจันทรี," หน้า 13-14 กล่าวถึงพระนางจันทรีซึ่งพระนางมีเชื้อสาย
ทวารวดีหรือพระนางจันทรีไปปกครองเมืองทวารวดี ให้เมืองทวารวดีให้เป็นเมืองทวารวดีเป็นต้น
จึงเป็นพระนางจันทรีซึ่งพระนางจันทรี

อยุธยาให้กับโอรสของพระนางจามเทวี นอกจากนั้นพบว่าวัฒนธรรมการนับถือพุทธศาสนาแวววาท ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยค่าเงินการควบคุมกันไปกับการขยายอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรหริภุญชัยในรูปของการสร้างกำแพงเมืองขึ้น² การแผ่ขยายการสร้างเมืองเหล่านี้ควรให้แก่พระราชโอรสของพระนางจามเทวี หลักฐานทางโบราณคดีทางบริเวณเมืองหริภุญชัยในด้านการขยายตัวของพุทธศาสนาแวววาทในสมัยนี้ จากการขุดค้นทางโบราณคดีได้พบบริเวณใน ซึ่งเป็นเมืองร่วมสมัยของอาณาจักรหริภุญชัยมีผู้ปกครองที่นำวัฒนธรรมศาสนาจากอาณาจักรแวววาท

อิทธิพลของละโว้ในด้านวัฒนธรรมมีให้เห็นชัดเจนในสมัยจามเทวีทำนุ อาจเป็นไปได้ว่าละโว้พยายามรักษาอิทธิพลทางการเมืองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์³ ขณะที่คำพยานกล่าวถึงการติดต่อความสัมพันธ์ระหว่างละโว้และอาณาจักรหริภุญชัยในสมัยพระเจ้าอภัยมหาราช⁴ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างละโว้ และอาณาจักรหริภุญชัย ในด้านการเมืองและวัฒนธรรมก็มีผลต่อความสัมพันธ์ทางด้านการปฏิบัติการด้วย มีหลักฐานเกี่ยวกับการค้าขายระหว่างอาณาจักรทั้งสองโดยการเดินทางริมแม่น้ำราชற்றพอยังละโว้ที่อาณาจักรหริภุญชัย⁵ และอาจเป็นไปได้ว่ามีสินค้าจากดินแดนต่างๆ โดยเฉพาะจากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกของมาที่ละโว้ด้วยเช่นกัน เพราะมีหลักฐานใบปลิวอาราธนาของพระนางจามเทวี ได้มีพ่อค้าจากหริภุญชัยขึ้นมากับราชที่ฝั่งลว⁶ เพราะฉะนั้นอาณาจักรหริภุญชัยจึงเป็นกลาโหมให้แก่สินค้าจากที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ถึงปากอ่าวไทย (ละโว้) และกระจายสินค้าจากอ่าวไทยสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก

เมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มักจะมีฐานะเป็นศูนย์กลางของการขยายตัวของวัฒนธรรมขึ้นมาถึงเขตทางตอนบนเสมอ ในประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่พระยาธรรมราชธรรมาธิราชเจ้าแห่งอาณาจักรหริภุญชัย พบว่าคือเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนจนถึงบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเขตที่มีวัฒนธรรมทางด้านศาสนาอันกว้างขวางเกี่ยว

2. ศาสตราจารย์วชิระวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญชัย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2504), หน้า 100-112.

3. เวียงคีรีวัฒน์, หน้า 129-136.

4. ศาสตราจารย์วชิระวงศ์..., หน้า 202-218.

5. ศาสตราจารย์วชิระวงศ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิจิตรศิลป์, 2509) หน้า 166-167.

6. ศาสตราจารย์วชิระวงศ์ (กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2514), หน้า 16.

กัน และอาจเป็นไปเพื่อการร่วมศาสนาคือร่วมกันนำไปสู่การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
ทางการเมือง เช่น กรณีของการที่อาณาจักรทวิภูชิตถูกโจมตีจากทวันโยนิก โดยพระยา
มหาราชมีการร่วมมือกันระหว่างอโยธยา สุโขทัย และทวิภูชิตในการต่อต้านพระยาธรรมราช¹

นอกจากด้านวัฒนธรรมแล้ว เศรษฐกิจอาจเป็นแรงผลักดันสำคัญอีกอย่างหนึ่งของ
ความสัมพันธ์ระหว่างทวันโยนิกกับเจ้าพระยาและทวันโยนิกกับเมืองขึ้น คืออโยธยาที่มีผลประโยชน์
เป็นเมืองท่าค้าขาย จากตำนานการตั้งเมืองของอยุธยาซึ่งอยู่ในใกล้จากอโยธยาท่าไทรก็ได้
กล่าวถึงว่าเมืองนี้จะมีเมืองท่าสำเภา² และจากหลักฐานทางหนังสือเกี่ยวกับการค้าของ
ชาวอยุธยาขึ้นไปถึงอาณาจักรทวิภูชิต และที่อาณาจักรทวิภูชิตนี้ก็มีพ่อค้าชาวทวิภูชิต
เดินทางมาซื้อสินค้าจากทวันโยนิกมาก³ นำสินค้าจากเรศค้ามาขายในอาณาจักร
ทวิภูชิต⁴

หลักฐานดังกล่าวทำให้เราเข้าใจว่า การค้าระหว่างดินแดนเหล่านี้เป็นการค้าที่มี
ลักษณะคล้ายกันเป็นทอด ๆ โดยมีพ่อค้าจากทวิภูชิตเดินทางขึ้นมารับซื้อสินค้าจากเมืองต่าง
และนำสินค้าจากเมืองมราช ให้กับพ่อค้าอโยธยาที่เดินทางขึ้นมารับซื้อสินค้าจากทางตอนเหนือ
ลงไปอโยธยาคืออหัง เพื่อที่อโยธยาจะส่งไปยังดินแดนต่าง ๆ ภายใต้อาณาเขตทวีปใต้

ในเรศที่วันโยนิกกับเจ้าพระยาขึ้นกับหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักเมือง
ใหม่เป็นอย่างคึกคักชุมชนในเรศนี้ ทั้งแม้พระมัยค่านานที่กล่าวถึงโอรสของเจ้าเมืองเรื่องใหม่
2 พระองค์ลงมาชนพอกับพระธิดาของพระเจ้าผู้ทอง⁵

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาไทยและอยุธยาในสมัยราชวงศ์มังราย : ความสัมพันธ์ทางการเมือง การปกครอง

ความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้งสอง ในระยะนี้เป็น ความสัมพันธ์ระหว่าง อาณาจักรที่มี
ความเท่าเทียมกัน ในทางด้านการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง
อาณาจักรของชนไทยสองกลุ่มที่มีแนวทิศทางการพัฒนาที่เหมือนกัน ดังนั้นความสัมพันธ์

1. ปรีชบุณยสงครามภาคที่ 31, "พงศาวดารเมืองลพบุรีเมืองมอญ" (พระนคร : โรงพิมพ์จานสันต์,
2515), หน้า 126-129.

2. ปรีชบุณยสงครามภาคที่ 3, "ปรีชบุณยสงครามภาคที่ 3 พงศาวดารเมือง" (พระนคร : กุศล,
2504), หน้า 75.

3. คำพระพันเมืองเมืองใหม่, หน้า 20.

4. ปรีชบุณยสงครามภาคที่ 3, หน้า 81-82.

ในวรรณคดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีการแข่งขันกัน ในการสร้างพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรที่อยุธยาอำนาจเจ้าครอบครองดินแดนต่าง ๆ

การขยายอำนาจเข้ามาของอาณาจักรสุโขทัยของอาณาจักรอยุธยาเริ่มปรากฏครั้งแรกในหลักฐานของอาณาจักรล้านนาไทย คือ จินตนาถนอปกรณ์ที่กล่าวถึง "...พระเจ้ารามาริทธิ กษัตริย์อโยธยปุระ เสด็จมาจากแว่นกัมโพทธรณิศเมืองรัตนนา..." ซึ่งพระเจ้ารามาริทธิหมายถึง พระเจ้ารามาริทธิที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง)¹² การขยายอำนาจเข้ามาของอาณาจักรสุโขทัยนั้นเป็นนโยบายหลักของกษัตริย์อยุธยาที่ปฏิบัติต่อกันมาจนกระทั่งสามารถผนวกรวมอาณาจักรสุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาได้อย่างจริงจังในสมัยพระเจ้าอู่ทอง

เหตุผลเบื้องหลังการขยายอำนาจเจ้าครอบครองอาณาจักรสุโขทัยก็คือ เหตุผลทางดินแดนเศรษฐกิจ อยุธยาต้องได้ส่วนหนึ่งมาจากการเป็นคู่แข่งทางสินค้ามา จากภูมิภาคไปอีติยผณต่าง ๆ ภายนอกทวีป สินค้าบางเป็นสินค้าที่อยู่ในทางตอนบนของทวีปเป็นส่วนใหญ่ แลอยุธยาจักรสุโขทัยสินค้าบางเข้ามาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นอยุธยาจึงต้องการที่จะควบคุมอาณาจักรสุโขทัยไว้เพื่อให้สินค้าบางไหลผ่านจากทางตอนเหนือมาสู่สุโขทัย แลสุโขทัยจะไหลถึงส่วนสินค้าบางที่อยุธยาแทนที่จะจะไปทางแม่น้ำทางตอนล่าง ซึ่งจะเห็นได้จากในตอนที่อยุธยาผนวกล้านนาว่าเมืองต่าง ๆ ภายในอาณาจักรสุโขทัยที่กลายเป็นหัวเมืองทางตอนบนที่ข้าพเจ้าที่ชนเผ่าสินค้าต่าง ๆ ของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งรวมทั้งสินค้าจากอาณาจักรล้านนาไทยด้วย¹³

การผนวกอาณาจักรสุโขทัยให้มีผลหลายประการและที่สำคัญคือ การกระชับการแข่งกับอาณาจักรล้านนาไทย มีการทำสงครามระหว่างอาณาจักรทั้งสองอยู่เสมอ อาณาจักรสุโขทัยจะเป็นแหล่งค้าขายที่สำคัญ ที่ใช้ในการโจมตีอาณาจักรล้านนาไทย ดังจะเห็นได้จากรายงานการทำสงคราม ซึ่งปรากฏในหลักฐานของอาณาจักรล้านนาไทยของเจ้าเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัยเดิม เช่น "...พระราชาธิบดี... ผนึกกันเพรชรอยพลสมมารบพุ่งชนองตุม้าหมอมอน เจ้าแสนพิริโยธนแก้ว แห่งเจ้าขุนออกกรบ..."¹⁴

การขยายอำนาจเข้ามาของ อาณาจักร สุโขทัย ในตอนต้นนั้น มีหลักฐานจาก ล้านนาไทยที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามขยายอำนาจเข้ามาในอาณาจักรล้านนาไทยด้วย ซึ่งจะเห็นได้จาก

12. จินตนาถนอปกรณ์, แปลโดย ร.ศ.พ. แสงนันทิยา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512), หน้า 131.

หน้า 131.

13. ปรีดา ศรีเชลา, "คำให้การขุนหลวงหาวัดครั้งกรุงธนบุรีฉบับเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ฉบับที่ 1)", ๒๒๒๔ งานปริวรรตศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 3 (มกราคม 2522), หน้า 53-55.

14. ล้านนาพื้นเมืองล้านนาไทย, หน้า 74.

การเข้าทรงคนชราในการขึ้นครองราชย์ภายใน เมื่อมีปัญหาการขึ้นครองราชย์ และการแต่งตั้งราชสมบัติในอาณาจักรล้านนาไทย โสณโฬร ในสมัยต้นราชวงศ์มังรายเมื่อเปลี่ยนยุคคือจะมีการแต่งตั้งราชสมบัติของกลุ่มเชื้อพระวงศ์เสมอ ดังกรณีการมหาพรตซึ่งเป็นผู้สำเร็จของพระเจ้ากือนาที่ปกครองเมืองเชียงรายน เมื่อพระเจ้ากือนาเสด็จสวรรคตการมหาพรตมีลักษณะที่แตกต่างจากเพื่อปกครองเมืองใหม่ แต่อุทิศราชวาทจากกลุ่มขุนนางภายในเมืองเชียงใหม่นั้นสืบเนื่องพระเจ้าแสนเมื่อมาโอรสของพระเจ้ากือนาขึ้นปกครองแทน ฉะนั้นการมหาพรตจึง "...ไปให้พระยาได้ไต่สวนคดีภายใน 12 วัน พ้นการมหาพรตแล้วพระยาได้เอาพลศึกขึ้นมาทางนคร พ้นสักชีวันออกด้วยน..."¹⁵

จากหลักฐานของอุรุธยาพบว่าครั้งนี้เป็นครั้งแรก ที่ทางอุรุธยาออกทัพขึ้นมาจากล้านนาไทย ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ 1 (ขุนหลวงพริ้ว) หลักฐานกล่าวว่า "...เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่นะ ให้เจ้าได้เมืองนครลำปางมีได้..."¹⁶

ความสัมพันธ์ของสองอาณาจักรในระยะนี้เป็นความสัมพันธ์ ที่เกิดจากการขยายอำนาจของอาณาจักรอุรุธยาขึ้นมาแย่งชิงทางตอนบนมากกว่า จะเป็นการขยายอำนาจลงมาของอาณาจักรล้านนาไทย

ความสัมพันธ์ในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา-พระเมืองแก้ว

ในระยะนี้เกิดมีการทำสงครามใหญ่ของอาณาจักรทั้งสองพระเจ้าแสนเมืองมาอาณาจักรล้านนาไทยนั้นโยนเอาในการขยายอำนาจมาในเขตอาณาจักรสุโขทัยด้วย ในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมานั้นพระองค์ได้พยายามขยายอำนาจเข้ามาในอาณาจักรสุโขทัย โดยการออกทัพเข้ามาช่วยเหลือเมืองทางสุโขทัยขอให้มาช่วยเหลือกับกองทัพอุรุธยา¹⁷ เหตุผลประการหนึ่งของการยกทัพมาช่วยสุโขทัยก็จะเป็นการตัดกำลังของอาณาจักรอุรุธยา ในอาณาจักรสุโขทัยและเป็นการคั่นช่องระหว่างช่วยเหลือของเชื้อพระวงศ์ในอาณาจักรล้านนาไทย¹⁸

เมื่อถึงสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา การขยายอำนาจเข้าสู่อาณาจักรสุโขทัยเริ่มกลับขึ้นใหม่ เพราะทางอาณาจักรสุโขทัยเริ่มสร้างความมั่นคงภายใน ซึ่งจะเห็นได้จากการทำสันติสนธิไมตรีกับเมืองน่าน¹⁹ และความพยายามขยายอำนาจเข้ามาในล้านนาไทยเมื่อทำสัญญาพันธมิตรกับ

15. เวียงคันทน์, หน้า 43.

16. คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชนิพนธ์พงศาวดารสุโขทัย ฉบับพระราชปรารถนาขึ้นเกล้า (กรุงเทพฯ : ศักราช 2513), หน้า 445.

17. ล้านนาพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 43.

18. เมื่อพระยาแสนเมืองมาครองราชย์บรมราชาที่ 1 ออกทัพช่วยเหลือ พระเจ้าแสนเมืองมาของเชียงใหม่.

19. ปรีชุนศิริพจน์สาทิ 2, "จารึกสมัยที่ 45", หน้า 82-83.

ที่พิกษายาณาจักรอุไรต่อไปช่วยในการแบ่งซึ่งราชสมบัติจากพระเจ้าสามฝั่งแกน และในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนนี้อาณาจักรต้องทำสงครามกับศัตรูทางตอนบนกับ ชอง ซึ่งยกทัพลงมาบุกรุกพระราชแดนในทางตอนบน²⁰

ในสมัยพระเจ้าติโลกราช เป็นสมัยที่อาณาจักรสุโขทัยของอาณาจักรอยุธยาเข้าสู่อำนาจจักรอุไรที่ถนัดอย่างจริงจังที่สุด อาณาจักรอยุธยาถือว่าสุโขทัยเป็นอาณานิคมของตน คือเป็นการเอาอำนาจของอาณาจักรสุโขทัยมาไว้ในสมัยจึงเป็นการทำให้อำนาจของอาณาจักรอยุธยาตัว

การถ่ายอำนาจของ พระองค์เกิดขึ้นเมื่อ พระองค์ สามารถระงับ ปัญหา และสร้างความมั่นคงภายในอาณาจักร ได้ระดับหนึ่งแล้ว การขึ้นครองราชย์อันมาจากข่าวได้ว่าพระองค์สามารถสร้างบารมีและสร้างความเจริญกับกษัตริย์กลุ่มขุนนาง²¹ ในเมือง โคกพนมสวรรค์ ซึ่งจะเห็นได้จากความเชื่อเหลือของขุนนาง กลุ่มฐานศักดิ์อัย²² หลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์แล้วพระองค์ก็พยายามที่จะกำจัดขุนนางกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับพระองค์ออกไป กลุ่มแรกก็กลุ่มของฐานศักดิ์อัยที่ชั่วแต่ถือ ในการขึ้นครองราชย์ แนวความคิดของการสืบราชสมบัติอย่างถูกต้อง "...บิไรเชื้อทิวงพระธา จักเป็นพระธนาโค..."²³ ถูกนำมาใช้กำจัดเมื่อสามคืนก่อนพยายามแบ่งซึ่งราชสมบัติจากพระองค์ กลุ่มต่อมาคือกลุ่มของหมื่นสามโรหาญ พยายามหันไปสนับสนุนท้าววิสุทธิพรหมราชของพระองค์กับพระวราธิปไตยในการกลับมาแบ่งซึ่งราชสมบัติคืน ซึ่งกลุ่มนี้พยายามจะไปชักชวนเอาอาณาจักรอยุธยาขึ้นมา และในที่สุดกลุ่มนี้ก็ถูกกำจัดโดยหมื่นสามโรหาญถูกฆ่า²⁴

การตั้งขุนนางที่มีความสามารถเข้ามาไว้ในเชียงใหม่ ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการสร้างความมั่นคงและการสร้างบารมีของพระองค์ ทำให้พื้นโลกนคร ของพระองค์ซึ่งปกครองอยู่ทีละปรางเช่นอยู่ในเชียงใหม่แล้วแต่ยังเป็นพื้นโลกสามล้าน พร้อมกับหมื่นพรหมแดงก็ให้หมื่นกัณฑ์หาญแก้ขัดอภัยความพื้นโลกสามล้านปกครองที่ลำปาง²⁵

การที่หมื่นโลกสามล้านเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ นอกจากจะเป็นการตั้งขุนนางที่มีความสามารถเข้ามาอยู่ในใต้พระองค์แล้ว เมืองลำปางยังกลายเป็นฐานอำนาจที่สำคัญในการเกณฑ์

20. ศาสนาพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 47.

21. ขุนนางเป็นกลุ่มที่ไว้อำนาจมาจากวงศ์และสมณเจ้าขุนนาง

22. ศาสนาพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 48-49.

23. เรื่องคิลาพัน.

24. เรื่องคิลาพัน, หน้า 50-51.

25. เรื่องคิลาพัน.

กำลังคนไว้” ดังจะเห็นได้ว่ากำลังคนจากลำปางเป็นกำลังสำคัญของการขยายอำนาจไปเมืองต่างๆ เช่น ให้หมื่นศรีหาญคุมกองทัพเกณฑ์คนสามพันมาต่าง ๆ ในเขตลำปางยกทัพไปเมืองสาท²⁶ และในการยกทัพไปเมืองสองแควก็ได้เกณฑ์ทัพจากลำปางไปด้วย²⁷ ดังนั้นโลกสามล้านบ้านขุนนางที่สำคัญมากในเชียงใหม่ทั้งที่ถือว่าคำปรึกษาแก่พระเจ้าติโลกราช และเป็นแม่ทัพหัวสำคัญหลายครั้งในการต่อสู้กับสุริยธา

ปรากฏการณ์ที่สำคัญซึ่งเกิดขึ้นในสมัย พระเจ้าติโลกราช ก็คือแนวความคิดของอัครราชทูตใหม่หรือฝ่ายซ้ายมาแรง ซึ่งมีบรรดาเจ้าเมืองและบริวารที่สำคัญต่ออาณาจักรศรีวิชัย²⁸ และการขึ้นครองราชย์พระเจ้าติโลกราชพระองค์ก็ให้การสนับสนุนพระองค์ฝ่ายอัครราชทูตใหม่ด้วย²⁹

การขยายอำนาจของอาณาจักรสุริยธาเข้าสู่เขตตอนบนนั้น นอกจากพยายาครอบครองอาณาจักรสุโขทัยแล้ว ยังพยายามครอบครองเมืองน่านอีกด้วย ทั้งนี้เพราะน่านเป็นเมืองอิสระที่สำคัญและไม่ค่อยมีความมั่นคงทางการเมืองมากนัก ตัวถูกโจมตีจากเมืองต่างๆอยู่เสมอ เช่น เกตูกเป็นเมืองขึ้นของพระยาจำเมือง³⁰ ถูกโจมตีในสมัยพระยาสุทนต์ ส่วนพันธมิตรที่สำคัญของน่านคือสุโขทัยที่มีความสัมพันธ์กันทางศาสนา ซึ่งปรากฏจากหลักฐานที่กล่าวถึงเจ้าเมืองสุโขทัยได้เชิญเชิญพระอาการเมืองเจ้าเมืองน่านไปช่วยพิจารณาในการสร้างวัดที่อาณาจักรสุโขทัย³¹ นอกจากนั้นมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอีกด้วยซึ่งจะเห็นได้จากจารึกปูหมานสบถกัน³²

ความสำคัญของการไม่กั้นเครือญาติก็คือ เป็นแหล่งเอื้ออำนวยที่สำคัญของหนึ่งในเขตตอนบน³³ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลอธิบายรอบข้างการค้าที่กว้างขวางของพ่อค้าจากน่าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นพ่อค้ากลางกลางเส้นทางบริเวณราชธานีจากเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสุริยธาไปตอนบนเช่นราชธานีเชียงใหม่³⁴

ฉะนั้นจากการที่น่านเป็นพันธมิตรที่ติดกับอาณาจักรสุโขทัยและลพบุรี โอรสแห่งกรรมกิจ ซึ่งอาณาจักรสุริยธาทั้งหมดได้จากการครอบครองน่านเมื่อ อาณาจักรสุริยธาเข้าครอบครอง

26. เมืองศรีสาท.

27. เมืองศรีสาท, หน้า 36.

28. สุราชณเฑียรบาล ยุทธิธู ๒๔๖๒ ความสัมพันธ์สุริยธา....., หน้า ๑๑-๓

29. เดชดำ, หน้า ๒1๖-๒21.

30. ปะระชุมพงศาวดาร เล่ม ๑, หน้า 292-296.

31. คำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 28.

32. ปะระชุมพงศาวดาร เล่ม ๑, หน้า 3๐2.

33. ปะระชุมจารึกสุโขทัย ๑, “จารึกหมื่นปี” ๔3, หน้า ๑3-๑7.

34. ปะระชุมพงศาวดาร เล่ม ๑, หน้า 307.

35. คำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 29.

อาณาจักรสุโขทัย จึงจำเป็นต้องครอบครองผ่านตัว อาณาจักรสุโขทัยพ่ายแพ้ต่ออำนาจสุโขทัย
เมื่อนำมาแสดงตัวด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น โดยการทำแท้งและการตีบราชนันท์³⁶ และการ
ยกทัพเข้าโจมตีในบริเวณเมืองพระบรมราชที่ 1 (ขุนหลวงคอง) เมื่อนำมาแสดงสุโขทัยร่วม
มีชัยพ่ายแพ้แก่ตัวเป็นอิสระ³⁷

ในขณะเดียวกันนั้นมีความสำคัญต่ออาณาจักรสุโขทัยในทางด้านการบริหาร ใน
ฐานะที่เป็นแหล่งผลิตของสิ่งของของอาณาจักรสุโขทัยเพื่อการค้าขายผ่านจะเป็นคนกลาง ในการทำ
หน้าที่รับซื้อสินค้าภายในอาณาจักรสุโขทัยโดยให้กล่าวมาแล้ว

ความพ่ายแพ้ ในการที่จะครอบครองผ่าน ของอาณาจักรสุโขทัยในขณะนั้น ปะการอยู่
หลักฐานแห่งที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับ
มาตั้งแต่สมัยก่อนพระบรมราชที่ 1 เช่น พงศาวดารเมืองสุโขทัยกล่าวถึงการแต่งพระบรมราชที่ 1
เมื่อนำมาขึ้นเมือง³⁸ และในตำนานพื้นเมืองสุโขทัยกล่าวว่าพระบรมราชที่ 1 ไม่พอใจ
เมืองนั้น³⁹

กรณีนี้สมเด็จบรมราชที่ 1 อาณาจักร สุโขทัย พ่ายแพ้ ที่ระบอบ ไม่พอใจใน
สมัยพระบรมราชที่⁴⁰

สาเหตุ ประการสุดท้าย ของอาณาจักร สุโขทัย ในการพ่ายแพ้ อาณาจักร
สุโขทัยก็คือ การขอความช่วยเหลือจากเมืองต่าง ๆ ภายในอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งก็แสดงให้เห็น
ถึงความแตกแยกภายในเมืองต่าง ๆ ที่อาณาจักรสุโขทัยปกครองอยู่ แสดงถึงความไม่พอใจใน
กลุ่มเจ้าเมืองสุโขทัยในกลุ่มเจ้าเมืองต่าง ๆ เช่น พระบรมราชที่ 2 ทรงขอความช่วยเหลือ
จากอาณาจักรสุโขทัยใน⁴¹ หรือทำสนธิสัญญากับพันธมิตรกับเมืองนั้น⁴²

ความไม่พอใจของเมืองต่าง ๆ ในขณะนั้นเกิดจากการขึ้นปกครองเมืองพิษณุโลกของ
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในขณะที่เป็นองค์รัชทายาทอยู่นั้น จะเห็นว่าเป็นการปกครองที่
พระองค์ทรงอยู่อย่างกับกลุ่มเจ้าเมืองทางตอนบนเพื่อหาพันธมิตร เจ้าเมืองที่สำคัญคือพระ

36. ปะการอยู่สุโขทัย เล่ม 9, หน้า 303-306.

37. สังคายนาพระไตรปิฎก... หน้า 444-445.

38. พงศาวดารเมืองสุโขทัย เล่มที่ 14 เล่มที่ 43 พงศาวดารเมืองสุโขทัย, หน้า 23.

39. ตำนานพื้นเมืองสุโขทัย, หน้า 7.

40. พงศาวดารเมืองสุโขทัย เล่มที่ 9 เล่มที่ 28 พงศาวดารเมืองสุโขทัยหรือเมืองสุโขทัย

41. ตำนานพื้นเมืองสุโขทัย, หน้า 45.

42. ปะการอยู่สุโขทัย เล่มที่ 8, "พหุภพที่ 43 และ 64," หน้า 87-87 และ 148-151.

อุษทิลเวียร เจ้าเมืองสองแคว โสณัญญาว่าเทพพระองค์ขึ้นครองราชย์ให้เป็นพระอุปราชมีอำนาจปกครองอาณาจักรหนึ่ง⁴³ แต่เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ แล้วก็มีได้ให้พระธิดาอุษทิลเวียรตามสัญญา พระธิดาอุษทิลเวียรจึงขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าติโลกราช และจากคุณเมืองที่เอ็งทำให้งบึกการทำสงครามอันยิ่งใหญ่ระหว่างอาณาจักรทั้งสอง

การธำธำนาเจ้าครองครองอาณาจักรสุโขทัย ของอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรไทยนั้น นอกจากจะใช้วิธีทำสงครามกันแล้ว ยังใช้ศาสนาและไสยศาสตร์เป็นเครื่องมือด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงออกผนวชตามแบบ กษัตริย์ของสุโขทัย ที่ออกผนวชในรัชสมัยครองราชย์⁴⁴ และการที่พระองค์พระราชทานพระมหาธาตุเจ้าหลวงในปี พ.ศ. 2025⁴⁵ ก็เป็นไปเพื่อเหตุผลดังกล่าวแล้วเช่นกัน เพราะไม่พบว่าได้มีการแก้มหาธาตุเจ้าหลวงมาช้านานในรัชกาลก่อนหน้าพระองค์และมหาธาตุเจ้าหลวงก็เป็นอันมีการบูรณะศาสนาที่สำคัญมากในสุโขทัยปรากฏว่าการเทศน์มหาชาติเป็นสิ่งที่สำคัญที่เรพบในศิลาจารึก⁴⁶ “...ธรรมเทศนา อันเป็นคัมภีร์พระมหาธาตุ...”⁴⁷

นอกจากนั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้าติโลกราช โดยเมื่อพระองค์ทรงผนวชพระองค์ก็ “...ใช้ราชบุรุษศิลาพาให้เจ้าพระยาติโลกราชขอเอาเครื่องบริวารกับชาวเจ้าเมืองทั้งหลายคือไปบวชผนวชเมืองโคกทันแล...”⁴⁸ ซึ่งพระเจ้าติโลกราชก็ “...แต่งเครื่องสมณบริวารกับชาวเจ้าเมืองทั้งหลายทนต์ญวสี 12 คนเป็นคัมภีร์พระเถระพญาคู กับถ่านแลกคือไปบวชพระยาโคกทันแล...”⁴⁹ การออกผนวชครั้งนี้มีเหตุผลทางการเมืองเบื้องหลังคือ นอกจากเพื่อเจ้าครองครองอาณาจักรสุโขทัยแล้ว ยังเพื่อใช้สถานการณ์การเป็นพระมหากษัตริย์เมืองระเวียงคือเพื่อเป็นพันธมิตรกับคัมภีร์ไม่ประจบหาความสำเร็จ⁵⁰

สำหรับอาณาจักรไทยนั้น แม้จะไม่ได้มีการใช้นโยบายทางศาสนาโดยตรงเหมือนสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นในศาสนาภายในอาณาจักรล้านนาไทย คือความพยายามสร้างเงื่อนไขให้เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ดังการวัดที่รณเมืองต่าง ๆ ในทางตอนบนของ

43. ศาสนาพื้นเมืองล้านนา, หน้า 18.

44. คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า 470.

45. เมืองคันทัน, หน้า 492.

46. พระพุทธเจ้าทรงอุปสมบท 3, “จารึกฉบับที่ 3,” หน้า 82.

47. ศาสนาพื้นเมืองล้านนา, หน้า 18.

48. เมืองคันทัน.

49. เมืองคันทัน, หน้า 85-86.

ทวีป การสนับสนุนให้แม่ทัพพระคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาตามทฤษฎี⁵⁰ ตลอดจนการชักชวนา
พระโคตมปฏิภ⁵¹

การสร้างเรื่องใหม่ ได้ เป็นศูนย์กลางการทางคำ พุทธ ศาสนาลัทธิวรรค โศกการ สนับสนุน
พระสงฆ์ในการเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่ลังกา การสนับสนุนให้มีการแต่งคัมภีร์ปาลีใน
อาณาจักรอยุธยา ตลอดจนการเผยแพร่แนวความคิดไปทั่วดินแดนต่าง ๆ นั้น นอกจากจะทำเพื่อสร้าง
เสถียรภาพภายในอาณาจักรที่กำลังก่อตัวมาแล้ว อันเป็นความพยายามของพระมหาเถรานุเถระใน
อาณาจักรอยุธยาไทยเอง ที่ต้องการสร้างสัมพันธภาพศาสนากับ “ลังกา” ซึ่งนับได้ว่าเป็นศูนย์
กลางทางการศึกษา พุทธศาสนา เถรวาท ของเมืองต่าง ๆ ในเขตเอเชียอาคเนย์ ซึ่งความ
สามารถดำรงสถานะที่สุริยราชว่าการคิดค้นกลไกการไหลผ่านศูนย์กลางอื่น เช่น อาณาจักรสุโขทัย
เมืองพิษณุ และอาณาจักรอยุธยา

ในการดำรงสถานะที่สุริยราชนั้น อาณาจักรอยุธยาไทยจึงพยายามเลียนแบบ “ลังกา”
ตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาศาสนาพระโคตมปฏิภ การสนับสนุนให้มีการแต่งคัมภีร์ และการ
เผยแพร่แนวความคิดไปทั่วเมืองต่าง ๆ รวมทั้งอยุธยาด้วยซึ่งสัมพันธ์ฐานจากการพบพระคัมภีร์
และหนังสือหลาย ๆ เล่มที่ค้นพบในอาณาจักรอยุธยาไทย ในรายชื่อพระคัมภีร์และหนังสือที่ถูกลบ
ไปก็ลัทธิในสมัยพระเจ้าอู่ทอง⁵² และในพงศาวดารโยนกได้กล่าวว่าได้มีการส่งพระ
ธรรมและพระสงฆ์มาช่วยในการเผยแพร่ศาสนาพระโคตมปฏิภ⁵³

สำหรับการใช้โศกศาสตร์นี้ทำเพื่อถ่ายทอดขวัญของเมือง เช่น คัมภีร์ หรือหลัก
เมือง เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในเมือง เช่นการที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรง “เขียน”
ขัณฑ์ ทำให้อภัยความผิดวาทะภายในเรื่องใหม่ วิธีการใช้โศกศาสตร์นี้ใช้กันมาทุกในอาณาจักร
ทั้งสอง

การทำสงครามระหว่าง อาณาจักรทั้งสอง ในขณะ ตัวการที่ ทางฝ่าย อาณาจักรอยุธยา
สามารถผนวกอาณาจักรสุโขทัยได้ค่อนข้างง่าย

ความสัมพันธ์ในปลายสมัยราชวงศ์มังราย

ปลายสมัยราชวงศ์มังราย นับตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความสัมพันธ์ระหว่าง
อาณาจักรทั้งสองมีลักษณะอยู่ภายใต้การปกครองระหว่างสองอาณาจักร "...ในเมื่อพระยา-

50. Likhita Likhassanda, "The Pali Literature of Thailand," pp. 87-88.

51. จันทนาภิบาล, หน้า 144.

52. เกื้อศักดิ์, หน้า 81-84.

53. เกื้อศักดิ์, หน้า 88-89.

เราพบหลักฐานเบื้องต้นที่น่าสนใจ 5 คือ เชียงใหม่ ประกอบด้วยสามเป็นนามสาร์ คือ สุริยา
สองอันนั้นสัมพันธ์กันด้วยคำว่าเหตุว่า ผู้คนไปมาหากันมากทีเดียว...⁵⁴

ในปลายสมัยราชวงศ์มังรายเป็นระยะที่มีความวุ่นวายภายในมาก สถาบันกษัตริย์ไม่มี
เสถียรภาพที่มั่นคง ในระยะที่กลุ่มขุนนางมีอำนาจมากขึ้น มีส่วนแบ่งและผลประโยชน์ออก
จากราชบัลลังก์ได้ "...เสนาอำมาตย์ทั้งหลาย เบื้องใ้พระเมืองมกศ เราขอพรวิเศษค้ำบัลลังก์
พรธำมรงค์ไปไว้ลือเมืองมกศ เขาเจ้าศักราชท่านเป็นลูกศิษย์แม่ทัพแก้วในเมื่อก่อน
แล้ว..."⁵⁵

สิ่งสำคัญที่กษัตริย์มังรายดำเนินการจัดตั้งกับระหว่างกลุ่มขุนนางในอาณาจักรไทย ซึ่ง
นำไปสู่การแบ่งชิงผลประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนเมื่อก่อตั้งสถาบันกษัตริย์ด้วยกล่าวยกย่อง
และกลุ่มพยานและกลุ่มศิษย์คำที่สนับสนุนการ มีขุนนางรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่เฝ้าถวาย
เชิดพระโขนงรับจากล้านช้างเข้ามาปกครอง อีกกลุ่มพยายามให้พระเมืองมกศกลับรับปกครอง
ซึ่งความขัดแย้งกันของ กลุ่มขุนนางเหล่านี้ก่อให้เกิดการคิดเอา อาณาจักรอยุธยาเข้ามาแทรกแซง
การเมืองภายในอาณาจักรไทย คือ ขุนนางกลุ่มหนึ่งเชิญให้พระโขนงรับเข้ามาแทรกแซง
ยกทัพขึ้นมา ในสมัยพระโขนงราชธานีอาณาจักรอยุธยาที่มีความสงบและมีวรรณคดีใน
มาก และอาณาจักรสุโขทัยก็เป็นกำลังสำคัญของอาณาจักรอยุธยาเข้าสู่ทางตอนบนของอาณาจักร
จึงกล่าวได้ว่าอาณาจักรอยุธยาความพร้อมที่จะขยายอาณาเขตสู่อาณาจักรล้านนาไทย นอกจาก
นั้นยังมีสาเหตุจากอาณาจักรล้านนาไทยมีกำลังเข้ามากวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักร
สุโขทัยเสมอ หลังจากที่อาณาจักรอยุธยาผนวกอาณาจักรสุโขทัยได้แล้ว เช่น ในสมัยพระเมือง
แก้ว "...เจ้าพระยาแก้วเจ้าพลไปคบเมืองสุโขทัยจับปล้นเอาเมืองมาได้ถอยคืนมา..."⁵⁶ และ
ในบางครั้งที่ให้ขุนนางยกทัพมากวาดต้อนผู้คน "...หนึ่งเป็นดีไปพลอยหาชาวสุโขทัย..."⁵⁷

จากความสัมพันธ์และการกระตือรือร้นทั้งในเรื่องการกวาดต้อนผู้คนดังกล่าวนี้ทำให้พระ
โขนงราชธานีล้านนา เมื่อทรงเห็นความอ่อนแอภายในอาณาจักรล้านนาไทย และเมื่อพระ
องค์ยกทัพขึ้นมาทางตอนบนก็ย่อมอ่อนแอในโอกาสบรรณาการให้ พระโขนงราชธานีไม่เข้าแทรก

54. หวอ, บัญชีหนังสือจากปด ฉบับที่ 34 เล่มที่ 42 พงศาวดารเมืองมอญ

55. สำนวนพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 72.

56. สำนวนพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 72.

57. เวียดนาม, หน้า 73-74.

58. เวียดนาม, หน้า 65-67.

และกิจการภายใน โดยปล่อยให้มีการปกครองกันเอง “...พระยาไค้ก็ไม่มีวาระสมมติอันใด...”^{๕๕} พระองค์ไปให้วัดพระศรีพระรัตนกษัตริย์ในศักราชที่สมณเณร 5,๐๐๐ บาท ให้สร้างเจดีย์และโบสถ์วัดพระรัตนกษัตริย์ ให้มีให้เป็นรางวัลแก่ขุนนางที่ออกไปช่วยรบพระองค์^{๕๖} เมื่อพระองค์เสด็จกลับก็ได้เข้าอยู่เกี่ยวกับกิจการภายในอาณาจักรอาณาจักรล้านนาไทยแต่อย่างใด

หลังจากนั้นจนกระทั่งสิ้นราชวงศ์มังราย ออุธยาภิไธยก็ถูกพิชิตมา ทั้งนี้เพราะว่าหลังจากพระเจ้าไชยราชาธิราช การเมืองภายในอยุธยาที่มีความวุ่นวายถกเถียงกันถึงการแต่งตั้งราชสมบัติกัน คือการเกิดกรณีของขุนวรวงศาธรรมิกราชและเจ้าแม่อยู่หัวท้าวสุริยราชจันทร์ และในเวลาเดียวกันพม่าเริ่มขยายอำนาจเข้ามาครอบครองประเทศที่ราบลุ่มแม่น้ำมาก เพื่อรชกิจมีอาณาเขตแดนเป็นแหล่งของความช่วยเหลือที่ใกล้ชิดกับหัวเมืองไทยใหญ่ เพราะเมื่อต่างๆ ในเขตหัวเมืองไทยใหญ่นั้น เมื่อมีปัญหาก็สามารถที่มามีอาณาจักรล้านนาไทยเสมอ^{๕๗}

ในกรณีสันติวิธี ระหว่างอาณาจักรอยุธยา และ อาณาจักรล้านนาไทย ในสมัย ราชวงศ์มังรายนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่มีกระแสน้ำของการขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาตลอดมาในกรณีที่อาณาจักรล้านนาไทยในการขยายตัวนั้นน้อยมาก ทั้งนี้เพราะอภัยพิบัติภัยแล้งเกิดขึ้นแล้ว ออุธยาภิไธยเสด็จรพการการเมืองสูงกว่า ทำให้มีโอกาสพัฒนาสถาบันทางการเมืองให้สูง

ในเรื่องความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้งสอง นอกจากนั้นเป็นการขยายอำนาจแล้วอันเป็นความสัมพันธ์ทางศาสนา และทางด้านการศึก เศรษฐกิจยังจะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญประการหนึ่ง นอกจากนั้นแนวคิดจักรพรรดิราชที่ก่อให้เกิดการขยายอำนาจของอาณาจักรทั้งสอง

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาไทย และอยุธยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓

ความสัมพันธ์ของอาณาจักรล้านนาไทยและอยุธยาในระบอบนี้ ได้เกิดปรากฏการณ์ของประการที่เมื่อถึงความสัมพันธ์ของสองอาณาจักรคือ การขยายอำนาจของราชวงศ์มังรายในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้งสาม และการค้าขายของพ่อค้าชาวทมิฬคน

การขยายอำนาจของราชวงศ์มังราย

การขยายอิทธิพลของราชวงศ์มังราย ในพื้นที่หมายถึงการขยายอิทธิพลของพระเจ้าบุเรงนอง พระองค์ทรงมีนโยบายในการครอบครองดินแดนของพม่าไทยใหญ่ ซึ่งอยู่ทางตอนบน

๕๕. พญ., อภัยพิบัติครั้งใหญ่ ๒๕๖๒ ฉบับที่ ๓ เล่มที่ ๓๓/๓ และ ๓๓/๔ สำนักพิมพ์ศิลปศึกษา, หน้า ๕๗.

๕๖. เว็บบ์ศรีธรรม, หน้า ๕๓.

๕๗. เว็บบ์ศรีธรรม, หน้า ๗๗.

ของอาณาจักรล้านนาไทย การเข้าครอบครองหัวเมืองไทยใหญ่ในนี้มีผลทำให้พระเจ้าบุเรงนอง
จำต้องตั้งรกรากเข้ามาในล้านนาไทยด้วย ทั้งนี้เพราะล้านนาไทยเป็นอาณาจักรมีความ
สัมพันธ์กับหัวเมืองไทยใหญ่มากเป็นเวลานาน⁶² และเมื่อหัวเมืองไทยใหญ่ถูกรัฐราชจากราชวงศ์
ของจีนมาครอบครองแล้วเหลือจากอาณาจักรล้านนาไทย “...เรา (กษัตริย์ล้านนา) ก็ขัดแค้น
ข้ามน้ำคองแบ่งเมืองนาทรายลงมาตั้งอยู่จากนั้นก็ยกไปตีพระเจ้าเมืองหงษ์เชียงใหม่...”⁶³
ฉะนั้นเพื่อระงับปัญหาที่จะไม่ให้อาณาจักรล้านนาไทย กลายเป็นแหล่ง ของความ ขว่ขว่ย ของหัว
เมืองเหล่านั้นต่อไปอีก และจากล้านนาไทยพระเจ้าบุเรงนองก็ยกทัพมายึดอาณาจักรอยุธยา
ในเวลาต่อมา

ในการเข้าครอบครองอาณาจักรทั้งสองในขณะนั้น พระเจ้าบุเรงนองให้ปกครอง
กับเมืองไทยขึ้นกับพระองค์ที่หงสาวดี แต่ในเวลาต่อมาพระเจ้าบุเรงนองให้ส่งพระราชโอรสเข้า
มาปกครอง ทั้งนี้เป็นเพราะ ได้มีความพยายามของพระเมกุฎในการที่จะตั้งตนเป็นอิสระจากหงษ์⁶⁴
และพระเจ้าไชยเชษฐาจากกรุงล้านช้างได้ยกทัพมาโจมตีเชียงแสน⁶⁵ และพยายามสร้างพันธมิตรกับ
หัวเมืองไทยใหญ่ตามแนวคันฉ่อง⁶⁶ ดังนั้นพระเจ้าบุเรงนองจึงตั้งตนพระราชโอรสพระราชโอรสของ
พระองค์เข้ามาปกครอง และหลังจากนั้นเป็นต้นมาอาณาจักรล้านนาไทยก็ตั้งฐานะเป็นแคว้น
หนึ่งของหงษ์

การปกครองของหงษ์ในล้านนาไทย จะมีศูนย์กลางอยู่ที่เชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นเมืองที่
ประทับของมกุฎราชวงศ์หงษ์ต่าง ๆ ทำหน้าที่คอยดูแลเมืองต่าง ๆ ของตนคอยดูแลและควบคุม
หัวเมืองไทยใหญ่ไว้ด้วยกัน⁶⁷ และเมื่อมีการทำสงครามระหว่างหงษ์กับอาณาจักรอยุธยา
เชียงใหม่ก็จะทำหน้าที่ในการเกณฑ์กำลังคนและเสบียงอาหารมาช่วยอาณาจักรอยุธยา⁶⁸ พร้อมทั้ง
สำคัญอีกประการก็คือ เชียงใหม่ต้องยกกำลังจากเมืองต่าง ๆ ส่งไปช่วยหงษ์⁶⁹

62. มีรายละเอียดการกล่าวถึงเมืองหัวเมืองไทยใหญ่ของหงษ์ในอาณาจักรล้านนาไทย ใน
สมัยพระเมกุฎ พระองค์ได้ส่งพระราชโอรสมาตั้งเมืองต่าง ๆ ขึ้นเป็นเมืองไทยใหญ่เมืองหนึ่ง และในสมัยพระ-
เจ้าไชยเชษฐาพระองค์ได้ยกทัพไปตีหัวเมืองดังกล่าวนี้ ดูรายละเอียดใน ส่วนงานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 34
และ 66.

63. เวียงเชียงใหม่, หน้า 77.

64. ชวญ., บัญชีหัวเมืองล้านนา, เล่มที่ 7 เล่มที่ 11/2 คำนำเมืองเชียงแสน, หน้า 11.

65. เวียงเชียงใหม่, หน้า 32.

66. ศ. โส. ธรรม, ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่นับแต่ครั้งแรก, เล่ม 1, หน้า 226.

67. ชวญ., บัญชีหัวเมืองล้านนา, เล่มที่ 7 เล่มที่ 11/2 คำนำเมืองเชียงแสน, หน้า 23.

68. ดูรายละเอียด วิธีการเกณฑ์กองทัพจากเมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนาไทย ใน ชวญ., จดหมายเหตุ
สมัยกรุงศรีอยุธยา เล่มที่ 1 เล่มที่ 60 คำกล่าวของนายสุทธานันท์กล่าวต่อเจ้าเมืองเชียงใหม่, หน้า 1-4 และ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุพัต (ใหม่)..., หน้า 83.

69. สังฆ วรณน, ผู้ครองความ, โอรสเมืองเชียงใหม่นับแต่ครั้งแรก, หน้า 21.

อำนาจของพม่าไม่เชิงของไทยมิใช่เป็นอำนาจที่ถาวร หรือเป็นอำนาจที่มั่นคงตลอดเวลา
 ทั้งนี้เพราะว่าตัวอำนาจที่พม่าเองก็มี ได้มีความมั่นคงตลอดเวลา แต่มีการขึ้นและลงของ
 ราชวงศ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาเช่นกัน⁷⁰ ซึ่งความไม่แน่นอนในพม่านี้ส่งผลในการปกครองของพม่า
 ในอาณาจักรล้านนาไทยด้วย ประกอบกับสภาพที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรล้านนาค้าง ๆ
 ของแต่ละเมืองกลายเป็นฐานกำลังที่ขึ้นลงตามเมืองท้องถิ่นในความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจภายในเมือง
 เสมอมา พม่าที่เข้มแข็งกับราชวงศ์มอญที่ไม่สามารถควบคุมเมืองต่าง ๆ ได้ ซึ่งเป็นผลเสียด
 ต่อการปกครองของพม่าเองที่ทำให้พม่าไม่สามารถปกครองเมืองต่าง ๆ ได้อย่างเด็ดขาด ตลอดจน
 เวลาที่ปกครองอาณาจักรไทยมีการแบ่งเมืองต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเสมอมา⁷¹ จากการ
 กบฏที่เกิดขึ้นในอาณาจักรอยุธยาทำให้ใน พ.ศ. 2157 พม่าเริ่มนโยบายที่จะแบ่งแยกการ
 ปกครองอาณาจักรไทยออกเป็นสองส่วน โขงแสนเชียงแสน⁷² ออกจากเชียงใหม่ ให้เชียงแสนขึ้น
 ควบคุมพม่า "...ตลอดมาวันคนศึกไว้ไม่ให้ทำการทัพเชียงใหม่ให้เป็นเมืองไทย..."⁷³ พม่าให้
 เชียงแสนคุมเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ไปนีกือ เมืองแพร่ น่าน ลำปาง แม่ เชียงแสน เชียงของ
 แลเมืองเทิง⁷⁴ แต่การแบ่งแยกเชียงแสนออกไปนั้นก็แก้ปัญหาการกบฏในเมืองต่าง ๆ เพราะ
 ยังคงมีการกบฏหรือการแย่งชิงอำนาจกันอยู่ตลอดมาตั้งแต่ครั้งหลวงปู่ศุขศักราชวราชที่ 23 เป็นต้น
 มา⁷⁵ ในพระบรมมหาราชวังอาณาจักรพม่ายังปกครองระดับท้องถิ่นกันเอง เช่นกรณีของ
 เทพสิงห์ผู้ปกครองเมืองยวเข้าเองซึ่งเรื่องใหม่จากผู้ปกครองพม่า⁷⁶ และในขณะที่ถูกเจ้า
 องค์จากอาณาจักรเขมรเข้ามาแย่งชิงราชสมบัติอีก ทางเทพสิงห์จึงร่วมมือกับเจ้าเมืองน่าน แต่ก็ไม่
 ประสบผลสำเร็จ องค์สามารถปกครองที่เชียงใหม่ได้จนกระทั่งถึงปลายพุทธศักราชที่ 23
 พม่าจึงกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง และได้ใช้อำนาจไทยเป็นฐานกำลังสำคัญในการยกทัพไปยัง
 อาณาจักรอยุธยา

70. ดูรายละเอียดของพงศาวดารพม่าใน ค.ศ.ค. ๑๐๑๖, ปะวัติศาสตรพงศาวดารพม่าฉบับ
 เล่ม 1 หน้า 325-334, ๓๓๖ 4๑7-419.

71. พญ. บัญชีพันธุธิราชปะเต ฉบับที่ 7 เลขที่ 11/4 คำนำเนืองจืตราช, หน้า 11-13.

72. เมืองแสนเป็นเมืองพม่าที่ตั้งสำคัญในเขตที่ควบคุมแม่น้ำโขงที่พม่าครอบครองตลอด เป็นฐานอำนาจ
 ในการโจมตีเชียงใหม่ เช่น การยกทัพมาของเจ้าเมืองยวเข้า และการยกทัพมาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หลังจาก
 พม่ายกทัพกลับก็ให้พระยารามเดโชครองที่เชียงแสน

73. พญ. บัญชีพันธุธิราชปะเต ฉบับที่ 7 เลขที่ 11/๔ คำนำเนืองจืตราช, หน้า 14.

74. คำนำเนืองจืตราชพม่า, หน้า 14.

75. เป็นพระยาราชวงศ์มอญขึ้นเมืองมอญล้านนาได้ชัด ดู ค.ศ.ค. ๑๐๑๖, ปะวัติศาสตรพงศาวดาร
 พม่าฉบับ, หน้า 471.

76. พญ. บัญชีพันธุธิราชปะเต ฉบับที่ 13 เลขที่ ๑๑ คำนำเนืองจืตราช (กัทธิธนา), หน้า 5-6.

การเข้าครอบครองอาณาจักรอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2112 นั้น ภายหลังจากให้เชื้อพระวงศ์ของอยุธยาปกครองมาโดยตลอด ฉะนั้นทางอาณาจักรอยุธยาจึงพยายามที่จะคงไว้กับเอกราชจากพม่า หลังจากสมเด็จพระเจ้าบุเรงนองเป็นต้นมา ราชวงศ์อยุธยาได้มีความเข้มแข็งมากขึ้นได้จากความสามารถของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถทำให้อาณาจักรอยุธยาสามารถคงตัวไว้กับเอกราชอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่ยานนาโกะ หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็ไม่มีผู้ปกครองที่เข้มแข็ง และระบบโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของราชอาณาจักรมิได้เอื้ออำนวยให้สยามไทยสามารถรวมตัวกันได้ นอกจากจะประสบอำนาจกันเองในแต่ละเมืองเท่านั้น

การรื้อฟื้นอิทธิพลของราชวงศ์อยุธยาในระชนิเองมีผลต่อความสัมพันธ์ ระหว่างสยามกับสอง พลังความผูกพัน ระหว่างอาณาจักรสยามไทยกับพม่าในทำให้อาณาจักรสยามไทยต้องมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรอยุธยา คือสยามไทยมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพพม่าที่ออกพิชิตมาในอาณาจักรอยุธยา ซึ่งจะเห็นได้ว่าบ่อยครั้งที่มีการทำสงครามระหว่างพม่ากับอาณาจักรอยุธยาเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสยามไทยจะถูกเกณฑ์มาทำสงครามและเสียทรัพยากรลงมาอยู่เสมอ

ในสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระองค์พยายามขยายอาณาเขตในดินแดนต่าง ๆ เพื่อทำฐานฐานกำลังพม่า เช่น การยกทัพขึ้นมาตีเชียงใหม่แล้วให้พระยารามเอกไชยปกครองอยู่ที่เชียงใหม่⁷⁷ และสงครามครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำพระธิดาของเจ้าผู้ปกครองเชียงใหม่มาเป็นตัวประกัน

...มวเรศ ขอบเจียมใจ สวกรมลัต

เทิดแท่นเสวยสมบัติ

โกดเคสั

แล้วเจ้าอุกราชอดิศ

เป็นผจก เวยเรย

ทวงว่าจักมางเสั

เจ้าข้าถนอม...⁷⁸

การเข้าครอบครองเชียงใหม่ ไม่ได้เป็น ไปเพื่อทำฐาน ฐานอำนาจ ของพม่าเท่านั้น หากยังใช้เชียงใหม่เป็นฐานทางกำลัง และเสนาะ ในการยกทัพไป พม่าอีกด้วย จะเห็นได้ จากในปี พ.ศ. 2148 พระยารามเอกไชยซึ่งถูกส่งมาปกครองเชียงใหม่ถูกล้านช้างยกทัพมาปราบปราม และก่อให้เกิดความวุ่นวายภายในอาณาจักร สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระเอกาทศรถจึงยกทัพขึ้นมาปราบปราม พม่าและยกทัพไปตีเชียงใหม่ แต่เสด็จสวรรคตระหว่างทาง

77. พวณ. บัญชีหนังสือเจ้าเมือง เชียงใหม่ 11/2 คำนวณเมืองเชียงใหม่, หน้า 12.

78. สันตธ วรรณคดี, ผู้แต่งบทกวี, โคลงเรือแม่การานเชียงใหม่, หน้า 14.

การขยายตัวของพ่อค้าชาวตะวันตก

การขยายตัวเข้ามาของพ่อค้าชาวตะวันตกในอยุธยาเน้น สาเหตุที่สำคัญคือการตั้งถิ่น
ตั้งการค้าไว้จากสินค้าภายในเอเชียตะวันออกเพื่อได้ที่อยู่อาศัยที่มั่นคงสำหรับการค้าขายอยู่
ในระแวกนั้น "... ในกิจการที่จัดตั้งสำนักงานจากกรุงเทพฯ ไปปัตตานีศรีอยุธยา เพื่อขยายไปชนต่าง
ให้แม่เรืออภัยภูซึ่งจะมารับสินค้าที่นั่น แลเรารู้ว่าสินค้าจากสยามจำพวกพริกขี้หนู และไม้จ
เป็นที่มีมาชดค่าไว้อย่างมาก..."⁷⁹

อยุธยาออกจากเขตท่าที่มั่นอันมั่นคงรวบรวมสินค้าจากจีนและอินเดียมาหาสมุทรอันคึก
แล้ว ยังเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าจากทางทิศบนของทวีป และเป็นศูนย์กลางในการส่งสินค้าไป
อีกเมืองท่า ทางนอกทวีป คงได้กล่าวมาแล้วว่ากลุ่มประเทศหนึ่งของการเดินทางเข้ามาของ
พ่อค้าชาวตะวันตกก็คือฝรั่งเศสจากผลกำไรของการค้าขาย ซึ่งเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีใน
กลุ่มของพ่อค้าชาวตะวันตก สินค้าที่ออกมาจากอาณาจักรอยุธยาเป็นที่ยอมรับของชาว
จักรวรรดิอยู่แล้ว ยังเป็นแรงดึงดูดให้พ่อค้าชาวตะวันตกอีกด้วยซึ่งจะเห็นได้จากความ
พยายามของพ่อค้าชาวอังกฤษที่จะเดินทางเข้ามาค้าขายในอาณาจักรอยุธยา มีราคาถูกเพื่อที่
เพื่อต้องการซื้อสินค้ามา ไปอเมริกา ศรีลังกา พม่า และเบงกอล⁸⁰ ทั้งนี้เพราะสินค้าที่กล่าว
จะนำไปขายในราคาแพง⁸¹ อันจะก่อให้เกิดผลกำไรอย่างสูงในการค้าขาย ฉะนั้นสินค้าที่กล่าว
อย่างหนึ่งที่เป็นที่ต้องการในกลุ่มพ่อค้าชาวต่างประเทศมาก ที่มีหลักฐานกล่าวถึงการหลุก
หลิกและมีการอุปสมบทของชาวต่างชาติ⁸² เพราะมาจากการทำสงครามระหว่างเมืองใหม่กับ
อยุธยาในปี พ.ศ. 2206⁸³

แม้ว่าอาณาจักรอยุธยาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าก็ตาม การค้าระหว่างอยุธยา
และอาณาจักรอื่นอยู่ตามปกติ ซึ่งจะเห็นได้จากสภาพการค้าระหว่างอาณาจักรทั้งสอง ใน
โคลัมบริอานเรื่องใหม่ ที่กล่าวถึงการการค้าระหว่างอยุธยาและอาณาจักรอื่นอีกมากมาย

79. กรมศิลปากร, บันทึกสมัยรัตนโกสินทร์ระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1, หน้า 88.

80. เดอเลออีร์กัน, หน้า 89.

81. กรมศิลปากร, บันทึกสมัยรัตนโกสินทร์ระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1, หน้า 101-102.

82. ศาสตราจารย์ออสการ์พรินทอนน์ ดู เอกสารของหอสมุดแห่งชาติกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2111-2122 และ พ.ศ. 2127-2135 ..., หน้า 108.

...เพราะเมื่ออุยเอศคำ เพ็ญเพ็ญ
 ไม้คานแกว่งไถ
 ชาวเขมรทอผ้าไหมแล้ว
 เมืองทอด เย็นแสง
 สดุดสนับรายแล้ว
 หวังถวิล เป็นเสฏฐี...⁸³

จากความสัมพันธ์กันมาจากรื่องใหม่ท้องอาณาจักรอยุธยา ทำให้เห็นว่าพระราชอำนาจเพื่อเข้าควบคุมทางการเมือง ในดินแดนต่างๆ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา เป็นการทำงานเพื่อเข้าควบคุมทางด้านการค้าขาย จะเห็นได้ว่าการควบคุมเรื่องใหม่เน้นการติดต่อค้าขายตามกำแพงการควบคุมไม่มีการควบคุมเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกเหมือน

พม่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งในด้านการค้าของบ้านโพธิ์รัตนเพียร นอกจากพยายามในการควบคุมหัวเมืองมอญ และเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกอันได้แก่เมืองนคร และเมือง และนครราชสีมา⁸⁴ ซึ่งเป็นเมืองท่าส่งออกของอาณาจักรอยุธยาในทางตะวันตกแล้ว พม่ายังพยายามเข้าครอบครองอาณาจักรไทยซึ่งเป็นแหล่งสินค้าของอาณาจักรอยุธยา มีหลักฐานประการที่พอจะกล่าวได้ว่าพม่าพยายามเข้ามาในอาณาจักรไทย เพราะสาเหตุจากทางด้านเศรษฐกิจด้วยคือนอกจากพยายามควบคุมเมืองท่าทางฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นเมืองท่าส่งออกเมืองหนึ่งของสินค้าทางไทยแล้ว ยังจะได้เห็นว่า การแบ่งแยกการปกครองเมืองแสนออกจากเรื่องใหม่ ทำให้พม่าได้ส่วนเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง นอกจากนี้จะได้จากเรื่องแสนเพียงอย่างเดียว หลักฐานอีกประการที่สำคัญคือสินค้าจากตลาดในอาณาจักรไทย เช่น ธรรมสารีศ ทองแดง และสารีศอื่นๆ เป็นสินค้าที่รู้จักกันดีและขายได้ราคาดี ในเมืองท่าทางฝั่งตะวันตก ซึ่งเห็นได้จากเอกสารของพ่อค้าตะวันตก⁸⁵

ลักษณะเด่นที่สำคัญภายในอาณาจักรอาณาจักรไทยก็คือความไม่เอกภาพ แต่ต้องเมืองพยายามสร้างสมอำนาจของตนเองตลอดมา แนวโน้มการขจัดอิทธิพลของพม่าจึงทำได้ยาก แม้ว่ามิใช่กำลังอันเป็นประโยชน์สามารถเข้ามาปกครองที่เรื่องใหม่ได้ก็ตาม แต่พม่าก็ยังไม่เข้ามามีอิทธิพลใหม่เสมอ⁸⁶

83. สิบสอง มหาวงศ์, เรื่องศคราม, โดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, หน้า 56.

84. พระราชพงศาวดาร อยุธยาอยุธยา ฉบับสันติสุข (ฉบับ)...., หน้า 735.

85. จดหมายและเอกสารเดินทางของมาร์ที ฟิชเชอร์, หน้า 28-29.

86. รายงานผู้ปกครองเรื่องใหม่ในสมัยพระเจ้าบรมโกศ และไม่ได้มีอิทธิพลพม่าในอาณาจักรไทย ผู้ราชสมัยรัตนโกสินทร์ ก., หน้า

จากความไม่มีเอกภาพภายในอาณาจักรนั่นเองเป็นผลทำให้มีการตั้งอาณาจักรอยุธยา
เข้ามาชิงใหม่ ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศธรรมก็เชิญให้พระองค์นำชาวสุโขทัยสมเด็จพระนเรศวร
นำไปเป็นท้าวพระกันที่อาณาจักรอยุธยาอันขึ้นมาปกครองชิงใหม่⁸⁷ และในสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์ก็เชิญให้มาขอความช่วยเหลือ เพราะกลัวจีน⁸⁸ จมมาโจมตี⁸⁹

การขึ้นมาของอาณาจักรอยุธยาเป็น เป็นเพราะผลประโยชน์ทางการเมืองและการ
ราชอำนาจของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเป็นผู้ทรงนำทิศในการเกณฑ์กองทัพและเสบียงลงมา
เมื่อหน้าอกพัฒนาในอาณาจักรอยุธยา

การขยายอิทธิพลของอาณาจักรอยุธยา ในระยะหนึ่งมีผลกระทบแตกต่างไปจากสมัย
ราชวงศ์สุโขทัยที่อาณาจักรอยุธยาได้เข้ามาปกครอง แต่ในระยะหนึ่งเป็นการปกครองที่อาณาจักร
อยุธยาพยายามที่จะเข้าควบคุมอย่างเด็ดขาด โดยส่งคนเข้ามาปกครองหรือนำเจ้านายกลับไปเป็น
ท้าวพระกันเช่นในสมัยสมเด็จพระนเรศวร หรือการยึดหลักเมืองกลับไปให้สมเด็จพระนเรศวร
ได้นำพระพุทธรูปองค์และพระพุทธรูปเก่าแก่มาขึ้นครองอยุธยา⁹⁰ แต่จากแหล่งหลักฐานทาง
การศึกษาก็เห็นได้ว่าการควบคุมของใหม่ นั้นจะคำนึงการควบคุมไม่กับการควบคุมเมืองท่าทางฝั่ง
ตะวันตกเช่นสมัยสุโขทัย

อย่างเช่นในสมัยสมเด็จพระนเรศวร พระองค์ทรงเข้าควบคุมอาณาจักรสุโขทัย
โดยส่งคนเข้ามาปกครอง แลร่นำเจ้านายกลับไป เป็นท้าวพระกันและใน ขณะเดียวกัน พระองค์ก็ยก
ทัพเข้ามาในเขตเมืองท่าทางฝั่งตะวันตก และไปวัดให้พระอารามแห่งใหม่เป็นเจ้าเมือง
คนาวว⁹¹

ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ได้ทำสงครามกับกรุงหงสาวดีเพื่อแย่งชิงตัวเมืองมอญ
และขณะเดียวกันพระองค์ก็ยกทัพไปทำสงครามกับเชียงใหม่⁹²

87. สังขส วรรณศิลป์, ผู้ถอดความ, โศภณเรื่องมหากาพย์เรื่องใหม่, หน้า 35.

88. จินตคุณนิพนธ์, ตำราการศึกสุโขทัยในราชวงศ์สุโขทัย คือจักรพรรดิอู่ดี ผลิตจากแผนของสุโขทัย
สมัยเมืองสุโขทัย พ.ศ. 2301 ค. ศ. 1731, 2301, ประวัติศาสตร์ของอยุธยาอันรุ่งเรือง, หน้า 441.

89. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุพัต (พิมพ์)..., หน้า 273.

90. สุราษฎร์นิพนธ์, ตำราการศึกสุโขทัย, และพระพุทธรูปเก่าแก่เจ้านาย, โปษะ 3.

91. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุพัต (พิมพ์)..., หน้า 265.

92. ปราชญ์พงศาวดาร, 89, หน้า 238.

ส่วนการจัดการงานด้านการค้าระหว่างอาณาจักรที่สำคัญอีกประการคือ การติดต่อทางการค้าระหว่างพระคลังสินค้ากับเมืองใหม่ในสมัยปราสาททองซึ่งมีวิรัช ไชยคำวไว้ว่า เมื่อปีก่อนพระคลังหลวงเคยทำการค้าขายกับ พระโค อังวะ เมืองใหม่ ล้านช้าง และเพ็ญบ้านใกล้เคียงนั้นเพื่อแลกเสี้ยนผ้ากับเครื่องเพชร เครื่องทอง กำยาน และธัญ ^{๕๓} ซึ่งการกระทำแบบนี้เคยปรากฏหลักฐานมาก่อน

ความสัมพันธ์ครั้งแรกที่อยุธยาพุทธศักราชที่ ๒๓ - ต้นพุทธศักราชที่ ๒๔

ตั้งแต่ครั้งพุทธศักราชที่ ๒๓ เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสองเริ่มคล่อง ทั้งนี้เพราะความต้องการของสินค้าเข้ามาภายในอาณาจักรอยุธยาและความเสื่อมของพม่า และเอกราชของเมืองอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรสุโขทัย

ประมาณต้นพุทธศักราชที่ ๒๓ ชาวต่างประเทศที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา และทวีความสำคัญมากขึ้นในศตวรรษที่ ๒๓ ซึ่งจะได้เห็นได้จากในวาทะการเสกขัตติยการของอาณาจักรอยุธยา และเอกสารชาวต่างประเทศที่กล่าวถึงการค้าขายเป็นสินค้าออก ฮอลันดาได้บันทึกในปี ๒๒๒๒ ว่า ราชอาณาจักรอยุธยาอุดมไปด้วยข้าว และส่งขายให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น ชวา และมะละกา ในยามที่ขาดแคลนเป็นจำนวนมาก ^{๕๔} ราชอาณาจักรอยุธยาได้ส่งข้าวจำนวนมากไปยังบัตตาเวีย พอร์โมรา และมะละกา เมื่อเกิดภาวะขาดแคลนข้าวภายในดินแดนเหล่านี้ ^{๕๕}

พม่ากลายเป็นสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่ทางอยุธยาส่งออกเพิ่มขึ้นตั้งแต่พุทธศักราชที่ ๒๓ พม่ากลายเป็นสินค้าที่ทำกำไรให้กับการค้าภายในอยุธยา ^{๕๖} ชาวและพม่ากลายเป็นสินค้าที่มีอยู่ในแทบบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอันเนื่อง

ความต้องการข้าวเป็นสินค้าออกจำนวนมากได้ทำให้เกิดการบุกเบิกพื้นที่ทำการเพาะปลูกมากขึ้น ในการขยายพื้นที่ทำการเพาะปลูกนี้ก่อให้เกิดการได้สินค้าพม่ามาเป็นจำนวนมากเพราะเป็นดินแดนใหม่ที่มีพื้นที่ทำการบุกเบิกใหม่ซึ่งมีสินค้าจำนวนมากอยู่ที่

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า ความจำเป็นของอยุธยาที่ต้องพึ่งสินค้าเข้าจากดินแดนบริเวณนี้ของอาณาจักร

๕๓. เฮอร์เชล เดอ ฟานส์ลี, "สถาปนาอยุธยาและการขยายอาณาเขต," ฉบับแก้ไข พิมพ์ครั้งที่ ๒, พิมพ์ที่ปราสาททอง, หน้า ๒๘๗.

๕๔. Samuil Viraphee, *Trade and Profit...*, p. 54.

๕๕. George Vissal Smith, "The Dutch East India Company...", p. 239.

๕๖. นันทา สุภา, *อยุธยาสมัยกรุงธนบุรี*, หน้า ๒๘.

พม่าซึ่งเคยเข้ามายึดอาณาจักรอยุธยาในระยะเวลาสั้นเมื่ออำนาจของ สุนันทวงศ์ถดถอยในอาณาจักรอยุธยาเข้ามาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง คือ เทพสิงห์ และองค์สามารถปกครองที่เชียงใหม่^{๕7} ในอาณาจักรอยุธยาช่วงรัชสมัย ใกล้เคียงยุค และเครื่องบรรณาการมาถวายพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ^{๕๘}

ฉะนั้นความจำเป็นในการครอบครองอาณาจักรอยุธยา เพื่อศักดิ์สิทธิ์พม่าหรือเพื่อสร้างอำนาจของอาณาจักรอยุธยาไม่จำเป็นอีกต่อไป

การขยายตัวของโปรตุเกสในลังกาเมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 21 นั้นได้ทำให้อาณาจักร “วัด เจดีย์ และวิหาร มหาพระไตรปิฎก อัครพร สักกะ”^{๕9} ซึ่งการกระทำดังกล่าวนำไปสู่ความเสื่อมของศาสนาในลังกาและเมื่อลังกาเริ่มนำพระสงฆ์จากดินแดนต่าง ๆ ไปบวชให้กับพระสงฆ์ในลังกาก็ส่งผลต่อสายพุทธศตวรรษที่ 22 ด้วยเหตุนี้ทำให้ลังกาไม่สามารถดำรงสถานะของความเป็นศูนย์กลางของศาสนาไว้ได้อีกต่อไป

เมื่อศูนย์กลางของศาสนาเริ่มถดถอยด้วยเหตุนี้ ความสนใจทางศาสนาในฐานะของความสนใจศูนย์กลางแห่งเดียวกัน จึงไม่เกิดขึ้น แต่จะอาณาจักรก็จะพัฒนาแนวความคิดทางศาสนาไปโดยลำพัง เพราะไม่มีศูนย์กลางทางศาสนาที่เป็นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง

หมายเหตุ

บทความนี้เก็บความมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและอาณาจักร พ.ศ. 1899 – 2101” ของ นางสาวอุษณีย์ ธาโษ (วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2528)

๕๗. ศิวานพหินเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า ๕๒-๕๓.

๕๘. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุพาส (เจ็ด), ... หน้า ๔๕๔-๔๕๕.

๕๙. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประวัติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาสมัย, หน้า ๖๔-๖๕.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เอกสารพิมพ์

1. ทนถนุณวงศ์ชาติ, พิศนารัตน์. บัญชีหนังสือจำแนก. ฉบับที่ 7 เล่มที่ 11/6 และ 11/1 สำนักพิมพ์ศิลปการ.
2. บัญชีหนังสือจำแนก. ฉบับที่ 9 เล่มที่ 28 พงศาวดาร เล่มก่อนราชธานีกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์.
3. บัญชีหนังสือจำแนก. ฉบับที่ 14 เล่มที่ 42 พงศาวดารสมัยธนบุรี.
4. บัญชีหนังสือจำแนก. ฉบับที่ 18 เล่มที่ 42 พงศาวดารสมัยรัตนโกสินทร์.
5. บัญชีหนังสือจำแนก. ฉบับที่ 19 เล่มที่ 44 ตำนานพระราชาเจ้าปาง (เจ้าทองอิน).

เอกสารพิมพ์ฉบับ

1. คำแปลจากหนังสือ พงศาวดาร เมืองศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วรรณกิจ, 2516.
2. คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การขุนหลวงหาวัด และพงศาวดารพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : คลังโบราณ, 2525.
3. โศภนารัตน์สุจิตต์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2525.
4. โสณนเรศ. ราชประวัติเจ้าฟ้าฯ 13. เชียงใหม่ : ภาควิชาศิลปและมนุษยศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519.
5. จดหมายเหตุการขึ้นครองราชย์ พิเศษ. แปลโดย นันท สุกกุล. พระนคร : โรงพิมพ์สามัคคี, 2525.
6. จักรวรรดิปิ่น. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2525.
7. จินตนาการอันยิ่งใหญ่. แปลโดย และ นันท สุกกุล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปัญญาชน, 2518.
8. โสณนเรศ. ราชประวัติเจ้าฟ้าฯ. พระนคร : คลังโบราณ, 2525.
9. ตำนานพระมหากษัตริย์ไทย. พระนคร : คณะกรรมการการพิมพ์เอกสารพระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2516.
10. ตำนานอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พรหมจันทร์, 2525. (พิมพ์ในเอกสารพระประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรฉบับที่ 17 ธันวาคม 2525.)
11. ตำนานอยุธยาฉบับพิมพ์พิเศษ. ราชประวัติเจ้าฟ้าฯ 9. เชียงใหม่ : ภาควิชาศิลปและมนุษยศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519.
12. ประวัติพระมหากษัตริย์ไทย. พระนคร : คณะกรรมการการพิมพ์เอกสารพระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525.
13. ประวัติเจ้าฟ้าเจ้าราชวงศ์ 9. พระนคร : คณะกรรมการการพิมพ์เอกสารพระประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ฉบับที่ 19 เล่มที่ 44 ตำนานพระราชาเจ้าปาง (เจ้าทองอิน), 2525.

ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ : สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยหน้าปกครอง

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว*

เมืองเชียงใหม่ มีชื่อที่ปรากฏในตำนานว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทยมาตั้งแต่พระอานันทวงศได้ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1830 นับถึงปัจจุบันมีอายุราวเจ็ดร้อยปี เมืองเชียงใหม่ได้มีวิวัฒนาการสืบเนื่องกันมาในประวัติศาสตร์ตลอดมา เชียงใหม่มีฐานะเป็นนครหลวงอิสระ ปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ประมาณ 300 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 1830 - 2101) ในปี พ.ศ. 2101 เชียงใหม่ได้เสียเอกราชให้แก่กษัตริย์พม่าซึ่งบุเรงนอง และได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ามาจนร่วมสองร้อยปี จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสิน และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงช่วยกู้เอกราชล้านนาไทยภายใต้การนำของพระยาตากวีสระ และพระเจ้าบ้านในการ ทำสงครามขับไล่พม่าออกไปจากเชียงใหม่ และเมืองเชียงแสน ได้สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสถาปนาพระยาตากวีสระเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในฐานะเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ และมีเจ้าเมืองของพระยาตากวีสระ ซึ่งเรียกว่า พระอุปเจ้าเจ็ดตนปกครองเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน และลำปาง สืบต่อมา จนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราช โดยยกเลิกการมีเมืองประเทศราชในภาคเหนือ จัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เรียกว่า มณฑลพายัพ ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับปรุงการปกครองแบบจังหวัด เชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นจังหวัดจนถึงปัจจุบัน

เพื่อให้สะดวกในการอ่านเรื่องราวของเชียงใหม่และล้านนาไทย จึงขอแบ่งยุคสมัยในประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่เป็น 4 สมัย ดังนี้

* ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่

1. สมัยก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ (ก่อน พ.ศ. 1830)
2. สมัยราชวงศ์มังรายปกครอง (พ.ศ. 1830-2101)
3. สมัยตกเป็นเมืองร้างของพม่า (พ.ศ. 2101-2317)
4. สมัยเป็นเมืองประเทศราชของไทย (พ.ศ. 2317-2478)

สมัยก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ (ก่อน พ.ศ. 1830)

ก่อนที่พระนางมีราชะสร้างเมืองเชียงใหม่ได้ มีบ้านเมืองและชุมชนใหญ่เกิดขึ้นแล้ว ได้แก่เมืองหริภุญชัย เมืองหริภุญไชยและเมืองแสน เมืองพะเยา และยังมีมีการค้นพบเมืองเล็ก ๆ อีกมากมายหลายเมืองตามลุ่มน้ำต่าง ๆ เช่น เวียงฝาง เวียงปัวเวียง เวียงสิทราว เวียงพางคำ เวียงสุทโธ เวียงพิง เวียงสะถึก และเวียงคำกาน¹⁾ ฯลฯ เป็นต้น เชื่อกันว่าบริเวณตอนบนของภาคเหนือ ลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ เช่น แม่น้ำกก แม่น้ำอิง เป็นที่ตั้งของชุมชนที่มีวัฒนธรรมยุคก่อน ในบทความนี้จะกล่าวถึงเรื่องราวและเมืองต่าง ๆ ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 พอสังเขปดังนี้

จากข้อมูลเอกสารประเภทตำนานและพงศาวดาร ได้กล่าวถึงการที่ชุมชนเก่าไปเข้ามามีส่วนร่วมทางศาสนาของภาคเหนือในสมัยแรกนั้น มีผู้นำสำคัญ ๒ ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์ไทยเมืองของพระเจ้าอโศกมหิตยุมาร และราชวงศ์ลาวจักราช ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏในตำนานสิมมทวิศุมาร พงศาวดารเมืองพะเยาเมืองแสน และตำนานสุวรรณโสนคำ

ราชวงศ์สิมมทวิศุมาร²⁾ ตำนานกล่าวว่า มีราชบุตร ชื่อ สิมทวิศุมาร ได้อพยพผู้มาจากเมืองโกนเกศ เมื่อมหาจักราช ๑๗ (ตอนต้นพุทธกาล) มาตั้งบ้านเมืองใกล้กับแม่น้ำโขงลงใต้ไกลจากเมืองสุวรรณโสนคำมากนัก เมืองใหม่ชื่อ นาคทัญสิมมทวิศุมาร เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นมามีอำนาจพระองค์ต่อมาได้มาจับเอาโอรสเมียได้ ลำตัวโอรสมาส่งสาธ ตายประมาณ ๗ วัน เมื่อผ่านไปนานเข้าได้ผู้พบในเมืองได้นำไปประจบยอหาข่าวกับประพาท ในเวลาต่อมาเห็น คัมภีร์ เมืองนี้ได้เกิดวิฤทธิพิศิตพระนาง แม่สินไหว และเมืองได้ชื่อมาเป็นพหุสมคำไป ชาวเมืองที่ไม่ประจบยอก็ได้หนีไปหาพ่อไปหาแม่สร้างเมืองใหม่ ชื่อ เวียงปัวเวียง³⁾ ราชวงศ์สิมมทวิศุมารสืบสกุลมา สำหรับจักราชส่วนใหญ่ ต่อมาเปลี่ยนไม่ครบถ้วน

1) สิบโท วิไลโสม, "โสม" ราชธานีเมืองโบราณ ๒ (๓ เมษายน-มิถุนายน 2513) หน้า 48-49.

2) มานะ วิไลโสม, ตำนานเมืองหริภุญชัยสมัยตอนต้น (นิพนธ์ : วิไลโสมสำนัก 2511) หน้า 27-38 and M. Vickers "The Lion Prince and Related Remarks on Northern History" *Journal of Siam Society*, V. 64 part 1, Jan 1976 pp. 362-363.

3) ปะบุขุนนางลาวกลาง ๑๑ "ตำนานเมืองวังลายหรือแสน"

เมืองหริภุญชัย

นอกจากนี้จากเมืองต่าง ๆ ยังมีจำนวนเข้านับกันแล้ว บริเวณลุ่มแม่น้ำปิง มีชุมชนสำคัญอีกชุมชนหนึ่ง ที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีความสามารถในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ คือ เมืองหริภุญชัย หรือลำพูน มีเอกสารหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องเมืองนี้ ได้แก่ คำสาปแช่งขุน ตำแหน่งพระพรหมหริภุญชัย จากท้าววงศ์ ตำแหน่งขุนสาสนา และจากคำสาปแช่งปณณี นอกจากนี้ยังมีภาพที่ขุดพบกันจากโบราณสถานและโบราณวัตถุ จากเมืองโบราณต่าง ๆ เช่น เมืองท่ากวาง เวียงมอไห เวียงมอฉะ ซึ่งเป็นเมืองบริวารของลำพูน อาจารย์ ร.ศ. ศรีศักดิ์ วังวิไลยม ได้ศึกษาเรื่องเมืองมอฉะจากโบราณภาพเรื่องมอฉะหริภุญชัย: โบราณคดีของเมืองมอฉะที่ขุดพบมา หลักฐานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง คือ ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 ได้กล่าวถึงเมืองลำพูน ซึ่งตรงกับชื่อที่ขุนทิวนาวนำมอฉะปกครองสุโขทัย ก่อนสมทบกับขุนรามคำแหง จากหลักฐานต่าง ๆ พอรู้โอชะความเรืองราวยของหริภุญชัยได้พอสมควร

เมืองนี้สามารถคำนวณได้ว่าสร้างขึ้นโดย อุทัย ชื่อ วาสุตเทพ เมื่อสร้างเสร็จได้ไปทูลเชิญพระนางจามเทวี จากเมืองมอไถ่ไปปกครอง รว. พ.ศ. 1200 พระนางได้มาบริหารและปกครองมอไถ่ที่ขึ้นมาตามลำน้ำ มาปกครองเมืองหริภุญชัย และมีเชื้อสายของพระนางปกครองสืบมาหลายพระองค์ ในเวลาผ่านไปหลายร้อยปี จนกระทั่งถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้เสด็จทรงผนวชที่พระอารามมอไถ่ในราว พ.ศ. 1824 หริภุญชัยจึงมีสภาพเป็นเมืองหนึ่งของมอไถ่จนกระทั่งนางโศภนวิมลมา จนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ฟื้นฟูเมืองลำพูนให้เจริญขึ้น และมอบให้เชื้อสายของพระองค์ไปปกครองมอไถ่ต่อมา จนถึงในสมัยพระนางจามเทวีนี้ พระนางได้ทรงสร้างเมืองลำปางหรือเขาสันคหีให้มาช่วยปกครองอีกเมืองหนึ่งด้วย⁵⁾

เมืองหริภุญชัยเป็นเมืองโบราณที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธรูปจำนวนมาก มีศิลปกรรมอันโดดเด่นงดงาม คือ ศิลปสุโขทัยหริภุญชัย ตลอดจนพบว่ามีการใช้ภาษาของโบราณในศิลาจารึกของหริภุญชัยด้วย ปัจจุบันหริภุญชัยหรือลำพูนมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือของไทย

5) พระโศภนวิมล, จามเทวีวงศ์ แปลจากต้นฉบับภาษาบาลี โดยพระปลัดธรรมราชและพระญาณโฆส (พระนคร: ๒๔๖๗) 2316.

ตำแหน่งขุนสาสนา, คำสาปแช่งในภาพพระพรหมมอฉะมอฉะ และมอฉะมอฉะ สันนิบาต (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์ 2513) หน้า 128.

จินตนาพรน้อย, แปลโดย ดร. มโนจูฑ, หน้า 82.

Donald Swearer, "Myth, Legend and History in the Northern Thai Chronicles" *Journal of Siam Society*, V. 62 p. 1, Jan 1974, p. 66-87.

เมืองพะเยา

เมืองพะเยาเป็นเมืองเก่าที่สำคัญอีกเมืองหนึ่งก่อน พ.ศ. ๒๒๖๐ ตามเอกสารตำนานต่างๆ^{๑)} เรียกชื่อว่า สุภาณสาร เวียงขาวหรือเมืองมณีรัตนเทวราชวิบูลย์ สามารถตรวจหาขอบได้จากข้อมูลต่างๆ ได้แก่ เอกสารประเภทตำนาน เป็นต้นว่า ตำนานพะเยา ฉบับวัดศรีโคมคำ ตำนานเมืองพะเยา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ปราชญ์พงศาวดารภาค ๒๐ จัดพิมพ์จากศิลาจารึกสุโขทัยฉบับที่สอง ปราชญ์ชื่อเมืองพะเยาด้วยตัวอักษรว่าว่า

“...เมืองใต้หอพ่อขุนนางาม เมืองตะวันตกเมือง...เมืองหัวนอนเมืองนาคา

ขุนคา ขุนค่าน...เมืองในพริตติงเจต เวียงเหล็ก...เมืองตะวันตกเมือง...

ตำนาน...บ...เมืองพริตติงเจตเมืองพะเยา...ลาว...”^{๒)} (จัดเก็บได้โดยผู้เขียน)

ข้อความในจารึกแสดงว่าเมืองพะเยาที่มีชื่อและเรื่องมาก่อน พ.ศ. ๒๒๖๐ ตามตำนานเมืองพะเยา เขียนว่า เมืองนี้สร้างขึ้นโดยพ่อขุนจอมธรรม ซึ่งพระองค์ได้เป็นพระราชครูของพ่อขุนลาววัน หรือขุนแก้วแห่งเมืองเวียงจันทน์เมืองแสน พ่อขุนจอมธรรม ได้สถาปนาพระราชฐานมาสร้างเมืองพะเยา และมีเรื่องเล่าของพระองค์ปกครองสืบมา กษัตริย์พระองค์สำคัญอีกพระองค์หนึ่งของพะเยาคือเป็นกษัตริย์ของบ้านมณีรัตนเทวราช ซึ่งตามตำนานเล่าว่า พระองค์เป็นพระราชบุตรของพระยาเมธราช ได้ทรงรวบรวมหัวเมืองเมืองใหม่หัว

นอกจากพะเยาเมืองแล้ว ในสมัยโบราณตำนานต่างๆ ได้เล่าว่ากษัตริย์พะเยาพระองค์หนึ่งคือ พระยาเจืองหรือขุนเจืองเป็นผู้นำพะเยาที่มีความสามารถมาก พระองค์มีพระราชมาตุระหว่าง พ.ศ. ๒๒๖๕ - ๒๓๐๕ โดยพระราชเจืองเป็นกษัตริย์พะเยา ในสมัยของพระองค์สันสกฤตภาษาไทยได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางและมีศิลปวิทยา เวียงแสน (ลาว) ล้านช้าง^{๓)} สมัยของพระองค์เป็นสมัยสำคัญอีกสมัยหนึ่งของอาณาจักร ในแง่จากการศึกษาหนังสือตำนานโบราณคดีที่มีเมืองพะเยาของ ร.ศ. ศรีสวัสดิ์

๑) ตำนานเมืองพะเยา, ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์โดยพรโศภณวิมลธรรม จัดพิมพ์เมื่อ ๒๕๒๗, พระราชวิบูลย์โสม, ปราชญ์ชื่อเมืองพะเยาของตำนานเมืองเชียงแสน, (พะเยา: คุรุวิมลสารพิมพ์, ๒๕๒๕) หน้า ๒๘.

๒) ปราชญ์พงศาวดารภาค ๒๐, พงศาวดารเมืองมณีรัตนเทวราชเมืองแสน, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของเจ้าราชบุตร (พระยา: ขวัญจันทร์ ๒๕๒๕)

๓) ปราชญ์ ๒ พจน. “ตำนานเมืองลาวจากลาว” ฉบับแก้ไขใหม่ โดยโสม, จัดพิมพ์ใหม่ - จัดพิมพ์ใหม่เกี่ยวกับเรื่องพะเยาและพะเยา “ราชธานีเมืองพะเยา” ๑ (๒ เมษายน - กรกฎาคม ๒๕๒๔) หน้า

๔) ปราชญ์พงศาวดารภาค ๒๐, พงศาวดารเมืองมณีรัตนเทวราชเมืองแสน, พิมพ์เมื่อ ๒๕๒๗, “ตำนานเมืองพะเยา” ตามฉบับ ร.ศ. ปราชญ์ ๒ พจน, ฉบับที่ ๑ ตามฉบับที่ ๑, ฉบับที่ ๒ ฉบับที่ ๓ ฉบับที่ ๔ ฉบับที่ ๕ ฉบับที่ ๖ ฉบับที่ ๗ ฉบับที่ ๘ ฉบับที่ ๙ ฉบับที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓๐ ฉบับที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓๒ ฉบับที่ ๓๓ ฉบับที่ ๓๔ ฉบับที่ ๓๕ ฉบับที่ ๓๖ ฉบับที่ ๓๗ ฉบับที่ ๓๘ ฉบับที่ ๓๙ ฉบับที่ ๔๐ ฉบับที่ ๔๑ ฉบับที่ ๔๒ ฉบับที่ ๔๓ ฉบับที่ ๔๔ ฉบับที่ ๔๕ ฉบับที่ ๔๖ ฉบับที่ ๔๗ ฉบับที่ ๔๘ ฉบับที่ ๔๙ ฉบับที่ ๕๐ ฉบับที่ ๕๑ ฉบับที่ ๕๒ ฉบับที่ ๕๓ ฉบับที่ ๕๔ ฉบับที่ ๕๕ ฉบับที่ ๕๖ ฉบับที่ ๕๗ ฉบับที่ ๕๘ ฉบับที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๐ ฉบับที่ ๖๑ ฉบับที่ ๖๒ ฉบับที่ ๖๓ ฉบับที่ ๖๔ ฉบับที่ ๖๕ ฉบับที่ ๖๖ ฉบับที่ ๖๗ ฉบับที่ ๖๘ ฉบับที่ ๖๙ ฉบับที่ ๗๐ ฉบับที่ ๗๑ ฉบับที่ ๗๒ ฉบับที่ ๗๓ ฉบับที่ ๗๔ ฉบับที่ ๗๕ ฉบับที่ ๗๖ ฉบับที่ ๗๗ ฉบับที่ ๗๘ ฉบับที่ ๗๙ ฉบับที่ ๘๐ ฉบับที่ ๘๑ ฉบับที่ ๘๒ ฉบับที่ ๘๓ ฉบับที่ ๘๔ ฉบับที่ ๘๕ ฉบับที่ ๘๖ ฉบับที่ ๘๗ ฉบับที่ ๘๘ ฉบับที่ ๘๙ ฉบับที่ ๙๐ ฉบับที่ ๙๑ ฉบับที่ ๙๒ ฉบับที่ ๙๓ ฉบับที่ ๙๔ ฉบับที่ ๙๕ ฉบับที่ ๙๖ ฉบับที่ ๙๗ ฉบับที่ ๙๘ ฉบับที่ ๙๙ ฉบับที่ ๑๐๐

๕) ฉบับที่ ๑ ตามฉบับที่ ๑ “ตำนานเมืองพะเยา”: การศึกษาทางประวัติศาสตร์ - วารสารมนุษยศาสตร์ ๑ (๑ กรกฎาคม - ธันวาคม) ๒๕๒๕ หน้า ๒๒ - ๒๓

๖) ร.ศ. ศรีสวัสดิ์, เมืองมณีรัตนเทวราช, หน้า ๒๒ - ๒๓.

เมื่อพระยาภิรมย์ได้เมืองศรีบุญชุมแล้ว ได้ประทับอยู่ระแวกหนึ่ง แล้วยกให้ย้ายทัพไปปกครอง
 แคว้นพระองค์ โดยพระองค์ได้สร้างเมืองใหม่อีกเมืองหนึ่งทางทิศตะวันตกของเมืองหนึ่ง ชื่อเมืองระแวก
 เมืองนั้นท่านจึงให้ย้ายมาสร้างเมืองอีกเมืองหนึ่ง คือ เวียงบุญชุม ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอรามโกนบุรีปัจจุบัน
 เมืองนี้ยากี่ท่านก็ ไม่เหมาะสมจะให้เป็นเมืองหลวงถาวรได้ จึงได้พยายามแสวงหาทำเลอันสุกสันประเทศเพื่อ
 สร้างเมืองใหม่

ในที่ซึ่งทรงพบบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ตอนเหนือของเวียงบุญชุม บริเวณเชิงภูเขาสุเทพ
 จึงได้เชิญพระสหายของพระองค์มาช่วยคิดการสร้างเมือง คือ พระยาแก้ว (พ่อขุนรามคำแหง) แห่งเมือง
 สุโขทัย พระยาแก้วเมือง แห่งเมืองพะเยา คัมภีร์ว่ากฎข้อความเรื่องนั้นในตำนาน ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่
 ความว่า

“...สาธุคำพระยาแก้วเมือง พระยาแก้วทั้งสองนั้น ถูกจากเวียงเชียงแสนปล่อยให้จำ (ปริกษา)
 แล้วจึงควรคิดระแวก...พระยาแก้วรายก็ให้อำมาตย์ผู้รู้ปกครองไปเมืองพะเยา (พะเยา) ที่อยู่พระ
 ยาแก้วเมือง และเมืองสุโขทัย ที่พระยาแก้ว (แก้ว) ก็เฝ้าครองเขาพระยาทั้งสอง อันเป็น
 นิคกรวักกับเจ้าพระยาแก้วราชสีห์จึงว่า จักตั้งบ้านใหม่เมืองหลวง...พระยาภิรมย์ พระยาแก้ว
 เมือง พระยาแก้ว 3 คน ทั้งสามมาอาศัยไพร่บ้านไหมเมือง สมณพราหมณ์ ช่างไม้ ช่างค้ำ
 (ช่างสลัก) ช่างแกะสลัก ทั้งหลายพร้อมเพรียงมาประกอบกัน จักนิกรมาซื้อไพร่จากเมืองพะเยา
 ศรีนครเมืองใหม่ ก็ไพร่กันขึ้น”¹⁷

เมื่อสร้างเสร็จใน พ.ศ. 1839 จึงให้ชื่อเมืองนี้ว่า นครสุโขทัยนครพิงค์เมืองใหม่ เป็นศูนย์กลาง
 การเมืองการปกครองและศูนย์กลางความเจริญของล้านนาตอนกลาง

เชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังราย

เมื่อพระยาภิรมย์สร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว ได้ทรงปกครองและประทับอยู่เมืองนี้ตลอดพระชนม์
 ชีพพระองค์ พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถ ทรงเป็นกษัตริย์ปกครอง และอาจกล่าว
 ว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ที่ดี คือทรงเป็นผู้ดำเนินการสร้างบ้านเมืองหลวงเมือง ด้านการปกครองในสมัย
 นี้สันนิษฐานว่าพระยาภิรมย์ทรงปกครองเมืองเชียงใหม่อย่างดี ส่วนเมืองขึ้นเช่นเมืองเชียงดาว
 เมืองศรีบุญชุมนั้น คงยังคงได้ราชโอรสหรือข้าราชการขุนนางที่มีความสามารถไปปกครองแทน เช่น
 เมืองเชียงดาวได้ให้ราชโอรสขุนรามไปปกครอง เมืองศรีบุญชุมได้ให้ข้าพเจ้ามาปกครอง¹⁸

17) สหกิจสมาคมโหราสมณพราหมณ์ฯ คณะอโศกศาสตร์ ม.ร. ราชวงศาพื้นเมืองเชียงใหม่, ฉบับพิมพ์
 พ.ศ. 2478, 1. เชียงใหม่, (สิงหาคม 2502) หน้า 13.

18) พระราชพงศาวดารเชียงใหม่, พิมพ์โดยสมณพราหมณ์ฯ คณะอโศกศาสตร์ ม.ร. ราชวงศาพื้นเมืองเชียงใหม่, พิมพ์
 ม.ร. ราชวงศาพื้นเมืองเชียงใหม่, 2502 หน้า 105.

กับการดูแลการพิธีการพิธีทางศาสนาอื่น สันนิษฐานว่าพ่อขุนเม็งรายจะทรงรวบรวมกฎมณเฑียรบาลปกครอง
ที่เรียกว่า **มหาราชศาสตร์**¹⁹ ซึ่งสันนิษฐานว่ามหาราชศาสตร์น่าจะได้รับการดัดแปลงมาจากกฎมณ
เฑียรบาลของอยุธยา จากการวิจัยข้อเท็จจริงเป็นได้ และกฎมณเฑียรบาลได้ใช้ปกครองบ้านเมืองสืบมา²⁰

ด้านการส่งเสริมอาชีพประชาชน พ่อขุนเม็งรายได้ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพหลาย
อาชีพ นอกจากนี้อาจการเกษตรกรรม ได้พบข้อความในตำนานต่าง ๆ กล่าวไว้พระองค์ได้นำช้างเผือก
ประเภทต่าง ๆ เช่น ช้างทอง ช้างเงิน ช้างเหล็ก ช้างหิน ฯลฯ มาจากเมืองสุโขทัยเข้คราวละครั้งไป
เมืองสุโขทัย ดังนี้

“...ก็เจ้าอริยราชทูตนั้นก็เสด็จไปให้จากนั้นแล้ว...ก็เสด็จไปกับแล้ว อังช้างเผือก ช้างดี ช้าง
เงิน ช้างทอง ช้างเหล็ก (ช้าง) หักหลายมาทั้งเมืองสุโขทัยอันช้างเผือก ช้างดีทั้งหลาย ช้างดีเงิน ๒
ตัว หักเหล็ก (ช้าง) หักสองตัวมา ๑๐๐ หักหรือหกร้อยแล้ว จักสืบถวายตัวกันมา...”²¹

ด้านการสนับสนุนศิลปวิทยาการก็เห็นมีแน่นอน เรื่องในแง่ความสัมพันธ์อันดีกับอาณาจักร
สุโขทัย และอาณาจักรพระนครศรีอยุธยาอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งความสัมพันธ์อันนี้นำไปสู่การแลกเปลี่ยนและ
การรับวัฒนธรรมระหว่างกันมาโดยเรื่องในกับอาณาจักรใกล้เคียง เช่น ในเวลาต่อมาเรื่องในกับอาณาจักร
พระนครศรีอยุธยาที่มาจากสุโขทัย เป็นต้น พ่อขุนเม็งรายสิ้นพระชนม์ราว พ.ศ. ๒๒๕๔ พระองค์ทรง
นิราศบุตร ๓ พระองค์ คือ บุตรเมือง บุตรหลานหรือพระธิดาหรือพระชายา และบุตรเครือ

ดังนี้ จากเอกสารจีนและเอกสารไทยคือ Kuo-Chao-wan-lai, Yuan-shih, และ
Lu History ได้กล่าวถึงเรื่องราวของกษัตริย์ในสองพื้นที่ในลพบุรีตามตำนานและพงศาวดาร ความว่า
พระธิดาเม็งรายได้ยกกองทัพไปตีเมืองเชียงรุ่ง และตีพม่าบางส่วน ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของจีน ใน
พ.ศ. ๒๒๔๐ ขณะนั้นอยู่ในสมัยคุปไตธานี กษัตริย์เมืองโกล และต่อมาปี พ.ศ. ๒๒๔๑ พระธิดาเม็งราย
ยกกองทัพไปตีเมืองพม่า และยกทัพไปของสุโขทัย และราว พ.ศ. ๒๒๔๔ จักรพรรดิ Taisse ของ
จีน ซึ่งปกครองจีนมาจากจักรพรรดิคุปไตธานีได้ยกกองทัพมาตีเมืองพม่า แต่ไม่สามารถเอาชนะได้
นับว่าพระธิดาเม็งรายมีกำลังมากของพระองค์ในการขับไล่กองทัพของเมืองโกล ซึ่งว่าพระองค์ได้ขับไล่
ไว้ด้วยความสามารถ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของล้านนาโดยราชวงศ์เม็งรายน่าจะจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

19) มหาราชศาสตร์ บัญญัติทั้งหมดมี ๖ ฉบับ คือ 1. มหาราชศาสตร์ฉบับรัชกาลเจ้า ๒. ฉบับ สมบูรณ์
3. มหาราชศาสตร์ฉบับที่ดัดแปลงโดยสมเด็จพระเจ้าเชียงใหม่ (นเรศวร) 4. มหาราชศาสตร์ฉบับรัชกาลเจ้า
๒. ฉบับ ๕. ฉบับใหม่ ที่สืบมาฉบับปัจจุบันโดย ศาสตราจารย์ ดร. ป๋วยเล้ง น. นก 6. มหาราชศาสตร์
ฉบับที่ดัดแปลงโดย สมเด็จพระมหาลิขิตโดยราชกิจจานุเบกษา ๒๕๒๖ มหาราชศาสตร์ ฉบับที่ดัดแปลงโดย
ฉบับที่ ๖ มหาราชศาสตร์ ฉบับที่ดัดแปลงโดย ๗. ฉบับ ๘. ฉบับใหม่.

20) ศาสตราจารย์ ดร. ป๋วยเล้ง น. นก มหาราชศาสตร์ฉบับรัชกาลเจ้า ๒. ฉบับใหม่โดยสมเด็จพระมหาลิขิต
ศกของโดยราชกิจจานุเบกษา 4 เมษายน ๒๕๒๖ โดยที่ดัดแปลงโดย ๒๕๒๖, ฉบับที่ ๖.

21) ราชวงศ์เม็งรายฉบับใหม่ ฉบับที่ดัดแปลงใหม่ ที่ดัดแปลงโดย ศาสตราจารย์ดร. นก ๒๕๒๖, ฉบับที่ ๖.

และเพื่อให้การคัดค้านลดน้อยลงได้ผล พระยาภิรมย์จึงได้ทำสัญญาในครีตกัณฑ์ขุนนางคำพลและพระยา-
จำนอมในเวลาต่อมา (โปรดดูรายละเอียดใน Sai Sam Tip The, Lu in Sip Sawng Panna
From The Earliest Times Down to A.D. 1644, Master Degree thesis submitted to the
Arts and Sciences, Rangoon University, Burma, 1976 pp. 88 - 106)

เมื่อสิ้นสมัยของพระยาภิรมย์แล้ว จึงมีแนวโน้มได้ปกครองโดยราชโอรสเชื้อสายราชวงศ์มังรายอีก
หลายพระองค์คือ พระยาภิรมย์ ราชบุตรพระยาภิรมย์ (พ.ศ. 1655 - 1666) พระยาแสนบุญ
ราชบุตรพระยาภิรมย์ (พ.ศ. 1666 - 1667) พระยาพิลาพิลา ราชบุตรพระยาภิรมย์ (พ.ศ. 1666 -
1668) พระยาพิลา ราชบุตรพระยาแสนบุญ (พ.ศ. 1668 - 1669) และ (พ.ศ. 1679 - 1679)
และ พระยาพิลา ราชบุตรพระยาพิลา (พ.ศ. 1680 - 1689) ในช่วงระยะเวลาที่พระยาภิรมย์
ปกครองบ้านเมืองนั้น บ้านเมืองอยู่ในระยะที่อานฮ้างเมืองได้เกิดภัยแล้ง ในพื้นที่ของอานฮ้างเมืองพระ-
ราชกรมเจ้าอาทิตยวงศ์จึงได้ไป เจ้าพระยาภิรมย์ได้ทำสัญญาว่า หลังจากสมัยพระยาภิรมย์แล้วจะตั้ง
องค์ค้ำเมืองคือ พระยาภิรมย์ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1689 - 1689

พระยาภิรมย์ ทรงเป็นราชโอรสของพระยาภิรมย์ เป็นกษัตริย์ลำดับที่ 6 ของราชวงศ์-
มังราย ในรัชสมัยของพระองค์นั้นพุทธศาสนากับลัทธิขงจื้อได้เข้ามาแพร่หลายและประจักษ์ชัดในล้านนา
ไทย กล่าวคือ ในราว พ.ศ. 1912 พระยาภิรมย์ได้ยกราชธานีพระองค์จากอานฮ้างเมืองไปตั้งที่เมือง
นันทราชธานีซึ่งตั้งที่เมืองจันทบุรี เจ้าเมืองนันทบุรีซึ่งมีพระนามว่า พระยาภิรมย์ ได้เข้ามา
ปกครองบ้านเมืองในสมัยนี้ พระยาภิรมย์ได้ทรงรับลัทธิขงจื้อเข้ามาและแพร่พุทธศาสนาในล้านนาไทย จากหลักฐาน
ทางโบราณคดีของชุมชนบริเวณเมืองประเพณีบางช้าง อันมีฐานว่าล้านนาไทยขณะนั้นคือพุทธศาสนา
มาก่อนแล้ว เป็นเมืองนันทบุรี โดยได้มีการขุดพบศิลาพระพุทธรูปแบบทวารวดีที่ขุดพบ และ
พบพระพิมพ์ดินเผาซึ่งมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระพิมพ์ดินเผาในสมัยสุโขทัยและเมืองจำปาศักดิ์
มาก ซึ่งพระพิมพ์ดินเผาพระพุทธรูปดินเผาเหล่านี้ เป็นดิน²²¹ ยี่สิบ อันมีฐานว่า ล้านนาไทย
ในสมัยที่มีการนับถือลัทธิขงจื้อ (Confucianism) และการนับถือลัทธิพุทธศาสนาแบบทวารวดี ในระ-
ยะเดียวกัน กล่าวคือพระยาภิรมย์ได้มีการนับถือพุทธศาสนาแบบลัทธิพระยาภิรมย์แล้ว เชื่อกันว่าลัทธิ
พระยาภิรมย์เป็นลัทธิของพุทธศาสนาของลัทธิขงจื้อ

เมื่อพุทธศาสนาจากลัทธิขงจื้อได้เข้ามาแพร่หลายในล้านนาแล้ว มีผลทำให้มีการน้อม-
เอื้อมลัทธิขงจื้อระหว่างล้านนาไทยกับอาณาจักรสุโขทัย พม่า และเมืองจำปาศักดิ์ ใน
สมัยที่ลัทธิขงจื้อได้เข้ามาเป็นแบบในการดำเนินชีวิตของคนล้านนาไทย พระยาภิรมย์ ได้รับลัทธิขงจื้อจาก

221) และ ฉบับที่ 2 "การเปลี่ยนแปลงลัทธิขงจื้อในล้านนาไทย" ของราชบัณฑิตยสถาน สันนิบาต
และมูลนิธิราชบัณฑิตยสถาน (2) กรุงเทพฯ - กทม. 2513. หน้า 88 - 89.

สิ้นสมัยพระเมืองแก้วแล้ว จักรพรรดิราชอาณาไค้แบ่งกั**พระยาภคพลเดิ**บุตรของพระ-
ยาเมืองแก้วขึ้นเป็นกษัตริย์สืบมา ด้วยพระเมืองแก้วไม่มีราชโอรส พระยาภคพลเดิหรือพระเมืองแก้วกษัตริย์
ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1000 - 2001 สมัยนี้บ้านเมืองคงอยู่สงบเรียบร้อย ซึ่งในรัชกาลของ สมเด็จพระ
สมเด็จพระเจ้าโลกราชแล้ว ได้เกิดการจลาจลแย่งชิงราชสมบัติ ในสมัยพระเมืองแก้วแล้ว อำนาจอกร-
ปกครองคงอยู่ในมือของจักรพรรดินาม จักรพรรดินีอำนาจมากมีก็สามารถครองเมืองมั่นคง
ด้วยวิธีใด จักรพรรดินามได้พร้อมใจกับปลงพระเมืองแก้วออกจากตำแหน่งกษัตริย์เรื่องใหม่
แล้วนครประเทศรองก็ไปอยู่เมืองอื่น และได้อัญเชิญ**พญาวชิรา**คำ ราชโอรสของพระเมืองแก้วขึ้น
เป็นกษัตริย์เรื่องใหม่แทน ต่อมาจักรพรรดิเห็นว่าพระราชอำนาจปกครองบ้านเมืองไม่ชอบด้วยราชธรรม
ปกครองไม่เป็นธรรม จักรพรรดิจึงได้พร้อมใจกับปลงพระนามทั่วราชอาณาจักร แล้วกลับไปอัญเชิญพระ-
เมืองแก้วจากเมืองนอกกลับมาครองราชย์อีกครั้งหนึ่ง และต่อมาไม่นานพระเมืองแก้วก็ได้ออกสย-
ปลงพระนามอีก ในระยะที่ขุนนางเรื่องใหม่ได้อัญเชิญ**พระนางจันทิรา**เพื่อขึ้นปกครองอยู่ระยะหนึ่ง

หลังจากนั้น จักรพรรดินามได้พร้อมใจกับเชิญ **พระโสมพะดิน**ธิดาของ เจ้าเมือง
ล้านช้าง ซึ่งเป็นราชโอรสของพระนางมอญคำทิศ พระราชธิดาของพระเมืองแก้วกับพระเจ้าโสมสาร
ให้มาปกครองเรื่องใหม่ พระโสมพะดินปกครองระหว่าง พ.ศ. 2000 - 2000 ปกครองเรื่องใหม่ได้
ประมาณหนึ่งปี พระเจ้าโสมสารราชบิดาสิ้นพระชนม์ พระองค์จึงได้เสด็จกลับไปปกครองเมืองล้านช้าง
เมืองเรื่องใหม่จึงว่างกษัตริย์อีกครั้งหนึ่ง

ต่อมา จักรพรรดิ ขุนนาง จึงพิจารณาเห็นว่าสมควรจะให้ตั้ง**พระเมกุ** (เจ้าฟ้าเมกุ)
เจ้าเมืองน่าน ซึ่งเป็นพระเมกุ ทรงเป็นเชื้อสาย ของขุนเคียร ราชบุตร พระยาเมืองน่าน มาปกครองเรื่องใหม่
พระเมกุปกครองระหว่าง พ.ศ. 2004 - 2101 เมเป็นกษัตริย์พระองค์สุดท้ายของราชวงศ์นี้ราช
ปกครองเรื่องใหม่ก็ยังคงเป็นเมืองขึ้นของพม่า

จากหลักฐานตำนานเรื่องใหม่ฉบับพิทักษ์ล้านนาว่าว่า บ้านเมืองในสมัยพระเมกุขึ้นอยู่ใน
สภาพล่มจม ประชาชนได้รับความเดือดร้อนนานปีประการ จากการกระทำของขุนนาง²¹⁾ พม่าที่พระ
เมกุขึ้นเสนาอำมาตย์ปกครองบ้านเมือง ได้มีการตั้งเกณฑ์ระดมจากประชาชนอย่างหนัก เว้นเกินภาษี
มาก ทำให้ประชาชนไม่พอใจและเกิดกบฏมากครั้งปรากฏชื่อความว่า

"...ในขณะนั้นบ้านเมืองก็ฉิบหายกว่าเข็ช เป็นทุกข์ชิวชากัน (การ) บ้านการเมืองฉิบหาย
แล้วไปทางหนึ่งเมื่อไปทางหนึ่ง ต่อมาส่วนใดก็พ้นประมาณ (มาก) ขุนนางเป็นของนอกหน้าเจ้า
เมืองน่าน เราไม่ยอมให้ (ร้องไห้) หัน...ด้วยเหตุการเจ้าเมืองน่าน ที่คนพาลกับส่วน
ไว้ว่าอันนั้นประมาณ พอทำเมืองน่านก็ออกจากเมืองกับได้ เจ้านั้นไม่ยอมให้หัน...จน
นั้นบ้านเมืองก็ฉิบหายเกิดกบฏขึ้นบ้านชู้ ทุกชนิดอย่างนั้นเจ้าเมืองน่าน บ้านเมืองน่าน

21) ขุนนางพม่า ผู้ซึ่งสนับสนุนพม่า เป็นขุนนางของพระเมกุ ซึ่งมาจากเมืองน่าน ขุนนาง
เหล่านี้สามารถนำเรื่องว่า ขุนนางพม่า ฉวยความว่า ไม่ให้ขุนนางล้านนาปกครอง.

ดังนั้น จะเห็นว่าเมืองเชียงใหม่สมัยพระเมกุฏิปกครองนั้น บ้านเมืองอันผาสุก ประชาชน
ข้าราชการ ขุนนาง แลภิกษวณิกก็ จงจากชนบทให้ให้เข้ามาตั้งค้ำค้ำได้ จึงมีเหตุการณ์ที่พระเจ้า
บุเรงนองในปี พ.ศ. 2101 ทรงเป็นเมืองขึ้นของพม่าตามนัยของเรื่องพิเศษ จึงสามารถขับไล่พม่าออกไป
ในสมัยราชวงศ์มังราย

เชียงใหม่ประเทศราชของพม่า

เมื่อบุเรงนองยึดครองเชียงใหม่ได้แล้ว ในระยะเวลาที่พมามีได้เข้ามาปกครองโดยตรง แลได้
แต่งตั้งให้พระเมกุฏิเจ้าเมืองเชียงใหม่ปกครองบ้านเมืองตามเดิม ในฐานะเมืองประเทศราชของพม่าซึ่ง
เชียงใหม่จะต้องส่งเครื่องบรรณาการ คำนวณเงิน คำนวณทอง จะต้องเข้าเฝ้าพระเจ้านับครั้งปีละ 1 ครั้ง
เป็นอย่างน้อย จะต้องส่งส่วยเป็นสิ่งของตามที่พม่าต้องการ เช่น ข้าว น้ำ น้ำตาล เครื่องแพรพรรณ
ต่างๆ แลจะต้องให้พม่าใช้พลเสวยอาหารชาวพม่าในยามเกิดศึกสงคราม²⁵⁾ ต่อมาพม่าได้ปลด
พระเมกุฏิออกจากตำแหน่ง เจ้าเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2107 โดยพม่าอ้างว่าพระเมกุฏิคือการเป็น
กบฏ พม่าได้แต่งตั้งศรีเมืองสาธุราชวงศ์มังราย เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ คือ **นางพระธรรมาธิเทวี**
หรือพระนางจันทิมาธิเทวี ซึ่งนับเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่เชื้อสายราชวงศ์มังรายองค์สุดท้ายที่ปกครอง
บ้านเมืองในฐานะประเทศราชของพม่า เมื่อนางพระธรรมาธิเทวีสิ้นพระชนม์ พม่าก็ได้แต่งตั้งให้เจ้าพญาและ
ข้าราชการของพม่ามาปกครองเมืองเชียงใหม่โดยตรง กษัตริย์เชียงใหม่สมัยที่พม่าปกครองรวมทั้งสิ้น
จำนวน 13 พระองค์

การปกครองของพม่าในล้านนาไทย พม่าพยายามปกครองหัวเมืองล้านนาไทย อย่างใกล้ชิด
เพื่อป้องกันการกบฏ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นผู้ปกครองบ้านเมือง พม่าจะควบคุมเป็นพิเศษ พม่าได้
ควบคุมโดยทางสำคัญๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ โดยได้ควบคุมการแต่งตั้งโยกย้ายของ
เจ้าเมืองล้านนาไทย ตลอดจนการอุปการะพระโอรสของพม่า การควบคุมการแต่งตั้งข้าหลวงเพื่อใช้ใน
ตามสงคราม แลพม่าได้นำตัวราชบุตรหรือบุตรเจ้าเมืองประเทศราชไปไว้เป็นค้ำประกันที่เมืองพม่าด้วย

สำหรับการปกครองภายในบ้านเมืองนั้น ก็มีการ โค้ท ไม่ขัดกับผลประโยชน์ของพม่า
สันนิษฐานว่าพม่าคงอนุญาตให้เจ้าเมืองในล้านนาไทยมีอิสระ ปกครองตามแนวทางได้อำนาจของพม่า
สำหรับเมืองเชียงใหม่ในในฐานะที่เป็นเมืองสำคัญ พม่าได้แต่งตั้งขุนนางมาลงกษัตริย์พม่าเข้ามาทำการ
ปกครองโดยตรง นับตั้งแต่สิ้นสมัยนางพระธรรมาธิเทวีเป็นต้นมา ได้พบหลักฐานข้อความในเอกสาร
สมัยนี้ในราม ให้เห็นว่าเกี่ยวกับกฎหมายที่พม่าใช้ปกครองในเชียงใหม่ ซึ่ง แลคงได้เห็นว่าพม่าทำการ
การปกครองตามจารีตประเพณีที่สืบทอดมาแต่ก่อน เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนเชียงใหม่เกิดกบฏ

25) สมเด็จพระเจ้ากรุงพม่า (1606) "กฎหมายล้านนาพม่า" ใน สันนิษฐานพิเศษ ภาค 36 หน้า 14
ด้านใน เป็นว่า สิบเจ็ด, ความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับล้านนาไทยในสมัยล้านนาไทย สมเด็จพระเจ้ากรุงพม่า,
โดยสมเด็จพระเจ้ากรุงพม่า, ม.ค. 2. ประสานมิตร, 2516 หน้า 32.

พม่าของไทพม่าอย่างรุนแรงนั้นก็อาจจะเป็นเพราะมีโพธิ์เมื่อสหราชอาณาจักรเข้ามาบริหารจัดการก็เป็นได้ จึง
ส่งไทพม่าเข้ามาแทนที่เพื่อให้คนปกครองต่อไทพม่าได้บริเวณนี้ ซึ่งชื่อยังอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชา-
ชนเชื้อไทยไม่พอใจการปกครองของพม่าแล้วหากความเป็นมาของพม่าตลอดเวลานี้เกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความ
ระบุไว้

“ประการ ๑ คัมภีร์การพระราชทานเงินภาษี ก็หาจริงว่า ข้าได้ส่งเอกสารราชการ ก็หาถูกคำ
ไขข้อเสียที่บอกแล้ว ก็พูดกันว่าท้าวทศทองนำเงินไปชุกซ่อนตัวอยู่ระหว่างท้าวสุ-
ทนต์เจ้า (กูซา) เป็นมุลึกวันฉัตรเจ้าคนราชที่หาเงินนั้น ก็คือได้ซ่อนซ่อนอย่าง
แม่หญิงพ่อราชที่ซ่อนแล้ว ท้าวราชที่คนนับถือ (นางสี)”³⁹

เกี่ยวกับเรื่องของเจ้าทศทอง พม่ากำหนดว่าผู้ใดที่บุตร (เจ้า) ของผู้สืบสาย ให้แจ้งความ
ให้ขุนนางพม่าทราบ ถ้าได้สืบไว้ แลควรกำหนดควบคุมภายในเรือนนั้นด้วย⁴⁰

ขบวนการยุติธรรมในบ้านเมือง กรณีคดีพิพาทเกิดขึ้นในบ้านเมืองให้ผู้ปกครองหรือเจ้าขุน
เป็นมูลคดีสันติ ถ้าเป็นคดีสำคัญหรือคดีใหญ่ให้มีการประชุมเจ้าเมือง (ขุนกินเมือง) เสนาการ
(จาเรณวดี) หัวหน้าชนชั้นและอื่นๆ ให้ประชุมพร้อมกันที่กว๊าน (ศาล) แล้วจึงให้พิจารณาตัดสินตาม
ธรรมศาสตร์ (วิธีของธรรมเนียม) ราชศาสตร์ ถ้าได้ตัดสินโดยเห็นแก่สืบ (หรือคดีสันติโดยสืบ)⁴¹
นับว่าพม่าได้ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนในปกครองของพม่าพอสมควร

เกี่ยวกับการควบคุมข้าราชการของพม่านั้น ได้พบข้อความที่แสดงว่าพม่าปกครองเชื้อไทย
อย่างมีระเบียบแบบแผน ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของขุนนางพม่าที่กำกับผู้ปกครองบ้านเมืองอย่าง
รัดกุม เพื่อให้การปกครองเป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อยและคำนึงถึงผลประโยชน์ และการ
ป้องกันมิให้ข้าราชการพม่าใช้อำนาจแห่งพระราชาน คัมภีร์ของรัฐบาลจึงกำหนดเกี่ยวกับข้าราชการพม่า
ไว้ดังนี้

ข้ารับราชการพม่า ปฏิบัติในหน้าที่ของไทพม่าโดยปราศจาก โดยที่กฎหมายได้กำหนดว่าเป็นความ-
ผิด ถ้าจะมีการพิจารณาตัดสินคดีกันคดีสันติตามใจชอบ ให้พิจารณาโดยระเบียบการของชนแล้วจึง
ตัดสิน⁴²

39) ราชพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ หน้า 42.

40) เมืองสีสุกกัน, หน้า ๕๖๖.

41) เมืองสีสุกกัน, หน้า ๕๐.

42) ราชพงศาวดารเมืองเชียงใหม่, หน้า 29 ระบุว่า “คดีของราษฎรที่คิด การของพม่าสืบสืบมี
ข้อห้ามมิให้ไปคิด โดย องค์ปกครองตามกฎหมายสืบสืบกันคดีกันที่คิดกัน ชุมกันเมืองโดยชน (เจ้าเมือง)
พลเมืองคนพม่าหรือชาว ให้ให้โทษทั้งคนพม่าแล้ว จึงได้ตัดสินว่า องค์ปกครองตามใจชอบไว้”

ลูกหลานของขุนนางเหล่านี้เมื่อโตขึ้น หากไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่างๆ พ้ามใช้ธำมรงค์ไปมีดมี
ประชาชนให้น้ำ อาหาร พลุ เม็ด ไม้ พริก เม็ด พลุ ของชนชั้นต่างๆ จากชาวบ้าน ซึ่งจะทำให้
ให้ชาวบ้านก็ศรัทธา⁴³⁾

สำหรับพรหมที่มาจากหลวงสวนคือนครธม เจ้าเมืองเชียงใหม่แล้วให้ปลูกโรงรับไว้รับ
บ้านเรือนขึ้นใหม่ ต่อมาได้ซ่อมแซม (ขุนนางบ้านกึ่งเมือง) เมืองใหม่ก็พลายให้คือศรัทธา เขามอง
บ้านให้เท่าใดให้รับเอาเพื่อทำนั้น ต่อได้แก่ของกรุงศรีอยุธยา⁴⁴⁾

ส่วนประชาชนเหล่านี้เมืองเชียงใหม่ พ้ามอบบ้านจากหลวงสวนคือนครธมก็ยกบ้านเมือง
ไปซ่อมแซม (ขุนนางบ้านกึ่งเมือง) เมืองใหม่ก็พลายให้คือศรัทธา เขามองบ้านให้เท่าใดให้รับเอา
เพื่อทำนั้น ต่อได้แก่ของกรุงศรีอยุธยา⁴⁵⁾

ส่วนประชาชนเหล่านี้เมืองเชียงใหม่ พ้ามอบบ้านจากหลวงสวนคือนครธมก็ยกบ้านเมือง
ไปซ่อมแซม (ขุนนางบ้านกึ่งเมือง) เมืองใหม่ก็พลายให้คือศรัทธา เขามองบ้านให้เท่าใดให้รับเอา
เพื่อทำนั้น ต่อได้แก่ของกรุงศรีอยุธยา⁴⁶⁾

ด้านเจ้าอาวาส พ้ามได้พลายครบถ้วนทุกประการต่างๆ ได้มีมาใส่พระสงฆ์ไว้ มิให้เจ้า
การของพระที่อื่นหรือเจ้าของของหลวงราชการ ศรัทธาว่า

“...วัดอุปัชฌาย์ ศรัทธาว่า เจ้าอาวาสบ้านป่ากอกก็พลายบ้าน กึ่งเมืองบ้านกึ่ง
เมืองก็พลาย ต่อรับเอาต่อว่าไว้...ต่อได้ไว้หรือ ก็พลายเจ้าอาวาส
บิณฑ...

สำหรับของที่เป็นของหลวงราชการบ้านเมืองมาก (สมเด็จพระนเรศวรมหาราช) ต่อได้เปลี่ยน
อันอันเมือง ก็เปลี่ยนเจ้าอาวาสต่อได้ไว้ไว้ปฏิบัติตามบ้านกึ่งเมือง ที่บ้านกึ่งเมืองก็เปลี่ยน
บ้านเมืองในสมัยที่ผ่านไปของหลวงราชการ⁴⁷⁾

กรณีประชาชนหรือเจ้าขุน นำส่วนมาให้เป็นส่วนเคียงหรือส่วนเป็นบ้านเคียง หรือสิ่งของ
อื่นๆ จ้างราชการขุนนางเหล่านี้ได้เก็บไว้เป็นของตนเอง ศรัทธาว่า

43) เมืองคือบ้าน, พนมคือบ้าน, พนม: “ดูจากคำในเอกสารของเจ้าเมืองเชียงใหม่ว่า (คำ 14) ราชธานี เจ้าเมืองหลวงสวนคือนครธมก็ไปอยู่บ้านเมืองเมือง ก็คือเมือง กึ่งเมือง กึ่งเมืองก็พลาย
ถึงพนมก็พลายเมือง พนม (พนม) ราชธานีเมืองสวนคือนครธมก็ไปอยู่บ้านเมืองเมือง”

44) ไปอยู่หลวงสวนคือนครธม ราชธานีเมืองเชียงใหม่, หน้า 38.

45) เมืองคือบ้าน, พนมคือบ้าน.

46) เมืองคือบ้าน, พนมคือบ้าน.

47) ไปอยู่หลวงสวนคือนครธม ราชธานีเมืองเชียงใหม่, หน้า 38

“...อันเจ้าจันทน์โมกข์หลาย อันส่วนเจ้าจันทน์เป็น (นี่) เจ้าคือ
เจ้าจันทน์โมกข์ (กลาง) ทำ ทอสิ่ง สิ่งจันทน์โมกข์หลายอันเจ้าได้
เก็บเอา”⁴⁸

ส่วนนางหลวงหรือพระกษัตริย์หลายนั้น ได้ได้นำข้าว หีขมิ้น (เครื่องปลูก) อาหารต่าง ๆ
มาเก็บรักษาไว้ทางประเพณีที่คนมา เพื่อนางหลวงหรือหลวงจะได้มีข้าวของกินของไว้ใช้ต่อในกิจการ
บ้านเมืองหรือการงานเป็น เช่น ตามสงคราม ดังปรากฏ ข้อความว่า

“ประการ : ทิศทาง (นาง) หลวงหม่อม (แม่) หลวง อันได้ขอได้เป็นตามเช่นเก่า
(เก่า) ของหม่อม ก็ขอได้ดังเก่าแล้ว หีขมิ้นได้ขอ หีขมิ้นได้เอาคืน (ประกาศคือ)
สร้างแปลง ข้าว ธา ธา เบี้ยว เครื่องปลูกทั้งหลาย หีขมิ้นได้ขอ ตามเช่นเก่า
โบราณ...”⁴⁹

ในกรณีที่มีการราชการบ้านเมืองมีความจำเป็น เว้นแะ ในทางจะเรียกเกณฑ์เงิน ของ ข้าว
เปลือก ข้าวสาร เช่น ในทางสงคราม ทางราชการจะเรียกเก็บจากประชาชนที่ไม่ขึ้นการณ ให้
ข้าราชการจำเมืองทั้งหลายมาทดแทน ไม่เกินแล้วจึงเรียกเก็บจากไพร่ และถ้าได้เก็บค่าชดเชยหรือ
ค่าทดแทนที่จ่ายทดแทนกันนั้น ให้เรียกเก็บเท่าที่จ่ายทดแทนไป ดังปรากฏข้อความว่า

“ประการ : ขุนกันบ้านเมืองมาท้าวจันทน์หลาย สิ่งจันทน์ราชการหากเกิดขึ้นนั้นแล้ว
สิ่งเงินของบ้านเมือง (เปลือก) ข้าวสาร (สาร) นั้น หากกับกันเป็นเป็นการอันเงิน
ข้อมาท้าวขุนกันบ้านเมืองทั้งหลาย ได้ขอเก็บก่อน กันขอแล้วเป็นเงินข้าวเปลือกข้าว-
สารนั้นกับขุนกันบ้านเมืองทั้งหลาย สิ่งของเรียกการทั้งหลาย ออกบ้านเมืองทั้งหลาย
ก็อย่าได้รับชดเชยอุปราคา หีขมิ้นได้เอาคืนอันหม่อมนี้ อย่าได้รับชดเชยอุปราคาเอา
เสียกว่า (มากกว่า) อันหม่อมนี้...”⁵⁰

จากข้อความในกฎหมายหน้า⁵¹ เกี่ยวกับเรื่องไพร่เมือง การควบคุมไพร่เมืองและข้าราชการ
การนำตัวคนท้าวทัก ทอดคนต่อคำประกาศาพนาในเชิงใหม่ และเรื่องความยุติธรรมคดีต่างข้างกัน

48) กษัตริย์จันทน์, หน้า 25.

49) กษัตริย์จันทน์, หน้า 25.

50) กษัตริย์จันทน์, หน้า 25.

51) ข้อความในเอกสาร **ราชพงศาวดารเมืองเชียงใหม่** ในตอนต้นและตอนท้ายคำกล่าวถึงกฎหมายหน้า
ระบุคำดังนี้ “เจ้าพระยาสุพรรณภูมิราชพงศาวดารเมืองเชียงใหม่” “เจ้าเมืองเชียงใหม่” อันเป็นเจ้าของคำประกาศ
เมืองใหม่” เป็นผู้รับใช้เจ้าผู้ครองอาณาจักร ในตอนท้ายของ “เจ้าพระยาสุพรรณภูมิราชพงศาวดาร” อันเป็นเจ้าของ
บ้านเมืองที่ต่อคำเมืองใหม่มีความหมายว่าดังนี้...” ตามพระปฐมได้มีออกเมื่อ พ.ศ. 2603 โดยที่ออก
จากบ้านเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2325.

อาจจะกล่าวได้ว่า พม่าได้พยายามปกครองเมืองเชียงใหม่อันเป็นที่มั่นและมั่นคง เพื่อให้เกิดการปกครอง เป็นไปอย่างถูกต้องและเรียบร้อย ตลอดจนได้พยายามปกครองโดยอนุโลมตามประเพณีกับสิ่งที่เคย ปฏิบัติมา เช่น เรื่องเกี่ยวกับการบุญบั้งไฟของพม่า เป็นต้น

การที่พม่าอนุโลมใช้วิถีกฎหมายมหาราชศาสตร์และได้แก้ไขเพิ่มเติมบางส่วน ด้วยให้พบข้อ ความในกฎหมายมหาราชศาสตร์ว่า

“...ตามข้อของชาวม่าน ว่าด้วยอภิศกษณิกเมืองท่าม...อันนี้อยู่นอกของมหาราช-
ศาสตร์แล้ว...”^{๕๒}

หมายความว่าตามกฎหมายพม่าว่าด้วยการ ไปชอบเมืองขึ้นไม่ว่าโดยชนชาติ ซึ่งอันนี้ไม่ใช่กฎหมายมหาราชศาสตร์ ที่พม่าอนุโลมเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่าพม่าได้ยึดถือว่ามีวิถีกฎหมายเชียงใหม่อันดีอยู่แล้ว โดยยึดถือตาม และ รู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองจากพม่า อันจะทำให้เกิดความไม่ราบ หรือประชาชนเกิดส-
งสัยพม่าให้อำนาจแก่การควบคุม และอาจจะมีการจลาจลขึ้นได้ อย่างไรก็ดีตามที่จะพบว่า แม้พม่าอนุโลม ตามประเพณีกับสิ่งที่เคยปฏิบัติมาของชาวม่าน บางเรื่องที่ไม่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของพม่าก็ตาม แต่ เรื่องที่สำคัญและเป็นผลประโยชน์ของพม่า เช่น เรื่องการควบคุมไพร่ การทำสวนของไพร่ ฯลฯ จะเห็นว่าพม่าได้เข้ามาควบคุมอย่างจริงจังแล้ว อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ชนชาวม่านไม่พอใจและเกิดการกบฏต่อพม่าของพม่า เมื่อพม่าได้เข้ามาช่วยเหลือเพื่อขับไล่พม่าออกจากบ้านเมือง พม่าเข้ามาโดยจึง ร่วมมือกับฝ่ายไทยด้วย จนสามารถขับไล่พม่าออกไปได้สำเร็จ

วัฒนธรรมประเพณีพม่าในล้านนาไทย

ตลอดระยะเวลาที่พม่าปกครองล้านนาไทยเป็นราชธานีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๑ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๗ นั้น พม่าได้นำเอาวัฒนธรรมประเพณีของศาสนาและประเพณีในล้านนาไทยหลายด้าน ทั้งด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ความเชื่อ การแต่งกาย อาหาร ฯลฯ ทางด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนา เช่น เชื้อไม้ในเชิงโถงของศาสนวัตถุหรือสถานแบบเจดีย์พม่า เช่น เชื้อไม้วัดมหาธาตุเป็นต้น ประเพณี การสร้างรูปปั้นลี้ตามวัดต่างๆ นิยมสร้างตามประเพณีพม่า ด้านประติมากรรมเทพพระพุทธรูปแบบพม่า ในวัดต่างๆ ในล้านนาไทยทั่วไป เช่น พระพุทธรูปวิศิษฏ์พระแก้วดอนเต้า อำเภอลำปาง^{๕๓} การที่ชน ชาวม่านนิยมนับวาระนรกกว่าบรรพตภิกขุ^{๕๔} เป็นประเพณีอันหนึ่งของพม่าอย่างเห็นได้ชัด^{๕๕} การนิย

๕๒) ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร, ฉบับราชศาสตร์, หน้า ๔๘.

๕๓) วิจิตรธรรม, อนุสรณ์, “เชื้อไม้ในเชิงโถงของเจดีย์” อนุสรณ์ อ.ส.ศ. ๕ (มีนาคม ๒๕๒๕), หน้า ๕๐, ๕๑, ๕๒ และ ๕๓, “ไม้เจดีย์พม่า” อนุสรณ์ อ.ส.ศ. ๕ (พฤษภาคม ๒๕๒๕), หน้า ๕๕.

๕๔) สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, เรื่องลี้ของพม่า, พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพิเศษ, ๒๕๑๔, หน้า ๑๑.

สักตามระฆาตเป็นประเพณีของพม่า ซึ่งคนพม่าถือว่าสิ่งบูชาของพม่าจะถือว่าเป็นเทพผู้ คอยเมื่อได้สัก ตามระฆาตแล้ว โดยสักรูปเป็นรูปสัตว์ต่างๆ และเชื่อว่าทำให้คงกระพัน ประเพณีการสักนี้ พม่า นำเข้ามา ใช้ในล้านนาไทยด้วยศาสนา⁵⁶ พม่าได้เอาพุทธศาสนาเข้ามาแบบพม่า เรียกว่านิกายมหายาน เข้ามา แยกแยะในล้านนาไทย แต่สันนิษฐานว่าไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร แม้ว่าพม่าจะนำเอาพระบรมรูปเข้ามา และสร้างวัดพม่าก็ตาม⁵⁷ ส่วนความนิยมและสิ่งที่พม่านำไปจากเชียงใหม่หรือล้านนาไทยนั้น สันนิษฐาน ว่าพม่าพม่าไปน้อยมาก เพราะคนพม่าที่เข้ามาปกครองล้านนาไทยนั้นมีจำนวนน้อย และอยู่ในฐานะ ผู้ปกครองสักพม่าจึงไม่เต็มใจยกย่องวัฒนธรรมของคนพื้นปักษ์อยู่ อย่างไรก็ตามพม่าได้นำเอาวิธี- การบางอย่างก็พม่าไม่สามารยทำได้ นำไปใช้ในบ้านเมืองของตน เช่นพม่า นำเอาวิธีผูกพันวัวของเป็น รูปภาพต่างๆ ไม่จากเชียงใหม่⁵⁸ พม่าปกครองเชียงใหม่นาน ๓๐๐ ปี จนถึงสมัยพระเจ้ากาวิละได้ ร่วมมือกับฝ่ายไทยรับได้อำนาจพม่าออกไปได้สำเร็จ ล้านนาไทยจึงเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทยเรื่อย- มา

56) เอกสารโบราณคดี ๕ ค. ๔๖/๓ ปีที่ ๒ เขตมณฑลพายัพพม่าสมัยพระเจ้ามังรายมังรายมังราย ปี พ.ศ. ๒๒๐ อ้างในปรีชา พิศนาค เทียนหิน, หน้า ๓๕.

57) รามเกียรติ์ฉบับพระยาสุรสีห์ในราชธานีเชียงใหม่, พิมพ์โดยกรมศิลปากร กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์กรมศิลปากร เชียงใหม่ เชียงใหม่ เชียงใหม่ ๒๕๒๓, หน้า ๓๐.

58) สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, เทียนหิน, หน้า ๔๒.

โบราณสถานในแคว้นล้านนา

இலக்கு எண்: ௧௦௪௭௮௬௩௨௯௫

[illegible]

๑. ประวัติเกี่ยวกับอำนาจ โดยสังเขป

เนื่องจากพระวิมลวันล้านนาเดิมเป็นข้าราชการโดยทำไม่มีตำแหน่งใดจากพระสังฆราช ตามมติของสังฆสภาที่เข้ามาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระวิมลวันล้านนาเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยมหิดล ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระวิมลวันล้านนาเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยมหิดล ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระวิมลวันล้านนาเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยมหิดล ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระวิมลวันล้านนาเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยมหิดล

นางสาวอรรณพพร อารักษ์กุล อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี กรุงเทพมหานคร

ประมาณต้นฤดูฝนหลวงในปี ๒๕ ได้ปรากฏความผิดปกติของพืชไร่เมืองเสียมราฐ คือพญา
มือขาว ใบเหลืองขาวตามรอยเส้นแวงบนลำต้นเล็ก ๆ เหล่านี้ไว้ด้วยใบ เจริญผลจากการที่พญา
มือขาวมีอายุมากขึ้น เมื่อถึงฤดูฝนหลวง เราได้พบว่ามี พญามือขาวที่โตขึ้นแล้ว ต้นจากที่ขึ้นจึงมีการผลออกใน
ความถี่สูงตามแนวป่าเขาด้วย เมืองหลวง เขาในการที่พญามือขาวได้แก่ พญามือขาวของคนที่โตขึ้นแล้ว
กว่า คือคนอายุที่มากขึ้น เขาสามารถ ในที่สุดพญามือขาวได้แก่ พญามือขาวที่โตขึ้นแล้ว
ได้ขึ้นผล และสร้างเมืองเสียมราฐขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๖

ในสมัยแรก ๆ ของการตั้งเมือง เชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นเมืองเชียงใหม่ จนในรัชสมัยมังคลาเจ้าเมื่อได้มีการขยับเขยื้อนเมืองมาไว้ในเขตแดนล้านนา เมืองเชียงใหม่จึงเป็นศูนย์กลางการปกครอง ของอาณาจักรล้านนา ซึ่งสมัยมังคลาเจ้านิกเป็นอาณาจักรฝ่ายพุทธศาสนาพุทธ 26 ไม่นับการขยับเขยื้อนเมืองมาไว้ในอาณาจักรล้านนา แต่ในตำนานชาติเมืองเชียงใหม่ซึ่งอยู่ในเขตฝ่ายเหนือโดยมีจุดที่เป็นแหล่งที่รู้จักกันดีคือ จวนพระเวสสการการวางวัดดินแดนเหนือเป็นนครล้านนาอาณาจักร 100 ปีเศษ

[illegible]

นิคมคันทันตูลงตลาดวโหมที่ 22 เป็นคันทัน แคว้นล้านนาบางส่วนของ โขงหลวง เมือง เชียงใหม่ ที่เดิมศูนย์กลาง ชุมชนมากเข้าอยู่ในอาณาจักรของพม่า แคว้นบางส่วนของ เชียงเมือง เชียงแสน เชียงใหม่ ล้านนาของพม่าในล้านช้าง หลวงพระบาง คันทันพม่าในล้านนาได้ประสบกับความแตกแยกอย่างตึก เป็นมีอำนาจจากกรุงศรีอยุธยาเข้ามา เรียกว่าคันทันตึก ซึ่งคันทันคันทันตึกมีอำนาจ เติบโตขึ้นจน ล้านนาเดิม คู่มุมที่อยู่เมืองใหญ่ ๆ หลวง เมือง ไม่ยอมให้พม่าปกครองแล้วอยู่ฝ่ายเหนือของพม่า พม่าจึงจะตั้งให้ยกการคันทันไปเมืองเชียง จนทำให้พม่า เมืองคันทันบางทีว่า พม่าไปเชียง เมือง

เมืองคำม ๑ ที่เคย เห็นและร่วมล้าบมาแต่ เมื่อได้มากรุง เป็นรูปร่างที่งามอีก เมือง ผู้ว่าราชการ
นั้น เมืองได้เข้าร่วมกับทางฝ่ายกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ในเวลาต่อมา ภายหลังนั้นจึง
เป็นบ้าน เมืองขึ้นในเขตซึ่งเป็นที่ลุ่ม เมือง เหล่านี้ก็ได้มีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่โดยผู้บังคับการว่า โดยที่
ขณะนั้นล้าบมาจากรัฐกรุงเก่า ซึ่งได้มีมติขุดลอกแม่น้ำเจ้าพระยา เหล่านี้ขึ้น เป็นเจ้าปกครอง เมืองต่างๆ
จากจนกระทั่ง เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว
การปกครองราชการในรูปของมณฑล เหล่านี้มาได้ เข้ามาแทนที่ และทำให้การปกครองในรูป เจ้า
ผู้ครองนครของมณฑลได้หมด เมืองคำม ๑ ในสมัยล้าบมา เป็นส่วนหนึ่งของที่ราชอาณาเขตของมณฑลประเทศ
ซึ่งในสมัยต่อมาได้ร่วมมีสถานะของการ เป็นประเทศอิสระจนปัจจุบัน

จากมีผลกระทบทางลบอย่างรุนแรง สหพันธ์ได้เห็นความเร่งด่วน ทางด้านสุขภาพของชนพื้นเมืองในสมัยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นอย่างมาก น่าจะเห็นว่าหลังจากกระบวนการเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ที่ทำให้พระองค์ผู้ปกครองในสมัยก่อนกาลได้เข้ามาบริหารงานในชนพื้นเมืองมาในขณะ เป็นนายกองค์การ เปลี่ยนผ่านสมัยนั้น ความถูกต้องเนื่องจากจากการที่คนพื้นเมืองในสมัยที่องค์การมีอำนาจมักจะกังวลถึงบ้าง ดังที่ปรากฏในสำเนาของศาลาว่า องค์การ เปลี่ยนผ่านสมัยนั้น พระเจ้าสีโลภาสได้ทรงโปรดให้มีการกระทำสิ่งดีมาพระโอรสผู้ขึ้นสืบต่อจากโอรสราชบุตรโอรส เจ็ดองค์ เรืองโรจน์ ซึ่งนับตามหลักของฝ่ายสังฆราชก็ได้ว่า เป็นการกระทำสิ่งดีมาครั้ง ๓

จนกระทั่งถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ได้มีการนำบุตรหลานชนพื้นเมืองใหญ่ ในสมัยพระ เมื่อก่อนนี้ ที่สืบเพราะความที่คนพื้นเมือง เรืองโรจน์การ เปลี่ยนผ่านสมัยของพระเมตตา ดังปรากฏในพงศาวดารของเรืองโรจน์เองที่กล่าวไว้ว่า ครั้นเมื่อพระ เมื่อก่อนนี้ได้เสด็จไปเมืองเชียงตุง

ครั้งนั้นพระองค์ทรงโปรดให้มีการนำบุตรหลานชาวพื้นเมือง เป็นจำนวนมาก เข้ามาพบปะในสำนักต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชนพื้นเมืองทุกสำนัก โดยประสงค์ให้มีคนจำเริญ ความรุ่งเรืองของชนพื้นเมืองที่สืบทอดมาตามลำดับนั้น ๆ เป็นผลจากที่คิดขึ้นในช่วงระยะเวลานี้เป็นจำนวนมาก

๒.๖ ถึงปลายของชนพื้นเมืองในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมาที่โบราณสถานของชนพื้นเมืองได้มีประติมากรรมของหินและโลหะของศิลปะจากที่ต่าง ๆ เข้ามาอีกหลายชิ้น เป็นของชน เองจนเกิด เป็นของชนพื้นเมืองของชนพื้นเมืองมาแต่ก่อนแล้ว เมื่อเมื่อเรืองโรจน์แห่งล้านนา พ.ศ. ๒๑๐๑ แล้วก็ตาม ในรัชกาลพระยาลือราชกับพระยาเมืองแก้ว การก่อสร้างศาสนสถานที่ยังคงจะมีขึ้นไปและมีการขุดค้น แยกกันที่ของชน เองอยู่ แม้ว่ามีการขุดค้น เป็นชนพื้นเมืองการปกครองได้ถูกสถาปนาไปแล้วโดย เมืองต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในชนพื้นเมืองได้พบเห็นและถูกทอดทิ้งไป ด้วยตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นต้นมา เนื่องจากศิลปะของราชสำนักซึ่ง ความเป็นใหญ่ของชนพื้นเมืองมาแต่ก่อนมาเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยา ผู้คนได้เริ่มเห็นเมืองที่เขารุ่งเรือง ขยายออกไปตามต่าง ๆ เช่น ราชธานีจักรวรรดิ-ล้านช้าง หรือเมืองขึ้นที่ถูกมองหามาจากกรุงศรีอยุธยาว่ากลับแล้วไปเป็นชนพื้นเมืองในสมัยนี้ ๆ น่า

จนกระทั่งถึงระยะเวลานี้จนสมัยกรุงธนบุรี-ต้นรัตนโกสินทร์ เมืองต่าง ๆ ที่เคยเป็นชนพื้นเมืองได้เข้าร่วมกับกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ ในที่สุด นำโดยผู้นำชาวพื้นเมืองล้านนาเอง เมืองต่าง ๆ ในชนพื้นเมืองก็ได้มีการบูรณะฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะที่เมืองเชียงตุง นมิตตุนต์กลางของชนพื้นเมืองพุทธศตวรรษที่ ๒๔๒๖ เป็นระยะ เวลาคือการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานต่าง ๆ ได้มีการซ่อมแซมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนมากเป็นศาสนาพราหมณ์ หรือ พราหมณ์เจดีย์องค์สำคัญที่ยังมีขนาดใหญ่โตมโหฬารได้มีการบูรณะ และยังคงรักษาเค้าโครงเดิมอยู่เป็นจำนวนมาก โดยที่พราหมณ์หรือได้ได้รับการปฏิสังขรณ์ในครั้งนี้นับตามหลักที่เห็นว่าเป็นเอกลักษณ์ของชนพื้นเมืองล้านนา โดยเฉพาะในด้านการแกะสลักเครื่องใช้หรือวัตถุของประติมากรรมนี้ ตัวอย่างที่ยังมีอยู่

๓. โบราณสถานถ้ำนันทน์ปัจจุบัน ที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
และคุ้มครองตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ
และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

โบ เชตภาคเหนือตอนบนมีเนินเขาล้อมรอบจากด้านน่านี้นครบทุกด้านซึ่งอยู่โบ เชต ๓ จิตโศก
ได้แก่ เขียงโสม เขียงราช ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน มีโบราณสถานอัน
มีคุณค่าในทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม อยู่เป็นจำนวนมากหลายแห่งตามลำน้ำปิง ได้ดำเนินการ
ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตโบราณสถานเพื่อคุ้มครอง และรักษาโบราณ
สถานอันมีคุณค่าทางชาติได้คงไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและ เป็นมรดกให้คนรุ่นหลังได้
ของคนในชาติไว้สืบไป ซึ่งโบ เชตโบราณดังกล่าวมี จำนวนศิลปากรที่ 4 ลำพูนลำปาง แพร่
รักษาของของลำปางศึกษาโบ เชตวิสาขการ คงคงขุดพบโบราณสถานอยู่ ซึ่งโบราณสถานที่มีคุณค่า
และได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานกำหนดเขตโบราณ และได้รับการคุ้มครอง ตามพระราช
ราชบัญญัติ โบ เชตความนิยมของของ ลำปางลำปางที่ 4 ศึกษาการและประวัติดังกล่าว มีดังนี้

จังหวัดเชียงใหม่

1. "วัดอุโมงค์" อ.ศรีภูมิ อ.เมือง จ. เชียงใหม่

1. วิหาร 1 หลัง
2. เจดีย์อยู่ด้านหลังวิหาร 1 องค์
3. เจดีย์อยู่ด้านทิศใต้ของวิหาร 1 องค์

วิหาร เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นของล้านนาสร้างขึ้นระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 24 - 25 เจดีย์องค์ที่อยู่ด้านวิหาร เป็นศิลปะทรงที่มีแบบอย่างการก่อสร้างประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 เจดีย์องค์ที่อยู่ด้านใต้ของวิหาร อาจจะมีสร้างขึ้นประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เจดีย์ที่อยู่ด้านทิศใต้ของวิหาร เป็นโบราณสถานที่สำคัญที่สุดของวัดอุโมงค์ เนื่องจากมีแบบแผนทางศิลปกรรมที่มีแบบอย่างไปจากแบบแผนของเจดีย์ที่พบทั่วไป ในเมืองเชียงใหม่ และจากแบบอย่างการก่อสร้างแบบสุโขทัย ส่วนองค์เจดีย์มีพุทธของพระศาสดา พระพุทธเจ้าปางปฐมเทศนาของฐานล่างให้สงสัยว่า อาจจะมีสร้างขึ้นเมื่อประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริง เจดีย์องค์นี้นับว่าเป็นแบบอย่างที่เป็นตัวแทนของโบราณสถานที่มีอายุเก่าชองสมัยล้านนาที่เห็นเป็นต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ทั้งนี้เพราะเราหาหลักฐานจากสถานที่อื่นใด ๆ ในศิลปะล้านนาที่จะมีอายุเก่ากว่าพุทธศตวรรษที่ 21 ไม่ได้

2. "วัดเชียงมั่น" อ.ศรีภูมิ อ.เมือง จ. เชียงใหม่

1. เจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมเยาของมณฑล ฐานช้างสิงห์
2. วิหารด้านหน้าเจดีย์
3. พระอุโบสถ
4. ทอโถง

จากศิลาจารึกที่พบในวัดเชียงมั่น ซึ่งได้จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2124 ประกอบด้วยจารึกจากแผ่นแผ่นทางศิลปกรรม อาจสรุปได้ว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญ เจดีย์ที่สร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 21 และมีการตกแต่งโดยเพิ่มในภายหลัง เดิมทีเจดีย์องค์นี้อยู่ในพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับการสร้างพระอุโบสถ วิหาร และทอโถง ตามความในศิลาจารึกที่กล่าวข้างต้น แต่อย่างไรก็ดี ไม่มีการขุดพบในเชิงฐานทางเจดีย์ของวัดเชียงมั่นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 25

โดยพระพิพัฒน์ วัดเชียงมั่นนิยามว่าสำคัญความอยู่ไปกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ เพราะเคยเป็นที่ประดิษฐานของหลักเมืองเชียงใหม่โบราณมาแต่แรกเริ่ม ในด้านการศึกษา จัดว่าเป็นสถานที่ ๆ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอย่างมาก และมีสภาพแวดล้อมโบราณสถาน ทางโบราณคดีที่สำคัญ

3. "วัดหัวข่วง" อ.ศรีภูมิ อ.เมือง จ. เชียงใหม่

1. วิหาร 2 หลัง ขนาดใหญ่และเล็ก
2. เจดีย์แบบ 12 เหลี่ยม 1 องค์

วิหาร 2 หลัง มีอายุการก่อสร้างเมื่อพุทธศตวรรษที่ 24 ต่อมา ส่วนเจดีย์มีลักษณะการ

ก่อดำรงในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ ๒ :

วัดนี้ ก่อสร้างเมื่อไม่ปรากฏชื่อใน เอกสารของล้านนาเก่า ๆ แต่ก็มีชื่ออยู่ในทำเนียบวัดของล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ต่อมาโดยชื่อของวัดคือ "วัดวัง" ซึ่งแปลว่า "วัดฐาน" มีความสำคัญที่จะเป็นเครื่องขึ้นบอกถึงองค์ประกอบของตัวเมืองเชียงใหม่นั้นมีอย่างหนึ่ง

วัดพระเจดีย์ เป็นชื่อของพระมณฑปเมืองของล้านนาซึ่งตั้งมาได้เป็นการชดเชยแทนวัดของชุมชนคนต่างภาษาโดยวัดนี้ มีนิมิตว่าหาสาเหตุสำคัญโบราณสถานในเมืองเชียงใหม่นี้

4. "วัดเจดีย์" ค.ศ. ๑๖๖๑ ค.ศ. ๑๖๖๑ ค.ศ. ๑๖๖๑

เจดีย์ ๑ องค์

ตามลักษณะของเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ควรจะเป็นลักษณะที่เปลี่ยนแปลงในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นวัดที่อยู่ในเขตของเจดีย์ล้านนาโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตามวัดเจดีย์ควรจะเป็นลักษณะใหม่ แต่ก็ยังเป็นชื่อที่สนใจของบุคคลทั่วไป เนื่องจากเห็นเป็นของแปลก

5. "วัดเจดีย์" ค.ศ. ๑๖๖๑ ค.ศ. ๑๖๖๑ ค.ศ. ๑๖๖๑

๑. เจดีย์ทรงกลม

๒. พระพุทธรูปปางสมาธิประทับนั่งขัดสมาธิ

เจดีย์ทรงกลมวัดเจดีย์เป็นวัดที่ปรากฏชื่อในเอกสารเป็นชื่อของเมืองเชียงใหม่นี้ ในบริเวณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ส่วนพระพุทธรูปปางสมาธิ เป็นชื่อของพระพุทธรูปในเขตเมืองเชียงใหม่นี้ ซึ่งตั้งขึ้นในเขตบริเวณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕

โบราณสถานวัดเจดีย์เป็นรูปมณฑปการก่อสร้าง คือเป็นลักษณะเมืองเชียงใหม่นี้และลักษณะของพื้นที่บริเวณด้านข้างด้านทิศใต้ของฐานของเจดีย์ปรากฏพระพุทธรูปปางสมาธิของพระพุทธรูปที่เก่าไปเกี่ยวข้องกับสมัยหนึ่ง

สำหรับพระพุทธรูป ปางสมาธิ เป็นลักษณะการมณฑปการก่อสร้าง เอกสารการศึกษามณฑปนี้มีความถูกต้องเป็นอันหนึ่ง

6. "วัดโลกโมฬี" (ร้าง) ค.ศ. ๑๖๖๑ ค.ศ. ๑๖๖๑ ค.ศ. ๑๖๖๑

เจดีย์ ๑ องค์

เจดีย์วัดโลกโมฬีเป็นเจดีย์สมัยปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปวัดโลกโมฬีมีชื่อว่าเป็นวัดที่สำคัญมีหลักฐานด้านศิลปะและศิลปกรรมที่เก่าแก่ที่สุดวัดหนึ่ง เพราะสร้างขึ้นในบริเวณวัดที่มีความเป็นลักษณะเป็นลักษณะของพระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางสมาธิและพระพุทธรูปปางสมาธิ เจดีย์วัดโลกโมฬีเป็นลักษณะของวัดร้างมาเป็นเวลานาน ตัวพระพุทธรูปปางสมาธิที่ปรากฏในภาพที่แสดงมานี้มีชื่อ เจดีย์วัดโลกโมฬีเป็นลักษณะของวัดร้างมาเป็นเวลานาน ตัวพระพุทธรูปปางสมาธิที่ปรากฏในภาพที่แสดงมานี้มีชื่อ เจดีย์วัดโลกโมฬีเป็นลักษณะของวัดร้างมาเป็นเวลานาน ตัวพระพุทธรูปปางสมาธิที่ปรากฏในภาพที่แสดงมานี้มีชื่อ เจดีย์วัดโลกโมฬีเป็นลักษณะของวัดร้างมาเป็นเวลานาน ตัวพระพุทธรูปปางสมาธิที่ปรากฏในภาพที่แสดงมานี้มีชื่อ เจดีย์วัดโลกโมฬีเป็นลักษณะของวัดร้างมาเป็นเวลานาน

7. "เชตวันวิหารมณฑล" (1914) อ.ศรีสุริย ๒. เบ็ญจ จ. เชียงใหม่

เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

เจดีย์องค์นี้ทรงเป็นเจดีย์รูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งมีความสูงใหญ่เมื่อเทียบกับเจดีย์องค์อื่นๆ จึงเป็นตัวอย่างที่มีสำคัญในการศึกษาต่อไป รวมทั้งยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับศิลปะของไท

8. "วัดสวนกุหลาบ" อ.ศรีสุริย ๒. เบ็ญจ จ. เชียงใหม่

๑. โถงวัด ๑ หลัง

๒. ศาลา ๑ หลัง

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เป็นวิหารและศาลาแบบพื้นเมืองล้านนา ที่มีแบบอย่างทางสถาปัตยกรรมและรายละเอียดการประดับตกแต่งที่สละสลวยและงดงามของเชียงใหม่ และ เป็นตัวอย่างศิลปะการช่างของล้านนาที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์มาก

9. "กลุ่มโบราณสถานวัดพระสิงห์เมือง" (1914)

โดยจิ. เวทสาธิตศาสตราจารย์ศิลปกรรมศาสตร์และศิลปวิทยาการ อ.ศรีสุริย ๒. เบ็ญจ จ. เชียงใหม่

ส่วนที่ ๑ คือ บริเวณศาลาการสาธิต เจดีย์ฐานบัวสูง ๑ องค์

ส่วนที่ ๒ คือ ในบริเวณของพระพุทธรูปศิลาทราย ฐานวิหาร ๑ หลัง และเจดีย์ทรงกลม

ส่วนหลังวิหาร ๑ องค์

ส่วนเจดีย์ฐานบัวสูงที่มีอยู่ใต้ศาลาการสาธิต มีความสำคัญที่สุดของวัดพระสิงห์ ๑

ส่วนเจดีย์ทรงกลมที่มีอยู่ใต้บริเวณของพระพุทธรูปศิลาทราย มีความสำคัญที่สุดของวัด ๒-๒๒

ส่วนเจดีย์องค์ในที่อยู่ของพระพุทธรูปเป็นรูปเดียวกับเจดีย์ที่มีอยู่ใต้ศาลาการสาธิตได้

สำหรับวิหารด้านหน้าเจดีย์ทรงกลม คงจะสร้าง ๆ ภายหลัง ๆ กับการขึ้นเจดีย์องค์เดิมเป็นแน่

โบราณสถานทั้ง ๓ ส่วนแห่งนี้มีอยู่ใต้ของเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดพระสิงห์มาตั้งแต่ครั้งก่อน ๆ สมัยว่า บริเวณนี้คือวัดพระสิงห์เมืองเดิม ๆ พม่ายังราชทูตเข้ามาเยือนพระชนม์

ส่วนเจดีย์องค์ที่มีอยู่ใต้ศาลาการสาธิต เป็นโบราณสถานเก่าที่สุดชิ้น เป็นเจดีย์ฐานบัวสูง ๑ องค์เมืองเชียงใหม่ และน่าจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแบบแผนของเจดีย์ที่พุทธคยาแห่งอินเดียที่โคปุระ

10. "ถ้ำพญานาคเมือง" อ.พญานาค และ อ.ศรีสุริย ๒. เบ็ญจ จ. เชียงใหม่

๑. ถ้ำพญานาคเมือง เมือง เชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่สร้างในสมัยที่พญานาค เมือง พ.ศ. ๑๖๖๖ คราว ๑๐๐ ๖๖ ๖๖ พ.ศ. ๒๐๐๑ ในรัชสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว ปราบใต้พญานาคเมืองเชียงใหม่ และก่อนหน้านั้นพญานาคว่า

14. “วัดป่าสาธ” ค.พระสิงห์ ๘, เบื้อง จ. เชียงใหม่

๑. ป่าสาธ ๑ คม

๒. วิหาร ๑ คม

วิหารสร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ต่อมา ส่วนป่าสาธคงจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ต่อมา

วิหารป่าสาธนี้เป็นศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีฝีมือในการซ่อมแซมและตกแต่ง จะยังคงอยู่ตามสภาพศิลปกรรมอยู่ สำหรับ “ป่าสาธ” เป็นลักษณะเฉพาะของอำเภอนี้ ถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัด โดยเฉพาะผู้คนที่เข้าเมืองมาจะฝากฝังอยู่ในวิหารที่มีส่วนเชื่อมต่อกับด้านหน้าของป่าสาธ ไม่ค่อยเข้ามาเกี่ยวข้องกับสถานที่วิหารพุทธรูป

นายทองดีที่เรียกตามชื่อของสร้างภายในวัดว่า “ป่าสาธ” เช่นนี้ จะ เป็นเครื่องยืนยันลักษณะและประวัติของวัดให้สอดคล้องกันกับสร้างในสมัยของพระเจ้าแสนนา ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องเข้ามาในของคนที่คนขึ้นได้เป็นครั้ง

15. “วัดพระธาตุมหาวิหาร” ค.พระสิงห์ ๘, เบื้อง จ. เชียงใหม่

๑. เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมือง ฐานทำมุมสี่เหลี่ยม

๒. พระอุโบสถ ศิลปกรรมแบบท้องถิ่นล้านนาไทย

๓. วิหารล้านนา ศิลปกรรมแบบท้องถิ่นล้านนาไทยศิลปกรรมล้านนา

๔. วิหาร ศิลปกรรมล้านนาไทยสมัยทวารวดีวิชัย

๕. ศาลา

๖. พระพุทธไสยาสน์ อยู่ในวิหารพระนอน ก่ออิฐถือปูนปิดทอง

วัดพระสิงห์ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นวัดเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แต่สถาปัตยกรรมรุ่งเรืองไม่ปรากฏได้เห็นในปัจจุบัน เพราะได้รับการซ่อมแซมและเปลี่ยนแปลงในภายหลัง เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ในการก่อสร้างสมัยนั้นยังคงเหลือแบบแผนและร่องรอยทางสถาปัตยกรรมได้ เห็นในปัจจุบัน คือ ส่วนประกอบด้านทิศตะวันออกของอุโบสถซึ่งมีฐานเจดีย์ทรงพุทธไสยาสน์ในวิหารพระนอน และตัวพระสาธที่สร้างอยู่ข้างกำแพงวิหารด้านหน้า

สำหรับวิหารล้านนาและพระอุโบสถ คงได้รับการบูรณะต่อในช่วงที่เป็นเครื่องไม้และการบูรณะครั้งล่าสุด ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แต่ยังคงรักษาแบบแผนของเดิม ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อยู่ จนกระทั่งถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นสมัยที่พระครูบาศรีวิชัย ได้เป็นหัวหน้าในการซ่อมแซมก่อสร้างขึ้นครั้งสร้างขึ้น ๆ ขึ้น วัดพระสิงห์ที่ได้รับการปรับปรุงขึ้นในสมัยนี้มีความเป็นล้านนาเป็นวิหารไทย ที่สร้างขึ้นตามแบบฉบับของทวารวดีวิชัย

วัดพระสิงห์มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูง มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เกี่ยวข้องมากพอสมควร และเป็นวัดที่มีอาคารเป็นโบสถ์ วิหาร ศาลา และภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีคุณค่าสำคัญในด้านที่เป็นที่รวมของศิลปะทางศิลปกรรมล้านนาตามที่

16. "วัดพวงทอง" ต.พวงทอง อ.เมือง จ. เชียงใหม่

๑. เจดีย์ทรงระฆัง ๑ องค์

๒. โบราณสถานพระพิมพ์เมืองล้านนา ๑ องค์

๓. โบสถ์วัดพวงทอง เมืองล้านนา ๑ องค์

เจดีย์วัดพวงทองนี้เป็นโบราณสถานเก่าที่สุดภายในวัด เป็นสถาปัตยกรรมแบบพม่าที่มีลักษณะคล้ายระฆัง เป็นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ส่วนโบสถ์วัดมีรากฐานและพระพุทธรูปที่นำजर เป็นของเดิมแต่การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหม่ในสมัยหลัง ส่วนพระอุโบสถเป็นศิลปะการตกแต่งแบบล้านนาที่สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ต่อมา

ลักษณะของเจดีย์วัดพวงทองนี้ เป็นเจดีย์เก่าแก่ซึ่งในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พม่าและล้านนาได้มีอิทธิพลกันอยู่ โบราณสถานวัดพวงทองนี้ มีลักษณะเป็นระฆัง มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า เจดีย์มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า เจดีย์มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า เจดีย์มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า

17. "เจดีย์วัดกัศ" (ร้าง) ในใจเวียงสุพรรณบุรี เชียงใหม่ อ. ราชธานี

๑. พวงทอง อ.เมือง จ. เชียงใหม่

๑. เจดีย์ทรงระฆัง ๑ องค์

จากลักษณะของเจดีย์นี้เป็นส่วนปลายของพวงทองเป็นลักษณะของเจดีย์ที่สร้างขึ้นโดยพม่าและล้านนา

มีฐานอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑

18. "เจดีย์วัดพวงทอง" (ร้าง) ในใจเวียงสุพรรณบุรี อ.เมือง จ. เชียงใหม่

๑. เจดีย์ทรงระฆัง ๑ องค์

ลักษณะของเจดีย์วัดพวงทองนี้เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า

เป็นลักษณะศิลปกรรมของเชียงใหม่นั้น มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า

19. "วัดพระเจ้านั่งเกล้าหรือวัดกัศ" ต.พวงทอง อ.เมือง จ. เชียงใหม่

๑. โบราณ

๒. พระพุทธรูปยืนชื่อ "พระเจ้าเมือง" ๑ องค์

โบราณเจ้านั่งเกล้า มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า

มีพระพุทธรูปยืนชื่อ "พระเจ้าเมือง" ๑ องค์

20. "วัดกัศ" ต.พวงทอง อ.เมือง จ. เชียงใหม่

๑. พระพุทธรูปยืนชื่อ "พระเจ้าเมือง" ๑ องค์

โรคภัยเกิดเมื่อครั้ง โรคภัยความ สว่างในรัชสมัยพระเจ้ากาวิละ ส่วนพระพุทธรูป "พระเจ้าแม่ขึงคม" สว่างในรัชสมัยพระเจ้าสีโลกราช เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๐ โดยพระพุทธรูปองค์นี้กล่าวว่ามีน้ำหนัก ๕๑ ๑๑ มสพ (๑ มสพเท่ากับ ๖๖.๖๐ กก.) เมื่อปรากฏหลักฐานอยู่ใต้กำแพงเมือง พระเจ้ากาวิละโปรดให้อาราธนาว่าเป็นพระประธานในวัดศรีโสด

วิหารโรคภัยเกิด เป็นแบบแผนของสถาปัตยกรรมของล้านนาโดยในสมัยรัตนโกสินทร์คงย่นย่นเข้ามาจนโฉมหนึ่ง ส่วนพระเจ้าแม่ขึงคมยังเป็นสิ่งที่เคารพบูชาของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งใหม่ส่วนมากและพระพุทธรูปองค์นี้มีความงดงามในลักษณะของศิลปะการแกะสลักล้านนาอีกแบบหนึ่ง

21. "วัดหนองจันทน์" (๖๖) ศ.พระสิงห์ ๑.เมือง จ. เชียงใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานนามวัด ๒๑

22. "วัดหนองหญ้าแพรก" (๖๖) ศ.พระสิงห์ ๑.เมือง จ. เชียงใหม่

เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์ ฐานพระพุทธรูปพระศาสดา ๒๑

23. "เจดีย์วัดป่าตาล" (๖๖) ศ.พระสิงห์ ๑.เมือง จ. เชียงใหม่

เจดีย์แบบสี่เหลี่ยม (มสพทรงกลม) แต่ส่วนองค์ระฆังกลมแบบสร้างกลมแล้ว อาจทำพบได้จากลักษณะของเจดีย์ อันเป็นแบบที่เป็นมาจากรูปของเจดีย์ล้านนา ซึ่งน่าจะหาพบมากแบบที่เรียกว่าสว่างขึ้น เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๑

วัดป่าตาลเป็นวัดในท้องถิ่นของเมืองเชียงใหม่ เป็นวัดที่เจ้าฟ้าหลวงของเชียงใหม่ราชบุตรเชื้อของโรคภัยเกิดปรากฏอยู่ในลายหินอ่อนที่หน้าวัดเก่าแก่กว่าโบราณสถานที่อื่นพระพุทธรูปโรคภัยเกิดเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิปางวิภาสมาธิ ข้างซ้ายพระพุทธรูปโรคภัยเกิดในสมัยรัตนโกสินทร์ สามารถใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาแบบแผนของสถาปัตยกรรมและเป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้เป็นอย่างดี

24. "เจดีย์ช้างเผือกชั้นบน" (๖๖) ศ.ช้างเผือก ๑.เมือง จ. เชียงใหม่

เจดีย์สี่เหลี่ยมฐานสูง ๑ องค์

ไม่ปรากฏบันทึกประวัติการสร้างสำหรับเจดีย์สี่เหลี่ยมองค์นี้ แต่เจดีย์องค์นี้สร้างขึ้น ซึ่งอยู่ภายในเป็นเจดีย์ที่ปรากฏได้ว่าเป็นการก่อสร้างประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เจดีย์สี่เหลี่ยมองค์นี้ มีลักษณะแบบแผนเหมือนเจดีย์ล้านนาทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ ส่วนบนขององค์เจดีย์เหนือเรือนธาตุขึ้นไป นอกที่จะทำเป็นเจดีย์ทรงกลมก็อยู่เหนือเจดีย์ล้านนาทั่วไปกลืนขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายเรือนธาตุข้างล่างแต่ทำเป็นองค์ระฆังซึ่งมีองค์ระฆังแล้ว นอกจากนั้นเทคนิคการประดับตกแต่งเจดีย์เป็นลักษณะที่เรียบง่าย มีองค์ระฆังข้างล่างจะเป็นส่วนล่างที่มี สลักหรือการตกแต่งเกี่ยวกับความมีพลังกับสิ่งมีชีวิต ซึ่งในที่สุดก็ปรากฏขึ้นในลักษณะที่แตกต่างออกไปจากเจดีย์ล้านนา

สำหรับเจดีย์ทรงกลมที่ปรากฏให้เห็นส่วนบนขององค์ระฆังอยู่ภายใน เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบเจดีย์ที่สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ของล้านนา

25. "เจดีย์วัดป่า" (๖๖) ศ.ช้างเผือก ๑.เมือง จ. เชียงใหม่

เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์

โศกโศกของคดีนี้เป็นโศกที่มีส่วนเกี่ยวพันกับประวัติของเมืองเชียงใหม่มากทีเดียว เพราะตามโบราณสถานต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในโศกโศกของปิงจูบนี้ มีคุณค่าที่แสดงถึงแบบแผนของการก่อสร้างของล้านนาในโศกในช่วงระยะเวลาหนึ่งของการสร้างเมืองเชียงใหม่ ๒๐-๒๑ โศกเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับศิลปะการสร้าง เช่น สู่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นต้น

29. "วัดป่าคา (ร้าง) อำเภอวัดกู่ชุม" ค.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ตารางเจดีย์ทรงกลม ๑ องค์ ประมาทพุทธศตวรรษที่ ๒๑

30. "วัดช้างเผือก" (ร้าง) ค.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ตารางเจดีย์ทรงกลม ๑ องค์ ประมาทพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นร่องรอยสถาปัตยกรรมของล้านนาในสมัยอาณาจักรสุโขทัย

31. "วัดบ้านดง" (ร้าง) ค.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์ มีลักษณะศิลปะอาณาจักรสุโขทัย ประมาทพุทธศตวรรษที่ ๒๑

32. "วัดบ้านดง" (ร้าง) ค.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ตารางเจดีย์ทรงกลม ๑ องค์ ไม่มีการสร้าง ๑ องค์ ประมาทพุทธศตวรรษที่ ๒๑

33. "วัดบ้านดง" (ร้าง) ค.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ฐานเจดีย์ทรงกลม ๑ องค์ ไม่มีการสร้าง ๑ องค์ ประมาทพุทธศตวรรษที่ ๒๑

34. "วัดเขื่อนขันธ์" (ร้าง) ชลบุรี อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ตารางฐานเจดีย์ทรงกลม ๔.๕๐ เมตร สร้างเป็นพุทธศตวรรษที่ ๒๑

35. "วัดพระเชตุพน" (ร้าง) ค.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่มีการสร้าง ๑ เมตร เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์ มีฐานเจดีย์ ๑ องค์ เป็นฐานเจดีย์ ๑ องค์ สร้างเป็นพุทธศตวรรษที่ ๒๑

36. "วัดกู่ไม้" ค.สุพรรณ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๑. บิเวณส่วนกลางของเมืองเชียงใหม่

๒. ตารางฐาน ๑ องค์

๓. เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์

โศกโศกนี้มีลักษณะการสร้างที่แตกต่างจากโศกโศกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรสุโขทัย คือการสร้างที่แตกต่างจากโศกโศกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรสุโขทัย คือการสร้างที่แตกต่างจากโศกโศกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรสุโขทัย คือการสร้างที่แตกต่างจากโศกโศกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรสุโขทัย

โศกโศกนี้มีลักษณะการสร้างที่แตกต่างจากโศกโศกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรสุโขทัย คือการสร้างที่แตกต่างจากโศกโศกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรสุโขทัย คือการสร้างที่แตกต่างจากโศกโศกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรสุโขทัย

การให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลาที่ผ่านมาเป็นหลักฐานในการใช้เทคนิคการสร้างแบบใหม่เข้ามาใช้ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอาจมีลักษณะการสร้างแบบใหม่ของเจดีย์ทรงกลมต่าง ๆ ขึ้นเป็นหลักฐานสำคัญ เกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา

52. "วัดพระธาตุอุบล" (ร้าง) ศ. พายธนา อ. เมือง จ. เชียงใหม่

เจดีย์ทรงฉัตรข้าวปุ้น ๑ องค์ อาตุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เป็นโบราณสถานที่มีสภาพชำรุดของวัตถุศิลปของศาสนาและศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของสุโขทัยที่มีมานานมาโดย โดยเฉพาะร่องรอยเจดีย์ทรงข้าวปุ้นองค์นี้ เจดีย์อยู่เพียงองค์เดียวในอาณาเขตล้านนาไทย

53. "วัดเขตุภราม" ศ. วัดเกตุ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

๑. วิหารหลังโหล

๒. วิหารหลังเล็ก

เป็นวิหารที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วิหารสองหลังนี้จะได้มีการซ่อมแซมไปบ้างแล้ว แต่สภาพการประติมากรรมและศิลปกรรมของสถาปัตยกรรมเจริญว่าน่าสนใจ และมีคุณค่าในการเป็นแบบอย่างในการศึกษาค้นคว้า

54. "วัดเขตุขันธ์" (ร้าง) ศ. วัดเกตุ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

วิหารเจดีย์ร้างและวิหาร อาตุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑

55. "วัดทุ่งขาว" (ร้าง) ศ. พงษ์เทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

๑. วิหาร

๒. เจดีย์

เป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าในทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมซึ่งแบบแผนของสิ่งก่อสร้างเป็นประจักษ์ในทางศึกษาค้นคว้า

56. "เจดีย์วัดสิริยงค์" (ร้าง) ศ. เชียงใหม่ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

เจดีย์ร้าง ๑ องค์ คาดว่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒

57. "วัดร่มโพธิ์" (ร้าง) ศ. เชียงใหม่ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

วิหารเจดีย์ร้างอาตุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จำนวน ๑ องค์

58. "วัดพุทธาราม" ศ. เชียงใหม่ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

๑. เจดีย์แบบพม่า ๑ องค์

๒. วิหารไม้ครึ่งองค์ ๑ หลัง

๓. วิหารโหล ๑ หลัง

เจดีย์แบบพม่า สร้างเป็นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ส่วนวิหารไม้ครึ่งองค์เป็นสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และวิหารโหลสร้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เจดีย์แบบพม่ามีลักษณะพิเศษอย่างเด่นชัดคือมีความสวยงาม ส่วนวิหารไม้ครึ่งองค์เป็นแบบอย่างที่มีของศิลปะกรรมศิลปกรรมทำเครื่องไม้ของล้านนาและสำหรับวิหารโหลเป็นแบบของศิลปะกรรมล้านนาที่ได้มีการประติมากรรมและสภาพเป็นแบบอย่างในสมัยนั้น

59. "วัดพุทธเฮิน" ศ. เชียงใหม่ อ. แม่จัน จ. เชียงใหม่

โบสถ์กลางน้ำ ๑ หลัง

สมัยรัตนโกสินทร์

แต่อย่างใดก็ได้ สักพอจะทราบพอที่จะบอกว่าเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือไม่เป็นต้น ๆ ถัดไป
พระพุทธรูปในองค์พระเป็น เป็นมีลักษณะของแบบพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบสุโขทัย คือเจดีย์คู่กับฐาน
อย่างวิจิตร

เจดีย์เหลี่ยมองค์นี้ เป็นหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่สำคัญที่สุดที่อาจจะช่วยได้เห็นภาพ
พระพุทธรูปในทางพุทธศาสนาในสมัยของต้นของการก่อสร้างแล้วแต่เห็นว่า น่าจะเหมือนกับสุโขทัย
กล่าวคือเป็นว่า พระพุทธรูปซึ่งเป็นมีลักษณะที่ตรงกันอยู่ทางด้านตะวันตก ของเขตก
เขามิโนะ เป็นที่ทราบกันว่าทางทิศตะวันตก ป่าบางแก้วหรือสุโขทัยมีด้านพระพุทธรูปทางด้านที่ลุ่มน้ำ
น้ำปี ๖๔ ได้แล้ว คือมีพระพุทธรูปทางด้านพุทธศาสนาจากสุโขทัยซึ่งเป็นรูปปั้น

64. "วัดน้อย" (หน้า) ส.ท่าวังสาม อ.สามคี จ.เชียงใหม่

พิกัดเจดีย์และวิหารร้าง อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

65. "วัดน้อย" (หน้า) ส.ท่าวังสาม อ.สามคี จ.เชียงใหม่

พิกัดเจดีย์และวิหาร (ร้าง) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

66. "วัดน้อย" (หน้า) ส.ท่าวังสาม อ.สามคี จ.เชียงใหม่

พิกัดเจดีย์และวิหารร้าง คาดว่าเป็นเจดีย์ทรงกลม ใบปูนปั้น ๆ ของ
เชียงใหม่ ประมาณอายุของเมืองสุโขทัย จ.พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๒๐

67. "วัดน้อย" (หน้า) ส.ท่าวังสาม อ.สามคี จ.เชียงใหม่

เจดีย์ทรงกลมและฐานวิหาร ประมาณอายุของโบราณสถาน พุทธศตวรรษที่ ๒๑

68. "วัดน้อย" (หน้า) ส.ท่าวังสาม อ.สามคี จ.เชียงใหม่

พิกัดเจดีย์และวิหาร ประมาณอายุของพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

69. "วัดน้อย" (หน้า) ส.ท่าวังสาม อ.สามคี จ.เชียงใหม่

เจดีย์และวิหารซึ่งได้มีการซ่อมแซมโดยมีเจดีย์ของเดิม ซึ่งถือว่าเป็นโบสถ์
ของเมืองสุโขทัย และเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก
ซึ่งมีลักษณะอย่างพระพุทธรูปปางนาคปรก ๆ

70. "เจดีย์บ้านท่ากาน" (หน้า) ส.บ้านท่ากาน อ.บ้านค้อ จ.เชียงใหม่

๑. เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์

๒. เจดีย์แปดเหลี่ยม ๑ องค์

เจดีย์บ้านท่ากานนี้ มีอายุการก่อสร้างโดยทั่วไปของแบบพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบสุโขทัย
พุทธศตวรรษที่ ๒๑

เจดีย์องค์ ๒ องค์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นเมืองโบราณเรียกว่า เจดีย์บ้านท่ากานซึ่งปรากฏชื่อ
อยู่ในเอกสารของล้านนาและเชียงใหม่ กล่าวถึงลักษณะของเจดีย์บ้านท่ากานซึ่งมีลักษณะของพุทธศตวรรษที่
๑๒ แต่อย่างใดก็ตามจากหลักฐานโบราณวัตถุที่พบในเจดีย์บ้านท่ากานที่ปรากฏชื่อในเอกสารของพุทธศตวรรษที่
๑๒ ซึ่งน่าจะมาจากของพระพุทธรูปที่พบในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เจดีย์องค์นี้
เคยเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานเป็นองค์พระพุทธรูปที่พบในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
และหลักฐานที่เป็นโบราณสถานซึ่งเห็นเป็นรูปปั้น ได้แสดงให้เห็นว่า เจดีย์องค์นี้เคยเป็นองค์พระพุทธรูป
องค์ที่เป็นองค์พระพุทธรูป

พระราชทานสัญญาบัตร พ.ศ. ๒๔๐๕ โสภณิณีนิลคัลยาโสมหาชนี (หม่อมราชวงศ์) ๕๖
 ๑๖. เจ้าจอมมารคำทอง (หม่อมราชวงศ์) ๖ ๖๖

[illegible]

ทราบดีว่าการเผยแพร่ข้อมูลเช่นนี้มิได้ทำ เพื่อสร้างความเสียหายที่มีอยู่จริงแก่บริษัท เป๊ปซี่-
 ฌาโน่ แต่เป็นการสร้างความเสียหายแก่ชื่อเสียงของสำนักงานโทรนิส เป็นแบบอย่างของสื่อมวลชนที่
 ไม่สนใจแต่การเป็นสื่อมวลชนแต่ละเลยที่จะคำนึงถึงสถานะในวิชาชีพของสำนักงาน

๗๗. "วัดเชิงเลน" (ร้าง) ๘. มีนบุรี ๑๐๘ ๙. เขียว-โหนด

ເຈົ້າຍຸດທະວົງສາ ທີ່ໄດ້ປະສານສົມທົບ ເປັນໂຄງການສຳຄັນໃນສະໄໝປົນປົກກະຕິຂອງພວກ
ພົນເຊີນ ເປັນເຈົ້າຍຸດທະວົງສາ

จังหวัดเชียงราย

78. "วัดพระแก้ว" ศ. ๖๐๘ ค. ๖๐๘ จ. เชียงราย

เจดีย์ซึ่งเคยบรรจุพระพุทธรูปพระแก้วมรกต

ไม่ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอน

มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวพันกับพระแก้วมรกต ซึ่งตามตำนานกล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๒๖๘ สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนครองเมืองมณฑลเชียงใหม่ ปรากฏว่าเจดีย์วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นั้นชำรุดทรุดโทรม จึงได้มีพระยาไชยโรรส เจ้าเมืองเชียงใหม่นำช่างสิบหมู่มาบูรณะขึ้นใหม่ และได้นำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕ สมัยพระเจ้ามังรายเมธีครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงนำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕ สมัยพระเจ้ามังรายเมธีครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงนำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕ สมัยพระเจ้ามังรายเมธีครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงนำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย

79. "วัดจำเมือง" และ "วัดพระยาเมรุมาศ" ศ. ๖๐๘ ค. ๖๐๘ จ. เชียงราย

๑. พระพุทธรูป ๑ องค์

๒. เจดีย์สีขาวสูง ๑ องค์

ไม่ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอน

ตามตำนานเล่าว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕ สมัยพระเจ้ามังรายเมธีครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงนำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕ สมัยพระเจ้ามังรายเมธีครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงนำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕ สมัยพระเจ้ามังรายเมธีครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงนำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย

80. "วัดพระสิงห์" ศ. ๖๐๘ ค. ๖๐๘ จ. เชียงราย

พระพุทธรูปปางสมาธิสมัยสุโขทัย ๑ องค์

ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอนแต่กล่าวกันว่า พระพุทธรูปปางสมาธิสมัยสุโขทัยเป็นของพระยาเมรุมาศเจ้าเมือง

วัดพระสิงห์เป็นพระอารามหลวงที่เก่าแก่เป็นวัดพระพุทธรูปปางสมาธิสมัยสุโขทัย ซึ่งพระเจ้าเมรุมาศเจ้าเมืองเมรุมาศได้มีพระพุทธรูปปางสมาธิสมัยสุโขทัยมาประดิษฐานที่วัดพระสิงห์เมืองเมรุมาศ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕ สมัยพระเจ้ามังรายเมธีครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงนำพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่นี้ด้วย

81. "ศาลาการเปรียญ" ค. ๖๐๘ จ. เชียงราย

เป็นอาคารสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการศึกษาเล่าเรียน

82. "ธำพรัง" ค. ๑๖๓๖ ค. ๑๖๓๗ จ. เชียงดาว

คำและพระพุทธรูปภาคในฉั

ภายในฉัเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนองค์ใหญ่และพระพุทธรูปสมัยอยุธยา ไม่ทราบประวัติการสร้างที่แน่นอน

เป็นแหล่งโบราณสถานและเป็นแหล่งพบนกขี้นของประชาชนโดยทั่วไป

83. "ถ้ำพญเมือขก้นเขื่อนสน" ค. ๑๖๓๗ จ. เชียงดาว

อยู่เหนือถ้ำและเมืองเก่าบริเวณและพื้นที่ ในบางส่วนของเมืองเชียงแสนโบราณ

ในสมัยพระเจ้าแสนภู จ้าวพุทธศตวรรษที่ ๑๖

เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่มีความสำคัญและประวัติ ความรู้เกี่ยวกับเมืองเชียงแสนโดยตลอด

84. "วัดเจ็ดหอ" ค. ๑๖๓๗ ค. ๑๖๓๘ จ. เชียงดาว

๑. เจ็ดหอของวัดเจ็ดหอและเจ็ดหอเล็ก อีก ๑ หอ

๒. หอ

๓. หอเจ็ด

เจ็ดหอและเจ็ดหอโดยพุทธศตวรรษที่ ๑๖

เจ็ดหอเป็นเจ็ดหอของวัดเจ็ดหอและเจ็ดหอเล็ก ๆ ที่สร้างขึ้นเป็นเมืองเก่าในการศึกษา การประเมินค่าของวัด และเมืองของวัดเจ็ดหอใช้ชื่อของวัด ตลอดจนวัดภายในส่วนของเมืองเจ็ดหอที่แยกจากกันเจ็ดหอและเจ็ดหอเล็ก ๆ และเมืองการสร้างวัดเจ็ดหอและเจ็ดหอเล็ก ๆ ที่สร้างใน เมืองเชียงแสนโดยตลอด

85. "วัดโสภ" ค. ๑๖๓๗ ค. ๑๖๓๘ จ. เชียงดาว

โบราณสถานในวัดเป็นพระเจดีย์และวิหาร ตามคำกล่าวสร้างวัดตามพุทธศตวรรษที่ ๒๐

86. "วัดช้างก้อง" (วัดช้างก้อง) ค. ๑๖๓๗ ค. ๑๖๓๘ จ. เชียงดาว

เจ็ดหอของวัดช้างก้อง ฐานกว้าง ๕ วา สูง ๕ วา ๕ ศอก มีรูปช้างก้องเจ็ดหอ

จะประมาณว่ามีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

87. "วัดป่าทอง" ค. ๑๖๓๗ ค. ๑๖๓๘ จ. เชียงดาว

พระพุทธรูปของวัดมีชื่อว่า "พระเจ้าอินทระ" หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๕ นิ้ว

สูง ๕ ศอก ๕ นิ้ว มีพระพุทธรูปปางสมาธิ

88. "พระธาตุคอกขี้วัว" ค. ๑๖๓๗ ค. ๑๖๓๘ จ. เชียงดาว

๑. หอ ๑ หอ

๒. เจดีย์ ๑ หอ

ไม่ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอนแต่สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปของวัดเจ็ดหอและเจ็ดหอเล็กของวัดเจ็ดหอและเจ็ดหอเล็กสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยล้านนา

เป็นพระธาตุเจดีย์เป็นแหล่งพบนกขี้นของประชาชนในท้องถิ่นและพื้นที่อื่น และกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

96. “วัดสถานสถิต” (ร้าง) ค. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

๑. ฐานของวิหาร (มีพระพุทธรูปปางนาคปรกเหลืออยู่)

๒. เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมือง

ไม่ปรากฏพระวิหารสร้างขึ้นเมื่อใด แต่จากลักษณะของเจดีย์และพระพุทธรูปที่เหลืออยู่ อาจประมาณอายุการก่อสร้างได้ว่า สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑

97. “วัดธาตุนันทาราม” (ร้าง) ค. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

๑. เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมืองล้านนา ๑ องค์

๒. ทวารฐานวิหาร ด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์

เจดีย์โบราณนี้ตั้งอยู่ที่ ส้างงี๊ฟ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๕ โดยพระเถระองค์เจ้าเมืองเชียง-
ใหม่

เจดีย์โบราณนี้ตั้งอยู่ที่ ส้างงี๊ฟ มีการก่อสร้างขึ้นโดยเก็บซากอิฐหักเก่าซึ่งทางพระพิ-
ศาลจารย์และนายอำเภอของพระเมืองแก้ว ในการประกอบพิธีประพาศพระแก้วองค์สำคัญต่าง ๆ เมื่อ
จากสมัยนั้น สกลในพุทธศาสนาสำคัญต่าง ๆ ของเมืองไทยมีความเชื่อและกิตติคุณอย่างสูงมาก ซึ่ง
พระเมืองแก้วได้เสด็จมาเมืองเชียงแสนในปี พ.ศ. ๒๐๑๖ เมื่อเป็นประธานในการบรรจุพระ
ธาตุพระเมืองแก้วให้เป็นสกลในสำคัญต่าง ๆ โดยสามารถทำพิธีกรรมร่วมกัน และในครั้งนั้นก็ได้ตั้ง
เจดีย์โบราณนี้ตั้งขึ้น

ทางด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของเจดีย์มีพระพุทธรูปปางนาคปรกอยู่ ๒ องค์
ส่วนฐานและองค์พระพุทธรูปส่วนพระพุทธรูปปางนาคปรกของเจดีย์อีกองค์หนึ่งซึ่งอยู่ภายใน จากขนาด
ของอิฐซึ่งแตกต่างกันเล็กน้อยจนกระทั่งดูเหมือนว่า เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาในสมัยหนึ่ง และในโบราณสถานแห่งนี้
จึงเป็นหลักฐานที่สำคัญทางศิลปะของเมืองแก้วและเมืองเชียงแสน ซึ่งอาจใช้เป็นหลักฐานทางศิลปะ
เพิ่มเติมได้

98. “วัดสถานเมืองนา” (ร้าง) ค. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

๑. เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมือง ๑ องค์

๒. ทวารวิหาร

ไม่ปรากฏพระวิหารสร้างแต่จากลักษณะของฐานวิหารที่เหลืออยู่ของเจดีย์เป็นลักษณะ
ของฐานที่มีพระพุทธรูปปางนาคปรกอยู่

เจดีย์โบราณนี้ตั้งอยู่ที่ เป็นเจดีย์ลักษณะแบบพื้นเมืองของล้านนา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง
น้อยมาก จึงมีลักษณะการก่อสร้างแบบพื้นเมืองล้านนาของศิลปะการช่างพื้นเมือง

99. “วัดพระธาตุสุทนต์” (ร้าง) บ. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

๑. เจดีย์สี่เหลี่ยม ๒ องค์ ๑ องค์

๒. เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์

สำหรับเจดีย์สี่เหลี่ยม ๒ องค์และวิหารที่อยู่ข้างหน้า ของวัดร้างเมื่อครั้งพระแก้ว
องค์หนึ่งและพระพุทธรูปปางนาคปรก ๑๐-๑๒ ส่วน เจดีย์ทรงกลมอีกองค์หนึ่ง ซึ่งอยู่ด้านหลัง
นั้นเป็นลักษณะของเจดีย์ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑

103. "วัดขุนเมือมอธวัดพระนพข" (ร้าง) ส. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

วัดพระนพข ๑. พากษณมณฑลของอาณาจักร

๒. เจดีย์ทรงกลมแบบล้านนา ๑ องค์

วัดพระเมือม ๑. พากษณมณฑลของอาณาจักร

๒. เจดีย์สี่เหลี่ยม ๑ องค์

วัดพระเมือมและวัดพระนพขนี้ พากษณมณฑล เป็นฝ่ายมณฑลวัดพระเมือม เพราะ วัดพระนพขว่าสร้างขึ้น เมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ส่วนวัดพระเมือมซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดพระนพขนั้น ก็น่าจะ เป็นวัด ที่สร้างขึ้นแต่เดิม แต่ เมื่อมีการตั้งถนนพหลโยธินจึงได้แยกโบราณสถานออกเป็น ๒ แห่ง ด้านทิศเหนือซึ่งอยู่ทางทิศใต้ว่า เจดีย์วัดพระเมือมจะยังมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เช่นเดียวกับวัดพระนพข แต่จะจะมีอายุเก่ากว่าเล็กน้อย เพราะ เจดีย์วัดพระเมือม เป็น เจดีย์ สี่เหลี่ยมแบบล้านนา ซึ่งพบตัวอย่างที่อื่นว่าสร้างขึ้นตอนต้นของสมัยล้านนา จึงน่าจะ เป็น เจดีย์ที่สร้างขึ้นเมื่อ ภายใต้อาณาจักรของอาณาจักร เจดีย์ทรงกลมของวัดพระนพขขึ้น

วัดพระเมือมและวัดพระนพขนี้ นับว่า เป็นโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งที่มีอายุการก่อสร้างเก่าแก่ที่สุดในเขตของล้านนา จึงเป็นหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่สำคัญ และ เป็นตัวอย่างของศิลปกรรมล้านนา ๆ ของล้านนาโดย เฉพาะ เจดีย์ทรงกลมที่เป็นแบบขึ้น เมืองของล้านนา

104. "วัดขุนเมธ" (ร้าง) ส. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

เจดีย์ทรงกลมแบบล้านนา ๑ องค์

อาจจะประมาณอายุโบราณสถานได้จากลักษณะองค์ประกอบขององค์เจดีย์ ว่ามีอายุการก่อสร้างประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

เจดีย์ทรงกลมองค์นี้มีความสำคัญในฐานะที่มีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ อาจใช้เป็น เครื่องมือในการศึกษารูปแบบ และ เป็นตัวอย่างของศิลปกรรมแบบท้องถิ่นของ เชียงแสน ซึ่งมีความแตกต่างในรายละเอียดไปจากศิลปกรรมของล้านนาในที่อื่น ๆ

105. "วัดปรางค์กู่" (ร้าง) ส. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

๑. เจดีย์ทรงกลมแบบเนินเมืองล้านนา ๑ องค์

๒. พากษณมณฑล

อาจจะประมาณอายุโบราณสถาน ได้จากลักษณะองค์ประกอบขององค์เจดีย์ว่า มีอายุการก่อสร้างประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

เจดีย์ทรงกลมองค์นี้มีความสำคัญในฐานะที่มีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ อาจใช้เป็น เครื่องมือในการศึกษารูปแบบ และ เป็นตัวอย่างของศิลปกรรมแบบท้องถิ่นของ เชียงแสน ซึ่งมีความแตกต่างในรายละเอียดไปจากศิลปกรรมของล้านนาในที่อื่น ๆ

106. "วัดมหาธาตุ" (ร้าง) ส. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย

เจดีย์ (เจดีย์เพ็ชรซึ่งก่อสร้างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนบนเพ็ชร เจียนธาตุทิศเหนือ)

ไม่ปรากฏมีหลักฐานการก่อสร้าง แต่อาจประมาณอายุได้จากแบบศิลปกรรมว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

115. "วัดเขื่อนขันธ์" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏเจดีย์และวิหาร ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
116. "วัดสังฆามถวิลชนบท" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏเจดีย์และวิหาร ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
117. "วัดศรีเมือง" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏโบราณสถาน ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
118. "วัดพระนอน" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏเจดีย์และวิหาร ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
119. "วัดกู่คำ" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏฐานวิหาร ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
120. "วัดน้ำแดง" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏเจดีย์และวิหาร ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
121. "วัดจอมสวรรค์" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏฐานเจดีย์ 3 องค์ และกำแพงแก้ว ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
122. "วัดจอมหมอก" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏพระนอน ฐานวิหารและกำแพงแก้ว ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
123. "วัดกู่หมื่น" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏเจดีย์และวิหาร ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
124. "วัดคลองจันทน์" (ร.1) ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์ จ. เขื่อนขันธ์
 ปรากฏเจดีย์และวิหาร ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21
125. "โบราณสถานและพระพุทธรูปวัดวัดริมคันฉ่องบ้านโพธิ์ชัย" ค. 1108 ค. เขื่อนขันธ์

ที่ตำบลโพธิ์ชัย จ. เขื่อนขันธ์

๑. พระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิวิชัย (ปางสมาธิการะเสด็จขึ้น) ที่บ้านโพธิ์ชัย ๑ องค์

๒. พระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิวิชัยปางสมาธิการะเสด็จขึ้นบ้านโพธิ์ชัย ๑ องค์

๓. ปรากฏวิหารและฐานพระพุทธรูป วิหารโพธิ์ชัย บ้านโพธิ์ชัย

สมัยล้านนาไทย ปรากฏประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘

พระพุทธรูปที่กล่าวมานี้บ้านโพธิ์ชัย และยังมีพระพุทธรูปที่วัดบ้านโพธิ์ชัย ในเขตเทศบาลเมือง
 ศึกษารายการระหว่างพิพิธภัณฑ์กับล้านนา

ส่วนพระพุทธรูปที่วัดโพธิ์ชัย โดยเฉพาะพระพุทธรูปปางสมาธิการะเสด็จขึ้นปางสมาธิการะเสด็จขึ้น
 พุทธรูปปางสมาธิที่เห็นมีลักษณะของพระพุทธรูป ที่โคนก้นพระเศียรมีลักษณะได้เป็นลักษณะมีลักษณะ
 เป็นล้านนาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปที่วัดพระบาทหลวงสุโขทัย และจะได้เห็นหลักฐาน
 ที่เห็นพระพุทธรูปที่วัดโพธิ์ชัย ที่เห็นพระพุทธรูปที่วัดโพธิ์ชัยที่เห็นพระพุทธรูปที่วัดโพธิ์ชัย

โบราณสถานชื่อ ๕ แห่ง จึงนับเป็นหลักฐานสำคัญที่สุดอีกแห่งหนึ่งของอารยธรรม
ศาสนาขั้วนาในไทยยุคแรก เพราะนอกจากจะเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นร่องรอย
ของพื้นฐานศิลปของทวารวดีราชธานีสมัยแรกแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงศิลปะการเขียน
ดินอันเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมขั้วนา

126. "เมืองโบราณเวียงเทวพร" ค.ศ. ๑๖๓๖-๑๖๓๗ จ. เชียงใหม่
กำแพงหินและประตูเมือง

ประมาณว่าคงจะเป็นเมืองอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑

เป็นแหล่งที่พบเสาเสา เครื่องถ้วยชาม เครื่องใช้สำคัญแห่งหนึ่งของภาคเหนือและ
ร่องรอยชุมชนโบราณอันเป็นแหล่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของ โบราณคดีขั้วนา

127. "วัดสาทร" (วัด) ค.ศ. ๑๖๓๖-๑๖๓๗ จ. เชียงใหม่

การขุดพบและเจดีย์ที่สำคัญของโบราณสถานจำนวน ๑ แห่ง

โบราณสถานแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย แต่จากลักษณะทางศิลปกรรมของชิ้นส่วน
ศิลปกรรมขุดพบเป็นขนาดใหญ่มากกว่าพระพุทธรูปที่ปรากฏในเมืองสุโขทัยและ เป็นแบบ
ขั้วนาที่มีลักษณะของสุโขทัยเข้ามาปน ความที่ขุดพบโบราณวัตถุของศตวรรษที่ ๑๑ ที่น่าจะ
จึงพอจะบอกได้ว่าโบราณสถานแห่งนี้ควรจะมีความสำคัญในสมัยสุโขทัย

โบราณสถานวัดสาทรนี้ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของ
เมืองเชียงใหม่ โบราณกรรมศิลปกรรมได้ถูกค้นพบและได้มีสภาพ เป็นอาคาร โบราณสถาน
เขียนด้วยดิน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และบูรณะครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

ตามพระนิมิตฐานาการาเป็นโศกนาฏกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ภายหลังจากนั้นได้มีงาน
โบราณสถานสำคัญเป็นมณฑลเป็นเมืองที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ จึงมีแบบแผนแตกต่างไปจาก
โบสถ์วิหารอื่นเมืองอื่น ๆ ในจังหวัดลำปาง

133. "วัดพระแก้วดอนเต้า" ค. เวียงเหนือ อ. เมือง จ. ลำปาง

1. พิจารณาจากเจดีย์อยู่เหนือเนิน
2. เจดีย์ทรงระฆังฐานเป็นเหลี่ยมสูง
3. วิหารโดยด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์
4. พรางรูปทรงบันไดขึ้นในทิศขององค์เจดีย์
5. วิหารโดยแนวทิศใต้ขององค์เจดีย์

จากการเปรียบเทียบเจดีย์องค์นี้โดยพิจารณาจากเจดีย์องค์พระธาตุนานาชาติ เป็นแบบแผน
ของสถาปัตยกรรมล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งพระธาตุนานาชาติจะตั้งอยู่เหนือเนิน
เหนือเนินพระธาตุนานาชาติซึ่งสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จากที่เจ้าพระฝักรา
ของพระพุทธรูปองค์นี้จากเมืองเชียงใหม่ได้ว่าเป็นแบบพระพุทธรูปล้านนาที่มีจารึก
บอกการก่อสร้างว่าสร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๑

-โดยพระแก้วดอนเต้ามีเจดีย์องค์เดียวโดยมีวิหารโดยด้านทิศใต้ของพระพุทธรูปองค์นี้จาก
ด้านทิศใต้ พุทธลักษณะเช่นเดียวกัน พระแก้วดอนเต้าโดยพระธาตุนานาชาติ ๒๑
- พรางบันไดขึ้นโดยโบราณสถานสำคัญภายในวัดนี้ด้วยเป็นศิลปะการแกะสลักของล้านนา
ที่มีคุณค่า โดยวิหารโดยแนวทิศใต้ของพระพุทธรูปเป็นศิลปะการแกะสลักของล้านนา
และองค์พระพุทธรูปเป็นศิลปะล้านนา

134. "วัดหัวขัว" ค. เวียงเหนือ อ. เมือง จ. ลำปาง

วิหารชั้นเดียว ๑ หลัง

สร้างโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม
ในจังหวัดลำปาง วิหารโดยด้านนี้เป็นวิหารโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม
เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม
ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเวียงเหนือ เป็นพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม
ของวิหารหลังนี้ นอกจากจะเป็นพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม
กล่าวแล้ว ยังอาจใช้เป็นที่พักอาศัยของพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม
ปัจจุบันภายในมีภาพเขียนสีของพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม
เหนือชั้นบนมาก จึงอาจใช้วิหารหลังนี้เป็นที่พักอาศัยของพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรมโดยพระโศกนาฏกรรม

135. "วัดป่ากล้วย" ค. เวียงเหนือ อ. เมือง จ. ลำปาง

ได้แก่กลุ่มโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเนินดินที่ขุดขึ้นโดยมีประตูหน้า

1. เจดีย์
2. พระธาตุ ๓ องค์

มีประวัติที่สามารถสอบค้นได้เพียงว่า วัดแห่งนี้ได้รับการบูรณะ และยกย่องขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ โดยมีเจ้าหลวงวรญาณรังษี เจ้าผู้ครองนครลำปาง

วัดแห่งนี้ เป็นวัดที่มีความสะอาด เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของเมืองขณะนั้นมาแต่อดีต โดยเฉพาะโบสถ์มีฉันทนาโสม นอกจากนั้นวัดนี้ยังเป็นที่ตั้งหลักเมืองอีกนาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ โดยมีเจ้าวรญาณรังษีราชธรรมา เจ้าผู้ครองนครลำปางอีกด้วย มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยอยู่ เป็นสถาปัตยกรรมที่เคารพบูชาเพื่อการศึกษาสืบไป เพราะ เสด็จหลักฐานที่มีความสมบูรณ์อยู่ชั้น

136. "ถ้ำมรกตและคูเมืองนครลำปาง" ส. เวชเชน อ. เมือง จ. ลำปาง
แนวกำแพงเมืองเขาสันทรายและคูเมือง

เมืองเขาสันทรายสร้างขึ้นในสมัยพระนางจามเทวี กษัตริย์ผู้ทรงเล็งเห็นประโยชน์ของไพร่พลให้สร้าง เพื่อเป็น เมืองลำพินพระ เจ้าอนันตยศ พระราชบุตรของพระนางจามเทวี เมื่อราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๖

เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดลำปาง โดยแนวกำแพงยาวประมาณหลักฐานในส่วนที่เกี่ยวกับเมืองเขาสันทรายในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๖ มีคูเมืองอยู่รอบนอก กำแพงเมืองโบราณในส่วนที่เป็นรูปร่างคันดินของเมืองเขาสันทรายนี้จึงมีความสำคัญที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดลำปางเป็นอย่างยิ่ง

137. "วัดศรีชุม" ส. พงษ์ภักดิ์ อ. เมือง จ. ลำปาง

๑. วิหารพระอมรินทรพม่า ๑ หลัง

๒. โถงสำหรับประดิษฐานพม่า ๑ หลัง

สร้างโดยพระภิกษุชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในลำปาง ครั้นเมื่อรัชกาลของชาวอังกฤษเจ้าข้าข้าเมืองพม่าได้ตีลำปาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖

วัดศรีชุมนี้ เป็นวัดที่มีลักษณะพม่าที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่มีอยู่ในภาคเหนือคือวิหารและ โถงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิปางคางเคี้ยวไม่ได้ของพระมหากษัตริย์พม่าว่าเป็นเลิศแห่งหนึ่งของภาคเหนือ

138. "วัดศรีอมมณี" ส. สะอื้น อ. เมือง จ. ลำปาง

วิหารไม้ขนาดใหญ่แบบไทใหญ่

สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ โดยพระภิกษุชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเมืองลำปางขณะนั้น เป็นสิ่งทรงจำในไทใหญ่ที่แสดงถึงอิทธิพลของไทใหญ่ในเขตเมืองในภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาลาหลังเล็กของพระเครื่องไม้ประดับ ศาลาไม้วิหารมีลักษณะคล้ายวิหารของไทใหญ่แห่งอื่น ๆ ในภาคเหนือ

139. "วัดกู่คำ" ส. ช่างเผือก อ. เมือง จ. ลำปาง

เจดีย์ทรงกลม ๑ องค์

(เจดีย์วัดกู่คำ) สร้างขึ้นในสมัยเจ้าหลวงสุพรรณพญาองค์ดำ (เจ้าผู้ครองนครลำปางคนสุดท้าย) ซึ่งเป็นผู้บูรณะวัดกู่คำโบราณที่ร้างมาเป็นเวลานาน

โคกคู่อำเภอในทูลุ่ยโบราณสถานสำคัญ โคกคู่มาว ซึ่งอยู่บริเวณมีความเป็นมาอย่างชก
กล่าวถึงคือสมัยขอมเมืองเขมรโบราณขึ้นอยู่กับนครอินทปัตฐนิ สำหรับตัวเจดีย์มีรูปทรง
มีฐานสามเหลี่ยมแบบของเขมร เมืองโบราณมีคุณค่าทางศิลปะที่สมควรแก่การรักษาไว้
140. "วัดพระธาตุเกศแก้ว" ต.บ้านดง อ.เมือง จ.ลำปาง

1. เจดีย์ทรงกลม 1 องค์
2. พระอุโบสถ
3. วิหาร 2 หลัง และมีเจดีย์ขนาดเล็กอยู่

เจดีย์ทรงกลมมีลักษณะการก่อสร้างในปลายพุทธศตวรรษที่ 20 โดยเจ้า
เมืองลำปางในสมัยนั้นจะมีการซ่อมแซมในสมัยหลังต่อมา แต่ได้สร้างมาแต่สมัย
ขององค์เจดีย์ ส่วนโบราณสถานอื่น ๆ ไม่ปรากฏว่าสร้างเมื่อใด แต่เป็นลักษณะก่อ
ขึ้นของล้านนาที่ขึ้น

วิหารหลังเล็ก เป็นวิหารที่สำคัญมาก มีลักษณะแบบพื้นเมืองแบบที่พบใน
ได้ เป็นของแบบ ลักษณะแบบในการประกอบศิลปะโดยไม่มีนิมิต เป็นตัวอย่างที่เห็นชัด
มาก ควรแก่การรักษาไว้โดยเร่งด่วน

สำหรับเจดีย์ทรงกลมนี้ มาจากลักษณะของลำปางว่ามีแบบสูงใหญ่อย่าง
เจดีย์ทรงกลมเจดีย์ทรงกลมมีหลายแห่งของลำปางและหลาย เป็นแบบที่มีการกลืน
ในเชิงศิลปะสมัยขอม แต่อาจมีแบบสูงใหญ่ที่นิยมในพุทธที่เมืองเชียงใหม่และ
พิจารณาจากหลักฐานที่เป็นลักษณะที่มีลักษณะเฉพาะเวลาการก่อสร้าง เจดีย์องค์นี้
เปรียบเทียบกับเจดีย์อื่น ๆ ที่มีความยาวแบบเดียวกันในล้านนาและลักษณะของเจ-
ดีย์ในเชียงใหม่และสมัยแล้ว เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง ทางประ-
วัติศาสตร์ในล้านนาอย่างหนึ่ง เมื่อมีการก่อสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของ
นครล้านนาใหม่ ๆ และเมืองเชียงใหม่ราชธานีและหลายแห่งของล้านนา
ยังคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญอยู่ ดังเช่นที่เมืองพุทธศตวรรษที่ 20 การสืบค้นถึง
เมืองสูงใหญ่มากเป็น เมืองสำคัญมีมาอยู่ลำปาง ซึ่งเป็นเขตสำคัญกับนครอินทปัตฐนิ
คือโดยหลักฐานที่ปรากฏเป็นแบบทางศิลปะทางศิลปกรรมสูงใหญ่ ในท้องที่เมืองลำปาง
และในขณะเดียวกันแบบสูงใหญ่ที่ล้านนาอย่างเชียงใหม่ ได้มีการกลืนกลายไป
เป็นแบบฉบับของ เชียงใหม่ซึ่งในขณะนั้นเมือง เชียงใหม่มีลักษณะสำคัญของการเป็น
เมืองราชธานีล้านนา ดังนั้นจึงไม่พบแบบทางสถาปัตยกรรมของสูงใหญ่ ที่ได้ศิลปกรรม
ล้านนาในช่วงระยะเวลาอื่น ในเมืองเชียงใหม่

141. "เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า" ต.เวียงอ. อ.เมือง จ.ลำปาง

จากเจดีย์และวิหารร้าง

ไม่ปรากฏหลักฐาน แต่จากลักษณะที่ตั้งและรูปทรง เจดีย์มีลักษณะว่า วิหารสูงใหญ่ในทาง
พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

142. "วัดกุ่มขาว" (ร้าง) ต.บ่อแต้ว อ.เมือง จ.ลำปาง

ซากวัดโบราณปรักหักพังตั้งอยู่ริมถนนดินแดงจำนวนซาก

ปรากฏหลักฐานในหินทรายแดง มีคำจารึกที่บริเวณกำแพง และในพระพุทธรูปปางนาคปรก
ซึ่งเรื่องเล่าของชาวพื้นเมืองว่าราชสำนักล้านนาได้สร้างวัดนี้ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่
พระอริราชเจ้าที่ทรงนำไพร่พลมาช่วยรบกับพม่าที่เมืองเชียงใหม่

นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อวัดกุ่มขาวในตำนานขุนทิพย์สงครามล้านนา ซึ่งกล่าวถึงพ่อขุน-
ทิพย์ เมื่อครั้งสร้างเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๒๐๐๑ มีผู้กล่าวถึงพระอริราชเจ้าที่นำไพร่พล
มาช่วยรบกับพม่าที่เมืองเชียงใหม่ได้ว่าเป็นวัดเก่าแก่ที่มีซากปรักหักพังในบริเวณนี้
ซึ่งเคยมีพระพุทธรูปปางนาคปรกอยู่ที่นี่

ซากวัดโบราณที่ปรากฏในตำนานกุ่มขาวนี้ ยังได้ว่าเป็นที่ของพระอริราชเจ้า
ซึ่งจะเป็นพระอริราชเจ้า เป็นหลักฐานในการศึกษาถึงพระพุทธรูปปางนาคปรก
ซึ่งมีพระพุทธรูปปางนาคปรกอยู่ที่นี่ ซึ่งเคยมีพระพุทธรูปปางนาคปรก
อยู่ที่นี่

143. "กุ่มเจ้าท่าสุคตหรือประตูขางวัดกุ่มขาว" (ร้าง) ต.เวียงเหนือ อ.เมือง
จ.ลำปาง

ตั้งอยู่ริมถนนสาย ๑๐๐ เป็นวัดร้าง

มีหลักฐานว่าวัดกุ่มขาวนี้เป็นวัดร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นประตูของวัดกุ่ม-
ขาว หรือ "กุ่มเจ้าท่าสุคต" ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยล้านนาโดย ราชบุรุษสุคตราชวรณีย์ ๒๑
สงฆา ครั้นเมื่อเมืองเวียงจันทน์ร้างได้มีการควบคุมดูแลของ เมืองเวียงจันทน์
ซึ่งเคยมีพระพุทธรูปปางนาคปรกอยู่ที่นี่

วัดกุ่มขาวนี้ เป็นวัดร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นวัดร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัย
ล้านนาโดยมีหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยโดย ราชบุรุษสุคตราชวรณีย์ ๒๑
สงฆา และมีหลักฐานที่ปรากฏในตำนานกุ่มขาวนี้

144. "วัดกุ่มขาว" (ร้าง) บ้านประตูตาต ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

เจดีย์ร้างและ เป็นหิน

จากหลักฐานของพระพุทธรูปและพระพุทธรูปที่ปรากฏในเจดีย์ เจดีย์นี้เป็น เจดีย์สมัย
สุคตราชวรณีย์ ๒๑ สงฆา

เจดีย์ร้างวัดกุ่มขาวนี้เป็น วัดร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นวัดร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัย
ล้านนาโดยมีหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยโดย ราชบุรุษสุคตราชวรณีย์ ๒๑
สงฆา และมีหลักฐานที่ปรากฏในตำนานกุ่มขาวนี้

145. "วัดเจดีย์ขาว" ต.บ่อแต้ว อ.เมือง จ.ลำปาง

เจดีย์สมัยพม่า ๒๐ องค์

เจดีย์สมัยพม่า ๒๐ องค์ ซึ่งวัดเจดีย์ขาวนี้ ได้มีการก่อสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ ๒

เจดีย์ซึ่ง ๒๐ องค์ที่วัดเจดีย์ขาวนี้ เป็นเจดีย์สมัยพม่าซึ่งมีลักษณะคล้าย ๓ แบบ

จึงเป็นที่มาของชื่อวัดแห่งนี้มีลักษณะคล้ายพระพุทธรูป

4. ชู้นประสูติเจ้าพรหมเจ้า

วิหารทองขึ้น เมืองเขมรปัจจุบันสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2226 (จ.ศ. 1040)

พระธาตุเจดีย์ ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บูรณะขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2226 (จ.ศ. 1040)

พระอุโบสถ สร้างในปี พ.ศ. 2466 (จ.ศ. 1278)

ส่วนชู้นประสูติเป็นนิมิตหมายว่า เป็นประธานในการสร้าง แต่ไม่ปรากฏในบันทึกว่าสร้างเมื่อ

โบราณสถานต่างๆ ในวัดโคกขันธ์นี้ มีคุณค่าทางศิลปกรรมมาก เช่น พระวิหาร เป็น

วิหารรูปทรงพื้นเมืองมีลักษณะเป็นรูปทรงและรายละเอียดที่งดงามที่สุดในขณะนี้

ในภาคเหนือ พระธาตุเจดีย์ที่มีลักษณะพื้นเมืองมีหลายประเภทด้วยกัน ส่วนชู้นประสูติทาง

เขตพุทธาวาสมีลักษณะเด่นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๑-๑๑ เมตร และเขตพระอุโบสถ เป็นประธาน

มีลักษณะเป็นวิหาร

151. "วัดกษัตริย์วงศ์" ต.นันทบุรี อ.นันทบุรี จ.น่าน

พระธาตุเจดีย์ ๑ องค์

ไม่มีพระวิหารเป็นลักษณะเด่น มีแต่รูปปั้นพญานาค ๒ ตัวนอนขดกันอยู่ในท้องขึ้น

เจดีย์องค์นี้สร้างโดย เจ้าเมืองนันทบุรี

เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุด เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในท้องถิ่น เพราะมี

ลักษณะทางศิลปกรรมที่สวยงาม และทำให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะเขมรที่แผ่ขยายมาในท้อง

ที่แห่งนี้

152. "วัดอภัยขันธ์" ต.นันทบุรี อ.นันทบุรี จ.น่าน

๑. เจดีย์

๒. วิหารพระศาสดา

๓. โอบล้อม

วิหารพระศาสดาสร้างใน พ.ศ. 2466 จากของเดิมซึ่งเป็นเสาไม้ ๔

ต้น พัดดาของพระเมืองนันทบุรี มาเป็นเสาหลักในอุโบสถปัจจุบัน ส่วนโอบล้อมพระศา-

สดาชื่อ "พระอินทร์เทวาลัย" สร้างเมื่อ พ.ศ. 2472 ซึ่งปรากฏวิหารพระศาสดาสร้างเมื่อ

สร้างเมื่อเมืองขึ้นเมืองนันทบุรี

153. "วัดกษัตริย์วงศ์" บ้านนาหลวง ต.บ้านนา อ.น่าน จ.น่าน

วิหาร ๑ องค์

วิหารนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2461 บูรณะครั้งใหม่เมื่อ พ.ศ. 2472

วิหารนี้เป็นวิหารรูปทรงพื้นเมือง มีความสวยงามและแสดงถึงลักษณะพื้นเมืองได้เป็น

อย่างดี และเป็นพระอุโบสถอย่างหนึ่งของการศึกษาแบบแผนทางสถาปัตยกรรมของบ้านนา

154. "วัดบ้านนา" ต.บ้านนา อ.บ้านนา จ.น่าน

เจดีย์ ๑ องค์

รูปทรงเจดีย์เป็นแบบพื้นเมืองท้องถิ่นที่ได้มีการซ่อมแซมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเห็นว่า

เป็นพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในท้องถิ่น

155. "วัดป่าเขาทอง" ค. ประจวบคณ ๑. ตำบลนิคม จ. ลำปาง
(พิพิธภัณฑสถาน)

วิหารสร้างด้วยไม้ ๑ หลัง

วิหารหลังนี้คงสร้างในราว พ.ศ. ๒๒๖๕ อันเป็นระยะเวลาที่พระยาสุพรรณพิทยะสงครามหรือ สมานพิพิธขึ้น คุมสร้าง ศาลาเมืองลำปางอยู่จนถึงแก่พิราลัย

จากพระ วิสุทธิชนานพิพิธขึ้น เป็นผู้มีสร้าง วิหาร หลังนี้ไม่ได้มีปรากฏในตำนานพงศาวดารล้านนาแต่มีข้อความสำคัญในฐานะที่เกี่ยวกับศิลปะของลุ่มน้ำได้แก่ ความ เดิมชนเมืองที่อาศัยอยู่ในป่าดงไพร่หลายร้อยปี เนื่องจาก สมานพิพิธขึ้น คือ พระยาสุพรรณเจ้าผู้ครองนครในสมัยล้านนา สมัยหลังนั้น เป็นผู้มีสร้างเมืองที่ทางกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์มาตามดินแดนที่เคย เป็นคนล้านนาในสมัย สมาน เจ้ากัมมวิมลบุตรของ เมืองหลวงไพร่ของเมืองล้านนา ซึ่งเคยเป็นเมืองร้างมาแล้วได้ว่าการที่พระ เจ้าสุพรรณพิพิธ เจ้าเมืองหลวงไพร่ของเมืองล้านนาสร้าง เช่นในดงไพร่ สมัยนั้นมาจากการขยายของสมานพิพิธขึ้นผู้มีสร้าง

156. "วัดสันทราย" ค. เวียงคำ ๑. ตำบลนิคม จ. ลำปาง

เจดีย์ ๑ องค์

เป็นที่เคารพบูชาของชนในท้องถิ่น

157. "วัดดอนบัวศาล" ค. เมืองนคร ๑. เมือง จ. ลำปาง

๑. วิหาร ๑ หลัง

๒. เจดีย์ ๑ องค์

เป็นที่เคารพบูชาของชาวชนในท้องถิ่น

จังหวัดน่าน

158. "วัดช้างค้ำ" ค.ใบเรือ ๘. เมือง จ.น่าน

๑. เจดีย์ช้างค้ำ (องค์ประธาน)
๒. เจดีย์คฤห์
๓. เจดีย์พิชัย
๔. วิหารหลวง

ตามประวัติในพงศาวดารเมืองน่าน วัดช้างค้ำขึ้นโดยท้าวเจ้าคำจอนครน่านเมื่อปี พ.ศ. ๖๔๘ (ค.ศ. ๑๐๘๕) เรียกชื่อในครั้งนั้นว่า "วัดหลวง" มีความสำคัญในฐานะ เป็นวัดประจำเมือง จึงได้ชื่อการกล่าวขานจากเจ้าผู้ครองนครน่านต่างใกล้เคียงสืบเนื่องกันมา ๆ มา

วัดช้างค้ำเป็นวัดประจำเมืองและศาสนิกสถานที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ ของเมืองน่านสองอาณาจักรสมัยโบราณวัดนี้กล่าวว่าเป็นวัดหลวง ที่เจ้าผู้ครองนครให้การบำรุงบูรณะซ่อมแซมหรือบูรณะหลายครั้งและโบราณวัตถุภายในวัดมีลักษณะของศิลปกรรมที่เป็นประติมากรรมอย่างเช่นองค์การศึกษารูป เช่น เจดีย์ช้างค้ำเป็นศิลปะแบบล้านนาผสมกับแบบสุโขทัย ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของศิลปกรรมเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองแถบนี้

159. "วัดภูมินทร์" ค.ใบเรือ ๘. เมือง จ.น่าน

วิหาร ๑ หลัง

วิหารหลังนี้มีอายุเก่าแก่สร้างประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ต่อมา

โดยอุปัชฌาย์เจ้าแก้วเป็นวัดที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยมีพระพุทธรูปนันทบุรีหรือพระโคตมพุทธเจ้าเป็นพระประธานในวิหารหลังนี้ เป็นวิหารที่มีลักษณะศิลปกรรมที่แปลกประหลาด แต่สร้างเป็นรูปทรงโดยมีฐานกว้างเป็นแบบพื้นดิน วิหารหลังนี้มีพื้นที่ประมาณ ๔ ไร่เศษ ซึ่งลักษณะคือถ้ำที่มีถ้ำเป็นถ้ำสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปนันทบุรี ในการพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมซึ่งเดิม นอกจากนั้นภายในวิหารยังมีภาพเขียนสีหรือจิตรกรรมพื้นเมืองล้านนาที่สำคัญซึ่งปัจจุบันทางศิลปากรได้อนุรักษ์ไว้แล้ว

160. "วัดหัวขัว" ค.ใบเรือ ๘. เมือง จ.น่าน

เจดีย์ ๑ องค์

ไม่ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอน

ได้รับการบูรณะในราว พ.ศ. ๒๔๒๖ โดยพระเจ้าอินทวิชิต เจ้าผู้ครองนครน่านและต่อมาในพ.ศ. ๒๔๖๒ ได้รับการปฏิสังขรณ์อีกครั้ง โดยอภิมหาเจ้านายพมหาราชเจ้า เจ้าผู้ครองนครน่าน เจดีย์วัดหัวขัวเป็นเจดีย์ที่มีลักษณะพิเศษที่สวยสดงดงามองค์นี้สร้างขึ้นในรัชสมัยเจ้าพมหาราชเจ้าและอภิมหาเจ้านายพมหาราชเจ้าเป็นแบบเก่า ซึ่งคาดว่าจะเป็นลักษณะศิลปะสุโขทัยน่าน จึงมีคุณค่าอย่างสูงต่อการศึกษา

161. "ถ้ำพญานาค" ค.ใบเรือ ๘. เมือง จ.น่าน

ถ้ำพญานาค

เมืองน่าน เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติยาวนาน แต่สำหรับถ้ำพญานาคเมืองน่านที่เป็นถ้ำที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันเป็นถ้ำพญานาคที่สร้างขึ้นเมื่อราวสมัยต้นรัตนโกสินทร์มาตั้งแต่

162. "วัดพญาวัน" บ้านดู่ใต้ หมู่ ๑ ต.ดู่ใต้ อ.เมือง จ.น่าน

เจดีย์ ๑ องค์

ไม่พบชิ้นส่วนประติมากรรมที่แน่นอน แต่จากประวัติของวัดและลักษณะของ เจดีย์คาดว่า เจดีย์
วัดพญาวันนี้ น่าจะสร้างในสมัยต้น ๆ ของ เมืองน่าน คือประมาณพุทธศตวรรษที่ 1๑-1๒

ส่วนการบูรณะซ่อมแซม มีหลักฐานจากบัญชีของเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันว่า คงจะมีการปฏิสัง-
ขารครั้งใหญ่ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖7 ในสมัยพญาสุรินเทเวศ เป็นเจ้าอาวาสคนก่อน

เจดีย์วัดพญาวันนี้ แม้จะไม่พบประติมากรรมที่แน่นอน มีลักษณะประมาณ ๓๓ เมตรของ เจดีย์
ที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายคณิศรกับเจดีย์ทุ่งคอก ในศิลปกรรมแบบศรีสุโขทัย นับได้ว่าเป็น เจดีย์รูป ๔ ด้านของเมือง
ที่มี ความสำคัญ เกี่ยวกับการเมืองบ้านในสมัยต้น และของ เจดีย์ใต้ เช่นนันทนาภินิหาราต เจดีย์จึงมีคุณค่าอย่าง-
ยิ่งต่อการศึกษาในด้านศิลปกรรมและโบราณคดี

163. "วัดภูคำ" ต.โพธิ์ทอง อ.เมือง จ.น่าน

เจดีย์พระธาตุคู่คำ ๑ องค์

เจดีย์พระธาตุคู่คำนี้แม้จะมิใช่การบูรณะการซ่อมแซม แต่เนื่องมาจากระยะเวลาที่ล่วงเลยไปมากแล้วจึงมีเจดีย์ใต้
ลักษณะทางศิลปกรรมแบบทวารวดีเป็นแบบฉบับของ เจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยก่อน เมืองน่านได้ เป็น
อย่างมีอิทธิพลกับเจดีย์รูปทรงคล้ายเจดีย์วัดภูคำ เช่นนันทนาภินิหาราต เป็นประติมากรรม ต่อมาเนื่องต่อการศึกษา

164. "วัดพระธาตุ" ต.โพธิ์ทอง อ.เมือง จ.น่าน

พระพุทธรูปประธานในวิหาร ก่อด้วยอิฐสีปูนปั้นตกแต่งด้วยสี ๓ สด

ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอน แต่จากประวัติของวัด ได้ว่าคงมีการบูรณะสร้างอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่
๒๒-๒๓ เป็นต้นมาและมีคามสำคัญอยู่เมืองน่านมาตลอด

165. "วัดสวนตาล" ต.โพธิ์ทอง อ.เมือง จ.น่าน

๑. พระองค์ ๑ องค์

๒. พระพุทธรูป "พระเจ้าทองทิพย์" หน้าตักกว้าง ๑ เมตร

ซ่อมด้วยปูนของ เจดีย์องค์ของ ๑ องค์

ไม่พบหลักฐาน เป็นภายในวัดน่านว่า เกี่ยวพันกับงานบูรณะวิหาร เดิ พระพุทธรูปเจ้าทอง
นาคเมืองน่านเป็นรูปสร้าง เมื่อราว พ.ศ. 1๗๘๕ ส่วน "พระเจ้าทองทิพย์" เป็นพระพุทธรูปที่หล่อขึ้นใน
สมัยพระ เจ้าสีโลกราช องค์ที่พิมพ์เมืองเชียงใหม่นั้นเป็นศิลปะแบบล้านนา เมืองน่าน บูรณะการงานที่ ๒

166. "วัดหัวฝาย" บ้านท่าล้อ ต.ฝายแก้ว อ.เมือง จ.น่าน

เจดีย์ ๑ องค์

ไม่ปรากฏประวัติการสร้าง

องค์พระธาตุองค์นี้เป็น เจดีย์สำคัญองค์หนึ่ง ที่เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนในท้องถิ่น
ด้วยส่วนมาก เนื่องมาจากเชื่อกันว่า เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า รูปแบบของ เจดีย์
ดังกล่าว เป็นแบบแบบของต้น เมือง เมืองน่านที่น่าศึกษา

167. "วัดพระธาตุเขาน้อย" ต.ฝายแก้ว อ.เมือง จ.น่าน

๑. องค์พระธาตุเขาน้อย

๒. วิหารหลวง

๓. วิชาการพระชนม

๔. ปันโตนาต

ตามพระราชสาร เมื่อไม่นาน ได้กล่าวถึงความ เป็นมาของพระธาตุแห่งหนึ่ง (คือองค์เจดีย์ ประสาธน์) ว่าสร้างขึ้นในสมัยเจ้าพระยาตาก เมื่อเป็นเจ้าพระยาตาก (เมืองจันทรา) และได้มีการ บูรณะปฏิสังขรณ์โดยเจ้าตากจนกระทั่งบัดนี้ ๆ มา จนกระทั่งปัจจุบัน

ส่วนโบราณสถานที่สำคัญอื่น ๆ ทางโบราณคดีปรากฏว่าสร้างเมื่อใด

พระธาตุแห่งหนึ่ง เป็นปูชนียสถานที่สำคัญยิ่ง เป็นที่เคารพนับถือของชาวจังหวัดน่าน และ โคร่งเมือง อุก ๆ นี้ จะมีงานเทศกาลนมัสการ ในวันเพ็ญเดือน ๘ เดือน (วัน 15 ค่ำ เดือน 4) นอกจากนั้นพระพุทธรูปพระธาตุแห่งหนึ่ง นี้มีความสำคัญเกี่ยวพัน เกี่ยวพันมาแต่ เมื่อไม่นานมานี้ของเวลา

สำหรับลักษณะของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ วิชาการพระ วิชาการพระและบันไดนาต นี้มีความสำคัญยิ่งและได้ เห็นแบบอย่างทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม แบบหนึ่งซึ่งหาได้ยากในปัจจุบัน

ดังนั้น โบราณสถานแห่งนี้จึงมีความสำคัญยิ่งในทางศิลปกรรมทางศิลปกรรมและทาง- โบราณคดีและความเคารพนับถือของประชาชนในท้องถิ่นและใกล้เคียง

168. "วัดพระธาตุหนองบัว" หมู่ 4 ต.ทุ่งไต้ อ.เมือง จ.น่าน

๑. เจดีย์พระธาตุหนองบัว

๒. วิหาร

ไม่มีการบันทึกประวัติการสร้างที่แน่นอน แต่ได้มีการบันทึกเกี่ยวกับพงศาวดารเมืองน่าน (พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๖๑) ว่าได้สร้างเจดีย์ขึ้นโดยองค์พระยาตาก

สำหรับวิหารมีประวัติปรากฏว่าสร้างขึ้นในสมัย เจ้าพระยาตากและพระยาตาก และครั้งสุดท้าย บูรณะครั้งใหญ่ในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑

169. "พระธาตุจอมมอญ" บ้านหนองบัว ต.บ้าน อ.บ้าน จ.น่าน

๑. เจดีย์พระธาตุจอมมอญ ๑ องค์

๒. วิหารไม้รูปทรงสี่เหลี่ยม ๑ หลัง

ไม่ปรากฏประวัติการสร้าง

วิหารในวัดพระธาตุจอมมอญ เป็นวิหารรูปทรงสี่เหลี่ยม มีส่วนหลังคาซ้อน ซึ่งหาได้ยาก ในสมัยนี้ โดยสถาปัตยกรรมน่านได้ เห็นเห็นไม่แพ้กัน สำหรับเจดีย์พระธาตุจอมมอญ ได้มีการ บูรณะขึ้น เมื่อต้นปีที่ผ่านมาได้มีความสำคัญทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

170. "พระธาตุขุนน่าน" ต.บ้าน อ.บ้าน จ.น่าน

เจดีย์ขนาดเล็กนี้เชื่อกันว่า เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระธาตุเจ้า ๑ องค์

เป็นเจดีย์ที่มีความสำคัญยิ่ง ๆ และที่ขึ้นต้นได้เป็นการบูรณะและซ่อมแซมโดยช่างพื้นบ้าน แต่ อย่างไรก็ดี เป็นพระธาตุเจดีย์ที่เป็นที่เคารพของชาวเมืองน่าน

171. "วัดพระธาตุเมืองน่าน" บ้านน่าน ต.บ้าน อ.บ้าน จ.น่าน

๑. พระธาตุเจดีย์ ๑ องค์

๒. วิหาร ๑ หลัง

ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง แต่เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองขึ้นมา เป็นเวลานานแล้ว พระธาตุเจสิได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2438 และ 2491 ส่วนวิหาร ได้รับการบูรณะ เมื่อ พ.ศ. 2498 และ 2494

วัดพระธาตุเจสิศักดิ์ เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองขึ้นมาแต่โบราณ พระธาตุเจสิเป็นที่เคารพนับถือของชาวเมืองลาว สืบมาแต่โบราณกาล เป็นเมืองเก่าแก่ มีพระธาตุเจสิคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาล เพื่อเป็นการสักการบูชา

172. "พระธาตุจอมทอง" ต.เมือง อ.บ้าน จ.น่าน

เจดีย์พระธาตุจอมทอง

เจดีย์พระธาตุจอมทองนี้มีความสำคัญทางด้านศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ เนื่องจากพระบ้านไค้ซ่อมแซม เมื่อ พ.ศ. 2498 แต่ก็เป็นเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารเก่าแก่ที่วัดมีความสำคัญทางด้านศิลปกรรม

173. "วัดคันธารา" บ้านคันธารา ต.เมือง อ.บ้าน จ.น่าน

วิหาร 1 หลัง

วิหารวัดคันธาราได้สร้างขึ้นโดยพระภิกษุสงฆ์ที่วัดคันธารา แต่จากคำบอกเล่าสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2428

ได้มีการปฏิสังขรณ์ในปี พ.ศ. 2498 โดยมีการก่อสร้างขึ้นใหม่และพระประธานองค์ใหญ่และในปี พ.ศ. 2498 ได้มีการก่อสร้างวิหารเก่าซึ่งเดิมมีอยู่ แล้วก่อสร้างใหม่ขึ้นใหม่ ซึ่งพระประธานวิหาร แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2500

วิหารวัดคันธาราเป็นวิหารรูปทรงสี่เหลี่ยม มีพระประธานองค์ใหญ่อยู่หน้าวิหาร ซึ่งพระประธานองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีพระประธานองค์ใหญ่อยู่หน้าวิหาร ซึ่งพระประธานองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีพระประธานองค์ใหญ่อยู่หน้าวิหาร ซึ่งพระประธานองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ

174. "วัดหนองบัว" บ้านหนองบัว หมู่ 6 ต.บ้าน อ.บ้าน จ.น่าน

1. วิหาร

2. พระอุโบสถ

ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างจากเอกสารอื่น ๆ นอกจากบันทึกที่เจ้าอาวาสของวัดบันทึกจากคำบอกเล่าสันนิษฐานว่าพระอุโบสถ (อุโบสถหลวง) เป็นผู้มีใจสร้างโดยอาศัยจากที่ซึ่งเดิมมีอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2300 และได้ก่อสร้างวิหารขึ้น ซึ่งประมาณเวลาจากประวัติการสร้างวัดใกล้เคียงที่อุโบสถหลวงเป็นคู่สร้างเช่นกัน

ส่วนพระอุโบสถ สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2448 โดยพระสงฆ์วัด หนองบัว

ส่วนการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้น ใน พ.ศ. 2478 พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้บูรณะซ่อมแซมวิหารโดยมีพระสงฆ์วัดหนองบัว

วิหารและพระอุโบสถวัดหนองบัว เป็นสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงความสำคัญในด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใน พ.ศ. 2478 เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง

175. "พระธาตุจุลอมนา" เขตบ้านดง ช.ธม. อ.คำชะโนด จ.น่าน

เจดีย์ฐานกลมเล็ก ๑ องค์

เจดีย์พระธาตุจุลอมนาองค์นี้ ได้มีประวัติสืบเนื่องมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า เมื่อครั้งเสด็จประพาสมาขึ้นครองราชย์ที่เมืองน่าน เจดีย์นี้เดิมเป็นพระธาตุที่มีมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า เมื่อครั้งเสด็จประพาสมาขึ้นครองราชย์ที่เมืองน่าน เจดีย์นี้เดิมเป็นพระธาตุที่มีมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า เมื่อครั้งเสด็จประพาสมาขึ้นครองราชย์ที่เมืองน่าน

176. "พระธาตุจอมพริก" บ้านเวียง ช.ธม. อ.คำชะโนด จ.น่าน

พระธาตุเจดีย์ ๑ องค์

เนื่องจากมีประวัติเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า เมื่อครั้งเสด็จประพาสมาขึ้นครองราชย์ที่เมืองน่าน เจดีย์นี้เดิมเป็นพระธาตุที่มีมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า เมื่อครั้งเสด็จประพาสมาขึ้นครองราชย์ที่เมืองน่าน

177. "วัดบุญยืน" หมู่ที่ ๘ ช.ธม. อ.คำชะโนด จ.น่าน

วิหารพระอิน

วิหารนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๐ (พ.ศ. ๒๒๐๐)

ส่วนพระพุทธรูปยืนในวิหาร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๐ (พ.ศ. ๒๒๐๐)

วิหารวัดบุญยืนนี้ เดิมมีมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า เมื่อครั้งเสด็จประพาสมาขึ้นครองราชย์ที่เมืองน่าน

178. "พระธาตุจอมจาง" หมู่ที่ ๑ ช.ธม. อ.คำชะโนด จ.น่าน

พระธาตุเจดีย์ ๑ องค์

พระธาตุจอมจางองค์นี้ ได้มีประวัติสืบเนื่องมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า เมื่อครั้งเสด็จประพาสมาขึ้นครองราชย์ที่เมืองน่าน

การบูรณะซ่อมแซมครั้งล่าสุดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยพระสงฆ์วัดและประชาชนบ้านในเขตนี้

179. "พระธาตุของพญ" ช.พญ.เมือง อ.เมือง จ.น่าน

เจดีย์พระธาตุของพญ ๑ องค์

พระธาตุของพญองค์นี้ สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๖๐ (พ.ศ. ๑๖๐) ต่อมาใน พ.ศ. ๑๖๐ (พ.ศ. ๑๖๐) ได้มีการเสริมองค์พระธาตุให้ใหญ่ขึ้น ดังปรากฏในศิลาจารึก

ต่อมาเมื่อได้มีการบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๒๐ (พ.ศ. ๒๒๐) และเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐ (พ.ศ. ๒๒๐)

จังหวัดพะเยา

182. "วัดอุโมงค์" ศ. 1198 ค. 1198 จ. พะเยา

ฐานวิหารเก่า ซึ่งเป็นหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่ เกี่ยวพัน เมืองพะเยา

183. "วัดศรีโคมคำ" ศ. 1198 ค. 1198 จ. พะเยา

1. พระพุทธรูปพระเจ้าแสนหลวง

2. วิหารศาลพระพุทธรูป

3. รอยพระบาทอยู่ข้างช่อง

1. พระพุทธรูปพระเจ้าแสนหลวง มีพระพิมพ์ปางสมาธิ ปะการัง พ.ศ. 2434 และมีการซ่อมแซมในราว พ.ศ. 2460-2463

2. วิหารที่ศาลพระพุทธรูป มีการก่อสร้างเป็นวิหารขนาดใหญ่ขึ้นบนยอดเนินซึ่งไม่มีคนในราว พ.ศ. 2463-2465

3. รอยพระบาทอยู่ข้างช่อง ประมาณอายุได้ในพุทธศตวรรษที่ 21 หรืออาจเก่าถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 20

พระพุทธรูปพระเจ้าแสนหลวง เป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป ได้มีการบำรุงรักษาซ่อมแซมถึงปัจจุบันส่วนวิหารที่ศาลพระพุทธรูปนี้มีลักษณะ เป็นแบบศิลปะท้องถิ่นของล้านนา ซึ่งสร้างในสมัยพระยาสุริยวงศา

สำหรับรอยพระบาทอยู่ข้างช่อง ซึ่งจำหลัก เป็นธาตุ แล้วบนเนินมีลักษณะสวนทาง ประตูทางออกและทางเข้าของพระบาท เป็นลักษณะที่นำหินมา เปรียบ เทียบกับของสุโขทัย

184. "วัดหลวงราชฮั่นฐาน" ศ. 1198 ค. 1198 จ. พะเยา

1. วิหารและพื้นที่เมืองของล้านนา 1 หลัง

2. เจดีย์ทรงกลมหลังวิหาร

3. ฐานก่ออิฐมีเจดีย์ทรงกลมสลักจากหินทรายขนาด เล็กคือพระนอนอยู่

วัดหลวงราชฮั่นฐาน มีจารึกว่า เป็นวัดสำคัญคู่บ้านใน เมืองพะเยา ซึ่งเป็นเมืองขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2327 แต่เมื่อพิจารณาวัดต่าง ๆ ใน เมืองพะเยา ไ้พบ อาจ เห็นไปได้ว่า วัดต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะ เป็นวัด เดิมที่มีมาก่อนตั้งแต่สมัย เมืองพะเยา เท่านั้น เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 ที่นี้เจดีย์ทรงกลมหน้าวัดเป็นสิ่งที่คนอยู่เมืองวิหารในวัด เป็นหลักฐานที่เป็น โบราณวัตถุที่อาจสนับสนุนถึงบริเวณฐานนี้ได้

ส่วนวิหารนอกจากจะ ไม่หลักฐาน ที่เกี่ยวข้องกับแผนผังของเมืองของล้านนาแล้ว ภายในวิหารยังมีภาพจิตรกรรมที่เป็นแบบการศาศ นานาชนิดบนผนังด้วย

(สำหรับ เจดีย์ทรงกลมด้านหลังวิหาร อาจถูกปะทะไฟในเอกสารว่าสร้างขึ้น เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 25)

185. "พระธาตุจอมทอง" ศ. 1198 ค. 1198 จ. พะเยา

พระธาตุเจดีย์จอมทอง

ไม่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างที่แน่ชัดว่า เริ่มตั้งแต่ใด แต่มีพระพิมพ์เกี่ยวพันกับพระธาตุ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นจอมพลคนแรกที่ได้รับยศเป็นจอมพล โดยเขาได้รับยศนี้ในวันที่ 1 ตุลาคม 2502 หลังจากที่ดำรงตำแหน่งเป็นพลเอกอยู่เป็นเวลา 10 ปีแล้ว

186. "วิคัลปะเทศขันธ์" ค. 1 โองค 2. 1 เมือง 4. 121 หน้า

၁. အဘက ခေါ်ဝေါ်ပိုင်းဝတ်ကဏ္ဍ
၂. အဘက ခေါ်ဝေါ်ပိုင်းဝတ်ကဏ္ဍ

ไม่ปรากฏประวัติ เป็นชาวอังกฤษที่อพยพเข้ามาในสยามและแต่งงานกับคนไทย แต่เนื่องจากในสมัยก่อน
ชายในท้องถิ่นยังเป็นชาวสุโขทัยและเมืองละโว้โบราณ ซึ่งถือเป็นเมืองโบราณของอาณาจักรสุโขทัย
ที่ ๓๐ ของเมืองสุโขทัยและเมืองละโว้โบราณในสมัยก่อน

[illegible]

1. เจริญพร-วาทะ
2. วิจารณ์

โรคนี้เฝ้าระวังอยู่ทาง เมืองโบราณสุพรรณบุรี แล้ว เป็น เมืองพระ เขา เก่าซึ่งทางพุทธศาสนาว่า เป็น เมืองพระ เขาโบราณนี้เฝ้าระวังอยู่หน้าเมืองก็ในเขตเมืองพุทธคยา ทางที่ ๒๓ คั่นทางมาตัวเมือง เมืองพระ เขาโบราณ

สำหรับ เจริญพร ขณะนั้นเป็น เดือนธันวาคมที่ปากกุดอยู่จังหวัด เป็นการทำพิธีของ เจริญพร
ทำการทำขึ้นในวันพฤหัสบดี แต่จังหวัดไม่ได้มีการต่อว่า เจริญพรหน้า เพื่อเข้าไป

[illegible]

188. "วัดบ้านดง" (คอนโขงบนบก) ค.ทำรังทอง อ.เมือง จ.พิจิตร

๑. ผู้ผลิตมาจากโรงงานที่สาม ซึ่งอาจ เป็น เจมส์ หรือ โรงงาน ไชยผล
จำนวนสี่ล้านขวด ๑๕ ล้านขวด
๒. เจมส์ ซึ่งถือครองค่าประกันผลประโยชน์การดูแลสุขภาพ ๑๕ ล้าน
๓. โรงงานที่สาม ๑ ล้าน
๔. โรงงานเมก้ามอร์ โรงงาน เจ้าฟ้าที่สาม ๕ ล้าน

จากการพบหลักฐานจากหินที่เขียนภาพเจดีย์สมัยสุโขทัย ซึ่งจากหินที่เขียนภาพของพระพุทธรูปที่ ๒๑ และใต้เจดีย์ที่ชื่อวัดว่า "โศภนาราม" ซึ่งสอดคล้องกับ เหตุการณ์ที่กล่าวถึงในศิลาจารึกว่า พระบาทสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาสุโขทัยเจ้าเมืองสุโขทัยได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นไว้ที่เมืองสุโขทัย และให้พระยาสุโขทัยเจ้าเมืองสุโขทัยได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นไว้ที่เมืองสุโขทัย และให้พระยาสุโขทัยเจ้าเมืองสุโขทัยได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นไว้ที่เมืองสุโขทัย

คำพิพากษาศาลฎีกาว่าด้วยเรื่อง คำนวณ เบื้องต้น เป็นไปตามที่ศาลฎีกาพิเคราะห์แล้ว
คดีนี้ขอรับทราบ ศาลฎีกาเป็นอันยุติคดีนี้

จังหวัดน่าน

195. "พระธาตุข้อมณี" ค.อ่านคง อ.เมือง จ.น่าน

พระธาตุเจดีย์ข้อมณี ๑ องค์

ไม่ปรากฏว่าสร้างเมื่อใด มีตำนานว่าสร้างถึงอยู่กับพุทธประวัติ

ตำนานข้อมณี กล่าวถึงการบูรณะใน พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยพญามิโชนแห่งอาณาจักรล้านนา
โชนและจากคำบอกเล่าว่ามีการบูรณะครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยครูบาศรีวิชัยสมเด็จพระญาณ
นาโชนและบูรณะอีกครั้งหนึ่ง เมื่อประมาณ ๘๐ ปี มาแล้ว

พระธาตุข้อมณีมีตามประวัติว่ามีประวัติในการซ่อมแซมบูรณะตามความศรัทธาของประชาชน
มาหลายครั้งหลายหน แต่มีพระมหากษัตริย์เสด็จมาบูรณะครั้งใหญ่ของสถาปนาพระธาตุข้อมณี
โดยพญามิโชนแห่งอาณาจักรล้านนา โดยในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จากตำนานและคำบอกเล่าที่บอกกันแต่โบราณสละ
ความเลื่อมใสศรัทธาของคนในท้องถิ่นและเห็นว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์พระธาตุมาก

196. "วัดศรีชุม" ค.โนนเวียง อ.เมือง จ.น่าน

เจดีย์ ๑ องค์

เจดีย์วัดศรีชุม เป็นเจดีย์ที่มีรูปทรงแบบล้านนาโดยสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นส่วนต่าง
ที่ปรากฏได้ภายในจังหวัดน่าน จึงเป็นพระธาตุองค์การศึกษาต่อไป

197. "วัดหัวขัว" ค.โนนเวียง อ.เมือง จ.น่าน

เจดีย์โบราณ ๑ องค์

ไม่ปรากฏประวัติการสร้าง แต่ตามพงศาวดารเจดีย์ประมาณว่าอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เจดีย์วัดหัวขัว เป็นเจดีย์ทรงกลมมีพระพิมพ์เมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นลักษณะศิลปกรรมที่นำ
สนใจและของเจดีย์อยู่สูงขึ้นไปบนเนินจังหวัดน่าน จึงมีคุณค่าการศึกษารึกษาไว้ต่อไป

198. "วัดจอมสวรรค์" ค.ทุ่งยาว อ.เมือง จ.น่าน

๑. วิหารทรงหน้า ๑ หลัง

๒. เจดีย์ทรงหน้า ๑ องค์

สำหรับวิหารหลังใหญ่ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญจากคำบอกเล่าปรากฏว่าสร้างโดยพ่อเจ้า
กัณธิชาเวียง และพ่อเจ้าจอนนิศาโคสร้างต่อจนสำเร็จและครองใน พ.ศ. ๒๒๗๕ (พ.ศ. ๒๕๒๗)
จึงปรากฏมีหลักฐานจารึกอยู่ที่เสาวิหารทุกด้าน

ส่วนเจดีย์ทรงหน้า ซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าวัด พ่อเจ้าจอนนิศาโคสร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้

เนื่องจากวัดนี้เป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยชาวเวียงจันทน์ใหญ่ วิหารจึงเป็นรูปทรงไทยโดย
พระที่เรียกกันทั่วไปว่า วิหารหน้า ซึ่งวิหารหน้าภายในวัดมีลักษณะสถาปัตยกรรมและงานช่างที่โดดเด่นยิ่ง
เท่าที่ปรากฏตามเจดีย์อยู่ในภาคเหนือ จึงมีคุณค่าการศึกษารึกษาไว้เป็นส่วนต่างสืบไป

199. "วัดพระทอง" บ้านพระทอง อ.ดงหลวง จ.น่าน

๑. เจดีย์ ๑ องค์

๒. โบสถ์เก่า ๑ หลัง

ไม่ปรากฏประวัติการสร้าง ต่อมาจึงไป จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ชาวเวียงจันทน์ได้
อพยพมาอยู่และสร้างวัดขึ้น

เจมส์ โรสทาลอง มีความสำคัญทางวัฒนธรรม เนื่องจาก เป็นโบราณสถานที่มีผลของศิลปะการแกะสลักนาโฆ ในช่วงปลายยุคศตวรรษที่ ๑๙ ที่เดอะ เทมเพลตึงค์องไวก์เกอส์ใน ซันท์ โธมัส

200. "วัดพระธาตุศรีคันทน์" ศ. ศิวะธิด ๒.๑๐๒ จ. นคร

พระธาตุเจดีย์ : องค์

พระธาตุเจดีย์สร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๑๐๐

องค์พระธาตุศรีคันทน์นี้ มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวพันกับประวัติเมืองสอง คือ คำบอกเล่าว่า พระนางชายเทวีพระราชธิดาจากทิศใต้ผู้ครองเมืองละโว้ ได้เสด็จมาครองเมืองศรีสุทโธย ระหว่างเสด็จมาตามลำน้ำพบเกิดความสงสัยว่าจะเห็นทางทิศ บริเวณที่พระนางทรงศรัทธาได้ "สอง" ขึ้นไป เป็น คันทาจึงเรียกว่า "เมืองสอง" ตามหลังพระนางได้ทรงบำเพ็ญบารมีที่พระธาตุที่พระราชธิดาทรงมาขอพึ่งบารมีไว้ ๒ บริเวณที่เป็นเมืองสองนี้ คันทาในราว พ.ศ. ๒๑๐๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าโกศลองค์ที่ ๑ เมืองนคร ได้ปฏิสังขรณ์สร้างถาวรวัตถุขึ้นสร้างองค์พระเจดีย์ขึ้น

จากประวัติบอกเล่าว่า พระธาตุองค์นี้จึงเป็นที่เคารพนับถือของปวงราชชนในท้องถิ่นนี้มาก

201 "พระธาตุหมอบต" ศ. ปากกลาง ๒.๑๐๒ จ. นคร

เจดีย์พระธาตุหมอบต : องค์ และวิหารไม้ทรงเครื่องและสีทองเป็นแบบช่างพื้นเมือง

202. "พระธาตุปูนง" ศ. บ้านเวียง ๒. ร้อยควาง จ. นคร

พระธาตุปูนง : องค์

พระธาตุปูนง เป็นพระธาตุเจดีย์ที่ประชาชนทั่วไปไม่สนใจและรื้อถอนทำให้ความเคารพศรัทธาของชนมากเห็นได้จากมีสาเหตุจากการถูกละเลยเป็นพระธาตุคู่บ้านในบริเวณเมือง ๓ และมีภาพก่อสร้างที่แบบขององค์เจดีย์อยู่สอง

จังหวัดลำพูน

203. "วัดพระธาตุหริภุญชัย" อ.เมือง จ.ลำพูน

สถาปนาโดยพระยาโกวิทธวณทศ

โบราณสถานภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย มีพระวิหารก่อด้วยศิลาแลงสมัยพุทธศตวรรษที่ 17 และ
มีพระวิหารก่อด้วยศิลาแลงสมัยสุโขทัยหรือต้นรัตนโกสินทร์

องค์เจดีย์พระธาตุ ซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีประวัติเก่าแก่ที่สุดในบรรดาโบราณสถานภายในวัด
แห่งนี้ มีลักษณะเป็นเจดีย์แบบสุโขทัย เป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำแปดเหลี่ยม มีชั้นช่อฟ้าซ้อนกันเป็นชั้น ๆ
หนึ่งชั้นจะขึ้นไปด้วยบันไดซึ่งมีลักษณะของเจดีย์ทรงระฆังคว่ำแปดเหลี่ยมมีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์
มีลักษณะสำคัญที่แตกต่างไปจากเจดีย์อื่น ๆ

นอกจากนี้ยังมีพระวิหาร และวัดสุปัฏนาราม ซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์
องค์เป็นงานศิลปกรรมที่มีคุณค่า ซึ่งได้รับพระกรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะขึ้นใหม่

204. "เจดีย์เชียงยืน" วัดพระธาตุหริภุญชัย อ.เมือง จ.ลำพูน

เจดีย์สี่เหลี่ยมทรงระฆังคว่ำแปดเหลี่ยม

เจดีย์เชียงยืนเป็นพระธาตุองค์สำคัญในวัดพระธาตุหริภุญชัย

เจดีย์เชียงยืนเป็นพระธาตุองค์สำคัญในวัดพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งเป็นพระธาตุองค์สำคัญ
ทางด้านศิลปกรรมและโบราณคดีของจังหวัดลำพูน เจดีย์เชียงยืนมีลักษณะเป็นเจดีย์
สี่เหลี่ยมทรงระฆังคว่ำแปดเหลี่ยม มีชั้นช่อฟ้าซ้อนกันเป็นชั้น ๆ หนึ่งชั้นจะขึ้น
ไปด้วยบันไดซึ่งมีลักษณะของเจดีย์ทรงระฆังคว่ำแปดเหลี่ยมมีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์
มีลักษณะสำคัญที่แตกต่างไปจากเจดีย์อื่น ๆ

205. "วัดจามเทวี" วัดสุปัฏนาราม อ.เมือง จ.ลำพูน

1. เจดีย์สี่เหลี่ยม ทรงระฆังคว่ำแปดเหลี่ยม

2. เจดีย์แปดเหลี่ยมทรงระฆังคว่ำแปดเหลี่ยม

เจดีย์สี่เหลี่ยมหรือเจดีย์แปดเหลี่ยม องค์สำคัญในวัดพระธาตุหริภุญชัย
ด้านศิลปกรรมและโบราณคดี

เจดีย์แปดเหลี่ยม เป็นพระธาตุองค์สำคัญในวัดพระธาตุหริภุญชัย
ทางด้านศิลปกรรมและโบราณคดี

ส่วนเจดีย์แปดเหลี่ยม เป็นพระธาตุองค์สำคัญในวัดพระธาตุหริภุญชัย
ทางด้านศิลปกรรมและโบราณคดี

206. "วัดพระธาตุน้อย" อ.เมือง จ.ลำพูน

เจดีย์องค์สำคัญ 1 องค์

จากหลักฐานที่พบที่วัดพระธาตุน้อย มีถ้ำหรือถ้ำพระธาตุน้อย พระธาตุองค์สำคัญ
ทางด้านศิลปกรรมและโบราณคดี

เจมส์มองคัลโชว์ให้พระบิดาเป็นประจักษ์พยานของ เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของศาสนาในดินแดนที่เป็นส่วนหัวล้านนา คือ ในช่วงที่ผู้ไปยึดครองดินแดนของอาณาจักรล้านนาในต่าง ๆ และ เมืองเชียงใหม่

นอกจากนั้น ลักษณะของเจมส์มองคัลโชว์นี้จะได้จากการซ่อมแซม เสร็จของเมืองในบางโบสถ์หลัง แต่ถึงอย่างไรก็ตามโดยส่วนรวมไว้ว่า มีแบบแผนเหมือนกัน เจมส์มองคัลโชว์ (ซึ่งสร้างถนนสมัย) จึงเป็นหลักฐานที่ดีในกรณีการสถาปนาเมืองในบางที่แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพุทธที่มีต่อล้านนาในช่วงระยะเวลาต่างสมัยนั้น

ช่วงระยะเวลาต่างสมัยนั้น

การปรากฏของอิทธิพลของศาสนาในสมัยล้านนา ในช่วงระยะเวลาที่เราสนใจนั้นปรากฏในลักษณะต่าง ๆ ทางศาสนา เมื่อไปเป็นระยะเวลาหนึ่งเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชาวล้านนาในสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ที่มองว่าศาสนาในสมัยนั้นในฐานะที่เป็นศูนย์กลางหรือองค์ประกอบของอาณาจักรต่าง ๆ ที่มีผลมาซึ่งกัน

หลักฐานทางโบราณคดีเช่นนี้ อาจสามารถนำไปใช้เพื่อศึกษาว่าเข้าใจหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เกี่ยวกับอาณาจักรของล้านนา หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรเหล่านี้ มีอยู่เป็นจำนวนมากที่มีเกี่ยวกับอาณาจักรล้านนาในสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ 20

207. "ตำนานพระอริยวงศาคตญาณ" ค.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน

แนวทางการศึกษาหลักฐานนี้

ปรากฏในตำนานเล่าว่าเมืองลำพูนหรือเมืองเชียงใหม่นั้น พระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ได้สร้างพระพุทธรูป 12 พระพุทธรูปเพื่อพระราชาธิราชองค์หนึ่งให้เป็นเจ้าผู้ปกครองและเป็นพระองค์แรก ในสมัยต่อมา พระองค์เจ้าผู้ปกครองในราชวงศ์อริยวงศาคตญาณ ได้สร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง และต่อมาปรากฏว่าเป็นเมืองขึ้นมาโดยตลอด แนวทางการศึกษาหลักฐานนี้ปรากฏอยู่ในปัจจุบันคาดว่า จะเป็นส่วนของเมืองในสมัยนั้น

เป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองลำพูน

208. "เจดีย์ศรีสุทนต์" ค.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน

เจดีย์ศรีสุทนต์ 1 องค์

ไม่ปรากฏบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จากลักษณะทางศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ที่สร้างขึ้นโดยพระราชาธิราชองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปองค์แรกในสมัยนั้น

เป็นลักษณะของพระพุทธรูปองค์แรกในสมัยนั้นและสถาปนาเมืองของล้านนาที่มีลักษณะทางศิลปกรรมให้เห็นอย่างชัดเจน

209. "วัดเจดีย์ศรีสุทนต์" (ร้าง) ค.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน

เจดีย์ 2 องค์

เจดีย์ทั้ง 2 องค์ ปรากฏและลักษณะคล้ายคลึงกันซึ่งมีลักษณะที่เหมือนกันคือเจดีย์ทั้งสองนี้เป็นที่ปรากฏหลักฐานของพระพุทธรูปองค์แรกในสมัยนั้นและสถาปนาเมืองของล้านนาที่มีลักษณะทางศิลปกรรมให้เห็นอย่างชัดเจน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

210. "วัดพระธาตุคอกลอง" ค. จอมคำ อ. เบียง จ. แม่ฮ่องสอน

๑. พระธาตุเจดีย์องค์ใหญ่

๒. อุโบสถารามเล็ก

๓. พระธาตุองค์เล็ก

สร้างเมื่อ พ.ศ. 2403 โดย "จอมอ่อง" ทายาทชาวเบียงแม่ฮ่องสอน

เป็นพระธาตุเจดีย์แห่งแรกที่สร้างขึ้นในเบียงแม่ฮ่องสอน จึงนับเป็นปูชนียสถานสำคัญที่นับถูเมือง

211. "วัดหัวไร่" ค. จอมคำ อ. เบียง จ. แม่ฮ่องสอน

วิหารไม้แกะสลัก

สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สืบสายเชื้อเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดหัวไร่ยังมีเป็นวัดเก่าแก่ที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์แห่งเบียงแม่ฮ่องสอน ส่วนทิศและรูปทรงของวิ-

หารนับได้ว่ามีความงดงามเป็นแบบอย่างทางสถาปัตยกรรมไทยล้านนาอันโดดเด่น

212. "วัดพระนอน" ค. จอมคำ อ. เบียง จ. แม่ฮ่องสอน

โบสถ์วัดพระนอน

โบสถ์วัดพระนอนสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ในเวลาใกล้เคียงกับการตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนเป็น
ซึ่งก่อสร้างมีกำแพงที่ดูมีอยู่ภายในวัดโบสถ์วัดพระนอนเป็นสิ่งที่ก่อสร้างของโยมพ่อหรือพ่่านักบวชหนึ่ง เจ้าที่มีเชื้ออยู่เมืองแม่ฮ่องสอน
โบสถ์แม่ฮ่องสอน มีรูปปั้นลักษณะของสิ่งก่อสร้างและศิลปะการก่อสร้างแสดงให้เห็นว่า เดิมทีพระนอนมีพระ
อันสำคัญแห่งเบียงแม่ฮ่องสอน

213. "วัดจอมกอก" ค. จอมคำ อ. เบียง จ. แม่ฮ่องสอน

๑. เจดีย์ทรงพม่า ๑ องค์

๒. วิหารแบบพม่า ๒ หลัง

สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ ในราวระยะเวลาใกล้เคียงกับเจดีย์แห่งเบียงแม่ฮ่องสอน

วัดจอมกอกเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งในแม่ฮ่องสอน เป็นวัดที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์มาก อยู่ภายในเขต
เดียวกับที่พระนอนองค์กลางเบียงแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมและพิธี
กรรมต่าง ๆ ของชาวเบียงแม่ฮ่องสอน วัดจอมกอกจึงนับได้ว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญเกี่ยวพันกับประ
วัติศาสตร์เบียงแม่ฮ่องสอนและเป็นโบราณสถานที่น่าสนใจ เดิมทีพระนอนสำคัญแห่งเบียงแม่ฮ่องสอน จึงสม
ควรถือพระนอนวัดนี้ว่าโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของพระนอนองค์ใหญ่นี้

ទេវតាដ៏ប្លែក តែងតែមាន (ប្លែកបំផុត) ទីតាំងតែងតែមាន

ទេវតាដ៏ធំបំផុត តែងតែមាន (ប្លែក ទេវតា) តែងតែមាន
ទីតាំងតែងតែមាន

ទេវតា ទេវតាដ៏ធំ ប្លែក ទេវតាដ៏ធំ ទេវតាដ៏ធំ ទេវតាដ៏ធំ
ទីតាំងតែងតែមាន

ទេវតាដ៏ធំបំផុត តែងតែមាន (ប្លែក ទេវតា) ទីតាំងតែងតែមាន
ទីតាំងតែងតែមាន ទេវតាដ៏ធំបំផុត (ឬ ទេវតា ១)
ទីតាំងតែងតែមាន ទេវតាដ៏ធំបំផុត ទីតាំងតែងតែមាន ទេវតាដ៏ធំបំផុត
ទីតាំងតែងតែមាន ទេវតាដ៏ធំបំផុត ទីតាំងតែងតែមាន ទេវតាដ៏ធំបំផុត

ເຈດີລີໂຄປ່າລຶກ ຕຳເກດເປືອກພູ
ຈັກໂຄເປືອກຈາກ
ເຈດີລີໂຄປ່າລຶກ ປັດທະນາ
ປັດທະນາ (ປຸງ ໑)

ເຈດີລີໂຄປ່າລຶກ ໂຄປ່າລຶກ
ຕຳເກດເປືອກພູ ຈັກໂຄເປືອກຈາກ
ພາກພູມເຈດີລີໂຄປ່າລຶກ ເປືອກຈາກ
ໂຄປ່າລຶກ ຈັກໂຄເປືອກ

ພາກພູມປັດທະນາ
ຈັກໂຄເປືອກຈາກ
ພາກພູມເຈດີລີໂຄປ່າລຶກ ຈັກໂຄເປືອກ
ຈັກໂຄເປືອກ ຈັກໂຄເປືອກ

ພາກພູມປັດທະນາ
ຈັກໂຄເປືອກຈາກ
ພາກພູມເຈດີລີໂຄປ່າລຶກ ຈັກໂຄເປືອກ
ຈັກໂຄເປືອກ ຈັກໂຄເປືອກ

ເປຣໂພນເທິງພາກປູນປຶ້ງກູງເກມິນວິ
ໂກຣ້າເກ້ນໂກຣ້າພິມ ຈິອກໂຕເຫຼັກອາວ
ພິມພາກປູນປຶ້ງເກມິນວິໂກຣ້າພິມ ເຫຼັກອາວ

ເສືອກພາກພູດອກເປືອກ ພາກພູດອກ ປັດຈຸບັນອາ
ໂນມິດພິມພາກພາກພິມ ພິມພາກ ພິມພາກ
ພາກພິມພິມພິມພິມພິມ ພິມພາກພິມພິມພິມ
ພິມພິມພິມພິມພິມພິມ ພິມພາກພິມ
ພິມພາກພາກພິມພາກພິມ ພິມພາກພິມ
ໂກຣ້າພິມພິມພິມພິມພິມ ພິມ
ພິມພິມພິມ (ປູນ ໑)

ເປຣໂພນເທິງພາກປູນປຶ້ງກູງເກມິນວິ
ພາກພູດອກເປືອກ ພິມພາກ ພິມພາກ
ພິມພາກພິມພິມພິມພິມ ເຫຼັກອາວ

ເສືອກພາກພູດອກເປືອກ ພິມພາກ
ພາກພູດອກເປືອກ ພິມພາກ

เจดีย์พุทธคยาแบบพื้นเมืองล้านนา โคปุระยาว
หน้าเขตเข็ญนสนน จิตตวิคเข็ญนสนน
เป็นเจดีย์ที่มีวิธีการ เป็นแบบเมืองนันทนสนน
หน้าเมืองเขตจากฐานเขต (เจ็ด) เป็นยาวมีขนาด
ประมาณเข็ญน ๕ เมตร และเขตหน้าเขตเข็ญน

เจดีย์พุทธคยา โคปุระยาวเขตเข็ญน
จิตตวิคเข็ญนสนน
เป็นแบบเมืองนันทนสนน จิตตวิคเข็ญนสนน

เจดีย์พุทธคยาแบบเมืองนันทนสนน เข็ญนสนน
จิตตวิคเข็ญนสนน จิตตวิคเข็ญนสนน

พุทธคยาเขตเข็ญนสนน จิตตวิคเข็ญนสนน
เจดีย์พุทธคยาเขตเข็ญนสนน
เจดีย์พุทธคยาเขตเข็ญนสนน

เจดีย์วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่
เจดีย์หลังคาทรงระฆัง เจดีย์ทรงระฆังแบบ เชียงใหม่
เดิมมีชื่อ เจดีย์หลวงวัดป่าหมากงจากเมืองเจดีย์
หลวง มีลักษณะเจดีย์เป็นรูป ๔ เหลี่ยม

Section A-A

Section B-B

Section C-C

Section D-D

Section E-E

Section F-F

Section G-G

Section H-H

บริเวณ บริเวณฐานที่วางของฐานเจดีย์แบบข้างหลัง
มีลักษณะของฐานที่วางของเจดีย์เป็นรูป
และที่เจดีย์มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม
โดยฐานที่วางของเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม
และมีลักษณะของเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม

เจดีย์วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่
ส่วนบนเป็นรูปทรงระฆัง ด้านใต้เป็นรูปทรงระฆัง
เป็นลักษณะของเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม
วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่
เพราะฉะนั้นจึงมีลักษณะของเจดีย์เป็นรูป

เจดีย์วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่
เจดีย์วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่
เนื่องจากลักษณะของเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม
และมีลักษณะของเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม

เจดีย์ทรงระฆังแบบเขื่อนไทร
วัดสุทัศน์ จันทบุรี

เจดีย์ทรงระฆังแบบเขื่อนไทร เจดีย์ร้าง
ในวัดสุทัศน์ จันทบุรี

เจดีย์ทรงระฆังแบบเขื่อนไทร
วัดสุทัศน์ จันทบุรี

เจดีย์ทรงระฆังแบบเขื่อนไทร
วัดสุทัศน์ จันทบุรี

วิหารโบสถ์ส่วนนอก วัดป่าเลไลยก์
จังหวัดราชบุรี เมืองด้านเขาสุพรรณบุรี

ตามรัฐบัญญัติการขึ้นทะเบียนของสิ่งมีชีวิตชนิดใหม่ซึ่งในสมัยนั้น ได้รับการอุปถัมภ์จาก ราชสำนัก
 ฝรั่งเศสใหม่ จนเป็นกฎหมายที่สำนักงานในสมัยนั้นสามารถเสนอให้ส่งสิ่งมีชีวิตใหม่แก่ฝรั่งเศสได้

ภายในระยะเวลาช่วง ๕ ศตวรรษ หลังจากที่มีหลักฐานของสิ่งมีชีวิตบางชนิดได้ปรากฏอยู่ต่าง
 ชาติเช่นบนผืนกระดาษโบราณสถานแล้วนั้นจำนวนนั้น ได้มีการศึกษาจนกลายมาเป็นผลงานวิชาการ
 สมัยใหม่ คือแผนที่ทางพฤกษศาสตร์สมัย ๑๖ เป็นต้นมา การค้นคว้าทางชีววิทยาแบบสมัยใหม่กล่าวถึงผลกระทบ
 การค้นคว้า เหตุการณ์ทางศาสนาในสมัยนั้นมา เมื่อได้มีการประชุมกันได้ระหว่างสองสิ่ง
 ใหม่นี้ ๆ และสมัยนั้นมาประกอบด้วยความสำเร็จทางด้านวิทยาศาสตร์ด้านอื่น ๆ ในสมัยนั้น

บ้านเมืองในสมัยนั้นมาด้วยสิ่งต่าง ๆ มากมายทั้งทางดินแดนขึ้นสมรสของโคตรโบราณสถานขึ้น
 เมืองขึ้นของอาณาจักรซึ่งเมื่อ ๑๖ กล่าวถึงมา นี้ว่าโดยช่วงระยะเวลาขึ้นการงานที่ผ่านมาเมือง
 มาเมืองจึงต้องประชุมกันเพื่อหาบ้านนอกสถานการมาค (เนื่องจากสิ่งสองสิ่งมาขึ้นเมื่อ ๑๖ เป็นระยะเวลา
 มาคขึ้นเนื่องมาขึ้นศตวรรษที่สาม)

ส่วนขยายอำนาจแห่งเรือนเงินคังนั้น พระองค์ได้ขึ้นการกราบทูลปรึกษากับพระราชมารดา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๒ พระชนมายุได้ ๒๐ พรรษา ในการขยายอำนาจเขตของชนชาติไทย หรือการอ้างอำนาจอธิปไตยของล้านนาไทยนั้น เพื่อสะดวกแก่การปกครองดูแลหัวเมืองที่รับมาไม่ได้ด้วยนั้น ได้ได้ดังนี้ พระองค์จึงได้ย้ายจากสถานที่เดิมมาทางใต้ โดยสร้างเรือนเชียงดาว^{๑๕} ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ และสร้างเรือนฝาง^{๑๖} ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๔

ในการสร้างอาณาจักรล้านนาไทยขึ้นต่อไปนั้น นอกจากการตั้งเขตหรือก่อกำหนดอาณาเขตขึ้นแล้ว การทำนุบำรุงอำนาจอิทธิพลของชนชาติมอญ ซึ่งเป็นอำนาจกลางของชนชาติไทยในบริเวณนี้โดยมีสหพันธรัฐ^{๑๗} ของพญาธิยา กับ เจลางอ^{๑๘} ของชนมอญ ผู้เป็นน้องชายของพญาธิยาเป็นเจ้าเมืองอยู่ ทั้งนี้เพราะว่าชนชาติมอญได้มีอิทธิพลต่อในดินแดนนี้จากสายทางอันมีอำนาจเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน จึงแพร่ขยายไปทั่วส่วนหัวเมืองทั้งในล้านนาธิยาและกุ่มพม่า เป็นการยากที่จะมีพญาธิยาอยู่เมื่อจะยกกำลังมาขึ้นกับหัวเมืองนั้นกว่าหลายแห่ง จึงอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบทุก ๆ ด้าน จึงเป็นการยากที่จะเอาชนะได้

ส่วนพญาธิยาจะเป็นวีรบุรุษโดยนัยการศึกสงครามมานาน จึงได้ตั้งกองทัพอยู่พรกต่างฝ่ายเมื่อได้พิจารณาในคราวขยายอาณาเขตของล้านนา พระองค์ได้ทรงเห็นว่าการใช้กำลังทหารเข้ารุกรานโดยตรงตามแบบฉบับการสงครามธรรมดาไปนั้นไม่เหมาะที่จะเอาชนะได้ เหตุนี้จึงมีมติที่จะเอาชนะผู้ที่มีกำลังมากกว่าหลายเท่าตัวนั้น จำเป็นจะต้องใช้ยุทธวิธีเป็นพิเศษ และเมื่อพระองค์ได้พิจารณาการขยายอาณาเขตของพญาธิยาในการเข้าตีสถานทางใหญ่ของพญาธิยา และเมื่อพระองค์ได้ประสมทหารสำเร็จอย่างงดงาม คือสามารถมีได้ทั้งทหารใหญ่เล็ก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๔ เมื่อมีบุตร เจลางอซึ่งเคยพญาธิยาได้เป็นการทำนุบำรุงอำนาจอิทธิพลของชนชาติมอญให้มั่นคงขึ้นไป จากดินแดนสุวรรณภูมิใต้โดยมีเมืองหริภุญไชยเป็นต้นมา เมื่อได้มีความพร้อมของชนชาติมอญแล้วพญาธิยาจึงได้ส่งราชทูตมาขอเชิญสมเด็จพระเจ้ามหาไชยขึ้นไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๕ เพื่อสะดวกในการปกครองดินแดนที่ยากดองไว้ และในการสร้างอาณาจักรขึ้นใหม่ พระองค์ได้เชิญพระมหาเจี๋ยฮอง คือ พญาจาง หรือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งสุโขทัย กับ พญาจางเมืองเด่นของเมืองสุทวาร ไปร่วมปรึกษาคณะ และดำเนินการก่อสร้างขึ้นเป็นเวลาถึง ๔ เดือน เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว และมีการฉลองเป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน แล้วจึงขานกันขึ้นชื่อว่า "มกุฎราชธานีแห่งใหม่เชียงใหม"

ส่วนราชทูตผู้เชิญมาพญาธิยาซึ่งพญาธิยาได้มีความพร้อมของชนชาติมอญแล้วพญาธิยาจึงได้ส่งราชทูตมาขอเชิญสมเด็จพระเจ้ามหาไชยขึ้นไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๕ เพื่อสะดวกในการปกครองดินแดนที่ยากดองไว้ และในการสร้างอาณาจักรขึ้นใหม่ พระองค์ได้เชิญพระมหาเจี๋ยฮอง คือ พญาจาง หรือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งสุโขทัย กับ พญาจางเมืองเด่นของเมืองสุทวาร ไปร่วมปรึกษาคณะ และดำเนินการก่อสร้างขึ้นเป็นเวลาถึง ๔ เดือน เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว และมีการฉลองเป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน แล้วจึงขานกันขึ้นชื่อว่า "มกุฎราชธานีแห่งใหม่เชียงใหม"

๑๕. เรือนเชียงดาว	เมืองเชียงดาว หรือจังหวัดสุพรรณบุรีในปัจจุบัน
๑๖. เรือนฝาง	ลำปาง
๑๗. นครสุโขทัย	เมืองสุโขทัย หรือ จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบัน
๑๘. นครพม่า	เมืองลำปาง หรือ จังหวัดลำปาง ในปัจจุบัน

กล่าวถึงสิทธิในการเข้าถึงบริการสุขภาพของคนพิการว่า คนพิการมีสิทธิในการใช้บริการสุขภาพเหมือนกับคนที่ไม่พิการ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์จริงพบว่าคนพิการสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้ยากกว่าคนที่ไม่พิการ โดยเฉพาะคนพิการที่มีรายได้น้อย ซึ่งคนพิการส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาครอบครัวในการเข้าถึงบริการสุขภาพ โดยเฉพาะคนพิการที่มีรายได้น้อย ซึ่งคนพิการที่มีรายได้น้อยส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาครอบครัวในการเข้าถึงบริการสุขภาพ โดยเฉพาะคนพิการที่มีรายได้น้อย

[illegible][illegible]

១. វិទ្យាស្ថានស្ថាបនាប្រចាំខ្មែរ ១ ផ្នែកបណ្ឌិតសិក្សា

[illegible]

๖. ได้มอบหมายนางสาวสุวิมล ใจมั่น เป็นเลขาการสำนักงาน (๖๕) ของคณะกรรมการแล้วได้ฝากให้ท่าน
สามารถส่งมอบหมายนางสาวสุวิมล ใจมั่น เป็นเลขาการสำนักงาน (๖๕) ของคณะกรรมการแล้วได้ฝากให้ท่าน
ไป

เมื่อเราดูจากชื่อของสารได้พบความผิดปกติของผลและการได้เกิดสารใหม่ จะมีการนำตัวประกอบของธาตุของธาตุโลหะของตัวประกอบ สารประกอบต่างๆที่แตกต่างจากเดิมที่ได้ เราจะได้พบว่ามีสารได้ใหม่ที่มีลักษณะที่แตกต่างจากเดิม และเมื่อได้พบแล้ว ก็จะนำตัวประกอบต่างๆที่ได้ไปใช้ศึกษาว่าเมื่อประกอบกันเป็นสารใหม่แล้ว เมื่อทำปฏิกิริยาต่างๆกับสารประกอบอื่นๆแล้ว เราจะได้พบว่ามีสารใหม่เกิดขึ้นหรือไม่ และเมื่อได้พบแล้ว ก็จะนำตัวประกอบต่างๆที่ได้ไปใช้ศึกษาว่าเมื่อประกอบกันเป็นสารใหม่แล้ว เมื่อทำปฏิกิริยาต่างๆกับสารประกอบอื่นๆแล้ว เราจะได้พบว่ามีสารใหม่เกิดขึ้นหรือไม่

[illegible]

หาพบคนที่เคยคบกันไว้

เมื่อพยายามไล่จับหมีลงมือของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็พบบ้างว่าเป็นต้นตาล ซึ่งได้เกิดออกผล มี
ถั่วลิสงเผ่าที่จำเป็นของความสุขเท่านั้น พยายามจากทางออกที่ว่า

"ถึงตอนนี้อย่างไรก็ตามส่วนกลางของข้าพเจ้าในต่างประเทศนั้นแล้ว โดยที่ข้าพเจ้าได้เคยมาอยู่ หรือจะ
เรียกว่า ชุมชนข้าพเจ้า ก็ได้ ซึ่งได้จำเป็นต้องให้ข้าพเจ้ามีความหมายอีก"

๒๑. เวลาที่ เสนอการขอรับเงินค่าจ้างให้ ชุมชนข้าพเจ้า ซึ่งประกอบด้วยคนอยู่ ท่านเป็นคนใจดี ท่าน
สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างใจดี

อนุสาวรีย์สามกษัตริย์: พระนามนั้นสำคัญไฉน

และ

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

โดย รองศาสตราจารย์ นฤ พันธ์วงศ์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน

ความสงสัยถึงพ่อขุนรามคำแหงซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ได้เสนอข่าวการก่อสร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์และระบุคำนำหน้าพระนามและพระนามว่า “พญาเมธราช พญาแก้ว พญาเจ้าเมือง” และจากการได้มีโอกาสสนทนากับเจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับภารกิจสร้างอนุสาวรีย์ดังกล่าวแล้ว จึงเกิดแนวทางที่จะเสนอทางจังหวัดเชียงใหม่เพื่อพิจารณา ดังนี้

1. เกี่ยวกับพระนามของกษัตริย์ที่เป็นอนุสาวรีย์ ปราชญ์พระนามของกษัตริย์สองพระองค์ ที่ ควรเขียนไว้ถูกต้อง คือ

1.1 เมธราช พระนามที่ถูกต้องและเป็นต้นฉบับที่บันทึกไว้ในใบเขียนว่า “เมธราช”¹

1.2 แก้ว พระนามที่ควรใช้เป็น “รามคำแหง” โดยคำว่า “แก้ว” เป็นพระนามทั่วไปที่ใช้เรียกกษัตริย์อาณาจักรสุโขทัย ซึ่งอาจจะหมายถึงกษัตริย์พระองค์ใดก็ได้ แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีตรงกันปี พ.ศ. 1839 และกษัตริย์องค์ครองอาณาจักรสุโขทัยในเวลานั้นคือ “พ่อขุนรามคำแหง” อนึ่งเมื่อคราวที่กรมศิลปากรร่วมจัดทางจังหวัดสุโขทัยสร้างอนุสาวรีย์พระร่วงพระเชตุพนที่เมืองเก่าสุโขทัยนั้น ปราชญ์พระนามซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “พ่อขุนรามคำแหงมหาราช”² ด้วยเหตุที่พระนามของพระร่วงองค์เดียวกันไปช่วยสร้างเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 1839 ควรจะระบุพระนามให้ชัดเจนเป็น “พ่อขุนรามคำแหงมหาราช” ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ถูกต้องยิ่งขึ้น

2. เกี่ยวกับคำนำหน้าพระนามกษัตริย์องค์ที่สามพระองค์ การที่ใช้นำหน้าพระนามกษัตริย์องค์สามพระองค์เป็น "พญา" นี้เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม ควรใช้คำว่า "พ่อขุน" จะมีความหมายและความเหมาะสมมากกว่า กล่าวคือ

2.1 หลักฐานที่ปรากฏคำนำหน้าพระนาม หลักฐานที่ระบุคำนำหน้าพระนามได้โดยชัดเจนที่สุดการนี้ใช้คำว่า "พ่อขุน" ส่วนหลักฐานที่ปรากฏในระยะต่อมาใช้คำว่า "พญา" และ "พระยา" ตามลำดับ กล่าวคือ

2.1.1 ศิลาจารึกหลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหง)⁴ เป็นศิลาจารึกที่รวมสมัยสุโขทัย ระบุคำนำหน้าพระนามว่า "พ่อขุน" มี 7 แห่ง ดังนี้

คำที่ 1 บรรทัดที่ 18, 35

คำที่ 2 บรรทัดที่ 9, 20

คำที่ 3 บรรทัดที่ 10, 16, 21

คำที่ 4 บรรทัดที่ 9

2.1.2 ศิลาจารึกหลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม)⁵ เป็นศิลาจารึกที่รวมสมัยสุโขทัย ระบุคำนำหน้าพระนามว่า "พ่อขุน" คือ พ่อขุนผาเมือง พ่อขุนศรีนาเมือง พ่อขุนนางกลาฮาว พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และพ่อขุนรามราช

2.1.3 ศิลาจารึกหลักที่ 75 (จารึกวัดเชียงมั่น)⁶ เป็นศิลาจารึกที่จารึกในปีพ.ศ. 2124 ระบุคำนำหน้าพระนามว่า "พญา" คือ พญาผาเมืองเจ้า พญาเจ้าเมือง และพญาร่วง

2.1.4 พงศาวดารโยนก⁷ เป็นพงศาวดารที่ชำระครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2450 ระบุคำนำหน้าพระนามว่า "พระยา" คือ พระยาร่วงเมืองสุโขทัย พระยาเจ้าเมือง ฯ พระยาพระยาเมืองราช

2.1.5 ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่⁸ เป็นตำนานที่แต่งเป็นภาษาไทยกลาง เมื่อปีพ.ศ. 2509 ตำนานเป็นภาษาไทยชน ระบุคำนำหน้าพระนามว่า "พระยา" คือ เจ้าพระยามังราชพระยาเจ้าเมือง พระยาร่วง

2.2 การสร้างความเป็นไทย เมื่อคนไทยจะเป็นอิสระภาพ มีเกียรติยศและชื่อ

เสียงแล้ว ก็ไม่ควร มีคำนำหน้าพระนามของชาวต่างประเทศในยุคนั้นมาใช้ ควรเป็นคำไทยเดิมจะมีความเหมาะสมมากกว่า กล่าวคือ

2.3.1 คำว่า "พอลูน" เป็นคำไทยเดิม ปรากฏคำอธิบายในพจนานุกรม

ว่า

พูน (น) คืออยู่เป็นใหญ่⁹

พอ (น) เป็นคำนำหน้านามแปลว่า เป็นเจ้า เป็นใหญ่¹⁰

พอลูน (น) หมายถึงอยู่เป็นหัวหน้า¹¹

2.3.2 คำว่า "พญา" เป็นภาษาเขมร ปรากฏคำอธิบายในพจนานุกรม

เขมรว่า

พญา (น) แปลว่าเจ้าชาย , คำนำหน้าชื่อเจ้าเมือง คำนำหน้าชื่อวังนคร

การใช้คำว่า "พญา" เนื่องจากไทยเราก็เอาวัฒนธรรมเขมรเข้ามาใช้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้นำเอาวัฒนธรรมเขมรเข้ามาใช้
จนทำให้พระยาและขุนนางไทยของสมัยนั้นใช้คำของเขมรจนเกินไป

3. เกี่ยวกับการยกย่องพระราชนิพนธ์ของขุนรามคำแหงเป็น "มหาราช" เป็นที่

ยอมรับกันว่าขุนรามคำแหงเป็นผู้ประดิษฐ์อักษรไทยที่งดงามและสะดวก อันสมควรสำหรับการยก
ย่องพระราชนิพนธ์เป็น "มหาราช" (คำเอกสารสม) คือเป็นการยกพระนามแล้วเติมคำว่ามหา
ราชลงไปด้วยเป็น "หรือขุนรามคำแหงมหาราช"

4. สรุปความ เพื่อเป็นการเชิดชูพระเกียรติคุณที่ยิ่งใหญ่และเป็นอนุสาวรีย์อันยิ่งใหญ่

จึงควรใช้ชื่อไทยไม่ควรละเลยวิวัฒนาการที่จะเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยเกี่ยวกับ "พระนาม" และ "คำ
นำหน้าพระนาม" รวมทั้ง "พระราชนิพนธ์ของขุนรามคำแหง" เพราะเมื่อมีการจารึกเป็นสถิติ
ฐานแล้ว จะก่อให้เกิดผลเสีย เกิดความสับสนเรื่องพระนามหรือข้อความเคารพนับถือของประชาชน
ทั่วไป นอกจากนี้เมื่อมีการเผยแพร่ชื่อของชนก็จะทำให้พระนามศักดิ์สิทธิ์อันเหนืออื่นใด ๑ กับ และถูกมอง
ด้วย

จึงเสนอต่อจังหวัดเชียงใหม่เปลี่ยนชื่อคำนำหน้าพระนาม พระนามขององค์วิสัยสำพระ

องค์ใหม่ เป็น

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

พ่อขุนเม็งราย

พ่อขุนงำเมือง

การเรียกพระนามที่ถูกต้องนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และซึ่งจะต้องเป็นพระนามที่จารึกศิลาฐานอนุสาวรีย์และเผยแพร่ความแล้ว ควรคงพิจารณาถึงฐานะของพระอนุสาวรีย์แต่ละองค์ของพ่อขุนงำเมือง ใ้เปรียบไปอีกหลายรอบ

ข้อความที่กล่าวข้างต้นนี้ น่าจะได้รับการพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- 1 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 (ศิลาจารึกหลักที่ 76 ศิลาจารึกวัดเขื่อนมัยจังหวัดเชียงใหม่) หน้า 210 และ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี คำนำพิมพ์เมืองเชียงใหม่ หน้า 26
- 2 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (ศิลาจารึกหลักที่ 1) หน้า 17 , 18 , 19 , 20 , 21 , 23 , 24 , 25
- 3 สมามชนชาวสุโขทัย สุโขทัยและการตั้งชื่อพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช หน้า ไม่ปรากฏหน้า
- 4 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (ศิลาจารึกหลักที่ 1) หน้า 17 - 25
- 5 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสาร ทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (ศิลาจารึกหลักที่ 2) หน้า 37 - 39
- 6 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 (ศิลาจารึกหลักที่ 76) หน้า 210
- 7 พระยาประจำจังหวัดจันทบุรี พงศาวดารโยนก หน้า 268

⁸ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี สำเนาพิมพ์เมื่อ 4
สิงหาคม หน้า 26

⁹ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมศัพท์ราชบัณฑิตยสถาน, ศ., 2503 หน้า 206

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน อ., ศ. หน้า 650

¹¹ อ.

หมายเหตุ

บทความนี้ เป็นบทความที่แนบมากับข้อคิดเห็นและข้อเสนอของ พลตรีวรมหัทธ-
ไชยโกมันทร รองแม่ทัพภาคที่ 3 ในฐานะประธานชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุ-
โลก ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ข้าพเจ้าในฐานะประธานกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์
สามกษัตริย์ตามคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นว่า เป็นประโยชน์และมี
คุณค่าต่อการศึกษาอย่างมากจึงให้ขออนุญาตจากเจ้าของบทความ ซึ่งท่านก็อนุญาตให้นำมา
พิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์นี้ ส่วนข้อคิดเห็นและข้อเสนอของท่านรองแม่ทัพภาคที่ 3
จังหวัดเชียงใหม่ ได้ตอบชี้แจงไปต่อท่านรองแม่ทัพภาคที่ 3 ทางหนังสือแล้ว

สำหรับความที่คิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ว่าราชการบทความนี้เห็นว่า พระนามของ
สามกษัตริย์ควรจะใช้ ห่อขุนยี่วราช ห่อขุนรามคำแหงมหาราช และ ห่อขุนจำเมือง นั้น
ก็เป็นเหตุผลที่สมควรด้วยเป็นเหตุผลที่ถูกต้องตามหนังสือของท่านเจ้าของบทความ แต่สำหรับจังหวัด
เชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ก็ยังมีเหตุผล
คำขอออกไปอีกอย่างหนึ่ง ท่านที่สนใจโปรดดูได้จากรายละเอียดฉบับที่ทราบจากการประชุมของ
คณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์ ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะ ต่อท่านผู้-
ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้จัดพิมพ์อยู่ในหน้า 31 ของหนังสืออนุสรณ์ฉบับนี้ โดยเฉพาะ
เหตุผลหลักก็คือต้องการอนุรักษ์พระนามว่า พญายี่วราช (เม็วราช) พญาวิ้ง (ห่อขุนรามคำ-
แหงมหาราช) และพญาจำเมือง ให้ตรงกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
คือศิลาจารึกวัดเชียงมั่น จักรวรรดิเชียงใหม่ ซึ่งจารึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2124 และศิลาจารึกวัด
พระยืน จังหวัดลำพูน โดยพระสุมนะเถระ ซึ่งมาจากอาณาจักรสุโขทัย จารึกไว้เมื่อ พ.ศ.
1912 คำจากฉบับสุวรรณคคของพญายี่วราชเพียง 54 นี้เท่านั้น / นว. วิจิตรทัศ

น้าเรณูแม่ก็ดูคําน้ำเรณูแม่ผอง ที่ดูความจึงได้เมืองแม่อยู่ก็ถาม" การปฏิบัติพระองค์ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเช่นนี้มีว่าพระองค์เป็นบุคคลที่ประเสริฐ หากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน นับได้ว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงเป็น "ลูกพี่ลูกน้องแม่" เป็นแม่อย่างผู้ที่ทรงชาวไทดำที่จะได้มีปฏิบัติสืบไป

ภาพที่พระราชนิพนธ์กิจจานุสรณ์ตามคำแปลพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ที่ร.๘ปฏิทินโค
ที่การแปลพระราชนิพนธ์มาเป็น "นารายณ์" เป็นพระราชนิพนธ์ที่สำคัญสุดอันมี

[illegible]

2. พระราชบัญญัติกำหนดการป้องกันมิให้ประเทศไทยลดการนำเข้าสินค้าต่างประเทศ
การป้องกันมิให้ประเทศไทยลดการนำเข้าสินค้าต่างประเทศ พ.ศ. 2502
พระราชบัญญัติกำหนดการป้องกันมิให้ประเทศไทยลดการนำเข้าสินค้าต่างประเทศ พ.ศ. 2502
พระราชบัญญัติกำหนดการป้องกันมิให้ประเทศไทยลดการนำเข้าสินค้าต่างประเทศ พ.ศ. 2502

จากการที่ข้าพเจ้าจะยกเข้าในคดี นอกจากนั้นพอทราบตำแหน่งแห่งหนะการตั้งระหว่างเมืองสามสิบสองปีเมืองหลวงไว้ที่ ๕ ๖ พิกัด โดยเฉพาะเมืองศรีสัตนาคนหุต เมืองทุ่งยั้ง เมืองนครชุม เมืองสาครและเมืองสระหลวง เมืองสองแคว เป็นต้น ส่วนพระราชทานเมืองก็กลางตามการสร้างเกียรติยศให้ตามอำนาจที่พอทราบตำแหน่งแห่งหนะการตั้งเมืองอีกโดยออกโดยที่นายพรราชอำนาจเขตคนทำให้ตามเมืองสระทอง อำนาจจัดตั้งโดยมีอำนาจเขตกว่าสิบปีคือ พิกัดเหนือมีอำนาจเขตไปถึงเมืองสาครประมาณเมืองสระทองแม่น้ำโขง โดยมีเมืองงัว เมืองดงแก้ว (ปัว) รวมอยู่ในอำนาจเขตด้วย พิกัดเหนือมีอำนาจเขตไปถึงเมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองที่อยู่ทิศตะวันตกกว่าโดยมีเมืองคนตี เมืองพรหมาง เมืองสาคร เมืองสุพรรณภูมิ เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี รวมอยู่ในอำนาจเขตด้วย พิกัดตะวันออกมีอำนาจเขตไปถึงเมืองเวียงจันทน์ เมืองเวียงคำ เมืองสาครเมืองงัวโขง ที่อยู่ใกล้เคียง โดยมีเมืองสระหลวง เมืองสองแคว เมืองสุโขทัย เมืองสาครและเมืองต่าง ๆ ทางตอนแม่น้ำป่าสักรวมอยู่ในอำนาจเขตด้วยส่วนพิกัดตะวันตกมีอำนาจเขตไปถึงเมืองสองสาวซึ่งรวมทั้งเมืองมณฑลพิษณุ โดยมีเมืองนครวมอยู่ในอำนาจเขตด้วยว่ามีอำนาจเขตพอทราบตำแหน่งแห่งหนะการตั้งเมืองตามอำนาจที่สามารถทำให้ตามอำนาจจัดตั้งโดยมีเมืองต่างปรากฏทั่วไป แต่ภายหลังมีพอทราบตำแหน่งแห่งหนะการตั้งอำนาจเขตของอำนาจจัดตั้งโดยมีเมืองต่างเป็นอันหนึ่ง

๓. พระราชทานเมืองกลางตามการสร้างความเป็นอันหนึ่งระหว่างสิบสองปี เมืองนครตั้งเมืองสุโขทัยมีอำนาจจัดตั้งโดยให้เข้ามาอยู่ในอำนาจกลางของอำนาจจัดตั้งโดยมีอำนาจตามการสร้างเมืองอยู่ตามอำนาจ พิกัดโดยอำนาจจัดตั้งโดยมีอำนาจเป็นอันหนึ่งซึ่งจะต้องคำนึงนโยบายเพื่ออำนาจจัดตั้งหรือคนอันรายและขยายเกียรติยศโดยเมืองและอำนาจเขตของอำนาจจัดตั้งด้วย เหตุที่พระราชทานเมืองของพอทราบตำแหน่งแห่งหนะการตั้งตามการสร้างความเป็นอันหนึ่งกับคำสรุปประเทศมีว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะนโยบายถูกนิรและสร้างสันติในศรีสัตนาคนหุตอันมาโดย อำนาจจัดตั้ง อำนาจจัดตั้งนครศรีธรรมราชและอำนาจจัดตั้ง

๓.๑ นโยบายถูกนิรด้วยอำนาจจัดตั้งอันมาโดย พอทราบตำแหน่งแห่งหนะการตั้งโดยให้เป็นการถูกนิรเป็นพระมหากษัตริย์เมืองและคนด้วยเขา และพอทราบตำแหน่งแห่งหนะเมืองและเมืองโดยมีการเกิดขึ้นไปเป็นเมืองเมืองหนึ่ง เขามีการทำสิ่งปฏิบัติจะเป็นนิรโดยที่ได้อำนาจ และทำให้ความร่วมมือช่วยเพื่อในการสร้างเมืองเมืองหนึ่ง จากนโยบายดังกล่าวคำให้พอทราบตำแหน่งแห่งหนะการตั้ง

ชาวพระราชอาณาเขตในภาคใต้หรือภาคตะวันออกเฉียงใต้ของพระนคร การปกครองจากเมืองตามฝ่ายเหนือ

3.2 นโยบายผูกมิตรกับอาณาจักรอยุธยา พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงเสกสมรสโดยไม่วางพิธีวิวาห์ในการมีพิธีมงคลโหมไฟพระราชพิธีทางศาสนาไม่อยู่ตัวเมืองอยุธยาและคดีพระคัมภีร์ เมื่อละครโศกนาฏกรรมครั้งนี้เป็นใหญ่ได้จับเอาอาณาจักรอยุธยาส่วนนี้ด้วยคืออาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอยุธยา และเมืองต่างๆของอาณาจักรสุโขทัยจนถึงเมืองสุพรรณบุรีและเมืองนครราชสีมา

3.3 นโยบายผูกมิตรกับอาณาจักรนครศรีธรรมราช ภายหลังจากที่อาณาจักรสุโขทัยพ่ายแพ้จากไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชได้แล้ว วิธีการที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงผูกมิตรและสร้างความเป็นมิตรกับเมืองนครศรีธรรมราชที่สำคัญคือการเสกสมรส ดังปรากฏหลักฐานในตำนานพื้นเมืองของเมืองนครศรีธรรมราชว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเสกสมรสกับ "ชาวโคกมณีนิคมเมือง" ซึ่งอาจเป็นธิดาของเจ้าผู้ครองนครอาณาจักรนครศรีธรรมราชคนเดิม หลังจากนั้นก็ช่วยกันพัฒนา ร่วมสร้างพระพุทธรูปด้วยกัน พระราชทานเมืองถึงคำกล่าวคำให้เมืองนครศรีธรรมราชจงรักภักดีและผูกพันกับอาณาจักรสุโขทัยอย่างยิ่ง

3.4 นโยบายสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรจีน นับเป็นนโยบายที่ประกาศเกียรติยศและสร้างชื่อเสียงของอาณาจักรสุโขทัยในราช เพราะการมีสัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรจีนซึ่งเป็นอาณาจักรใหญ่ของภูมิภาคตะวันออก ทำให้อาณาจักรสุโขทัยเป็นที่รู้จักและเป็นที่เคารพยำเกรงของอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งอยู่ใกล้เคียง

4. พระราชทานสิทธิทางด้านการสร้างความรู้สึกเป็นชาติเดียวกัน ความเป็นชาติและความเป็นเอกราชของอาณาจักรนั้น องค์พระบรมราชูปถัมภ์ก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคือ ผู้ปกครองและประชาชนในอาณาจักร ในสมัยสุโขทัยปรากฏว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นผู้ที่ชี้แจงเรื่องนี้มีมาจนทุกวันนี้ ความเฉลียวฉลาด เป็นผู้นำในการปกครองบ้านเมืองและสร้างชื่อเสียงให้แก่อำนาจในส่วนประชาชนในอาณาจักรสุโขทัยต่างก็เป็นผู้ที่อยู่ในศีลธรรมมีความเคารพเทิดทูนในตัวผู้ปกครองทุกคน ในเมืองสุโขทัยคำขวัญมีในพระพุทธรูปว่า ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า "...คนในเมืองสุโขทัยไม่มีพยาน มีพระองค์ มีโอรสพยาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า พวกลัว พวกล้าง ลูกเจ้า ลูกขุน ทั้งผู้มีค้ำค้ำชาม ทั้งผู้ขายผู้ซื้อ ผู้ท้าวผู้มีค้ำค้ำในพระพุทธรูปว่า พวกลือเมื่อพระราชาทุกคน..." นอกจากผู้ปกครองและประชาชนจะเป็นคนที่มีศีลธรรมและรักในพระ

แก่การที่ข้าศึกจะยกเข้าโจมตี นอกจากนั้นกองทัพบูรพมณฑลจะสมภารราชปิตุรงก์สร้างเมืองกำแพงขึ้นเมือง
หลวงไว้ทั้ง 4 ทิศ โดยเฉพาะเมืองศรีสัตตนาลัย เมืองสุโขทัย เมืองนครชุม เมืองสากและเมืองสระ
หลวง เมืองสองแคว เป็นต้น ส่วนพระราชกรณียกิจจากด้านการสร้างก็ทรงพิชิตไทยแล้วมาจำรัสเมือง
บูรพมณฑลจะสมภารราชปิตุรงก์ออกโจมตีขยายพระราชอาณาเขตออกไปยังเมืองนครธวัชระเมือง
จักรสุโขทัยมีอาณาเขตกว้างขวางที่สุดกล่าวคือ ทิศเหนือมีอาณาเขตไปถึงเมืองหลวงพระบางเมืองสาก
สูงเม่นน้ำโขง ทิศใต้มีเมืองนคร เมืองสาก (บุรี) รวมอยู่ในอาณาเขตด้วย ทิศใต้มีอาณาเขตไปถึงเมือง
นครศรีธรรมราชและตัวเมืองที่อยู่ทิศตะวันตกยาวไปโดยมีเมืองนคร เมืองหลวงพระบาง เมืองนคร
เมืองสุพรรณภูมิ เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี รวมอยู่ในอาณาเขตด้วย ทิศตะวันออกมีอาณาเขตไปถึง
เมืองเวียงจันทน์ เมืองเวียงคำ เมืองสากสูงเม่นน้ำโขง ที่อยู่ในทิศตะวันออก โดยเมืองสระหลวง เมือง
สองแคว เมืองอุบลราชธานี เมืองสากและเมืองคำ ๗ ทางสูงเม่นน้ำโขงที่รวมอยู่ในอาณาเขตด้วยส่วน
ทางทิศตะวันตกก็มีอาณาเขตไปถึงเมืองสากคำและหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาล โดยเมืองนคร อยู่ในอา
ณาเขตด้วยนับว่าในสมัยของบูรพมณฑลจะสมภารราชปิตุรงก์สามารถทำให้อาณาจักรสุโขทัยมีชื่อเสียง
ปรากฏทั่วไป แก่ชาวพื้นถิ่นของกองทัพบูรพมณฑลจะสมภารราชแล้วอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยคงจะค
งเป็นลำดับ

3. พระราชกรณียกิจทางด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เมื่อแรกตั้ง
เมืองสุโขทัยนั้นมีความหมายจักรสุโขทัยได้เข้ามาอยู่ในตำแหน่งกลางของอาณาจักรซึ่งมีอาณาเขต
การเมืองอยู่หลายอาณาจักร ศักดิ์ศรีและอำนาจจักรสุโขทัยในขณะนั้นจึงเป็นที่ยอมรับที่จะตั้งคำนิเ
นนโยบายเพื่อนำอาณาจักรให้รอดพ้นอันตรายและขยายเกียรติยศ เมืองและอาณาเขตของอาณาจักรด้วย
เหตุนี้พระราชกรณียกิจของกองทัพบูรพมณฑลจะสมภารราชคือการสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศมีความ
ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะนโยบายอุดมคติและสร้างสันติไมตรีกับอาณาจักรอณาโหม อาณา
จักรมอญ อาณาจักรนครศรีธรรมราชและอาณาจักรจีน

3.1 นโยบายอุดมคติกับอาณาจักรอณาโหม กองบูรพมณฑลจะสมภารราชได้ใช้วิ
การอุดมคติเป็นพระศานติกับกองทัพเมืองหลวงพระบาง และกองทัพเมืองเวียงจันทน์ โดย
การเสด็จขึ้นไปตั้งเมืองนครเขมรมีการทำสัตตปฏิญาณจะเป็นมิตรต่อกันตลอด และทำให้ความ
ร่วมมือช่วยเหลือในการสร้างเมืองเวียงจันทน์ จากนโยบายดังกล่าวทำให้กองทัพบูรพมณฑลจะสมภารราช

ขนาดพระราชอาณาเขตลงไปถึงหัวเมืองหรือหัวหน้เมืองโดยในดินแดนส่วนการปกครองจากเมืองทางฝ่ายเหนือ

3.2 นโยบายอุทิศดินแดนหัวเมือง ทรงใช้วิธีการทางด้านการเสกสมรสโดยให้พระธิดาหรือพระโอรสไปอภิเษกสมรสกับเจ้าเมืองในดินแดนหัวเมืองนั้นๆ เมื่อสมรสกันแล้วเจ้าเมืองนั้นจะมีความจงรักภักดีต่อราชสำนักสุโขทัย ราชอาณาจักรอยุธยาสามารถตั้งตัวเป็นใหญ่ได้จึงมีอำนาจปกครองหัวเมืองหัวหน้เมืองสุโขทัย ราชอาณาจักรอยุธยาสามารถตั้งตัวเป็นใหญ่ได้จึงมีอำนาจปกครองหัวเมืองหัวหน้เมืองสุโขทัย

3.3 นโยบายอุทิศดินแดนหัวเมืองนครศรีธรรมราช ภายหลังจากที่อาณาจักรสุโขทัยขยายอำนาจไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชได้แล้ว วิธีการที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงใช้เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเมืองนครศรีธรรมราชที่อาศัยอยู่คือการเสกสมรส ดังปรากฏหลักฐานในตำนานพื้นเมืองของเมืองนครศรีธรรมราชว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเสกสมรสกับ "ท้าวโคกมณีมีติมาเมือง" ซึ่งอาจเป็นธิดาของเจ้าผู้ครองนครอาณาจักรนครศรีธรรมราชคนเดิม หลังจากนั้นได้ช่วยกันพัฒนา ร่วมสร้างพระพุทธรูปด้วยกัน พระราชทานเมืองหัวหน้เมืองนครศรีธรรมราชจึงมีหัวหน้เมืองและเมืองขึ้นโดยอาณาจักรสุโขทัยมากยิ่งขึ้น

3.4 นโยบายสร้างหัวหน้เมืองในศรีอยุธยา นับเป็นนโยบายที่ประกาศเกียรติยศและสร้างชื่อเสียงของอาณาจักรสุโขทัยมาก เพราะการมีหัวหน้เมืองในศรีอยุธยาซึ่งเป็นอาณาจักรใหญ่ของภูมิภาคตะวันตก ทำให้อาณาจักรสุโขทัยเป็นที่รู้จักและเป็นที่เคารพยำเกรงของอาณาจักรต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง

4. พระราชทานสิทธิทางการเมืองการสร้างหัวหน้เมืองเป็นชาติเดียวกัน ความเป็นชาติและความเป็นเอกราชของอาณาจักรนี้ องค์พระมหากษัตริย์ที่ปกครองมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ ผู้ปกครองและประชาชนในอาณาจักร ในสมัยสุโขทัยปรากฏว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นผู้นำที่เข้มแข็งมีมานะอดทน มีความเฉลียวฉลาด เป็นผู้นำในการปกครองบริหารและสร้างชื่อเสียงให้อาณาจักรส่วนประชาชนในอาณาจักรสุโขทัยต่างก็เป็นผู้ที่อยู่ในศีลธรรมมีความเคารพเชื่อฟังในผู้ปกครองทุกคน ในเมืองสุโขทัยคำสั่งมีไม่แพร่หลาย คำสั่งปรากฏข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า "...คนในเมืองสุโขทัยมีลักษณะ มีพระคือ มีโคเทว พ่อบุรณคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ หักข้าวแก่ ชาวเจ้า หักข้าว หักนาง ลูกเจ้า ลูกขุน หักสิ่งให้ไพร่พล หักสิ่งให้ไพร่พล หักสิ่งให้ไพร่พล หักสิ่งให้ไพร่พล หักสิ่งให้ไพร่พล..." นอกจากผู้ปกครองและประชาชนจะเป็นคนที่มีศีลธรรมและรักในพระ

พุทธศาสนาแล้วความสัมพันธ์ระหว่างอุปการะกับประชาชนในอาณาจักรคือ หน้าที่อันหนึ่งที่ต้องกระทำ พิธีสงฆ์ผ่านพิธีงโยนยอนอันมีความหมายอันหนึ่ง รวมจิตใจ รวมพลังทั้งฝ่ายพระโพธิญาณจักร จีวรให้เกิดขึ้น ความร่วมมือ ร่วมใจในการสร้างความเป็นชาติ ความรู้สึกรักและหวงแหนชาติบ้านเมืองก็เกิดขึ้นมี วาฬอนุรณค้ำและฉรรรารชกรเป็นผู้นำ เป็นผู้สร้างความรู้สึกรักเป็นชาติให้เกิดขึ้นกับคนไทยเป็นครั้งแรก

5. พระราชทานมีอีกอย่างคือการปกครอง รูปแบบการปกครองที่สร้างชื่อสืบต่อกันมา อาณาจักรสุโขทัยมากและเป็นที่รู้จักกันดีก็คือ การปกครองแบบปกครองลูกและการปกครองแบบ บรรณาราช พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยและพุทธพระองค์หมายถึงปกครองอาณาจักรและวาง พระองค์ให้อยู่ในฐานะมีพระสงฆ์ประชาชนหรืออยู่ในฐานะบรรณาราช โดยเพราะอย่างนี้พ่อขุนรามคำแหงฉรรรารชพระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงฉรรรารชแห่งด้านการปกครองที่สำคัญมีดังนี้

5.1 พระครูและเถาใจได้ประทับอยู่ในพระราชนิเวศน์ โดยการออกว่าราชการและให้ลูกเจ้าลูกขุนช่วยเพื่อศึกษาความรู้และความในศาสนาหรือพ่อขุนรามคำแหงว่า "...พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีวิชัยมาตั้งสุโขทัย ซึ่งมีเมืองน้อยชานดิน ไร่อยู่ทั่วๆ ลูกเจ้าลูกขุน ผู้ท้าวเมืองน้อยเมืองขึ้น..."

5.2 พระเจ้าผู้ทำการ "บรรณาราช" เป็นเครื่องช่วยในการปกครองโดยฉรรรารการเนกจักรวรรดิเกี่ยวกับพุทธศาสนาเช่น การสร้างวัดหรือศาสนสถานเมืองต่าง ๆ การสร้างรอยพระพุทธรูป การชักชวนประชาชนให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาขององค์การให้ทำการไม่เบียดเบียนและทำประโยชน์ต่าง ๆ โดยสันติวิธี เป็นต้น

5.3 พระวรวงษ์โสมายเอาก็ได้ตั้งหัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักร นับเป็นโสมายที่สำคัญมาก คือราชบุตรองค์ความในศาสนาหรือพ่อขุนรามคำแหงว่า "...ปลุกเลี้ยงอยู่อยู่บ้านลูกเมืองขึ้นของพ่อขุนรามคำแหง..." จากการให้ความรู้ธรรม ความเห็นแก่คนและการให้ความช่วยเหลือในการสร้างบ้านเมืองต่าง ๆ ทำให้หัวเมืองต่าง ๆ มีของแถมอันมีค่าคืออาณาจักรสุโขทัย ทำให้เกิดความศรัทธาและเคารพด้านการเมืองของพ่อขุน

5.4 พระวรวงษ์โสมายการสร้างเมืองต่างหรือเมืองหน้าด่านให้มั่นคงแข็งแรงเพื่อช่วยในการป้องกันเมืองหลวง เมืองหน้าด่านที่สำคัญจะต้องอยู่รายรอบเมืองสุโขทัย เช่น เมืองศรีวิชัย

ชาติ เมืองสองแคว เมืองตาก เป็นต้น และเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับหัวเมืองต่าง ๆ การปฏิรูปองค์การคมนาคมมีว่ามีส่วนสำคัญยิ่ง ขณะพระร่วงได้เชื่อมเมืองคองเมืองท่าให้เกิดความสะดวกในการติดต่อ การควบคุมสถานะอาจจะมีประโยชน์ในการขยายพระราชอาณาเขตอีกด้วย

5.5 พระโขนงและเสวียดแห่งราชบุรีในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพหุวัฒนธรรม การแสดงออกทางศาสนาต่าง ๆ ดังตัวอย่างเสวียดแห่งการแสดงออกซึ่งปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “....เมื่อโยทพรหมการณกรฐินตั้งเมืองจึงแล้ว...เมื่อจักเข้ามาเวียงเวียงอันมีนครวัดสุโขทัย เท้าสุวรรณ สมวงสมภอง ด้วยเรือสหพชัย เรือธงหิน เรือธงเหลืองเรือธงอื่น ไครจักมาถึง ไครจักมาถึง หัว ไครจักมาถึงอื่น เรือน....”

จากพระราชกรณียกิจทางด้านการปกครองเหล่านี้ ทำให้เกิดผลต่อความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงทางด้านการเมือง และสร้างชื่อเสียงของอาณาจักรสุโขทัยให้ปรากฏในสายตาของอาณาจักรร่วมสมัยอีกด้วย

6. พระราชกรณียกิจทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนับเป็นสมัยที่เริ่มมีหลักฐานอันมีความสมบูรณ์สูงอย่างด้านเศรษฐกิจของอาณาจักรสุโขทัย ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “....เมื่อข้าพเจ้าขุนรามคำแหงเมืองสุโขทัยมีดี ในแผ่นดิน ในนา มีข้าว....” การที่เมืองสุโขทัยมีความอุดมสมบูรณ์ได้เพราะพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นผู้ปกครองที่พยายามพัฒนาเศรษฐกิจทุกด้านดังเช่น การพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมการเพาะปลูกให้ประชาชนมีการผลิตอันดีขึ้น ส่งเสริมการค้าขาย ส่งเสริมการเดินเรือค้า ส่งเสริมการโยกทุนในการประกอบอาชีพ ส่วนการพัฒนาทางด้านศิลปกรรมที่สำคัญคือการทำเครื่องปั้นดินเผา พงศจากบันทึกส่งเสริมพัฒนาการทางด้านการค้าขายโดยเฉพาะการค้ากับต่างประเทศ นอกจากนั้นยังพัฒนาเมืองนครราชประเทศเหล็ก ของคำ สะกั้ว สักกะดี มาไว้ในอาณาจักรและในวิถีพระจำรัสอีกด้วย

7. พระราชกรณียกิจทางด้านการศาสนา ศาสนาเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษยชาติ เป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจที่มีอิทธิพลต่อการสร้างธรรมาจริยธรรมอื่น ๆ ในทุกศาสนา ในสมัยสุโขทัยมีการนับถือลัทธิความเชื่อและศาสนาที่สำคัญคือ การนับถือผี การนับถือศาสนาพราหมณ์และการนับถือพุทธศาสนา สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความสำคัญมาก

อำนาจรัฐไทยกับอิทธิพลของศาสนาต่อวิถีการดำรงชีวิต การ ความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ความเจริญทางการศึกษา ความเจริญทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา ความเจริญทางการประเพณีทางศาสนา กล่าวได้ว่าในสมัยพุทธบูรณศาสนาสถาปนการขึ้นเมืองสุโขทัยและยุคสมัยศรีวิชัยในพระพุทธรูปศาสนา โดยเฉพาะพุทธบูรณศาสนาสถาปนการขึ้นเมืองสุโขทัยในการตั้งถิ่นฐานศาสนา การนับถือศาสนาและการเผยแพร่พุทธศาสนาอีกด้วย จากอิทธิพลของพุทธศาสนาคือการก่อให้เกิดวัฒนธรรมสุโขทัยและวัฒนธรรมของชาติไทยในระบอบมหาจักรัที่สำคัญเช่น วัฒนธรรมทางด้านการแสดงทาง วัฒนธรรมทางศาสนา ศนศิลป์และการพัฒนา วัฒนธรรมทางศาสนจักรกรรม ประเพณีการนมัสการพระพุทธรูป เป็นต้น

๘. พระราชทานอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการศึกษา วรรณกรรมที่เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัยคงมีจำนวนมากแต่หลายประเภท สำหรับวรรณกรรมสุโขทัยที่ขึ้นชื่อส่วนใหญ่รู้จักคือ สีจาวรีพุทธบูรณศาสนาสถาปน ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่รวบรวมคำกล่าวภาษา ความรู้เรื่องกฎเกณฑ์ ความรู้ทางด้านการปกครอง ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมยุคสมัย เป็นวรรณกรรมที่ขึ้นชื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัยที่สำคัญในสมัย ส่วนความเจริญทางการศึกษานี้ปรากฏว่า พุทธบูรณศาสนาสถาปนราชวงศ์มีอุปถัมภ์ช่วยเหลือในด้านการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้ที่ไม่สนใจธรรม และการให้การศึกษาวิชาอื่นแก่ประชาชนโดยทั่วไป ชื่อเสียงทางด้านการศึกษาส่งเสริมความการศึกษาที่สำคัญที่สุดของพุทธบูรณศาสนาสถาปนการขึ้นเมืองสุโขทัยคือ การประดิษฐ์อักษรไทยหรือ "ลายมือไทย"

พระราชทานอิทธิพลของพุทธบูรณศาสนาสถาปนการขึ้นเมืองสุโขทัย ๖ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ควรที่ชาวไทยในปัจจุบันจักได้สดการยกย่องและเชิดพระเกียรติยศ รวมทั้งถวายพระพรตามมีตามเป็น "นพการาช" โดยยกย่องภูมิใจเป็นที่สุด

ประวัติวีรกรรมของพระเจ้ากาวิละ

★ โดย..... พ.ศ. ๒๔๖๕ ช่อกลด รวบรวม

ในระยะเวลาที่เจ้าฟ้าชาละวัน บิดาของพระเจ้ากาวิละครองเมืองลำปางอยู่นั้น (พ.ศ. 2302) อาณาจักรล้านนาไทยเมืองต่างๆ อพยพกันปกครอง ไม่ขึ้นต่อกัน ครั้น พ.ศ. 2307 ขุนชาติพัฒนาได้แม่เจ้าอาทิพิศพลเข้ามาครอบครองอาณาจักรล้านนาไทย มีเมืองใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน วัชรบูล พระเจ้ากาวิละได้พาอาณัติให้ระดมไพร่พลราชอาณาไพร่ของล้านนาไทยต่อสู้ด้วยความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ตลอดมา

พ.ศ. 2317 พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ได้ยกกองทัพมาจากกรุงธนบุรี เพื่อขับไล่กองทัพพม่าให้พ้นไปจากอาณาจักรล้านนาไทย พระเจ้ากาวิละทราบ จึงได้นำกำลังไพร่พลราชอาณาไพร่ร่วมกับกองทัพพระเจ้าตากสินมหาราช ขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงใหม่ ใน 6 กุมภาพันธ์ 2317 และพระเจ้ากาวิละได้รับแต่งตั้งให้ครองเมืองลำปาง พระเจ้าบรมวงศ์ฯ ให้ครองเมืองเชียงใหม่

พ.ศ. 2324 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่หกแทนพระเจ้าตากสินมหาราช พระเจ้ากาวิละได้พาเจ้ามาฮญาตย์น้องพี่นางในล้านนาไทยออกไปกรุงเพทฯ เข้าเฝ้าขอตั้งชื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธราชาแห่งสยาม และให้ครองเมืองเชียงใหม่แทนพระเจ้าบรมวงศ์ฯ ที่เมืองเชียงใหม่ไปอยู่กรุงธนบุรี ทำให้น้องเชียงใหม่รักใคร่และปลื้มอยู่

พ.ศ. 2328 กองทัพพม่าได้ยกมาล้อมเมืองลำปาง ขณะที่พระเจ้ากาวิละกำลังรวบรวมพลเมืองจากหัวเมืองต่างๆ เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ และพื้นที่สองข้างเมืองเชียงใหม่ที่ถูกยึดครองตั้งรกรากอยู่นาน ได้เจริญรุ่งเรืองศรัทธาบังอรขึ้น เมื่อทราบข่าวจึงได้นำกำลังไปป้องกันเมืองลำปางมิให้ข้าศึกเข้าล้อมได้ป้องกันด้วยความสามารถกล้าหาญคิดริริทางอัน 4 เดือนกว่า จนกองทัพพม่าพม่า มาช่วยขับไล่พม่าไปได้สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโสมมปลื้มในความกล้าหาญของพระเจ้ากาวิละครั้งนั้น

พ.ศ. 2345 พม่ายกกองทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่ มีกำลังถึง 7 กองทัพ ล้อมเมืองเชียงใหม่ถึง 4 เดือนเริ่มแรกล้มเลิก พระเจ้ากาวิละรักพม่าเมืองเชียงใหม่ไว้ด้วยความกล้าหาญจนถึง 2 เดือนกว่า จนกองทัพพม่าพม่า มาช่วยขับไล่พม่าแตกพ่ายไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเลื่อนยศเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ เป็นใหญ่ในล้านนาไทย 57 หัวเมือง

พ.ศ. 2347 กองทัพหลวงไทยของพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เข้าร่วมกับกองทัพทางกรุงพม่า ยกไปตีเมืองเชียงแสน กองทัพพม่าป้องกันเข้มแข็ง ไม่สามารถเข้าตีแตกได้ กองทัพกรุงพม่า จากสะเทินและพม่าทางลี้ภัยเข้ามาเป็นอันมาก จึงล่าทัพลงมาเพื่อรบกับกองทัพพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เมืองเชียงแสนต่อไป จนเจ้าเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ จึงเร่พลได้เป็นอันมาก

พ.ศ. 2348 พระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปเมืองหลวงพม่าเมืองใหญ่ และที่เข้ามาช่วยกันตีตีเมืองเชียงรุ่ง แสงหวี สิบือ เรืองรุ่ง อยู่ในอาณาจักรไทย เป็นการเพิ่มพระเกียรติแก่กรุงรัตนพนาครตามธิราชอภัย : ให้มีพระเกียรติคุณไพศาล มีดินแดนกว้างขวางอีกว่าในสมัยใด ๆ ในแผ่นดินของ พระเจ้ากรุงธนบุรีพระเจ้ากรุงธนบุรี พ.ศ. 2368 รวมอายุ 74 ปี ครุปรักษฐานอยู่ ณ "กู" บริเวณวัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง เชียงใหม่

ราชวงศ์เจ้าพระยาสุระະฤไชย (ทิพจักร หรือ ทิพย์ช้าง)

(จากพงศาวดารล้านนา วันพิธีเบ็คนพสุชาวี่พระเจ้านคร)

ตามบททิพจักรหรือทิพย์ช้าง เป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรไทย หรือภาคเหนือคนหนึ่งที่สามารถขับกั้นเมืองล้านนาไว้มิให้ตกอยู่ในอำนาจพม่า ที่เข้ามาปกครองดินแดนภาคเหนือ ชาวล้านนาอยู่ภายใต้เป็นกบฏขับปกครองเมือง ทว่าพระนามว่าเจ้าพระยาสุระະฤไชยสงคราม

เจ้าพระยาสุระະฤไชย สืบมาเจ้าพันพนาภิ พระมเหสีพระโอรสธิดาคือต่อไปนี้-

1. เจ้าธิดา
2. เจ้าธิดาแก้ว
3. แม่เจ้าคำ
4. แม่เจ้าคำฟ้า
5. เจ้าผดุงเรือน
6. เจ้ากรม นางคำนางว่าเจ้ากรม (เป็นหญิง)

เจ้าพี่ราชแก้วพระมเหสีพระโอรสธิดากับเจ้าแม่จันทรา (นางคำนางว่าเจ้ากรม) คือต่อไปนี้-

1. เจ้าหลานนางวิระ ได้เป็นมเหสีของนครลำปางแทนพระชนก แล้วต่อมาได้เป็นเจ้านครเชียงใหม่ และในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้เป็นพระเจ้านครราชวินตีสวรรคตก่อนที่อินทราธิบดีจะสถาปนาพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ราชวินตีสวรรคตเจ้าเมืองเชียงใหม่แทนนครเชียงใหม่

2. เจ้าคำโสม ได้เป็นเจ้านครของนครลำปางแทนเจ้าพี่ราชแก้ว

3. เจ้าผดุงเรือนธิดาแก้ว ต่อมาได้เป็นเจ้านครของนครเชียงใหม่แทนพระเจ้านครราชวินตีสวรรคต มีพระนามเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจ้าหลวงช้างเผือก

4. เจ้าท้าวทิพย์ ต่อมาได้เป็นเจ้านครของนครลำปางแทนเจ้าคำโสม

๕. เจ้าหญิงศรีอินชา (ฉบับของพระราชสาส์นว่าที่อินชาได้เป็นพระราชสาส์น ในการพระราชโองการมหาสุริยวงศานก สมเด็จพระบรมราชเจ้าโพธิ์ราชา 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)

๖. เจ้าหญิงศิริธรรมา

๗. เจ้าหญิงท้าว เป็นเจ้าอุปราชเมืองลำปาง

๘. เจ้าคำมื่น ค่อยมาได้เป็น **เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ 3** ค่อยมาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ธรรมลังกา มีพระนามเดิมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจ้าหลวงเศรษฐี

๙. เจ้าหญิงศิริบุญตาม

๑๐. เจ้าบุญผาเมือง ค่อยมาได้เป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูนที่ 2

มาซึ่งตอนนั้นพระยาได้แบ่งแบ่งแล้วว่า พระโอรสของเจ้าฟ้าชายแก้ว ได้ปกครองหัวเมืองทั้ง 3 คือ ลำปาง เชียงใหม่ แลลำพูน เรียกได้ว่าเมืองสามพันเมือง ครั้นนั้นนางสุก ๓ เชียงใหม่ ๓ ลำปาง แล ๓ ลำพูน จึงมาจากสามสกุลอันเดียวกัน

สามสกุลเจ้าฟ้าชายแก้วมีชื่อเรียกกันอย่างสามัญว่าเชื้อเจ็ดคน คือฉบับเฉพาะสามสกุลเฉพาะที่เป็นชายเท่านั้น ไม่เป็นหญิงด้วย แลพวกที่สืบสกุลมาจากเชื้อเจ็ดคนนี้มีบุตรเป็น 4 สายด้วยกัน (ฉบับของพระราชสาส์นเจ้าดาวารวิเศษคือต่อไปนี้)

สายที่ 1 ราชวงศ์ พระเจ้าบรมราชาธิบดี (ลาวีส) พระโอรสที่ 1 ของเจ้าฟ้าชายแก้ว ทรงเป็น **พระเจ้าน้องเชียงใหม่ลำดับที่ 1** ในราชวงศ์ทิพจักร ทรงมีพระโอรสธิดารวม 6 พระองค์คือต่อไปนี้.-

1. เจ้าอริยธิดา
2. เจ้าหลานสุริยวงศ์ ได้เป็นเจ้าท้าวโอรสสุริยวงศ์ **พระเจ้าน้องเชียงใหม่ที่ 6**
3. เจ้าท้าวแห่ทวงศ์
4. เจ้าหญิงคำใส
5. เจ้าหลานไชยเสนา

สายที่ 2 ราชวงศ์เจ้าอริยธรรมลังกา พระโอรสที่ 3 ของเจ้าฟ้าชายแก้ว ทรงเป็น **เจ้านครเชียงใหม่ที่ 2** ในราชวงศ์ทิพจักร สายนี้เรียกว่าราชวงศ์เจ้าล้านเมือง มีพระโอรสธิดารวม 17 พระองค์ ปราบสุโขทัยแม่เจ้าจันทร์พ้องทวี คือต่อไปนี้.-

1. เจ้าศิริปัญา
2. เจ้าหลานแห่ทวงศ์ ได้เป็นพระบรมโอรสประเทศพระเจ้าเชียงใหม่ที่ 8
3. เจ้าอริยคำแสน
4. เจ้าอริยทนต์คำ
5. เจ้าอริยพรหม
6. เจ้าหลานอินทา
7. เจ้าอริยเทพาพรหม
8. เจ้าหญิงสุธรรมา
9. เจ้าหญิงบุญมา
๑๐. เจ้าหญิงคำทิพย์
11. เจ้าหญิงบัวคำ
12. เจ้าองค์ทิพย์
13. เจ้าหญิงกานแก้ว
14. เจ้าหญิงบุญปิ่น
15. เจ้าหญิงก้องคำ
16. เจ้าหญิงแก้วองค์คำ
17. เจ้าหญิงจันทร์เมือง

สายที่ 3 ราชวงศ์เจ้าคำพันราชโอรสองค์ที่ 7 ของเจ้าฟ้าชายแก้ว ได้เป็น **เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ 3** ค่อยจากเจ้าอริยธรรมลังกา สามสกุลของเจ้าสามพันมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าราชวงศ์เจ้าหลวงเศรษฐี ทรงมีพระโอรสธิดารวมเป็นแก้ว แต่ไม่ทรงมีพระโอรสธิดาที่บรรพเทวี มีที่ปราบสุโขทัยแม่ ๑๑ นาง รวม 44 องค์ คือต่อไปนี้.-

1. เจ้าหนานโชนธนา 2. เจ้าหนาทพรหมคำ คงเป็นเจ้าราชวงศ์เชียงใหม่ เป็นพระบิดาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้านครเชียงใหม่ที่ 7
3. เจ้าหนานมหาศ 4. เจ้าหนานพิณพิสาร เป็นเจ้าอุปราชเชียงใหม่แล้วได้เป็นเจ้านครเชียงใหม่ต่อพระเจ้าอินทวิชยานนท์
5. เจ้าหนานโชนธนาเป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูนที่ 7
6. เจ้าหนานธรรมธาดา เป็นเจ้าเมืองเชียงตุง
7. เจ้าหนานธรรมบุญญา 8. เจ้าหญิงบัวคำ 9. เจ้าหญิงกิ่งคำ 10. เจ้าหญิงคำคำย
11. เจ้าหญิงบุญนาค 12. เจ้าหญิงคำบัว 13. เจ้าหญิงเขียวแก้ว 14. เจ้าหญิงคองบุญพร
15. เจ้าหญิงภาพิยา 16. เจ้าหญิงคำเม 17. เจ้าหญิงธิดา 18. เจ้าหญิงคำกม
19. เจ้าหนานผดุง 20. เจ้าหญิงบัวตา 21. เจ้าฉวีวรรณ 22. เจ้าหนานแก้วธ
23. เจ้าหญิงอติศา 24. เจ้าฉัตรธรรมธาดา 25. เจ้าปู่ทอง เป็นเจ้าบุรีรักษ์เชียงใหม่
26. เจ้าหญิงคำน้อย 27. เจ้าธรรมบุญญา เป็นเจ้าอุปราชเชียงใหม่ 28. เจ้าธรรมศักดิ์
29. เจ้าฉัตรพรหมจักร 30. เจ้าหนานคำวี่ 31. เจ้าฉัตรจักรคำ 32. เจ้าฉัตรไวย
33. เจ้าหนานสุธ 34. เจ้าธิดาคำ 35. เจ้าหญิงกนิษฐา 36. เจ้าหญิงกนิษฐา
37. เจ้าหญิงกนิษฐา 38. เจ้าหญิงกนิษฐา 39. เจ้าหญิงบัวสุธ 40. เจ้าหญิงบัวศรี
41. เจ้าหญิงกนิษฐา 42. เจ้ากำปวน 43. เจ้าหญิงบุญญา 44. เจ้าหญิงบัวโร

รายชื่อ 4 ราชวงศ์เจ้าหลวงสุพรรณเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ 4 องค์พระเป็นไฮฮองคิงของเจ้าเชียงใหม่ เป็นไฮฮองคิงที่ 5 ของพระเจ้าสุริยวงศาไชย (พิชัย) มีพระนามเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจ้าหลวงแผ่นดินธรรม ไตรมไฮฮองคิง คำคือไป-

1. เจ้าหนานธนาโชน เป็นเจ้าราชบุตรเชียงใหม่ 2. เจ้าหนานบุญญา 3. เจ้าฉัตรบัว
4. เจ้าฉัตรบัว 5. เจ้าฉัตรบัว 6. เจ้ารัตนคำ 7. เจ้าแก้ว 8. เจ้ารัตนธนา
9. เจ้าสุเมธา

เจ้าอินทวิชยานนท์ ไฮฮองคิงที่ 1 ของเจ้าราชวงศ์มหาพรหมคำคง ได้เป็นเจ้าบุรีรักษ์ เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2418 เดือนเมษายนเจ้าอินทวิชยานนท์พมทพภักดี ศรีโสมภกราวศาธิปัตย์อินทวิชยานนท์ที่ราชคฤห์อินทวิชยานนท์เจ้านครเชียงใหม่ พ.ศ. 2428 ได้รับพระราชนครหลวงสุพรรณเป็นพระเจ้านครอินทวิชยานนท์ พมทพภักดีศรีโสมภกราวศาธิปัตย์ โฉมพระพิรุณอินทวิชยานนท์ ปะเทศราชภาวภิพราภพอินทวิชยานนท์อินทวิชยานนท์ พระเจ้าเชียงใหม่ที่ 7 ธรรมไฮฮองคิงคำคือไป-

1. เจ้าอินทวิชยานนท์ ปะเทศราชภาวภิพราภพอินทวิชยานนท์ (ไม่ปรากฏชื่อ)
2. เจ้าอินทวิชยานนท์ ปะเทศราชภาวภิพราภพ (คำว่า)
3. เจ้าแก้วปราชญ์ ปะเทศราชภาวภิพราภพ (ไม่ปรากฏชื่อ)
4. เจ้าอินทวิชยานนท์ ปะเทศราชภาวภิพราภพ เป็นเจ้าราชบุตรแล้วเลื่อนเป็น เจ้าราชวงศ์
5. เจ้าอินทวิชยานนท์ ปะเทศราชภาวภิพราภพ อินทวิชยานนท์ ได้เป็นเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่ที่ 8

6. เจ้าแก้ว	ประสูติจากหม่อมเจียร	เป็นเจ้าแก้วขวัญ ๙	เจ้าสร-
เชื้อไฟหมื่น 9			
7. เจ้าสมจันทรี	ประสูติจากหม่อมเจียร		
8. เจ้าหญิงคำคำ	ประสูติจากหม่อมคำ		
9. เจ้าหญิงคำคำ	ประสูติจากหม่อมเจียร		
10. เจ้านางจันทรีโสภา	ประสูติจากเจ้าแม่เทพโสรธร	เป็นเชษฐภคินีของเจ้าทหารวิมล	
		สิ้นพระชนม์เมื่อเยาว์	
11. เจ้าทหารวิมล	ประสูติจากเจ้าแม่เทพโสรธร	ในรัชกาลที่ 8	

เจ้าแก้วขวัญ ๙ เป็นพระโอรสที่ 8 ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นเจ้าแก้วขวัญ-ประทุมณีเป็นกรมโอรสที่ ดำรงยศเป็นนครเขต ทศกัณฐ์กรมการอุดม บรรดาราชาภิเษก บวรวิกรมจำนิ-มานต์ศุภจารีอรรธนาภานภโอบางกราวราชวโรบลี **เจ้าสรเชื้อไฟหมื่น 9** ทรงได้แม่เจ้าจันทรีจากเจ้าราชวโรบลี (แม่หมื่น) เป็นเทวี ทรงมีโอรสธิดาด้วยกัน 6 คน :-

1. เจ้าอินทสุภะ	ประสูติจากแม่เจ้าจันทรี	เป็นเจ้าผู้ครองนครโขงหลวง
2. เจ้าหญิงบริพัตร	ประสูติจากแม่เจ้าจันทรี	
3. เจ้าอินทสุภะ	ประสูติจากแม่เจ้าจันทรี	เป็นเจ้าราชวโรบลี แล้วเลื่อนเป็น
เจ้าราชบุตรเชื้อไฟหมื่น		
4. เจ้าหญิงอินทรี	ประสูติจากหม่อมเจียร	
5. เจ้าหญิงศิริประภา	ประสูติจากหม่อมเจียร	
6. เจ้าอินทพณ	ประสูติจากหม่อมเจียร	

เจ้าพญาง้าวรสี ทรงเป็นพระธิดาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ประสูติจากแม่เจ้า-เทพโสรธร (นางแก้วคำคำ) ซึ่งเป็นพระธิดาของพระเจ้าอินทสุภะวงศ์ พระเจ้าเชื้อไฟ-หมื่น 6 เจ้าทหารวิมล ประสูติเมื่อวันที 28 สิงหาคม พ.ศ. 2416 ตอนต้นรัชกาลที่ 8 คือ พ.ศ. 2406 พระชนม์ครบ 11 พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (คุ้ม) และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชภาณุเบญจมาศ (นางแก้วคำคำ) ถึง พ.ศ. 2409 พระชนม์ครบ 13 พรรษา ทรง-พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีโสกันต์โดยให้พระราชทานเครื่องโสกันต์ขึ้นเจ้าฟ้าฯ เป็นพระภคินี-โปรดเกล้าฯ ให้นางตั้งเป็นแม่เจ้าจันทรี ให้นางอินทสุภะ เป็นพระญาติกับเจ้าฯ ตำแหน่งพระ-พี่เลี้ยงทั้งสองคน

ครั้นเมื่อในวสันต์ 19 พฤศจิกายน ปีเดียวกันนั้นเอง ได้ทรงคิดตามพระบิดาเข้าไปเฝ้าทูล-ละอองธุลีพระบาท ณ กรุงพญา ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสมโภชวันบรมฉลองไพศาล และได้ยุบ-ราชการแล้วในคืนวันนั้นเป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. 2461 จึงทราบนิมิตหมายอันเนื่องพระปรมาภิไธย

เป็นครั้งแรกภายหลังที่ได้ทรงจากไปเป็นเวลาสามถึง 22 ปี และในโอกาสนั้นได้ทรงสถาปนาพระอิสริยยศจากราชาภิเษกขึ้นเป็นพระราชาชา ในทางเศรษกิจมีพระตำราวางเอก และหอศรีพระธาตุสุโขทัย (สาค สิมพลณี) สนมกรมวังพระตำราวางเอกทั่ว แล้วยังจำใจสนทนากับเสด็จและพระราชนางนอ ซึ่งพำนักพระภักดีเป็นพระภักดีคือ

เมื่อเสด็จมาประทับรอด ได้ที่สถานีสานเสนาณั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ กับพระบรมวงศานุวงศ์ก็มาด้วยและเมื่อไม่ได้เสด็จมาเสด็จที่สถานี ออกจากพระนคร ณ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ ครั้นถึงพระตำราวงค้ำมณฑลเสนาบดี กระทรวงมหาดไทย กับพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นศักดิพลเสนีย์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ (สุทธางรองไฟ เวลานั้น) เสด็จต่อโศกทางพระนคร ถึงนครเชียงใหม่วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2452 และเสด็จกลับกรุงเทพมหานคร โดยทางรถม้า พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ 100 ลำคอง เมื่อ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452 ถึงพระนครวันที่ 28 เดือนเดียวกัน ไปประทับที่ ใต้ประตอม ๓ พระตำหนักที่พระที่นั่ง ให้ใหม่ ในพระราชมณเฑียร ในตอนปลายเดือนตุลาคม ปีรุ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็เสด็จสวรรคต

ถึง พ.ศ. 2457 เจ้าแก้วมณีราช ลูกไปดูลูกพร พระราชธิดาภรรยาของหม่อมเจ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ กลับมาประทับ ณ นครเชียงใหม่ พระพุทธภานุไปประทับที่ ให้มณฑลพายัพพระยาภิรมย์อินทปัตถ์กับสมเด็จพระนางเจ้าสุทนต์มณี ลูกพี่นางเจ้าโสมนัส ตามเสด็จของเจ้าพี่นางจนครบ 5 เดือน จึงให้พระยาภิรมย์ราชกิจขึ้นมาเปลี่ยน เป็นเจ้าพี่นางอยู่เป็น พระราชธิดาพระที่นั่งวันขึ้นการอภัย จังพระเชษฐภรรยาคานได้คตเมื่อ ให้พระประยูรญาติผู้ใหญ่รับคตจนหมด

พระราชธิดาประทับอยู่เชียงใหม่ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 เป็นพระพรหมประชวน นีละละพิการ พระธิดาภิรมย์กับพระยาภิรมย์ราชกิจมีความสามารถของพระทัยดวงพระมหาราชทั้งหลายจะเมื่อเวลา สิ้นพระชนม์ชีพเมื่อ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 พระชนม์ได้ 60 พรรษาเศษ.

เยี่ยมสืบสองพินนา

(จดหมายเรื่องแคว้นสืบสองพินนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน)

โดย ไกรศรี นิรมานแพนิท *

เรื่องชื่อผู้แต่ง แคว้นสืบสองพินนา
มณฑลยูนนาน ประเทศจีน

16 เมษายน 2526

เรียน ท่านอาจารย์ศรี อมาตยกุล และ พล.ต.ถวิล อยู่เย็น ที่เคารพ

ผมได้ค้นหามาเยือนแคว้นสืบสองพินนาที่มณฑลยูนนาน จีนกลางหรือ การปกครองผู้ปกครองใหญ่
บริษัท สถานการศึกษา จำกัด พร้อมกันนี้ผมได้ส่งเอกสารของสถานศึกษาโพธิธรรมราชูปถัมภ์
ซึ่งมีหนังสือไทยและฝรั่ง รวมทั้งหมดจำนวน 30 คน

ได้ออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2526 พักที่ฮ่องกงคืนหนึ่ง วันที่สิบเช้าวันที่
10 เมษายน ได้ออกจากทางเข้าประเทศจีน โดยทางรถไฟสายเกาสง (ฮ่องกง)-กว่างโจว แม้ระยะ
ทางจะไม่ค่อยไกลนัก แต่รถไฟวิ่งช้ามาก ใช้เวลาเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมง จึงถึงกว่างโจว เมืองหลวง
ของมณฑลกว่างตง

รุ่งเช้าวันที่ 11 เมษายน ได้โดยสารเครื่องบินจากกว่างโจวไปเมืองคุนหมิง (ยูนนาน)
เมื่อลงเครื่องบินในพงศาวดารโกลก เรียกว่า เมืองวิ้ง (ยั้ง) ซึ่งเป็นที่พักผ่อนของอุปราชจีน ประจำ
มณฑลยูนนาน ในพงศาวดารเราเรียกว่า เจ้าฟ้าวิ้ง ใช้เวลาบินรวมทั้งเวลาแวะพักที่อีกสองแห่งที่เมือง
หนานหนิงราว 3 ชั่วโมงครึ่ง การเดินทางตอนนี้นำให้ผมเกิดความตื่นตัวมากจนแทบไม่หลับ สืบเนื่อง
มาจากผมได้เคยร่วมกับคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยจากเอกสารที่เป็นภาษาจีนว่า สำนัก
นายกรัฐมนตรี และจึงได้ทราบพื้นเพของมณฑลยูนนานมาจนกระทั่งบัดนี้

-
- * นาสไกรศรี นิรมานแพนิท - B.S. in Econ. University of Pennsylvania
- M.B.A. Harvard University
- ปัจจุบันอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ และ
ภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยรัฐโอไฮโอ
- กรรมการสถานศึกษา โพธิธรรมราชูปถัมภ์
- กรรมการจัดการประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย

ของธรรมาภิบาลหรือเป็นศูนย์กลางแห่งความดีงาม - จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยเราทุกคนและทุกคนนั้น จึงเป็นผลสุดท้ายที่ได้นิยามของธรรมาภิบาลคือการแบ่งแยกออกจากกันโดยอยู่ห่างไกลไกลกัน คือเหตุผลฐานจึงเป็นที่ยอมรับของมนุษย์ชาวชาติต่างๆ ซึ่งคำนี้ก็มีความหมายโดยรวม มีจำนวนไม่จำกัดเพียง 24 แห่ง แต่ในสมัยของชาวจีนโบราณราวครึ่งหนึ่ง จำนวน 12 แห่ง และอีก 12 แห่งจากผลงานของราชวงศ์จิ้นได้บันทึกไว้ ปราชญ์ชาวจีนแบ่งแยกนักชาวจีนหรือชาตินิยม 40 แห่ง ในจำนวนนี้มีชนเชื้อชาติไทย คือ ลัทธิขงจื๊อชาวจีนโบราณ 2 แห่งอยู่ด้วยพอสมควร คนไทยเหล่านั้น ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบระหว่างภูเขา และคาม 2 จำลองแม่น้ำใหญ่ๆ ของสาย จึงเจริญก้าวหน้าไปไกลกว่าชนชาติที่ลี้ภัยอาศัยอยู่บนภูเขา เมื่ออาชีพเลี้ยงสัตว์และงานป่า ภูเขา ทำไว้ได้พอสมควร โดยมีที่ดินฐานที่อยู่เป็นหลักแหล่งมั่นคง ชนชาติเหล่านั้นที่อยู่อาศัยตามพื้นที่ราบดังกล่าวจึงมีอารยธรรมก้าวหน้า นับถือพุทธศาสนา มีหนังสือของขงจื๊อไว้ มีประวัติศาสตร์ของตนเองบันทึกไว้ มาทั้งหมด มีศิลปะและวัฒนธรรมของตนเอง รู้จักการขนานนามสิ่งของฝ่าย และพาณิชย์ เพื่อช่วยเหลือการค้าขายของตนเองในครัวเรือน จึงสามารถรวมกันสร้างบ้านเมืองมีกำลังเข้มแข็งจนเป็นนครอันอิสระ ได้

เมื่อเขียนมาถึงตอนนี้ ทำให้ผมระลึกถึงปัญหาหนึ่งที่มีเพียงคนไทยคนเดียวเสนอว่า ธาณาจักรล้านช้างหรือศรีวิชัยเป็นอาณาจักรที่ใหญ่โตเข้มแข็ง มีอธิปไตยเป็นของตนเอง บางครั้งอาณาจักรนี้ตกอยู่ภายใต้อาณาจักรของจีน บางครั้งก็เป็นอิสระ เชื่อกันว่ามี นครหลวงคืออยู่ที่ เมืองเซอหลี่ หรือเมืองหนองเฮส มีปัญหาถามว่า ธาณาจักรล้านช้างเป็นชนไทยจริง ๆ ตามที่เรารู้จักกันอยู่ในปัจจุบันหรือไม่

ผมได้กำหนดวิธีของฉบับที่ผู้เขียนคิดเป็นคนจีนที่มี หรือเป็นชนลุ่มเร่ร่อน แต่เดิมงานนี้คำที่ภาษาพงศาวดารหรือพงศาวดารจีนว่า เชื้อชาติของชาวอาณาจักรล้านช้างเป็นชนไทยจริงหรือไม่ แล้วเป็นบรรพชนของชนไทยในปัจจุบันหรือไม่ ในที่สุดก็พบข้อยุติว่าชนกึ่งผสมว่า ล้านช้างเป็นไทยหรือไทยเผิ่นชน

แต่ในสมัยนี้ได้เกิดขึ้นมีประวัติของจีนบางคนได้มีความคิดใหม่ขึ้นมาว่า ชาวล้านช้างนั้นไม่ใช่ชนเผ่าไทยหรือไทยเผิ่นแล้ว แต่เป็นชนที่พูดภาษาอยู่ในกลุ่มภาษาธิเบต - พม่า โดยได้หาข้ออ้างหลักฐานพิสูจน์ขึ้นมาอีกถึงหลายประการ เป็นดังนี้ว่า ได้ศึกษาการแปลภาษาของชาวล้านช้างในสมัยโบราณ คือการดูจากภาษาเขียนโบราณของจีน ว่าการแปลภาษาของชาวล้านช้างนั้นคล้ายคลึงกับภาษาธิเบต - พม่า มากกว่าจะคล้ายคลึงกับเรื่องแปลภาษาของชนชาติที่พูดภาษาไทยหรือไต บ้างก็ได้ ได้พิจารณาภาษาหรือวิธีของล้านช้างที่พูดกับพม่า บ้างว่าเป็นคล้ายกับของล้านช้างธิเบต - พม่า นักเขียนบางคนได้พยายามค้นหาภาษาของภาษาไทยที่พ้องกับชื่อของพระนามของกษัตริย์ล้านช้าง ซึ่งได้เขียนเป็นอักษรจีนว่า พิไลโกระ หรือ โสโธระ เมื่อไม่พบภาษาของภาษาไทยที่พ้องกับชื่อพระนามของกษัตริย์ล้านช้างก็อ้างว่าพระนามนี้เป็นภาษาของล้านช้างธิเบต - พม่าบ้าง สรุปแล้วหนังสือที่เขียนในสมัยนี้ โดยเฉพาะที่เขียนโดยคนจีนในประเทศไทย และคนจีนในไต้หวัน จะมีความเห็นเช่นเดียวกันว่า ล้านช้างไม่ใช่อาณาจักรของชาวไทย แต่เป็นอาณาจักรของชนชาติล้านโลโล (ธิซอ) ซึ่งมีภาษาอยู่ในกลุ่มธิเบต - พม่า

คือปัวตูล เป็นถิ่น ถ้ำจิ่วกิงของอาณาจักรน่านโยได้ ก็ลงมาหาไป ส่วนที่ชนไปไม่ได้ก็อาจทำเอาเสีย หรือถูกทำเอาไป หรือไม่ก็ถูกไฟเผาเสีย ที่วัดพระเหลียงอยู่บ้านอีตงทั้งนี้ ไม่ผ่านพิธีบรรพชาภิเษกตามเจ้า ไปถือบวชพรหมเมธีหาได้ในที่สุด แลนั้นเราจึงไม่พบพงศาวดารบันทึกประวัติศาสดาหรือบรรพชาภิเษกต่าง ๆ สมัยแห่งเจ้าของเหลียงอยู่ เราทราบเรื่องราวของอาณาจักรน่านโยจากบันทึกพงศาวดารของจีนในราชวงศ์ต่าง ๆ เท่านั้น เมื่อถึงราชจีนเขียนเป็นแบบรูปโลก แต่ไม่มีชื่อราชอาณาจักร แลนั้นพระนามของพระเจ้าแผ่นดินไทหรือไทโยในสมัยแห่งเจ้านั้น จีนคงไม่สามารถเขียนได้อย่างถูกต้องตรงตามพระนามภาษาไทย และยังมีผู้กล่าวกันว่า จีนมีภาษาอันยากแก่การอ่าน การเขียนพระนามภาษาไทยจึงต้องละอักษรหรือใช้วิธีอื่นแทนที่ของอักษรจีนแล้ว เช่น คนจีนแต่จิ่วกิงอาจเขียนไปทางที่คนแต่จิ่วกิงซึ่งมีสำเนียงใกล้เคียงกับภาษาภาษาไทยนั้น พิจารณาภาษาแทนที่ว่าเป็นอันมาก แลนั้น ก็มีปราชญ์จีนบางคนกล่าวว่า พระนามของพระเจ้าแผ่นดินแห่งเจ้า เช่น ที่ชื่อโก๊ะ หรือ โก๊ะฮ่งงง มีได้แต่สำเนียงเป็นภาษาไทยหรือไทโยนั้น แลเมื่อของสมันไม่ประสงค์ให้

แต่ก็มีพงศาวดารที่กล่าวถึงถึงคือ ระยะเวลา ไกล ๆ กัน เมื่อชนหรือชนอาณาจักรน่านโยต้องล่มจมลงนั้น ได้มีกษัตริย์อาณาจักรของไทหรือไทโยเข้ามาอยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน หรือภายในศตวรรษเดียวกัน ในพงศาวดารประวัติศาสตร์แห่งอาณาจักร พม่าก็กล่าวแต่ แปลเป็นไทยคือ เพ็ชร อุทิศกล่าวว่า ได้มีคนไทหรือ ไทอพยพจากบ้านเก่าเมืองเดิมในเขตพม่าลงไปในถิ่นบ้านแปลงเมืองขึ้นในพม่าแล้ว แลจะได้เห็นว่าสงครามกับจีนซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งเป็นต้นมา แลต่อมาสมัยของในสมัยราชวงศ์หมิงนั้น คนไทหรือไท ๖ แสนที่รวมกันเป็นอาณาจักรแห่งเจ้านั้น ได้เริ่มอพยพไปทางทิศใต้และทิศตะวันตกของเขตพม่าแล้ว เช่น ใน พ.ศ. ๑๗๖๘ มีคนไทหรือไทมาไทมาหรือไทมาโดยอพยพไปตั้งอาณาจักรเมืองถองไ้ในประเทศพม่าและหนึ่งปัจจุบัน นำโดยพระเจ้าสีกองทำมีประชากรจำนวน ๓,๐๐๐ คนหรือชาว (ครอบครัว) แล้วได้อพยพไปทางทิศตะวันตก อันตรงปากไ้ไปตั้งอาณาจักรขึ้นใหม่ในลุ่มแม่น้ำพรหมบุตร (ปัจจุบันนี้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศอินเดีย) ตั้งชื่อเมืองหลวงว่า เมืองฉินสวณท์ อาณาจักรนี้คืออาณาจักรไทอาหม เนื่องจากคนไทหรือไทมาไทมาเป็นปึกแผ่นได้ตั้งปณิธานที่จะสามัคคีกัน เมื่อเข้าไปอยู่ใกล้ทิศที่บนแม่น้ำต่าง ๆ ในถิ่นที่ตั้งปณิธานสามัคคี แลว่ากันบรรพชนผู้เจ้ามา จึงได้ก่อสมทบกลายเป็นคนอินเดียไปเป็นอันมาก จานจะหมกกันสัญญากันมีไทโยไปแล้ว

ได้มีคนไท หรือไทฮกที่พวกหนึ่งออกจากตอนแม่น้ำโขง หรือแม่น้ำสาละวิน ไหลไม่ผ่านอาณาเขตของพม่า แล้วมาตั้งอาณาจักรเมืองมณฑลขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๘ ในปัจจุบันนี้เรียกว่า รัฐไทใหญ่ในประเทศพม่า

เมื่ออาณาจักรแห่งอาณาจักรน่านโยของพระเจ้ากุบไลข่าน คือ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๖ พระเจ้าเวสทิหบดีแห่งนครพุกามและเมืองถองไ้ก็ออกไปจากพุกาม จนพระเจ้ารณนาพรหมได้ไ้ใหม่ว่า "กษัตริย์ทิหบดีเจ็ด" กองทัพของไทได้ถูกรวมเข้าไปด้วยเจ้ามีศักรของเมืองกะโง้งหรือวังกะ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๐ แห่งทหารของไทซึ่งเป็นชาวประเทศที่มีอากาศหนาว ไม่สู้กับอากาศที่ร้อนแฉะร้อน ในที่สุดก็ได้กลับไ้

สุทนต์ เมื่อปล่อยอิทธิพลของมองโกล เจ้าไท่โหว่ใหญ่ 3 องค์ก็ขึ้นได้คุมเสนาไพร่พลพวกชาวไท่โหว่ใหญ่ จากอาณาเขตมาสร้างนครขึ้นที่ประเทศพม่า แล้วประกาศตนเป็นเจ้าแห่งพม่า ต่อมาเจ้า 3 องค์ก็เกิดทะเลาะ กันเองและฆ่ากันโดยวิธีวางยาพิษ เหลือองค์หนึ่งสุดท้ายชื่อ พระเจ้าสีหขุ ได้ย้ายเมืองหลวงจากพุกาม ไปตั้งขึ้นใหม่ ได้ชื่อว่านครบันนาศ แต่แล้วโรคระบาดบุตรของพระเจ้าสีหขุ ไปตั้งอีกเมืองหนึ่งขึ้นใหม่ คนละฟากแม่น้ำฉวักแห่งกับพระบิดาชื่อ ให้ชื่อว่าเมืองสรณคน เมื่อสิ้นบุญพระเจ้าสีหขุแล้ว เจ้านคร บันนาศกับเจ้านครสรณคนเกิดทะเลาะวิวาทกันและรบกันขึ้น แต่เจ้านครบันนาศไปได้พวกไท่โหว่มา (ไท่โหว่ ยาว) มารวมเป็นพันธมิตร พากันเข้าทำสงครามกับเจ้าปวานเจ้าไท่โหว่ของนครน่านเดิมชื่อละมอเน็น พวกไท่โหว่ มาหาหรือไต่ถามว่าจึงได้เข้ามาในภาคเหนือของพม่าจนหมด เป็นเช่นนี้ชั่วเวลาหนึ่ง พวกไท่โหว่มาก็ถอน ตัวออกไปจากพม่า เพราะสนใจจะกลับไปตั้งบ้านที่จีนใหม่ในยูทวน นี่เป็นความขัดแย้งของสอง- พันธ์เมือง นำปวานศึกษาต่อพม่า ในที่สุดได้เกิดมีเจ้าไท่โหว่ผู้น้ององค์หนึ่ง ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าไท่โหว่ ใหญ่ 3 พันธุ์ สืบกันมาเป็นไท่โหว่แห่งพวกไท่โหว่มาหรือไท่โหว่ยาว และให้พระนามว่า ละโห้ฉฉินพญา ประมาณราว พ.ศ. 1907 จึงได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เมืองยี่วี่ว

พงศาวดารของพม่าได้กล่าวว่า มีกษัตริย์ของอาณาจักรพม่าพระองค์หนึ่ง มีพระนามว่า ซุนเจื่อง (ปวเรสุติ พ.ศ. 1642) ทรงเก่งกล้าสามารถ มีวิชาความรู้มากไปทั่วทิศ สามารถทำศึกได้ ชื่อชนะพวกกบฏหรือพวกเวียงพวน จนพระยาอ๋องชื่อ เจ้าวันฟ้ากับทิพมณ ได้มาซบสมคบคิดปลุกเร้า ใน เมืองมกัว เพื่อทำการปลุกเร้าและซบสมคบคิดกับไท่โหว่ใหญ่ในประเทศมกัว (เวียงพวน) เมื่อ พ.ศ. 1677 ซุนเจื่องจึงได้ปราบปรามต่อไปอีกจนถึงเมืองมกัวและสาทตอเชนก็ขึ้น ซึ่งพระยาปวเรสุติจักรจักร สันนิษฐานว่าคงเป็นประเทศมกัว บวรอุไผ่จนจรดถึงยอนเจิน ซึ่งซุนเจื่องได้สวรรคต ณ ที่นั้น เมื่อ พ.ศ. 1719 มีพระชนมายุได้ 77 พรรษา

ในหนังสือพื้นเมือง (พงศาวดาร) เรื่องร่วมฉบับหนึ่ง ที่ผมได้รับมาจากนายชลสิทธิ์ บัญญัติ ผ่านภักดีเมืองไท่เป ประเทศไต้หวัน ในข้อเขียนเป็นเรื่องราวการแสวงหาลิขสิทธิ์พม่า หนังสือพื้นเมือง ฉบับนี้ได้นำคำพระนามกษัตริย์ที่ครองนครเจียงรุ่งฮึงสองพันนา ปวเรสุติมีพระนามซุนเจื่องเป็นกษัตริย์ พระองค์หนึ่งครองนครน่านสิบสองพันนาแล้ว ส่วนทางด้านพงศาวดารพม่าก็กล่าวซุนเจื่องเป็นกษัตริย์ แห่งนครน่านล้านนาไทยด้วยเหมือนกัน ต่อมาอีก 6 รัชกาลต่อมาพระเจ้าหงสาวดี ก็มีกษัตริย์มหาราช อีกพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า เมธีราช บานแห่งลือท่งว่า เมธีราช และบานแห่งกั๊วเจียงว่า เมธีราช (เมธีราชคือ เมืองเจียงฮาย) ปวเรสุติเมื่อ พ.ศ. 1781 พระมหาราชของพญามังราชคือ นางเทพกษัตริย์ เป็นพระธิดาของท้าววู่ กษัตริย์สิบสองพันนา จะสังเกตได้ว่าารเชื่อมที่ครองน่านล้านนาไทยประเทศ กับราชวงศ์ที่ครองสิบสองพันนา มีเชื้อสายมาจากต้นราชวงศ์เดียวกัน พญามังราชทรงได้อาณาจักร ทั่วปฐภูมิ แล้วทรงย้ายนครหลวงแห่งประเทศล้านนาไทยจากเมืองสาละวิน และจากเมืองมกัวอัญญา และทรงสร้างนครเจียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 1839 ระหว่างที่ทรงครองนครเจียงใหม่ได้สืบเชื้อสายกษัตริย์ไปตั้ง เมืองหงสาวดี แต่พระเจ้าสุทโธลมังผู้ชั่วก่อน ก็สอนน้องเขยมีกษัตริย์การองพระธิดาชื่อ นางพญาโค (หงโค) ยาวมาเป็นเจ้าประเทศลาว

ในหนังสือเรื่อง “มหาเวทมนตร์” ของหม่องทึนล่อง ก็ได้กล่าวถึงอาณาจักรสุโขทัยไว้ด้วยว่า ครั้วยังมีเมืองมหาเวทมนตร์อยู่หนึ่งเมืองเป็นราชธานีอยู่ใกล้เขมร เป็นบุพการีของเจ้ามหาพรหมมาก ในที่สุดก็ได้สมรสกับเจ้าหญิงเขมร ต่อมาได้เป็นกษัตริย์ปกครองปกครองของเขมร เมื่อจับได้มหาพรหมเขมรยกไปแล้ว จึงได้ตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นในพ.ศ. 1796 นี้ก็เป็นตัวอย่างของอิทธิพลของเขมรว่า คนไทยนั้นได้ถ่ายทอดมาจากเขมร เชื่อว่าคงเป็นจากอาณาจักรขอมเจ้าเมืองนั้น เขาได้อยู่ในดินแดนของเขมร แล้ววันที่สุโขทัยได้ประกาศตนเองเป็นอิสระ คือประเทศของตนเองขึ้น การเข้าไปตั้งอาณาจักรสุโขทัยนั้น เป็นมีเหตุอันเกี่ยวเนื่องกับอิทธิพลของอาณาจักรขอมของเขมรไป คือ พ.ศ. 1796 เหมือนกัน แสดงให้เห็นอีกด้วยว่า เมื่อโคตรพิไชยได้พากันหนีเรืออพยพออกไปจากเกาะเจ้าก็มาตั้งวงบริเวณขึ้นคือว่า ทำสงครามกับกษัตริย์ราชวงศ์ขอมและราชวงศ์พม่าแล้ว

ขณะที่ ได้มีผู้มาแนะนำว่า คนไทยได้อพยพจากถิ่นใต้มาซื้อช้าง ไม่ทราบหลักฐานว่ามีเมื่อไหร่หรือไม่
เรื่องนี้เป็นเรื่องปริศนาเพราะคนภาคใต้ไม่ค่อย เลื่อนยศกับมีสัญญาไปบอกกับนายทัพที่ผู้พูดอ้างว่าเป็นคำพูด
แต่ก็ยังไม่ชัดเจนถึงกับคำในภาษาถิ่นใต้หรือชวา แล้วจึงเรียกว่าเป็นภาษาไทยหรือไทใต้ คนที่ควรจะต้อง
วิจัยจริงจังเกินไป คือประชากรที่มีอาชีพค้าช้างของคนไทยหรือไทเผ่าต่างๆ ที่อยู่ในประเทศจีน ที่ใน
เขตของพรมแดนระหว่างลาวกับจีนในปัจจุบันนี้ เมื่อทราบกันแล้วมีจำนวนมากถึง 17 ล้านคน และถ้าจ
รวมคนไทยหรือไทที่ได้อพยพเป็นชาวจีน “ฮั่น” ไปจำนวนอีกมากมาย ผู้เขียนก็เคยมีงานทำอยู่ตามหัว
เมืองหรือเมืองเก่าๆ ของไทยหรือไทในประเทศจีนในสมัยนานมาแล้ว คงจะเป็นสถานที่ในเขตเมืองต่างๆ ซึ่งอาศัย
อยู่ในตอนใต้ของประเทศจีน ชาวไทยหรือไทที่อพยพจากถิ่นใต้มาซื้อช้าง ไม่รู้ในเมื่อไหร่ที่ 4,000-5,000
ปีมาแล้วก็ได้ แต่เป็นเวลานานมาแล้วกับไปศึกษาปัญหานี้ของเรามีความสามารถที่จะทำได้

[illegible]

ท่าเรือเช่น ท่าไผ่ ท่านา คงมีใช้พอหลายแรมปีมาแล้ว ในที่สุดเราเท่านั้นก็ได้ถูกจีนซึ่งเป็นทหาร
ยึดครองอยู่เช่นเสมอสามสี่ ๖ หรือ ๘ ชั่วโมง ความเป็นคนไทยหรือไทยของคนก็หมดสิ้นหายไป
กลายเป็นคนจีนคนตัว ดังเช่นที่เรารู้จักว่า “ฮ้อ” ในสมัยนี้ ซึ่งละเอียดยกกันว่าตามหลักการ
สิ่งเดิมๆ เราเป็นคนไทยหรือไทยมากน้อย เพราะเรามีลักษณะรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ สีผมพรรณ
สามารถทราบที่ขอบรับปรารถนาแล้ว คล้ายคลึงกับคนไทยหรือไทยในบางพื้นที่ ในยุคก่อนเช่นเดียวกัน
คนไทยมาไถนา (ไถนา) และไถนาเพียง ที่อาศัยอยู่ในเมืองก็มาก เมื่อมาเงินค่า เมืองชอน เมืองจัน
เมืองขุขันธ์ เป็นต้น ในบางพื้นที่นั้นอาศัยอยู่ในความปกครองตนเอง เรียกว่า “กวางตุ้ง-จิ่วยอ
ปกครองตนเอง” (Tai-Kingpaw Autonomous Region) ในเมืองชอนนา เซนฮั่วอัน ปักกิ่งได้
กลายเป็นคนจีนไปหมดเกือบหมดแล้วในทางวัฒนธรรม คนละเอียดยกมาซึ่งลักษณะการใช้ภาษาของคนอยู่
บ้าง ส่วนเรื่องบ้านเรือนของคนนั้น บ้างก็บ้านเขาอยู่บ้านแบบจีน คือ มีหลังคาที่ขึ้นคาน มีใต้ถุนขึ้น
สูงมีใต้ถุนเหมือนคนไทยหรือคล้ายๆ แม้พวกไถนาที่อพยพไปอยู่ในเขตของฮ้อ ปะเทศจีนเมื่อ
๑๐๐ ปีมาแล้ว ก็ต่างมีพื้นดินที่ขึ้นคานเช่นเดียวกัน นอกจากคนไถนาหรือคนจีนแล้ว ยังมีคนจีน
ของชาวฮ้ออีกด้วย

ในปัจจุบันนี้ ในประเทศจีนมีชนเผ่าไทยหรือลื้อจำนวน ๔๗๐,๐๐๐ คน ตามแผนที่ชนชาติ
เรียกว่า จีน ซึ่งได้ยึดจีนโดยสมาคมแห่งชาติ ฮ้อการพิทักษ์ กรุงวอชิงตัน ค.ศ. ๑๙๑๑ และ
ในแผนที่ของลื้อก็ขึ้น ปะเทศจีนชนชาติไทยหรือไทยจำนวนถึง ๑๘,๘๐๐,๐๐๐ คน โดยแบ่งออกเป็น
เผ่าเล็กเผ่าใหญ่ เรียกว่าเผ่าต่างๆ กัน ดังต่อไปนี้:-

ชนเผ่าที่พูดภาษาไทยหรือไทในจีน

จ้วง (Zhuang)	๑๐,๐๐๐,๐๐๐ คน
บูยอ (Buyei)	๑,๗๒๐,๐๐๐ คน
ด้อ (Dong)	๑,๑๑๐,๐๐๐ คน
ไต (Dai)	๗๕๐,๐๐๐ คน
ลี (Li)	๕๕๐,๐๐๐ คน
ซุย (Sui)	๒๓๐,๐๐๐ คน
มูเลม (Mulam)	๗๓,๐๐๐ คน
มูนา (Munak)	๓๑,๐๐๐ คน
รวม	๑๘,๘๐๔,๐๐๐ คน

คนหรือลื้อเหล่านี้ นำมาซึ่งความที่ได้เขียนไว้เป็นภาษาฮ้อหรือฮ้อตามแผนที่ของลื้อของ
ประเทศจีน ซึ่งได้ยึดจีนโดยสมาคมแห่งชาติ ฮ้อการพิทักษ์ กรุงวอชิงตัน ค.ศ. ๑๙๑๑
เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๑ มาเขียนออกเป็นภาษาไทยอย่างพอที่จะเข้าใจในข้อความได้บ้าง ๆ โดยยึดถือตาม
ความเข้าใจในการแปลให้ตรงตามตัวอักษรมากนัก จึงความบางตอนก็เห็นว่าควรเขียนเพิ่มเติม ก็ได้
เขียนเพิ่มเติมลงไป ส่วนบางตอนก็เห็นควรที่จะออก ก็ได้ยึดถือออกไปบ้าง ดังต่อไปนี้:-

หมู่ชนกลุ่มน้อยในประเทศจีน

"ถ้าในทวีปเอเชีย ที่ทอดยาวจากตะวันออกถึงตะวันตก ไนวกอง และคอเคซัสตะวันออกที่ติดกับทางตอนกลาง แล้วนำมาตัดครึ่งแบ่งสองข้างแยกกัน นั่น เป็นเส้นสมมติของชาวประเทศจีนกับประเทศ แล้วการปละแยกรวมเชื้อ คองเคือ และชาวเคือ ก็ยังกับก๊วยตัน ไนวกองแล้วชาวทิเบตก็ติดกับ ไนวกอง ปะระชากรชาวเผ่าชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปะระชากรชาวประเทศจีนในปัจจุบันนี้ ซึ่งมีมากถึง 56 เผ่า เมื่อรวมจำนวนเผ่าชนกลุ่มน้อยเข้าด้วยกันแล้ว ก็เป็นจำนวนปะระชากรได้เกือบร้อยละ 6 ของปะระชากรทั้งประเทศ แต่ก็ยังเป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีจำนวนมากถึง 36 ล้านคน ที่กระจัดกระจายอยู่ในทุกเขตส่วนต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศจีน เช่น ในเขตมองโกเลีย ทางตะวันตกต่าง ๆ บ้าง หรืออยู่ปะปนกับชาว

รัฐบาลจีน ได้ประมาณไว้ว่า ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ว่า ชนกลุ่มน้อยแห่งชาติ (National Minorities) ซึ่งนับเป็นชนชาติที่แตกต่างไปจากชาวจีนที่เรียกว่า "ฮั่น" กล่าวคือ ชนกลุ่มน้อยนี้ มีภาษาติดกับกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกัน มีการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ไม่เหมือนกัน มีศาสนาต่างกัน และมาจากชนชาติต่างต่างกันไป ปะระชากรชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุด ได้แก่ ชาวจ้วง หรือชาวไต หรือไทลื้อจ้วง มีจำนวนมากถึง 12,990,000 คน ชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนน้อยที่สุด ได้แก่ ชาวอีเชอ ซึ่งมีจำนวนเพียง 300 คนเท่านั้น

จักรวรรดิจีนได้เจริญรุ่งเรืองและเติบโตขึ้นมาจากชนกลุ่มน้อยที่ติดกัน ซึ่งกลุ่มชนกลุ่มน้อยเหล่านี้คือ ชนชาวเผ่าของจักรวรรดิจีน เป็นเชื้อสายที่ของพวกชาวป่าชาวเขาที่ไม่เจริญพัฒนา หรือจะเรียกว่าเป็นชนป่าเถื่อนอยู่ก็ได้ ประมุขของจักรวรรยที่ 2 จีนได้ยกตำแหน่งอย่างใหญ่โต มโหฬารและแต่งตั้งนางเจียงเซว เรืองกั๋วว่า "กั๋นแห่งเมืองจีน" การก่อสร้างกำแพงจีน เป็นการแสดงออกให้เห็นได้ชัดมากกว่า เพื่อประสงค์จะให้เป็นที่ตั้งที่กั้นไว้กับชนกลุ่มน้อยเข้ามาปะปนกับชนจีน

แล้วต่อมาใน พ.ศ. 337 ถึง 361 จีนก็ได้เริ่มขยายอาณาเขตทิศตะวันตกไปสู่อำเภอทางของทวีปเอเชีย แล้วก็ใช้เส้นทางบกทางเจ้ารูถวานของไทลื้อ ต่อมาใช้ทางการค้าของอู๋ไปทาง "ถนนไหม" (Silk Road) ทางทิศตะวันตกจนถึงกรุงโรม

ทั้งพระคัมภีร์ของพระเจ้าจักรพรรดิจีน เค็มเปี่ยนไปให้ชาวฮันตี้่า ฮูบ ๆ กับคนอื่นอีกหลายศตวรรษ แล้วจึงจะไปสู่กั๋วกับกั๋นแล้วก็ตาม แต่จีนก็ยังมิได้มีนโยบายที่จะจัดการปกครองโดยกับชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ไป มีชนกลุ่มน้อยพวกที่สืบบ้านเรือนอยู่ในที่ราบ และนิสัยรักทำไร่ทำนา ได้ถูกเสนอเข้ามาขอมาขึ้นต่อจีน หรือ "ฮั่น" เป็นพวกนรก แล้วก็ได้กลายเป็นคนขึ้นไม่เป็นอันมาก แต่ชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ก็ได้ถูกจีนเรียกเก็บภาษีบ้าง หรือให้ส่งส่วยไหมแก่กันบ้าง หรือไม่ให้ส่งทหารเจ้าไปทวยกับบ้าน กระนั้นนักก็ยังมีพวกชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มคือรอว์นพม่าจีนไปอยู่บนภูเขาที่ห่างไกลออกไป แล้วซ่อนตัวหนีไว้เพื่อต่อสู้กับจีน

ต่อมาชาว “จีน” ได้ถูกพวกของโกสอูกราณเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ถึง ๒๕๑๑ แต่พวกของโกสอูมิได้ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีของชนกลุ่มน้อยตามวิถีชีวิตจีนได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ต่อมาเมื่อมีพวกมณญูได้เข้ามาบูรณาการจีนอีกครั้ง ในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๖ ถึง ๒๕๔๔ พวกมณญูได้นำเอาขนบประเพณีวิถีชีวิตของจีนที่เคยปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อย กลับมาใช้ชีวิตบ้าง

บัดนี้รัฐบาลจีนภายใต้ระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ได้อนุญาตให้ชนกลุ่มน้อยมีอำนาจปกครองตนเอง และได้รับการเลือกตั้งบรรดาผู้นำ มีเสรีภาพที่จะใช้และพัฒนาภาษาของตนเองชนและรัฐบาลยังได้ให้การช่วยเหลือในการพัฒนาธรรม และทางเศรษฐกิจแก่ชนกลุ่มน้อยอีกด้วย ครึ่งหนึ่งจำนวนครึ่งหนึ่งของชนกลุ่มน้อยได้แก่ชนกลุ่มน้อยที่ไม่เคยมีมาในยุคของโกสอู ในสมัยนี้จีนมักจะตั้งคำถามถึงความหมายว่า “จีน” จีนหมายถึงอะไรในชื่อสกุลที่คิดให้ใหม่แก่กัน แต่บัดนี้คำดังกล่าวมีแนวโน้มได้ถูกยกเลิกไปเสียสิ้นแล้ว บัญชีจีนเขียนอักษรว่า “มณญู” ก็เริ่มเข้าไปกับชื่อสกุลที่คิดขึ้นใหม่ให้แก่ชนกลุ่มน้อย แทนคำของภาษาจีนโบราณ

ในระยะเวลาที่ประเทศจีนคอมมิวนิสต์มีนโยบายเร่งรัดที่จะ “ก้าวกระโดดออกไปข้างหน้าให้ไกล” ในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๓ ต่อมามีการ “ปฏิวัติทางวัฒนธรรม” พ.ศ. ๒๕๐๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ สิทธิของชนกลุ่มน้อยได้ถูกถอย “เพื่อรับเอา” องค์อันยิ่งใหญ่ ในยุควัฒนธรรม เมื่อประเทศชนกลุ่มน้อยชาวธิเบต ได้เกิดการกบฏต่อรัฐบาลจีน ได้ถูกจีนปราบปรามอย่างทารุณ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ต่อมาในสมัยที่จีนถือการปกครองของชนกลุ่มน้อยจำนวนน้อย แล้วก็ได้ถูกปราบปรามลงโดยที่ชนเผ่าทิเบต เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ในปัจจุบันสิทธิของชนกลุ่มน้อยได้รับการคุ้มครอง ยืนยันและรับรอง (โดยรัฐธรรมนูญ) ชนกลุ่มน้อยได้รับการเร่งรัดพัฒนาช่วยเหลือมากขึ้น และชนกลุ่มน้อยได้รับการยกเว้น โดยไม่ถือปฏิบัติตามนโยบายการผูกขาดเงินผลประโยชน์ชาวจีนแท้ (เพราะเหตุว่าชนกลุ่มน้อยมีประชากรพลเมืองเชื้อชาติของตนน้อยมาก เมื่อจำนวนมีมากเปรียบเทียบกับจำนวนของชนจีน)

ชนกลุ่มน้อยที่มากค่าเสียอย่างมากนั้น เป็นผลเนื่องมาจากการที่เป็นอาชญากรรมอาชญากรรมที่ผิดในประเทศจีน ในอาณาเขตนั้น นอกจากจะแบ่งพื้นที่บางส่วนให้กับชนกลุ่มน้อยแล้ว ยังเป็นแหล่งมรดกของบรรดาผู้นำๆ อาณาเขตนั้นมีชายแดนติดต่อกับต่างประเทศ เช่น จีนเวียดนาม เวียดนาม มีป่าๆ ที่ยุติพันธ์ของชนกลุ่มน้อยที่ยึดมั่นอยู่ต่างประเทศ ได้จำแนกไม่ได้เพราะผู้จีนชั่วเหวี่ยง จีนจึงทำผิดผิดกับภาคอื่น โดยโกสอูสำคัญ ที่จะเข้าไปช่วยเหลือ พัฒนาความสงบเรียบร้อยให้แก่ชนกลุ่มน้อยมากขึ้น

จนถึงแล้วเมื่ออาณาจักรจีนเจ้า ตามที่ครั้งหนึ่งเคยได้เคยสถาปนาเจ้าโกสอูหรือหรือหรือที่กษัตริย์สืบสองพัฒนาอาณาจักร ที่โดยพลพรรคเมื่อคอมมิวนิสต์จากสิบสองพัฒนา ลงมาที่พรรครวมโพธิ์สามารถอยู่ที่บ้านนอกมีหลาย จังหวัดเขื่อนวอ เจ้าทุกท่านได้บอกผลเป็นความเช่นเดียวกับที่บอกว่าการนำเงิน เป็นอาณาจักรที่รวมชนกลุ่มน้อยชาติและภาษาชนกลุ่มน้อยมาไว้ ให้เข้ามาเป็นอาณาจักรเดียวกัน

ถ้าหากเราพิจารณาตามหลักทางเลขหรือเลขจิวโรในปจจุบันนี้ ก็เห็นจะมีแค่ไม่กี่ชื่อที่คนไทยพอจะ
รู้ นอกเท่านั้น ที่ยังไม่มีหนังสือของคณะวิจัยที่บันทึกไว้ในรายการของคณะวิจัยปัจจุบัน เมื่อไรที่ข้าพเจ้ามี
คือ ได้อธิบายไว้ในหนังสือฉบับที่แปลของคณะฯ "สิบสองพันนา" ซึ่งราวกับเรื่องพรรณาว่า "ป๋ายี่"
ส่วนไม่กี่ชื่อที่ไทยก็รู้ส่วนหนึ่ง มี ๒ นาม คือ โสมนัหรือโสมนา กับ โสมนัหรือโสมนา พิน
เรียกว่า "จันป๋ายี่" ทั้งสองนามนี้มีภาษาคล้ายคลึงกันมาก และมีหนังสือที่เรียกกันว่า "อีกไม่รัก"
(อีกพจนานุกรม) คล้ายคลึงกันเสียอีก ทั้งสองนามนี้อยู่ใน "ฉวงเหลียนซ่ง" (พจนานุกรมจีน) และ
"ฉวงเหลียนซ่ง" (พจนานุกรมจีน) คล้ายคลึงกันเสียอีก ทั้งสองนามนี้อยู่ใน "ฉวงเหลียนซ่ง" (พจนานุกรมจีน) และ
พจนานุกรม - พม่า อยู่คำนี้ เรียกว่า ฉวงเหลียนซ่ง ตามภาษาจีน หรือ "ก๊อฉั่น" ในภาษาพม่า หรือ
"ซาง" ตามภาษาไท หรือไท ทั้งสองได้รวมกันเรียกว่า ฉวงเหลียนซ่งของคณะฯ "ไท - จีนไท"

ศัลยแพทย์ โสภณพูนผลศิริ ผู้ที่เป็นราชบัณฑิตและศาสตราจารย์พิเศษของสถาบันจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำมา
คือเป็นชาวไทยหรือไทย เพราะเราอ่านและเรียนหนังสือได้ ผู้ที่ศึกษา วิชาหนังสือ มีภาษาและหนังสือ
ของทุกคน อันอาจมีลักษณะและวิธีการที่ต่างกัน แต่หนังสือ เป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องไม่มองข้าม หรือ
มองเขา ทำให้อ่านหนังสือ อ่านก็ได้อ่านๆ ที่ปรากฏอยู่ในเวลาที่เราอ่านหนังสือจึงเป็นเรื่อง

โดยเหตุนี้สมเด็จพระสันตะปาปา และสมเด็จพระสันตะปาปาได้มีคำสั่งให้ท่านออกจากเมืองราช ท่านจึงได้หนีออกจากเมืองราช และได้อพยพไปอาศัยอยู่ในเมืองราช ท่านจึงได้หนีออกจากเมืองราช และได้อพยพไปอาศัยอยู่ในเมืองราช ท่านจึงได้หนีออกจากเมืองราช และได้อพยพไปอาศัยอยู่ในเมืองราช

เมื่อผมได้สอบถามท่านแล้วมีอยู่ว่า ท่านจะฝากคำแนะนำถึงผู้คนไทยหรือไม่ ท่านจึงบรรยายได้เริ่มต้นด้วยการชี้แจงให้ผมทราบอย่างตรงไปตรงมาว่า สถานการณ์สังคมของบ้านเกิดของท่านมีความยากลำบากแค่ไหน ท่านได้บอกเล่าเรื่องราวอันน่าเศร้าใจเกี่ยวกับชีวิตของลูกสาวคนโตของท่านว่า เธอได้แต่งงานกับชายคนหนึ่งที่มาจากเมืองอื่น และเขาได้พาเธอไปอยู่บ้านที่เมืองอื่น เธอได้บอกเล่าถึงชีวิตที่เธอต้องเผชิญในสถานที่นั้นว่า เธอต้องทำงานหนักเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวของเธอ และเธอต้องทนทุกข์ทรมานกับสามีของเธอ เธอได้บอกเล่าถึงชีวิตที่เธอต้องเผชิญในสถานที่นั้นว่า เธอต้องทำงานหนักเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวของเธอ และเธอต้องทนทุกข์ทรมานกับสามีของเธอ

ทางไปเยือนคิวเบก ท่านได้กล่าวอีกประการหนึ่งว่า ชาวชาวเผ่าเจ้าในนี้มีพรหมไม่สูง มีลักษณะรูปร่างหน้าตาไม่เหมือนชาวเผ่าหรือชาวอินเดียนะๆ แต่ชนเผ่าในนี้มีผิวขาวมาก ไก่ของพวกเขาโตใหญ่ และชาวอินเดียนะก็ใช้กันอยู่ในระหว่างชาวอินเดียนะกับชนเผ่าอื่น แต่ไม่ถึงกับคล้ายชาวเผ่า ท่านเล่าว่าตนเองได้เคยไปตรวจบริเวณเขตของท่าน ได้เคยไปเยือนเมืองชนเผ่าโลโล-อีซ และบ่งชี้บอก-พม่าอันบ่อยๆ และก็ได้ไปเยือนชนเผ่าโคหรือโคกูโกะอีกอยู่บ่อยๆ เช่นเดียวกัน ฉะนั้น ท่านจึงวินิจฉัยว่า ชาวนาเจ้าในนี้มีถิ่นกำเนิดจากชาวเผ่าโคหรือโคกูโกะ

ส่วนคุณเอกภพคุณท้าว สว่างปัญญามารูร คบคิดเรื่องใหม่ มีความสนใจและรักวิชาภาษาของ
หนังสือของชนต่างต่าง ในยุคที่พูดภาษาไทหรือไทย รวมทั้งประวัติศาสตร์ของชนเผ่าไทหรือไทยยุค
เผ่าด้วย ทั้งหนังสือ คุณท้าวได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า ได้พยายามรวบรวมหนังสือโบราณ คือพิพิธวรรณคดี
และโบราณ ซึ่งมีผู้นำมาจากหนังสือของคณาธิราช เศียรสูง และเมืองทองคำดี เป็นหนังสือแบบเดียวกับ
ที่ใช้ในตำนานไทลื้อและภาคอีสาน (เรียกว่าว่าหนังสือธรรม) หนังสือเหล่านี้มีความน่าสนใจอยู่ ซึ่งใน
ธรรมาคือคุณท้าวได้อ่านและแปลเป็นภาษาไทยกลางอยู่ คุณท้าวได้แนะนำตำนานโบราณชุดหนึ่งรวม ๓๐
ยุค มาให้ลองดูด้วย ปรากฏว่าเป็นตำนานพระราชาคนเมืองมอญ ในภาคเหนือหรือลาว รวมไปถึงคน
ไทยจีนและไทยลื้อ ได้เคยเห็นตำนานไปเรียนสถาน เช่น พระราช (เจ้าดี) มากมาย เช่น ตำนาน
พระราชาทองคำดี ตำนานพระราชาสุเทพ ตำนานพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ ตำนานพระราชาคุณสูง
ตำนานพระราชาคุณธรรม ที่มีเมืองมอญ (เมืองมอญ) ในสมัยโบราณ เป็นต้น แต่ตัวนี้เป็นสมัยแรกที่มี
ได้มาทราบและทราบถึงตำนานพระราชาผู้เมืองมอญ คือ เมืองคำดี ที่ตั้งอยู่ใกล้ๆ กับเขตสหประชา
ชาติที่คนไทในสิบสองพันนาเรียกว่า มอญมอญ การค้นพบตำนานพระราชาผู้เมืองมอญ จะเปิดประตู
ใจคนไทใหม่ให้รักประวัติศาสตร์ โบราณคดี และมนุษยวิทยา ไม่เพียงสนใจในบริเวณของตนเอง
ซึ่งรักถิ่นเกิดเป็นของตัวเองจนกว่าจะหมดอายุขัยเท่านั้น

ดังนั้น เมื่อใจใคร่ชอบชมและจะได้มีวิธีการที่ดีหลายวิธีได้กล่าวมาแล้วว่า ในบรรดาข้อแนะนำ ๖ ข้อ ที่เรา ได้นำมา พิจารณา และเลือก พยายาม แล่นเลือกต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับพระตำหนักหลวงแล้ว ให้คนที่หรือเป็นภาษาไทยหรือใครคนหนึ่ง เพราะว่าเหตุนี้ในปัจจุบันนี้ ตามบริเวณแถบนั้นจะมีคนที่หรือเป็นภาษาจีนอยู่ก็มี ถ้าหากได้มีคนหรือเป็นภาษาไทยอยู่ เช่น พระยาปลัด ก็เรียกว่าพอเหมาะ เป็นกำลังดี ก็จะเป็นข้อพิสูจน์ขึ้นมาใหม่ ได้ข้อประการหนึ่ง ที่น่าจะคงปัญหาที่ว่า ท่านเจ้าพระยาเป็นภาษาจีนหรือไทยหรือไม่ได้ ถ้าพบภาษาพระยาคนใดคนหนึ่งและคนที่กล่าวถึงในตำนานก็พอจะได้ฟังพจนานานแล้ว ๆ นี้ ก็คงจะเป็นหลักฐานอันสำคัญใจในการพิสูจน์ได้ว่า ไทยหรือไทย เกือบเป็นใหญ่ในแถบนั้นมาในสมัยโบราณกาลแล้ว ปราจีนไทยควรไปค้นคว้าด้วยตนเอง เพราะรู้จักภาษาไทยดีกว่าปราจีนจึงในปัจจุบันนี้ และสนใจในเรื่องนี้มากกว่าปราจีน และใจใคร่ชอบชมและ ๘ ที่นี้ ให้ได้มีการค้นคว้าเรื่องข้อต่างๆ ที่เป็นภาษาไทยในแผนที่ของนานต่างจังหวัด

และของอันมีค่า เนื่องจากการเดินทาง ของคณะสถานสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์คือ ไปที่ขุนหมื่น หรือเมืองขุนนางผู้ คณะเราได้ไปสมรวัคคิธิดำ และวัดพุทธศาสนาแบบนิกายมหายาน ที่วัดลือวิไล ได้เห็นกัน ไม่กี่ปีก็ถูกไฟไหม้จนหมดตัวราชวงศ์หรือเมืองราชวงศ์หมดความสิ้น แม้จะมีอยู่ประมาณ ๑,๐๐๐ ปี แต่ก็ยังมีเมืองขึ้นมาขึ้นอยู่ มีดินแดนอันหนึ่งในนครกุดกัณเมือง (จา) ปรากฏว่าวัดขุนนาง ทั้ง ๆ ที่มีอายุกว่า ๑,๐๐๐ ปี

พุทธเมืองคันทันเมืองแล้ว ทำให้เมืองพวนระลอกไม่มีอยู่ปรสธิดี พุ่มสุทรี ผู้ก่อตั้งถูกเลิกปลูก และเลิกไปราชจากคันทันเมืองหรือคันทา จนมาถึงปัจจุบันนี้ ได้กลายเป็นบริเวณที่เลิกไปราชที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ไทย คือ บริเวณพระเมรุมาศ จันทน์ ที่เมืองใหม่ กุดปรสธิดีได้มีระลอกการไปกว่า ๑๐ ปีแล้ว แต่ บริเวณไปราชของพวนระลอกใหญ่โตกว่ามาก ซึ่งท่านได้เห็นได้เห็นและบอกความภูมิใจ กุดปรสธิดีได้ ภายหลังจากเรื่องไปราชให้ผลพวงประมาณ ๑๐ ปีเศษมาแล้วว่า ได้เคยกำหนดในหนังสือประเภทของไป- ระลอกคือของกุดกัณเมืองแห่งเมืองไว้ว่า คนไทยในเขตพวนระลอกได้รู้จักปลูกต้นชาเมือง มาแต่โบราณกาล แล้ว และก่อนคนจีนมาถึง แต่ก่อนที่คนไทยจะนำชาไปเมืองหรือไปราชมาขายแล้ว เป็นไปราชหรือของ นำไว้ขายไปประทาน คนไทยจะนำชาไปราชตามเมืองจนถูกแล้วพวกไปราชหรือไปราช เวทีกกันมาก เพื่อบริการ "เมือง" ซึ่งมีคนไปขายกับเมือง ไปรับประทานการของเมืองในสมัยนี้ ซึ่งชาวไปราชหรือไปราช ชื่น ในจังหวัดภาคเหนือของเมืองมาเมืองนี้คือมีถิ่น "ของเมือง" กันอยู่ ในหนังสือที่กุดปรสธิดีเล่าให้ เล่าเรื่องนี้ ได้กล่าวไว้ว่า คนไทยในพวนระลอกได้พบเมืองมาที่คนจีน แล้วได้เผยแพร่วัฒนธรรม ต่อมา จีนได้พัฒนาทำเป็นไปราชร่วมกับเมืองคันทันเมืองแล้วเมืองนี้ มีชีวิตชีวา มาจนถึงเวลานปัจจุบัน ในสมัย สุโขทัยนั้นชาวบ้านชาวเมืองก็มารู้จักการของเมืองขึ้นเกี่ยวกับราชสำนักไปราช ทั้งจะผลิตก็ได้จาก ผู้คนเคยเห็นคนมาลือโกนผมแล้วสุโขทัย โด่งดังเพราะที่นั่นเป็นรูปการช่างกำลังขึ้นคนจีน มีความรู้ ช่างและควาญศึก 4 คนประจำ 4 เก้าอี้ พุทธของเมืองคันทันคือ

คณะฯ ได้ไปนำศิลปกรรมที่พระพุทธรูปสถานีกายของพวนระลอก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า วัดระ- มิตถาคำ ได้เห็นวิหารที่สร้างด้วยทองแดงหล่อเป็นชิ้น ๆ แล้วนำมาประกอบกันขึ้นเป็นวิหารที่งดงามกว่า แม้แต่สิ่งของมีราคาของราชวงศ์ คือ พระพุทธรูปทองคำ ผู้มาศึกษาจะบอกว่าในสมัยโบราณพระพุทธรูปเป็นที่ อยู่อาศัยของเมืองแล้ว จึงทำให้มันเปลี่ยนสภาพไปเป็นสิ่งสำคัญทางศิลปะของเมือง เรื่องนี้คือพงศาวดารว่า มีพระพุทธรูปซึ่งมาจากเมืองราชคฤศนครการสืบค้นประวัติศาตร์ไทย ได้มีพระพุทธรูปจากพวนระลอก ไปราชของราชวงศ์จีน เป็นที่นำพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์มาประดิษฐานในสมัยราชวงศ์โบราณกลายเป็น ถิ่นศักดิ์สิทธิ์ได้เป็นอย่างดีและยังเป็นที่เคารพของชาวเมือง เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาตร์ของเมืองคันทัน ในประเทศ จีน คอลเลกชันเป็นกิจการของคันทันคันทาของพระพุทธรูป ที่ได้เดินทางในสมัยการพระพุทธรูปของ- เทียวไปวัดประเทศต่าง ๆ เช่น เขมร พม่า ลินเซีย และไทย จึงได้ช่วยให้งานกันกว่า เกี่ยวกับพงศาวดารประเทศจีน ๆ ได้มีความละเอียดพิถีพิถัน และมีบันทึกหลักฐานเป็นชิ้นเป็นอันมาก

วันที่ 13 เมษายน 2556 ได้มีเครื่องบินพาณิชย์ที่วิ่งระหว่างกรุงเทพฯและเมืองฮานอย เป็นเครื่องบิน 4 เครื่องยนต์ มาลงที่เมืองฮิองเฮา ซึ่งมีไม่ทราบว่าเป็นเมืองนี้เป็นภาษาไทยเรียกว่าอะไร เพื่อลงตัวหรือลงสินค้า ชาวไทเขมยคนหนึ่งเป็นชนวนควาอาศัยอยู่ในเมืองใหม่ เขาเล่าให้ผมฟังว่าบ้านเดิมของเขาอยู่ใกล้ๆ กับเมืองฮิองเฮา ใกล้กับเมืองสมบ และเมืองกัมมา ทำให้เกิดความเดือดร้อนเพราะมีเครื่องบินมาลงใกล้ๆ ถ้าหากทราบรายละเอียดประการใด ผมจะรีบมาให้ท่านทั้งสองทราบต่อไป ผมได้รีบมาให้ทราบในตอนนี้ว่า แล้วว่า ชาวไทเขมยมี บางทีก็เรียกว่า “เจ้าไทเขมย” และบางทีก็เรียกว่า ไสมว หรือไทเฮา เป็นชาวไทเขมยที่เข้ามาตั้งถิ่นที่ำตั้งอยู่ตามสถานที่ต่างๆเป็นเงินไปอย่างเร็วเร็ว ที่เรียกว่าเป็น “เจ้า” ก็แสดงให้เห็นชัดชัดว่าเขาแล้วว่าใครเขาเป็น “จีน” ไปเสียแล้ว ซึ่งความจริงเท็จจริง เจ้าไทเขมยและไสมวกับชนเผ่าต่างๆและชนเผ่าอื่นๆคงมีกันแน่ แต่ผมได้ไปเรียกคนไสมวว่าเป็นเจ้าไทเขมยแล้ว คนไสมวจะไม่พอใจเลย ทั้งนี้เป็นเพราะไสมวมีความรู้สึกว่าเขาไม่ใช่ของคนเขมยอยู่ว่า ในอดีตเขาเคยมีสถานะจากไทเขมย ที่เรียกว่า ชาวเขมยไทเฮาในฮานอยสมัยโบราณ ปราชญ์โบราณคนหนึ่งบันทึกว่า ชาวไทเขมยแบ่งกันออกเป็นพวกไทเขมยหรือไสมว (เขมย)

รอยอันกลืนเกลียดกันไปทุกสิ่งเมืองเมืองฮานอยหรือกรุงเทพฯ คณะของเราได้ไปเยือนสถาบันราชภัฏน้อย (Institute of Minorities) มีอยู่ข้างมหาวิทยาลัยฯ มาให้การศึกษาวัฒนธรรมและศึกษาให้ทราบถึงชนที่ชนบทของชนกลุ่มน้อยในชนบทของประเทศจีน เมื่อเสร็จการกล่าวต้อนรับแล้ว คุณสุภัทน์ ศิริวิทย์ หัวหน้าคณะของเราได้กล่าวขอบคุณของคุณสุภัทน์ในดี แล้วเราก็ได้พา คณะของเราชมมัสยิดและมีการกล่าวของสถาบันนี้ คณะได้สนทนากับผู้ของสถาบันมา 4-5 โมง ให้แก่สถาบันเพื่อเป็นเกียรติ

ที่สถาบันนี้ มีชื่อเรียกชื่อเมืองฮิองเฮาเป็นพระราชาที่กษัตริย์ มีพระนามว่า เจ้าหม่อมคำเชื้อ และมีพระนามท่านว่า “เจ้าเชื้อจีน” เจ้าหม่อมคำเชื้อได้รับสมญาว่าราชินีแห่งเมืองฮิองเฮาแล้วสืบสองพันปีในขณะนั้นคณะราชภัฏน้อยได้ตั้งจะอพยพหนีออกไปยังไทเขมย พระญาติวงศ์ของพระองค์ท่านได้อพยพจากฮิองเฮาหนีไปอาศัยอยู่ในรัฐเขมยของเขมย หรือๆ กับประชาชนชาวฮิองเฮาและอพยพเข้ามาตั้งถิ่นที่ำตามเมือง แล้วในที่สุดก็ได้เข้ามาตั้งพระบรมโพธิ์สมภารของพลเมืองอาศัยอยู่ในบ้านเขมยมา จึงมาตั้งเมืองตามเมืองต่างๆ ชาวไทเขมยได้ขอเงินให้ประเทศความเคียดชัง คือขอเงินจากจากตัวเขมย พระศาสนา ญาติพี่น้อง บ้านช่อง และเรียกชื่อนี้ว่า เจ้ามาอาศัยอยู่เมืองของประเทศไทยอีกครึ่งหนึ่ง ถ้าเช่นบรรพบุรุษของเขาได้อพยพหนีแล้วอพยพในเขตที่เขมยอาศัยครึ่ง รู้สึกว่าประเทศไทยเขมยได้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เรื่องของชาวไทเขมยถูกวาดเขียนโดยทหารของพระเจ้ากรุงธน พระเจ้ากรุงธนเมืองเมื่อ พ.ศ. 2343 แล้วมาเมืองใหม่แล้วท่าน และถ้าอย่างนั้น ผมจะได้อ่านถึงให้ดูเกี่ยวกับครึ่งหนึ่งในโอกาสต่อไป การถูกกวาดต้อนคราวนั้น ก็เป็นการอพยพครั้งใหญ่ของชาวไทเขมย ฮิองเฮาหนีจากครึ่งหนึ่ง

ว่าสมัย 1400 ถึง 1800 มีชื่อเฉพาะ และเชื่อว่า คงไม่แตกต่างกันกับภาษาพื้นถิ่นที่พูดกันภายในไทยเท่าไรนัก เช่น ชื่อของอาหารที่พูดกันสืบสองพันนานั้น อาจเป็นพื้นถิ่นที่เคยไม่เหมือนกับที่พูดกันภาคใดก็ได้ กระทรวงเกษตรของลาวน่าจะได้อะไรในเรื่องนี้ไว้มาก โดยส่งเจ้าหน้าที่ออกไปศึกษาหาคำว่าเชื่อว่ารัฐบาลจีนคงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี หากว่าได้มีข้อมูลจากชนเผ่าที่ผสมผสานกันแล้วก็จะได้ไปช่วยให้ความรอบรู้ของข้อมูลจากเผ่าแล้ว จะเป็นส่วนในเรื่องว่าไม่แน่นอน และการขาดแคลนน้ำในภาคเหนืออื่นๆ

ขณะที่ได้เรียนภาษาจีน มีชายหนุ่มชาวไทลื้อซึ่งเป็นคนประจำที่สมัครใจ นำเอาเมล็ดพืชที่มาจากไร่ของพ่อ และของไร่การรวมรวมกันอยู่ด้วย ให้ชกเอาเมล็ดพืชที่ผสมกับภาษาไท เขาบอกว่าได้เรื่องเมื่อหลายวัน ที่บ้านเมืองเก่าหรือเมืองเก่า ส่วนเรื่องเมืองเก่า เขาเขียนในไ้บอกว่า เมืองเก่าหรือ หนองแสง

ก่อนรอบนี้ของครอบครัวเขาจะเข้าเรื่องเรื่อง รอดพ้นจากสภาพร้อนแรงน้ำใจ (ภาษาจีนเรียก ว่าแม่น้ำฮั่น) ซึ่งกว้างใหญ่มาก และเขายังมีใจ ๓ ที่คิดว่า ชาวไทสองพันนานั้น เขียนชื่อเมืองหลวงของเขาว่า "เมืองรุ่ง" หมายถึงความรุ่งเรืองรุ่งเรือง แต่เขาได้เขียนว่า "เมืองรุ่ง" ไม่ คนไทยไปตรวจหาไทยโดยเฉพาะชาวไทที่ภาคเหนือเรียกว่า "ไทลื้อ" (เมืองรุ่ง) เขาได้สอนมาแล้วว่าปรากฏว่าเรื่องนี้ ซึ่งแปลความหมายไปว่า เมืองเก่าเขาเขียนว่า เขาใช้ไม้เอก ไม่ใช่ไม้โท จีนในสมัยก่อนเรียกเมืองว่า "เมือง" แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเรียก "เมือง" ชาวไทสองพันนานี้ไม่มีสำเนียงสระอู เอื้อ เอื้อ เช่นตัว เป็น ไห เมืองเป็น เหม เมืองเป็น เหม เช่นเดียวกับชาวไทใหญ่ ไทยอง ไทเจิน ไทฮาก ไทผาหม่า ไทคั่วที แอวดูไค

เมื่อจวนจะเข้าเมืองรุ่ง เจ้าหน้าที่ศึกษาเราได้มาปรึกษากับนักวิชาการไทยซึ่งมองข้ามมาก แล้วบอกว่า ขอให้ออกด้วยความคิดที่คล้ายกันนี้ จะได้รับการดูแลทุกด้าน ชาวไทลื้อเขียนไว้บรรทัดบน และคำอื่นๆที่เขียนไว้บรรทัดล่าง ชาวไทลื้อเขียนเป็นอักษรแบบล้านนาไทย ซึ่งทางภาคเหนือของลาวเรียกว่า "ตัวหนังสือเมือง" ทางภาคอีสานเรียกว่า "ตัวหนังสือธรรม" คำอื่นๆที่ลื้อเขียนแบบตัวลื้อแบบนี้ เป็นคำอื่นๆที่ถูกปฏิรูปขึ้นใหม่ โดยเอาแบบจากลื้อน้อย กุณฉิม เพื่อให้อ่านต่อการเรียน การเขียน และการพิมพ์ คำเหล่านี้ล้วนอยู่ในโอกาสต่อไป บุคคลที่คณะเราได้พบจากเจ้าหน้าที่ตามที่ใกล้เข้ามาแล้วนั้น เขาพูดภาษาไทลื้อเขียนแบบลื้อแบบใหม่ด้วย

บรรพทิศแรกเรียกว่า **เขตนคร** หมายความว่าว้างเป็นนครที่วังและณั้คำของเรื่อง เช่นเดียวกับคำว่า เมืองแก้ว อู่นแก้ว ช้างแก้ว ส่วนบรรพทิศที่ 2 เรียกว่า **ปอดสังขาน (สังขานัน)** **ปิ่นมณีไพ** ซึ่งแปลว่า ภูเขาสงการณาศิขิใหม่ของไท่ ส่วนบรรพทิศที่ 3 และ 4 เป็นคันทวนีซึ่งจีนเรียกว่าความเกี้ยวกัน

เมื่อคณะหมอสอนศาสนาอเมริกันที่แพร่ไปตั้งโรงเรียน ได้มาขอพระบรมราชานุญาตจากสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เพื่อบริการจีนขึ้นที่โรงเรียน ตรงกับสมัยพระเจ้าทิริไลธสุริยวงศ์เป็นพระเจ้าสุริยวงศการของไท่ ระหว่าง พ.ศ. 2398 ถึง พ.ศ. 2413 พระเจ้าอยู่หัวทรงกรวไนพระเจ้านครเมืองไท่ ทรงมีรับสั่งให้หมอสอนศาสนาชื่อ อาจารย์คำเนือส แมกกีควารี ได้ไปเจรจากับพระเจ้านครเมืองไท่โดยตรง เมื่อตกลงกันได้แล้ว ก็ให้จัดคณะเบนิมาขึ้นขึ้นที่โรงเรียน เมื่อ พ.ศ. 2407 ต่อมาจีนก็ได้เปิดสถานขึ้นที่เมืองวอ ลำปาง แพร่ น่าน และเมืองรุ่ง สิบสองพันนา รวมกันเรียกว่า คณะเบนิมาลาว นามแพทอกลีตัน คอชคี่ ปะจ่าอยู่ตั้งเมืองวอ บุคองบูไนโก่ทอเลียวคันควา และเขียนเรื่องคนไท่ในต่างประเทศจีน

ในขณะนั้น คณะเบนิมาได้เปิดโรงเรียนขึ้นที่บ้านวังสิงห์คำ เมืองไท่ เรียกว่า โรงเรียนวังสิงห์คำ ให้เบนิมาสอนหนังสือพื้นเมืองตามภาษาจีน และได้เปิดโรงเรียนขึ้นที่บ้านวังสิงห์คำ ที่นครหนั้เมืองล้านนาไท่ เช่น กันที่วังเมือง หนั้เมืองเกี่ยวกับพิธีกรรมศาสนา ตลอดจนหนังสือตำราที่เขียนในโรงเรียนวังสิงห์คำ ในสมัยนั้นภาษาพื้นพิ้นที่คนพื้นเมืองใช้กัน "เมือ" หรืออักษร "ธรรม" ใช้ไปได้ทั้งวิชาวิทยาศาสตร์ และยังใช้เข้าไปจนถึงวิชาเรื่องคุณในหนั้เมืองสิบสองพันนาในจีนด้วย ต่อมารัฐบาลไทยที่กรุงเพทฯ ได้เปิดโรงเรียนรัฐบาลสอนหนังสือไทยกลางกลางขึ้น ความนิยมของประชาชนที่สนใจหนังสือพื้นเมืองมากขึ้นขึ้นขึ้นขึ้น ๆ พายสามสิบไป โรงเรียนเบนิมาที่วังสิงห์คำให้คนพื้นเมืองอักษรไทยกลาง ส่วนภาษาพื้นพิ้นที่เมืองหรืออักษรธรรมนั้นคนอยู่บ้าน สำหรับใช้ในครัวเรือนเรื่องคุณและท้าวสิบสองพันนา ส่วนนาไท่เมืองไท่กับสิบสองพันนาเมืองรุ่ง จึงมีการสนทนสนันสนุนระหว่างกันด้วยประการอันมีคณณนา จนเกิดสงครามรบเชียงบุรพาขึ้น

เมื่อบิดาของหมจ่าโรยที่โรงเรียนวังสิงห์คำของคณะเบนิมาเรียนเบนิมา ท่านเบนิมาด้วย การเรียนหนังสือพื้นเมืองกับคนไท่ ต่อมาเมื่อย้ายไปเข้าโรงเรียนเบนิมาที่วังเมือง (Prince Royal's College) เป็นชื่อที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานชื่อให้แก่โรงเรียนและพระราชทานอุดหนุนการเรียนเมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448) บิดาของหมจ่าได้เรียนหนังสือภาษาไทยกลางและภาษาอังกฤษ แล้วจะไปศึกษาต่อที่โรงเรียนเบนิมาที่กรุงเทพฯ การเดินทางในสมัยที่นั้นไปโรงเรียนที่กรุงเทพฯ ไปได้เพียงสี่วันก็ถึงทางเรือต่อแม่น้ำแม่ ไ้เรือแม่ป่ง ต่อมาเวลาหัวเรือเรือ 6 คน ขาดต้องใช้เวลา 3 สัปดาห์ ขาขึ้น 6 สัปดาห์ ในสมัยนั้นเรือใหญ่ไม่มี ทางหลวงที่เดินไปด้วยอยู่ในเวลานั้น และไปไหนไปทางไหนก็มีแต่เพียงสายเคียว คือ ทางหลวงสายเมืองไท่และลำพูน

บิดาของแม่ตัวตลกท่านยังมีอายุยืนยาวมาจนถึงปัจจุบันนี้ ท่านจะมีอายุได้ ๑๑ ปี ท่านเป็นชาวเมืองใหม่ คนแรกที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนลัทธิขงจื๊อที่กรุงเทพฯ และท่านเป็นชาวเมืองใหม่คนแรกที่ทุกข์ ส่วนแม่เจ็บป่วยมาช้านานได้ก็

ทางรัฐบาลจีนได้ยกย่องให้แม่ท่านสืบตระกูลใหม่เป็นแคว้นปกครองตนเอง เขียนชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Xishuangbanna Autonomous Prefecture และขึ้นอยู่ใต้จังหวัดยูนนาน (ยูน) เป็นพลเมืองประจำแคว้น เกือบทุกปีไปบนหนังสือจีนอีกด้วย ทางรัฐบาลจีนได้ส่งเสริมให้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมเก่าแก่ของคนไทในสิบสองพันนาขึ้นใหม่ เช่น การพอยั่ว สวด เพลง แม้ตัวหนังสือคันถ์ของคนไทในสิบสองพันนาชื่อ "เมือ" หรือหนังสือ "ธรรม" ที่ใช้กันในภาคเหนือของประเทศไทย จีนไม่มีรัฐเจ็ดขุนในพม่า และเข้าไปจนถึงสิบสองพันนาที่เขียนเหมือนกันทุกแห่ง ชาวเมืองใหม่ อำเภอ อำเภอ เมืองราช พระยา แห่ น่าน ที่เข้าไปจนถึงสิบสองพันนาจะอ่านหนังสือของคนไท สวดสวดภาษาเช่นกัน ในท่านเองก็อ่าน ชาวจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ที่ประเทศจีนจะเดินทางกลับจากอำเภอเมืองยูนนาน จังหวัดเมืองราช อำเภอเมืองยูนนานไปยังแคว้นเมืองยูนนาน ในประเทศพม่า แล้วข้ามมาคนเข้าไปถึงแคว้นสิบสองพันนา ประเทศจีน จะพบเห็นว่าคนสามารถจะอ่านภาษาถิ่นนาไทย คือ ไทฮกฮก พูดกับคนพม่าเมืองไปได้ตลอดทาง จนถึงพม่าเมืองยูนนาน

แม้ตัวแม่ซึ่งเป็นชาวเมืองใหม่ก็ยังมีภักดีความรักความดีกับแม่และพี่น้องกัน เมื่อไม่เข้าไปเมืองเมืองยูนนาน ได้เห็นสภาพที่ราชการของชาวจีนเข้ามามีอำนาจ มีทหารไทยสิบสองพันนาไว้ใจคนพม่าว่า "ประเทศพม่า มีไทยได้ ปี 1345 ไค" (งานสงครามกับไทยได้ ปี 1345 คว) ส่วนคนกลางของบ้านลัทธิเต๋า เขียนตัวอักษรจีนข้อความเช่นเดียวกัน และเขียนปีของปีการ 1345 เช่นเดียวกัน ที่เมืองยูนนานก็เช่นนี้ใช้เพราะเหตุว่า ตัวหนังสือทั้งสองคนวัฒนธรรมภาษาประการ ชาวไทยสิบสองพันนาได้เข้าไปจากอาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งมีการเมืองใหม่เป็นนครหลวง เพราะในสมัยนั้นสิบสองพันนาเป็นแคว้นที่ขึ้นต่อเมืองใหม่และเมืองยูนนานเช่นเดียวกันในแคว้นเมืองยูนนาน และแคว้นไทยใหญ่ บางส่วน แต่ตัวอักษรเมืองหรือการธรรมเป็นอักษรพม่าล้านนาไทยไปจากล้านนาไทยสืบแล้ว แม่เคยเล่าเรื่องราวของเรา พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่เข้ามาลัทธิเต๋าได้เข้าไป ก็มีงานเหลืออยู่เยอะมาก คงไม่เกินร้อย 10 เพราะเราอยู่ดินแดนพม่ากรุงเทพฯ เข้ามาสมทบกันไปจนถึงบางพนาพม่าล้านนาธรรม คันถ์ของเรามีแล้ว ฉะนั้น แม่จึงรู้สึกยินดีที่ได้เป็นรัฐบาลจีนกำลังยกย่องชาวไทในสิบสองพันนาให้กลับมาเป็นวัฒนธรรมชาติเชื้อของพม่าอยู่ เกือบทุกปีไปบนภาษาหนังสือวัฒนธรรมของจีน

แม่ได้เขียนมาเล่าว่า ในจังหวัดภาคเหนือในปัจจุบันนี้ จะพบว่ามีกลุ่มคนแม่ที่เข้ามาสิบสองพันนาแบบคันถ์ของล้านนาไทยได้มีไม่ต่ำกว่า 10 เป็นอย่างมาก บัณฑิตได้จะขอเขียนหนังสือคันถ์ไปอีกบ้างว่า เมื่อมาออกศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาไทยก็เป็นกลุ่มคันถ์คันถ์ความรู้ อักษรหนังสือแบบคันถ์ออก คงมีไม่ต่ำกว่า 10 เป็นอย่างมาก น่าเสียดายที่ตัวอักษรล้านนาไทยในปัจจุบันนี้ยังมีอยู่ในบ้านทั้งที่เก่าแก่มากถึง ๑๐๐ ปีออกมาจนถึงปัจจุบันนี้มีความรู้มาแบบเป็นล้านนา "หนังสือเล่มนี้ไม่มีในคันถ์

เพื่อเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระศาสนาเท่านั้นก็ไม่ใช่ แต่ทว่านักวิจิตรศิลป์ ด้านการเล่าเรื่อง บันทึกจดหมายเหตุต่าง ๆ และเรื่องราวอื่น ๆ ประพันธ์ด้วยเป็นจำนวนมาก หนังสือเหล่านี้ถูกทอดทิ้งไว้ในหิ้งต่าง ๆ ที่มีพระภิกษุสามเณรให้ความสนใจจริง ๆ ที่จะหยิบขึ้นมาอ่านเล่นบ้าง มีจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่ก็ปล่อยทิ้งขว้างไว้ ให้คนถูกทำลายไปโดยธรรมชาติหรือคนแก่งเอง เอกสารต้นฉบับที่พบในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติเหล่านี้ ไม่มีผู้ใดสามารถคำนวณได้ว่าได้สูญหายไปกี่ชิ้น ถูกทำลายและเผ่น ถูกปล้นสะดม และถูกกักตุนเข้าคลังของโบสถ์เป็นจำนวนที่นับไม่ถ้วนแล้ว และยิ่งถูกทางการปฏิบัติทางวัฒนธรรมในสมัย "มาดามโซโลว์เชฟสกี" และ "วลาดิมีร์ วลาซูกิน" ซึ่งไปควบคุมเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือและภาคอีสานให้มาทำลายในวงเหล่านั้นเสีย บางครั้งก็ยังมีพระสงฆ์บางคนมีความศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่ ก็ไม่ยอมเสีย ไม่ยอมทำลาย แต่ก็มิใช่สายกลางที่มีพระสงฆ์เจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะตำบลเจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะวัดเจ้าคณะตำบลมีความน้อยนิด ไม่มีความศรัทธาอย่างยิ่ง นอกจากจะประจบประแจงเจ้าคณะจังหวัดผู้ดูแลเหนือคนขึ้นไป ก็ได้จัดทำลายเขียนมาก่อมาก จนไม่มีผู้ใดทราบจำนวนได้

ในสมัยสงครามระหว่างไทยกับจีนไทยของฝรั่งเศส ได้มีคณะที่เรียกตนเองว่า คณะเอื้อศไทย อ้างตนเองว่าเป็นผู้รักชาติ ได้ถูกเรียกไปขอเอาบรรดาโบราณวัตถุที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ซึ่งมาจากหนังสือของ คณะสงฆ์ฝรั่งเศสประจำเชียงใหม่ส่งมอบให้ ทางคณะเป็นชาวฝรั่งเศสที่รักประเทศไทย มีศรัทธาเป็นชนไทย ได้ศรัทธาว่าเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศไทย และให้ละเลยโบราณวัตถุของโบราณวัตถุ ซึ่งเรากำลังต้องการอยู่ แม้ในปัจจุบัณี้ก็ตาม ผู้ที่อ้างตนเองว่าเป็นผู้รักชาติรักชนชาติไทยเหล่านั้น รวมทั้งองค์กรการค้นคว้าของคณะสงฆ์สยามสมาคมหลายแห่งจนหมดสิ้นไป มีโบราณวัตถุที่ใหม่ไม่หมด ก็ถูกกวาดล้างทิ้งลงไปในแม่น้ำแม่ปิงหรืออยู่ตามที่ทำการของกองความมั่นคงมาไซ้ว่า เราได้ค้นกับพบการแปรเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยมาแล้วในอดีต

หนังสือของไทยท่านทั้งสองก็ได้ถูกส่งท่านอ่านเรื่องความสนใจในใจและออกตอบ บัณฑิต และจะเขียนเรื่องที่เป็นมงคลมาให้ท่านทราบบ้าง ไปรศกฤดากรด้วยไป

เมื่อครั้งพวกคณะที่พวกหนังสือพิมพ์ "คนเมือง" อยู่ (ฉบับปฐมฤกษ์วัน ๑ มกราคม ๒๔๙๕) พยายามของหนังสือใจ ขอนิมิตต์ ได้มาเสนอขอขายตัวหนังสือที่กวาดล้างมาไทยเก่า ก็คือที่เรียกว่า หนังสือเมือง หรือ หนังสือธรรม ได้มาไว้ที่พิมพ์คนเมือง ๑ ชุด จนจะได้ซื้อไว้ได้ไม่กี่วันก็พิมพ์โดยดลาคณิ์ว่าว่ากับวันหนึ่งในอนาคต คงจะได้มีโอกาสนิเทศหนังสือศาสนาและวรรณคดีล้านนาไทยขึ้นมาบ้าง

ตัวหนังสือเป็นชุดที่รวบรวมไว้ฉบับนี้ ได้ส่งมาจากเมืองที่อีสานเหนือ สหรัฐบุรีนิเทศา หนังสือคือที่โรงพิมพ์ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์แม่คำมั่งและกับท่านนิเทศาและพระภิกษุที่ศาสนาที่ในล้านนาไทย ต่อมาคณะนิเทศาได้โอนมาโรงพิมพ์ที่แม่คำมั่งของเมืองใจ ขอนิมิตต์ อยู่ซึ่งเป็นอยู่จัดการโรงพิมพ์ที่แม่คำมั่ง ตัวหนังสือที่กวาดล้างหรือที่กวาดล้าง จึงตกเป็นของทางราชการของหนังสือใจ เมื่อมีการโรงพิมพ์หนังสือที่องค์สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงประทานมา และเจ้าคณะที่เจ้าวัดที่วัดที่วัดของโรงพิมพ์ ซึ่งมีหนังสือไม่คู่กับหนังสือ

นารถาของคณะบุญญาภ ได้มอบมอบตัวพิมพ์ดังกล่าว ให้แก่ แผนกวรรณสารศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประมาณ ๑๐ ปีเศษมาแล้ว ตัวพิมพ์ชุดนี้ก็เป็นของคณะบุญญาภศาสตร์ด้วยแต่ ปักฉายเป็นคันทา

วันหนึ่ง ท่านอาจารย์ทอง เจ้าวราราชวัดเมืองนามวรวิศัลไปธารามเรื่องใหม่ บัญชีเขียนเขียน ได้คงไปทำหนังสือพิมพ์ฉบับปฐมฉบับหลาย มีข่าวต่างประเทศจำนวนมากเข้าไปซื้อไว้เก็บไว้ที่ร้าน- กัมปนาทจากท่าน ต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระครูพิพัฒนคุณภิบาล เจ้าคณะอำเภอฮอด ปัจจุบัน ไม่สามารถจะนำบัญชีฉบับนี้ไปพิมพ์ได้เป็น หรือคิดไปธาราม ทางจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปทางทิศใต้ ประมาณ ๓-๔ กิโลเมตร

ท่านอาจารย์ทองหรือ พระครูพิพัฒนคุณภิบาล (เจ้าคณะอำเภอฮอด) เคยมาเขียนเขียนแบบ หลายครั้ง และได้ปรารภว่า ใครจะวัดวัดการตอนหนึ่งคือฉันทาทางทิศตะวันออก และใคร่ทราบรวม พระไตรปิฎกฉบับอื่นๆมาโดย แล้วมอบพรเพื่อให้ชาวพุทธทั่วโลกทราบว่า ฉันทาทางทิศตะวันออกจะมีบุญ รุ่งเรืองสุดสุด จนพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๑๖ สมัยราชวงศ์เมืองราช มีพระนามว่า พระเจ้าติโลกราช ได้ทรงประกาศพระองค์เป็นองค์ศาสดาพุทธนิมิต และทรงทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๐๐๐ ที่วัดศรีมหาโพธาราม หรือ วัดเจ็ทตอกในกรุงเทพฯ โดยให้พระธรรมปิณฑะเถระ เป็นประธานการ สังคายนาครั้งนั้น ซึ่งนับว่าเป็นครั้งที่ ๕ ของโลก และเป็นที่แรกในดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทใน ปัจจุบันนี้

ท่านพระครูพิพัฒนคุณภิบาล (เจ้าคณะอำเภอฮอด) ได้พยายามสืบเสาะแสวงหาพระไตร- ปิฎกฉบับที่สังคายนาครั้งนั้น แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เพราะหาได้ไม่ครบชุด เหตุอย่าง หนึ่งก็คือว่า บรรดาพระภิกษุในสงฆ์ตอนหนึ่งมาโดยได้ถูกทำโทษเสียหลายไปมาก ดังที่ได้เขียนเรียนมาไว้ทำ- ทาสองคราวแล้วในวรรคก่อนๆ แต่จากมาอีก ในที่สุดท่านพระครูพิพัฒนคุณภิบาลก็ได้ส่งพระสงฆ์ สามเณรออกไปสืบค้นหาพระไตรปิฎกที่ติดการจากวัดวาอารามในแคว้นเชียงตุง อันมีเมืองใหญ่คือ เชียงตุง และ เมืองยอง ซึ่งในสมัยโบราณเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาไทย ขึ้นไปจนถึงแคว้น สิบสองพันนา ปราบปรามท่านพระครูพิพัฒนคุณภิบาลได้พระไตรปิฎกมาครบถ้วนตามที่ติดการ บัดนี้ ท่านเจ้าอธิการพระไตรปิฎกได้มาในรัชสมัยเจ้าทิพย์แก้วที่ทรงพระนามว่าเจ้าพระคุณนารี ไปเมือง และหนังสือ นอกแห่งวิเศษศาสนา และหนังสือได้ไปเป็นอันพันที่ประวัติศาสดาได้กล่าวไว้มาอีก พระไตรปิฎกฉบับ สังคายนาที่เชียงใหม่จะได้นำสาธุการแก่แม่เจ้าแสนเจ้าราชบุตร อันมีเมืองเชียงใหม่เป็นนครหลวงในสมัย ธิปไตยครั้งนี้

เมื่อวันที ๑ ธันวาคม ๒๕๒๑ ได้มีการประชุมกันที่วัดเจ็ทตอก เพื่อปรึกษาหารือกัน และ สืบเสาะเรื่องจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับล้านนาไทยขึ้น บรรดาภิกษุสงฆ์หรือชาวพุทธบางเมือง เก่าแก่มา จำให้ถึงฝ่ายสงฆ์ฝ่ายคฤหัสถ์ ฝ่ายสงฆ์เจ้าคุณธรรมโมลี เจ้าคณะภาค ๘ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าคณะอำเภอต่างๆ ในเชียงใหม่ ฝ่ายคฤหัสถ์มี นายประทีป อธิราชย์

เหล่านี้มีหลายอย่าง อุบัติขึ้นด้วยอำนาจของกรรม ผลที่ตกไม่ใช่ว่าจะเป็นเพราะเหตุที่ไม่ประจักษ์นั้น ๆ แล้วก็มี
เครื่องชี้แนะทางบุญบาปมาลา ฉะนั้นเมื่อใหม่ ขึ้นแล้วกับคนเลวก็จะมี ผลที่ชั่วร้าย เกือบจะถึงกับตายแล้ว ก็ที่ชาวบาวมี
พระราชาที่เจ้ามาชเชอร์ราช สวรรคตแล้วมีคนมาเลี้ยงดูอยู่ มานานไปตามถนนต่าง ๆ ที่ประชาชนรอคอย
ถวายการรกรำโดยใกล้ชิด จนกลืนกันด้วยสวามิภักดิ์ คำที่ประจบของเจ้าผู้ครองนครเรื่องใหม่ ลำพูน
ลำปาง เรียกว่า คำมาฆะ ที่แพร่หลายที่นั่นเรียกว่า หอยคำ คือคนคำคนเจ้าผู้ครองนครไปแล้ว ปราบเพณีย
แต่เจ้าหน้าได้เลิกไปโดยปริยาย แต่ได้มีการจัดระเบียบพระพุทธรูปบ้านคำนี้และออกตามบ้านเพณีย
ประชาชนบูชาและถวายการสรงน้ำ ผลที่ทราบที่สืบสองพันนาในสมัยโบราณได้มีการแบ่งเจ้าผู้ครองนคร
เรื่องรุ่งเรืองสืบกัน แต่ในสมัยนี้เลิกการแบ่งเจ้าแล้ว การแบ่งก็ได้ออกเลิกไปโดยปริยายเช่นในลำพนาไทย

วันที่ 14 เมษายน คือ วันเนา หรือ วันเนา เป็นวันจ่ายเพื่อซื้อสิ่งของสำหรับทำอาหาร
ไปทำบุญถวายพระในวันรุ่งขึ้น อีกส่วนหนึ่งได้มาจากจ่ายไปหาญาติที่เคารพญาติอย่าง ญาติมิตรบ้าง และ
เพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงบ้าง ประเพณีนี้ยังคงทำมาจนถึงอยู่ในสิบสองพันนาหลายชนบท เช่นเดียวกับใน
ลำพนาไทยจนถึงทุกวันนี้

ที่ซึ่งรุ่งเรืองมีการลงเรือในแม่น้ำโขงในวันเนา และมีการขุดคลองไปให้ด้วย มีประชาชน
ไปชมและร่วมสนุกสนานในการแข่งเรือ จนถึงแม้คนบางพวกที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขง มีจำนวนมากมาย
กว่า 15,000 คน ประชาชนเหล่านี้มาจากหัวเมืองใกล้เคียง และพม่า (คำบ่อ) ต่าง ๆ รอบนอก
เรือแข่งรุ่งเรือง ที่หัวเมืองที่ ขี้จกธาร และคนเขมามี มากมาย ส่วนคนส่วนน้อยที่นั้นมีนิสัยร่าเริง
สงวน จนไม่กล้าเข้าร่วมการแข่งขันในประเพณีนี้คนเขมามีชื่อคือ คือไม่ถือว่าประชาชนจะแข่งถวาย
ถึงพิธีนี้ นอกจากการแข่งที่สงวนแล้ว ยังได้เห็นมีชาวบิณฑบาตจากบางหมู่บ้าน บางพม่า
(คำบ่อ) มีประทักษิณประชันกันด้วยการแข่งขุดพื้นเมืองของคนที่สงวนพม่า ตามพม่าที่แข่งที่เรียกว่า
ทำให้เป็นกิจกรรมที่สงวน แม้ทุกขุดทุกขุดที่ขึ้น เพราะผู้ที่มีขุดขุดได้ชื่อ ได้มีเสียง
เชียร์ลีดเดอร์ต่าง ๆ ของลำพูน ความนิยมของชนพม่าพื้นเมืองได้ชื่อ ซึ่งยังได้แบ่งแยกออก
เป็นฝ่ายย่อยอีกหลายชนเผ่า ได้เห็นสภาพที่ขุดขุดไม่ประจักษ์นักมาชย เจ้าน เจ้านั้นคนเลว
ซึ่งบ่มในอุ้งพระครรภ์มารดา ทำให้เป็นความสงวนและมีการขุดขุดต่าง ๆ ที่ซึ่งใหม่กว่าอื่น
หนึ่ง และได้สังเกตเห็นท่าน "ผู้ใหญ่" แห่งสงวนที่สิบสองพันนาที่มาร่วมในงานแข่งเรือทุกคนอันคง
มีลักษณะแบบไทยอยู่ โห่เชียร์ด้วยเสียงพรืดพรืด

เมื่อเสร็จการแข่งขันแล้ว จะมีการขุดขุดไม้ไฟชนิดที่ในลำพนาไทยมีเล่นกันอยู่ เรียกว่า
ว่า "ขุดไฟหิน" หรือทางอีสานเรียกว่า "บั้งไฟ" คือ ใช้หินคำที่ทำจากถ่าน ถ่านอัน (มาด)
และหินเปราะ (หินไฟ) คำที่อันในขุดไฟ ใช้สากทำด้วยไม้ค้ำจนระลอก เรียกว่า "ไม้" (หินคำ)
ความเก่งของช่างทำขุดไฟจะอยู่ที่การทำไม้ (หินคำ) ช่างทำขุดไฟหิน ในภาษาเขมมเรียกว่า "ฮ้อ
ขุดไฟ" ("ฮ้อ" มาจากภาษาพม่า และพม่าได้คำนี้มาจากภาษาสันสกฤต ฮาจาเรอ แต่คำ "ฮา" ออก

เมื่อ คนหนึ่งมี "จาว" หน้าข้างเสียงอักษร "จ" เป็นเสียง "ฮ" และเสียง "ว" เป็น "ฮ" ของ "จาว" อีกหลายเป็น "ฮอ" ชาวบ้านเขาไทยได้พากันไปหาเอาจากเขา ก็อ่านเป็น "ฮอ" เพราะอ่านตามวิธีที่เสียง "ว" เป็น "ฮ" เช่น วด เป็น ฮด เป็นต้น) กระบอกคันลำโพงก็ทำขึ้นโดยไม้ไผ่ไม่ได้ขึ้นเหมือนกับเสียงโหม่งหรือว่า ไม้ซาง ก่อว่า ซึ่งยาวคืบสี่ห้าไม้นั้นก็ทำอย่างไม้ประมาณ ๑๐ - ๑๕ เมตร แล้วผ่าซีกของกระบอก แล้วนำผลึกของหินคำ ไม้ไผ่ที่ผ่าไว้หรือว่า "หาง" บดใส่ กระบอกบรวกขึ้นทำจะคล้ายคล้ายคล้ายโหม่งแต่จะมีลักษณะที่กระบอกกระบอกเล็กหรือว่า "บดโหม่ง" จะไม่ "ขึ้น" รวดๆ กระบอกคันคล้ายกับ "หวี" บดโหม่งจะมีกระบอกทำจากไม้ไผ่ที่กรีดผิวหนึ่ง เรียกว่า ไม้เช็ด มีขนาดเล็กโดยเฉลี่ยยาวสามวา กว้าง ๑๐ กระบอกเรียกว่า "หวี" เมื่อจุดธูป (สาธยาย) ขึ้น คำว่าของหินคำที่บดโหม่งมาหรือว่าบดโหม่งแล้วจะบดลง กลายเป็นจาวโหม่ง พยายามบดโหม่งจนกระทั่งเวลาเย็นไปในอากาศแล้วเสียงบดดัง เมื่อความบดเป็นทางยาว จนบดอยู่เกือบไม่เห็นหัวบดโหม่ง แล้วจะพุ่งพุ่งขึ้นไปจนกระทั่งหัวของหินคำ แล้วจะกลับหัวกลับมา ความเพราของเสียงโหม่งต่างๆ ก็เกิดจากกระบอกไม้ไผ่ๆ คั่นกับบดโหม่งและที่ก้านของหินคำจากของมา ต่อมาบดแล้ว จะเป็นเสียงที่ไพเราะมาก เจ้าของบดโหม่งกระบอกโหม่ง "ขึ้น" อย่างเดียว และ "ตกลง" อย่างเดียวพอจะ ได้ยินราวกับ แต่กระบอกโหม่งกระบอกเล็กหรือว่าบดโหม่งจากเขา เจ้าของบดโหม่งหรือว่า หัว "โหม่งพริก"

การจุดบดโหม่ง ในพิธีบดโหม่งก็เป็นการเล่นสนุกสนาน เสียงบดโหม่ง ในยามเย็นก็คล้าย เสียงระนาดหรือการแปรเปลี่ยนโหม่งอยู่แล้ว ก่อนของบดโหม่ง ที่เสียงโหม่งนั้นที่ตีหรือบดหรือว่าอ่านอย่างอื่น ซึ่งมีวิวัฒนาการกันกับเสียง ๘ เสียง (เสียง ๗ ได้) รวม ๑๕ คำ ในปัจจุบันนี้ใน เสียงโหม่งไม่มี โขกตามันแล้วว่า จุดประสงค์ของการจุดบดโหม่งเพื่ออะไร คนที่บดโหม่งอาจไม่ทราบเลย นอกจากจะบอกว่าเพื่อความสนุก แต่ในบางครั้งก็มีความหมายอย่างหนึ่งว่า จุดบดโหม่งเพื่อ เป็นการขอฝน คือทำพิธีโหม่งคล้ายๆ การขอฝนที่โหม่ง โหม่งว่า "เป็นเจ้า" มาไว้วันประมาณ ๓๐๐๐ ปี บดโหม่งที่บดโหม่งนั้นเป็นการบดโหม่งแล้วเสียงบดโหม่งที่เสียงโหม่ง ซึ่งมี น้ำหนักของหินคำมากถึง ๑ หมื่น (คือประมาณ ๑๕ กิโลกรัม) ถ้าบดโหม่งในคืนที่มีดาวขึ้น ดาว ๓๐ ระบบก็จะมีดาวประมาณหกพันที่ใช้กับโหม่งปัจจุบันนี้ เช่น ฮอ รือ (ฮอ) หิน โหม่ง และฮอ

วันที่ ๑๕ ซึ่งเป็นวันพฤหัสบดี และวันอาทิตย์ของมา ได้ไปทำบุญที่วัดบ้านก้องโหม่ง (วัดบ้านก้องโหม่ง) นอกเมืองเชียงรุ่ง วัดนี้ตั้งอยู่หน้าเขาสูงๆ เรียกว่าเขาคอง มีวิหารอยู่ถึง เกือบไม่จริง แต่ด้านนอกโหม่งแล้วจะเห็นว่าเพียงสร้างขึ้นใหม่ โดยอบาชาชาวบ้านได้ทราบความจริง ว่าเป็นเช่นนั้น เขาก็ได้สร้างเรื่องขึ้นให้ทราบอีกคำว่า พราหมณ์เดิมสร้างมา แต่ถูกคนละเจ้าหรือว่า "นักบวช" ทำเอาเสียหา โดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติกิจวัตรของบวชโหม่ง ชาวบ้านก็มีความเคารพศรัทธา คนได้มาอธิษฐานโหม่งเพื่อตัวเองไปบดโหม่งก็มีความเชื่อเรื่องการบดโหม่งว่าทำเอาดีความมา แม้พระพุทธรูปในพระวิหารซึ่งเป็นพระประธานที่ถูกทำเอาเสียหา รวมทั้งพระเจดีย์วัดนี้ บัดนี้ในพระวิหารคนละ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พลเรือเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ และในวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ พลเรือเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ได้มีพิธีรับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร ณ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร โดยมี พลเรือเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นผู้แทนพระองค์ไปรับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร ณ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖

บันทึก แคว้นสิบสองพันนาถวิลเจ้าเมืองบ้านแก้วปกครองตนเองตามเดิม ชาวบ้านชาวเมืองพากันหันออกศรัทธาสาบซิ่นมาใหม่ รวมพลังคิดให้กิจการเสกสิบปัวฉะวรธานีมีมาแต่เดิมให้กลับปัวหรือซิ่นมาใหม่ให้ดีกว่า ป้าปากฐานีการรวบรวมเรณีนมาบ้าง แต่ก็ยังขาดอยู่มากนักก็ขอ พระมกุฎราชกุมาร เจ้าเมืองเมืองเชียงทอง เพราะพระมกุฎราชกุมารมีอำนาจการบัญชาหัวเมืองรวมได้รวมภาพไปบ้าง หรือคนไปอยู่ติดบ้าน หรือมีข้ามนักก้อจกสิบก็เอาไปทำงานบ้าง บันทึกชาวบ้านชาวเมืองจึงต้องไปเสาะแสวงหาพระมกุฎราชกุมาร มีมาช่วยกันฟื้นฟูพระพุทธศาสนาซิ่นมาใหม่ต่อไป

จากบทวิเคราะห์และงานวิจัยที่ระบุปัญหาหลัก ๆ ของระบบเมืองต่างจะเห็นหมู่บ้านชาวได้อีอ หรือหมู่บ้านลี้ภัยरणในลักษณะการอพยพระเทศน อ่ามกับน้ำ เหมืองแร่ และเรือสวนวันนา มีเรืออยู่ท่าเรือออกไป ช่างเป็นวิถีชีวิตที่สวนองและกลืนกับหมู่บ้านชาวนาในภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างหรือแตกต่างการวางตัวของบ้านชาวได้อีอ ซึ่งสร้างลักษณะสูงกว่าพื้นดิน โดยสูง ๓-๕ เมตร ทำไม้จริง หรือทำมาจากกระเบื้องดินเผา และเรือนชาวได้อีอมีขนาดใหญ่โตกว่า และมีการแบ่งครอบครัวเรือน ซึ่งสามารถรับครอบครัวอื่นได้ แต่ไม่เสียค่าเช่าและได้มีการควบคุมครอบครัวเมือง จึงทำให้พบความแตกต่างไปมาก และทำให้ได้ภาพในเรือนชาวได้อีอคือตัวไม้ดูสวยงาม และในอุ้งแขนงก้นเรือนมีเรือนบนเรือนบนที่ เรือนแบบได้อีอ ถ้าหากตัวไม้กับครอบครัวเมืองออกเสียงก็จะฟังเสียงเรือนของพวกมันซึ่งมีเรือนเล็ก ๆ ในเรือนใหญ่บ่งบอกความ

นอกจากนี้ไปหาวิศวกรมาปรึกษากลับมาลงมือแล้ว ผมก็ทราบดีว่าถ้าผมไปบวชผมมีชื่อ
อันนี้ว่า เช่น ผมมีชื่อพระพรหมฯ ซึ่งนี่เรื่องธรรมดาของพระภิกษุสงฆ์ คำว่าผม พระภิกษุ ภริยาผม
ภรรยาผม ฯลฯ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตามกฎหมายถ้าไม่ได้ออกทำลาไปโดยคณะกรรมการ หรือ “บุคคลอื่น” ส่วน
ข้ออื่นเป็นเรื่องไปถามๆ กัน และในสมัยก่อนก็มีกฏระเบียบอันได้เป็นแบบฉบับการปกครองและการ
ปกครอง สืบต่อกันมาสมัยรัชกาลที่ ๑ เจ้าขุนเจ้าเมือง ตามที่ผมได้เขียนมาไว้ทราบในขณะนี้
เมื่อท่านเมืองมีพระประมุขเป็นเจ้าอยู่ การจัดการก็เป็นการกระทำด้วยดีแล้วพระประมุขต้องมีความ
ฉลาดแกมโกงพอสมควรใช้ราชการใหญ่ ตลอดจนถึงมีพระคุณ คือ มีความดี และมีคุณใหญ่
พระองค์นี้ รัฐบาลจารวัตร เพื่อขอมาถวายโดยประชาชนแห่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำด้วยแล้วพระ ประมุข
พิธีประจำบ้านก็มีความดีต่างๆ ที่ไม่จำกัดเชิงใหม่ แต่ท่านเจ้าคุณได้สละมือแล้วไป ไม่เห็น
เห็นผลบังคับใช้ตามกฎหมาย

ที่เชียงใหม่ เราได้ไปชมละครเวทีแบบ ballet-drama แสดงโดยคณะโรงเรียนนาฏศิลป์
ศิลปศึกษาพัฒนาที่ค่อนข้างแสดงที่ดูแปลกๆ และเชื่อว่าน่าจะ 2 ปีเศษมาแล้ว เขาเคยได้จัดจริงๆ เคย

เรื่องของละคร ได้มาจากปณิธาณสากลเรื่องพระสุธนกับนางโนรา ซึ่งพระสมันตราเรื่องใหม่ได้เกิดขึ้นในสมัย 400 ปีเศษมาแล้ว ปณิธาณสากลได้แพร่หลายไปหลายแห่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ จึงเป็นต้นเค้าเรื่องของกวีนิพนธ์ละครต่าง ๆ ละครเรื่องของไทย แม้ในประเภทหน้า ชากันก็แพร่หลายไปถึง และเป็นคนเค้าเรื่องให้แก่วรรณคดีและนาฏศิลป์ของหน้าเช่นเดียวกัน ชากันยกนิพนธ์หน้าเรียกว่า "เรื่องใหม่ปณิธาณ"

ละครที่เราไปชมกันแสดงที่จริง ๆ พระเอกที่แสดงเป็นเจ้าสุทนต์ชื่อว่า "ไต้ต้ม" ส่วนนางเอกที่แสดงเป็นนางโนราชื่อ "อีฉะ" ชื่อว่าคล้ายชื่อเรื่องราวเรื่องใหม่ในสมัยก่อนที่มีการพัฒนาวัฒนธรรมของเพลง ป. พลุของกรม เป็นอย่างมาก ในครั้งนั้นเห็นว่าชื่อภาษาไทยแท้เป็นชื่อที่น่าเชื่อถือ น่าจะไปเปรียบเทียบกับชื่อภาษาอังกฤษไปเสียหมด จึงได้ใช้ก็

มีที่นั่นแหละอีกอย่างหนึ่งคือ คำว่าชื่อราชสีนธองพื้นเมืองกะเหรี่ยง "โถ" สำหรับชาย และ "อี" สำหรับหญิงอยู่ คำว่าชนชื่อใหม่ในปัจจุบันที่เรื่องใหม่ก็ยังมีใช้กันอยู่ แต่เฉพาะการเรียกชื่อเด็กชายหรือหญิงหรือผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ที่สนิทสนมกันเท่านั้น แต่ถ้ามาใช้กับคนโตกว่า ก็จะเป็นการให้เขาให้เกียรติและเคารพว่าต่ำกว่าจึงเป็นแน่ ที่พูดมาทั้งหมดนี้ ผมได้พบหญิงสูงอายุน่าฟัง เมื่อถามอายุเธอว่า 64 ปี เมื่อถามชื่อ เธอตอบชื่อ ว่า อีติ เธอมีลูกธิดาคนหนึ่งชื่อใหม่ชื่ออากว่า "อี" เธอเปลี่ยนชื่อเป็น "แม่โหล" (แม่หลวง) เราแสดงแทนเธออย่างสนุกสนาน เมื่อถามอยู่ในสีนธองพื้นเมืองได้หลายวัน เธอสังเกตว่าเธอจะสามารถพูดภาษาไทยได้ก็ค่อย ๆ กล้าขึ้นเป็นลำดับ ความจริงภาษาไทยยาก (ภาษาไทย) ไทยลื้อ ไทยชอง และไทยจีน ไทยก็ค่อนข้างยาก ผมฝึกกันแค่สวดและวรรณคดีอย่างง่ายเหมือนกันไปบางเท่านั้น แต่ผมสังเกตใช้ใช้ใช้ภาษาธรรมเช่นเดียวกัน

เราได้กลับไปฟังเพลงขับเพลงและการพัฒนาที่โรงเรียนละครชุดของราชสีนธองพื้นเมืองอีกครั้งหนึ่ง การพัฒนาคือปณิธาณอันมีมาหรือเพลงว่าคือ "วงแสงเคียบมาเยือนสองชาติ" ได้รับการดัดแปลงมาจากเพลงของสยามในพระบรมราชูปถัมภ์อย่างลึกซึ้งการและอื่น ๆ ปรากฏว่าที่นั่นมีผู้เป็นคนที่หนึ่งในสมัยนาฏศิลป์เรื่องรุ่ง ที่เคยมาแสดงที่เรื่องใหม่ ผมได้ถามมาแล้ว ไม่แต่เพียงของเธอเท่านั้นที่พากันขึ้นบนในการร้องเพลงว่าวงที่กล่าวมาแล้ว แม้แต่ราชสีนธองพื้นเมืองที่ชื่อตัวเข้าไปในการแสดงการ วาดภาพที่ปณิธาณอย่างลึกซึ้งการ เวทีหรือสถานที่ที่ผู้ร้องเพลงว่าวงของนาฏศิลป์บนเวทีอีกหลายครั้งหลายครา นับว่าวัฒนธรรมไทยปัจจุบันได้เข้าไปในราชสีนธองพื้นเมืองแล้วอย่างลึกซึ้ง

วันนี้ วันที่ ๑๕ เมษายน ชื่อวันในเทศกาลสงกรานต์เรียกว่า วันปากปี ตรงกับปีทางล้านนาไทย เป็นวันไปรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ที่สีนธองพื้นเมืองเป็นวันที่ประชาชนเล่นสาดน้ำกัน ที่หลายสถานที่เล่นสาดน้ำกันจริงๆ โสได้กางร่มใบโตๆ บรรทุกสาขากัน โสมีเพื่อนคนหนึ่งชื่อว่าเจมเจา ปาก พู ขุน จะสังเกตเห็นว่าการเล่นสาดน้ำที่สีนธองพื้นเมืองนี้ พุ่ม ธาว และผู้ใหญ่ มีคนพ้องกันเฉพาะชาวโกลาเท่านั้น ก็หาไม่ เมื่อเราขึ้นรถ ก็รอบเล่นกันอย่างสนุกสนาน วัฒนธรรมการเล่นสาดน้ำที่สีนธองพื้นเมืองเป็นที่ยอมรับไปทั่วถึง นักศึกษาจากราชสีนธองพื้นเมืองไปเล่น

สถานที่อันอย่างนี้เป็นของบ้านชาวเมือง และวิธีที่ว่า ทุกคนชอบ การเล่นสากนั้นกั้น ในขณะที่จะรุ่งกำลังมีนัยคอกอกจำ และมีความเพลิดเพลินอยู่ในความสุขความดี

ทางราชการได้จัดสถานที่ไว้สำหรับ ให้ชาวต่างประเทศ ไปชม ด้วยบรรณพิณเมือง ที่สาม ใหญ่ หน้าวัดบ้านเมือง นอกเมืองเชียงรุ่ง มีผู้คนชาวบ้านชาวเมืองไปกันมากมาย ด้วยแต่คนคงจะกลัวเสียฉิบ หลากสี ๆ ไปแล้วอีก ในมีว่าที่หรือคือประเทศอันมีคนชาวจีน ก่อจะเดินทางไปประเทศจีน และอีกว่าคนกล่าวชาวพื้นเมืองในประเทศนั้นไม่มีความรื่นเริง หน้าตาบูทๆ ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส แต่ให้ยอด้วยเสียงน้ำคำหรือสีคำไม่เป็นที่เจริญตา แต่เมื่อได้ไปเห็นสภาพของการสนุกสนานว่ารื่นเริงเพียงนั้นของวันมีใหม่ของโลกที่สถานทั่วทั้งบ้านเมืองแล้ว และจึงมาสู่อีกคำในบทนี้ว่า ความรื่นเริงของชนนั้นมิใช่ไปเห็นแล้ว

ดังนี้ ในการเล่นสากนั้นบรรณบรรณเมืองประเทศของชาวไทที่วัดบ้านเมืองนั้น และได้เห็นการเล่น “นาคอน” ระหว่างชนผู้สาว ซึ่งทางราชการได้จัดสถานที่มาเล่นสากให้พวกชาวต่างประเทศชม นาคอนเป็นเกมบรรพบุรุษชาวชนเผ่าไท พยาทโศกทำเป็น ภาพแสดงอยู่ด้วยตัวอักษรสีต่าง ๆ มีชื่อเกมสากสากหนึ่งออก พญิงสาวแต่งกายด้วยแพรพรรณหลากสี เกือบหมดสีออกไม่ ที่คิดเป็นกลอนไม่คือ ครอบเรือลั่นนาคอนเอื้อคำให้ลั่นนาคอน จึงทำให้ลั่นนาคอนชาวชน เพราะรู้สึกว่าเป็นการเล่นที่สนุกสนานยิ่งกว่าการเล่นสากนา โยชนนั้นคือการเล่นเป็นคู่ของ เพราะการเล่น โยชนมีการเล่นโยชนนาคอนที่บรรพบุรุษชาวชนหรือมีคนชานนาคอนกัน วิธีเล่นนาคอนคือกัน คือ พญิงสาวโยชนชื่อที่พญิงสาวของแล้วโยชน ไปให้ชายหนุ่มที่ตนชอบ เป็นการแสดงให้อีกฝ่ายรู้ว่าตนชอบคนนั้นแล้ว แล้วต่อไปก็จะมีการเล่นนาคอนต่อไป ๆ นาน ๆ ระหว่างพญิงสาวคนนั้นแก่แก่ชายชราที่เกียจกั้นนั้นมีความสนทนาระหว่างกันนั้นมาขึ้น ประเพณีที่การเล่นนาคอนทำให้คนหนุ่มสาวได้รู้วิธีในการเล่น โยชน ในปัจจุบันนี้ในการเล่นโยชนได้หายสาบสูญไปหมดแล้ว แต่ในสิบสองพันปีมานี้ก็มีคนเล่นอยู่ (แต่ที่แสดงให้ทราบถึงการเล่นสากที่วัดบ้านเมืองนั้น เป็นการแสดงวิธีที่เรียกว่า “congame and pookgame” ซึ่งแสดงก็ ไม่มีการบอกรว่า ในหมู่บ้านนอกนอก เมืองเชียงรุ่ง อาจจะมีการเล่น โยชน นาคอนกันอยู่หรือไม่ เราคิดว่าไปดูเล่นเพื่อเล่นสากเท่านั้น) ส่วนการเล่นสากนั้น ในสถานเทศทางสงครามที่ลั่นนาคอนนั้นเล่นกันระหว่างชนผู้สาวในเชียงใหม่หรือหลายสิบปีมานี้ ไม่ปรากฏว่ายังคงเล่นสากที่สิบสองพันปีมานี้หรือไม่

เวลาทำวันปาทนีย์ คณะเราได้วันจึงไปไปที่สวนของของสวนที่ที่ทุ่งวัดลั่นนาคอนของ เชียงรุ่ง มีการเล่นกีฬาชนิดใหม่ เช่น นาคอนนาคอน พ้องว่า และปอดนาคอนที่ทุกที่ในป่าใน เช่น เขื่อนนาคอนใหม่ในเขตการเคหะเมือง การปอดนาคอนนั้นในเชียงใหม่ปอดนาคอนในฤดู “คัสนัน” คือ ในวันพญี เดือน 12 (ถ้าหากโยชนเรียกว่า เดือนนี้) ซึ่งสาวสาวมีนัยนาคอนนาคอน การปอดนาคอนจริง เป็นการบูชาพระรัตนตรัยชนิดหนึ่ง

สมเด็จพระสันตปาปาได้ทราบข่าวว่า ระหว่างที่อยู่ที่เมืองรูม 4 วัน ได้ไปรับประทานอาหารที่บ้านโค
ชัวนา อาหารมี ไก่ปิ้ง หมูปิ้ง สับปะรด ธัญพืชและผลไม้สดๆ ผักผลไม้สดเป็นเนื้อ แกงผักชนิดหนึ่ง
ซึ่งมีรสชาติเผ็ดร้อน น้ำพริกผลไม้รสเผ็ดร้อนๆ มีผักใบเขียวสดๆ ของหวานมี ผลไม้สดรสเปรี้ยว
เล็กน้อย เบียร์อาทมา แสงสว่างที่หน้าห้องมีแสงสีนวลเป็นแสงอาทิตย์อ่อน นอกจากนั้นยังมีของทอดๆ และ
เค้กผลไม้เล็กน้อย กุสราห์และคนอื่นๆ ส่วนของเรามี ขนมปังกรอบ ขนมปังอบมา ซึ่งเป็นขนมที่อร่อย
ในท้องถิ่นนั้นให้ลูก มีน้ำประปาที่สะอาดและรสชาติอ่อนนุ่มอาหารของเรามีความอร่อยเป็นพิเศษ เจ้าภาพ
ขอให้พวกเราไปรับประทานอาหารของหวานและผลไม้ที่จัดไว้บนโต๊ะที่เครื่องไวไฟที่วางไว้ เจ้าภาพ
รู้สึกแปลกใจ จึงสอบถามว่าเป็นเพราะเหตุใดที่สิ่งของเหล่านี้ที่รับประทานไม่ได้และของหวานที่รับประทาน
ประทานของหวานหรือ เจ้าภาพจึงได้บอกที่มาของรสชาติที่แปลกไปนั้น เพราะว่าในวันในการจัดที่รับประทานอาหาร
พวกเรา จึงเกิดความสงสัยไม่ แต่พวกเราคิดไปอีกทางหนึ่งคือว่า ชาวเผ่าที่ได้รับประทานอาหารที่
พวกเราเองไม่สนใจในการรับประทาน เชิญเราไปกินเวลาเย็นที่รับประทานอาหาร (เราใช้เวลา 18.00 น.) อาหาร
ก็ยังไม่เสร็จ น้ำพริกก็ยังไม่เสร็จ พวกเราได้ไปช่วยกันทำ จัดอาหารในครัวที่แยกๆ ฉะนั้น
เจ้าภาพบอกว่าเราขอโทษ ก็ขอโทษที่รับประทานอาหารเป็นการล่าของไปก่อน ชาวเผ่ารูมกำลังเป็น
คนที่ขี้สงสัยจริงๆ คณะเรารู้สึกสนใจไม่ขาด ยังคงซาบซึ้งในความดีของของ "ชาวเผ่า" ที่หาอาหาร
ของโปรดให้เป็นกับเพื่อนเรา เจ้าภาพถามว่าถูกอย่างใดที่สุดไหมกับเรา ซึ่งมี ธัญพืชและผลไม้สดรส
เปรี้ยวเหมือนผลไม้ใหม่ คือ "ผลไม้" ซึ่งมีกลิ่นหอมและรสชาติที่อร่อย แต่ความอร่อยนั้น เมื่อปากน้ำ
ถึงกับของชาวเผ่ารูมเข้าไปกับแล้ว ผลคือว่าอร่อยกว่าของผลไม้ใหม่

เรามีรถบัสใช้เวลาอีก 8 ชั่วโมงถึงเมืองอาทมา (จินนา) ซึ่งมีสนามบินและโรงแรมที่
เครื่องบินที่จะมาที่เมืองอาทมาประมาณ 8 ชั่วโมง โดยเครื่องบินที่บินจากที่สนามบินเมือง อาทมา
บินถึงสนามบินอาทมาได้ ในที่สุดเครื่องบินก็มาถึง คณะเราจึงได้พักผ่อนที่โรงแรม (ดูภาพ)
ถึงที่พักที่โรงแรมอาทมา รับประทานอาหารที่อร่อยที่โรงแรมอาทมา

ผมได้เรียนมาเสียอีกว่าการเดินทางครั้งนี้ไม่ใช่การเดินทางที่สบายนักแต่เป็นการเดินทางที่
ค่อนข้างอันตรายและมีความเสี่ยงสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเครื่องบิน ในเรื่องการ
ความปลอดภัยเราชาวเผ่าอินโด-จีน จากความไม่สงบภายในประเทศอินโดนีเซียที่เพิ่งจะใหม่ ลำพูน
และลำปาง ในยุคที่เรียกว่า "บ้านเกิดข้า บ้านข้าได้เสีย" (ข้า แปลว่า ชนชน กระบุง หรือ
คนรัก)

เมื่อทางทหารอินโดนีเซียได้เป็นประเทศราชของอินโดนีเซีย เพื่อมาจากกองทัพเจ้าสุ
ภานุภักทที่ใหญ่มากจากงานที่ค่อนข้างเสี่ยงสูงใหม่ได้แก่การทำศึกไป ในยุคที่ทหารอินโดนีเซีย
ในวันที่เสาร์ที่ 7 (พฤษภาคม 1961) ขึ้น 15 ค่ำ เวลา 09.00 น. ทหารอินโดนีเซียได้
จุดถ้ำถ้ำ 020 (พ.ศ. 2501) แล้วขึ้น ในเวลาเย็นของพระเจ้าสุภานุภักทที่พอจะพอให้พระเจ้า
เมกุสิสุราชที่ 6 ทหารอินโดนีเซียได้ครองเมืองใหม่อีกครั้งไป โดยได้จัดพิธีรับอำมาตยาภิเษกให้พระเจ้า

เมญฺญิสฺสทิวังที่ทรงเป็นภคินีกับพ่อได้พม่า แล้วคำสั่งให้เรียกหาพระธิดาว่าการพิวเมืองที่หน่อกษัตริย์ขึ้นคือ เมืองเชียงใหม่บนแม่น้ำและเขียนให้พิมพ์ลัทธิศาตร์พระเจ้าบุเรงนอง ทุกคนก็มาเฝ้าตามคำสั่ง ออกวันแต่ พระยาเกษ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเจ้าเชื้อสายราชวงศ์มังราย ได้ทูลไม่ให้มีพิธีที่เมืองอยู่ อันเป็นพิณพาทย์ของนครบ้านสืบสองพันนา (ในปัจจุบันนี้ เมืองสุพรรณิคม เมืองอุทัย และเมืองสิงห์ ถูก คชสีห์ลากออกไปจากนครบ้านสืบสองพันนา ตามสนธิสัญญาเมืองสิงห์ระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสระหว่างสงครามทั้งจีน ไทยและฝรั่งเศสที่ ๑) แต่ก็ถูกคิดคำนึงเอาตัวพระธิดาออกอีกมาได้ พระเจ้าบุเรงนองจึงคงให้พระยา- กษัตริย์ครองเมืองเชียงใหม่ต่อไปตามเดิม ส่วนที่เมืองใหม่ พม่าได้แต่งตั้งให้นายทิพบุณยพจนพร 10,000 คน เพื่อรักษาเมืองเชียงใหม่นี้ แต่ทว่าพรหมทัตการถูกเอาใจในการพหุภคินีเชียงใหม่นี้ พระเจ้า บุเรงนองทรงมีท้องทวารวิธนี มีทหารและขุนนางพม่าพันห้าร้อยกับไพร่พลของพระเจ้าเมญฺญิสฺสทิวังที่ค้ำไป นโยบายที่นำเข้ามาในเชียงใหม่ที่จะเอาตัวไปไกลเป็นพิณพาทย์ ที่พระเจ้าบุเรงนองจะให้ใช้การพิวที่ใหม่ เจ้าทิพบุณยพจนพรเอาไป จึงได้เอาเข้ามาไกลเป็นพิณพาทย์และพระธิดาเมืองสุพรรณิคมให้ไว้ แต่พระเจ้าเมญฺญิสฺสทิวังที่ทรงมีพระพิธีสมรสของไท่ยนี้ ได้สนทนากับพระยาเกษเมืองแสน ทำการ เชื้อเมืองเจ็ดพันห้าร้อยของล้านนาไกลให้กลับเข้ามาอีก จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าบุเรงนองคิดออกพิท ฆราวาสบ้านที่เมืองเชียงใหม่อีกครั้ง เมื่อได้แล้วก็ได้คุมเอาทั้งพระเจ้าเมญฺญิสฺสทิวังที่และพระธิดาของ ไปการดูแลไว้ที่ทวารวิธนี ในพงศาวดารไทยก็ได้กล่าวถึงเจ้าไท่ยที่เมืองสุพรรณิคมอีกต่อไป แต่ไม่ปรากฏใน พงศาวดารพม่าว่า ทรงถูกทรงมานพมาแปรการพหุภคินีพระธิดาเมืองเชียงใหม่ ๒ องค์ แต่ การทรงมานพมาเยือนไกลทวารวิธนีได้ทำให้พระเจ้าเมญฺญิสฺสทิวังที่ทรงอันธมณอันธมณแห่งพม่าไม่ แม้ใน ที่สุดก็ถูกสำเร็จโทษไปแล้วก็ตาม ก็ยังเป็นนิจาภคินีของออกนอกสนมกับแม่ทัพพม่าอีกต่อไป จนพระเจ้าเชน ราชพม่ารบกับราชสำนักอินทราธิกับออกนอกเขาเป็นเจ้าพระเจ้านั่นคิดแต่ที่สุดท้ายของราชวงศ์มังราย ให้เป็น นิจาภคินีแม่ทัพคนที่ ๑๑ ของพม่า แล้วพระเจ้าเชนราชพม่าก็พาทั้งกราบไว้ เช่นให้ไว้บูชาพระเจ้า- เมญฺญิสฺสทิวังที่ และอวาทชื่อให้ว่า "โยนโยนคชสีห์อิน" (Yon Yon Vat) บุคคลเช่นพระองค์นี้มี ความภักซิดไกลอย่างสิ้นเชิงอันธมณพม่าไปแล้วก็ตาม พม่าได้สร้างพระอนุสาวรีย์อวาทเพียงแม่ทัพ พระภคินีแม่ทัพวิญญูของพระองค์ท่านไว้ที่เมืองใหม่บ้าน (โยนโยนคชสีห์-คชสีห์คชสีห์อิน) จนถึง ทุกวันนี้ อุฎฺฐาภ ไม่อุฎฺฐาภ ชื่อคชสีห์ เกียรติคุณ

ฝ่ายทางเมืองใหม่พระเจ้าบุเรงนองทรงอันธมณรบกับพระนางวิสุทธินิเกวี ราชินีของพระ- เมืองสุพรรณิคม แล้วทรงสถาปนาให้พระนางขึ้นเป็นพระราชินีแห่งล้านนาไทยต่อไป เมืองใหม่ก็ยกอยู่ ภายใต้อาณาจักรอินทรีเจ็ด ในพุทธศักราช ๑๑๐ (พ.ศ. ๑๖๖) มีนโรธ ติงสุภคินา พระเจ้าบุเรงนองทรง บัญชาให้เกณฑ์กองทัพพม่า รามัญ ไทใหญ่ กะเหรี่ยง (มณีปุระ) ลื้อ และฮกเกี้ยนล้านนาไทย เข้าร่วม เป็นกองทัพใหญ่ยกมาในใต้กรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ ต่อมาใน พ.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๑๖๗) ก็คือเมืองหนองพญา และบ้านปางปอเขตล้านนาขึ้นได้อีก

ในพงศาวดารเมืองใหม่ได้บอกไว้ว่า พระนางวิสุทธินิเกวีได้กับเกษมรสและพระโอรส แต่ไม่ปรากฏในไทยเรื่องสมการรบเมืองใหม่ว่า "พิททา" เป็นราชบุตรของพระนาง พระเจ้านั่นคิด

หน้าที่การงานมีเรื่องใหม่ ชาวอีสานพาไทยเรียกว่า “นักท้าว” ทุกองค์ ส่วนนักท้าวองค์แรกที่โดน
นักท้าวการเมืองใหม่อ้างถึงนั้น โดยเหตุผลประกอบด้วยประการแล้ว ควรจะเป็นราชบุรุษของพระเจ้า
บุรุษของแผ่นดิน

นัยที่เรียกว่า ภายหลังพระเจ้าบรมวงศ์เธอได้สวรรคตไปแล้ว บ้านเมืองก็กลับวุ่นวายขึ้นมาอีก
เพราะมีการแย่งราชบัลลังก์กัน ระหว่างราชบุรุษราชวงศ์กับเครือญาติกันบ้านเมืองก็
ความแก่กล้าก็คนได้ครองไว้ หรือข้อเสนองานอย่าง พากันเมืองใหม่เข้ามาโดยที่ของของเดิมมี
ความเข้ามาบ้าง เป็นคนมีเหตุให้พระสุทโธธรรมราชภักของกษัตริย์มาปราบปราม แล้วไปจับกุมตัวคน
ชาวอีสานพาไทยจำนวนมากมายไปไว้ในคุก ประมาณในพ.ศ. ๒๓๖๔ การกวาดต้อนชาวอีสาน
โดยมากมายไปประเทศพม่าครั้งนั้น มีความละเอียดถี่ถ้วนและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
อย่างแสนสาหัส ดังปรากฏในคำโคลงหรือบทกวีบทใหม่แล้ว สักนาไทยเรื่องใหม่ได้ตกเป็นบ้าน
เมืองนั้นของพม่าเป็นเวลานาน ๒๐๐ ปี ของคนเหล่านั้นก็มีความกลายเปลี่ยน และเป็นเรื่องเล่า
ระเรื่อๆ ประวัติศาสตร์เมืองได้มีหลายครั้งถูกกวาดต้อนไปหลายสิบครั้ง จนในที่สุดเมืองเรื่องใหม่ เมื่อ
สิ้นลง ได้กลายเป็น “บ้านร้าง คนสิ้น” ไม่มีผู้คนอยู่อาศัย ถูกทอดทิ้งไว้ครั้งไปมาๆ กัน ถ้าจะสรุป
เนื้อหาจากเหตุการณ์ที่ถูกกล่าวถึงไปในสงคราม ในสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอทรงขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จ
องค์ปฐมจำนวนทหารของกองทัพ จนในที่สุดเมื่อ ๒๐๐ ปีต่อมา รัชกาลที่ ๑๐๐ คน ก็ไปรบกันระหว่าง
เมืองพม่ากับเมืองไทยทั้งนี้ สอนให้เห็นว่าจำนวนประชากรในอีสานไทยได้ลดลงอย่างมากไปจาก
ที่บ้านทั้งเมืองทางจะถูกกลายเป็นบ้านร้างเมืองร้าง แล้วในที่สุดก็กลายเป็นป่า ไปเสียจนเกือบจะหมดสิ้น

แต่ชาวบ้านชาวเมืองที่อพยพย้ายถิ่นฐานเป็นครั้งๆ ก็ยังมีคนสืบไม่ทิ้งรากเหง้าใจยังทรง
ศรัทธา กล้าหาญและรักชาติ ทั้งลูกหลานสืบมาไม่แพ้กันก็ยังคงไปอีก นักข่าวไว้ในพงศาวดารไทยของ
พระยาประจักษ์การจักรว่า ใน พ.ศ. ๒๓๖๓ เมืองใหม่เจ้าไทยองค์หนึ่งชื่อ เจ้าองค์คำ ได้คิด
ปกครองเมืองใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทางพม่าส่งสมเด็จหลวงมาปราบปราม แต่เจ้าองค์คำเกรงว่าอาจรบไม่
ไหว จึงหนีหลบหนี ๒๐ คนออกไปซ่อนตัวที่เมืองบ้านร้าง แต่พม่าจะนำ ๒๐ คนทั้งหมด เจ้าองค์คำ
กลัวยกทัพเจ้าองค์คำ เจ้าเมืองนครเรื่องใหม่ว่า “ถ้าหากเจ้าองค์คำเป็นพม่า (พม่า) เจ้าองค์คำ
แต่ถ้าหากเจ้าองค์คำเป็นไทย เจ้าองค์คำจะนำ” เจ้าองค์คำเห็นว่าพระราชพงศาวดารจะเห็นว่าเจ้าองค์คำ
ผู้เมืองต่อไปอีกครั้งหนึ่ง จิ๋วว่าคนยากกล้ากล้าก็กลัวพม่าคนพม่าไปไม่อยู่ก็เมืองพม่า กลางทาง
เรื่องใหม่ก็คนตามไปก็ถึงพม่า กองทหารพม่าคนไปก็มีคนอยู่เมืองเมืองเดิม ต่อมาพม่าก็ยกทัพใหญ่
ให้เจ้าองค์คำเป็นแม่ทัพปราบปรามเรื่องใหม่ ใน พ.ศ. ๒๓๖๔ แต่เจ้าองค์คำเมืองใหม่ได้ จิ๋วกับไปคน
อยู่ที่มีเมืองเมืองเดิม โดยจากทางเขาได้รับคำสั่งจากกษัตริย์พม่าให้เป็น “เมืองใหม่” คือ เจ้าเมือง
เมืองเดิม ส่วนทางเมืองเรื่องใหม่ซึ่งได้กลายเป็นเมืองใหม่ครั้งนั้น ได้มีเจ้าไทยปกครองเป็นอิสระ
ต่อมา แต่ประวัติศาสตร์ในกวีเรื่องอีสานอีก เจ้าองค์คำครองเมืองเดิมแล้วกลับคิดถึงบ้าน เป็นเหตุ
ให้พม่ามาเอาโดยยกกองทัพมาเมืองเรื่องใหม่แตก เลิกกวาดต้อนชาวอีสานแล้วจึงเจ้าองค์คำ หรือ

กับไพร่ไทยชาวเมืองใหม่ส่งไปอังกูระวังสระปทุมจึงอภัยมาทรงเลื่อนเมืองใหม่อีกต่อไป ภายหลังก็ได้เป็นเสนาบดีวังนครตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒70 ถึง พ.ศ. ๒304 เป็นเวลาสามสิบ ๓4 ปี

และแล้ววัน "คนรัก" ของล้านนาไทยเกิดขึ้นมาอีกเพื่อมาปราบอุกฉกรรจ์ของแผ่นดินล้านนาของไพร่บ้านพลเมือง เนื่องกรงศรีอยุธยาเมื่อมาเกณฑ์มาของแล้ว มีสมเด็จพระเจ้าตากสิน สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ทองด้วง) และสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พุทธยอดฟ้า) ทรงล้นเกล้าไทยก็ปรากฏว่าเจ้าพระยาสุรสีห์ (ทองด้วง) ได้รับมอบหมายจากพระองค์สมเด็จพระบวรราชชนนาคราชว่าโปรดให้จับอาวุธขึ้นประชิดประหารจับได้ท้าวเจ้าเมืองของหมื่นเจ้าศึกให้หมดไปจากล้านนาไทย

ฝ่ายกองทัพที่อังกูระวังสระปทุมได้มีพระมหากรุณาเป็นแม่ทัพใหญ่ มีสหพหุสยสนธยาปราบล้านนาไทยประเทศอีก ได้มีล้านนาไทยก็มาลง ฝ่ายหมื่นเจ้าศึกของล้านนาไทยกระทำการก่อกวนหมิ่นล้างต่างๆ แต่ราษฎรชาวบ้านชาวเมืองได้เกิดศรัทธาทั่วทุกแห่งทุกตำบล ชาวบ้านชาวเมืองได้หนีอพยพไปหลบอยู่ในป่าอยู่อย่างไพร่ ชาวพม่าก็ร้องฮือเป็นกองโจรเที่ยวปล้นสะดมก็ขึ้นกับแลกรับ แลระงับกันตามเป็นอันมาก บ้านเมืองจึงร่ำร้องขอพระราชทานพระอภัยมณี ก็อภัยรับสั่งพระอภัยมณีมาอีกด้วย ข้างพม่าจะมีความเห็นชอบกันใจกันไม่ กับพระศรีรัตนวงศาไพศาลของท้าวเจ้าเมืองใหม่ไม่ได้คิดลงโทษโทษที่อภัยพม่า ซึ่งเจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) เป็นแม่ทัพหน้า และสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นแม่ทัพใหญ่ พระอภัยมณีมาเกณฑ์เมืองใหม่มาตามการวิงวอนเป็นหลานของพระยาสุรสีห์ (ทองด้วง) นำมา นึกหมายกันหมิ่นหมิ่นว่า เจ้าพระยาจักรีหรือสมเด็จพระอภัยมณีก็ต่อไป จึงได้ก่อความเป็นเกลียดชังกันแล้วแต่สมเด็จพระอภัยมณีกราบทูลว่าล้านนาไทยกับกรุงธนบุรี ร่วมกันกู้ชาติไทยต่อไป กองทัพสมเด็จพระบวรราชชนนาคราชได้มีพระอภัยมณีเมืองใหม่เมื่อ จ.ศ. 11๓6 (พ.ศ. ๒๓17) สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีให้พระยาจำปาศเป็นพระยาวังหรือปราชญ์ เจ้าเมืองเมืองใหม่ และให้เจ้าแก้วมงคลเป็นเจ้าเมืองลำปาง ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ (พุทธยอดฟ้า) ผู้เป็นน้องชายของเจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) มีจิตปรารถนาให้เมืองนครราชสีมา ผู้เป็นน้องสาวของเจ้าแก้วมงคล เจ้าแก้วมงคล 7 คนก็ขึ้นศึกร่วมใจกันยกมาต่อเรือในเจ้าให้ไปรับเอาของเจ้าพระยาสุรสีห์กลายเป็นเกลียดชังกันระบือกันแล้วความสับสนทั้งนี้ ระหว่างล้านนาไทยกับเจ้าพระยาสุรสีห์เมืองต่อไปในสมณฑลในไม่ช้า พม่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เกิดมีพระเจี๊ยกม ชูนามได้โปรดพระของก็ออกจากราชสมบัติแล้วมีผู้เชิญสมเด็จพระเจ้าพระยาจักรีขึ้นขึ้น (เจ้าพระยาจักรีทองด้วง) ขึ้นปราบดาภิเษก เป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์แรกแห่งประเทศไทย ในราชวงศ์จักรี ทรงพระนามภิไธยว่า สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อปีฉลู ตรีศก พ.ศ. ๒๓๒4 ล้านนาไทยประเทศก็ตกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย อันมีความหมายใหม่อยู่ที่กรุงรัตนโกสินทร์ต่อไป พระอภัยมณีเมืองใหม่ซึ่งก็อยู่ใกล้กับกรุงธนบุรี ซื่อสัตย์ทำอุปราชตามเดิมผู้เป็นหลานชาย ได้มีสมภารกรมในท้าวซึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระพรหมราชูปถัมภ์ไปบอกเล่าว่า คือพระยาจักรีมงคลเป็นพระยาวังหรือปราชญ์ เจ้าเมืองเมืองใหม่ และรับสั่งให้โยกย้ายเข้าไปตั้งเมืองเมืองใหม่อีกต่อไปเมื่อ พ.ศ. ๒3๒6

“ตามนั้น สรรพนาถของประเทศทั่วทั้งโลกได้มอบหมายให้ข้าพเจ้ามาช่วยเธอด้วย บานาภาสจะเป็นผู้นำ นาคาสจะเป็นพระมารดา เป็นบ่าวรับและดูแลเธอ หากใครพลัดเมืองมิได้ พระธิดาหรือบุตรการกล่าวสิทธิ์กับเหล่าอสูร พลิ้วมือป้องกัน สิบเส้าแสงสว่างพาดผ่านด้านหน้าบ้านเมืองขึ้นใหม่” นี่เป็นเจตนาของพระธิดาประเทศจักรวรรดิ ที่เตือนไว้ในพงศาวดารโลก เป็นการเตือนคนของการสลายแสงสว่างผ่านและภาสคือแสงสุดท้ายที่เป็น ขาวโลกอย่างหรือที่พูดภาษาในกล่อภาษาไทยตาม (โลก) เธามาไว้ไว้เป็นคำเตือนเมืองเรื่องใหม่ คำพูด แสงสว่างปางค่อไป อุตส่าห์สอนเราเรื่องกันว่า “คนก็เกิดได้ซ้ำ เกิดซ้ำได้เมือง” ผู้เตือน เรื่องใหม่เมื่อคำพูดนั้น ก็ต้องคนเป็นเมืองหรือว่าอสูรตามเดิม พระธิดาหรือจะก็ไม่สามารถเข้าไปคั่นเมือง เรื่องใหม่ได้ เพราะถ้าอสูรหรือพอลองไม่ฟังพระธิดาขึ้นมาเมืองไว้จากศัตรูได้

พระยาภาววิธ ได้ส่งทหารออกไปกวาดต้อนไพร่พลจากต่างหัวเมืองมาไว้ที่เมือง (สาธิตธานี) ได้ผู้
คนมาตั้งเมือง แล้วอพยพขึ้นพิศดารมาไว้ในหัวเมืองที่สามแห่ง ได้กัณฑ์หนึ่งไว้ว่าพลกษัตริย์มาขอพิทักษ์
พระยาภาววิธอีก โดยเจ้าเมืองนั้นเป็นปราชญ์และวีรบุรุษปางไว้ พลก็ยกทัพมาทูลเกล้าฯ เสนาช่วยเจ้านคร
ได้ตั้งทัพมาล้อมนอกกำแพงไว้ พระยาภาววิธจึงได้ส่งทหารออกไปกวาดต้อนไพร่พลจากเมืองจันท เมือง
ตรา และเมืองฉะเชิง เมืองจันทบุรีและเมืองสาธิตธานีก็ตั้งพระยาภาววิธ แล้วพระบรมราชโองการให้
พระยาภาววิธมาทำเมืองจันทบุรี เมืองตรา และเมืองฉะเชิง พระยาภาววิธขอไปพระบรม
ราชานุญาตแล้ว ก็ให้พาครอบครัวเมืองฉะเชิงและเมืองตรา เพื่ออพยพขึ้นพิศดารไปอยู่บ้านเดิม ธงสุธา
ภณินไปอยู่บ้านเก่าเมืองฉะเชิงของตนต่อไป

พระคัมภีร์หรือคัมภีร์นั้น ได้ถูกทูลพระพรจากพระเจ้า ไปบอกแก่คนให้มาเชื่อในพระคริสต์ด้วย แต่พระพรหรือคัมภีร์ที่พระเจ้าประทานให้คนมาอ่าน กองทหารพระเจ้าก็จะได้อะไรนั้น ไปเป็นของพระองค์ พระพรหรือคัมภีร์นั้นคือ กองทัพพระเจ้าก็จะได้อะไรที่คนมาอ่านคัมภีร์นั้นเป็นของพระองค์ แต่คนไม่ได้

ในปี พ.ศ. ๒๓๓๑ กองทหารของพระยาภาววิมล ได้ไปกวาดต้อนเชลยชาวบ้าน จากเมืองมัว
และเมืองตะกาทามาไว้ที่เชิงสะพาน พ.ศ. ๒๓๓๓ ได้ไปจับได้พลายชกไปจากเมืองท่าวัน แล้วเอามาไว้ที่
บ้านสระคอก สิบไร่ บ้านวังโหล่ง ไร่สามสิบ กวาดต้อนผู้คนกลับมาไว้ที่เชิงสะพาน

พ.ศ. ๒๓๓๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียงพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ขึ้นใหม่ มี
การสมโภชนครและฉลองวัดวาอารามต่าง ๆ เป็นการขึ้นปีใหม่และเรียกเก็บภิกษุมาชำระศาสนาเมืองเป็นอัน
มาก ใน พ.ศ. ๒๓๓๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียงพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ขึ้นใหม่ การ
ตั้งเมืองเชียงใหม่จึงประสมการขึ้นเจ้าเมืองคนเป็นต้นมา หลังจากได้ร้างไปเป็นเวลาพอถึง ๒๐ ปี
แล้วพระยาทิพากรวงศ์ ๑๐,๐๐๐ คน กลับเข้ามาตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นใหม่ไว้อีก แต่ไม่สามารถตั้งให้เจ้าเมืองได้
ทั้ง ๆ ที่พม่ามีกษัตริย์มาปกครองเมืองเชียงใหม่เป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศ์
เรียบเรียงพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ขึ้นใหม่เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียงพงศาวดารเมือง
เชียงใหม่ขึ้นใหม่เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียงพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ขึ้นใหม่เป็นต้นมา
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียงพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ขึ้นใหม่เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียงพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ขึ้นใหม่เป็นต้นมา

พ.ศ. ๒๓๔๑ พญาเมืองแปะอพยพครอบครัวหนีจากพม่ามาหาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เมืองไทรบุรี ได้จับใส่หม้อทองคำไปจากเมืองสาเกต จึงอพยพชาวบ้านชาวเมืองมาไว้ที่เมืองใหม่และตั้งาเป็นเมืองใหม่ พ.ศ. ๒๓๔๖ กองทหารเมืองใหม่ยกไปปราบพม่าในเมืองถิระกอบสองพันคน ถึงเมืองท่า เมืองสา เมืองซาค เมืองมูง จนถึงเมืองว้า ข้างใต้ ข้างบน ได้ครอบครองไว้ว่าชาวเมืองกลับอพยพเมืองใหม่เป็นอันมาก ไพบูลย์นารถพญากษัตริย์ไปปกครองลาว สดุดีอาณาจักรเมืองใหม่กล่าวถึงความเป็น "พระบรมราชาธิบดี ศรี- สิริวงศกัณทรสุดาทิพย์ สมญาเทพยดาธิราช ขัตติยาธิราชวรมณี เจ้าขนิษฐา พระนครเมืองใหม่- รามราช"

พยานขอแสดงหลักฐานต่อศาลในข้อนี้ว่า พยานได้ไปพบและได้ฟังคำให้การของนางสาวโสภาในวันนั้น-
ตลอดทั้งนั้นแล้ว ก็ได้ไปประจักษ์ว่านางสาวโสภาได้ไปพบและได้ฟังคำให้การของพยาน และพยานได้ฟังคำให้การในวันนั้น พ.ศ. 2549

ในปีพ.ศ.๒๕๓๕ อ.ราชเชษฐาพานไปเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ จะพบเห็นหมู่บ้านที่มีชื่อว่ามีคน
บ้านเมืองต่าง ๆ ที่ถูกอพยพเชียงใหม่ได้ ไปกวาดต้อนมาประจำชนชาวบ้านชาวเมืองนั้น ๆ อย่าง เช่น
บ้านเมืองวาว เมืองชอง หลาก พ่าโก (เมืองโค) ซึ่งอยู่ในอำเภอสันทราย เมืองเชียงรุ่ง เมืองเสน
เมืองนาง เมืองสาบ เมืองกาบ เมืองเชียงขวางในอำเภอเมืองเชียงใหม่เป็นต้น เมื่อเข้าไปเที่ยวในจังหวัด
ลำพูน ก็พบหมู่บ้านเมืองของ บ้านธิ บ้านหลวง บ้านเลื เป็นต้น เป็นหมู่บ้านของประชาชนคนไทย
ชาวบ้านชาวเมืองนั้น มาจากส่วนเมืองของ แคว้นสิบสองพันนาในสมัย ๒๐๐ ปีมาแล้วถึงสาม รวบรวม
แล้ว ประชุมชาวจังหวัดเชียงใหม่ที่ จังหวัดลำพูนที่ จังหวัดลำปางที่ และแพร่และน่านที่ ส่วน
แต่สามารถสืบเชื้อสายไปได้บรรพบุรุษ บรรพคต ที่ถูกกวาดต้อนมาจากสิบสองเมือง เชียงรุ่ง เชียง
ซึ่งเป็นชาวไทลื้อ ไทจีน และไทใหญ่ เบื้องหน้าใหญ่ เมื่อมาตั้งถิ่นที่กับชาวบ้านชาวเมืองกับแล้ว
ก็ได้ผสมผสานกันเป็นชาวจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่านไปทั้งสิ้น ในปีพ.ศ.๒๕๓๕
ที่พูดภาษาถิ่นไทยของ ไทลื้อ ไทจีน และไทใหญ่ อีกเมืองอย่าง แต่จำนวนเมืองน้อยมาก ส่วนใหญ่
จะพูดภาษาถิ่นภาษาไทยหรืออีสานไปทั่วทุกแห่งแล้ว แล้วก็มีจะพูดภาษาไทยกลางต่อไปภายใน
๑-๓ ชั่วโมงเป็นอย่างนี้

ในภาคด้านส่วนหัวของตัวกลม เติมน้ำมันพรตศรีสาหร่าย น้ำนมทางศูนย์กลางคือ นางคำ-เพ็ญธนาพรสุนทร นางคำเพ็ญศรีในชื่อพี่สาวจากเจ้าเมืองมณี สิบสองพันนาออกมา พวกคนพี่น้องกันสมัยเป็นบรรพชนของเจ้าเมืองมณีมีชื่อพี่สาวออกมาทางฝ่ายหญิงคือ คุณยาย (นางคำเพ็ญศรีมา ธนาพรสุนทร

ภริยาของขุนสารคาม) คือ เวลานั้นหากน้องสาวของแม่มีบุตรสาว จะทำการสมรสให้บุตร จะต้อง
ไปขึ้นใหม่กับสกุลว่าให้ "มี" บรรพสตรีซึ่งมีชื่อว่า เจ้ามั่นคำคง บุตรเจ้าบ้านเมืองมัย สิบสองพันนา
ให้ทราบและของขุนสารคาม "มี" เมื่อก่อน บรรพสตรีของหลวงพัฒน์ประจำอยู่ที่เมืองมัยของ
เรือนคำคง ซึ่งมารดาของแม่ได้ยกเรือนไม้สักโบราณอายุราว ๒๕ ปี ที่ถ่มน้ำให้แม่แต่งงานมาคนใน
พระบรมราชูปถัมภ์ นักรบหลวงขึ้นไปได้จากกรมธรรมา ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐
ของสารคาม คือ นางมัย เจ้ามั่นคำคงเป็นหลานของเจ้าบ้านคำคง ซึ่งถูก
จับเข้าคุกไปเป็นของหลวงพัฒน์มาจากสิบสองพันนา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๓ พร้อมกับน้องสาวของบ้าน
คือ นางคำมัย (ธิดาของเจ้าผู้ครองนครลำพูน "บุญผะ") ส่วนญาติของบ้านเป็นเจ้าบ้านเมืองมัย ตาม
ในตำนานรบ ไม่รู้จักชื่อ แต่มีบางคนมาบอกว่าท่านชื่อเจ้าผะ (ที่อำเภอสีมพราหมณ์ จังหวัดเชียงใหม่
มีหมู่บ้านหนึ่งชื่อว่า บ้านผะ)

การสืบ "มี" ของเจ้าบ้านผะได้ของน้องมาทางสายฝ่ายหญิงที่สืบท่านนี้ ผัวของแม่
เกิดชื่อผะ แต่การนับญาติสายโลหิตในปัจจุบันสืบสมมาทางสกุลของแม่ชื่อผะ เพื่งจะเริ่มมีกันเมื่อมี
การประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตุสกุล พ.ศ. ๒๔๕๘ ไม่ถามแม่ชื่อ

ในปัจจุบันนี้ หากจะลองคำนวณหาตัวเลขอย่างคร่าวๆ แล้ว ในบรรดาประชากรชาว
จังหวัดเชียงใหม่ จะมีผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพสตรีที่ถูกกวาดต้อนเหล่านั้นมาทั้งหมดกี่คน ลองไปอยู่
และสิบสองพันนา มีประมาณร้อยละ ๕๐ ของประชากรทั้งหมด ๒,๐๐๐,๐๐๐ คน ส่วนในจังหวัดลำพูน
นั้น มีมากถึงร้อยละ ๘๐ ของประชากรทั้งหมด ๓๖๐,๐๐๐ คน มีน้าลำประชากรที่อพยพหนีภัยจาก
อยู่ในแม่บ้านสิบสองพันนา มาอยู่ตาม บ้านตามบ้าน ในปัจจุบันนี้มีเหลืออยู่แค่เพียง ๗๕,๐๐๐ คน
เท่านั้น หากไม่ถูกกวาดต้อนเข้ามาทั้งหมดมาไว้ในภาคเหนือของประเทศไทย อีกก็จะมีคนสืบสองพันนา
ในตำนานที่ถูกแบ่งแยกออกไปเป็นส่วนของรัฐอื่นๆ เช่น และประเทศลาวในปัจจุบันแล้ว
จำนวนประชากรลาวได้อพยพสิบสองพันนาในเวลานี้ อาจมีมากกว่าๆ กับมากไปจะในเขตพม่าลาว
ปัจจุบัน ก็คือ มีมากถึง ๑๕ ล้านคน ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีมากที่สุดในประเทศจีน

หนึ่ง ไม่แค่เพียงจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูนเท่านั้นที่มีการกวาดต้อนเข้ามาจากที่อื่น
มาอยู่ด้วย ยังมีลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย ประชากรล้านคนได้อพยพจากที่อื่นมาอาศัยอยู่
ตามพื้นที่

จดหมายเหตุฉบับนี้เขียนขึ้นเมื่อครั้งหนึ่ง แต่เขียนไม่เสร็จ มาเขียนต่อที่อุทยานสุ (ขุนหมื่น)
พร้อมเจ้าเป็นค้อยไปเยี่ยมของบ้านเขา และฉะฉินจะบินจากบ้านเขาไปเยี่ยมตัวเขา จะกลับถึงสองสาม
วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๒๕

แม่ของสุที่ท่านเขียน

ขอไว้บทความฉบับนี้อาจผม

(อินทร์ นิมมานะพันธ์)

พระพุทธรูปสำคัญของเมืองเชียงใหม่

นันทนา ปิ่นป้อง*

ประวัติของเมืองเชียงใหม่ที่กล่าวถึงอยู่ในตำนาน พงศาวดารหรือเอกสารที่สำคัญของเมืองเหนือหลายเล่ม เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ นิพนธ์มาลัยปรีดิ์ จามเทวีวงศ์ พงศาวดารโยนกภาษาเป็นคำฉันท์ ไฉนเชลยศึกโพธิ์พราหมณ์การพญารามพรหมพลา-
ศาสตร์ของภควัฒน์ราชวงศ์มังราย รวมทั้งการสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญหลายองค์ก็อยู่ใน
ตำนานคู่มือเมืองมาจนทุกวันนี้ นอกจากนั้นยังกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป
สำคัญของประเทศไทพม่าด้วยเช่นกัน (พม) ที่มาจากผ่านแคว้นล้านนาไทเหนือ คือ
พระพุทธรูปพม่าวันปฏิมากร (พระแก้วมรกต) และพระพุทธรูปอื่นๆ น่าที่จะเป็นความ
ภาคภูมิใจของชาวเหนือโดยแท้จริง ในหนังสือกล่าวถึงแม่เมืองพระพุทธรูปที่สำคัญ
ทางลัทธิพหุฐานการสร้างปรากฏอยู่ในตำนานหรือพงศาวดารเหล่านั้น และจะเสริม
เรื่องของพระพุทธรูปที่สำคัญ ทางลัทธิ ไน้ปรากฏ พหุฐานการสร้าง แต่เป็นพุทธรูปสำคัญที่
ควรกล่าวถึง คือ เศียรพระนันทนบุรี (พระนาง) ที่พิพาทกันมานานแต่รัชกาลเมืองเชียงใหม่และ
พระแก้ว ประจักษ์กาล ของ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ราชวงศ์จักรี ที่ส่วนใหญ่นับ
ถือฐานอยู่ในพุทธพระสุรัสวดีพิมาในพระบรมมหาราชวัง โดยจะเรื่องเล่ากันมีสารคดี
ราชันของพระเจ้ามังรายจนกระทั่งสิ้นสุดรัชกาลของพระนางวิสุทธิเทวี (พ.ศ. 1802-
พ.ศ. 2121)

ก่อนที่จะกล่าวถึงพุทธรูปที่สำคัญ ของเมืองเชียงใหม่ ควรจะขอ กล่าวถึง รูปแบบของ
พุทธรูปในเมืองเหนือที่รวมเรียกว่าคือปะเจียงแสน¹ และให้แบ่งรูปแบบของพระพุทธรูปออกเป็น
เป็น 2 รุ่น คือเจียงแสนรุ่นแรก (รูปที่ 1) (พุทธศตวรรษที่ 16-19) และเจียงแสนรุ่น
หลัง (เชียงใหม่) (พุทธศตวรรษที่ 19-23) รูปแบบของพระพุทธรูปทั้งสองรุ่นมีความ
แตกต่างกันออกไปมากเป็นต้นแก่พระวิมาลิกะมาตย์ทำประทับนั่ง ไม้ศอกยาวตามยาว
เปรียบเทียบกับ

* สาขาประวัติศาสตร์โบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1. ให้มีการเสนอรูปแบบของศิลปะในปามุคไทยแบบใหม่โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรม

	เมืองแสนรุ่นแรก	เมืองแสนรุ่นหลัง (เมืองใหม่)
พระวิชัย	ค่อมกอนหรือคอกบัวคุ่ม	เป็นปลวกไฟ
สมวคพระเกศา	กัณโศ	กัณแสงทอง
พระพักตร์	กอน, สัน	กอน, เวียงยาว
พระหนุ	เป็นเนิน	ธรรมศา
พระองค์	อวนอ้วน, อูรพูน	ค่อนช้างเพ็ญ
ราชธิดา	สันอยู่เหนือพระอิน	ยารางจระพระนาง
ท่าประพาส	ชัศสนาภิพร	ชัศสนาภิรา

เนื่องจากเมืองเชียงแสน (ที่นาของเชื้อคือป) ยังไม่เคยมีการรื้อค้นทางโบราณคดีเลย และไม่มีศิลาจารึกที่เป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดีสนับสนุน จึงทำให้รูปแบบของพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกก็เชื่อกันว่าน่าจะสร้างในครั้งที่เชียงแสนเป็นเมืองสำคัญแรกเริ่ม (มีมาก่อนที่พระเจ้าแสนภูจะสร้างเมืองเชียงแสนในปี พ.ศ. 1871) ก่อนช้างสีนหางแดงมีชื่อได้แก่วัฒนยังอยู่ในดินแดนทุกวันนี้ สำหรับพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นหลัง (เมืองใหม่) ได้เกิดขึ้นหลังจากที่ได้สร้างเมืองใหม่แล้วจึงมีกษัตริย์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แบบเมืองใหม่ มีหลักฐานการสร้างก่อนช้างเผือกชน ทั้งเอกสารบันทึก จารึกที่ฐานบ่อสร้าง ผู้สร้าง ฯลฯ เป็นต้น จึงทำให้สามารถจัดแบ่งลักษณะของพระพุทธรูปในยุคนี้ออกเป็นสองช่วงได้อย่างชัดเจน ซึ่งถ้าจะพูดรวมๆกันสองช่วงของล้านนาไทยจัดแบ่งออกได้ดังนี้คือ

สกุลช่างพริ้งอุช้อย (คือปทวารวดีตอนปลาย)	อ่าพูน
สกุลช่างเมืองใหม่	เมืองใหม่
สกุลช่างฝั่ง	เมืองใหม่
สกุลช่างพะเยา	พะเยา
สกุลช่างน่าน	แพร่ - น่าน

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ สกุลช่างพริ้งอุช้อยเป็นสกุลช่างเดียวในล้านนาไทยที่ถูกจัดให้เป็นคือปทวารวดีตอนปลาย ในขณะที่สกุลช่างอื่น ๆ เป็นคือเชียงแสนเป็นหลักและได้เกิดขึ้นหลังจากที่ได้สร้างเมืองเมืองใหม่แล้วทั้งสิ้น แม้จะสกุลช่างจะมีเอกลักษณ์พิเศษของตนเองคือ

สกุลช่างเชียงใหม่ จะสร้างพระพุทธรูปเป็นสองรูปแบบคือ แบบพระมณฑิลาธิ์ลของ
กิตติโชติธรรมเสนกับเชียงแสนรุ่นหลัง (เชียงใหม่) เช่น พระเจ้าทรงทิพย์ วัดสวนศาล จังหวัด
น่าน (รูปที่ 2) พระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น แบบที่สองจะสร้าง
พุทธรูปเหมือนแบบเชียงแสนรุ่นแรกทุกประการ แต่จะมีลักษณะเชิงกระด้าง ไม่มีชีวิตจิตใจ
โดยจะเริ่มสร้างตั้งแต่รัชกาลของพระเจ้าติโลกราชลงมา โดยมีจารึกที่ฐานบอกปีสร้างไว้แน่นอน
เช่น พระพุทธรูปที่วัดกลางดงกอก พระเจ้าทรงทิพย์ วัดพระสิงห์ เป็นต้น (รูปที่ 3)

สกุลช่างล้าน มีกษัตริย์พุทธรูปสันตราชันย์คำ เน้นเส้นคมที่พระนาสิกและพระขนง
มีพบน้อยมาก

สกุลช่างพะเยา (รูปที่ 4) จะแกะสลักพุทธรูปและศิลปกรรมอย่างอื่นด้วยหินทราย
ทั้งนี้และพระพุทธรูปที่พบส่วนใหญ่จะดูคล้ายโดยลักษณะออกจากองค์พระ ทั้งลักษณะภาค
มากมายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา ส่วนแม่ช้างยุคเกิดบนทั้งนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ
กันทั่วต่อไปอย่างอื่น

สกุลช่างน่าน จะสร้างพระพุทธรูปที่มีความงามตามแบบอย่างของพุทธรูปสุโขทัยธรรม
เชียงแสน และสร้างได้อย่างงดงามตามคติขององค์ เช่น พระพุทธรูปปางสมาธิ (รูปที่ 5)
วัดพระธาตุ พระพุทธรูปปางห้ามสมุทรวัดช้างค้ำ (รูปที่ 6) พระพุทธรูปองค์คำที่มีพระนาม
ว่า พระพุทธอนันตปฏิริยวิภาคนัน ปางธำมอยู่ที่วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน (รูปที่ 7) ที่จังหวัด
แพร่ มีพระพุทธรูปองค์ วัดพระบาทมิ่งเมือง เป็นต้น

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงพระพุทธรูปที่สำคัญของล้านช้าง การครองราชย์ของราชวงศ์
มังราย² โดยเริ่มจากพระเจ้ามังราย ก่อนที่พระองค์จะสร้างเมืองเชียงใหม่ พระองค์ประทับอยู่
ที่เวียงกุมกาม ประมาณปี พ.ศ. 1831 ได้ทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูป 5 องค์ นม 3 ยืน 2
สูงใหญ่ขนาดเท่าส่วนของพระเจ้ามังราย³ ไว้ ณ วัดกาชโลน ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่มีพุทธรูปตามที่
กล่าวอยู่ที่วัดนี้ แต่จะมีปรากฏในตำนานของวัดกลางดงกอก (วัดพระเจ้ามังราย) ที่กล่าวถึง
พุทธรูปอันปางประหาลกธิดี (รูปที่ 8) ว่าเป็นพระพุทธรูปที่พระเจ้ามังรายได้ทรงโปรดให้
ย้ายมาจากวัดกาชโลนในปี พ.ศ. 1842 เพื่อให้มาประทับพระประสาทที่วัดเชียงมั่น แต่ตามที่ตาม
ได้หักลงก่อนตามก่อนไปไม่ไหว จึงโปรดให้สร้างเป็นวัดขึ้นเรียกว่าวัดกานคชคคได้เปลี่ยนมาเป็น
กาลดงกอกในภายหลัง และองค์พระพุทธรูปก็ประทับอยู่ที่วัดนี้เรื่อยมาจนทุกวันนี้ พระพุทธรูป

2. รัฐบาลมีการครองราชย์ของราชวงศ์โยคีตามความพงศาวดารล้าน

3. พระราชพงศาวดารจักรี พงศาวดารล้านนา คือตำนานพงศาวดาร, กรุงเทพฯ, 2564 หน้า 282.

องค์หนึ่งเป็นหนึ่งในจำนวนพระพุทธรูปอื่น 2 องค์ ที่พระเจ้ามัวราอโปรดให้หล่อขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1831 สำหรับชาวครองพระพุทธรูปองค์นี้สูงถึง 4.50 เมตร คงจะไม่ไร้ขนาดเท่าส่วน พระองค์ของพระเจ้ามัวราอเป็นแน่

ทั่วทั้งห้าคือ อ. สัมมัตติย อ. เมธอริยใหม่ มีพระพุทธรูปพระประธานประทับนั่งปางมารวิชัย มีพระนามว่า พระเจ้าแผ่นดินเต่า เป็นพระพุทธรูปที่ได้ย้ายมาจากวัดภาคโสม ระหว่างปี พ.ศ. 2412-2422 พระพุทธรูปองค์นี้สันนิษฐานว่าคงจะเป็นหนึ่งในจำนวนพระพุทธรูปอื่น 2 องค์ที่พระเจ้ามัวราอทรงโปรดให้หล่อขึ้นด้วยกล่าวแล้วข้างต้นก็ได้

ในรัชกาลของ พระเจ้ามัวราอพระองค์ทรง ได้พระเสด็จคณะ หรือพระแก้วขาวจากการรับสนธิสัญญาเป็นพุทธรูปสำคัญประจำพระองค์ออกมา ค่อยมาได้นำมาประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงมั่นพระเสด็จคณะมีประวัติกล่าวถึงการสร้างอยู่ในตำนานพระรัตนพิมพรรค์ ที่กล่าวถึงการสร้างพระแก้วสีขาว พระแก้วสีเขียว (พระแก้วนวลก) พระแก้วสีแดง ทองทิพย์ และไม้แก่นจันทร์แดง รวม 5 องค์ แต่พระแก้วสีแดง (สีโลหิต) ไม่เคยปรากฏ มีแต่เพียง 4 องค์ที่อยู่ในเมืองเหนือ (ยคัต) พระแก้วขาว (ตามประวัติ) มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ 4 แห่ง คือที่พระเมาลี พระนลาศ พระโอษฐ์และพระอุระ มีขนาดหน้าตักกว้าง 4 นิ้ว สูงประมาณ 6 นิ้ว เป็นพระเสด็จสีขาวขุ่นแดงเป็นพุทธรูปที่พระนางจามเทวีทรงนำมาจากเมืองละโว้เมื่อครั้งที่เสด็จมาครองเมืองหริภุญชัยมีผู้เชื่อกันว่า พระแก้วขาวเป็นพุทธรูปสกุลช่างละโว้ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วพระแก้วขาวเป็นพุทธรูปแบบที่เรื่อกว่าซึ่งมีสกุลช่างหรือเมืองใหม่เป็น

มีพระพุทธรูปกสิศา ปางทรมานช้างนาฬิกาวี คือปางแบบปางของอินเคืออยู่ทั่ววัดเชียงมั่น ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่พระภิกษุชาวลังกาได้นำมาถวายพระเจ้ามัวรา ปัจจุบันทางวัดได้สร้างวิหารขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วขาวและพระกสิศา โดยที่ภิกษุชาวไวโนชนาปะที่สร้างสถูปแบบของโบราณ ล้อมรอบด้วยรั้วกรงเหล็ก มีชื่อเรียกขานอยู่เบื้องบนองค์พระทั้งสอง ตามใจต้องการจะสร้างนำพระก็จะจับสวิชไฟทำให้ไฟไหม้ไฟไหม้ไปตรงองค์พระก็ได้เลยนับเป็นวิธีรื้อร่นำพระที่แปลกพิสดารไปอีกแบบหนึ่ง

ต่อจากรัชกาลของ พระเจ้ามัวราอ ก็ไม่มีการ กล่าวถึงการ สร้างพุทธรูป ที่สำคัญเฉพาะพระหนึ่งถึงรัชกาลของพระเจ้าเกือมา (ประมาณ พ.ศ. 1910-1931) เป็นยุคที่มีการสืบพระศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจากยุโรปที่สุลต่านนาโฆ ซึ่งทำให้พิธีพิธีของคอกาสุให้ชื่อเจ้าสุลต่านนาโฆ ครั้นถึงสมัยของพระเจ้าแสนเมือจมา (ประมาณปี พ.ศ. 1931-1954) ได้มีการกล่าวถึงการ

สร้างพุทธรูปทองคำและพุทธรูปเงินบรรจุไว้ในฐานสี่องค์ พระเจดีย์ทองคำที่เริ่มก่อร่างสร้างขึ้น
ในสมัยของพระองค์ แต่มิได้บรรจุภายในลักษณะสำคัญขององค์พระเจดีย์ แต่มีเหตุการณ์ที่สำคัญ
เกิดขึ้นในรัชกาลนี้คือ การได้พระพุทธรูปหินที่นำมาเป็นพุทธรูปอยู่ภายในเมืองจันทบูรวันนี้ พระพุทธรูป
หินนี้ เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับความนิยมอันสูงสุดของท้องถิ่น มีประวัติที่เขียนเป็นภาษาบาลีโดย
พระภิกษุชาวเมืองใหม่คือ พระโพธิ์ธำมโหสถสังฆนิทาน. โดยกล่าวว่าพระพุทธรูปหินนี้เป็นพระ
พุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศอังกา เมื่อปี พ.ศ. 700 ต่อมาได้มาอยู่ที่นครศรีธรรมราช สุโขทัย
กัมพูชาพม่าและลัทธิ จนกระทั่งความหายนะของเมืองเชียงใหม่นั้นได้มาถวายพระเจ้านันท
เมืองมาๆ ซึ่งพระทัยจะนำไปประดิษฐานไว้ ณ วัดสุปฏิหาราม แต่ด้วยเหตุเชิงของพระภิกษุ
จากเมืองลัทธิไม่ได้ เมื่อแล้วเมืองวัดลัทธิ จึงโปรดให้นำพระพุทธรูปหินนี้ไปประดิษฐานไว้ที่วัด
ลัทธิ ซึ่งคนทั้งปวงก็เรียกว่าวัดพระพุทธรูปหินนี้หรือมาจากราชธานีเป็นวัดพระหินในที่สุด
ในสมัยที่พระ โสธนะฐานกัทธิเมืองใหม่เมืองลัทธิได้เสด็จกลับไปที่เมืองลัทธิกัทธิกันทุก ได้
นำเอาพระพุทธรูปหินนี้ไปไว้ ณ วัดสุปฏิหาราม แต่กับได้ส่งกันกลับมานั้นถูกชาวเมืองลัทธิ
ออกพิณมาไล่ไล่นำเอาพระพุทธรูปหินนี้มาไว้ที่เมืองใหม่เมืองลัทธิ ในปี พ.ศ. 2204 ได้นำเอา
พระพุทธรูปหินนี้ไปไว้ที่กรุงศรีอยุธยา จนเมื่อ พ.ศ. 2310 โสธนะฐานกัทธินำเอาพระพุทธรูปหินนี้
และพระนางเจ้าเมืองใหม่มาตั้งไว้ที่เมืองใหม่เมืองลัทธิ ต่อมาสมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรีได้โปรด ให้เจ้าพระยาจักรี และเจ้าพระยาสุรสีห์ออกกอง พิณมาขับไล่ พม่าออกไปจาก
เมืองเมืองใหม่ได้สำเร็จ ในปี พ.ศ. 2317 จึงโปรดให้พระพุทธรูปหินนี้กลับไปไว้ที่กรุงลัทธิ
เป็นพระพุทธรูปประจำวัดใหม่และประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพระนครมาจนทุกวันนี้

สำหรับพระพุทธรูปหินนี้ คนเมืองลัทธิเรียกว่าพระหินนี้และจะเรียกพระพุทธรูปที่
มีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปหินนี้ว่าพระหินนี้ทั้งนั้น โดยจะเรียกแบ่งกันของศาสนาพวกความ
ของราชสำนักเป็นเกณฑ์ว่าลัทธิลัทธิ จะนิยมนำมาถวายพระรัตน สิบสอง จะนิยมนำ
มาถวายมาตั้งที่กลางพระอุระ (ระหว่างพระรัตนกับพระนาภี) ลัทธิลัทธิจะนิยมนำมาถวาย
จนพระรัตน

ในปัจจุบันมีพระพุทธรูปหินนี้อยู่ 3 องค์ ที่ทางเจ้าเมืองลัทธิเรียกกันว่าพระหินนี้เป็นองค์
จริงที่สร้างในประเทศลัทธิเมื่อปี พ.ศ. 700 ทั้งนั้น แต่ถ้าจะพิจารณาดูพระพุทธรูปที่มีพระนาม
ว่าพระพุทธรูปหินนี้ทั้งสามองค์จะเห็นว่า

1. น. ๒ หน้า ๑ ได้เขียนไว้ในหนังสือของพระพุทธรูป หน้า 231 ว่า "ได้พบพระพุทธรูปหินนี้
ได้พบพระพุทธรูปหินนี้ใน ๒ องค์ ปัจจุบันอันมีอยู่ด้วยกันทั้งสามองค์เรียกว่าพระหินนี้"

2. ที่เมืองลัทธิจะมีพระพุทธรูปหินนี้ที่ประดิษฐานอยู่ในวิหารทางด้านพระหินนี้ ๑ เมืองใหม่

องค์ที่สาม ประดิษฐานอยู่ที่หอพระพุทธรูปสี่องค์ จังหวัดนครราชสีมา เป็นฝีมือสกุลช่าง
นครราชสีมาหรือปอญธำ (รูปที่ 9)

องค์ที่สี่ ประดิษฐานอยู่ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร เป็น
องค์ที่นำไปจากเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี คือปลูไธย (รูปที่ 10)

องค์ที่ห้า ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารอาศรม วัดพระเชตุพน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศิลปะเชียงแสน
รุ่นแรก

จะเห็นได้ว่า ทั้งสามองค์ไม่มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งตามที่กล่าวไว้
เลย มีแต่องค์ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครเท่านั้นที่มีลักษณะคล้าย
กับพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่ง เป็นพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ซึ่งเป็นท่า
ประทับนั่งและปางที่นิยมของพุทธรูปองค์ใด องค์หนึ่ง จากการสอบถามประวัติของพระพุทธรูปสี่องค์ไป
ประเทศอังกฤษก็ได้รับการยืนยันว่า ไม่เคยมีการสร้างพระพุทธรูปสี่องค์เมื่อ พ.ศ. 700 เลย เพราะ
ฉะนั้นเรื่องของพระพุทธรูปสี่องค์คงเป็น เรื่องที่คนไทยคิดค้นกันขึ้นมาเอง แต่ต้องการความศักดิ์
สิทธิ์จึงต้องอ้างไปอิงอิงการสืบเป็นต้นแบบแห่งพุทธศาสนาที่สำคัญในยุคนั้น

ในสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน (ประมาณ พ.ศ. 1954-1985) มีเหตุการณ์พิเศษที่
ควรกล่าวถึงคือการพบพระแก้วมรกตพระพุทธรูปองค์ที่สำคัญที่สุดองค์หนึ่งของประเทศไทย นั้น
คือในปี พ.ศ. 1977 เกิดพิณมาองค์เจ็ดร้อยกว่าลำอยู่ เมืองเชียงวอ (ปัจจุบันเรียกว่าวัดพระ
แก้ว) ได้พบว่าพระในองค์เจ็ดมีพระพุทธรูปปางเป็นลวงกับที่ตกองค์แล้วทั่วทั้งองค์และเมื่อ
กระแทกปูนออกก็พบว่าพระพุทธรูปองค์แก้ววิเศษมรกต (รูปที่ 11) มีลักษณะงดงาม
มากไม่มีรอยตำหนิที่ใดเลย จึงมีใบออกแจ้งมาด้วยเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าสามฝั่งแกนจึงโปรดให้
นำมาไว้ที่เมืองเชียงใหม่ แต่เมื่อช้างทรงมาอยู่ทางนครหลวงเมืองเชียงใหม่กับเมืองลำปาง
ช้างทรงจะมุ่งหน้าไปเมืองลำปาง ไม่ยอมมาเมืองเชียงใหม่ไม่ว่าจะขู่บังคับใดๆก็ตาม จึงต้อง
นำพระแก้วมรกตไปไว้ที่เมืองลำปางและอยู่ที่นี่มาจนถึง 33 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2011 ในรัชสมัย
ของพระเจ้าติโลกราชจึงได้อัญเชิญเสด็จมาประทับ ณ วัดเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่ โดย
ตั้งองค์พระแก้วมรกตไว้บนฐานจันทน์ทิศตะวันตกขององค์เจดีย์หลวง (ปัจจุบันยังไม่มีแท่น
บุษบกขององค์พระแก้วปรากฏอยู่) มีบานประตูปิดเป็นต้นไม้พวลา พระแก้วมรกตประทับอยู่เมือง
เชียงใหม่เป็นเวลานานถึง 84 ปี จนถึงสมัยที่พระเจ้าสุริยวงศมหาราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ เสด็จเสวย
เสด็จกลับไปทรงเมืองศรีสัตนาคนหุตได้นำเอาพระแก้วมรกต ไปไว้ ณ เมืองหลวงพระบาง
ต่อมาอีกย้ายไปอยู่ที่วัดจันทน์เป็นเวลานานถึง 226 ปี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2321 พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในรัชสมัยที่ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพรหมมหาราชเจ้า

ในสมัยกรุงธนบุรี ได้เสด็จไปตีเวียงจันทน์ ได้ทรงนำพระแก้วมรกตกลับมาเป็นพระพุทธรูปบูชา ประจำรัชกาล และประดิษฐานอยู่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามมาจนทุกวันนี้

สำหรับพระแก้วมรกต ทรงเป็นพระพุทธรูป ที่มีตำนานการสร้างพร้อมกันพระแก้วขาว ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ประวัติความเป็นมาที่แท้จริง ยังมีข้อพิพาทและถกเถียงกันอยู่ แต่โดยมีการเคลื่อนย้ายไปมาเนืองนิตย์อยู่ คือย้ายสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนี้มาอยู่ทุกประการ เช่น หลังกองทัพพม่าได้เข้าตีเมืองเวียงจันทน์ ได้มาไว้ที่นครเวียงจันทน์ที่เมืองแก้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำพระแก้วมรกตมาไว้ที่เมืองกรุงเทพฯ เมืองพิษณุโลก เมืองศรีอยุธยา เมืองสระบุรี เมืองกำแพงเพชร เมืองเมืองเชียงรายได้มาไว้ที่นครเวียงจันทน์ที่เมืองแก้ว จึงได้เสด็จไปทอดพระเนตรที่เมืองกำแพงเพชรแล้วได้พระราชพิธีที่เมืองเชียงรายได้ ซึ่งข้อเท็จจริงนี้เองอย่างไรไม่มีใครสามารถยืนยันได้

พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปปางประทับขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ มีขนาดหน้าตักกว้าง 43 ซม. สูงจากฐานถึงเกศถึง 58 ซม. มีข้อสันนิษฐานสำหรับรูปแบบศิลปะของพระแก้วมรกตเป็น 2 ทางคือ ปางแรก อาจจะเป็นพุทธรูปแบบเรือนแก้วหลัง (เรือนไทย) เพราะในสมัยนั้นนิยมใช้แก้วสีต่างๆ แกะสลักพระพุทธรูปมากมายหลายสี ในสมัยอื่นไม่ค่อยนิยม ปางที่สอง อาจจะเป็นพุทธรูปแบบลังกาหรืออินเดียก็ได้ เพราะพระพักตร์มีลักษณะคล้ายไปทางนั้นและองค์เป็นพระพุทธรูปปางขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ซึ่งเป็นแบบศิลปะของลังกา หน้าตักไม่นิยม

องค์พระพุทธรูป เป็นสีเขียวมรกต สร้างด้วย แก้วมรกตเป็นแท่งเดียวกัน ทั้ง องค์ เป็นมรกตเป็นแนวประเภทโมโนคลีนิกคริสตัล (Monoclinic System) ในไฟโรซีนกรุป (Pyroxene group) มีความแข็ง (Hardness) ระหว่าง 6.5 - 6.7 มีความถ่วงจำเพาะระหว่าง 3.33 - 3.35

มีพระพุทธรูปที่สำคัญองค์หนึ่งประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในวิหารวัดเจติยหลวง มีพระนามว่า พระอัฐฐารส เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิปางประทานอภัย ที่ในสมัยสุโขทัยตอนสร้างมาและเรียกว่า พระอัฐฐารสพระอุยง ในเขตล้านนาไทยมีอยู่เพียงองค์นี้เองที่เรียกว่า แท่น พระราชมาศการของพระเจ้าสามฝั่งแกนแห่งพระนามว่า พระนางคิโลกจุจการาชนทวิ เป็นพุทธสร้างพร้อมทั้งรูปพระอัครสาวกซ้ายขวา คือ พระโมคคัลล และพระสาวิตรีพร้อมพระมหาคือหันหน้าเข้าหาพระประธาน

กรณีนี้ถูกทอของของล้านนาไทยในรัชกาลของพระเจ้าติโลกราชมีการสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญหลายองค์ ในปี พ.ศ. 1997 พระองค์ได้ยกของทัพไปตีได้เมืองแก่นไว้ในนครของ

8. องค์พระแก้วมรกต พระเจ้าอยู่หัวมอญเจ้าเมืองฉะ

9. องค์พระพุทธรูปองค์นี้พระศรีรัตนศาสดารามกับเรื่องพระพุทธรูปล้านนาที่มีอยู่ปรากฏ (พระแก้วมรกต)

โดยมีศิลปะลักษณะของทหารเอก จึงได้เลื้อยอริฐานบนารมีพาพระองค์เพื่อจะพลัดเป็นพุทธรูป ขนาดใหญ่ให้ได้ภายใน 7 วัน ซึ่งถ้าเจ้าหลานที่ได้ทรงตั้งพระทัยไว้ พระพุทธรูปองค์นี้ทรงพระนามว่า พระเจ้าทองทิพย์ (รูปที่ 3) เป็นพระพุทธรูปองค์สัมฤทธิ์ประทับนั่งวิหิตสมาธิราบปางมารวิชัย สูง 4.11 เมตร มีลักษณะสวยงามมากเป็นแบบเชียงแสนรุ่นหลัง (เชียงใหม่) ที่มีอิทธิพลของสุโขทัยผสม บ้างฉบับประดิษฐานอยู่ที่วัดสวนศาล จังหวัดน่าน

ในปี พ.ศ. 2020 พระเจ้าศิโรตธราชได้ทรงให้ประชุมพระเถระและพระภิกษุสงฆ์ในมหาเถรเจ้าราชวาศักดิ์เป็นประธาน กระทำสังคายนาพระไตรปิฎก ณ โหรารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) นับเป็นอัฐฐาภิเษกนามและเป็นครั้งแรกของประเทศไทย ต่อมาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะปีเดียวกันพระองค์ได้โปรดให้หล่อพระพุทธรูปองค์สัมฤทธิ์ประทับนั่งวิหิตสมาธิเพรียงปางมารวิชัย สูง 58 ซม. มีพระเนื้อที่พระนาง 1 เม็ด มีทองเนื้อที่ต่างๆ มีวรอบฐาน 45 เม็ด บนโครงจิ๋วได้พระกรขวา มีลูกกลอนสี่เหลี่ยมกว้างประมาณ 6 ซม. เป็นโลหะ จุดเด่นที่โหลยว้างเรียก ทองทิพย์ ซึ่งเชื่อกันว่าเวลาหล่อพระพุทธรูปมีผู้นำโลหะทองมาจากสวรรค์เจ้าแม่กวนอิมหล่อใส่โดยไม่ใครทราบ¹⁰ พระพุทธรูปมีพระนามว่าพระเจ้าทองทิพย์ (รูปที่ 12) ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ พระพุทธรูปพระเจ้าทองทิพย์นับเป็นรูปแบบของศิลปะเชียงแสนรุ่นหลังที่หันกลับไปเลียนแบบศิลปะเชียงแสนรุ่นแรก แต่มีลักษณะค่อนข้างเรียวการตกแต่งไม่มีวิจิตรจิกละเอียดเหมือนจารึกไว้ที่ฐานบอกชื่อผู้สร้างหรือมีส่วเข้ามาไว้ชัดเจนมาก ซึ่งนับเป็นข้อด้อยที่สำคัญในการกำหนดอายุและรูปแบบของศิลปะ

ต่อมาในปีระมาด นพทศวรรษกับวันวิสาขบูชาแบบ (เทโว) ซึ่งหากคำ พ.ศ. 2030 พระเจ้าศิโรตธราชโปรดให้หล่อพระพุทธรูปองค์สัมฤทธิ์ ขนาดพระนามว่าพระนาคาสนน้อย ประดิษฐานไว้ ณ วัดป่าศาล¹¹ บ้างฉบับพระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีภักดิ์ ซึ่งเป็นวัดที่พระยาท้าวโศภนได้สร้างขึ้นและได้เชิญเชิญพระนาคาสนน้อยมาจากวัดป่าศาล (ในเวลานั้นได้กลายมาเป็นวัดร้าง) มาเป็นพระประธาน พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะเลียนแบบพระพุทธรูปองค์ของสิ่งที่เป็นพิเศษก็คือที่พระชนม์ (หน้าจริง) เป็นเหมือนคานแบบพระพุทธรูปองค์ของ เพราะฉะนั้นชาวเชียงใหม่จึงเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระเจ้าเข้เข้ พระเจ้าศิโรตธราชได้ทรงหล่อพระพุทธรูปองค์นี้ก่อนขึ้นครองราชย์ 1 เดือน เท่านั้นเอง

10. อ้น อนุธิดา สารานุกรมพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ สำนักบรรณกิจฯ ร.ม.ศ. ๒๕๓๗ หน้า ๕๔.

11. พระยาประจักษ์ศิลปาคม, พจนานุกรมอีสาน หน้า ๒๕๐ หน้า 302.

พระอศกเข็ญราช ซึ่งเป็นพระวราชนกิดา ของ พระเจ้าติโลกราช ได้เสกจิ๋นครองราชย์
เป็นพระเจ้าเมืองใหม่สืบต่อมา ในปี พ.ศ. 2032 พระยาภิรมย์ภังค (ราชบุตรของ
พระเจ้าติโลกราช) เจ้าเมืองเชียงแสน ได้สร้างพระอารามและหล่อพระพุทธรูปองค์หนึ่งคือทอง
ปถมังโลหะมหาล้านทอง (คือ 10 ล้านหรือพันชั่ง) พระพุทธรูปองค์นี้จะมีพระนามว่า
พระเจ้าล้านทอง¹³ พระพุทธรูปมีขนาดหน้าตักกว้าง 4 ศอก 2 ก้าวมือ ลักษณะของพุทธรูป
เป็นพุทธรูปประทับนั่งสมาธิราบปางมารวิชัย เป็นแบบเชียงแสนรุ่นหลังอิทธิพลสุโขทัย
ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดพระเจ้าล้านทอง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2035 พระอศกเข็ญราชได้โปรดให้พระแม่เทพเทวพรพนาว่า
พระนางสิริอสุกั (พระนางวิกรมมณี) เป็นผู้ดำเนินการสร้างวัดสระไปการามและพระพุทธรูป
พระประธาน ที่มีพระนามว่า พระเจ้าศโปกการาม ซึ่งเป็น พระพุทธรูป ทองสัมฤทธิ์ ประทับนั่ง
สมาธิราบปางมารวิชัย ปางสมาธิพระหัตถ์ทั้ง 4 ธารเท่ากัน จัดเป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสน
รุ่นหลังอิทธิพลสุโขทัยที่สวยงามมากองค์หนึ่ง (รูปที่ 13) สูงประมาณ 2.35 เมตร ครั้นเวลา
ล่วงเลยมาหลายร้อยปี วัดนี้อยู่ในสภาพทรุดโทรมในปี พ.ศ. 2484 คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่
จึงได้ขออนุญาตพระพุทธรูปพระเจ้าศโปกการามมาประดิษฐานไว้ ณ หลังพระวิหารหลวง วัดพระ
สิงห์ และเมื่อมีการฟื้นฟูบูรณะวัดขึ้นใหม่มีพระสงฆ์มาจำพรรษาอยู่แล้วจึงได้ขออนุญาตจากวัด
พระสิงห์ยกอุโบสถวัดสระไปการามเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2518¹⁴ และได้เสริมแต่งองค์
พระพุทธรูปใหม่ปกปิดไปจากเดิมมาก

พอถึงสมัยของพระเมืองแก้วเป็นยุคที่พระพุทธรูปศาสนาบู่อธิบายมาก มีการปฏิสังขรณ์
วัดต่าง ๆ หลายนิกายและสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญๆ หลายองค์ คือ ในปี พ.ศ. 2047 ได้โปรด
ให้หล่อพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ของหมาก 1 คือ คือ ไก่คำกั๊ว มีที่ข้อ 8 แห่ง¹⁵ แต่เดิม
พระเมืองแก้วมีพระประสงค์จะให้ให้เป็นพระประธานวัดพระสิงห์ แต่เมื่อหล่อองค์พระเสร็จแล้วมี
ขนาดใหญ่มากและหนักมากไม่สามารถจะเคลื่อนย้ายไปได้ตามพระประสงค์ จึงโปรดให้สร้างวัดขึ้น
เป็นที่ประดิษฐานองค์พระ เนื่องจากชาวเชียงใหม่เชื่อว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีน้ำหนักของแก้วคือ
จึงเรียกพระนามว่าพระเจ้าแก้วคือ และเรียกชื่อวัดตามพระนามขององค์พระว่าวัดแก้วคือ ๆ อยู่ติด
กับวัดบุญปาราม (วัดสวนดอก) ด้านทิศใต้ ต่อมาได้มีการรวมวัดทั้งสองเข้าด้วยกันโดยกำหนด

13. เบ็ญจสิริ หน้า 385.

14. จากประวัติวัดล้านช้างของ พระปัญญาพิศาลภรณ์ (เอกสารในมือ)

15. พระราชพงศาวดารเจ้าเมืองเชียงใหม่ ฉบับพิมพ์, เล่มที่ 2 หน้า 209

ให้ส่วนบริเวณที่ประดิษฐานพระเจ้าน้ำทิพย์เป็นพระอุโบสถมีกำแพง (ตะบือง) แก้วอันยาวรอบ
และเป็นพระปรางฐานของวัดสวนดอก พระเจ้าน้ำทิพย์เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ประทับนั่งวิจิ
ตสมาธิราบปางมารวิชัย ป้ายหน้าพระพักตร์ทึบสีอิฐเก่าแก่เป็นพระพุทธรูปแบบเครื่องดินเผาพื้นหลัง
อิฐสีพองสุไรทองที่ส่วนวงกบที่ฐานองค์หนึ่งของภาพเหนือ

ในปี พ.ศ. 2553 ได้ทราบถึงพระพุทธรูปนี้มาเมื่อได้ใช้พระเมตตาสนักทำกับน้ำ
หนักของพระองค์องค์พระพุทธรูปและประดิษฐานไว้ในพระวิหารวัดสวนดอก ซึ่งปัจจุบันก็ยัง
คงอยู่ก็ตาม

หลังจากสิ้นรัชกาลของพระเมือมแก้วแล้วเหตุการณ์บ้านเมืองก็ไม่สงบ มีคนทำสงคราม
วุ่นวายสืบมาจึงไม่ค่อยมีการสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญ จนกระทั่งเมื่อเมืองใหม่และรัตนนาไทย
ตกอยู่ใต้อาณาของสุพรรณบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2101 เป็นต้นมา ในสมัยที่พระนางวิสุทธิเทวี
(สันนิษฐานว่าเป็นราชธิดาองค์หนึ่งของพระเมือมแก้วเจ้า) ราชเทวีของสุพรรณบุรีครองเมือง
เมืองใหม่ (ประมาณ พ.ศ. 2107-2121) ได้มีแม่ทัพสืบราชสมบัติ (พม่า) ได้ขอพระ
พุทธรูปทองสัมฤทธิ์ประทับนั่งวิจิตรสมาธิเพระ ปางมารวิชัย ซึ่งประดิษฐานอยู่เหนือพระอนันต์
นันทบุรีเป็นรูปคอกบัวสูงมากทำด้วยไม้ (ซึ่งอาจจะทำซ่อมเพิ่มเติมภายหลัง) ที่ฐานมีจารึกบอกชื่อผู้สร้าง
นี้ที่สร้าง คือในปี พ.ศ. 2108 พระนางของพระพุทธรูปคือ พระพุทธเมืองราชเจ้า สว่างสุทนต์
อวสานพระเจ้าน้ำทิพย์ ซึ่งมีความเชื่อกันว่าพระองค์เป็นเชื้อเมือมแก้วเจ้าเมืองเมืองใหม่องค์หนึ่ง¹⁵

พระพุทธรูปเมืองราชเจ้า (รูปที่ 44) เป็นพระพุทธรูปที่สร้างเลียนแบบพระพุทธรูป
เครื่องดินเผาแบบแรก มีความสูงประมาณ 2.41 เมตร ซึ่งอาจจะสูงกว่าพระพุทธรูปของพระพุท
ธรูปเมืองอยู่ในฐานชุกชี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดชัยพระเกียรติ จังหวัดเชียงใหม่

๔. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ มีศิลาของพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่
โคปุระขนาดหน้าท้าวพระหว่างพระหนุถึงมีศตวรรษสูง 1.30 เมตร เรียกว่าพระนางว่า พระนาง
แสน (รูปที่ 15) แต่เดิมมาสันนิษฐานว่าพระนางเจ้าคำมอราชแห่งอาณาจักรล้านนาที่บริเวณวัดสามกวาง
แถวประตูเชียงใหม่ซึ่งเวลานี้เป็นวัดร้าง องค์พระอยู่ที่นี่โดยไม่มีการขุดค้น แต่จะเชื่อว่าคน
นี้คือสร้างขึ้นที่เชียงใหม่ คงจะมีผู้นำมาจากที่อื่นหรืออาจจะหล่อได้เพียงคนเดียวเท่านั้นเองก็ได้
สนใจ ๆ จึงนำไปไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้และพระนาง
จึงวางที่วัดพระประดู่ทางเข้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชภัฏกรุงเทพฯ ของโครงการมหาวิทยาลัย ก.ช.
ได้พยายามขุดหาพระพุทธรูปและพระนางแสนได้ประดู่บนลำน้ำเจ้าเป็นอันมาก จนเป็นที่รำลึกกันไป

15. ธนัส เทนส์ ศาสตราจารย์พระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ เรื่องเดิม หน้า 102

ทำให้เจ้ามือหาย พากันโกรธเคือง มากจึงได้นำตะปู ขนาดใหญ่มาติดก รอบบริเวณพระโขนงรูปของ พุทธรูปเพื่อมิให้ท่านนอกพวกล่อไป ต่อมาเมื่อมีการสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเรื่องใหม่ขึ้น จึงได้อัญเชิญพระเศียรพระแสนแสนกลับมาประดิษฐานที่เรื่องใหม่เหมือนเดิม แะได้ตั้งตะปู ลอกซ่อมร่องรอยใหม่ แต่ก็ยังปรากฏรอยให้เห็นอยู่

เศียรพระแสนแสนเป็นตัวอย่างของพระพุทธรูปอุรังคเศียรของศิลปะการสร้างพระพุทธรูปของสมัยสุโขทัยเรื่องแสนแสนแรกก็เท่าจริง จักเจ้าเป็นรองชั้นครู¹⁶ (classide) มีอีกเศียร หนึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน มีขนาดใหญ่มากกว่าความกลายคลึงกับพระแสนแสนจากงานอื่น อันได้ว่าเป็นศิลปะช่างคนเดียวกันทำเสนาจะ ได้สร้างมาเช่นไว้มีจำนวนเป็นร้อย เพราะ เป็นสกุลช่างที่สร้างงานได้มีชื่อเสียงมาช้านาน แต่คนได้มีศุภะอย่างของสกุลช่างอยู่เรื่องใหม่ หรือสำนวน มีฉินในราชจะ ได้พบร่องรอยแล้วเป็นแน่

ต่อไปจะขอกล่าวถึงพระแก้วประจำรัชกาล¹⁷ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ราช-
วงศ์จักรีที่มีความเกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่

รัชกาลที่ 1 มีพระพุทธรูปทรงคันปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เป็นพระแก้วประจำรัชกาล

รัชกาลที่ 2 ทรงได้พระพุทธรูปพุทธนิมิตจักรพรรดิพินธุณนิมิต ซึ่งเป็นพระแก้วขาว สูงประมาณ 12 นิ้ว มาจากนครจำปาศักดิ์ เป็นพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางสมาธิ บ้างบุณนิประดิษฐานอยู่ที่พระที่นั่งอัมพรสถานพระบรมราชโอรส

รัชกาลที่ 3 ทรงได้ พระนางสาวสีก เวียงแก้วจาก เวียงจันทน์ เป็นพระพุทธรูป ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางสมาธิ มีเรือแก้วอยู่เบื้องหลัง

รัชกาลที่ 4 ทรงได้ พระแก้วเชียงแสน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปของเดิม เป็นพุทธรูป ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ

รัชกาลที่ 5 ทรงมีหลายองค์แก่ที่สำคัญคือ พระแก้วพระพุทธรูปพุทธนิมิต แก้วสีเขียวที่มีพุทธ เกศาอวตารเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย

รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระพุทธรูปเพชรญาณ เป็นพุทธรูปแก้วเล็ก สีขาวประทับนั่งขัดสมาธิราบปางสมาธิซึ่งคงเป็นแบบเชียงแสนรุ่นหลังหรือเรื่องใหม่

รัชกาลที่ 7 ทรงได้พระแก้วสีเขียวประทับนั่งปางสมาธิสูงประมาณ 7 ซม. จากจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2469 ถวายพระนามเมื่อ พ.ศ. 2471 ว่าพระแก้วเอกนิมิตพุทธ พายัพ

16. เวียง นิมิต, พุทธศาสนิก, โครตนิมิต, กรุงเทพฯ, 2512.

17. ศ.น.ร. สมศักดิ์ คำภา, พระพุทธรูปสำคัญสมัยรัตนโกสินทร์ ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 พฤศจิกายน 2528, เรื่องพระพุทธรูปสำคัญทางศาสนา 2528.

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระแก้วประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ที่กล่าวมาข้างจะเป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นหลังหรือเชียงใหม่ที่ได้ไปจากเมืองเหนือทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าจะมีบางองค์ที่ได้จากลาว ก็เพราะสาเหตุสำคัญเมื่อครั้งที่พระไชยเชษฐาธิราชทรงหนีเมืองเชียงแสนลงมาได้มาครองเมืองเชียงใหม่อีก 2 ปี แล้วกลับปกครองเมืองลาวล้านช้างพร้อมกับได้นำพระพุทธรูปสำคัญของเมืองเชียงใหม่อีกมาตาม เช่น พระแก้วมรกต พระแก้วขาว (พระนิพพานองค์) พระพุทธรูปหินก่ พระแท่นคำ ลาว เป็นต้น เมื่อทางเชียงใหม่มองเห็นว่าไม่ชอบ คณะนี้ให้แก่พระพุทธรูปหินก่องค์เดียวกันที่เมืองเชียงแสนออกนั้นยังคงค้างอยู่เมืองลาวล้านช้างทั้งสิ้น จนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์พระพุทธรูปพระแก้วมรกตก็ได้คืนกลับมายังอยู่ในเมืองไทยอีกครั้งหนึ่งคงกล่าว สำหรับพระพุทธรูปพระแก้วประจำรัชกาลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ปัจจุบันส่วนใหญ่จะประดิษฐานอยู่ที่หอพระสุราลัยพิมานในพระบรมมหาราชวัง

จากเรื่องราวที่ได้บรรยายมาแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่า บรรพบุรุษของชาวล้านนาไทยได้พยายามสรรหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ครอบปกป้องรักษาคุ้มครองบ้านเมืองให้อยู่สุขสบายปราศจากภัยอันตรายมาแล้วพูน ซึ่งกันเป็นคุณอนันต์แก่เราชาวล้านนาไทยและพวกเราคงจะได้มองเห็นคุณค่าหรือรวมทั้งช่วยกันรักษาเอาไว้ให้คงมาแต่กาล

หนังสืออ้างอิง

1. พระยาปลัดเจ้าเมืองลพบุรี (อภัย บุณยาก) พงศาวดารโยนก, ศิลปกรรมหลวง, กรุงเทพฯ, 2504.
2. เรือง อิ่มดี หุชธานีธรรม, โลกสมัยใหม่, กรุงเทพฯ, 2512.
3. ศ. ชัย เชนส์, ล้างเมืองที่ฐานของพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่, สำนักสงฆ์การพิมพ์ธนบุรี, กรุงเทพฯ, 2513.
4. น. น. ปัทมา, ศิลปะของพระพุทธรูป, (โรงพิมพ์พิมพ์, กรุงเทพฯ, 2513).
5. น.จ. สุทธิศักดิ์ คีต, พระพุทธรูปสำคัญของเมืองรัตนโกสินทร์, ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนพฤศจิกายน 2525, โรงพิมพ์การพิมพ์ กรุงเทพฯ, 2525.
6. พระมหาบุญดี อภฺตฺต, ปะมาณีธรรม, โรงพิมพ์พิมพ์, กรุงเทพฯ, 2525.

พระพุทธรูปเขี้ยวมณีส่วนแรก

สูงประมาณ 40 ซม.

อยู่ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

พระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนดอก อ. ฝาง

แบบเขี้ยวมณีใหม่ (เขี้ยวใหม่)

สูงประมาณ 8 นิ้ว

อยู่ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม พระนคร

เศียรพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา

พระพุทธรูปปางเถิดา วัดพระยาเยว จ. น่าน

พระพุทธรูปปางกัมมสมุทวิ ช้างเค้า
จ. น่าน

พระพุทธรูปปางเถิดา (ทองคำ) วัดช้างเค้า
จ. น่าน

ทรงพระนามว่า พระพุทธนิพนธ์วิศรุตญาณ

พระพุทธรูปปางประทานอภัย
วัดพระเจ้าเมธีราช

พระพุทธรูปปางสมาธิ นครศรีธรรมราช
ประดิษฐานอยู่ที่หอพระพุทธรูป
จ. นครศรีธรรมราช ศิลปอยุธยา

พระพุทธรูปปางสมาธิ ประดิษฐานอยู่ที่
พระที่นั่งเทพโสภาวรราช พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ศิลปสุโขทัย

พระพุทธรูปปางสมาธิ นปฎิมากร ศิลป
ถ้ำเขาหรือเขื่อนลพบุรี (เขื่อนลพบุรี)

พระเจ้าตากสินมหาราช วัดพระสิงห์ จ. เชียงใหม่

พระพุทธรูปพระเจ้าตะโปทรวาม เมืองศรี
ประคัมฐานอยู่ถ้ำวิหารวัดพระสิงห์

พระพุทธรูปเมืองราชเจ้า
วัดชัยพระเกษรติ จ. เชียงใหม่

เศียรพระแสนแก้ว ประคัมฐานอยู่ใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่

เศียรพระแสนแก้ว ประคัมฐานอยู่ใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่

วัดเชียงมัน

นริศ เสงูโท*

ตั้งอยู่ ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใกล้กับกำแพงเมือง ทางด้านเข่งศรีภูมิ วัดนี้เป็นวัดที่พ่อขุนเม็งรายทรงโปรดให้สร้างขึ้น ณ บริเวณนี้เป็นที่ตั้งพระตำหนัก หรือคุ้มหลวงของพระองค์ทรงประทับอยู่ในขณะที่ยังสร้างเมืองเชียงใหม่ จึงนับได้ว่าเริ่มพระอารามหลวงแห่งแรกในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ที่พระองค์ทรงโปรดให้สร้างขึ้น วัดเชียงมันนี้ จึงเป็นวัดเก่าแก่ที่มีอายุคู่มา กับเมืองเชียงใหม่โดยแท้

ตามตำนานเมืองเชียงใหม่ และพงศาวดารโยนก ได้กล่าวถึง การสร้างวัดเชียงมัน มีความโดยย่อว่า ในปี พ.ศ. 1835 พ่อขุนเม็งรายซึ่งครองเวียงกุมกามอยู่ทรงหาฤกษ์ยามและตน เพื่อจะสถาปนาเมืองใหม่ ได้พบว่าพื้นที่บริเวณด้านตะวันออกเชิงเข่งสุเทพมีชัยภูมิเหมาะสมต้อง กว้างขวางเหมาะสมทุกประการ ได้มีงานแต่งจึงได้ทรงอพยพไพร่พลมาสร้างที่พิภพ และพระตำหนัก ขั้วการวารี ณ ที่นี้ เรียกว่าเวียงเล็ก แล้วทรงเชิญพระสหายคือพ่อขุนรามคำแหง ผู้ครอง แก้วมณีโชติ และพ่อขุนงั่วเมือง ผู้ครองแก้วมณีเสนา เสด็จมาทรงปรึกษากันการสร้างเมือง ซึ่งพ่อขุนทั้งสองพระองค์ ก็ได้เสด็จมาช่วยกำกับการและให้คิดให้พรไว้

ในปี พ.ศ. 1839 หลังจากพ่อขุนเม็งรายทรงสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ และพระราชวัง แปรพระราชฐานจากพระตำหนักเวียงเล็กเข้าสู่พระราชวัง เสด็จพระราชดำเนินเที่ยวแล้ว โดยที่พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระบรมพุทธานุภาพเป็นอย่างมาก จึงได้ทรงอุทิศพระตำหนักคุ้ม หลวงเวียงเล็ก ถวายแก่พระศาสนา ตั้งเป็นพระอารามหลวง โปรดให้ก่อสร้างเสนาสนะ ภูมิ วิศวกรรมการมรณ และพระเจดีย์ขึ้น ณ ที่นี้พร้อมสรรพ พุทธราชาท่านเห็นว่า วัดเชียงมัน

วัดเชียงมัน เป็นวัดกษัตริย์สร้าง และอยู่ในกำแพงเมือง จึงได้รับการซ่อมแซม บูรณะปฏิสังขรณ์ ทุนบำรุงจากกษัตริย์และเจ้าเมืองใกล้เคียงมาชุกชุมเสมอ แม้บางคราว ที่เชียงใหม่ ต้องตกอยู่ในอำนาจการปกครองของพม่าก็ยังได้รับการทะนุบำรุงซ่อมแซมจนคับปรำกฏในศิลาจารึก วัดเชียงมันเป็นหลักฐานอยู่

* พิเศษพิเศษกับพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ การสืบสาย

ปัจจุบัน วัดเขื่อนมณีเป็นวัดที่มีความสำคัญทางศิลปพระพุทธรูปศาสนานอระพาวาสาศรี
ศิลปโบราณคดี วัดหนึ่ง ไม่น้อยไปกว่าวัดอื่นๆ ในเชียงใหม่ ที่กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้น
ทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติไว้

สิ่งสำคัญของวัด

เนื่องจากวัดเขื่อนมณีเป็นวัดเก่าแก่มากมีอายุประวัติการสร้างมาช้านาน แต่ก็ได้รับการ
ปฏิสังขรณ์บูรณารุณเสมอมา จึงยังคงปรากฏสถาปัตยกรรม คือปลารวมเป็นแนวคดก่อกอดจนถึง
ทุกวันนี้อยู่หลายอย่างอันน่าศึกษากันจริงๆ เช่น

1. **พระเจดีย์** เป็นสถาปัตยกรรมยุคต้นของเชียงใหม่ แบบของเจดีย์เป็นแบบ
ผสม ระหว่างเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมควมรีฐานอัน ผสมผสานกับเจดีย์ทรงกลมของเชียงใหม่ ซึ่งไม่
ทราบแน่ชัดว่าพระเจดีย์เป็นเช่นไร จากหลักฐานศิลาจารึกปรากฏว่า เจดีย์องค์นี้เพื่ออุทิศถวาย
โปรดให้สร้างในปี พ.ศ. 1839 ได้รับการปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2014 รัชกาลพระเจ้าติโลกราช
ต่อมาในปี พ.ศ. 2101 รัชกาลพระเจ้าเมกุฎฐะวงศ์ ได้ก่อเจดีย์ครอบทับองค์เดิมไว้ ซึ่ง
เข้าใจว่าทรงจะรื้อหักพังมาก ต่อจากนั้นก็ได้รับการปฏิสังขรณ์ต่อมาอีกหลายครั้ง ตอนบน
จนถึงยอดหักด้วยลมพัดของจันโกล

2. **พระพุทธรูป พระเสด็จมณี** หรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่าพระแก้วขาว เป็น
พระพุทธรูปที่แกะจากหินดินสอสีขาว ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 10 เซนติเมตร สูงประมาณ
15 เซนติเมตร ปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ ลักษณะเนื้อผิวของพระพุทธรูป เป็นพระพุทธรูป
โบราณเก่าแก่ มีอายุตามตำนานเกินกว่าพันปี พระเศียรห้อยด้วยทองคำ เป็นพระศอก และพระ-
เกศมณฑา ประดิษฐานบนฐานไม้จำหลักปูนด้วยแผ่นทองคำ ได้ฐานมีแผ่นทองคำจารึกไว้
คำจารึกความว่า ฐานพระเจ้ายันทวิธาณนถ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ กับเจ้าทิพเกษร
พระชายา พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดา เจ้าราชภาติโก เจ้าอุบลวัฒนา และพระวราชาวดี
สร้างอุทิศถวายเมื่อวันที 4 มกราคม 2416 (พม่าเชล - ต่อมาจากรัฐเขื่อนมณี นายปวงคำ
คุ้มเขียว ผู้ฮ่าน แอ่นแปลจารึก จากแผ่นทองใต้ฐาน)

ตามตำนานกล่าวว่า พระแก้วขาวองค์เดิมเป็นประติมากรรมอยู่ ณ กรุงละโว้ ครั้นเมื่อ
สร้างนครพิงค์เชียงใหม่ รวบรวมพระพุทธรูปที่ 13 พระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระ-
เจ้ากรุงละโว้ เสด็จขึ้นมาเป็นกษัตริย์ครองนครพิงค์เชียงใหม่ ได้เชิญเชิญพระแก้วขาว มาประ-
ดิษฐานไว้ที่พิงค์เชียงใหม่

หลายร้อยปีในกาลก่อนมา ห่อหุ้มมัจฉา แม้พระเศษภาพพิลาป ซึ่งหาญวิญญูชิต์ ได้
จากพญาอินทรีเป็นผลสำเร็จ ก็คืออัญเชิญพระแก้วขาว เป็นพระพุทธรูปประจำพระองค์ จนเมื่อ
สร้างวัดเขื่อนมื่น จึงได้อัญเชิญประทับฐานอยู่ ณ วัดเขื่อนมื่นตลอดมา จนถึง พ.ศ. 2022
พระเจ้าศิโรตศราชนิ ได้ได้อัญเชิญไปประทับฐาน ณ ราชกุฎการวัดเขื่อนมื่น

ในรัชกาลพระอภัยมณีเจ้าเมืองมัญจาคีรี ได้มีพระภิกษุสุริยวงศ์ ลูกศิษย์ของพระอภัยมณีเจ้าเมืองมัญจาคีรี
ชาวเมืองมัญจาคีรีหรือสุราษฎร์ธานี พระอภัยมณีเจ้าเมืองมัญจาคีรี ได้แต่งพระภิกษุสาธุกิจไปถวาย พระเจ้ากรุงศรี-
อยุธยาตามวันคืน ได้รับคืนมาเมื่อ พ.ศ. 2035 ครั้นถึง พ.ศ. 2091 พระไชยเชษฐา กษัตริย์
เชียงใหม่ (ราชวงศ์ล้านช้าง) ได้ทรงอัญเชิญพระแก้วขาวไปไว้ ณ เมืองล้านช้างอีก เข้าใจ
ว่าจะได้อัญเชิญกลับคืนมาในรัชกาลพระเจ้าเมกุฎ และนำประทับฐานไว้วัดเขื่อนมื่น คราว
พม่ากวาดต้อน

3. พระพุทธรูปพระคิลา เป็นพระพุทธรูปปางแสดงกัณฑ์คิลา ปางปราบช้างพาหุ
คิรี คือเป็นแบบปางแสดงกัณฑ์คิลาเหนือ ปะรำขึ้นยืนเอี้ยวพระองค์ บนฐานบัวภายในฐาน พระคิลา
ชาวเมืองมัญจาคีรีหรือสุราษฎร์ธานี พระคิลาซึ่งออกในท่าประทุษร้ายหรือแสดงธรรมเป็นพระ
สาวก นับว่าเป็นพระพุทธรูปโบราณล้ำค่าองค์หนึ่งเป็นที่น่าเลื่อมใสที่ไม่พบหลักฐานประวัติ
ความเป็นมาหากไม่กล่าวคำจารึกภายในฐานว่า "เฮ ธมฺมา..."

4. คีลาจารย์ เป็นแม่เหล็กจารึกสองด้าน อยู่หน้าพระอุโบสถ จารึกไว้ เมื่อ
พ.ศ. 2124 (จ.ศ. 943) จากคำจารึกแม่เหล็ก ทำให้ได้ประวัติการสร้างเมืองเชียงใหม่ และ
การสร้างวัดเขื่อนมื่น ตลอดจนการทะนุบำรุงวัดนี้ จากกษัตริย์และพระราชาชนก ค่อยๆ มา นับ
ว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อันอันยิ่งใหญ่อีกชิ้นหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ
วัดเขื่อนมื่น ในด้านเป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเนื่องการข้ามราชธานีเชียงใหม่

5. พระวิหาร พระอุโบสถ และพลโบสถ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนไว้
แม้จะชำรุดผุพังไปตามกาลเวลา และได้มีการซ่อมแซมไว้ไม่ถาวร แต่ก็ยังคงความงามความหมาย
ความสำคัญและคุณค่าอันสูงค่า ความสวยงามของพระวิหารวัดเขื่อนมื่น เห็นได้ไม่ผิดเพี้ยนกว่า
ที่อื่น เคารพของสิ่งอันล้ำค่าอันประเสริฐได้เห็นอยู่.

(นายธนิต อดุลโชติ)

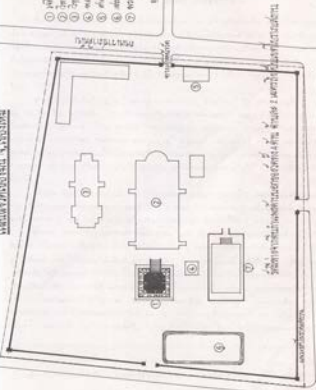
หัวหน้าพิพิธภัณฑ์ชาตนาแห่งชาติ เชียงใหม่

แผนผังวัดบ้านไร่

- ① เติมน้ำ
- ② ศาลา
- ③ วิหาร
- ④ ศาลา
- ⑤ ศาลา
- ⑥ ศาลา
- ⑦ ศาลา

วัดบ้านไร่

วัดบ้านไร่

วัดสระเกศเมือง : การบูรณะและความรู้จากข้อมูลใหม่

พิเศษ เจียจันทร์พงศ์*

ชื่อ “วัดสระเกศเมือง” เป็นนามที่เรียกกันตามความเข้าใจในอดีตอัน เกี่ยวพันกับแหล่งของน้ำ ซึ่งไปจากสถานที่อยู่ต่างศาสนาต่างหนี่งเดิมและในบริเวณเขตประจวบคีรีขันธ์ ที่มีของโบราณสถาน กลุ่มนี้ อาจกล่าวได้ว่า อยู่บริเวณทางหลวงเมืองชุมพรซึ่งเคยมีพระเชษฐาโชติรส ซึ่งปรากฏในหลักฐาน ที่เป็นสารนิพนธ์อักษรเขียนขึ้นประมาณสมัยรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือหนังสือ “จารึกวัดและนิทานของวัดโบราณในเขตรัตน” ได้เรียกกันตามบริเวณนี้ว่า “นทางค้ำกลางเมืองเขตรัตน”

สำหรับรายชื่อวัดที่อยู่ใน “นทางค้ำกลางเมืองเขตรัตน” ในเอกสารดังกล่าว มีปรากฏ อยู่ ๑๔ วัด คือ วัดโพธิ์ (ปัจจุบันบริเวณอยู่ในเขตวัดเจ็ดยอดกลาง) วัดหลวง วัดโชติ (ซึ่งพระเชษฐาโชติรสได้สร้าง) วัดสันทราย วัดสวนทราย วัดเจ็ดยอดกลาง วัดพระยา วัดประจวบ วัดช้างค้ำ วัดพระเจ้าตาก วัดโคก วัดศรีวัด และวัดชุมพร ซึ่งตามรายชื่อเหล่านี้ จะเห็นว่าวัดปัจจุบันมีสภาพเป็นวัดร้างไปแล้ว แต่ก็ได้ปรากฏชื่อว่ามีวัดสระเกศเมืองจากหลักฐานเดิม สามารถตรวจสอบได้ว่า โบราณสถานที่เรียกว่าวัดสระเกศเมืองในปัจจุบัน แต่เดิมคงจะรวมอยู่ในวัดโคกโพธิ์ซึ่งมีชื่อว่าเมืองตามลำธาร

ปัจจุบัน กลุ่มโบราณสถานที่เรียกว่าวัดสระเกศเมืองนั้นประกอบด้วยเจดีย์แปดเหลี่ยมองค์ระฆังทอง ใบไม้บริเวณทิศของศาสนาต่างหนี่งเก่า ๆ องค์ เจดีย์ทองกลืนฐานสี่เหลี่ยมใบไม้บริเวณเขตประจวบคีรีขันธ์ ๑ องค์ และฐานวิหารใบไม้บริเวณเขตประจวบคีรีขันธ์อีก ๑ องค์

สำหรับเจดีย์แปดเหลี่ยมใบไม้บริเวณศาสนาต่างหนี่ง มีขนาดขององค์ระฆังองค์หนึ่งกว้างสี่เมตรและสูงสามเมตร เมื่อเปรียบเทียบเจดีย์เขตรัตนองค์อื่น ๆ ตลอดจนลักษณะการวางผังการวางกระเบื้องและสถาปัตยกรรมที่ดูทั้งแบบ ได้แสดงให้เห็นถึงความ “เก่า” ของเจดีย์องค์นี้ แต่เนื่องจากเจดีย์ แบบแปดเหลี่ยมนี้มีลักษณะของเจดีย์ที่พบโดยทั่วไปในเขตพระนครศรีอยุธยา จึงยากที่จะพินิจเห็นว่าเปรียบเทียบกับเจดีย์องค์อื่น ๆ ได้ นอกจากองค์หนึ่งซึ่งเรียกว่า องค์เจดีย์ใบไม้เจดีย์องค์ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ ก่อโดยท่านสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อเข้ามาเปรียบเทียบ จะเห็นว่า องค์แปดเหลี่ยม ด้านศาสนา-ศาสนาอิสลามเก่ากว่าเพราะเป็นรากฐานเดิมเดิมเจดีย์ต้นแบบซึ่งมีของเก่า คือ เจดีย์แปดเหลี่ยม ที่เรียกว่า วัดเจดีย์ ใบไม้จากเขตวัดวัดชุมพร จึงกล่าวได้ว่า องค์เจดีย์ต้นแบบมีของเดิม

* นักโบราณคดีผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคเหนือ ประจำกรมศิลปากร

‘สมหมาย ปะวงค์ (ผู้พิจารณา), จารึกวัดและนิทานของวัดโบราณในเขตรัตน’ ภาค บรรณานุกรมที่ ๑ (ภาควิชาสิ่งของโบราณและวัตถุทาง ศาสนาและศาสนา) มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ๒๕๑๐, หน้า ๘ - ๙.

ขึ้นเมื่อสัปดาห์แรก ๆ ส่วนที่เป็นประโยชน์ตามหลักพุทธศาสนาพบที่ ๒๐ (ธรรมะที่ ๑๖ ในบทความเรื่องจริยธรรมของชาว
เผ่าอินเดียนแดง)

เมื่อได้กล่าวแล้วถึงสภาพของเจตียองค์ก็ยกการพูดกันว่า มีคำนิยามในสหนิพการว่าบุคคลที่
มีคุณธรรมไป เมื่อใดเห็นว่าดี เจตียองค์ก็ขึ้นอยู่ด้วยคุณธรรมนั้น จากส่วนประกอบของส่วนที่เลข ๑ ให้
เห็นเป็นข้อเท็จจริงของเจตียองค์ในเป็นเจตียองค์ ๔ เหลือเพียงเป็นแบบฉบับที่ได้
รับใช้ของชาวอินเดียนแดง คือเจตียองค์ในสหนิพการว่าบุคคลที่ ๒๐ ธรรมะที่ ๑ ในบทความเรื่องจริยธรรม
ของชาวอินเดียนแดง จะพบเจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น ส่วนที่เป็นเจตียองค์ ๔ เหลือเพียงส่วนที่รับใช้
ของอินเดียนแดง เจตียองค์ของอินเดียนแดง และที่บุคคลอื่นได้เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์
ของอินเดียนแดงไม่พบเจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น ๆ ที่ถูกใช้กับส่วนที่รับใช้ของอินเดียนแดงว่า ที่รับใช้เพราะเจตียองค์
จากที่ส่วนที่รับใช้ของอินเดียนแดงที่บุคคลอื่นได้เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์
ว่าบุคคลอื่นได้เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น

ลักษณะของเจตียองค์ใน

จากที่เรารู้จักเกี่ยวกับการพูดในที่สาธารณะหรือจากที่ได้มาเป็นการพูดในที่สาธารณะส่วนนอก นอก
ให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่า เจตียองค์ในเป็นเจตียองค์ที่มีเจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น เจตียองค์ในสหนิพการว่า เช่น

[illegible]

กล่าวโดยสรุป เมื่อพิจารณาโดยเฉพาะทางสถิติฯ ทางยุทธวิธีและข้อเท็จจริงในเงื่อนไขของข้อเท็จจริง ซึ่ง ทางสถิติฯจะพิจารณาโดยสรุปโดยพิจารณาว่า ทนายความและทนายความจะพิจารณาโดยสรุปโดยพิจารณาว่า เมื่อพิจารณาจาก สถิติของข้อเท็จจริง (เฉพาะทางสถิติฯ) นั้นเอง

จากข้อมูลนี้สามารถนำมาใช้วางแผนเพื่อที่จะทราบถึงผลกระทบของภาวะฉุกเฉินที่อาจเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ ๑๔ ในเดือนมีนาคมได้เป็นอย่างดี และจากแนวโน้มของเหตุการณ์ ๑๔ นี้พบว่ามีโอกาส

[illegible]

หรือหากจะแบ่งความหมายว่า เมื่อเริ่มแรกนั้น มีแนวโน้มที่มุ่งมาจากสิทธิซึ่งต้องระงับการข่มขู่และสถาปนาความสงบเรียบร้อยของสถาบันราชการ (ซึ่งไม่มีการมีผลภายในรูปแบบนโยบาย) และระงับการข่มขู่ (ซึ่งได้มีผลภายในแล้ว) ได้มุ่งสู่สิทธิซึ่งโดยที่แท้จริงแล้ว การแบ่งความหมายเช่นนี้ ย่อมมีลักษณะเฉพาะ เพราะฉะนั้นการข่มขู่และสถาปนาความสงบเรียบร้อยของสถาบันราชการ (ซึ่งมีลักษณะที่เฉพาะ) จะมีการไม่กล่าวถึงว่าบุคคลที่เราจะ ๑๑ นั้นเป็นระยะเวลาเริ่มแรกสร้างเมืองหรืออย่างไรก็ตาม ในขณะที่ยังคงมีผลของสิทธิซึ่งสำหรับเจ็ดองค์ในนี้ ถูกข่มขู่แล้ว จะมีการกล่าวถึงว่าเราจะทำอย่างไรกับบุคคลที่เราจะ ๑๑ ที่นี้โดยที่แท้จริงแล้วการข่มขู่ที่ข่มขู่ซึ่งมีผลกับเราแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักฐานที่พอจะหาพบของจริง มีอยู่อย่างหนึ่งที่กล่าวถึงว่าระยะเวลาของสิทธิในการข่มขู่กับอำนาจ

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็อาจเป็นไปได้ว่า หลักฐานที่โฆษณาสถานการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของจีนนั้นอาจเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น เพื่อให้ภาพรวมของความขัดแย้งของหลักฐานที่เปิดเผยกล่าวหาว่า

แม้ว่าสุริยคติ เป็นค่าที่ใกล้เคียงความจริงและส่วนต่างมีความหมายมาจากทฤษฎีของนิวตัน
ซึ่งนำโดยนักคณิตศาสตร์ชาวสเปน (ซึ่งมีสองวิธี (ค่า) และทฤษฎีของนิวตัน) และส่วนต่างมีความ-
หมาย (ซึ่งใกล้เคียงมาก เป็นผลของของของนิวตัน) ให้แก่ค่าที่แท้จริงจากการทดลอง เช่นนี้จึงจะ
ยึดถือหลักฐานนี้พอว่า ในสมัยเรอเนซองส์ คำว่า เป็นค่าที่ใกล้เคียงความจริงของนิวตันมาจาก
ทฤษฎี เป็นค่าที่ใกล้เคียง

ซึ่งเขียนโดยนักวิทยาศาสตร์ชาวสเปน (ซึ่งมีสองวิธี (ค่า) และทฤษฎีของนิวตัน) และส่วนต่างมีความ-
หมาย (ซึ่งใกล้เคียงมาก เป็นผลของของของนิวตัน) ให้แก่ค่าที่แท้จริงจากการทดลอง เช่นนี้จึงจะ
ยึดถือหลักฐานนี้พอว่า ในสมัยเรอเนซองส์ คำว่า เป็นค่าที่ใกล้เคียงความจริงของนิวตันมาจาก
ทฤษฎี เป็นค่าที่ใกล้เคียง

จากเจ็ดทฤษฎีของนิวตัน (ซึ่งมีสองวิธี (ค่า) และทฤษฎีของนิวตัน) และส่วนต่างมีความ-
หมาย (ซึ่งใกล้เคียงมาก เป็นผลของของของนิวตัน) ให้แก่ค่าที่แท้จริงจากการทดลอง เช่นนี้จึงจะ
ยึดถือหลักฐานนี้พอว่า ในสมัยเรอเนซองส์ คำว่า เป็นค่าที่ใกล้เคียงความจริงของนิวตันมาจาก
ทฤษฎี เป็นค่าที่ใกล้เคียง

ด้วยเหตุนี้การพิจารณาของนิวตันจึงมีค่าเป็นค่าที่ใกล้เคียงความจริงของนิวตันมาจาก
ทฤษฎี เป็นค่าที่ใกล้เคียง

นอกจากนี้เป็นการระงับข้อพิพาท "บ่วง" ในสมัยที่สังคมมีการระงับข้อพิพาทแบบประเพณีการประนีประนอมกันไป

[illegible]

พระสงฆ์ในคณะโศภนคณาจารย์หรือในสำนักของพระสุเมธเถระ คงจะได้มีความเปลี่ยนแปลงจนมาอยู่สำนักสุทธศาสนาตามพระคัมภีร์ล้านนา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้พบหลักฐานที่เป็น สภาอภินิหาร อธิบายที่แสดงการขัดแย้ง และแตกแยกกับพระสงฆ์ในสำนักนันทกัมภีร์หรือในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ในเอกสารเรื่องตำนานบุญศาสนาฉบับวัดป่าแดง เชียงตุง ซึ่งกล่าวถึงสาเหตุเนื่องมาจากขัดแย้งกันแล้ว ได้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มอภินิหารขัดแย้งกับคณะโศภนคณาจารย์ อภิคารม เกี่ยวกับอภินิหารสำนักนันทกัมภีร์ในทางสุทธศาสนา^๕ หลักฐานที่เป็นสภาอภินิหาร อธิบายที่แสดงให้เห็นว่า การขัดแย้งซึ่งรุนแรงจนทำให้มีกลุ่มผู้ได้ใหม่บางส่วนออกจากคัมภีร์ล้านนา มีลักษณะดังนี้ ๆ ตามมาด้วยเห็นต่างไปเกาะอิงกาสิททพราหมณ์โดยปริยาย^๖ เนื่องจากแล้วได้มาหลายเรื่องจากทางอื่น ๆ เช่น อรรถา สุธัมม ๑๔๑ มาพบว่ามีเรื่องเล่าต่าง และไม่นานพระเจ้าสามฝั่งแกนก็ถูกโค่นล้มจากโอรสโอรสของคัมภีร์ คือพระเจ้าสีโลกราช และยังเป็นกำลังสำคัญในการปกครอง ของพระองค์ในสมัยเริ่มแรกก็ผิด สมัยโอรสองค์ เจ้าเมืองลำปาง ผู้เป็นข้าราชบริพารของพระองค์^๗

²³ ការបោះឆ្នោតការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ២០១៣, ឆ្នាំ ២០១៤ (ក្នុង គោលការណ៍ បែបបទប្បញ្ញត្តិ, ២០១៣), ឆ្នាំ ២០១៥ - ២០១៧.

⁴ สมหมาย เวระจิต (ผู้พิพากษา), สำนักงานศาลยุติธรรม ศาลฎีกา ศาลปกครอง สำนักงาน
๒, (ภาคีประชาสังคมและหน่วยงาน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, ๒๕๖๑), หน้า
18 - 20.

^๕ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ (ฉบับ อนุมาตรา). พระราชพงศาวดารไทย (กรุงรัตนโกสินทร์), ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๐๐. กรุงเทพฯ. หน้า ๖๖๐ - ๖.

ตลอดเวลา ๑๐ กว่าปีในการครองราชย์ของพระเจ้าสีโลกราช พระองค์กลุ่มนี้ไปเวียนลี้-
ภัยมาใหม่และที่เคยคิดถึงกับเจ้าเมืองสุพรรณ ได้ไปการหนีหลบหนีเป็นอันมาก ซึ่งเหตุการณ์นั้นและส่ว-
หนึ่งของการปกครองคณะสงฆ์ที่สำคัญ ๆ ของเมืองเมืองโคกคอกอยู่กันสงฆ์สำคัญนั้นมา จากกฎใน
หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร เจ้าพระยาองค์กลุ่มนี้ว่า เป็นฝ่ายลี้ภัยมาใหม่บ้าง หรือลี้ภัยมาเก่า
บ้าง และเจ้าเมืองสุพรรณได้ไปการหนีว่าฝ่ายลี้ภัยมาเก่าบ้าง หรือลี้ภัยมาใหม่บ้าง

ในสมัยนี้เอง ที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญคือ ได้มีการสร้างพระพุทธรูป ในพุทธ
ลักษณะแบบเชียงแสนรูปต่าง หรือลี้ภัยหนีออกจากเมืองนี้ ต่อมาองค์นี้จารึกที่ฐานซึ่งทำให้มีการสรุป
ว่าพระพุทธรูปในพุทธลักษณะแบบนี้จาก จารึกว่า มีอายุเก่าไกว่า พ.ศ. ๑๐๐๕ คือสร้าง
ขึ้นในสมัยของพระเจ้าสีโลกราช ซึ่งพระพุทธรูปในลักษณะเช่นนี้เมื่อพิจารณาเฉพาะพระพักตร์ที่สื่อ
ความเหมือนแบบพุทธลักษณะขององค์พระพุทธรูปปูนปั้นที่เป็นศิลปะของสงฆ์ในการกล่าวถึงในบทความนี้
ซึ่งได้แก่ พระพุทธรูปปูนปั้นในอุโบสถเจดีย์องค์ในวัดศรีเมือง และพระพุทธรูปปูนปั้นในอุโบสถ
ป่าสักเมืองนคร พระพุทธรูปปูนปั้นบนศาลาอยู่ทางยาวใต้ที่โถงบ้านเมืองเดิม ส่วนของวัดศรีเมือง และ
พระพุทธรูปปูนปั้นบนยาวยาวใต้ในอุโบสถเจดีย์องค์ในวัดพระพรหมหลวงสุโขทัย อันเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่
สร้างขึ้นเป็นระยะเวลาพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖

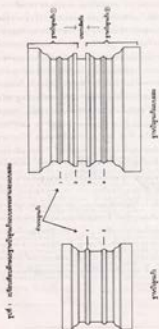
สรุป

พุทธศาสนิกชนชาวเมืองสุโขทัยได้เข้าสู่ภาวะเศรษกิจตกต่ำเป็นเวลานาน และเป็นศาสนาที่เป็น
พื้นฐานสำคัญในสมัยของเจ้าเมืองต่าง ๆ ของเมืองสุโขทัย เช่น นครศรีธรรมราช สวรรคตหรือลี้ภัย
สู่โพธิ์ หรือลี้ภัย และลี้ภัยมา เจ้าเมืองสุโขทัย ความสัมพันธ์ของศาสนาเมืองสุโขทัย น่าจะมีมาตั้งแต่
ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ เป็นอย่างน้อย ซึ่งแสดงโดยลักษณะความสัมพันธ์ของโบราณสถาน
คือ เจดีย์อยู่ใต้วัดบ้านเก่า กับ สันนิษฐานว่าศาสนาเมืองสุโขทัยไปมาหาสู่ ในเวลาต่อมา

ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา พุทธศาสนิกชนชาวเมืองสุโขทัย น่าจะเป็น
แบบแผนที่ได้ลี้ภัยหนีไปจากเมืองสุโขทัยและลี้ภัยหนีจากเมืองสุโขทัยและลี้ภัยหนีจากเมืองสุโขทัย และเมื่อ
เมืองสุโขทัยได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสุโขทัยแล้วก็ตาม หรือลี้ภัยหนีจากเมืองสุโขทัย
ความเชื่อแบบพุทธศาสนาเมืองสุโขทัยได้แก่ลี้ภัยหนีไปสุโขทัย ๆ แม้กับสุโขทัยเมือง ในส่วนของเมืองสุพรรณ
ศตวรรษที่ ๑๕ นั้น ปรากฏมี องค์ไม้สร้างลี้ภัยหนีไปในการลี้ภัยหนีเมืองสุโขทัยของพระองค์ โดย
กล่าวนามพระ เจ้าสุพรรณเมืองสุโขทัยอยู่ประจำลี้ภัยหนีเมืองสุโขทัยได้แก่พระองค์ในการลี้ภัยหนีเมืองสุโขทัย⁷

⁶ วิเชียร โขภรณ์, เมืองสุโขทัยในประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๒๐),
หน้า ๑๕๐.

⁷ พระยาสุโขทัย, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีวิไล, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๗

รูปที่ 2 เปรียบเทียบการทำขอบลง

พระหริภุญชัย

พระที่วัดละดือเมือง

รูปที่ 3. เทียนพระพุทธรูปปางนาคปรกในฐาน ของเจดีย์
องค์ในวัดสระเกศเมืองฯ ตำบลวัดเทพนิมิต

หอสงฆ์นิพพานธาตุนี้ ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งหนึ่งครั้งครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖^{๑๒} ในปี
นั้นที่ว่าการปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ได้มีการแก้ไขวัดและวัดเดิม รูปและแบบของหอสงฆ์นิพพานธาตุจะเหมือนเดิม
เป็นอาคารโถงแบบล้านนาในรูปอาคารแบบที่มีลักษณะตามแบบ ล้านนา คือ ด้านหน้าหอสงฆ์นิพพานธาตุ
นั้นประกอบไปด้วยพระธาตุ พระวิหารจตุรพักต ด้านหน้าหอสงฆ์นิพพานธาตุได้มีหอสงฆ์นิพพานธาตุ
จะเป็นตัวเชื่อมโครงสร้างที่วางอาคารให้ต่อเนื่องกันด้วยลักษณะที่เหมือนหอสงฆ์นิพพานธาตุอื่น ด้านหน้า
นั้นประกอบไปด้วยหอสงฆ์นิพพานธาตุกับหอสงฆ์นิพพานธาตุ จะนาคหรือศาลาสำหรับประกอบ (รูปที่
๑) ด้านหน้าหอสงฆ์นิพพานธาตุเป็นลานโล่งมีบันไดขึ้นทางด้านหน้า (รูปที่ ๑)

ในขณะเดียวกันเดิมชั้นบันไดจากลานหน้าหอสงฆ์นิพพานธาตุขึ้นสู่ลานพระวิหาร หอสงฆ์นิพพานธาตุ
จะเป็นตัวเชื่อมกับหอสงฆ์นิพพานธาตุอื่นเข้าสู่วังพระวิหาร (รูปที่ ๗) ปัจจุบันหอสงฆ์นิพพานธาตุได้มีหอสงฆ์
นิพพานธาตุเป็นตัวเชื่อมเป็นอาคารที่เป็นรูปของหอสงฆ์นิพพานธาตุ เดิมในการตกแต่งหอสงฆ์
นาคเป็นรูปของหอสงฆ์นิพพานธาตุที่หอสงฆ์นิพพานธาตุอื่น เจาะช่องจากทางเข้าหอสงฆ์นิพพานธาตุ
เป็นหอสงฆ์นิพพานธาตุเป็นหอสงฆ์นิพพานธาตุ แต่หากเป็นเพียงการปฏิสังขรณ์ที่หอสงฆ์นิพพานธาตุเดิม
รูปของหอสงฆ์นิพพานธาตุเดิมก็ยังคงเป็นหอสงฆ์นิพพานธาตุแบบล้านนาตามลักษณะเดิมที่หอสงฆ์
นิพพานธาตุไว้ให้ที่หอสงฆ์นิพพานธาตุ

(ภาพถ่าย ๒๒๒ ปีพิมพ์ที่ ๒๒๒)

นักปรัชญาแห่งลานนาไทย

ทวิช เจมกปิตย์ พ.ร.บ. M.Ed.

ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในอาณาจักรลานนาไทย จำนวนแปดหมื่นถึงหนึ่งแสนคนเป็นต้นมาจนถึงสมัยของ
พระเมธีธรรมาจารย์ (จุลศักราช ๑๑๗-๑๑๘) ถ้าเราได้พิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ก็จะได้เห็นว่า
ได้มีนักปราชญ์หลายท่านเกิดขึ้น ผลงานของนักปราชญ์เหล่านั้นเห็นได้ว่ามีคุณค่าอัน
จะเป็นรากฐานต่างๆ อรรถกถา วรรณคดี โสณกถา กุฎินิเทศ ประวัติศาสตร์และงาน
วรรณคดีอื่นๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าท่านเหล่านั้นยังมีมากกว่านี้ไปอีก เช่น
เศรษฐศาสตร์ ซึ่งเราคิดว่าท่านไม่พบในวรรณกรรมโบราณลานนา แต่เมื่อเราได้พิจารณา
แล้ว ก็จะได้พบข้อความต่างๆ ในทางด้านเศรษฐศาสตร์เช่นได้ เศรษฐกิจกับชีวิตที่ชาว
ล้านนาได้ ก่อ อาหาร เชื้อไฟ ทรัพย์สมบัติและอรรถกถาโรค อังไปทั่วในหนังสือที่กล่าวถึง
ชีวิตที่ชาวล้านนาได้ จะทำให้มีคุณสมบัติอันดีเยี่ยมที่ชาวล้านนาได้ เช่นไม่จำเป็นต้อง
ต้องแบกหามใช้ตัวหรืออานพาหนะอันใด อันเป็นในสมัยที่คนใช้หรือคนขี่และคนขี่
เองที่ประกอบของเศรษฐกิจเช่น ที่ดิน (การมรดก) แรงงานและทุน ก็ทำให้ในสมัย
ประเภทคำสอนของวรรณกรรมโบราณลานนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง Economic Ethics ก็ได้
มีกล่าวหาหลายแห่งด้วยกัน นักปราชญ์หลายพระองค์ ก็ได้เข้าใจในแง่ของการผลิตใช้ของ
เช่นทองเงิน ผู้สร้างงานพระยา ก็ได้ให้คำแนะนำข้อควรปฏิบัติแก่คนพลเมืองผู้คิดออกจาก
บ้านมาหาพ่อค้ามาอยู่บ้าน เป็นต้น ในเรื่องของแรงงานก็ได้มีคำสอนเกี่ยวกับการใช้
แรงงานไว้หลายครั้งด้วยกัน เช่นคัมภีร์โลกนัย คำสอน ก็ได้พูดถึงเรื่องการใช้แรงงานไว้ว่า
“ถ้ามีกานกับอานได้เกิดอานขึ้น ๑๐๐ ชีวิตของอานมีแล้วด้วยความขยันหมั่นเพียร ๑๐๐
เอาชีวิตกันร่วมทุน” ในเรื่องของทุนในคำสอนไม่ได้กล่าวถึงว่าให้ใช้ทุนอย่างไรหรือ
อะไรอย่างอื่น แต่ได้กล่าวถึงความสำคัญของทุน เช่นสอนให้รู้จักใช้รู้จักจ่าย รู้จักเก็บออม
รู้จักตรวจจ่ายของของของ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจหรือสังคม
เศรษฐกิจทั้งหมด เพราะฉะนั้นจึงมีคำสอนของเศรษฐกิจ เศรษฐกิจจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับ

ตัวบ่งชี้ข้อพิพาทด้าน ขาดเจ้าชู้บอกได้ว่าไม่ใช่แค่เรื่องราวในทางเศรษฐกิจ แต่ได้หมายความว่าแม้ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจก็ตามเราจะต้องพบได้ในวันรวมกรรมโบราณสถานมาละทวี ข้อเรื่องของเราเองนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องของเศรษฐกิจ แต่เป็นเรื่องของนักปรัชญาแห่งลัทธิไทย เพราะฉะนั้นขาดเจ้าชู้ก็บอกได้ว่าเรื่องของเศรษฐกิจไป จงบอกได้ว่าสิ่งของของนักปรัชญา ซึ่งจะไม่เป็นเพราะการค้นพบหรือการสังเกตได้แก่การค้นพบหรือการสังเกตได้หรือไม่ใช่

[illegible]

ท่านมหาอำมาตย์ บัญชีเงินลูกบ้านเพื่อโคจรหรือมาจากไหนก็ไม่มีโคจรมาขึ้นได้ เพราะดำริว่าไม่
ได้บอกใจบอกเพื่อนแล้วท่านเป็นมหาอำมาตย์ซึ่งนับว่าสูง ไม่ควรไปว่า ทนทานของ พระเจ้าก็ขึ้นมา ท่านนั้น
ก็สนทนาวางพระทานเนื่องเรื่องของการมหาอำมาตย์นั้นคือไปไม่ได้ว่าก่อนตัวโคจรมาขึ้นไปของนอกการมีอำนาจ
โพธิธรรมของพระเจ้าก็ทานอาหารใส่จานพระธำมัญจน์ในท่านพระพุทธรูปท่านมา แวดวงการไปใจได้อีกการบุญ
บำรุง บำรุงแม้กระทั่งความใส่ของด้วยคตไปนี้

พระเจ้าโกธนา พระองค์ท่านเป็นกษัตริย์ธรรมจักรวาลที่แท้จริงองค์หนึ่ง ดังนั้นอาณาจักร
ราชวงศ์ของพระองค์จึงตั้งอยู่บนเส้นแบ่งสุญ สัตติโยไม่มีชนนอกเผ่าเครือๆ เกิดขึ้นไม่ได้อยู่บนของเครื่องใจ เพราะ
องค์ท่านทรงสถิตในาศศิศราธรรม พระองค์มีความปรารถนา อย่างแรงกล้าที่จะ ให้พุทธธรรมเป็นเครื่อง
ทรงเป็นองค์ชีวิตของพลเมืองอย่างแท้จริง ดังนั้นเมื่อพระองค์ได้ทรงทราบถึงศัญของพระเถระชาวลังกา
รูปหนึ่ง ชื่อว่าพระอุชฌนพรหมชาลวามี ซึ่งกำลังเผยแพร่พุทธศาสนาแบบลังกาอยู่ณแคว้น (เกาะทอง)
พระองค์ท่านจึงได้เสด็จไปอาราธนาท่านให้มาทำพระราชาธิราชแห่งเมืองใหม่ พระอุชฌนพรหมชาลวามีได้
ปฏิเสธ เพราะเขาเห็นว่าท่านได้สร้างภาพมากแล้ว แล้วท่านก็ได้ส่งพระหลานชายของท่าน ชื่อว่าหลานโพ
เถระพริศว์แล้วคณะของเขาส่งหนึ่งเข้ามาขอเผยแพร่พุทธศาสนาที่เมืองใหม่ ต่อมาได้มีผู้ขึ้นโศกคณะ
ชุกชุมแล้ว ได้พากันขออุปสมบทเป็นจำนวนมาก แต่คณะของเขาส่งนี้ ไม่มีความดีของอาจารย์ของพวกเขาก็ได้
รู้ว่า "สัตติโยให้อุปสมบทแก่กุลบุตรนั้นเป็นของพระเถระและพระโอรสที่สถิตในกรุงสุโขทัย ดังนั้น
คณะของเขาส่งจึงไม่สามารถที่จะให้อุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มาขออุปสมบทได้ และได้แจ้งเรื่องนี้ให้แก่พระ
เจ้าโกธนา พระเจ้าโกธนาจึงได้มีหนังสือไปแจ้งพระเจ้าโอรสที่สถิตในกรุงสุโขทัยของพระอุชฌนพรหมชาลวามีไป
เมืองใหม่ พระองค์เองก็ได้เสด็จไปศึกษาปฏิบัติด้วย ครั้นพิธีรับศีลตามสงฆ์แล้ว เมื่อพระอุชฌนพรหมชาลวามี
ก็ได้จำพรรษาที่วัดพระอิน พระเจ้าโกธนาได้ส่งสาธุการมาว่าท่านเห็นผลของเมืองใหม่ เมื่อออกพรรษาแล้ว
ท่านก็ได้มาประจำอยู่ ณ ชวราวันถ้ำนั้น ซึ่งความในคณนั้นคือวาทะการและการและตำนานในภาคเหนือหลาย
เล่มด้วยครับ

ในด้านการระดมทุนบูรณามะนิเอ พระองค์ก็ได้เอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง การที่มีเรื่องงี้ได้กล่าว่า
ว่าพระองค์มักจะเสด็จออกไม่ตรวจดูความสุจริตของขุนพลเมืองอยู่เสฉง วันหนึ่งพระองค์ได้เสด็จออก
ไปดูตำบลหนึ่ง ได้เห็นสภาพการเป็นอยู่ต่างๆของบ้านเมืองต่างๆ นานา ในก็มีคำสอนแห่งสสาร
ได้กล่าวถึงเรื่องนั้นไว้ว่า “บางคนที่อยู่ตำบลหนึ่งพวกขุนพลบางคนก็ตั้งอกตั้งใจเป็นพลเมืองดี มีวีรชบทุก
ด้าน มีเบ็ดได้ วิ กวาช เคียงบ้านเคียงเรือน ฯลฯ” ดังนั้นเมื่อพระองค์ได้เสด็จกลับจากการเมืองนครนบ
แล้ว แม้พระองค์จะเพิกเฉยเพื่อเมืองดีจากการที่ทางเมืองได้ทำมา พระองค์ก็หาได้ทนทนกับสสาร
ไม่ สภาพที่พระองค์ได้ไม่ทนทนกับปรากฏอยู่ในการของพระองค์ ดังนั้นพระองค์จึงได้เอาใจใส่ให้เรียกมาสนธิ
ทั้งหมดให้มาประชุมกันที่ท้องพระโรง พระองค์ได้เล่าเรื่องที่พระองค์ได้ ไม่ทนทนกับกับอำนาจที่คนชั่ว
ทั้งหลายได้กล่าวไว้ “ถ้าหากเราเจ้าผู้ครองเมืองและพ่อให้บุตรคนพองเมืองได้โดยที่คนชั่ว
พวกชั่วทั้งหลายได้ทำการได้” ในบรรดาอำนาจที่มีมาประชุมกันก็เลยเล่าเหล่านั้น อำนาจ
บางคนที่ได้ทราบพูดว่า “พวกเราก็คือคนชั่ว พวกเราก็คือคนชั่ว พวกเราคิดหาของมาแจกจ่าย”
คำพูดของพวกอำนาจเหล่านั้น ทำให้เป็นที่พอพระทัยของพระองค์ไม่ พระองค์จึงตรัสให้อำมาตย์เหล่านั้น
หาข้อสอบไปสืบสืบกันไปว่าคนอื่น พวกอำนาจเหล่านั้นจึงได้กราบบทว่า “ในบรรดาอำนาจที่คนชั่ว
ที่อยู่ใกล้ ไม่มีใครที่จะสามารถครอบงำของพระองค์ได้ ยกเว้นแต่อำนาจแห่งสสารคนชั่วเท่านั้น” เมื่อ
พระองค์ได้ทรงสนในเช่นนั้น จึงรับสั่งให้ไปเรียกอำนาจแห่งสสารมาเข้าเฝ้า

เหตุอันเกิดจากการเวียนว่ายของภันธรา

เมื่อท่านมหาอำมาตย์เห็นสสารได้เข้ามาแล้วพระองค์ก็ได้บอกปัญหาต่างๆ เพิ่มขึ้นกับให้
ถามถึงมาของพวกท่านให้ฟัง มาของอำนาจแห่งสสาร ได้ตั้งปัญหานี้แล้วก็มีวิเศษ หนึ่ง แล้วจึงได้ถูก
ขึ้นขึ้นไปที่ดินมา แล้วทรงเจ้าไปถวายความเคารพแล้วได้กราบทูลว่า “อันคนเราคนหนึ่ง ไม่คิดอะไรกับ
ไม้ (ความจริงน่าจะเป็นอย่างนี้) สามารถที่จะเจริญงอกงามได้ ถ้าได้รับปัจจัยที่ตนเหมาะสม ถ้าพระองค์
ปรารถนาที่จะหาบุรุษบ้านเมืองแล้วไซ้ และมีความปรารถนาที่จะให้คนมีความรอบคอบคิด พระองค์
จะไม่สามารถกระทำได้เอง ยกเว้นแต่คนชั่วพระองค์จะให้ความประทังเกิด ปัญญาแล้วจึงมาแก่พวกเราทำ
นั้น” พระเจ้าก็ทรงเห็นด้วยกับความนั้น จึงได้ตรัสตอบไว้ว่า “อันคำพูดของคุณท่านนั้นมันก็เป็นจริง
ปัญหาก็แสดงถึงว่าปัญหาของเรานี้ก็อีก ขอท่านจงหาเอาปัญญาเหล่านั้นไปเป็นคำสอนเถิด”

มหาอำมาตย์เห็นสสารได้กราบทูล “อันว่าคนทั้งหลายผู้ยังไม่ได้รับรู้โลกก็เหมือนคนโง่ๆ
นักคิด ก็เปรียบเสมือนว่าผู้ไม่รู้โลกนี้ ซึ่งประจักษ์แก่ดวงใจได้ ๆ เพราะฉะนั้นเขาก็ไม่ถนัดที่จะเป็น
คนชั่วอย่าง ๆ เช่น ที่เขาสอบเป็นบ่อ และตั้งบ้านเป็นคอก เมื่อเป็นเช่นนี้เขาก็ไม่ปรารถนาที่จะ
กระทำการงานใดๆ (ดูในบทที่หนึ่งตอนแรก) เมื่อความที่นั้นไม่ใช่เช่นนั้นแล้วเราจะมีความดีความชอบเพียงใด
ก็หาได้ไม่เราสามารถจะออกไปหาการได้ ดังนั้นพระราชาได้ให้รับเข้ามาแล้ว พวกเขาดำเนินมาขึ้น
ไปหาอาหารที่พระองค์ได้ให้ความสนุกสนาน เพราะฉะนั้นของพระองค์โปรดให้คนประทังเกิด ปัญญาความ
เห็นชอบและวิธา ก็ความที่พวกเราท่านนั้น บ้างเมืองของพระองค์ก็กำลังร้อนรนอยู่แล้ว”

พระองค์ได้ฟังมาอำมาตย์นั้นสสารว่ามาพูดดังนั้นก็มีความดีใจยิ่งนัก ครั้น
มาอำมาตย์เห็นสสารได้กราบทูลว่า ๆ และต่อมาพระองค์ก็ได้ตรัสตอบไว้ว่า “ท่านมหาอำมาตย์

หมื่นสาร อันควรประทีปคือปัญญาหาจะเป็นเช่นนั้น เราจะสามารถหาได้แก่พวกเขาได้ แต่จำพวกปวงที่ป็นก็อีกราวนั้น เราจะทำอย่างไร เพราะไม่ว่าเมืองหรือสถานที่ใดมีผู้รู้ผู้นั้นสัก จักทำปวงที่ป็นโดยทั่วกัน จำพวกมากเหล่านั้น”

มหาอำมาตย์หมื่นสาร ได้ฟังพระองค์ตรัสถามเช่นนั้นจึงกราบทูลตอบไปเป็นดังนี้ว่า “ข้าพระพุทธเจ้า ถ้าพระองค์มีพระบรมราชโองการแล้วไว้รี ขอพระองค์อย่าวิตกไปนัก เพราะเหตุว่าข้าพระพุทธเจ้าหมื่นสารอยู่นั้นได้ปวงมาแต่ครั้งก่อน บ้างเมื่อของพระองค์จักไม่พ้นจากผู้มีปัญญาหรือหรือ”

พระเจ้าโยธยา ได้ฟังมหาอำมาตย์หมื่นสารตอบบัญชาของพระองค์เช่นนั้น พระองค์ก็มีความน้อยใจเป็นอันมาก ได้ไว้เสด็จพระราชทานรางวัลให้แก่มหาอำมาตย์หมื่นสาร เพื่อเป็นการยกย่องความเฉลียวฉลาดของเขา พระองค์ก็ได้เสด็จเรือรบที่พระองค์ได้เสด็จไปอยู่ตามตำบล ๆ ให้แก่ท่านมหาอำมาตย์หมื่นสารและเหล่าอำมาตย์ทั้งหลายจึงว่า พระองค์ได้ไปหาผู้รู้ผู้มีความรู้กันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ หนึ่ง ผู้ชายก็มีความรู้กันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ หนึ่งหนึ่ง เห็นแล้วก็ว่าท่านเป็นสมาชิกของหมู่ผู้รู้และผู้ชาย จวบแล้วพระองค์ก็ได้ตรัสถามปัญญาท่านเหล่านั้นว่ามหาอำมาตย์หมื่นสารว่า “อันว่าการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลานในราชที่กรมนี้แล้ว ส่วนการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน จักเป็นอันได้เราจักช่วยผู้รู้ผู้เป็นป็น ไม่มีความสามารถเท่าเทียมกันผู้รู้ผู้ไม่ผู้รู้มาก ในเมื่อพระบุตรเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ มีนางภักษุณีผู้มีความเฉลียวฉลาดผู้เป็นภักษุณีผู้มีความรู้ผู้ไม่ผู้รู้มากไม่ได้ ก็การศึกษาเล่าเรียนผู้รู้ผู้ได้ศึกษามากแล้วผู้รู้ผู้มีความรู้ได้ศึกษาการจากเล่าเรียน ได้เหมาะได้สมกับผู้รู้ผู้ฉลาดนั้นแล้ว”

ท่านมหาอำมาตย์หมื่นสาร ได้ฟังปัญญาหมื่นแล้ว จึงได้กราบทูลว่า “อันว่าพระบรมปัญญาของพระองค์ซึ่งมีอันล้นเหลือล้นนัก ข้าพระองค์ไม่อาจจกกล่าวมากได้เป็นอันมาก แม้ในภายเบื้องก็จักมีผู้รู้ผู้มีความเฉลียว ข้าพระองค์ขอทูลของพระองค์กับท่าน ขอพระองค์จงทรงประทานโศภิตาบุตรไปไว้กับพระบรมราชโองการ ข้าพระองค์จักมาทูลว่าแก่ผู้ไม่ผู้รู้ของพระองค์ ขอพระองค์โปรดให้ปัญญาด้วยเถิด” เมื่อมหาอำมาตย์หมื่นสารได้กราบทูลเช่นนั้น พระเจ้าโยธยาได้ตรัสให้ท่านมหาอำมาตย์หมื่นสารกลับไปให้เสวยพระเครื่องว่าขอให้นางภักษุณีนั้นสามวันสามกลาง

การศึกษาของลูกภักษุณี

ในวันต่อมา ท่านมหาอำมาตย์หมื่นสารก็ได้เข้ามาทูลการว่าขอพระเจ้ายโธยา พระองค์โปรดให้ถวายหนังสือต่อพระเจ้าโยธยา มีใจความว่า

ลูกภักษุณีสมควรจักเป็นดังนี้

- นมกัณฑ์เรื่องจักรพรรดิ
- นิตยารักษ์กาธ
- ปุณณพินายะเจ็ดตัวพระยาเมธา
- ปากดาบพระจันทร์
- สอนหนังสือพระยาพิชัย
- สารพิทักษ์ผู้รู้

พระบัญชาของกษัตริย์ราชย์นั้นสวาทได้ส่งถวายพระเจ้าก็ชมเชยความกล้าหาญโดยตลอดด้วย

1. **WATERWORKS**

หมายเหตุว่า การหาค่าของสมการเชิงเส้นมีจุดไขว้กันเพียงจุดเดียว ไม่เป็นวงกลมไขว้กันหลายจุด
ต่าง ๆ กัน (ถ้าวงกลม = จุด แทนค่า = หัวใจ)

2. 测试用例设计

หมายความว่าลูกน้ำที่ขึ้นบนผิวของเท้า นานจนทำให้แสบคันกับขาได้

3. ปลาทูน่าฟัวกแช่แข็งหัวขนาด

พระราชทานรางวัลผู้ปฏิบัติงานดีเด่นประจำปี ๒๕๖๑ (ฝ่าย - คน)

4. ปรัชญาพระราชนิพนธ์

หมายความว่าให้เป็นมูลจรรยาของคนดี อย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างเป็นคนปากดี มีฝีมือเท่านั้น

5. 總編輯黃國興

สามารถทราบว่าหนังสือดำจำแนกให้ทำงานแล้วแก่พระราชาที่ครั้งนั้นหนังสือพระราชาที่ส่งได้

גבולות המדינה

ถ้าหากว่าผู้ทำผิดทำผิดซ้ำแล้ว ซ้ำเล่า ความผิดซ้ำนั้นถือว่าเป็นการผิดซ้ำและมีโทษเพิ่มอีก ๑ เท่า

เหตุการณในศตวรรษที่ ๒๐ ไม่น่าเชื่อ ทั้งเหมือนกับสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้คนทั้งปวงอาศัยชีวิตจิตใจ
เรื่องนั้น ก็เพราะหากินดีกว่าเมื่อไร พวกคนจนและคนยากจนจะมีโอกาสการศึกษามากขึ้น ตัวท่านได้ศึกษาในโรงเรียน
เมื่อ ท่านได้ศึกษาในโรงเรียนก็คิดว่าว่าพระพุทธรูปศาสนาไม่มีโอกาสไปรับทำงานพุทธศาสนิกชนหรือว่า ความ
เป็นพุทธศาสนิกชนในศาสนาของตน ดังนั้นเราพากันมาขอศึกษาคำถามของ ไม่มีความเชื่อที่พระคุณนั้น

1114 980000719000

- [illegible]

กำหนดเมืองและประตูเมืองเชียงใหม่

โดย ชุ่ม ฆ ขาเข้า
ภาพประกอบโดย พิว ใจจิตต

กำหนดเมืองเชียงใหม่

พงศาวดารโยนกกล่าวถึงการสร้างเมืองเชียงใหม่ว่า

“เจ้าเมืองราชโอรสบุตรองค์ที่เจ็ดบุตรองค์กษัตริย์พระนคร เสด็จธัญญ์บ้านราชโอรสไว้
เป็นกลางใจเมือง แล้ววัดค้ำใจเมืองออกไปค้ำสระ 1000 วา โคจรชนเป็นชนาควมกษัตริย์
พระนคร.....”

แล้วท้าวเธอว่าฟังในพระทัยว่า อาตมาจะสร้างพระนครครั้งเป็นเป็นการใหญ่ ทว่าขอ
เจริญหลายสิ่งสอง คือพระอารามเมืองสุโขทัยและพระอารามเมือง เมืองพะเยา มาปรึกษาหารือ
ให้พร้อมกัน ก็คิดแล้วกันจึงมีพระพรสาอันให้ไว้เชษฐาไปอันเจ็ดสิบสองเจ้าทั้งสองนคร พระยา
เจ้าเมืองและพระอารามร่วมเจ้าให้ทราบกันมาสู่สถานที่นั้นพร้อมกัน พระยาเมืองราชก็จัดการศิธรรับ
สหะกันสอง แล้วจึงให้ทหารนำสิ่ง ๆ ให้พระยาทั้งสองฟังทุกประการ.....แต่พระอารามเจ้า
กล่าวว่า ทว่าฟังถึงคำทั้งสองกล่าว คือกษัตริย์และกษัตริย์กัน ภายหลังในที่สุดก็มิได้
อนุญาตก็กลอนว่าไปไว้ที่เมืองราชภายหลังไว้ เป็นว่ากล่าวไว้ก็คืออริราชก็กลอนว่ารับ
เรื่อง ทว่าพระเจ้าเมืองได้ พอได้เห็นก็จักมาภายหลัง ราชโอรสก็รับคำที่ธัญญ์ไปให้ฟังกัน
500 วา เป็นเมืองกว้าง 1000 วา ก็พร้อมแล้ว เมื่อสืบไปภายหลังว่า กษัตริย์รับคำบ้านเมือง
เจริญขึ้นมากหลายอัน เมืองก็พักจะกว้างใหญ่ใหญ่ไปตามทางสนธิ.....

* ภาพโดย ชุ่ม ฆ ขาเข้า เป็นเรื่องราวการสร้างเมืองเชียงใหม่ในบริเวณเมืองสุโขทัยราชโอรส
โอรสองค์ที่เจ็ดบุตรองค์ที่เจ็ดบุตรองค์กษัตริย์พระนคร เสด็จธัญญ์บ้านราชโอรสไว้
เป็นกลางใจเมือง แล้ววัดค้ำใจเมืองออกไปค้ำสระ 1000 วา โคจรชนเป็นชนาควมกษัตริย์
พระนคร.....
ปัจจุบันที่ถนนราชดำเนินกลางกรุงเทพฯ 84 ปี ไม่สามารถมองเห็นภาพการสร้างเมืองเชียงใหม่ได้ แต่ความทรงจำของ
ท่านผู้เขียนได้แก่ การได้ฟังพระยาเมืองราชให้ฟังพระพรสาอันให้ไว้เชษฐาไปอันเจ็ดสิบสองเจ้าทั้งสองนคร พระยา
เจ้าเมืองและพระอารามร่วมเจ้าให้ทราบกันมาสู่สถานที่นั้นพร้อมกัน พระยาเมืองราชก็จัดการศิธรรับ
สหะกันสอง แล้วจึงให้ทหารนำสิ่ง ๆ ให้พระยาทั้งสองฟังทุกประการ.....แต่พระอารามเจ้า
กล่าวว่า ทว่าฟังถึงคำทั้งสองกล่าว คือกษัตริย์และกษัตริย์กัน ภายหลังในที่สุดก็มิได้
อนุญาตก็กลอนว่าไปไว้ที่เมืองราชภายหลังไว้ เป็นว่ากล่าวไว้ก็คืออริราชก็กลอนว่ารับ
เรื่อง ทว่าพระเจ้าเมืองได้ พอได้เห็นก็จักมาภายหลัง ราชโอรสก็รับคำที่ธัญญ์ไปให้ฟังกัน
500 วา เป็นเมืองกว้าง 1000 วา ก็พร้อมแล้ว เมื่อสืบไปภายหลังว่า กษัตริย์รับคำบ้านเมือง
เจริญขึ้นมากหลายอัน เมืองก็พักจะกว้างใหญ่ใหญ่ไปตามทางสนธิ.....

พระยามังรายได้พิชิตำริบารองสมเด็จพระร่วงเจ้า ศักราช จึงควัดว่า “บ้านคัสสาง
เจ้าที่ระยอง” มีคัณนั้นเราคงล่วงไป (คัณฉาว) 1000 วา ล่วงชื่อ (คัณสกั) 400 วาแล้ว”
คัณกว้างนั้นในรัชกาลมอญปกครองว่า 900 วา และบุศศุกว้าง 9 วา ก่อกำแพงอิฐ

พระยามังรายจึงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1840 ราชอาณาจักรเมืองเล็กกว่าที่
ได้ทรงกรุงไว้นั้นแล้ว บริเวณที่สร้างเมืองได้แก่ท้องที่ระหว่างภูเขาสุกขี (ยอดสุเทพ) กับ
แม่น้ำแม่ปิงค์ สภาพพื้นที่ในสมัยนั้นพงทาวดารโชนกกล่าวไว้ว่า “พื้นปฐพีที่นั้นสูงป่องคด-
วันสกเอียงไปทางตะวันตก” ในการสร้างเมืองทรงใช้กำลังราษฎรระยอง 50,000 คน บุศศุ
เมืองทั้งสี่ด้าน ธนยาคัณฉาวมาจนเป็นคัณฉาวกำแพง โดยเริ่มคัณบุศศุที่ริมตะวันตกเฉียงเหนือ
คือ เมือง (บุญ) ศรีภูมิอันเป็นที่คัณสกก่อน แล้วก่ออิฐฐานป่องสร้างกันคัณพังทลายลง ช้าง
บุกกำแพงก็ปู้รูทรอกคัณฉาว ทำสมาธิไว้บนกำแพงที่สี่ด้านไว้ประคูล้อมสี่แห่งคือ 1. ประตู
หัวเมือง (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นประตูช้างเผือก) 2. ประตูท่าแพ 3. ประตูหัวเมือง (ภายหลัง
เปลี่ยนชื่อเป็นประตูเชียงใหม่) และ 4. ประตูสวนดอก

ต่อมาจักรัชมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนท้าวราช เจ้าอินคัณที่ 10 ของอาณาจักร
ไปคัณให้เจ้ากำแพงเมืองคัณได้พิชิตกันแห่งหนึ่งให้เป็นประตูเมือง เรียกว่าประตูสวนแตร
(ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นประตูสวนปรุง) เพื่อให้พระราชชนม์ทรงสร้างคัณคัณขึ้นที่สวนแตร
(บริเวณโรงพยาบาลสวนปรุง) เสกเจ้าออกในเมืองได้สะดวก ไม่คัณเสกเจ้าพบประตูเชียงใหม่

ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช ระหว่าง พ.ศ. 1993-2030 โปรดให้สร้างพระคัณ-
หมักรัชมัยเป็นคัณประคัณทางคัณระยองศรีภูมิ แล้วโปรดให้เจ้ากำแพงเมืองทำประตูเจ้าออก
เรียกว่าประตูศรีภูมิ (ปัจจุบันเรียกประตูช้างเผือก)

กำแพงเมืองเชียงใหม่ได้มีการบูรณะซ่อมแซมให้มั่นคงอย่างคัณ เป็นครั้งแรกเมื่อ
ประมาณ พ.ศ. 2063 ในรัชสมัยของพระเจ้าสิริบุญมาเจ้ากำแพงให้กว้างประมาณสองวา
ก่ออิฐใบกปูน ส่วนการซ่อมแซมครั้งสุดท้ายมีขึ้นในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 6 นอกจาก
บูรณะกำแพงให้มั่นคงแล้ว ยังให้สร้างป้อมขึ้นคัณมุมเมืองคัณสี่แห่งคัณ เนื่องจากในคัณคัณ
พม่าออกมาคัณกว้างเชียงใหม่หลายครั้งหลายคราว

ในปัจจุบันกำแพงเมืองเชียงใหม่คัณมีซากเหลืออยู่ เฉพาะคัณประตูเมืองและมุม
เมืองเท่านั้น คณอื่น ๆ ได้ถูกรื้อทำลายไปคัณนานแล้ว

ทางด้านคัณตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ มีกำแพงคัณโอบคัณเมืองอยู่ กำ-

แห่งดินสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2205 ตามพงศาวดารฉบับพระวราหคัลเลชา และเรื่องโพธรม
พม่ากล่าวไว้มีความว่า เมื่อปี พ.ศ. 2205 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดฯ ให้เจ้าพระ
ธำมรงค์ (เหล็ก) เป็นแม่ทัพ ยกขึ้นมาตีเมืองเชียงใหม่ พระยาแสนพลพองเจ้าเมืองเชียงใหม่
ควรเครื่องป้องกันเป็นสามารถ กองทัพพระยาดูดาเจ้าเมืองมณีปุระไว้ ทักษิณเมืองออกนอกมา
เป็นหลายครั้ง ก็มิสามารถพ่ายแพ้ต้องหนีกลับไปทุกที พระยาแสนพลพองก็ท้อใจ จึงเป็นแม่ทัพ
รักษาพม่าที่เชียงตุงเมืองมณีปุระ กองทัพเจ้าพระธำมรงค์ (เหล็ก) จึงยกขึ้นมาเข้าไปถึงท่าอ้อม
ถึงสามเมือง เจ้าพระธำมรงค์ (เหล็ก) จึงให้พ่อทหารยกกำแพงเมืองเชียงไว้วางหนึ่ง ในด้าน
ข้างทิศเหนือ พ่ายเมืองเชียงใหม่ แล้วให้กองทัพหลวงและค่ายหน้าอ้อมอยู่ ณ ที่นั้น นอก
จากนั้นเจ้าพระธำมรงค์ (เหล็ก) ยังให้พันศึกษาเป็นแม่ทัพคุม กำนันเมืองในพื้นเมืองทั้ง
สิบ และหัวเมืองใกล้เคียงนั้นเป็นพวกแห่งตัวกัน แล้วให้เขาเป็นใหญ่ขึ้นตั้งจึงทำอ้อมเข้าไป
ตามเชิงทิศเหนือทุกปี

ประตูเมืองเชียงใหม่

เมื่อพญามังราย ทรงสร้างนครเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีของราช อาณาจักรล้านนา
ไทย เมื่อ พ.ศ. 1839 นั้น ทรงบัญชาให้ขุดคูรอบเมืองกว้างประมาณ 20 วาทั้งสี่ด้าน ใช้ดิน
ถมเป็นคันกำแพงขึ้นใน แล้วโปรดให้สร้างกำแพงสูง 8 ศอก กว้าง 6 ศอก พ้อมด้วยใน
เสมอชั้นรอบตัวเมือง ในการสร้างกำแพงให้ขุดคูเมืองโปรดให้สร้างประตูเมืองกว้างประ
มาณ 4 วา ใต้ประตูจะตั้งกลองกำแพงเมืองด้านละประตูคือ

1. ประตูทิศเหนือเรียกว่าประตูหัวเวียงนามค่อมอันแรก ตั้งเมืองเชียงใหม่ คือ
ตั้งแต่ พ.ศ. 1839 มาจนถึง พ.ศ. 2343 จึงเปลี่ยนชื่อเป็นประตูช้างเผือกตามชื่อของ
อนุสาวรีย์ช้างเผือกที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

2. ประตูทิศใต้อยู่ตรงข้ามกับประตูทิศเหนือเรียกว่า ประตูท้ายเวียงนามค่อม
ตั้งเมื่อ ไม่ทราบแน่ชัดว่าเปลี่ยนชื่อเป็นประตูเชียงใหม่แน่เมื่อใดและเพราะเหตุใด

3. ประตูทิศตะวันออกมีชื่อว่าประตูช้างพามาค่อมแรกตั้งเมื่อ เนื่องจากมีถนน
ตรงจากประตูไปสู่นามช้าง และที่นั่นแห่งนี้เป็นที่จอดของบรรดาเรือแพที่ไปมาค้าขายกับ
หัวเมืองทั้งวังมืองแม่น้ำปิงทางเหนือและทางใต้ของนครเชียงใหม่

4. **ประมุขทิศตะวันตก** ชื่อว่า **ประมุขสวณคต** มาตั้งแต่แรกตั้งเมือง เนื่องจากมีราชอุทยานหรือ สวนหลวงของกษัตริย์ สวนพาล์อยู่นอกกำแพงเมือง ด้านตะวันตกในระแวก ไม่ห่างไกลเท่าไรนัก

5. **ประมุขสวณปัจจุ** ประมุขในเจ้ากำแพงเมืองด้านใต้สร้างขึ้นใหม่ในระหว่าง พ.ศ. 1954-1985 สาเหตุในการเจ้าประมุขขึ้นทางด้านใต้มีสืบเนื่องมาจากพระราชนิพนธ์ ซึ่งเป็นพระเมตติของพระเจ้าสามเมืองมา และเป็นพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าสามเมืองเดิม ไม่ทรงพอพระทัยที่จะประทับอยู่ที่พระราชวังภายในกำแพงเมือง แต่ทรงสร้างพระตำหนักขึ้นที่ตำบลสวนแตร ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลสวนปรุงซึ่งหมดในปัจจุบัน

ในระหว่างนั้นการสร้างเจดีย์ราชกุฎาคาร คือพระเจดีย์หลวงท่ามกลางเมืองเรื่องใหม่ และโดยที่พระเจ้าสามเมืองเดิมทรงพระเยาว์อยู่ ณ พระราชนิพนธ์คือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การสร้างพระเจดีย์คู่กัน ทรงพระดำริเห็นว่า การเสด็จเข้าทางประตูท้ายเรือ (ประตูเรื่องใหม่) เป็นระบอบของอินเดียจึงรับสั่งให้เจ้ากำแพงสร้างกับพระตำหนัก สร้างเป็นประตูขึ้นเรือกว่าประตูสวนแตรอยู่ระแวกหนึ่ง แล้วต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นประตูสวนแตร (คือประตู) เนื่องมาจากได้นำพวงกบประตูสวนแตรมาปวงพระ โดยให้ตอกหรือสลักพวงกบ

6. **ประตูช้างเผือก** เดิมเรียกชื่อว่าประตูวิภูมิสร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 1985-2030 ในรัชสมัยของพระเจ้าศรีโอรราช การที่ทรงเจ้ากำแพงและสร้างประตูวิภูมิขึ้น ขึ้นเนื่องจากโปรดให้สร้างพระตำหนักขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้ ๆ กับเมือง (มุม) ขวามุม เมื่อทรงสร้างพระตำหนักเรียบร้อยแล้วทรงพระดำริเห็นว่า จะเสด็จไปทำนบฝั่งทางประตูด้านพื้นใต้ไป จึงรับสั่งให้เจ้ากำแพงสร้างเป็นประตูขึ้นเรือกว่าประตูวิภูมิ จะมาเปลี่ยนชื่อเป็นประตูช้างเผือก เพราะเหตุใดและเมื่อไรยังไม่พบหลักฐานที่ควรเชื่อถือได้

ประตูเมืองทั้งหกแห่งนี้ไม่มีทางติดต่อกับพื้นที่นอกกำแพงเมืองได้ เพราะมีคูเมืองกว้าง 30 วา ลึก 2 วาเศษขวางอยู่ การข้ามคูเมืองต้องอาศัยสะพานเรือ (ทำด้วยไม้ไผ่) ขุดทำทางข้ามไป และประตูเมืองทั้งหกแห่งนี้เป็นประตูขึ้นและเปิดได้ ประตูเมืองทุกแห่งจะมีคนเฝ้าอยู่ประจำ และจะมีคนเฝ้าอยู่ตามหัวเมือง ข้างนอกก็จะเรียกชื่อประตูเมืองว่าประตูช้างเผือก และประตูเมืองทุกแห่ง ใช้เสาทำขึ้นไว้ตามแนวหน้า บึงกันมิให้พวกเรือกองประตูเข้ามาได้ง่าย ๆ

ภาพนี้ไม่ทราบว่าใครเขียน - คุณบุญเสริม ภาสกรณียอนุเคราะห์ให้มา

ภาพนี้เข้าใจว่าประจักษ์มั่งอยู่ ด้วยจากหนังสือ "พงศาวดารเมืองสยาม" แปลโดย
นายกำมัย นอดคอง อธิบายถึงเมืองนี้ ประจักษ์เมืองใหม่ ศักราช พ.ศ. 2469
ที่ประจักษ์

ประตูสวนคอก - คูเมืองเสวิน ศาสนาภิชนมูควาฉาให้มา

ภาพประตูสวนปูล่า ดำเนิน 2470-2471 ใต้จากคูเมืองคำ ค่ายเจ้าขว

บ่อน้ำพระเจ้าสุริย ผนังรายสร้างกำแพงเมืองเริ่มจากจุดนี้

ภาพเขียนเขียนพระเจ้าสุริย ภาพบนกำแพงจากผนังชื่อ "พ่อหลวงเมืองสยาม"
แปลโดย นายกามิน นอศคอน อดีตกงสุลฝรั่งเศส ประจำเชียงใหม่ ศิริมพ
พ.ศ. 2469 ที่ปารีส ภาพถ่ายเก่าเมื่อ พ.ศ. 2526

ชุมนวมคัมภีร์
 บ้านพวงคัม

สภาพการแปรปรวนดินเหนียวในบริเวณที่เก็บดิน
 ระหว่าง ด. บ้านพวงคัม ในช่วงระหว่าง ด. ออธเครนท์ กับ ด. ท่าแพ

ภาพประตูเมืองและบ่อนตามแหล่งเมืองในปัจจุบัน

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2526

ประตูท่าแพ
(ทิศตะวันตก)

ประตูเชียงใหม่
(ทิศใต้)
(เดิมเรียกประตูท้ายเวียง)

ประตูช้างเผือก (ทิศเหนือ) (เดิมเรียกประตูหัวเวียง)

ประตูสวนดอก (ทิศตะวันตก)

ประตูสวนปราง (ทิศใต้) (เดิมเรียกว่าประตูสวนแร)

ផ្លូវក្រវាញ

ផ្លូវក្រវាញ

๔๔๑๓๓๐๓

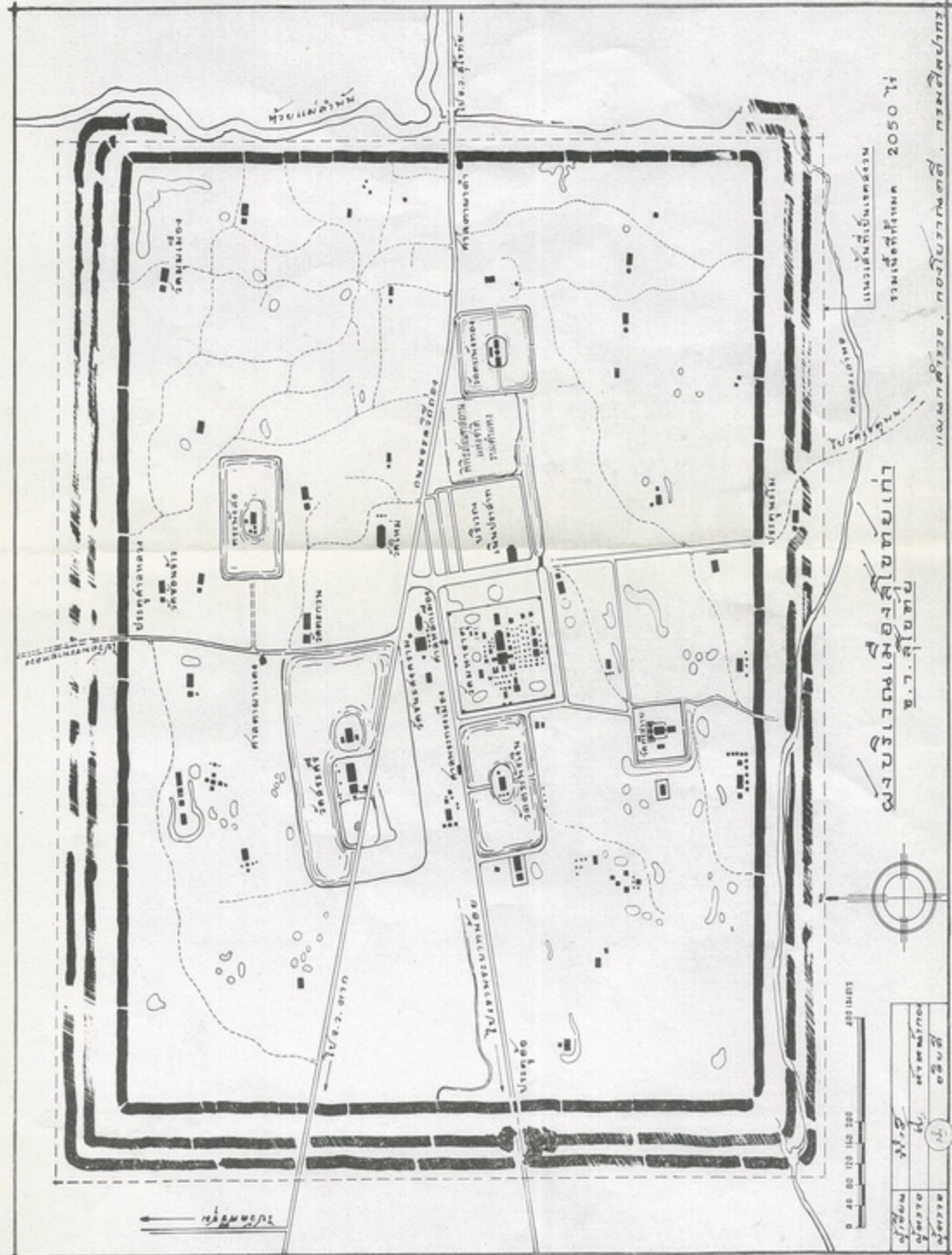
๔๔๑๓๓๐๓

แผนที่เปรียบเทียบ

กำแพงเมืองเชียงใหม่ กับ กำแพงเมืองสุโขทัย

សេចក្តីបញ្ជាក់

8.7. 81

119421 10/14/91 11:00 AM 11/14/91 11:00 AM

2050	71
------	----

1156666666. 1000000000. 1000000000.

400 154 073

400 154 073

07-10-04	28.9
07-09-04	61
07-08-04	28.9
07-07-04	28.9

07-10-04	28.9
07-09-04	61
07-08-04	28.9
07-07-04	28.9

[illegible]

07-10-04	28.9
07-09-04	61
07-08-04	28.9
07-07-04	28.9

บรรยายประกอบภาพ

โคธ ทิว วิษัณห์ตะ

ภาพที่ 1 และ ภาพที่ 2 เป็นกำแพงเมืองเชียงใหม่ในอดีต สำหรับภาพที่ 1 ไม่ทราบว่าเป็นกำแพงเมืองยุคไหน น่าจะอยู่ตอนที่ใกล้กับกำแพงเมืองโดยเฉพาะแจ้งศรีภูมิ เพราะมองทางด้านซ้ายมือจะเห็นเป็นสีขาวคล้ายกำแพงวัดศรีภูมิ

ภาพที่ 2 น่าจะเป็นก่อนประตูช้างม่อย ซึ่งถ้าจากประตูช้างม่อย

เห็นภาพคูเมืองน้ำใสสะอาด และบางแห่งมีท่อน้ำ และแนวกำแพงเมืองและป้อม
ทอดยาวทำให้จินตนาการถึงอดีต คงค่าโขลงเรือ มีทวารวดีเชียงใหม่ คำนี

"มหาราชเวียงมอญว้าง

สวัสดิทาน

วิชระปวาร

ใหม่ทมา

เดไว้ก่หินธาร

ดูสิ่ง รวมสาย

วังมรกตคังคัว

เพศเพศพิมานเด

ศรีเล็กแล้วเจ้ากวัง

ปุ่นขาม

ชลฟ้าเพ็ญเค็มตาม

เท็กเก้

ปทุมเมธีเวียงงาม

ใจช่วง รสเฮ

ดูเล็กจกซ์เจ้า

ขว้างขว้างชาวเวียง"

โขลงทิวสองบทนี้ น่าสนใจ วรณชัย ดอยคำวนไว้โพเราว่า

"พระเจ้ามัจฉาพรธรวังพรธนครขึ้น พรธรวังกำแพงเมืองแจ้งแจ้งแจ้ง ก่อด้วย
หินแข็ง สูงใหญ่ พรธรวังป้อมทอรบเมื่อนชลธวิมานจร

คูเมืองเล็กและกวังเป็นที่น้ำขยาบ มีน้ำเค็มอยู่ตลอดเวลา คลกบวิมานดั่งถัน
ทอมขจรไป มีดู เล็ก จระเข้ระเกาะระเกาะแก้วแก้วเวียงไว้"

ได้เห็นภาพด้วย ในอดีต และ คำโขลง ของ บรรพชนแล้วไว้แล้ว เป็นที่ประทับใจและ
เลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง เพราะความที่เจ้าท้าวที่ผู้รับศิรชบของท้องถิ่นในสมัยนั้น ไม่รู้จักคำว่า
"การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของเชียงใหม่" และความรู้เท่าไม่ถึงการจึงทำให้
เราไม่สามารถจะเห็นสภาพอันแท้จริงของกำแพงเมืองตามที่ปรากฏในภาพถ่ายทั้ง 2 ภาพนี้ได้
ในปัจจุบัน และก็หวังว่าแจ้งเมืองทั้ง 4 แห่ง ประตูเมืองทั้ง 4 ประตู ตามที่ปรากฏใน

บ้างรูปนั้นก็จะไม่ได้ถูกทำลายหรือปล่อยให้เสียโฉมและระส่ำระสายไปอีกเป็นแน่แท้ อีกทั้งมูลของภิกษุ
จะไม่ถมให้สกปรกหาญไปอีกเช่นกัน

(สำหรับบิณฑบาตนั้นก็มีของบางแห่ง แลระส่ำระสายบ้างเพราะที่ปรากฏในบ้างรูปนั้นได้มีการ
ซ่อมแซม ไม่ทราบว่าได้บูรณปฏิสังขรณ์รูปแบบศิลปกรรมแบบเดิมอย่างหรือไม่)

ការកសាងបឹងបង្ការទឹកជំនន់ គឺជាប្រភេទបឹងបង្ការទឹកជំនន់មួយប្រភេទ ដែលមានទំហំធំជាងបឹងបង្ការទឹកជំនន់
 ផ្សេងៗ ដែលមានប្រវែងប្រមាណ ១ គីឡូម៉ែត្រ ឬ ច្រើនជាងនេះ ដែលមានប្រភពទឹក ចេញមកពីទីកន្លែងមួយ ឬ ច្រើន
 កន្លែង ដែលទឹកជំនន់ចូលមក ហើយបង្ការទឹកជំនន់ ឱ្យនៅក្នុងបឹងបង្ការទឹកជំនន់ បានយូរអង្វែង (ឯកសារ
 ប្រភេទបឹងបង្ការទឹកជំនន់)

បឹងបង្ការទឹកជំនន់ គឺជាប្រភេទបឹងបង្ការទឹកជំនន់មួយប្រភេទ ដែលមានទំហំធំជាងបឹងបង្ការទឹកជំនន់
 ផ្សេងៗ ដែលមានប្រវែងប្រមាណ ១ គីឡូម៉ែត្រ ឬ ច្រើនជាងនេះ ដែលមានប្រភពទឹក ចេញមកពីទីកន្លែងមួយ ឬ ច្រើន
 កន្លែង ដែលទឹកជំនន់ចូលមក ហើយបង្ការទឹកជំនន់ ឱ្យនៅក្នុងបឹងបង្ការទឹកជំនន់ បានយូរអង្វែង (ឯកសារ
 ប្រភេទបឹងបង្ការទឹកជំនន់)

បឹងបង្ការទឹកជំនន់ គឺជាប្រភេទបឹងបង្ការទឹកជំនន់មួយប្រភេទ ដែលមានទំហំធំជាងបឹងបង្ការទឹកជំនន់
 ផ្សេងៗ ដែលមានប្រវែងប្រមាណ ១ គីឡូម៉ែត្រ ឬ ច្រើនជាងនេះ ដែលមានប្រភពទឹក ចេញមកពីទីកន្លែងមួយ ឬ ច្រើន
 កន្លែង ដែលទឹកជំនន់ចូលមក ហើយបង្ការទឹកជំនន់ ឱ្យនៅក្នុងបឹងបង្ការទឹកជំនន់ បានយូរអង្វែង (ឯកសារ
 ប្រភេទបឹងបង្ការទឹកជំនន់)

ชาวภูมิลอย

ชาวภูมิลอยเป็นชาวเมืองเก่าแก่วัดวัด ออกลูกเข้การศกนกรเข้การไถ่ การรวมถก ชาวบ้านเมือง
ว่า "ชาวภูมิลอย" เมื่อออกจากชาวภูมิลอยเมืองเก่าแก่มานาน
ชาวภูมิลอย มีฐานะอยู่ในระดับชั้นกลางของเมืองเก่าแก่มานาน

(ภาพจากหนังสืออภินิหารนา)

ภาพแถมทำขบท

สะพานนวรวิธ สามสมัย

ภาพนี้ได้จากคุณบุญเสริม ศาสตราภิชาน

ภาพนี้ได้จากคุณบุญเสริม ศาสตราภิชาน

ภาพนี้ถ่ายโดยคุณวิชัย วังสิทธิ์

การแต่งกายของชาวถ้ำม่านในยัคคี

เรือแม่ปะ ยานขนส่งจากเมืองใหม่
ในยัคคี

หมอนอิง หมอนหนุน
สตรี (พื้นชน)
และเชี่ยนหมาก
ของชาวถ้ำม่าน

แนะนำสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โดยศาสตราจารย์ดร.ชื่อนาจาก ผศ. เกษม บุรกลีกร

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แม้เรื่องนี้จะไม่ควรจะกล่าวถึงในการจัดทำหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์โดยตรง แต่ก็มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “อานนาศึกษา” ได้เป็นอย่างดี ข้าพเจ้าในฐานะประธานคณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์ ได้มีโอกาสสนทนากับท่าน ผศ. เกษม บุรกลีกร ซึ่งท่านมีฐานะเป็นกรรมการที่ปรึกษาของคณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ฯ ด้วยตัวท่านเอง จึงได้ทราบว่ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีหน่วยงานสำคัญที่มีหน้าที่ค้นคว้า ศึกษา วิจัย เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับอานนาศึกษา จึงเห็นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่ ประชาชนและนักศึกษา โดยทั่วไปควรจะรู้ เรื่องเกี่ยวกับหน้าที่ของหน่วยงานแห่งนี้เป็นอย่างดีพอสมควร เพื่อจะได้อาศัยเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาและหาความรู้เกี่ยวกับ “อานนาไทย” ในทุกแห่งทุกมุม จะได้ข้อรู้อย่างท่าน ผศ. เกษม บุรกลีกร ได้บรรยายรวบรวมหน้าที่และผลงานโดยสังเขป เพื่อนำมาเผยแพร่อย่างพิถีพิถันในหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์นี้ และเชื่อว่าคงจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาและประชาชนโดยทั่วไปไม่มากนักน้อย จึงขอขอบพระคุณท่าน ผศ. เกษม บุรกลีกร ณ โอกาสนี้ด้วย

ท้าว วิจิตรจิตร

ประธานคณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์

แผนนำสถาบันวิจัยสังคม

สถาบันวิจัยสังคม (Social Research Institute) เป็นหน่วยงานหน่วยหนึ่งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีฐานะเทียบเท่าคณะ

เดิมได้ดำเนินการ ในรูปของศูนย์วิจัยสังคมศาสตร์ (Social Sciences Research Center) ตั้งแต่วันที่ พ.ศ. 2516

ต่อมาได้เป็นโครงการจัดตั้งที่ ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 4 พ.ศ. 2520-2524

และได้ยกฐานะเป็นสถาบันวิจัยสังคม ตามประกาศของทบวงมหาวิทยาลัย เรื่อง การแบ่งส่วนราชการในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2524 เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2524

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้างานศึกษา ค้นคว้า วิจัย และร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับด้านการศึกษา ปัญหาสังคม และการวางแผนพัฒนาสังคม
2. เพื่อเป็นศูนย์กลาง บริการด้านวิชาการเกี่ยวกับการวิจัยทางสังคม โดยจัดให้มีการให้คำแนะนำ บริการ การฝึกอบรม การสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เกี่ยวกับการวิจัยและการวางแผนพัฒนาทางสังคม
3. เพื่อเป็นศูนย์กลางบริการด้านวิชาการในการเก็บข้อมูล สถิติและผลงานวิจัยทางสังคม ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์การวิจัยต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ
4. เพื่อสนับสนุนการศึกษาชั้นบัณฑิตศึกษา ในด้านการค้นคว้า และวิจัยทางสังคม

กิจกรรม

1. งานวิจัย ในฐานะที่เป็นหน่วยงานวิจัยสังคมโดยเฉพาะ จึงได้มีการวิจัยต่างๆ ทั้งที่เป็นโครงการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) และโครงการวิจัยประยุกต์ (Applied Research) เพื่อนำไปใช้ประกอบการวางแผนพัฒนาชุมชนภาคเหนือ 10 จังหวัด เชียงใหม่, ลำปาง, พะเยา, ลำพูน, เชียงราย, แพร่, น่าน, อุตรดิตถ์, ตาก, แม่ฮ่องสอน และกำลังดำเนินการอยู่ ได้แก่

1.1 การสำรวจเพื่อเก็บรวบรวม และประมวลผลข้อมูลสถิติเบื้องต้นที่จำเป็นของจังหวัดในภาคเหนือ (การสำรวจต่อเนื่องระยะยาว พ.ศ. 2522-ปัจจุบัน)

โครงการวิจัยที่เป็นไปตามนโยบายและแผนการวิจัยของสภามหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2525-2529) เป็นโครงการปฏิบัติอันถือเป็นหน้าที่ประจำโครงการ “การศึกษาลักษณะชุมชนในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน” ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนข้อมูลในด้านการวางแผนพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่ยังไม่สมบูรณ์เพียงพอ

1.2 การวิเคราะห์ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคม เกี่ยวกับการตอบสนองกระบวนการพัฒนาของชุมชนภาคเหนือ (การสำรวจต่อเนื่องระยะยาว พ.ศ. 2522-ปัจจุบัน)

โครงการนี้เป็นโครงการที่เล็งเห็นความสำคัญ และเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาหาข้อมูลในแง่ของลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนการตอบสนองต่อการพัฒนา โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ค่อนข้างยากลำบาก และห่างไกลในการติดต่อและเข้าถึง เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาตัวของท้องถิ่น

1.3 การศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือ (Lan Na Thai Manuscripts Study)

จากการศึกษาพบว่า ส่วนหนึ่งของหลักฐานทางวัฒนธรรมล้านนาในอดีตที่มีการบันทึกไว้ในสมุดใบลาน และเก็บไว้ตามวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ จึงได้ทำการสำรวจอย่างละเอียดเกี่ยวกับหลักฐานไว้ โดยไม่ใคร่คำนึงถึงบริบทอื่น แล้วนำมาถอดความหมายในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญ พร้อมกับจัดเตรียมการเผยแพร่เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ต่อไป

1.4 โครงการวิจัยจารึกล้านนา (Lan Na Inscriptions Project)

เพื่อสำรวจจารึกจารึกล้านนาต่าง ๆ เช่น จารึกจารึก จารึกและฐานพระพุทธรูป และจารึกบนแผ่นไม้กระดาน ทำให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โบราณคดี ภาษา ศาสน์ ภูมิศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ

1.5 การศึกษาวิจัยศิลปสถาปัตยกรรมล้านนาไทย (Lan Na Thai Arts and Architecture Study)

เป็นการมุ่งศึกษาวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) โดยเน้นหนักในการศึกษารูปแบบ ความหมาย และความสัมพันธ์ในกับวัฒนธรรมของศิลปสถาปัตยกรรมของล้านนาไทยเกี่ยวกับ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอไตร และศิลปวัตถุอื่น ๆ ทางพุทธศาสนาจากวัด

1.6 การศึกษาวิจัยทางพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน และปรัมปราท้องถิ่นนาไท
(Lao Na Thai Folk Tales, Folk Songs and Folk Traditions Study)

นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน ซึ่งมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ในท้องถิ่นภาคเหนือ (ล้านนา) เป็นเรื่องที่มีการศึกษาอย่างจริงจังในวงจำกัด และปรากฏว่าเรื่องเหล่านี้ได้สูญหายไปเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการรวบรวมเพื่อเก็บไว้ศึกษา แสวงหา และอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป การศึกษานี้ทำโดยการออกสัมภาษณ์บุคคลผู้สูงอายุ และผู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคเหนือ 10 จังหวัด

2. การบริหารจัดการวิจัย เป็นศูนย์กลางในการเก็บข้อมูล สถิติ และผลงานวิจัยทางสังคม และศึกษาค้นคว้าสถานประกอบการวิจัยต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ อาทิ การวางแผนและประสานงาน การสนับสนุนการปฏิบัติการวิจัย และบริการคำปรึกษาการวิจัยแก่นักวิจัย คณะอาจารย์และนักศึกษา เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการเงิน การสอนด้วย

3. การสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าและผลิตผลงาน เพื่อรวบรวมผลงานวิจัยประเภทต่างๆ ให้สถาบันวิจัยสังคมเป็น แหล่งส่งเสริมสนับสนุน และเผยแพร่ความรู้ทางการศึกษา และการวางแผนพัฒนาสังคม ซึ่งได้จัดทำให้มีการฝึกอบรม เรื่องการวางแผนวิเคราะห์ข้อมูลและการตีพิมพ์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การวางแผนพัฒนาชุมชนระดับวิชาการ และระดับอำเภอ เป็นต้น

4. ให้ความร่วมมือสนับสนุนหน่วยงานภายนอกที่มีขีดความสามารถ ทั้งใน มีสถานหน่วยงาน เช่น ศูนย์พัฒนาอันเนื่องมาจากทาง จังหวัดเชียงใหม่ องค์การกองทุนกัมพูชา กรมป่าไม้ โดยให้การสนับสนุนในการวางแผนสำรวจชุมชน กำหนดแผนสำรวจวิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผล เพื่อนำไปประกอบการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์พัฒนาอันเนื่องมาจากทางบางส่วน

กรมการพัฒนาชุมชน สถาบันวิจัยสังคมได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาวิจัยในโครงการวิจัยชุมชน เพื่อการพัฒนาสตรีและเด็กชุมชน เขตพื้นที่จังหวัดลำพูน และจังหวัดพะเยา

สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงมหาดไทย สถาบันวิจัยสังคมได้ให้ความร่วมมือโดยเป็นประจักษ์ต่อสังคมในเขตจังหวัดต่างๆ ของภาคเหนือ

จังหวัดเชียงใหม่ได้มีคำสั่งแต่งตั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกษม บุรณศิริ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม และผู้ช่วยศาสตราจารย์ศันพงษ์ ชิวสินทร์ เป็นผู้ดำเนินการในกรมปฏิบัติงานเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานในระดับตำบล จังหวัดเชียงใหม่

จากกิจกรรมต่าง ๆ เราได้ผลงานออกมาในรูปชุด:-

1. รายงานการวิจัย (Research Report)
2. ข้อมูลเอกสาร (Documents)
3. ข้อมูลสถิติ (Statistics)
4. เทป (Tape recording)
5. รูปถ่าย (Photographs)
6. สไลด์ (Slides)
7. ไมโครฟิล์ม (ไมซาน) (Microfilms)
8. แผนที่ (Maps)
9. คลังข้อมูลจารึก (จากการวิจัยจารึก) (Archive of Lan Na Inscription)
10. นิทรรศการ ความเข้าใจ ประสานงานท้องถิ่น ระหว่างข้าราชการของรัฐบาลบ้าน และส่วนราชการด้วยกัน

เพื่อให้รู้ถึงสถานการณ์วิจัยสังคมสังคม

จึงขอเสนอวิธีการทำงานดังนี้คือ

- การดำเนินการวิจัย
- อุปกรณ์ในการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยตั้งแต่การเลือกหัวเรื่อง (Topic) ที่สนใจการวิจัยจนถึงการเขียนรายงานเสนอผลงานวิจัย ที่ภาษาเรียกว่า กระบวนการวิจัย (Research Process) นั้น มีหลายขั้นตอน และทุกขั้นตอนมีความสำคัญ เพราะหมายถึงว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ สำหรับแก้ไขข้อของสถาบันวิจัยสังคมแล้ว ให้ความสำคัญทุกขั้นตอน โดยมีการวางแผนปฏิบัติงาน ติดตามผล แก้ไขและปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการปฏิบัติงานบางขั้นตอนดังนี้คือ:-

1. การเก็บข้อมูล (Data Collecting) เป็นหัวใจของเนื้อหาสาระที่ได้ โส
เฉพาะที่ได้มีไว้ว่าอย่างไร ซึ่งนักวิจัยได้มีการเพื่อพยายามคิดค้นอุทธรวิธีต่าง ๆ มา เพื่อให้
ได้มาซึ่งการขององค์กรโครงการ โดยมีแหล่งข้อมูลคือ

1.1 เอกสาร (Document) เป็นข้อมูลที่มีอยู่จริงในท้องถิ่น หรือสาธารณะ
ที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานจังหวัด รายงานอำเภอ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ฯ

1.2 แบบสอบถาม แบบสอบถามที่ใช้ในการปฏิบัติงานครั้งนี้มีอยู่ 3 ประ
เภทด้วยกันคือ

1) แบบคำสัมภาษณ์ (Interview guide) ซึ่งสร้างขึ้นสำหรับถามหัวหน้า
ส่วนราชการเกี่ยวกับกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ ปัญหาที่เกิดขึ้น การแก้ปัญหาและแนวโน้มในการ
พัฒนากิจกรรม

2) คู่มือการศึกษาสภาพทั่วไปของตำบล (Tambon profile) ใช้ประ
กอบการตามผู้ว่าท้องถิ่นและบันทึกจากการสังเกต ซึ่งจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับที่ตั้งของชุมชน ประ
วัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางประชากร โครงสร้างทางสังคมและการบริหาร ศาสนา
จารีตประเพณี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อนามัยบุคคล และสาธารณูปโภคชุมชน การศึกษา เศรษฐกิจ
ของตำบล โครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาและความต้องการของตำบล

3) แบบสืบสวน "แบบสำรวจลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประ
ชากรในชุมชนระดับอำเภอ" ซึ่งใช้สำหรับถามหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างของอำเภอ ซึ่งแบ่ง
ออกเป็น 5 หมวดด้วยกัน

ก. ลักษณะทางประชากร ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ขนาด
และสภาพความแน่น การกระจายตัวและองค์ประกอบของประชากร การเจริญพันธุ์ การตาย
และการย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลง และการเพิ่มประชากร

ข. สภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน อันได้แก่ ที่ดิน การเพาะปลูก
การเลี้ยงสัตว์ การตลาด อุตสาหกรรม รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน การออมทรัพย์ และ
ภาวะหนี้สิน

ค. สภาพทางสังคม จะมีเนื้อหาถามเกี่ยวกับกลุ่มต่าง ๆ ลักษณะการ

รวมกลุ่ม การรับข่าวสาร การอนามัยและสาธารณสุข นี่เพื่อให้ดีขึ้น การบริโภคอาหาร การ
ใช้พลังงานของครัวเรือน

๔. ปัญหาและความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับอาชีพอื่น ๆ เช่น เกี่ยว
กับการเกษตร ค้าขาย รับจ้างและอื่น ๆ ตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ที่ประชาชนมีปัญหา และต้อง
การปรับปรุง

๕. ลักษณะของบ้านและที่อยู่อาศัย

การสุ่มตัวอย่างครัวเรือนระดับอำเภอ

จะทำการสุ่มตัวอย่างครัวเรือนร้อยละ 3-5 จากครัวเรือนทั้งหมดที่มีอยู่ในอำเภอนั้น
โดยใช้ Proportional random sampling with random table จำนวนตามค้ำบดโคใช้
ข้อมูลจากฝ่ายทะเบียนของอำเภอนั้น

1) จำนวนหมู่บ้านตามค้ำบด

2) ใช้ตารางสุ่มตัวอย่างเลือกหมู่บ้าน ค้ำบดละ 2 หมู่บ้าน

3) กำหนดจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านจากข้อ 2) เป็นจำนวนครัวเรือน
ตัวอย่างของแต่ละหมู่บ้านให้ ได้สัดส่วนกับจำนวนครัวเรือนทั้งหมดทั้งอำเภอ

4) ในแต่ละหมู่บ้าน นำจำนวนตัวอย่างจากข้อ 3) ไปหา จำนวนครัวเรือน
ทั้งหมดของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อหาช่วงห่างระหว่างครัวเรือนตัวอย่าง โคบัสเศษทิ้ง ครัวเรือนแรก
ของช่วงแรกจะทำการคัดเลือกโคบัสใช้ตารางสุ่มตัวอย่าง และครัวเรือนก่อนตามระยะห่าง

5) จดหมายเลขบ้านครัวเรือนตัวอย่าง พร้อมทั้งชื่อหัวหน้าครัวเรือน ถ้าจำนวน
ครัวเรือนตัวอย่างของแต่ละหมู่บ้านเกินไปจากที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 3) ให้คัดออกโคบัส
ตารางสุ่มตัวอย่าง

6) นำรายชื่อที่คัดได้จากสำนักงานทะเบียนอำเภอ ไปพบผู้ใหญ่บ้าน เพื่อ
ตรวจดูความถูกต้อง และนัดหมายทำการสำรวจต่อไป

1.3 การสังเกต (Observation) เป็นคุณสมบัติประจำตัวของนักวิจัยของ
สถาบันวิจัยสังคมทุกคน ที่จะใช้ตัวเทคนิคต่าง ๆ ในการค้นหาคำตอบ และใช้ให้

ทุกครึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องช่อกันหรืออะไรก็ตาม เช่น ความรักอันยิ่งใหญ่ อภินิหารอัน พหุติ
กรรมในการมีชีวิต เศรษฐกิจ ราชโศก หรือพหุติกรรมใดก็ตามชีวิตควรยอมรับ เป็นอัน เรื่อง
เหล่านี้เป็นเรื่องยากที่จะหาจุดและนำรู้ รู้ให้อึดมั่นจริง ๆ ไม่ใช่การเพ้อ

2. การประมวลผลข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากการสอบถามหัวหน้าส่วนราชการอำเภอ จากผู้นำท้องถิ่น
และจากการสังเกตการณ์จะนำมารวบรวมในรูปแบบใด โดยนักวิจัยที่ได้ร่วมงานสนามและทำการบันทึกไว้

2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน จากครัวเรือนตัวอย่างโดย
ใช้พนักงานสัมภาษณ์จะนำมาประมวลผลตามขั้นตอนใดแผนภูมิ

3. การรายงาน

นำผลที่ได้จากการสรุปเบื้องต้นของนักวิจัยที่ได้มาจากการสังเกตการณ์และการ
บันทึก จากการสรุปแบบสอบถามของหัวหน้าส่วนราชการและผู้นำท้องถิ่น นำมาประกอบกับ
การทางสถิติที่ได้จากการประมวลข้อมูลด้วยเครื่องจักร เสนอรายงานเป็นแบบต่างๆ ดังนี้คือ

อุปสรรคในการดำเนินการวิจัย

เป็นที่ทราบกันแล้วว่า ในการทำวิจัยแต่ละครั้งนั้น ต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะเป็น
อย่างมากในการที่จะทำให้งานเป็นลุล่วงและได้ผลตามที่คิดออกมาชิ้นหนึ่ง ๆ จากประ
สิทธิภาพในการดำเนินการวิจัยของนักวิจัยสถาบันวิจัยสังคม ได้พบอุปสรรคและปรับเปลี่ยนแก้ไข
ตลอดมา โดยจะกล่าวเป็นข้อ ๆ เพื่อทราบ โดยเฉพาะนักวิจัยเองใหม่ และนักวิจัยที่สนใจ
ในท้องที่ภาคเหนือ

1. หัวหน้าวิจัยเอง

- สุขภาพ บางครั้งในท้องถิ่นที่ทำการวิจัยนั้นการคมนาคมไม่สะดวก อาหาร
ไม่สมบูรณ์ สภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวน มีผลกระทบต่อสภาพโดยตรง
และมักขึ้นบ่อย ๆ แก่ นักวิจัยคือ โรคเกี่ยวกับท้อง ท้องอืดท้อง
ท้องผูก

ประท้วง และไร้ประโยชน์ แม้ชนหากมีปัญหาลักษณะอย่างคงที่
ทุก

- บุคคลิกภาพ บางครั้งนักวิจัยที่อายุน้อย ๆ ก็ทำให้ผู้สัมภาษณ์รู้สึกอึดอัด
อึดใจ หรือว่าหากมาจากมหาวิทยาลัยก็จะเป็นพวก “ทศกธราช้าง”
เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีการปรับตัวและสร้างสัมพันธภาพให้ดีมาก ๆ เสียก่อน
- ภาษา (สื่อ) นักวิจัยในภาคเหนือจำเป็นต้องรู้ภาษาท้องถิ่นมาก ๆ ทั้งภาษา
พื้นเมืองชาวชนเผ่าต่าง ๆ ที่บางครั้งก็ยังไม่ค่อย “สื่อ” อย่างมาก เช่น อาจ
จะต้องใช้สื่อ ส่วนมากเป็นผู้ชาย เพราะจะมีการเกี้ยวเกี้ยวกันต่อสังคม
นอกมาก รู้และเข้าใจภาษาถิ่น และคำไทยกลางมาก เช่น ถามว่า
“ไปไหน” บอกว่า “ไปแพะ” มีความหมายว่า ไปป่าเสื่อมโทรม ไม่ได้ไป
เลี้ยงแพะหรือไปกินแพะ เป็นต้น

2. ผู้ให้ข้อมูล

- วัย เป็นตัวแปรอย่างมากเหมือนกัน ในการที่จะทำให้อายุเป็นไปในรูปแบบใด เช่น ถ้าผู้ให้ข้อมูลเป็นวัยรุ่นอายุ 15-20 ปี อาจจะไม่ได้ไปในเรื่องของ
ประชากรในแง่ของสภาพสมรสว่า สมรส หย่า แยก หรือถ้าเป็นวัยเด็ก
อาจจะให้อายุเป็น นักเรียน และยังไม่ได้ทำงาน ไม่ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ
แรงงาน เป็นต้น
- ทัศนคติ หากผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มของนักศึกษาทัศนคติไม่ค่อยเหมาะสมของการ
การ นักวิจัยที่อาจจะไม่ได้มีความร่วมมือในการให้ข้อมูล ในบางครั้งอาจ
จะมีการก้าวร้าวด้วย เช่น ในตอนที่หมู่บ้านหนึ่งของอำเภอวังเหนือ จังหวัด
ลำปาง มีการนี้หมู่บ้านไม่ให้ให้นักวิจัยเข้าไป ทราบสาเหตุแล้วว่ามีเรื่องขัด
แย้งกับทางอำเภอ ซึ่งเป็นส่วนราชการ เป็นต้น
- เวลา สังคมที่ทำการวิจัย ส่วนมากเป็นสังคมชนบท และชาวบ้านมักจะไม่ว่าง
อยู่ตลอดเวลาวัน คือจะไม่ว่าง คือจะอยู่แค่เช้า ๆ และคนชรา โดย
เฉพาะฤดูกาลเพาะปลูก หรือเก็บเกี่ยว ดังนั้นเวลาที่จะต้องคอยทำตามให้
ข้อมูลก็จะต้องเวลาอื่น ๆ หรือนอกฤดูกาล เป็นต้น แต่ถ้าเข้าไปทำงาน

กลางคืน อาจจะถูกมองไปอีกแง่หนึ่งตรงข้ามก็ได้ และอันตรายพอสมควร

3. ผลกระทบทางวิจัย

- สภาพภูมิประเทศ ในภูมิประเทศนี้ก็มีปัญหาอย่างมาก เพราะบางแห่งรถยนต์เข้าไม่ถึง หรือเข้าไปไม่ได้ในฤดูฝนและมีหลายท้องถิ่นที่ต้องเดินเท้าข้ามห้วย ลำธาร ภูเขาหลายเทือก ใช้เวลาเดินทางนับเป็นชั่วโมง เช่น ตำบลชุมแสง อำเภอบาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งถือเป็นสิ่งกีดขวางทุกคนที่คิดจะปฏิบัติงานในภาคเหนือควรจะตระหนัก และบางกรณีเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นจะไม่ค่อยไปก็มี เช่น น้ำหลวงทาง เป็นต้น หรือพาเงินขึ้นเขาที่ละ 4 ชั่วโมง จากข้อมูลบอกว่า 1/2 ชั่วโมง เป็นต้น
- การจัดระเบียบที่เป็นเรื่องง่ายในชุมชนก็ค่อนข้างยาก เพื่อจะได้ปฏิบัติงานให้สะดวกและดี

4. การประมวลผล (Data Processing)

- ความเชื่อถือได้ (Consistency Accuracy) ของข้อมูลนั้น บางครั้งมีการคลาดเคลื่อนได้ ซึ่งบางครั้งเกิดจากการสับสนตัวอักษร คือ ผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น ว้อ หรือทัศนคติของผู้ตอบ ฯลฯ ซึ่งนักวิจัยของสถาบันวิจัยสังคมได้ให้ความสำคัญเรื่องนี้มาก
- การตีความ บางครั้งข้อมูลใต้น้ำไม่ชัดเจน และอาจทำให้ข้อมูลผิดพลาดไป ก็เป็นเรื่องที่นักวิจัยอย่างหนึ่งของนักวิจัยสถาบันวิจัยสังคม
- การถอดรหัส (Coding) เนื่องจากข้อมูลมีมาก บางครั้งทำให้ต้องผิดพลาด และต้องตรวจสอบกันอย่างต่อเนื่องที่ใช้เวลาและสนใจมากเหมือนกัน

5. การเขียนรายงาน (Report) เป็นสิ่งที่นักวิจัยของสถาบันวิจัยสังคมมักใจ และให้ความสำคัญอย่างมาก ในการที่จะทำให้องค์กรงานวิจัยนั้นสมบูรณ์แบบ ซึ่งนักวิจัยของสถาบันวิจัยสังคมก็ให้ความสำคัญต่อกัน และเรื่องที่จะวิจัยหรือข้อมูลเป็นหลักฐาน ผลักดันเป็นแนวเรื่องหรือวิชาการ ส่วนภาษาที่เข้าใจได้ง่าย โดยใช้นามวิเคราะหณ์การของนักวิจัยแล้ว

สรุปผลการดำเนินงานโครงการ

ปี 2516-2526

๖๐๔

โครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลาน-สมุดข่อยในภาคเหนือ (ล้านนาไทย) ของประเทศไทย

ตามที่โครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลาน-สมุดข่อยในภาคเหนือ (ล้านนาไทยศึกษา) โดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ริเริ่มความช่วยเหลือ (เมื่อตอนยังเป็นโครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยสังคม คณะสังคมศาสตร์) ในด้านทุนและอุปกรณ์ในการศึกษาและสำรวจคัมภีร์ใบลาน-สมุดข่อย อันได้แก่ เครื่องถ่ายไมโครฟิล์ม กระจกถ่ายภาพ 1 เครื่อง และเครื่องถ่ายไมโครฟิล์มขนาด 1 เครื่อง จากพิพิธภัณฑ์ทางมนุษยวิทยาแห่งชาติ ประเทศญี่ปุ่น การศึกษาและสำรวจจึงได้ดำเนินการอย่างจริงจังขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2521 ซึ่งก่อนหน้านั้นก็มีการสำรวจอยู่บ้างแล้ว (ปี 2516) โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ หัวหน้าวิทยานิพนธ์ โดยความควบคุมของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกษม บุรณิก หัวหน้าโครงการ ฯ โดยออกสำรวจคัมภีร์ใบลาน-สมุดข่อยที่จารึกด้วยอักษรไทยล้วน จากวัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเบื้องต้น และได้ทำการคัดเลือกคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยที่จารึกด้วยเรื่องราวอันมีค่าในด้านต่าง ๆ ของล้านนาไทย ซึ่งมีวันเอกสารที่สำคัญอย่างเจ้าราชครูหรืออุปัชฌาย์ เพื่อนำมาถ่ายไมโครฟิล์ม ณ โครงการ ฯ คัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยต่าง ๆ ที่สำรวจแล้วได้ถูกทยอยส่งมาที่โครงการ ฯ เป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการถ่ายไมโครฟิล์มได้ทันที ทั้งนี้เพราะจากการทดสอบถ่ายไมโครฟิล์ม โดยเฉพาะเอกสารประเภทใบลานและสมุดข่อยในครัวเรือนปรากฏว่าความชัดเจนของภาพที่ได้ออกมาั้น ในด้านเทคนิคการถ่ายไมโครฟิล์มไม่ค่อยจะมีคุณภาพ มีปัจจัยสำคัญซึ่งละเลยความชัดเจนของภาพที่ได้ออกมา นั้นอยู่ที่คัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยเป็นสำคัญ กล่าวคือหากคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยที่ถ่ายนั้น สะอาดและจารึกด้วยอักษรไว้ชัดเจน ภาพที่ถ่ายได้ก็จะชัดเจนยิ่งขึ้น แต่หากคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยมีลักษณะเก่า สกปรก และมีตัวอักษรจารึกไม่ชัดเจน ภาพที่ได้ก็ออกมาจากการทดสอบ จะมีลักษณะพร่าพรำจากความชัดเจน และไม่สามารรถอ่านอักษรนั้นได้ ในการแก้ไข

บัญชีถาวร ก็จะต้องทำการหักค่านี้อีกในส่วนและสรุปยอดหักปรกและหักงบไม่หัก
เสียก่อน จึงจะดำเนินการถ่ายโอนกำไรที่อื่นได้ ฉะนั้นจึงมีการแบ่งชั้นยอดโอนกำไรที่อื่น
ดังต่อไปนี้คือ

(1) การหักค่านี้อีกในส่วน-สรุปยอด*

ในชั้นนี้เจ้าหน้าที่ซึ่งประกอบตัวบุคคลที่สามารถอ่านภาษาไทยอ่าน และมีความ
ชำนาญในการหักค่านี้อีกในส่วนและสรุปยอด จะคิดเสียค่านี้อีกว่า จากตัวต่าง ๆ โดยพิจารณา
ว่า ค่านี้อีกว่า ประเภทที่มีค่าและราคา มีตัวอักษรที่เงินจะถูกละไว้พวกหนึ่ง โดยไม่ต้อง
ทำการหักค่านี้อีกเพื่อถ่ายโอนกำไรที่อื่น ส่วนค่านี้อีกในส่วนและสรุปยอดอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งส
ปรกและตัวอักษรไม่หักเงินก็จะทำการหักค่านี้อีกและทำค่าและราคาเสียก่อน ซึ่งจากการทดสอบหา
วิธีการต่าง ๆ ในการหักค่านี้อีกเพื่อให้ในส่วนและราคาและทำให้ตัวอักษรที่เงินนั้น ได้ค่าวิธี
การต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 **หักค่านี้อีกโดยใช้ใบคำถึง** เป็นวิธีการแรกที่น่ามาใช้ในการหักค่านี้อีกในส่วน
ซึ่งปรากฏว่า ทำให้ตัวอักษรที่เงิน เนื่องจากลิเจอรในใบคำถึงหนึ่งค่านี้อีกในรายการ
(จาร) ของตัวอักษร แต่จะทำให้ในส่วนสปรก อีกประการหนึ่งเป็นการลำบากในการจัดทำ
ใบคำถึงจำนวนมาก เพื่อนำมาใช้ในการหักค่านี้อีก จึงล้มเลิกวิธีนี้

1.2 **หักค่านี้อีกโดยวิธีเขียนขึ้น** เป็นวิธีการต่อมาหลังจากการใช้ใบคำถึง แต่
ปรากฏว่า การหักค่านี้อีกด้วยวิธีเขียนขึ้น ไม่สามารถจะหักค่านี้อีกปรกของในส่วนให้หักไป
และทำให้ตัวอักษรที่จารึกในส่วนจางลงไปอีกตัว

1.3 **หักค่านี้อีกโดยใช้หินเบอร์** เป็นวิธีการที่สามที่ได้นำมาใช้ในการหักค่านี้อีก ซึ่ง
ปรากฏว่า การใช้หินเบอร์หักค่านี้อีกจะได้เฉพาะส่วนที่จับอยู่บนในส่วนเท่านั้น ไม่สามารถ
จะหักค่านี้อีกปรกหรืออาจไม่จับอยู่บนในส่วนมาเป็นเวลานานให้หักไปก็ได้

*สรุปยอด ไม่ควรจะประกอบบัญชีถาวร

1.4 ขัดล้างโถชักน้ำ Palat Remover เป็นวิธีการขั้นสุดท้าย ซึ่งปรากฏว่าใช้โถชักน้ำทุกวิธีที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด กล่าวคือ สามารถระงับการสกปรกต่าง ๆ บนทิวโถชักน้ำได้เป็นอย่างดี ภายหลังการชักน้ำในโถชักน้ำ Palat Remover แล้ว จะต้องนำอุปกรณ์ชักน้ำ Palat Remover ออกจากทิวโถชักน้ำ และหากปรากฏว่าหัวชักน้ำหรือชักเจนยังไม่เป็นที่พอใจ ก็จะต้องนำหัวชักน้ำหรือชักเจน (น้ำชักน้ำ) ออกจากหัวชักน้ำเพื่อให้ง่ายขึ้น ซึ่งจะช่วยให้หัวชักน้ำหรือชักเจนดีขึ้น

(2) งานเคียวถ่ายไมโครฟิล์ม

หลังจากที่ได้ทำการชักน้ำแล้วในทิวโถชักน้ำ ๖ ที่สกปรก และมีหัวชักน้ำไม่ชัดเจน ให้อยู่ในสภาพที่ถ่ายโถชักน้ำที่มีหรือเลื่อนหรือชัก แล้วก็จะดำเนินการกำจัดหัวชักน้ำหรือชักเจน ถ้าจำเป็นในกรณีที่หัวชักน้ำหรือชักเจนสกปรก ให้ใช้กระดาษทิชชู (ใบเปล่า) - น้ำที่ชักน้ำหรือชักเจน ก็จะดำเนินการกำจัดได้

(3) งานถ่ายไมโครฟิล์ม

ในการดำเนินการนี้ มีปัญหาอยู่ที่การจัดเรียงฟิล์มในโถชักน้ำ ซึ่งหากเป็นโถชักน้ำที่เรียงก็จะง่ายและสะดวก ชัก-ลึก ของภาพได้โดยสะดวกและถ่ายได้อย่างรวดเร็ว แต่หากเป็นโถชักน้ำที่สกปรก ก็จะต้องชักน้ำในโถชักน้ำที่สะอาด เพื่อให้โถชักน้ำดีขึ้น และถ้าจำเป็นเพิ่มเติม ก็อาจสรุปได้ว่า โถชักน้ำไมโครฟิล์มไม่มีปัญหามากนัก นอกจากสภาพแวดล้อมของโถชักน้ำที่ไม่ดีพอ เช่น ความร้อนอบอ้าวซึ่งจะทำให้ภาพและหลอดไฟของเครื่องถ่าย ซึ่งมีผลสูง การถ่ายของภาพในโถชักน้ำไม่พอ เนื่องจากต้องมีการทำความสะอาดเพื่อไม่ให้แสงสว่างจากภายนอกเข้ามาบริเวณของปฏิบัติการ กล้องจากการระเหยของน้ำที่ใช้ในการชักน้ำแล้ว

มีหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของงานถ่ายไมโครฟิล์มอีกประการหนึ่ง คือ การตรวจสอบความสมบูรณ์ของภาพที่ถ่ายออกมาว่า มีความชัดเจนหรือคมชัดเพียงไร

หลังจากการถ่ายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะดำเนินการส่งไปล้างฟิล์มที่กลุ่มภาพ ๆ ที่บริษัท โคดิก (ประเทศไทย) จำกัด จากนั้นก็จะนำเอาฟิล์มที่ล้างแล้วเข้าเครื่องตรวจเช็คความบกพร่องหรือไม่ ถ้ามีก็ให้นำมาถ่ายซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

**สถิติจำนวนวัด และจำนวนเอกสารโบราณ ที่ทำการสำรวจ-ถ่ายไมโครฟิล์ม
ปี 2516-2526**

1. จังหวัดเชียงใหม่	สำรวจ 276 วัด	จำนวน 225,125 มุก/ฉบับ	อื่น 4,564 มุก/ฉบับ
2. จังหวัดลำพูน	สำรวจ 24 วัด	จำนวน 24,909 มุก/ฉบับ	อื่น 1,485 มุก/ฉบับ
3. จังหวัดลำปาง	สำรวจ 69 วัด	จำนวน 60,564 มุก/ฉบับ	อื่น 2,956 มุก/ฉบับ
4. จังหวัดแพร่	สำรวจ 15 วัด	จำนวน 22,549 มุก/ฉบับ	อื่น 1,038 มุก/ฉบับ
5. จังหวัดน่าน	สำรวจ 41 วัด	จำนวน 24,149 มุก/ฉบับ	อื่น 1,561 มุก/ฉบับ
6. จังหวัดพะเยา	สำรวจ 19 วัด	จำนวน 16,607 มุก/ฉบับ	อื่น 514 มุก/ฉบับ
7. จังหวัดเชียงราย	สำรวจ 68 วัด	จำนวน 28,784 มุก/ฉบับ	อื่น 566 มุก/ฉบับ
8. จังหวัดตาก	สำรวจ 13 วัด	จำนวน 8,088 มุก/ฉบับ	อื่น 31 มุก/ฉบับ

ผลการสำรวจจำนวนวัดได้ - 525 วัด 8 จังหวัด

ผลการสำรวจและได้ทำบัญชีรายชื่อไว้ 410,775 มุก/ฉบับ

อื่นที่นับเข้ามาถ่ายไมโครฟิล์ม 12,715 มุก/ฉบับ

จำนวนที่ถ่ายไมโครฟิล์ม 12,144 มุก/ฉบับ

*อื่นที่นับเข้ามาแล้วแต่ถ่ายไมโครฟิล์มไม่ได้ 514 มุก/ฉบับ

ถ่ายไมโครฟิล์มได้ 125 ม้วน

*หมายเหตุ อื่นที่นับเข้ามาแล้วแต่ไม่ได้ถ่าย เพราะมีขนาดเล็กเกินไปจึงไม่สามารถจะดำเนินการถ่ายได้

การแบ่งหมวดเรื่องกัมภีร์ใบลาน

(The Classification of Palmleaf Manuscripts)

1. หมวดพุทธศาสนา	Buddhism
พุทธตำนาน	Buddha's Legendary History
มหาชาดก	Great Jataka Story
ทศชาดก	Ten Jataka Stories
ชาดกทั่วไป	General Jataka Stories
พระสูตร	Sutta's Doctrine
พระอภิธรรม	Abhidhamma Doctrine
พระวินัย	Disciplinary Rules
ธรรมะทั่วไป	Religious Teachings
อานิสงส์ต่าง ๆ	Blessings
ทวิศกนเกี่ยวกับจักรวาล	Cosmological View
ประวัติพุทธศาสนา	History of Buddhism
ตำนานปูชนียวัตถุ	History of Sacred Objects
พระสาวกมีชื่อเสียง	Famous Disciples
พยากรณ์เหตุการณ์อนาคต	Prophecy
บทสวดและพิธีกรรม	Prayers and Rituals
พิธีกรรมสงฆ์	Sangha ceremonies
เทพนิยาย	Buddhist Myth
2. หมวดนิทานพื้นบ้าน	Folktales
3. หมวดกฎหมายโบราณ	Customary Law
4. หมวดจริยศาสตร์	Ethics
5. หมวดประวัติศาสตร์	History
6. หมวดโหราศาสตร์	Astrology
7. หมวดโคลงกลอน	Poetry

8. พจนานุกรมสมุนไพร	Traditional Medicine
9. พจนานุกรมพิธีกรรม	Rites and Rituals
10. พจนานุกรมไสยศาสตร์	Magic
11. พจนานุกรมปกรณัม	Miscellaneous

หนังสือที่จัดพิมพ์

ในโครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือ

1. ประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยในเขต อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ภาค 1
2. ประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยในเขต อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ภาค 2
3. ประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยในเขต อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ภาค 3
4. ประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยในเขต อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ภาค 4
5. นามราชศาสตร์ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 1/2518
6. กฎหมายอาญา ภาคปริวรรต ลำดับที่ 2/2518
7. กฎหมายอาญา ภาคปริวรรต ลำดับที่ 3/2518
8. ราชวงศ์พม่าเมืองเชียงใหม่ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 4/2518
9. วิธีแห่งท้าวแสนพระยาธิโลกราช ภาคปริวรรต ลำดับที่ 5/2518
10. ขวสาร 25 (กฎหมายอาญา) ภาคปริวรรต ลำดับที่ 6/2518
11. ราชชื่อวัดและนิทานสมัยโบราณในเชียงใหม่ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 7/2518
12. โศภนวิสูตรอนโลก ภาคปริวรรต ลำดับที่ 8/2518
13. คำานามมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง ภาคปริวรรต ลำดับที่ 9/2518
14. คำานามเชียงใหม่ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 10/2519
15. คำานามพระธาตุม้าว ภาคปริวรรต ลำดับที่ 11/2519
16. คำานามเมืองฝาง ภาคปริวรรต ลำดับที่ 12/2519
17. โศภนนิพพาน ภาคปริวรรต ลำดับที่ 13/2519
18. ธรรมศาสตร์เจ้าฟ้าพิริยอุทิศ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 14/2519

19. คำนำพระราชนิพนธ์ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 15/2519
20. กฎหมายโคสาราษฎร์ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 16/2521
21. ประเพณีสักการะ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 17/2521
22. คำราชาชนูปราธนา ภาคปริวรรต 2522
23. รวบรวมชนูปราธนาภาษาไทยเหนือ-กลาง แลระวีวาทาษาศรี ภาคผนวกคำราชาชนูปราธนา ฉบับประจักษ์คือนพคุณภาคน 2522
24. กฎหมายโบราณ : สักการะพราธนา ภาคปริวรรต ลำดับที่ 18/2523
25. โศกสมณศาสา ภาคปริวรรต ลำดับที่ 19/2523
26. คำนำพินเมืองสาธนาเมืองใหม่ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 20/2524
(SRI-CMU-24-3-032)
27. บัญชีรายชื่อคณิกวิไลสาณจังหวัดลำปาง (สำรวบปี 2524) (SRI-CMU-24-3-034)
28. รวบรวมวิไลพราธนา 8 จังหวัดภาคเหนือ 2524
29. คำราชาชนูปราธนา ภาคปริวรรต ลำดับที่ 21/2521
(SRI-CMU-25-3-012)
30. คำนำฉบับสำราชาวคค์ เล่ม 1 (มุกที่ 1-2) ภาคปริวรรต ลำดับที่ 22/2524
(SRI-CMU-24-3-035)
31. รวบรวมคณิกวิไลโบราณสาณนาไทย เอกสาณไมโครฟิล์ม สดามันวิชัยคณ 2525
(SRI-CMU-25-3-075)
32. คำนำฉบับสำราชาวคค์ เล่ม 2 (มุก 3-5) ภาคปริวรรต ลำดับที่ 22/2525
(SRI-CMU-25-3-083)
33. โศกสมณ ภาคปริวรรต (SRI-CMU-25-3-084) ลำดับที่ 23/2525
34. การศึกษาเชิงวิไลระวีวาทาษาศรีสาณนาไทย เรื่อง โศกสมณ
ไทย นฉิ พราธนา (SRI-CMU-25-3-085) 2525
35. นวราชาษาศรี ภาคปริวรรต ลำดับที่ 1 พินคค์ครั้งที่ 2 2525
(SRI-CMU-25-3-086)

๖๘. ประวัติทางหนังสือขาว แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์
(SRI-CMU-26-3-094)

2526

เอกสารในโครงการพิเศษ

งานด้านบรรณวิทยา

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ยันต์และคาถาที่จารึกบนหลักศิลาประตูเวียงนครเชียงใหม่

๐ หลานเป้งคำ ศุ้ยเขียว

พุทธมนต์และยันต์แต่ละระบบนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์มาก ในสมัยอดีตล่วงมาแล้วหลายพันปี ท่านผู้ศึกษาท่านกว้างเรื่องมนต์เชื่อว่าชาวเขมรสมัยโบราณได้ปรากฏบันทึกให้ผลแก่ความเจริญมาแล้ว แต่บางท่านอาจไม่เชื่อว่าบรรดามนต์และยันต์ต่าง ๆ นั้นมีความจริง หรือไม่มีความจริงอันเสียด แต่บางท่านก็อาจจะเชื่อว่ามนต์และยันต์นั้นมีความจริง และศักดิ์สิทธิ์เพราะได้ประสบพบเห็นและทดลองปฏิบัติจนได้ผลมาแล้ว แต่ใครจะแนะนำว่าการจะเชื่อสิ่งใดนั้นควรเชื่อด้วยความรู้เหตุผล มิใช่เชื่อด้วยความรู้ของตา ถ้าหากมีคำถามว่า ท่านเชื่อพิธีปฏิบัติพิธีต่าง ๆ หรือไม่ บางท่านก็ตอบว่า เชื่อ บางท่านก็ตอบว่า ไม่เชื่อ แต่ก็ยังกลัวพิธีอยู่ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเห็นด้วยตาเปล่าได้ เช่น ผู้ที่กลัวผี ๆ ที่ไม่เคยเห็นมีมากจนยากก็กลัวอยู่ ทั้งที่ท่านเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม หวังเข้าใจว่าพระพุทธศาสนามีสิ่งอัศจรรย์ที่ลึกลับอยู่ ๒ ประการ คือ

1. ความอัศจรรย์ทางฤทธิ์
2. ความอัศจรรย์ทางกำลัง

พระพุทธเจ้าเวลาพระองค์จะสั่งสอนใคร บางครั้งพระองค์ก็ทรงใช้ความอัศจรรย์ทางฤทธิ์เข้าช่วย โดยมีเรื่องราวกล่าวไว้ในพระสูตรมากมาย เช่น พระองค์ทรงทราบของคู่ญาติใจ เป็นการนำอัครสาวกหรือไม่ องค์ท่านมีกำลังเชิงแรงเกินกว่าจะบอกได้ ไม่สามารถจะวิพากษ์พระพุทธรูปของท่าน นอกจากนั้น พระองค์ทรงยกย่องพระโมคคัลลานะเป็นเลิศที่สุดทั้งในทางปฏิบัติมาก เมื่อพระองค์ทรงจะไปทักทายผู้มีวิริยอุตสาหะมาก ถ้าพระองค์มีกิจสำคัญไปเองก็ไปทักทายพระมหาโมคคัลลานะไปทักทายให้หมดทุกสัปดาห์เลือกอันพระองค์จึงจะเสด็จไปโปรดทีหลัง

คำว่า "ฤทธิ์" ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกสามัญจน

บุตร ซึ่งเรานับถือกันว่าเป็นกษัตริย์วิเศษในพระพุทธศาสนาชั้น ที่มาต้องทุกข์ทรมานใจ
เจ็ดก มโนอัทธิ รวมความก็คือฝึกจิตเป็นสมาธิที่แน่นหนา สามารถบังคับตาให้เป็นไปตาม
ปรารถนาได้นั่นเอง

การศึกษาพระพุทธศาสนามี 3 ประการ คือ

1. คือ เป็นการศึกษาเบื้องต้น ได้แก่การระวังกาย วาจา ให้เรียบร้อย ควร
อบรมให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ของศีล

2. สมาธิ การศึกษาขั้นนี้จะต้องมีผู้บังคับบริสุทธิ์มาก่อน เมื่ออบรมสมาธิแก่
ตัวแล้วก็เป็นทางก้าวสู่ปัญญา เพื่อรู้ถึงความหลุดพ้นต่อไป

3. ปัญญา เป็นการศึกษาขั้นสุดของ ศาสนาไม่พระองค์คือ สมาธิจะไม่บริสุทธิ์
นักหนา รวมความว่า การใช้วิจยารณญาณเห็นโลก พ้นความโลภ โกรธ หลง

ปุจฉาเมื่ออบรมศีลแล้ว ก็อาจทำสมาธิให้เกิดได้ไหมเบื้องต้น และสามารถทำให้
เกิดสมาธิขั้นนี้ได้ ผู้ใดอ่านย้อนหลังอรรถาธิบายที่ได้ตามญาณของตน

• คำว่าพระเพทกได้ฟังรูปญาณจึงสามารถจำแนกกายได้ จนพระเจ้าราชทัตศ
ทรงเลื่อมใส

วิธีทำให้เกิดสมาธินั้น ก็ใช้คาถาหรือมนต์อย่างวัจนวิกรรม ผู้ปฏิบัติจะรู้เนื้อความ
หรือไม่นั้น ก็ไม่สำคัญอะไร เพื่องูให้ผู้ปฏิบัติจิตใจแน่วแน่เป็นสมาธิ เพื่อให้สำเร็จกิจ
ที่ยิ่งเกิดความสำเร็จทางฤทธิ์ ในอดีตกาลที่ผ่านมามีวิธีการนี้ทำให้เกิดสมาธิได้มากมาย
สอนกันแพร่หลายมาช้านาน ต่อมาได้มีใครกล่าวโทษว่าโลภศรัทธาของพระภิกษุเหล่านั้นของพระภิกษุ
ออก เขาพุทธธรรมที่บรรพบุรุษได้อาศัยความมั่นคงของพระภิกษุที่มีอภิญญาอันพิสดารนี้ ถ้าใช้
พระพุทธธรรมที่ระบวิญญูความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นสักเพียงใด

ดังนั้นการเลือกเบี่ยงเบนอันคำภาวนาในขั้นนี้จึงใช้พุทธธรรมที่เป็นหลัก ความนิยมนั้นคือ
ก็แพร่หลายยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดีตามก็มีบุคคลอีกมากที่มิได้เชื่อว่าบรรดาญาณอันมีผลจากภาวนาอันนี้
เหล่านี้จะให้ผลได้จริง เห็นว่าเป็นของโง่เขลาเป็นของหลอกลวงกันเล่น เพราะเขาคงเคยรู้แล้ว
ที่ไม่บรรพบุรุษเป็นจริงคือคิด

ความจริงย่อมพ้นจากความพิสดารเหมือนทองคำบริสุทธิ์แม้จะถูกไฟไหม้ละลายลงเป็น
น้ำก็ยังมีทองคำอยู่ข้างใน จะใช้วิธีตรวจสอบทองคำบริสุทธิ์ของทองคำโดยเหตุผลว่า เวลามาหลอม
และเย็นตัวลง ๆ นั้นมีความศักดิ์สิทธิ์จริงหรือไม่

เรื่องเวทมนต์คาถาและยันต์เป็นเรื่องของจิตใจ มนต์บทเหวี่ยงยันต์ยันต์เหวี่ยงกัน
บางคนใช้จริง บางคนใช้ไม่จริง ทั้งนี้เป็นคำของความเชื่อความเลื่อมใส และความแน่วแน่
สมาธิของผู้นั้นเป็นหลัก ท่านจะเชื่อหรือไม่เชื่อเป็นสิทธิของท่าน แต่พึงเข้าใจว่าบรรดาเวท
มนต์และยันต์ทั้งมวลที่ปรากฏแล้วแต่ศักราชบรรพ์ และที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ล้วนแล้วแต่มี
ความอภิหารย์ทรงฤทธิ์เดชอันหาวิธีอธิบายยาก แต่ความอภิหารย์ของเวทมนต์และยันต์เหล่านี้
นั้น จะปรากฏแก่ท่านผู้ใดบ้าง ปุจฉาสุภาโว คือรู้เฉพาะตน ท่านผู้ปฏิบัติทดสอบถึงจุดนี้ให้
เกิดความอภิหารย์แล้วความศักดิ์สิทธิ์ก็จะปรากฏแก่ตัวท่านเอง

คนที่เกิดมาในโลกนี้ มีความกลัวอยู่ในกลอนสันดาน มีความหวาดกลัวกันคั่งคั่งครอบ
ค้ำทับถมและอยู่ใหญ่เหมือนกัน จึงจำเป็นต้องหาที่บ่อนักเบ็ดเตล็ดความกลัว แต่ใครจะดู
หรือฝึก จริยวิธีในวิธีนั้น ถูกแต่แค่ความกลัวเท่านั้นละบุคคล

มนุษย์ก็เหมือนกับค่านาวพม่าแล้วเมื่อมีความกลัวอันสวาทต่าง ๆ ก็สวาทถึงบ่อนักเบ็ด
เช่น กลัวความมืด เห็นแสงสว่างก็บ่อนักเบ็ดได้ยิ่งที่เป็นแสงสว่าง เช่น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์
ก็ถูกบ่อนักเบ็ดเพราะสามารถบ่อนักเบ็ดขึ้นกรอมมือได้มีผู้เคารพบูชาขนานนามว่า พระจันทร์
พระอาทิตย์ นอกจากนั้นแสงสว่างก็ยังมีหรืออันวอนให้ชั่วสักบ่อนักเบ็ดของ กระทั่งมีจุ
นั้นก็ยังมีผู้เคารพบ่อนักเบ็ดไม่เจตนาสิ่งอื่น ๆ เป็นเครื่องบ่อนักเบ็ดอันสวาทอยู่ตามหลายสิ่งเหล่า
นั้นเป็นของใหญ่จะเข้เข้ค้ำค้ำเพื่อเห็นทางไปทิศ ๆ เขาไปไม่ได้โดยเป็นการลำบาก ด้วยเหตุนี้
จึงเกิดมีการวางของของต่าง ๆ ขึ้น สิ่งเหล่านั้นเป็นวัตถุเล็ก ๆ พอดีเข้เข้ค้ำค้ำขึ้นตรงตนได้

สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ถือการเคารพ บ่อนักเบ็ดและเชื่อว่าสามารถควบคุมจิตใจได้สิ่งที่ยึด
การตามปรารถนาของผู้ปฏิบัติโดยเคร่งครัดแน่วแน่มั่นคงจะเป็นสิ่งของบรรดาวัตถุทั้งหลายอันสูงส่งไม่มีสิ่ง
ใดเปรียบได้

คำว่า พุทธมนต์แปลว่ามนต์ของพระพุทธเจ้า เมื่อเวลาการพนมมือพระวิเศษณ์ว่า
เป็นเครื่องบ่อนักเบ็ดไม่มีสิ่งอื่นใดเปรียบแล้ว จะประพาศิตตามคำสวดมนต์ระลึกถึงคุณพระ
วิเศษณ์เสมอ แม้จะปรารถนาจากการน้อยใหญ่ จะอยู่ในสถานที่ใดก็ได้ พระพุทธองค์ได้ทวิส

ไว้ในคัมภีร์ ธงชัยสูตร ตอนพระสาวกของพระองค์ว่า “ถ้าพวกเขาไปอยู่ป่าก็ดี ไปอยู่สถาน
ที่เปลี่ยวก็ดี ขอได้โปรดระลึกถึงคุณของเรามาเถิด ความกังวลต่าง ๆ กับที่เรานพองสองมือ
นั้นก็คงทำให้เรากระหายใจไป

ความอหังการ ความศักดิ์สิทธิ์ และความขลังของพุทธมณฑลมีมาหลายครั้งกล่าวนา
โศกอย่าง ส่วนท่านจะเชื่อมั่นอีกหรือไม่เป็นสิทธิ์ของท่านเอง ถ้าเรื่อยอย่างนี้คุณนั้นก็
เป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ความเชื่อนี้ก็จะเกิดปาฏิหาริย์แก่ท่าน

ความสำคัญอยู่ที่คือ ก่อนจะเชื่อหรือไม่เชื่อขอทำใจให้บริสุทธิ์สะอาดทำใจให้ต้อง
คงไม่ลำเอียง ขอท่านจงเป็นนักรบกันไว้ว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้บริสุทธิ์
ประเสริฐกว่าสิ่งทุกอย่างให้ท่านเชื่อมั่นมาตลอดในใจ ท่านจะเชื่อมั่นว่าเป็นสวณะอย่างสูงที่สุดอีก ถ้า
ท่านต้องการความสุจริตอีกแก่ท่าน

เรื่องวาทนาคำถามและอันต่าง ๆ เคยปรากฏ ความอหังการ อภินิหารมาแล้ว โบราณ
กาล และท่านผู้เชื่ออันถึงการพบกันอยู่ครบทุกวันนี้ เคยมีมาจากคัมภีร์ของพระพุทธ
พราหมณ์เป็นอันมากคือประวัติพระเยซูเป็นต้นคำรของวาทนาคำต่าง ๆ และใช้กันมานานก่อนพุทธ
กาลหลายพันปีแล้วแต่ที่เหล่านั้นมีชื่อเรียกอื่น ๆ ว่า โยคาธอร์ แปลว่าคัมภีร์โยธ หรือคัมภีร์
ว่าด้วยของจริงต่าง ๆ โยคาธอร์จึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทที่ใช้ให้เกิดประโช
ชน์แก่คนอย่างหนึ่ง ประเภทที่ใช้ให้เกิดโทษแก่ผู้อื่นอย่างหนึ่ง ฉะนั้น มนต์ทั้งสองประเภทนี้
จึงถูกนำมาใช้ทั้งทางคุณประโชชน์ก็มี ใช้ในทางที่เป็นโทษก็มี ใช้ในทางเป็นประโช
ชน์ได้แก่
ปลูกผลให้ย่นลงกระพริบพริบไม่ช้า ในเรื่องอยู่ของกระพริบนี้ มีนักปราชญ์ชื่อโธมัส
มากไม่ยอมนับถือเขาเสียเลย อ้างว่าเป็นเรื่องเหลวไหล

ดังได้กล่าวแล้ววาทนาคำถามอันต่าง ๆ ทั้งหลายมีอยู่ในศาสนา พราหมณ์ มาก่อน
ครั้นพระพุทธศาสนาเจริญขึ้น บรรดาอาณานิคมต่าง ๆ ซึ่งพราหมณ์ใช้กันนั้นได้ถูกขับไล่ออกไป
ให้เข้าพระพุทธศาสนา แม้แต่หนังสือที่พราหมณ์ใช้กันมานานก็ให้เข้ากับหลักพระพุทธศาสนา
ด้วยอย่าง เช่น มนต์ของพราหมณ์เกือบทุกบท มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “โธม” โธมมีความ
หมายว่าเป็นการกล่าววาทนาคำ 3 พระองค์ ที่พราหมณ์นับถือคือ พระพรหม พระวิษณุ
พระศิวะ ส่วนทางพระพุทธศาสนาไม่นับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ว่าเป็นสิ่งวิเศษ ฉะนั้น การขึ้นต้นบทมนต์หรือคาถาจึงใช้ถ้อยคำอย่างแบบ “โธม” คำว่า

“โธม” แยกเป็นอักษร 3 ตัว คือ อ อุ ม อักษร 3 ตัวนี้ เมื่อรวมกันก็เป็นรูป “โธม” เหมือนกัน

คำว่า “โธม” ของพราหมณ์เป็นคำสรรพนามที่เจ้านับถือ ส่วน “โธม” หรือ อ อุ ม ของรากคำสรรพนามพราหมณ์คันถว้อ โธมมีความหมายของอักษรแต่ละตัวว่า “อ” นั้น โธมิกัคำว่า “อรห” หมายถึง พระพุทธเจ้า “อุ” นั้นโธมิกัคำว่า “อุคฺคธว” หมายถึง พระธรรม “ม” นั้นโธมิกัคำว่า “มทา” หมายถึงพระสงฆ์ ท่านประพันธ์เป็นนัยว่า

“อรหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุคฺคธมฺม สมฺมาสมฺมุคฺคา
มทาณํ ปิเพธติ อญฺเจตฺ วณฺณคฺคย”

คำว่า อ อุ ม ซึ่งเป็นอักษรอยู่ในคาถาบทนี้มีความหมายถึงพระรัตนตรัยนั่นเอง

ก่อนที่จะทราบเรื่องเกี่ยวกับคาถา และอื่น ๆ ที่จารึกบนหลักศิลาประตูเมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งได้รับบรรณานิจ์ไว้ขอกล่าวถึงความเชื่อเป็นมาของพญามังรายหลวงเจ้า บรรพบุรุษของกษัตริย์ล้านนาว่า พราหมณ์ นับถือผีอารักษ์ และนับถือเทวดา คัดชั้น พญามังราย ประสูติจากธิดาออกมาแล้วทรงเกิดบนหลัง บิคาณาคาจะซึ่งพระนามพระกุมารให้เป็นมงคลนาม จึงอยู่เฉยๆ พราหมณ์ไปหิคนำในคืนหลวงให้หาฤกษ์ยามมงคลแล้วอุทิศอัญชลี ตั้งพระนามว่า “มังราย” ในเวลานั้น ท้าวรุ่งแห่งราชตระกูลเมืองรุ่งมีศักดิ์เป็นพระเจ้าปู่โคปวัชรบุรี “หมากช้างคำ” หรืออุกขารังทำศิวของคำช้างเผือกมาเป็นของขวัญแก่พระหลานชายมังราย ในเมืองเวียง

สมมติก่อนมาบวชก็ได้ใช้เงินซื้อตัวเป็นของขวัญแก่ทารกผู้เกิดใหม่ เช่น ช้าง ม้า โค เือก ช้างขวัญ ม้าขวัญ โคขวัญ หรือช้างอุ่น ม้าอุ่น โคอุ่น

การสร้างเมืองใหม่ สร้างบ้านใหม่ สร้างวัดใหม่ แล่งสถาน การบรรพชาอุปสมบท การตั้งชื่อเด็ก ฯลฯ และกระทำการแล้วจะนำไปฝังหรือเผาไว้จนจากวันเกิดของกบิณีย์ คู เหมือนพระเพณีสืบสืบมาแต่พราหมณ์ ตัวอย่างในเรื่องประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ของชาว ล้านนาไทย รุ่งเช้ามีการบูชาท้าวทั้งสี่คือ ท้าวภูเวระ ท้าวธวัช ท้าววิรุณภัย และท้าววิรุฬหก เวือก “ขึ้นท้าวทั้งสี่” จากนั้นเจ้าภาพนำอาหารที่เตรียมไว้พร้อมของไม่รูปไปทอนจำนวน 5 สำหรับไปวัด เพื่ออุทิศไปถึงผู้ที่สืบทอดการบูชา เช่น อุทิศแก่เทวดา อุทิศแก่แม่ธรณีเจ้าที่ อุทิศไปถึงแม่ผู้ตาย อุทิศไปให้พ่อเกิดแม่เกิด อุทิศไปให้สัตว์ต่างๆ ที่คนได้นำไปจากเขา

และไม้เทศนา เมื่อได้เวลาชุดฤกษ์เจ้าภาพก็ขึ้นบ้านใหม่บรรดาผู้เข้าบ้านก็กล่าวคำอวย
อวยพร คำพูดใด ๆ ที่เป็นมงคลก็เปล่งออกมาด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อมุ่งหวังให้เจ้าภาพมี
อายุยืนยาวอยู่เป็นสุข หลังจากพระธรรมเทศนาแล้วก็เทศน์ถึงเมืองเกี่ยวกับงานมงคล
แล้ว พระอนุโมทนาให้พระภิกษุฉันภัตตาหารเป็นการเสร็จพิธี ที่กล่าวมาโดยย่อสรุปเป็นพิธีของ
พราหมณ์

อันที่ระลึกอาถรรพ์จาริกบนหลังคิลาผิงไว้ที่ประตูเวียงนครเชียงใหม่ ก็ได้บันทึกไว้
จากพราหมณ์ จาริกไถ่เมืองไว้มาก่อนหลักฐาน แรกเริ่มพญามังราชทรงเจ้าสร้างกำแพงเมือง
เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 1800 ต่อมาก็มีการบูรณะซ่อมแซมกำแพงหลายครั้ง เช่น ปรากฏใน
หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์มีความว่า ...“พระเจ้าทิลกนันทิศาภิราช (พระเจ้าเมืองแก้ว) โปรด
ให้เสนาบดีมาก่อสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นดุษฎียาม ก่อสร้างขึ้นประกอบมาจนนักขัตฤกษ์
วันพฤหัสบดี ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 6 อ้ายเข้าปีจอ จุลศักราช 897 (พ.ศ. 2061)”...

การบูรณะซ่อมแซมอีกครั้งหนึ่งซึ่งจะเป็นครั้งใหญ่และครั้งสุดท้ายในสมัย พระ
เจ้าอินทวิชยานนท์ ตามคำจารึกในลานคำว่าพระเจ้าอินทวิชยานนท์ แม่เจ้าทิพเกสรขึ้นเสวย
ราชเมืองเชียงใหม่ หน้า 3 กล่าวไว้ว่า ...“เมื่อจุลศักราชได้ 1205 ปี...(พ.ศ. 2417) พระ
เจ้าอินทวิชยานนท์ แม่เจ้าทิพเกสรขึ้นเสวยราชเมืองเชียงใหม่ ได้โปรดประคองเมือง
ก่อสร้าง 4 ค่าย ศักขะบุบหื้อชื่อ ชุกคิอเวียง แสนพรหมไวหระจ้านปล่องคำว่า”.....
กล่าวหรือว่าถาวรบรรดาการสร้างและซ่อมกำแพงในครั้งนั้น

ชื่อประตูเวียงนครเชียงใหม่

ประตูช้างเผือก

ประตูช้างเผือก

ประตูท่าแพ

ประตูเมืองใหม่

ประตูสวนปรุง

ประตูสวนดอก

คำแปลเวียนฉิมออก

ประตูเครื่องเล็ก

ประตูคาง

ประตูหาอา

ความสำคัญ

ประตูช้างเผือกช้างควนฉิม หอกลีลาจารึกคาถา และตัวเสฉรรวมลง ในเวียนฉิม เป็นหลักศิลาเดิม ช้างควนฉิมจารึกคาถาลงในเวียนฉิมและคาถาทิ้ง 4 ด้านของเวียนฉิม จารึกลงหลักศิลาเดิมที่หล่อขึ้นใหม่ ประตูช้างเผือกไม่มีจารึกกำแพงอิฐหล่ออยู่เลย ประตูท่งเทพช้างเผือกมีหอกลีลาจารึก 3 หอกลีลา จารึกคาถาและตัวเสฉรรวมลงในเวียนฉิมเป็นหลักศิลาเดิม ช้างโคกจารึกคาถาลงในเวียนฉิมมี 2 หอกลีลาเป็นหลักศิลาเดิมที่หล่อขึ้นใหม่ ประตูเครื่องใหม่ ช้างควนฉิมหอกลีลาจารึกคาถาและตัวเสฉรรวมลงในเวียนฉิม และจารึกคาถาช้างเวียนฉิมทิ้ง 4 ด้านเป็นหลักศิลาเดิม ช้างควนฉิมจารึกคาถาและตัวเสฉรรวมลงในเวียนฉิม และจารึกคาถาช้างเวียนฉิมทิ้ง 4 ด้าน หอฉิมฉิมจะกลีลาแบบมาจากหลักศิลาช้างควนฉิม เป็นหลักศิลาเดิมที่หล่อขึ้นใหม่ ประตูควนปราง มีหลักศิลาเดิมทิ้ง 2 ด้าน จารึกคาถาลงในเวียนฉิม และจารึกคาถาโคกเวียนฉิมที่ช้างควนฉิมออก 3 บรรทัด โคกเวียนฉิมที่ช้างควนฉิมจะกลีลาเป็นหลักศิลาเดิมที่การหล่อหลักศิลาเดิมขึ้นในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2509 ประตูควนคอก ช้างโคกมีหอกลีลาจารึกคาถาและตัวเสฉรรวมลงในเวียนฉิม และจารึกคาถาช้างเวียนฉิมทิ้ง 4 ด้าน อีกขบวนเวียนนางควนฉิมไม่ได้กลีลาเป็นหลักศิลาเดิม ช้างเผือกเป็นหลักศิลาเดิมเช่นเดียวกับ หอเวียนฉิมที่วัดปลัดขิมฉิมฉิมฉิมฉิมฉิมฉิม 9 เวียน อีกขบวนเวียน

หอกลีลาจารึกที่ประตูช้างเผือกช้างควนฉิม ประตูท่งเทพช้างเผือก ประตูเครื่องใหม่ ช้างควนฉิม และประตูควนคอกช้างโคก อยู่รวมกันอยู่หอกลีลาเดิมเช่นเดิมเจ้าประตูเครื่อง เวียนฉิมและคาถาตัวเสฉริมจารึกฉิมฉิมฉิมฉิมฉิมฉิม ฉาถาบางบทเป็นฉิมฉิมฉิมฉิม ฉิมฉิมฉิมฉิมฉิม ฉิมฉิมฉิมฉิม 4 หอกลีลา

วันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2526 โสณภรณ์ นามบุญมี อินทสิทธิ์ อายุ 52 ปี และนางดวงเพชร รักนพรัตน์ อายุ 51 ปี ทั้ง 2 ท่านเป็นเจ้าหน้าที่ยกบาตรฉิมฉิมฉิมฉิมฉิมฉิม ได้โพธิ์ทั้งเจ็ดกับหอกลีลาจารึกที่ประตูเวียนคอกเครื่องใหม่ว่า "เสฉริมฉิมฉิมฉิมฉิม

ชู 4 คัน
 เพดาน 4 คัน
 เสือใหม่ 4 คัน
 มอรวัว 4 คัน
 ก้าว 4 หัว
 ช้อ 4 ลำ
 ข้าวเปลือกหม่น 10,000
 ข้าวสารพัน 1,000
 เว้นพัน 1,000
 ก้าว 100
 ฉัตร 4 ลำ
 ฉัตร 4 ลำ
 เทียนพิมพ์หนัก 1 บาท 4 คู่
 เทียนเล็ก 8 คู่
 หลาก 8 ชุด
 พลุ 8 ชุด
 ข้าวสุก 8 ถัง
 ราม 4 ถัง
 คอกไม้หอม 4 ถัง
 ข้าว 8 กระบุง

ให้มณฑลอุดรฯ คัดเลือก เว้นมิวสิก ชูธงราช และทักษิณราช ให้ได้
 ไปอุดรฯ และมณฑลอุดรฯ แล้ว เสนอแก่นันท์ราชราชด้วยอันบ่อน้ำเงินพันแล้วลงตัวอักษร
 แด ทินามารถวันเพื่อผู้สนใจได้ประกอบพิธีกรรมได้อีกต้องตามแบบโบราณ พระมหา
 กษัตริย์อำนาจเหนือได้ปฏิญาณแล้ว

รวมความว่า อันคและคาหาที่ประดิษฐานแก้วเชียงใหม่ จารึกลงบนหิน 7 หลัก
 จารึกลงบนหลักหินที่เชียงใหม่ 6 หลัก จารึกแก้วอักษรไทหลวง (ตัวเมือง) ภาษาบาลี
 และตัวอักษรธรรม

ยังมีหอพักอาจารย์มีอยู่ทั้งจังหวัดวิเศษใน 1 หอพัก และมีอยู่ทั้งจังหวัดคำม่วนใน 1 หอพัก ไม่ทันรวบรวมหรือความไว้วางใจ และเชื่อว่าทั้งจังหวัดภูมิ และจนแจ้งๆ เรือ เติมน้ำมันหอพักอาจารย์มีอยู่เช่นเดียวกัน ปัจจุบันไม่มีราคาเหลืออยู่แล้ว

เคยได้สำรวจอาจารย์ใน 8 จังหวัดภาคเหนือมาแล้ว อาจารย์ถูกทำลายด้วยอุปนิสัยไม่รักความสำคัญและอ่านอักษรไม่ได้ให้เป็นหนังสือพิมพ์อักษรจารึกสูญหายไป บางแห่งใช้ของแข็งตีให้แตกกระจายใน โดยคิดว่าพระนิพนธ์มีค่าเช่น แก้ว เงิน กำ มีอยู่บางหอพักใช้มีดแทงเล่นๆ เพื่อสนุกสนาน บางหอพักถูกทศกัณฐ์จากพิธีศพฉกฉวยเอาด้วยเป็น ชาวบ้านซุกซนทำไว้ทำสวนจนหอพักอาจารย์กระเพาะอักษรแตกกระจัดกระจายหายไป บางแห่งรื้อเอาโคไม้ถั่วรื้ออาคาร ศาสนาจารย์เป็นของหมกอยู่ใต้ชั้นฉีกฝาผนังนำไปไว้ที่วัดก็เป็นเหตุให้อักษรกระเพาะสูญหายไป

โดยเฉพาะ ที่ประเทศพม่า หอพักอาจารย์ร้างเหลือคณ ในแม่ฮ่องสอน 2 ที่ชนบทแม่ฮ่องสอนเป็นชิ้นๆ อักษรหายไป 2 บรรทัด ศาสนาจารย์ที่นอนบนอาบารือซึ่งมีคอกับที่นอนล่างคิดกันเป็นที่นอนเดียวกัน ถ้าท่านไปอ่านคงเห็นแล้วว่าหิวระงะ เรียกว่าเจ้าหน้าทีผู้ซ่อมแซมศิลปกรรมอ่านอักษรไทยวน (ตัวเมือง) ไม่ได้ไม่เจอได้บรรทัด คำว่าโบราณว่า "คนขับช้างคัน"

ที่ประเทศลาวหอพักอาจารย์ร้างเหลือ อักษรวนเวียนและมีรูปพระเจดีย์ด้วยของเครื่องลายทองใบเรือ อาจเป็นของพระบรมคัมภีร์ และผู้ไม่รู้ ช่างไรก็ตาม บทความ ศาสนาอันดี และคำสอน ที่บรรพบุรุษได้จารึกบนหิน ฐานพระพุทธรูป ฐานแท่นรูป หน้าผา ในถ้ำจารลงในใบลาน เขียนลงสมุดข่อย ล้วนเป็นเอกสารสำคัญของคนทั้งชาติ ควรช่วยกันอนุรักษ์ แม้จะอ่านไม่ได้ก็ตาม ในโลกนี้ผู้อ่านได้อ่านอยู่ บรรพบุรุษเหล่านั้นท่านตายหมดแล้ว แต่ผลงานของท่านยังอยู่ให้เรารู้อากาและสอนหลักหลักให้ศึกษาเล่าเรียนสืบต่อไป จนกว่าฟ้าดินแผ่นดิน

ศาส

ต่อไปเป็นศัพท์และคำที่มาจากหอพักอาจารย์ และหอพักนิพนธ์จารย์ ที่ประเทศเวียดนามเรื่องใหม่ ทำหนังสือศึกษากันกว่าร้อยเล่มวิชาความรู้จะหาให้เด็กซึ่งเพื่อให้หอพักฐานความรู้จริงขึ้น เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2536 ได้มีภาพของอาจารย์วัน วิทกานณ ที่วัดาวัดสวนดอกเรื่องใหม่ ทำให้อักษรที่เกี่ยวกับหอพักอาจารย์ที่ประเทศเวียดนามเรื่องใหม่ว่า

“เมื่อครั้งที่หอการค้าจารึกนั้น คงจะเป็นของเคมณีนาค์แรกเมื่อพญามังราชสร้างเมืองเชียงใหม่ แล้ว ค่อยมาผู้ซุ่มก้านเพงและประทุก็ไม่ว่าจะยกย้ายทำเอาหอการค้าเพราะถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์อยู่แล้ว แม้พญามังราชมาปกครองเชียงใหม่ถึง 300 ปีกว่า เราก็ไม่ทำเอาเช่นกัน เพราะพวกนั้นก็มีอันการพบบิดือคาถาอาคมอันศักดิ์สิทธิ์ วิชาจารึกเคมณีนาค์ก็อยู่ที่หอการค้าจารึกมาใส่ใหม่อาจไม่ทำ ด้วยอ้างว่ามีผู้ซื้อที่คืนให้พระรัตนวงศาอันศักดิ์สิทธิ์ใส่ใหม่โดยจะงัดชื่อเอาอันใส่ใส่ก็ไม่มีใครทักท้วง ฉันเชื่อว่าหอการค้าจารึกที่ประตูเวียงนครเชียงใหม่คงเป็นของเคมณีนาค์แล้ว” คำนี้ถ้าหากเป็นจริงตามความศักดิ์สิทธิ์ของอาจารย์นั้น หอการค้าจารึก อันที่ คาถา ที่ประตูเวียงนครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2526 อาณานิคมได้ 686 ปี.

แผนที่ของเมืองเชียงใหม่

แผนที่

ฉบับที่ 100 (แก้ไขปรับปรุง)

คำจารึกที่

ประตูเมืองนครเชียงใหม่

โดย

หนานปวงคำ ต๋วยเขียว

ปฐะวธูวธะ
ประตุทำแพ

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β . It is shown that the system of equations (1) has a solution for arbitrary values of the parameters α and β if and only if the condition $\alpha + \beta = 1$ is satisfied.

19	14	13	12	11
18	15	16	17	10
7	6	5	4	9
1	2	3	8	10
16	15	14	13	12

11/11/2011

	10	11	12	13	
10	11	12	13	14	15
11	12	13	14	15	16
12	13	14	15	16	17
13	14	15	16	17	18
14	15	16	17	18	19
15	16	17	18	19	20

1. The first part of the paper is a review of the literature on the effects of the 1997 Asian financial crisis on the economies of the Asian countries. It shows that the crisis had a significant negative impact on the economies of the Asian countries, particularly on the economies of the newly industrialized countries (NICs).

																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					</
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	----

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40
41	42	43	44
45	46	47	48
49	50	51	52
53	54	55	56
57	58	59	60
61	62	63	64
65	66	67	68
69	70	71	72
73	74	75	76
77	78	79	80
81	82	83	84
85	86	87	88
89	90	91	92
93	94	95	96
97	98	99	100
101	102	103	104
105	106	107	108
109	110	111	112
113	114	115	116
117	118	119	120
121	122	123	124
125	126	127	128
129	130	131	132
133	134	135	136
137	138	139	140
141	142	143	144
145	146	147	148
149	150	151	152
153	154	155	156
157	158	159	160
161	162	163	164
165	166	167	168
169	170	171	172
173	174	175	176
177	178	179	180
181	182	183	184
185	186	187	188
189	190	191	192
193	194	195	196
197	198	199	200
201	202	203	204
205	206	207	208
209	210	211	212
213	214	215	216
217	218	219	220
221	222	223	224
225	226	227	228
229	230	231	232
233	234	235	236
237	238	239	240
241	242	243	244
245	246	247	248
249	250	251	252
253	254	255	256
257	258	259	260
261	262	263	264
265	266	267	268
269	270	271	272
273	274	275	276
277	278	279	280
281	282	283	284
285	286	287	288
289	290	291	292
293	294	295	296
297	298	299	300
301	302	303	304
305	306	307	308
309	310	311	312
313	314	315	316
317	318	319	320
321	322	323	324
325	326	327	328
329	330	331	332
333	334	335	336
337	338	339	340
341	342	343	344
345	346	347	348
349	350	351	352
353	354	355	356
357	358	359	360
361	362	363	364
365	366	367	368
369	370	371	372
373	374	375	376
377	378	379	380
381	382	383	384
385	38		

442

	my	and	an	at	
the	at	at	the	off	it
the	my	and	it	the	the
at	at	at	it	it	the
the	at	it	it	the	the
	at	at	at	and	

+	+	+	+
+	+	+	+
+	+	+	+
+	+	+	+

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40
41	42	43	44
45	46	47	48
49	50	51	52
53	54	55	56
57	58	59	60
61	62	63	64
65	66	67	68
69	70	71	72
73	74	75	76
77	78	79	80
81	82	83	84
85	86	87	88
89	90	91	92
93	94	95	96
97	98	99	100

1000000

2. The first assumption is that the system is in a steady state. This means that the system has been operating for a long enough time that any initial transients have died out. In other words, the system's behavior is no longer changing with time.

*"The children are very happy," says
Mother, "and they are all well."*

சு. திருவள்ளூர் மாவட்டம், திருவாரூர் - கரையணித்
தாதுகோயில்

[illegible]

1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 26

Autism spectrum's cause

Abstract

© 2000 Blackwell Science Ltd *Journal of Internal Medicine* 247: 105–112

သုတ္တံသင်္ဂဟ
စိတုဋ္ဌဗျူဟ

வினாக்கள்

သက္ကရာဇ် ၁၃၁၅ ခုနှစ်
ဇန်နဝါရီလ ၁၀ ရက်နေ့

[illegible]

৯	৬
৭২	৪৮

০৫ অক্টোবর

413/00000000

Na	Cl
Cl	Na

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

٤	١٤
٥٩	٨٣

of the authors.

76	81
77	82

ປຸງຕູລຍ໌ໃໝ່ ປະຕູເຢຍ໌ໃໝ່

ສົມເຫດສົມຊາດ ສູງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ
ສົມເຫດສົມຊາດ ສູງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ
ສົມເຫດສົມຊາດ ສູງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ

ສົມເຫດສົມຊາດ

ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ

ສົມເຫດສົມຊາດ ສູງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ
ສົມເຫດສົມຊາດ ສູງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ
ສົມເຫດສົມຊາດ ສູງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ

ສົມເຫດສົມຊາດ

ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ ສະ ຄົງ

ປະທຸສານປຸງ

අන්තර්ජාතික මානව හිමිකම් පිළිබඳව විකල්පයක්
 දී ඇති බවට තමා විශ්වාස කරයි. තමා විශ්වාස කරන්නේ
 මානව හිමිකම් පිළිබඳව විකල්පයක් බවට තමා විශ්වාස කරයි.

정	고	대
부	부	부
부	부	부

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 श्रीमद्भगवद्गीता
 अध्याय १०

4200

8	2	6
6	4	2
2	2	2

1998
 1999
 2000

duktion

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

with hands & feet in a position of
of _____ in the study for
described from the first to the

4月	元	米
5月	1440	500
6月	1200	400
7月	1000	300
8月	800	200

၁၀ ဇူလိုင် ၁၉၄၅

Abstract

6	4	8
9	10	2
3	5	6
7	1	5

[illegible]

Abstract

[illegible]

1. The system is designed to be used by a single user at a time.

The 1996 survey was the first to include a question about the use of a condom during the last sexual intercourse. The results of this question are presented in Table 2. The percentage of men who reported using a condom during the last sexual intercourse was 40.9% (95% CI = 36.9-44.9%).

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 26

19. *Journal of the American Medical Association*, 277, 1996, 1000-1001.

Journal of Management Education 32(10)

[illegible]

Journal of Management Education

[illegible]

ປະຕິບັດ ປະຕິບັດ

ສະຫຼຸບຂໍ້ມູນທີ່ໄດ້ຮັບຈາກການສຶກສາ ມາໃຫ້ເປັນ
ຮູບແບບທີ່ມີຄວາມສະຫງວນ ແລະ ມີຄວາມສະຫງວນ
ໃນການສຶກສາ ແລະ ມີຄວາມສະຫງວນ

ສະຫຼຸບ

ສະຫຼຸບຂໍ້ມູນທີ່ໄດ້ຮັບຈາກການສຶກສາ ມາໃຫ້ເປັນ
ຮູບແບບທີ່ມີຄວາມສະຫງວນ ແລະ ມີຄວາມສະຫງວນ
ໃນການສຶກສາ ແລະ ມີຄວາມສະຫງວນ

ສະຫຼຸບ

จากล้านนาถึงล้านเจ้า

ทิว วิจัยขัตติย

อดีต-สรรพากรเขต 8, 8

ปัจจุบัน-สห.เทศบาลนครเชียงใหม่

อาณาจักร “ล้านนาไทย” เราเคยเรียกกันมาแต่ก่อนจนกระทั่งว่า “ล้านนาไทย” ซึ่งแท้ที่จริงจะต้องเรียกว่า “ล้านนาไทอ” จึงจะถูกต้อง

ดร. ปรมะสิทธิ์ ณ นคร อธิบายว่า “หลักฐานเรื่องล้านช้างมีมากกว่าเรื่องล้านนา” กล่าวคือ มีคำว่า “ล้านช้าง” ในจารึก ร.ม. 7 พ.ศ. 2096 ของกษัตริย์ล้านนา-ล้านช้าง ส่วนศิลาจารึกเขาคีรีทองวัด พ.ศ. 2106 ของพระมหาจักรพรรดิและพระโอรสเชษฐาธิราช มีคำวิเศษณ์ตามยุค ซึ่งแปลว่าช้างล้านตัว และในจารึกวัดสุทัศน พ.ศ. 2223 มีคำล้านช้างอยู่

ส่วนคำ “ล้านนา” มีปรากฏในจารึก ร.ม. 7 ของพระโอรสเชษฐาธิราช พ.ศ. 2096 ซึ่งอ้างว่าองค์เป็นกษัตริย์แห่งล้านนาและล้านช้างอยู่ มีข้อความว่า “สมเด็จพระบรมบพิตรสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปกครองแผ่นดิน ล้านช้าง ล้านนา”

นอกจากนี้ ดร. ปรมะสิทธิ์ ยังอธิบายต่อไปอีกว่า ทางเหนือในสมัยโบราณแบ่งเขตการปกครองออกเป็นพม่านา ดังนั้นกษัตริย์ของเชียงใหม่ทรงพระนามว่า “กีธนา” ซึ่งแปลว่า รือธล้านนา ส่วนคำว่า “ลาน” ซึ่งแปลว่าที่ราบโล่ง ไม่ปรากฏว่ามีใช้ในภาคเหนือมาแต่เดิม เช่น ลานวัดไร่ ชั่ววัด

ต่อไปนี้ เราควรจะเรียกเสียให้ถูกต้อง คือ เปลี่ยนจากเรียก “ล้านนา” เป็น “ล้านนา” นอกจากนี้เราต้องเรียกกษัตริย์แห่งล้านนาพระองค์หนึ่งว่า “เม็งราย” บทกวีเป็นที่น่าสนใจว่า ในการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา อาณาจักรพระมหาสุโขทัย ซึ่งปรมะสิทธิ์ ณ นคร วิเคราะห์จากทางจารึกเชียงใหม่หลังเกณฑ์ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ คือ คุณธรรมา พูนศิริวงศ์ ได้ปรึกษาหารือกับคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้มีมติเห็นชอบในการใช้พระนามของพญามังราย ซึ่งเคยใช้กันมาอย่างไม่ถูกต้อง โทษให้ใช้พระนามว่า “พญามังราย” เพื่อให้ถูกต้องตรงกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ของล้านนาไทย ไชยเมฆะธำมรงค์ จารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน จารึกไว้มือ พ.ศ. 1913 (จุล. 732) จารึกวัดเชียงมั่น พ.ศ. 2124 (จุล. 943) หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่านาไว้มือ พ.ศ. 2040 (2059) (จุล. 873) คำนานมอศานา ก่อน พ.ศ. 2059 ฯลฯ

ในอาณาบริเวณทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ อันได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย แม่ฮ่องสอน และพะเยา เป็นอาณาบริเวณส่วนหนึ่งที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนาไทยมาแต่ก่อน

อาณาจักรล้านนาไทยในอดีตกาล ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องตำนานเล่าขานกันมาอาจจะสืบสันตติชน ออกสืบจำนวนมีแห่งที่กราชอาณาจักรอื่น อาจแบ่งออกเป็นสามชั้นก็ได้ คือชั้นอดีตกาลยุคศึกค่านวพหุ ไบรามกปิ และภททกปิ ในช่วงเวลาทางดาราศาสตร์เมืองสุวรรณโคมคำ สมัยแห่งอาณาจักรโยนกนาคนันท์ สมัยหนึ่ง และสมัยวันอาทิตย์แสดอีกสมัยหนึ่ง อำพวนสมัยโยนกกับสมัยวันอาทิตย์แสด ซึ่งมีระยะเวลาต่างกัน และร่วมสมัยกันไบนางช่วงไพเราะของศักราชวิธีที่ปกครองอาณาจักร

ก่อนที่จะถึงกาลสมัยสร้างเมืองโยนกฯ ต่อหลังขึ้นไปในอดีตกาลยุคศึกค่านวพหุ ปราภุศานตำนานพงศาวดารโยนก² ของพระยาประเทศาภิกรจักรเจ้าว่าถึงเรื่องราวเมืองสุวรรณโคมคำ ว่า

“ในกาลเมื่อครั้งโลก โยราณลย์ แล้ว สหุทธลย์³ ครั้งนั้นใหม่ น้ำคนน้อยน้อยแห้งลงไป ที่ดอนเขินกับเขินเป็นภูเขา ที่ราบนั้นก็อันเป็นห้วยน้ำน้อยใหญ่อยู่เป็นแห่งๆ กาลนั้นในประเทศบุพพาลน้อยได้ มีห้วยน้ำใหญ่อยู่ในแคว้นมอญคำ⁴ ห้วยนั้นมีปริมาตรได้ 14 โยชน์ และดึกมาเบื้องทักษิณระยะทางเกิน 1 เดือน มีห้วยน้ำใหญ่อีกห้วยหนึ่งมีปริมาตรกว้างได้ 5 โยชน์ และดึกแค่นั้นลงมาระยะทางเกิน 2 เดือนก็ถึง ห้วยน้ำใหญ่อีกห้วยหนึ่งกว้างถึงโยชน์ ยาวได้ 3 โยชน์”

(2) พระยาประเทศาภิกรจักรเจ้า—พงศาวดารโยนก ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2525

(3) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525—อธิบายคำ กปิ คือป ว่า พระนางลาหิณยานหรือเก็น ไบรามเจ้าว่า โลกประหลาดครั้งหนึ่งมีสิบกปิหนึ่ง นางก็ใช้ช้อน กปิ เช่น นางจับกปิได้ปุศุชคนธำรงหรือสาธรา เมื่อได้คนธำรงก็ไปทรมานซึ่งสาธราซึ่งเคยคบกับนางเสีย 5 คน ก็ใช้มีพระบุตรเจ้าสาธราเกิด 5 พระองค์ มีพระภคินีปุศุชเจ้า พระโยนกขณะมีบุตรเจ้า พระภคินีปุศุชเจ้า พระธิดาโยนกโพธิ์สัตว์ คือพระพุทธรูปองค์นี้ปัจจุบัน และกล่าวถึงพระภคินีสาธราว่า พระพุทธรูปองค์ปัจจุบัน 5000 ปี และอินทรชาน 5 คือ อธิกอินทรชาน ปุริณอินทรชาน ปะริณอินทรชาน ซึ่งอินทรชาน และสาธุอินทรชาน

(4) ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 —เชิงบรรยายอธิบายว่า หมายถึงแคว้นสุรนาคหรือเก็น

๓. กาลเวลาค่อยมา มีพญานาค ๒ ตัวชื่อ ศรีวิเศษนาคร และสุทศนาคร เป็นสหายกัน ไก่พริกขี้หนูจากตัวแรกเป็นเจ้าของมาแต่เบญจนาพันที ๔ น้ำไหลลงมารวมตัวลงแม่น้ำใหญ่ แล้วจากตัวจากตัวที่ ๑ มาทะลุหว่างที่ ๒ ห้างที่ ๑ ชื่อว่าหนองกระแสน้อย ๒ ห้างที่ ๒ ชื่อว่าหนองกระแสน้อย น้ำในหนองกระแสน้อยไหลไปค่อนแม่น้ำตกได้ชื่อว่า แม่น้ำสกนธ์ ภายหลังบริเวณนี้เกิดเป็นเมืองชื่อ ขุขินนคร ๓ ส่วนหว่างที่ ๓ อยู่ทางทิศชายแดนเฉียงใต้ มีตัวน้ำใหญ่ไหลมาแต่ทิศปัจฉิม แยกออกเป็นหลายสายไปค่อนหนองใหญ่เบื้องทิศเหนือ แล้ววกคั่นเหนือ เพศเพราะแม่น้ำใหญ่ไหลมารวมกันจึงเรียกว่า กุกระหนัง

ขุขินนครคือไปทางทิศชายแดนคือไปตมกวันโพธิสารหลวง คือ อินทปัตถ์นคร ทำโพธิ์หนองน้ำ ๓ โยชน์ และหนองน้ำทั้งหลายอยู่โดยตามลุ่มทางทิศพญานาคขุขินนครถึงแม่น้ำขุขินที ค่อนคั่นแม่น้ำหนอง ๓ โยชน์ และหนองบวรากรกัณฑ์ราชเป็นแผ่นดินราบ กบฏเป็นป่าพริกขี้หนูมาแต่จรด ค่อนมาอีกทางเป็นป่าคลองหลวง เมื่อก่อนอยู่แห่งหนึ่งตัวน้ำทั้งหลายมาแต่ทางนี้ก็มีผู้คนมาตั้งบ้านเรือนบริเวณนี้ถึงสองฝั่งแม่น้ำขุขินทีเป็นเมืองราชธานีชื่อนี้ ชื่อนี้มาแต่แก้วโพธิ์สารหลวงมาจนถึง สาส์นาพระสุพุทธอุคคัณโท ถ่วงแก้ว พระพุทธโศภนาถ ให้นาสุตติโยโลกนี และบรรลุดิถี โรจนครณี บ้านเมืองเกิดไว้คงอริราชเมืองพอบพินแอกย้ายไปอยู่ทิศต่าง ๆ

อุ้งค่อนมาอีก ในสมัยกาลแห่ง พระอริยสยัธยาสถัพพชนเจ้า เมื่อคราวที่พระนางสุวสารพริบแสงแห่งพระอินทรปฏิรูปประสูติพระราชมารทางนุชทวาร ก็ออกจากทางปากอ่าว

(๕) พงศาวดารโยนก ฉบับใหม่

—พงศาวดารเมืองสาละวิน ความตอนหนึ่งคือตั้งแต่กรุงสุโขทัย (หมายถึงตั้งแต่คำพาดเมืองสุพรรณโยนก) เสด็จสมเด็จเจ้าเมืองสุพรรณมาว่า พงศาวดาร แล้วส่วนความเขียนของเจ้าเมือง (พระยาสุพรรณ) คำว่าพงศาวดารมาแต่คำว่า "พงศาว" แปลว่าพงศาวดีคือได้ หรือสาละวิน แล้วว่าประเพณีคือได้ แต่ส่วนเมืองใหญ่เรียกว่าเมืองสุพรรณ

—แม่น้ำสกนธ์หรือแม่น้ำสกนธ์ ซึ่งเขียนว่า สกนธ์หรือแม่น้ำสกนธ์ ชื่อเมืองเรียกว่า พงศาวดี แปลว่าน้ำคำ โขลงน้ำหรือแม่น้ำสกนธ์

—ขุขิน คือ พริก ๒ เจ้าโยน ที่เรียกว่าโยนหรือเจ้าขุขินหรือเจ้าขุขิน

—กุกระหนัง พงศาวดีแม่น้ำสกนธ์ อันเป็นเมืองหรือเมือง

—โพธิ์สารหลวง มาแต่คำพาดในพงศาวดีเมืองเรียกว่า โพธิ์ คำนี้ภาษาเป็นชื่อเจ้าพาด เจ้าพาดชื่อพาด

—แม่น้ำขุขิน คือแม่น้ำโขง

ลงไปใต้อาสน์ทองคำ มีพระนามว่าสุวรรณมยุรหาร ไทรคำนางว่าเป็นสุภาพบุรุษ จึงถูกออบนพทิง
พระนพทิงและพระกุมาร ความทราบถึงพระบิดาของพระนพทิง กระทำพิธีบวงสรวงนาคา นึก
เสาคามประทีป โคมทอง ทุกท่าหน้า พญานาคจึงพาบริวารชนกีสมาขึ้นค้ำน้ำชนกีสไว้เป็นท่า-
นบ มีให้น้ำไหลแรงลงมหาสมุทร⁽³⁾ และเกิดพายุพัดพายุที่พระนางสุวรรณมยุรหารและพระกุมารออบ
นพทิงได้มาท่าโสมคำ ไชยธรรมาภุปรักษิตของพระนางสุวรรณมยุรหารจึงได้ทำพิธีอธิษฐานขอพรไว้
พลึงจึงได้สร้างให้เป็นคนครึ่งกิ้งชื่อว่า เมื่องสุวรรณโสมคำ⁽⁴⁾ แค้นขึ้นมา ส่วนพราหมณ์ชื่อพรา-
หมณ์ซึ่งมีผู้ทำนายว่าพระกุมารเป็นสุภาพบุรุษนั้น ได้ถูกรับชดจากเมือง และไปกลืนเมืองขึ้น
ใหม่อีกเมืองหนึ่ง ไกลจากเมืองสุวรรณโสมคำ 3 คืน ค่ำชื่อเมืองว่า ดุจดลเสถียร⁽⁵⁾ และ
อยู่ภายในแผ่นดินเมืองสุวรรณโสมคำนั่นเอง

อาณาจักรเมืองสุวรรณโสมคำในครั้งนั้น ทนดูครื่องปากทางหนองกระบะ ทนทัก-
กันถึงน้ำชนก ทนบุรพาธิน้ำชนก ทนบัจฉินน้ำชนก

ภายหลังต่อมาพวกกระบะในเมืองสุวรรณโสมคำไปบาย ชุมริบระราชนและพ่อค้า
วานิช พญานาคจึงคุมกำลังพญานาคทั้งหลายมาจับกุมตัวกิ้งเมื่องและพราหมณ์ พึงเมืองสุวรรณโสมคำ
อ่อนทลายลงไปใต้อาสน์ชนกีส ซึ่งพระกฤษณ์ปดมาตั้งพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ว่า จมริชิตอง-
ศาพระเจ้าสมมติธรรมาแล้วราชกฤษณ์นครหลวงไทยเพศกิดพาศิณทศกิ้งแล้วแล้วสุวรรณโสมคำนี้
เป็นปวงเทวราชชาติ

เรื่องราวของเมืองสุวรรณโสมคำก็เป็นอันสิ้นสุด ดังกล่าวมาอันเป็นตำนานกล่าว
ชวนจดจำสืบทอดมาแต่โบราณ เลือดยกที่ไม่ทราบว่าเป็นตำนาน เมืองสุวรรณโสมคำนี้ ผู้ใดเป็นผู้
แต่งและเขียนไว้เมื่อใด แต่กึ่งเชื่อว่าพระกฤษณ์เป็นบุคคลผู้รอบรู้ในตำนานมากกิดเดียว หน้าตาเทศ
การณธรรมชาติตามภูมิศาสตร์โลก ความเชื่อถือและตำนานในพระพุทธรูปศาสนา และความเชื่อ
อยู่ของมนุษย์ชาติคนสหภาพเป็นเรื่องราว อย่างน้อยก็ทำให้เราได้ทราบถึงความเชื่อและความเป็น
มาของเมือง สุวรรณโสมคำ และเมือง ดุจดลเสถียร ว่าเคยมีมาแล้วในอดีตกาล และ
มีชนพันธุ์เหล่านี้เป็นพวกกระบะหรือกตมอชกอยู่หัวน้ำใหญ่อยู่ในเมืองมอชก อันอยู่ในแดน

(3) ปากอชุกกิ้งน้ำ ชานนท แต่สาณูธิธก่า มี คือเป็นกิดกิดปากอชุก

(4) นาค นิลโสม คำนางมยุรหาร นพทิงและพราหมณ์ คำนางมยุรหารเมืองสุวรรณโสมคำนี้ มีปากแม่น้ำ
ใหญ่อยู่หัวน้ำ แต่ปากอชุกกิ้งน้ำ เพราะมาจาก พาก กิด

(5) ตามตำนานเมือง สุพรรณิษย์ - จากหนังสือตำนานประวัติศาสตร์และโบราณคดีฉบับที่ ๓๖, ๖๖๖-๖๖๗ และ
มีตำนานเมืองว่า อันธธก่ากิดกิดเมืองสุวรรณโสมคำ และคนเมืองกิดกิด

จีน และอาณาจักรของเมืองสุวรรณโคมคำก็ถึงหนองกระแสด คือเมืองหนองแสนแห่ง อันเจ้า
เก๋าทรงประวศิศาสตร์ว่า ชนชาติไทเคยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทย (นักประวัติศาสตร์ไทย
เชื่อกันว่า หนองแสนเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งเป็นอาณาจักรเดิมของชนชาติ
ไท) จนกระทั่งได้มีการก่อตั้งเมืองขึ้นใหม่ โดยอาศัยพื้นที่หนองแสนแห่งเมืองสุวรรณโคมคำเข้ามา
สร้างขึ้นใหม่เป็นอาณาจักรไทใหญ่ ซึ่งจะได้อ้างอิงต่อไปตามตำนานเมืองหนองคาย

ตำนานเมืองหนองคาย กล่าวว่า พระเจ้าเมืองหนองคาย หลังจากที่ได้เสด็จมาจากเมือง
ไทใหญ่ คือ เมืองราชกุมภ์ (หมายถึงเมืองแถน แห่งแคว้นผาหริ่ง ซึ่งอยู่ในเขตชายแดน)
มาพบบริเวณหรือทำเลเมืองอันเคยเป็นที่ตั้งเมืองสุวรรณโคมคำซึ่งร้างไปนานแล้ว อยู่ห่างแม่
น้ำโขงประมาณ 7,000 วา หรือ 14 กิโลเมตร

"ข้าพเจ้า เมืองหนองคายไปรอศกหนึ่ง หนองคายกว้างขวางนัก บึงหนองน้ำใหญ่
น้ำใส ไปบึงหนองน้ำแม่ขานที่น้ำใสอีกพันวา"

และได้ตั้งชื่อเมืองว่า "นาคพันวังเมืองหนองคาย" ต่อมาเรียก โยนกนครไชยบุรีราช
ธานีศรีช้างแถม บางทีก็เรียกว่า โยนกนคร เมื่อได้สร้างเมืองแล้วเสร็จก็กระทำพิธีราชาภิเษก
ถึงหนองคายมาเป็นพระมหากษัตริย์ทรงพระนามว่า "พระเจ้าเมืองหนองคาย"

"เสนาอำมาตย์และพราหมณาจารย์ทั้งหลายก็พร้อมกันอุสสภิกะองค์เจ้าเมืองหนองคาย
ขึ้นเป็นเอกอรรคมหาภิษัตริย์ ปราบเสนาไททองทั้งมวลมีชื่อว่า พระเจ้าเมืองหนองคายทรงเจ้า
แผ่นดินมาแล"

ในเมื่อเมืองนี้ก็มีบรรพบุรุษผู้คน ช้าง ม้า วัว ควาย เข้าวางสมมติมากนัก บัง
เกิดเมืองใหญ่ค้ำมาแล

ออกวังแห่งท่าน หนองพอกค้ำน้ำ⁽⁸⁾เป็นแดน หนองจันทน์ค้ำคอกช้าง⁽⁹⁾น้ำช้อย
มาตามแม่กานเป็นแดน หนองอุทค้ำค้ำทางหนองแสนเป็นแดน หนองกัณฑ์ค้ำค้ำ⁽¹⁰⁾เป็นแดน
แห่งท่านทั้งมวลแล"

อาณาจักรของเมือง โยนกนคร ไชยบุรีราชธานี ศรีช้างแถมในครั้งนั้นก็คือ ทางทิศ

(8) ช้างน้ำแม่จาง

(9) บานต๋อง บึงจันทน์

(10) น้ำต๋อง น้ำจาง น้ำต๋องน้ำจาง อยู่ในเขตผาหริ่ง

(11) คอกช้างค้ำค้ำคอกช้าง น้ำต๋องค้ำค้ำคอกช้างค้ำค้ำ (คอกช้าง) ในเขตผาหริ่ง

(12) คอกช้าง คอกช้าง ในเขตผาหริ่ง

เพนียดอาณาจักรน่านเจ้า ทิศใต้จดอาณาจักรพุกองไซ ทิศตะวันตกจรดคนโหลใหญ่แม่น้ำ
น้ำสาธวั้น กุณยานันต์ วอติโกสม อธิบายไว้ในตำนานเมืองน่านว่า

“อาณาจักรแก้วล้านนาสมัยพระเจ้าผไทมาศพระเจ้าพรหมพิราพ ทางทิศตะวันตกถึงแม่น้ำนันทิ แม่น้ำ
นันทินั้นเป็นน้ำจืดน้ำเย็นกว่าแม่น้ำลำปาง แม่น้ำม่วงบาง อยู่ในประเทศกบฏ (ชวพนาธิ) ทาง
ทิศตะวันตกจรดกอง (รูปหรืออุก) ข้าง ชู่น้ำช้อยตามบรรจบแม่น้ำน่าน (สาธวั้น) ในเขต
พม่าตอนเหนือ ทางทิศเหนือจรดหนองสไปมาจนถึงกันไคคอดค ทางทิศใต้จรดวัญ (กือระไว)
ที่ปากน้ำนี้”

สืบกษัตริย์จากพระเจ้าผไทมาศต่อมาอีก 42 พระองค์ก็ถึงพระเจ้าพิริยราช คือ
พญแผ่มจักรสม ซึ่งออกผนวชจากเมืองอุโมงค์เสลาณภพ พระเจ้าพิริยราชถูกรับไปอยู่ ณ เวียง
สีหราช¹³ ขึ้นแม่น้ำสาธ ถ้าแต่เดิมพระราชาบุตรชื่อพรหมกุมาร มีบุญญาธิการมาก จึงมีเมืองไม่
ยอมส่งตัวแก่ชองม แลจะรับไฉนชองมไปทางใต้จึงเมืองก่าแพงเพชร

สืบกษัตริย์ต่อมาอีก จนถึงองค์ที่ 45 คือพระเจ้ามหาชัยราช ในปี พ.ศ. 1558
(จุลศักราช 377) เมืองโสมนศรก็ถึงกาลอวสาน ต่อต่อมาเมืองน่าน ประชาการทั้งหลายจึง
ยกชาวเมืองผู้เกิดธรรมขึ้นปกครอง เรียกว่า “เวียงสีหราช”¹⁴ สืบต่อมาถึง 16 คน ไม่ถือ
ว่าเป็นกษัตริย์ ไม่มีการสืบราชสมบัติ เมื่อสิ้นไปก็ประชุมแต่งตั้งขึ้นมาใหม่ (เราควรจะดูมิใช่
ว่า บรรพชนของล้านนาไทยได้จัดให้มีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาแล้ว) กาล
เวลาแห่ง “โพรมันตเมือง” แห่ง “เวียงปริกษา” ที่สิ้นสุดในปี พ.ศ. 1638 (จุลศักราช
457) รวมระยะเวลา 80 ปี ของการปกครองแบบเวียงปริกษา

เกิดอาณาจักรล้านนาไทยสมัยต่อมา ซึ่งเป็นสมัยที่อาณาจักรร่วมสมัยกับอาณาจักร
โสมนศร คือ ในสมัยกษัตริย์องค์ที่ 39 คือพระองค์สุวรรณ ใน พ.ศ. 1182 ซึ่งตรงกับสมัย
ที่เลิกใช้ยุคศักราช เปลี่ยนมาเป็นยุคศักราช คือ เวียงจุลศักราช 1 พงสาวดารเมืองเงิน

(13) เวียงสีหราช อยู่ตะวันตกเฉียงเหนือแม่น้ำใส (แม่น้ำน่าน)

ที่เรียกว่าเวียงสีหราช มีภูเขามันชื่อ ฮาญฮูโล มีพลาญที่ชื่อท้าวคำ ปือสีฮางตามพื้นพม่าสมัย
หมากฟัน คือ มอญ พม่าสมัย คือ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมีพระนามว่าเจ้า
มอญเล็ก ๆ

(14) เวียงปริกษา ชาวเมืองโสมนศรไม่ประสงค์จะขึ้นเป็นกษัตริย์ จึงปรึกษากันเลือกผู้หนึ่งมาขึ้นปกครองบ้านเมือง
ไม่มีกษัตริย์สืบต่อกันมา ผู้ที่เลือกขึ้นเป็นกษัตริย์คือท้าวพญาเงิน (มีกษัตริย์เป็นประจักษ์)

(8-14 จากตำนานเมืองพม่าที่กล่าว ฉบับมอญกับ ของวอติโกสม คณะกรรมการการพิมพ์และกองการพิมพ์
สาธวัญ สำนักงานการพิมพ์และพิมพ์มอญ พ.ศ. 2514)

สามเมืองเดิม กล่าวไว้ เพชรบูรณ์หรือ ลาวจาก หรือลาวจักรวาล จุฬามัธยมนครของเมืองพิบูล-
นครวิเศษเมืองแสน (ภายหลังเรียก "เมืองแสน") เริ่มแต่ พ.ศ. 1181 มีพระโอรส 3
พระองค์ องค์ที่ 1 ชื่อลาวทอง ให้ไปครองเมืองน้ำเมืองทอง องค์ที่ 2 ชื่อลาวทอง ให้
ไปครองเมืองทอง และองค์ที่ 3 ชื่อลาวกลาณแก้วเมือง ให้สืบราชสมบัติเมืองวิเศษ
แสนแทนพระราชบิดาสืบกษัตริย์มาหลายชั่วพระองค์ จนถึงขุนแก้วมีพระราชโอรส 2 พระองค์
ชื่อขุนเงิน และขุนจอมธรรม ซึ่งแยกไปครองเมืองสุทนต์สาคร (พระยา) ภายหลังสืบกษัตริย์
แยกกันระหว่างวิเศษแสน และเมืองพระยา สามเมืองวิเศษแสนสืบต่อมาถึงพญา
มังราย ส่วนสายพระยาสืบมาถึงพญาแก้วเมือง ทั้งสองอาณาจักร คือ เมืองวิเศษแสน
และพระยา ก็ถือได้ว่าเป็นอาณาจักรล้านนาเช่นเดียวกัน กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นสหพร
ร่วมน้ำสาบยา (ร่วมกับพ่อขุนรามคำแหงด้าว) อีกทั้งเป็นพระญาติสืบเนื่องมาจากลาวจักรวาล
ตลอดถึงขุนจอมธรรมด้วย

พญามังรายทรงมีลูกหลานทางราชอาณาจักร สืบได้เมืองบวกเมืองซึ่งไว้
เมืองบง เมืองคำ เมืองเงิน เมืองช้าง เมืองทอง เมืองเท่ง 18 หัวเมือง ต่อมาทรงสร้าง
เมืองเชียงดาว เมืองฝาง คือได้เมืองหริภุญธรจากพญาธิราช สร้างเวียงกุมกาม สร้างเมือง
เมืองใหม่ คือได้เมืองหงสา คือได้เมืองธวัช พร้อมกับได้ไพร่พลเมืองต่างๆ เช่น ช้างทองคำ
ช้างทองเหลือง ทองแดง เหล็ก และอื่นๆ มาฝึกหัดงานช้างให้ชาวล้านนาอีกด้วย

การศึกษารื่องราวและความเป็นมาของอาณาจักรล้านนาไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะ
ต้องศึกษาจากข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารที่เป็นตำนานบ้าง จารึกต่างๆ รวมตลอดถึง
หนังสือที่ทรงคุณค่าในโบราณคดีเรื่องอื่นๆ เช่นต่อไปนี้

1. ตำนานเมืองสุวรรณภูมิคำ
2. ตำนานสิงหนวัติ
3. ตำนานเมืองหริภุญธร
4. ตำนานพิบูลนครเมืองแสน
5. ตำนานพิงควงศ์
6. จินตนาถาณีนี
7. ตำนานเมือง
พระยา
8. ตำนานเมืองวอ
9. ตำนานเมืองน่าน
10. ตำนานพระธาตุดอยตุง
11. ตำนาน
พระธาตุดอยสุเทพ
12. ตำนานพระธาตุดอยคำ
13. ตำนานพระแก้ว
14. ตำนานพระสิงห์
15. ตำนานพระแก้วจันทรี
16. ตำนานพระพุทธสิขี
17. ตำนานพระเจ้าทนต์หลวงทุ่ง-
เชียง¹⁵
18. จารึกวัดพระอินทร์
19. จารึกวัดเชียงมั่น
20. จารึกลำพูน อ.พ./9

(15) พงศาวดารโยนก อาณัติตำนานล้านนาฉบับเลข 3-37 เป็นหลักในการเรียบเรียงพงศาวดาร

21. คำนามบุตศาสนา 22. จินกษณณัติปกรณ 23. มัชฌิมกถา 24. นันทนาฏยฎฐี
25. มัชฌิมกถา 26. 15 วาจา 27. วาจา 28. ปกรณ

ความจำเป็นประการต่อมา คือ การเทียบเคียง ขุททกปิฎก พุทธปิฎก ราม
นเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะคำนามและจารึกต่าง ๆ มักอ้างหรือแจ้งศักราชแห่งเหตุการณ์ไว้
เมื่อเราจึงรู้วิธีเทียบศักราชก็จะสามารถทราบได้ว่า ในช่วงสมัยที่เหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นได้ตรง
กับเหตุการณ์อื่น ๆ ทำให้มีความเข้าใจเหตุการณ์ก่อนหลัง หรือร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี จารึก
และเอกสารทางตำนานไทยส่วนมากจะปรากฏเป็นจุลศักราช พุทธศักราชบ้าง ส่วนมหาศักราช
เกือบจะไม่เจอ

การเทียบจุลศักราช กับ พุทธศักราช

- พงศาวดารโยนก¹⁶ กล่าวว่า จุลศักราชนี้ได้ตั้งขึ้นในประเทศญาน เมื่อฉันทราช
บุพโณรพ ปวิรรค จากเพชรีออกจึงราชสมบัติเป็นกษัตริย์ ลำดับที่ 19 ในวงศ์สมุทราช
เมื่อพุทธกาลล่วงมาแล้ว 1182 ปีเศษ แต่ศก 1 ปี เป็นเกณฑ์กษัตริย์ 1181 ไว้สำหรับ
ลบ บวก จุลศักราช กับ พุทธศักราช

- ร.ศ.ท. แสง นนวิฑู¹⁷ ผู้แปลจินกษณณัติปกรณอธิบายว่า "ศักราชที่กล่าวไว้
ในหนังสือเล่มนี้ ท่านบอกจุลศักราชแล้วอ้างพระพุทธรูปไว้ด้วย (คือวงเล็บ พ.ศ. ไว้)
แต่ปรากฏว่าลบลบกันกับวิธีหาศักราช ซึ่งไรกันตามปกติไป 1 ปี

วิธีหาพุทธศักราช จากจุลศักราช หรือหาจุลศักราชจากพุทธศักราช เรื่อกันว่า
กษัตริย์ 1181 บวกจุลศักราชเป็นปี พุทธศักราชใช้ 1181 ลบพุทธศักราชเป็น
ปีจุลศักราช

แต่ในหนังสือจินกษณณัติปกรณนี้จะบวกหรือลบก็ตาม จำนวนที่สูงกว่าตามวิธีกษัตริย์
ไป 1 ปี เช่น กล่าวในหนังสือเล่มนี้ว่า "ศักราชที่กล่าวมา.....จบบริบูรณ์เมื่อ
ปีชวศ จุลศักราช 878 ตรงกับพระศาสนาปวิรรคแล้วได้ 2060 ปี" นอกได้ศักราชนี้ แต่
ถ้าคิดตามแบบกษัตริย์ 1181 บวกจุลศักราช 878 จะได้จำนวนปีพุทธ
ศักราช 2069 จึงเห็นว่าในหนังสือเล่มนี้เกินไป 1 ปี วิธีเทียบศักราชเช่นนี้เป็นปกติในภาค
เหนือ....."

(16) พงศาวดารโยนก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2515 สำนักพิมพ์พรวิบูลย์

(17) จินกษณณัติปกรณ ร.ศ.ท. แสง นนวิฑู แปล พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ นันทนาฏยฎฐี พ.ศ. 2510

และจากบันทึกภายใน วัดวราชคฤหราชในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย¹⁸ กล่าวไว้ว่า "บรรดาจารึกในสมัยล้านนาทั้งหมดใช้เกณฑ์ศักราชแบบสุริยคติการเป็นส่วนใหญ่ แต่ บางครั้งก็พบการใช้พุทธศักราชรวมอยู่ด้วย" (เฉพาะจารึกที่ค้นพบที่พิพิธภัณฑสถานหริภุญไชย) มหาศักราชเกือบหาไม่พบเห็นในจารึก จะเห็นว่าการใช้พุทธศักราชก่อนหน้าพุทธรัตนปัญญาเถระจะประพันธ์ เรื่องขานการมาธิปการณนั้น อธิบายใช้เกณฑ์ศักราชแบบ ๓ ๓ ปุยา คือใช้ 1181 บวกับพุทธศักราชให้เป็นพุทธศักราช ก่อนที่จะใช้เกณฑ์ ๓ ๓ ปุยา คือใช้ 1182 บวกับพุทธศักราชให้เป็นพุทธศักราชตามสมัยรัตนโกสินทร์มาธิปการณ หลักฐานดังกล่าวนี้เป็นศิลาจารึก ๑๗/๑ ในวัดสมณิหารเจ้าสามเมืองแกน

คุณสมรณ ไชยสุวรัตน์¹⁹ อธิบายเรื่องศักราชไว้ในหนังสือ "ไทฮอวน-สามเมือง" ดังนี้

ศักราชต่าง ๆ

1. คติยศักราช ตั้งขึ้นก่อนพระพุทธศักราช 2557 ปี เริ่มต้นเป็นสมัยนักขัต
2. อัญชันศักราช ตั้งขึ้นก่อน พ.ศ. 148 ปี พระเจ้าอัญชัน พระอัยกาธิราชของสมเด็จพระรัตนมาธิพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเมื่อปีเถาะนักษัตร ก่อน พ.ศ. 148
3. พุทธศักราชตั้งขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้ากับบรรพบุรุษนิพนพาน ณ เมืองเส็งนักษัตร
4. ศฤศศักราช ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ส่วนแล้ว 543 ปี ตรงกับปีเกิดของพระเจ้าสุทนต์ ปิยะกานนักษัตร
5. มหาศักราช พ.ศ. ส่วนแล้วได้ 621 ปี พระเจ้ากาธิราชพระน พงศ์เมื่อได้ชัยชนะจากยวราชโพธิ์ ปีเถาะ
6. พุทธศักราชตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ส่วนแล้วได้ 1182 ปี พระเถระพม่าชื่อปฺโศสโรหิตลาสิกขาออกมาตั้งราชสมบัตินี้ ตั้งขึ้นเมื่อปีกุนนักษัตร
7. รัตนโกสินทรศก ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ส่วนแล้วได้ 2325 ปี ตรงกับปฐมพุทธสมพทานกร ปีชวด พุทธศักราชได้ 1144

(18) อภินิหารนิพนธ์ในโอกาสสมเด็จพระมหาพรตเจ้าราชครูสมณธรรมราชูปถัมภ์ แห่งราชหิภุญไชย พ.ศ. 2522

(19) หนังสือไทฮอวน-สามเมือง สมรณ ไชยสุวรัตน์ สำนักพิมพ์ไธสงาน พ.ศ. 2529

วิธีเทียบศักราชต่าง ๆ

ปี	พ.ศ.	ค.ศ.	ฉ.ศ.	จ.ศ.	ร.ศ.	วิธีหา พ.ศ.
ฉะเนอ	1	—	—	—	—	—
ระกา	544	1	—	—	—	เอา 543 บวก
เถาะ	622	—	1	—	—	เอา 621 บวก
กุน	1182	—	—	1	—	เอา 1181 บวก
ชวด	2325	—	—	—	1	เอา 2324 บวก

พ.ศ.—พุทธศักราช, ค.ศ.—คริสต์ศักราช, ฉ.ศ.—ฉะศักราช, จ.ศ.—จุลศักราช, ร.ศ.—รัตนโกสินทรศก บวก
ลบด้วย เริ่ม พ.ศ.

พุทธศักราช

ตำนานสิงหนาทภูมิารณบนิสออบกัณกล่าวไว้ว่า “หลังจากที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วในวันจันทร์ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีระแวง พระอรหันต์สาวกมีพระมหาอัสสเถระเป็นประธาน แลรวมสหมู่ภิกษุผู้มีพระเจ้าของชาติศัตรูเป็นอาทิ ได้พร้อมกันจัดตั้งศักราชแห่งพระศาสนาขึ้น คือพุทธศักราชจนนับว่านับวันอังคาร แรม 1 ค่ำ เดือน 6 ปีระแวง เป็นวันแรกของ พ.ศ. 1 พุทธศักราชนี้ ในประเทศลังกานับถือนับปีที่ 1 ตรงกับปีระแวง แต่ในประเทศไทยนับถือนับปีที่ 1 ตรงกับปีฉะเนอ เราใจว่าทางไทยนับศักราชตามลัทธิต่างศักราชรอบเป็นวิบุรณ์จึงศกไพบีฉะเนอ นักขัตร์แห่งศักราชไทยเดิม”

ปีนักษัตรกับศกของจุลศักราช

ตำนานสิงหนาทภูมิารณบนิสออบกัณกล่าวไว้ว่า “คคือศักราชหรือจุลศักราชในตำนานกล่าวไว้ว่า “พระยาอนนรุทธรวรรณราชเป็นใหญ่ในเมือฉนวนราช และเป็นใหญ่กว่าเมือภักวิฬาส” เป็นผู้วิเฒ่า พระยาอนนรุทธรวรรณราชของกัณเท่าที่สออบกัณรื่องรอยได้เป็นภิกษุวิภิกษุของเมือฉนวนราชเริ่ครในจังหวัดคนกรุงธน ระหว่าง พ.ศ. 1182-1221

ในเรื่องที่ควรกล่าวถึงคือ การใช้ปีกับศักราชของจุลศักราช ปีศักราชกับศักราช
ไทยฝ่ายเหนือและใต้ดังนี้

ไทยฝ่ายเหนือ

ปี	ชื่อ
ใจ	กาบ
เจ้า	ตบ
อี	ระวาช
เม้า	เมง
อี	เบก
โล	กัก
ธนา	กศ
เมศ	ลวง
ฮัน	เก้า
เล้า	กา
เฮศ	
โล	

ไทยฝ่ายใต้

ปี	ชื่อ
ชวศ	เฮก
ฉลุ	โท
ชาฉ	ตวี
เกาะ	จักรวา
มะโรง	เบญจ
มะเส็ง	ฉลุ
มะเมีย	สปีศ
มะแม	อัฐ
วศก	พท
ระกา	สันฤทธิ
จอ	
กุน	

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำมกราชานุภาพพระอริยาบดียังใช้ปีกับศกไว้
ในสมุดสำหรับจดเหตุการณ์

“ไทยซึ่งได้เคยมีไว้ทั้งนี้ เขาคงไว้ด้วย เช่นว่า ปีชวศไทย เป็นคัน แต่ซึ่ง
ไทยเหนือเขาคงไว้ทั้งนี้ เคยไว้ด้วย เช่นว่า กาบใจ และว่าทุกตามวิธีไทยเหนืออันกว่า
ไทยฝ่ายใต้อยู่ ๕ ปี ยกตัวอย่างคือ ปีเกาะสปีศ จุลศักราช ๑๓๗๗ จำแนกเหนือเขาวว่า ปี
เกาะไทย (ตบเม้า) ส่วนปี ๑๒ นักศักร และตัวเลขในจุลศักราชนั้นตรงกันไม่กลายเปลี่ยน

(ท่านที่สนใจเรื่องศักราชไทยละเอียดย โปรดศึกษาได้จาก พงศาวดารโยนกของเจ้า
คุณประจักษ์จักรจักร ซึ่งพิมพ์เป็นตอนๆ ในหนังสือราชวิจารณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๔๒ และ
พิมพ์เล่มแพร่ที่โรงพิมพ์สุโขทัย เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) พิมพ์ครั้งที่ ๒ มา ๒๔๙๘, ๒๕๐๔
๒๕๐๗ และครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕

และมีท้ายขึ้นอยู่ที่หน้าหนังสือท่านหลวงวิจิตรวาทการ ฉบับสอบค้นของ นานาค วิ-
ธิตโกศล คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักเอกสารวัฒนธรรมคดี จัดพิมพ์เมื่อ
พ.ศ. 2516 กับบทความเรื่อง "ศักราชโสมนัสของแสน" ของปรีดา ศรีชลาลัย
ลงพิมพ์ในวารสารคดีปากกร ปีที่ 7 เล่ม 7 ธันวาคม 2496)

อาณาจักรล้านนา ไชยสุโขทัยจะเริ่ม ในราวต้นพุทธศตวรรษ โดยอาศัยจากตำนาน
อสังขนาวิกนิคม และตำนานเมืองล้านนาของแสนอินปรากฏรวมอยู่ในประชุมพงศาวดาร ภาค
ที่ 61 ตำนานพงศาวดารกับตำนานเมืองล้านช้าง และประวัติเมืองสุวรรณโคมคำเป็นภาคที่

เรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนาน คำกล่าวจะถือเป็น หลักฐานแน่นอน ในการประ-
วัติศาสตร์นั้นยากจะมิได้ เพราะเป็นเรื่องราวตำนานหรือจินตนาการที่มีลัทธิคติเข้ามาไม่ปะ
ติดปะต่อกัน แต่จะตำนานฮ้างศักราช ศาสนาและอื่น ๆ ไปบ้าง แต่เนื้อเรื่องและชื่อบุคคลก็
คล้ายคลึงกัน มีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นฐานและอ้างอิงความศักดิ์-
สิทธิ์ของเทพยดาฟ้าดิน และเหตุการณ์ธรรมชาติในโลกดึกดำบรรพ์ประกอบเรื่องราว แม้เรื่อง
ราวสิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นเรื่องหลักของอสังขนาวิกนิคมฐานทางความเป็นจริงอยู่บ้าง สุดท้ายแต่การ
วิเคราะห์ของผู้อ่าน หรือผู้ศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์จะแยกแยะพิจารณาประกอบให้
ทราบถึงเหตุการณ์ในอดีตกาลประมวล เป็นเรื่องราว ในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ เป็นเรื่องต่อไป
จะขอกล่าวขึ้นเกี่ยวกับตำนานเมืองโสมนัสและตำนานเมืองล้านนาของแสนอินลัทธิของพันธุ ทั้งนี้
เพื่อให้เรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างเมืองโสมนัสและเมืองล้านนาของแสนอินกระชับแน่นยิ่งขึ้น

ตำนานอสังขนาวิกนิคม (ฉบับสอบค้น) คำบรรยายในภาคคำนำกล่าวไว้ว่า

อสังขนาวิกนิคมหรือพระเจ้าเทวทาสแห่งนครโกลเทส คือ เมืองราชภคบุรีนครหลวง
และสืบเชื้อสายมาจากโกลเมือง เดิมทีออกจากเมืองราชภคบุรีมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ จนถึง
โกลเมืองใหม่ ถึงบริเวณซึ่งเคยมีชื่อว่า เมืองสุวรรณโคมคำ เป็นเมืองร้างมานานแต่เก่าก่อน
ในดินแดนเป็นที่อยู่ของชนเผ่าหนึ่ง มีผู้เจ้าลาวจากเขมรพม่า เจ้าอสังขนาวิกนิคมได้สร้างเมือง
ลง ณ แคว้นนั้น เรียกว่า เมืองนาทพินธุอสังขนาวิกนิคม แล้วต่อมาเปลี่ยนเรียก เมืองโสมน-
สนครราชธานีอัสสิริบุรีศรีช้างแสน มีเชื้อสายปกครองสืบกันมาหลายชั่วกษัตริย์ จนเมืองโสมนสนคร
ราชธานีอัสสิริบุรีศรีช้างแสนล่มสลายเป็นหนองน้ำไป เพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินและราชบุตรไป
กันแปลห่มห่มเผือก ประราชนพละเมืองที่ยังมีชีวิตอยู่จึงพร้อมกัน สร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ในที่
อีกแห่งหนึ่งเรียกว่า เมืองยโธพิทขุ แล้วก็เคลื่อนย้ายมาโกล คือหัวหน้บ้านคำบ่อที่มีชื่อ

เมืองสุวรรณภูมิเป็นมณฑลของบ้านเมือง เรียกว่า "ขุน" ขุนผู้ครองเมืองนี้เมื่อสิ้นชีวิตองค์
ประจวบคัมภีร์เลือกคนใหม่ต่อไป ไม่มีการสืบต่อเชื้อสายกัน เป็นการปกครองอย่างระบอบประ
ชาธิปไตย

(พงศาวดารเมืองเวียงจันทน์ฉบับที่ ๑๗ มหาจักรพรรดิ ๑๗ คัมภีร์ ๑๖ คำอธิบายฉบับ
ตอนต้นฉบับราชวาท นิกคัง (ชาว สัมภัก) พงศาวดารเมืองเวียงจันทน์ นิกคัง (ชาว สัมภัก)
จากพงศาวดารฉบับที่ ๑๗ โบราณจักรพรรดิ ๑๗ ปี ตรงกับปีเถาะ สัมภัก พ.ศ. ๔๓๐)

ตำนานเมืองเวียงจันทน์ฉบับที่ ๑๗ คำบรรยายในพงศาวดารว่า

"พงศาวดารเมืองเวียงจันทน์ฉบับที่ ๑๗ เริ่มด้วยเรื่องพระมหาธรรมราชา หรือ
พระมหาธรรมราชา ครองครองเมืองหิวันนครเวียงจันทน์ ซึ่งภายหลังได้ชื่อว่า เมืองเวียงจันทน์
เจ้าพระยาเจ้าลาวจากได้สืบต่อกันมาหลายชั่วคน และนางองค์ที่ครองเมืองไปปกครอง
เมืองต่าง ๆ เป็นหลายชาติ เรื่องไปหมดอยู่ตอนต้นต้นพระเจ้านันทบุรี พงศาวดารเมืองเวียงจันทน์
ฉบับนี้ สลักคำย่อมาก และชื่อในเรื่องก็ไม่มีตรงกันนัก เห็นจะเป็นเพราะคัดลอกกันมา
หลายทอดไม่ได้สอบทาน เรื่องลาวเจ้าลาวเมืองอื่น ๆ มีพงศาวดารเมืองเวียงจันทน์ นำมาและ
พระยา เป็นต้น ใจความก็เป็นอย่างเดียวกัน จะแปลกกันก็แต่พงศาวดาร คือ บางฉบับก็กล่าว
เรื่องว่า พระเจ้าอนุวงศ์แห่งกรุงสุโขทัยได้ประจวบเจ็ดหัวพระยาแห่งประเทศในชมพูทวีปไปรอบ
จักรวรรดิ อรรคยอแห่งกัมพูชาในไทย เพราะในสมัยนั้นอรรคยออยู่ พระเจ้าอนุวงศ์
ไปนำหรือร้องต่อพระอินทร์ ๆ ก็ได้ลาวเจ้าลาวพระบุตร (บางฉบับก็เขียนว่า ลาวเจ้าลาวบาง
ลาวจากบาง) ขุนนางเป็นกษัตริย์เมืองหิวันนครเวียงจันทน์ เห็นได้ว่า เรื่องลาวจากนั้นมีมูลที่มาจาก
เดียวกัน บางทีจะมีกษัตริย์ลาวในพงศาวดาร แต่จะเป็นเรื่องโบราณนานไกลหรือเก่า
กันได้อีกอย่างนั้น ๆ จะไม่ใช่เป็นเรื่องในสมัยเดียวกับพระเจ้าอนุวงศ์ ดังที่บางฉบับกล่าวไว้
ซึ่งตกอยู่ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ เพราะในตำนานสิ่งมหัศจรรย์ก็มีเรื่องลาวจากเหมือนกัน แต่กล่าว
ได้ว่าเป็นหัวหน้าชาวบ้านหรือว่า เรียกว่าเจ้าลาวจาก ทำให้เป็นเทพบุตรที่อุดมมาเป็นท้าว
พระยาแห่งกษัตริย์ และว่าเป็นเรื่องอยู่ในสมัยต้นพุทธกาล ก่อนเรื่องลาวจากในพงศาวดาร
เมืองเวียงจันทน์มากมายนาน เจ้าลาวจากในพงศาวดารได้ออกของพระยาพระเจ้าจักรจักร (เจ้า
บุญนา) ว่าที่หรือเจ้าเมืองเพราะเป็นหัวหน้าจาก คือชอบพูดสืบมากกว่า ๕๐๐ ขึ้นไป และใน
ตำนานพระยาทุกองค์ก็กล่าวเช่นเดียวกันว่า "มีอภินิหารผู้หนึ่งชื่อว่า เจ้าลาวจาก ผู้มีชื่อ
เจ้าลาวจาก และบุตรขององค์นี้มีชื่อว่าเจ้าลาว ๕๐๐ ลูก ลาวได้ชื่อว่าลาวจาก" อัครมหา

ถึงขอบเขตดินแล้ว เรื่องเทพบุตรสาวจากในพงศาวดารเรื่องแสนจะแปลว่าอะไร ให้มีผู้สันนิษฐานว่า บางทีจากคำนี้จะเป็นที่เกี่ยวข้องกับ โฉมที่แปลว่าหัวหน้าไต่บังกรณณ์ ลาวจากก็แปลว่าหัวหน้าของพวกครวัว

เรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรล้านนาไทยยุคต้น นอกจากที่กล่าวมาจากตำนานเมืองพญาวีศุมาร พงศาวดารเมืองล้านนาเรื่องแสนแล้ว ก็ยังมีในตำนานพิกษวงศ์ ซึ่งก็เป็นเรื่องราวเนื้อความท่านเองก็ยกกัน จึงไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวไว้อีก แต่มีอีกตำนานหนึ่งคือ ตำนานเมืองล้านช้าง ซึ่งก็เกี่ยวกับบรรพบุรุษของล้านนาไทยและล้านช้างอยู่ด้วย จึงจำเป็นต้องนำมากล่าวประกอบกันเสียด้วย แม้จะเป็นเรื่องราวที่ความไม่อิงตามหลักฐานท่านเจ้าพระยาของแล ซึ่งนักประวัติศาสตร์ยุคใหม่ยังไม่ยอมรับก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อให้เนื้อความตามตำนานอันเกี่ยวกับล้านนาไทยครบถ้วน ตำนานกล่าวไว้ดังนี้

"กษัตริย์องค์ก่อนแดนคือฟ้า แดนนั้นศาลให้ฟ้าคุ้มครองสมกับศาลอื่น เว้นแต่ปู่ลาวเจิมกับขุนศึกขุนคานผู้สร้างหลาวว่า แดนจะบันดาลให้ฟ้าคุ้มครอง จึงได้เตรียมบรรพบุรุษครอบครัวไว้ ครั้นฟ้าทศกัณฐ์พาออกไปถึงเมืองนั้น แดนจึงให้ไปอยู่ปั้งแดน ราชชนนีนางพันบก แล้วจึงได้ลาแดนกลับมา จึงมาตั้งอยู่ถ้ำนาน้อยอยู่พัน กี่เมืองนั้น ภายหลังมีกษัตริย์มากขึ้นแล้ว แดนจึงให้ขุนบรมราชาเป็นใหญ่ในเมืองแดน ขุนบรมจึงให้บุตร 7 คน คือ 1. ขุนลอ ไปครองเมืองชาวล้านช้าง 2. ยี่ผาอัน ไปครองเมืองหนอง (ห้อย) 3. ขุนง ไปครองเมืองฮาม 4. โสฬส ไปครองโสนก (เชียงแสน) 5. พมอฮัน ไปครองอยุธยา 6. ลกทอม ไปครองเมืองเชียงคน (เชียงใหม่) 7. เจ็ดเจิง ไปครองเมืองพวน (คำมุก)"

ตำนานเมืองล้านช้างนี้ นับว่ามีอยู่หลายสำนวน สำหรับในประเทศไทยมีอยู่ในประชุมพงศาวดารที่ 1, 5, 11 และ 70 ในประเทศลาวมีอยู่ 7 สำนวน "ตามประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ระบุว่า พระโอรสองค์ใหญ่ของพ่อขุนบรมคือเจ้าขุนลอ ก่อตั้งอาณาจักรล้านนาแห่งสุวรรณภูมิที่เชียงทอง เจ้าผาฮามแยกไปตั้งอาณาจักรหนอง เจ้าฮามขุนสรสร้างอาณาจักรบริเวณเมืองแก้วช่องบัว โสฬสสร้างอาณาจักรโสนกลานพนา เจ้าวิชัยแยกมาสร้างอยุธยาเมืองใต้ เจ้าทกทอมไปสร้างเมืองเชียงคนหัวเมืองมอญ และเจ้าเจ็ดเจิงสร้างเมืองพวน"

เจ้าขุนลอและพระอนุชาทั้งหกคนมาจากไหน พงศาวดารฉบับนี้ก็ยกกันบอกว่า ขุนบรมพระบิดาของมาจากเมืองแดน พระยาแดนหลวงให้อาษาแก่ขุนบรมขุนวิพลลงมาสร้างบ้าน

แปลงเมือง ขุนบรมมาอยู่หน้าหออิศรานุ แล้วตั้งบ้านเมืองอยู่ ณ ที่นั้น จากชั้นพันพระชนม์
ศรีวิชัยรัตนบุรีขุนบรมแล้ว ขุนลอจึงขุนวิหิตต้องลงมาทางแม่น้ำโขง มาพักพลอยู่ที่เมืองวิ-
เวณนาอยู่ก่อน แล้วจึงคุมพวกเร้าเมืองขวจากเจ้าของคัมไค จึงไปทูลถามเจ้าจักรีศรีสังข
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ขุนลอจึงขุนวิหิตต้องลงมาทางแม่น้ำโขง มาพักพลอยู่ที่เมืองวิ-
เวณนาอยู่ก่อน แล้วจึงคุมพวกเร้าเมืองขวจากเจ้าของคัมไค จึงไปทูลถามเจ้าจักรีศรีสังข
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ขุนลอจึงขุนวิหิตต้องลงมาทางแม่น้ำโขง มาพักพลอยู่ที่เมืองวิ-
เวณนาอยู่ก่อน แล้วจึงคุมพวกเร้าเมืองขวจากเจ้าของคัมไค จึงไปทูลถามเจ้าจักรีศรีสังข

(ความตอนจบวรรคนี้กล่าวอ้างถึงก็ความจากหนังสือปัญหาประวัติศาสตร์และโบราณ
คดีไทย โดยศาสตราจารย์จรูญ สุทธิพันธุ์ จัดพิมพ์โดยสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
พ.ศ. 2535)

จากประวัติศาสตร์ชาติไทยของพระนริศรพิทยกุล ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2496 สำนัก
พิมพ์ประจักษ์วิบูลย์พิมพ์

พระเจ้าอู่ทองที่ทางจีนเรียกไคไฉ่หรือไคไฉ่ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชนิพนธ์
โดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ หน้า 46 บรรทัดที่ 13 ว่า ขุนพลอง แต่ราชพงศาวดาร
ฉบับอื่นมีคำว่าหรือเมืองไทยเดิม หน้า 26 ศัคนีเมืองออกว่า สัณห์ ซึ่งเห็นว่าตรงกับไคไฉ่
และ ไคไฉ่หรือไคไฉ่

เมื่อ พ.ศ. 2193 พระเจ้าอู่ทองได้ทรงแต่งตั้งราชบุตรไปเจริญทางพระราชไมตรี กับ
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา 3 แห่งราชวงศ์เดิม ณ กรุงศรีอยุธยา หรือชื่อใน (อยู่ในท้อง
ที่เดิมของสุโขทัย) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเป็นไมตรีด้วย และเรียกอาณาจักรไทยใหม่ว่า "อาณาจักร
ศรีอยุธยา" (หนังสือไทย-จีน หน้า 8 ว่า "อาณาจักรไทยเป็นคำในตำนานจีนหรือ
แปลว่าไคไฉ่ แต่เป็นคำหรือคำในตำนานจีนได้ ส่วนเจ้าภาษาไทยแปลว่าเมือง นานเจ้าก็
แปลว่า เจ้าที่ไคไฉ่หรือไคไฉ่)

หนังสือพงศาวดารหรือเมืองไทยเดิม หน้า 21 ว่า "ตำนานเมืองเจ้าเมืองศรีอยุธยา
เมืองศรีอยุธยา พวกเมืองใหญ่หรือชื่อเก่า "เจ้า" มีอยู่ 6 คน ครองดินแดนคนละ
แคว้น 6 แคว้น เจ้าเมืองหรือเมืองมีอำนาจกว่าเมืองอื่น ซึ่งได้แก่คนทั้ง 6 เป็นของคน รวม
เป็นประเทศจีนเรียกตามเมืองจีนว่า ไท-ไม้ง-ไกวระ แปลตามตัวหนังสือจีนว่า ประเทศ
เมืองไทย)

พระเจ้าอู่ทั้นครองราชสมบัติมาได้ 36 ปี สวรรคต พ.ศ. 1228 พระเจ้าโสมง (แสดง) ราชโอรสเสวยราชย์แทนได้ 5 ปี ได้เสด็จไปเมืองจีนในขณะราชกิจ พยานา บุปผิหรือบุษยกเทือน เมื่อ พ.ศ. 1233 แล้วมีกษัตริย์ครองราชสมบัติต่อมาอีก 1 พระองค์ คือ เล่งซ่งหรือเสี่ยว หรือ ฟือฮื่อไธ คือ ขุนบรม (บางแห่งเรียกขุนบรม)

ขุนบรมขึ้นเสวยราชย์ที่ เมืองมส เป็นรัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 1272 พระชนม์ได้ 31 พรรษา พระองค์เป็นวีรชนกษัตริย์ที่กล้าหาญ ทรงขยายเขตได้บ้านเมืองลงมาทางใต้ จึงสร้างเมืองลงเอนแวนแคว้น 12 จุโข ประทับเป็นพระราชบิดาเมื่อราว พ.ศ. 1274 แล้วโปรดให้พระราชโอรสออกไปตั้งเมืองขวา (หลวงพระบาง) และเมืองอื่นๆเป็นอาณาเขตประเทศ ถิ่นช้างเผือกในราว พ.ศ. 1289

ขุนโสมง พระราชโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าอู่ทั้นของขุนบรมได้เสด็จไปสร้าง เมืองที่เมืองสุวรรณโสมคำ ที่ปากกล่อมทางวังใต้เมื่อก่อน พ.ศ. 1300

เรื่องราวเกี่ยวกับขุนบรม ให้พระราชบุตรออกไปสร้างบ้านเมืองอยู่ที่ต่าง ๆ ข้างเจ้าขอนำมาก่อว่า ณ ที่นี้อีกจำนวนหนึ่ง จาก ประวัติศาสตร์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึง สมัยอยุธยา ของคณะอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิมพ์ ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2522 บรรยายไว้ว่า

"พวกไท่ที่ขึ้นหลักแหล่งทางแถบลุ่มแม่น้ำโขง ได้ไปสร้างบ้านสร้างเมืองอยู่กันเป็นแคว้นแคว้น ตั้งคนเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน บริเวณทางทิศเหนือของหลวงพระบาง (ถิ่นช้าง) ในครั้งนั้นพวกไท่แบ่งแยกการปกครองออกเป็น 12 แคว้น ต่างแคว้นต่างมีเจ้าปกครองเรียกกันว่า "สิบสองจุไทย" ศูนย์กลางปกครองอยู่ที่เมืองมอ (หรือเคียบือนัน พู้นม้งปัจจุบัน) ในพงศาวดารล้านช้างได้กล่าวถึงเรื่องราวของกษัตริย์แห่งล้านช้างว่า เจ้าไท่องค์หนึ่งมีพระนามว่า ขุนบรม (ขุนบรมนี้ บรรพบุรุษของชนลาวและคนไทยในปัจจุบัน จึงกล่าวได้ว่า คนไทยกับชนลาวมีบรรพบุรุษร่วมกัน) ขุนบรมมีลูก 7 คน เมื่อโตเป็นหนุ่มจึงส่งลูกชายเอกชายออกไปตั้งอาณาจักรใหม่ (เจ็จฮอว-เรื่องราวของขุนบรมที่ส่งโอรสไปสร้างเมืองใหม่นั้น สันนิษฐานว่าอยู่ในราวปี พ.ศ. 1300) แล้วพินิจเรื่องของการการก่อกำเนิดล้านช้างจะกล่าวถึงเรื่องราวของขุนบรมในตำแหน่งเจ้าหรือกษัตริย์ เช่น บอกว่าขุนบรมเป็นท้าวจากเมืองสวรรค และพระอินทร์ส่งนางฟ้าในโลกมนุษย์ เรื่องราวตำนานก็ว่ากันก็คล้ายกับพงศาวดารจีนหรือญี่ปุ่นที่กล่าวว่า กษัตริย์ของชามาจากสวรรค์

เราก็ควรจะยอมรับว่าขุนบรมอาจมีตัวจริง แต่ก็ยังเป็นมนุษย์ธรรมดา ขุนบรมได้ส่งลูก
ชายไปสร้างเมืองใหม่ในที่ต่าง ๆ โสธพหุพญักษ์และช้างเผือกก็พาไปสร้างเมืองใหม่ในที่
สถานที่ต่างไกลออกไปดังนี้ คือ

ขุนลอ	สร้างเมือง	ขวา	(หลวงพระบาง)
อ้ายสาม	สร้างเมือง	หัวค	(สิบสองพันนา)
สามบุต	สร้างเมือง	แถวช่องบัว	(หัวพันทั้งห้าทั้งหก)
โตม	สร้างเมือง	สวนโชนก	
อ้วน	สร้างเมือง	อโชนา	(ไม่ว่าจะเป็นอยุธยาหรือไม่)
อกกล	สร้างเมือง	เชียงคน	

สำหรับลูกคนสุดท้ายชื่อเจ็กเจ็ก นึกาให้ไปสร้างเมืองพวน

(เรื่องวรร-กวนก็อปกร "พงศาวดารล้านช้าง" ประชุมพงศาวดารเล่ม 2 หน้า
134-143)

ในระหว่างพุทธศตวรรษ 14-15 นั้น เป็นเวลาที่พวกไทอาศัยตั้งอาณาจักรอยู่ทาง
ภาคเหนือของประเทศไทย แต่พวกไทต้องพบอุปสรรคเนื่องจากดินแดนของประเทศไทยมี
ชนชาติอื่นอยู่ก่อนแล้ว คือพวกชนชาติมอญ-เขมร ซึ่งคนไทเรียกว่าพวกกล่อม หรือขอม
คำนี้ปรากฏอยู่ในพงศาวดารโยนก อีกพวกหนึ่งคือพวกละว้า หรือมอญทู่ ทั้งพวกละว้า
และพวกกล่อมต่างก็ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ทั่วไป ตอนหลังอยู่ในอำนาจของขอม ซึ่งมี
เมืองหลวงอยู่ที่นครธม ดังนั้น เมื่อพวกไทอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยจึงจำเป็นต้อง
สู้รบกับชาวพื้นเมือง และพวกเขมรที่เข้ามาปกครองชาวพื้นเมือง พวกไทได้รับชัยชนะ
จึงจับได้พวกชาวพื้นเมืองแตกหน่วกระจัดกระจาย และเข้าไปยึดเมืองของพวกนั้นแทน เมื่อ
ต่าง ๆ ที่คนไทยึดได้ก็กลายเป็นเมืองพวกไทไป"

เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองสุวรรณโสมคำกัศิ เมืองโยนกเชียงแสนกัศิ เมืองวินนาร
เชียงแสนกัศิ ตลอดจนตำนานเมืองล้านช้างเกี่ยวกับขุนบรม สรุปแล้วก็เป็นเรื่องราวของ
ชนชาติไทยมาก่อน สร้างบ้านแปงเมืองอยู่ในเขตล้านนาไทยทั้งสิ้น ดังที่กล่าวไว้ในหนังสือ
"พดด้วง" ของขุนวิจิตรมาตราว่า

"พงศาวดารต่าง ๆ ของไทยยุคก่อนทุกฉบับว่า ปฐมราชธานีของไทยสยาม คือ
นครโยนกนาคพันธ์ หรือพนมกันท์ หรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่า โยนกเชียงแสน แต่ทุกฉบับ

กล่าวถึงเรื่องราวของผู้สร้างนครโยนกแยกต่างกันไป จนถึงอาณาจักรไทยเป็นเหตุที่ไม่ได้ คำถามถึงหนังสือกล่าวว่า ราชบุตรของพระเจ้าท้าวเกอ เจ้านครไท่ยเกอ คือเมืองราชคฤหะพจนนคร ชื่อว่า อังทวนทิศกัณฐาโคตพจนบริวารมาสร้างเมืองเชียงแสน เมื่อก่อนพุทธศักราช 132 ปี พงศาวดารล้านช้างกล่าวว่า ราชบุตรของขุนบรมเจ้าเมืองแฉ่ง ชื่อ ไชยพงศ์ (โสมง) เป็นผู้สร้างนครไผ่บงกษักราช พงศาวดารไท่ยเกอเมืองเมฆหลวงว่า ราชบุตรขุนโสมงเจ้าเมืองเมฆหลวง ชื่อขุน มาสร้างเมื่อ พ.ศ. 1111 พงศาวดารแสนหวีมีเรื่องขุน โสมง เมื่อพุทธศักราชได้ 1274 ปีแล้ว ส่วนผู้สร้างนครโยนกกว่าขุนแก้วว่า ส่วนตำนานโยนสัตว์ของพระยาอาทพจนบริวาร (ผิง) ผู้คิดในหนังสือว่า เจ้าอังทวนทิศกัณฐาเป็นผู้สร้างตามตำนานเมืองทวนทิ ความแตกต่างของพงศาวดารโยนก และความเห็นในชั้นหลังจึงกล่าวจะเป็นไปอย่างไรก็ตาม เมื่อเทียบเคียงตำนานเมืองทวนทิ พงศาวดารล้านช้าง ไท่ยเกอเมืองเมฆหลวง 4 ฉบับนี้ขึ้นมาแล้วคงได้ความเกี่ยวเนื่องร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันว่า บรรพบุรุษของผู้สร้างนครโยนกเชื้อสายแสน อยู่ทางฉก (เมืองราชคฤหะพจนนครนั้น ไทโยนมาหลายเมืองถึง) อันเป็นที่ราบสูง ซึ่งเขาเป็นภูเขา จึงสมมติว่ามาจากสวรรค์ ดังที่พงศาวดารล้านช้างเรียกว่า "แฉ่ง" คำว่า "แฉ่ง" เป็นภาษาลาวว่า "สวรรค์" เป็นคำๆเดียวกับคำว่า "เทียน" อันเป็นนามอาณาจักรไทยเก่าแก่อยู่ก่อน จึงสันนิษฐานได้ว่า บรรพบุรุษของผู้สร้างนครโยนกเชื้อสายแสนมาจากอาณาจักรไทยเก่าแก่ ที่มีภูเขาใหญ่อยู่สูงถึง 3250 เมตร (81 เส้นเศษ) ตั้งอยู่ก่อนไปสร้างเหนือของอาณาจักรไทยเก่าแก่ ระหว่างเมืองสุโขทัยของจีนกับราชธานีพองเมส เพราะฉะนั้น เมื่อรู้สันนิษฐานที่ได้มาของพงศาวดารโยนกต่าง ๆ ประกอบเข้ากับคำอธิบายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาทิพวรราชญาณ ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลขา (หน้า 68 กับ 69) และในคำนำประชุมพงศาวดารภาคที่ 9 (หน้า 4) แล้วก็ได้อีกสำคัญอันหนึ่งว่า ก่อนสมัยอาณาจักรไทยสยามหรือไท่ยเกออาณาจักรไทยเก่าแก่ มีราชวงศ์หรือพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า "ขุนบรม" มาจากทางเหนือ เจ้าครองนครอเนกวันสืบสองจุไท่ยเกอคือราชธานีที่มีเมืองแฉ่ง แล้วราชอาณาเขตออกมาถึงควนสิบสองปันนา อันเป็นที่ตั้งนครโยนกเชื้อสายในภายหลัง

เพื่อความเข้าใจในเรื่องตำนานไทยมิให้สับสน ข้าพเจ้าจึงได้สรุปย่อมาเป็นรูปแผนภูมิ ปรากฏในท้ายบทความนี้แล้ว

แผนที่แม่น้ำเจ้าพระยาและพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา

ข้าพเจ้ายังไม่รู้ใจที่จะกล่าวถึงเรื่องราวชุมชน ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาไทย จึงขอนำเอาบันทึกชาวต่างชาติในเรื่องชนชาติไทย พ.ศ. ๒๒๖๖ วิจารณ์การปกครอง ซึ่งทำให้นับเป็นนักประวัติศาสตร์ชั้นนำหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งได้รับมอบหมายจากกรมประมวลข่าวกลางให้ทำการสอบสวนค้นคว้าเรื่องราวชนชาติไทยนอกอาณาจักรไทย ซึ่งในกรณีนี้ท่านได้ทำการค้นคว้าเพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชาวจีน ที่บริเวณภาคเหนือตอนใต้

“เรื่องการศึกษาชนชาติไทย เท่าที่เราได้เห็นมาแล้วในเอกสารต่าง ๆ ที่ระบุมาข้างต้นนี้ อาจประมวลสองได้ว่ามี ๒ วิธี วิธีหนึ่งคือการสืบค้นเป็นส่วนตัวทางครอบครัว อีกวิธีหนึ่งคือการอพยพใหญ่ ซึ่งปรากฏว่าเมื่อหลายทศวรรษมาแล้วสองวิธีนี้ วิธีแรกมีความสำคัญมาก เพราะทำอยู่เรื่อย ๆ ไป ในชั่วเวลาหนึ่งพันปี การอพยพใหญ่อันเกิดขึ้นภายหลังที่การแพร่พันธุ์ได้มีอยู่มาแล้ว หมดยุคศตได้หัวเรศศิกาวชา ไทยอพยพลงมาสู่แหลมอินโดจีน ตั้งแต่เวลาไทยในฐานะปกครองอยู่ในอาณาจักรจีน เมื่อ พ.ศ. ๔๗๔ ต่อมาอีก ๔๑๔ ปีมีการอพยพครั้งใหญ่ของชนชาติไทยเข้ามาในแหลมอินโดจีน ฉะนั้น กล่าวเฉพาะในดินแดนตอน

อินโดจีนนั้น ก็แปลว่าเราทำถาวรนครขึ้นอยู่ 400 ปี แล้วก็มีถาวรพลาใหญ่ การถาวรขึ้น 400 ปีในหนังสือแบบ ๆ เช่น แพรชนอินโดจีนนั้นถาวรขึ้นได้อย่างแท้จริง พลาถาวรพลาใหญ่ เราถาวรถาวรขึ้นถาวรขึ้น ให้ เติมนอนอย่างนั้นกับกับสวามิวิจิตรสวามิวิจิตร เติมนอนอย่างนั้นใหญ่ มาศึกษาการถาวรขึ้นในแพรชนอินโดจีน

แต่ในร้านค้าเราไม่ได้ปิดครองตัวเราเอง เราอยู่เพื่อให้คนอื่นปกครองของเรามี เพราะเรามีอำนาจปกครองจากของ เราคือพระเมตตาในทางปกครองเราผ่าน ต่อมา หลักฐานที่แสดงว่าเราคือแล้ว เมื่อเราได้ยินผลพลต่างใด เราจัดการปกครองก็อย่าเข้าใจ ขืนได้ทันที

เรามีเรื่องพ่อขุนรามคำแหงมหาราชของไทย ซึ่งเป็นเรื่องหลวงอยู่ที่มีองฆระ (คือคือ-เบญจนาถ) ซึ่งมีคารวะบอกล่าวใหญ่ในสงครามอินโดจีนที่เสียมราฐ ส่งพระโอรสสององค์ไปตั้งอาณาจักรไทย ซึ่งในพงศาวดารเขมรอ้างว่าได้ 6 แห่ง คือ อานช้าง, อิบสองพันนา, หัวพันทั้งห้าทั้งหก, ท่งสา, โยนก (ซึ่งภายหลังมากลายเป็นอาณาจักร) และเอโอรสา นานเออเบญจนาถ ซึ่งเคยเป็นรองสมุหนายกกับนาของฉวี่นครประจักษ์จำรัสจักกัน เมื่อ 20 ปีเศษมาแล้ว ได้เขียนไว้ว่า เรื่องพ่อขุนรามมั่ง พระโอรสสององค์ไปตั้งอาณาจักรไทย โอรสทั้งห้าอาณาจักรเป็นเมืองหรือที่ไทยแบ่งอำนาจการปกครองจากเขมรเป็นจุฑาไป ไม่ให้พ่อขุนรามได้คืนหัวพันกับพระโอรสสององค์ไปสร้างบ้านสร้างเมืองใหม่ อันที่จริงที่เหล่านั้นเป็นบ้านเมืองมีคนไทยอยู่เต็มไปแล้ว งานที่พระโอรสของพ่อขุนรามไปทำก็คือข่มขืนอำนาจการปกครองมาเป็นของไทย เป็นการทำให้ไทยเป็นอิสระ พ้นจากอำนาจของชาติอื่น เป็นการตั้งราชอาณาจักรตามพระราชดำริ ซึ่งไทยมีความรับผิดชอบในราชอาณาจักร

ศักราชในทางเรายังอีกกันว่า เวลาที่พ่อขุนบรมส่งพระโอรสแยกย้ายกันไปตั้งราชธานี
จักรไทยนั้น ตกอยู่ในราว พ.ศ. 1300 แปลว่าภายหลังที่เราได้ทำการอพยพข้ามโขงแล้วถึง 800
ปี เวลาพ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับพ่อขุนผาเมืองตั้งอาณาจักรสุโขทัยนั้น เป็นเวลาภายหลังที่เรา
เราได้ทำการอพยพข้ามโขงแล้วในสมัยนั้นโคจีนมีมากกว่า 1300 ปีแล้ว นานพอที่เราจะอพยพ
ข้ามโขงได้ครั้งใดก็ได้ที่วิวพยของเราจะสร้างอาณาจักร และเมื่ออำนาจปกครองได้ตลอดมา”

และในที่สุดเรื่องราวต่าง ๆ ที่กล่าวมา แค่นี้ก็เพียงพอแล้วที่จะอนุมานและ
อนุมานได้ว่างานวิจัยด้านสตรีของชนชาติไทย ตามทัศนะคติของราชบัณฑิตยสถาน
ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๖ ถึงรัชกาลที่ ๗ นั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในเรื่องการให้ความสำคัญต่อสตรีในแง่ของความเป็นแม่บ้านที่ดี และมีความประพฤติดี
ตามหลักศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม

ประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งทรวินิจฉัยเรื่องจากหนังสือเรื่อง "รัฐในเอเชียอาคเนย์ที่ได้รับอารยธรรมอินเดีย" (The Indianize of Southeast Asia) ของศาสตราจารย์ ฮอร์ เซเคย์ (George Coedès) เป็นหลัก ซึ่งคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี อนุญาตให้จัดพิมพ์ขึ้นในชื่อว่า "ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ พ.ศ. 2500" เมื่อ พ.ศ. 2522 ดังนี้

"ในพุทธศตวรรษที่ 19 ทิวทวีปยุโรปและเอเชียอาคเนย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของชนชาติมองโกล ภายหลังเอเชียอาคเนย์ก็ได้หลุดพ้นจากอิทธิพลนี้ไปแล้ว ทิวนี้ เพราะเหตุว่าตั้งแต่อยุโศกยาม ราชวงศ์ราชวงศ์สุโขทัยราชวงศ์ศรีอยุธยา พ.ศ. 1803 พระองค์ก็ได้เข้าครอบครองประเทศจีน และได้ทรงตั้งราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์หงวนขึ้นใน พ.ศ. 1823 พระองค์ได้ทรงพยายามที่จะมีอำนาจเหนือประเทศต่าง ๆ ที่ได้เคยเป็นเมืองขึ้นของบรรดาการเข้ามาของพระเจ้าพุทธคัมภีร์ในสมัยราชวงศ์ซ่ง แม้ว่ากองทัพจีน-มองโกลจะต้องพ่ายแพ้ หรือมีชัยชนะเพียงชั่วคราวในบรรดาประเทศเหล่านี้ แต่ผลกระทบกระเทือนนั้นก็มีทั่วไป และผลที่สำคัญที่สุดก็คือ ทำให้ชนชาติไทยมีอำนาจขึ้นอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและประเทศพม่า ตลอดจนส่งผลกระทบต่อเอเชียอาคเนย์ทั้งหมด รวมทั้งบรรดาควมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงและแหล่งลุ่มอื่นๆ

ชนชาติไทยได้มีบทบาทอันสำคัญอยู่ในแคว้นสุพรรณทางตอนใต้ของประเทศไทย และมักเชื่อกันว่าได้ตั้งอาณาจักรล้านช้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 13 แต่ปัจจุบันเชื่อกันว่า ราชอาณาจักรล้านช้างนั้นพูดภาษาธิเบต-พม่า ไทโอหรือมีนเจินมากกว่า (ปัจจุบันเชื่อกันว่า มีฐานเดิมของไทยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย แลแคว้นพม่าทางทิศใต้กับประเทศเวียดนาม และต่อมาได้อพยพไปทางทิศตะวันตก จีนไปทางเหนือไม่ไกลแม่น้ำละโว้หรือลุ่มน้ำโขงอีกพวกหนึ่งออกลงมาทางใต้) ชนชาติไทยได้มีอิทธิพลเป็นเอกราชขึ้นในแถบลุ่มแม่น้ำพนาภาคกลางของแหลมอินโดจีน และประเทศพม่าในภายหลัง บางครั้งมีกล่าวว่า การอพยพลงมาของชนชาติไทยเป็นผลมาจากการรุกรานของชนชาติมองโกลในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 จัน ศาสตราจารย์ เซเคย์เห็นว่าชนชาติไทยคงจะได้ค่อย ๆ อพยพกันลงมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ตามสายแม่น้ำต่าง ๆ เป็นการอพยพของประชากรจากทิศเหนือลงมาอีกก็ได้ ซึ่งเป็นลักษณะไทยทั่วไปของประชากรในแหลมอินโดจีน แต่ในราว พ.ศ. 1760 ซึ่งอาจเป็นระยะเวลาหลังจากที่พระเจ้าอริยวงษ์ที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งอาณาจักรขอมได้สิ้นพระชนม์แล้ว ก็ได้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงของแคว้นสุพรรณ กล่าวกันว่า เมืองโมกวง (Moguang)

ราชอาณาจักรไทยทางทิศเหนือของเมืองบ้านหม้อ (Bhamo) ให้ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 1758 เมือง
โมเน (Mone) หรือเมืองนาบอนเมื่อครั้งวันตกของแม่น้ำสาละวินในประเทศพม่าก็ตั้งขึ้นใน พ.ศ.
1766 และราชอาณาจักรไทยก็ได้เข้าครองแคว้นอาหมใน พ.ศ. 1772 กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง
โดยมีผู้อ้างว่า ในพุทธศตวรรษที่ 18 นั้น อำนาจของเมืองสุโขทัยในประเทศพม่ายังคงมีอยู่
มีหลักฐานจากจารึกว่า ในขณะนั้นอำนาจของประเทศไทยยังมีอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย
ในขณะนั้นหัวหน้าไทยที่เมืองเชียงรุ่งและเชียงวินฮะ ก็คือเมืองเชียงแสนในปัจจุบันบนลุ่มแม่น้ำ
โขงตอนบน ก็ได้เป็นพันธมิตรกันด้วยการสมรสระหว่างบุตรและธิดา และก็เป็นในขณะ
เวลาเดียวกันนี้เอง ที่มีการวิวาทเกี่ยวกับขุนนาง และการที่ประเทศไทยต้องการอำนาจแม่น้ำโขงใน
แถบเมืองหลวงพระบาง ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ประเทศไทยได้ปะปนอยู่ในกลุ่มชน
ชาติขอม มอญ และพม่า ซึ่งได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดีย และตั้งหลักแหล่งอยู่ในลุ่มแม่น้ำ
ทางทิศใต้ของแหลมอินโดจีนมาแล้ว และเมื่อประเทศไทยสามารถรวบรวมกันเข้าได้ บรรดา
หัวหน้าประเทศไทยก็ดูเหมือนจะเอาหัวเมืองของชนชาติมอญ ซึ่งกำลังเจริญรุ่งเรืองมาปฏิบัติ
ทั้งในด้านการปกครองภายในของแคว้นของตนและทางด้านการเมือง เกี่ยวกับบรรดา
ประเทศที่ได้อิทธิพลอารยธรรมอินเดียและตั้งมากอยู่ในลุ่มแม่น้ำและปากน้ำของแหลมอินโดจีน เรา
จะเห็นต่อไปว่า คือการที่กองทัพขอมรวมกันแห่งซึ่งเป็นมหาอำนาจใหญ่ของไทยในราวต้นพุทธ
ศตวรรษที่ 19 (ปัจจุบันเชื่อกันว่าอาณาจักรขอมอยู่ระหว่าง พ.ศ. 1822-1843) ขอมจึงได้
จะออกเขียนแบบมาจากจารึกประกาศของพระเจ้าเจมกัสนันเนง

ทางคันพวงมงโกลเอง หรือจากทิศเมืองคาสี ก็คือเมืองหลวงของแคว้นอุณาพันไว้
ได้ ในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 1795 และปราบปรามแคว้นอุณาพันได้ครบภายใน พ.ศ. 1800
แล้ว ก็ควรจะเห็นว่า การตั้งแคว้นไทยเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งแทนที่อาณาจักรโบราณที่ได้มีอารย
ธรรมอันคึกคักแก่กัน คงจะรวมกันได้บ้างขึ้น สถานการณ์เช่นนี้จึงทำให้หัวหน้าประเทศไทย
สามารถเข้ายึดอำนาจได้โดยสะดวก ในประเทศพม่า การที่กองทัพขอมมอญเข้ายึดเมืองสุ
โขทัยไว้ได้นั้น พ.ศ. 1830 ก็ทำให้อำนาจของกษัตริย์พม่าต้องเสื่อมลงไปในทวีป และทำให้
ประเทศพม่าต้องแบ่งแยกออกเป็นหลายแคว้น โกลนหัวหน้าประเทศไทยเจ้าปกครอง ในลุ่ม
แม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือ หัวหน้าไทยซึ่งมาจากเมืองเชียงรุ่ง (คือพ่อขุนเม็งราย) ก็สามารถ
จับได้ว่าขุมขอมอยู่ออกไปจากอาณาจักรทวิภูธร (ลำพูน) และตั้งราชธานีใหม่คือเมืองเชียง
ใหม่ขึ้น อยู่ห่างไปจากเมืองลำพูนนัก ที่เมืองสุโขทัยการประกาศอิสรภาพของประเทศไทย

ก็คิดตามฉากร้อยรอนอย่างรวบรัด ซึ่งทำให้ท่านชาวไทยเราทั้งหลายที่อ่านเรื่องราวในเล่มนี้จนจำพรรณา แลจะรู้แน่ว่าใจของคนเหนือ

เรื่องราวของล้านนาไทย อาณาจักรแห่งความพลุกพล่านมาโดยดั่งรูป เป็นภาพสรุปเรื่องราวของล้านนาไทย พงศาวดารบ้าง และบันทึกหรือบทความทางประวัติศาสตร์ของผู้อื่นบ้าง ๆ ทำกันไว้ก่อน เพื่อเตือนความทรงจำในเรื่องราวของบรรพบุรุษของชาวไทยในอดีตกาลโพ้น ซึ่งท่านเหล่านั้นไม่ว่าจะมีถิ่นฐานในอาณาจักรใดมาแต่ดั้งเดิม หรือได้อพยพเคลื่อนย้ายมาจากบริเวณตอนใต้ของประเทศไทย อย่างที่เรารู้จักกันว่า เชื้อเผ่าไทเขตนาน้อย คงบอกแหล่งเป็นอาณาจักรเก่าแก่ที่ดี ท่านได้มีบุรุษเบิกสร้างบ้านแปลงเมือง และสร้างอาณาจักรแห่งใหม่เป็นนครสถกษกของพวกเราอยู่อย่างสุขสบายทุกวันนี้ เป็นเกียรติภูมิที่ชาวไทเรามีความปรีชาพอใจอยู่ตลอดมา แต่มีอยู่เรื่องหนึ่งก็สร้างความฉงนสนเท่ห์ให้แก่เรา นั่นก็คือความเชื่อของที่เราเรียกกันว่า ไทเขตนาน้อยเป็นเจ้าของอาณาจักรล้านนาในอดีตกาล เกียรติภูมิทางประวัติศาสตร์บางท่าน ไม่เห็นด้วยที่ว่า อาณาจักรล้านนาเป็นของชนเชื้อชาติไทเขตนาน้อยที่ใช้คนชาติจีน หากจะมีคนชาติไทยบ้างก็ไม่มากนัก และไม่ใช้พลเมืองส่วนใหญ่ของ

อาณาจักรล้านเจ้า และอ้างว่า พวกไท่ พวกหลี่ เป็นชนชาติที่ปกครองอาณาจักรล้านเจ้า ตลอดจนรัฐอื่น ๆ อันเนื่องมา ชาวไท่และหลี่ในปัจจุบันยังยังคงมีภูมิลำเนาอยู่ทางตอนเหนือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหลักฐานทางภาษาศาสตร์ก็ตรงกับกลุ่มภาษาในสกุล ยิบเต-พม่า และมีนักประวัติศาสตร์ชาวจีน 2 ท่าน ชื่อ Ty-Yu-Tse และ Chee Lo-Pee ก็มีความเห็นคล้ายกันความเชื่อคือที่ว่า ล้านเจ้าคืออาณาจักรของชนไทย โดยกล่าวว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของล้านเจ้าเป็นพวกไท่ (Pai) และหลี่ (Li) แต่ก็ยอมรับเช่นเดียวกันว่าชนไทยอยู่บ้าง²⁰ แต่เป็นส่วนน้อย และมีชนเผ่าอื่นอาศัยอยู่บ้าง จากการชำระประวัติศาสตร์ครั้งหลังนี้ปรากฏจากเอกสารของศาสตราจารย์โรเบิร์ต เซเลอว่า ชนชาวอาณาจักรล้านเจ้ามีภาษาเขมร-พม่า ไทโอหรือมีลักษณะมากกว่า ประกอบคำอธิบายเพิ่มเติมของศาสตราจารย์ หล่อเจินฮุทซึก ศิษย์ รองประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยว่า ปัจจุบันเชื่อกันว่าถิ่นฐานเดิมของไทยอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน แถบแคว้นกวางตุ้งต่อกับประเทศเวียดนาม และต่อมาได้อพยพไปทางทิศตะวันตกขึ้นไปทางเหนือ ไม่เกินแม่น้ำแยงซีเกียง ส่วนอีกพวกหนึ่งแยกออกมาทางใต้

นอกจากนี้ยังเอกสารของกรมศิลปากรเรื่องนำหลักศิลาจารึกประวัติศาสตร์ชาติไทย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่งจัดพิมพ์เนื่องในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ว่า

"ชนชาติไทย นอกจากจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยแล้ว ยังมีแหล่งที่อยู่อาศัยกระจัดกระจายออกไปเป็นบริเวณกว้างขวาง นับแต่ภาคใต้ของประเทศจีนแถบมณฑลยูนนาน กวางสี กวางตุ้ง ตลอดจนในประเทศพม่า ลาว เวียดนาม และรัฐอินโดจีนอันคือ การศึกษาเรื่องถิ่นกำเนิดของชนไทยที่นักวิชาการได้ศึกษาไว้นั้น สามารถสรุปได้เป็น 5 ภูมิภาค คือ

1. คนไทยที่มีถิ่นกำเนิดแถบมณฑลเสฉวน บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงในตอนกลางของประเทศจีนปัจจุบัน แล้วค่อย ๆ อพยพลงมาทางใต้
2. คนไทยที่มีถิ่นกำเนิดในเทือกภูเขาอิลิก ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจีนติดกับพรมแดนของประเทศรัสเซีย แล้วค่อย ๆ อพยพลงมาทางใต้
3. คนไทยที่มีถิ่นกำเนิดกระจัดกระจายในบริเวณกว้างขวาง นับแต่ภาคใต้ของประเทศจีน

(20) ปณิธานของไท่และหลี่ก่อนประวัติศาสตร์ไทยซึ่งสืบตระกูล ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ

เทศจีน บริเวณเขตอุยงนาน กวางสี กวางตุ้ง ตลอดจนบริเวณทางตอนเหนือของเขต
ตะวันออกเฉียงใต้ และแถบเขตตอนของ รวมทั้งรัฐอิสระของอินทีย

4. คนไทยมีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน

5. ดินแดนของไทยอยู่ในบริเวณคาบสมุทรอินโดจีน และหมู่เกาะต่าง ๆ แล้วยัง
อพยพขึ้นไปทางเหนือ

จากการศึกษาค้นคว้าในระบอบใหม่ มีข้อยุติหลายประการที่สามารถหักล้างทฤษฎีที่ 1
และ 2 ซึ่งวางทฤษฎีนี้ขึ้นตั้งแต่ต้นได้ ส่วนทฤษฎีที่ 3 อันไม่เป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน คง
เหลือเพียงทฤษฎีที่ 3 ซึ่งมีหลักฐานและเหตุผลที่น่าเชื่อถือมากที่สุด และทฤษฎีที่ 4 อันต้อง
อาศัยหลักฐานพิสูจน์ต่อไปอีกในอนาคต

ก็เป็นอันว่า คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ชาติไทยเชื่อว่า ดินกำเนิดของคน
ไทยนั้นอยู่ในบริเวณตอนใต้ของประเทศไทย บริเวณเขตอุยงนาน กวางสี กวางตุ้ง ฯลฯ
ตามที่กล่าวในทฤษฎีที่ 3 ประกอบกับที่หม่อมเจ้า สุภทรีศรี อิศรางกูรว่าว่า ดินฐานเดิมของ
ไทยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย แถบแคว้นกวางตุ้งคือกับประเทศเวียดนาม
และต่อมาคืออพยพไปทางทิศตะวันตกขึ้นไปทางเหนือไม่ไกลนักแล้วมาตั้งรกรากในที่นี้ ก็หมายความว่า
บริเวณเมืองหลวงเวส หรือคำลู่ อันเป็นเมืองหลวงของพม่าเจ้าก็อยู่ในบริเวณนี้ด้วย
เพราะดูตามแผนที่แล้ว เมืองคำลู่คือ หนองแสหรือคำลู่ตั้งอยู่ในตอนใต้ของแม่น้ำแควน้อย
นั่นเอง และบริเวณที่คนไทยมีถิ่นฐานตั้งเดิมตามที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นอาณาบริเวณอาณาจักร
ล้านช้างอันเข้มแข็ง และการที่ศาสตราจารย์ เซเกลกล่าวไว้ ชนชาวอาณาจักรล้านช้างนั้นพูด
ภาษาธิเบต-พม่า ไทโยหรือมีนจึงมากกว่านั้น เท่ากับเห็นคำว่าไทยไม่เคยของอาณาจักร
ล้านช้างมาก่อนการขึ้นหรือ? ทำให้ความเข้าใจของนักประวัติศาสตร์ไทยไม่เคยของอาณาจักร
ล้านช้างอันเข้มแข็งไม่อาจเป็นไปได้อย่างแน่นอนในทฤษฎีใหม่นี้ได้อย่างแน่นอน เพราะคนไทยเรารู้จัก
ไทยเฉพาะชื่อเรียกเองก็เรียกมานาน ไทยชื่ออื่นตามนักปราชญ์ราชบัณฑิตยสถาน
รุ่นก่อน ๆ ได้ค้นคว้าศึกษาและเสนอแนะข้อ ๆ กันมา และก็มีผู้ทักท้วงคือ เสด็จสารจากคัมภีร์
เรื่องชนชาติไทยของ พ.อ. พลเรือจัตวาพลการ ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีได้
ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องความเคลื่อนไหวของชนเชื้อชาติไทยนอกราชอาณาจักร ตามแผน
มอญของกรมประมวลราชอาณาเขตว่า น่าจะมีการสอบสวนกันทั่วถึงเรื่องชนชาติ ไทยนอกราชอาณาจักร
ไทยให้ละเอียดถี่ถ้วนอีกสักหน่อย ไทยรวบรวมสืบค้นหลักฐานอันแสดงถึงความเป็นมา และ

การขึ้นครองราชย์ของเราให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะเป็นเรื่องที่มีคุณค่าอย่างสำคัญสำหรับประเทศ
ชาติของเรา ซึ่งคุณหลวงวิจิตรวาทะได้กล่าวถึงเรื่องราวแห่งอาณาจักรล้านนาไว้ว่า

“เรื่องอาณาจักรโบราณที่เรารู้จักกันมากที่สุดคือ เรื่องอาณาจักรล้านนา ซึ่งแปล
ว่า “เจ้าฟ้าเมือง” กษัตริย์ของอาณาจักรล้านนาเกิดจากที่ไทยเรายกคนขึ้นให้ครอง
ทางใต้ หมดยศศักดิ์กำหนดว่า การอพยพครั้งใหญ่ของชนชาติไทยได้เริ่มเมื่อราว 40 ปี
ก่อนพุทธกาล (คือเมื่อราว พ.ศ. 2539 ปีมาแล้ว) และได้อพยพกันลงมาเรื่อย ๆ เป็นการ
พันวิสัยที่จะทราบให้แน่ชัดว่า ในปีที่ใดไทยเราลงมาถึงไหน แต่พบข้อคดีได้หลักฐานมาว่าใน
พ.ศ. 888 ปรากฏเรื่องอพยพใหญ่ลงมาสู่แหลมอินโดจีนอีกครั้งหนึ่ง แต่ไม่ได้หมายความว่า
ลงมาชนก หรืออยู่ในดินแดนซึ่งเป็นประเทศจีนในเวลานี้ก็ยังมีอีกมาก แต่เป็นดินแดนทางใต้
ที่นั่น ในราว พ.ศ. 1000 นั้นแต่เริ่มอพยพ ชนชาติไทยได้เคลื่อนที่จากทางตอนกลางประเทศ
จีนลงมาสู่ทางดินแดนทางภาคใต้ของประเทศจีน และในแหลมอินโดจีน

พวกที่ยังอยู่ในดินแดนซึ่งเคยว่าเป็นประเทศจีน โสณมากกระจัดกระจายตัวไม่
ติด มีอยู่กลุ่มเดียวที่พยายามรวมกัน คือเป็นอาณาจักรซึ่งมีแว่นแคว้น ปรากฏว่ามีดินแดน
กว้างใหญ่เป็นอาณาจักรใหญ่ กินเนื้อที่ในเขตตอนบนทั้งหมด และเขตด้านตะวันออกที่เป็น
เขตทิวเขาแล่งกว่าสิบในเวลานี้บ้าง อาณาจักรไทยในเวลานี้ว่า “ล้านนา”

อาณาจักรล้านนาคงมีมาตั้งแต่เมื่อใด เจ้าผู้ว่าราชการไทยได้กล่าวไว้แต่อย่างนั้น แต่
ไม่ต่างกันมาก ตำราทางไทยเราบางฉบับเริ่มเมื่อ พ.ศ. 1161 บางฉบับว่า 1192 หมดยศศักดิ์
ว่า พ.ศ. 1172 นามปรากฏมีชื่อเรื่องล้านนาล้านนา พ.ศ. 1194 เป็นคราวที่ตีตีกัน
ของนักกันควาที่หลายไม่ต่างไกลกัน ห่างกันอย่างมากที่สุดเพียง 33 ปี ซึ่งเราควรจะพอใจ
สำหรับเรื่องโบราณ เราอาจบอกกษัตริย์อาณาจักรล้านนาล้านนาว่าเป็นปีที่ใดหนึ่งในระหว่าง พ.ศ.
1161-1194

อาณาจักรล้านนามีอายุอันยาวถึงเพียงไหน ในเรื่องที่เราต้องแบ่งประวัติล้านนา
ออกเป็น 2 ภาค ภาคหนึ่งเป็นตอนหัวขวานล้านนาคือเป็นราชวงศ์ไทยแท้ นามปรากฏว่า
นานกว่า 251 ปี คือคำนวณตามอายุของวงศ์อินโด ซึ่งนามปรากฏให้ตีตราว่า วงศ์อินโด
ซึ่งมีวงศ์ไทยแท้ เริ่มตั้งแต่การของล้านนา ใน พ.ศ. 1192 และวงศ์อินโดของเมื่อ พ.ศ.
1445 วงศ์อินโดล้านนา ต่อจากนั้นเป็นไทยสมัยจีน และเป็นจีนมากขึ้นทุกที ในระยะเวลา
นี้ชนชาติไทยได้เพิ่มทวีการอพยพลงมาสู่อินโดจีน และเกิดอาณาจักรไทยในแหลม

ดินได้จีนขึ้นแล้วหลายอาณาจักร รวมทั้งอาณาจักรสุโขทัยก็ขึ้นในระบอบเวลานี้

โดยที่อาณาจักรพม่าก็เป็นตอนสำคัญตอนหนึ่ง ของประวัติศาสตร์ ของชนเชื้อชาติไทย จึงเป็นการสมควรที่จะประมวลเรื่องเอาไว้ อย่างน้อยในตอนที่พม่าเป็นไทยแท้ คือ ในสมัยที่อินโลในระหว่างเวลา 251 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1194 ถึง พ.ศ. 1445 (ตามศักราชของนายปาร์เกอรี่)

เรื่องพม่าพม่าที่ประมวลไว้ต่อไปนี้ เก็บความจากจีนซึ่งนายปาร์เกอรี่เก็บอยู่อย่างประจักษ์แก่ใจโดยเขียนพิมพ์เมื่อเมื่อ พ.ศ. 2437 (62 ปีมาแล้ว) และเขียนจากคำนำของจีน ซึ่งได้เรียบเรียงโดยนายปาร์เกอรี่ได้มานั้น ปรากฏว่าเป็นคำนำที่เขียนเมื่อ พ.ศ. 2093 (408 ปีมาแล้ว) สายหลังที่อาณาจักรพม่าในวงศ์ไทยแท้สิ้นไปแล้วถึง 648 ปี ผู้เขียนคงจะได้หลักฐานที่เก่ามาก เราไม่มีเอกสารอื่นจะเทียบเคียงสอบสวน แต่นายปาร์เกอรี่ผู้เขียนเรื่องนี้จากคำนำจีน ได้เขียนอย่างเป็นวิชาการและใช้ความพิถีพิถันหรือความที่คำนำจีนไว้จึงเป็นประโยชน์มากที่สุดเท่าที่เรารู้ได้ ในการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยสมัยพม่าเจ้า จึงจะนำข้อความที่นายปาร์เกอรี่เขียนไว้นั้นมาประมวลไว้ ณ ที่นี้ โดยไม่แปลอย่างละเอียดจะเขียนให้ไ้ความสำคัญ แต่จะนำบทความของนายปาร์เกอรี่มาพิมพ์กำกับไว้ด้วย เพื่อว่าถ้าประสงค์จะศึกษาความละเอียดละเอียด ก็มีทางจะศึกษาได้.....ว่า

(ข้อความของนายปาร์เกอรี่ที่อ้าง ข้าพเจ้าของศที่ไม่นำมาอ้างไว้ เพราะเรื่องจริงยาวไป แต่กล่าวโดยสรุปก็คงเป็นทำนองที่คุ้นหูหาว่าจิตรวไค่ธรรมกับทไว่แก่กันแล้วนั่นเอง).

ก่อนที่จะจบเรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรล้านนาไทย ผู้เขียนมีความรู้สึกอยู่อย่างหนึ่ง นอกเหนือจากความคลั่งคลั่งใจในกรณีดังกล่าวกันว่า อาณาจักรล้านนาได้เคยเป็นอาณาจักรของชนเผ่าไทพม่ามาก่อนตามหลักฐานที่ปรากฏของนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ ซึ่งผู้เขียนยังไม่พอใจเรื่องเท่าใดนัก แม้ในขณะนั้นก็ยังคงเชื่อตามหลักฐานที่กล่าวไว้ในบทความนี้คือ ถึงแม้ว่าดินแดนที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันเคยมีชนเผ่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมายอาศัยอยู่ก่อน เช่น ลีลา (ลีลาหรือลีลา) กลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทพม่า ไทยเร่ร่อนได้อพยพเคลื่อนลงมาจากตอนใต้ของประเทศจีนคืออาณาจักรพม่าล้านนา และได้อพยพลงมาเรื่อย ๆ เป็นระยะ ๆ ใช้เวลานานพันปี การเข้ามาอยู่ดินแดนนี้ได้เข้ามาอย่างมีนัยสำคัญ และอยู่ในปกครองหรืออิทธิพลของชนเผ่าที่มีอำนาจปกครองมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่นครเชียงใหม่ ภายหลังจำนวนประชากรของชนเผ่าไทยพม่าเพิ่มขึ้น ไทยพม่าเริ่มมีอำนาจปกครองที่เข้มแข็งกล่าวโดยสรุปก็คือ พระเจ้าพรหมมหาราชได้ทำการรวบรวมชนเผ่าไทยพม่าและปกครองที่นครเชียงใหม่ เป็นการประกาศเอกราชของไทยพม่าไทยพม่าไม่อยู่ในอำนาจของระบอบอื่นต่อไป ดังกล่าวมานี้ย่อมหมายความว่า เป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของชาวล้านนาไทยโดยแท้ ทั้งในกาลก่อนก็มีมีชนเผ่าไทยอีกหลายกลุ่มได้ก่อเกิดเป็นอิสระนครรัฐ เล็กบ้างใหญ่บ้างอีกหลายบ้าน การตั้งอาณาจักรล้านนาต่าง ๆ ของชนเผ่า ไทยพม่าเหล่านี้ได้กระทำขึ้นก่อน อาณาจักรของ ไทยพม่าได้ ที่อาณาจักรสุโขทัยเมืองสุโขทัย ซึ่งตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า พ่อขุนรามเมืองเงินเมืองราช และพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง ร่วมกันขับไล่ชนเผ่าไทยพม่า และสถาปนาพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย พระพรหมมหาราช พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งตั้งอยู่ในราว พ.ศ. 1762 ต่างจากที่พระเจ้าพรหมมหาราชขึ้น ไชยสงครามจาก ล้านนาไทย ประมาณ 280 ปีโดยประมาณ

เรื่องนี้มันมีความสำคัญใจของชาวล้านนาไทยอยู่ ทั้งก่อนในรัชสมัยกษัตริย์ล้านนาไทย 2 พระองค์ คือ พญาเม็งราย และพระนางเจ้าเมือง อินทปัตถ์ร่วมเป็นมิตรสหายกับพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งอาณาจักรสุโขทัย) คือมีฐานะเป็นมิตรสหายกับพญาร่วง นับเป็นการแสดงความรักความสามัคคีระหว่างคนไทยด้วยกัน เสมือนเป็นการผนึกกำลังเพื่อเตรียมต่อสู้กันพลัดถิ่น นานาชาติของกองทัพไทย ซึ่งเตรียมการรุกรานมาทางใต้ เป็นผลให้อาณาจักรล้านนาไทยและ อาณาจักรสุโขทัยพ้นจากภัย การรุกรานของกองทัพไทย จึงเป็นเรื่องที่ชาวไทยปัจจุบันจะจารึกไว้ว่ามีความหมาย

ผู้เขียนได้มาพบเจ้าราชดำริในครั้งนั้น ได้มาจาก พ.ศ. ๒๖๖๓ ซึ่งผู้เขียน
 ถึงแก่กรรมแล้ว และเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเทศพม่าของญี่ปุ่น จึงได้ขอให้เจ้าราชดำริในครั้งนั้น ช่วยหา
 ชื่อของเจ้าราชดำริจาก พ.ศ. ๒๖๖๓ ซึ่งผู้เขียน เพื่อนำมาทำเรื่องเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น จึงได้จากพระคุณ
 ท่าน พ.ศ. ๒๖๖๓ ซึ่งผู้เขียน ได้เป็นพระคุณ

เจ้าราชดำรินามเจ้าราชดำริ ๒๒... พระเจ้าราชดำรินาม พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๔๓ รวมชนชั้น...

พระเจ้าราชดำรินาม ๑ แห่งเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๔๓

เจ้าราชดำรินาม แห่งเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๓๐

พระยาพิชัยราชดำรินาม แห่งเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๓๗

พระยาพิชัยราชดำรินาม แห่งเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๓๗

พระเจ้าราชดำรินาม แห่งเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๓๐

เจ้าราชดำรินาม แห่งเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๓๐

เจ้าราชดำรินาม แห่งเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๑๕ - ๑๗๓๐

เจ้าราชดำรินาม แห่งเมืองสุโขทัย

พ.ศ. ๑๗๑๕

๑ พ.ศ. ๑๗๑๕ พ.ศ. ๑๗๑๕

เอกสารหมายเลข ๕4 ก.

ภาพทศกัณฐ์นาคเจ้า ฉายจากสมุดข่อยจีนโบราณชื่อ Chang Shen Wen เมื่อ
ระหว่าง พ.ศ. 1716 - 1719 อยู่ในสมุดไทย กว้าง 12 นิ้ว ยาว 15 ฟุต (Long Hand
Scroll) ปัจจุบันเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน Palace MUSEUM เกาะไต้หวัน สันนิษฐานว่า
เป็นภาพทศกัณฐ์นาคเจ้า องค์ที่ 38 ทรงพรรณานตามลัทธิเต๋าว่า พระเจ้าทศกัณฐ์
(พ.ศ. 1716 - 1743) อักษรจีนอ่านได้ความว่า "นาคราชา" ปะเทศกษัตริย์นาคร เป็น
การนุ่งผ้าแบบสตรีราช ส่วนมหาเศวตฉัตรเครื่องขลุ่ยทอง นุ่งผ้าโจงกระเบน เปลือยอกท่อน
บน แต่ไม่เรือนวอฮักหมัก ทรงผมมวยหูกศร ใต้คางดู จากภาพนี้จะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม
อันธำมธของชนเชื้อชาติไท เมื่อ ๘๐๐ กว่าปี.

พลัฎฐาน - Li Lin T' san A Study of NANCHOA and TALI Kingdom in the
light of ART Materials found in various MUSEUM (NANKANG, TAIPEI,
TAIWAN REPUBLIC of CHINA 1967) Plate XVIII และหน้า ๕๘ - ๕9

- เฌอโงะ ปะวัติศาสตร์สุวรรณภูมิและทางไมตรีสัมพันธ์ (ฉบับงานศพ-
เจริญประศาสตร์ ร.ศ. 25๐7) หน้า 14 - 16, 98

- ปะภาศิริ วิเคราะห์เรื่องเมืองไท่หนิง, ลัทธิประหารราชวงศ์นาคเจ้า
(พิมพ์งานศพ นามณี เสฐียรโกเศศ พ.ศ. 2478) หน้า 27

พลาตเตศุ ภาพนี้อาจเป็นเครื่องพิสูจน์เรื่องเชื้อชาติของบรรพชนนาคเจ้า... ทั้ง ๆ ที่นาค-
เจ้าในระบอบนี้ ได้รับวัฒนธรรมต่างด้าว (จีน) มาแล้วทุกที โดยเฉพาะ
สกุล "ทวน" หรือแซ่ทวน นั้นอยู่ในจำพวกชน 10 แซ่ ซึ่งได้รับวัฒนธรรม
อันธำมธ หรือเป็นอันธำมธมาแต่ในอดีต.

พ.อ.ค.

(ถวิล อยู่เย็น)

ศิลาจารึกสำคัญ เกี่ยวกับสามกษัตริย์

คิอาจารีกรสำคัญ เกี่ยวกับสถานะคดี

1. คิอาจารีกรหลักที่ 1 คิอาจารีกรที่อนุญาตตามคำขอของอัยการ จังหวัดอุทัย
2. คิอาจารีกรหลักที่ 62 คิอาจารีกรที่ขอเป็น จักรวรรดิ
3. คิอาจารีกรหลักที่ 76 คิอาจารีกรที่ขอเป็น จักรวรรดิ

คำขอ

ใน คิอาจารีกร 120

คดีที่	120
วันที่	12/01/2562
คดี	120

คำขอของอัยการจังหวัดอุทัย
เรื่องขอเป็น จักรวรรดิ

โดย อัยการ

เรื่อง ขอเป็น จักรวรรดิ

เรื่อง ขอเป็น จักรวรรดิ

วันที่ 12/01/2562 อัยการจังหวัดอุทัย ได้ยื่นคำขอเป็น จักรวรรดิ ใน คิอาจารีกร 120

เพื่อให้เป็นไปตามคำขอของอัยการจังหวัดอุทัย ขอเป็น จักรวรรดิ
ใน คิอาจารีกร 120 ใน คิอาจารีกร 120 เพื่อให้เป็นไปตามคำขอของอัยการจังหวัดอุทัย
ขอเป็น จักรวรรดิ

ขอเป็น จักรวรรดิ ใน คิอาจารีกร 120 เพื่อให้เป็นไปตามคำขอของอัยการจังหวัดอุทัย

ขอเป็น จักรวรรดิ ใน คิอาจารีกร 120 เพื่อให้เป็นไปตามคำขอของอัยการจังหวัดอุทัย

ขอเป็น จักรวรรดิ

โดย อัยการ
ขอเป็น จักรวรรดิ

ขอเป็น จักรวรรดิ
ใน คิอาจารีกร 120

卷八

八

八

八

八

المجلس

[illegible]

- *depression* - *depression*
- *depression* - *depression*
- *depression* - *depression*

2004

शब्दार्थ	
(१) १	१. शब्दार्थ
(२) २	२. २
(३) ३	३. ३
(४) ४	४. ४
(५) ५	५. ५
(६) ६	६. ६
(७) ७	७. ७
(८) ८	८. ८
(९) ९	९. ९
(१०) १०	१०. १०
(११) ११	११. ११
(१२) १२	१२. १२
(१३) १३	१३. १३
(१४) १४	१४. १४
(१५) १५	१५. १५
(१६) १६	१६. १६
(१७) १७	१७. १७
(१८) १८	१८. १८
(१९) १९	१९. १९
(२०) २०	२०. २०
(२१) २१	२१. २१
(२२) २२	२२. २२
(२३) २३	२३. २३
(२४) २४	२४. २४
(२५) २५	२५. २५
(२६) २६	२६. २६
(२७) २७	२७. २७
(२८) २८	२८. २८
(२९) २९	२९. २९
(३०) ३०	३०. ३०
(३१) ३१	३१. ३१
(३२) ३२	३२. ३२
(३३) ३३	३३. ३३
(३४) ३४	३४. ३४
(३५) ३५	३५. ३५
(३६) ३६	३६. ३६
(३७) ३७	३७. ३७
(३८) ३८	३८. ३८
(३९) ३९	३९. ३९
(४०) ४०	४०. ४०
(४१) ४१	४१. ४१
(४२) ४२	४२. ४२
(४३) ४३	४३. ४३
(४४) ४४	४४. ४४
(४५) ४५	४५. ४५
(४६) ४६	४६. ४६
(४७) ४७	४७. ४७
(४८) ४८	४८. ४८
(४९) ४९	४९. ४९
(५०) ५०	५०. ५०
(५१) ५१	५१. ५१
(५२) ५२	५२. ५२
(५३) ५३	५३. ५३
(५४) ५४	५४. ५४
(५५) ५५	५५. ५५
(५६) ५६	५६. ५६
(५७) ५७	५७. ५७
(५८) ५८	५८. ५८
(५९) ५९	५९. ५९
(६०) ६०	६०. ६०
(६१) ६१	६१. ६१
(६२) ६२	६२. ६२
(६३) ६३	६३. ६३
(६४) ६४	६४. ६४
(६५) ६५	६५. ६५
(६६) ६६	६६. ६६
(६७) ६७	६७. ६७
(६८) ६८	६८. ६८
(६९) ६९	६९. ६९
(७०) ७०	७०. ७०
(७१) ७१	७१. ७१
(७२) ७२	७२. ७२
(७३) ७३	७३. ७३
(७४) ७४	७४. ७४
(७५) ७५	७५. ७५
(७६) ७६	७६. ७६
(७७) ७७	७७. ७७
(७८) ७८	७८. ७८
(७९) ७९	७९. ७९
(८०) ८०	८०. ८०
(८१) ८१	८१. ८१
(८२) ८२	८२. ८२
(८३) ८३	८३. ८३
(८४) ८४	८४. ८४
(८५) ८५	८५. ८५
(८६) ८६	८६. ८६
(८७) ८७	८७. ८७
(८८) ८८	८८. ८८
(८९) ८९	८९. ८९
(९०) ९०	९०. ९०
(९१) ९१	९१. ९१
(९२) ९२	९२. ९२
(९३) ९३	९३. ९३
(९४) ९४	९४. ९४
(९५) ९५	९५. ९५
(९६) ९६	९६. ९६
(९७) ९७	९७. ९७
(९८) ९८	९८. ९८
(९९) ९९	९९. ९९
(१००) १००	१००. १००

Abstract

[illegible]

- *Staphylococcus aureus*
- *Staphylococcus epidermidis*
- *Staphylococcus saprophyticus*

attached.

[illegible]

Fig. 1.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 2.

fig. 1

fig. 2

แม่คำใต้

หน้า (34) บรรทัดที่ 14 ข้อความที่ควรแก้ไขจาก * เมื่อจากนี้ ยกเลิก ให้
 คำต่อไปนี้เป็น * ข้อความจากนี้แก้ไขโดยแก้ไขในข้อความเดิมของ โดยความเห็นชอบของ
 หน้า (42) บรรทัดที่ 14 คำว่า * มีรายชื่อ * แก้ไข * แก้ไข *

5. หน้า 156 บรรทัดที่ 6 ข้อความ

6. แก้ไขคำใน

คณะกรรมการจัดทำหนังสือ

4. ส่วนที่แก้ไข

5. แก้ไขคำ

.. ส่วนที่แก้ไข

.. แก้ไขคำ

หอสมุดแห่งชาติ
กรุงเทพฯ

